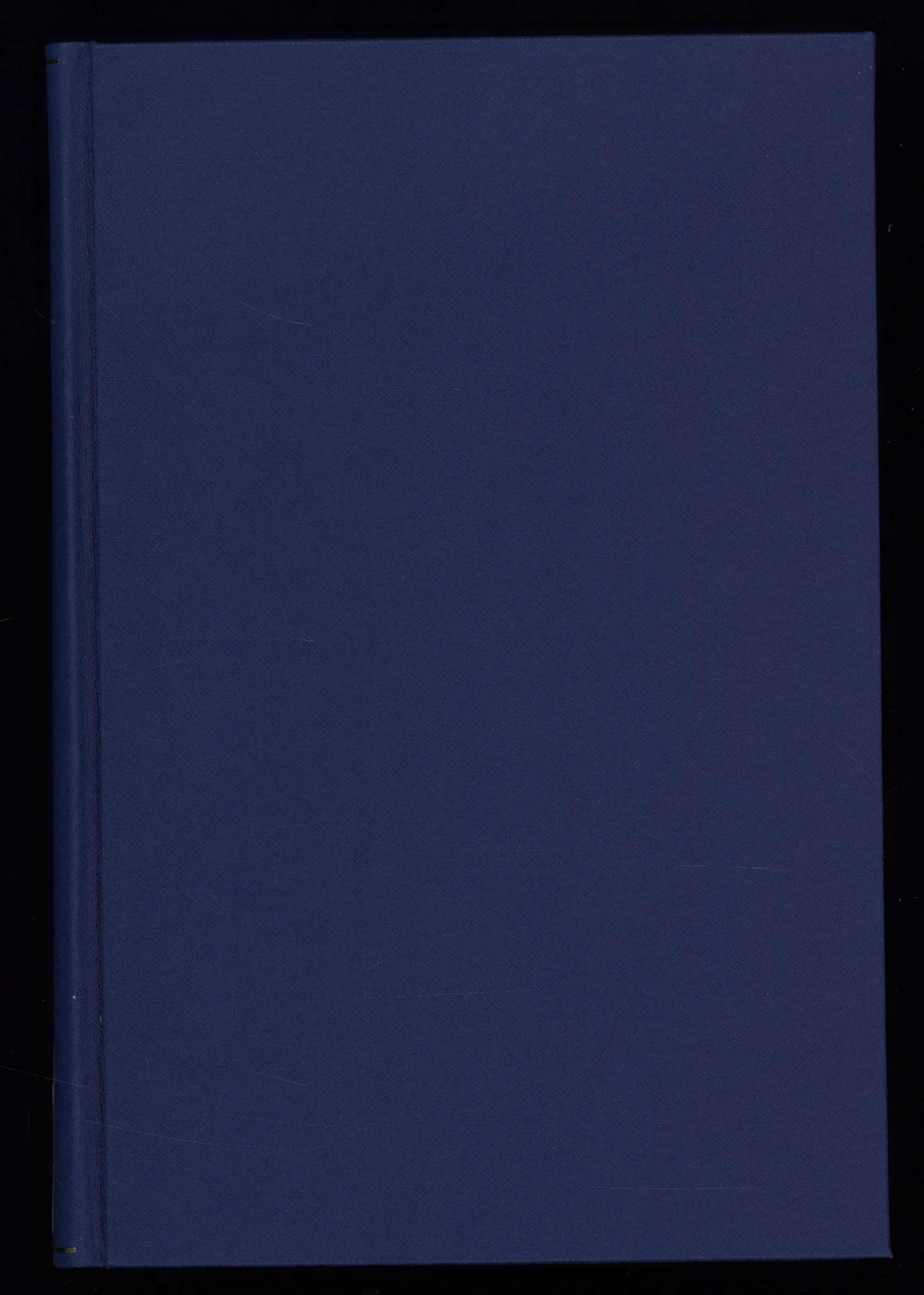
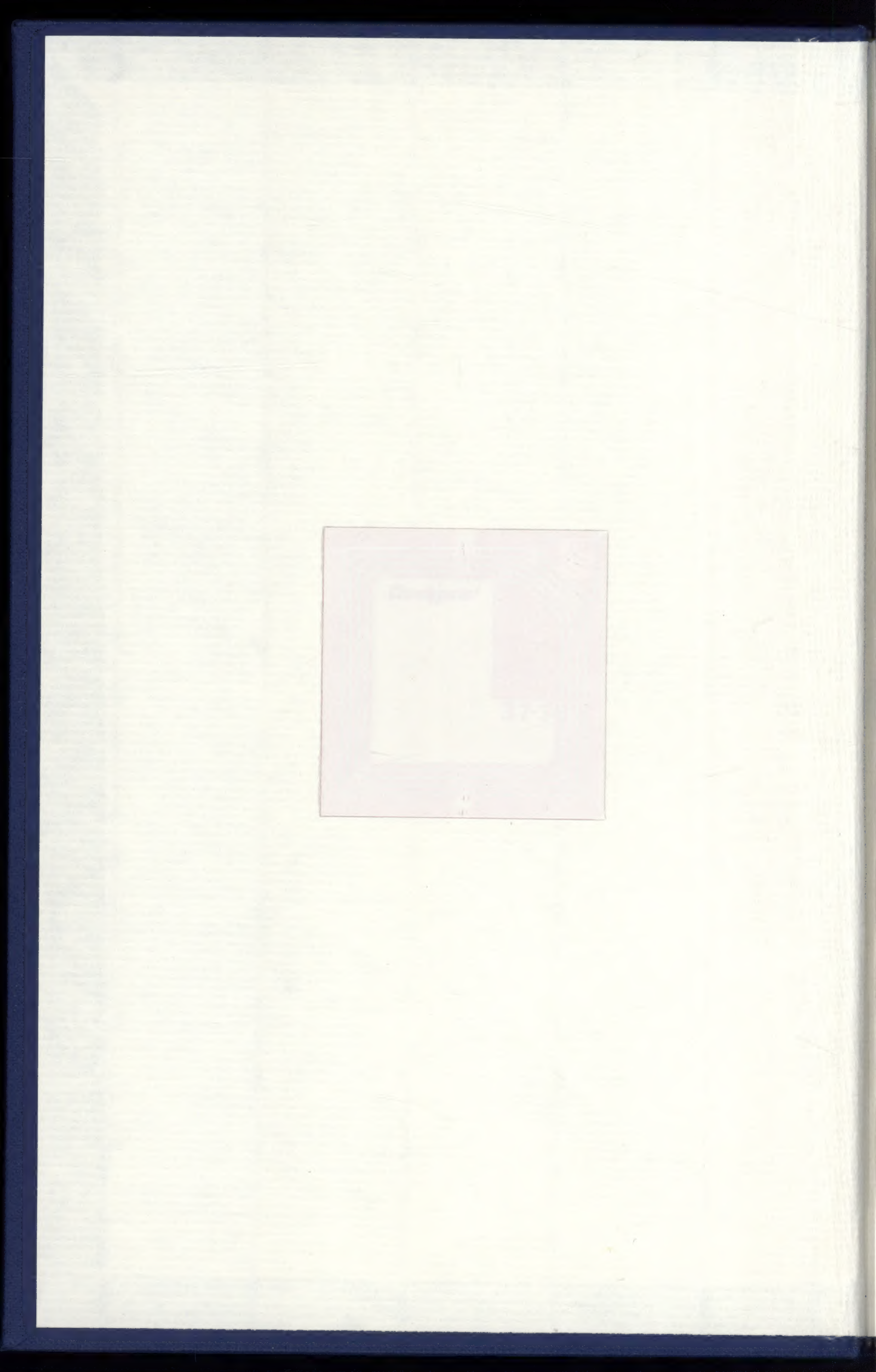

ČASOPIS

MATICE MORAVSKÉ.

REDAKTOŘI:

VINCENC BRANDL. — FRANT. BARTOŠ.

HLAVNÍ SPOLUPRACOVNÍCI:

FRANT. A. SLAVÍK. — DR. FRANT. KAMENÍČEK.

ROČNÍK OSMNÁCTÝ.

V BRNĚ 1894.

TISKEM MORAVSKÉ AKC. KNIHTISKÁRNY. — NÁKLADEM MATICE MORAVSKÉ.

Obsah XVIII. ročníku.

A. Články.

B. Umělecké a vědecké zprávy:

Slavík Fr. A.: Obrázek sv. Cyrilla a Methoda z r. 1749. — Počet obyvatelstva větších obcí na Moravě a ve Slezsku r. 1772 a 1893. I. str. 54—60. — Změna české a německé národnosti na Moravě l. 1880—90. — Vlastivěda moravská. II. str. 171—178. III. str. 257—261. — Poměry poddanské na panství Líšenském od roku 1750. — Z minulosti Jiříkovic u Brna. IV. str. 348—352.

Šilhavý František: Místní a křestní jména před sto lety v Opatově. IV. str. 357—359.

C. Literatura.

Benhart Jos.: Srovnávací úvaha o Simposiu Xenofontově a Platonově. Napsal Jan Čermák. II. str. 186—187. Legum platonicarum libri alterius vindiciae. Fr. Kovář. II. str. 188—189.

Dvořák Jos. Dr.: Památky sv. Aurelia Augustina, biskupa Hipponského. Sepsal Frà Frant. Doubrava. I. str. 90—91.

JUDr. Derka: Německo-české názvosloví právnické. Sepsal Jan Nečas. I. str. 86—89.

Kameníček Frant. Dr.: Geschichte Maehrens von Berthold Bretholz. (—906). I. str. 64—86. — O staročeském právě dědickém a královském právě odúmrtném na statcích svobodných v Čechách i v Moravě. Sepsal Josef Kalousek. III. str. 276—280. — Prameny dějin českých. (Fontes rerum Bohemicarum.) V. díl. Pořádá Jos. Emler. III. str. 280 až 283. — Dějepis Prahy. Díl IX. Píše W. Wl. Tomek. — Poselství republiky Dubrovnické k císařovně Kateřině II. v letech 1771—1775. Napsal Konst. Jireček. IV. str. 359—362. — Zpráva o pramenech dějin kláštera Hradišťského u Olomouce až do roku 1300. Podal Dr. Jos. Teige. IV. str. 363—365. —

Klvaňa Josef: Čtení o přírodě. Napsal J. Úlehla. II. str. 180—183.

Rypáček Fr. Jarosl.: Klasobraní z programmů středních škol za rok 1893. II. str. 183—186. Hlídka literarní. Listy věnované literarní kritice. Pořadatel dr. Pavel Vychodil. Ročník X. III. str. 274—276. — Časopis Musea království Českého. Ročník LXVII. 1893 Red. Ant. Truhlář. IV. str. 365—367.

Šilhavý František: Naše Horácko jindy a nyní. Pořadatel Josef Dufek. III. str. 284—286.

Slavík Fr. A.: Přerovsko, město i hejtmanství. Napsal Fr. Bayer. IV. str. 362—363.

D. Nová díla:

I. str. 91—92. — II. str. 188—189. — III. str. 286—288. — IV. str. 367—368. — Časopisy III. str. 288.

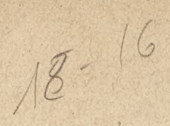
E. Zpráva o činnosti Matice moravské v Brně za r. 1893,

přednesená ve valné hromadě dne 23. února 1894. II. str. 189—191. —

Účty Matice moravské za rok 1893 II. str. 192.

F. Seznam nových členů Matice moravské

v roce 1894. I. str. 92. — II. str. 191. — III. str. 288.

Dante Alighieri a Čechy.

Studie od J. Blokše.

Dante učiniv předmětem své nesmrtelné Božské komedie, jak praví v epištole ku Canu Grandovi, vévodovi Veronskému*), člověka, jak dle svobodné vůle spravedlivě nebo hříšně živ jsa, podléhá spravedlnosti Boží buď odměňující nebo trestající, obral si tím látku nejvelkolepější a nejvšeobecnější, jaká až podnes od nikoho mimo něho nebyla v jediném zpracována díle. Vymalovav pak obrazy nepřekonatelně uměleckými, své tři říše posmrtné, peklo, očistec a ráj dle nauky křesťanské, ukázal člověka nejen ve třech možných jeho stavech v životě i po smrti, totiž ve zlu, dobru a kolísání mezi zlem a dobrem, či lépe řečeno, na cestě nápravy zla k dobrému, ale rozebral při tom i všechny možné otázky týkající se lidstva a jeho života časného i věčného, jeho bydliště, světa viditelného i neviditelného, jeho Tvůrce a poměru k Němu, andělů dobrých i zlých. Nezapomínaje však na hlavní účel svůj, povzbuditi a obrátiti krajany své a celý tehdejší bouřemi a nepořádky rozervaný svět, držel soud nad celým světem. Se smělostí dosud neslýchanou umístil ve svých říších hrdiny dobré i zlé nejen z mythologického pravěku, ale všech věkův a národův, o kterých za tehdejší doby nějaká známost do Italie stihnouti mohla. Vedle hrdin řeckých a římských jsou arabští, židovští a partští, vedle Indie objevuje se Afrika, Španěly, Portugalsko, Britanie, Švédy, Německo i země slovanské, vše míhá se jako v kaleidoskopu, ve kterém však ne barevné střípky, nýbrž mohutné se ukazují obrazy. Dvěma, třemi verši zobrazuje a karakterisuje Dante největšího hrdinu a celou událost světového významu a přece, jak praví Crescimanno**), jsou všechny jeho osoby jako obraz s postavami obrovitými.

*) Viz můj spis: Dante Alighieri, jeho doba, život a spisy, str. 170.
**) Crescimanno: Figure Dantesche. Venezia 1893, str. 42.

Dante stíhá a soudí knížata a rodiny vznešené v Italii se smělostí nám skoro nepochopitelnou, obrací se proti chybám papežův a avignonskému zajetí, ale při tom nezapomíná na úctu k náměstku Kristovu a i v pekle má úctu „před nejvyššími klíči“. Pětkrát pozvédá svého hlasu s hořkostí velikou proti Florencii, vlasti své, třeba ji tak vřele miloval a po ní toužil do posledního vzdechu. Sienští jsou prý lehkomyslnější než Francouzi, v Lukce je každý lichvářem, Janovští jsou plni všech nedostatků a nepravostí, Boloňští jsou kuplíři a lakomci, Benátčané jsou plni nerozumu a válí se v bahně neřestí, sotva Arno z pramene svého se vyprýštil, protéká městem, kde bydlí vepři, totiž Arezzem atd.

Ale soud Dantův zasáhá i za Alpy, ba celou Evropu v jejích hlavních zástupcích předvolal před svůj soud. O Britanii a jejích panovnících mluví Dante tak, že mnozí, mezi nimi i nedávno staričký Gladstone, se pokoušeli dokázati ze zmínek v Božské komedii, že Dante musil býti v Anglii. O práci posledního praví časopis L'Alighieri, že to provedl s velkým důmyslem a bystrostí. Dante kárá Alfonsa Španělského, Bedřicha Aragonského, Dionysovi III. z Portugal vytýká lichvářství. Německo znal Dante obzvláště dobře a německým králům, kteří jako císařové římští měli býti ochránci Italie, když povinnost tu zanedbali, nemůže nijak odpustiti, jako Rudolfovi Habsburskému a Albrechtovi. I Norvežska vzpomíná (Ráj XIX. 139.) a jednoho knížete jihoslovanského, který razil peníze příliš podobné benátským. Francouze staví za vzor špatnosti a krále Filipa IV. nazývá zpříma „morem“ (Očistec VII. 109.).

Po tomto výkladu nebude nikomu s podivem, že Dante ve své velebásni zmiňuje se i o Čechách; neboť právě, když se tento veleduch narodil ve Florencii (r. 1265), byly styky Čech s Italií čilejší a bližší nežli kdykoli před tím. V Čechách vládl tehdy Přemysl Otakar II. (1253—1278) a právě po známé bitvě u Kressenbrunnu (1260) byl na vrcholu slávy. Od jedněch zván pro bohatství a štědrost králem zlatým, od Tatarů, kteří zakusili ve zmíněné bitvě statečnost vojska českého a jich krále, králem železným. Panství jeho sáhalo od Baltu až po Adrii a Pordenone, Veronu, Feltre, Treviso a j. v Italii*). Že pak se vláda Otakarova Italům líbila, poznati lze z toho, že tehdy,

*) Palacký II., částka I., str. 48.

kdy jej všichni opouštěli, v boji naproti Rudolfovi Habsburskému v Lombardii celá jedna strana mínila se chopiti zbraně v jeho prospěch*).

„Dá se říci“, praví Palacký, „s plnou pravdou, že Přemysl Otakar II. skrze několik let, pokud udržel se na výši své, byl nejmocnějším panovníkem v Evropě; třebas ne co do prostranství říše, alespoň co do kvetoucích financí, do vítězné moci branné a co do mnohostranného a dalekosáhlého působení politického. Dvůr jeho navštěvován byl vyslanectvími netoliko mnohých knížat a králův křesťanských, ale i chána Mongolského**).“

Tak slavný panovník a jeho obdivované světem činy nemohly ujíti tak bystrému pozorovateli, jakým byl Dante Alighieri, který ostatně mohl přímých zpráv se dověděti od krajanů svých, kupců florentských, kteří čilý obchod měli s nádhery milovným králem a v Praze domy obchodní založili.

Jest také vskutku v Božské komedii velmi pochvalná zmínka o Otakarovi II., třeba jej ne v ráji, nýbrž v očistci umístil. Jest Otakar zároveň s jinými knížaty v předočistci v tak zvané od vykladatelů „jeskyni knížat“, která byla tak krásná, že:

„Nach, zlato, jemné stříbro, úběl bílý,
indické dřevo světlé, bledějasné
i svěží smaragd v rozdrobení chvíli

Od trávy, stromů barvy čarokrásné,
zde ve mžiku by byly přemoženy,
jak před svým větším menší vždycky hasne.

Ne malbou přírody zde vykouzlený
plál tento lesk, však z něhy sterých vůní
co's neznámého válo v skal těch stěny.

Ve květinách i v trávě kterak trůní,
jsem duší dav — Salve Regina pěly —
za skalou zhlídl, jak jsem stanul u ní.“

(Očistec VII., 73—84.)

Dante nevyjádřil jasně, proč v této jeskyni knížata jsou a sice ještě v předočistci. Bude však asi správný výklad Vrchlického, že proto, poněvadž pro starosti světské zanedbávali spásu duše své. Pro tuto lenivost jest jim tak dlouho dlíti

*) Palacký, str. 125.
**) Palacký, str. 64.

v předočistci, jak dlouho žili. Jsou tam Rudolf Habsburský, Otakar II., Filip III., král franc., Jindřich Tlustý Navarský, Petr III. Aragonský, Karel z Anjou z Neapole, Alfons syn Petrův, Jindřich III. angl. a markrabě Vilém z Montferratu; ale žádnému nevěnoval Dante tak pochvalnou zmínku, jako našemu Přemyslovi. Dotýčné místo zní:

„Jenž sedí nejvýš touto nad družinou
a hledí, jak by zanedbal svou práci
a k druhým písni nedruží řeč línou,

Jest císař Rudolf; dřív než dokrvácí,
moh' ránu Italie mrtvé zhojit,
jež pozdě jinými se těžce ztrácí.

Ten druhý, jenž se zdá jen těchou kojit,
vlád' zemí, Vltava, v níž vzniká, hbitě
pak v Labe padá s mořem chtíc se spojit,

Slul Otakar a lepší byl co dítě
než Václav, jeho syn, jest s dlouhou bradou,
jenž lenosti a zvůli padá v sítě.“

(Očistec VII., 91—102.)

Otakar za živa vzpíral se uznati Rudolfa za císaře, zde sedí hned vedle něho, ale trochu níže. Jsou zde tedy dva nepřátelé za života vedle sebe a právě ten, který poražen byl druhým, zde vítěze těší jako přítel nejlepší. Je-li možno lépe vyrovnati oba, mohla-li býti křesťanská nauka o lásce k nepřátelům pěkněji vyjádřena?

Ale proč Otakara, jemuž ani špatnou vládu nevytýká jako Rudolfovi a jiným, ba o kterém praví, že již v plénkách byl lepší než syn jeho Václav a že se nepoddal lenosti a zvůli, umístil do očistce, nesnadno jest rozhodnouti. To, že Otakar jest jen v předočistci v nečinnosti, nasvědčuje tomu, že i o něm Dante soudil, že v ustavičném hluku života zanedbal starati se o své spasení. Pravděpodobnějším však ještě zdá se nám, že Dante věděl, že Otakar padl, jsa v klatbě církevní, která naň od papeže pro nepřátelství proti Rudolfovi, řádně zvolenému císaři, jehož stolice papežská potvrdila, byla uvalena. Jest známo, že mrtvola nešťastného Přemysla pro tutéž příčinu zůstala více než půl roku nepohřbena, až přišel papežský legat Pavel, biskup Tripolitanský, a klatbu s ní sňal. Kdyby na něm byla zůstala, byl by ho Dante jistě v „Pekle“ uvedl, neboť Dante uznává

moc a platnost klatby církevní, jak vyjadřuje v III. zp. Očistce; však poněvadž Otakar nedbal očistiti se z ní, jest mu teprv po smrti očistěnému dlíti v předočistci, jak dlouho se o to nestaral.

Pro historické a zeměpisné zmínky z celého tehdejšího světa jest Božská komedie důležitá pro tato odvětví vědy, ano jak praví Cantu, historik nesmí jí docela pominouti, nebo Božská komedie mnohé udaje a události historické buď osvětluje nebo potvrzuje; ale právě proto též žádný básník nepotřebuje tolik výkladu jako Dante. Božská komedie bez výkladu zůstává neporozuměná, ba vůbec i nezáživná. Škoda, že Dante sám nepřičinil k veledílu svému výkladu, který by jistě, byť by byl sebe stručnější, byl býval encyklopaedií všeho vědění tehdejšího velmi zajímavou a důležitou. Za to druzí milovníci Dantova díla hned po smrti básníkově začali je vykládati, a jak Božská komedie rozšiřovala se po celém světě, tak množily se též i výklady, že dnes není národa, který by neměl pojednání o tomto díle. Kratičké zmínky Dantovy zavdaly podnět k nesčetným pojednáním, z nichž mnohé jsou zajímavé a důležité pro ten neb onen obor vědy a umění.

Tak zajímavo jest též sledovati výklady ku třem zmínkám Dantovým z dějin českých. V nejstarších komentářích, jichž původcové byli nejbližší době Otakarově překypující chválou, sesilují čestnou zmínku Dantovu mnohými výrazy, tak nejstarší vykladatel vůbec Jakub della Lana přidává o Otakarovi: „Fu valoroso uomo — byl mužem udatným, komentář Ottimo: Fu il detto Ottachero signore largo e liberale, e valentissimo in arme — byl řečený Otakar pán štědrý a dobrý a velmi statečný v boji; podobně výklad zvaný Falso Boccaccio jmenuje jej „valentissimo signore“ a Francesco Butti: „Fu virtuoso omo“.

Též však tito staří vykladatelé přidali rozličné nepravdy, které buď někde zaslechli, nebo bylo to jejich mínění; tak ve zmíněném Ottimo čteme, že podobně, jako zde těší Otakar Rudolfa, tak za života jej posiloval, aby táhl do Italie, aby potvrzen byl na císařství a aby Italii zhojil, a k dobytí hrobu Božího nabízel mu sebe, vojsko i peníze*). Jiní spletli Otakara s Václavem II. a praví jej býti zetěm císaře Rudolfa.

*) Vydání komentáře Ottimo z r. 1827—1829. Pisa u Niccolo Capurro. II. díl, str. 100.

Konám milou povinnost, když na tomto místě vzdám vroucí dík slovut.

Novějším vykladatelům zvláště Němcům, od kterých to přijali i mnozí Italové a Francouzi, nelíbilo se, že Dante chválí Přemysla Otakara. Vytýkají mu, že byl tyranem a že bezprávně uloupil říši německé země alpské. Jeden z nejslovutnějších, ano tuším nyní největší dantista Scartazzini, napsal komentář velmi důkladný, ale jako nezapomněl nepotřebnými vtipy na církev ukázati protestanta, tak i Němce. Tento mimo výtky tyto upírá zkrátka, že by Dante mohl něco bližšího věděti o Otakarovi a o Čechách. Jak je v tom důsledný, uvidíme dále.

I Philaletes, pod kterýmž jménem se skryl princ saský Jan, pozdější král, praví ve svém slavném výkladu, že Otakara nelze ospravedlniti z jeho dychtivosti po zemích a svévolného utlačování šlechty; ale na konci odvolává se na Palackého.

Odpověď všem těmto závistivým Němcům podávají nejlepší staré kroniky německé z dob současných, které Otakara chválí pro jeho spravedlnost a dobrotu. Jak ostatně si současní Němci ho vážili, viděti též z toho, že za války Otakara s Belou IV. uherským konaly se veřejné modlitby v Kolíně nad Rýnem a ještě dále.

Co však říci o výtkách a pohaně Dantově syna Přemysla Otakara II. krále českého Václava II.? Jak se mají ku historické pravdě výtky tyto, které Dante ne snad jen k vůli protivě, nýbrž s hořkostí a úmyslně pronáší; neboť i ve zp. XIX. (v. 124—126) Ráje mezi králi, jimž vytýká jejich nekřesťanský život a panování, praví:

„Tam zjevný bude přepych zženštilosti,
v níž Španělský král s Českým tráví žití,
jenž nesnažil se poznat cenu ctnosti.“

Místo toto musí se opět o témž králi českém vykládati a také hned od nejstarších komentatorů bylo vykládáno o Václavovi II.

Palacký souhlasí s výtkami Dantovými Václavovi II. činěnými a píše v konečném úsudku o tomto králi: „Král Václav II. skonal ve stáří teprv 34 let, a předce mnozí považovali ho býti již za starce. A skutečně, nepožívaje od přírody dosti silného zdraví, počal být příliš záhy bujně žíti a plýtvati tělesnou silou, dříve

p. Jar. Vrchlickému, který s ochotou vskutku vzácnou neštítící se ani nákladu půjčuje mi knihy k mému studiu dantovskému ze své vzácné bibliotéky. Když jsem se jinde marně pídil po vzácném komentáři Ottimo a jemu jsem se jen zmínil o zajímavosti jeho pro dějiny české, p. Jar. Vrchlický hned jej objednal a mi zpříma zapůjčil!

nežli byla dozrála. Sotva 25 let stár jsa, počítal již 9 manželských a nad to i několik nemanželských dětí, ze kterýchžto však přečkali ho jen syn jeho Václav (roz. 1289) a dcery Anna (r. 1290), Markéta (r. 1296) z prvního, Anežka pak (r. 1304) z druhého lože. Proto také byl po celý čas tak nervosním a bojácným, že ku př. schovával se do skříní reliquiemi vyložených, kdykoli blížilo se hromobití, i omdléval tytýž při spatření kočky. Nečinil mu tedy křivdy veliký jeho vrstevník, Dante Alighieri, ve své Božské komedii tak o něm pěje: „Ottachero — nelle fasce (Tu meglio assai che Vincislao suo figlio) Barbuto, cui lussuria ed ozio pasce*).“ Věru kdyby Václav zdědil byl jen trochu oné síly ducha, podnikavosti, chrabrosti a ctižádosti, kterou vynikal otec jeho, byl by mohl v okolnostech a v náhodách nad míru příznivých, i po celá tisíciletí zřídka se opakujících, zříditi na východu Evropy říši nejmohutnější a povýšiti rod svůj mezi nejslavnější v dějinách světa. Jak nerovným byl ku př. již vlastní sestře své Anešce, ježto po smrti Rudolfa Habsburského uslyševši, že Václav nechtěl o království Římské ucházeti se, zvolala, že bratra svého ani pochopiti nemůže: neb ona, kdyby byla již celého světa pánem a jen kousek země jí se protivil, nedala by si prý pokoje, pokud by buď i toho ještě nedobyla, aneb přišla při tom o všecko.

Jináče ale uznati se musí, že byl panovníkem dobrým a spravedlivým, ba pro doby míru i vzorným. Vyložili jsme již, kterak všestranně a ochotně, i s nemalými obětmi, staral se o zvelebení stavů zemí a poddaných svých. I ačkoli přístup k němu poddaným nebyl dosti snadný, an rád dlouho spával i modlíval se, přece snažil se konati královské povinnosti své svědomitostí neobyčejnou a právě nábožnou. Přirozená dobromyslnost jeho jen tehdáž na krátce zapírala se, když osobní jeho citové mocně podrážděni byli, jako při panu Závišovi a králi Albrechtovi.“

Uvádíme zúmyslně celý tento úsudek Palackého**); neboť zajisté každého, kdo pozorně přečte celé dějiny o Václavovi, přímý souhlas s Dantem zarazí. Jak srovnati s ním, tedy s leností

*) Purgatorio VII. 100—102: „Otakar — již co dítě v plenkách byl mnohem statečnějším, nežli syn jeho Václav co muž bradatý, hovící sobě v bujnosti a zahálce.“

**) Palacký II., částka I., str. 298—300.

mu vytýkanou „svědomitost neobyčejnou", o které Palacký dále píše? Jak srovnati celý tento úsudek s jinými místy chvály, jako na př. na str. 272.: „Následovalo nyní několik let (od r. 1294) ouplného pokoje uvnitř země České, a spolu nerušených politických poměrův k cizině, — úkaz to neobyčejný v dějinách středověkých. Po velikých pohromách smrtí krále Otakara II. na Čechy přišlých zotavovali a křísili se k novému životu země i národ tím utěšeněji, čím pečlivěji a rozumněji staral se o ně dobromyslný král Václav, jehožto finance také novým vzděláváním hor Kutných, tehdáž nad obyčej bohatých, dosáhly téhož kvetoucího stavu, jako někdy za živobytí otce jeho. Zmáhavší se v Čechách blahobyt obracel opět k sobě pozor národův sousedních, i dává tím snáze pochopiti zjevnou brzy na to u Polákův i Uhrův ochotu, podnikati pod mírné žezlo krále Českého.*)"

Byli by Poláci a Uhrové koruny nabízeli Václavovi, kdyby byl býval v pravdě takovým lenivcem a zženštilcem, že o tom až do Italie zvěsť došla a Danta tak přísnou hořkostí naplnila, že dvakrát se proti němu obrací? V Čechách vládl Václav II. po korunovaci jen 9 let a v Polsku pět, a přece za něho, jak Palacký sám doznává, zotavily se Čechy po hrozných ranách, které po smrti Otakarově „klesly rychle do propasti bídy tak děsné, že staly se i samým nepřátelům předmětem politování.**)" Při korunovaci však „staví se nám před oči divadlo nádhery a blahobytu, jakové po celá století málo kde viděti se dává.***)" Cizí kronikáři, jak i Palacký sám cituje a ještě více Dudík, vypravují o Václavovi, že slávou a mocí podobal se druhému Šalomounovi a Kroesovi. Je možno prohlásiti krále za hovícího si v zahálce, který v devítiletém panování musil si Čechy teprve takřka znovu dobyti, které všichni okolní už za svou považovali kořist? Je známo, že Václav II. velmi málo pobyl v Praze, jak listiny vydávané v rozličných místech svědčí. A k tomu popřáli mu mnoho času k zahálce loupežní rytíři a hrabiví Němci, zvláště švakr Albrecht Rakouský? Či snad to je známkou ducha lenivého, když muž, který v době tak vzdělané, jaká tehdy byla, sám neuměje čísti ani psáti, pomýšlel opravdově založiti v Praze vysoké učení? Neukazuje též na člověka lenivého a rozmařilého starost o soud-

*) Palacký, str. 272.
**) Palacký, str. 206.
***) Palacký, str. 277.

nictví a náprava mincovnictví, kterou provedl i s vlastní škodou, za kterou památce jeho však v Čechách i za hranicemi dlouho bylo žehnáno.*) Jak jeho pečlivému oku o dobro obecné nic neušlo, poznati též z toho, že se staral i o lesy a dobré v nich hospodářství ustanoviv první zvláštní inspektory lesní.**)

Že se Václav II. neucházel o korunu císařskou, což možná Dantovi bylo i největší leností, máme jen za známku jeho mírnosti a možná, že tím osvědčil i velký důmysl. Jest velmi pochybno, zdali by kurfiřtové byli volili za císaře mocného krále českého; neboť jak viděti z celého jednání o volbách konaných za Václava, vyhýbali se zúmyslně kandidátům mocným. Václavovi svěřili rozhodčí hlas, poněvadž věděli, že sám o trůn německý se ucházeti nebude. Podobně neujal se Václav II. sám koruny Uherské, předvídaje, že by též jako císařské bez bojů nedosáhl, on pak nejsa mužem bojovným raději obrátil všechnu péči svou k zemím svým. (Příště ostatek.)

Rozletité kapitoly ze starého místopisu a dějin rodův.

Sestavuje Aug. Sedláček.

(Pokračování 7.)

16. Páni z Bozkovic.

Bozkovice, po nichž se tento někdy slavný a mocný rod psal, obdržely jméno své od rodu Bozkoviců a tento zase od praotce neb vladyky svého. Je-li správné psaní Boskovice, jmenoval se Bosek, s čímž se srovnávají osobní jména Bosen a Bosyn, od nichž pocházejí místní jména Boseň a Bosyně. (Jsou také vsi Bosice, Bosín a Bošovice buď od osobního jména Bos neb Boš utvořené. V pamětech starých setkáváme se s tvary Bose, Bosa, ale vyslovení jich pro nedokonalost pravopisu nelze určiti.) Mnohem častěji vyskytují se tvary Božata, Božan, Božech, Božej, Božek, Božen, Božes, Božík, jež jsou zkratkami jmen Božemír, Božepor, Božetěch a p. I od těch (Božek) by mohl název Bozkovic pocházeti a nevadí nic, že se ž nevy-

*) Palacký atd., str. 300.
**) Viz Dudík: Dějiny Moravy VII., str. 235.

slovuje, neb i Bazejovice a Bozetice (jak lid nyní říká) jméno mají po Božejovi a Božatovi.

O rodě pánův z Bozkovic nechceme podrobně psáti, poněvadž všechno důležité již Šemberou na světlo vyneseno. Obmezíme se toliko na opravy a vysvětlení několika nových věcí od roku 1870 objevených. Šembera nesouhlasí s Palackým, že Jimram z Bozkovic, praotec jich (1222), totožný jest s Jimramem synem Etlejovým a nazývá tohoto osobou od Jimrama Bozkovského rozdílnou. Avšak není žádné příčiny, totožnost obou, v pochybnost bráti. Neb Jimram, kterýž se v l. 1213—1225 připomíná, nikdy se vedle Jimrama Bozkovského neuvádí.

Ješek z Bozkovic († 1363) nacházel se již v držení hojných statků. Kromě Bozkovic měl Černou Horu, nějaký čas Zubrštein a jiné statky, a v Čechách držel Brandýs a tuším Skalici. Statky ty dostaly se čtyřem synům jeho Oldřichovi, Ješkovi, Tasovi a Vaňkovi. Kterak se tito bratří podělili, nelze s určitostí říci, ale přece jest možno, některé části jich dílův vystopovati. Nejstarší Oldřich dostal za svůj díl Černou Horu (nikoliv Bozkovice, jak Šembera smýšlí) a stal se praotcem Černohorských z Bozkovic. Neb Oldřich věnoval roku 1371 manželce své na vesnicích Černohorských a že byl tehda od bratří dílným, dokazuje se tím, že věnování stalo se bez jich svolení. Také byl r. 1379 v držení Víckova, hradu markrabského. (Z. B.) V starých letech měl při s Albrechtem, vévodou Rakouským, která se r. 1386 mocnou výpovědí skončila. (Lichnovský, IV. Reg. 1969.) R. 1388 žil, ale snad ještě v témže roce neb nedlouho potom zemřel.

Ješek bratr jeho (1365—1407), jenž byl děkanem Kroměřižským a r. 1377 kanovnictví kostela Vratislavského darováním papežským obdržel (Reg. Vat.), měl za svůj díl Sebranice a Kelčany, což ale nedlouho po rozdělení mezi své bratří rozdal. Poněvadž zboží Sebranice částí zboží ke hradu Bozkovskému patřícího bylo, lze za to míti, že měl i Jan na něm díl svůjí S bratry svými Tasem a Vaňkem držel hrad Žumberk v Čechách a proto se psával také „z Bozkovic odjinud z Žumberka“. (T.)

Tas, třetí syn Oldřichův, držel za díl otcovský hrad Brandýs nad Orlicí, ale poněvadž zboží k němu patřící bylo nevelké, dostal také vesnice u hradu Bozkovského a zajisté také buď díl téhož hradu aneb celý hrad. Osudy tohoto hradu jsou za

této doby tmou zahaleny. Jisto jest, že byl vyvrácen a zápověď dána, aby nebyl znovu staven. Snad se to stalo za nekonečných nesvorností mezi bratřími Joštem a Prokopem. Tasovi po zboření hradu zůstaly vesnice Sudice, Pamětice, Bačov a Vokov, které prodal r. 1391 Heraltovi z Kunštátu (D. O.), a poněvadž tento také hradiště a městečko Bozkovice nějakým neznámým spůsobem na sebe převedl, dovolil mu markrabě Jošt (1395. 11. května), aby hrad Bozkovský zase stavěl, přijma jej v manství do svého života. (Arch. Olešnický ve Vratislavi.) Tas seděl potom na Brandýse a tu buď r. 1405 neb následujícího zemřel.

Manželkou Tasovou byla Machna z Bíliny, vdova po Jaroslavovi ze Šternberka, která asi současně s manželem svým zemřela. R. 1406 daroval Jošt markrabě Petrovi Plumlovskému z Kravař 200 kop na věně „paní Tasové z Brandýsa, ježto je měla ve Svébohově". (T.) Tas měl jedině dva syny J a n a a B e n e š e, kteří se již r. 1399 připomínají. (Lib. erect.) Jan psával se obyčejně Jan Bozkovec z Brandýsa (nikdy Šembera) a vládl Brandýsem až do smrti, která ho po r. 1423 zastihla. Bratr jeho Beneš zemřel záhy. Viděti jest to ze zápisu, který učinil roku 1405 Oldřich farář Chlumecký Tasovi a Janovi i Benešovi synům jeho. R. 1406 se jediný Jan v dědictví zapsané uvázal, a z tehdejších právních zvyklostí jde na jevo, že on jediný byl na živě. (Arch. č. III. 476.)

V a n ě k, čtvrtý syn Ješkův, připomíná se od r. 1365 několikráte. V l. 1366—1380 nacházíme jej jako patrona fary ve Skalici, kterouž byl za díl otcovský obdržel (Lib. conf.); ale kromě toho měl i dědiny na Moravě, z nichž některé prodal. Zdá se, že žil ještě r. 1391. Tehda totiž prodal Vaněk mladší z Bozkovic Doubravici (T.) a vztahuje-li se tato zpráva k Vaňkovi Černohorskému (1379—1423), jde na jevo, že Vaněk Skalický se nazýval starším. Avšak zdá se, že v posledních letech života svého svéprávným nebyl. Zajisté r. 1388 bratří jeho Tas a Oldřich s Markétou ze Šternberka, manželkou Vaňkovou, obdařili kostel Skalický na záduší n. Jana Bozkovce. (Lib. erect. XII. f. 84.) Měl také s bratřími svými hrad Žumberk u Nasevrk. Na kostele Žumberském zachovala se pěkná památka po rodě tomto, bohužel obráceně zazděná. Jest to veliký štít, v němž se spatřuje pět malých štítů. U vrchu štítě jest uprostřed erb Bozkovský, v pravo Lomnický, v levo Šternberský, pod tím jsou

dva štíty (Otaslavský neb Vartemberský a Říčanský) a u paty štítu erb pánův z Doubravice neb Černé Hory. První tři obsahují erb Vaňkův, matky a manželky jeho, v druhé řadě bezpochyby jsou erby matky manželčiny (Říčanský) a matčiny, poslední štít pak jest báby Vaňkovy a matky Janovy a svědčí, že Bozkovští nabyli Černé Hory dědictvím po pánech z Černé Hory. O Markétě manželce Vaňkově jest řeč ještě k r. 1393, když tehda s Oldřichem z Bozkovic a ze Skalice nadání r. 1388 učiněné u konsistoře Pražské ukazovala. Oldřichem tímto nemíní se bratr Vaňkův (tehdá již mrtvý), nýbrž ten, který se roku 1394 stal farářem v Chlumci. Čí byl syn, není známo. Ze zápisu, který učinil r. 1405 Tasovi a synům jeho, mohlo by se souditi, že byl synem Tasovým; ale čtoucí by očekával, že Tasa svým otcem jmenovati bude. A byl-li synem Oldřicha r. 1388 zemřelého, zase čtoucí se bude ptáti, proč svým bratřím nezapisoval. R. 1407 Oldřich zemřel.

Oldřich z Bozkovic (1363—1388) měl syny Vaňka a Jana Ozora (a snad třetího Oldřicha). Oba se poprvé r. 1379 s otcem svým připomínají (Z. B.) Po otci svém drželi Černou Horu a Víckov; o ně se tak rozdělili, že Vaněk držel Černou Horu a Jan Víckov. Brzy však Jan o Víckov přišel, prodav jej tuším Petrovi Plumlovskému z Kravař asi r. 1389. (T.) Vaněk prodal r. 1391 Doubravici a až do r. 1406 sloužil markrabí Joštovi ve válce s Rakušany (V.). Roku 1410 postoupil Janovi z Odřetína tvrze ve Svinošicích, tak aby z toho zboží službu konal s koněm, samostřídem a oděním, jakož na střelce sluší. (M. B.) Co Pešina o dobytí Černé Hory a Nového hradu vypravuje, o tom lze pochybovati. Že r. 1415 poháněl Bočka z Kunštátu, že mu drží kostelní podací v Bozkovicích, „neb o to po mém otci s mým bratrem dílen nejsem“ (Lib. cit. II. 435): dokazuje jen, že podací to v nedílu náleželo všem čtyřem synům Janovým, poněvadž tu těla předkův uložena byla.

Jan Ozor zemřel okolo roku 1410 zůstaviv syna Jana Ozora, kterému se také Bozkůvek říkávalo (1410 Jan syn nebožce Ozorův, Lib. cit. I. 362). Co tedy Šembera o Janovi Ozorovi vypravuje, platí o Janovi tomto, který se nazýval také mladším na rozdíl od Jana Bozkovce z Brandýsa. Byl však současně ještě třetí Jan syn Vaňka Černohorského. Toho si zmátl Šembera s Janem Brandýsským, poněvadž oba tito Janové měli

bratry, kteří se nazývali Beneš, a dával Brandýsskému ještě čtyři bratry. Avšak nově odkrytými zbytky zápisův královských na Moravě vyšlo na jevo, že se mýlil. Podle toho budiž opraveno, co na str. 14. o synech Tasových napsal a já sám po něm v „Hradech" v dějinách Brandýsa opakoval. Markrabě Jošt byl Vaňkovi Černohorskému zapsal Nový hrad v 670 kopách a král Zikmund r. 1420 zápis ten potvrdil, aby Vaňka, kterýž roku 1415 stížný list proti sboru Kostnickému byl spečetil, na svou stranu dostal: Poněvadž mu Vaněk a synové jeho službu činili a při tom škod utrpěli, připsal ještě téhož roku 255 kop a 20 gr. „Oldřichovi, Jaroslavovi, Janovi, Jindřichovi a Benešovi bratřím z Bozkovic, synům páně Vaňkovým", na zboží Novohradském. Konečně pak připsal Oldřichovi (1421) nových 500 kop a v těch mu zastavil hory Vildemberské. (Arch. čes. VII. 578.) Z jiných pamětí jde na jevo, že Beneš měl bratra Vaňka, řečeného později Letovský. (1432—1465.) Buď tedy byl Vaněk šestým synem Vaňkovým (a pak jest ovšem s podivením, proč se v zápise r. 1420 nepřipomíná), aneb se jmenovali buď Jaroslav aneb Jan jiným jménem Vaněk, jak se také někdy stávalo. —

O tom, jak se ti bratří rozdělili, můžeme jen domněnky vysloviti. Oldřich držel sám Svojanov a stal se praotcem Svojanovských z Bozkovic. O Jindřichovi soudíme, že dostal na svůj díl Nový hrad, an se po něm 1445—1447 píše. (Arch. Olešn. Lib. cit. III. 220, 402.) Beneš držel Černou Horu, která se potom v držení jeho synův a vnukův vyskytuje. Vaněk konečně dostal nám díl neznámý aneb co se spíše víře podobá, hotové peníze; neb ty statky, které potom držel, nebyly dědičné: Letovice koupil a Cimburk s Trnavkou dostal. Potomní vývod Bozkovcův jest zřejmý a nepodlehá pochybnostem.

V 15. století vyskytují se dva Bozkovci, jež nemožno do vývodu vpraviti. Když r. 1437 zdvižena válka proti Sasům, opověděl jim také Aleš z Bozkovic a z Rychvaldu s nějakými vladykami Hradeckého kraje. (Arch. Drážďan.) Poněvadž nikde v pamětech není doloženo, který Bozkovec před tím v držení hradu Rychvaldu byl, nelze ani domněnky vysloviti, jak se otec Alšův jmenoval. R. 1451 připomíná se pak Jan Náhradek z Bozkovic, jenž držel dvůr v Koldíně (u Chocně, arch. český III. 548). —

(Příště dále.)

O domácím lékařství lidu slovenského.

Napsal Josef Čižmář.*)

Meškaje r. 1892. v Novém Městě nad Váhem brzo jsem spozoroval, jak málo léčiv lid venkovský v lékárně si kupuje. Ale přestal jsem se diviti hned, když jsem zvěděl, že o praxi lékařskou na venkově dělí se čtyry „bohyně“ v dědinách okolo Nov. Města usedlé. K nim tedy spěchal jsem v čas vycházky své, abych umění jejich, od samého „Boha“ jim propůjčenému se přiučil. Než nebylo to snadné. Nechtěje totiž míti pro lidovědné „panslávské“ své vycházky žádné oplety, cestoval jsem po venkově vždy „incognito“. — Bohyním představoval jsem se: „Študujem v Praze na dochtora a čúl som**) o vás, že ste velice chýrná***) a šetky lieky od šetkých nemocí znáte. Tož vás pekne prosím, abyste mne v tej veci aspoň niečemu priučila“. Všecky byly zprvu nedůvěřivé, ale laskavými slovy a hlavně stříbrem a nějakou sladkou kořalkou, již jsem sobě vždy na pomoc přibral, otevřel jsem jich srdce, že na všecky moje otázky o té neb oné nemoci odpověděly. Název „bohyňa“ neslyší žádná z nich ráda, naopak každá se za název ten stydí. A jak by ne! Vždyť mní lid o nich, že znají nejen od nemocí lidských i dobytčích pomáhati, ale také „zlé účinky“, zlé nemoci přivoditi, „osud“ člověka změniti, zloděje vypátrati i žhoucí lásku u mladého člověka uměle vzbuditi. Proto matky starých panen dosud k nim o radu hojně se utíkají.

„Bohyňa“ Valovička v Kalnici za Váhem má pole, jež — jak mně hodnověrně řečeno bylo — z vděčnosti do smrti užívati jí dal žid T. — Donutila prý zloděje, který židovi T. cenné papíry ukradl, že jich tajně zase všecky vrátil. — Věříť v moc bohyň nejen lid obecný, než také židé i mnozí t. zv. — vzdělanci — třeba z rodu šlechtického! Docházíť na př. táž bohyně častěji k jisté šlechtické dámě, aby prý její příbuzné — pod čepec pomohla. — Táž bohyně má na svém poli třešně, kteréž rok co rok obírají — vrabci. Sama si jich totiž stařena obrati nemůže, z dědiny pak neodváží se ani žádný dospělý, ani žádný

*) Za laskavou pomoc při této práci své děkuji vřele pp. slovutným spisovatelům J. L. Holuby-mu a L. Riznerovi v Zem. Podhradí na Slovensku žijícím.

**) Slyšel jsem.

***) Vychválená.

výrostek na pole její nohou vstoupiti, tím méně její „čerešně“ jísti ze samého strachu, že by jim „hubu bár*) až do tyla zkrivila“. Vždyť se mi sousedé její dušovali, že bohyňa jejich „už desiati ľudom hubu zkrivila, aj že vie opuchlinu aj vši na človeka poslať“. — A skutečně žádali ode mne lidé vícekrát masti „na poslané vši“. — Touž bohyni bil před dvěma lety jistý myslivec asi hodinu svým čaganem, až jej na stařeně krvácející a o pomoc úpěnlivě prosící docela zlámal. Sousedé, rychtář, ba celá téměř dědina dívala se z poza plotů na ošklivé to divadlo, ale žádný nepřispěl na pomoc stařeně; věřiliť všichni hajnému, který se jí mstil za to, že mu „porobila“. Jak dobře pro stařenu, že nežila před 120 roky! Smrť na hranici by jí neminula! — Bohyně Zigová na Melčických pasekách je „nájchýrnejší“. — Sám byl jsem dvakrát v neděli svědkem toho, jak k ní 10—15 lidí za půl dne na radu přišlo. — Za „chýr“ svůj děkuje asi nejvíce své prolhanosti a drzosti, s jakou lidi balamutí. Mne na př. představovala svým pacientům za učeného doktora z Nov. Města nad Váhem, jenž k ní na poučení přichází. — Vlastní její syn řekl mi, že si vydělá každou neděli a svátek 10—20 zl. kromě četných potravin, jí darem donesených. — Ale všecko propije a spitá vyhlíží i mluví jako Pythia v Delfách. — Vyzví rodinné i zdravotní poměry pacientovy, sleje olovo a „vyčituje“ dle toho, co se na něm jeví, svoje „věďmo“ totiž věštbu. Té proceduře musel jsem se podrobiti též já. Vymínil jsem si však, slyše ji při „ľátí olova“ cosi šeptati, aby mi ten „oččenáš“ pověděla. Zde jej uvádím. Jest nesmyslný a dobře aspoň prozrazuje pitomosť autorky: „Ve jménu Boha Otca † i Syna † i Ducha svatého † amen. — Evandělium sv. Matúša, I. kapitola. Bolo jest slovo u milého Boha na počátku sveta a to slovo bolo učineno, Bohu nebeskému prítomné uznáno. Jezu Kriste miloscivý, budz mi úverný, budz mi Boh nebeský na pomoci. Zdravás Panno Márija, budz mi uprimná, šade požehnaná Pannú Márijú aj s Kristom Pánom jej synom uprimným. Že precca nikdy Panna Márija mužského pohlavá neuznala, že Syna svého porodzila, kerý nas vykúpil, naše svetlo nám ukázal. Maličký prišél, nahatý v plénečkách bol, chudobný, a v tom čase, keď ho obadali**) židé, lotré, jeho lapili, korunovali, do jeho hlavy šípovú

*) Třeba.

**) Zpozorovali.

korunu zabódali, do boku pravého rany rúbali, krv z neho cedzili, z Krista Pána našého, Boha najvyššieho. Potom jeho mučili, na kríž svatý pribíjali umučeného, korunovaného. Panna Márija stála, žalosne plakala a omdlievala. On k néj prehovoril: Nechte jich, neveďá, čo robá, amen". — Taxa za „l'átí olova" je u Zigové 1 zlatý. — Ale ještě dráže cení své „začitování" bohyně ze Zem. Podhradí. — Ač bydlí v podnájmu a má asi pět drobných dětí, pohrdla mnou jí nabízenými 2 zl. a žádala urputně 5 zl. Potom mi sice několik starobylých i pěkných zažehnávání říkala, ale úmyslně tak rychle, abych si jich napsati nemohl. — Nejslušněji chovala se ke mně Iva Mináriková z Mor. Lieskového. Od ní zvěděl jsem nejen, jak se od nemocí a čarů pomáhá, ale zjevila mi též, jak lze lidem „porobit".*) —

Lid slovenský všeobecně věří, že téměř všecky choroby pocházejí buďto od zlých účinků „bosorek" nebo nadpřirozených, čarovných bytostí. Proto Slovák ne zdravotními pravidly, nýbrž různými pověrami od nemocí a předčasné smrti se chrání. —

Zvláště šťastné je dítě „na novom mesiaci zrodené". — Matka dá malému mléka požíti nejprve z prsníku pravého; kdyby pilo dříve z levého, bylo by „krchňavé". Když novorozené dítě ke křtu nesou, podají je kmotřence přes okno, „aby sa vychovalo". — Kdyby dítě dlouho nekřtěné nechali, mělo by příliš veliké oči. — Rozbije-li se po čas křtin skleněná nebo hliněná nádoba, není zle; aspoň se dítě jistě zdravé vychová. — Aby pak v jídle nebylo vybíravé, musí o křtinách každý host z každého jídla aspoň maličko ochutnati. — Odstaví-li kojící matka své dítě v čas — kdy strom kvete, brzo ošediví. — Prázdná kolébka nesmí se kolébati; dítě by nemohlo spávati.

Nevěstě velmi vhodnou příležitostí je „sobáš",**) aby svoje zdraví sesílila a před zlými účinky zabezpečila. Proto, když přijde nevěsta do ženichova domu, chytí se kousku železa, „aby tak silná a zdravá bola" jako je to železo. A když mladé nevěstě duchnu nasýpají, dávají do ní: peníze, ocel, kůrku chlebovou, hrab, vaz, všecko zrno, řimbabu, petržel, omlád z jabloně a sypou to vše i s peřím přes ostružinu (Rubus) do cíchy, aby nevěstě zlí lidé ničeho „na osudách urobiť" nemohli. — Aby pak jí pro každý případ po svatbě muž

*) Čarováním uškoditi.

**) Svatba.

nebil, nařeže si nevěsta na pravé ruce malíček a dá svou krev při svatební hostině muži v červeném víně vypiti. —

Na nový měsíc nemá se nikdo dívati přes okno; jinak budou jej po celý měsíc boleti zuby nebo hlava. Na štědrý večer šibe někde matka šípovým prutem své děti, „aby nemaly vredy“. — Kdo na Boží narození ráno na „lačné srco“ *) vejce vypije, bude silný a zdravý. — Která dívka ve velikonoční pondělí nebo šuhaj ve velikonoční úterý nedá se vrbovým „šibákom“ pošlehati, dostane „hostec“. — Na škaredou středu nešije žádná žena, aby se jí prsty nesbíraly. — Když rež (žito) kvésti počíná, jedí lidé prvý květ, aby se toho roku od zimnice a bolení zubů ochránili. — Aby při žatvě kříže nebolely, tož ten, kdo prvou hrsť užne, skroutí ji v povříslo, obváže jím slívový strom a praví: „Nech teba kríže bolia, ale mňa nic“.

Aby se od účinků zlého ducha uchránili, nosí lidé při sobě turánek (Erigeron acris L.). Za týmž účelem vykropují vodou z turánku stavení, aby v něm nestrašilo. Takový však musí se za rosy na sv. Jana ne do holé ruky, nýbrž do šátku trhati. — Někde jedí na Luciu po strúčku česneku, aby jim „morena“ a čarodějnice na zdraví škoditi nemohla. — Na tři krále světívá se dosud v kostele křída, česnek, sůl a voda. Kdo má takový posvěcený česnek při sobě, nemá k němu „vodný tatko“ (vodník) žádné moci.

Život sobě prodloužiti není Slovákům nesnadno: třeba ti pouze před půlnocí o štědrém večeru vyjíti pod holé nebe a čítati hvězdy: „Čím viac jich načítáš, tým viac rokov živ budeš“. — A kdo by v okamžiku pravé půlnoci po štědrém večeru napil se tekoucí vody — v ten okamžik ve víno obrácené — „neochorel by nikda a dožil by sto rokov“. — Vůbec má voda význam v léčbě lidové převeliký. Ovšem ne každá voda. — Pro vnitřní choroby pokládá se za zvláště šťastnou i léčivou voda prvními paprsky slunečními za jitra osvětlená. K takové vodě „čo čím sunéčko vyskočí, hned do srdečka svieci“ nelitují lidé cesty a domů si jí na různé potřeby nabírají. Má-li však účinek její býti naprosto jistý, musí se zažehnati: „Ščaslivé ráno tebe vinšujem jordánská vodičko. Já teba budem brat pácími prstami a šéstú dlaňú, aby sa obrácilo

*) Lačný žaludek.

šecko za mnú. Odkál ty, vodička, odkál ty tečeš? Tečem já, tečem z devadesáci vrchóv a z devadesáci dolin. Tak aby za mnú šecko téklo, šecko vléklo; a já tyto veci nerobím sama, ale s božskú mocú, aby mi bol sám Pán Téžiš Kristus na dobréj pomoci".*) — Podobně i voda na sv. Trojici z „lúčnéj rosy" před východem slunce nasbíraná, t. zv. „voda trojičná" pomáhá od bolení hlavy a nemocí očních. — Od moci různých čarů chrání „míšaná voda" (z místa, kde voda ze tří pramenů se stéká). Tou vykropují stavení a také si ji berou na cestu, „aby jim nichto nidze neuškodzil". — Na sv. Jana na úsvitě tahají staré ženy a bohyně čisté plachty po lukách a tak sbírají „svatojánskú rosu". Ale kdo by jich viděl, nemá se ohlásiti, „lebo rosa utracila by svoju moc". — Rosu tuto vyždímají doma do čisté nádoby a „kto ňú umývá sa, je červený i pekný". — Děvčata sbírajíce takovou rosu zpívají:

„Tvár moja, tvár moja, kvitni mi ružičkú, budem ťa umývať tú ražnú rosičkú, tú ražnú rosičkú sbieranú za rána, kým sunko nevynde na svatého Jána." — Nejvíce zelin nasbírají si ženy na sv. Jana před východem slunce: „Lebo rosú svatého Jána pokrscené zeliny majú liečivú moc pre ľudzí i pre statek". — Vůbec vycházejí na sv. Jana mnozí lidé bosí na rosu a umývají si jí tělo, aby se jim žádný vřídek nevyhodil. Ba na takovém těle, i když urazeno nebo pichnuto je, nic se sbírati nebude. — Ženy, když začínají přísti, namočí přeslici i s vřetenem do potoka, aby nedřímaly. — Okoupe-li se děvče o velké noci ve vodě potoční, bude po celý rok zdravé a čerstvé, jinak bylo by ospalé a lenivé. Rosa z oken pomáhá od „lišaje". — Člověk koupaný ve vodě z devíti studní, z devíti močidel a devíti brodů nemůže státi se „morenú". — Od čarů pomáhá voda výše lávky a níže lávky v potoku nabraná.

Ale voda přes svou důležitost jest na větším díle léčivem pomocným, součinným. Hlavními léčivy i nejčastěji užívanými jsou zeliny, jichž, jak jsem se sám přesvědčil, má nejen každá bohyně hojnou zásobu, ale těch nejčastěji potřebných má doma každá gazděna slovenská aspoň pro svou potřebu dosti. A jak by ne! Vždyť: „Chto zelinky miluje, je aj Pánu Bohu milý." — A hříchem prý je i na tu nejmenší léčivou bylinku nohou šláp-

*) Téměř všecko, co uvozovacími znaménky jest označeno, psáno jest podřečím Lieskovsko-bošáckým, jehož nejlepším znalcem jest p. L. Rizner.

nouti! Pravda pak je, že lid každou rostlinku, kterou jmenovati umí, na něco potřebuje. Ovšem nejčastěji za lék. — Lid dokonce věří, že každá rostlina má svůj zvláštní, jenom nám často neznámý účinek i užitek. — Vždyť „Kristus Pán šeckým zelinkám ustanovil, na čo kerá má byt“.

„Pred Jánom sú zelinky najtuhšie, lebo koreň rosté do zeme len pred Jánom.“ — Nejužitečnější však jsou zeliny v den sv. Jana do východu slunce natrhané. No účinné jsou též zelinky na sv. Trojici, na Boží Tělo a na Boží vstoupení sbírané. — „Ale zelinka móže človekovi len tehda pomoci, keď sa trhá ve jmenu božiem“. — Proto říká sběračka trhajíc zelinky: „Berem ťa zelinko ve jménu Božiem, aby to bolo tak naplat, jak je slovečko Božie“. — Léčivé zelinky kladou se o štědrém večeru v Mor. Lieskovém na stůl a nechají se tak po tři dni. Na nich je nenačatý chléb.

Nejdůležitější asi z rostlin je Mentha silvestris. Neboť „kobylí vnatka šeckým zelinám matka“. Táž má tak velikou léčivou moc, že Bůh „aby bola ľudom snadno prístupná, šade pri cestách rústi ji nechává“. — Ale „zuzanka (Teucrium chamaedrys) má s kobylí vnatkú súd.“ — Zuzanka jí totiž upírá, že by měla pro žaludek větší léčivou moc, než ona. — „Černobyl (Artemisia vulgaris) má dvanást liekov“. — Prestrelec (Gentiana cruciata L.) byl rovněž tak mocný. Proto zlý duch, aby léčivé účinky jeho oslabil, kořen mu „prestrelil“. — Kdo čichá „majeránek“, ten „sily nabude aj krvi mu pribude“. — Bedrník má i na Slovensku pověsť chvalnou. I tam o něm víly zpívají: „Keby ľudé vedeli, od čeho by nemreli, pili že by zeliny, medzi nimi bederec“. — Užitek léčiv rostlinných jest hojný a přerozmanitý. Často poznáváme již dle názvu rostliny, jakou nemoc hojí. Uvádím jen některé příklady: Vredová zelinka (Salvia sclarea) pomáhá od „vredu“ (padoucí nemoc), trasidélko (Briza media) stavuje třesení srdce, hlístečná zelina (Tanacetum vulgare) vyhání hlísty. — Pod obvazkem z potlučené „zrostlice“ (Geranium pusillum L.) srostou zlámané údy. — Plúcovník (Cetraria islandica) hojí nemoc plícní, pod kostiválem (Senecio Jacobaea) srůstají spolu kosti, ranolicu (Anthyllis vulneraria) přikládají na rány. — Rozsypalku (Sedum acre) dávají na boule a hrče, aby se rozsypaly. — Žerou-li krávy smetanník (Hypochoeris maculata L.), dávají mléko smetanou hojné. — „Dievské

dřevo" (Daphne mezereum L.) vaří dívky a připravují si z něho líčidlo. — „A rozluč sveta" (Aiuga genevensis) vaří a dávají píti lidem, kteří těžce a bolestně umírají. —

Užitek mléka pro slabé a nemocné lidi velmi dobře je Slovákům znám. Vždyť čerstvé, ještě „neprecedené mlieko devat nemocí odháňá". —

Kromě rostlin užívá lid za léčiva rád věcí zřídka se vyskytujících, nápadných, všech výmětů lidských i mnohých zvířecích, často ošklivých. — Čarovnou moc hojivou má ruka mrtvá zvláště z oběšence, dřevo, z něhož se pták nenají, mravenci z devíti kopenců, hromový kámen, vánoční svíčka. — Dále se upotřebuje v léčbě lidové: „Košulka" hadí, hlava z kuny, mozek ze straky, tchoři, slimáci, pavouci, myši. Někdy též hlína z domácího prahu, práchno s vrby, třísky ze stromu bleskem uhozeného, odštipky z vozových kol, blána z vejce, šuminy z vařeného masa, kolomaz s vozu spadlá, ba i hnojůvka se potřebuje. Od padoucí nemoci pomůže prý amulet shotovený z půle nalezené podkovy, v níž byly všecky tři klinčeky.

Vůbec jsou čísla tři a devět v léčbě lidové nejčastěji užívaná. Rovněž počítání záporné od devíti k jednošce zhusta je obvyklé. — Homoeopathická zásada „podobné léčiti podobným" jest na Slovensku velmi hojně rozšířena. — Proto zvláště důležito jest v lékařství bohyň slovenských „začitování" (zaříkání). Vždyť většina nemocí pochází dle jejich víry od zlých účinků bosorek a jiných zlých bytostí. — Tyto spůsobují choroby čarováním, totiž zaříkáním či „začitováním". A čary jejich zrušeny býti mohou zase jenom začitováním, neboť čarů nemožno si představiti bez prosloveného neb aspoň myšleného slova. Tak na př. věří lid, že má „porobené" (na zdraví uškozeno) ten, kdo — po hněvu a hrozbě jiného: „že sa mu zle povede" — onemocní. — „Začitování" proto je zajímavé, že jádrem svým je zbytkem z doby pohanské. — Čarující bohyně fouká při začitování přes prsty, žehná se častěji křížem, kope při tom nohou i jiné posuňky činí. — Začitování obyčejně končí: „A já toto nerobím svojú mocú, ale Krista Ježiša božskú dopomocú". — Nebo: „K tomu mi dopomáhaj Bóh Otec † Bóh Syn † Bóh Duch svatý † svatá Trojička s Pánom Ježišom Kristom nerozdělnička aj šecci boží Svatí, dze ste kerý v nebi jaký."

Často přenáší se nemoc buďto do stromu nebo do zvířat, kteréž pak místo člověka prý zhynou. — Lehčí nemoc „tratí sa“ delší chůzí, zvláště zdravé je choditi z jara za oráčem. Kdo v nebezpečné, vniterné nemcci, třeba by „na úmor byl chorý“, přečká den Adama a Evy, ten už „vystrábi sa“. Hůře je s tím, komu před sv. Jiřím ropucha zuby sčítá, ten už vánočných „opekancov“ jísti nebude (zemře).

V podrobném popisu lidové léčby na Slovensku nejdříve popíšu, jak lid léčí choroby nepřirozené, totiž čarováním nepochybně vzniklé, dále jak léčí choroby dětské, a konečně podám popis léčby obyčejných nemocí vnitřních i zevnitřních.

Osudá*).

„Keď nekterá zlá osoba urobí na osudá, tak tá poškodzená osoba čím daljéj tým vác schne, má panenky v očách krížom a veru aj krížom hovorí (s cesty mluví). A keby sa takéj osobe od toho do deváci dní nepomohlo, mosí isto umreť. — Ale sa jéj len týmto spôsobom môže pomoci: Utrhla som devat čakanék do východ sunka a nabrala som z 9 močidél (stojatá voda, v níž se konopě močí), z 9 zbród (potok, přes který vede cesta, a tedy dobytek se tam musí přes vodu broditi) a z 9 studének vody. Ale pri tom sa mosí hovoriť: Pane Jéžiši Kriste, budz mi na dobréj pomoci, toto započínám ve dne i v noci, aby mi ból sám Pán Jéžiš Kristus na dobréj pomoci — Potom sa ty vody šecky smiešajú a tá poškodzená osoba mosí sa v nich pod šírým nebom dobre zmyť. Ty smyvky mosá sa chycit a pójdú na troje: jenny**) do mlýna, druhé do šenku a trecie som vylála pod tú čakanku, ale koreňu nesmie sa ublížiť. Potom tá istá zlá osoba príde k téj čakance a tam ju aj môže zabiť.“ — Uvedl jsem téměr do slova, co mně bohyně z Mor. Lieskového o této „hroznéj nemoci“ pověděla.

Jiné osobě „tak veštica porobila, že jéj skoro šecko masso z cela (těla) opallo***)“. Té pomohli tímto spůsobem: První týden dali její šaty mezi „hachle, čo sa povesná hachlujú“, druhý týden mezi „melácé kamene“ a třetí týden pod „nátoň“ (špalek, na kterém se dřevo štípe). Potom si pomohla i maso jí na-

*) Názvy nemocí uvádím všecky tak, jak je lid vyslovuje.

**) Kde stýká se *d* s *n*, tam lid vyslovuje dvojité *n*: Jedny = jenny.

***) Kde stýká se *d* s *l*, tam lid vyslovuje dvojité *l*: opadlo = opallo.

rostlo. — Od „osúd“ pij zvar devaterníku (Anthyllis vulneraria) a je-li čerstvý, utluč jej, smíchej s kačením tukem a tím všecky údy potírej. (Lék. ruk. z Mor. L.)

„Keď sce nechto porobiť na osudá, nesmie sa po devať dní umývať. Potom mosí si od toho, čo mu sce porobiť, aj ešče s ôsmi inších chalup vypýtať múky, mosí si opatriť z deváci cinterov (hřbitovů) hliny a z toho urobiť takého chlapa. Ten sa mosí vetchať do sísla na chalupe proci východu sunka. — Keby si ten poškodzený človek nevedzel jak pomoci — mosí do deváci dní umret. Ale si môže pomoci, keď si na posceli do plachty zapchne devat zlomených ihél, devat nožov aj devat smidék chleba a na to si ľáhne. — Tak si pomôže, aj keby mal už dušu púščať.“ (Mor. L.)

„Koho striga*) podstrelila“, musí si opatřiti devatero dřevo, ale samé takové, „čo sa na ňom vták nenažere: „1. živý plot (Lycium barbarum), 2. vrbu, 3. topolu, 4. jahňaď, 5. švrčinu (Pinus picea), 6. brezu, 7. belovinu, 8. osyku a 9. jellu“ (jedle). To dřevo musí se uvařiti v potočné vodě, nabrané „výše lávky a niže lávky alebo na zbrode“. — V té vodě musí se nemocný umyti: od loktův ruky, od kolen nohy a hlavu napřed na stole, potom na prostřed světnice a konečně na prahu. Ty smyvky však musí nemocný donésti k dřevěnému bezu, tam vyliti a říci: „Gbez, pod tebú leží čierný pes, odkál toto na mňa prišlo, ta**) to nes“. — Ale jak to dopoví, „má porád***) utéci preč“. (Kalnice.) Zigová radí: Z deváci medzí zelinék natrhať a devatero, bár jaké drevo si zaopatriť, len nesmie byt osykové a orechové. To sa mosí šecko uvariť ve vode donesenéj ze trech studének a trech močidél. Tým zvarkom má sa nemocný umyt, smyvky ale na šíp vylát“. — Místo devatera dřeva mohou se také vzíti: „mravúsi z deváci kopcov“.

„Chceš-i, aby tobe čarodejství neuškodilo, napiš své jméno na lístek a zakopaj ho pod prah“. (Lék. ruk. z Mor. L.) „Chto sce zkusit, či má porobené, má stúpiť nohami do mraveniščа“: jdou-li mravenci nad kolena, nemá „porobené“, spadnou-li však od kolen dolů, má „porobené“. (Nové Město.) — Celý příbytek

*) Čarodějnice.
**) Tam.
***) Hned.

zabezpečují si mnozí proti „bosorským účinkom“ o vánocích česnekem, jímž dvéře na kříž potírají. (Beckov.)

Zlý veter (apoplexia).

„Zlý veter“ zosobňují si Slováci ve zlé jakési bytosti „šiarkan“ zvané. Šarkan lítá prý vzduchem obyčejně v čas vichoru, bouřky a hromobití. Koho svým „chvostom“ (ocasem) šibne, je „zlým vetrem“ trefený.

Na „zlý veter“ svádí bohyně v Kalnici všecky choroby, kterých dle víry Kalničanů ona je příčinou.

„Keď zlý veter na celo préjde, má sa priezvršec (Veronica latifolia L.) uvarit a v kúpeli nemocný sa zmývať. (Mor. L.)

„Keď zlý veter zaveje, zkrúci sa človekovi huba na jeden bok — bár až do tyla“. — Aby zase na původní místo přišla, spraví se masť „z drobnej žihlavy (Urtica urens) aj z jéj koreňa, cesneku, salmiagajstu, šlakového octa a sádla“ a tou se druhá strana od úst k uchu natírá. (Kalnice.) (Příště dále.)

K dějinám církve bratrské.

Napsal V. Prasek.

Byl jsem mile překvapen ohromným foliantem nadepsaným „Registrum smluv svatebních“ se zápisy pro celé století od r. 1573—1677; neb těšil jsem se, že se mi dostala pod ruce městská kniha Mor.-Ostravská, čemuž na první pohled svědčily hlavy nápisů, kdež datování všecko zůstávalo bez udání místa. Pátraje tudíž, kterému městu ten foliant náleží, shledal jsem k r. 1585 zápis smlouvy Mikuláše Jašičky z Rataj s Zuzanou, dcerou pozůstalou po knězi Václavovi, faráři někdy Ratajském, kdež podepsán za svědka ctihodný kněz Viktorin, správce církevní v městečku Drahotouších. Nebylo pochybnosti, že se jedná o registrum města Hranic; ale když jsem se dočetl svatebních smluv kněze Jiříka Strejce z Zábřeha a jiných kněží, rostla má zvědavosť tím více, an jsem se nadál, že také Komenského naleznu na některé svatbě v Hranicích; neb když se kněží ženili, sjížděli se správci sborů bratrských z daleka do Hranic. Moje očekávání se sice nesplnilo, ale kořisť předce byla znamenitá z nalezených 13 kněžských smluv i ze

3 jiných o dcery a vdovy kněžské. I přišlo mi maně na mysl, když za dobu tak krátkou (1585—1622) tolik kněží právě v Hranicích se ženilo, že tomu byla zvláštní příčina; vždyť v jednom případě smlouvy v Opavě sepsané a do registra Opavského vložené předce ještě zapisují se do registra Hranického! Nemohl jsem se ubrániti myšlénce, že Hranice staly se bratrským kněžím v příčině ženitby tím, čím Sedmihrady do nedávna byly osobám majícím obtíže se ženitbou.

Vždyť tam v Hranicích okolo r. 1570 způsobil svým oženěním první a veliké pohoršení týž kněz Jiřík Strejc, který se tam (netýče-li se jeho syna Jiříka) r. 1590 po druhé oženil; byli tedy lidé v Hranicích svatbám kněžským uvykli. V jiných městech takové svatby možná že by byly způsobily povyk.

A poněvadž k těmto svatbám správci církevní zdaleka se sjížděli a za svědky se zapisovali, možná nám buď po jednom buď po několika jmenech duchovních správců sestaviti pro 29 sborů bratrských, při čemž lze životopisná data několika vynikajících kněží bratrských, jako Strejce, Jiříka Johannidesa Frýdeckého a Daniele Johannidesa Skočovského doplniti.

Zajímavo jest, že ještě l. 1622 dva kněží bratrští, z nichž jeden Hranický, pokojně se žení, kdež r. 1623 již v Hranicích leží vojsko císařské.

Zpomenuté registrum bylo v druhé polovici určeno pro „smlouvy dobrovolné a jiné všelijaké výpovědi mocné“ městského práva i vrchnosti Hranické, jaké tam počínají s rokem 1579. —

Poněvadž ale takových výpovědí bylo méně, následují po těchto výpovědech zase smlouvy svatební, ježto se chtělo papíru zbývajícího využitkovati. — Též mezi výpovědmi nalezáme právní rozepře dvou bratrských kněží. — Netřeba tuším dokládati, že kniha tato jest neobyčejně vzácným pramenem dějepisným pro město Hranice i daleké okolí. — Z tohoto tedy registra, kteréž zakoupil p. Dr. Fr. Šromota v Hranicích, podáváme přehled bratrských církví, jakožto nejpřednější kořisť, pak porůzné zprávy o některých knězích a konečně seznam rektorů Hranických, poněvadž, jak se zdá, rektoři tito, až na poslední dva, byli taktéž kněžími bratrskými.

Přehled bratrských církví.

Brunzejf. 1622 ten úterý po neděli masopustní „kněz Tobiáš Hofman, farář Brunzejfský“, jest svědkem svatby „ctihodného kněze Martina Lamle Paseckého“ (J. 20).

Bystřice p. H. 1608 v pondělí před sv. Martinem „kněz Jan Bystřický“ svědkem svatby „kněze Jana Bokuckýho, faráře Kvasickýho“ (F. 30).

Drahotouše. L. 1585 v neděli masopustní „kněz Viktorin... správce církevní v městečku Drahotouších“, svědkem svatby dceři Václava někdy faráře Ratajského (A. 27). 1586 „kněz Viktorin Drahotušský“ svědkem svatby kněze Jana Mankvic Strumenského (B. 7). 1588 v pond. po Bož. vstoupení „kněz Viktorin, správce církve drahotoušské“, svědkem svatebním (C. 3). 1591 úterý po Maří Majd. „kněz Viktorin Přibyslavský, správce církevní v Drahotouších“, svědkem svatby kněze Jana Kapitovy (C. 5). L. 1611 v út. po sv. Mart. „Vincentius, správce církevní v městečku Drahotoušech“, svědkem svatebním (G. 17). 1611 v pond. před nar. P. M. „kněz Vincenc svědkem svatby (G. 24). 1613 kněz Vincenc žaloval Jana Solníka před pánem Hranickým, Václavem Molem z Modřelic, pro pomluvu Solníkovu, „že modlíce se za vrchnosť slyšel, že jest J. M. pán náš ukrutný a tyran“ (V. 10). 1616 kněz Vincenc svědkem svatby kněze Jonáše Gerbirada z Vratislavě (H. 30). 1616 „kněz Vincent Čelka“ svědkem svatby Judyty, dcery po nebožtíku knězi Václavovi Kostkovi (H. 35). L. 1617 „kněz Vincencius, správce církevní v Drahotouších“, svědkem svatby (I. 1). 1622 v outerý den sv. Pavla na víru obrácení „kněz Vincencius v městě Drahotouších“ svědkem svatby kněze Jiříka Joannidesa Frýdeckého (I. 20).

Evanovice. L. 1605 v úterý před sv. Janem Křtitelem „kněz bratr Daniel Filo, správce sboru Páně v městě Evanovicích“, béře k manželství Kateřinu, dceru Václava Preyse, správce sboru v Hranicích. Svědky: „dvojíctihodný kněz bratr Jan Kostka a Adam Kostka, bratří ženichovi, a při nich Václav Bakalářů z Evanovic“ (F. 16).

Frýštát (nepochybně Slezský). 1586 v pondělí po sv. Bartoloměji „kněz Jan, farář Frýštátský“, svědkem svatby „kněze Jana Mankvice Strumenského“ (B. 7).

Hranice. L. 1589 v úterý po rozeslání apoštolů „kněz Jan Prahenus, toho času správce zde v městě Hranicích“, svědkem svatby kněze Erazima Strážnického (B. 23). 1591 k žádosti ctihodného kněze Jana Pražského, správce církevního t. č. v městě Hranicích“, žalováni Pavel Banovský a Martin Varhaník pro utrhání na cti, načež po kázaní to odprosem napravili (T. 2). 1592 „dvojí cti hodný kněz Jan Pražský, t. č. správce církevní v m. Hranicích“, svědkem svatby (C. 10). Téhož roku týž dvakráte svědkem (C. 24, C 30). 1596 úterý po Maří M. týž svědkem svatby Jana Procházky, rektora Hranického (D. 26). 1598 úterý před sv. Havlem „bratr Václav Preys, t. č. správce sboru Hranického“, švagr Kunhuty, dcery nebožtíka Jiříka Laníka z Jeršpic, která si brala k manželství Ondřeje z Věrkova, svědkem (D. 21). 1605 úterý před sv. Janem Křtitelem provdala se Kateřina, „dcera ctihodného kněze Václava Preysa, správce sboru Páně v městě Hranicích“, za kněze Daniela Filona v Evanovicích, kteréž otec všecky „knihy v jazyku latinském“ i j. poručil (F. 16). Kněz Václav Preys měl k manželství vdovu po knězi Václavovi Kostkovi, jehož dceru Judytu, svou pastorkyni, 1616 v úterý před sv. Kateřinou provdal za Kašpara Dobřického, písaře radního v Hranicích, evangelíka augšpurského vyznání, vymíniv, aby Judyta „k službám Božím, kdež se spasení svého důvěřila, choditi“ mohla (H. 35—6). L. 1602 tu středu den sv. Filipa Jakuba „Václav Fabricius Německo-brodský, správce církevní v Hranicích“, svědkem svatby rektora Proxidesa (F. 3). 1603 outerý po sv. Lukáši „kněz Václav Fabricius z Německého Brodu“ svědkem svatby (F. 7). Týž den „ctihodný kněz Blažej Borovský, správce církevní Hranický“, svědkem svatby (F. 7). (Byl-li Václav Preys l. 1506 na novo správcem sboru v Hranicích, jak by se dle zprávy výše uvedené podobalo ku pravdě, nelze tvrditi.) L. 1608 v pond. před sv. Martinem kněz Daniel Mendryka, správce církve Hranickej“, svědkem svatby kněze Jana Bokuckýho, faráře Kvasického (F. 30). 1610 úterý po sv. Martinu „ctihodný kněz Daniel, správce církve Boží v městě Hranicích“, svědkem svatby (G. 17). (Daniel Mendryka jest l. 1616 v Tovačově.) L. 1615 14. ledna „dvojí cti hodný kněz Matouš Andrae Jessenius, t. č. správce církevní v m. Hranicích“, koná svatební smlouvy v Opavě s Rozinou Macákovnou, vdovou po Michalovi Leporinu, někdy faráři Tovačovském. Matouš

Jesenský jest „spolupřísedícím evangelických v kraji Olomuckém“ (H. 22). L. 1616 v úterý den sv. Lukáše evangelisty „dvojí cti hodný kněz Jan Hofman, správce církevní v m. Hranicích“, jest na svatbě kněze Jonáše Gerbirada (H. 29). Téhož roku v úterý před sv. Kateřinou „kněz Jan Hofman Kavnovský (či Karnovský?), správce církevní v městě Hranicích“, jest svědkem svatby Judyty, dcery po neb. Václavovi Kostkovi a pastorkyně kněze Václava Preysa (H. 36). L. 1622 v outerý den sv. Pavla na víru obrácení „Jiřík Johannides Frýdecký, správce církevní v Hranicích“, béře k manželství Annu, dceru neb. Pavla Žamberského (I. 30).

Hustopeče. 1589 outerý po rozeslání apoštolů „kněz Jan Hranický, správce církevní z Hustopeč“, svědkem svatby kněze Erazima Strážnického (B. 23).

Jičín Starý. 1589 „kněz Martin Brodský, správce církevní z Starého Jičína“, svědkem téže svatby (B. 23).

Jiříkovice u Sovince. 1622 v outerý po neděli maso pustní „kněz Ondřej Janitius, farář Jiříkovský“, svědkem svatby po straně ženicha, kněze Martina Lamle Paseckého (I. 20).

Kvasice. 1610 v pond. před sv. Martinem v Hranicích „kněz Jan Bokucký z Bytomě, farář Kvasický“, béře k manželství Mandalenu, dceru Lukáše Měchovského (F. 29—30).

Lipník. 1610 v outerý před sv. Kateřinou „ctihodný kněz Matěj Plorantius, správce církevní města Lipníka“, svědkem svatby Jana Dvorského z Loučky (G. 17).

Lištná. 1589 v outerý po rozeslání apoštolů „kněz Havel Facilis, správce církevní z Lištné“, svědkem svatby kněze Erazima Strážnického (B. 23).

Meziříč nad ř. Bečvou. L. 1589 v outerý po rozeslání apoštolů „ctihodný kněz Erazim Strážnický, t. č. správce církevní v Meziříčí nad řekou Bečvou“, konal svatební smlouvy se Zuzanou, dcerou po nebožt. Melicharu, barvíři v Hranicích. 1591 týž svědkem svatby Jana Kapity (C. 5). 1597 v úterý před navšt. P. M. Erazim Stážnický svědkem svatebních smluv v Hranicích (F. 4). L. 1601 v pond. před naroz. P. M. „kněz bratr Pavel Hejtmánek, správce sboru Meziříčského pod Rožnovem“, béře k manželství Annu Křenkovu z Hranic (E. 21). L. 1622 v úterý po neděli masopustní „kněz Pavel Salierus, správce

církve v městě Mezříčí", svědkem svatebních smluv kněze Martina Lamle Paseckého (I. 20).

Mysločovice u Holešova. 1618 v pondělí před sv. Martinem „kněz Pavel Mysločovský" svědkem svatebních smluv kněze Jana Bokuckého, faráře Hranického (F. 30).

Odry. 1616 v úterý den sv. Lukáše evangelisty „kněz Jiřík Flamus, správce církevní v Odrách", svědkem svatebních smluv kněze Jonáše Vraženského (H. 30).

Opava. 1615 14. ledna svědky svatebních smluv kněze Matouše Jesenského s Rozinou Macákovnou, konaných v Opavě, „Pan Kašpar Aysrycht německý a pan Martin Paškodyus moravský kazatel" (H. 22).

Paseky (které?). L. 1622 v outerý po ned. masopustní „smlouvy svatební ctihodného kněze Martina Lamle, faráře Paseckého", konány v Hranicích s Alžbětou, dcerou neb. Václava Halířka (I. 20).

Parešovice. L. 1608 v pondělí před sv. Martinem „kněz Daniel Parešovský" svědkem svatebních smluv kněze Jana Bokuckého (F. 30). 1622 outerý po neděli masopustní „kněz Daniel Joannides, farář Paršovský", svédkem svatby Martina Lamle Paseckého (I. 20). Že se jedná o Daniela Joannidesa Skočovského, jest jisto. Viz Jirečkovu Rukověť.

Pržno. 1589 v outerý po rozeslání apoštolů „kněz Jiřík Philomathes, správce církevní z Pržna", svědkem svatebních smluv kněze Erazima Strážnického. (B. 23).

Rataje. 1585 v neděli masopustní konají se svatební smlouvy Zuzany, dcery nebožtíka „kněze Václava, někdy faráře Ratajského", s Mikulášem Jašičkou z Rataj. Svědek po její straně kněz Viktorin Drahotušský. (A. 27).

Soběchleby. 1586 v pond. po sv. Bartoloměji „kněz Filip, farář Soběchlebský", svědkem svatebních smluv kněze Jana Mankvic Strumenského (B. 37). 1591 v outerý po sv. Maří Majdaleně „ctihodný kněz Jan příjmenem Capito z města Stříbra, správce církevní v Soběchlebích", béře si Kunhutu, dceru Matěje Mačinky z Veletin (C. 5).

Strumeň. 1586 v pondělí po sv, Bartoloměji „kněz Jan Mankvic Strumenský", béře si Kateřinu Jana Budíška z Hranic (B. 7).

Střílky. 1603 v outerý po sv. Lukáši „dvojí cti hodný kněz Jan Falkarius, správce církevní v Střílkách“, béře k manželství dceru Annu po Pavlovi, rektorovi Hranickém (F. 7).

Tlumačov. 1608 v pondělí před sv. Martinem „kněz Matěj Tlumačovský“ svědkem námluv kněze Jana Bokuckého, faráře Kvasického (F. 30).

Tovačov. „Kněz Michal Leporinus, někdy farář v Tovačově“, měl k manželství Rozinu Macákovnu, která se l. 1615 v Opavě na novo provdala za Matouše Jesenia, správce církevního v Hranicích (H. 22). L. 1616 úterý před sv. Kateřinou „kněz Daniel Mendryka, správce církve Tovačovské“, svědkem námluv Judyty, dcery neb. kněze Václava Kostky, pastorkyně kněze Václava Preysa (H. 36).

Valeč. 1610 v pondělí po rozeslání apoštolů „kněz Jan Kostka z Hranic, správce sboru ve Valči“, namlouvá si v Hranicích Zuzanu, dceru neb. Jakuba Kubiše z Jezernice (G. 13). L. 1605 v úterý před sv. Janem Křtitelem „kněz bratr Jan Kostka a Adam Kostka, bratří ženichovi“, jsou po straně ženicha, kněze Daniele Filona, svědky námluv (F. 16).

Vražné. 1616 v úterý den sv. Lukáše „kněz Jonáš Gerbirades z Vratislavě, farář Vraženský“, namlouvá si Kateřinu, dceru Kryštofa Lamle, měštěnína z Hranic (H. 30). Při své smrti zůstavil vdovu a nedospělé dítky, Jana a Annu. Vdova provdala se podruhé za Daniele Šimonova, a když i ten zemřel, l. 1624 v outerý velikonoční provdala se za Jana Karáska, který slíbil sirotky po knězi Janovi Karbrydesovi opatrovati a sirotka Jana předně k liternímu umění a i k řemeslu obrátiti (K. 9—10).

Vsetín. 1589 v outerý po rozeslání apoštolů „kněz Jan Posthius Litomyšelský, správce církevní ze Vsetína“, svědkem námluv kněze Erazima Strážnického (B. 23).

Zlín. 1589 „kněz Martin Lonský z Kroměříže, správce církevní města Zlína“, v týž den svědkem námluv téhož kněze Erazima (B. 23).

Některé zprávy o bratrských knězích.

L. 1603 v úterý po sv. Lukáši mezi jinými svědky námluv kněze Jana Falkariusových jmenováni jsou též na prvním místě „kněz Václav Parmenio Českobrodský“ a na třetím místě „Václav Calixtides Rožmberský“ (F. 7).

„Kněz Viktorin Locyka". 1588 v pondělí po sv. Michalu archandělu „Kateřinu, dceru po nebožtíkovi knězi Viktorinovi Locykovi" namlouvá si Jan Červenka, malíř (B. 16).

„Kněz Václav Kostka zůstavil při své smrti vdovu a dceru Judytu. Vdova provdala se za kněze Václava Preysa, načež tento l. 1616 svou pastorkyni Judytu provdal za Kašpara Dobřického." (Viz u Hranic Václav Preys.)

„Kněz evangelický Jiřík Strejc rodem z Zábřeha" l. 1590 v úterý po novém létě na zámku v Hranicích před pánem Hranickým, Jetřichem z Kunovic, učinil smlouvy svatební s pannou Reginou, Lenharta Derflera z Olomouce dcerou (B. 22). Týž rok v úterý po sv. Matouši „ctihodný kněz Jiřík Strejček" jest svědkem smluv svatebních mezi bratrem Mikulášem Polešovským a Kateřinou Těžkých" (B. 26). 1592 v úterý po navštívení*) Panny Marie vykonány smlouvy svatební mezi Janem Škodou z Přerova a Alžbětou, dcerou „ctihodného bratra Jiříka Strejce". Svědkem po straně nevěstině „otec její vlastní". (C. 13). Srovnej Rukověť Jirečkovu.

Rektoři školy Hranické.

Pavel, rektor Hranický, zemřel před r. 1596. Jeho syn „Pavel Rektorů" jmenuje se l. 1598 a 1602 (D 22, E. 30). L. 1617 Václav Jelínek z Hořic béře si „Zuzanu, dceru po nebožtíku Pavlovi, rektorovi z Hranic" (H. 37).

L. 1596 v outerý po sv. Maří Majdaleně „Jan Procházka, rektor školy Hranické", béře si vdovu (D. 6).

L. 1602 ve středu den svatých Filipa a Jakuba „Jiřík Proxides, t. č. správce školy Hranické", namlouvá si Annu, Davida Kavky ševce dceru (F. 2). L. 1603 jest Jiřík zeť Kavkův již „knězem" (F. 3).

L. 1606 v pondělí den sv. Havla „Matyáš Micro-Arvensis, t. č. rektor školy Hranické", béře k manželství Zuzanu, Matouše Bernartovu dceru. Svědkem mezi mládenci jest „Joannes Kompánek, cantor t. č. školy Hranické" (G. 2).

L. 1656 dne 19. února „Michal Regulinus, rektor školy Hranické", koná svatební smlouvy (P. 2).

L. 1666 dne 5. července „Johannes Ignatius Dulanský z Místku, rektor školy Hranické", béře si vdovu po Mat. Ondráčkovi, mlynáři (G. 11).

*) Míněn snad správce církve Polešovské.

Valentin Mezeřický a jeho poměr k Bohuslavu Hassisteinskému z Lobkovic.

Příspěvkem k dějinám čes. humanismu píše Fr. Vl. Jurek.

Nechť mínění literárních historikův o humanismu a účincích jeho v literaturu naši se různí jak různí, to je nepopíratelno, že byl sice umělým, avšak z poměrů časových vyplynulým a nezbytným článkem v řetěze kulturního vývoje národu našeho, s nímž počítati třeba.

Jestliže jsme si z veliké řady našich humanistů vybrali právě Valentina, učinili jsme tak proto, že jednak širšímu obecenstvu je pramálo nebo dokonce neznám, ač od mnohých spisovatelů, kteří o té době psali, výslovně jako „znamenitý Valentin Mezeřický“ uváděn bývá,*) jednak že zvláštní a zajímavý jest osud jeho. Opěván a veleben byv od současných upadl tou měrou v zapomenutí u potomstva i jako latinský básník i jako matematik, že jména jeho nenalezáme ani u Stanislava Vydry ve spise: Historia matheseos in Bohemia et Moravia cultae, ani ve Smolíkově: „Matematikové v Čechách od založení university“ ani v Jirečkově „Rukověti“, ač jiných Valentina méně důležitých tam zmíněno. Pouze Fr. F. Procházka ve dvou spisech svých**) oceňuje jen tak mimochodem zásluhy jeho, a p. Ant. Rybička napsal do Naučného slovníku stručnou biografii. Z té příčiny tedy jsme se odhodlali, sebrati rozptýlené zprávy o muži zapomenutém a podati je veřejnosti příspěvkem k dějinám humanismu.

Valentin narodil se ve druhé polovici XV. století v Meziříčí moravském nad Oslavou, odkudž příjmí jeho Mezeřický a latinisované Mezericenus, Mezerzicensis, Mezricensis a Mezricius. Nabyl-li prvního vzdělání ve svém rodišti či jinde, pověděti neumíme, podobně jako nemáme zpráv zevrubnějších o rodičích

---

*) K. Vinařický: Pána Bohuslava Hassisteinského z Lobkovic věk a spisy vybrané p. 61.

Ferd. Menčík: Matouš Kollin z Chotěřiny. Čas. čes. musea 1884, p. 209.

J. Jireček: Jan Hodějovský z Hodějova, jeho rod i působení a lat. básníci tovaryšstva jeho. V Praze 1884, p. 32.

**) De saecularibus lib art. in Bohemia et Moravia fatis commentarius p. 268, 276, 348.

Miscellaneen: Johann Rosins Leben und Handschriften und hieraus das gelehrte Saatz p. 109 a ssq.

jeho. Pro vyšší vzdělání odebral se do Italie na universitu Benátskou, později Bononskou, kde klassiky římské vykládal slovutný Filip Beroald, řecké Antonín Britonienský.

Spadá-li pobyt Valentinův v Bononii v touž dobu, co Bohuslava Hassisteinského (1477—81) a Krištofa z Weitmile, nelze na jisto postaviti, když se nám přesných udajů nedostává.

Na universitách italských Valentin obíral se vedle studií klassických pilně astronomií a matematikou, jež zůstaly jeho vědami zamilovanými až do smrti. V universitní knihovně Pražské chovají se tabulae Blanchini r. 1495 v Benátkách vydané, v nichž je několik pozorování hvězdářských od Valentina.

Navrátiv se do vlasti Valentin byl od university Pražské, která měla vrchní dozor nad školami v zemi určujíc řád učební a nejvyšší správu ustanovujíc učitelstvo, dosazen za rektora či správce školy partikularní v Žatci. Škole Žatecké dostalo se v něm scholarchy velice nadaného, horlivého a svědomitého, který tělem duší svému povolání se odevzdal a všemi silami o její rozkvět se zasazoval, tak že záhy mezi nejlepšími v zemi pokládána byla.

Činnost jeho nepřestávala však jen na oboru školním. Když nadešla doba studiím klassickým příznivější, Valentin připojil se k oněm mužům klassického vzdělání, kteří sporadicky po městech českých jako rektoři, faráři, městští písaři, radní neb i jinak vážení sousedé usedlí jsouce rozvoj studií humanistických v Čechách podporovali, udržovali a řídili. Jak Procházka svědčí, dal Valentin první v Žatci podnět ve směru tom: Elegantiores litteras eam in urbem Valentinus Mezerzicenus Moravus primus intulit. Brzy skupil okolo sebe učené v městě, jako byli pastor Matiáš Lounský, výtečný kazatel a muž všestranně vzdělaný, Mikuláš Artemisius (Černobýl), první senátor, oba podpůrcové štědří mladíků snaživých v cizině (Matouše Kollina, Václava Arpina a Jana Hanuše ve Vitemberce), Tomáš Torvus, Jan Orpheus, Jan Albus, Jan Hošťálek, Martin Kanort, Václav Žehrovský a j., tak že právem týž Procházka napsal o Žatci: „Byl Žatec toho času i potom městem od ušlechtilých věd nejproslulejším.“

Svým důkladným vzděláním, věhlasem, péčí o rozvoj škol a obecné dobré získal si Valentin všeobecnou vážnost a oblibu měšťanů Žateckých. Již okolo r. 1495. jmenován byl notářem či písařem radním.

Kterak Valentin zdárně v písaření si vedl, nejvýmluvnějším důkazem jest okolnost, že ani potom, když docela oslepl, písařství sproštěn nebyl, ježto dle obecného mínění nebylo, kdo by ho lépe nahradil.

Jako skladatel latinských básní byl chvalně znám. Jan Rosinus, rodák Žatecký a rektor školy Domažlické († 6. prosince 1584), nezpečoval se památku jeho oslaviti spolu s jinými výtečníky v latinské elegii na mor, který r. 1582. v Žatci a po celých Čechách zuřil a mnoho obětí požádal. Běduje nad nešťastným rodištěm, volá, kdo že mu na pomoc přispěje, když všecky jeho chlouby odešly k otcům:

Num Cameniceno junctus sacer ore Mathias
Cornutos homines exiget aede sacra?
Non tibi Mezricius, non Toruus et Artemisastans
Vodniano tulerit nec Sophianus opem,
Quod quoque defuncti coelis potiantur.

Ve vysvětlivkách pak dodává o Valentinovi: mathematicus et poeta insignis.

Podobně s pochvalou, jak níže vyložíme, o něm mluví Bohuslav z Lobkovic, největší humanista český, jehož básně v Němcích vykládány a čteny ve školách vedle autorů klassických.

Z básní Valentinových uchovala se nám jediná k Janu Sturnovi, vychovateli synovců Bohuslavových Zikmunda a Mikuláše z Lobkovic, kterou Tomáš Mitis z Limuzy položil v čelo dodatečné sbírky listů Hassisteinského r. 1570 v Praze vydané.*) V ní stěžuje si Valentin do obecenstva, že pozbylo smyslu pro básnickou slovesnost latinskou, a že ctitelům klassických Mus snášeti je mnohá příkoří a ústrky, tak že by málem každého od básnění zrazoval, kdyby prý Bohuslav, „světlo vlasti, skvělá chlouba Parnassu a ozdoba zářící zástupu zpěvného“, nebyl jim záštitou a ochrancem.**)

*) Viri illustris et magnifici DD. Bohuslai Hassisteinii a Lobkovic Nova Epistolarum Appendix conquisita et edita per Thomam Mitem Nymburgenum.

**) Srv. i Vinařický l. c. p. 156—169, kde Bohuslav sám ne jednou vytýká, že pokřikováno na učenější: „mluví z knih“, „mudruje po latinsku“.

Nebude snad od místa, položíme-li tuto báseň onu v plném znění:

Olim Pierius penetrabat sidera cantus,
Hei mihi, sors varias versat iniqua vices.
Jam fera turba vetat sacras resonare Camoenas,
Pegaseum prohibet barbara turba melos.
Arcet Apollineos Parnassi vertice Vates,
Deturbat Clarios ex Helicone viros,
Aeonio teneram propellit ab omne juventam,
In nulla Musis nunc sinit urbe locum.
Cogit et explosas sterilesque errare per agros
Exilii et lacrimis usque rigare genas.
Ni Patriae lumen, Parnassi gloria luxque,
Bohslaus clari splendor honosque chori,
Colligat effusas, collectis limina pandat,
Sollus laurigeras fervet ametque Deas:
Et nisi murmuribus vulgi ferventis et irae
Protegat*); haec illis regna odiosa rear.
Ergo age castrarum, doctissime Sturne, sororum
Cum domino illustri sit tibi cura precor.

Z básně této patrno, že přece jen tehdy byli mnozí mužové, kteří přílišné to hýčkání latiny na ujmu jazyka mateřského neradi viděli, a že Bohuslav z Lobkovic všeobecně pokládán byl za vévodu mezi latinskými veršovci.

Co do vyznání náboženského byl Valentin přívržencem strany pod obojí, jako většina předáků Žateckých.

Zemřel 10. října r. 1540. Úmrtím jeho utrpěla obec Žatecká a učená společnost její ztrátu nemalou. V ten čas přibyli právě do Žatce Matouš Kollin a Arpinus byvše od města Pražského z Vitemberka povoláni, aby tento stolici jazyka latinského, onen řeckého na akademii Pražské zaujali. Zastavilit se v Žatci poděkovat výše vzpomenutým dobrodincům svým a za příčinou pohřbu Valentinova pozdrželi se na místě asi 16 dní. Kollin napsal zvěčnělému epitafium, které bylo vloženo do zdi radnice Žatecké, a jež poprvé otiskl Prokop Lupáč ve svém kalendáři.**)

---

*) Sídlo Bohuslavovo podobalo se skutečně malé akademii přechovávajíc hojně mužův učených a spisovatelů, bohatou knihovnu, sbírky starožitnické a p.

**) Ephemeris ad X. Oct. Srv. i Procházka Miscellaneen p. 107.

Pendula dum Phoebi relevatur pondere libra
Proximus aethereosque accipit anguis equos,
Tempore quo fulsit nitidis Autumnus abuvis
Et dabat agricolis musta bibenda Deus,
Morte Valentinus vitam mutavit, ab urbe
Qui patria dictus Mezericenus erat.
Illius hoc posuit sub marmore membra Senatus,
Custodit Zacii qui sacra jura fori.
Ille quidem posuit, potuid quod, membra sepulti;
Mens sed Elysiis laeta quiescit agris.

Vnukem Valentinovým byl Jan Michalovicius z Michalovic, první radní písař Žatecký, do jehož učenosti a právnického věhlasu občanstvo veliké naděje skládalo, jenž ale předčasně, maje teprve 30 let, smrtí do hrobu byl sklácen. Rosinus zanechal v rukopise dvě básně na něho. —

Na konec ještě promluvíme o poměru Valentinově k Bohuslavovi z Lobkovic. Mezi oběma slavnými muži vyvinulo se důvěrné přátelství, tím důvěrnější, čím příbuznější si byli duchem a vzděláním. První popud vyšel od Valentina, který r. 1499. poslal Bohuslavovi list, v němž o přátelství jeho se ucházel, a připojil dar allegorický. Bývalo totiž zvykem mezi poety humanisty za dar voliti pohár, jehož darování mělo svůj zvláštní účel, idealní nátěr a ustálený, typický význam. Běželoť ne tak o vzácný kov a umělé vyzdobení, jako spíše o úmysl, který za darem se tajil, a jenž vtipným nápisem nebo věnováním, jímž obdarovanému vyslovováno lichotivé uznání činnosti básnické, býval tlumočen.

Tak Bohuslav daroval příteli svému Šlechtovi ze Všehrd několik pohárů. Jeden z nich byl zlatý, výzdoby umělecké: neslť na zevnějšku obrazy devíti Mus s odznaky značitými, obraz Phoebův s citarou, Palladin s Gorgonou a Merkurův s prutem a střevícemi hleznými. Vyryto na něm bylo distichon:

Haec tibi precor, Phoebae gloria turbae,
Schlechta, Bohuslai sint monimenta tui.

A ve veršovaném přípise (Epig. lib. III. p. 161 ssq.), jímž dar svůj provázel, zve Bohuslav pohár ten mnemosynon dilecti sodalis a sincerae pignus amicitiae. Dále pak praví: „Nechť jiní dávají scytské kožešiny, sloupy z mramoru parského, zlato a roucha barvená rukou Tyrskou, my pěvci dáváme dar pěvcům posvátný, právě jako rolníka těší darované rádlo nebo lovce poslaná tenata.“

Zajisté také pohár Bohuslavovi na mysli tanul, když pěl:

Alma Ceres, Musae, Bacchus, Latonia proles,
Sunt socii mensae, Schlechta poeta, tuae.

I koflík ze dřeva ebenového, který přivezl ze svých cest po orientě mezi jinými vzácnými památkami staré vzdělanosti, básník daroval Šlechtovi s tímto posláním:

Šlechto, Foebova čest, Minervy slávo,
V dar ode druha já milého
Z končin Aethiopů k tobě přicházím
Černou se znaje k vlasti barvou:
Žádám, bys mne přijal milostně. (*K. Vinařický.*)

Dary ty cenil Šlechta vysoko a choval je jako drahou svátostinu; neboť píše Petrovi z Písku: „Bohuslavovy lásky a přátelství k sobě mám svědky velespolehlivé a věrohodné, totiž poháry a kalíšky stříbrné, vyzlacené a podivu hodnou umělostí vyrobené.“

S dostatek je také znám zlatý pohár, nyní v mincovním kabinetě v Drážďanech chovaný, jejž Augustin Olomucký daroval učené společnosti Dunajské (Danubiana), aby při symposiích členové z něho popíjeli. Bylyť o něm celé knihy napsány a o věnování tuhé potýčky vedeny.

Jak z příkladův uvedených viděti, dostávalo se pohárů jen osvědčeným básníkům — Phoebigenum sacrata cohors et mysticus ordo podle věnování Augustinova — anebo mužům učeným a jinak proslulým, jimž spisy starých nebyly neznámy — Procul hinc, procul este prophani. Také na poměr přátelský mezi dárcem a podarovaným kladen vždy důraz.

Jakož pak humanisté naši utkvívali rádi jen na pouhých formálnostech staré vzdělanosti, chtěli i touto poctou pohárovou napodobiti starý mrav řecký, kde mužové věd státních znalí a života zkušení veršovanými pravidly moudrosti závodili o přednost, jejíž odměnou byl zlatý pohár. Takového zápasu zachovalo se u Vergila ve zpěvích pastýřských dokladů několik; tak na př. Menalkas stanoví za cenu lepšího zpěvu pohár z tvrdého dřeva, „duté dílo božského Aleimedonta“.

Poněvadž Valentin tak dobře jako Bohuslav byl „zasvěcencem“, použil daru obvyklého se všeobecně známým významem, aby pěvci složil svou poklonu a jej sobě naklonil.

Básník poděkoval se listem latinským*), v němž vyslovuje své potěšení nad elegancí dopisu Valentinova, mnohem více však nad přátelským jeho smýšlením k sobě. Dotýkaje pak daru, jenž prý je mu milým jako památka obapolného přátelství, píše doslovně:

„Není příčiny, Valentine, proč bys mne pokládati měl za podobného králům parthským, před něž bez daru předstoupiti nesmí; snadný je k přátelství mému přístup, a jako všem, kdo jen stín poctivosti do sebe mají, z celé duše jsem nakloněn, tak obzvláště těm, kdo vědám a uměnám jsou oddáni. Ty pak že takým jsi, dokazuje psaní mi poslané, za něž Ti tou měrou jsem zavázán, že bych s rozumem pominouti se zdál, kdybych Ti na vzájem náklonnosti své v ústrety nepřinesl. Nuže od toho okamžiku jsem Tvůj, a nemēj mne vůči sobě za jiného, než jak Tvá poctivost zasluhuje, čehož zkoušku, kdykoli Ti libo, můžeš podniknouti a shledáš, že ve všem upřímně jednám i mluvím.“

Z korrespondence, která dojista na těchto dvou dopisech nepřestala, více jsme se nedopátrali.

Přátelství Bohuslavovo k Valentinovi bylo upřímno slovem i činem. Nejen že ve svých básních jméno přítelovo zvěčnil, nýbrž i proti všelikým útokům a osočování, ať bylo od kohokoli, energicky se ho ujímal.

V jednom z epigramat, které Valentinu Mezeřickému nadepsáno jest, chválí učenost přítelovu takto:

Měřte jiní plochu země a hlubinu vod: Mezeřický
Hvězdy měří a obor hvězdovitého nebe.
Obloha nesmírná jak všecky převyšuje země:
Rovně tak on přesahá všecky učence umem.

(*K. Vinařický.*)

V jiném epigramatu oceňuje básně Valentinovy a vybízí jej k další tvorbě básnické: „Jaké květy na výspě Sicilské sbírala Proserpina majíc brzo vstoupiti k bohům podsvětním, z jakých Hermione sličná vila věnce a věnčila hlavu svou Deidamia: takové poskytl jsi nám, a slušno tudíž od tvého talentu čekati nových.“

Zpupný Sturnus sočil z řevnivosti na Valentina, jemuž přízně pánovy nepřál; aby jej zlehčil, mluvil o básních jeho s pohrdáním a posměchem. Než Valentin jsa povahy šlechetné

*) Mitis: Nova Ep. App. Valentino Mezricensi notario Zatecensi.

nesplácel mu stejnou mincí, nýbrž hovoříval o pracích Sturnových vždy důstojně a podle zásluhy. Když úštěpky došly Bohuslavova sluchu, ujal se přítele a pokáral Sturna těmito slovy: „Sturne, Valentinem nechtěj pohrdati jako pěvcem, básně píše důstojné čety Foebovy. Znáť on běhy hvězd, uměny Minerviny i výsledek přemýšlení starce Syrakusského. Vynikáť vzděláním i varytem zvučným, vyniká i výmluvností, více však šlechetností. Nejinak než velikého Orfea milovaly Rodope a Hasmus, on Sturnejskou miluje lýru.“ *)

Neváhali jsme citovati příslušná epigramata Bohuslavova, pokud k Valentinovi se odnášejí, protože se jimi nad jiné obrazí přátelský poměr obou učenců, zvláště pak že jsou výmluvnou karakteristikou povahy Valentinovy.

Konrád Ota, první markrabě Moravský.

Napsal JUC. Jaroslav Demel.

Část první.

Nejpřednější místo mezi Přemyslovci moravskými zaujímá kníže Konrád Ota z větve Brněnsko-Znojemské. Žádný z Přemyslovců moravských nenabyl tak rozhodného vlivu na současné události v říši České a takového významu v dějinách našich, jak on. Obratnou politikou dostal se znenáhla v držení celé Moravy, což nepodařilo se před tím žádnému z údělných knížat moravských; ano konečně dosáhl i svrchované moci v posavadním údělu svém, povýšen byv císařem Bedřichem I. za samostatného markraběte říše Německé na Moravě. Tak stal se prvním markrabětem Moravským, kterýž titul od té doby pánům Moravy na věčné časy zůstal. Již tím zjednal si Konrád Ota v historii české jméno nezapomenutelné, byť ne zrovna památku vděčnou. Ale ještě daleko většího významu v dějinách našich nabyl jako kníže Český slavnými svými „Statuty“, jež mu jako prvnímu domácímu zákonodárci českému**) navždy zajistila místo mezi vynikajícími panovníky českými.

*) Epig. lib. III. p. 166, 168, 170.

**) Že statuta Konrádova jsou prvním domácím zákonníkem českým, o tom srov. blíže druhou část, 3. kapitolu tohoto životopisu.

Až posud nikdo nevydal soustavného životopisu knížete toho, ač jednotlivá dáta vyskytují se u všech, kdož obírali se dějinami českými té doby. Proto myslíme, že nepřijde nevhod tato práce, jež si právě obrala za cíl podati co možná pragmatický životopis Konráda Oty na základě nového probádání všech zpráv, jež osoby jeho se týkají.*)

Ježto pak jméno i rodinné poměry prvního markraběte Moravského jsou dosti záhadny, zmíníme se o nich poněkud obšírněji.

I. Zejména v otázce jména a osoby knížete tohoto panuje mezi novějšími historiky českými značný spor. Kdežto starši historikové od Dobnera**) počínajíc až do Palackého „Geschichte von Böhmen" ***) mluvili o jedné osobě Konrádu III. Otovi, rozstupují se novější naši historikové v té příčině ve dva protivné tábory. Jedni, mezi nimi Antonín Boček,*⁎*) Palacký v českém vydání svých „Dějin" †) a Dudík ††) tvrdí, že jsou tu dva bratři: Konrád III. a Ota, po otci též Konrád zvaný, synové Konráda II., tento starší, onen mladší. Proti nim, zvláště proti Dudíkovi vystoupil Jan Václav Koutný, a v důkladném svém pojednání „Der Přemysliden Thronkämpfe und Genesis der Markgrafschaft Mähren" dokázal závažnými důvody správnost staršího mínění o jediném knížeti Konrádu III. Otovi. †††)

*) Co se týče citátů, užíváme těchto zkrácenin: F. R. B. II. = Dr. Jos. Emler, Fontes rerum bohemicarum, svazek II. (arab. čísla = stránky); Erb. Reg. I. = Dr. Erben, Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae (arab. číslo = číslo výňatku listinného); Cod. dipl. Mor. = Boček, Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae (arab. čísla = stránky).

**) Gelasius Dobner: „Untersuchung, wann das Land Mähren ein Markgrafthum geworden und wer dessen erster Markgraf war". V. Born's: Abhandlungen einer Privatgesellschaft in Böhmen, 2. Band. 1776. Seite 204—214. Týž: Wenceslai Hagek de Liboczan Annales Bohemorum etc. Tomus VI. Pragae 1786, pag. 496 et seqq.

***) Fr. Palacký, Geschichte von Böhmen I. — Prag 1836.

⁎) Ant. Boček, Přehled knížat i markrabat Moravských i jiných nejvyšších důstojníků v markrabství Moravském. V Brně 1850.

†) Fr. Palacký, Dějiny národu českého, Díl I. Částka 2., str. 73. a 74., pozn. 75.

††) Beda Dudík, Dějiny Moravy, Díl III., str. 192—194 pozn. 4.

†††) Wien 1877. Gymnasial-Programm des Theresianum a zvláštní otisk (v tomto str. 41—47)

Podnět ku sporu dotčenému zavdala okolnost, že v listinách nepodvržených z let 1159—1177 dějí se zmínky o knížeti Konrádovi;*) ten však roku toho pojednou mizí z listin, a na místo něho se roku 1179 objevuje kníže Ota, jenž se pak až do roku 1191 v listinách připomíná.**) Přirozeno, že tu každý na 2 různá knížata myslí, a jelikož první z nich, Konrád, v r. 1177 naposled v listinách přichází, z toho uzavírá, že tento roku 1178 zemřel.

Tak činí také Dudík. Ale podrobnější prozkoumání pramenů vyvrací ten náhled naprosto. To přesvědčivě dokázal Koutný, ač důkaz jeho ve všech podrobnostech přijati nelze.***)

Z důvodů jeho uvádíme tyto:

1. Letopisec Jarloch, vrstevník Konráda Oty ***) a vůbec svědek velmi věrohodný,†) uvádí knížete Konráda v listinách z let 1159—1177 a knížete Otu v listinách z let 1179—1191 jako osobu jednu a připomíná, že onen se jmenuje také Ota, tohoto pak v první řadě vždy nazývá Konrádem.††)

2. Letopisec Klosterneuburský, blízký soused Moravy a zvláště knížectví Znojemského, vypravuje k roku 1176: „Eodem anno Leupoldus et Henricus, filii ducis Austriae Maraviam, terram comitis Ottonis, ingressi praeda et incendio vastaverunt.“ †††) Nelze pochybovati, že se zde míní výprava, již Jarloch k roku 1176 vypravuje slovy: „Austrienses terram prae-

---

*) Cod. dipl. Mor. I., 268, 271, 288, 296.

**) Cod. dip. Mor. I., 301 306; Erb. Regg. I. č. 391; Cod. dipl. Mor. I. 328, 330, 331; Erben, Regg. I. č. 408, 409; Cod. dipl. Mor. I. 333.

***) Der Přemysliden Thronkämpfe, zvlášt. otisk, str. 41—45. Důvody Koutného, počtem 4, jsou přesvědčivé; bohužel nutno důvod 4. zavrhnouti z příčin, jež níže (pozn. †) str. 41) uvádíme. Ač i potom zůstává důkaz Koutného přesvědčivým, přece postrádá úplnosti, ježto pak schází v něm od Jarlocha neodvislé svědectví o tom, že kníže Ota listin z let 1179 – 1191 má také jméno „Konrád“. Nám podařilo se sub. 3. nalézti pro toto théma spolehlivé svědectví.

***) Narodilť se roku 1165 a při smrti Konráda Oty překročil již 26. rok věku svého. F. R. B. II. 405.

†) Srov. úvod dra Emlera k letopisu Vincentiovu a Jarlochovu F. R. B. II. 406.

††) Srov. F. R. B. II. 471, 472, 474, 476, 481, 482, 497, 506—509 mezi sebou a s Cod. dipl. Mor. na místech v pozn. **) citovaných.

†††) Continuatio Claustroneoburgensis III. ad a. 1176. Pertz. §§ IX. 631.

dicti Cunradi, videlicet Znoymensem, invadunt, devastant...,*) a že „hrabětem Otou" se zde označuje tehdejší kníže Znojemský. Než následujícího roku 1177 objevuje se v listině Pražského biskupa Bedřicha Konrád jako „kníže Znojemský".**) Jest tedy patrno, že kníže Znojemský, od letopisce Klosterneuburského roku 1176 „comes Otto" zvaný, jest osoba táž jako „Konrád, kníže Znojemský" v domácí, nepodvržené listině roku následujícího. I jest spolehlivým a od Jarlocha neodvislým pramenem potvrzena pravdivost zprávy Jarlochovy, že kníže Konrád v listinách z let 1159—1177 se jmenoval také „Ota".***)

Čtvrtý důvod Koutného, kterýž nutno zavrhnouti, nahradili jsme tímto:†)

3. V listině, kterou Český kníže Ota roku 1189 potvrzuje darování velmože Hroznaty Johannitům učiněné, končí se výpočet svědků všeobecnou klausulí: „et alii multi abbates, clerici monachi, milites..., qui convenerant in Sazka ad audienda statuta ducis Ottonis."††). O těchto statutech Otových, o nichž se tu zmínka děje, nemáme nikde jinde žádných zpráv; naproti

*) Jarloch k r. 1176. F. R. B. II. 471.

**) Cod. dipl. Mor. I. 296: „Conradus, princeps de Znogem".

***) Důvod Koutného pod 3. uvedený (cit dílo, str. 44) pokládáme za méně závažný, a proto ho neuvádíme.

†) Koutný uvádí dále sub. 4. tento důvod (str. 45): „Máme listinu z roku 1222, kterou král Otakar I. potvrzuje německému řádovému domu Panny Marie všechna darování, jež tomuto domu učinili buď vévoda Český Konrád neb markrabí Moravský Vladislav... (Cod. dipl. Mor. II. 142)... Tímto Konrádem, vévodou Českým, nemůže býti míněn vévoda Konrád I., ježto řádový dům Panny Marie byl založen králem Vladislavem (Cod. dipl. Mor. I. 268 et seqq.); jest tu míněn vévoda Oto našich listin." Důvod ten však nutno zavrhnouti z těchto příčin: 1. Řádový dům Panny Marie za krále Vladislava I. roku 1159 založený nenáležel německému řádu, jak Koutný uvádí, nýbrž řádu johanitskému. (Cod. dipl. Mor. I. 268 et seqq.) 2. V listině potvrzovací Přemysla Otakara I. z 26./8. 1222 (Cod. dipl. Mor. II. 142) sice vskutku se mluví o darování knížete Konráda českého německému řádovému domu Panny Marie, než zpráva ta nemůže býti pravdivou, poněvadž řád německý jako řád rytířský vznikl teprve při 3. výpravě křižácké a v Čechách se připomíná teprve r. 1215 (Tomek, Dějepis města Prahy I. str. 157), Konrád Ota však zemřel již roku 1191, jsa posledním Přemyslovcem, který jméno „Konrád" měl; tedy buď celá listina jest podvržena neb dotčená slova jsou tam nesprávně v opisu přepsána. (Pořídilť Boček svůj text z opisu 17. století.) Než podařilo se nám sub. 3. toto svědectví nahraditi jiným spolehlivým dokladem.

††) Cod. dipl. Mor. I. 329.

tomu se nám zachovala „statuta knížete Českého Konráda v potvrzeních krále Přemysla Otakara I. roku 1222 Znojemsku, r. 1229 Brněnsku a knížete Oldřicha roku 1237 Břecslavsku vydaných.*) Tímto Českým knížetem Konrádem může býti míněn jedině onen Český kníže Ota, o němž listina Sadská dosvědčuje, že na generálním sněmu v Sadské nějaká statuta vydal, a jejž Jarloch a letopisy Pražské nazývají Konrádem.**) Máme tu tedy nové věrohodné svědectví o tom, že kníže Ota v listinách z let 1179—1191 se nazýval také Konrádem.

Jest tedy nepochybno, že kníže Konrád v listinách z let 1159—1177 a kníže Ota v listinách z let 1179—1191 jsou osobou jednou.

Koutný nazývá knížete toho Otou Konrádem,***) my však pokládáme za správnější nazývati jej po starém způsobu Konrádem Otou, poněvadž jeho vlastním a původním jménem jest zajisté jméno „Konrád", které se nejprve v listinách výhradně vyskytuje, a které Jarloch uvádí vždy jako první a hlavní

---

*) Cod. dipl. Mor. II. 140 (per extensum V. 225), II. 209 a 325.

**) Že statuta Přemyslem Otakarem I. potvrzená jsou statuta nějakého Českého knížete Konráda, praví se v úvodu konfirmace Znojemské a Brněnské: „ne autem ea jura, quae a praedecessoribus nostris, ut a bonae memoriae duce Conrado et ab aliis postmodum .... in tota znoymensi (resp. brennensi) provincia sunt statuta". Podobně v konfirmaci Oldřichově pro Břecslavsko. Ale tímto Českým knížetem Konrádem nemůže být Konrád I. z těchto důvodů (Brandl, Statuta Conradi, Právník, roč. 1873, 219 a 220): 1. Poslední článek dotčených statut výslovně zachovává v platnosti immunity církevní; ty však se u nás udělovaly teprve během 12. století, tak že za Konráda I. bylo by takové ustanovení bezpředmětné. 2. Dále i první článek konfirmací („omnes hereditates, quas viri nobiles et ignobiles tempore ducis Conradi juste et pacifice hac usque possederrunt, in bona tranquillitate pacis ammodo possideant") ukazuje, že zde nelze mysliti na Konráda I., neboť ubezpečování statků proti všem nárokům, jež se o sto let napřed kladou, jest zhola věcí nemožnou."

Kdyby tedy i ono ustanovení o immunitách bylo snad teprve v konfirmacích přidáno, jest původ oněch statut od Konráda I. již z toho důvodu nemožným. Jest to tedy některý jiný kníže Český toho jména a to může býti jedině kníže Ota v listinách z let 1189—1191, jejž Jarloch a letopisy Pražské jmenují Konrádem.

***) Koutný, Der Přemysliden Thronkämpfe, str. 45.

jméno jeho;*) jméno „Otto“ dala mu asi teprve pozděj cizina.**)

II. I původ Konráda Oty jest záhadný. O rodičích znamenitého knížete toho nenajdeme v žádném z kronikářů domácích ni cizích ani nejmenší zvěsti.***) Toliko zakládací listina kláštera Luckého na Moravě zachovala nám křestní jméno matky Konrádovy, jež zní „Marie“. Praviť se v listině té, vydané 25. října 1190: „Notum igitur fieri volumus tam presentibus quam futuris, quod ego Otto, dei gratia dux Boëmorum et nobilissima mater nostra, domina Maria, divina inspiratione commoniti ... monasterium in Luca ... construximus.“ Jak viděti, nedovídáme se tu

*) Nazývať ho Jarloch Konrádem až do smrti jeho, jen třikrát připomínaje, že se také „Otto“ nazývá. („Cunradum Moraviensem, qui et Otto“. F. R. B. II. 481—497, 508.)

**) Že Konrád Ota, ač dvou jmen užíval, vždy jen pod jedním se vyskytuje, není nic divného, ježto se to objevuje i u jiných dvoujmenných Přemyslovců té doby (Jindřich Břetislav, Přemysl Otakar I. a Vladislav Jindřich v listinách století 12). Podivným jest u Konráda Oty pouze to, že od r. 1159—1177 bez výjimky se vyskytuje pouze jméno „Konrád“, pak toto vůbec z listin mizí, a od r. 1179—1191 zase nepřetržitě přichází jen jméno „Otto“. Ale i tuto zvláštnost vysvětlil Koutný dosti pravděpodobně ve svém spise „Der Přemysliden Thronkämpfe“ (str. 45—47), k čemuž zde prostě odkazujeme, uchylujíce se podstatně od Koutného jen tím, že nepokládáme jméno „Otto“ za původní jméno tohoto knížete, nýbrž za jméno, které mu dala teprve cizina a sice působením těchže okolností, které dle Koutného byly příčinou, že cizina užívala prvého jména Konrádova „Otto“. Činíme to z těchto důvodů: 1. V listinách až do r. 1177 incl. nám zachovaných, jež jsou vesměs domácí, kníže Konrád Ota výhradně se nazývá „Konrád“ u letopisce cizího (Klosterneuburského) naproti tomu již r. 1176 „Otto“. 2. V listinách cizích se Konrád Ota objevuje ponejprv v císařské listině regulační z r. 1179 (Cod. dipl. Mor. I. 301—302) a tu se již nazývá „Otto“, a teprve vlivem této cizí listiny jméno „Otto“ se objevuje i v listinách domácích. 3. Až do r. 1179 ho Jarloch nazývá výhradně „Konrádem“, ani slovem se nezmiňuje, že by se také jmenoval „Ota“; teprve po roce 1179 (1182) poprvé to připomíná, tak že se zdá, jakoby teprve tehdy jméno „Otto“ v cizině našemu knížeti dané přišlo ve všeobecnou známost. 4. Konečně všichni ostatní dvoujmenní Přemyslovci původně jen jedno jméno měli, a teprve cizina jim druhé jméno dala (Přemysl Otakar, Vladislav Jindřich, Břetislav Jindřich).

***) Jedinou positivní zprávu o otci Konráda Oty bychom měli v pozdním letopisci Pulkavovi († 1380), jenž k r. 1189 (Dobner, Monumenta III. 199) praví: „Conradus in Appulia diem clausit extremum. Hic Conradus fuit filius Leutoldi, filii Conradi, filii Bratislai“. Zpráva ta však nemůže býti správnou, ježto není možným, aby Konrád Ota byl synem Lutoltovým, ze dvou

ničeho více než pouhé křestní jméno matky Konrádovy; o tom, kdo byl její manžel a tedy jeho otec, není nejmenší zmínky.*) I nezbývá, než spokojiti se v té příčině s pouhou pravděpodobností. — Můžeme pak dosti bezpečně souditi, že Konrád Ota jest synem knížete Znojemského Konráda II. a to z těchto okolností:**)

1. Manželky všech téměř Přemyslovců pocházejících z hlavní linie Vratislavské a žijících v 1. polovici 12. století jsou známy, a žádná z nich se nejmenuje „Marie".***) — Neznámy jsou jedině manželky synů Bořivoje II.; avšak jest velmi pravdě nepodobným, že by Konrád Ota byl synem některého z nich. — Neboť nelze na to pomýšleti, že by byl synem Spytihněva nebo Lipolta Bořivojoviče, ježto si nelze mysliti, že by byl Vladislav II., jenž s těmito knížaty téměř stále žil v poměrech nepřátelských,***) synu některého z nich Znojemsko udělil. — Ale i myšlénka,

---

příčin: 1. Lutold † asi r. 1112, matka Konráda Oty připomíná se však ještě roku 1190 jako živá. 2. Manželka Lutoldova slula „Ida", matka Konráda Oty však „Marie". Ovšem možno by bylo, jak Dudík na to poukazuje, že přepisovači v této stati vynechali slova „Conradi filii", tak že by místo to původně znělo: „Hic Conradus fuit filius (Conradi, filii) Leutoldi, filii Conradi, filii Bratislai, a bylo by pak možno, že Pulkava snad z nějakého rukopisu současného zprávu tu čerpal. Ale proti tomu mluví: a) Bylo by nápadno, aby všickni přepisovači, jichž jest značná řada a to z dob sobě blízkých (vesměs z 15. stol.), byli se dopustili téže chyby, kdyby se ona slova skutečně byla v prvopisu nalézala. b) Bádáním, hlavně Emlerovým, bylo zjištěno, že Pulkava v tomto období zprávy své čerpal téměř výhradně z Vincentia a Jarlocha, spůsobiv při tom časté zmatky v chronologii i v detailech. Tak i zde asi mylně stotožňoval Konráda Otu a Konráda II.

*) Dudík ovšem (Dějiny Moravy, III. 192) tvrdí: „Že týž Ota byl synem Konráda II. a Marie Srbské, stvrzuje listina z 25. září 1190 (Cod. dipl. Mor. I. 331), ale z listiny té, jak viděti, není nikterak zřejmo, že uvedená v ní matka Konráda Oty, Marie, jest manželka Konráda II., nýbrž teprve závěr, že Konrád Ota jest synem Konráda II., pro který ale odjinud návěsti čerpati dlužno, vede k tomu, že manželce Konráda II. dáváme jméno „Marie".

**) Uvádíme tyto důvody, ač náhled shora uvedený nyní všeobecně se přijímá, ježto pokládáme za úkol monografie nejen podávati výsledky nové, nýbrž i uváděti bezpečnější důkazy pro tvrzení obecně přijímaná, ale buď vůbec neodůvodněná, anebo jen částečně doložená.

***) Srov. Palacký, Dějiny národu čes. I., 2. str. 344 a 345. — Bratr krále Vladislava, Jindřich, měl za manželku nějakou Marketu. (Cod. dipl. Mor. I. 313), kterou Palacký neuvádí.

†) Vždyť r. 1142 oba Bořivojovici tito se súčastnili spiknutí knížat moravských proti knížeti Vladislavu II. (Vincentius k r. 1142. F. R. B. II. 410).

že by některý z ostatních dvou Bořivojovičů, Jaromír nebo Boleslav, byl otcem Konráda Oty, příčí se celému stavu věcí. — Proč by byl zajisté Vladislav opomíjel linie moravské, jimž přece údely na Moravě zpravidla udělovány, kdyby je byl chtěl dáti kněžici nad všechny tehdy žijící Přemyslovce cizejšímu, jejž nad to politika strýců jeho Spytihněva a Lipolta činila podezřelým? — Můžeme tedy skoro s jistotou tvrditi, že Konrád Ota nepocházel z hlavní linie Vratislavské, nýbrž z některé z moravských linií, jež založili druzí 2 synové Břetislavovi, Konrád I. a Ota I.

2. Pocházel-li však z těchto, pak jest téměř nepochybným, že pocházel z linie Lutolticů; neboť v liniích moravských nemáme od r. 1061 až do r. 1159, kdy první historická zvěsť o Konrádu Otovi se objevuje, případu, že by bylo některému Otovci Brněnsko a některému Konrádovci Olomoucko původně uděleno, jakož i v linii Konrádovců samé zase není případu, že by některému Oldřichovci původně Znojemska neb některému Lutoltovci původně Brněnska se dostalo. — Pokud vůbec až po tu dobu údely moravské se nalézaly v držení moravských linií, vždy se jeví Olomoucko jako rodinné panství Otovců, Brněnsko a Znojemsko jako rodinné panství Konrádovců, a sice toto v linii Lutoltově, ono v linii Oldřichově.*) — Ježto pak Konrád Ota hned v prvních zprávách pramenů, které o něm máme, se objevuje jako kníže Znojemský,**) jest téměř nepochybným, že pocházel z linie Lutoltovy.

3. Ježto pak synem Lutoltovým, jak shora ukázáno,***) býti nemůže, nezbývá nic jiného, než že byl synem Konráda II., syna Lutoltova, což podporuje i ta okolnosť, že jméno Konrád až do té doby v celém rodě Přemyslovců se objevuje jedině v linii moravských Konrádovců a právě naposled u zmíněného Konráda II.

---

*) Srov. změny v údělech moravských, jak vylíčeny v cit. díle Koutného „Der Přemysliden Thronkämpfe etc.“; změny v údělech moravských před r. 1061 nejsou pro historický vývoj jejich rozhodny, ježto teprve r. 1061 se dostali zakladatelé obou linií moravských v držení oněch údělův moravských, které pak potomstvo jejich až do vymření svého velikou převahou mělo. —

**) Cod. dipl. Mor. 1. 268, 271, 288 a 296. (Srov. pozn. 57., 58., 68. a 86.). — I Jarloch uvádí Konráda Otu na jeviště své kroniky hned poprvé jako „knížete Znojemského“ (k r. 1176. F. R. B. II. 471.)

***) Srov. pozn. ***) str. 43.

4. Zpráva ta jest tím pravděpodobnější, ježto u pokračovatele Kosmova, kanovníka Vyšehradského, máme positivní zprávu, že Konrád II. byl ženat; ale není nám sděleno jméno jeho manželky. — Letopisec udává pouze, že byla sestrou tehdejší královny uherské.*) — Ježto však tato byla, jak z jiných pramenů známo,**) dcerou velkého župana srbského, Uroše Bílého (1122—1136), přicházíme konečně k závěru, ve kterém se všickni novější historikové naši shodují, ale který posud nikde nebyl dostatečně odůvodněn, že totiž Konrád Ota byl synem Konráda II. Znojemského a manželky jeho Marie, dcery velkého župana srbského Uroše Bílého.

Ze sourozenců Konráda Oty připomíná se v pramenech pouze jeden bratr, jménem Arnošt a to jen ve dvou listinách cizozemských z r. 1156,***) načež nikdy více se v pramenech neobjevuje, tak že, jak se zdá, vůbec nikdy Znojemska nedržel a koncem roku 1156 zemřel.†) — Že byl starším než Konrád Ota, tomu nasvědčuje právě zmíněná okolnost, že již roku 1156 na 2 listinách se podpisuje, kdežto Konrád Ota poprvé se připomíná teprve roku 1159.††)

III. Ještě s většími obtížemi se potkáváme, tážeme-li se po roku narození Konráda Oty; neboť v příčině nějakého světla poskytuje nám pouze zpráva prvního pokračovatele Kosmova, kanovníka Vyšehradského,†††) že Konrád II. zasnouben byl 2. června r. 1134 se sestrou královny uherské. Nemůžeme následkem zprávy té, ač sňatek tu ujednaný asi ještě téhož roku učiněn,

---

*) Kanovník Vyšehradský k r. 1134. F. R. B. II. 219.

**) Pray, Annales Hungarorum (Vindobonae 1764) ad a. 1134, str. 127 uvádí, že Helena, manželka tehdejšího krále Uherského Bely II. byla dcerou „Urosii, Serviae principis itaque Ramae," při čemž se odvolává na Du-Fresneovo dílo „De familliis Dalmat. et Sclavonum" (cap III.) a na současného historika Byzantského Joanna Kinnama. (Liber. V. cap. V.). — Oním Urošem, knížetem Srbským, může býti míněn jedině Uroš Bílý, praotec Nemaničů, jenž byl právě v letech 1122—1136 velkým županem srbským.

***) V listinách vév. Jindř. II. rak. z 15. srpna 1156 („Ernestus, filius Chunradi, comitis Moraviensis") a z 17. září 1156 („Ernest, filius Cunradi Moraviensis".). Cod. dipl. Mor. V. 218 a 221.

†) Ježto se uvádí pouze jako „filius Chunradi", nedržel asi Znojemsko, ježto by se jinak jistě byl podepsal jako „comes Moraviensis."

††) Cod. dipl. Mor. I., 269.

†††) Kanovník Vyšehradský k r. 1134. F. R. B. II. 219.

a vzhledem k tomu, že tu byl ještě starší syn Arnošt, narození Konráda Oty klásti před rok 1136. — Ježto pak týž již roku 1159 se v listinách uvádí jako pán Znojemska,*) a ježto, jak níže dokážeme, jest téměř jisto, že již na počátku roku 1157 v držení Znojemska se nalézal, lze z toho souditi, že byl již tehdy zletilým a že se tedy narodil nejpozději roku 1140.**) — Spadá tedy narození jeho mezi léta 1136—1140.

IV. Nežli přikročíme k vlastnímu životopisu, zbývá nám ještě zmíniti se o manželce Konráda Oty. — Tou byla Helicha čili Hailika (= Hedvika) z Wittelsbachu, dcera hraběte Oty mladšího z Wittelsbachu, který se roku 1180 stal falckrabětem Rýnským. — Že manželka Konráda Oty se jmenovala Helicha, vysvítá z darovací listiny téže kněžny klášteru Plasskému r. 1189 vydané.***) — Že byla dcerou falckraběte Rýnského, Oty z Wittelsbachu, vyplývá z Jarlochova líčení Soběslavovy výpravy rakouské roku 1176, kdež jako tchán Konráda Oty se uvádí „palatinus imperatoris“,†) kterouž zmínku pak Jarloch k roku 1182 opakuje.††) — Z prvního místa k r. 1176 mohlo by se ovšem souditi, že tato Hailika byla dcerou Oty staršího z Wittelsbachu, tehdejšího falckraběte Rýnského, který teprve roku 1180 se stal vévodou Bavorským. — Ježto se však k roku 1182 uvádí týž tchán Konráda Oty ještě jako falckrabě Rýnský, kdežto v té době Ota starší z Wittelsbachu byl již vévodou Bavorským, dlužno první zprávu Jarlochovu poopraviti a vyložiti tím, že Jarloch, jenž vypravování o válce rakouské dle vlastního svého přiznání psal teprve za vnuka tehdejšího vévody Rakouského Jindřicha II., tedy nejdříve po roku 1194,†††) při psaní

*) Cod. dipl. Mor. I. 269. — Viz bližší vysvětlení v 1. kapitole, 2. části z počátku.

**) Spadáť zletilost u sirotků v staročeském právu v jedno s fysickou dospělostí, která u mužského pohlaví v našich krajích v 16. věku se dostavuje.

***) Cod. dipl. Mor. I. 329 — Druhý variant jména toho „Hailika“ přichází v jedné listině Bavorského vévody Ludvíka z roku 1214. (Srov. pozn. 162.)

†) Jarloch k r. 1176 (recte 1175.) F. R. B. II. 471.

††) Jarloch k r. 1182. F. R. B. II., 481 a 482.

†††) Jarloch k r. 1176 (správně 1175.) F. R. B. II. 470. — Vnukové Jindřicha II. Jasomirgotta byli vévodové Bedřich I. Katolický (1164—1198) a Leopold VI. Slavný (1198—1230), tak že psal Jarloch tuto část jistě po roku 1 94.

na mysli měl to důstojenství Oty mladšího z Wittelsbachu, které tento v poslední době zaujímal a kterým ho posledních 10 let jeho života (1180—1190) jmenovati slýchal. — Ale naopak nedalo by se vysvětliti, že by při vypravování o událostech roku 1182 Otu staršího z Wittelsbachu, kdyby jej měl skutečně na mysli, nazval falckrabětem Rýnským, kdežto tento od roku 1180 byl již vévodou Bavorským a toto důstojenství až do své smrti († 1183) zaujímal.

Hailika stala se manželkou Konrádovou, ne-li dříve, nejpozději roku 1175; neboť toho roku,*) jak zmíněno, nazývá Jarloch falckraběte císařova poprvé tchánem knížete Konráda Znojemského.**) Manželství to zůstalo, jak se zdá, bezdětným.***)

(Příště dále.)

Archivní rozhled.

Pořádá Dr. František Kameníček.

(Pokračování 13.)

Zatím v Čechách zvolen byl 23. července 1619 na generálním sjezdu v Praze Bedřich Falcký ode tří stavův i od poslů moravských za krále Českého a korunován 28. října †). Bylo si přáti, aby také na Moravu byl za pána země uveden. Na obecném sněmu v Brně, svolaném ke dni 27. ledna r. 1620, zvoleno bylo dne 30. ledna poselství, v němž byli ze stavu

*) Jarloch sice tyto události vypravuje k roku 1176, ale, jak níže ukážeme, spadají události výpravě rakouské předcházející do roku 1175.

**) Abychom i toto označení poměru příbuzenského pokládali za anachronismus, tomu odporuje povaha věci. — Mluvíť se tu o prostřednících, kteří měli knížete Znojemského odvrátiti od spojenectví rakouského, a za takové zvoleni od Českého knížete Soběslava II. matka Konrádova Marie, biskup Olomoucký Dětleb a Ota mladší z Wittelsbachu. — Vhodná volba prvých 2 prostředníků je očividna; ale z jakých důvodů by k nim byl přibrán cizí falckrabě, kdyby již tehdy nebyl stál s Konrádem v příbuzenství?

***) V nekrologu Podlažickém se sice nalézá k 26. říjnu: „Conradus, filius ducis“ (Dudík, Forschungen in Schweden, 423), a Dudík se kloní k tomu, že jest to v dětských letech zemřelý syn Konráda Oty (Dějiny Moravy, IX., 23. a 25.) — Nemožné to není, ale rovněž tak to může býti syn Konráda I. nebo II. —

†) Obyčejně udává se za korunovační den 4. listopadu. — V pam. sněmu výslovně stojí: v den Šimona a Judy.

panského Vilém z Roupova, Jiří st. Bruntálský, Albrecht Sedlnický, Jan Bernart z Kunovic a Jindřich ze Zahrádek; ze stavu rytířského Jan Čejka z Olbramovic, Václav Bitovský, Vilém Muňka z Ejvančic, Beneš Pražma z Bílkova a Rafael Chroustenský z Malovar; z měst Lerssmocher Vilém a Hons Adam z Olomouce, Eliáš Netolička a Šebest. Krezl z Brna a Melichar Olšovský z Uh. Hradiště, které mělo pozvati Bedřicha Falckého na sněm do Brna ke dni 4. února, připomenouti mu obyčeje při přijímání pána země i požádati ho za potvrzení lantfrydu, spolku Moravanů se zeměmi konfoederovanými a všech usnesení sněmovních v poslední době, zvláště pokud se týkala duchovních státkův a úplné svobody náboženské. A poněvadž stavové moravští domnívali se v posledních dobách býti velmi zkracováni ve svých starých svobodách, poselství mělo žádati o opravení, doplnění a nové vytisknutí zemského zřízení i s dodatky, které na posledních sjezdech přijaty již byly anebo na příštích ještě budou.

Avšak volba poselství tohoto byla zbytečna, poněvadž Bedřich Falcký sám pospíšil si na Moravu a 1. února byl již v Mor. Krumlově. Stavové oznámili mu na rychlo po novém poselství, že nebudou ho vítati jako jindy za přítomnosti duchovních hodnostářů, nýbrž pouze měšťanstvem, které ho doprovodí do bývalého kostela Jesuitského v Brně. Při tom poslali mu k potvrzení svá privilegia a zemské svobody. Po dosti slavném přijetí za pána země, Bedřich dal již 7. února předčítati na zemském sněmu královskou předlohu, v níž žádal 1. aby stavové zvolili poselství na generální sněm do Prahy ke dni 25. března k jednání se zeměmi uherskými a sedmihradskými; 2. že se mají umluviti o daň císaři Tureckému k jednání o příměří; 3. žádal náhradu za ztracené regálie z biskupství Olomouckého; 4. obrana země proti nepřátelům aby se stala podle dvojnásobného odhadu jmění a 5. žádal obvyklou berni při přijímání pána země a na potřeby dvoru posudné. (Fol. 168—171 a násl.) — Stavové slíbili vyslati poselství do Prahy. O dar sultánovi měli se poslové moravští dorozuměti s ostatními zeměmi v Praze při generálním sněmu. — V náhradu za regalia biskupství Olomouckého, — které docela zrušeno býti mělo, — darovali králi Bedřichovi statek Mikulovský, panství Kroměřížské s městem i zámkem a městečko Hulín; Její Mti králové statek Chropiňský

pod výminkou, že obyčejné berně k zemi ze statků těch mají býti placeny. Podle dvojnásobného odhadu jmění zemi opatřiti nechtěli, ale uvolili se, kdyby potřeba kázala, najati 1500 mušketýrů. Berně při přijímání pána země povolili jako dříve 15.000 zl. a posudné žádné, poněvadž prý velmi mnoho vynesou statky, které darovali králi a králové. (Fol. 176 a násl.) — Ustanovení tato byla všechna provedena; ba dokonce místo 1500 mušketýrů byly najaty 2000 na 6 měsícův a vedle poselství na gener. sněm do Prahy bylo vysláno jiné na uherský sněm do Baňské Bystřice ke dni 1. května. O poselství k sultánu tureckému bylo rozhodnuto, že z každé konfoederované země má býti vyslána jedna osoba (z Moravy Jan Šelndorf z Hornšperka) a na dar že se země složí dle velikosti. (Fol. 183.)

Z ostatních usnesení tohoto sněmu dlužno zaznamenati, že místo osoby praelatské do zemské kontrolní komise ma býti volena vždy jedna osoba ze stavu rytířského a jedna ze stavu městského (fol. 184), že kanceláři české bylo povoleno za práci při potvrzení privilegií od Bedř. Falckého místo taxy 8000 zl. mor. pro kancléře a místokancléře a 800 zl. pro úředníky ostatní (fol. 186), a že Alexander Jošt Haugwic i jiné osoby, které posud ke konfoederaci nepřistoupily, nýbrž o stavech divně mluvily, mají buď s ostatními stavy se spojiti nebo ze země se vystěhovati. (Fol. 188.)

Poslední sněm na Moravě před bitvou Bělohorskou odbýval se v Olomouci od 15. června, na němž poslové Bedřicha Falckého (krále Českého, falckrabí na Rýně, Římské říše kurfirsta, knížete Bavorského, markrabí Moravského, Lucemburského a Slezského knížete a Lužického markrabě*) žádali za příčinou nebezpečných časův a nepřátelských praktik, aby jízdné i pěší vojsko moravské spojilo se s vojskem českým, jakmile o to generál kníže Kristián z Anhaltu požádá. Na generálním sněmu v Praze v březnu že bylo usneseno zříditi řádné, pevné ležení — „campo formato“ — a odtud nepříteli odpírati. A tu poslové Bedřichovi žádali, aby Moravané vše připravili a vykonali, co poslové jejich při gener. sněmu pro campo formato přislíbili. Proti konfoedraci umluvené se spojenci Čech nemá nikdo brojiti. Konečně žádána větší summa místo posudného na vydržování král. dvoru. —

*) Obvyklý titul Bedřicha, zimního krále Českého. —

Stavové odpověděli, že vojsko moravské bude pohromadě a připraveno na další rozkazy; a kdyby král osobně do pole vytáhl, že jsou stavové ochotni súčastniti se výpravy též osobně dle starodávného zvyku a spůsobu. Panu zemsk. hejtmanu bylo uloženo připraviti vše pro campo formato, co na Moravu přísluší. Místo posudného stavové povolili 40.000 zl. na rok 1621, kteréžto peníze ovšem vyplaceny nebyly. (Fol. 190 a násl.) —

Na sněmu tomto srovnali se páni a rytíři o některé artikule, o něž mezi nimi byl spor již od mnohých let. Společná úmluva v krátkosti zněla:

1. Aby z listu krále Vladislava o zemském soudu vypuštěno bylo to, co tam stojí ku zlehčení rytířského stavu, a na 19tý list aby přidáno bylo, že má soud panský sestávati z 20 pánův a 8 rytířů.

2. Také na Moravě v soudě panském má zasedati 8 rytířův a nikoliv 6.

3. Aby starožitným rytířským rodům nebylo psáno na listecch „urozenému vladyce“, nýbrž „urozenému a statečnému rytíři“; pánům aby vždy psáno bylo: „Urozenému pánu, panu.“

4. Ustanoveno pořadí, v jakém paní a dívky dvou vyšších stavů ve veřejnosti objevovati se mají: a) napřed mají jíti panny šlechtičny, b) za nimi panny stavu rytířského; c) potom paní stavu panského a d) konečně paní stavu rytířského; e) naposledy panny služebné. — Při hostinách napřed paní stavu panského, potom rytířského, pak panny šlechtičny, za nimi panny stavu rytířského a konečně panny služebné. — Novým rodům rytířským se toho nedopouštělo, rovněž rytířským beneficiáriům.

5. Při holdování páni budou stávati vždy na pravé straně, rytíři na levé.

6. Při volbě nejvyšších velitelů nemá jako dosud přihlíženo býti k urození, nýbrž ke schopnostem.

7. Na úřad podkomořský bývaly na Moravě dosazovány alternatim osoby stavu panského a rytířského, ačkoliv král Ferdinand I. vyhradil úřad ten pouze stavu rytířskému, který se výhody té ovšem neustále pro sebe domáhal. Avšak i nyní zůstalo při obsazování alternatim, stav panský pouze dovolil, aby tentokráte po rytíři panu Vilému Muňkovi z Ivančic, který zastával úřad podkomořský pouze několik neděl a umřel, jmenována byla za podkomořího zase osoba stavu rytířského. (Fol. 196—200.)

Konečně stavové potvrdili a schválili 13 artikulův umluvených na generálním sjezdě v Praze s ostatními přivtělenými zeměmi koruny České. Obsah jejich byl tento:*)

1. Když by nejvyšší kancléř král. Českého JM[ti] K[é] přednášel něco o záležitostech moravských, aby místokancléř vždy přítomen byl a o tom vědomost měl. Na úřad místokancléřský pak aby dosazována byla „s vůlí a vědomím jak stavů království Českého tak markrabství Moravského“ hodná osoba buď z Čech nebo z Moravy.

2. Aby stavové markrabství Moravského směli příště závěti a poručenství činiti bez mocných listů královských; avšak poručenství na mocné listy JM[ti] K[é] již učiněná, aby v platnosti zůstala.

3. Doplňování let sirotkům stavu panského a rytířského od panovníka aby přestalo, a statky sirotčí aby do správy dávány byly těm, kteří by je podle zřízení zemského držeti „žádostiví byli“.

4. Aby města moravská „stavu svobodného užívající“ neodváděla platy prostřednictvím komory královské.

5. Aby rady nad appellacemi schvalovaly neb napravovaly nálezy podle práva nebo pořádku každého města municipálního, jak již roku 1611 bylo ustanoveno. Že však není potřebí, aby každé město poslalo radám nad appellacemi hodnověrný výpis všech práv svých, nýbrž v každém případě pod pečetí městskou jen ten artikul, podle kterého ortel v městě vynesen jest.

6. Aby moravská města svobodná na příště nemusela skládati účty z obecních důchodů králi nebo jeho komoře, nýbrž aby podle starobylých pořádků rada městská odstupující pořádný počet každoročně složila radě nové.

7. Aby podkomoří královský nebral od obnovování rad ve městech větších poplatků, než ustanoveno roku 1410, aby s obnovováním rad neprodléval a osoby hodné od rad přísežných za konšely volené aby hned potvrzoval.

8. A jako v království Českém není ve zvyku, aby Pražané a jiná svobodná města přísahu vykonávala při korunování krále, aby to přestalo i při svobodných městech moravských.

*) Fol. 200—202.

9. Pro město Jihlavu zvláště se žádá, aby pan podkomoří povinen byl bez podmínky potvrzovati konšely, které přísežná rada zvolí z osob hodných, zachovalých, doma zrodilých a v menších úřadech zkušených.

10. Aby žádný z pánův obyvatelů markrabství Moravského (tedy ze stavů) žádného poddaného svého pro náboženství neutiskoval, nevěznil, netrápil, nepokutoval, nevypovídal, ani na manželku, ani na dítky a statek jeho nesahal. A kdyby se něco podobného stalo, aby to těm osobám zase bylo nahrazeno.

11. Kterýbykoliv tovaryš jakéhokoliv řemesla nařkl svého nebo jiného mistra na řemesle, aby ihned povinen byl dokázati to při jeho právě, ku kterému mistr ten náleží, a mistru nemá se v živnosti žádné překážky díti, pokud se pře neprovede a nezjistí; jinak má takový tovaryš sám považován býti za nepořádného a zlopověstného a má potrestán býti.

12. Někteří měšťané vyžadují si na JM^{ti} K^{é} privilegia, aby žádných povinností k městům neměli a k úřadům bráni nebyli, aby před právem měst odpovídati ani robotovati nemuseli. To jest proti právům a privilegiím městským a působí to nevoli i různice v obcích; města hynou a nedostává se jim ani k úřadům lidí hodných. Proto aby taková privilegia nebyla platna a příště vůbec aby vydávána nebyla.

13. Kostel sv. Mikuláše ve Znojmě (kdež všechno obyvatelstvo kromě několika osob jest podobojí), aby městu byl navrácen, poněvadž vždycky býval farním kostelem města. Fara pak a dům propošta Pöltenberského, které stojí při samé zdi městské, tak že by „se tudy do příkopu po řebříku spouštěti a město snadně slézti mohlo“, aby byly sbořeny a lépe od městského úřadu opatřeny.

(Příště dále.)

Umělecké a vědecké zprávy.

Obrázek sv. Cyrilla a Methoděje z r. 1749 Nedávno byla mi poslána měděná matrice pocházející z Hranic, na níž na jedné straně vyryt jest obrázek sv. Ignáce, na druhé obrázek sv. Cyrilla a Methoděje. Jest 8 *cm* zdélí, 7 *cm* zšíří. V popředí stojí na levé straně obrázku sv. Cyrill, drže v levé ruce berlu a pravici maje pozdviženou; na pravé straně sedí na stolici sv. Methoděj, drží v levé ruce knihu a pravou má také pozdviženou. Oba sv. bratří mají roucho biskupské a na hlavě korunu; pod nimi jsou jména jejich С. КУРІЛЛЪ a С. МЕѲОΔІИ. Mezi nimi v pozadí na kopečku stojí kostel, nad ním září na obloze oko Páně. Pod obrázkem jest nápis:

ПРІЬ. ѡ ѡ. НН. КУРІЛЛЪ А МЕѲОΔЇИ МИПІРОПОЛЇПІЪІ ВЂЛЕГРАΔА ВЪ МОРАВСКУЮ ЗЕМЛЪІ, ΔА УЧІПЕЛЪІ СЛАВЕНСКЪІХ; СПРАН λ 1749.

Nápis tento svými patrnými chybami (Vělegrada, v moravs**kúju** zemly, učitely) svědčí zřetelně původu českému. Věc sama o sobě zajímavou jest proto, že se nám představuje pokus o obnovu úcty našich apoštolů na Moravě: r. 1349 biskup Jan nařídil svátek těchto apoštolů v diecesi své slaviti, ke konci 17. století mnich Hiršmencl zaváděl svěcení jejich svátku na Opavsku a r. 1749 kterýsi horlivec totéž učinil. Z téže doby nepochybně pocházely malby freskové na kapli při dómě Olomouckém.

V. Prasek.

Počet obyvatelů větších obcí na Moravě a ve Slezku r. 1772 a 1893. V minulém ročníku na str. 361.—365. podáno jest přehledně, kolik bylo míst, obyvatelstva, farních osad a kněží na Moravě a ve Slezsku r. 1772 a r. 1893 na základě církevní statistiky z let 1771 a 1772. Zajímati bude čtenáře v rozličných městech a dědinách, kolik u nich a v okolních místech větších bylo r. 1772 obyvatelů, kolik jich od té doby ve 120 letech přibylo a která místa nejvíce vzrostla.

Sestavena jsou v následujícím přehledu místa podle velkosti r. 1772 a připojeno, kolik bylo r. 1890 neb 1893 obyvatelů a kolik jich tedy přibylo*):

*) Alma dioecesis Olomucensis seu consignato omnium decanatuum 1771 et 1772 v kníž. arcibisk. knihovně v Kroměříži, Vorläufige Ergebnisse der Volkszählung 1890 (obce s 2000 a více obyv.). Catalogus ven. cleri archidioec. Olomucensis et dioec. Brunensis 1893 (obce s méně než 2000 obyv.).

Jména obcí	Obyvatelů: r. 1772	r. 1890—93	přibylo
Brno	15552	85801	70249
Staré Brno	1694	8952	7258
Olomouc	—*)	19840	—
Jihlava	8746	23716	14970
Znojmo	5336	14514	9179
Mikulov	3883	8229	4346
Třebíč	3429	9372	5943
Prostějov	3315	19519	16204
Šumberk	2917	10493	7576
Jičín Nový	2784	11549	8765
Kroměříž	2775	12516	9741
Šternberk	2746	15332	12586
Meziříčí n. O.	2693	5406	2713
Telč	2602	4917	2315
Strážnice	2540	5210	2670
Víškov	2389	5558	3169
Hranice	2262	7795	5533
Kunovice	2248	3776	1528
Přerov	2218	12939	10721
Hustopeč	2158	3639	1481
Napajedla	2130	3601	1471
Holešov	2111	5629	3518
Vyzovice	2083	2634	551
Lipník	2069	5389	3320
Třebová	2067	7423	5356
Svitavy	2047	7770	5723
Vsetín	2020	6057	4037
Unčov	2001	5019	3018
Příbor	1986	4679	2693
Dunajovice Dolní	1976	2664	688
Třešť	1965	4738	2773
Boskovice	1945	5814	3869
Litovle	1934	4354	2420
Ivančice	1901	4446	2545
Červená Voda (Nové Herotice)	1893	2953	1060

*) Není r. 1772 celé město napsáno.

Jména obcí	Obyvatelů:		
	r. 1772	r. 1890–93	přibylo
Mohelnice	1868	4391	2523
Fulnek	1854	3492	1638
Budišov	1844	4022	2178
Libava Něm.	1840	4667	2827
Bzenec	1836	4212	2376
Kojetín	1817	5605	3788
Odry	1768	4024	2256
Šatov	750	1963	213
Klobúky Val.	1741	3047	1306
Místek	1725	4928	3203
Jaroměřice	1696	2437	741
Rožnov	1652	2950	1298
Nové Město	1640	2385	745
Loučka Velká (Dolní)	1627	1807	180
Brod Uherský	1602	4666	3064
Bystřice u Pernšteina	1602	2852	1235
Bojkovice	1565	2068	503
Brtnice	1558	3004	1446
Dvorce	1552	2786	1234
Žďár	1551	2631	1080
Hodonín	1525	8390	6865
Hulín	1516	3035	1519
Veselí	1498	3482	1984
Rychnov	1469	1732	263
Meziříčí Valaš.	1437	3481	2044
Dačice	1425	2624	1199
Slavonice	1395	2539	1144
Drnholec	1392	3040	1648
Polešovice	1386	2041	655
Ždánice	1381	2126	745
Beroun	1369	3861	2492
Hluky	1364	2566	1202
Nová Ves	1346	2386	1040
Bučovice	1329	3063	1734
Šilberk	1317	1928	611
Nivnice	1314	1890	576

Jména obcí	Obyvatelů: r. 1772	r. 1890—93	přibylo
Kelč	1295	2619	1314
Hradiště Uherské	1286	3939	2653
Budějovice	1280	3301	2021
Slavkov	1277	3475	2198
Klobouky u Brna	1271	2319	1048
Švábenice	1271	1374	103
Ivanovice	1266	2621	1355
Vracov	1260	3357	2097
Bartošovice	1253	2132	879
Velká	1252	1671	419
Dědice	1246	2303	1057
Šumvald	1239	1667	428
Lanžhot	1228	2746	1518
Butovice	1228	2276	1048
Lednice	1218	2301	1083
Frydland	1204	2710	1506
Rymařov	1200	4780	3580
Líšeň	1187	4375	3188
Buchlovice	1184	2318	1134
Dambořice	1184	2091	907
Zábřeh	1183	2932	1749
Jevíčko	1183	2530	1347
Batelov	1163	2229	1066
Staré Město	1147	3260	2113
Brušperk	1140	3101	1961
Loštice	1139	2568	1429
Trojanovice	1132	2030	898
Temanice (Temenice Dolní)	1125	1568	443
Olešnice	1119	2159	1040
Hostěradice	1101	1301	200
Bíteš	1079	2032	953
Tišnov	1077	2805	1728
Drahotouš	1072	1450	378
Lidečko	1071	1078	7
Kostelec	1065	1745	680
Smržice	1059	1616	557

Jména obcí	Obyvatelů: r. 1772	r. 1890—93	přibylo
Sedlnice	1058	1881	823
Štítary	1052	1310	258
Křížanov	1051	1515	464
Medle	1050	1450	400
Greifendorf	1041	2666	1625
Plumlov	1039	1485	446
Ostrava Moravská . . .	1038	19230	18192
Vendolí	1034	1547	513
Kunčina	1026	1300	74
Huzová Něm.	1023	1861	832
Letovice	1021	2484	1463
Židlochovice	1015	2635	1620
Lhota Francova	1015	1183	168
Rapotín	1013	2468	1455
Kamenice	1009	2022	1013

Přes 1000 obyvatelů měly obce, jimž ale obyvatelstva nepřibylo, nýbrž ubylo:

Jména obcí	Obyvatelů: r. 1772	r. 1890—93	ubylo
Radoměř	2079	1848	231
Bořitov	1186	955	231
Chornice	1134	1057	77

Ostatní obce měly méně než 1000 obyvatelů. Mezi nimi jsou na př. města a městečka:

Jména obcí	Obyvatelů: r. 1772	r. 1890—93	přibylo
Morkovice	996	1850	854
Kounice Dolní	993	2926	1933
Čejkovice	971	2200	1229
Brumov	948	1619	671
Kyjov	919	3401	2482
Měřín	904	1482	578
Konice	855	2262	1407
Kralice	850	1128	278
Jevišovice	826	1237	411
Želetava	816	1406	590
Krumlov	807	1868	1061
Podivín	802	2516	1714
Lomnice	740	1569	829
Náměšť u Brna	424	2410	1986

V rakouském Slezsku měly nejvíce obyvatelů:

Obce	r. 1772	r. 1890	přibylo
Opava	3416	12538	9122
Jaktař předměstí	1205	6878	5673
Ratiborské předměstí .	3369	3451	82
Krnov	3537	14278	10741
Bruntál	2527	7800	5273
Benešov	2227	4442	2215
Jindřichov	1790	2729	939
Osoblaha	1747	3619	1872
Bílovec	1392	4214	2822
Třemešná	1251	2260	1009
Liebentál	1110	1879	769

Srovnáme-li počet obyvatelů u jednotlivých obcí v r. 1772 a 1890, nalézáme, že nejvíce vzrostly tyto obce na Moravě:

18krát více obyvatelstva má r. 1890 Ostrava Moravská;
6krát více Přerov a Prostějov;
5krát tolik: Brno, Hodonín, Náměšť u Brna a Šternberk;
4krát tolik: Kroměříž, Jičín, Rymařov;
více než 3krát tolik: Svitavy, Třebová, Kyjov a Líšeň; Šumberk, Hranice;
3krát: Vsetín, Boskovice, Kojetín, Uherské Hradiště, Podivín, Dolní Kounice;
skoro 3krát: Uherský Brod, Beroun, Slavkov, Místek Staré Město, Vracov; Budějovice, Brušperk, Třebíč, Znojmo; Konice, Libava Něm.;
více než 2krát tolik: Jihlava, Holešov, Lipník, Unčov, Třešť, Ivančice, Bzenec, Meziříčí Valašské, Zábřeh, Tišnov, Židlochovice, Letovice, Rapotín, Greifendorf; — Víškov, Příbor, Mohelnice, Odry, Veselí, Drnholec, Čejkovice; — Mikulov, Litovle, Lanžhot, Frydland, Loštice;
2krát tolik obyvatelů: Strážnice, Meziříčí n. O., Budišov, Bučovice, Lednice, Buchlovice, Olešnice, Kamenice, Krumlov, Lomnice, Fulnek, Hulín, Kelč, Janovice, Jevíčko;
skoro 2krát tolik: Brtnice, Dvorce, Dačice, Slavonice, Hluky, Dědice, Butovice, Batelov, Klobouky u Brna, Trojanovice, Bíteš a Morkovice.

Ostatním obcím na Moravě přibylo méně obyvatelstva.

Ve Slezku rozmnožil se počet obyvatelů: 4krát tolik v Opavě a Krnově; 3krát tolik v Bílovci a Bruntálu; 2krát tolik v Osoblaze a Benešově, skoro 2krát tolik v Třemešné. — U přirovnání k lidnatosti jednotlivých obcí r. 1669—79, po 100 letech r. 1772 a za naší doby objevuje se tento rozdíl u největších míst na Moravě:

Obyvatelů	r. 1669–79,	r. 1772,	r. 1890
přes 8000 mělo obcí	—	3	15
2000—8000 mělo obcí	11	24	143
1000–2000 „ „	31	97,	přes 100

Nejlidnatější města byla r. 1669—79: 1. Brno, 2. Olomouc, 3. Jihlava, 4. Strážnice, 5. Mikulov, 6. Znojmo, 7. Třebíč, 8. Třebová, 9. Jičín Nový, 10. Prostějov a 11. Šumberk*); — po 100 letech pak 26 míst výše jmenovaných: Brno, Olomouc až Unčov, v nichž obyvatelů přibylo, a Radoměř, v níž ubylo jich. Ve Slezsku přes 2000 obyvatelů měla 4 města.

Roku 1890 jsou největší: 1. Brno 94.753 obyv., 2. Jihlava 23.716, 3. Olomouc 19.840, 4. Prostějov 19.519, 5. Ostrava Mor. 19.320, 6. Šternberk 15.332, 7. Znojmo 14.515, 8. Přerov 12.939, 9. Kroměříž 12.516, 10. Nový Jičín 11.549, 11. Vítkovice 10.709, 12. Šumberk 10.493 atd.**), většinou na severní Moravě, kde za tu dobu mocně se vyvinul průmysl. *Slavík.*

Spor Určic s Prostějovem o mýto v minulém století. Mezi starými listinami městečka Určic jsou zajímavy zvláště dvě, jež vzájemně se vysvětlujíce poskytují příležitost nahlédnouti do někdejšího zřízení obecního jména Prostějova a částečně i městečka Určic. — Jest to „Protocollum commissionis“ ze dne 22. listopadu 1777 psané na pergameně, a pověřený opis listiny z r. 1520. — Úkolem řádků následujících není, podati doslovný opis obou listin, z nichž mladší je psána většinou německy, nýbrž podati obsah jich tak, aby zřejmo bylo, oč se vlastně jednalo.

Městu Prostějovu bylo nejvyšším dvorním reskriptem ze dne 28. listopadu 1750 uděleno právo, vybírati mýto koňské a poplatek t. zv. řadový čili tržní. Práva toho však užíval Prostějov dávno před r. 1750 a sice podle listiny vydané r. 1407 Petrem

*) Moje „Morava a její obvody ve Slezsku po 30leté válce“ str. 146—147.

**) Ostatní viz Brandlovu Knihu pro každého Moravana str. 48—52 a Vorläufige Ergebnisse der Volkszählung 1890.

z Kravař. Z poplatků jistou měrou vyjmuti Určičtí, a to hned r. 1462 na základě zvláštní smlouvy učiněné mezi Prostějovskými a Určickými. O tom se dovídáme ze smlouvy učiněné v úterý po zvěstování Panny Marie l. P. 1520 mezi panem Janem z Pernštejna a panem Dobšem z Boskovic a na Černé Hoře. Originálů smluv těchto bohužel není; zachoval se však vidimovaný opis této poslední smlouvy z r. 1752, jenž ještě podruhé r. 1777 s originálem velice již chatrným v Brně byl porovnán. Smlouva z r. 1520 jest totiž jen obnovou smlouvy oné; neboť obsah její praví, že se stala smlouva „a to taková, jakož před lety padesáti osmi (totiž r. 1462) byla smlouva učiněna mezi Prostějovskymi a Určickými o mejto, z čeho nemají dávati“. „Nejprve cožkolivěk v řadách prodávají buď muž neb žena, z toho žádného mejta nemají dávati.“ Na to jsou uvedeny zejména věci, při jichž nákupu také mají býti Určičtí prosti mýta. „Kdyby koupil obilí osum měřic ku chlebu, a ze dvou pivníků, a ze dvou kádí, a ze sedmi desk k vratům, a z půlkopy latův, a z ložnice, a z půl vozu, a z pluhu a z koleček, a z brány, a z poltu slanin, a z sadliska, a ze čtyř loket plátna a z bečice soli“. Dále byli sproštěni mýta koňského dvakrát v roce vždy po čtyři neděle, a to při sv. Jiří a při sv. Václavě. Praví o tom listina: „Item, kdyby panský ourok buď při svatém Jiří nebo při svatém Václavě přišel, kdobykolivěk obilí buď na onu stranu, nebo do města na trh vezl, z toho dvě neděle před sv. Jiřím a dvě neděle po svatém Jiří mejta žádného nedávali, a při sv. Václavě též“. Za tím následuje instrukce pro fojty či rychtáře Určické: „a kdyžby ten čas přišel, tehdá fojt Určický nynější i budoucí aby přijda do Prostějova (v opise stojí do Určic) tu věc starším opověděl a oznámil, a kdyby ty takovy neděle vyšly pořád, tehdy to fojt Určický aby zas starším oznámil. Pakli by se fojt tak v tom nezachoval, tehdy, aby starší tu věc úředníku Račickému*) oznámili, a úředník takového z toho dostatečně trestal“. A konečně ustanovuje listina pokutu, jaká měla stíhnouti Určana, jenž by městský úřad podváděl, obilí jiných osadníků vydávaje za své: „Jestližeby již kterýkolivěk v takovej věci postížen byl, tehdy to obilí jeho aby prodané bylo a mimo to aby v Prostějově dostatečně trestán byl“. — Toť obsah oné starší listiny, která končí obvyklým: „pro budoucí pamět a jistotu atd. . . .“

*) Určice patřily tehdy k panství Račickému.

Zdali Určičtí skutečně užívali osvobození poskytnutého jim onou listinou po celou řadu let od uzavřené smlouvy až do minulého století, nevíme určitě, ale stav věcí v první polovici minulého věku byl ten: Koňského mýta byli Určičtí skutečně sproštěni po oněch 8 neděl v roce, totiž po 4 neděle při sv. Jiří a 4 neděle při sv. Václavě, ale jen co se týkalo města. Pokud totiž celý výtěžek mýta plynul do pokladny městské, a poplatek z koně stanoven byl na 1/2 kr., neplatili Určičtí ničeho; když ale později koňský poplatek zvýšen byl na 2 kr., a město z toho musilo odváděti polovici do fondu na opravu cest (ad fundum reparandarum viarum), platili Určičtí jen tu polovici, 1 kr. z koně. — Jinak to bylo s poplatkem řadovým čili tržním. Tohoto, jak se podobá, nebyli zbaveni docela; neboť musili platiti po 3 kr. z každého vozu všeho, co do města na prodej dovezli, a co nebylo podrobeno potravní dani. Od r. 1750, když se Prostějovu obnovilo a rozšířilo uvedeným reskriptem právo na vybírání jakéhosi cla, podléhali tomuto i pěší, jsouce nuceni platiti z osoby po 1/2 kr. A tento poplatek možná zavdal příčinu k nespokojenosti Určických; bezpochyby že hned tehda se proti němu vzpírali, odvolávajíce se na starou smlouvu. To také bylo asi podnětem, že ji, vetchou, přepsali a opis její dali pověřiti, což vykonal převor kláštera u sv. Michala v Olomouci r. 1752. —

Starší města Prostějova byli stálým dovoláváním se Určických po starém právu pobouřeni, a poukazujíce nepochybně na to, jakou škodu trpí město každoročně tím, že Určičtí po 8 neděl koňského mýta neplatí, a nad to že v té době mnoho obyvatelů z obcí sousedních podvodně se vydává za Určany, aby ušli mejtu, upřeli konečně po smrti purkmistra Fr. Dvorského r. 1757 za nástupce jeho Krispina Určickým celou tu výhodu a nutili je k platům, jako jiné vesničany. Tak byla roztržka obou obcí dovršena. Určičtí s počátku dožadovali se po dobrém uznání svého práva. Když to však nevedlo k cíli, odhodlali se, domáhati se cestou právní dodržení starých smluv, a podali na Prostějovany žalobu. Dlouho asi vlekl se celý spor; neboť konečně přelíčení bylo ustanoveno teprv na den 22. listopadu 1777 do Brna. — Městskou radu Prostějovskou zastupovali tam purkmistr Petr Plený, syndikus Josef Dobrovolný, a deputovaný Bedřich Schmid. Za Určice se dostavili purkmistr Antonín Kaprál a dva přísežní: Jan Straka a Ignát Krejčí. Mimo ně přítomen byl

knížecí zástupce, zemský advokát František Štěpán. Při tomto přelíčení trvali Určičtí na žádosti podané v žalobě, aby jim totiž byla přiřknuta v celém obsahu ona osvobození, o něž byla učiněna smlouva r. 1462 a 1520. Prostějovští zas ohražovali se obdarováním Petra z Kravař z r. 1407 a reskriptem z r. 1750, Leč ve sporu tomto nerozhodly mrtvé litery, nýbrž živé slovo hodnověrného svědka. Svědkem tím byl František Ferini, městský sluha Prostějovský, jejž si Prostějovští páni vzali na svědectví. Ferini zastával již r. 1743 službu mýtního drába v Prostějově; mohl tedy vypověděti ve prospěch Určických. Aby však se předešlo všelikým svárům a zbytečného mrhání peněz na soudy, stala se po přímluvě advokáta Frant. Štěpána mezi oběma stranami dobrovolná domluva v ten rozum, že obec Určická se vzdává nároků na zmíněná osvobození ze starých smluv, „a popouští taky od ty svy až k správnímu vejřku provedeny žaloby, a chce v cestě tejto dobrovolny domluvy aneb porovnání to koňské mejto a ty řadovní peníze po všechny budoucí časy platiti, naproti tomu ale město Prostějov se uvoluje obci Určickej za to placení taky na všechny budoucí časy a každoročně dvanácte renských, a to sice v termíně svatého Jiří 6 fl. a v termíně svatého Václava též 6 fl. roku příštího počnouc vynahraditi, a tak všechny podvody, které by pod jménem Určických obyvatelův a jejich osvobození se státi mohly, dokonce vzdáliti a urovnati“. — Domluva tato byla dne 20. prosince 1777 schválena a podepsána jak staršími města Prostějova, tak též zástupci městečka Určic a pro větší váhu zavěšeny na pergamen hedvábnými šnurami pečetě obou obcí v dřevěných pouzdrech*).

Fr. Heidenreich v Určicích.

*) Na pergameně Určickém je Prostějovská pečeť nezřetelná, za to je dobře zachovalý otisk Určického sigila. Jest to jediný dosud mi známý a téměř neporušený otisk starého obecního razítka z r. 1664, jež, jak jsem doslechl, bylo stříbrné. Později bylo počeštěno a ztratilo se. Ona stará pečeť je kruhová; uprostřed je jakýs znak, jejž považuji za květ růže, kol níž jsou ornamenty a za těmi opis: SIGILLVM * OPIDI * VRCICENSIS * 1664 * a okraj je zas ornamentovaný.

Literatura.

Geschichte Maehrens von **Berthold Bretholz.** Erster Band. Erste Abtheilung. (Bis 906). Herausgegeben vom Landes-Ausschuss der Markgrafschaft Maehren. Brünn 1893. In Commission der k. k. Hofbuchhandlung Carl Winiker. (Dějiny Moravy od Bertholda Bretholze. První svazek. První oddíl, do roku 906. Vydáno od zemského výboru markrabství Moravského. Brno 1893. V komisi c. k. dvor. knihkupce Karla Winikra.) Stran XII. a 120. Cena?

Otázka úplných vědeckých dějin Moravy octla se letošího roku v novém období. Po smrti stařičkého již dějepisce moravského Dra Bedy Dudíka zemský výbor moravský pověřil po delším otálení Dra Bertholda Bretholze, mladého posud muže, rodem Moravana, ku pokračování v práci Dudíkově. Od počátku tohoto roku do července, tedy v šesti měsících Dr. Bretholz připravil k tisku a vydal nejstarší část dějin Moravy až do vyvrácení říše Velkomoravské. Jest to znamení zajisté velké píle, uváží-li se, že v téže době vydal ve Vídeňské akademii věd snad již dříve připravenou obšírnější práci z dob husitských pod názvem: „Die Übergabe Maehrens an Herzog Albrecht V. von Oesterreich im Jahre 1423“. (Beitrag zur Geschichte der Husitenkriege in Maehren.)

Avšak pozorujeme-li věc se stanoviska jiného, nemůžeme nevytknouti, že doba šesti měsíců nestačí ani k orientaci v dějinách moravských, které každému novému pracovníku nezbytně jest potřebí, ani k bedlivému prostudování všech posavadních hotových prací aspoň v době, o niž se jedná. Učinil-li tak Dr. Bretholz vůbec, o tom nepřísluší tu rozhodovati; nám jest počítati se skutkem a pronésti nestranné i věcné mínění o jeho práci, která vznikla dle vlastních slov „ve vážných chvílích“.

O předhistorické době Moravy, o níž máme bohudíky dobrá již pojednání, není v dějinách Bretholzových ani zmínky, nýbrž bezprostředně — i bez zeměpisného náčrtku — promlouvá se na pěti stránkách o době Keltické na základě Tacita a některých německých dějezpytců zvláště Zeussa a Goossa. Jest to pouze několik hozených vět s poněkud obšírnější karakteristikou národů Keltických vůbec, při čemž se dovídáme, že Keltové nezaměstknávali se vzděláváním polí, jelikož předpokládá stálá

sídla; za to prý se zabývali mimo chov dobytka řemesly a hornictvím, jako by také tato dvě posledně jmenovaná odvětví stálých sídel nevyžadovala (str. 6.). Vedle Druidů (kněží) Keltové měli také Druidky, věštkyně, „doch nicht mit jenem innigen Ernst, der die germanischen Priesterinnen auszeichnete“. (Str. 6.)

Ve druhé kapitole na jedenácti stránkách vypisují se osudy Markomanův a Kvadů v Čechách a na Moravě, „wo germanischer Fleiss in Jahrhunderte langer Arbeit den Boden für den Landbau hergerichtet hatte“. (Str. 17.) Ku konci pak se dočítáme, že Slované, kteří přišli po Němcích do Čech a na Moravu, byli nadáni schopnostmi i vůlí „die römisch-germanische Cultur zu übernehmen und fortzupflanzen“. (Str. 19.) Proti takovým a podobným výrokům není potřebí, tuším, ani bojovati.

Obě kapitoly, o Keltech i o germanských národech, podány jsou dle obyčejných a částečně i zastaralých názorů bez věcných důvodů. Bretholz pomáhá si všeobecnou větou, že „posloupnost keltických a germanských národů v celé střední Evropě jest na základě historických a archaeologických výzkumů tak bezpečna, že by jen na průkaz nepochybných svědectví připustiti se mohly pro jednotlivé země náhledy jiné.“ K tomu dlužno připomenouti, že velmi kriticky a hluboce probral keltickou i markomanskou otázku našich zemí Vincenc Brandl v Časopise Matice moravské r. 1873., kde ve článku „O Bojích herkynských a o významu nejstarších českých pověstí“ dokazuje, že Bojové ani Markomané v Čechách vůbec nebyli, Kvadové pak jen v jižní Moravě; že Cimbrové, když odraženi byli od Bojův, sídlících v severních Bavořích, netáhli na jih zeměmi východně od Čech ležícími, totiž úvalem řeky Moravy, jak Bretholz na základě Dahna se domnívá str. 9), nýbrž podle Smrčin a Šumavy. Brandl však jde ještě dále: Praví, že Čechové byli mnohem dříve v Čechách a na Moravě než v polovici 5. století (Palacký) a dokazuje náhled svůj hlavně tím, že by nebylo bývalo možno, aby hned po svém příchodu byli odolali nátlaku národů sousedních hlavně Avarův a za Sama již utvořili pevný a mocný stát. Mínění své dokládá také Šafaříkem, který připouští rovněž náhled, že Slované dostali se do Čech snad přece dříve, než se všeobecně za to má (str. 765.). A jsou-li tyto názory vážných dvou historických badatelů nedostatečny, máme také již doklady

archaeologické z doby nejnovější. Míníme výtečnou práci, kterou podnikli Dr. J. L. Píč, Jan Hellich, Václav Požarecký a Jan Vaněk. Vydali ji pod názvem „Archaeologický výzkum ve středních Čechách“ pomocí České akademie věd v Praze r. 1893., a zjistili na základě přísného vědeckého zkoumání archaeologického, že ve středních a severních Čechách i na Moravě bydleli již okolo narození Kristova Slované, Čechové. Dospěli tedy k témuž náhledu, který hájili v Časop. Olomouckého musea a jinde Dr. Wankel, prof. Jan Havelka, pak A. V. Šembera i jiní. Dr. Bretholz však opíraje se hlavně o Zeussův spis: Die Deutschen und ihre Nachbarstämme“, vydaný hned roku 1837., dokazuje ve třetí kapitole svého díla, že Slované přišli do našich zemí teprve ku konci 6. století až po Avarech, a sice nikoliv ze Zakarpatí, staré vlasti slovanské, odkudž Poodřím otevřena jest volná brána na Moravu, nýbrž z Balkanského poloostrova podle toku Dunajského. Tenkráte prý byli germanští národové barbarstvím Avarů seslabeni, proto prý mohli se v jejich územích usazovati Slované. Tímto spůsobem Bretholz prodloužil pobyt germanských národův u nás proti náhledům Šafaříka a Palackého o více než o sto let a Čechům tolikéž nejméně ubral. Sám asi cítil, co to znamená, proto předeslal tuto sofistickou větu: „Es kann sich wahrlich bei der Beurtheilung dieser Frage nicht darum handeln das Leben eines Volkes in seiner letzten Wohnstäte um die verhältnismässig kurze Spanne Zeit eines Jahrhunderts verlängern oder verkürzen zu wollen umsoweniger, als ausser allem Zweifel steht, dass die Geschichte des slavischen Volkes sowohl in unserer Heimat wie in den benachbarten Gebieten für dieses Jahrhundert ein leeres Blatt bilden müsste.“

Ovšem, ale zrovna tak prázdný list tvořilo by takových sto let v dějinách oněch germanských národů, kteří tenkráte byli by v našich zemích. Při Slovanech však netřeba se diviti, že zprávy o nich jsou sporé nebo žádné, poněvadž byli povahy klidné a zabývali se více rolnictvím než válkou. Nám jedná se však o něco jiného, totiž o snahu Bretholzovu učiniti nepatrnou i tu jedinou zprávu, která by mohla býti když ne dostatečným, aspoň slušným důvodem pro důminku, že Slované již okolo roku 500. v Čechách a na Moravě byli, anebo pro otázku, odkud se k nám dostali. Jest to zpráva Procopiova (De bello Gothico,

lib. II. cap. 15., str. 205), která zní: *Ἡνίκα Ἔρουλοι Λαγγοβαρδῶν ἡσσηθέντες τῇ μάχῃ ἐξ ἠθῶν τῶν πατρίων ἔστησαν, οἱ μὲν αὐτῶν, ὥσπερ μοι ἔμπροσθεν δεδιήγηται, ᾠκήσαντο ἐς τὰ ἐν Ἰλλυριοῖς χωρία, οἱ δὲ δὴ ἄλλοι Ἴστρον ποταμὸν διαβαίνειν οὐδαμῇ ἔγνωσαν, ἀλλ' ἐς αὐτάς που τὰς ἐσχατίας τῆς οἰκουμένης ἱδρύσαντο· οὕτω γοῦν πολλῶν ἐκ τοῦ βασιλείου αἵματος ἡγουμένων σφίσιν ἤμειψαν μεν τὰ Σκλαβηνῶν ἔθνη ἐφεξῆς ἅπαντα, ἔρημον δὲ χώραν διαβάντες ἐνθενδε πολλὴν ἐς τοὺς Οὐάρνους καλλουμένους ἐχώρησαν; μεθ' οὓς δὴ καὶ Δανῶν τὰ ἔθνη παρέδραμον οὐ βιαζομένων σφᾶς τῶν τῇδε βαρβάρων. ἐνθένδε τε ἐς ὠκεανὸν ἀφικόμενοι ἐναυτίλλοντο, Θούλῃ τε προσχόντες τῇ νήσῳ αὐτοῦ ἔμειναν.*“ Stručný obsah této zprávy asi jest: Herulové byvše od Langobardů poraženi zvedli se ze svých sídel; jedni z nich usadili se v Illyrii, jiní však neuměli Dunaje překročiti, ale odtáhli do nejsevernějších krajin, za vůdcovství mnohých z krve královské; táhli po řadě skrze všechny Slovanův národy a překročivše mnohou pustou zemi, přišli do území tak řečených Varnův a minuvše národy Danské dospěli, aniž by je byli barbaři znepokojovali, k okeanu; sedli na lodi a usadili se na ostrově Thúle.*)

Bretholz zmiňuje se o zprávě u Procopia těmito slovy: „Dass die oft angeführte Stelle bei Procopius . . . : die Heruler seien bei ihrer Wanderung von ihren Sitzen an der Donau nach dem äussersten Norden Europas (um 495)**) durch viele slavische Völkerschaften hindurch gezogen, durchaus kein Beweis für das Vorhandensein von Slaven in Böhmen und Maehren ist, hat schon Büdinger (Oester. Gesch. Bd. 1. § 75., Anm. 4.) gesagt. Der Ausgangs- und Endpunkt des Herulerzuges ist unsicher, daher auch der Weg. Übrigens sagt Procop. auch, dass sie durch alle slavischen Völker und dann durch viel wüstes Land hindurchzogen. Will man die beiden Elbeufer zu Ende des 5. Jahrhundertes für unbewohnt ansehen?“ (Str. 23. pozn.) — Tolik nejistoty my ve zprávě Procopiově nevidíme.

---

*) Tím ostrovem není možno dle slov, která u Procopia dále následují, mysliti nic jiného než Skandinavii, o níž se ještě nevědělo, je-li půlostrovem či ostrovem.

**) Ad. Bachmann stanoví určitě ve své práci „Die Einwanderung der Baiern“ (Sitzungsber. der histor. Abtheil. der Akademie der Wissenschaften in Wien 1878 Bd. 91), že výprava Herulů na sever udála se roku 512., tedy na poč. 6. století.

Předně ví se z ní, že Herulové vytáhli od středního toku Dunaje v Uhrách, za druhé jest jisto, že přišli k Varnům, kteří sídleli mezi dolním tokem řek Odry a Labe při jižním cípu půlostrova Jutského. Tím jest dán směr cesty jejich určitý aspoň potud, že docela jistě táhli buď Moravou a Čechami dle toku Moravy a Labe, nebo průsmykem Jablunkovským do horního Poodří a odtud teprve do středního Polabí. Krajiny neobydlené byly asi v poříčí dolní Sprévy a bařinaté Havoly. Že průsmykem Jablunkovským, tedy při samých hranicích Moravy mohli táhnouti, přiznává i Bachmann, a to jest důležité proto, že následkem toho obydleny byly již okolo roku 500. severovýchodní hranice Moravy i Čech národy slovanskými, což dosvědčuje i Jordanis, který v kap. V. str. 26. vydání Clossova z r. 1861. připomíná, že ... „ab ortu Vistulae fluminis per immensa spatia Venetarum natio populosa consedit. Quorum nomina licet nunc per varias familias et loca mutentur, principaliter tamen Sclaveni et Antes nominantur.“ Ab ortu Vistulae fluminis znamená od pramene řeky Visly, tedy od Těšínska počínajíc. Byli-li však Slované tenkráte již v Těšínsku a vůbec při pramenech Visly, jest pravděpodobno, že byli také aspoň na Moravě, zvláště když tomu přisvědčují i nejnovější bádání archaeologická. A konečně kdyby nic jiného, aspoň tolik ze zprávy Procopiovy a Jordanovy vyplývá, že slovanské obyvatelstvo přišlo na Moravu a do Čech od východu a nikoli z Podunají dolního, jak Bretholz dokazovati se snaží.

Kdyby důvody jeho pro tento náhled byly vážné a v pravdě vědecké, ať již historické či archaeologické, spokojili bychom se zajisté a uznali rádi jeho hypothesu — neboť nic jiného to není, — avšak on opírá se o všeobecné mínění v 11. a 12. století (což není pravda, neboť všeobecné mínění vždy poznačovalo Zakarpatí za vlast Čechů), o Nestora*) a o smělé kombinace.

*) Z Nestora Bretholz cituje místo, které má zcela jiný význam než on se domýšlí. Nestor míní totiž, že v Uhrách a v Bulharsku byla pravlast Slovanů vůbec a že velkou část jich Vlachové (Kelti dle Šafaříka) zapudili za Karpaty. To však stalo se ještě před Kristem, a byla-li by správnou Nestorova zpráva, že z Podunají Slované přišli do Čech a na Moravu, pak by byla novým důkazem, že Slované byli v Čechách a na Moravě hned před Kristem a nikoliv od konce 6. stol. po Kristu, jak Bretholz míní.

Dokonce pak se divíme, jak může mu býti důkazem „eine slavische Völkertafel", kde se praví, „dass das Reich der Zerivani (Serben den Ursprung für die slavischen Völker gebildet habe" (str. 27.), když jest známo, že Srbové a Chorvati bydleli ještě na počátku 7. století v Zakarpatí a nikoli na Balkanském poloostrově. (Šafařík str. 634. 31. 1.)

To jest právě důvod proti jeho mínění. Avšak dosti. Ukázali jsme jen, jak povrchně, krátce a bez hlubšího bádání Bretholz odbyl nejstarší dějiny Moravy, a že jedinou snad si zjednal zásluhu tím, že podkouřil vzdělanosti německé a že ohřál před světem starou*), libovolnou a ničím neodůvodněnou hypothesu o pozdním příchodu Čechů do našich zemí a o jejich Balkanské pravlasti.**)

Čtvrtá kapitola jedná o Velkomoravské říši, a jest tudíž těžištěm celé práce. Při dějepisci moravském, jehož dílo pověřeno jest repraesentací země, klademe velikou váhu na to, jak si vede v nejslavnější době Moravy, což jest právě zde tím důležitější, poněvadž vlastně jsou po ruce jen prameny annalistů franko-německých, tedy prameny jednostranné. Doba Velkomoravské říše jest právě proto tvrdým oříškem pro dějezpytce i pro dějepisce, což jest patrno již na pracích Palackého i Dudíkových, kteří vynaložili veškeren důvtip svůj, aby rozlišili klam od pravdy. Bretholz jedná o této předůležité době na 75 stránkách, z nichž na politické události za Mojmírovců připadá stránek 33, které jsou nejslabším oddílem celé knihy vůbec. Bretholz ulehčil si práci náramně tím, že postavil se na stanovisko franské, které znamená, že říše Velkomoravská byla částí veliké této říše, třebas jen „in loser Abhängigkeit", a že i v budoucnosti jí zůstati měla. A poněvadž Rastislav i Svatopluk snažili se hájiti svobodu, jsou u Bretholze nevěrnými, odpadlými vasaly, proti nimž Frankové a Němci byli nuceni neustále

*) Téhož mínění o pozdním příchodu Čechů do našich zemí jsou Max Büdinger: Oester. Geschichte str. 61. sq. 1858. a Ad. Bachmann: Die Einwanderung der Baiern st. 890—892. Sitzungsber. der Philosoph. Hist. Classe der Akademiae der W. 1878. Bd. 91.

**) Nemíníme tím, že měl Bretholz snad naprosto za správné přijmouti náhledy badatelů českých, nýbrž že je měl aspoň jako závažné registrovati, ovšem ne tak, jak učinil několika řádky na počátku třetí kapitoly. (Str. 20.)

bojovati. On nepoznal, že jednalo se tenkráte o podobný boj, jaký bojovali Řekové proti Peršanům, Ariminius s Germany proti Římanům a Sasové po 32 let proti Karlu Velikému; on nevidí, že Velkomoravským panovníkům jednalo se o zastavení franko-germanského příboje na východ, nýbrž on shledává v chrabrých činech moravských knížat jen a jen felonii. Z Palackého dějin vysvítá, že ani Čechové ani Moravané nebyli v nejstarších dobách říši Franské ničím povinni, a že první poplatek historicky zjištěný jest v roce 928. za sv. Václava; Dudík pak se vyslovuje, že Svatopluk posílal do Němec nanejvýše dary, ale nikoliv pravidelný poplatek. Bretholz však přiklonil se úplně téměř na stranu annalistů franko-germanských a z těch zvláště kronikářů Fuldských, o nichž sám praví, že zprávy jejich pocházejí „von verschiedenen Verfassern und auch in verschiedenem Sinne geschrieben sind“ (str. 35. v poznámkách). — Uvěřil však pokrytecké jich sentenci „melius est . . . tacere, quam falsa loqui“ (str. 389) a neviděl oné zášti ke Slovanstvu, která se skrývá hlavně ve slovích „sclavico more fidem mentitus“ a j. (str. 383). Prameny východní, pokud o Slovanech zprávy podávají, pominuty jsou až na citáty na str. 117. a 118. téměř úplně. — Palacký i Dudík užili ovšem také annalů Fuldských v plné míře, avšak u nich se tak stalo za ustavičného přirovnávání se zprávami jinými a s veškerým apparatem kritickým. Věděli zajisté, proč tak činí, a zvláště památná jsou slova německého dějepisce Schlözera, která v podání Palackého znějí: „An Nachrichten von diesen Begebenheiten fehlt es nicht; aber sie sind äusserst verworren, oft sich widersprechend, und was das Schlimmste ist, äusserst parteiisch. Hier stehen Deutsche gegen Slaven wie Römer gegen Karthager; nur jene, die glücklichen Sieger sprechen und prahlen und übertreiben, sagen gar aus Patriotism Unwahrheit und vertuschen Wahrheit; altera pars kann nicht abgehört werden.“ To jest pravé stanovisko, a na to Bretholz pozapomněl. Málo jest míst v jeho knize, kde by se byl pokusil o historickou kritiku aspoň v tom směru, jak se odhodlal ku př. k roku 890 u zprávy opata Prumského Reginona. Annalům Fuldským věřil téměř na slovo a v práci své je prostě překládal vyhledav napřed místa, jež na dějiny Moravy se vztahují. Proto celé pojednání Bretholzovo o době knížete Rastislava a Svatopluka není než buď překladem

anebo výtahem annalů Fuldských s nepatrnými poznámkami nutnými pro souvislost a pragmatičnost díla. Kritické úvahy až asi na dvě nebo tři výjimky jsou však obsahem svým skoro ještě horší než hlavní jeho pramen. Či není podivno tvrditi, že porážka německého vojska v Čechách r. 849 „durch die Feldzüge in den Jahren 855 a 856 noch nicht **genügend** ausgeglichen war?“ Vždyť roku 855 král Ludvík „sine victoria rediit, malens adversarium, firmissimo ut fertur vallo munitum, ad tempus dimittere, quam militum suorum periculose pugnando dampna sustinere“. (A. F. 369.) A roku 856 „magnam partem sui exercitus amisit“. (Ann. Prudentii Trecensis I. Pertz f. 449—450.) — K roku 869, když Rastislav s vojskem svým uchýlil se před nepřáteli do svých velikých tvrzí, kterých Němci ani oblehnouti se neodvážili, nýbrž z hněvu a zlosti Moravu poplenili, menší ohrady spálili a odtáhli (A. Fuld. 381), Bretholz dodává: „Es lag wahrlich nicht an den Franken, wenn es Jahrzehnte lang zwischen ihnen und den Maehrern zu keinem Entscheidungskampfe kam. Wenn Rastislaw je ernstlich die Idee eines grossen Slavenreiches mit völliger Unabhängigkeit von den Franken zu verwirklichen strebte, so wäre es diesmal (869) seine Pflicht gewesen in offener Feldschlacht, im ernsten Kampfe sich und seinem Volke die volle Freiheit zu erringen“ (41). To věru není nestrannost. Kdo pak nařizoval vojsku německému odtáhnouti po barbarském poplenění země s nepořízenou z Moravy? Nemohlo by týmž právem se říci: Nezáleželo na moravském Rastislavovi, že válka trvala celá desítiletí? Proč neudeřili na jeho hlavní pevnost, nerozdrtili ji a nevynutili si poddanství? Proč si nevzali za příklad krále Babylonské, kteří po 13 let obléhali Tyrus, Kyra, jenž dvě léta obléhal Babylon, nebo konečně Římany u Karthaga a Numantie? Tu mluví z Bretholze neláska k vlasti a stranickost, která stotožňuje se s panovníky německými a shledala by přirozeným, aby Rastislav byl ze svých pevností s vojskem svým vytáhl Frankům a Němcům naproti a dal se od nich rozsekati. I pro národy platí pravidlo: Každý se hájí jak může.

Neméně nápadnou jest lehkověrnost Bretholzova při míru Forchheimském roku 874, při němž dle annalů Fuldských jednatel Svatoplukův slíbil císaři jménem jeho věrnost a poslušnost do konce života, a Svatopluk se prý podvolil ochotně ročnímu po-

platku, začež císař milostivě slíbil koncessi „quiete agere et pacifice vivere". (Ann. F. 388.) Tolik vypravuje annalista po nepochybných a často rozhodných vítězstvích Svatoplukových, a Bretholzovi není to nic více, než „auffallend genug", avšak registruje všechno a dodává pouze, že to byla jen asi „lose und formelle Abhängigkeit" (str. 48). Zde bylo však záhodno ukázati, kterak panovník německý byl nucen ponechati na trůně moravském Svatopluka, kterého by byl tak rád viděl někde v klášteře nejméně oslepeného, jak stalo se Rastislavovi. Zde by se bylo doporučovalo upozorniti na mírumilovnost Svatoplukovu, který po svých vítězstvích byl tak skromný, že chtěl míti od Němců jen pokoj a že tedy neprovokoval a nepřál si boje.

Nejhůře však vede si Bretholz na str. 52. a 53., kde jedná o schůzi Svatopluka s císařem Karlem Tlustým v Monte Comiano (884). Schůze konala se opět po vítězném postupu Svatoplukově proti Arnulfovi a po značném poplenění Pannonie. Annalista Fuldský praví, že Svatopluk císaři holdoval a lenní přísahu složil „sicut mos est". Bretholzovi jest to ovšem také trochu mnoho, ale místo aby vysvětlil situaci, když by jinak neuměl, aspoň tak, jak ji vyložil Palacký a Dudík (kteří přísahu Svatoplukovu vztahují na Pannonii), přetrumfnul ještě annalistu těmito slovy: „Vor der kaiserlichen Herrlichkeit beugte sich sein stolzer Sinn; seine Pläne, Selbstständigkeit und königliche Gewalt zu erringen traten in den Hintergrund, und für den Augenblick erfüllte ihn nur der Wunsch dem Kaiser als Vasall huldigen zu dürfen". To již není dějepis, to je poësie! — Ku podivu! Nedlouho před tím Svatopluk porážel vojska Franků napořád, plenil krajiny a nebál se autority císařské, nyní pojednou po vítězné výpravě do Pannonie císař jen přišel a Svatopluk již byl na kolenou. Zdá se nám, že by císařové němečtí této methody proti Svatoplukovi častěji byli užili, kdyby to bylo bývalo co platno. — R. 884 Svatopluk opravdu „homo sicut mos est, per manus imperatoris" effectus est, ale za Pannonii, která později skutečně byla aspoň částečně pod panstvím panovníků Velkomoravských. Bretholz to popírá, poněvadž to není výslovně v jeho pramenech, hlavně tedy v annalech Fuldských, nýbrž jest tam pouze k roku 892 uvedeno, že poslové němečtí

museli býti dopravováni se žádostí o zápověď dovozu soli na Moravu po řece Sávě do Bulharska, aby unikli nástrahám Svatoplukovým.

Velmi závažnou výtkou jest okolnost, že Bretholz, ať vědomě či nevědomky, dosti často povážlivě a libovolně upravoval si text annalů Fuldských. Uvedu některé doklady: Na str. 38. Bretholz píše: „Endlich in diesem letzten Jahre (863) rückte König Ludwig unter dem Vorwande gegen Rastislav, der im Osten bereits von den Bulgaren bekämpft wurde, ziehen zu müssen, in Karlmanns Gebiet etc.“ V annalech Fuldských však čteme: „Rastizem ... cum auxilio Bulgarorum ab oriente venientium, domaturus.“ *) (Pertz I. fol. 374). — Na str. 43. k roku 870 Bretholz dokládá: „Karlmann ... nachdem er die Verhältnisse daselbst „nach seinem Belieben“ geordnet und fränkische Beamte eingesetzt hatte, kehrte er mit den reichen Schätzen des Herzogs heim.“ — V annalech Fuldských příslušné místo zní: „... et ordinato regno atque per suos disposito“ **) (Ibid. fol. 382). Slova „nach seinem Belieben“, která má Bretholz v uvozovkách, marně hledáme. Vysvětlujeme tento nepříjemný lapsus takto: „Juxta libitum suum“ (po své vůli) uspořádal dle annalů Fuldských Ludvík Němec říši Velkomoravskou roku 846, jak také Bretholz na str. 35. uvádí. Rčení to zalíbilo se mu tak, že vložil je jako přeložený citát k roku 870 podruhé, ač v pramenech vůbec není. — Na str. 44. Bretholz praví o Svatoplukovi, dass er „während seines Aufenthalts bei Karlmann diesen so vollkommen für sich gewonnen und ihn von seiner Schuldlosigkeit und Treue so fest zu überzeugen vermocht, dass atd. V annalech Fuldských jest opět něco jiného, totiž: ... „quum nullus crimina, quae ei objecta fuerant, probare potuisset ***) (383). — Na str. 45. čteme u Bretholze k roku 871 po porážce Němců na Moravě od Svatopluka, který německé vojsko zradil a s Moravany se spojil, toto: „Karlmann über den Untergang seines Heeres aufs tiefste bestürzt hoffte mit den bei ihm zurückgebliebenen slavischen

*) „aby si podmanil Rastislava za pomocí Bulharův od východu přicházejících“ (jemu ku pomoci).

**) „a uspořádav říši a svými (důvěrníky, úředníky) ji upraviv.“

***) Když nikdo nemohl dosvědčiti zločinů, které mu byly vytýkány.

Geiseln wenigstens seine Gefangenen auslösen zu können". V annalech Fulských není o eufemismu „hoffen" ani zmínky, nýbrž tam čteme „necessitate compulsus" (z nutnosti). — Na str. 46. Bretholz píše: „Bischof Arn von Würzburg und ein Graf Rudolf, die Gränzhüter der böhmischen Mark mussten im Spätherbst des Jahres 871 in Böhmen eindringen, um einen Einfall der Slaven nach Baiern zuvorzukommen." V annalech Fuldských zní ono místo takto.... „contra Bohemos irruptionem in regnum suum molientes tutores partium suarum misit, Arnum videlicet episcopum et Rud. comitem." *) O vpádu do Čech nic se zde nepraví. Našel-li Bretholz zprávu o vpádu německém do Čech jinde, bylo by správným bývalo udati pramen, poněvadž jinak není možná kontrolla. — Na str. 47. Bretholz uvádí: „Im Mai dieses Jahres (872) zogen nämlich zunächst die Thüringer und Sachsen gegen die Maehrer, „geriethen aber, „weil sie den König nicht bei sich hatten" untereinander in Zwietracht etc." V annalech však čteme: „qui quoniam regem secum non habebant et inter se concordes esse nolebant" **) atd.... „Et" mu vypadlo a smysl věty jest zcela jiný. — Na str. 51. Bretholz mluví o tom, že Svatopluk na Arnulfovi žádal, „er solle... die Graffensöhne (syny Vilémovy a Englšalkovy) ausliefern"; v annalech však píše se jen o jejich propuštění vůbec, ale ne o vydání, poněvadž místo zní: „si eos non dimiseris" (400). Na to upozornil již Palacký. — Na str. 52. Bretholz zaznamenává o Svatoplukovi při jeho vpádu do Pannonie, že po 12 dnech šťastně z Pannonie se navrátil, „liess aber einen Theil seines Heeres jenseits der Donau in Pannonien liegen". V annalech Fuldských jest opět něco jiného; neboť „missa quadam exercitus sui parte supra Danubium" (401) znamená: „poslav část svého vojska vzhůru po Dunaji", tedy na západ do Východního krajiště. — Na téže stránce díla Bretholzova jest znamenitá věta o obyvatelstvu Pannonském: „Die Bevölkerung (Pannoniens) bestand aus Krüppeln", kdežto v annalech Fuldských (str. 401) píše se pouze o zmrzačení části předáků Pannonských: „primoribus quibusdam tentis, quibusdam occisis,

*) „proti Čechům, kteří zamýšleli učiniti vpád do jeho říše, jako ochrance hranic svých poslal Arna, biskupa atd."

**)... kteří, poněvadž krále u sebe neměli a svornými býti nechtěli"...

et quod turpior erat truncatis manu, lingua, genitalibus remisi sunt." *) — Na str. 54. Bretholz vypravuje, že při schůzi císaře Arnulfa se Svatoplukem v Omuntesberku ... „der Herzog ... unterbreitete (Arnulfovi) im Namen des Papstes Stephan V.... die Bitte, die römische Kirche in Italien gegen ihre Feinde zu schützen" — jak prý annalista Fuldský udává. Avšak místo ono má zcela jiný smysl. Tam se dí: „praefatus dux ab apostolico rogatus, regem obnixe interpellabat, ut urbe(m) Roma(m), domam sancti Petri, visitaret et italicum regnum a malis christianis et emminentibus paganis ereptum ad suum opus restringendo dignaretur tenere" (407). Tu přece jest patrno, že se jedná o to, aby Arnulf vypravil se do Italie zkrotit Berengara Furlanského, Guidona Spoletského a snad i Araby, kteří se hašteřili o panství nad Italií a sám aby se panství toho ujal. Zde se mínila patrně korunovace. (Viz k tomu u Dudíka díl I., str. 619 česk. vydání.)

Na str. 58. při smrti Svatoplukově Bretholz připomíná: „Der Fuldaer Annalist hält ihm keinen freundlichen Nachruf; für ihn ist er bloss „das Hirn voller List und Schlauheit" — „der Inbegriff aller Treulosigkeit". Avšak v annalech na str. 410. čte se pouze „vagina tocius perfidiae", kdežto „plenum doli et astuciae cerebrum" není „Nachruf", nýbrž annalista vyslovil se tak o Svatoplukovi hned roku 884, tedy před 10 roky (400). — Na str. 61. u Bretholze čteme: „Im Juli erschienen sodann einige Herzoge der böhmischen Slaven, geführt von Spytihnev und Witizla (to má býti Vratislav, — Bretholz však nezná asi synů Bořivojových, proto ponechal nestvůru annalisty Fuldského bez opravy) vor König Arnulf und erklärten, sie seien ehemals von dem Herzog der Maehrer nur mit Gewalt aus ihrer Verbindung mit dem baierischen Volke losgerissen worden und wollen sich nun wieder freiwillig dem fränkischen Reiche unterwerfen." Nahlédneme-li do annalů Fuldských, čteme (411): „Mediante mense Julio ... de Sclavonia omnes duces Boemariorum, quos Zuentibaldus dux a consortio et potestate Baioariae gentis per

*) ... „někteří z předních byli zajati, někteří zabiti, a což horšího bylo, po zmrzačení na rukou, na jazyku, rodidlech jsou propuštěni".

vim dudum divellendo detraxerat, ... quorum primores erant Spitignewo, Witizla, ad regem venientes et honorifice ab eo recepti ... regiae potestati se subdiderunt." *) Zde Bretholz vložil mínění annalistovo do úst poselství českému jednoduše tím, že vpravil do svého překladu slova „und erklärten", a kommentář byl hotov. — Míníme, že uvedené doklady úplně postačí. Buď se tato nedopatření stala jen náhodou, pak jest to povrchnost, anebo, — což nemůžeme dokázati, — úmyslně, — a pak by to bylo něco mnohem horšího. Jisto však jest, že tak se s prameny neoperuje!

Bretholz také nevyčerpal úplně annalů Fuldských, čili — on si nevyhledal všechna místa, která se vztahují na říši Velkomoravskou. Na str. 63. mluví ku př. o válce roku 899 a dokládá, „Hiemit schien der Krieg beendet" a opravdu již neuvádí pak žádné výpravy. V annalech Fuldských však k r. 900 na str. 415. čteme: „Baioarii per Boemiam, ipsis secum assumptis regnum Maravorum cuncta incendio per tres obdomadas devastantes, irruperunt, tandem cum omni prosperitate domum reversi sunt." To přece ještě byla také válka!

Jiné prameny z Pertzových monument, jako Hincmar, Regino, Annales Sangallenses, Kronika Dětmara Meziborského, annales Prudentii Trecensis, Kronika Kosmova a j., byly sice od Bretholze prohlédnuty, avšak nebylo z nich užito mnohých a často důležitých zpráv, anebo když se to stalo, není až asi na dvě nebo tři výjimky pramen citován, což zvláště u mladšího spisovatele vždy se doporučuje. Psáti bez dokladův o národech mohou si dovoliti jen autority. — Právě, že si Bretholz všech zpráv dobře nevšimnul, stalo se mu, že neprávem považuje některé otázky za nejasny a nerozřešeny. Praví ku př: že r. 861 vzbouřil se proti císaři Ludvíku Němci syn jeho Karloman a dokládá, že „wie es scheint", také Rastislav Velkomoravský vzpouru tu podporoval. Avšak v Annales Hincmari (Pertz I., fol. 455) čteme: „Carolomanus ... Hludovici filius ... cum Resticio, Winidorum regulo, foedatur, a patre deficit et Resticii auxilio magnam sibi

*) „V polovici července ... všichni vojvodové čeští ze slovanské země, které kníže Svatopluk násilím vytrhl ze spolku a moci národa Bavorského ... jejichž vůdcové byli Spytihněv a Vratislav, přišedše ku králi a čestně u něho byvše přijati podrobili se moci královské."

partem usque ad Hin fluvium paterni regni praesumit.“ *) A na str. 459. týchž annalů se praví: „Carlomannum . ;. a Resticio Winido desertum.“ **) — Zde jest přece jasně řečeno, že Rastislav vzpouru tu podporoval. Proto měla by se vztahovati k oné události také zpráva Hincmarova k roku 862 (Pertz I., f. 458), kde se praví: Hludovicus, rex Germaniae, Lotharium, nepotem suum, apud Moguncium accersiens petit, ut cum eo contra Winidos, qui appellantur . . . adversus eorum regulum . . . cum apparatu hostili pergat“ . . . A pak dále: . . . Hludovicum, filium suum secum ducens, aggreditur Winidos, unde amissis quibusdam primoribus et nihil prospere gestis, sub obtentu obsidum ad Francofurd palatium super Moenum fluvium revertitur.“ Vydavatel u Pertza vztahuje sice zprávu tu na Bodrce, ale nezdá se to býti správné, poněvadž Winidorum regulus může se vztahovati jen na Rastislava, který právě rok před tím (861) s Karlomanem se spojoval; mimo to byl také na str. 455. již jednou jako „Winidorum regulus“ jmenován. Annaly Fuldské mají ovšem k roku 862 zprávu o výpravě císařově proti Bodrcům (str. 374); bylo by však dlužno zjistiti, že se tím míní zpráva Hincmarova, třebas byly si obě zprávy velmi podobny.

Roku 866 vzbouřil se proti císaři Ludvíkovi Němci druhý syn jeho Ludvík, a rozumí se, že také žádal o pomoc u Rastislava; neboť annalista Fuldský (I., fol. 379) výslovně praví: . . . „Heinricum, principem militiae suae, ad Rastizen destinavit, obnixe postulans, ut eiusdem conspirationis fautor fore non recuset.“ Karloman, který se byl již s otcem smířil, měl hájiti proti Moravanům hranice Bavorské. Bretholz, který jen všeobecně se zmiňuje o poselství k Rastislavovi, dokládá: „Es ist unbekannt, ob es dabei zu offenem Kampfe kam“ (str. 39). V Hincmarově kronice však (str. 473) praví se o této události: „Sed Karolomano . . . satagente, Resticius intra sua se cohibet.“ Z toho patrno, že bojováno nebylo. — Jinou takovou záhadu Bretholz poznamenává k roku 892. Dokazuje totiž, že není jisto,

*) Karloman. . Ludvíkův syn . . . s Rastislavem, králíkem Wendův, smluvil spolek, od otce odpadl a pomocí Rastislavovou přisvojil si velkou část otecké říše až k řece Inu.

**) Karlomana . . . od Wenda Rastislava opuštěného“

byli-li Maďaři povoláni od císaře Arnulfa proti Svatoplukovi čili nic, a opírá se při tom o zprávu annalů Fuldských, kde se pouze praví: „Ungaris etiam ibidem ad se cum expeditione venientibus.“ Ačkoliv slova „ad se venientibus“ již sama o sobě by postačila za důvod, že skutečně mezi Arnulfem a Maďary byla aspoň nějaká předchozí úmluva, neboť není přece možno domnívati se, že by zcela jen tak náhodou vojska jejich se byla sešla, tož předce nalezáme další doklad k oné události v annalech Sangallenských (Sv. Havelských), kde k témuž roku jest poznamenáno: „Arnolfus contra Moravenses pergebat et Agerenos, ubi reclusi erant, dimisit“ (Pertz I., str. 77).*) Ze zprávy této vysvítá, že císař Arnulf s Maďary proti Svatoplukovi byl ve spolku, když je vyprostil z moci jeho. — Konečně u Hincmara jest k roku 873 (Pertz I., fol. 496) zpráva, od Bretholze neoceněná, k míru Forchheimskému, která zní: „Hludovicus . . . ad Reginsburg autem perveniens, per missos suos Winidos sub diversis principibus constitutos, modo, quo potuit, sibi reconciliavit; legatos autem ab illis, qui Behin dicuntur, cum dolo missos suscipiens, in carcerem misit.“ „Modo, quo potuit, sibi reconciliavit“ (spůsobem, jakým vůbec mohl Wendy si usmířil) jsou slova pro mír Forchheimský roku 874 velmi karakteristická.

Z menších pokleskův uvádíme: Na str. 31. Bretholz mluví jen o výpravě Karla Velikého do Čech roku 805, o výpravě podniknuté roku 806 vůbec se nezmiňuje, ač ji mohl nalézti u Reginona, Einharda a jiných. Einhard ku př. k roku 806 (Pertz I. f. 193) zaznamenal: „Missa est et manus de Baioaria et Alemannia atque Burgundia sicut anno superiore in terram Beeheim, vastataque terrae non minima portione absque ullo gravi incommodo regressa.“ **) Tím padá úplně jako nesprávná Bretholzova věta: „Der kurze Feldzug Karls nach Böhmen im Jahre 805 hatte bloss den Zweck, die Slaven im eigenen Lande die Macht des fränkischen Heeres fühlen zu lassen und die Grenzen zu sichern; von einer geplanten Unter-

*) Arnulf spěchal proti Moravanům a Uhry, kde byli zaskočeni, uvolnil“.

**) Z Bavor, Allemannie a Burgundska poslán byl oddíl vojska jako roku minulého do země České, kteréžto vojsko poplenivši nemalou část země vrátilo se beze vší velké nehody.“

werfung Böhmens kann wohl nicht die Rede sein"; neboť dvojí útok na Čechy učiněn byl právě jen za účelem nových výbojův, ale vojska franská, jak z Einhardovy zprávy patrno, byla zvláště roku 806 ráda, že se dostala slušně a čestně z Čech domů. — „Johannes, presbyter de Venetiis" (Fuld. 388), znamená doslovně Jan, kněz z Benatek, a nikoliv „Johannes, ein italienischer Priester" (str. 48). — Sclagamar (str. 43) převádí se u nás všeobecně na Slavomír, jako Sphentopulcho anebo dokonce, Zwentapu na Svatopluk. — Slova annalistova (385): „nonnullos de exercitu prosternentes" (Germani) nelze přeložiti: (Slavomír) „verlor einen grossen Theil seines Heeres." — Karloman, nemanželský syn Ludvíka Němce nezemřel 22. září r. 880, jak Bretholz udává na str. 49., nýbrž 22. března, to jest 11. Calend. Aprilis, jak jest udáno v annalech Fuldských na str. 393.*) — Byl-li Arnulf proti Karlu Tlustému provolán za krále ve Frankfurtě, jak Bretholz (str. 53.) na základě Mühlbachrových regest a annalů Fuldských (405) tvrdí, jest aspoň pochybné, poněvadž většina historikův i annaly Fuldské na téže straně, jen že v časti IV., jmenují město Tribur. — Na str. 39. Bretholz v poznámce navrhuje, nemohl-li by pevný hrad Dovina tožným býti s Děvicemi u Mikulova těmito slovy: „Wäre es allzu gewagt, den Namen (Dovina) noch heute in Maidburg (slavisch Děvice = puella) ndw. von Nikolsburg an der Thaya erhalten zu sehen?" Činí to dojem, jako by zde Bretholz chtěl navrhovati něco z brusu nového. Zatím myšlénku tuto pronesl již roku 1859 Herm. Jireček, a Dudík ji ve svých dějinách Moravy opakoval, poněvadž jest opravdu velmi případná. Doporučujeme k nahlédnutí v té příčině také Jirečkovy mapky, chované ve Františkově museu v Brně a vydané u Perny, z nichž jedna má název: „Conspectus Moraviae, exhibens nomina locorum historica exeunte saeculo XII.;" a druhá: „Conspectus Moraviae exhibens nomina locorum patronymica." Tam již najde Dovinu na onom místě, kde podle jeho skromného návrhu by státi mohla.

---

*) Také Dudík klade smrt jeho do března. Z Mühlbachra by se ovšem souditi mohlo, že zemřel později; právě proto třeba udati pramen. Regino má datum, z něhož by se mohlo souditi rovněž na březen neb aspoň na počátek dubna.

Nesmutněji však dojímá každého Bretholzův opravdu nový názor o Svatoplukovi. Přirovnává ho k Attilovi.*) Omluvou mu při tom býti může jedině to, že nezná ani významu Attilova ani Svatoplukova v dějinách Evropy. Nápadným již bylo, že Bretholz jako moravský historik mluvil o Rastislavovi jako nevěrném vasalu (str. 43), že česká vojska nazýval se stanoviska franského nepřáteli (str. 35, 36) a nikdy se s nimi nestotožnil ani jejich snahy po svobodě neuznal, že bylo velmi „unvorsichtig", (str. 45, 85, 48 „unbedacht"), když Karloman svěřil Svatoplukovi německá vojska proti Slavomírovi atd.; avšak tím, že Svatopluka přirovnal k Attilovi, vyslovil tolik, kolik nebude moci tak snadno zodpovídati. Byl-li podoben Attilovi Svatopluk, byli mu neméně podobni Karel Veliký, Ludvík Němec, Karlomann i Arnulf; neboť Svatopluk jsa dítětem oné surové doby, nečinil nic jiného, než co činili oni, když vyhrabávali v lesích i zakopané věci Moravanův a nesčíslnou kořist odváželi do Němec. Nemohouce zmocniti se pevných tvrzí panovníků moravských, plenili ze msty v zemi neméně než Svatopluk, jak vlastní jejich kronikáři přiznávají. Tenkráte plenilo každé vojsko, a plen býval hlavním oborem činnosti válečné. A slavený Karel Veliký! Byl snad mírnějším než Svatopluk, když dal tisíce Sasův ukřižovati a mučiti? A kolika panovníkům německým dal vyloupati Svatopluk oči po spůsobu, jakým „z milosrdenství" potrestal Ludvík Němec Rastislava? A přece byl Svatopluk i dle Bretholze vychován od Němců, totiž od Karlomana a německých kněží (str. 59). Rozhodně polehčující okolností pro něho jest, že nejhorší věci o něm píší právě annaly Fuldské, které — a to musí přiznati každý — vidí v něm (snad právem) největšího nepřítele Němectva tím více, že Němcům tolik porážek spůsobil. Jiné prameny, rovněž německé, nezaznamenaly nic zvláště ukrutného o jeho povaze, a Regino (Pertz I. fol. 606) dokonce o něm napsal, že byl „vir inter suos prudentissimus et ingenio callidissimus." **) A Regino byl také knězem, jako annalisté

*) Vyslovuje to krátkou větou: „In diesem (v plenění zemí) und manch anderem Zuge erinnert er an Attila." (Str. 59). Avšak myšlénku tuto rozvádí tak, že čtenář nevychází z údivu.

**) „Muž mezi svými (krajany, vrstevníky) velebystrý a povahou neobyčejně chytrý."

Fuldští. Má ovšem zprávy obyčejně velmi nespolehlivé, ale není pochybnosti, kdyby Svatopluk byl býval mužem rázu Attilova, že by o něm tak psáti nemohl.

Bretholz praví dále o Svatoplukovi, že neměl politického ani organisatorského ducha. To jest nesprávné. Jak mohl organisovati říši svou uvnitř, když po celý život bojoval za samostatnost? A přece při těch nesnázích utvořil říši, která sjednocovala všechny sousední slovanské národy, — a utvořil ji proti vůli Němců. Škodilo mu jen jedno, a sice to, co Bretholz mu klade za zásluhu, že totiž přál cizí vzdělanosti, že byl pod vlivem kněží německých, krátce že nebyl trochu více „barbarem“. (Str. 59.) Jisto jest, že by Svatopluk mnohem lépe sobě i říši byl posloužil, kdyby byl býval méně dbal cizí kultury a hleděl si národní individuality a národní svéráznosti. Nebyl by vpustil do říše své tolik cizáctví, které rozdvojilo ho s Methodem a syny jeho znepřátelilo, čímž říše pracně zbudovaná poklesla vnitřními intrikami. A právě v poznání toho mohl Svatopluk synům svým raditi to, čemu se Bretholz diví, „ne pacis amatores, sed potius inimici domesticis persisterent“ kterážto slova mají jen tehdy význam, když domesticis vztahuje se na krajany annalistů Fuldských. Němečtí učenci Riezler a Dümler to vycítili, ale Bretholz vyhledal výklad jiný, rozumí se horší; radil prý jim totiž „nimmer Freunde des Friedens zu sein, sondern Feinde aller häuslichen Ruhe.“ (Str. 58.)

Konečně, abychom byli již s touto kapitolou hotovi, připomínáme, že Bretholz jemným sice způsobem, ale přece vzal nám Velehrad, kteréžto jméno se ovšem nenachází u souvěkých letopisců, nýbrž teprve na poč. 12. století, avšak jest prastaré, a dle podání i všeobecného mínění věků pozdějších bývalo prý hlavním městem Rastislavovým a Svatoplukovým, jakož i sídlem metropolity Methoda. V celé knize o Velehradě není zmínky, ač ani Dudík, který pracoval s daleko větším apparatem vědeckým, neodvážil se na konec popírati jeho bytí. Bretholz přešvihl se bezstarostně přes otázku o sídle Svatoplukově i Rastislavově; otázka ta mu asi nebyla ani „merkwürdig genug“. Nenapadlo mu vysvětliti četné údaje, které jsou i v annalech Fuldských, jako „civitas Dovina, illa ineffabilis Rastizi munitio, omnia moenia regionis illius, urbs antiqua Rastizi“ a j. — Svědčí to

o povrchnosti práce a zároveň o podceňování veřejnosti, o které se spisovatel asi domýšlí, že spokojí se vším, co se jí předloží. Bretholz sice prohlásil (předmluva str. IV.), že by nerad operoval „mit unbekannten Grössen"; avšak když s nimi operoval při Keltech, Markomanech, Kvadech a při své hypothesi o přistěhování se Čechův na Moravu, nebylo by nikterak nápadným, kdyby byl aspoň pod čarou pověděl, proč neuznává důvodů Vincence Brandla, které na obranu Velehradu pronesl hned roku 1862 s výsledkem tak stkvělým, že Dudík ze Šavla stal se Pavlem.

Stať o Cyrillu a Methodu jest celkem slušná. Čtenář z ní poznává předce jakýsi zájem ku předmětu. Tím však není řečeno, že by byla snad dokonalou; naopak, bylo by lze bojovati proti mnohým názorům. Bretholz ku př. míní, že krvavé války saské a mnohé jiné byly „eine mit Waffengewalt durchgeführte Christianisirung". To jest při nejmenším eufemism. Karlu Velikému ve válce se Sasy a vůbec s východními národy křesťanství nebylo účelem, nýbrž záminkou a prostředkem ve snaze po rozšíření říše. — Pak se nám nezdá býti zcela jisto, že by před příchodem Cyrilla a Methoda Morava byla již „bereits bekehrt". Kdyby tomu tak bylo, byli by se němečtí biskupi a kněží rozhodně opřeli, aby z Cařihradu voláni byli noví věrověsti. Připomínáme to proto, aby snad zásluhy sv. bratří na Moravě nebyly takovým spůsobem zmenšovány.

Za hlavní pramen stati své o Cyrillu a Methodovi Bretholz obral si především obě legendy a Jagičův článek z r. 1880: „Die neuesten Forschungen über die slav. Apostel Cyrill und Method". To jest opět jednostranné. Bylo by záhodno bývalo užiti ještě aspoň veliké práce Iv. Malyševského: „Svjatyje Kirillъ i Methodij, pervoučiteli slavjanskije". (Kijev 1886 stran 483) a velmi dobrých článků Dra Františka Pastrnka v Časopise Matice moravské r. 1891 a 1893. Soudíme, že Pastrnkových prací nečetl proto, že neodvolává se na ně, když mluví o Methodově cestě do Cařihradu k císaři Basiliovi (str. 94 a 95). (Časop. Mat. mor. 1891, str. 137.) — Není docela jisto jak Bretholz myslí, že Wiching ihned vzdal se biskupství Nitranského, když stal se kancléřem císařovým. Dudík tvrdí, že si biskupství Nitranské podržel až do doby, kdy byl jmenován

biskupem Passovským (899), o čemž, jakož i o dalších osudech Wichingových, Bretholz již se nezmiňuje; ba on dokonce nic nechce věděti o křtu Bořivojově (Kosmas) ani o činnosti Methodově v Čechách.

Poslední oddíl (str. 105—120) jedná o rozsahu Velkomoravské říše a o jejím konci. Ve příčině rozsahu bylo by lze také leccos vytknouti, neboť Bretholz rozsah říše Velkomoravské i proti Dudíkovi značně zúžuje. Jemu jest ku př. nejasnou zpráva Dětmara Meziborského, která zní: „Boemii regnante Zuentepulco duce quondam fuere principes nostri. Huic a nostris parentibus quotannis solvitur census et episcopus in sua regione Marierun dicta habuit." *) (Pertz III. str. 835.) Nám jest ta zpráva potud docela jasnou, že můžeme panství Svatoplukovo rozšířiti na severozápad až k Magdeburku. Vojvodové čeští patřili k říši Velkomoravské všichni, jak jest patrno ze zprávy o poselství vojvod českých po smrti Svatoplukově k císaři Arnulfovi, neboť v čele byli synové Bořivojovi Spytihněv a Vratislav, tedy dědici celé země České. — Na jihu pak náležela k říši Svatoplukově aspoň část Pannonie od roku 884. Mimo nepřímý doklad o poslech do Bulharska, který jsme již uvedli, jest v těchže annalech Fuldských k r. 901 na str. 415 doklad jiný, totiž: „Interdum vero Ungari australem partem regni illorum (Moravanů) Caruntanum devastando invaserunt." Caruntanum nemůže býti nic jiného, než východní část Pannonie a jest známo, že názvy Caruntanum a Pannonie se zaměňovaly. Ovšem Dudík dobře dokládá, že Pannonie Svatoplukovi celá nenáležela. Spíše jest pochybno, jak se Bretholz domýšlí, že by k říši jeho někdy náleželo území mezi Tisou a Dunajem.

Pád Velkomoravské říše vypsán jest podobně jako v dějinách Dudíkových, a doba udává se hlavně na základě Raffelstättského celního řádu.

Za doklad vědecké nedůslednosti doporučujeme ještě tyto dvě věty (str. 33): . . . „in Böhmen und Mähren begnügte man sich mit der vorläufigen Wahrung und Sicherung einer losen Abhängigkeit ohne die Absicht einer thatsächlichen Einverleibung.

*) Čechové za panování knížete Svatopluka bývali kdysi našimi pány, Jemu od našich rodičů (předků) odváděn byl poplatek a biskup byl v jeho zemi Moravské.

Man kann nicht sagen, dass diese Länder je fränkische Provinzen gewesen sind.“ — A na str. 102: „Gewiss ist auch zeitweilig die weltliche und kirchliche Herrschaft des Frankenreiches über Mähren sehr mächtig gewesen.“

O vzdělanosti starých Čechů moravských, o jejich mravech a životě není v knize Bretholzově ani zmínky, snad proto ne, že o tom nic není v annalech Fuldských.

Na konec pak ještě něco z předmluvy. Bretholz, jak z vyšlého právě prvního svazku dějin Moravy patrno, nepokračuje odtud, kde Dudík přestal, totiž od roku 1350, nýbrž počíná vydávati nové, kratší dějiny Moravy o třech svazcích, z nichž první obsahoval by starý a střední věk, ostatní dva věk nový. Při tom prohlašuje, že míní pracovati „dle jiných zásad“, než byly zásady Dudíkovy, čemuž dlužno dle slov předmluvy asi tak rozuměti, že své krátké dějiny Moravy chce opírati o řadu předběžných prací vědeckých, podrobných, „damit die bisherigen Ansichten, Behauptungen und Ergebnisse nach Wahr und Falsch gesondert und gesichtet werden können“ (str. V.). — Práce Dudíkova, ačkoliv jí „věnoval svou sílu a lásku“, zůstane prý dle mínění jeho ve své formě „asi navždy torsem“ — až na to, že se v ní předce má pokračovati. To jest mimo několik suchých dat, jež tato slova předcházejí, jediná vzpomínka Bretholzova na Dudíka. Nechceme rozhodovati, zasluhoval-li tak krátkého odbytí, ale jsme přesvědčeni, že by bylo taktním bývalo říci více, a když ne říci, tedy aspoň ukázati pietu skutky, totiž oceněním práce jeho v díle vlastním. Avšak veškerá lopotná práce Dudíkova u Bretholze nejen zůstala „torsem“, nýbrž padla prostě pod stůl, jinými slovy, Bretholz neuznal za hodno ani jí při svých dějinách užiti ani citovati. Učinil tak pouze jednou na str. 46., kde mu, ovšem dosti šetrně, vytýká nesprávné mínění o sňatku Svatoplukově. Podruhé jest uveden pouze jeho článek ve zprávách c. k. úřední kommisse pro zachování památek ve Vídni, kdežto na str. 59. nazývá ho pouze „ein maehrischer Geschichtsforscher“. — Stejně pochodil u nového dějepisce moravského Palacký, Šafařík, podobně celá řada, ba všechny publikace české vůbec, ať vyšly v Čechách nebo na Moravě.

Nejedná se však o prosté citování, to jest celkem věcí vedlejší, ač nikdy ne zbytečnou, nýbrž hlavně o to, aby po-

zdější badatelé opírali nové výzkumy své o náhledy všech badatelů starších, neb aby protivná mínění jejich vyvrátili, aby tak vyniklo, co již objeveno bylo dříve a co novým dílem podává se zlepšeného nebo naprosto nového. Dle knihy Bretholzovy se však zdá, jako by o nejstarší době Moravy českých prací vůbec nebylo, poněvadž vyhledal si jen práce německé, jednu až v Sedmihradech (str. 4). Litujeme toho velice zvláště proto, že následkem toho z knihy jeho na nás vane jen a jen cizota a lhostejnost k národu, který od nesčetných století pilně obdělává hroudy země Moravské. Řeč starých Čechů moravských jest mu „slavisches Idiom“ (str. 74, 75; na str. 86 a 90 slav. Sprache), panovníci jsou prorady a nejstatečnější z nich Svatopluk Attilou. Země dle něho povznesena byla ze své nicoty a rozháranosti pozdější jen zásluhou císaře Bedřicha Barbarosy, neboť tím, že jí dal název markrabství, „wurde das einst so wichtige Land aus seiner Bedeutungslosigkeit und innerer Zerrissenheit wieder zu einem einheitlichen selbständigen, politischen Körper“. Že si jí však císař Bedřich I. při tom neoprávněně přisvojil a k říši Německé zároveň připojil, to Bretholz sotva naznačil (str. VI - VII). Věci se mají na štěstí poněkud jinak. Zásluhu o povznesení Moravy ve XII. století má údělný kníže Konrád Otta, nejznamenitější z moravských Přemyslovcův; a co nevykonal on, to se podařilo králi Přemyslu Otakarovi I. Markrabský titul jest zde pro tu dobu naprosto věcí vedlejší. Jest také známo, jak Bedřich Barbarosa pozvedl Čechy s titulem královským (1156). Při nejbližší příležitosti jim ho vzal. Český národ vůbec vždy se měl velmi zle, když panovníci němečtí se míchali do jeho politických záležitostí. Toho důkazem jest právě také obsahem svým kniha Bretholzova.

Pan spisovatel byl prý by šťasten, kdyby každoročně mohl vydati nějakou část dějin moravských, čili jak poëticky se vyjádřuje, kdyby mohl každý rok slaviti žně. Kéž by však raději těch žní bylo méně, ale za to pořádné! Ty letoší nebyly valné. Byli bychom si přáli, aby Dr. Bretholz nebyl tak spěchal s vydáním této knihy, nýbrž počkal, až by byl hlouběji vniknul do pramenův, a do studií svých byl zahrnul také vědecké práce slovanských badatelů, bez kterých důkladného vylíčení jmenovitě apoštolování sv. Cyrilla a Methoda podati nelze. Byl by si ušetřil

výtky, že na mnohých místech psal nekriticky a strannicky. Snad přece ví, že práce jeho, vydávaná zemským výborem, bude v cizině považována za výsledek nejnovějších výzkumův o dějinách Moravy, a že myšlénky jím pronesené budou vnášeny do vědeckých knih jiných. Vyslovil sice některé nové, podivné náhledy, ale nikoliv na základě vědecké a nestranné kritiky všech přístupných pramenů, nýbrž spíše na základě několika jednostranných německých letopisův, některých vyvolených německých prací a dle osobního náhledu. To nemůže býti lhostejno nikomu, komu země Moravská a její dějiny jsou drahé a milé, a jemuž na čisté, historické pravdě záleží.

Kameníček.

Německo-české názvosloví právnické. — Deutsch-böhmische juridische Terminologie.

Sepsal Jan Nečas, c. k. soudce okresní.
(Nákladem knihkupectví Karla Winklera 1892. Cena 2 zl. 20 kr.)

Častokráte již bylo u nás ukazováno na hrozné přímo komolení české skladby a frazeologie v úředních výměrech a žádána náprava našimi brusiči, naposledy zvláště šk. r. Fr. Bartošem v Rukověti správné češtiny, v níž podal některé ukázky české úřední řeči.

Kdo má příležitost pročítati výměry Brněnského zemského soudu, ať civilního, ať trestního, dostane často k louskání tvrdý oříšek, maje vyrozuměti, co soud v českém výměru neb rozsudku dává mu věděti, — nezbývá obyčejně, leč slovo za slovem překládati do němčiny a pak teprve podaří se mu vystihnouti smysl úředního českého výměru. — Jest to ovšem následek nedostatku českých soudcův a češtiny znalých úředníků vůbec. Leč i český advokát neb česky znající soudce přistihne se často při obtížích, jež vyskytnou se mu, má-li německé obraty a slova vypěstovaná soudcovskou a úřední frazeologií vyjádřiti slovy českými odpovídajícími duchu našeho jazyka.

My neměli jsme žádné české moderní frazeologie soudcovské, jednak že nebylo českých knih právnických, jednak že úřední vnitřní řeč byla a jest posud německá. — Založením české university, z níž vycházejí čeští úředníci a advokáti, pak českými knihami právnickými, jež, pokud právnické terminologie a frazologie se týče, právem a s úspěchem vracejí se k právnické češtině Všehrdově, Tovačovského, Žerotínově, Koldínově atd., česká mluva právnická značně získala.

Na počátku ústavního života našeho, kdy říšské a zemské zákony měly býti prohlašovány jazykem českým a nebylo češtiny znalých úředníků, ukázala se nutnost položiti základy české terminologie právnické. První pomůcku takovou pořídila zvlášní komise sestávající ze Šafaříka, Erbena, Rybičky a Šembery roku 1849 byvši k tomu vyzvána ministerstvem spravedlnosti. Knížka tato byla podkladem právnické češtiny až skoro do nejnovější doby, ačkoli stala se terminologie tam navržená záhy nedostatečnou. Proto usneslo se také několik členů českého vrchního soudu v Praze, spracovati novou pomůcku, odpovídající změněné mluvě právnické od r. 1849 značně zdokonalené.

Práce tato, hlavně také pomocí professora české university dra. Stupeckého v kratičké době roku 1887 ukončená, měla býti sice pomůckou jen při vrchním soudu v Praze, avšak záhy byla vydána tiskem a stala se nezbytnou rukovětí české terminologie právnické.

Kniha p. Nečasova má býti jednak doplněním, jednak opravou právnické terminologie vydané komisí vrchního soudu Pražského. Dle předmluvy liší se kniha p. Nečasova od této vynecháním názvosloví hornického — máme Německo-česko-ruský hornický a hutnický slovník od Edv. Hořovského — vřaděním nejnutnějších názvů lékařských, obchodnických a železničných, opravením věcných nesprávností a rozšířením obsahu, zvláště však tvořením nových výrazů.

Kniha p. Nečasova jest výsledkem několikaleté píle a byť i nebylo lze uznati ji ve všem za dokonalou, vyhoví dobře svému účelu a stane se zajisté příruční knížkou našich soudců, zvláště na Moravě, kde neznalost české právnické terminologie zaviňuje češtinu, jíž nejen prostý občan, nýbrž i právník marně

snaží se porozuměti. Pan spisovatel ve své knize poukázal na mnohé omyly a nesprávnosti, jež nabyly u českých soudcův a advokátů jaksi práva domovského, takže bylo a jest napořád jich užíváno, aniž vadnost jich se cítí; podává obšírné překlady t. zv. frazeologických slov, překládaje rozličná ve mluvě právnické ustálená rčení německá a navrhuje krátké a přesné překlady dbalých úsloví německých, jež mnohdy podařilo se mu vystihnouti jedním slovem; tak zejména vítané budou překlady frází při slově Fall, Folge, gegen, kommen lassen atd. Vhodně také umístěny jsou v knize jeho překlady latinských a německých rčení české právnické řehole lidové. —

Méně šťastným byl p. spisovatel při tvoření nových slov českých a v překladech slov cizích. Nezdá se nám býti vhodným, chtíti šmahem tvořiti slova na -ště, kde němčina zakoncuje s -ort, jak to shora napořád činil p. spisovatel ve své knize na př. krviště (blutbefleckter Ort), vstupivště, přejmiště (erlagsort); taktéž nelze všude německé zakončení — -mittel přečeštiti slovem na -dlo, jako křísidlo (belebungsmittel), pometadlo (abortiva), nahrazovadlo (ersatzmittel). Sotva ujmou se dále překlady: bauernfänger — kozák, beschau — obzírka, briefträger — listař, daraufbietung — podaj, anfechtbar — odpíratelný (Randa i Ott užívají naříkatelnost -ný), ausbot výcena, errungenschaft — vydobytek, flugschrift — spis běhlý (vhodnější zajisté leták, „letáky Jednoty“), forstadjunkt — myslivčík, gegengift — odjed, gelockert — zkypřelý (gelockerter Knoten?), kinderlose Frau — bezdětkyně, — Kinderzimmer — dětinec, lastenstand — dlužnost, das schuldigsein — dlužba, unterscheidungspflichten — rozeznávka, weibernarr — ženkýl, wagon — vozec; bestandvertrag — smlouva projednací, projednalec (-nehmer) a projednatel (-geber) sotva vytlačí všeobecně užívaný byť dvěma výrazy podaný překlad „smlouva nájemní a pachtovní“; — navržená „žaloba drobůstková a řízení drobotné“ ustoupí asi žalobě (řízení) bagatelní nebo ve věcech nepatrných; — také navržený překlad slova „vorstellung“ — přímluva, upozornění sotva nalezne přátel. —

Pan spisovatel snažil se ve své knize podati české překlady skoro všech cizích slov dosud jak v německé tak české mluvě právnické užívaných; i zde se nám zdá, že upřílišněná snaha

brusičská vedla k výrazům, které nijak neodmění p. spisovatele za nepoměrné namáhaní a vyhledávání. Podáváme tuto některé ukázky návrhů p. spisovatelových: ponížka (baise), úřadovladník (bureaukrat), odsmraďování (desinfekce), vzácnina (rarität), přikřikování (acclamation), pomocné (adjutum), nádavek (agio), jinamo (alibi, důkaz jinama!) letoblud (anachronismus), přislechač (auskultant), vlastnopis (autograf), tlumočník (organ), rozchvala (reklame), rozhoda vládní (regierungskrise), přístrojna (toilette) atd.

Domníváme se, že nemůže býti úkolem brusiče i sebe přísnějšího, následovati němčinu v tom, tvořiti pomocí rozličných koncovek jediný výraz za složená slova německá na újmu krásy našeho jazyka, vyhledávati a skládati mnohdy podivná slova za cizí výrazy, které u nás dávno nabyly práva domácího a jimž každý rozumí. — Byť i snaha p. spisovatelova byla chvalitebná a provádění její namáhavé, tož přece nelze nevytknouti, že práce i soudcovská i advokátská četné navržené výrazy nepřijme, poněvadž jsou příliš umělkované a vyhledávané. Mimo to nelze popříti, že jednotlivec, byť i vyzbrojený ohromnou pílí, nemá dosti autority, aby mohl zaváděti do praxe, jež po dlouhá léta uvykla si na určitý způsob psaní a mluvení, nové výrazy neznámé a cizí. A přece jeví se nutnost, aby rozličné znešvařené do praxe vžilé tvary byly nahraženy novými, duchu našeho jazyka odpovídajícími. — Práce této podjati a s úspěchem ji provésti může a má naše mladá Akademie věd a umění, jež čím je mladší, tím č.lejší činnost by měla projevovati. Domníváme se, že bude také úkolem příslušné třídy, aby jednak prozkoumala posavádní terminologii právnickou, jednak aby sborem znalců právnických a filologických opravila naši skoro již pověstnou češtinu právnickou, advokátskou i soudcovskou, které pomalu nebude rozuměti, kdo nevyzná se důkladně v němčině.

Vítáme proto práci p. Nečasovu přes některé nedostatky jako pilný pokus, povznésti češtinu na stupeň češtiny Všehrdovy a Tovačovského. —

Dr. D.

Památky sv. Aurelia Augustina, biskupa Hipponského. Životopis a spisy vybrané. Perioda I. (od r. 354 až do návratu do vlasti r. 388.) I. Díl. Úvahy a zprávy životopisné i spisy napsané v Kassiciaku. Sepsal Frà Frant. Doubrava, kněz z rytířského řádu maltézského, kandidát doktorátu bohosloví. Nákladem knihkupectví B. Stýbla v Praze. 1893.

Pan spisovatel zabývaje se se zálibou studiem spisů sv. Augustina pojal úmysl, jenž vyslovuje se na str. IX. úvodu, umínil si totiž podati úplný nástin filosofie i theologie sv. Augustina. Úvodní prací k tomu jest rozprava o jeho dílech a spisech; jest pak rozdělena na tři periody, z nichž každá bude o dvou dílech. Dosud vyšel první periody první díl, o němž podáváme posudek. Kniha má tři části. Část první obsahuje život Augustinův až do jeho návratu po přijetí křtu sv. (387) z Italie do Afriky r. 388. Četli jsme tuto část s rozkoší, p. spisovatel nechává Augustina samého vypravovati svůj život spůsobem, jenž živě připomíná proslulá „Vyznání" Augustinova. Tuto část zpracoval p. spisovatel hlavně na základě latinských spisů kněze Jana Dominika Giulia (přeloženého do němčiny naposled roku 1873: „Nachtgedanken des hl. Augustin.") —

Druhou část rozdělil p. spisovatel na tři hlavy. První obsahuje některé zprávy životopisné a „poznámky ze spisů některých učenců, pokud důležitými studiemi skýtají světla o životě a spisech nesmrtelného světce"; v druhé pak a v třetí hlavě naznačuje p. spisovatel rozvoj filosofie od nejstarších dob až do Sokrata, Platona i Aristotela a zvláště liší poměr Augustinův k filosofii Platonově a Plotinově. Celá tato druhá část jest sice věcně správna, ale příliš obšírna. Po našem soudu nebylo třeba uváděti Possidiovy životopisné zprávy o Augustinovi aniž pouhé nápisy knih a hlav ze životopisu benediktiny Manzinskými vydaného; vždyť již v první části obšírně obsažena ta doba života Augustinova a nepodáno tedy o něm nic nového. Také tak obšírného pojednání o staré filosofii dílo nevyžadovalo; bylo by postačilo zmíniti se o filosofii jen potud, pokud toho třeba k lepšímu porozumění sv. Augustina, což jediné také pohnulo p. spisovatele, aby napsal tuto stať o filosofii. Podávati však obšírný životopis Sokratův, Aristetelův, Platonův a Cicero-

nův, seznam obšírných jejich spisův a literaturu o nich, toho třeba nebylo, to vše mohlo se snad jen krátce pod čarou poznamenati.

Co se pak týká úsudku o významu Augustinově a stati o jeho poznání filosofie Platonovy a Plotinovy, bylo by zajisté lépe bývalo, kdyby pan spisovatel nebyl jen vypsal výroky znamenitých učencův o těch věcech, nýbrž kdyby byl na základě oněch výroků zpracoval vlastní úsudek.

Část třetí nadepsaná „Literární činnost sv. Augustina", a pilně a pečlivě zpracovaná obsahuje spisy jeho napsané v Kassiciaku. Jsou to tyto spisy filosofické: „Tři knihy proti Akademikům", „kniha o životě blaženém", „dvě knihy o řádu" (t. j. o prozřetelnosti Boží, kterak se jeví v řádu světovém) a „dvě knihy soliloquií t. j. samomluv"; k těmto spisům se řadí list Hermogenianovi, Zenobiovi a dva listy Nebridiovi. Předeslav vhodný úvod k těmto vůbec a ku každému zvlášť, podává p. spisovatel rozvrh a stručné ukázky jednotlivých rozprav; soliloquií pak či samomluv, nejdůležitějšího to spisu Augustinova z té doby, podává překlad (mimo některá jen místa) souvislý. První tento díl ukončen překladem oněch částí opravných kněh Augustinových (retractationes), které se týkají spisů v Kassiciaku napsaných; v nich Augustin sám vytýká, co se mu později v jeho spisech zdálo býti vadným.

Řeč celého spisu jest správna (až na několik tiskových chyb) a kniha příjemně se čte. Práce jest svědomita, vykonána s pílí i nadšením, a „Památky sv. Augustina" zasluhují toho, aby byly čteny a rozšířeny, a proto rádi je doporoučíme. —

Dr. Jos. Dvořák.

Nová díla:

Z nákladu české Akademie věd císaře Františka Josefa v Praze; Třída I., Ročník II.:

Č. 1. České sklo. Příspěvky k dějinám jeho až do konce 18. století. Sestavil Frant. Mareš. Str. 268 s přílohami.

Č. 2. Poselství republiky Dubrovnické k císařovně Kateřině II. v l. 177 — 775. Sepsal Konstantin Jireček. Str. 122. —

Č. 3. Zřízení krajské v Čechách. Sepsal Dr. Bohuslav Rieger. Část II. Ústrojí správy krajské v l. 1740 1792. Sešit 2. — Str. 297–692.

Geschichte Mährens. Von Dr. Berthold Bretholz. Erster Band. Erste Abtheilung. (Bis 906.) Herausgegeben vom Landes-Ausschusse der Markgrafschaft Mähren. Brünn 1893. Str. XII. a 120. —

Přerovsko Město i hejtmanství. Popisuje Fr. Bayer. Díl I. Soudní okres Přerovský. S 53 původními vyobrazeními — Nákladem vlastním. Stran VIII. a 272. Cena 1 zl. 80 kr. —

Příruční mapa markrabství Moravského a vévodství Slezského. Návodem Vincence z Haardtů provedena v zeměpisném ústavě E. Hölzela ve Vídni. Českými jmeny opatřil V. Houdek. Měřítko: 1 : 500.000. — Cena: na papíře 1 zl., na platně 2 zl. r. č. — Mapa jest velmi úhledná, místopisně úplná, a proto ji doporučujeme.

Seznam nových členů Matice moravské

od 15. září do 15. prosince.

Činný člen s příspěvkem 100 zl. jednou na vždy: Slavná knihovna učitelská c. k. reálného a vyššího gymnasia v Příbrami.

Přispívající členové: Běhařovice: Velp. Cyrill Mašíček, kooperator. Brno: Důstp. Fr. Venhuda, český kazatel; dp. Alfons Tkadlc, kněz řádu Augustianského. Slavkov. Frant. Gartner, odborný učitel na měšťanské škole.

Posledně vykázáno 1322 členů; přibylo nových členů 5, ubylo úmrtím nebo vystoupením 25 členů, zbývá členů Matice 1302.

Členové Matice dostanou roku 1894. mimo „Časopis Matice moravské“ bez příplatku **II. díl Bartošovy Dialektologie s mapkou moravských nářečí,** čímž toto důkladné dílo bude ukončeno. Prvního dílu jest ještě několik set výtisků na skladě, tak že ti členové, kteří v posledních letech ke spolku přistoupili nebo teprve přistoupí, budou si moci opatřiti i první díl za neobyčejně sníženou cenu, která později teprve bude ustanovena a oznámena. — Členský podíl bude míti tedy v roce 1894. cenu **nejméně 6 zl** r. č.

Za *redakci* odpovídá *Dr. Frant. Kameníček.* — Tiskem Mor. akc. knihtiskárny. Nákladem Matice Moravské.

Památky hlaholského písemnictví.

Napsal František Pastrnek.

Dějiny hlaholského písemnictví bedlivě stopovati, máme zajisté nejednu vážnou příčinu. Především tu, že jest to nejstarší část naší písemnosti. Hlaholice je písmo, o tom více pochybnosti býti nemůže, jež sv. Konstantin-Cyrill pro vznešený úkol svůj na půdě velko-moravské si upravil; v rouše hlaholském objevily se posvátné knihy, z nichž pělo se při prvních slovanských službách božích; hlaholici pěstovali dále oni kněží a mniši slovanští, kteří po vypuzení z Moravy uchýlili se do sousedních a vzdálenějších zemí slovanských, do Čech, do Hrvátska, do Macedonie. Celé první období spisby slovanské, v němž položeny základy pro všechen následující rozvoj tisícletý, odehrálo se ve znamení hlaholice.

Máme však ještě i jinou příčinu, všímati si pozorně věcí hlaholských. Z lůna národa československého vznikli první vědečtí pěstitelé hlaholice. Obzvláště vzpomínáme nyní s vděčností Gel. Dobnera. Přesvědčení jeho, že prvenství náleží hlaholici a že sv. apoštol Cyrill byl jejím původcem, slaví skvělé vítězství, kdežto mínění J. Dobrovského, že prý hlaholice vznikla pia fraude mnichů hrvatských v XIII. století, nepřežilo, aspoň u lidí soudných a věcí znalých, ani svého slavného původce. Při tom ovšem uznati dlužno, že všechny objevy starých památek hlaholských, jimiž celá otázka rozřešena byla, teprve po smrti Dobrovského, po roce 1829, se udály.

A když poznenáhla řada památek netušeného stáří objevena byla, když se vyskytl sborník Clozův, pak Assemannův čili vatikánský evangelistář, dále čtveroevangelia svatohorská

(zografské a marianské), chopil se díla P. J. Šafařík a podal v „Památkách hlaholského písemnictví“ (V Praze, 1853) první soustavný výklad o písmě a slovesnosti hlaholské, s „výborem čtení“, t. j. ukázkami rozličných památek. Nedlouho potom nalezeny zlomky Pražské, jež Šafařík znamenitým kommentářem opatřiv pod názvem „Glagolitische Fragmente“ v r. 1857 v Praze vydal. Při důkladném popise a rozboru těchto zlomků rozvinula se před zkoumavým zrakem Šafaříkovým opět celá otázka hlaholská. Dávné jeho tušení, jež pod tíhou autority Dobrovského jen nesměle na jevo dával, proměnilo se v pevné vědecké přesvědčení, jehož důkazy brzo uložil ve spise: Über den Ursprung und die Heimat des Glagolitismus (Prag, 1858), stavě se otevřeně na stranu ostrovtipného B. Kopitara, jenž již r. 1833 a zvláště 1836 hlásal, že církevní spisba slovanská počala se hlaholicí. Hlavní myšlénka, kterou Šafařík v oné knize, jež patří k nejvýtečnějším plodům slovanské filologie, podpíraje se o důvody ze všech oborů této vědy, vyložil, platí podnes. „Čím větší je počet hlaholských památek, tím pevněji se utvrzuje jeho myšlénka a výklad“, dí V. Jagić (Glag. II. p. 2.) v posledním příspěvku k dějinám hlaholice, o němž níže šířeji řeč bude.

Úspěch učení toho jest úplný. Hlaholské památky tvoří základ vědecké mluvnice starého církevního jazyka slovanského, jak to obzvláště Fr. Miklosich vyslovil a k platnosti přivedl. K přesvědčení takovému dospěli i mužové, kteří dříve staroruské evangelium Ostromirovo, psané v r. 1056—1057, za východiště považovali, jako Lipský professor Aug. Leskien (viz druhé vydání jeho knihy „Handbuch der altbulgarischen Sprache“, Weimar, 1886), kdežto na Rusi samé dosud houževnatě prvenství cyrillských památek se přidržují, přes všechny snahy V. Grigoroviče a J. J. Sreznevského, aby ruské kruhy učené s památkami hlaholskými seznámili.

Zatím i otázka po původu hlaholice našla povolaných pěstovatelů. Mezi nimi vyniká opět badatel český, Leop. Geitler, jenž jako professor university Záhřebské záhy zemřel. Jeho velká studie „Die albanesischen und slavischen Schriften“ (Wien, 1883) jest sice v tom pochybena, že prameny hlaholice hledá v abecedě albánské, avšak jako obšírný systematický rozbor palaeografický podrží tato kniha vždy svou přední cenu. Geitler

má i tu nevšední zásluhu, že dvě důležité památky hlaholské, žaltář a euchologium, obé nejstarší slovanské typy svého druhu, v klášteře sv. Kateřiny na hoře Sinaiské opsal a pak pomocí akademie jihoslovanské v Záhřebě vydal.

Tak zasahovali učenci čeští směrodajně do otázek o nejstarším písmě slovanském. Geitlera ovšem jen původem sem počítati lze. Pomineme-li ho, což právem činiti můžeme, jelikož mu nebylo dopřáno, působiti uprostřed národa svého, ač k tomu potřebnou spůsobilosť prokázal, zbývá nám v pěstování slovanské filologie dosti neutěšená mezera, která od slavných dob Šafaříkových málem až po naše leta sahá, jen menšími příspěvky jsouc přerušena, při čemž ovšem znamenité práce v oboru filologie české, jak náleží, vynímám.

Nejnověji i slovanská filologie u nás novou půdu si klestí. Připomínám zde, maje zřetel jediné na věc hlaholskou, nové vydání Glagolity Clozova od V. Vondráka., jež tohoto roku Česká Akademie naložila.

Těžiště však vědecké práce v oboru filologie slovanské vůbec, obzvláště pak ve věcech hlaholských, dávno z českých vlastí pošinuto, a jakož do nedávna ke jménu Františka Miklosicha, tak nyní pojí se ke jménu Vatroslava Jagića. Vzhledem na studia památek hlaholských, na filologicky vzorná vydání jejich, na zkoumání původu písma hlaholského, vůbec na všestranné ocenění celé oné epochy literární, může se klidně říci, že žádný slovanský filolog, ani slavné paměti Šafaříka nevynímaje, tolik pro hlaholici neučinil, jako Jagić.

Jest to snad věcí přirozenou, že právě hrvatský učenec vyspěl na nejpilnějšího badatele a nejlepšího znatele hlaholice. Hrvati zajisté až po dnes ubránili si ohroženou odevšad hlaholsko-slovanskou bohoslužbu, aspoň u části duchovenstva a věřících, která podle úředních seznamů, od J. A. Ginzela (Geschichte der Slawenapostel Cyrill und Method und der slawischen Liturgie. Zweite Ausgabe. Wien, 1861) uveřejněných, v diecoesích: Krcké (Veglia), Jaderské (Zara), Splitské (Spalato) a Šibenické (Sebenico) v r. 1857 činila ještě asi 110 kněží a asi 80.500 duší. U Hrvatů po dlouhé věky i veškerá občanská spisba děla se hlaholicí, jak o tom mezi jiným Šafaříkovy Památky poučují, z nichž vysvítá, že písemnictví hlaholské, jak církevní tak světské, v tomto jediném útulku svém nacházelo i slušného pěstování

učeného. Mezi muži, jimž Šafařík v předmluvě k oněm Památkám za přispění děkuje, objevuje se i Ivan Brčić. Jména muže toho, kdysi učitele staroslovanského jazyka a hlaholského písemnictví na bohosloveckém ústavě Jaderském (Zara), nelze opomenouti, když o pěstování hlaholštiny v novější době mluvíme. Jeho svod hrvatsko-hlaholských zlomků svatého písma, jenž pod názvem „Ulomci svetoga pisma" r. 1864—1871 „u zlatnom Pragu" vydal, jest kniha nad jiné potřebná a užitečná.

Uprostřed rodného hrvatského národa tedy, u něhož péče o starou spisbu hlaholskou dosud i do škol středních sahá, přirozeným způsobem obrácena byla činnost Jagićova k památkám hlaholským, jak to jeho Primeri starohrvatskoga jezika, U Zagrebu 1864 a 1866, t. j. čítanka starohrvatská pro sedmou a osmou třídu gymnasijní, jasně ukazují. Od oné doby neustal Jagić věnovati bedlivou pozornost všem památkám hlaholským. Neníť zde úkolem mým, abych všechny jeho dotyčné publikace vypočítal. Zpomenu jen jeho součinnosti při vydání evangelistáře Assemannova, jež pořídil F. Rački (v Záhřebě, 1865); jeho vydání čtveroevangelií zografského (1879) amarianského (1883); jeho důkladné recense spisu Geitlerova v Archivě (1884) a v Četyrech kritiko-palaeogr. statjach (1884); jeho Glagolitica, I (1890) a nejnovější Glagolitica II (1893). Dále vydal Jagić hrvatsko-hlaholské statuty: Vinodolský (1880), Krcký (1888) a Poljický (1890), první a poslední s úplným kritickým apparátem. Když před několika lety deputace uherské akademie z Cařihradu přinesla skvostný hlaholský missál Splitského „hercega Hrvoje", sestavil Jagić kritický rozbor obsahu (1891). Nehledě na menší příspěvky a články, jež uveřejněny byly v Književniku, v Radu, v Starinách, v Archivě (viz mou bibliografii), jest to zajisté činnost, která výrok můj, svrchu vyslovený, s dostatek ospravedlňuje.

Obzvláště poslední dvě publikace Jagićovy: Glagolitica I (Wien, 1890) a Glagolitica II (U Zagrebu, 1893) obzor náš u věcech hlaholských nemálo rozšířily. Promluviv v zaniklém Pražském Athenaeu (VIII, 182—187) o první publikaci, hodlám zde upozorniti na právě vydanou studii druhou, jejíž celý název zní: Glagolitica II. Grškovićev odlomak glagolskog apostola. Izdao i ocijenio prof. V. Jagić. Sa 4 fototipska snimka. U Zagrebu, 1893. 8⁰, 129. Preštampano iz XXVI. knjige Starina jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Avšak než k vlastní rozpravě

o knize té přistoupím, je zapotřebí, vzhledem na naše domácí poměry, hlouběji do celé otázky zasáhnouti.

U nás vychází od několika let nová všeobecná encyklopaedie, „Ottův slovník naučný“. Jakým účelům taková objemná díla sloužiti mají, nejlépe vidíme na jejich dokonalých vzorech v cizině: ony v článcích co nejstručnějších mají podati jádro správného poučení o všech předmětech lidského vědění. Cena slovníků naučných čili encyklopaedických stoupá a klesá s vědeckou hodnotou jednotlivých článků. Zároveň je takový slovník měřítkem, na jakém stupni jednotlivé odbory vědecké v tom kterém národě stojí. Ottův slovník naučný zajisté v mnohém ohledu vyhovuje všem slušným požadavkům: avšak jsou odbory, jichž spracování neuspokojuje. A mezi takové odbory patří částečně i slovanská filologie. Stačí poukázati na článek „Cyrill a Method“ (V, 825—826), na to, že hesla „cyrillice“ tam vůbec není (v starším Slov. naučném bylo aspoň odkázáno na „kyrillici“), že výše zpomenutý J. Brčić, jehož krátký životopis již starší Slovník naučný podal, zdá se zúmysla vynechán, atd. Přestávám na těchto námitkách, k nimž připojiti dlužno i to, že „zlatá“ doba literatury starobulharské za cara Symeona (IV, 896) několika řádky odbyta. Do řady oněch článků, které nijak uspokojiti nemohou, patří i článek „azbuka“ (I, 1125—1129), z něhož též již vidíme, jakým směrem se ponese článek o „glagolici“. Spisovatel článku „azbuka“ zůstal při svých náhledech, které v Riegrově Slovníku naučném r. 1863 byl vyslovil a r. 1883 v Čas. Čes. Musea, str. 431., opakoval, ačkoliv dlouhá doba bezmála 30 let zatím uplynula. Pravda jest sice, že „žádná z posud známých a za nejstarší pokládaných památek glagolských nevyniká určitým vročením“, kdežto cyrillský evangelistář Ostromirův neomylně psán v letech 1056 a 1057; avšak nelze říci, že by jiné pomůcky určitého vročení nahraditi nemohly. Naopak nikdo, jenž věcem těm rozumí, nemůže vážně popírati, že hlaholská evangelia (zografské, marianské, assemanské) představují v ohledu grammatickém, leksikálním a tekstovém redakci slovanského překladu mnohem starší než se v evangelistáři Ostromirově zachovala. To dokázal již Šafařík a všechna badání, jež od té doby v směru tom podniknuta, důkazy jeho potvrdila. Ba nyní se ukázalo, hlavně rozborem evangelia Trnovského od Zahřebského professora M. Valjavca (Starine XX a XXI, r. 1889) provedeným, že nová ona redakce

vykonána ještě na půdě bulharské, tedy asi během X. století. Tentýž poměr panuje mezi hlaholským žaltářem Sinajským a ostatními žaltáři cyrillskými. A podobně mají se věci při sborníku Clozově, při euchologiu Sinajském atd. To jest jeden nezvratný důvod, že hlaholská spisba jest starší než cyrillská. Druhý důvod poskytují zlomky Kijevské a Pražské, jež původem svým nejpozději do XI. století sahají a dosud zřejmě svědčí, že hlaholice i na půdě českomoravské pěstována byla. A nepřetržitá souvislost hrvatské hlaholice, jejíž památky nyní již do XII. století stopovati lze, není-liž opět pádným důvodem pro hlaholský karakter doby moravsko-pannonské? Tyto vnitřní důvody zajisté dostačí, aby nahradily nedostatek určitého vročení. K nim druží se i některé úkazy palaeografické, jako palimpsesty, z nichž jediné hlaholsko-hlaholské (Pražské zl., pozdější listy v evang. Zografském, Vídeňské zl.) anebo hlaholsko-cyrillské (ev. Bojanské) se vyskytují, avšak žádné cyrillsko-hlaholské; dále jednotlivá hlaholská písmena a i celé řádky v nejstarších rukopisech cyrillských atd. Všechna tatò nepopíratelná fakta vyložiti nelze, vezme-li se cyrillice za východiště slovanské spisby. Záměna neúhledného písma hlaholského slavnostní unciálkou řeckou, neboť to jest cyrillice, stala se zajisté na dvoře bulharského cara Symeona, pod všemocným vlivem řecké církve a učenosti. Tuším, že i příčina této důležité změny leží na snadě. Hlaholice byla písmem v západní, římské církvi někdy schváleným, později ovšem pronásledovaným, konečně však přece připuštěným. Bulharsko pak, po krátkém kolísání za Borisa-Michaila mezi Římem a Cařihradem, připojilo se konečně k středisku řeckému a přijalo hierarchii řeckou i s bohoslužebným jazykem řeckým, jenž teprve později ustoupil novému liturgickému jazyku slovanskému, ne bez odporu Řekův, jak tomu známý onen traktát „mnicha“ Chrabra „o písmenech“ zřejmě nasvědčuje. Tomuto vítězství živlu slovanského v Bulharsku padlo za obět písmo hlaholské, na němž v očích řeckých lpěla ta nesmazatelná skvrna, že ho požehnala ruka papežská.

A nyní vracím se ke svrchu spomenuté knize Jagićově, kterouž opět důležitá památka hlaholská na světlo je vynesena. Jsou to čtyři listy, to jest osm stránek, a sice první a třetí vrstva druhé tetrady (druhého kvaterniona) úplného apoštola, na nichž se čte tekst: Act. apost. IV, 36 a 37; V, 1—23;

VI, 2—15; VII, 1 7, pak 49—60. VIII, 1—12, pak 34-40; IX, 1—17. Příloha poskytuje velmi pěkně podařené fototypské snímky všech osmi stránek. V knize samé je podán věrný přepis cyrillský, porovnání s četnými jinými teksty, jež pak v příloze úplně otištěny, konečně obšírný a důkladný rozbor jazykový a palaeografický, jakož i ocenění a vytčení místa, jež nová památka uprostřed hlaholského písemnictví zaujímá.

Podle toho rozboru jest to ovšem památka vysoce zajímavá Vznikla asi na konci XII. anebo v první polovici XIII. století; avšak ačkoliv nalezena byla ve Vrbniku na ostrově Krku (Veglia), byvši majetkem Grškovićovým, odkudž důstojnému kanovníku Dr. J. Črnčićovi do Říma zaslána byla, přece nenáleží do bohaté skupiny památek hrvatsko-hlaholských, nýbrž je drahocenným zbytkem hlaholice srbské, psána byvši někde v jižní Bosně anebo v nynější Hercegovině, někde v starém Humu, Zetě a Dukli, pro potřebu církve pravoslavné. Zlomek tento dokazuje, že tam, kde později zavládla tak zvaná „bosenská“ cyrillice, dříve panovalo písmo hlaholské. Předpokládal-li tedy již Šafařík (Heimat des Glag. str. 5.) o nikolském evangeliu, že je „mittelbar oder unmittelbar aus einem glagolitischen Codex abgeschrieben“, nyní domněnka jeho stává se nepochybnou pravdou.

Známo je, že prof. Jagić již dříve jednu z nejstarších památek hlaholských, totiž evangelium Marianské, vydávaje ji, kladl do Bosny (Codex Mar. 410), a to podle odchýlek jazykových vším právem. V těchže asi stranách vznikl tedy i zlomek Grškovićův. Podobnost obou památek i v tom se jeví, že k tekstům hlaholským připsány cyrillským písmem poznámky, kdy jednotlivé kusy čísti se mají, z čehož vysvítá, že ještě tenkráte církevní potřebě sloužily, když hlaholice půdy pozbývala a namnoze již cyrillici ustoupila. Avšak jest i velký rozdíl mezi evang. Marianským a Grškovićovým zlomkem apoštolských dějů. Pocházela-li předloha evang. Marianského odněkud z Macedonie, náležela ještě do oné nejstarší jihoslovanské doby, v které nosovky čistě se zachovávaly, neboť v evang. Marianském vzájemné záměny obou nosovek není (Cod. Mar. 424); zlomek Grškovićův však předpokládá original takový, v němž nosovky, podle způsobu památek bulharských z XII. století, někdy vzájemně zaměněny byly (Glagol. II, str. 9. 70.).

Nemenší jest význam těchto nových listů pro hlaholskou palaeografii. Typus písma jest ještě oblý; avšak někdejší ohebnost již patrně mizí, čárky stávají se tužšími, písmo nabývá hranatosti. Některá písmena mohou se zrovna považovati za prototypy pozdější hrvatské hlaholice. Zlomek Grškovićův tvoří tedy i v palaeografickém ohledu přirozený přechod z Macedonie do území hrvatského, kde v téže asi době (XII. stol.), jakož vidíme z listů Vídeňských, hranatost mnohem dále byla pokročila. Největší vzácností písma nových zlomků jest důsledné užívání starého hlaholského typu písmene *m*, kdežto na listech Vídeňských vyskytuje se již „latinský vetřelec“ (Glagolitica I, str. 41.), to jest *m* podoby latinské, jež pak ve zlomku Mihanićově (viz snímky u Geitlera) již úplně opanovalo.

Skvělým výsledkem těchto nových objevů a připojených k nim studií Jagićových jest důkaz, že platnost oblé hlaholice neobmezovala se na jihozápadní Bulharsko, nýbrž se rozprostírala kdysi i po území moravsko-českém a hrvatsko-srbském. Z této oblé formy vznikla poznenáhla, bezpochyby vlivem grafiky latinské, hranatá hlaholice hrvatská, jejíž první stopy snad již do XI. století sahají.

O domácím lékařství lidu slovenského.

Napsal Josef Čižmář.

II.

Morena (hysteroepilepsia).

Malým dětem napuchnou někdy prsa, z nichž potom jim matky „mlieko“ vytláčejí. Ostatně často „aj ľudzí na rozume*) cecá morena. „Takú morenú móže byť bár živý človek lebo aj mrtvý. — Koho cecá morena, schne, nemóže si, jak sa patrí ani oddechnút, len hroznú těrchu na sebe cítí.“ —

„Keď teda sce volajaký človek niekomu druhém „zle urobiť“, vezne z toho istého človeka hlavy devat vlasov a zavŕtá jich na cinteri do nalomeného kríža. Potom mosí duch toho mŕtvého, čo pod tým nalomeným krížom leží, tu osobu chodzit gňávit. — Takému duchu do moreny začarovanému móže sa

*) Lidi dospělé.

len modlitbami a omšú svatú za něho obetovanú k večnému pokoju pomoci. Ale aj živá osoba, keď sa z jéj pravéj nohy buďto onuca lebo kus slamy zavŕce do osyky (Populus tremula) s javorovým klinčekom (Acer platanoides) stane sa morenú. Taký človek mosí chodziť iného gňáviť (mořiti), ale on sám též schne. — Aby nechodzil gňávit, len tak si pomóže, keď si nabere z 9 stunní, z 9 močidél a z 9 zbrodóv vody a natrhá si 9 kúskov bobovníku, čo v močille rosté, ten uvarí v téj istéj vodě a potom sa v tom okúpá. Ty poplaky mosí potom vylát do mravenišča."

Osobě, která je od „moreny" cecaná, také jenom „dobrá žena" může spomoci, jestliže si vyptá na konec nože mouky. Tu mouku musí zamísiti „trojičnú vodú" a spraviti z těsta „bábenec" (homunculum). Ten „bábenec" přiloží bohyně „morenú" cecané osobě na prsa a začituje: „Toto já robím na tvoje méno (zde vysloví křestné jméno pacienta), aj na tvoje čelo, aj na tvoje kosci, aj na tvoju krv, aj na tvoj špik, aby tobe uškodzené nebolo, aby tyto bábence tobe to vycecaly a napomocné boly. Tak já tyto veci nerobím se svojú mocú ale s Kristom Pánom Ježišom dopomocú". (Mor. L.)

„Keď živý gňáví", musí si „gňávený" z devíti „chotárov" z devíti mezí zelin natrhati, uvařiti je a tou vodou se umyti. Ale ta voda musí se na šíp vylíti, ten šíp ohnouti a kamenem přiložiti.

„Keď mrtvý gňáví", musí si nemocný vyptati od devíti žebráků mouky a z těsta osm „cipolkov" spraviti a devátý „mrváník".*) Potom musí z 9 studének vody nabrati a uvařiti v ní 9 vršků marunky (?) a 9 vršků barvienku (Vinca minor). Touto vodou musí se „mrváník" i „cipolky" umyti a dáti do peci. Mají se však dvakrát z ní vytáhnouti, tou vodou po každé umyti a znovu do peci dáti. Potom musí bohyně na tu osobu „celú nahatú" přes ten „mrváň" devětkrát se podívati, musí ji na stole devětkrát v té jisté vodě umyti a zase po každé přes „mrváň" na ni se dívati. „Potom už žánný duch k néj prístupu nemá. Ten mrváň ale mosí sa na 9 kúskov prelomiť a deváci žebráčkám dať a ty cipolčeky žebrákom." (Mor. L.)

„Keď morena cecá, má si natret nemocný prse šefranom (to prý proto, že si tak morena ústa šefránem zbarví, a lidé ji

*) Pečivo s velikou dírou uprostřed.

tak poznají) a zamotať do onuce svojinec (vlastní výkal); ten má si na oboje prse priložiť.“ (Moreně prý to bude ošklivě páchnouti.)

Do takového domu, kde jsou dvéře „ometlom“ z černobyle (Artemisia vulgaris L.) podepřené, nemá morena přístupu. (Nové Město.)

„Keď na človeka prilieha, má si dať pod hlavu múčný mech (pytel), na hlavu na ruby - čepec a konča nóh nôž — morena sa toho ľakne a ujde.“

Jistý člověk v Beckově pomohl si od moreny takto: Dříve než si do postele lehl, dal pod hrnec svíci, a když světlo náhle shaslo, a na prsou jej „gňávit“ začalo, odkryl svíci, pozřel rychle na prsa a našel tam „ihlu“ (jehlu). Tu zavěsil na dratvu a ráno k svému úžasu našel na uši zavěšenou vlastní kmotru — „morenu“.

Dle výpovědi bohyně v Kalnici má to každý člověk ve své „planétě“ dáno, má-li se „morenú“ stati: „U jenného gazdy, kerého též morena cecala, zjavovala se ždy večér neznámá mu kočka. Raz, jak na stole sedzela, naraz zkrikla: „Jaj, skoro bych bola hapala“ (spadla); lebo dřímajúc mala spadnút so stola. Tak ten gazda už vidzel, že to je tá „móra“, čo ho cecá. Poráď (hned) zal nôž a pourezoval jéj šecky nohy. Ale kočka precca sa ztracila. Na druhý deň našli ráno treťú súsedu od toho gazdy s pourezovanými rukami aj nohami, a tá od toho aj umrela. A to je ozajstná pravda, tak jako je Bóh nad nami!“

„Keď človeka gňáví, má len opásať na sebe šimúnek (Lithospermum purpureo—coeruleum) a sibyliu (?)“. Tak žádná „mátoha“ nebude míti více přístupu k němu. (Zigová.) Podobně se dle rady téže Zigové člověk před „morenú“ zabezpečí, „keď sa vazom (Ulmus campestris), turánkom (Erigeron acris), paškálom a kadzillom (kadidlem) okádzá.“

Také nemůže morena ani toho člověka „gniáviť“, který se česnekovou vodou umývá.

Choroby dětské.

Dítě narozené, když jabloně kvetou, brzo sešediví.

Nemůže-li novorozeňátko „cikať“ (močiti), přikládají mu na žaludek petržel nebo celerovou nať (Apium graveolens).

K témuž účelu slouží také hubka slivová. (Polyporus sulphureus Bull.)

„Aby sa vetry pohly“, žvýkají matky kmín a vdechují pak dítěti páru silně páchnoucí do úst.

Nechce-li spáti, dávají mu píti odvar z nezralých makovic slepého a někdy též obyčejného máku. — Nebo utlukou maličko máku, smíchají s mlékem a slechy dítěti potírají.

Od kašle dávají dítěti píti cukrem oslazený odvar slepého máku nebo šťávu z cvikly (Beta vulgaris) vytlačenou a s medem smíchanou.

Má-li dítě „stavenú stolicu“, strkají mu do konečníku oškrabaný a máslem potřený kořínek petrželový.

„Žabu“ („pajeď“, aphten) dostane dítě, „keď do huby vezme hrebeň, kterým sa matka lebo niechto iný česal.“ Má-li dítě „žabu“, vytírají jemu ústa odvarem z „jahodičového koreňa“ (Fragaria vesca) nebo odvarem řepičkovým.

Je-li dítě rozpáleno, dají do vody řeřavé uhlíčky a tou vodou jeho tělo myjí.

Přijde-li na dítě „zrádnik“ (epilepsia), má jemu hned ponejprv někdo pěny od úst jazykem setříti. Tak jest po celý život od „vredu“ zachráněno. Také se dítěti od „nešťastí“ pomůže, když jej hned při prvém nápadu kmotra jeho „zpak ruky“ černým šátkem přikryje.

Má-li dítě hlísty, smíchají růžový med s potlučeným makem a směsí dítěti pupek natírají. — Nebo vaří česnek ve mléce, dají do hrnce a dítě na hrnec posadí, aby pára do něho šla, hlísty vyjdou. — Také dítěti „slychy a podešvy“ (šlapy) jalovcovým olejem natírají.

Nemluví-li dlouho dítě, dává jemu matka vyptaný chléb jísti.

„Keď sa narodzí dzieťa v súchotách, je zvannuté, má starú kožu a má celo na triesku suché“. Takovému připravují koupel z odvaru „betašné zeliny“ (Capsella bursa pastoris) nebo čistce (Stachys recta), úročníku (Silene enflata), „rozlúč sveta“ (Aiuga genevensis) a súchotné zeliny (?). „Keď v tom kúpeli plače, ňepomôže, keď ale neplače, pomôže sa mu.“ — Nebo jemu matka vyptá na jeho jméno z devíti chalup „parútku (špetku) múky“, upeče z ní „mrváň“ a „cez ten mrváň dzieťa po tri razy prepchá,“ Potom „mrváň“ zanese na křižnou cestu.

„Chto ho zje, dostane súchoty.“ — „Súchotné dieťa má sa na hrobe o pól noci tri razy pogúlat. Tam jeho súchoty budú hniť.“ Ale než ho tam matka nese, má mu plénečky a podušku „cibulovú šupú a cesnekom okadziť“.

Matka nesmí dítěte do ruk bráti, má-li je od těsta, sice dostane „súchoty“.

Je-li dítě příliš na nohy slabé, připravují mu rodiče koupel z „viničového koření“ (Vitis vinifera L.) nebo z odvaru „senného trusu, repíčku a vlaského orecha“. A když ani ten nepomáhá, kladou svou poslední naději do „kúpele z devaterého dreva“. Je to odvar ze dřeva slivového, hrabového, klenového, šípového, jabloňového, hruškového, ořechového, dubového a višňového.

Má-li dítě „súchoty“, položí se na prah a nechá psovi přeskočiti.

Nemůže-li matka dítěti žádnou zelinkou ani začitováním pomoci, okoupe je ve vodě, v níž se byla kočka omočila. Nemoc dítěte přejde do kočky.

Prípory.

Má-li slabé dítě vnitřním zápalem trpící těžký dech, trpí na „prípory“.

„Keď trpí dieťa na prípory“, má s ním jíti matka po západu slunce k ořechu, obejíti jej, položiti dítě k ořechu na zemi a říci: „Tuto já nechávám tyto prípory, aby tu spaly, aby tu driemaly.“ To má opakovati ještě dvakrát. (Mor. L.)

„Keď nemá dieťa sna a ždy sa pretahuje, vezne sa po pečení chleba lopata, múka sa z néj zeškrábe, sfúkne na to dieťa a povie sa: Dieťa je pod lopatú, prípory nad lopatú.“ To má ještě dvakrát opakovati. (Kalnice).

Hompora (seborrhoea).

Tak zovou chrasty na tváři nemluvňat. Hompora má se napřed postříkati „macerinským mlékom“ a potom „samú režnú múkú“ posypati. Nebo se má z bezu „duša“ spáliti a tím prachem zasýpati. (Mor. L.) „Od hompory má sa horúcé ohreblo (při pečení chleba) tri razy vodú pol'át a tú vodu má to dieťa pit. Aj sa má do takéj vody trochu petrolínu dat a tým chrasty máčať. Lebo sa tri orechové zrnka na mladém masle usmažá a tým sa hompora mascí. — (Kalnice.)

Ale všecky dosud uvedené choroby dětské nesouží matku slovenskou tak velice, jako ji trápí:

Odmena.

Dítě „čím ze života matky vypanne“, má se přivítati na svět slovy: „Pozdrav ťa Pán Boh.“ Když se to nezachová, „v tú chvílu ďábel odmenu podhodzí“.

Odmenu (vískanicu, přemieň) podhazují matce místo vlastního dítěte též bosorky nebo „diviženy“ („víly“). „Odmena“ nemá „očú ani nosa“ nebo „nemá ani pyskov ani jazyka“. No „huce šecko, ustavične kričí a ždy je zanešvarené“. Ale slyšel jsem v Mor. L., že „takým zázrakom (podhodkom)“ vyroste též dítě, když věnec panenský ztrativší „dzievka se uťahuje — aby „to“ nichdo na néj nepoznal“. — Nejjistější spůsob poznati „odmenu“ je tento: „Spraví sa v izbe malý ohníček a rozbije sa devat vajéc. Ty prázné škrupeliny naplňá sa vodú a postavá okolo ohníčka.“ Tu prý ta pravá „odmena“ přijde k ohníčku, bude nad tím ohníčkem roztodivně kroutiti hlavou a řekne „veru som už starý čert, ale v takých hrncoch vodu variť ešče som jak živ nevidzel.“ Matka té „odmeny“ zatím venku pod oknem nebo za pecí ukrytá má potom „tú odmenu čo može najvac bielú lieskú vyšlahať“. Hned na to přiběhne prý matka odmeny s dítětem odcizeným, podá je vlastní matce a poví: „Šak som já tvoje dzieťa lepšiej chovala jako ty; daj mi moje, na si svoje!“

Bohyně v Kalnici toto mi vyprávějící tvrdila, že jsou to „ľudé pod zemú“, kteří takové děti (odmeny) podhazují a vyprávěla mi několik na ně vztahujících se pověstí.

Zigová vyprávěla mi totéž, ale radí „odmenu do roka vyrosteným šípom vyšlahať a na križnú cestu zanésci. Čím matka z križnéj cesty domóv dôjde, už svoje vlasné dzieťa doma nájde“.

Úroky (urečenie, ureknutí).

Nejsnáze „urekne“ člověk, mající obočí srostlé. Všeobecně však se věří, že „ureknút“ může každý. Jenom ten člověk, který ráno „na pahnosty si pozre, neurekne“.

Je-li kdo „urečený“, poznává bohyně v Mor. L. takto: Vezme třísečky křížem ze dveří a dá je zároveň s úročníkem (Silene inflata) do hrnce vařiti. Do toho odvaru vhodí 9 uhlíčků a při tom čítá: „Nedevet, ne osem . . . ne jeden.“ „Jak pannú na spodek, je ten člověk urečený.“

Od „ureknuťá“ pijí odvar úročníku, jímž člověka „urečeného“, plachtou pokrytého také okuřují. Účinek úročníku zvláště je spolehlivý, je-li v noci před sv. Janem sbírán. Mnohem hůře se „urečenie“ hojí, „keď ho človek zaspí“. V tomto případě má píti nemocný odvar dřeva „z devácí stromov, keré rodzá: čerešně, slivky, belice, trnky (okruhlice), jablone, hrušky, orecha, drienu, oskoruše“. Tím odvarem má si „urečený“ také hlavu máčeti. (Mor. L.)

Zigová radí, aby ten, „komu z očú príjde“, čistec (Stachys annua) v mléce si vařil a pil. Nebo má dáti tři řeřavé uhlíky do vody, z té vody pak třikrát se napiti, zbytkem se umyti, zmyvky však na březovou vodu vylíti.

Prízinek (eczema).

Prízinek povstane prý z úroků; kůže se „zapríščí“. pak z toho povstane rána. Takové osobě má se připraviti odvar „ze dvúch prútków metly brezovéj, do toho puscit 9 žeravých uhlóv, 9 kôreček chleba, 9 zrnék soli a 9 klapék vlastného moču“. Z toho má si nemocný třikrát upíti. Ze zbytku pak polovice má se vylíti do „pántóv na dverách. aby chorý spevnel — keď to ide do železa“, druhá polovice však na střechu, „aby hore stal“. (Mor. L.)

Mdloba, závrat (ťažoba).

Mdloba pochází obyčejně též z „ureknuťá“. Osoba, která do „mdlób panne“, má se vodou poprskati a za nos chytiti. (Mor. L.)

„Keď človek zamre“, mají se mu čertovým lejnem a kafrem nakuřovati uši, „aby sa mu mozgy posilnily“. (Nov. Město.) „Keď príjde na človeka ťažoba“, trou mu pod nosem cibuli nebo křen: „on zkýchne a rozebere sa“.

Vred (zrádnik, neščascie, mrcha nemoc, zlá nemoc, paducína).

Lid rozeznává „vred“ trojí: „črevný, srdečný a hlavný“. „Keď ponajprv neščascie v kostele na človeka príde, nepomôže už ništ. Keď trafí voladze indze, pomáhá sa vredovú zelinkú“ (Salvia sclarea). Ta se vaří a odvar dává se chorému píti. Má-li však „vredová zelinka“ skutečně pomoci, „mosí sa — keď sa do zeme sadzí — začítať: Vredová zelinka já tebe sadzím do zeme a započínám túto vredovú zelinku od šeckých nemocí,

aby boly ucíšené v tele aj v krvi a šeckých vnútornosťách, jako po celém svete čírá noc ide, tak aby boly v néj ucíšené a uspokojené. A já toto robím ve jménu božém, aby to bolo tak naplat, jak je slovečko božie naplat. K tomu mi dopomáhaj Bóh Otec + Bóh Syn + Bóh Duch svatý + a svatá Trojička s pánom Jéžišem Kristom nerozdělnička budz mi na dobréj pomoci a šecci boží Svatí, dze ste který v nebi jaký."

Ostatně „keď je ráz vred pohnutý, tak šecky vnútornosti uspokojí zvar z myšacého chvoscíku" (Achillea Millefolium L.).

„Vred sa začituje" takto: „Pán Jéžiš Kristus budz mi na svatéj pomoci ve dne i v noci, aby mi bol Pán Jéžiš Kristus na dobréj pomoci. Tento vred ščípaný, tento vred trhaný, tento vred z myšleňá, tento vred z jedov,*) tento vred z lakov, tento vred z úrokov, tento vred z jedeňá, tento vred z piťá, ta já ho začitujem do čiernéj zeme, do suchéj vŕby. Já ho tam ucišujem a uspokojujem, jako sám Pán Jéžiš Kristus šecky nemoci ucišoval a uspokojoval, tak aj já ho tam ucišujem a uspokojujem a já ho vyčitujem z jéj hlavy, z jéj krku, z jéj rukú, z jéj plecú, z jéj prsú, z jéj pečene,**) z jéj srcca, z jéj žaludka, z jéj lahčín, z jéj čriev, z jéj sleziny, z jéj ladveníc, z jéj machiera,***) z jéj rebér,*$_*$*) z jéj chrbtovéj kosci,†) z jéj kúbov,††) z jéj krížovéj kosci, z jej scehén, z jéj kolén, z jéj článkov, z jéj prstov, z jéj krvi červenej, z jéj špiku. Pane Jéžiši Kriste buď mi na dobréj pomoci venne (ve dne) i v noci, aby mi ból sám Pán Jéžiš Kristus na dobréj pomoci amen". (Mor. L.)

Proti „zrádniku" dávají někde spálené páví péro, někde vařenou „srvátku" chorému píti. V Beckově pomohl prý si jistý člověk takto: „Zal vršek z pecna chleba, kerý ból v novéj peci pečený, prvý uválaný, prvý do peci posadzený aj prvý z néj vysadzený; ten vršek ve vode rozmočil a tú vodičku vypil." Uvedený lék, prý, „aj keď sedn rokóv tú nemoc má, pomôže". Nebo „dva malé holuby, celé jak sú, při pečení chleba do devátého pecna zaválaj, upeč, usuš, na prach rozetri a — keby bolo način (třeba) — daj do vody a tú vodu vypit daj." (Kalnice.)

„Keď príde neščascie, usuš z kuny mozeg, utri na prášek a dávaj s vodičkú pit. Aj volový chvost (Verbascum thapsiforme)

*) Ze zlosti. **) Játra. ***) Měchýř. *$_*$*) Žebra. †) Hřbetní kosť. ††) Klouby.

dává sa proci zléj nemoci pit.“ (Zigová). „Keď nájdeš z koňa pól podkovy a šecky tři klinčeky v néj, daj si z tých klinčekov ukuvat takú kotulečku (obručku), ale mosíš dať kováčovi, čo zapýtá. Při neščascí daj na čiernú, hedbábnú šnórečku a zaves tomu človekovi na krky, ale tak, aby ta kotúlečka zrovna proci jamce palla. Neščascie pomine.“ (Mor. L.)

„Keď s človekem trase vred“, má se spáliti „svetlý kotúč“ (Eryngium campestre L.) a dávati té osobě píti. Nebo se má na takového člověka něco červeného položiti a třikrát na něho jeho jménem zavolati. Potom se té osobě mají „pahnosty z pravéj nohy a levéj ruky a z levéj nohy a z pravéj ruky ustrihnút, tá osoba se má k vŕbe rovno postavit a ty pahnosty aj kúsek vlasov ponad hlavu do vŕby zavŕtat a hlohovým klinčekom zatúci. (Kalnice.)

V lékárně kupují od vredu dračí krev, kterou s vodou dávají nemocnému píti. (Nové Město.)

Nátcha (rýma, coryza).

„Keď je človek znátčený“, nakuřuje si nos „zapálenú, smradlavú onucú“ (nejlépe prý z pravé nohy), druhý „nátchovicú“ (Cynopodium vulgare), třetí všelijakými nečistými chlupy, čtvrtý konečně, což prý jest nejspolehlivější, chytne „živú kočku, zapálí jéj ocas a tým čerstvým dýmom sa okádzá.“ (Mor. L.) Někdo „ňuchá betašnú zelinu“. „Od nátchy má sa fajčit dobrá mysel aj vodička z nej v pive pit. (Zigová.)

Suchoty (phtisis, tuberculosis).

„Súchotná nemoc často pochodzí ze žálu a bolesci.“ „Súchotném človekovi na rozume“ velice pomáhá „čakanka“ s medem vařená. Také prý koupel z devíti vršků jasenu (Fraxinus excelsior L.) a hrabúcie (Clematis Vitalba L.) od suchotin pomáhá. (Kalnice.) „Keď hynú plúca v ňútri“, připravují masť z lopúcha (Lappa com.) „devatsila“ (Petasites offic.), omanového kořene a „tuku morčacieho“. Touto mastí vždy na noc má se chorý natírati. „Keď nemocný pije zvar plúcniku a prášek v každém jelle jié, nové plúca narostú, aj lahčina, aj pečeňa. Aj keď nemocný pije zvar bukvice (Betonica officin.) s kozím mliekom, velice mu to osoží.“ (Mor. L.) Je-li mužský nemocný, má píti odvar z podbiela (Tussilago Farfara), žihlavy

(Urtica urens), bukvice a kořene z červeného šípu. Jestliže však žena je chorá, má užívati totéž, ale kořen musí se vzíti z bílého šípu.

„Keď pod koleny nohy začnú bolet, nenije pomoci“. (Kalnice.) „Suchotný človek má si do mladého horúcého masla trochu vody prsknúť a tu paru do seba dýchať. Lebo si má surový žútek v meščeku zavázaný na srco prikladať a druhý na chrbát. Aj má jak môže najvác sallého mlieka pit a varené hlúbie jesci.“ (Zigová.)

„Keď prsa bolá“, má píti chorý odvar dobré mysle.

Kašel a chraplavosť.

Od kašle má píti chorý ráno a večer pivný odvar černobylu (Artemisia vulg. L.). Také prášek z něho od kašle pomáhá. Nebo „sa žútek, mladé maslo a samotěčený med spolu dobre smieša a zje: za 24 hodzín kašel pomine.“ (Mor. L.) V Kalnici užívají odvar volového ucha (Verbascum thapsiforme) nebo cukrem slazený odvar voňavé fijalky. V Nov. Městě med s postrouhaným křenem smíchaný.

Potlučené a ve mléce vařené lískové ořechy pomáhají od chraplavosti a vůbec neduhu prsního, tolikéž sladká voda z bříze (Betula alba) na jaře navrtané. (Kalnice.)

Záduch (asthma).

„Keď ide žena ťažká (těhotná) do peci, porodzí zádušlivé dzieťa“. „Komu dýchať nedá“, rád užívá povidla bzinková nebo odvar z potlučených šípěnek. (Mor. L.)

Od záduchu má nemocný píti odvar z ječmene, kukuřice, zelinky sv. Petra (?) a prominclové zelinky (Mentha piperita) a sice na „lačno srcco“. (Kalnice.)

Lúpanie, trhanie (rheumatismus, arthritis).

Proti „lúpaní hlavy“ nakuřují se čertovým lejnem a kafrem. Týmž „nakádzajú aj handry“, do nichž pak si nemocný hlavu zamotá.

„Od lúpaňá v ušách má sa nemocný červenú kukuricú, gáfrom, gbezovým kvetom a cibulovými šupami okádzať, dým ale si mosí do ušú púščať“. (Nové Město.)

„Chceši zhojit lámaní noh, vezni borovičky, var v pive a potom masť dobre nohy.“ (Lék. ruk. z Mor. L.)

Od lúpaní pomůže masť z potlučené polní cibule a starého sádla. — Také jezevčí sádlo je dobré. — Ze stromu, do něhož hrom udeřil, třísky schraňují a jimi, jakož i odštipky z vozových kol na cestě nalezenými chorého „keď sunečko zachádzá“ nakuřují.

„Ale najlepšie je okádzat sa lienú (shozenou kůží) z hada pred sv. Jurom najdenú.“ (Mor. L.)

„Nemocný má potučené bôrky uvarit a nad tú vodičkú nohy si pariť.“ (Kalnice). Také odvar z kůry dubové a mateří doušky na koupel potřebují.

„Od suchého lúpaňá“ potlukou se mravenci a kafr s máslem a tou mastí má se chorý každého dne natírati. Nebo si má „podzemní tekvice“ (Bryonia alba L.) nastrouhati, na mléce uvařiti a na sebe klásti. (Zigová.) Také „raný cesnek“ (Alliaria officinalis) za týmž účelem vaří a odvarem z něho údy máčejí.

Proti trhání připravují masť ze „starého, svinského salla a páleného“ a tou taková místa natírají. (Mor. L.) V Kalnici nakuřují se „vredovú zelinkú“. (Příště dále.)

Dante Alighieri a Čechy.

Studie od J. Blokše.

(Dokončení.)

Jinak měly se věci s Polskem. Země ty byly docela neodvislé od říše Německé, lid dobrý a příbuzného jazyka i zvyků, o kterém se mysliti mohlo, že spíše zvykne na vládu národu spřáteleného, proto Václav též neváhal a nedbaje křiku Němců i papeže, přijal korunu polskou.*)

Příhodně praví Dudík: „Kdyby nebylo nic jiného, již ta okolnosť musela by zvrátiti navždy křivý úsudek o králi, že z vlastní vůle, anižby se napřed papeže otázal, ujal dvojí trůn, k němuž papež aspoň zdánlivě měl právo. Král Václav musel tušiti odpor, ano důtku, které se mu z Říma dostane; zbožný král musel býti připraven i na vyobcování z církve a na interdikt

*) Dudík: Dějiny Moravy VII., str. 231.

a předce nastoupil dráhu, na které jedině, jak se nadál, bude moci čestně provésti odkaz velikého otce svého. Věrný jeho kancléř říšský, biskup Petr, byl ještě při osobě královĕ, když tento zápas s Římem byl podnikut.*)

Že Václav II. měl nemanželské děti, upříti nelze, jedno z nich Jan přezvaný Volek dostal se s dispensí papežskou až na biskupský stolec v Olomouci. Velikou část viny těchto hříchů nese vychování a pak též tehdejší doba, málokterý panovník tehdejší je takového hříchu prost a přece je Dante rozmařilými a rozpustilými nenazval. Jaké asi bylo vychování prince, který měl kralovati jednou v říši slavné tehdy po celé Evropě, když, jak Palacký sám praví, Václav neuměl ani čísti ani psáti! Věru nebylo by divu, kdyby králevic vychovaný mezi žoldnéři a čeládkou hradní, nebyl se zvrhl v ničemu nejhoršího. Že se to u Václava nestalo, ba že říši svou povznesl ku blahu a slávě, ukazuje nejlépe jeho ducha velikého. Přirozeností svou byl Václav zbožný, mírný a spravedlivý ba až bojácný, jak ani jinak byti nemohlo po dlouholetém trýznění v mládí. Zanedbané vychování učinilo ho též tak slabým, že několikráte poklesl, ale jako pravý křesťan nezůstal v kalu, nýbrž vzpamatovav se kál se a za pokání stavěl kláštery a mnoho se modlíval.

Proto právem zastává se Dudík krále Václava II. naproti Palackému i Dantovi. Kdo přečte a promyslí dějiny jeho doby, přisvědčí Dudíkovi, když praví: „Uznáváme v něm důstojného syna svého velikého otce, jehož záměry a úkol král Václav bystrým umem pochopil a vhodnými prostředky provésti se snažil.**)

S míněním Dantovým o Václavovi II. zdá se nesouhlasiti též současník a krajan jeho, který se i přítelem Danta Alighieriho nazývá, totiž neznámý původce zmíněného již komentáře Ottimo.

Vzdělán byl komentář tento mezi lety 1333.–34. Původce jeho ponechav původní text Dantův přičinil k němu výklad, ale pak prohlásiv, že Václava sám viděl, praví o něm docela odchylně od Danta: „Řečený Václav byl velmi hezký nad ostatní, ale nebyl bojovný; byl nábožný, mírný a pokorný a nežil

*) Dudík str. 188.
**) Dudík str. 230.

dlouho; zůstal po něm hoch, jménem též Václav, a jím zašli králové Čeští z rodu Otakarova.“ *)

Němečtí vykladatelé pochybují, že by autorovi komentáře Ottimo bylo možno Václava II. viděti, poněvadž nebyl v Italii, ba ani ze zemí svých velice nevyšel. My však to považujeme za velmi snadno možné, zvláště byl-li onen neznámý právníkem, jak hádá slovutný dantista Witte z monogramu přidaného v jednom kodexu. **)

Již za Otakara byl obchod Florencie s Čechami velmi čilý, za Václava II. se styky s Italií ještě zvětšily. Při upravení mincovnictví měli Italové velké účastenství, Rainardo, měšťan a kupec Florentský, Apardo a Zeno z Lombardie provedli ražení nových grošů, povolavše rytce kolků na mince ze své vlasti.***) Bylo tedy Italianů v Čechách více a mezi těmi mohl býti i autor komentáře Ottimo. Avšak dle výkladu téhož ku citované již druhé zmínce Dantově o Václavovi II. v Ráji zp. XIX., nebyl asi v Praze, nebo jen velmi krátký čas a neobeznámil se s poměry, praví tam, že Praha byla hlavním městem „della Magnia“ — Německa. Též praví, že po Václavovi přišli cizí nástupci Albrecht a po něm Jindřich Lucemburský. „Dnes“, praví dále, „má korunu tu Jan, jeho syn.“

---

*) Možná, že se zavděčíme znalcům italštiny, když podáme zde celý výklad terciny oné, z něhož již jsme citaty uvedli též při Otakarovi, poněvadž komentář Ottimo jest velmi vzácný. „Questo Ottachero, del quale fa qui menzione in secondo luogo, fu re di Buemia, in cui figliuolo l'Autore vide, ch'ebbe nome Vincislao; e dice, che questo Ottachero in vista qui, come in prima vita al mondo, conforta Ridolfo detto ad andare per la confermazione di sua elezione d'Imperio a sanare Italia, e racquistare il Santo Sepolcro, e ch'elli offerse sè, e sua gente, e danari (?) E pero dice, ch'egli fu meglio nelle fasce, che Vincislao suo figlimolo quando aveva già barba, il quale fu pasciuto e nutricato da dilicatezze; e dice, ch'egli resse la terra, dove nasce il fiume detto Molta, il quale mette nel fiume d'Albia, e Albia mette in mare. Fu il detto Ottachero signore largo e liberale, e valentissimo in arme. Il re Ridolfo, per occupare il detto regno, insieme con lo re d'Ungheria li corse sopra, e feciono battaglia campestra nel mille dugento settanta sette (?), dove il detto Ridolfo uccise il detto Ottachero, del quale rimase il detto Vincislao bellissimo sopra gli altri nomini; ma non fu d'arme; fu ecclesiastico mansneto ed umile, e poco visse; rimasene uno fanciullo, nome anche Vincislao, ed in costui finiro i re di Buemia della schiatta d'Ottachero.“

**) Dante-Forschungen. Heilbronn I. str. 415.

***) O těchto třech Italianech, kteří vysokých se domohli úřadů a bohatství, viz Dudík VII. str. 179.

Též Pompeo Venturi*) a jiní odvolávajíce se na historii českou od Eneáše Silvia neshodují se s míněním Dantovým o Václavovi II. To však opět není vhod Scartazzinimu, a ten, který při Otakarovi II., jehož činy jako pána části Italie zajisté v Italii spíše známy býti mohly nežli mírumilovného Václava, upíral, že by Dante mohl věděti něco bližšího o něm, zde mluví právě opačně a Danta za spravedlivého soudce Václava II. prohlašuje. Ostatně Scartazzini staral se tak o historii Václavovu, že u něho zemřel Václav II. „a Buda“ — v Budíně.

Philalethes přidržel se Palackého, ale při tom činí zmínku, která zdá se, že dobře ukazuje na jednu příčinu Dantova přísného soudu o Václavovi; praví totiž: „Nicht unerwähnt darf ich lassen, dass möglicher Weise Dante's nicht unbegründete üble Meinung von Kaiser Albrecht I., zu dessen Wahl Wenzel viel beigetragen hatte, auf jenes harte Urtheil von Einfluss sein könnte.“ **)

Jiní vykladatelé mnozí nemohouce srovnati výtky Dantovy s historií vykládají, že Dante myslil zde na Václava III., zvláště ve zp. XIX. Ráje, ale dobře podotýká již Philalet, že je to příliš smělé zřetelný výraz Dantův „syn Otakarův“ vyložiti za vnuk a pak o Václavovi III. v roku 1300., na který položil Dante svou pouť, nemohlo by platiti, že byl „barbuto-bradatý“, bylo mu teprv tehdy 13 let. Ke zpěvu XIX. spíše by se hodil výklad o Václavu III., poněvadž zde praví básník jen, král Český, jenž nesnažil se poznat cenu ctnosti, ale, jak jsme již nahoře podotkli, vykládají též toto místo všichni staří komentatoři o Václavu II., synu Otakara, a zdá se, že právem, neboť zmínka ta je jen dotvrzení výtek v Očistci. Též o Václavu III. nemohl by Dante v roce 1300. užiti minulého času, že nepoznal ctnosti, aniž se o ni snažil (Ráj XIX. 126.), o Václavu II., který též ještě r. 1300. byl na živě, se to ještě vyložiti nechá, že v mládí se nenaučil ctnosti. Jest zde též podobně jako v Očistci VII. zp. řeč „o lussuria e 'l viver mole“ — o bujném zženštilém životě.

---

*) Poprvé vyšel ve Veroně 1749. Potom několikrát ještě. Máme vydání z 1817.

**) Philalethes: Göttl. Comödie. Metrisch übertrag. Leipzig 1891. II. str. 63.

Ale jak se stalo, že Dante o Václavovi II. měl tak špatné mínění, jaké ani o některých známých, horších vladařích, že považoval za potřebné dvakrát se proti němu ozvati? Zdá se nám, že blízko jsou ti, kteří praví, že zde Dante všechny pověsti, které o Václavu II. a III. do Italie došly, smíchal a vše pak přisoudil jedinému, Václavu II. O Václavovi III., který jediný jen rok vládl, zajisté Dante mnoho se nedověděl, leda špatné zprávy o rozpustilém životě, který prý byl na dvoře Václava či jako krále Uherského Ladislava. O Václavovi II. též mínění Dantovo nemohlo býti příliš příznivé, poněvadž se nestaral dosíci císařství, což zajisté bylo Dantovi leností největší, mimo to dopomohl na trůn císařský Albrechtovi Rak., proti němuž Dante třikrát se v Božské komedii obrací a zavraždění jeho od Jana Parricidy prohlašuje za spravedlivý trest za jeho skutky. Za sporu o trůn Uherský zajisté též stranníci Uherští a Vladislav Lokýtek, Polský nejen u dvoru papežského, ale všude, kam přišli, nemalovali Václava skvělými barvami. Mimo to italský kandidát Uherské koruny, Karel Robert, byl syn obdivovaného od Danta Karla Martella, jehož někteří praví býti osobním přítelem básníkovým. Dověděl-li se ještě k tomu, že Václav II. se spojil s králem francouzským Filipem IV., pak měl dostatečné příčiny, podobně jako tohoto nazval „morem Francie“, též Václava prohlásiti za nádobu vší nepravosti.

Ještě po třetí zmíněno jest „království pražské“ v Božské komedii a sice též v Ráji zp. XIX.

V šestém z devatera nebí Dantových dlí, kteří zasloužili blaženosť nebeskou spravedlností ve vládě a úřadě. Poněvadž Dante považoval za jediný oprávněný a blahu světa i úradkům Božím jedině odpovídající způsob vlády monarchii římskou, proto sestoupí se duchové blažení v tomto nebi ve znak císařství, totiž orla. Tento posvátný pták zodpovídá některé otázky a pochybnosti Danteovy, mezi nimi též tuto:

„. . . Ind kde vlnou teče divou,
se zrodil člověk, nikdo neřek jemu
o Kristu, aniž psal, a cestou křivou

On v žití nejde a zákonu všemu
vždy vyhoví, kam rozum najde cestu,
on v žití, v řeči nedá místa zlému;

A bez viny, když zemře beze křestu,
kde, nevěří-li, jesti jeho vina,
kde spravedlnosť, jež ho vydá trestu?“
(*Ráj XIX. 70—78.*)

Posvátný pták zadiviv se hloubání Dantovu, odpovídá mu, že člověk není s to, aby pochopil vše krátkým rozumem svým a že ne všichni, kteří volají: Kriste, Kriste!, kteří tedy jsou pokřtěni, nýbrž kteří činí vůli Jeho, spasení dojdou.

I pohan odsoudí křesťany nečinící vůli Boží a Peršan bude se diviti:

„. . . ctnosti vašich králů,
až uzří onu knihu otevřenou,
kde psáno jest, jak brodili se v kalu?

Zvěst Albertova skutku zlořečenou
tam bude zřít, jež brzy peruť vznese,
jímž Pražskou říši uzříš zpustošenou.“
(*Ráj XIX. 112—117.*)

Prorokuje tedy pták, že válka Albrechtova či, jak Dante dle starého způsobu praví, Albertova, v níž zpustošil zemi českou, bude příkladem bezpráví, nad kterým i pohan a Peršan se ustrne. Odsoudil zde básník známou výpravu Albrechta I. do Čech za Václava II. r. 1304.

Odsouzení toto jest také dle dějin úplně spravedlivé, neboť Albrecht za to, že Václav II., jeho švakr, mu dopomohl k císařství a za jiné dobré, poznav, že ve sporu o trůn Uherský jest papež proti Václavovi, spojil se s nepřátely krále Českého a vyzval Václava, aby mu postoupil království Uherského i Polského a zemí Krakovské, Míšenské i Chebské, pak aby mu odevzdal stříbrné doly Kutnohorské k užívání na šest let, aneb aby položil pokuty 80.000 hřiven stříbra za desátek říši prý Římské povinný a potud neodvedený; — požadavky tak drzé a nestoudné, že musely rozjařiti a ke hněvu popuditi protivníka i sebe klidnějšího a poddajnějšího.*) O chování tom praví též Palacký, že dává důkaz o Albrechtově netoliko bezuzdné vládychtivosti, ale také o naprosté mravní zpustlosti a ničemnosti.

Mírný Václav věda, že je proti němu i papež a dosti mocná strana v Uhrách, pokusil se ještě o mírné vyjednávání o těchto nestydatých požadavcích, ale když Albrecht zpurně

*) Palacký atd. str. 292.

na svém trval, spojiv se s jinými knížaty chystal se k obraně. Usadil do měst silné posádky a soustředív hlavní vojsko u Nimburka očekával zde vojska nepřátelská.

V srpnu r. 1304. vpadli z jedné strany syn Albrechtův Rudolf spojen s Karlem Robertem a Uhry, mezi nimiž bylo i několik tisíc divokých, pohanských Kumanů. S Uhry učinil Rudolf, jak praví Dudík, strašnou smlouvu*), dle níž, poněvadž Uhři slouží jen za kořisť, stane se všecko majetkem jejich, co do rukou jejich padne, ani lidi nevyjímaje; podle libosti své mohou kořisť na místě prodati, nebo ji domů s sebou odvézti. Jak potom zvláště divoké hordy Kumanské hospodařily, poznati z toho, že lidé raději sami vrhali se do plamenů, aby neupadli do jejich rukou.

S druhé strany od Řezna vpadl do Čech Albrecht a poněvadž mu Češi nedávali též příležitosti k bitvě a pevných měst dobývati nechtěl, pustošil hrozně celou krajinu, kde táhl. Spojiv se pak s druhým vojskem spěchal, kam jej nejvíce lakota hnala, ke Kutné Hoře. Tato však dobře jsouc opevněna odrazila pod veliteli svými Jindřichem z Lipé a Janem z Wartenberka všechny útoky. Naopak za nedlouho začal Albrechta mrskati bič, který si nekřesťanským pleněním sám upletl. Brzo nedostávalo se píce pro koně a potravy pro vojsko. Když pak úplavice vypukla v jeho vojsku, a českými pány, čím dále tím důrazněji byl napadán, nevyčkav hlavního vojska Českého utekl s hanbou z Čech. Spěšně tedy péro Boží zapsalo jeho skutek bezprávný, jak mnozí vykládají text originalu.

Abychom uvedli všechno, co Dante Alighieri o Čechách pověděl, připomeneme ještě zmínku jeho o králi Janovi Lucemburském v epištole k otci Janovu císaři Jindřichovi VII. V epištole této, jíž vítá Jindřicha v Italii a pokyny mu dává, jak by ji získal, vzpomíná též krále Jana a jmenuje jej Askaniem, který následuje stopy velikého otce svého proti Turnům zuří jako lev, ale proti Latinům je beránkem.**)

Byl pro nás král Jan v skutku též Askaniem, který slávu statečnosti české roznesl po celém světě, ale ještě více tím, že nám dal Karla IV., Otce vlasti.

---

*) Dudík atd. str. 214.

**) Vydání Petr. Fraticelliho. Florencie 1887, str. 468.

Rozletité kapitoly ze starého místopisu a dějin rodův.

Sestavuje Aug. Sedláček.

(Pokračování 8.)

17. Páni z Sádku.

A. V. Šembera vydávaje záslužnou a důkladnou svou monografii o pánech z Bozkovic, počítal také pány ze Sádku neb jinak z Ungersperka řečené k rodu pánův Bozkovských, zaveden jsa domněnkou Palackého (I. b. str. 492), že Jimram z Ungersperka (1283—1320) byl rodu Bozkovského. Avšak tomu tak nebylo; neb dotčený Jimram náležel k rodu panskému, kterýž nosíval štít na příč na tři pole rozdělený, tak že se prostřední pole od ostatních dvou barvami lišilo, a na horním poli u vrchu štítu růži pětilistou. Jako klenot mívali prkno podluhovaté podoby s ostrými konci, jež bylo shora dolů čili po šířce 3 a 4 pruhy dvou barev rozličných rozděleno. (Tak se spatřuje k roku 1286 na pečeti Štěpána Uhra z Sádku v arch. c. k. dvorském.)

Za praotce rodu tohoto lze pokládati Štěpána Uhra, který se v l. 1239—1244 vyskytuje. (Reg. I. 449, 526.) Připomíná se sice také r. 1197 Štěpán Uher syn Ivanův, který prodal klášteru Třebíčskému statek v Oslavanech (Reg. I. 196); ale nemáme bezpečnost, zdali je pravá památka, z níž tuto poznámku jsme vybrali. Sídlem rodu toho ve 13. století byla ves Dobronice v okresu Hrotovském, odkudž se i psal Jetřich z Dobronic buď bratr Štěpánův aneb syn jeho. Zůstavil syny Štěpána, Vítka (1282 a 1283 probošta v Olbramě Kostele), Gotfryda, Ostoje, Soběslava a Jimrama, kteří se pospolu r. 1283 připomínají. Tehdá prodali zboží své Milfron klášteru Luckému. (Reg. II. 556.) Poněvadž pak jest jisto, že vladyky z Dobronic svrchupsaný štít také nosili a jako páni na Sádku se Štěpán a Jimram vyskytují, víře se podobá, že Štěpán a Jimram, synové Jetřichovi, totožni jsou s těmito pány Sádeckými.

Štěpán Uher z Sádku připomíná se v pamětech roku 1270—1286. (Reg. II.) O jeho poměrech není nic známo. Známějším nežli on stal se bratr jeho Jimram, muž nepokojné povahy. Je-li totožný s Jimramem z Dobronic, narodil se někdy okolo roku 1260; neb Jimram z Dobronic, který byl roku 1283 farářem v Milfroně, nebyl ještě 25 let stár. Tehdá mu bratří jeho k dotčené faře ponechali 3 lány dědin v Boroticích, aby jich

užíval dotud, dokud by lepšího obroku nedosáhl. Že pak Jimram Sádecký byl nepokojným, bojovným člověkem světského řádu, nic nevadí tomu, že mohl býti v mládí farářem, poněvadž nezřídka se stávalo, že synové panští opatřeni bývali duchovenstvím, ale vysvěcení nedosáhli.

Jimram z Sádku vyskytuje se od r. 1306, kdež byl komorníkem země Moravské (Reg. II. 904), seděním na hradě Sádku, kterýž sám postavil a podle zvyku panujícího Ungersperk pojmenoval. Petr Žitavský nazývá jej bratrem Arkleba z Bozkovic a přidává mu také příjmí z Bozkovic. Ale tak se Jimram nikdy nepsal a pečeť, kteréž užívala manželka jeho, také svědčí, že nebyl rodu Bozkovského, nýbrž erbu takového, jako jsme svrchu popsali. Nechtíce však ctihodného Petra viniti z nepravdy, soudíme, že Jimram a Arkleb byli sobě bratří jednobřišní z jedné matky, ale dvou otcův. Když se r. 1312 někteří páni na Moravě pozdvihli, byl Jimram mezi nimi a páchal po venkově lotrovství a loupeže. Z té příčiny také král Jan, když na ty loupežníky vytáhl, přitrhl napřed k Sádku, poněvadž byl prvním místem nepřátelským na cestě k Brnu. Po krátkém obležení vzat hrad útokem a 18 jonákův na něm zajatých vedeno k popravě, aby byli sťati. Všichni kvíleli; jen jeden jda k popravě, poskakoval si a přál si raději viseti na zeleném stromě, což i vyplněno. (Font. r. Boh. IV. 179.) Jimram byv zajat, dovedl brzo rozhněvaného krále usmířiti, tak že přijat na milost a r. 1313 prý se zaručoval za Arkleba z Bozkovic, když mu bylo odpuštěno. Po r. 1317, kdež se ještě proti králi spolčoval, stal se purkrabí na Bzenci, ale říkalo se mu obyčejně „starý komorník“. Naposled se připomíná r. 1324 a r. 1330 již byl mrtev. (Reg. III.)

Manželkou Jimramovou byla Markéta, dcera Adamova z Konice (rodu a erbu Žerotínského), ale ona se tak nepsávala, nýbrž měla na své pečeti vyryté příjmení „z Ivanic“. Také nepečetila erbem otcovým, nýbrž mužovým. Jedinou svou dcerku Zdinku dala do kláštera královéˇv Starém Brně a za to věnovala mu r. 1330 padesáte hřiven stříbra z věna svého, na vsi Ivanovicích zapsaného. (Reg. III. 631. Z. B.) Snad měla také syna. R. 1337 totiž se připomíná Štěpán z Tymovic (T.), kterýž pečetil erbem rodu tohoto, štítem trojdílným s růží u vrchu a na pečeti měl nápis: s. stephan. d. vngersberch. Toto jest

svědectvím nejen o původu jeho, nýbrž i o tom, že Sádek již byl prodán a Štěpán si ze jmění otcovského jen Tymovice zachoval. —

Týmž erbem také pečetili Stanislav a Jimram z Dobronic. (1337, 1338. Z. B. a T.) Rodina tato, v níž se ještě jednou zamilovaná jména Štěpán a Jimram opakovala, seděla na Dobronicích a Běhařovicích do r. 1398. (Shledati lze z Volného topografie III. 526 a z desk práva Brněnského.) (Příště dále.)

František Bohumír Štěpnička.

Příspěvek k dějinám vzkříšení literatury české.*)

Podává Šilhavý Frant.

Nynější pokolení, sledujíc bohatý a utěšený rozvoj české literatury a těšíc se z jejího rozkvětu, ponenáhlu zapomíná památných dob probuzení národa českého a jeho písemnictví, kteroužto obrovskou práci vykonal hlouček upřímných a obětavých vlastencův; bez mála všichni vyšli z venkovského lidu českého a všichni položili si za úkol svého života působiti k osvícení ubohého svého lidu a k rozmnožení blaha národního, vědouce při tom dobře, že nesmějí za přetěžkou práci svou očekávati ani slávy ani zisku hmotného; hluboce oddáni jsouce věci národní, těšili se biblickou útěchou „Ona neumřelať, ale spí“, a budili, křísili drahou svoji vlasť z těžkého sna, ze tmavé pusté noci k jasnému jitru mladého života.

Bylo by to nedobrým, ba i smutným znamením pro národ, jestliže by zapomínal těchto svých křisitelův. Kdo vmyslí se v onu památnou dobu našeho znovuzrození, srdce toho zahořeti musí láskou a úctou k buditelům národa, mužům to pevného přesvědčení, jež zdobila vroucí láska k lidu, vytrvalosť a neohroženosť, šlechetnosť a vlastenecká obětovnosť pro dobro národa.

---

*) Prameny: Život Fr. Boh. Štěpničky. Popsán od něho samého. Časopis Českého Musea z roku 1835., ročník 9.; Štěpnička Fr. B., článek Ant. Rybičky v Naučném slovníku díl IX., str. 145.; Upomínka na Fr. Boh. Štěpničku od A. B., Koleda z roku 1880., čís. 21. a 22.; Česká balada a romance od Ferd. Schulze, Osvěta z roku 1877., ročník 7.; Z našich dob vlasteneckých. Napsal Dr. Fr. Bačkovský, Přítel domoviny, ročník II., svazek 5.

Ne posledním v řadě těchto křisitelův jest Moravan František Bohumír Štěpnička; jméno tohoto „svou dobou velmi horlivého vlastence a pilného dělníka na národní roli dědičné“ — jak o něm napsal nejlepší znalec té doby Ant. Rybička — zapadlo téměř úplně v zapomenutí, tak že se s ním sotva shledáme v historii naší literatury.

Oživiti zanikající památku snaživého tohoto Moravana — toť jediným úkolem těchto řádkův.

František Štěpnička narodil se dne 13. října 1785. v městysu Opatově na Třebicku.

Ve své autobiografii praví Štěpnička, že rodina moravských Štěpničků má svůj původ z Čech, odkud ze Žlebů na Čáslavsku ku konci sedmnáctého století Vilém Štěpnička do Okříšek, půl druhé hodiny od Opatova vzdálených, se přistěhoval; z Okříšek dostali se Štěpničkové do Opatova, kdež se náš Štěpnička narodil v domě čís. 23. Otec jeho byl Jiří Štěpnička a matka Justina, dcera Františka Urbánka, rolníka z Opatova. Křtil ho tehdejší farář Opatovský a okresní děkan P. Ignát Josef Kammerer, kmotrem při křtu byl Kudrna Jan, mlynář v Opatově, se svou manželkou Marií. Rodiče Štěpničkovi živili se polním hospodářstvím.

Základního vzdělání nabyl v domácí škole, kdež byl prvním jeho učitelem tehdejší Opatovský učitel Jan Nečas a po jeho smrti r. 1795. nástupce jeho Jan Matoušek. Štěpnička byl žákem velice pilným, dávaje jako chlapec na jevo velikou náklonnosť k umění liternímu a dychtě po vzdělání vyšším. Ale otec jeho, nemajetný rolník, těšil se na vyrůstajícího svého prvního synka, že mu bude při práci hospodářské pomáhati a neměl úmyslu podporovati jeho touhu po vyšším vzdělání; snaživý František tím pilnějším byl za to ve škole a jsa všední dny k pracím domácím přidržován, využitkoval prázdných chvil ve dny nedělní a sváteční ku svému vzdělání.

Avšak bez znalosti řeči německé nebylo možno tehdáž na studie pomýšleti; vždyť ze všech škol vyšších byla čeština načisto vypuzena a právě v té době činěny byly pokusy, vypuditi ji také ze škol vesnických a nahraditi němčinou, neboť prvnímu učiteli Štěpničkovu, zmíněnému Janu Nečasovi, bylo v r. 1788. od vrchnosti nařízeno, „aby ve své škole i německým jazykem vyučoval“, čemuž však učitel nemohl vyhověti, sám němčiny

neznaje; slibovalť, že za to tím horlivěji bude vyučovati žáky své jejich řečí mateřskou.

Věda dobře, že ke studiím němčiny nutně potřebuje, hleděl se Štěpnička přiučiti této řeči, což však zdálo se mu býti v rodišti jeho zcela nemožným.

Ale štěstí mu přálo; druhý učitel jeho Jan Matoušek, jenž pocházel z Horního Slezska, přerovnával totiž jednoho dne ve škole svých několik knížek a když odešel, prohlížel zvědavý Štěpnička knížky ty a k nemalé radosti své nalezl mezi nimi skrovný český slovník nadepsaný „Vokabulář“ s německým a latinským výkladem. Toho ihned se chopil a tak dlouho v prázdných chvílích se učil, až celý slovník v paměti měl. Když pracoval v polním hospodářství, míval v jedné ruce bič, jímž řídil potah, a v druhé knížku, z níž se pilně učil.

Ale tím nikoli mu nebylo spomoženo, neboť Vokabulář ten obsahoval jen jména podstatná, jiných částí řečí v něm nebylo. Brzo však na to dopídil se slabikáře, ve kterém se na konci několik popisů domácích prací v českém a německém jazyku nacházelo; později pak nalezl německé evangelium.

Se vší horlivostí počal nyní Štěpnička německý text těchto knížek přirovnávati k překladu českému, vybírati neznámé části řeči a učiti se jim z paměti, čímž se i se skloňováním a časováním poněkud seznámil. Takovýmto pilným cvičením v brzkém čase tolik v německé řeči prospěl, že celé německé evangelium bez cizí pomoci po česku vyložiti uměl, kterýžto pokrok zvláště proto znamenitým byl, že těmi věcmi jen potajmo mimo uložené mu hospodářské práce se obírati mohl a často od ostatní mládeže vysmíván byl.

S potěšením nyní znamenal, že již snad každé německé knize porozumí, což se i potvrdilo; neboť nalezna ještě dvě německé knížky, z nichž jedna Esopovy bájky, druhá popisy některých zvířat obsahovala, bez obtíží jim porozuměl.

Připraviv se takto sám a potajmu na studie, netajil nyní před otcem svého úmyslu; ale starý Štěpnička nechtěl nikterak rozuměti plánu synovu a nevěda si s ním rady, došel se synkem na faru k tehdejšímu faráři a děkanovi P. Ignátu Jos. Kammererovi, domnívaje se, že přísný kněz chlapci z hlavy vrtochy vyžene; avšak výtečný tento kněz, poznav neoblomnou vůli a chuť hochovu, brzo se mu naklonil a hleděl i otce k tomu

přiměti, aby snahám synkovým neodporoval. Bezpochyby on to byl, jenž oba upozornil na blízký klášter v Nové Říši, jehož opat P. Jan Nepom. Pelikán založil ve svém praemonstrátském klášteře soukromé školy latinské, do nichž chudé a pilné hochy z okolí bezplatně přijímal.

Mladý Štěpnička spěchal nyní k Nové Říši, asi 3 hodiny od Opatova vzdálené, aby prosil o přijetí do těchto škol.

V klášteře potkal jej ctihodný kněz P. Josef Milota, důvěrník opatův, jenž, vyptav se na žádosť chlapcovu, k opatovi jej uvedl. Opat, pravý přítel a dobrodinec mládeže, hned mu svou podporu přislíbil a nařídil mu, aby svého otce k němu přivedl, což se budoucí neděle také stalo.

Že však Štěpnička, jenž se sice v knihách německých vyznal, v mluvení řečí německou cviku žádného dosud neměl, ujednáno, aby v německé vesnici Dešné na Jemnicku půl roku v mluvení se cvičil, než ke studiu přistoupí. Štěpnička r. 1801., maje věku svého šestnácte let, v měsíci květnu, když byl dříve ještě otci svému všecko jaré obilí zaoral, odebral se do Dešné.

Ale kterak se zhrozil, uslyšev tamní nad míru hrubou vesnickou němčinu! Nicméně brzo stezku k cíli svému nalezl. Chodil do tamní školy, naklonil si učitele, jenž čistě německy rozprávěl, a tomu každého dne vypravoval několik bájek, jichž množství z domova znal, po německu a učitel mu při tom chyby v řeči opravoval. Tak se stalo, že než čtvrt roku minulo, rozprávěl Štěpnička německy dosti obratně a mohl se tudíž navrátiti do Nové Říše, kdež byl odevzdán professoru prvních dvou tříd praeparandy a principie, knězi P. Augustýnu Prašivkovi. Že však nezbývaly do hlavních zkoušek jen dva měsíce, musel nový student nemalou píli vynaložiti, aby ostatní žáky v učení dohonil; podařilo se mu to přece a odbyv dobře zkoušku, vstoupil na druhý rok s ostatními žáky do principie. Grammatiku a syntax studoval pod professorem Bohumírem Kammererem, rhetoriku a poesii opět pod P. Augustýnem Prašivkou; učitelem náboženství byl dotčený již kněz P. Josef Milota. Rhetoriku a poesii odbyl jedním rokem, tak že již r. 1805. z gymnasia vystoupil.

Mimo řádné předměty učil se v Nové Říši i jazyku francouzskému.

Vyučování dělo se arciť veskrze jazykem německým, tak že Štěpnička neměl příležitosti, aby poznal probouzející se právě literaturu českou a aby se zdokonalil ve své mateřštině, o níž tak soudil, jak skoro všichni vrstevníci jeho o ní soudili, ceny její neznajíce; důkladnější její znalosť netoliko za zbytečnou pokládal, alebrž i často, když k tomu příležitosť se udála, ji zlehčovati se snažil. To když i jednou se stalo u přítomnosti učeného muže, později zasloužilého opata téhož kláštera P. Ferdinanda Seky, pokáral jej tento následujícími slovy: „Nemyl se, můj milý! Věř, že pěkná věc jest, v jazyku českém čistě uměti se vyjadřovati, a hanba, neuměti jeho, an k našemu povolání náleží. Hleď raději, bys náležitě jemu se naučil!“

I vytrhloť napomenutí toto Štěpničku z pošetilého jeho sna; počal se ohlížeti po knihách českých, aby se ve své mateřštině zdokonaliti mohl, ale nadarmo, neboť knih českých bylo tenkráte velice poskrovnu.*)

Skončiv r. 1805. studie humanitní, odebral se téhož roku do Vídně, aby tam poslouchal na vysokých školách předměty filosofické; že však tam nedlouho po jeho příchodu vtrhlo francouzské vojsko Napoleonovo 13. listopadu r. 1805. a Vídně dobylo, vrátil se domů ku svým rodičům, odloživ studie na dobu klidnější. Byloť mu hlavním pramenem výživy na vysokých školách Vídeňských soukromé vyučování domácí, na kteréž arciť v dobách tak bouřlivých nebylo lze pomýšleti.

Po odstranění nepokojů válečných mírem v Prešpurce 26. prosince 1805. vrátil se opět do Vídně, chtěje v přerušených studiích pokračovati. Seznav však, že nelze nikterak v tom školním roce vynahraditi, co byl zameškal, odložil prozatím studie a zbývající čas trávil ve veřejných knihovnách čtením historických spisů, německých a francouzských básníkův.

Na obnovená studia filosofická odebral se roku 1806. do Olomouce; doslechlť se, že v Olomouci možno mu bude celou filosofii za rok vystudovati, ale brzo poznal, že jest to věcí nemožnou, zvláště když téhož roku učení na ústavech filosofických

*) Až dosud vypsané osudy mládí Štěpničkova vylíčeny jsou v jeho autobiografii s největší podrobností; utkvělyť mu živě v paměti. Za to však vypsání osudů pozdějšího jeho dosti rozmanitého života vyznačuje se neobyčejnou stručností.

rozmnoženo bylo vědou náboženství a všeobecného dějepisu; skončil tudíž v Olomouci jenom první běh filosofický.

Nastalé na to prázdniny trávil jako obyčejně v Opatově, kdež se seznámil s tamním kaplanem P. Frant. Eiseltem, mužem literatury velmi milovným. Pater Eiselt upozornil Štěpničku na vycházející právě spisy Jana Nejedlého, Ant. Jar. Puchmajera a Šebest. Hněvkovského a ukázal mu tři tehdáž vyšlé svazky Hlasatele.*)

Čtením výborné této knihy byl v něm vzbuzen cit vlastenecký a básněmi v ní obsaženými byl jako okouzlen, tak že sám ve veršování českém zkoušeti se počal. Složil dvě písně mající název: „Žalostění Vestalky nad samostatností“ a přeložil některé menší básně Bürgerovy.

Druhý běh filosofický studoval opět ve Vídni, načež pak vstoupil do tamějšího bohosloveckého semináře, určiv si za cíl svých studií theologii.

Tu nepřestal se básněním obírati; popsalť básnicky onu hroznou noc, ve které Francouzové r. 1809. do Vídeňských předměstí se dostavše, z houfnic k městu házeli a je na několika místech zapálili, kteroužto strašnou dobu trávil s ostatními bohoslovci v seminářském sklepě.

Mimo to složil tu ještě několik jiných básní popisných.

Když pak tímto opětným dobytím Vídně císařem Napoleonem r. 1809. školy byly rozpuštěny, odebral se zase na venkov ku svým rodičům, opustiv seminář, aby se tam již nevrátil. Neboť když byl mírem Schönbrunnským 24. října 1809. opět pokoj zjednán, vrátil se sice zase do Vídně, ale obdržev místo

---

*) „Hlasatel český“ byl spis čtvrtletní ku prospěchu a potěšení vlastenců vydávaný Janem Nejedlým, professorem českého jazyka při universitě Pražské; vycházel v Praze roku 1806.—1808. a jeden ročník r. 1818.

Byl to časopis na ten čas v Čechách nejvážnější, který vychoval nám celou řadu nejhorlivějších vlastimilův a spisovatelů na slovo vzatých. Sám Fr. Palacký a po něm P. J. Šafařík, M. J. Sychra, Fr. Štěpnička, J. Vetešník, Fr. Sláma, Fr. Lad. Čelakovský, J. Kamaryt a jiní byli dle vlastního seznání četbou Hlasatele, zvláště však vlasteneckou rozpravou Jungmannovou „Rozmlouvání o českém jazyku“ k citu národnímu probuzeni a ku vzdělávání literatury české vybídnuti. V dějinách našeho probuzení zaujímá tudíž místo předůležité.

Více o něm napsal Ant. Rybička v životopisu Jana Nejedlého v Osvětě r. 1877.

vychovatelské a zbaven jsa takto starostí hmotných, oddal se studiu právnictví.

V tom čase seznámil se s horlivými dvěma Vídeňskými vlastenci Janem Drtinou a hudebníkem Janem Doležálkem, kteřížto se mu stali upřímnými přáteli; u nich shledal mnohé knihy české, zvláště vědecké spisy Dobrovského, ze kterých poznal teprv důkladněji zákony grammatiky a prosodie české. Rovněž upřímným přítelem a příznivcem za pobytu jeho ve Vídni byl mu dvorní sekretář Josef Retzer.*)

Skončiv první rok práv, vstoupil, chtěje nabyti praktického cviku, v úřad aktuarský na panství Heidersdorfském v Rakousích, kdež se stal po dvou měsících hospodářským správcem; práva studoval při tom soukromě. Ale brzy potom zastaveno bylo privátní studování práv venkovským úředníkům a Štěpnička, opustiv Heidersdorf, vstoupil do cvičení k hrdelnímu soudu na panství Svatovítském. Po půl létě navrátil se odtud zase do Vídně, aby v studiích právnických pokračoval; k vůli zaopatření hmotnému zastával místo učitele na ústavě Bedřicha Krausa. Podrobiv se pak po skončených studiích právnických s dobrým prospěchem zkoušce appellační, obdržel r. 1815. službu u soudního oddělení při magistrátě Vídeňském.

Zatím seznámil se s rodinou Vídeňského měšťana Jiřího Stacha, jehož dceru Johanku pojal v roce 1815. za manželku.

Od Vídeňského magistrátu dostal se ještě téhož roku 1815. k c. k. dvorské komoře za konceptního praktikanta, roku pak příštího 1816. k bankalní administraci do Prahy za protokolistu; v nedlouhém čase na to postoupil za tajemníka.

Přistěhovav se do hlavního střediska literárních a vlastenecký snah, do královské Prahy, seznámil se téměř se všemi pracovníky literárními jak pražskými tak i s těmi, již na českém venkově působili; bylť v důvěrném spojení přátelském s J.

*) Jemu věnoval Stěpnička ve druhém dílu svých básní „Hlas lyry české“ báseň nadepsanou „Dík urozenému pánu baronovi Josefu Retzerovi, cís. kr. skutečnému dvorskému sekretáři a kněh cenzoru, slovutnému spisovateli německému a zvláštnímu podporovateli učených“, kdež mu děkuje za přízeň jeho osobě prokazovanou a za podporu a zájem, jejž choval k literatuře české, zejména probouzejícímu se právě doby té básnictví českému.

Dobrovským, Janem a Vojtěchem Nejedlým, B. J. Dlabačem, A. Puchmajerem, Š. Hněvkovským, J. Jungmannem, J. L. Zieglerem, V. Sedláčkem, J. Hýblem, M. Zd. Polákem, J. N. Štěpánkem, D. Kynským, A. Liškou, K. Šnaidrem, V. R. Krameriusem, J. Lindou, Fr. J. Tomsou a j.

Lnulit k sobě všichni čeští spisovatelé tehdejší upřímnou láskou, tvoříce jako jedinou rodinu, jejíž přední starostí a péčí bylo probuzení a zvelebení chudičké literatury národní. Venkovští spisovatelé putovali ob čas do Prahy a tu navštěvovali všecky vlastence; avšak i v místech, kde venkovští vlastimilové působili, mívali časté schůzky, jež jim byly dny radostnými a svátečními; tak tomu bývalo zejména u Ant. Jar. Puchmajera na faře v Radnicích, u Vojtěcha Nejedlého v Žebráce a v Mirešovech a u Libosl. Zieglera v horské vesnici Dobřanech. O schůzích těchto radili se vespolek o potřebách národních, radovali se z každé nové knihy české, i své práce literární vzájemně si dávali posuzovati a k novým pracím se povzbuzovali.

Štěpnička zavítával k vlasteneckým těmto schůzím, pokud mu to arcit úřední povinnosti dovolovaly, ve společnosti universitního professora Jana Nejedlého; poznávámeť to z listu, jejž psal r. 1818. Puchmajer Vojtěchu Jos. Sedláčkovi, professoru v Plzni: „V neděli Vás nepochybně v Mirešovech uvidím a zas na několik neděl okřeji; nebo kdykoli s Vámi se sejdu, jest mi, jako bych Vaší horlivostí vlastenskou občerstvil a zmládl. Pan farář Nejedlý, an mne pozval, dělá mi naději, že se s jeho panem bratrem professorem a panem Štěpničkou u něho sejdu a snad i s panem Dobrovským, an nyní v Marianských Lázních se nachází. Pro radosť zapomínám, že mám mravence v noze, když tak říkaje celý Parnass český v Mirešovech se sejde . . .“

Bolesť onu v noze měl Puchmajer od pádu do jámy, hasícím se právě vápnem naplněnou, což se mu stalo v Radnicích, když vlastním nákladem velikou zahradu zřizoval.

Také v této době přidal si Štěpnička po příkladu jiných spisovatelův a vlastenců ku svému křestnému jménu František druhé jméno Bohumír, jehož pak později veskrze užíval; činilit tak vlastencové tehdejší na pobídnutí a po příkladu Dobřanského faráře a zakladatele časopisu „Dobroslava“, horlivého Jos. Liboslava Zieglera, užívajíce vedle svých křestných jmen ještě jiných buď starších, buď znova tvořených jmen českých,

nazývajíce se Jaroslavy, Zdirady, Silorady, Hostivíty, Miloslavy, Bohumíry, Rodomily a pod. Dávali již tím na jevo, že jsou věrnými syny drahé vlasti.

V Praze pobyl Štěpnička v kruhu vlasteneckých přátel svých plných devět rokův a sám nazývá dobu tu nejkrásnější a nejšťastnější svého života; tu zabýval se nejvíce básněním a vydal po neustálém pobízení přemnohých vlastencův oba díly svého „Hlasu lyry české“ r. 1817. a 1823.

Ku konci svého pobytu v Praze byl těžce nemocen; zmiňujeť se ve své autobiografii o této nemoci, neudávaje však, jaká nemoc by to byla; píšeť, „že těžkou přetrpěv nemoc, chuť k básnění skoro docela ztratil, k čemuž ještě přistoupilo náramné seslábnutí očí.“

Začátkem roku 1825. povolán jest Štěpnička z Prahy za assessora k bankalní administraci v Brně, kdež byl jedním z prvních vlastenců, kteří se na Moravě veřejně a nepokrytě hlásili k národnosti české. Se svými přáteli v Čechách zůstal v nepřetržitém spojení písemním; také literárně činným býti nepřestal, přispívaje svými pracemi jak prosaickými tak i básnickými do rozličných tehdejších časopisů českých.

Roku 1831. byl jmenován c. k. komorní radou, ale zdraví jeho počalo mu službu vypovídati. Když byl znovu ochuravěl, odebral se na léčení do lázeňského města Badenu pod Vídní; tu však zemřel dne 26. srpna 1832. Skončil činný a snaživý svůj život, nedosáhnuv ani plných 47 let.

Choť jeho, která jej do lázní provázela, odebrala se den před tím na věčnosť.

Štěpnička byl prostředně vysoké a statné postavy, přívětivé, mírné tváře, jež byla výrazem šlechetné a upřímné jeho povahy.

Dítek neměl žádných. Ze sourozenců svých byl nejstarším; měl tři sestry, jež všecky provdány byly v Opatově, kdež i zemřely; nejmladším ze sourozenců jeho byl bratr Ignát, narozený r. 1807., jenž byl knihařem v Brně a tu asi před šestnácti lety zemřel.

(Příště dále.)

Příběhy krále Přemysla Otakara II. (Ann. Otakariani).

Napsal Dr. Jos. Pekař.

Že t. zv. druhé pokračování letopisu Kosmova (1142—1283) není původním dílem jednoho skladatele, bylo známo ode dávna. Poukázali na to již Balbín a Pešina, potom ve svém vydání z r. 1783 Pelzel a Dobrovský,[1]) ještě určitěji pak Palacký.[2]) Bylo patrno, že jest snůškou prací několika autorů, nejčasněji v posledním desítiletí XIII. stol. neznámým kompilátorem dosti nedbale a povrchně učiněnou. K rozeznání jednotlivých částí těchto položil základy již Palacký, a po něm pokusil se o nesnadnou práci tu Köpke.[3]) Köpke rozložil zmíněný celek v sedm částí a rozdělení jeho přijmuto v posledním českém vydání učiněném Emlerem a Tomkem. Jsou to oddíly: Canonicorum Pragensium Continuatores Cosmae (v čes. vyd.: „Výpisky z Vincentia, Gerlacha a j.“ – do r. 1193.); Venceslai I. regis historia (Příběhy krále Vácslava I. 1228—1249); Annalium Pragensium pars I. (Letopisy české 1196—1278); Annales Otakariani (Příběhy krále Přemysla Otakara II., 1254—1278); Ann. Prag. pars. II. (Vypravování o zlých letech po smrti kr. Přem. Ot. II. A, 1278—1281); Ann. Prag. pars III. (Vypravování o zlých letech atd. B, 1279 – 1283); Epilog.

Bylo-li snadno poznati v části prvé výpisky ze starších letopisců a v části druhé samostatnou skladbu, jež kompilátorem byla k příslušnému roku zařaděna, bylo daleko nesnadnější rozeznati jednotlivé letopisce v řadě zpráv ostatních. Rukopis nepodává v té příčině známek pražádných, a bylo tedy třeba pouze ze slohu a mluvy a zvláštních jednotlivých záznamů souditi na společný neb rozdílný původ jejich. V mnohonásobné kompilaci, jakou pokračování Kosmovo jest, není to zajisté úkol snadný, a bylo by dosti vzácno, aby první pokus v té příčině dopadl bez chyby. Ani pokus Köpkeův neušel omylům. Pokusíme se to dovoditi, podrobíce kritice Köpkeovo sestavení t. zv. Annales Otakariani. Chceme ukázati, že zprávy, jež Köpke do sbírky Ann. Ot. pojal, nevyšly z péra jednoho spiso-

[1]) Pelzel a Dobrovský. Script. rer. Boh. I, XXXIII a násl.

[2]) Palacký, Würdigung der alten böhm. Geschichtsschreiber (Praha 1830), str. 90—97.

[3]) Köpke v Mon. Germ. Script., 9, 14 a násl.

vatele, ale spisovatelů čtyř, z nichž s dvěma se setkáváme i v ostatních částech Kosmova druhého pokračování.

Pro mínění právě vyslovené lze uvésti tyto důvody:

Annály jsou v jednotlivých částech nestejny, vykazujíce veliké mezery. Stať první o výpravě do Prus 1254—1255 zaujímá $1\frac{1}{2}$ strany (ve vyd. v Pramenech děj. čes.); o událostech let 1256—1259 není zmínky; o válce s Uhry r. 1260 $9\frac{1}{2}$ strany(!); z let 1261—1263 nic; o svatbě kralevice uherského s princeznou Braniborskou 1 str.; z let 1265—1270 nic; 1271 o děkanu Vítu přes 5 stran; o příchodu arcib. Kolínského a nabídnutí koruny 1 str.; z let 1272—1275 nic; o boji Otakara s Rudolfem r. 1276 $2\frac{1}{4}$ strany; 1277 o Otakarově bojechtivosti $\frac{1}{2}$ strany; o událostech r. 1278 3 strany(!); o biskupu Janovi a králi Otakarovi 2 strany.

Lze-li veliké mezery tu se vyskytující vysvětliti snad tím, že kompilár vybral si z úplného sepsání jen zprávy některé, nelze tím přece vyložiti, že autor, jenž tak obšírně a důkladně vylíčil nám válku s Uhry na 9 stranách, nevěnoval daleko důležitějším událostem z r. 1276—1278, o nichž lépe zpraven býti mohl, dohromady více než 6 stran! Jak vyložiti dále, že autor, který jak z dlouhého vychvalování děkana Víta, ze zmínky o biskupu Janovi atd. jest patrno, byl duchovním a záležitostí duchovenstva se týkajících pilně si všímal, nemá ani zmínky o příchodu arcib. Kolínského z r. 1256 a o jiných památných událostech církve české a církve vůbec (koncil Lyonský)? I méně kritický kompilátor byl by přece přednost dal zprávám autora vzdělaného a lépe zpraveného před stručnými poznámkami spisovatelů jiných. V Ann. Otak. nelze nalézti základní, vedoucí myšlénky, žádného plánu: jest to celkem deset zpráv ničím spolu nesouvisících. To nenasvědčuje tomu, že by sebrání jich bylo dílem jednoho spisovatele. Kdyby pak kompilátor z původního díla jen některé záznamy byl vybral, musily by vybrané části ve většině případů aspoň svým rozsahem odpovídati důležitosti líčených událostí. Toho však v Ann. Otak. pozorovati není.

Annály jsou v jednotlivých částech svých nestejny i kvalitativně. V té příčině jest téměř očividno, že od jednoho autora pocházeti nemohou. Srovnejme jen výtečné vypsání války uherské z r. 1260 s líčením událostí r. 1276—1278. Tam obšírné,

věcné, důkladné vypravování spisovatele svědomitého a dobře zpraveného, zde mělké, povrchní, prázdnými úvahami a sentencemi vyzdobené líčení. Tam popis jdoucí do podrobností, zde pak neznalost věcí nejobecnějších. Spisovatel n. př. neví ničeho o odboji české šlechty z r. 1276., o zahynutí Otakarově nic jistého pověděti nemůže, protože prý každý něco jiného povídá[4]), a ze smutných dob po porážce na Mor. poli umí vypravovati jen o škodách klášterů! Spisovatel, jenž v líčení války uherské dovolává se svědectví Jaroše ze Slivna, purkrabí Pražského, jenž mohl si opatřiti přepis listiny králem Českým papeži o vítězství zaslané, a jehož všechen způsob vypravování prozrazuje, že stýkal se s nejpřednějšími kruhy (Köpke nazývá sloh jeho „dvorským“), bojí se r. 1277 vyznati pravdu, protože „skutek ten vysokých osob se dotýká,“[5]) a k r. 1278 zaznamenává překvapující větu: „Moravia etiam in plures partes fertur esse distracta“.[6]) Pozorujeme konečně i protivu v smýšlení a stanovisku spisovatele v rozličných částech „Annálů“. Zdá se nám na př., že není možno, aby z téhož péra, z něhož vyšel chvalozpěv na krále Otakara (str. 334), vznikla také zpráva z r. 1277, v níž Otakarovi se vytýká jeho bojechtivost, v níž se praví o něm, že nemohl se dočkati dne, aby proti Rudolfovi vylil hněv svůj, že hledal jen příležitosti ke sváru (330). Vůbec celé vylíčení bojů l. 1276—1278, v němž ani slovem na smutný osud Otakarův není poukázáno, v němž po sympatii, soustrasti či žalu s nešťastným králem není stopy, kdežto Rudolfovy prozřetelnosti a opatrnosti se s pochvalou vzpomíná, nemohlo nikterak týmž letopiscem sepsáno býti, jenž napsal chválu Otakarovu.

Poslední konečně a nejpádnější důkaz různého původu t. zv. Ann. Otak. čerpati lze z různosti slohu a mluvy sbírky té. Dosti snadno lze tu rozeznati částí několik. Nejpatrnější jest stejnost slohu ve zprávách o děkanu Vítu (k l. 1271) a o biskupu Janovi a králi Otakarovi (k l. 1278). Spisovatel

---

[4]) Zpráva ta, jak z následujícího odstavce souditi možno, (. . . ex quibus Wylemow potissimum laesum est, quia circa ipsum rex Rudolphus . . . bis stetit . . . Prameny II., 332), psána jest nejméně čtyři léta po smrti Otakarově.

[5]) Prameny II, 329.

[6]) Prameny II, 333.

počíná neobyčejně často větu slovy: Hic vir; Iste vir,[7]) užívá se zvláštní zálibou na počátku věty slovce „etiam"[8]) užívá stejných rčení a srovnání.[9]) Sloh jest na obou místech stejný, zdobný, ale jeví šablonu, chvalořečení jeho tu i tam jest prázdné, bez ducha. Slohu tohoto nebo jemu podobného v ostatních částech Annálů nikde nenalezneme; chvála děkana Víta a krále Otakara pocházejí od jednoho spisovatele, nejspíše kanovníka kostela Pražského, dobře zpraveného, současného svědka, od kterého však ostatní části Annálů nikterak pocházeti nemohou.

Všimněme si nyní vylíčení války uherské a vypsání událostí let 1276—1278 (k tomu i zprávu o nabídnutí koruny Otakarovi, položenou k l. 1271). Na rozdíl mezi nimi, na pravděpodobnost toho, aby od jednoho a téhož autora pocházely, jsme již ukázali. Dodati třeba, že zprávy ty i slohem se liší, na dva rozličné spisovatele poukazujíce. Kdežto v části prvé pozorovati lze mluvu vybroušenější (ač ne tak zdobnou, jako v chvalořeči děkana Víta), jež tu a tam jeví zálibu po zvláštnostech a hříčkách slovních,[10]) jest druhá část vzorem prostého vypravování dobrého

---

[7]) Hic verbum vitae ... Iste vir totum exposuit se ... Iste vir Vitus ... Hic vir non tantum ... Hic, qui sui memores ... Iste vir multa ... Iste etiam a pueritia sua ... Viro vero de isto ... Hic vir nunquam (Prameny, II, 323—325); a: Hic vicem sedis ... Hic Ottakarus ... Hic quotiescunque ... Iste princeps quantum ... (ibid., 333 - 334).

[8]) ... caeteri etiam artifices ... Procuravit etiam ... quidam etiam ... Multae etiam ... Erexit etiam ... Per ipsum etiam ... Diuidebat etiam ... Iste etiam ... quam etiam ... Instituit etiam ... Induxit etiam ... Quibus etiam ... Consurgebat etiam ... Aliquando etiam ... Obtinuit etiam ... Construxit etiam ... Hoc etiam Epitaphium ... (323—326); a: Erat etiam ... Lauabat etiam ... Veniens etiam ... Scutellas etiam ... (334—335).

[9]) Effulsit enim in templo Dei velut lucerna, non sub modio, sed super candelabrum posita (1271); lucerna lucens in mundo et ardens non sub modio, sed super candelabrum posita (1278): — gratia virtutum, quae micabat in ipso (1271); Micabat namque et aliud lumen (1278); — Illuminabat enim mentes hominum, utpote lucerna lucens (1271); illuminabat corda hominum (1278); per quos arida corda hominum irrigabat (1271); per quos illuminavit Pragensem ecclesiam (1271); — Sed ne videar singularum virtutum ... prosequendo notam adulationis incurrere, stylo amoto, malui posteris relinquere (1271); stylo submoto, ne videar adulationis notam incurrere veritatem prosequendo, eius facta ... posteris relinquo (1278).

[10]) Na př.: stupenda nimium flagitia perpetratam perperam perpetrauit (str. 311.); linor odii atque zeli exinde concepti et plaga doloris dolosa tumens spiritu indignationis (311); apertis coeli katharactis et velut facto desuper kathaclismo (314).

a hovorného vypravovatele, jenž nedrže se úzkostlivě událostí, vkládáním řečí do úst jednajících osob (326, 327), úvahami a sentencemi biblického rázu vypravování své osvěžiti se snaží. Neklamným příznakem slohu toho jest nad obyčej hojné užívání přechodníků, zejména na počátku věty s následujícím — que, itaque. Toho ve vypravování o válce uherské nalézti nelze. Vypsání války česko-uherské z r. 1260 a vypravování o událostech let 1271—1278 jsou dílem dvou rozličných spisovatelů.

Poznali jsme tedy v probraných částech „Annálů" záznamy tří rozličných letopisců. Zbývají ještě dvě zprávy: z r. 1254—1255 o výpravě do Prus a z r. 1267 o svatbě kralevice uherského. Zprávy tyto nelze přičísti k žádnému z tří vytknutých oddílů. Prostá, nehledaná a chudá mluva jejich upomíná nejvíce na některé zprávy z „Letopisů českých" (zejména k l. 1255 příchod královny Markéty, 1256 příchod arcib. Kolínského, 1257 výprava bavorská (bez poslední věty), 1260 výprava do Uher (druhá zpráva), 1261 sňatek s Kunhutou a korunovace, 1265 slavnost křtu dcery Otakarovy). Ukazují k tomu i některé známky určitější, jako připomínání návratu Otakarova do Prahy a slavnostního přijetí processími,[11]) dále výpočet přítomných neb súčastněných biskupů (r. 1261, 1264, 1265), „ut credimus" ve zprávě z r. 1255 i 1256 (str. 294, 309). Soudíme, že oba zmíněné záznamy o výpravě pruské a o svatbě kralevice uherského témuž letopisci přičísti sluší, který jest původcem uvedených zpráv „Letopisův českých".

Dle toho měli bychom v Ann. Otak. zahrnuty práce čtyř spisovatelů: 1. samostatné vypsání války uherské, 2. chvály děkana Víta, biskupa Jana a krále Otakara, 3. dvě zprávy hlásící se k autoru některých částí „Letopisů českých" a 4. zprávy z l. 1271—1278.

Nás zajímá po výtce tento poslední oddíl, v němž se nalézá i zpráva o nabídnutí koruny Otakarovi. Vytkli jsme již povrchnost a neúplnost jeho (v ročníku 17.); pokusíme se ještě určiti jeho cenu a dobu, kdy asi napsán byl.

---

[11]) Tak r. 1255 o přijetí královny Markéty; r. 1256 arcib. Kolínského; r. 1257 ad propria redierunt (dvakráte); r. 1260 (quem recepimus cum sollemni processione).

Zdá se předně nepochybno, že autorem jeho jest týž letopisec, od něhož máme t. zv. Vypravování o zlých létech po smrti krále Přem. Ot., A i B. Lze pro to uvésti řadu dokladů. Sloh obou vypravování jest týž, jak jsme jej výše pro vypravování o l. 1271—1278 označili. Srovnejme na př. zprávu o zvolení biskupa Tobiáše z r. 1278 (Prameny, II, 336) se zprávami let 1161—1278. Rčení a vazby opakují se tu téměř slovně.[12]) Nemůže býti pochybnosti, že obě vypravování vyšla z jednoho péra. Zpráva dotčená nedá se však od ostatního vypravování „O zlých létech", ani od prvního, ani od druhého odděliti (Srv. na př. tu místa: quia eo tempore commotio maxima et turbatio erat per totum Regnum Bohemiae pro interitu Regis ... a: constabat sibi de malo statu terrae Bohemorum (336) s místy: durante adhuc, proh dolor! malo statu Regni Bohemiae (339) a: Adhuc enim terra Bohemiae eo tempore in malo statu erat (343) a proto třeba záznamy od l. 1271 až 1283 přičísti autoru jednomu. Tohoto nepřímého důkazu není však třeba; lze přímo dovoditi, co tvrdíme. Fráse a obraty výše uvedené, autora záznamů z 1271—1278 karakterisující, čteme i na jiných místech vypravování „O zlých létech".[13])

---

[12]) Rudolfus vero ut vir prouidus et discretus (l 1276); Rudolphus ut vir prouidus et prudens in rerum discrimine (1278); Metropolitanus ... sicuti vir prudens et discretus (O zlých létech, 336); — rogantes ipsum ... quatenus ... dignaretur (1271); petentes ... quatenus ... dignaretur (336). exorantes, quatenus dignaretur (336); — consideransque potentiam suam extolli (1271); considerans se non posse (1276); considerans etiam, quod (336); — conuoscans nobiliores milites Bohemorum et maturiores aetate ac sapientia fulgentiores ... studiosius inquirit (1271); usus maturiori consilio (1276); eliguntur potiores, ditiores et meliores (1278); duobus coepiscopis vicinioribus sibi adjunctis (336); studiosius examinato (336); — petionibus ipsorum nullo mode acquievit (1271); petitionibus iustis acquiescens (336).

[13]) Tak na př.: Marchio ... petitionibus ipsorum acquievit (354); Domnus marchio petitionibus nobilium acquiescens (347); — Sed domnus episcopus, sicuti vir providus et discretus (353); viris prouidis et eminentioris discretionis atque literaturae peritioris (338); qui rempublicam ... a simplicioribus et ratione tardioribus gubernare videbantur, sed ut verius dicam ..; (339); Quaedam vero ex eis discretioris animi (357); super his tractatu prolixiori (358); ut verius dicamus (363); — Incognitae enim tibi sunt diuersarum gentium nationes (1271); Puniuit eos Deus per diuersarum gentium nationes (350); — malui subticere (1276); malui sub silentio transire (351) atd.

Spisovatel událostí let 1271—1278 byl zajisté již od r. 1276 svědkem současným.[14]) Zpraven byl z pravidla velmi neurčitě a nedostatečně, po spolehlivějších pramenech se nepídil, čerpaje zprávy o událostech, jichž svědkem nebyl, z kolujících pověstí.[15]) Byl zajisté duchovním, dosti vzdělaným, ale nemajícím asi veliké hodnosti.[16]) Smýšlením byl horlivý Čech, nepřítel Němců a jak se zdá, stranník strany šlechtické, protiotakarovské (zpráva z l. 1277). Veřejným událostem, osudům země, pokud nebyly neobyčejně důležity (1276, 1278), nevěnoval pozornosti téměř pražádné[17]) — vypravování jeho od roku 1278 jest po výtce líčením osudu kostela, kapituly a biskupa Pražského, jehož byl zvláštním ctitelem. Za to rád a obšírněji rozepisoval se o událostech jiných, jako na př. o útěku královny Kunhuty z Bezděze (s mnohými podrobnostmi!), o hladu a o následcích jeho a o nabídnutí koruny králi.

Na otázku, kdy spisoval své vypravování, třeba odpověděti, že pozdě po r. 1283. Ukázali jsme již, že zprávy z r. 1276—1278 psány jsou nejčasněji r. 1282, 1283.[18]) Zdá se však, že vznikly současně s ostatním vypravováním, a tu by bylo třeba položiti vznik jejich do doby mnohem pozdější. O tom, že vypravování to vzniklo řadu let po událostech líčených, nelze pochybovati. Třeba poukázati jen na autorovo oblíbené „eo tempore“, „his temporibus“.[19]) To i všecka ostatní povaha vypravování tomu

[14]) Srv. poslední větu zprávy z r. 1276 a „quia inter sublimes personas versatur factum“ v zprávě z l. 1277 (str. 329).

[15]) Srv.: Tale fertur dedisse responsum (1276); quia diuersi diuersa dicunt (1578); Morauia etiam fertur ... esse distracta (1278); sed a multis magis sperabatur pax facta fuisse (340); et sic ... fertur per totum regnum maior pars hominum occubuisse (362). — Na pravděnepodobnost toho, že by královna Kunhuta obdržela r. 1278 část království (Příběhy 333), poukázal Palacký (Děj. II, 212, pozn. 229); na nemožné datum V. Kal. Julii r. 1278 (str. 330) Ulanowski (Przyczynki źródłowe, l. c., 14).

[16]) Prameny, str. 329. Bojí se vyznati pravdu, protože věc se vysokých osob týče.

[17]) Neví o úmluvách Čáslavských z r. 1278 téměř ničeho, o svatbě v Jihlavě nemá ani zmínky, o válce v zemi zuřící zmiňuje se jen mimochodem, několika slovy atd.

[18]) Srv. výše pozn. 4.

[19]) Qui eo tempore erat (326); quia eo tempore commotio maxima erat (336); licet ... multae hiis temporibus subcrescerent curae seculi (341); metu guerrae, quae eo tempore gerebatur (342); terra Bohemiae eo tempore in malo statu erat (343); qualis planctus ... eo tempore habitus fuerit (346);

nasvědčuje, že spisovatel byl mužem věku již vysoce pokročilého, jenž spisoval paměti toho, čeho svědkem byl v řadě pohnutých let dávno minulých.[20]) Z vyčtení panovníků českých v epilogu uvedeného, v němž na posledním místě čte se král Václav II., soudí se obecně na to, že celá kompilace nevznikla po r. 1289 (narození Václava III.). Zdá se nám, že důvod tento, jenž by snad všude jinde byl na místě, zde platiti nemůže. Kompilátor, jenž by byl pracoval před r. 1289, nemohl nám zanechati vylíčení událostí 1278—1283 s tak zmatenou chronologií, jakou pozorovati lze ve vypravování „O zlých dobách", nemohl zařaditi do práce své zprávy takové, jako na př. že Rudolf zvolen byl králem Římským 26. listopadu r. 1272. Vše poukazuje k tomu, že kompilace vznikla mnohem později, nejspíše až v XIV. století. V každém případě však jedna věc jest zajímava: kompilátor chtěl míti ukončeno dílo své r. 1283. Snad tím bylo by lze vysvětliti, že Václav II. uveden jest jako panovník poslední, snad na základě toho bylo by lze vysloviti mínění, že kompilace druhého pokračování Kosmova vznikla až nedlouho před r. 1340, když šlo o to, aby pro biskupa Pražského Jana IV. z Dražic napsána byla úplná kronika česká. Nasvědčuje tomu, že kronika Františka Pražského v prvém spracování svém z r. 1340—1342, o níž víme, že k rozkazu biskupově napsána byla, zachovala se nám v nádherném rukopise biskupovi podaném jako secunda pars chronice Pragensis, kdežto letopis Kosmův i s pokračovateli sluje tu „prima pars chronice Bohemie",[21]) nasvědčuje tomu dále povrchnost kvapné a pohodlné práce v obou kompilacích se jevící i zřejmá tendence oslavy a chvály biskupů Pražských, jež vystupuje stejně ostře v druhém pokračování Kosmově, jako

---

quia eo tempore (349); varia tormenta hiis temporibus audivimus (350); haec omnia hiis temporibus effluxerunt in Bohemos (353); hiis enim temporibus tanta multitudo Theutonicorum (353); O, ubi erant viri religiosi his temporibus (361).

[20]) Palacký (Würdigung, 94) soudí ze slov Příběhů k l. 1278 (Adhuc Bohemis peiora in futurum vanae mentis praestigia auguriantur. Moravia etiam in plures partes fertur esse distracta. Proh dolor! quanta anxietate, quantaque commotione Bohemia et Moravia agitatae sunt, nec ego nec pluralitas facundiorum hominum valet explicare — str. 333), že psáno bylo současně s událostmi. Zdá se nám, že toho z citovaného místa dokázati nelze. Kompilaci klade Palacký (Děj. II, 1, pozn. 96) až do 14. stol.

[21]) Srv. Prameny Děj. čes., II, str. XIII.

v kompilaci Františka Pražského. Ono vzniklo ovšem dříve než tato — František v prvých čtyřech kapitolách své práce, jež co nejstručněji líčí dobu Václava II. a Přemysla Otakara II., čerpá již z druhého pokračování Kosmova. Opisuje z něho zprávu o křtu dcery Otakarovy (1265), o výpravě do Bavor (1266), o nabídnutí koruny (v řeči Ondřejově vynecháno: Bude-li třeba, sám císař tě poslouchati bude!), o rozbití mostu pražského a události let 1276—1282 ve výtahu co možná nejstručnějším. Rokem 1283 počíná kapitola 5.[22])

Konrád Ota, první markrabě Moravský.

Napsal JUC. Jaroslav Demel.

Část druhá. — Kapitola první.

Konrád Ota jako údělný kníže moravský.

O mládí knížete Konráda Oty nemůžeme ovšem za tak mlhavých zvěstí podati žádných určitějších zpráv. Tolik však možno říci, že knížeti Konrádu dostalo se v mládí vychování velmi pečlivého, a že zasvěcen nejen důkladně do umění rytířského, ale že nabyl i neobyčejného tehdy u laiků vzdělání duševního. Nazývá ho současný letopisec cizozemský Gislebert, kancléř hraběte Hennegavského, „knížetem osvíceným a vzdělaným“.*) Že i mravní a náboženské vychování nebylo u něho zanedbáno, dokazují pochlebná svědectví současných letopisců o výtečnosti jeho povahy.**)

Zdá se, že Konrád Ota jako starší bratr jeho Arnošt byl při smrti otce svého Konráda II. († 13. pros. 1150***) nezletilým

---

[22]) Srv. Prameny, IV, str. 352—355.

*) Gislebert, Chronicon Hannoniense ad a. 1191. Pertz SS. XXI. 571. Srov. konec životopisu.

**) Svědectví ta viz na konci životopisu.

***) Smrť Konráda II. není v současných pramenech zaznamenána, jedině Pešina ve svém díle „Mars Moravicus“ (Pragae 1667. Tom. I. pag. 313.) cituje nějaké „annály Třebíčské“, které prý kladou smrť Konráda II. k 13. prosinci 1150. — Pešina prohlašuje letopisy ty za současné, ale annály ty se nikde nezachovaly, obsah jich známe jen z citátů u Pešiny uvedených. Ty však, aspoň ve století 11., stojí často v nejpříkřejším odporu s prameny

a že teprve koncem r. 1156 zletilosti dosáhl.*) Ježto bratr jeho Arnošt, jak se zdá, vůbec nikdy Znojemska nedržel a již ku konci roku 1156 zemřel,†) spravoval asi kníže Vladislav II. Znojemsko v letech 1150—1156 bezprostředně pro svou komoru, ne však asi proto, že by chtěl prováděti nějakou politiku centralisační, jak Dudík se domnívá,††) nýbrž asi jedině pro nezletilost synů Konrádových.

Že by však byl Vladislav správu Znojemska v letech 1150—1156 svěřil bratru svému Jindřichovi, jak Koutný se domnívá, nedá se spolehlivými zprávami současných pramenů dostatečně doložiti; neboť listina, o kterou se Koutný při tvrzení svém hlavně opírá, jest podezřelá a nejspíš podvržená.†††)

současnými, takže letopisy, které měl Pešina před sebou, byly jistě velmi pozdní. Přes to ale některá dáta letopisů těch velmi vhodně doplňují mezery současných pramenů, i zdá se, že pozdní letopisec Třebíčský, kterého měl Pešina před sebou, tato dáta čerpal z nějakých ztracených současných letopisů klášterních. A k takovým náleží i zhora zmíněné datum, neboť byť se nedalo z pramenů současných přímo dovoditi, přece se jeví co do roku velmi pravděpodobným. Dějeť se jak v letopisech, tak i v listinách současných o Konradovi II. naposled zmínka k roku 1146 (Vincentius k r. 1146. F. R. B. II. 416; Cod. dipl. Mor. I. 247); neboť Konrádem, o kterém se Vincentius zmiňuje k r. 1162. (správně 1161. F. R. B. 452: „per Conradum et Ottonem principes“, srov. blíže Koutný, str. 32), nemůže býti míněn Konrád II., poněvadž týž jako hlavní kdysi vůdce všech odbojných živlů proti Vladislavovi II. nehodí se nikterak za přímluvce vypuzeného Soběslava u téhož krále. Jest to tedy jiný kníže Znojemský téhož jména, náš Konrád Ota kterýmž jest následkem toho i Konrád v potvrzovací listině Hradišťské z roku předcházejícího (16. června 1160. Cod. dipl. Mor. I. 271) jako „kníže Moravský“ přicházející, také již z toho důvodu, že by se na listině Vladislavově stěží dal vysvětliti podpis úhlavního druhdy nepřítele jeho Konráda II., kterýž také nikde jinde v listinách Vladislavových se neobjevuje. Týmž Konrádem Otou jest tedy i „dominus Conradus“ v zakládací listině johanitské z r. 1159. (Cd. dipl. Mor. I. 268), z čehož ale, jak hned ukážeme, uzavírati možno, že Konrád Ota již na počátku roku 1157 v držení Znojemska se nalézal. Spadá tedy smrť Konráda II. i dle současných pramenů mezi léta 1146—1156, takže možno přijati úmrtní rok letopisů Třebíčských (1150).

*) Srov. „Část I.“ tohoto pojednání sub III.).

†) „Část I.“ tohoto životopisu sub II. in fine.

††) Dudík, Dějiny Moravy, III. 211. V tom ohledu souhlasíme úplně s Koutným, jenž jednak ze situace dovozuje nerozumnost politiky centralisační, jednak positivně dokazuje, že Brněnsko a Znojemsko mělo tehdy svá knížata (Der Přemysl. Thronkämpfe, str. 31–33).

†††) Jest to listina markraběte Vladislava Jindřicha z r. 1214. (Cod. dipl. Mor. II. 76: „pater meus . . . . . ad petitionem fratris sui Henrici, ducis

Ale ať se věci tak neb onak měly, dá se skoro s jistotou tvrditi, že Konrád Ota již na počátku roku 1157 v držení Znojemska se nalézal, a to z těchto důvodů:*)

1. V jedné listině krále Vladislava z roku 1159 uvádí se Konrád Ota jako pán Znojemska slovy: „a Hrušovany, jejichž část Konrád, pán jejich, Martinu byl dal";**) neboť Hrušovany, sotva 2 míle od Znojma vzdálené, jistě nalézaly se v obvodu knížectví Znojemského, a tímto Konrádem Znojemským nemůže býti nikdo jiný míněn než „Konrád, kníže Moravský", který roku následujícího (16. června 1160) jako svědek podpisuje Vladislavovu potvrzovací listinu klášteru Hradišťskému vydanou, a kterýž, jak jsme zhora ukázali,***) jest totožný s Konrádem Otou. Ježto pak v listině prvé darování knížete Konráda jako delší dobu před tím učiněné se uvádí (= dederat), lze z toho souditi, že Konrádu Otovi již před r. 1159 vláda v Znojemsku byla svěřena.

2. Poměry a události té doby nemluví pro rok 1158. Kníže Český Vladislav II. jistě se obával, že navržená výprava italská a jeho draze vykoupená koruna v zemi vyvolá velkou nevoli, ježto tím nová břemena finanční byla na Čechy uvalena; proto mu zajisté na tom záleželo, aby mír a shodu s mocnějšími živly v zemi si zabezpečil, zejména aby uspokojil moravské Přemyslovce ještě dříve, než s velkolepými svými plány na veřejnost vystoupí, tedy před rokem 1158. Stalo se tedy povolání Konráda Oty ku správě Znojemska, ne-li dříve, nejpozději roku 1157.

3. Tento náhled pak potvrzuje do jisté míry i vypravování Vincentiovo o výpravě císařově do Polska roku 1157, jíž dle zprávy jeho súčastnil se také kníže Český Vladislav s bratry

---

Moraviensis"), která dle Bočka pochází z onoho kodexu Tišnovského XIV. stol., který nebyl až dosud nalezen a jehož listiny nadto jeví četné podezřelé známky. To jest však hlavní opora, kterou Koutný zprávě nespolehlivých annálů Třebíčských o udělení Znojemska Jindřichovi r. 1150 (Mars Mor. I. 313) pravděpodobnosti dodává; neboť z toho, že se Jindřich v jedné listině z r. 1184 tituluje „dux", nelze bezpečně uzavírati, že by byl držel nějaký úděl moravský.

*) Důvody ty až na některé odchylky v podrobnostech jsou uvedeny v cit. díle Koutného, str. 34. a 35.

**) Cod. dipl. Mor. I. 268; „et Grusouan, cujus partem dominus Cunradus Martino dederat".

***) Srov. pozn. na str. předešlé *).

svými Jindřichem a Děpoltem, a knížaty moravskými*) Kdo byli tato moravská knížata údělná, jež císařovy výpravy do Polska se súčastnila? Jest málo pravděpodobným, že by Ota III. olomoucký na výpravě té osobně bral účastenství; neboť tento v poslední době, jak se zdá, vzdaloval se kolbiště politického i válečného a věnoval se takřka výhradně správě své provincie a zvláště toho roku a právě v té době zaměstnán byl církevními záležitostmi svého údělu.†) Zbývají tedy knížata Brněnský a Znojemský. Provincii Brněnskou spravoval asi již tehdy mladistvý Ota IV. Ryšavý, který r. 1161 u Vincentia nepřímo jako kníže Brněnský se připomíná,††) druhý pak z těchto knížat moravských byl patrně Konrád Ota z r. 1159 jako pán Znojemska uvedený. Nalézal se tedy Konrád Ota již před touto výpravou v létě 1157 odbývanou v držení Znojemska.

Vykládáme-li tímto spůsobem právě uvedené místo letopisu Vincentiova, jest toto účastenství Konráda Oty na císařově výpravě polské r. 1157 prvním jeho činem, o němž se letopisci zmiňují. První však výslovná zmínka o Konrádu Otovi děje se v letopisech teprve r. 1161. Toho roku uvádí jej totiž letopisec Vincentius jako prostředníka smíru mezi králem Vladislavem

---

*)Vincentius k r. 1158 (správně 1175). F. R. B. II. 424.

†) Aspoň se neuvádí při žádném válečném podniku té doby; naopak víme, že r. 1151 byli od něho na popud Olomouckého biskupa Jindř. Zdíka a jeho nástupce Jana III. Benediktini, jejichž mravnost byla velmi poklesla, z kláštera Hradišťského u Olomouce vypuzeni a Praemonstrati na jejich místo povoláni. Srov. Dudík, Dějiny Moravy, III. 189). Když pak dne 19. února 1157 biskup Jan III. zemřel a na místo něho zvolený Drahoň se vzdal důstojenství toho, tu kníže Ota III. Olom. jménem celé církve Olomoucké se zasazoval, aby byl za biskupa jmenován opat Jan z Litomyšle (Vincentius k r. 1158 (recte 1157) F. R. B. II. 426). Zejména tato poslední zmínka Vincentiova činí velice pravděpodobným, že Ota III. nebyl na výpravě r. 1157.

††) O knížeti Otovi IV. Brněnském, příjmím „Ryšavém", zmiňují se výslovně toliko vzpomenuté již nespolehlivé letopisy třebíčské, když mluví k r. 1156 o smrti Vratislava Brněnského (Pešina, Mars Mor. I. 316), ale Koutný přesvědčivě dokázal, že knížetem Otou u Vincentia r. 1162 (správně 1162. F. R. B. II. 452) uvedeným míněn právě tento Ota IV. Brněnský. (Der Přemysl. Thronkämpfe, str. 32). Vzhledem k tomu, že takto Ota IV. již na počátku r. 1161 u Vincentia nepřímo jako držitel Brněnska se uvádí, lze s Koutným přijati úmrtní datum Vratislava v letopisech Třebíčských uvedené (16. srpna 1156) a míti za to, že Ota IV. držel již r. 1157 Brněnsko a se nalézal s Vladislavem na výpravě polské r. 1157.

a knížecím vyhnancem Soběslavem, jenž tehdy se násilným spůsobem pokusil o nabytí uprázdněného údělu Olomouckého.

Celá věc sběhla se takto: Když dne 12. května 1160 zemřel kníže Olomoucký Ota III.,†††) dal král Vladislav, poněvadž synové zemřelého byli nezletilí, knížectví Olomoucké spravovati bezprostředně pro svou komoru, zřídiv pro Olomouckou provincii, jak se zdá, zvláštního kancléře Volia.*) Než osiřelá provincie nepožívala po smrti svého knížete dlouho míru, jenž za živobytí tohoto tak drahně let ji oblažoval. Neboť neuplynul ani rok od smrti Otona III., když jedné březnové noci roku 1161**) zjevila

†††) Smrť Oty III. Olom. se nikde v současných pramenech nevzpomíná, jen v nespolehlivých annálech Třebíčských u Pešiny (Mars Mor. I. 376) klade se na konec roku 1160. Ale tomuto dátu lze co do roku plné víry dáti; neboť i z pramenů současných jest téměř nepochybno, že Ota III. zemřel r. 1160 a sice z těchto důvodů: 1. ještě ku konci r. 1157 zmiňuje se o něm letopisec Vincentius (k r. 1158 (správně 1157) F. R. B. II. 426). 2. Přepadnutí však Olomouce kněžicem Soběslavem r. 1161 nasvědčuje tomu, že Ota III. v březnu r. 1161. již nebyl na živu, ježto by se za živobytí Otova nebyl Soběslav odvážil přepadnutí města s hloučkem tak malým. 3. Ale vpád onen zároveň nasvědčuje tomu, že Ota III. teprve nedávno zemřel (tedy asi roku 1160, ježto vpád Soběslavův padá do března r. 1161). Neboť proč čekal tak dlouho tento kníže, jenž již plných 10 let se toulal cizinou a dychtivě toužil po údělu nějakém, když již r. 1157 a zvláště r. 1158 daleko vhodnější příležitost měl ku podniku takovému? To lze si vysvětliti jen tím, že v letech 1157—1160 všechna moravská knížectví byla obsazena a teprve r. 1160 Olomoucké knížectví smrtí Oty III. se uprázdnilo. 4. To ještě více potvrzuje listina krále Vladislava 16. června 1160 klášteru Hradišťskému vydaná; nepřicházíť tam mezi svědky Ota III. Olom., ačkoliv klášter ležel u jeho knížecího sídla, byl rodinnou hrobkou knížat Olomouckých a těšil se zvláštní přízni jejich, zvláště Oty III. Vzhledem k nekrologu Podlažickému, jenž klade smrť Otovu ke 12. květnu (Dudík, Forschungen in Schweden, 412), zemřel tedy Ota III. asi 12. května 1160.

*) Že Vladislav teprve r. 1169 Olomoucko udělil synu svému Bedřichovi a že až do té doby je bezprostředně spravoval, vyplývá z toho, že v jediné nepodezřelé listině z let 1161—1168 nám zachované, v níž Bedřich přichází, v listině Waldsaské z r. 1165. (Cod. dipl. Mor. I. 276 se tento uvádí pouze jako „filius regis", a teprve r. 1169, čině darování klášteru Rajhradskému, sám se nazývá „ego, Fridericus, dux Olomucensis provinciae" (Cod. dipl. Mor. I. 283). O kancléři Voliovi srov. Koutného (str. 35.), s nímž v té věci úplně souhlasíme.

**) Vincentius klade odchod voje českého do Italie a přepadnutí Olomouce do r. 1162 (F. R. B. II. 452), což však jest nesprávné, ježto Děpolt již 6. dubna 1161 podepsal cís. privilej pro Pisánské. (Cod. dipl. Mor. I. 272).

se před pevným hradem Olomouckým četa polských zbrojnošů jen 60 mužů mající s vyhnaným knězicem Soběslavem v čele žádajíc o vpuštění do hradu a okolí krutě pustošíc. A než se toho nadála překvapená posádka i obyvatelstvo Olomoucké, octl se hrad i podhradí v moci nočního útočníka a jeho voje.*)

Král Vladislav, jenž toho roku císaři slíbil, že mu do Italie se značným vojem na pomoc pošle syna svého Bedřicha a bratra Děpolta, nalézal se právě se zástupy těmi na hranicích zemských, když přikvapil do ležení jeho posel se zprávou, že vyhnaný kněžic Soběslav v noci se náhle zmocnil Olomouce. Nechtěje si rozhněvati císaře, kázal Děpoltovi i Bedřichovi s pomocnými sbory dále táhnouti a sám rychle sebrav nové vojsko vtrhl s ním do Moravy. Tam se s ním spojili, jak se zdá, knížata Ota IV. Brněnský a Konrád Ota Znojemský, a s vojem takto sesíleným přitrhl před Olomouc a jal se jej obléhati. Ale hrad byl již polohou pevný a kromě toho ještě dobře opevněný, a posádka jeho silná, takže brzo viděl, že tak snadno Olomouce nedobude. I nechtěje zbytečné krve prolévati, nabídl Soběslavovi mír s podmínkami, jaké si bude kněžic žádati. Tak stkvělou nabídkou navnaděn, a vida, že králi v hradě těsně sevřeném dlouho neodolá, naklonil se Soběslav k míru, a jal se s Vladislavem vyjednávati prostřednictvím Konráda Oty a Ottona IV. Brněnského, jakož i jiných velmožů z tábora králova.**) Žádaje krále přímluvou jich za milost, prosil jej ústy jejich pokorně, aby „mu, jenž tolik svízelů zakusil ve vyhnanství, udělil nějaký, byť sebe menší úděl v Čechách". Vladislav mu to bez rozmýšlení slíbil, nepomýšleje hned, jak se zdá, na splnění slibu svého a chtěje tak kněžice úskočně do pasti vlákati. Soběslav, důvěřuje slibům královým, odebral se do tábora jeho, jak letopisec Sázavský praví, jako beránek nevinný nic zlého netuše.†) Pokořiv se zde před králem a odevzdav mu klíče přijat jest políbením míru

*) Mnich Sázavský k r. 1161. F. R. B. II. 268.

**) Jen tak se dají dle mínění našeho srovnati zprávy obou věrohodných letopisců současných, z nichž jeden, mnich Sázavský, praví, že Vladislav vida nedobytnost hradu, raději mírnou cestou chtěl Soběslava přiměti k vydání města a mír jemu nabízel (F. R. B. II. 268); kdežto druhý, Vincentius, zase sděluje, že Soběslav, vida, že králi neodolá, hledal u něho milost skrze knížata Konráda a Otu, prose za nějaký úděl v Čechách. Dudík letopisce Sázavského v líčení svém úplně ignoruje. (Děj. Mor. III. 246.)

†) Mnich Sázavský k r. 1161. F. R. B. 268.

na milost, při čemž zachování míru a podmínek jeho stvrzeno se strany Vladislavovy přísahou biskupa Olomouckého Jana IV. a jiných velmožů českých, mezi nimiž zajisté byli i přední prostředníci míru toho, Konrád Ota a kníže Ota Brněnský. Ale slib ten tolika přísahami ztvrzený hned na to mrzce porušen; neboť sotva že Soběslav s Vladislavem se do Prahy vrátil, dal jej tento v příhodné chvíli odvléci do Velké věže na Hradčanech, odkudž pak brzy v okovech zavezen na nedobytný hrad Přimdu v divokých smrčinách Českého Lesa.

V letech 1161—1174 mlčí o Konrádu Otovi listiny i letopisy úplně. Teprve trůnní převrat v Čechách r. 1173, kdy stařičký Vladislav i se synem svým Bedřichem přinucen prchnouti ze země a Soběslav II. zmocnil se vlády v Čechách, opět vynesl jméno Konráda Oty z hlubiny zapomenutí. Objevujeť se roku 1174 opět jméno jeho v listině domácí a roku následujícího 1175 i osoba jeho v letopise Jarlochově. Od té doby počínajíc zabývá se jím letopisec Jarloch nepřetržitě až do smrti jeho.

Vůči trůnnímu převratu v Čechách r. 1173 zachoval se Konrád Ota buď neutrálně, aneb, což zdá se býti ještě pravděpodobnějším, činně vystoupil ve prospěch Soběslavův. Tomu aspoň nasvědčuje okolnost, že mu Soběslav při nastoupení svém rodinný úděl Znojemský ponechal, ano ještě později Brněnskem rozmnožil, kdežto držitelé druhých dvou údělů moravských se převratem tím změnili. R. 1174 nalézáme totiž v držení těchto oba bratry Soběslavovy, Oldřicha a Václava, onoho v držení Olomoucka, tohoto v držení Brněnska.*)

*) Z darovací listiny rytíře Miroslava z družiny Václavovy v r. 1174 vydané (Cod. dipl. Mor. I. 288) dovídáme se jména všech 3 údělných knížat moravských toho roku: „tempore, quo illustres duces Oldericus, Wacezlaus et Cuonradus Moraviam gubernabant". Cuonradus jest náš Konrád Ota, jenž zůstal v držení Znojemska i po převratu r. 1173, jak vyplývá z Jarlocha k r. 1176 (správně roku 1175. F. R. B. II. 471), bratři Soběslavovi Oldřich a Václav se tedy dělili o druhá 2 knížectví moravská, Olomoucko a Brněnsko. Že Oldřich držel Olomoucko, vyplývá z toho, že týž kníže v listině v Olomouci vydané daruje Olomouckému kostelu ves Uherčice v Olomoucku ležící (Cod. dipl. Mor. I. 287) a mimo to je přirozeno, že Oldřichu, jako staršímu z obou bratrů, jenž nadto ve prospěch Soběslavův dobrovolně se vzdal léna českého, se dostalo daleko většího a výnosnějšího údělu Olomouckého. Zbývá tedy pro Václava úděl Brněnský. Zprávy o prvním sněmu moravském v Brně r. 1174 jsme nepřijali, poněvadž listina, z níž zpráva ta čerpána, pochází z onoho podezřelého kodexu Tišnovského ze 14. stol., o němž již učiněna zmínka v pozn. †††) str. 137. a nadto jeví listina ta jiné podezřelé známky.

Hned v prvních letech vlády Soběslavovy zasahuje Konrád Ota mocně v současné události české. Tak již roku 1175. Roku toho dostal se totiž kníže Soběslav II. do války s Rakousy, jak Jarloch udává, pro spory o jakési pohraniční kraje mezi oběma zeměmi. *) Ale vlastní příčina války té vězela zcela jinde. V současných letopisech cizích, zejména rakouských, se totiž vypravuje, že císař Bedřich I. dal r. 1175 knížeti Českému Soběslavu II., markraběti Otakaru Štyrskému a vévodovi Korutanskému Heřmanu tajný rozkaz, aby společně učinili vpád do země vévody Rakouského. Příčina toho rozkazu se neuvádí, ale záležela asi v tom, že sesazený prvé císařem arcibiskup Salcburský Vojtěch, syn nebožtíka krále Vladislava, jak se zdá, nalezl útočiště na dvoře svého strýce, vévody Rakouského Jindřicha II., který snad i brannou mocí zakročil ve prospěch jeho proti vetřelci císařem podporovanému.**) Ony spory o hranice byly asi jen záminkou ku válce se strany Soběslavovy, jenž za tou příčinou, jak se zdá, v nový oheň rozdmýchal spory ty, v ten čas poněkud pouhaslé, ale již dávno Čechy a Rakousy rozdvojující.***) V téže době vzniklo z příčin nám neznámých nějaké nedorozumění mezi knížetem Soběslavem II. a Konrádem Otou, takže tento zamýšlel se spojiti s vévodou Rakouským.*$_*$*) To vida Soběslav pro ten rok ustal ještě od války s Rakousy, přestávaje na pouhých hrozbách.†) Obávalť se mocného nepřítele ve vlastní zemi, a chtěl tohoto dříve na svou stranu přivésti. Prostředníky mu při tom byli biskup Dětleb Olomoucký, matka Konráda Oty, kněžna Marie a tchán téhož, hrabě Ota mladší z Wittelsbachu, bratr tehdejšího falckraběte Rýnského.††) Tak vhodně voleným prostředníkům, jak bylo lze očekávati, podařilo

---

*) Jarloch k r. 1176 (recte 1175). F. R. B. II. 470.

**) Chronicon Magni presbyteris ad. a. 1175. Pertz. SS. XVII. 501. Continuatio Claustroneob. III. ad a. 1175, Contin. Admutensis et Cont. Zwetlen altera ad a. 1175. Pertz. SS. IX. 630, 585 a 541. Bližší srov. Dudík, Děj. Mor. IV. 14.

***) I letopisec Klosterneuburský zmiňuje se o sporech těch jako příčinách války. (Pertz. SS. IX. 630.)

$_*$) Jarloch k r. 1176 (recte 1175). F. R. B. II. 471.

†) Contin. Claustroneob. III. ad a. 1175. Pertz. SS. IX. 630: „Henricus, dux Austriae, multis minis a Boëmo pro terminis . . . . pulsatur“.

††) Jarloch na uved. místě. Srov. 1. část tohoto pojednání sub IV.)

se ovšem velmi záhy Konráda Otu odvrátiti od spolku s Rakousy a smířiti s vrchním knížetem jeho.*)

Nyní teprve, když si spojenectví chytrého a rozšafného knížete Znojemského pojistil, jal se Soběslav II. činiti přípravy k válce. Přípravy ty byly dle zpráv letopisců současných velkolepé. Vypravujeť Jarloch, že Soběslav II. i Konrád Ota sebrali veškerý lid jim poddaný, vznešené i prosté, vladyky i sedláky;**) ale, jak z letopisů cizích vysvítá, nespokojil se Soběslav II. válečnou mocí, jaká se v Čechách a na Moravě dala sehnati, ale najal i žoldnéře ze Sas, Míšně, Uher a Polska,***) takže dle zpráv letopisce Reichersberského čítalo tehdy vojsko Soběslavovo na 60.000 mužů.*⁎*) V čele tohoto ohromného vojska vtrhli pak Soběslav II. a Konrád Ota o žních roku 1176†) do Rakous a nenašedše mimo opevněné hrady a města nikde odporu, a krutě vše pustošíce, chrámy a města zapalujíce, protáhli celou severní polovici vévodstvi od Eggenburka až k Dunaji a řece Moravě.††) Neboť vévoda Jindřich netroufaje si utkati se bojem s tak ohromným vojskem, ustoupil na pravý břeh Dunaje, a nechal severní polovici na pospas nepříteli. Teprve když nastalo nepříznivé a sychravé počasí podzimní, vrátili se Soběslav II. i Konrád Ota s bohatou kořistí a s nesčetnými zajatci do svých území.

Ale Rakušané nemeškali toto barbarské řádění vojska českého rovnou měrou oplatiti. Sotva že nepřátelé zemi opustili, vtrhli oba synové Jindřichovi, Jindřich a Leopold do Moravy, a s toutéž krutostí pustošili nyní území Konráda Oty, s jakou on prve se súčastnil pustošení vojska českého v Rakousích†††) Ano jali se obléhati i pevný, nedobytně nad Dyjí strmící hrad

---

*) Že tyto předběžné zápletky padají do r. 1175, ač Jarloch je klade do r. 1176, vyplývá z pramenů cizích, jež vesměs se o nich zmiňují k r. 1175, jak na str. 143. **) uvedeno. Teprve válka čes.-rak. se v nich klade k r. 1176.

**) Jarloch k r. 1176. F. R B. II. 471.

***) Contin. Claustroneob. III. ad a. 1176, Contin. Zwetlen altera ad a. 1176, Chronicon Magni presbyteris ad a. 1177. Pertz SS. IX. 631 a 541., XVII. 501.

⁎) Chronicon Magni presbyteris l. c

†) Jarloch na uved. místě.

††) Contin. Claustroneob. III. l. c. Contin. Zwetlen altera l. c. Chronicon Magni presbyteris l. c. Contin. Cremifanensis. Pertz. SS. IX. 544.

†††) Contin. Zwetlen altera l. c. Continuatio Claustroneob. III. l. c. Cont. Claustroneob. II. ad a. 1176 Pertz SS. IX 617.

Znojmo, ale nemajíce chuti dlouho zkoušeti pevnost hradeb jeho, jen den tábořili před strmými skalami a pevnými hradbami jeho a pak s nepořízenou odtáhli domů. I oni si odnášeli bohatou kořist ze Znojemska do vlasti své.*)

Konrád Ota, jehož území tím vpádem značně utrpělo, vyzval knížete Soběslava k nové výpravě do Rakous na odvetu za řádění Rakušanů v Znojemsku. Soběslav II. nedal se dlouho pobízeti, a oba nedbajíce toho, že zatím již nastala zima, znovu vtrhli do Rakous, a to dle zprávy Jarlochovy s vojskem ještě větším než dříve. Dne 10. prosince 1176 překročili hranice moravské. Co ještě zůstalo ušetřeno od předešlého loupení, zničili a zloupili ohněm i mečem, co zatím vévoda Jindřich z povzdálí, z druhého břehu Dunaje nečinně pohlížel na řádění jejich, srážky se neodvažuje. Tentokrát měli Čechové především namířeno na okolí cisterciáckého kláštera Světelského, jež děsně zpustošeno a klášter sám spálen. Pro nepříznivé počasí prodleli na této výpravě jen 9 dní,**) vracejíce se již dne 19. prosince s kořistí ohromnou a nesmírným počtem zajatců.

Při těchto českých vpádech do Rakous r. 1176 nabyl v družině Konráda Oty zvláště smutné pověsti jakýs župan Vilém, jenž později výčitkami svědomí trápen snažil se vinu svou smazati založením kláštera Kounického.***)

Pomoc, jakou Konrád Ota Soběslavovi při výpravě rakouské poskytl, přinesla mu záhy bohatou odměnu. — Nedlouho po výpravě této znepřátelil se totiž kníže Soběslav II. z příčin nám neznámých s bratrem svým Oldřichem, knížetem Olomouckým, tak že jej konečně do vězení uvrhl, kdež tento asi později zemřel; uprázdněnou takto provincii Olomouckou odevzdal Soběslav druhému bratru svému Vácslavovi, posavadnímu knížeti Brněnskému, knížectví pak Brněnské udělil Konrádu Otovi,*₊*)

*) Jarloch na uv. místě.

**) Cont. Claustroneob. III. l. c. Cont. Zwetlen. altera l. c.

***) Jarloch k r. 1181. F. R. B. II. 476 a 477; „comes" v listinách a letopisech 12. stol. u nás = župan, poněvadž tento byl členem družiny knížecí a měl analogickou moc jako hrabě v záp. Evropě. (Čelakovský, Ottův Slovník naučný, díl VI., str. 481.)

₊) Letopisy Pražské k r. 1177 F. R. B. II. 379: „Oldaricus dux a fratre suo capitur." — Pro tuto zprávu letopisů Pražských svědčí nepřímo i jiné věrohodnější prameny současné. — Neboť ještě v únoru 1177 nalézá se Oldřich na dvoře Soběslava II. (Cod. dipl. Mor. I. 296), od té doby se nikde již

bezpochyby jako odměnu za služby, jež tento knížeti Českému prokázal při poslední výpravě rakouské, a zároveň jako odškodné za spustošení, jež Konrád utrpěl při výpravě té ve Znojemsku. Tyto změny v údělech moravských staly se, jak se zdá, v měsíci dubnu neb květnu roku 1177., ježto Konrád Ota ještě 12. března toho roku se podpisuje jako „kníže Znojemský“.*)

(Příště dále.)

Zřízení poddanské na panství Králové kláštera na Starém Brně

od l. 1597 do polovice XVII. století.

Sděluje Fr. A. Slavík.

Bývalé vrchnosti obnovily každého roku obecní úřady na svém panství. Rychtář, konšelé, horní, hejní a výběrčí nově ustanovení přísahali vrchnosti, a shromážděné obci byla předčítána pravidla, jimiž se poddaní měli spravovati v rozličných příhodách a povinnostech.

Zřízení takové obsahuje pravidelně rozmanité obyčeje v životě obecním za minulých dob. Časem arci měnily se poměry poddanské, a vrchnosti ukládajíce poddaným větší platy a roboty, dávaly jim také horší, přísnější zřízení.

Zřízení poddanská na jednotlivých panstvích jsou si podobná, jako vůbec poddanské poměry té neb oné doby. Ze XVI. století přinesl náš časopis příklad z Olomoucka a Třebíčska**) a nyní z klášterního panství Staro-Brněnského. Patřívaly

---

nezmiňuje; z Jarlochova pak líčení vpádu rakouského k roku 1177 (F. R. B. II. 472) je patrno, že Václav byl tehdy již knížetem Olomouckým, z čehož je patrno, že tato provincie byla před tím Oldřichovi odňata.

*) Cod. dipl. Mor. I. 297: „Conradus, princeps de Znogem“. — Udělení Brněnska pak stalo se před výpravou rakouskou v červnu r. 1177 odbývanou (F. R. B. II. 472); před tím již nějakou dobu trvaly rozmíšky mezi Soběslavem a Konrádem Otou, jež měly v zápětí, že Soběslav mu chtěl Brněnsko odníti, načež kníže Český shromáždil vojsko a vtrhl do Moravy, kdež mu Konrád Ota s Rakušany vytáhl vstříc. — Všechny tyto události vyplnily nejméně měsíc před započetím výpravy, a před těmi událostmi stalo se ono udělení Brněnska.

**) Zřízení selské, jež vesnicím ku panství Třebíčskému patřícím dal r. 1573 Smil Osovský z Doubravice, uveřejnil Adolf Kubeš v Časopise M. M. 1876; zřízení selské v Loučanech podal Vítězslav Houdek r. 1878.

mu tehdy obce: Staré Brno, Husovice, Maloměřice, Moravany, Lískovec, Ořešín a díl Žebětína v okresu Brněnském; Rudka, Stanoviště a Zbraslav v Ivančickém okresu; Hlubčany, Komořany a Roštěnice v okresu Víškovském.

Dala je poddaným obcím abatyše Králové kláštera na Starém Brně r. 1597, Rozina Kundratka z Lamberka, jež řídila klášter od r. 1583 až do r. 1598.*)

Při obnovení úřadu četl je poddaným panský úředník, t. č. Matyáš Kostelecký z Kostelce.

Platilo i později, jak dokazují jména tamních abatyší, do téhož zřízení připsaná, totiž: Anny Tasovické (r. 1598—1613), Esthery Rudolfinky (1613—1619), Evy Leopoldové (1628—1638).

Původně bylo česky napsáno, pak i německy za abatyše Anny Tasovické. Zachováno jest v archivu zemském v Brně.

Co do řeči má některé starší tvary mluvnické a odchylky od nové češtiny, jako na př. *uo:* Buoh, spuosob, konšeluom, wuole, muože, ale heysků, u židů, zmatkův; *ie:* v mistie, mieli, sobie, wiernost; jmíti m. míti, abyšte vedle byste, meych vedle mých, takowych . . .

Zřízení to napřed uvádí, co se poddaným vůbec předčítalo: o bedlivosti při službách Božích, o uvarování hříchu; jak se úřad k obci a každému spravedlivě v soudech chovati má, jak obec k úřadu poslušně se míti má; o tance, hry a přástky, o vdovách a sirotcích, o počtech, úrocích; o podruzích na dědinách; jak se má úřad chovati, když hospodář umře, o poručenství a sirotcích, o roboty a j. v., dále přísahu rychtářskou, konšelskou, horného a horníků, hejných a výběrčích, jak následuje:

„Zřízení ode mne Roziny Kundratky z Lamberka, abatyše Králové kláštera v Starém Brně vydané, kteréž se poddaným klášterským na dědinách . . . při obnovování ouřadu čísti má léta 1597.

Jakož jednorozený syn Boží věčná pravda všem nám toho pojišťuje, že jeden každý z vladařství svého Pánu Bohu počet vydávati má, a sám Bůh otec nebeský skrze proroky všem nedbanlivým vrchnostem a správcím pohrůžky hrozné činiti ráčí, že z rukou jich krve lidské požádati chce v den soudný, kteréžto řeči ne tak masité, ale kamenné srdce by obměkčiti a přestrašiti mohly, a mne jsou k tomu tolikéž nemále, ale velice pohnuly. Vidouc mnohých mezi vámi hanebné a více hovadské nežli lidské obcování i spůsoby,

*) R. Volný, Kirchliche Topographie von Mähren, Brněnská diecese, I. 164.

abych vám nějaké nařízení učinila, kterak byste jeden každý počnouc od rychtáře až do nejposlednějšího v obci předně ku Pánu Bohu a potom k jednomu každému, domácímu i přespolnímu člověku, buď on chudý nebo bohatý, duchovní i světský, se chovati měli, tak aby lidé všickni vidouce i znajíce pořádky vaše dobré býti, sobě je oblibovali a před jinými schvalovali.

O bedlivosti při službách Božích.

Nejprve vám ouřadu i vší obci o tom přísně poroučím a to od vás míti chci, abyste předně služby Boží a slova jeho svatého beze vší lenosti a tesknosti pilni byli, totiž vy i čeládka vaše, v den nedělní samým pánem Bohem zasvěcený i v jiné dny sváteční podle poručení Božského nejprve království Božího a spravedlnosti jeho pilně a pobožně hledajíc. Když se zazvoní, do chrámu Božího šli, tam až do vykonání služby Boží zůstali, Pánu Bohu upřímným srdcem sloužili, jeho svatého slova pilně poslouchali, jim sebe sami i čeládku svou, zvlášť pak dítky vaše, kteréž Vám Pán Bůh dáti ráčil, spravovali a řídili. Tehdy konečně vám potomně všecky jiné věci, podle zaslíbení Božského, tolikéž přidány budou. A jestli by se pak kdo tak nezachoval a v den sváteční místo chození k službě Boží a k slovu jeho svatému po polích, po myslivosti, po rybách i jinak se toulati chtěl, Vám úřadu i rychtáři o tom přístně pod trestáním dostatečným poroučím, abyste na takové zvláštní pozor měli a mně neb úředníku mému o nich oznámili. A pakliž zamlčíte a na ně skrze prsty prohlídati budete, tehdy spolu s nimi trestáni budete.

O uvarování hříchu.

Při tom které jsou věci proti Pánu Bohu všemohoucímu, buďto cizoložství, smilství, přísahání, lání, oplzlé mluvení, jména Božího na darmo braní i všeho jiného abyšte se nedopouštěli, ale s pilností vystříhali. Neb toho všeho Bůh mstitel jest, a těm, kdož vůli jeho přestupují, své požehnání odjímati ráčí. Než souc křesťansky živi, mezi sebou svornost a lásku s domácími i přespolními zachovejte, a k tomu rychtář s konšely, jsouc sami mezi sebou v lásce a svornosti ku příkladu jiným, v každé dědině pilně přihlížejte a to s pilností opatřujte i přetrhujte! Pakli byste čeho přetrhnouti nemohli, takovou věc na ouředníka mého vzn již on bude věděti, jak se v tom dále zachovati!

Jak se ouřad k ubci a každému spravedlivě v soudech chovati má.

Vy osoby ouřadní předně již tak čest a chválu Pánu Bohu vyhledavše podle přísah vašich k jednomu každému v soudech spravedlivě se zachovejte, žádnému neubližujíc, obecného dobrého při scházení vašem vyhledávejte, tak aby vám při obci vaší s dobrými a chvalitebnými mravy statečku obecného tolikéž přibývalo a pro nepatrnost i nedbanlivost vaši se jeho nezmenšovalo!

Jak ubec k ouřadu poslušně se jmíti má.

O tom tolikéž vám všem přístně poroučím, a to jmíti chci, abyste se každý k ouřadu ode mne usazenému uctivě měli, povolně a poslušně, ve všem náležitém, rychtář pak a konšelé v těch ouřadech postavení, abyste tolikéž dobře a chvalitebně se chovali, obci dobrý příklad vydávali, a pohoršení

všelijakého slovy i skutky se vystříhali. Jestliže by pak z ubce který, anebo kdo jiný, k ouřadu lehkomyslně se zachoval řečí neb které osobě ouřadní skutkem ublížil a k nim i proti rychtáři spurně a neposlušně se měl, takový aby od ouřadů dobře opatřen a hned před ouředníka mého do kláštera postaven byl. Podle jeho provinění dostatečně takový trestán býti má. A také jestli by se který rychtář neb z konšelů jakéhokoli neřádu dopustil, ten má dvojnásobní pokutou, více nežli jiný, obecný člověk trestán býti, a druzí konšelé nemají toho na něbo zamlčeti.

O tance, hry a přástky.

Co pak tancův, her, přástek i jiných těm podobných rozpustilostí dotýče, při těch, poněvadž se nic dobrého neděje, než všecka neřádná bezbožnost, ty všecky sobě zapověděné mějte a aby se u žádného zjevně ani potajemně nedály! Jinak na kom by se toho co našlo, dostatečně o to trestán býti má, a ouřad s rychtářem takového každého, kdož by co toho v domě svém u sebe dopustil, do kláštera postaviti mají.

Jak vdovy a sirotci opatrováni býti mají.

Vdovy a sirotky v jich spravedlnostech rychtářové a konšelé, poněvadž jste na to závazky přijali, opatrujte a jim, pokudž na vás jest, křivdy činiti nedopouštějte! A nad to výš sami jim je nečiňte! Nebo poněvadž jsou mi od Pána Boha svěřeni, žádnému bych, kdybyste se jináč k nim chovali, toho lehce vážiti nemohla.

O počty sirotčí, zádušní a obecní.

Počty sirotčí, zádušní i obecní každého roku řádně ať se činí od těch, kdož to k sobě přijímají; neb jsem o tom poručila ouředníku svému, aby při takových počtech zvláštní péči měl a žádných takových peněz za vámi na dluzích aby nezanechával; neb na tom znám vaši záhubu, že někdo lehce a krčemně utratí cizí peníze, když navrátiti má, nemaje kde vzíti, prodada se škodou grunt, o živnost svou manželky i dítek svých přijíti musí. A obzvláště pak, utratí sirotčí peníze, když sirotek let dojde a osaditi se chce, i jemu škodu učiní, nemoha jemu jeho spravedlnosti, když potřebuje, navrátiti. Protož po tento čas jinak toho míti nechci, než každý, kdož grunt koupí, (zvlášť sirotčí), ať na roky*) a časy určitě platí, peněz za sebou nezadržujíc. U kterých pak koli sirotkův peníze i předešlým rozpůjčením na dluzích jsou jakýmkoli, ať rychtář a konšelé té dědiny bez odtahův i vyupomínají a do truhlice složí, tak aby ti sirotci, kterýmž náležejí, když k místu přijdou a živnost (učiníc sobě zakoupení) provozovati chtíti budou, své najíti mohli. Nebo jinak mně toho, bez takového opatření, pominouti nenáleží. V čemž jeden každý z vás to znajíc, nepochybuji, než že se v tom spravedlivě i poslušně zachováte pod uvarováním těžkosti, kteráž by vás skrze to potkati mohla. A pakli byšte na kterém peněz purkrechtních aneb dotčených dluhův míti nemohli, takového každého do kláštera před ouředníka mého postavte, již on k takovému každému bude se věděti jak zachovati!

---

*) na lhůty.

Vybírání ouroků.

Též také na každém rychtáři míti chci, aby ode všech lidí, k své správě příslušejících ourok summou vybral doma a do kláštera přinesl, pakli by na kterém doma míti nemohl, toho každého s sebou do kláštera aby dovedl. Tolikéž každý rychtář pod svou správou lidi opověz v čas před svatým Jiřím anebo před svatým Václavem, aby ourok chystali a jakž nejdřív býti může, vybera, hned dones do kláštera, nečekaje ani ukazuje na sv. Jiří nebo na svatý Václav anebo na další upomínání a cedule!

O podruzích na dědinách.

Též na dědině podruh žádný, aby přijat nebyl, ani trpen, který by jiného pána člověk nepřikázaný k dědině byl. A kdož by koli jiného pána člověka nepřikázaného bez vůle mé neb ouředníka k sobě v podruží do domu přijal, jednú kopú groši mně propadne. Též jiných hofferů nepřijímejte než ty, kteříž by známi a dobře zachovalí i dílní byli a k dědině se připověděli. Než lotrů, povalečů, poběhlé žínky a jiné nezdávané a neřádné lidi rychtář a konšelé aby netrpěli ani fedrovati dopouštěli. Pakli byste takové zlé a ničemné lidi trpěli a fedrovati dopustili, dostatečně jiným pro příklad trestáni budete.

Když hospodář umře, jak se ouřad chovati má.

Když by v které ďědině člověk purkrechtní dítek a statků odemřel, aby hned rychtář s konšely stateček i dítky (ač byli-li by jací) náležitě opatřili a inventovali. Pakli by v statku vdova pozůstala, tak aby dostatečně hned uručena byla, aby se z toho gruntu bez povolení mého neb ouředníka nestěhovala a statku nerozmrhávala. Jestli by pak co v tom ouřadem obmeškáno bylo v kteréž koli dědině, k rychtáři a konšelům o to se hleděti bude, a škody musí napraviti.

Jak se poručenství konati má.

Zvláštní se vám také naučení dává, kdyby kdo chtěl o svém statku poručenství činiti, tehdy aby rychtář s staršími nebo dvěma k tomu přišel a přivolán byl; než z přátelův anebo na koho by se též poručenství vztahovalo, ten žádný při tom býti nemá. A to poručenství nemá žádnému oznámeno býti až ve čtyřech nedělích po smrti jeho, kdož by poručenství učinil.

Kdy se do kláštera o potřeby choditi má.

Žádný o žádnou potřebu svou v neděli ani v jiné sváteční dni do kláštera nechoďte, nebo slyšáni nebudete, leč by kdo obeslán byl anebo že by potřeba některá pilná a kvapná i nenadálá byla, ješto by průtahu míti nemohla. A jinak nic, než v všední dni v vašich potřebách slyšáni budete.

O stavení sirotkův.

Sirotci všickni od rychtáře dědiny na Nové léto do kláštera neb v tom místě, kdež se rozkáže, k jednání na služby aby staveni byli, kromě těch, kteří by neb pro přílišnou mladost neb nemoc stavováni býti nemohli. Pakli by který rychtář k tomu času sirotkův všech nepostavil, těžkého trestání

neujde leč by toho bezelstnost ukázal, bez postranných výmluv. A týchž sirotkův žádný nepřistavuj sobě ani jinému bez vůle ouředníka! Kdož by pak koli měl sirotka a do kláštera jeho nestavěl, takový každý trestán bude, a sirotek se jemu vyzdvihne a potomně jiní sirotci nebudou jemu přistaveni. Také kdož máte sirotky pořádně přistavené, každého hospodář neb hospodyně v klášteře před ouředníkem, tak jakž nahoře oznámeno při Novém létě, na den určitý postav a počet jemu řádný z služby jeho zasloužené učiň! Kdož by pak toho pořádku nezachoval, takový každý trestán bude, a sirotek ten ani jiný nebude jemu přistaven. A těm sirotkům peněz na žádné marné a nepotřebné outraty nevydávejte!

O zběhlých sirotcích.

Kteříž by pak koliv sirotci z gruntův mých ušli, anebo že by se před ouředníkem mým stavěti nechtěli a na cizích gruntech bez dopuštění byli, takovému každému jeho spravedlnost*) nebude puštěna než o ni přijíti má podle zřízení zemského. Tolikéž i ten každý, kdožby jsouc pořádně od ouředníka přijednaný od hospodáře preč ušel, jeho spravedlnost mně k ruce vyzdvižena bude, a upadne-li z takových který kdekoli o jakou těžkost, v tom opatřen nebude. Takových pak i jiných zběhlých čeledínův jedni protiv druhým nefedrujte, ani jich sobě za čeledíny nejednejte pod pokutou! Než kdyby se k komužkoliv jaký zběhlý čeledín přitrefil, zvlášť sirotek můj, takového každého ten, ke komuž přijde, hned před rychtářem oznam, a on jeho do kláštera ouředníku dodati má!

O roboty.

Také od nás časem, (kteříž jsouce obesláni poslušně se zachováte, a tu kdež se nám nějaké dílo rozkáže, se sejdete,) že více nežli jiní neposlušní robotujete, nemalý pokřik bývá; protož tomu chci, abyste všickni v tom poslušenství stáli a všelijakých robot jednostejných a společně horní i také dolní odbývali, aby hned při východu slunce na místa oznámená všickni abyste se scházeli. Pak-li by kdo se tak nezachoval, dostatečně trestán bude; nebo znám na tom svou i vaši škodu, obzvláštně pak vaši býti, když se nesejdete ráno a neděláte až do večera, že sobě den zmrháte a mně za ten den dobře málo uděláte, a tak pokudž má potřeba vykonána není, býváte obsíláni dotud, až se vykoná. Což sobě také obtěžujíc, na časté roboty naříkáte, ježto k nim sami svou nedbanlivostí a neposlušenstvím příčinu dáváte. Tolikéž i vy, kteříž s koňmi robot odbýváte, neberouce na furu, což by slušně uvézti mohl, než hledíc jedni na druhé povezeš tak málo čtyřmi koňmi, jako někdo dvěma. V čemž jest vaše nemalá záhuba, že mohouc jedním obesláním drahně potřeb navézti, nejednou obsíláni býváte, někdy zápřež za furu nestane. Což nemůž býti než vaše záhuba, ješto odbuda mé potřeby, mohli byste doma sobě podělati. Protož nenapravíte-li toho, nebudu se moci vaší nedbanlivosti dívati; než trestati vás rozkázati.

Že žádný nemá více než jeden grunt držeti.

Dále také i tento neřad uznávám, že někteří držíte dva grunty a někteří snad i více, z kterých mně i obci roboty vycházeti mají. A tu majíc

*) podíl, dědictví.

odbýti robot, nesnadnost rychtáři takový činí. I toho po tento čas míti nechci. V kteréž by koli dědině to se našlo, že by někdo více než jeden grunt držel, aby osadil člověkem hodným, kterýž by na tom sedě sám poplatkův i robot odbýval. A takový na jednom gruntu sedě, také snáze z jednoho gruntu roboty odbude, nežli ze dvou aneb z víc. A také já na gruntech svých chci míti lidi osedlé, a ne poustky, netoliko aby jedni druhé skupovali, ale by možné bylo, raději aby se gruntův přistavovalo při dědinách na těch místech, kde by se lidé živiti mohli. Protož kohož se koli v které koli dědině dotýče, že víc než jeden grunt drží, tomu chci, aby tuto vůli mou vykonal, na jednom seděl a jiné zosazoval. Neučiní-li toho po tomto mém napomenutí, rozkáži takového úředníku svému k tomuto přidržeti. Ale nepochybuji o vás, znajíc v tom vůli mou, bez přinucování že se v tom povolně zachováte, věda, kdo jste na gruntech mých usedlí, že se rozkazem mým spravovati máte.

Kdož by z gruntu zběhl.

Jestli že by pak který člověk usedlý z gruntu mého zběhl, takový grunt i se vším statkem odběžným rychtář a starší hned k ručení opatřiti a o tom ujití bez meškání ouředníku mému oznamte! Neb takoví statkové odběžní na mne jakožto na pána připadají.

Gruntovní a sirotčí peníze aby na právě pokládány byly.

Peníze gruntovní, sirotčí aneb jakéž koliv jiné, ty ať sou na právě kladeny! A těch žádnému ani domácímu nepouštějte, leč ceduli od ouředníka přinese, tak abyšte mohli to, komu jsou vydány, slušně ukazovati! A kdož by pak koliv komu peníze vydal a na právo nesložil, ten ať podruhé složí a k tomu trestán bude! Pakli by komu, zvlášť sirotkům, peníze z práva puštěny byly od rychtáře aneb starších bez cedule od ouředníka, věží trestáni budou.

Cedule, kteréž z kláštera posílány bývají.

Cedule, kteréž se posílají z kláštera buď o jakouž koli potřebu, ty abyšte sobě dávali hned přečísti pro zmatky anebo ozmeškání nějaké potřeby, neb by někdo skrze to potom trestán býti mohl. Protož se toho s pilností vystříhejte!

O ohně.

Rychtář a konšelé aby obzvláštní bedlivost o ohně měli a často k sousedům skrze osoby z obce k tomu zřízené dohlídali, jak se kde topí a ta místa jak komíny opatřeny sou; lnu, konopí ve světnicích neb jizbách aby nesušili, tak aby sami sobě i mně ohněm nenadálým škody neučinili. Pakli by se skrz takový nespůsob a sušení toho předivа co přihodilo zlého, zvlášť z strany ohně, takovému každému o to k hrdlu i k statku hleděno bude. A tolikéž jestliže by se kdo nešetrně a nebedlivě měli při topení i při chození s světlem, zvlášť chodil-li by kde do stodoly nebo do chlívu s světlem, ten propadne pokuty, kdyby v tom usvědčen byl, pět kop groši. A tolikéž přihodilo-li by se co zlého skrze takové chození aneb nešetrné topení, u kohož by se to koli stalo, napřed psaná pokuta na hrdle i na statku jeho nepomine. Protož k těm ke všem ohňům, jak se kde obírá aneb bedlivě při tom má, dohlídejte k tomu nařízení, a co častěji to lépe! A to jich dohlídání a spatření

buď rozumné, jak topí, u koho jak šetrně při peci hospodyně neb čeládka jejich se má, též také kamna jak sou bezpečná při stěně i jinak, a slam ani sena na jizbách a domě na podlahách, odkud by příčina ke zlému býti mohla, ať chováno není! A u kohož by koli nepořádek našli, toho hned do kláštera ouředníku oznamte, a tu takový trestán bude i pokutován podle zásluhy! Jestli že by pak od koho oheň jakýmžkoli spůsobem vyšel, takový má hned na sousedy zkřiknouti, aby záhy to zlé mohlo přetrženo býti. Pakli by kdo sám takovou věc tutlati chtěl a s tím mlčeti, a z toho něco horšího přišlo, takovému každému tolikéž k hrdlu i statku hleděno bude. O tom pak každému přikazuji pod hrdlem, kdež by se u kohožkoli, (čehož pane Bože rač uchovati!) oheň zjevil, jakýmkoliv spůsobem, abyšte se ihned při tom ohni všickni beze všech výmluv najíti dali s vodou, s háky, s sekerami, s konvemi a pilně i snažně abyšte hasili. Jestliže by pak který koli z té dědiny nepřiběhl, o tom přikazuji rychtáři a konšelům, aby takového každého před ouředníkem mým do kláštera postavili, již on dále bude to jemu věděti več obrátiti. A ne toliko v té dědině u vás že by se oheň zjevil, povinni jste se tak zachovati, ale v kteréž koli dědině bližší neb další, o tom byste přezvěděli, tam hned na pomoc běžeti povinni jste; nebo není křesťanský spůsob, cizímu neštěstí se dívati! A u kohož by se kdy jaký oheň zjevil, toho ouřad přede mnou tajiti nemá. Jestli zatají, dostatečně o to trestáni budou. Pakli by ouřad bedlivosti a opatrnosti z strany ohně neměl a skrze jich nešetrnost a nedbanlivost škoda ohněm se stala, z toho mně oni právi býti musí.

O hromady obecní.

Obecního scházení neb hromad pro obecní potřeby bez povolení mého neb ouředníka aby rychtář nedopouštěl; jestliže by obci jaká toho potřeba nastala, hromadu míti, aby o tom mně neb ouředníku oznámili, jaká jest potřeba obecní. Když se tomu vyrozumí a příčina slušná schůze obecní uzná, bude vám dopuštěno. Než pro potřebu mou jakoužkoli kdyby rychtáři oznámeno a rozkázáno bylo, má obec do hromady obeslati, aneb komuž rychtář sám doma nebyvše z konšelů ouřad svůj poručí. A jestliže by rychtář, aneb komuž by od rychtáře ouřad v nebytnosti jeho poručený byl, jakou hromadu bez povolení mého neb ouředníkového dopustil, čtyry neděle vězením trestán bude. A kdož by pak svévolně do hromady na poručení mé neb ouředníkovo obeslán jsouc nepřišel, takového ouřad dostatečně trestati má, k žádnému skrze prsty neprohlídajíc.

Aby žádný roli od gruntu neodprodával.

Též se všechněm zapovídá, aby žádný od gruntův neb purkrechtu rolí, louk, sadu neb vinohradu a což by koli ke kterému purkrechtu náleželo, toho neodprodával, nezastavoval a pod žádným vymýšlením neodcizoval bez povolení mého neb ouředníkového; než kdyby přišlo ku prodeji, aby všecko s polem a nerozdílně prodáno bylo. A pakli by kterýkoli člověk co od kterého purkrechtu, pod jakýmkoliv spůsobem, roli, louk, sadu, vinohradu, neb cožkoli takového ujal, zase jemu odjato bude, a co za to dal, o to přijde. A ten, kdož od purkrechtu co toho, jakž výš dotčeno, odtrhne, o to skutečně trestán bude.

Jak se grunty prodávati a zapisovati mají.

Kdož komu chce grunt prodati a jej osaditi, ten každý prodej a osad s slušnými svršky, koňmi, kravami i jinými dobytky, i s obilím, zanechajíce výminek a škodných strhování svršku gruntův; neb toho žádnému dopuštěno nebude, než přidada, což na gruntech živnosti sluší. Prodej každý, jakž spravedlivě jest, a kdožkoli prodá, a jiný koupí, to sobě hned pro uvarování budoucích zmatkův v rejstra zapisovati dejte a bez povolení ouředníkova žádnému cizopanskému prodávati gruntu nedopouštějte, ani žádného v sousedství nepřijímejte! Pakli se komu rychtář a starší bez zápisův nepořádně do gruntu vstěhovati dopustí, trestání neujdou. A stane-li se v tom jaká škoda na tom gruntu, to oni sami napravovati musejí.

Aby rychtářové oznamovali o klučích, loukách aneb rolích v nově udělaných.

Rychtáři a konšelé v tom pilnou péči zachovejte, jestliže by kdo buďto klučí, rolí, vinohradův, louk, pustin, lesův, aneb co jiného mého držel a z toho mi neplatil, abyste toho na žádného netajili, ale na každého zjevně aneb tejně abyste oznámili! Pakli byste toho zatajili, a kdežkoli se to našlo, tehdy také vy, rychtář a konšelé, budete tak trestáni, že se vámi jiní káti musejí. A ten, kdož by to bez platu držel, též jako jiný zloděj na hrdle trestán bude.

O pastvy.

Pastvami jedni druhým škody nečiňte! A kdož by učinil a v tom postížen byl, ten pokutován i k tomu trestán bude. A byl-li by v tom do třetice postížen, an to z oumyslu a zlodějsky činí, takový se musí bez milosti vyprodati a grunt osaditi. Kdož by pak komu škodu učinil pastvou v loukách nebo v obilích, nechtě dobytkem i jinak, a to ve dne, ten každý, komuž se škoda stane, zejma na právo žeň! Pakli by se rychtáře dotýkalo, a jeho dobytek byl, tehdy žeň na právo ke konšelům a hned škodu obveď! A takové škody rychtář a starší rozeznávejte, co za škodu býti má, a konečně do třetího dne, a co dříve to lépe!

Aby jedni na druhé mocí nesahali.

Žádný jeden na druhého mocí nesahej, než rychtáři a starším žaluj a právem živ buď! Pakli by kdo na koho mocí nebo svou vůlí sáhl jakýmžkoliv spůsobem, ten bude na hrdle i statku trestán; nebo proto jest rychtář a právo, aby každý své spravedlnosti dosáhnouti mohl.

Jakou měrou se má do kláštera na žalobu choditi.

Kdož by šel na žalobu do kláštera k ouředníku a na rychtáře s konšely by toho nevznesl, ten trestán bude. A též také nechtěl-li by kdo na rychtáři a starších dosti míti, trestáním se nechytí. Než nerozuměl-li by rychtář a starší které věci a nemohli ji srovnati, přijď do kláštera s starším neb se dvěma, a o to se s ouředníkem poraďte, a jaké vám v tom naučení dáno bude, tak se zachovejte!

Pakli by se komu zřetedlně od rychtáře a starších ubližovalo, tomu se také žádnému cesta nezavírá ke mně neb k ouředníku. A bude-li to

seznáno, an rychtář s staršími co ubližovali komu, budou o to dostatečně trestáni. A ten každý, komuž by se ublížení stalo, spravedlivě opatřen býti má.

Aby se gruntové vzdělávali a neopouštěli.

Stavení, střechy, ploty i jiné, což k tomu náleží a potřeba jest, abyste opravovali a spravovali, nedadouc se k tomu napomínáním i skrze trestání nabízeti; neb se to při vašich chalupách očitě spatřuje, jak je skrze svá nedbalství opouštíte. A protož každý rychtář k tomu dohlídej časně, jak se kdo při stavení spravuje, jak roli oře a osívá, vinohrady dělá, též také při domovitém hospodářství jak se má, a při komž by koli neřád nalezen byl, tak že živnosti své řádně nehledí, o takovém každém rychtář aby ouředníku oznámil. Pakli by toho rychtář neučinil a takové by nedbalce přehlídal, sám o to trestán bude.

O vandrovních řemeslnících.

Řemeslníkův vandrovních a neusedlých po dědinách na škodu a ublížení usedlých poddaných mých nepřechovávejte pod uvarováním trestání!

Rychtář a konšelé aby lidí nepropouštěli.

Tolikéž vám rychtáři a konšelům o tom přístně poroučím, abyšte žádného člověka purkrechtního nevypovídali a nepropouštěli, ani do dědiny na grunty přijímali bez vůle a vědomí mého neb ouředníka. Jestli byste se ouřad tak nezachovali, trestáni budete.

O rukojemství na cizí grunty.

Také aby žádný z vás poddaných klášterských na cizí panství neslibovali a v žádné rukojemství se bez povolení mého neb ouředníkového uvozovati nedali. Přes to jestli by kdo jinam slíbil, a skrze to těžkosti míti bude, ode mne žádné ochrany ani pomoci takový nehledej; aniž také kdo na cizí grunty, dobytku, koni, vína, obilí aniž co jiného na počkání do času bez rukojmí k vyššímu i nižšímu stavu neprodávej! Kdož by přec toho co učinil, trestán bude a škody nechť sobě chová!

O skupování gruntovních peněz.

Gruntovních peněz ani jiných bez povolení mého nebo ouředníka týž aby žádný na gruntech mých nekupoval. Pakli by se kdo tak nezachoval, o takové peníze skoupené přijde.

O obstávky.

Bez vůle a vědomí mého neb ouředníka aby žádný z poddaných mých obstavného práva před sebe nebral. A pakli by který bez opovědi a povolení co toho začal a koho obstavil, ten a takový svou věc konej sám, jak nejlépe víš, ode mne ani ouředníka mého žádné pomoci a rady míti nebude, jakožto svývolník.

O střelbě.

Střílení žádného při posvíceních, svadbách z dlouhých i z krátkých ručnic v dědině ani v jiných místech na gruntech mých aby nebývalo. O tom rychtář a ouřední osoby bedlivou peči aby měli, zvlášť poněvadž při takových

ožralých hejskův střílení časem mordové a někdy nebezpečenství zapálení se trefují. Pakli by toho rychtář s konšely neopatřovali a v kterém místě na gruntech mých takové střelby dopustili, dostatečně o to trestáni budou jakožto ty, kteří jiným skrze prsty prohlídají.

Hory, lesy, potoky a řeky.

Horám, lesům, potokům a řekám, kdež jsou mřeny a jiné ryby, i rybníkům poltrubím, haltyřům i sadkám mým, aby jeden každý pokoj dal a žádným vymyšleným spůsobem od žádného aby v ně (chyba kdoby jaké poručení o tom měl, aneb povodněmi náhlými nějakou nenadalou škodu znamenal) vkračováno nebylo.

O myslivosti.

Strany pak myslivosti, při kteréž veliký neřád zjevně vidím, že mnohý zanechajíc a opouštějíc své živnosti, jako vinohrady, roli i jiné, což má, s supíky, strunami i jinými takovými potajemnými nástroji, jemu ani žádnému dobrému nenáležitými se obírají, a zajíce v znamenitém počtu do roku vylapajíce jinam ven, o čemž sic vím, vyprodávají. Protož takoví potajemní myslivečtí zloději aby se v tom dále již spokojili. Pakliž toho neučiní, hejný, rychtář i ouřad mají nad tím bedlivost míti, a kdož v tom postižen bude, má jemu jako jinému zloději zaplaceno býti. Při horách pak větších tolikéž abyste se tak zachovali a zvěři mladé nebrali, ani jakž koli ji hubili. A kdož by se při tom tak nezachoval, takový podle vůle mé a ouředníka mého trestán a pokutován býti má.

O rvačce.

Rychtáři a konšelé o žádné bitvy a rvačky aby na dědinách takových hejsků nerovnali a smlouv mezi nimi žádných nedopouštěli. Než mají je na dědině strany míru a pokoje uručiti a před ouředníka mého postaviti. Jestli že by se pak ouřad a rychtář v tom tak nezachovali, jakž oznámeno, tehdy dvojnásobní pokutou trestáni budou, výšeji nežli ti rváči a ožralci noční.

O kupování obilí na roky.

Též žádný nemá žádného obilí od žádného bez vědomí a povolení ouředníka mého na ouvěr neb na roli, ani se v jaké peníze na cizí grunty, zvláště pak u židů, vdlužovati; neb z toho mnoho nesnází, žalob i obstávek pochází, a tudy nevinný za vinného platiti a škodu nésti musí. Než chce-li kdo tak co na počkanou kupovati aneb se v peníze dlužiti, ať přijdou k ouředníku mému pro list povolující. Uzná-li se slušná žádost jeho býti, nebude mu odepřeno.

To všecko v paměti majíc chci tomu konečně, abyšte v tom pilnost a věrnost zachovali; neb já o tom poroučím a rozkazuji, aby se v takových věcech k vám od ouředníka mého dostatečně dohlídalo, jakou pilnost a bedlivost v tom, což jest pro mé i vaše dobré, zachováte. A o jiných věcech mých (o nichž tuto sepsáno není), bylo-li by vám od ouředníka mého na místě mém co rozkázáno, chci tomu, abyšte v tom ve všem zachovali poslušenství, ne jináč než jako bych vám to sama oustně poručila. Seznám-li v tom ve

všem při vás pilnost i poslušné zachování, vděčně to přijmu a chci vás míti v takové ochraně, aby od žádného křivda vám se nedála. Pakli při tom shledáno bude vaše neb čí koli neposlušenství aneb že by kdo svévolně tím pohrdal, nedbajíce činiti vůle mé podle rozkázání ouředníka mého, nad takovým bych mstíti rozkázala, že desátý i dvacátý musel by se toho uleknouti a tím se káti.

Protož to znajíc tak a ne jináč se zachovejte!"

Následují přísahy:

Přísaha rychtářská.

Já N. přísahám Pánu Bohu, Matce Boží i všem Božím Svatým a velebné panně Rozině Kundratce z Lamberka,*) abatyši a všemu konventu Králové kláštera v Starém Brně, pánům svým dědičným,**) že chci a mám v tomto ouřadu rychtářském, ku kterémuž jsem povolán, čest a chválu Božskou vyhledávajíc, Jich milostem pánům svým věrnost a tajnost raddy zachovati, poplatky panské časně vybírati, je od sebe spravedlivě odvozovati, a s nimi žádných spolků nemíti; tolikéž jednomu každému, domácímu i přespolnímu, chudému, bohatému, duchovnímu, i světskému, spravedlivě ve všech věcech činiti, sirotkům, vdovám ani jinému žádnému neubližovati, nýbrž dobré velebiti a křivdu tupiti; noční a neřádné křiky, povyky na ulicích i v domích, podle své nejvyšší možnosti zastavovati, neprohlídajíc v tom v ničem na dary, na přízeň ani na nepřízeň, na žádnou vymyšlenou věc, než ve všem tom spravedlivě se zachovati. Toho mi dopomáhej Pán Bůh, Matka Boží i všickni Svatí! Amen.

Přísaha konšelská.

Já N: A. B. C. D: Přísaháme Pánu Bohu, Matce Boží i všem Božím Svatým a velebné panně Rozině Kundratce z Lamberka, abatyši a všemu konventu Králové kláštera v Starém Brně, Pánům našim dědičným, Jich Milostem, tolikéž panu ouředníku téhož kláštera nade mnou postavenému, že chceme a máme v tomto ouřadu konšelském, ku kterémuž jsme povoláni, předně čest a chválu Božskou, obecného dobrého vyhledávajíc věrně a právě se zachovati, při tom pravdu velebiti a křivdu tupiti, ortele podle dobrého svědomí našeho spravedlivě činiti, tejnost rady zachovati, vdovám, sirotkům křivdy nečiniti, chudému jako bohatému, domácímu jako přespolnímu, duchovnímu i světskému, všecku spravedlnost činiti a to pro žádné dary, přízeň ani pro nepřízeň, ani pro žádnou jinou vymyšlenou věc jináče nečiniti, než jednomu každému spravedlivě se zachovati. Toho nám dopomáhej Pán Bůh, Matka Boží a všickni Svatí! Amen.

---

*) Později připsáno jest na straně jméno abatyše „Esteře Rudolfince", a pak „Evě Leopolden"; v německém překladu jest v textu „Anna Tasowiczka" r. 1598—1613.

**) Později připsáno: „tolikéž panu ouředníku téhož kláštera nade mnou postavenému," . . .

Přísaha horného a horníků.

My N. N. přísaháme Pánu Bohu všemohoucímu, Matce Boží i všem Božím Svatým a velebné panně Rozině Kunradce z Lamberka, abatyši a všemu konventu Králové kláštera, že se chceme v tomto ouřadě horenském, ku kterémuž jsme povoláni, věrně a spravedlivě chovati, platy panské pilně vybírati, i zase je, kdež náleží, odvozovati a nic jich za sebou nezanechávati; též při vinohradech, jestliže bychom jakou škodu viděli dobytkem, koňmi anebo psy a jakžkoliv jináče, na to se nedívati, než všelijak podle své nejvyšší možnosti přetrhovati a zastavovati. Toho nám dopomáhej Pán Bůh Otec nebeský, Matka Boží a všickni Svatí! Amen.

Přísaha hejných.

My N. N. přísaháme Pánu Bohu všemohoucímu, Matce Boží a všem Svatým, velebné panně Rozině Kundratce z Lamberka, abatyši a všemu konventu kláštera Králové, že chceme v tomto ouřadu hajenském věrně a právě činiti, s pilností do hor, lesů i také k loukám a k oujezdům přihlídati, abychme škody žádnému dobytky ani jinak činiti nedopouštěli, na žádného toho netajili, než spravedlivě se v tom chovati, osob nepřijímati ani darův žádných za to nebera. Toho nám dopomáhej Pán Bůh všemohoucí, Matka Boží a všickni Svatí! Amen.

Přísaha nařízených výběrčích z vína, obilí, dobytka a páleného.

My N. jakožto nařízení výběrčí berní z dobytkův, obilé a vína i páleného a jiných věcí na sněmě v městě Brně od všech stavův markrabství tohoto zvolených, přísaháme Pánu Bohu všemohoucímu, Matce Boží i všem Svatým, že se v tom ve všem podle tohoto sněmovního snešení bez všelijakých fortelův věrně a spravedlivě zachovati chceme a v tom žádného nešetřovati ani na přátelství, přízeň neb nepřízeň se ohlídati. Peníze pak svolené z těch věcí na terminy časně zapomínajíc u vrchnosti zouplna a nic toho za sebou nezadržujíc odvozovati. Toho nám rač dopomáhati Pán Bůh všemohoucí, Matka Boží a všickni Svatí! Amen.

Archivní rozhled.

Pořádá Dr. František Kameníček.

(Pokračování 14.)

Z obecních artikulů zaznamenána jsou v šestém svazku památek usnesení sněmovní o pobožnosti,[1]) o majestát JMti cís. a 30 artikulů,[2]) o napravení a spořádání zřízení zemského,[3]) o zřízení zemském,[4]) o odložení některých artikulů, týkajících se zřízení zemského,[5]) o nařízení správy v zemi,[6])

[1]) Fol. 10, 49, 58, 94, 122, 139, 142, 159, 179, 195. — [2]) F. 78. — [3]) F. 15, 77, 101. — [4]) F. 203. — [5]) F. 15. — [6]) F. 145, 151, 156, 160. —

o svobodách zemských,[7]) o klíčích od svobod zemských,[8]) o listech k lantfrydu,[9]) o připojení se ke správě kanceláře České, dvorské a jiných expedicí v království Českém,[10]) o vypravování poslů k císaři,[11]) o úřadu hejtmanském a jeho radách,[12]) o obsílání osob a nejv. úředníkův od pana hejtmana,[13]) o nařízení dobrého řádu při spravování a odvozování sbírek a berní zemských i exekucí na reštantníky,[14]) o nařízení osob k přijímání zemských peněz,[15]) o propuštění z generalátu a z direktorství peněz Karla staršího ze Žerotína a Ladislava Šleynice,[16]) o direktora zemských peněz (kard. Frant. z Dietrichštejna),[17]) o nařízení generála nad vojskem,[18]) o zemských sjezdech,[19]) o pokládání sněmů,[20]) o osobách k přijímání zemských počtů,[21]) o nesjíždění se ke sněmům,[22]) o odložení soudův a o zemském soudu Brněnském,[23]) o roky selských lidí při zemském právě,[24]) o uschování zemských zápisů,[25]) o sbírkách a berních sněmy svolených,[26]) o pečetění zápisů rukojemských na summy od země povinné,[27]) o reštantnících,[28]) o upomínání sum hlavních,[29]) o rukojmích,[30]) o posudním,[31]) o půjčce k zemi,[32]) o minci,[33]) o defensí, verbuňcích a rozdělení 1000 koní,[34]) o půhonech, kterými se zvod zastavuje,[35]) o vyzvědačích (kundšoftech),[36]) o uvozování v známost pana hejtmana od pánův obyvatelův toho, což by se k dobrému země vztahovalo,[37]) o cizozemcích,[38]) o pomoc na stavbu Ujvaru,[39]) o nepřátelích země,[40]) o úlevách koní zbrojných na statcích některých pánů,[41]) o konfoederaci,[42]) o mýtech,[43]) o manech biskupa Olomouckého,[44]) o vyzdvižení konsistoře,[45]) o ujetí se kostelů v Olomouci, v Brně, v Hradišti, Unčově a ve Znojmě,[46]) o jesuitech,[47]) o kostelích, sborech a farách,[48]) o Opavsku,[49]) o vypovědění některých osob ze země,[50]) o sporu mezi kardinálem a stavy,[51]) o povolení p.

---

[7]) F. 16, 77, 102, 165. — [8]) F. 105. — [9]) F. 202. — [10]) F. 16. — [11]) F. 17, 75. — [12]) F. 15, 160, 164. — [13]) F. 205. — [14]) F. 98. — [15]) F. 14, 100, 150. — [16]) F. 72, 204. — [17]) F. 14, 73, 98, 139, 204. [18]) F. 123. — [19]) F. 78, 139. — [20]) F. 84. — [21]) F. 184. — [22]) F. 61, 82. — [23]) F. 126, 150, 157, 184. — [24]) F. 18. — [25]) F. 100. [26]) F. 10, 49, 69, 95, 134, 138, 155, 179, 180, 181. — [27]) F. 99, 125, 150, 204. — [28]) F. 13, 52, 105, 125, 150, 167, 187. — [29]) F. 209. — [30]) F. 100. — [31]) F. 52, 72, 101, 123, 196. — [32]) F. 196. — [33]) F. 13, 101, 209. — [34]) F. 16, 55, 76, 102, 122, 127, 149, 209. — [35]) F. 78. — [36]) F. 15, 56, 104, 127. — [37]) F. 15, 104. — [38]) F. 158. — [39]) F. 56, 72, 101. — [40]) F. 153, 188. — [41]) F. 56. — [42]) F. 152. — [43]) F. 18, 24, 58, 59, 60, 81. — [44]) F. 155. — [45]) F. 145. — [46]) F. 144, 157. — [47]) F. 143. [48]) F. 145, 202, 211. — [49]) F. 52, 103, 213. — [50]) F. 148. — [51]) F. 14. — [52]) F. 79,

kardinálu Olom. záměny statku dědičného Chropíňského za stolní Ždárský,[52]) o defensorech,[53]) o vypravení poslů do Lince, do Vídně, do Čech, do Uher a ke generálnímu sněmu,[54]) o poselství k císaři Tureckému,[55]) o obnovení úřadů v městech,[56]) o osobách volených ke gener. sněmu do král. Českého,[57]) o artikulích schválených na generálním sněmu v Praze r. 1619 a od stavů moravských přijatých,[58]) o místech nejvyšších úředníků a soudců mimo službu,[59]) o verbování lidu,[60]) o spolcích,[61]) o partykách,[62]) o darech a taxách nejv. panu kancléři král. Českého,[63]) o odměnách za výpisy ze svobod král. Českého, pokud se vztahují na markrab. Moravské,[64]) o titul knížete Opavského vladaři domu Lichtnštejnského,[65]) o porovnání stavu panského a rytířského,[66]) o skládání vín v městech královských v domech osob stavu panského a rytířského,[67]) o poručenství při synech zletilých o dětech nezletilých,[68]) o svobodných purgrechtních dvorech, mlejnech a domech, které páni neb rytíři drží na cizích gruntech,[69]) o skupování domů v městech od těch, kteří stavů nemají,[70]) o nařízení komisařů v různých rozepřích o statky a meze; o nejvyšších komisařích nad lidem,[71]) jak daleko muž ženu dskami opatřiti a jí darovati může,[72]) o ručnicích,[73]) o deskách manských, půhonech a rocích,[74]) o rentmistrovství,[75]) o colmistru,[76]) o půhončích,[77]) o obyvatelích od nepřátel poškozených,[78]) o polepšení deputátu osobám nařízeným k přijímání počtů zemských,[79]) o zemských doktorech,[80]) o listech přiznavacích,[81]) o proměnění bytů najatému lidu,[82]) o taxách lidu najatému,[83]) o výpisech z desk a svobod zemských,[84]) o vychování mnichův a jeptišek v některých klášterech zůstávajících,[85]) o přikupování statků ke klášterům,[86]) o šterciších, hodujících knechtech a rybníkářích,[87]) o ležení,[88]) o Mikuláši Sarkandrovi,[89]) o ubrmanech na hranice zemské,[90]) o vyřízení různých stížností, proseb a komisí,[91]) o postoupení panství Mikulovského, Kroměříž-

104. — [53]) F. 160. — [54]) F. 53, 123, 148, 167, 182, 183. — [55]) F. 183. — [56]) F. 144. — [57]) F. 54. — [58]) F. 200—202. — [59]) 17. — [60]) F. 152, 209. — [61]) F. 55. — [62]) F. 78. [63]) F. 59, 105, 186. — [64]) F. 81. — [65]) F. 54. — [66]) F. 196—200. — [67]) F. 18, 107. — [68]) F. 206. — [69]) F. 56. — [70]) F. 158. [71]) F. 57, 58, 208. — [72]) F. 207. — [73]) F. 18. — [74]) F. 207. — [75]) F. 81, 108, 205. — [76]) F. 20. — [77]) F. 21, 106. — [78]) F. 162. — [79]) F. 81. — [80]) F. 19, 60, 81, 105, 186, 214. — [81]) F. 21, 61, 62, 83, 84, 109, 140, 141, 158, 159, 188, 189, 215. — [82]) F. 139. — [83]) F. 140. — [84]) F. 19, 79. — [85]) F. 211. — [86]) F. 19. — [87]) F. 21. — [88]) F. 165, 183. — [89]) F. 21. — [90]) F. 106. —

ského a Chropíňského Její Mti králové,[92]) o hospodářích, kteří ležáky chovají,[93]) o žebrácích,[94]) o komisařích k šacování zabraných statků k zemi,[95]) o nařízení osob k nahrazování škod a prodávání statků k zemi ujatých,[96]) o prodeji a ve dsky zemské vložení duchovních a klášterních statků, pak manských k zemi připadlých,[97]) o vidimování listů,[98]) o taxách a platech od vkladů do desk zemských, a co nejvyššímu písaři dáváno býti má,[99]) o knížeti Lichtenštejnovi,[100]) o pana Bedřicha Kolkreytara z Czuder,[101]) o žádost lidí z městečka Ketře,[102]) o zápovědi psaní straně nepřátelské do Vídně neb kdekoliv,[103]) o klášter Šternberský a o knížata Minstenberská,[104]) o kapucínském kostele na předměstí Olomouckém,[105]) o sanýtru,[106]) o odložení artikulů, které páni z měst dvěma vyšším stavům podali,[107]) a o přijetí za obyvatele země, za které žádali: Jan Reytsyna vladyka z Wargelit, Melichar Klain, Petr Gall z Vel. Komárna, Jan Antonín de Monte,[108]) P. Reynhart z Golczen, Bedřich Martyš ze Záhořan,[109]) rytíř Jan Stubenful z Štubenfulu, nejvyšší nad 1000 koní,[110]) vladyka Jiří Ebenberger,[111]) Zachariáš Schweinpek z Luttnberku, Jan Sebhat z Ulsu, Syffrid Kolonicz, Jiří z Landau svob. p. z Hauzu, Erazim z Landau, Kryštof Zikmund z Tun a Arnošt Štokhornar z Štoreynu.[112])

K pátému a šestému dílu památek sněmovních možno počítati ještě dvě knihy zápisů sněmovních, čili jak v jedné z nich (fol. 5) poznamenáno jest, zemské knihy památné. První z nich, sahající od r. 1606—1619, obsahuje artikule, které „ze slušných příčin do sněmu obecního jsou se nevešly". Jsou tam některá ustanovení, týkající se obecního sněmu v Olomouci v pond. po novém létě 1606 (30. pros.), ob. sněmu v Brně ve středu po sv. Kyliánu 1606 (20. července), ob. sněmu v Brně ve středu, den Obětování p. Marie 1607 (21. listop.), výpis pamětí o sjezdu v Olomouci r. 1608 v úterý po sv. Šťastným (15. ledna), ob. sněmu v Olomouci r. 1608 ve středu po pam. rozeslání sv. apoštolů (16. července). Zaznamenány jsou nejvíce ze sněmů

[91]) F. 22, 25, 80, 107, 108. — [92]) F. 181. — [93]) F. 80. — [94]) F. 82. — [95]) F. 163. — [96]) F. 209. — [97]) F. 210. — [98]) F. 210. — [99]) F. 211. — [100]) F. 211. [101]) F. 212. — [102]) F. 212. — [103]) F. 213. — [104]) F. 213. — [105]) F. 213. — [106]) F. 214. — [107]) F. 214. — [108]) F. 59, 60. — [109]) F. 82. — [110]) F. 214. — [111]) F. 215. — [112]) F. 19, 20.

těchto prosby různých osobností a měst moravských i jejich vyřízení, pak přímluvy stavů za některé obyvatele země.

Ze sněmu obecního v Brně, konaného za přítomnosti krále Matyáše r. 1608 (24. srpna), poznamenána jest v této zemské knize památné zvláště stížnost strany podobojí, že katolíci pod jednou odpírají nebožtíkům jejich pohřbů v kostelích a na hřbitovech. Všichni čtyři stavové se usnesli, aby se to více nedělo, „nýbrž aby jejich mrtvá těla tak dobře pohřeb svůj míti mohla a poctivě provázena byla, jako těla druhé strany, kteráž pod jednou slove“ (fol. 13). Konečné vyřízení bylo však přece ponecháno ku příštímu sněmu, aby o této věci ještě mohlo jednáno býti napřed s panem kardinálem Fr. z Dietrichštejna.

Zajímavým byl na témž sněmu také spor měšťanů Brněnských a zemských stavův o artikul, „když pán země nejprve do některého města královského přijede, že jsou měšťané toho města JMtKou vychovávati povinni“. Brňané tvrdili, že tak činívá se ne z povinnosti, nýbrž jen z lásky a ochoty; proto žádali na pohostění krále Matyáše o příspěvek z peněz zemských. Stavové po delších úradách na sněmu rozhodli, aby Brňané předložili účty a náklad nejvyšším pánům úředníkům zemským, a ti ať rozhodnou, co by se k tomu účelu z peněz zemských dáti mělo — „avšak ne z povinnosti, nýbrž z lásky“. (Fol. 14.)

Na obecním sjezdu v Olomouci r. 1609 při času sv. Jana Křtitele (24. června) král Matyáš žádal stavy o zrychlené jednání, poněvadž prý by rád všechna přání stavů vyslechnul dříve, než bude nucen odjeti do Vídně. (Fol. 19—20.) Artikul o pohřbech podobojích ani na tomto sjezdu nebyl rozhodnut, poněvadž kardinál Olomoucký oznámil, že míní psáti papeži, směl-li by ve příčině pohřbů podobojích příště udělovati dispense. (Fol. 21.)

Z obecního sjezdu v Brně ve středu po 2. ned. postní r. 1610 (10. března) jsou hojné poznámky o zbrojení na Moravě proti vojsku Passovskému a zaznamenán pamětný list všech 4 stavů o p. Maxmiliánu Lvu z Rožmitála, nejvyšším sudí markrabství Moravského. (Fol. 30.) Za obyvatele země přijat byl Jan Jakub svobodný pán z Rottolu na Bystřici, dědičný „Silberkammerer“ knížetství Štyrského. (Fol. 28.)

Důležity jsou záznamy z obecního sněmu v Brně při památce Nanebevzetí P. Marie r. 1612 (15. srpna), který se konal za přítomnosti arciknížete Maxmiliána, bratra Matyášova, totiž: O spůsobu sepisování a schvalování usnesení sněmovních (fol. 40), o činění relací od poselstev kamkoliv z Moravy vyslaných, při čemž se ustanovilo, že relace poslů vždy má od zemsk. písaře zapsána býti do pamětných knih a z těch že nemají býti dávány žádné výpisy bez svolení stavů zemských. (Fol. 41.) Velmi mnoho artikulů sněm ponechal nejvyšším pánům úředníkům a zemským soudcům, aby o nich rozhodli při budoucím soudě. A kdyby se konati nemohl, že artikule ty mají uvážiti aspoň ti úředníci, kteří se k soudu sjedou. (Fol. 42.) V nejhorším případě dána moc zemskému hejtmanu uvažovati a vyřizovati pozůstalé artikule s osobami ze stavů k sobě přivolanými — ale tak, aby rozhodnutí svá předložil vždy příštímu soudu k ratifikaci. (Fol. 48.) — Za příležitosti přijetí do stavu panského pana Viléma Dubského z Třebomyslic se syny Janem a Jaroslavem, a pana Günthera Holze z „Golzcen" na Klausendorfě (fol. 47) stavové moravští vydali zvláštní panské zřízení o přijetí do stavu panského, jež znělo:

1. „Aby žádný od stavů JJMtí přijat býti nemohl, kterýž by nebyl osoba rytířská, dobře zachovalá a zasloužilá, jakž při pánu země tak při zemi a při stavu panském, tak aby ctné chování a zasloužení mělo předek před bohatstvím a přízní."

2. „Aby kdož by tak podle řádu a zásluhy své přijat býti mohl, byl povinen při nejmenším ukázati při přijímání do stavu panského osm štítů rodu svého rytířského a starobylého, čtyři po otci a čtyři po mateři, totiž dva dědy a dvě báby, čtyři pradědy a 4 prababy."

3. „Aby žádný nemohl přijat býti, leč by při uvažování strany přijetí jeho bylo osob panských přítomných, léta svá a statky majících do počtu nejméně dvaceti, a když by větší počet na tom se snesl, aby přijat byl a teprve do lavic uveden."

4. „Aby žádný nebyl přijímán hned po první žádosti, než aby mu to bylo odloženo do dvou, do tří let, jakž by se toho potřeba a příčina ukázaly."

5. „Aby každý bez výminky byl povinen učiniti přísahu nížepsanou v tato slova:

„Já N. na tom přísahám, že od dnešního dne chci řád a stav panský vedle obyčeje a práva koruny České a země Moravské velebiti a vedle jiných pánův ve všem slušném a spravedlivém státi, sám sebou ani s dětmi svými ani od nás erby pošlými až do třetího kolena pánům a rodům starožitným v jich obyčejích nepřekážeti, ani se nad ně tříti ani toho svými potomky vyhledávati, nýbrž se ve všem spolu s erby svými chovati podle nařízení panského na sněmě léta 1608 v městě Brně při sv. Bartoloměji držaném stalého a reversu královského.“ — A když by jí (té přísahy) neučinil, aby přijat býti nemohl.“

6. „Byl-li by do země který cizozemec stavu panského přijat a byl-li by v prvním neb druhém koleně, aby touž přísahu povinen byl vykonati. Totéž se rozuměti má na Slezáky a Lužičany.“

7. „Kdož by v království Českém přijat byl a zde mezi námi místo míti chtěl, aby to vše týmž způsobem podnikati povinen byl, leč by přísahu týmž způsobem prve v království Českém učinil.“ (Fol. 46.)

Při těchto sedmi artikulích stavové si ještě výslovně vymínili, vidělo-li by se jim k nim co přičiniti aneb nové artikule přidati, aby to učiniti moc měli.

(Příště dále.)

Umělecké a vědecké zprávy.

Památky řemesla zednického, kamenického a tesařského na bývalém panství Teleckém i v sousedství.

Studium památek výtvarných nezůstává jen na holém popisu a určení slohu, ale vyhledává hlavně vedle typických tvarů běžných zvláštnosti slohové a známky rázovitosti umělecké tvorby dotyčného kraje. Dle těchto rázovitých známek lze posouditi, jak hluboko vnikl vliv cizí i místní, a stanoviti stupeň umělecké dovednosti a řemeslné zručnosti těch, již památku onu vytvořili.

Tak na příklad stavitelské památky jz. Moravy, která velkou částí byla majetkem pánů z Hradce, jedné to haluze umění milovných Vítkovcův, kteří skorem celým Čechám jižním vládli, podobají se velice památkám jihočeským a tvoří s nimi jedinou skupinu společného rázu, jež má také hojné stoupence na

Moravě i mimo hranice vytčeného panství pánů Hradeckých. Přes to však mají přece Morava i sousední Čechy své zvláštnosti, podmíněné materialem, terenem i podnebím, svědčící o samostatném tvoření a domácím původu; neboť toliko na základě místních zkušeností, dlením doby nabytých, bylo možno dosíci přesvědčení o tom, co daným poměrům bylo případnější a také, co místním požadavkům lépe se zamlouvalo.

Jména zbudovatelů ještě zachovaných památek starých jsou bohužel neznáma, toliko jediný doklad, náhodou nalezený, objevil jména kameníků Mikuláše a Ondřeje, kteří za vlády bratří Jindřicha III. a Heřmana na Hradci a Menharta na Telči zavázali se dle smlouvy ze dne 11. listopadu 1369 vystavěti ambit minoritského kláštera při kostele sv. Jana Křtitele v Hradci Jindřichově, přesně dle vzoru ambitu na Třeboni, za plat 28 kop grošů a 10 měřic žita. Pro sousední panství Telecké má zpráva tato jen v té příčině důležitost, že na zakladě zmíněné již podobnosti památek lze souditi na zaměstnávání alespoň některých z téchže sil pracovních na panstvích pánů z Hradce vůbec, což ve stoletích pozdějších, kde dokladů listinných více se zachovalo, jest často i dokázáno.

Ve století XVI., když na panstvích pánů z Hradce hojně se stavělo v novém slohu, a jiná díla v témž slohu pracována, povoláni byli sem Vlaši, však hlavně jenom ku vedení nového díla, při čemž domácí řemeslníci taktéž byli zaměstnáni, a že bylo jich po ruce, dosvědčují hojné zprávy; na příklad i v Telči ve skrovných zbytcích písemných dokladů nalézáme přece jméno Mertla, zedníka a měšťana, od jehož vdovy a sirotků Zachariáš z Hradce roku 1576 — tedy již po dohotovené přestavbě zámku — koupil dům i s příslušenstvím v městě, proti novému zámku ležící, za 200 kop, kdež vystavěl potom velké stavení sýpek.*) Vedle toho jmenují městské knihy trhové roku 1543 Tomáše zedníka, roku 1569 Abrahama zedníka, již byli v městě usedlí, a na předměstí Lorenze zedníka, kterýž měl také svůj grunt. A že byli zde také dovední tesaři, dokládá zpráva při roku 1587 ze dne 3. června, kdy stavby milovný Adam II. z Hradce projednal dílo na zámku Hradeckém s Mikulášem a Vincentem, tesaři z Telče. Více příkladů takových má Hradec, a bez nich

*) Gruntovní kniha městská z XVI. stol. B.

nejsou Slavonice ani Kumžak, kteráž obě města patřila druhdy k panství Teleckému.

Mezi zachovanými výsadami cechů, jichž paměti na Telči počínají výsadami řezníků z roku 1490 jakožto nejstaršími, o kamenících, zednících a tesařích zmínky nenajdeš. Totéž bylo i jinde a možno vyložiti jen tím, že počet jednotlivců příslušící k těmto řemeslům nebyl hojný. Možno také, že na panství Hradeckém náleželi všickni zedníci a kameníci, již v městech a po venkově se nalézali, k určité huti (jihočeské), o níž však bližší zprávy se nedochovaly. Tolik jest jisto, že pořádky cechovní jmenovaných řemesel založeny u nás teprve ve století XVIII. Tak bylo na Hradci Jindřichově, Telči, Slavonicích, Kumžaku, ano i na sousedním panství Dačickém, kteréž v některé příčině můžeme k panství Hradeckému také přimknouti; neboť do roku 1459 patřilo panství Dačické pánům z Hradce,*) od těchto obdrželi Dačičtí jich městský znak a povždy řídili se právem Jindřicho-Hradeckým, k němuž brali svá odvolání a užívali též měr a vah Hradeckých.**) Z Kumžaku přišli do Dačic mistři stavitelští František a syn jeho Karel Cameli, kde zaměstnáni při stavbě nového zámku a přestavbě radnice po požáru r. 1722 a připojeni potom se svými tovaryši k cechu truhlářskému, tak že obě řemesla zůstala cechem spojena až do smrti obou mistrů r. 1768. Za nástupce mistra Matěje Kirchmayera ze Znojma založen r. 1770 samostatný cech zednický a kamenický, k němuž byli připojeni roku 1783 tesaři. Jan a Michael Kirchmayerové vynikli jakožto výteční stavitelé střízlivého baroku. Jan stavěl mimo jiné též průčelí a věž při kostele Volfířovském, kterážto stavba zůstala nedokončena, a Michael vystavěl nynější farní chrám Dačický.

V minulém století zabírali Dačice značným počtem pravých mistrů zde usedlých čestné místo mezi ostatními městy kraje. Nehledě ani k vynikajícím odborníkům jiných odvětví, z nichž uvádím toliko měšťany varhanáře Václava Pantočka a Václava Hlineckého†,) zasluhuje předního povšimnutí sochař a řezbář Dačický

*) Archiv český IX.

**) Dačické „Vejpovědi z práva" z roku 1561 a městský archiv v Jindř. Hradci: „Knihy pamětní" ze XVII. stol.

†) Kromě Dačic a okolí pracoval V. Pantoček varhany pro mnohé kostely v Čechách. V inventáři, po smrti jeho sestaveném, nalézáme ote-

Matouš Strahovský, od něhož kromě jiných četných prací pocházejí sochy při sloupu s postavou Panny Marie na horním náměstí Dačickém. Dosud vypráví se v Dačicích, že zdejší sousoší Panny Marie provedeno bylo týmž sochařem, jako velkolepé sousoší sv. Trojice na náměstí v Jindř. Hradci, kteréž postaviti dal tamější měšťan a c. k. poštmistr Ondřej Jos. Bayer mezi lety 1764—1766 ponejvíce vlastním nákladem.*) Litovati jest, že o zhotoviteli tohoto pomníku určitých zpráv nemáme; přes to však práce svědčí Strahovskému, jakož i ta okolnost, že uměle tesaný kamenný kříž s Kristem, postavený na rybnickém mostě v Hradci Jindřichově, jest dle určitých zpráv prací Strahovského z Dačic, objednanou od téhož O. Bayera, jak svědčí jeho znak na štítku zde umístěný.**) V týž čas pracoval také Strahovský hojně pro vrchnost Hradeckou, když vyzdobován byl vnitřek kaple při nově zdviženém zámečku lovčím Jemčině. Zde pořídil veškeré řezby na všecky tři oltáře.†) Kromě těchto datovaných zpráv jest ještě hojnost jiných dokladů umělé práce Strahovského v okolí Dačic, však vypočítávání jich rozšířilo by příliš toto pojednání. Co bylo uvedeno, dostačí úplně k poznání toho, že styky mezi Hradcem a Dačicemi bývaly živé a že v Dačicích v minulém století žili umělci, již získali si daleko v okolí a v Čechách zvučného jména. Strahovský zjevuje se ve svých pracích jakožto hotový umělec a jest ve mnohé příčině původním. Práce jeho mají ve formách těla a obličejů mnoho ušlechtilého a postavy jsou prosty přehnaných pohybů, tehdáž dosti oblíbených.

V Telči spadají v ten čas umělé práce sochařské bratří Hambů, Kovandy a na počátku téhož století již méně dokonalé práce brtnického sochaře a řezbáře Davida Liparta.††) Shrneme-li jenom tyto nejpřednější doklady, pomíjejíce prozatím jiných, méně závažných, nabudeme přesvědčení, že průmysl kamenický

---

vřenou ještě položku „za varhany do Velvar 350 rýnských, z čehož došlo jen 200 rýnských". Hlinecký sestrojil nepochybně varhany pro kapli loveckého zámku „Jemčina" u J. Hradce. V knize pamětní z roku 1774, jednající o stavbě zámku a kaple sv. Jana N. v Jemčině, není jméno varhanáře udáno, nýbrž jen vždy stojí psáno: „Dem Datschitzer Orgelbauer für die Orgel 450 Fl rhein."

*) P. Frt. Rull, Monografie města Hradce Jindřichova 27.

**) Tamtéž a Claudius, Gesch. d. St. Neuhaus 176—179.

†) Archiv zámecký, Zámek Jemčina VI. B. β.

††) Město a panství Telč 144, 264, 226—231.

v našem kraji nebyl pouhým řemeslem, ale dosáhl značné výše umělecké.

V Telči založen cech zednický a kamenický roku 1733 dne 28. října již na základě nových řemeslných patentů, které Karel VI. vydal k obmezení všelikých zlořádů, vloudivších se prodlením dob do správy a zřízení cechovního. Patenty doplněny roku 1739 generálními artikuly pro všechny cechy a oboje tištěné nalézá se dosud ve staré pokladnici těchto pořádků, nyní v městském museu.

Staré artikule uvedených cechů nalezeny však před nedávnem v Kumžaku. Frant. Ant. hrabě z Lichtenštejna potvrzuje dto. na zámku Telči, na den sv. mučednice Apolleny, jinak 9. února 1724, řád a artikule cechu zednického, kamenického a tesařského v Kumžaku a okolí.*) Platné mají býti potud, „pokud by jiné od císařské a královské milosti sobě nezpůsobili“. Artikule tyto jsou důležity nejen pro jich řídkost, ale hlavně z té příčiny, že, soudíce dle obsahu a znění jejich, pracovány byly podle vzorů mnohem starších. To dosvědčují též různé platy kopami grošů českých, jakož i upotřebení slova huť**) v odstavci 22., kde nařízeno, aby žádný tovaryš z hutí, od verštatu, anebo z jiného díla k obědu nechodil, „než tu, kde dílo má, s jinými se stravou opatřil, leda by blízko domů měl“. Okolnost tato podporuje také výše již pronesené domnění, že zedníci a kameníci na panstvích pánů z Růže měli nepochybně v dobách starších svou huť.

Obsahem jsou artikule ve mnohé příčině zajímavé, zvláště v těch odstavcích, jimiž se odchylují od běžných ustanovení všem starším cechům společných.

Dle odstavce 3. řídili se tímto pořádkem všichni na panství Teleckém „v městech, městečkách a po vesnicích se vynacházející řemeslníci“, tedy i telečtí a to, jak výše již doloženo, až do roku 1733. Hejtman v Telči „nynější i budoucí“ ochránlivou ruku nad tím držeti měl, aby všichni řemeslníci na panství k tomuto pořádku příslušní, jím se řídili a kteří by tak učiniti nechtěli a dílo buď při vesnicích, anebo kdekoliv jinde konali, aby podle prohřešení svého byli potrestáni.

---

*) Opis artikulů laskavě mi opatřil pan L. Domečka v Hradci Jindř.
**) Má týž význam jako německé Bauhütte.

Učení na zednictví trvalo 3, na kamenictví 4 a tesařství 2 léta, kterážto doba dle dobrého zdání „lehrmistra“ mohla býti prodloužena. Synové mistrovští týmž právem a povinnostmi byli zavázáni, toliko doba učení byla o rok kratší.

Žádný nemohl se státi mistrem, kdož by po vyučení svém nedělal jistý čas mezi mistry svého řemesla a když potom v některém městě neb městečku se usaditi chtěl, musil prve zjednati si městské právo a kromě obyčejných povinností učiniti „mistrovský kus“.

Mistrovské dílo záleželo pak u zedníků v tom, že měl každý vyhotoviti „sklep*) sklenutý ze všech čtyř stran s kuklicemi, schod k volnému scházení, buď prostý nebo lomený, aby se vrchní stupeň s vrchním dlážděním srovnával a stupeň jeden druhého ani větší ani menší nebyl“. Kameník měl vyhotoviti „dvéře s poduškami a kragštejnami, okno krámský v úhelnici s puntem**) a stupeň do šneku točitého“ a tesař musil postavit „stodolu na osmi sloupech a vazbu v krovech bez všeho vejstavku“. Z mistrovského kusu bylo možno se vyplatiti za 10 kop grošů a 1 libru vosku kromě svačiny; též synové mistrů městských i vesnických, jakož i ti, již pojali vdovu po mistrovi neb dcerku mistrovskou za manželku, osvobozeni byli od děl mistrovských. Když pak zedník kamenictví anebo tesařství provozovati chtěl, taktéž i naopak, byl povinen provésti příslušné dílo mistrovské a potom původního řemesla svého musil zanechati, „aby tudy jiným překážky nečinil pod ztracením obojího řemesla“. Kromě toho každý, kdo řemeslo proměnil, zaplatil 6 kop do pokladnice; vesničtí mistři však od takových mistrovských děl byli osvobozeni.

Mistr byl povinen k dělníkům přihlížeti, je pobízeti i sám dělati, aby spravedlivě hleděli peníze vydělávati a dobré a úpravné dílo provedli. Jestliže některý mistr toho nedbal, a lidi o peníze tak svévolně podváděl, ten měl býti z města vypovězen a mělo „po něm psáti, aby žádná čeleď podle takového podvodníka nedělala, ale jeho se ve všem varovala“. Však prve, „než kdo v takovou lehkost byl uveden“, musil podvod jeho od starších mistrův a cechmistrův i od samého práva „patrně ukázán býti“.

*) Sklep tolik jako sklenutá místnost.

**) Zde popis starého krámu — koce s oknem výkladním, jak viděti hojně na starých obrazech měst.

Odpočinek při snídaní trvati měl hodinu od 8 do 9, když aspoň tři hodiny před tím bylo děláno. Oběd určen na dobu od 1 do 2 hodin. Konec díla byl času letního o 7. hodině. V sobotu mohl každý již po 6. hodině z díla jíti. Do díla nosil s sebou mistr „pravídko s coulemi", tovaryš pak pravídko bez coulů.

Jestliže mistr neprovedl díla bytelného, „tehdy z toho vinen byl podle smlouvy svatováclavské a zřízení zemského"; však pro lepší toho bezpečnost a pro ujití všech škod musil každý mistr, který dílo k stavení projednal a díla toho rejsování učinil, ono rejsování starším cechmistrům přednésti a ukázati.

Zedničtí mistři venkova nesměli městským překážeti, leda by mistři v městě a jich čeleď nemohli vystačiti. Vyskytlo-li se někdy dílo, jež z pořádku žádný postaviti schopným nebyl, mistru odjinud povolanému překáženo nebylo, ale takový mistr, po dokonání díla svého, když v městě dále pracovati chtěl, byl povinen zjednati si právo městské a do cechu vstoupiti.

Veškeré „humplířství" bylo stíháno. Jestliže se kdo takovým vyskytl a byl poddaným, od hejtmana Studenského nejprv k poslušnosti přidržán, a pakliže to nepomohlo, teprve od hejtmana Teleckého byl donucen s cechem se srovnati. Vyjati byli toliko lepiči po vesnicích, kteří sloužili lidem mazáním půd a světnic uvnitř nebo zvenčí, taktéž každý poddaný, kterýž na svém gruntě pro sebe ode zdi něco chtěl udělati.

Odejíti za prací bez opovědění se vrchnosti prostřednictvím cechu trestáno pokutou 5 kop grošů českých, aby vrchnost, pokudž koho potřebovala, nejprv sama užiti mohla. Odešel-li někdo s vědomím vrchnosti za prací na 4 míle od Kumžaku, musil se vraceti k slavnostem církevním, pakli byl dále, vraceti se nemusil. V jiných odstavcích souhlasila pravidla cechu zednického, kamenického a tesařského na panství Teleckém s příslušnými artikuly cechů ostatních.

Cechovní zřízení upravené potom Karlem VI. poznenáhlu počalo se rozkládati, až nový živnostenský řád roku 1859 staré cechy zrušil. Z řemesel tu uvedených nepozbylo toliko kamenictví na bývalém panství Teleckém svého starého významu, což jest ovšem podmíněno toliko výtečným materiálem zdejším, totiž jemnozrnou a měkkou žulou, kteráž i ku pracím jemnějším jest způsobilou. Na sta kameníků nalézá v našem kraji výživu, přes to že spojení s ostatním světem jest tu tak znesnadněno.

Nedávno nahrazeny při obnově kostela sv. Jana v Jindř. Hradci některé staré kružby novými, jež přesně dle starých vzorů provedeny z žuly zdejší; práce ta jest tak dokonalou, že nemusil by se za ni styděti ani mistr staré huti — ovšem, že byla provedena dle podrobného modelu. — Přiměřené vyškolení našich kameníků přivedlo by zajisté nové obrození starého řemesla, po němž zachováno dosud tolik památek.

Jar. Janoušek.

Změna české a německé národnosti na Moravě l. 1880—90. Sčítání lidu z r. 1890 bylo teď vydáno.*) I můžeme se mimo jiné věci dověděti, zdali, jak a kde změnil se poměr národnostní. Čísla tu jasně mluví a poučují.

Na základě úředních popisů starých a z r. 1880 víme,**) že česká národnost po těžké ráně 30leté války opět se vzmohla v následujících 200 letech, rodnou půdu nejen udržela, nýbrž i některé dědiny opět získala, že v těch 200 letech přibylo na Moravě Čechů 4% obyvatelstva, tedy v 10 letech průměrně 0·2%. A kolik za posledních 10 let?

Podle sčítání lidu bylo:

obyvatelstva domácího	Čechů
r. 1880: 2,140.820, totiž:	r. 1880: 1,505.461 = 70·32 %
r. 1890: 2,261.296 „	r. 1890: 1,591.562 = 70·38 %

Němců	jiných
r. 1880: 628.907 = 29·38 %	r. 1880: 6452 = 0·30 %
r. 1890: 663.119 = 29·32 %	r. 1890: 6615 = 0·30 %

Čechů tedy přibylo 0·06 % všeho obyvatelstva; Němců dle obcovací řeči o tolikéž ubylo; poměr jiných národností zůstal stejný.***)

*) Podrobný seznam míst na Moravě. Nově spracován na základě výsledků sčítání lidu ze dne 31. prosince 1890. Vydán cís. kr. statistickou komisí. Ve Vídni 1893. Cena 4 zl. 20 kr.

**) Moje „Morava a její obvody ve Slezsku po 30leté válce“ u přirovnání k dobám následujícím, str. 182—186

***) Součet podle obcovací řeči domácího obyvatelstva liší se od celkového počtu obyvatelstva přítomného r. 1880 o 12587 (přítomno 2,153.407 lidí), r. 1890 o 15574 (přítom. obyvatelstva 2,276.870). Roku 1880 počítáni jsou Charváti u Mikulova k Čechům (str. 105—106), r. 1890 k národnosti „jiné“ (str. 137—138). Aby náš počet byl co nejsprávnější, pracovali jsme dle součtu

Počítáme-li, o kolik je zvláště Čechů a Němců skutečných a přihlášených r. 1890 více než r. 1880, jeví se i tu, že v těchto 10 letech Čechů přibylo více o 0·3 % než Němců, totiž 86.101, t. j. 5·4 %, Němců 34.212, t. j. 5·1 %. — Přibylo tedy české národnosti v této době, kdy se národní uvědomění na obou stranách, české a německé, více budí a šíří, poměrně k minulým 10letím méně: tehdy průměrně 0·2 % všech obyvatelů, teď jen 0·06 %; ale přece ještě pokročila. Získalať opět celkem i více půdy a obcí: ze starších obcí nabyla opět 7 s rozlohou 37·62 km^2, ztratila jich 5 s 28·87 km^2, totiž:

a) počeštily se opět: b) poněmčily se:

obce	Výměra km^2	Mají obyvatel	obce	Výměra km^2	Mají obyvatel
na Brněnsku:					
Břeclav . .	28·88	6430	Alexovice .	1·89	256
Ledec	2·78	212	Smolín . .	5·88	394
na Znojemsku:			Krumlov . . .	14·10	1868
na Jihlavsku:					
Hynčov . . .	5·40	196			
Rantiřov . .	2·70	334			
na Olomoucku:					
Labutice .	1·57	214	Slatina . . .	2·64	284
Ruda n./M. .	3·80	950			
na Jičínsku:			Vítkovice .	4·36	10294
na Hradišťsku:					
Uher. Hradiště	2·49	3939			
Úhrnem	37·62	12841	Úhrnem	28·87	13226

Z novějších osad, které byly založeny od XVIII. století obyčejně na místě bývalých panských dvorů a k jiným obcím jsou připojeny, počeštily se opět tři s 566 obyvateli: na Olomoucku Lechovice s 191 obyv., Plichtenice s 296 obyv. a Třemešek s 79 obyv.; poněmčily se také 3 s 198 obyvateli: Handlovy Dvory u Jihlavy se 68 obyv., Nové Zámky u Litovle s 97 obyv.

národnosti domácího obyvatelstva a Charváty r. 1880 důsledně také počítali k „jiné“ národnosti, když r. 1890 k ní jsou připojeni, tedy: 1,505.461 Čechů a 6452 jiné národnosti (místo 1,507.328 Č. a 4585 jiných).

a Nový Dvůr u Benkova s 33 obyv. — Česká národnost nabyla opět svých 10 osad, ale ztratila 8 jiných. Hledíme-li k poměru obou národností na Moravě, jeví se tento výsledek méně příznivým: česká většina 70% získala jen o 2 dědiny více, než německá menšina 29%.

V těchto a jiných obcích staly se změny v 10 letech až 20, 30, ano až přes 40%, což nikterak není přirozený, klidný vývoj, hlavně ve starých dědinách. Nepřirozený takový přechod z jedné národnosti do druhé vysvětluje se tím, že správa obecní a moc dostala se do rukou národnosti druhé, zakládaly se v českých osadách německé školy a závody, a lidé nesamostatní ze všelijakých příčin osobních udali obcovací řeč r. 1880 nebo 1890 jinou nežli skutečně svou mateřskou, takže v mnohých obcích udání obcovací řeči není spolehlivé a pravdivé. — Staly se tyto změny podle jednotlivých krajin a německých ostrovů:

1. U Brna přibylo českých menšin hlavně v Černovicích a v Petrohradské ulici; ubylo jich v Brně, v Dolních Jeršpicích, Mariacelli a v Ivanovicích (24%). Ve Dvorské zmizela česká menšina úplně. — V českých obcích přibylo Němců v Králově Poli, v Ugartově (26%); ubylo v Tuřanech (8%); v ostatních obcích zůstal poměr skoro nezměněn. Menšin pod 10% většinou ubylo českých i německých.

2. U Víškova: V tomto městě zůstal poměr nezměněn, v Rousinově a Slavkově ubylo Němců; Čechů přibylo v poněmčené vsi Čechách (11%), ubylo v Komořanech (až 27%).

3. Na jižní Moravě: Na Brněnsku Břeclav má opět českou většinu; Ledec u Židlochovic jest opět český (měl 27%, nyní 69% Č.), takže Vojkovice staly se pouhým ostrůvkem německým. Poněmčil se Smolín u Židlochovic; r. 1880 měl 27% Němců, r. 1890 již 69%. České menšiny přibylo v Pouzdřanech, ubylo v Hustopeči a v Pohořelicích (o 20%); německé menšiny přibylo v Židlochovicích (o 15%), ubylo v Podivíně.

Na Znojemsku ztratili Čechové město Krumlov (r. 1880 bylo 45% Němců, teď 65%); naopak ubylo Němců v městě Jemnici. — Ve vesnicích přibylo Čechů: v Pemdorfě u Miroslavě, v Kadově, v Želovičkách, Šumicích u Znojma, v Suchohrdlí, Mansberku a Stošíkovičkách; u Vranova ve Vracovicích 28%; v Unašově a Petříně Starém a Novém, u Jemnice v Plačovicích; — však ubylo jich: v Hostěhrádku, Hradišti

u Znojma, v Těšeticích, Šreflové, Frandorfě, v obojím Hobzí (28 a 7%), v Kyjovicích. — Německé menšiny přibylo v Olbramkostele, Bítově, Želeticích a Vítonicích (27%); ubylo v Oslnovicích a Veskově.

U Dačic přibylo české menšiny v obou Radíkovech a Rožnově, ubylo v Bolíkově; Němců přibylo v Nových Dvorech, Dačicích a Markvarci.

Charváti u Mikulova byli r. 1880 počítáni za Čechy a bylo jich: v Novém Přerově 85%, ve Frelešdorfě 76% a v Dobrém Poli 67%; nyní jsou přihlášeni dílem za Čechy, dílem za příslušníky jiné národnosti; dohromady v první vsi 615 t. j. 87%, ve druhé 844, t. j. 74%, ve třetí jen 38 = 5%. Dobré Pole jest prý německým.

4. V městě Jihlavě přibylo Čechů o 1%; v okolí mají teď přes polovici (53%) Čechů vsi Hynčov a Rantířov, a české menšiny přibylo ve Falknově (o 24%), v Hruškových Dvorech (29%), ve Studničkách a Suché. — Poněmčily se Handlovy Dvory (dříve 39% Němců, teď 68%), a české menšiny ubylo v Cížově a Vilanci. Menšiny německé přibylo v M. Beranově.

5. U Třebové získali Čechové 2 vsi, Plichtenice a Lechovice, jež tvořily německý ostrůvek u Loštic; ale ztratili Slatinu u Jevíčka. České menšiny přibylo v Libové u Mohelnice; ubylo v Dolní Bušině, Slavoňově a Šumvaldě. — Němců ubylo v Jevíčku, v Lošticích (o 24%), v Trnávce Nové, v Březové, v Zábřehu a Mírově; v Nových Dvorech (48%), v Maloníně (32%), v Mezihoří a Tkanově u Mohelnice; přibylo jich v Želivsku u Jevíčka, v Rudolfově u Zábřehu, kde jich dříve téměř nebylo a nyní až 49% obyvatelstva za Němce napsáno jest, a v Janoušově.

6. U Brodku bývalá česká ves Runařov ještě více jest poněmčena (o 10%), naopak Labutice opět se počeštily (r. 1880 měly 20% Čechů, teď 63%).

7. V Litovli přibylo Čechů 2%, ale poněmčily se 2 novější osady, Nový Dvůr a Nové Zámky, tak že město Litovle nyní spojeno jest s poněmčenou krajinou severní.

8. V Olomouci přibylo Čechů 1%, v okolí: v Hněvotíně, v Nové ulici; však ubylo jich v Neřetíně, v Pavlovicích, Zelené ulici, v Novosadech. Němců přibylo ve Chvalkovicích, ubylo na Sv. Kopečku.

9. Na severní Moravě počeštilo se opět město Ruda n./M.; u Šumberka skupina chalup Třemešek, dříve většinou německá, má nyní Čechů o 1 více. České většiny vzrostly v Úsově, v Plechách, Pančavě u Úsova, v Mrsklicích; naopak ubylo české menšiny skoro všude na Unčovsku, zvláště v Dědince, v Dětřichově, Hradečné, v Nové Dědině, v Plynkoutě, v Babicích u Šternberka, v Egrově. — Němců přibylo ve Štěpánově (11%), ubylo ve Střelicích u Unčova.

Na severovýchodní straně ztratili Čechové v městě Lipníku 6% a v Hranicích 2%, pak v Tupci, v Olšovci, v Uhřínově (30%), v Hartech (38%), v Prchalově, v Přívoze. — V německých osadách ustoupili Čechové: v Prusinovicích, v Nelhublích (24%); ale získali v německých osadách: Heřmanicích (20%), v Životicích, v Růžím Dole, ve svých osadách: v Jindřichově a Skotnicích. — Na Ostravsku velice přibylo Poláků, celkem z 887 na 3579, t. j. přes 7% všeho obyvatelstva Ostravského okresu. V Ostravě Moravské jest Němců jako dříve, ale Čechů méně; Němců přibylo tam v Přívoze (12%) a ve Vítkovicích (19%), které měly r. 1880 ještě většinu Čechů.*)

10. V ryze českých krajinách staly se hlavně tyto změny: Uherské Hradiště jest opět českou obcí, když se tam přihlásilo k české řeči obcovací 72% obyvatelů, k německé 28% (r. 1880 52%). V jiných městech českých většinou také ubylo lidí, kteří se přihlásili k obcovací řeči německé, jako: v Kroměříži (11%), Prostějově, Bučovicích, Boskovicích, v obou Meziříčích nad Oslavou a Bečvou, v Moravských Budějovicích, v Třebíči (19%), v Kyjově (12%), v Uherském Ostroze, v Uherském Brodě (17%), ve Strážnici; — avšak nově k obcovací řeči německé přihlásilo se nejvíce u Hodonína: v samém Hodoníně o 11%, v Bzenci a Čejči po 6% více než před desíti lety. Ve vsi Osové utvořila se německá menšina 18%, když tam přibylo židů (17). Poněmčila se ves Alexovice u Ivančic, kde zapsáno jest 66% obyvatelů k obcovací řeči německé (r. 1880 50%). —

(Přehledné, srovnávací tabulky o sčítání obyvatelstva mor. v letech 1880 a 1890 podáme v sešitě třetím.) *Slavík.*

*) Vítkovice velmi se rozšířily a poněmčily: r. 1880 měly 128 domů, 2591 obyv., z nich 1396 Čechů, 992 Němců, ale r. 1890 již 316 domů, 10294 obyvatele, z nich 4075 Čechů, 4816 Němců.

Vlastivěda moravská. Na dotazy přátel Vlastivědy moravské dáváme zprávu, že se o ní pracuje dále s patrným úspěchem. Některé rukopisy jsou hotovy a redakci již r. 1892/93 odevzdány (viz Časopis M. M. 1893, str. 64.), jiné koncem r. 1893, zvláště z oddílů, které mají podle osnovy*) nejprve tištěny býti, totiž: o přírodních poměrech Moravy rukopisy pánů professorů Josefa Klvaně, Dr. Frant. Kameníčka, Vác. Spitznera, Dr. Frant. Šujana; z místopisu je k tisku hotovo 5 okresů, zejména od písmene B, jež mají dle osnovy napřed vyjíti; ostatní zaručeny jsou do určité lhůty. Vlastivěda moravská mohla se tedy již tisknouti, jak bylo s počátku myšleno. Mezi oběma musejními spolky, v Brně a v Olomouci, bylo již ujednáno, že se má začíti s vydáváním nejdéle koncem r. 1893. Nakladatelství mělo býti od spolků svěřeno jednomu knihkupci, aby ve všem byla jednota. Vyjednáváno bylo s p. Jožou Barvičem v Brně a s p. R. Prombergrem v Olomouci, jenž nakladatelství chtěl převzíti.

Na závadu Vlastivědy vyskytly se hlavně r. 1893 některé obtíže. Mimo jiné závažnou překážkou bylo od prázdnin r. 1893, když jednalo se na Olomoucku o programu W. Müllera, spisovatele „Geschichte von Olmütz“, aby duchovenstvo obstaralo druhé vydání velkého díla P. Řehoře Volného „Kirchliche Topographie von Mähren“ a také do češtiny je přeložilo. Tím bylo jednání musejních spolků o náklad Vlastivědy prodlouženo. — Dvě velká podobná díla najednou vydávati, nikdy by se v našich poměrech neodporučovalo. Zkušení odborníci soudili, že by překladem „Církevní topografie“ Volného byla Vlastivěda ohrožena nebo na dlouhý čas odložena; teď pouhý překlad vydati bylo by nevčasné a vědě neprospěšno; že nutno jest napřed církevní památky nově prostudovati, popsati, znamenitější vyobraziti, zároveň konati velmi pilná studia o staré topografii a j. v., než se může nová Církevní topografie vydati, jež by stavu kněžského jako vydavatele byla důstojna. Nepochybně se tak jednou stane v české řeči, nejen pouze v německé, jak toho naše vzácné památky církevní a úcta k nim vyžadují.

Nyní po několik let již pečují oba české musejní spolky na Moravě, aby nejen topografie, nýbrž i jiné odbory vlastivědné

*) Výtah osnovy Vlastivědy moravské podal Časopis M. M. r. 1891 na str. 60 a 158—160.

byly vědecky spracovány, a tak se k lepšímu poznání Moravy ve všech částech přispělo. Přípravné práce byly již vykonány (viz Časopis M. M. 1893, str. 63.—64.) a některé rukopisy již k tisku hotovy; ale za nahodilých překážek nebylo radno počíti s vydáváním. Mnozí přátelé Vlastivědy si toho žádali, jevíce potěšitelnou účast k ní; však někteří, jak často jinde bývá, i tu neukázali skutkem žádoucí ochoty. Proto musilo se počkati s nákladným vydáváním. — Vlastivěda jest práce vědecky a národně tak důležitá, že se časem musí vykonati, dříve nebo později, i kdyby nějaké obtíže byly. A teď pokročila již tak, že může ponenáhlu vycházeti, zvláště když dosti jest pilných odborníků.

Uváživ nastalé poměry a dávné přání, aby Vlastivěda moravská byla vydávána, rozhodl se musejní spolek v Brně, že po případě sám obstará její vydání. V únoru r. 1894 pak učiněna shoda obou spolků s nakladatelem a smlouva ujednána. Jmenované musejní spolky odevzdávají p. R. Prombergrovi do nákladu Vlastivědu moravskou s podmínkou, že dílo to důstojně vypraví a o hojné rozšíření se postará.

Redakce je stálá, společná. Odborní redaktoři jsou: školní rada Frant. Bartoš, professoři v Brně Dr. Frant. Dvorský, Jos. Hladík a Dr. Frant. Kameníček, red. B. Popelka a podepsaný; pro topografii obvodu Olomouckého V. Houdek a P. Jos. Vyvlečka, t. č. jednatel musejního spolku v Olomouci, pro topografii obvodu Brněnského podepsaný, zároveň hlavní redaktor celé Vlastivědy moravské od obou musejních spolků zvolen. Spolupracovníků jest nyní přes 50.*)

Redakce vykonala vše možné a „zařídila počátky Vlastivědy moravské dle nejlepšího vědomí a svědomí tak, aby základy velkého díla byly dobré a pevné a mohlo se pak jistě a zdárně pokračovati". Vlastní práce Vlastivědy jest úkolem jejím; o vydání pečuje s výbory obou musejních spolků.

První dva sešity Vlastivědy moravské mají se tisknouti na jaře 1894 a vyjíti najednou: jeden „Země a lid" a druhý z topografie Moravy, aby čtenářové měli ukázku celého díla, části všeobecné i podrobné místopisné. Následující sešity vyjdou

---

*) Spolupracovníci všeobecné části „Země a lid" a topografie obvodu Brněnského jmenováni jsou ve Výroční zprávě o činnosti Musejního spolku Brněnského za r. 1892 na str. 20.

s počátku ve volných lhůtách, potom, až se počet odběratelů zjistí a ustálí, pravidelně v určitých kratších lhůtách. Koná se tu velké dílo společné. I přejeme srdečně, aby se úplně zdařilo, národu a vědě prospělo. *Slavík.*

Polepšení erbu a pečeti m. Brna r. 1645. Za příčinou statečného se zachování měšťanů Brněnských při obležení Švédském r. 1645 propůjčil císař Ferdinand III. městu Brnu a jeho sousedům hojné milosti a vyznamenání, mezi nimiž bylo tolikéž rozmnožení erbu a pečeti, kteréž město to až dosaváde v svých potřebách užívalo, a to majestátem, daným v Linci dne 3. února r. 1646, kterýžto rozmnožený erb a pečeť se vypisuje takto: „Obdloužný žlutý štít srdcovitý, spočívající na podkladku řemeslně na spůsob arabesek vykrojovaném, v kterémžto štítu spatřuje se celý rozkřídlený orel černý o dvou hlavách s rožavenými písky a vyplazitými červenými jazyky; na jeho prsou leží obdloužný štítek, bývalý to starší erb městský obsahující, v němž viděti čtyři břevna čili pásy nad sebou na příč položené, z nichž první a třetí jest barvy červené, druhý a čtvrtý barvy bílé. Mezi oběma hlavama orlice nadepsané spatřuje se začáteční písmeno jména císaře Ferdinanda třetího: *F. III.*, nad štítem pak leží zlatá koruna královská a okolo štítu čte se nápis: „Sigillum senatus populique Brunensis“.
Ant. Rybička.

Dodatek k sepsání: „O rodině Heltu z Kementu“ v časopise Mat. Mor. Roč. XIII. 1881 vytištěnému.

Str. 6. Zikmunt ml. z Kementu zemřel 25. listop. 1581, dle spisu Bernarda Sturmia, písaře Jihlavského: „Eteostichorum ... centuriae sex. Gorlicii 1580“,*) však r. 1577. Z téhož spisu Sturmiova dovídáme se, že mladší bratr Zikmuntův Vladislav H. z K. narodil se 26. pros. 1559. Týž studoval v Lipsku a Vitemberce a putoval po Italii, odkud se vrátil r. 1576 a po smrti bratra svého Zikmunta ml. z K. uvázal se v dědictví otcovské. Byltě tak, jako starší bratr jeho, jinoch nemálo vzdělaný, jemuž výše řečený B. Sturmius připsal I. a II. centurii svého výše přivedeného spisu: Eteostichorum ... centuriae sex. — R. 1577 byla — dle Sturmia — za živnosti

*) Viz V. Brandl v Čas. M. M. XIII. str. 175.

Zikmunta ml. H. z K. ve Vel. Meziříčí zřízena akademie čili gymnasium „studio et impensis procerum illius regionis“, kteréž však bohužel r. 1601 bylo již opuštěno a zavřeno.

Str. 8. Po Ladislavovi Berkovi z Dubé držel zboží Velko-Meziříčské syn jeho p. Jan Jetřich Berka z Dubé na V. Meziříčí, Heřmanovém Městci a Stolanech, J. M. C. radda a mundšenk, horlivý to katolík, jenž v první čtvrti století XVII. vydal obšírnou instrukci strany spravování statků svých, kteráž jest vytištěna v časopise „Národ a Škola“. Ročník IV. 1883*) a jest povšimnutí hodna, jak co se správnosti jazykové tak i věcného obsahu týče, z níž však zároveň předkem vyrozumíváme, kterak po osudné bitvě Bělohorské postavení lidu poddaného v Čechách i na Moravě bylo pohoršeno, anobrž v tvrdé téměř otroctví přeměněno, k čemuž tuto ukazujeme.

Na str. 7. ř. 9. z dola sluší opraviti místo r. 1489 r. 1597.

Ant. Rybička.

Z výsad města Třebíče o židech. Pan Jan z Pernšteina a na Helfenšteině, pán v městě Třebíči, mimo jiné výsady v dlouhém listě z Pardubic daném ve středu před Proměněním Pána Krista léta 1547 dal Třebíči výsadu, aby židé na panství Třebíčském nebyli trpěni. Píšeť: „Také sau nás purgmistr a radda i všecka obec města Třebíče zato prosili: poněvadž od držení pana Jana Jetřicha Černohorského z Bozkovic, když sme se vně uvázali, židy z města Třebíče vypověděli tak, aby na panství Třebickém nikdež bytně nebejvali, abychom je v tom oppatřili, aby mezi nimi ani natom panství nebyli a bydlení ani podružství žádného nikdež nemívali a všech trhův jejich aby prázdni byli; kdež znajíc jejich slušnau žádost připovídáme jim sami za se, za erby i budoucí své, pány a držitele panství Třebického, že svrchupsaní měšťané i jiná městečka na panství Třebickém při tomto vašem zřízení tak se mají zachovati a žádných židův natom panství do města ani do městeček nemají přijímati a jich pauštěti, aby měli jaké domy sobě kupovati aneb v podružství bejti.“ *Fr. J. Rypáček.*

---

*) Artikulové k soudům vesnickým na panství Meziříčském atd.

Literatura.

Čtení o přírodě. Napsal Josef Úlehla. Díl I. a II. Šaškovy Mor. bibliothéky dílo 46. Vel. Meziříč 1893. Cena 75 kr.

Přese všechen netušený rozvoj exaktních věd vůbec, přírodních pak zvláště, který ve století našem svět dřívější takřka na ruby obrátil, který proměnil hlavně veškery poměry průmyslné, komunikační, obchodní ano i z části agronomické, nepopřává se ať zúmyslna, ať z nutnosti na školách našich vědám přírodním tolik místa, aby i laikové měrou intensivnější v té míře v tajnosti a zajímavosti přírody zasvěceni byli, jak toho okolnosti, ať nedím existenční, pro nás všechny vyžadují.

Však nelze příliš si stěžovati! I v jiných zemích, ba v samé praktické Anglii, která již z materielního stanoviska svého měla by vědám přírodním věnovati péči jak možná největší, není možno širším vrstvám obyčejným školským spůsobem dosíci onoho hlubšího přírodopisného vzdělání, kteréhož vyžaduje konec devatenáctého století.

Ale za to praktičtí Angličané mohou se ovšem chlubiti, že vše to, co jim snad školní vzdělání zůstalo dlužno, dovedou jim nahraditi přečetní učenci domácí a to řádu nejvyššího tím, že píší pro lid, pro širší obecenstvo, nedostižně zajímavé populární knihy o nejrůznějších partiích věd, především ovšem o vědách přírodopisných. Připomínáme tu jen k. p. proslavenou sbírku knížeček „Sciences primers“, která pod vedením učenců Huxleye, Roscoea a Balf-Stewarta poskytla kruhům nejširším spůsobem nejpopulárnějším, a při tom nejzábavnějším a ovšem i nejsrozumitelnějším celou serii pojednání o astronomii, fysice, fysiologii, geografii, geologii, chemii, národním hospodářství atd. a tím značně přispěla ku poměrně velké oné odborné vzdělanosti, kterouž i nižší hl. průmyslné třídy dělnické v Anglii velice prospěšně vynikají nad dělnictvo naše.

U nás, kde agrikulturní ráz lidu mnohem více převládá, kde není toho průmyslu jako v Anglii, kterýž by zpříma vyžadoval větších vědomostí o různých vymoženostech přírodopisných i přírodozpytných, — jest přírodopisné vzdělání širších vrstev na stupni velice nízkém. Z toho ovšem jde, že musíme měrou tím větší vážiti všech pokusů i prací, které přispívají ku povznešení přírodopisného vzdělání našeho lidu. Kdysi, před

desíti lety asi, učiněn u nás za tím cílem pokus převodem několika prací z uvedené sbírky „Sciences primers“; také „Matice lidu“ podala mnohou záslužnou práci přírodopisně populární za dlouholetého svého vycházení: ale dnes zaznamenáváme pod titulem shora uvedeným původní práci neobyčejně vynikající, jejíž vydáním nakladatelství Vel. Meziříčské vykonalo čin velice záslužný.

Autor uvedené práce, Jos. Úlehla, sám přírodopisec a mathematik, jak se říká od kosti a k tomu paedagog zkušený, znám jest hlavně v kruzích jemu blízkých již dávno jako jeden z nejlepších ne-li vůbec náš nejlepší popularisator vědecký, kterýž do té chvíle, ovšem jen po různých časopisech, roztrušoval zajímavá svoje pojednání. Soubornou větší nějakou podobnou prací před širší čtenářstvo dosud nevystoupil.

Tím mileji překvapila nás a zajisté i každého, kdož jen nahlédl do knihy uvedené, tato práce, která spůsobem nevšedně poutavým i průzračným vypráví najednou hned o několika disciplinách přírodovědeckých a do nejhlubších tajů jejich nás zavádí.

Probírejme se jen trochu kapitolami knihy Úlehlovy, jak za sebou následují, přirozeně jedna ze druhé se vyvinujíce! Již to seřadění nám osvětlí ráz knihy!

„Kterak skály se porušují (s výkladem některých fysikálních zákonů). Kterak vznikají roviny a nerovnosti na povrchu země (tu velmi zajímavé výpočty o odplavené zemi). O vodě pramenité, co nám vypravuje voda pramenitá (součást minerálních vod). Od čeho má voda příjemnou chuť (při tom úvod k lučebné stati). Z čeho vyrábí se kysličník uhličitý (o okysličování). Pak následuje přirozeně stať lučby: o vodě, o prvcích, o složení kůry zemské, o atomech a molekulách, o kyselinách a zásadách, o solích, o některých reakcích, o sloučeninách ústrojných, načež se vrací spisovatel zase k zemi v kapitole o vzniku kyseliny uhličité pod zemí a její koloběhu. Po té jsou statě: přeměna uhličitanů na křemičitany, o teplotě podzemské, o kamení sopečném, o původu skal. Krásně přechází se pak k oddílu: co nám vypravují skály vodorodé (o stáří skal, o živočišstvu zkamenělém, o původu vápence) a od toho k živočišstvu nynějšímu, k nynější a minulé podobě země naší. Na to vysvětlení o původu světla podzemského,

dějiny povrchu zemského i tvorstva pozemského (věk prahorní, prvohorní, druhohorní, třetihorní a čtvrtohorní) hlavně se zřetelem ke krajinám našim. Přirozeno, že u útvaru kamenouhelného setkáváme se s výkladem o tvoření se uhlí, při kamenosolném o soli atd. Při čtvrtihorách začíná výklad o vzduchu, o tíži jeho (tlakoměr, cyklony), následuje stať o stáří pokolení lidského. Pak spisovatel přechází ke slunci a hvězdám (velkost a vzdálenost slunce a hvězd, měření vzdáleností, soustava sluneční) a ku zajímavé stati o teple a práci a vzájemné jich proměně i o síle živé, načež zase vrací se ke slunci vykládaje, že jest pramenem veškeré práce pozemské. Organicky řadí se dále kapitola o původu tepla slunečního, o množství tepla toho, o výkladu jeho spektrem (se zajímavým poučením o spektrální analysi) a o uhražování vydaného tepla slunečního. Na konec přicházejí ještě statě o původu soustavy sluneční (Laplaceova theorie, výpočty Newtonovy a Adamsovy), o hvězdách létacích a o sluncích ostatních; o síle a hmotě a o pravé podstatě obou.

Jsme u konce, udiveni obsažností knihy! Co tu zajímavých údajů, co tu vědeckých a přece přístupnými učiněných pravd, co bedlivě počítaných číslic! Celá serie autorových výpočtů týkajících se hlavně poměrů moravských stála by za podání, aby si čtenář těchto řádků učinil představu o pietě, s jakou autor knihy k úkolu svému přistupoval. Ale čtěte sami! Neodtrhnete se tak snadno od knihy. Některé věci, některá důležitější dáta se opakují, jen abyste na ně nezapomněli, aby základy vědění byly pevny, a aby na nich celá další organická stavba poznatků přírodovědeckých mohla se bezpečně zbudovati. A velice mile se nás dotýká, že celou tou stavbou prošlehává světlo, které osvěcuje poměry vlastí našich vůbec, Moravy pak zvláště. Ta okolnost proto mile nás se dotýká, že proti veškeré přirozenosti věci se v našich příručních českých knihách přírodopisných člověk bohužel spíše o zemích mašakolumbských něco dozví než o Moravě! Ale o této věci někdy jindy.

Kniha „Čtení o přírodě“ je kus poctivé, bedlivé, s nadšením psané práce, a postřehneme-li tu a tam nějaké nedopatření, poznáme snadno, že nepadá na vrub spisovatele, než na účet korrektury, kteráž autorovi z tiskárny nepravidelně byla dodávána.

Nepřejeme ničeho více leč, aby podařilo se nám řádky těmito veřejnost upozorniti na spisovatele, dosud skromně stranou stojícího a na jeho práci. Jsme jisti, že každý čtenář knihy i vzdělaný, který neměl příležitost sledovati rozvoj věd přírodních, s povděkem dočte ji do konce a že nabude čtením tím neobyčejné množství poznatků, o nichž neměl určité představy. Od listu k listu bude čísti horlivěji — má-li pro přírodu jen trochu opravdového zájmu — až ke kapitole poslední, v níž položeny otázky, kdy a z čeho vznikl tento svět, kdo stvořil hmotu a sílu atd.

Poslední otázka bývá často s jistou úmyslností od laiků přírodozpytcům předkládávána. Ale autor, přírodozpytec rozumný, odpovídá tazatelům jménem všech ostatních, opravdových zpytců přírody: „Jsem jako drobné pachole, jež sedíc na břehu nedozírného moře lesklé skořepiny sbírá, kdežto v tajemných hlubinách mořských uloženy jsou nedostupné poklady. Ale (ty čtenáři) ptej se srdce svého, jež o právo své hlásí se tam, kde počet pozbývá síly a práva, a čiň, jak činíval velký přírodozpytec anglický Newton: obnaž hlavu, kdykoliv vyřkneš slovo Bůh!“ —

Od autora „Čtení o přírodě“ očekáváme co nejdříve další stejně poutavě a populárně psaná pojednání o chemii a mathematice. *J. Kl.*

Klasobraní z programmů středních škol za rok 1893. V programmech středních škol, pokud se zabývají Moravou a Slezskem, roku 1893 hlavně byla pojednání z odboru přírodnického, ale také grammatika, kulturní dějiny i zeměpis došly povšimnutí.

V programmě c. k. vyššího gymnasia českého v Brně nejstarší professor, který působí na ústavě od založení jeho, Vlad. Šťastný, na 21. str. podává Rozhled po prvních pět a dvacíti letech (1867/68 až 1891/92) trvání c. k. vyššího českého gymnasia v Brně. Pojednání jest psáno způsobem chronologickým dle školních programmů gymnasijních. Na konci jest seznam dosavadních ředitelů, professorů, supplujících a pomocných učitelův a počet žáků za 25 let. Přehledné vypsání osudův nejstaršího českého gymnasia moravského jest dobrým příspěvkem k dějinám středního školství země Moravské.

Desátý programm českého vyššího gymnasia v Opavě přináší pěkné pojednání řed. Vinc. Praska K dějinám řemesel

ve Slezsku. V úvodě praví vzorně pilný topograf a dějepisec své vlasti, že o řemeslech v Rakouském Slezsku bylo dosud velmi málo psáno a že o mnohých řemeslech, která několik set let měla své cechy, není zpráv. Po desetiletém svědomitém sbírání autor v rozletitých kapitolách sestrojuje pomůcku přátelům domácích dějin o neobyčejné rozmanitosti cechovních zjevů slezských. Nejvšestrannější obraz, charakterisující i poměry jazykové, podává autor o cechu pekařů Opavských, kteří dostali řád cechovní od Vratislavských pekařů prostřednictvím purkmistra a rady města Vratislavi r. 1439. Řád ten jest tu otištěn, a podány příslušné listiny královské a jiné, jakož i různé cechovní zprávy, kterých se autor mohl dopíditi. Poutá nás zvláště zpráva o stávce pekařů Opavských z r. 1574. Pojednav o přerozmanitých ceších Opavských, autor sbírá zprávy cechovní i z jiných míst slezských a ukazuje, jak vynikající měrou řemesla a cechy Vratislavské působily na vývoj řemesel a jejich cechů na Těšínsku, Opavsku i Krnovsku. Nejedna mluvnická zvláštnost i citované listiny dokazují, že se ve Slezsku utvořila česká terminologie cechovní poněkud různá od názvosloví v Čechách i na Moravě obyčejného, poněvadž české řeči jednací užívaly cechy nejen v městech českých, ale i polských. Pojednání (56 stran) svědčí o velmi bedlivé péči autorově, aby kulturní dějiny našeho Slezska byly vyjasněny a probádány důkladně i vhodně.

V programmě české vyšší zemské realné školy v Prostějově pilný přírodopisec prof. V. Spitzner na 26 str. popisuje Ostružiny vysočiny Drahanské. Autor praví v úvodě, že na žádné hornatině moravské nebylo dosud objeveno tolik rozmanitých ostružin jako na vysočině Drahanské, hlavně na východní její pískovcové části. Na vysočině této jsou skoro všechny druhy moravských ostružin. Aby obraz květeny ostružin moravských byl úplný, autor do svého pojednání o ostružinách Drahanských přibral také ostatní ostružiny moravské, jejichž charakteristiky vyznačuje stručnými diagnosami a u každé ostružiny jmenuje odrudy její a naleziště.

V programmě c. k. českého vyššího gymnasia v Kroměříži podává prof. J. Zahradník na 81 str. druhou část (dokončení) svého důkladného pojednání s nápisem Analytické tabulky k určování cévnatých rostlin města Kroměříže i dalšího okolí. Pojednání žákům určené zabývá se cévnatkami

srostloplátečnými a prostoplátečnými, má tabulky rostlin zmíněných, označuje naleziště cévnatek v okolí Kroměřížském a svědčí o pilném odborném studiu autorově.

V programmě c. k. české vyšší realné školy v Brně prof. Jan Vyrazil v krátkém pojednání ($4^1/_2$ str.) s nápisem Žulový syent na jihozápadní Moravě upozorňuje žáky na horninu, pokud se její obvod prostírá na Brněnsku, určuje hranice její a vypisuje její složení.

V programmě c. k. vyššího gymnasia v Przemyślu prof. Jiří Harwot uveřejňuje článek (62 str.) Cieszyn i ziemia cieszyńska pod względem geograficzno-statystycznym. Jak jest vidno z názvu, líčí spisovatel Těšín a Těšínsko po stránce zeměpisné a statistické. Pojednání má dva oddíly. V oddíle prvém spisovatel stručně vypravuje o založení Těšína, o znaku a opevnění města, o předměstích a zalidnění, podává zprávy o školách a rozličných ústavech, stručně popisuje kostely a důležitější budovy, rozhlíží se po průmysle a obchodě i závodech peněžních, úřadech, časopisech a spolcích. Ačkoli autor se zmiňuje také o spolcích německých, českých spolků nezná. V oddíle druhém jest popsáno Těšínsko, poloha a rozloha knížectví Těšínského, hory, geologie, vodstvo, podnebí, rostlinstvo a zvířena. Potom jest pojednáno o počtu obyvatelstva, o národnosti a náboženství, o živnostech, zaměstnání a vzdělanosti. Autor právem opírá se barbarskému názvu „Wasserpolákův". Na konci jest stručný místopis Těšínska dle soudních okresův.

Ve výroční zprávě zemského realného gymnasia v Uničově prof. Karel Klement podává Weitere Notizen zur Geschichte der kgl. Stadt Mähr. Neustadt im XVII. und XVIII. Jahrhundert. Podav r. 1890 v programmě Einige Notizen über den Magistrat der königl, Stadt Mähr. Neustadt im XVII., besonders im XVIII. Jahrhundert bis zu seiner gänzlichen Umgestaltung durch das Hofdecret vom 24. Februar 1786, přidává autor na 20 str. další zprávy k dějinám městským. Autor nejprve se zmiňuje o starém olejovém obraze z r. 1680, kterýž obraz podává pohled na Uničov za století XVII., dotýká se obléhání Uničova Švédy v letech 1642—1650, líčí požár města r. 1643, vypisuje zprávy o počtu domův a dovozuje, proč bylo málo domů stavěno. Obšírněji zabývá se várečenstvem městským, líčí nouzi peněžní, přestavbu radnice r. 1666 a jiných

uměleckých staveb městských. Na konci píše o rozdělení města a opevnění jeho, všude užívaje příslušných pramenů listinných; někdy také dokládá se Englovou historií městskou.

Ve výroční zprávě I. německého c. k. gymnasia v Brně prof. dr. šl. Rud. Sowa na 19 str. ve článku Die mährische Mundart der Romsprache pojednává o moravském nářečí cikánském ve dvou dílech. V díle prvém autor stručně srovnává zvláštnosti nářečí cikánského v Čechách a na Moravě s nejstarším evropským nářečím cikánským, totiž řeckotureckým, a s nářečími sousedními. V díle druhém, ve vlastním svém pojednání, spisovatel vývody své staví na dvou textech, z r. 1887 sepsaných dle výpovědi cikána příslušného do Boskovic. Poněvadž P. Ješina ve svém spise (Romani čib) o hláskosloví velmi krátce pojednal, Sowa zevrubněji probírá hláskosloví moravského dialektu cikánského a na konci podává znění obou textů z r. 1887. Práce jeho jest vhodným příspěvkem mor. mluvnictví cikánského. U nás před Ješinou psal o cikánštině básník Ant. Jar. Puchmajer.

Ve výroční zprávě německého obecného nižšího gymnasia v Kyjově řed. Leop. Tertsch na 7½ str. podává příspěvek Zur Geschichte des Deutschen Communal-Untergymnasiums zu Gaya. Krátký příspěvek tento jest vlastně doplněk jubilejního článku býv. řed. Theodora Sewery, který napsal dějiny Kyjovského gymnasia za dobu od r. 1869 do r. 1887 v programmě téhož gymnasia z r. 1887.

V programmě c. k. vyššího gymnasia ve Vidnavě prof. J. n Reidinger na 4 str. podává způsobem přehledným Die meteorologischen Verhältnisse von Weidenau und Umgebung im Jahre 1892.

Fr. J. Rypáček.

Srovnávací úvaha o Symposiu Xenofontově a Platonově. Napsal prof. Jan Čermák. XXIV. program c. k. česk. gymnasia v Olomouci za šk. r. 1892/3. 48 stran.

Promluviv v úvodě o podnětu obou Sympósií podává autor jich obsah dosti obšírný a formuluje základní ideu a účel obou v ten rozum, že bylo snahou Xenofontovou „podati doklad, že Sokrates netoliko při vážných rozmluvách, ale i ve společenském životě, v žertu a kratochvilném obcování ukázal se prospěšným, že nepovrhoval žertem, nýbrž podnětu sebe nepatrnějšího obratně k tomu užíval, aby působil na své spoluobčany

tu předpisy a napomenutím, tu domluvou a pokáráním"; Plato pak že „měl úmysl pravou filosofickou spekulací se dopátrati pravého pojmu o Erotovi (moment theoretický) a předvésti nám obraz Sokrata jakožto dokonalého filosofa a pravého erotika (stránka praktická)".

Dobu, kdy konána hostina Kalliova, stanoví na r. 421 ol. 89, 4, přidržuje se běžného náhledu, hostinu Agathonovu pak na r. 417 (proti obvyklému 416—ol. 90, 4,) vypravování Apollodorovo na r. 400., sepsání Symposia Platonova mezi roky 384—370. — Dále promluveno o vzájemných stycích, které se vyskytují v úvodech obou Symposií a které stopovati se dají při osobách.

Promluviti o stycích vzhledem k obsahu a závěrečným scenám ponechal si autor pro budoucnost.

Uvádí 39 pramenů, z nichž čerpal (některé jsou ovšem již zastaralé); při rozpravě Hermannově „Num Plato an Xenophon convivium suum prius scripserit" uveden snad chybou tisku r. vydání 1844 místo 1841; – rovně snad chybou tisku citována v pojednání Hugově Philologus VII. str. 683 an. místo 638 an. Z pojednání patrno, že spisovatel příslušnou literaturu až na několik prací nejnovějších zná a že jich s rozvahou užil. Výsledky svými neliší se celkem od mínění obecně uznávaných. Prioritu raději by přiřkl Xenofontovi, jsa si ovšem vědom, jak nesnadno o tom bezpečný úsudek pronésti. Referent naopak přidržuje se mínění těch, již na základě Xenof. Symp. VIII. 32 *εἴρηκε Παυσανίας* spis Platonův za dřívější pokládají.

Nejasná jest stylisace na str. 43., že Aristofanes „přeplnil komedie své narážkami a útoky na tehdejší zřízení Athenské, jež Sokrates při mnohých příležitostech ve svých spisech káral".

Název tragedie Agathonovy s obsahem vymyšleným známe pouze jeden; nelze tudíž o básníku s jistotou tvrditi, „že si liboval v látkách vymyšlených"; vždyť volil i látky epické, jak tragoedie Dobytí Ilia svědčí. Že i dramata satyrská skládal, patrno hlavně z v. 157. Aristof. Thesm. Celkový úsudek referentův jest, že podal spisovatel práci pilnou, s rozvahou psanou, v níž celkem přidržuje se mínění, nyní většinou za správná uznávaných. — *Jos. Benhart.*

Legum platonicarum libri alterius vindiciae. Scripsit dr. Franciscus Sal. Kovář. XIII. zpráva c. k. vyšš. st. gymn. ve Valašském Meziříčí 1892–93, $14^1/_2$ str.

Platonovy Zákony dochovány nám ve stavu nedokonalém. Zvláště v nich pohřešujeme symmetrii, jíž se ostatní jeho spisy vyznačují. Na mnohých místech si odporuje, opakuje se a nepojednává, o čem pojednati slíbil. I domnívají se někteří, dovolávajíce se Diog. Laert. III. 37., že Plato spis nevydal sám, nýbrž teprve po jeho smrti žák jeho Filippos Opuntinský. Věc není snadno rozhodnouti. Svědectví Aristotolovo Polit. II. 6 p. 1264 b. 26 zaručuje aspoň pravost a authentičnost Zákonů. Dle toho byly by hypothesy o spracování nespořádaného materialu aneb o kompilaci dvou rozličných náčrtků (Ivo Bruns ve spise Platos Gesetze vor u. nach ihrer Herausgabe durch Philippos von Opus 1880) bezpodstatny, nehledě ani k tomu, že by žáci Platonovi nebyli dopustili, aby s pozůstalostí jejich mistra tak nešetrně bylo naloženo. Také nesmíme zapomínati, že psal Plato Zákony u vysokém věku.

Autor polemisuje v nadepsaném pojednání proti zmíněnému spisu Brunsovu a stoupenci jeho Praetoriovi (De legibus Platonicis a Philippo Opuntio retractatis Bonnae 1884) dovozuje o knize druhé, že jest obsahem v úzkém spojení a souhlase s knihou I. a tedy na svém místě, a že není důvodů ani věcných ani mluvnických, proč bychom ji neměli za Platonovu pokládati.

Ač referent s důvody autorovými celkem souhlasí, musí vyznati, že i po tomto pojednání otázka pravosti na dobro rozřešena není. Choist aspoň, autorita zajisté vážná, ve své lit. na str. 390. přidržuje se mínění právě opačného.

Sloh jest plynný, květnatý, v mluvě nepostřehl jsem nedopatření. Nemile působí četné chyby tiskové. *Jos. Benhart.*

Nová díla.

Z nákladu král. České Společnosti nauk v Praze:

Dr. Jos. Teige: „Zpráva o pramenech dějin kláštera Hradištského u Olomouce (až do roku 1300)". Str. 79.

Z nákladu Fr. Šimáčka v Praze:

Dr. Čeněk Zíbrt: „Daniel Fetter: Islandia, aneb krátké vypsání ostrova Islandu, vytištěné od Daniele Michálka v Praze 1673." – Strana 41. Otisk ze Světozora r. 1893.

Z Akademie Krakovské: Dr. J. Korzeniowski: Sebastyana Grabowieckiego Rymy duchowne 1590. Kraków 1893.

J. Łos: Andrzeja Zbylitowskiego Epitalamium na wesele Zygmunta III. 1592. Kraków 1893.

Dr. Stan. Windakiewicz: Mikołaja z Wilkowiecka: Historya o chwalebnym zmartwychvstaniu pańskim. 1893.

Dr. Wlad. Wisłocki: Acta rectoralia almae universitatis studii Cracoviensis inde ab anno 1469. Tomi I. fasciculus 2. 1893.

Z literatury ruské:

Zapiski imperatorskago novorosijskago univ ersiteta. Díl 58., 59. a 60. Odessa 1893. – Tři veliké svazky. — Ve sv. 59. jest vytisknuta řeč prof. A. A. Kočubinského, pronesená dne 16. března 1893 ve slavnostním shromáždění historicko-filologického Družstva universitního na oslavu 300leté památky narození J. A. Komenského pod názvem: Jan Amos Komenský v osudech jeho národa. —

Zpráva o činnosti Matice moravské za rok 1893,

přednesena ve valné hromadě dne 23. února r. 1894.

Velectění pánové!

Činnost Matice moravské nemá v uplynulém roce 1893 zvláště význačných momentů; pokračováno týmž spůsobem, jako v letech dřívějších. Výbor zvolil ve schůzi dne 15. června nových 12 důvěrníků hlavně z učitelstva v naději, že tím opět poslouží se organisaci spolkové na Moravě. Bohužel tentokráte neměl mnoho štěstí; pouze tři ze zvolených odpověděli a úřad důvěrníka přijali; praktických pak výsledků nedocíleno téměř žádných. Učitelstvo pochopujíc význam Matice mohlo a mělo by nejen samo spolek podporovati, nýbrž i k tomu působiti, aby obce za nepatrný poplatek 2 zl. opatřily svým školám matiční spisy, což mělo by dobrý účinek jak na vzdělání učitelstva, tak na duševní rozvoj dítek, poněvadž spisy matiční vůbec a časopis zvláště snaží se opravdově přispívati ku všestrannému prozkoumání země Moravské jako naší nejužší vlasti.

Důvěrníci z let dřívějších působí většinou horlivě, někteří i vzorně, tak že právě jejich úsilím a pak také přičiněním pana pokladníka počet členů spolkových přece vzrostl. Ku konci roku 1892 spolek měl zakládajících členů 20, činných 149 a přispívajících 1089, dohromady 1258; nyní však jest 16 zakládajících, 149 činných a 1137 přispívajících, dohromady 1302. Přibylo tedy přece 44 členů, ač v roce ubylo mnoho jednak úmrtím, hlavně však vystoupením nebo vyškrtnutím pro neplacení příspěvků.

Pokladna má v minulém roce značný přebytek. Přijato vůbec i s hotovostí z konce roku 1892 3765·07 zl. a vydáno 2397 zl. 90 kr.; zbývá tedy po zaplacení všech spolkových účtů čistého přebytku 1367 zl. 17 kr. čili po odečtení pokladní hotovosti z roku minulého o 953 zl. 42 kr. více než roku 1892.

Časopisu Matice moravské, ročníku XVII. vydány byly v ustanovených obdobích všechny čtyři sešity. Výbor časopis rozšířil tak, že může obsahovati až 24 tiskových archů. Proto ročník XVII. jest o něco větší předešlých; zabírá totiž 23 a půl archu prací a s úvodním listem a celoročním obsahem přes 24 archů. Redakce snaží se, aby časopis byl všestranným, avšak není radno zase překročiti určitých mezí, poněvadž jest nutno, aby obsahem svým vyhovoval také přání členstva.

„Knihy pro každého „Moravana“ (druhého vydání) bylo větší množství výtiskův od knihkupců vráceno, tak že nově přistupující členové mohou ji dostati se slevou 33% původní ceny, jež byla stanovena na 2 zl. 50 kr.

Výměnou posílaly Matici moravské spisy své: Česká Akademie věd cís. Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, Královská společnost nauk v Praze, Matice česká, Dobročinné družstvo v Petrohradě, Matice Ruská ve Lvově, Matice Slovinská v Lublani, Akademie Záhřebská, Akademie Krakovská, Carská novoruská universita v Oděse, Společnosť přátel starožitností českých v Praze a Jednota českých filologů v Praze.

Úmrtím spolek ztratil v minulém roce tyto členy: Ze členů zakládajících: JUDra Leopolda Teindla, advokáta v Brně a Jakuba Nedopila, ředitele statku v Litovli. — Ze členů činných: JUDra Antonína Blahovce, advokáta v Třebíči, P. Jakuba Procházku, konsistorního radu, JUDra Stanislava Prachenského v Praze, PhDra Františka Mathona, realního ředitele na odpoč. ve Vídni, Antonína Matzenaura, jub. professora v Brně, a Dra Vincence Maternu, advokáta ve Slavkově. — Ze členů přispívajících: P. Em. Koubka, faráře v Kloboucích, P. Františka Fuksu, faráře v Střeběticích, Josefa Pyrka, řídícího učitele v Příboře, Jana Preiningera, obchodníka v Kolíně, Josefa Filipka, c. k. professora české realní školy, a JUDra Jos. Illnera, zemského advokáta v Brně.

Ve výboru zasedali v roce 1892 P. T. pánové: Jeho Excellence Egbert hrabě Belcredi jako předseda, zemský archivář Vincenc Brandl jako místopředseda, zemský officiál Vincenc Nebovidský jako pokladník; JUDr. Fr. Alois rytíř Šrom, náměstek zemského hejtmana, Václav Royt, c. k. zemský dozorce škol, Karel Wittek, c. k. školní rada, František Bartoš, c. k. školní rada a gymnasijní ředitel, Adolf Kubeš, ředitel české státní vyšší realní školy, Th. Dr. Josef Pospíšil, sídelní kanovník kapituly Brněnské, JUDr. Jan rytíř Lachnit, zemský advokát, professor P. Vladimír Šťastný, biskupský konsistorní rada, JUDr. František Hodáč, zemský advokát, Fr. A. Slavík, professor české realní školy, všichni v Brně. Ze členů přespolních Fr. Višňák, gymnasijní ředitel v Kroměříži, Fr. Bílý, professor při vyšší realní škole v Praze, Fr. Jaroslav Rypáček, professor vyššího gymnasia v Třebíči, P. Alois Hrudička, konsistorní rada, děkan a farář v Telči; konečně Dr. František Kameníček, professor českého vyššího gymnasia v Brně, jako jednatel. Za revisory účtů byli zvoleni a pokladnu prohlédli pp.: Josef Pejčoch, zemský officiál a František Bořivoj Wurm, tajemník banky Slavie. —

Výbor měl porady dne 15. června, 21. října roku 1893 a 7. února roku 1894, v nichž jednal o záležitostech spolkových. Zvláště povolil sl. ředitelství střední dívčí školy spolku „Minervy“ v Praze po výtisku všech knih nákladem spolku vydaných, po-

kud jsou na skladě. Dal poslati všechny ročníky Matice moravské s některými vědeckými knihami jinými do Prahy k zemskému výboru pro bibliotheku di consultazioni ve Vatikáně, povolil odstěhovati do knihovny Musejního spolku Brněnského slavistické spisy ze své knihovny, aby tam jako zvláštní odbor byly přechovávány a ustanovil, že na rok 1894 vydán bude pro pp. členy za podíl vedle Časopisu II. díl Dialektologie od Františka Bartoše bez příplatku. Vyjde však až ku konci tohoto roku. Bude tedy letoší podíl pro členy Matice moravské míti krámskou cenu asi 6 zl. r. č. Cena prvního dílu Dialektologie snížena jest na 1 zl. 30 kr. místo původních 2 zl. 60 kr. a pp. členové mohou si knihu tu, pokud zásoba stačí, ihned opatřiti, pošlou-li ještě poštovného 10 kr., tedy dohromady 1 zl. 40 kr.

Letos vystupují z výboru dle stanov pp.: Jeho Excellence Egbert hrabě Belcredi, zemský archivář Vincenc Brandl, JUDr. Fr. A. rytíř Šrom, školní rada Fr. Bartoš, konsistorní rada P. Vlad. Šťastný a zemský officiál Vincenc Nebovidský, avšak mohou býti opět voleni na další tři léta.

Výbor děkuje všem příznivcům spolkovým vůbec, zvláště pak časopisům a listům politickým na Moravě, ve Slezsku i v Čechách, jež uveřejňovaly spolkové zprávy, děkuje také pp. spisovatelům, kteří příspěvky svými podporovali Časopis. — Další činnosti „Zdař Bůh!“

V Brně v lednu 1894. Dr. Frant. Kameníček,
t. č. jednatel.

Seznam nových členů Matice moravské
od 16. prosince 1893 do 16. března 1894.

Činní členové s příspěvkem 100 zl. jednou na vždy: Slavné c. k. české vyšší gymnasium v Brně; slavná okresní knihovna učitelská pro venkovský okres Uher. Hradišťský; Dr. K. Malát, advokát v Jihlavě; důstojné tovaryšstvo Ježíšovo na sv. Hostýně.

Přispívající členové: Bohuňovice: Pavel Losík, učitel. — Brno: Augusta Josef, zemský úředník; P. Řehoř Jokl, kněz řádu sv. Augustina; sl. c. k. české nižší gymnasium; Theodor Kletzl, tesařský mistr a majitel domů; Brotan Antonín, Janeček Fr., bohoslovci; Hodun Rob., Hrdý Brunno, klerikové řádu minoritského; Kokta Ladislav, Pazourek Fr., Smutný Fridolín, Sojka Tomáš, Bednář Frant., Jančík Ant., Jirák Frant. Kupka Ant., Lukášek Jos., Nečas Method, Hála Frant., Kobza Raimund, Kolísek Ignác, Nevrkla Ant., Václavek Ant., Fischer Stanisl., Sedlák Jan, Süssmeyer Josef, Spička František, Kučera František, vesměs bohoslovci. — Budišov u Třebíče: K. Bezstarosti, farář. — Budějovice Mor.: Sl. Zdenka Vidrmannová, odborná učitelka. — Holešov: Rudolf Janovský, c. k. poštovní výpravčí. — Hodonín: Rudolf Renda, katecheta. — Chrudim (Čechy): Slavná obchodní akademie. — Jarohňovice: Fr. Zdráhal, rolník. — Jihlava: Ferd. Hruška, praktický lékař, P. Heřman Kubát, kooperator, P. Milo Vašta, kooperator. — Katov: Josef Sícha, naducitel. — Klobouky u Hustopeče: Dr. Karel Hájek, c. k. soud. adjunkt. — Kroměříž: Dr. Jos. Dorazil, advokát. — Lomnice: Frant. Fröhlich, obchodník, Frant. Richter, sládek, Vilém Pleský, hostinský. — Olomouc: Jan Blažek, bohoslovec. — Praha: Dr. Hugo Toman, advokát. — Příbor: Josef Hubík, učitel v Příboře. — Prostějov: Dr. Jan Hoch, advokát. — Určice: Fr. Heidenreich, učitel.

Posledně vykázáno 1302 členů, přibylo nových členů 54, ubylo úmrtím neb vystoupením 26, zbývá členů Matice 1330.

Účty Matice moravské v Brně za rok 1893.

Položka	Příjmy	Hotovost zl.	Hotovost kr.	Cenné papíry zl.	Cenné papíry kr.
	Přenos z r. 1892 . . .	413	75	5750	—
1	Členské příspěvky	2577	67	—	—
2	Úroky z cenných papírů . . .	236	30	—	—
3	Za knihy bylo strženo: a) u pokladníka . . 98·76 b) u knihkupců . . . 415·36	514	12	—	—
4	Úroky z uložené hotovosti .	23	23	—	—
	Součet příjmů . . .	3765	07	5750	—

Položka	Vydání	Hotovost zl.	Hotovost kr.	Cenné papíry zl.	Cenné papíry kr.
1	Bytné	162	—	—	—
2	Mor. akc. knihtiskárně	961	75	—	-
3	Knihařské práce	91	20	—	—
4	Honorář za články časopisecké	461	14	—	—
5	Redakční, administrační a expediční výlohy a různá vydání	721	81	—	—
	Součet vydání . . .	2397	90	—	—
	U porovnání se součtem příjmů	3765	07	5750	—
	obnáší jmění Matice koncem r. 1893	1367	17	5750	—
	Naproti začátečnímu jmění téhož roku	413	75	5750	—
	rozmnožilo se jmění o	953	42	—	—

Porovnáno a v souhlasu shledáno.

V Brně, 4. února 1894.

V. Nebovidský, v. r.,
t. č. pokladník.

V. Brandl, v. r.,
místopředseda.

F. B. Wurm, v. r., **Jos. L. Pejčoch**, v. r.,
t. č. revisoři účtů.

Za redakci odpovídá *Dr. Frant. Kameníček.* — Tiskem Mor. akc. knihtiskárny.
Nákladem Matice moravské.

Ostrůvky květeny Pontické na jižní Moravě.

Napsal V. Spitzner.

Nikoliv na základě poměrů příbuzenských, nýbrž za příčinou společných životních podmínek druží se druhy rostlinné ve přírodě tam, kde ruka lidská rušivě se nevkládá, ve družstva čili společenstva, dodávajíce krajinám, v nichž se vyskytují, rázu určitého. Nejsou snad na povrchu zemském dva druhy rostlinné, kteréž by úplně se shodovaly v podmínkách životních, pokud se týče intensity a doby potřebného osvětlení, množství denně potřebného tepla, povahy a množství výživných látek, vlhkosti vzduchu a půdy. Z toho však nenásleduje, že by různé rody a druhy rostlinné, jejichž životní podmínky jsou přibližně stejné aneb podobné, nemohly růsti na místě příhodném vedle sebe. Ale proč na malé prostoře, těsně vedle sebe, kde životní podmínky jsou skoro naprosto stejné, různé rody rostlinné růsti mohou, to jest veliké tajemství přírody, jež vysvětlujeme si různou specifickou konstitucí protoplasmy, kteráž svojí lučebnou činností za stejných životních podmínek vnějších toho jest příčinou, že na malé prostoře, těsně vedle sebe růsti mohou různé rody a druhy rostlinné, na př. u nás u potoka vedle vrb olše, trnka, krušina a mezi nimi různý drobný podrost bylinný.

Souvislost života rostlinného s místními poměry podnebí a půdy jest nepopíratelna. Podnebí a povahu půdy v různých krajinách povrchu zemského nelze tudíž lépe karakterisovati, než společenstvy rostlinnými. Společenstva rostlinná pro jisté území význačná tvoří okres rostlinný. A každé místo, kde určitá společenstva pro určité území význačná ve svých životních

podmínkách jsou ohrožena, nutno považovati za přirozenou hranici okresu rostlinného, kdež objevují se jiná společenstva, která změněným poměrům životním jsou přispůsobena. Na takovém místě mění se také ráz krajinný, tu jest hranice okresu rostlinného. Drahou takto vyznačenou ubírá se věda poměrně mladá, zeměpis rostlinstva.

Na tomto základě rozeznáváme 35 okresů rostlinných, na př.: okres květeny Arktické, Baltické, Pontické, Středomořské, Alpské, Atlantické, Sibiřské, Kamčatské, Amurské, Čínské, Vnitroasijské, Indické, Saharské, Sudanské, Kapské, Tasmanské, Australské, Kolumbijské, Kalifornské, Mexické a t. d.

Na území Rakouska stýkají se čtyři květeny, Baltická, Alpská, Pontická a Středomořská. Baltická prostírá se od břehů Baltu na jih, pokrývajíc největší část Skandinavie, střední Rusko, Německo a země Rakouské až po jižní svahy Karpat, kdež hraničí s květenou Pontickou a po jižní svahy Alp, kde stýká se s květenou Středomořskou, význačnou pro kraje kolem Středozemního moře. Květena Pontická pokrývá krajiny kolem Černého moře, jihovýchodní Evropu, Malou Asii vyjma břehy jižní a západní, Kavkaz, Kurdistan a Persii. Na území Rakouska sahá až do rovin východní Haliče, po jižní svahy Karpatské, východní výběžky Alp a skoro až k východním břehům Adriatského moře, kdež s květenou Středomořskou se stýká. Květena Baltická jest přerušena na vysokých horách ostrůvky květeny Alpské. Pokud se týče Moravy a našeho Slezska, nejvyšších temen Jeseníka, o tom pojednáno v 17. ročníku tohoto časopisu.

Pro květenu Baltickou význačna jsou tato družstva rostlinná: 1. Les smrkový s podrostem četných mechů, plavuní, kapradin, borůvek; zvláště význačná jest známá rostlinka, štavel kyselý, kterýž lid náš nazývá zaječím zelím; 2. Les jedlový s podrostem mechů, lišejníků, hruštiček (Pirola), kručinek (Genista), vřesu (Calluna), janovce (Sarothamnus) a jalovce (Juniperus). 3. Les modřínový s podrostem pouze travnatým. 4. Les březový, často ve společnosti jedle s podrostem jalovce, vřesu a mnohých trav. 5. Houštiny jalovce na pokrajích pasoucím se dobytkem, zejména kozami, znetvořené. 6. Houštiny tavolníků a udatny (Spiraea aruncus) po kraji rybníkův a při kraji vlhkých keřnatých strání. 7. Vřeso-

viště skládající se z vřesu obecného, borůvky a někdy i z brusinky. 8. Travnaté lučiny, na nichž převládá tuhá tráva smilka tuhá (Nardus stricta), zejména na vysokých horách. 9. Rašelinné louky, na nichž převládají hojně ostřice, sítiny a biky s podrostem hnědozelených mechů; mezi nimi rostou mnohé vyšší rostliny, na př. jetel kaštanový, ptačinec bahenní, všivec obecný, potočka obecná (Montia fontana), rozchodník huňatý, vachta trojlistá, pcháč bahenní, bařička obecná, známé suchopýry a šáchor hnědý. 10. Rašeliny horské, kdež podrost tvoří různé bledé mechy rašelinné, ve společnosti klikvy bahenní (Oxycoccos palustris), vlochyně (Vaccinium uliginosum), hmyzomorné rosnatky okrouhlolisté, ostřice chudokvěté a vzácné blatnice horské (Scheuzeria palustris) a j.

Význačné rody květeny Baltické jsou: smrk, jedle plavuň, různolist (Blechnum), smilka (Nardus), vřes, hruštička, borůvka a prha (Arnica).

Zcela jiný má ráz květena Pontická a její význačná společenstva. Tuto květenu zvláště vyznačují 1. Pontický les listnatý, v němž převládá dub rakouský čili cer (Quercus austriaca) a jiné jen v létě zelené druhy s listy pýřitými, lípa stříbrná, líska turecká, buk východní, různé javory, kaštan jedlý a ořešák. Mezi podrostem těchto lesů význačná jest malé slunečnici podobná Telekia speciosa, vysoká tráva strdivka nejvyšší (Melica altissima) a ptačincovitá Waldsteinia geoides s listy břečtanovým podobnými. 2. Borový les složený z borovice černé (Pinus austriaca), borovice černající (P. nigricans), borovice Pallassovy (P. Pallassiana) a borovice bělokorné (P. leucodermis). 3. Houštiny mandloně nízké, višně nízké, turecké višně, nízkých růží, tavolníků, zimolezů, polokřovitých aromatických pyskokvětných a kručinek. 4. V inundačním obvodu řek vyznačují floru Pontickou houštiny lékořice a vysoké pryšcovité. Tam, kde půda prosycena jest solí, sodou neb jinými solemi, rostou solimilné druhy — halophyty — slanorožec (Salicornaria herbacea), zejména šedé pelyňky, rmeny, hvozdíky, řeřichy a zvlástě kalně zelené lebedy. 5. Na písčinách jsou to různé druhy rdesen, bytel písečný (Kochia arenaria), bytel položený (K. prostrata), slanobýl (Salsola Kali), druhy rodu Coriospermum. Vedle nich pokrývají rozsáhlé

písčiny neobyčejně dlouhými osinami význačné travy: Kavily (vousy sv. Ivana) na stepech uherských, i v písních tamnějšího lidu opěvované, mezi nimiž četné motýlokvěté, složnokvěté, cibulovité a kosatcovité step zdobí a jí takto dodávají rázu, který s naší obvyklou představou o stepi slučovati nikterak nejsme zvyklí.

Poznavše takto povšechný ráz květeny Baltické a Pontické stopovati budeme specielní ráz ostrůvků květeny Pontické kolkolem ohraničených květenou Baltickou. Tyto ostrůvky jsou eldorádem botanickým, tu za několik dní možno nasbírati mnoho vzácných rostlin. Předem připojujeme, že se tuto nejedná o ostrůvky přesně ohraničené, nýbrž o kraje množstvím Pontických rostlin vyznačené a proslulé; neboť mnohé z těchto rostlin jsou porůznu v jižní Moravě roztroušeny a sahají až do střední Moravy až k Víškovu a Prostějovu.

V té příčině ode dávna známa jest krajina kolem Čejče blíže Hodonína, proslulá druhdy velkým jezerem Kobylským, dávno již vypuštěným, jehož voda byla slaná, tak že rybám se tu nedařilo. Na tom místě prostírají se nyní rozsáhlé louky. Jak málo namnoze takových změn místních i odborné kruhy si všímají, toho důkazem, že jezero to ještě dosud na některých mapách Moravy jest naznačeno (Kozennova mapa cestovní z r. 1883.) a ještě i v loni na výstavě Přerovské na některých mapách bylo je viděti, ačkoliv již r. 1835. z povrchu zemského zmizelo.

Do krajiny Čejčské nejpohodlněji se dostaneme z Kyjova, od Hodonína neb od Klobouk u Brna. Na první pohled nezdá se, že by tu bylo eldorádo botanické, neboť jen travnaté nízké kopce střídají se tu s lukami a pastvinami. Jdouce z Čejčských lázní na kopce na východ ležící, kdež namnoze vrstvy hnědouhelné přímo na den vystupují, zdaleka ucítíme blízký pramen sírnatý Heliga zvaný. Tu na blízku dvora roste vzácná žlutokvětá kokoška hajní (Draba nemorosa), rostlinka křížokvětá s naší všeobecně známou pastuší tobolkou příbuzná. Marně bychom ji hledali jinde na Moravě, až sem pronikla z Uher. Také se nám tu namane vzácná tráva Crypsis aculeata, znatelná po stéblech plazivých, tuhých, šedozelených. Nežli dojdeme na kopce, pozornosti naší neujde pyskokvětá rostlinka jablečník cizí (Marrubium peregrinum) a vzácný míšenec

tohoto druhu s jablečníkem obecným. Zvlášť nápadný tu také velko- ale chudokvětý kozinec bezlodyžný (Astragalus excapus) a jitrocel písečný (Plantago arenaria). Jinde řídký hojník chlumní (Sideritis montana) a yva (Ajuga chamaepitys) rostou tu dosti hojně po polích. Zatím došli jsme ke kopcům. Zdaleka pozorujeme zvláštní rostliny ve velkých hustých koulovitých trsech nízkých, zdaleka zdá se, jak by tu ovce odpočívaly; týž optický klam, jemuž podléhají často kolonisté Novozélandští, považujíce na horách rostoucí polštářovité hastie (Hastia pulvinaris) za zaběhlé ovce. Z blízka poznáváme tu vzácnou křížokvětou katrán východní (Crambe tataria), odtud až po Kavkaz rozšířenou, a vedle ní v zahradách často pěstovaný drobnokvětý šater latnatý (Gypsophila paniculata) ze řádu silenkovitých. Vedle nich tu roste metlatý pryšec Gerardův (Euphorbia Gerardiana), nápadná pyskokvětá sápa hlíznatá (Phlomis tuberosa) vzácný druh květeny Pontické. Porůznu tu se žloutne pampeliška pozdní (Taraxacum serotinum), znatelná po listech v mládí šedoplstnatých a úborech dvakráte menších než u pampelišky obecné. Rostou tu ještě jiné vzácné druhy, na př. červenavě fialový zvonek sibířský (Campanula sibirica), druh Pontický, který až do Pruska pronikl, ale v Čechách schází, velmi příbuzný se zvonkem brvitým (C. barbata), horským to druhem našich Sudet; hojný tu jest s naším ledencem příbuzný polokeřovitý bílojetel pětilistý (Dorycnium pentaphyllum), jižní druh, pro který lepšího jména českého nemáme. Možná, že lid slovácký pěkným lidovým jménem ji označuje, tak jako skoro každou rostlinu naší květeny, o čemž pěkné a zajímavé ukázky přinesl již několikráte Časopis Olomouckého musea. Vedle již jmenovaného kozince bezlodyžného zasluhuje zmínky bledožlutý kozinec drsný (Astragalus asper), dva druhy, kteréž bychom marně hledali v Čechách.

Na západním břehu bývalého jezera Kobylského má květena jiný ráz, ale rovněž tak zajímavý jako u Čejče. Již na cestě k Brumovicím za Terezovem překvapí nás některé vzácné solimilné druhy čili halofyty. Tu roste drobný, přesličce podobný slanorožec bylinný (Salicornaria herbacea), rostlinka zvláštního vzezření s listy šupinkovitými a žlutými květy sotva znatelnými. Z příbuzenství známých lebed solimilných tu nalezneme merlík pomořský (Suaeda maritima), slanobýl obecný (Salsola

Kali) a bytel položený (Kochia prostrata). Ze složnokvětých tu rostou solimilná hvězdnice bažinná (Aster tripolium), pelyněk pontický (Artemisia pontica), podobný pelyňku pravému, méně hořký, ale více aromatický, statný, až 1—2 *m* vysoký starček velkolistý (Senecio Doria) s listy kožovitými, nasivělými. V Čechách jen pořídku zdivočelá lnice kručinkolistá (Linaria genistaefolia) i jinde po jižní Moravě rostoucí jest tu samorostlá. Prvosenkovité tu mají vzácné dva příbuzné zástupce, drobnokvětou solničku Valerandovu (Samolus Valerandi) a sivěnku slatinnou (Glaux maritima), první také hojná v průhonech bývalého jezera Čejčského, druhá při potoce, jenž spojoval Čejčské a Kobylské jezero. Neúhledná, ale pro slanou půdu význačná kuřinka solná (Spergularia salina) z řádu ptačincovitých, známému rožci polnímu podobná prozrazuje, že stojíme na dně bývalého jezera.

Vedle různých skřípin a sítin ve strouhách roste tu ještě mnoho jiných i jinde po jižní Moravě roztroušených druhů. Z růžokvětých uvádíme pouze mochnu rozkladitou (Potentilla patula), příbuznou naší mochně jarní. Z trav zajímavy jsou skrytěnka šášinovitá (Crypsis schoenoides), sk. bodlavá (Cr. aculeata). V různých dobách ročních kvetou tu: kosatec nízký (Iris pumila), hlízník dvoulistý (Sturmia Loeselii), žlutokvětý hlaváček jarní (Adonis vernalis) a karmínově červený hlaváček plamenný (Adonis flammeus); ze složnokvětých hadí mord malokvětý (Scorzonera austriaca), h. m. nachový (S. purpurea), srpek různolistý (Serratula heterophyna), dále koulenka Willkomova (Globularia Willkomii); z křížokvětých rukevník zobánkovitý (Euclidium syriacum); ze slezovitých prosvírník hodinový (Hibiscus Trionum); z třezalkovitých vzácná třezalka nádherná (Hypericum elegans) a jiné. (Příště ostatek.)

Dějiny jména „Tišnova“.

Napsal V. Prasek.

Dnes poprvé píši dějiny místního jména, píši je za tím přáním, aby se nalezli též jiní dějepisci, kteří by dokázali, že naše zlatá místní jména cenou rovnají se nejlepšímu kodiku inscriptionum.

Filologové i archaeologové vynesli z našich jmen místních vzácné poklady; nech také historikové a ethnografové jich příkladů následují, nebo kořisť bude hojná.

Na sta máme zaniklých jmen místních: jen sledujme, kdy zanikla, a shledáme množství osad, které smeteny byly s povrchu zemského za Tatarů, za bouří husitských, za válek československých.

A ethnografové rovněž nevyjdou s prázdnou. Na příklad. Tuřany u Brna slují Turas; to pro nás dokladem, že v okolí Brněnském seděli kolonisté němečtí již tehda, kdy naši předkové ještě mluvili, ne „v Tuřanech“, ale — Turás! Druhý příklad. Na přetvořování našich místních jmen působila zvukoslovná pravidla česká *i* německá,*) též nahodilá analogie a prostonárodní etymologie, čímž se utvořily šeredné často nestvůry a neslýchané nesmysly etymologické: Baumöhl, Hotzenplotz, Schweina, Schweinebraten, Zuckmantel atd. Ale sledujme jen, kdy se počala ta jména přetvořovati, a seznáme, jaké národnosti živlové a kdy se na blízku osadili; seznáme na těchto někdy slovanských jménech hodně překroucených, že se tam odehrávaly tuhé zápasy národní i hospodářské tak, jak o jednotlivých stromech skroucených a skarásených hádati možná, že stávaly vysoko na skalách, větry a bouřkami zmítány. O takovýchto místních jmenech — spotvořených — lze právem říci, že se rovnají obořeným hradiskům, o nichž víme, že na nich kdysi podlehli stateční obranci, ustoupivše přesile.

A těm hradiskům věnujeme mnoho pozornosti, poněvadž jejich trosky přečnívají až do přítomnosti. Proč bychom nevěnovali také pozornosti místním jménům, zaniklým sice, ale jejichž minulost nezanikla? Byla ves lidnatá, povýšena na městečko, měla svůj kostelík, měla svého faráře, známe i jeho jméno, známe i lidi zbožné, kteří na záduší k tomu kostelu věnovali peníze, víme i kolik; známe i hrdé a statečné pány tohoto městečka: ale ptejte se, kde stávalo městečko a tvrz Podhradí? Nedochovalo se v lidu ani jeho jména. — Jindy zase nesnadno budete hledati osady, na které urozené paní kdysi zapsáno věno, ale netřeba pochybovati o ní: vysoké jedle v hustém lese „Dalenky“ zvaném šepotají si o štěstí a neštěstí obyvatelů dědiny „Dalenovic“.

*) Tvar Hotzen*plotz* má za základ polský tvar Oso*blodze*, viz mé dějiny Opavska.

Ovšem ne ze všech místních jmen vyčteme tragiku; někdy jest také při tom trochu komiky, zvláště, když ta prostonárodní etymologie postaví si svou hlavu. Jest osada, slula kdysi „Vojnice“ po hrdinném Vojenovi; ale vymřel v lidu cit a smysl pro stará jména křestná. Když tedy nastal odpor proti předsovskému *v* (Olšany—*V*-olšany), lid omylem udělal z Vojnic „Ojnice“ (jako na Opavsku z *v*osy-*o*su). Teď teprve však začala rozumovati prostonárodní etymologie: že nesluje ta ves po vozovém „oji“, nýbrž po „ohni“ nebo „ohnici“, i překřtila si ji na „Ohnice“, ačkoli ani po ohni ani po ohnici není pojmenována, poněvadž má pomnožný tvar: do Ohnic! Jaký to skok od epiky do sprosté prósy, od „Vojena“ do plevele „ohnice“!

A nyní do Tišnova! Měli tam výstavu, psaly o ní noviny, z nichž jedny tomu Tišnovu neustále říkaly Tiš*ň*ov, jiné zase nějak nerozhodně mluvily o Tiš*n*ově i Tiš*ň*ově. Mrzelo mne to mnoho proto, že se hněvám na všecky ty písaře, kteří tak nehistoricky a negrammaticky hyzdí naše moravské i slezské Kr*n*ovy a Svi*n*ovy.

Jaká to krasochuť ryzí, zvučný tvar Tiš*n*ov znetvořovati chňuchňavou koncovkou — *ňov*! Naposled uděláme ještě z Přerova, Bítova, Slavkova — Přeřov, Bíťov, Slavčov!

To bylo tedy příčinou, abych na vlastní oči se přesvědčil, jak naši předkové tomu Tišnovu říkali?

A sotva jsem hledati začal, již jsem nalezl nový doklad na pravidlo mnou dávno již hlásané, že každá změna místního jména znamená velikou a důležitou proměnu buď místní buď obecnou.

Slyšme tedy!

Léta Páně 1168 a 1214 Tišnov píše se Thusnou, l. 1233 Thusnov a l. 1235 Tuschenow.*) Slul tedy Tišnov vlastně T*u*šenov čili T*u*šnov; i víme, že jménu tomu třeba položiti za základ osobní jméno *Tuš-en*. A takové osobní jméno našim předkům nebylo neobyčejno, jak svědčí druhotvary: Tuch-or, Tuch-el, Tuch-ata, Tuch-o-mír, Tuch-o-rad, od nichž vedena jsou místní jména v Čechách: Tuchořice, Tuchlovice, Tuchatice, Tuchoměřice a Tuchoraz.

---

*) Viz Cod. dipl. Mor. I.—XII.

Pravili jsme, že se léta 1235 vyskytuje jméno „Tušenov“, ale již r. 1233 píše se „Tusnowicz“ t. j. Tušno*vice*! Bedlivý sledovatel místních jmen, vida takovou proměnu, řekl by bez rozmyšlování, že se s osadou Tušnovem stala značná nějaká proměna, neb místní jména nemění se *nikdy* bez příčin.

A taková proměna se skutečně stala, neb nový pomnožný tento tvar shledáváme na listě l. 1233 daném v Praze, kterým králová Konstance řeholnice cisterciačky od sv. Petra z Prahy posílá na Moravu do Tušno*vic*, kdež pro ně zbudován jest veliký panenský klášter!

Ejhle s prvním objevením cisterciaček v Tušnově proměnilo se místní jméno. Nebudeme hádati, zdali nové, podvojné jméno Tušnovice týkalo se jen slavného kláštera jinak brána nebeská zvaného, či omylem jen královského písaře Tušnov přejmenován na Tušnovice; ale nové toto jméno, jakmile se jednou vyskytlo na královském listě, zůstalo na vždy pravodatným pro latinské listiny. A takž od r. 1233—1397 slúje to místo v latinských i německých listinách napořáde Tušnovice*), jsouc přerozmanitými pravopisy psáno Tuscinoicz, Tusnowicz, Tuschenowitz, Thusnowicz atd.

Praví se o klášteřích, že němčily, jakž to často lze prokázati koloniemi od nich založenými; než o cisterciačkách Tišnovských, nehledíme-li k jediné jejich osadě na Opavsku Bohuchválovám na Hohendorf pojmenované, třeba pověděti, že ani jejich Předklášteří nedostalo německého jména, aniž také v okolí jakého sledu na germanisační činnosť jejich lze nalézti. Jen některé tvary jména Tušnovic jako Thusn*o*wicz (1261), Tuschn*e*wicz-Tuschn*o*witz (1293) a Tuschn*ab*itz svědčí, že v klášteře dlely a s klášterem měly styky osoby národnosti německé, což lze netěžko prokázati z dějin samých.

Že se ostatek ani klášter ten nemohl ubrániti mohutného vlivu němčiny, německým právem na spisovnou řeč v našich zemích povýšené, svědčí též list 1328 po německu sepsaný, v němž shledáváme tvar: „Thueschnawicz“ = T*ü*schnawitz.

Odkud tento tvar? Není to nahodilá překroucenina, nebo v latinské listině z r. 1397 čteme „T*i*ssnowicz“ t. j. T*i*šnovice! Kterakou proměnou stalo se z *u ü a i*?

*) Tvary k r. 1249 a 1249 „T*i*schnowitz“ nemají ceny historické, poněvadž patrně pocházejí od novověkých opisovatelů listin.

Řeknete přehláska! Neb v němčině *u* se přehlasuje tak na *ü*, jako české *u* na *i*.

Ale odkud? T*ü*schnawitz není, nemůže býti přehlasováno, poněvadž *i* poslední slabiky (-w*i*tz) má moc na nejvýše na předešlou slabiku, jak na to doklad máme z tvaru přehlasovaného Tuschn*e*wicz = Tuschn*ö*witz, nikoli však na slabiku třetí od konce: T*u*sch. Srovnej gut-gütig, hof-höflich.

Tuto hádanku rozřešíme, když si všimneme latinského půhonu k r. 1405: „Katherina de Czussnouiz citat Johannem Pusska etc.“. [Brandl půh. I. 116].

Tvar Czussnouicz českým pravopisem psán zní Ťušnovice, z něhož přirozeně dostaneme přehláskou T*i*šnovice. Což nám ohlašuje, že kmen „tuch“ obměkčen na „ťuch“*).

Jen taková maličkosť: *t* a *ť*! Ale přibeřme *d* a *ď*, *r* a *ř*, ł a *l*, *n* a *ň* atd., i objeví se nám ohromná proměna řeči české, táž jotace, jakou pozorujeme i ve slovníku Miklosičově na staré slovanštině. Škoda, přeškoda, že nemáme ještě historické mluvnice jazyka českého, neboť bychom zkrátka řekli: „dle § 24. Gebaurovy**) mluvnice účinkem jotace proměněn *Tu*šnov na *Tiu*šnov respective *Tu*šnovice na *Tiu*šnovice.“

Poněvadž ale historické mluvnice české ještě není, zapisujeme do ní pro příští časy paragraf tento: „Na Moravě, zejména v okolí Tišnovském, jotace vznikla okolo roku 1328 a trvala asi do roku 1405“.

A doklady? Pověděli jsme již o tvaru „T*ü*schnawitz“, že nemohl vzniknouti přehláskou; proto třeba jej vykládati z formy „*Tiu*schnowitz“. Nebudeme dále o té formě mluviti, co by se bylo časem z Ťušnova stalo — snad nějaké „Teutschnabitz“, — dosti na tom, že znalci němčiny nebudou mluviti o přehlásce.

Ale jotacism jest zároveň působitelem nepřehlasovaných tvarů, proto zapíšeme do téže historické mluvnice české druhý paragraf: „na Moravě, zejména v okolí Tišnovském, slýchaly a trpěly se nepřehlasované tvary od r. asi 1328—1407“.

---

*) I jméno městečka Tištína, jak se zdá, vzniklo z téhož kmene Tuch-Tušek-Tuštín, Ťuštín = Tištín.

**) Právě došla radostná zvěsť, že prof. Gebauer vydal I. díl (Hláskosloví) a ostatní že má již připraveno.

Vyskytuješ se od r. 1407 jen přehlasovaný tvar; i čteme v půhonu k témuž roku: „Panna Dorota z Býkovic, mniška z T*i*šnov*a*, pohoním Václava z Jiříkovic" [Brandl půh. II. 113].

Ejhle zase proměna, Tišno*vice* staly se Tišno*vem*!

Ano proměna, a jaká proměna! Jeptiška téhož kláštera, který příčinou byl, že jméno Tušnov změněno na Tušnovice, nepíše se ani z Tušnovic, ani z Tišnovic, nýbrž z Tišnova! Proč?

Stala se na Moravě ohromná proměna: od konce 14. století čeština jakoby přívalem začala zatlačovati i latinu i němčinu. A jakmile čeština obdržela vrch, upadaly v zapomenutí názvy v latinských listinách i v německých ústech obvyklé. Jako lid český neříkal „Austerlitz", nýbrž Slavkov: tak jistotně nemluvil nikdy Tušnovice-Ťušnovice-Tišnovice, nýbrž držel se starožitného tvaru jednotného Tušnov-Ťušnov-Tišnov. Kterak tedy jeptiška Češka byla by sebe mohla zapříti a jinak mluviti a psáti po česku, než jak slyšela mluviti jen o Tišnově?

A co nám ohlašuje tvar Tišnov? Jest hlasatelem vítězství češtiny nad latinou a němčinou; ale zároveň nám také ohlašuje dokonání oné veliké proměny jazyka českého, kterou způsobila přehláska. Proto též nejlepší a nejdůležitější památky písemné české z 15., 16., 17. století, jako knihy půhonné a jistotně též desky zemské, archiv Palackého atd. znají jen Tiš*n*ov.

Že ovšem latinské a německé listiny přidržely se tvaru nesčetnými klášterskými listinami utvrzeného „Tišnovic", jest přirozeno. A tak do dneška náš Tiš*n*ov jest Němcům Tiš*n*ovicemi, jako Prostějov po německu sluje „Prosnice"*) Při tom tento tak ryzí, český tvar „Tišnovic" svědčí zřetelně, že německý živel v Tišnově nikdy nepřišel k trvalejší platnosti.

Bylo by zbytečno, sledovati dále, kdy a kdo poprvé starý historický tvar Tiš*n*ov zohyzdil hláskou *ň*, neboť není a nebylo by divu, kdyby za nového úpadku jazyka českého jména naše místní se byla znetvořila u obecného lidu. Ale otázkou jest,

---

*) Mimochodem řečeno: český druhotvar od Němcův Prostějovu dávaný, totiž „Prosnice" (Prosnitz), svědčí prastarému zkolonisování Prostějova.

zdali spisovná řeč, zdali vzdělanci smějí lidovým tvarům dávati přednost přede tvary dějinami posvěcenými a grammatikou schválenými?

Mluvnice připouští ovšem koncovku *-ňov* v těch případech, kde vznikla stažením z *-nějov*: i budeme a smíme mluviti a psáti Bou*ň*ov jako píšeme Blažovice, Horažďovice atd., kteréž mají za základ formy: Bu*nějov*, Blaž*ejov*ice, Horažd*ěj*ovice atd. Ale historický náš vývod neukazuje, aby Tušnov-Tiušnov-Tišnov byl veden od Tušněj-Tiušněj-Tišněj.

Kdybychom chtěli připustiti chybnou analogii, předpokládalo by se veliký počet místních jmen v *-ňov*, ale kromě 4 jmen Br*ň*ov, Be*ň*ov, Bohuňov a Blahoňov čteme u Volného velikou řadu v *-nov*: Banov, Beranov, Dřínov, Hrabeňov, Jablonov, Jasinov, Lačnov, Lichnov, Protivanov, Rousinov, Rožnov, Svanov, Sviadnov, Sklenov, Spytinov, Svinov a druhý Svinov (třetí Svinov jest na Opavsku), Štěpánov, Štárnov, Urbanov, Uhřinov, Vanov, Valtinov, Vlčnov, Vranov, Velenov, Věchnov atd.

Při tom při všem třeba i několik těch místních jmen skončených v *-ňov* s veškerou opatrností přijímati, poněvadž se jest obávati, že je proměnila prostonárodní etymologie, která si pomáhá slovy brněti, krněti, lačněti, sviněmi a jabloněmi, aby dostala příslušné *-ňovy*.

Nicméně nemůžeme nevyznati, když jméno Tišnova v podobě tak nepěkné se dostalo do českých spisů ano i na mapy — chvalně vyjímaje nejnovější Houdkovu —, že tvar Tiš*ň*ov repraesentuje nám čtvrtou proměnu tohoto místního jména. A příčina této proměny? Ztratila se nám historická kontinuita, poněvadž se od nedávna teprve zase úřaduje a píše všeobecněji česky. I béřeme ledabylé lidové a libovolné tvary za berné peníze, na př. historické a zvučné jméno osad po Záviši „Závišice“ pojmenovaných sluje v českých spisech jednou „Záv*ě*šice“ (od zavěsiti), po druhé „Žabčice“ (od žáby)! A tak směle možná pověděti, že každé desáté jméno místní odporuje historii a mluvnici, jako i Tiš*ň*ov.

O domácím lékařství lidu slovenského.

Napsal Josef Čižmář.

(3. pokračování.)

Kŕč (convulsiones).

„Od kŕča tučú cesnek s tuhým vinným octom a trú žily.“ (Mor. L.) Když je „kŕč“ v nohou, dávají si je do slané vody. (Kalnice.)

Pchání (štuchanie, klanie).

Od pchání pijí odvar kuráčky (Alsine media); nahřejí sůl a popel, dají do pytlíčka a na tělo přikládají. (Mor. L.) „Keď ťa dze štuchá, priloží sa čierná vlna v mliece zvarená a vecheť od vápna v popele zaparený, klanie prestane.“ (Kalnice.) „Keď pchá v boku“, má se mech nebo oves upařiti a v pytlíčku zamotaný na bok přikládati. — Vnitřně užívati radí Zigová: „muškátovú gulku, červenú míru (myrhu), kozlacú krv, matkový hrebíček a bobrový stroj“.

Žalúdek.

Od „žráňá“ v žaludku dobré je slimáky posekati, uvařiti, vejce na ně rozliti a „tú škvarelinu nesolenú zesci“.

„Jánské orechy“ (vlašské, o sv. Jáně trhané) močí v „páleném“ a dávají píti tomu, „koho život bolí“. — Také odvar zuzanky (Teucrium chamaedrys) pijí. (Mor. L.)

„Keď ztrací volachto chuť k jellu, má pit zvar vratrče (Tanacetum vulgare) v páleném“. — Keď žalúdek nevarí“, má píti nemocný odvar kobylí vnatky (Mentha silvestris) ve mléce a boky i „čriesla“ (intestina) čerstvou nebo upařenou obložiti.

„Keď niechto vracá aj behávku má, má pit zvar z beděrníku (Pimpinella magna); aj ho má fajčit, lebo velmi ucišuje žalúdek“.

Proti „bolesťám srcca“ kupují v lékárně: bobrový stroj, jelení nebo kozlí krev, myrhu, muškátovou kulku a matkový hřebíček. To všechno má si nemocný uvařiti a píti. — Na pokažený žaludek užívají odvar kamilek a polýnku nebo hořké jeteliny.

Jestliže někdo „vracá“ nebo „gŕcá“, má si černý kořen (?) na prach utlouci, dáti do „páleného“, omočiti v tom šátek a na krk přiložiti. Zároveň má odvar téhož kořene píti.

Má-li někdo „žalúdek zapchaný“ a chce „vracať“, má píti odvar kopytníku. (Kalnice.)

Poleje-li se kůrka chleba „páleným“, posype potlučeným zázvorem a přiloží na žaludek, bolení přestane. — Také jalovinky od bolesti žaludka žvýkají. (Zigová.)

„Koho žaludek bolí, vezmi čistec, otruby a var dobre s vínem a to přivazuj na brucho“. (Lék. ruk. z Mor. L.)

Koléra.

Jako ochranný prostředek proti choleře užíval lid šťávu česnekovou. Světnice vykuřovali v čas cholery jalovinkami, ba kuřáci si jalovinky i k tabáku přidávali.

Zigová radí od cholery píti odvar vandělice (Angelica silvestris) a kozelníku (Valeriana offic.).

Čriesla (catarrhus intestinalis.)

„Keď čriesla bolá“, přikládají na ně uvařené „pambíčkovy koláčky“ (Malva rotundifolia) nebo kuráčku na mléce napařenou. — Zigová radí přikládati na „čriesla“ masť z kořene „podzemského gbezu“ (Sambucus ebulus L.) a starého sádla.

Behávka (diarrhoea).

Od „behávky“ pijí odvar připravený z barborky (Teucrium chamaedrys), červeného šlíže (Malva arborea) a slivové hubky. (Mor. L.) „Ščetky z lopúšá (Lappa major L.) též behávku pristavá“. Rovněž suché oskoruše (plody sorbus domestica). Také prý „čierná káva se slivovicú“. (Nové Město). Má-li dítě „žierku“, dělají jemu koupel z odvaru kmínového.

Silenie (tenesmus).

Názvem „silenie“ označují chorobu střev, kdy nemocný velmi a stále na stolici nutkán jest. Proti „sileňú“ smaží „škvarelinu“ z vejce a cibule, do níž se ještě kmínu a rozsekaného červeného slezu přimíchá. Tuto „škvarelinu“ musí jísti nemocný nemasnou a neslanou. Nebo si chorý vaří „cicvarové semeno“ a zuzanku, v čemž rozpustí trochu ledku (Alumen), „lebo ty veci najvác črieva*) sťahujú“. (Mor. L.) Jestliže nemocný na rozpálenou cihlu si sedne, silenie pomine. (Nové Město.) „Od

*) Střeva.

sileňá má nemocný sallé mlieko na silu pit, to v ňom sekne". (Kalnice). „Mandle s borovičkú lebo tri bielky na tvrdo uvarené silenie zastavá". (Zigová.)

Stavená stolica (obstipatio alvi).

Komu „sa staví", užívá starý med s máslem smíchaný. (Mor. L.) Má-li kdo „zapečené", nech jí shnilá jablka. Též si pomůže, užívá-li semene z bujačiny (Datura Stramonium). (Nové Město.)

Snedek (catarrhus ventriculi).

„Keď človekovi žalúdek volačo strovit nemôže, ostane mu to spečené a tvrdé jak kameň v žalúdku a nemóže sa to ani vrchom ani spodkom vác ze žaludka dostat".

„Od snedku varí sa myšací chvóscik, lebo ten najliep snedek rozpúščá". Také nádešník (Glechoma hederaceum L.) vaří a pije se proti „snedku". Ostatně prý „šecko, čo ostane v žalúdku, najliep vytroví barborka". (Mor. L.) „Od snedku je lahká správa: z čohos' ho dostal, toho sa zpátky, jak možeš, najvác najedz a zedz potom pár kúskov reťkvy" (Brassica rapa L., β. rapifera). (Kalnice.)

Zigová radí píti odvar „hlístníku, kamenného plúcníku, španielského gbezu (Syringa vulgaris), šesci jačmenných zrnék a trech kukuric".

„Daj tri žeravé uhly a devat kúreček chleba do vody, po 3 rázy z té vody si upi a potom ňú po tri rázy tvár aj prse potri." (Lek. ruk. z M. L.)

Vetry stavené (colica flatulenta).

Má-li někdo „stavené vetry", má si nakrájeti cibule a s kmínem a husím tukem upražiti a vypiti. (Mor. L.). „Od stavených vetrov" má píti chorý koprovou vodu s uvařeným kmínem a cibulí. (Kalnice.)

Matka.

Nejen ženy, také muži stěžují si, že mají „matku zbúrenú", že se jim „matka pohla", nebo že „trpí na matku".

Má-li někdo „matku pohnutú", má sobě koupiti „za 2 kr. horcu (Rad. Gentianae), za 2 aloesu, za 2 zázvoru, za 2 matkového hrebíčku (Antophylli), za 2 šefránu, trochu rúty, trochu polýnku,

jennu muškátovú gulku". To má nemocný namočiti do „páleného", z polovice vodou rozřediti a potom každé ráno užívati. (Mor. L.)

„Od zléj matky" připravuje se „esencia" z hořce, puškvorce, aloe, kafru, bobrového stroje, muškátové kulky a rúty. To všecko močí se několik dní v „páleném", potom procedí a užívá. (Nové Město.) Dle rady Zigové postačí, když se do „páleného" namočí 1 muškátový ořech a půl druhého bobka.

Ščípanie (v žaludku = cardialgia).

„Proci ščípaňú je dobré fúkavičnú hubu (Lycoperdon bovista) do moču lebo do kvitu namočit a ňú pocierat". Nebo má nemocný, „keď ho ščípe", mravence s vepřovým sádlem rozetříti a tím se natírati. (Mor. L.) Vnitřně dávají užívati odvar polýnku, ruty, řepíčku a borového kořene.

Horúčka (Typhus abdominalis).

Od „horúčky" dávají píti odvar zeleniny sv. Benedikta (Geum urbanum). Na hlavu pak přikládají čerstvé listy netřesku. (Kalnice.) Místo vody dávají nemocnému píti odvar ječmene, ale musí se s maličko octem smíchati. Na čelo i na žaludek má se nemocnému klásti šedivec (Eupatorium cannabinum) ve studené vodě namočený. (Zigová.)

Červienka (dysenteria).

Nemocný má píti „sellé mlieko" (kyšu). (Kalnice).

V Mor. L. užívají od červienky usušené a vařené plody z „čučorietky" (Vaccinium Myrtillus L.), nebo, když ty nepomáhají, „drienky" (plody Cornus Mas L.). — Zigová radí „kuráčku" na moči usmažiti a na žaludek klásti.

Ladvinice.

„Keď sú ladvenice poopuchané", natírají se mastí spravenou z potlučeného černohlávku a zaječího sádla. „Lebo sa spraví masť z „kološije" (Plantago maior). „Tá sa medzi kameňámi utuče a smieša s kačacím tukom". (Mor. L.) „Černohlávek, striebernik a devasílie" se upaří, zamotá do hadérky a tím se nemocný obvine. (Kalnice.) Zigová radí kořen z hořkého lopúcha v teplé vodě máčeti a na tělo přikládati.

Slezina (Tumor lienis).

„Keď je slezina naťáhnutá“, utlukou bobovník (Veronica Beccabunga L.), šťávu z něho vytlačenou, smíchají s jelením sádlem a tělo natírají. — Nebo připravují „zázračnú masť“ z aloe, čertového lejna, kafru a šťávy z rojovníkové zeliny. (Mor. L.) Také masť ze slezu a kačeního tuku je dobrá od sleziny. Zigová radí: „bielú smolu smiešať s páleným, natret na konopnú handerku a prikladať“.

Trasenie srdca.

„Keď sa dzieťaci srcco trase“, dávají mu užívati „zvončekový olej“ (Ol. Hyperici). Když dospělému „srcco chlopká“, dávají mu odvar „trasidélka“ (Briza media) nebo volského ucha s červeným vínem píti. (Kalnice.) „Proti traseňú srcca užívej kvet muškátový a budeš zdravý“. (Lék. ruk. z Mor. L.)

Čemer.

Lid domnívá se, že tato choroba povstane, „keď volachto*) niečo s chuťú zje“. Z toho povstanou na ruce „hrčky srazenéj krvi“. Aby tedy „sannutú krv“ roztlačili, natírají nasliněným palcem žíly chorého a třasou jím, jak mohou nejvíce, „až mu šecky kosci praščá“. (Mor. L.) „Aj keď s chuťú usne, dostane čemer“. (Kalnice.) Zigová radí „červené korenie“ (papriku) se solí do vody dáti a tou vodou čemer potírati.

Zlátenica (icterus).

Od zlátenice pijí pálenku, v níž se močil „čumbír“ (Rad. Zingiberis), nebo červené víno, v němž se močila „šecka rozdroba“. Do „rozdroby“ patří muškátový květ, zázvor, skořice, hřebíček a „černé korenie“ (pepř). Užívají též „husacince“ (husí trus) v červeném víně po 48 hodin močené neb odvar z manny a routy ve víně červeném. (Čachtice.) Odvar „ovsenéj hrstky“, která se prvá na poli sežala, nebo „bielý“, suchý psinec (lejno psí) v páleném namočený a po lžičkách chorému dávaný od „zlátenice“ pomáhá. (Mor. L.)

Dle zásady homoeopatické pomůže prý si nemocný, nosí-li na krku zlatý prsten a užívá-li odvar ze „žutého kvieťa“ (Ajuga chamaepitys) nebo zlatolýčí (Salix purpurea). (Mor. L.)

*) Někdo.

Od „žutéj nemoci“ si pomůže, pije-li chorý vlastní moč nebo dá-li jej do mrkvy a zavěsí do komína; až tam moč vyschne, i žlutá nemoc se ztratí. — „Keď si nemocný navleče cesnekové strúčky na cveriénku (niť) a krížom si jich na seba opáše, tak ty strúčky sežuknú, lebo ony zlátenicu do seba vtáhnú“. (Kalnice.)

Zigová radí od „zlátky“: mladý, ovčí sýr s medem jísti a práchno z bílé, staré vrby s vodou nebo „ženský kvet“ s pivem užívati. — Také náhlé a nenadálé plivnutí do tváře pomáhá od „zlátenky“. Neboť to leknutí odvádí žluč na její místo.

Zimnica (hodonka).

„Zimnica je panská nemoc.“ — „Koho zrazu zima strase,“ říká o sobě „smrť ma preskočila“. — Od zimnice pomáhá kus chleba na cestě nalezeného nebo „devatero korenie“. Také si pomůže, jde-li nemocný pod okno sousedovo, vyptá si tam kousek chleba a hned jej sní. (Mor. L.) „Hodonku človek dostane, keď na sunku spí.“ — „Keď zimnica napádá“, má píti nemocný odvar „patoprstí“ (Potentilla reptans L.) nebo užívati staré sádlo s vinným otcem. Někomu pomáhá odvar bezové kůry nebo zuzanky. (Kalnice.)

Mocný prostředek doporučuje Zigová: „živé strieblo (rtuť) pit“. Ale zná též léky mírnější: „Zrno z pohanky a trochu ovsa utúci, uvarit a pit.“ Nebo „sallé mlieko (kýšku) pit a bielý peper užívat“. „Ako máš zimnicu, vyposti sa na zelený štvrtek dobre, zkape ti, jako čo by sa bola prepadla“. (Lék. ruk. z Mor. L.) Bílé psí lejno před sv. Jiřím nalezené a s bílým vínem pité pomáhá od střídavé zimnice. — Vypije-li nemocný borovičku a sklenku od ní přehodí přes hlavu, pomůže si. Nebo má píti tolik sedlého mléka, až se mu zprotiví. Dostane-li nemocný zimnici z jídla, má totéž jídlo spáliti a s vodou vypiti. Také si pomůže, když všecky šaty, co má na sobě, propije. (Nové Město.)

Húser (úsad, lumbago).

Od úsadu je dobrá dýchavičná huba (Lycoperdon bovista) když se do ní tolik moče naleje, kolik práchno vypije, a tím kříže natírají. (Mor. L.)

V Kalnici připravují na „úsad“ masť z potlučené polní cibule a starého sádla. „Ale aj bez masci, keď sa taký človek, jak môže, najvác k zemi nahne a potom zrazu vstane. Praskne

mu v krížách a húser sa ztrací." — Také mast připravená z potlučené vrbiny (Polygonum lapatifolium) a starého sádla od úsadu pomáhá. (Nové Město.)

Hlísty.

Od hlíst užívají květ z „myšacího chvostíku" neb odvar hlístečné zeliny. Také „borkový olej" (Ol. Juniperi) po kapkách užívaný hlísty vyhání.

Má-li dítě „hlísty a laxierku", dávají mu píti odvar připravený ze tří strúčků česneku, cisvárového květu, kmínu a zázvoru. (Nové Město.)

„Daj medzi tanierky borovičku a lenovú handerku a borovičku zapál, aby sa tá handerka v tom uhrála; potom ju porád přilož dzieťaci na život, tak ty hlísty šecky popukajú a vyjdú." (Mor. L.) „Od hlíst má sa cicvórové semeno, perník a prominclová zelinka spolu uvarit a dzieťaci dať pit." (Kalnice.)

Stavcová hlísta (Taenia solium).

Od stavcové hlísty užívají aloe, bobrový stroj a postrouhaný fialový kořen s potočnou vodou. Dle rady Zigové „pomôže si nemocný od stavcovéj hlísty do týnňa, keď postrúhaný chren a gáfer s vinným octom na lačné srcco vypije". —

Bolení hlavy.

„Keď v hlave bolí", pijí odvar černobylu a máčejí si nohy v odvaru „materinéj dúšky". Hlavu však myjí si vodou z dobré mysli. (Mor. L.)

Zigová radí syrové, posekané zemáky nebo utlučený netřesk na čelo přikládati. — Je-li hlava rozpálená, tož hlavu kafrovým lihem natírají. (Kalnice.) „Keď na jar prvý raz hrmí, bij sa hlavú o múr (zeď): nebude ťa boleť hlava cez celý rok." (Lék. ruk. z Mor. L.)

Ščikávka (singultus).

„Komu sa ščikúta, toho chtosi zpomíná." Když „ščikávka" nepřestává, má píti člověk studenou vodu. (Nové Město.) Ještě prý lepší je „smitku*) režného chleba do vína dat a nechat v ňom močiť prvý raz 3 minúty, druhý raz 6 minút a trecí raz 9 minút a potom užiť." — (Mor. L.)

*) Malá skýva.

„Keď má dzieťa ščikávku, má sa mu dať starý, roztučený mak užit a ten má mliekom lebo vodičkú zapit.“ – (Kalnice.)

O č i.

Pára z odvaru „vlčieho hrachu“ (?) slabý zrak sílí. „Červené, zaprýščené oči“ se zahojí, přikládá-li se na ně pláténko v „trojičnéj rosi“ namočené.

Jsou-li „oči belmom zaťáhnuté“, má se krvavníkový kořen (Chelidonium majus) v nepotřebovaném hrnečku ve vodě máčeti, a konopné pláténko v té vodě namočené na oči přikládati. Tato vodička může se na „zámrsčeky“ po kapce i do očí pouštěti. (Mor. L.) Na „belmo“ mají se hřebíčky s cukrem na prach utlouci, dáti do brka a oči zaprašovati. — Květ ze „stračinôžky“ (Delphinium consolida L.) má se po tři dni v potočné vodě máčeti a pak v této vodičce namočené, konopné plátenko na bolavé oči přikládati. — Má-li někdo slabý zrak, má si na oči přikládati suchý, v pláténku zavinutý „sinokvet“ (Centaurea cyanus). (Kalnice.)

Od „belma“ je nejlepší „hadzie sallo lebo žluč, ale niektorí berú aj zajačie lebo krepeličie“. (Zigová.)

„Bolavé oči majú sa máčat s odvarenú vodičkú z ništzelinky“ (Stachys recta) nebo „páleným, v kerém sa máčal rozmarýn“. —

„Kerý človek má vlčú tmu (hemeralopia), má sa nad tým, čo „vypráší“ (nad svým vlastním výkalem), kadzit.“ (Kalnice.) — „Proci vlčéj tme má sa kus nevážpenéj pečienky (jater) upariť a tá má sa dat neslaná chorému naraz zesci; parú ale si má oči napariť.“ — (Mor. L.)

„Smeť z oka vypadne, keď sa člověk tri ráz za zadok poščípe a tymi prstami triráz oko vytre.“ — Nejobyčejněji však za tím účelem rakůvku, „račí oko“ do oka vpouštějí.

„Škulavý člověk jenným okom sem, druhým ta hľadzí.“ — Škulavosť sa vyrovná, keď si škulavý na lenovú handerku, jazvečie sallo a ze straky mozgu natre a na oči prikladá!“ — (Mor. L.)

Uši. Hluchota.

Na bolavé uši má se uvařiti „tekvica“ (Bryonia alba L.) „Keď je lúpanie v use, zamoce sa čerstvý „netresk“ do handerky, vytlačí sa a klupne do ucha.“ — (Mor. L.)

Od hluchoty si člověk pomůže, když „šedivec, materinú dúšku, zuzanku a dobrú mysel uvarí a tú parú uši si naparuje. Tým zvarom má si hlavu máčať“. — (Kalnice.)

Kdo nedoslýchá, má si večer z čerstvě zabitého zajíce moče do uší nakapati a bavlnkou na noc zacpati. Ráno má si uši čistou, vlažnou vodou vymyti. Nebo si má samou, bílou fazoli uvařiti a páru z ní do uší si pouštěti. (Nové Město.)

„Proti hluchotě: Vezni vajce mravcové do šatky a vyžmíchej, což pak cez šatku preteče, to pusť do ucha.“ (Lék. ruk. z Mor. L.)

Vlasy.

Na úsvitě o Velkém pátku jdou děvčata „česať sa pod vŕbu“, aby měla dlouhé a pěkné vlasy.

„Aby vlasy rôsly, je najlepšej mladých, brezových prútków narezat, usušit a spálit. Ten popel má sa namočiť do vody a miešať. Keď sa potom tú ustátú vodičkú vlasy a fúzy máčú, zránne (velmi) rostú.“ — (Mor. L.)

„Vlasy sa velmi silá, keď sa umývajú odvarkom z breščanu (Hedera helix) lebo mladých konopí.“ — (Kalnice.) Též odvařenou vodičkou z halúzek smutné vrby vlasy si máčejí.

„Chceš-i mat kučeravé vlasy, vezni kvet a slamu ovsenú mladú, var spolu a myj sobe hlavu každú sobotu.“ (Lék. ruk. z M. L.)

„Aby boly vlasy kučeravé: Dokál oves nenije ešče vysypaný, je kvet v tých trúbelkách taký kučeravý. Keď teda ty trúbelky sa usušá, spálá a do vody namočá, a potom s tú vodú vlasy sa smývajú, narobá sa samé, pekné prscienky. (Nové Město.)

„Keď niechto oplechavie“ (alopecia), má si od devíti studní travičky natrhati a vařiti ji ve vodě z těch devíti studní donesené. Tím odvarem má si hlavu umývati, „aby tak ty vlasy rôstly, jako tá trávička.“ — Nebo si má natrhati 9 vršků bobovníku, 9 vršků šedivce a 9 vršků marunky, v té vodičce lněné plátěnko máčeti a na hlavu přikládati. (Mor. L.)

„Keď padajú vlasy“, potírají si je mnozí šťávou z bílé cibule, někteří rozmarýnovým a někteří topolovým olejem. (Nové Město.) — „Keď idú vlasy z hlavy, majú sa máčat každý deň zvarom z bielej ďatelinky“. — (Kalnice.)

Ústa (huba).

„Keď v hube bolí“, vaří „dobrú mysel a repíček“, v odvaru něco málo ledku rozpouštějí a tou vodičkou si „hubu“ konopným plátenkem vytírají. Nebo si má „nezdravý vízop a fígy uvarit a tú vodičkú hubu vyplachovať.“ (Mor. L.)

Dle rady Zigové má matka „pavlaču (žabu-aphten) svém dzietati vycierat svým „kvetom“ a povedat pri tom: čím rodzím, tým hójím“. — „Bielek z vajca, samotěčený med a gáfer sa smieša a žaba červeným súkenkom sciera.“ — „Keď ťažká žena muža vyzúvá a ten smrad hu zašľahne, bude tom maličkému z huby smrdzeť.“ — Aby z úst nepáchlo, dobré je kůru citronovou častěji žvýkati. (Kalnice.) „Proti žabení: vezni žitný klas a vlož pod jazyk. — Komu z huby smrdí: materinú dúšku a šalfiju var v jedno a pij“. (Lék. ruk. z Mor. L.)

Kúty“ (opary = rozkvasené kútiky úst) potírají téměř všude „masťú z ucha“. V Bošáci mimo to „krajom širáka“ nebo bílým ledkem.

Zuby.

Od „boleňá zubov“ si člověk pomůže, utluče-li na prach „čierné korenie“ (pepř), spálí cukr, vsype pepř do cukru a tak spravený „gléj“ na bolavý zub vloží. (Mor. L.) V Novém Městě nakuřují se „blenom“, vymývají si odvarem z něho ústa a též se jím nebo „materinú dúškú“ napařují. — V Kalnici potírají si dásně česnekem a do děravého zubu puškový prach vkládají. — Dle rady Zigové má se ten, koho zuby bolí, „zázvorom a paškálom lebo chupami z morského prasata kadziť.“ —

Rezák (dysuria, cystospasmus).

„Chto trpí na rezák, má si konskú barinú precedzit a ráno na lačné srcco pohárček s aloesom pit. Aj sa má taký nemocný duhší čas prechádzat.“ (Mor. L.) — Nemocný má si „struk (šlíž = močící úd) tú bílú šupú z vajca ovinút a na to cibulku na drobno posekanú na handerce priložit.“ „Ženská si mosí vystrekuvat teplým mliekom.“ (Kalnice.) V Novém Městě na močící úd slupku z bílé cibule přikládají. „Kdo nemože močit: vezni ščibrik (Satureia hortensis), var ve vode a pij.“ (Lék. ruk. z Mor. L.)

Kameň (lithiasis).

Nemocný má si přikládati na „čriesla“ kološiju (Plantago maior) mezi kameny utlučenou a s kačením sádlem smíchanou. — Vnitřně má užívati na „lačné srcco“ plody jalovcové nebo uvařenou petržel. (Mor. L.)

(Příště ostatek.)

Konrád Ota, první markrabě Moravský.

Napsal JUC. Jaroslav Demel.

(3. pokračování.)

Ale ani přátelská shoda mezi Soběslavem II. a Konrádem Otou nepotrvala dlouho. Kníže český uvalil na sebe výpravou rakouskou nejen klatbu papeže Alexandra III. pro pustošení chrámův a klášterů,*) ale i hněv samého císaře Bedřicha I.**) Této příležitosti použil vyhnaný knězic Bedřich, aby se pokusil u císaře o sesazení Soběslava, a to se mu také podařilo; již dne 24. února 1177 obdržel léno české, když císaři značné summy peněz slíbil.***) Ale kníže Bedřich měl si trůn český sám vydobyti, a za tou příčinou ohlížel se po spojencích. Nalezl je především ve svaku svém, vévodovi Leopoldu V. Rakouském, jenž nezapomněl ještě na Soběslavovo řádění roku minulého, a v nespokojených pánech českých, kteří nevražili na knížete Soběslava II., jenž vždy rozhodně se zastával lidu selského proti utiskování šlechty. Tito nespokojení velmoži, kteří stáli v úzkém spojení s knězicem Bedřichem a vévodou Rakouským Leopoldem V.,***) pokusili se ne bez úspěchu odvrátiti i Konráda Otu od vrchního knížete jeho. Viděl totiž prohlédavý politik ten, že nejen v zemi samé ozývají

*) Jarloch k r. 1176. F. R. B. II. 471.

**) Podrobnější vylíčení příčin, pro které se císař Bedřich odvrátil od Soběslava, srov. u Dudíka, Dějiny Moravy, IV. str. 18.—21.

***) Continuatio Claustroneob. III. ad a. 1177. Continuatio Zwetlen, altera ad a. 1177. Pertz. SS. IX. 631 a 541.

***) Continuatio Claustroneob. III ad a. 1178 (recte 1177). Pertz. SS. IX. 631. Tito nespokojení velmožové byli asi oni „zlí jazykové“, kteří dle Jarlocha „rozseli jed nesvornosti mezi Soběslavem II. a Konrádem Otou“ (Jarloch k r. 1177. F. R. B. II. 472.)

se nespokojené hlasy proti Soběslavovi, ale že i za hranicemi se stahují nad ním mraky hrozivé. Bylť spřízněn s Wittelsbachy a věděl zajisté dosti záhy o všem, co se dělo na císařském dvoře. Nespokojení velmožové čeští postarali se pak asi sami o to, aby na dvůr Soběslavův se donesla zvěsť o odbojných plánech Konráda Oty; předvídaliť, že Soběslav vystoupí hned nepřátelsky proti Konrádovi, jenž donucen k sebeobraně tím rozhodněji se spojí s nimi a kněžicem Bedřichem, čímž pád Soběslavův se urychlí.

A skutečně také Soběslav II. dověděv se o zrádě Konráda Oty ihned vtrhl do Moravy, aby knížete obou jeho knížectví zbavil a snad i vězením neb popravou učinil neškodným. Při výpravě té pomáhal mu i bratr jeho Václav, kníže Olomoucký, jenž sebrav rychle brannou moc své provincie, na Moravě spojil se s vojskem Soběslavovým. Konrád Ota, váhal-li snad posud dohnán tím k rozhodnému odporu a utužil svůj svazek s vévodou Rakouským Leopoldem V., volaje ho rychle na pomoc.†) Leopold, jenž na vše byl přichystán, překročil již dne 23. června 1177 pohraniční řeku Dyji ††) a spojil voje své s vojskem Konrádovým. Oba pak vytáhli vstříc Soběslavu II. a bratru jeho Václavovi, jejichž vojska krutě pustošila Znojemsko, a již dne příštího udeřili na tábor jejich, zahnali obě knížata na útěk a hluboko do noci je pronásledovali. Také ve dnech následujících hnali se za stopami utíkajících, a ačkoli pochod dál se s velikou obtíží tu krajinami hornatými, tu zase bařinatými, kde kopyta koňská hluboko do země zapadala, přece podařilo se vítězům Václava Olomouckého od jeho bratra odděliti. Soběslav II. ustoupil do Čech, kdežto Václav rychlým pochodem se uchýlil do pevného svého sídla Olomouce, v jehož nedobytných hradbách se i se zástupy svými uzavřel, brány na kvap kamením

†) Jarloch na uved. místě.

††) Continuatio Claustroneob. III. l. c. Tato, jakož i ostatní kroniky rakouské (Contin. Claustroneob. II. a Contin. Zwetlen altera Pertz. SS. IX. 617 a 541.) vesměs kladou výpravu tu do r. 1178; ale že padá do r. 1177, souditi lze z toho, že 3. pokračovatel Klosterneuburský klade do téhož roku 1178 i udělení léna českého Bedřichovi a uvěznění uherského prince Gejsy od Soběslava II., kteréž události zcela jistě se sběhly roku 1177., ježto v tom roku všechny ostatní současné prameny se shodují. Kromě toho i Jarloch klade výpravu tu do r. 1177. Letopisci rakouští spletli tu události let 1177 a 1178.

zatarasil a hradby zásekami a sroubením opevnil. Konrád a Leopold pronásledovali jej v patách až k Olomouci, před jehož branami rozbili tábor v předvečer ss. Petra a Pavla. Již následujícího dne učinilo téměř veškeré vojsko útok na hrad, ale beze všeho vyššího rozkazu, toliko za vedení dvou jinochů. Útok ten, podniknutý beze všeho plánu, ač trval celý den, neměl úspěchu. Obležení bránili se s největším úsilím, ač byli chatrně ozbrojeni, z nedostatku odtrhujíce a na nepřátely metajíce i kusy zdí a hražení. Na straně rakouské padli prý pouze dva bojovníci, kdežto na straně obležených celé houfy zahynuly dílem pod hradbami, dílem v řece Moravě. Avšak ani dne následujícího nedocílilo se úspěchu, a ježto zatím přišla zpráva, že král uherský Bela III. chystá se k útoku ve prospěch Soběslavův, válečná rada obléhajících usnesla se třetího dne upustiti od obležení. V největším pořádku vracelo se vojsko rakouské do vlasti své, pustošíc krajiny okolní ohněm i loupeží.*)

*) Při líčení této výpravy rakouské r. 1177. nachází se však v 2. a 3. pokračování letopisů Klosterneuburských, z nichž toto líčení hlavně vzato, zpráva, která zdá se svědčiti proti tomu, že Konrád Ota byl tehdy knížetem Brněnským. Pravíť se tam (Pertz. SS. IX. 617 a 631.): „Duabus autem provinciis, Olmuntz scilicet et Brunne vastatis incendio et rapinis in sua rediit (sc. Lupoldus). Tu je ovšem nápadno 1. že vojsko rakouské pustošilo území svého spojence Konráda Oty u přítomnosti jeho a 2. že Znojemsko, druhé území Konráda Oty, úplně od pustošení ušetřeno. Dudík (Dějiny Moravy, Díl IV. 23.) zavrhuje proto zprávu Jarlochovu, že Brněnsko a Znojemsko tehdy držel týž Konrád Ota a odůvodňuje tím též své tvrzení, že tu byli dva bratři, Konrád III. a Ota; onen prý po uvěznění Oldřichově dostal Brněnsko, kdežto tento se prý tehdy stal výhradným pánem Znojemska, o něž se až posud s Konrádem III. dělil. Jenom Ota Znojemský prý se súčastnil odboje proti Soběslavovi, a proto Znojemska Rakušané ušetřili, ale za to spustošili Konrádovo Brněnsko. Avšak zhora byla totožnost těchto domnělých bratrů nezvratně dokázána, a rovněž nelze zavrhnout zprávy Jarlochovy o udělení Brněnska Konrádu Otovi r. 1177, poněvadž věrohodnost jeho jest co největší; spíše by bylo nutno zavrhnouti onu zprávu cizího letopisce Klosterneuburského. Ale myslíme, že i tu lze srovnati se zprávou Jarlochovou o udělení Brněnska Konrádu Otovi r. 1177. Neboť: 1. Jest pravděpodobno, že se ono pustošení Brněnska nedálo v přítomnosti Konráda Oty, ježto se asi voj Konrádův a Leopoldův od sebe oddělily, dříve než přišly na území Brněnské, poněvadž Konrád směřoval k Znojmu a Leopold k Vídni, jestli se nedaly různými směry hned od Olomouce. 2. Že Znojemska bylo od Rakušanů ušetřeno, toho asi bylo příčinou, že vojsko rakouské na zpátečním pochodu vůbec do provincie té nepřišlo, ježto asi vévoda Leopold V. postrašen zprávou o hrozící výpravě Bely III. co nejkratší cestou spěchal k Vídni, tehdy již sídlu vévod Rakouských, a tu jej cesta vedla ovšem pouze Olomouckem a Brněnskem.

Konrád Ota pak obrátil se i se zástupy svými do území Znojemského, aby na nějakou dobu si odpočinul a osnoval plány pro budoucnost.

Soběslav věděl, že po porážce, jakou právě od Konráda Oty a Leopolda Rakouského utrpěl, Morava jest soku jeho Bedřichovi úplně otevřena, a očekával každou chvíli i příchodu jeho do Čech. Proto sebral roku následujícího vojsko co největší a obsadil jím všechny průchody do země. Když však přiblížil se čas žní r. 1178, a Bedřich posud nepřicházel, Soběslav propustil většinu svých vojáků, sebraných hlavně z lidu selského a nařídil jim, aby stále byli připraveni tak, aby na první zvuk trouby válečné se mohli shromážditi Bedřich, jenž to předvídal, dal se teprve po rozpuštění vojska Soběslavova z okolí kláštera Světlé, kde voje jeho se shromážďovaly,*) na pochod do Čech s nespokojenými pány českými, s Konrádem Otou a jeho vojem,**) jakož i pomocnými zástupy německými. — Soběslav nenadále překvapen a nemoha rychle sehnati vojíny, jež nedávno propustil, vyšel Bedřichovi a jeho spojencům jen se zbytky vojska svého vstříc. Ale byl poražen a zachránil se jedině rychlým útěkem na pevný hrad Skálu. — Bedřich přitáhl s pomocnými voji svými až před Prahu, kterou hájila srdnatá manželka Soběslavova Eliška Polská; po krátkém obléhání však vzdala se posádka hradní vidouc přesilu na straně Bedřichově a kněžna Eliška octla se v rukou vítěze, jenž ji však velkomyslně propustil na svobodu.

Měl-li Konrád Ota při válce této úlohu celkem podřízenou, připadla mu při nově vzplanuvších bojích o trůn roku následujícího úloha tím stkvělejší; zachránil tu jedině svou včasnou pomocí a chrabrostí v rozhodné bitvě trůn český Bedřichovi, pro něhož by byl tento jinak snad navždy býval ztracen.

---

*) Cod. dipl. Mor. I. 320.

**) Ježto Jarloch k r. 1179 vypravuje o Konrádu Otovi, že již dříve byl spojen s vévodou Bedřichem („ad Conradum, cui jam confoederatus erat" F. R. B. II. 474) a ježto již výprava rakouská z r. 1177 byla akcí ve prospěch Bedřichův a ježto od té doby Konrád Ota byl ve stálém styku s Bedřichem a spojenci jeho, jest téměř jisto, že se súčastnil s lidem svým i této výpravy Bedřichovy r. 1178, ač se o něm výslovně neděje zmínka; jest asi zahrnut od letopisce mezi oněmi Čechy, kteří ku Bedřichovi přešli (subito venit Fridericus cum copiis tam Bohemorum, qui ad eum transvenerant, quam etiam Teutonicorum". F. R. B. II. 473.)

Nebyloť panství Bedřichovo v Čechách ještě zcela zajištěno, ačkoliv dobytím Prahy se stal pánem v zemi. Soběslav stále ještě seděl na hradě Skále a vedl odtud malou válku, pustoše častými vpády okolní kraje a čekaje jen na vhodnou příležitosť, aby se znovu pokusil o nabytí ztraceného trůnu. — Taková příležitost se mu naskytla, když Bedřich o vánocích roku 1178 se odebral na říšský sněm do Würzburgu. Toho Soběslav užil a opustiv ihned útulek svůj rychle sebral z přívrženců svých, jichž v obecném lidu měl ještě mnoho, vojsko co největší, a obrátil se s ním ku Praze. Než posádka dostavši ještě v čas výstrahu, bránila se pod vedením manželky Bedřichovy Elišky co nejstatečněji. Soběslav změnil tedy plán svůj a hnul se vstříc Bedřichovi, jenž kolem 6. ledna 1179 vracel se se slabým průvodem ze sněmu říšského. Než rázná a statečná manželka Bedřichova vyslala rychlého posla, který předběhl vojsko Soběslavovo a donesl o tom zprávu Bedřichovi, jenž nalézaje se právě na hranicích českých okamžitě vyslal posly do Moravy, by vyzvali Konráda Otu o rychlou pomoc a zároveň vypravil jiné posly s toutéž prosbou ku přátelům svým do Němec. — Sám pak prodlel nepohnutě na hranicích téměř deset dnů, až se dostavily dostatečné zástupy bojovníků z Čech a Němec. S těmi, jakkoliv byla toho roku po celé Evropě zima neobyčejně krutá,*) dal se ihned na pochod do okolí nynějšího města Berouna, kdež u řeky Mže, v místě řečeném Brod, rozbil tábor a sedm dní tam odpočíval. Pak opět dal se na pochod a v úterý, dne 23. ledna 1179, octl se u místa Loděnic, severovýchodně od Berouna na potoce stejnojmenném, kdež se rovněž položil táborem. Tu však z nenadání objevil se Soběslav se zástupy svými, a zjímav téměř všechny stráže, které pro třeskutý mráz u ohňů se ohřívajíce, nebyly dosti ostražitými, učinil rychlý útok na nepřipravený k boji tábor Bedřichův a dobyl v krátké době rozhodného vítězství. Mnoho mocných velmožů ve vojště Bedřichově pobito neb zajato, kdežto ostatní hledali spásy v útěku.

Zatím Konrád Ota zpraven byv o všem rychlými posly Bedřichovými sebral co nejrychleji značné zástupy lidu a táhl s nimi do Čech. — Dne 24. ledna dorazil ku hradu Prčicím,

*) Annales Pegavienses ad a. 1179. Pertz. SS. XVII. 262. Annales Palidenses ad a. 1179, Annales Magdeburgenses ad a. 1179. Pertz. SS. XVI, 95. a 194.

mezi nynějším Smilkovem a Sedlcem, na jihu Berounského kraje, a tam se položil táborem. Již vojsko odpočívalo, když pojednou stráže v mlze zpozorovaly, že ku táboru divoce se ženou rozptýlené zástupy bojovníků. V těch poznány tlupy Bedřichovy, které po porážce Loděnické chtěly se dáti směrem ku Praze, však nalezše tam cestu Soběslavem zatarasenou obrátily se na jihovýchod směrem k Moravě, doufajíce, že setkají se někde s Konrádem Otou a vojem jeho. A očekávání jejich splnilo se již v první noci po bitvě. — Bedřich setkav se s Konrádem Otou u Prčic odpočíval téměř celý den, by skrovné zbytky jeho voje se zotavily po namáhavém ústupu od Loděnic. — Pak hnula se obě knížata až ku Sázavě, kdež rozbila noční tábor na místě „Vidvazoda" řečeném a dnes již neznámém. Tam chtěli odpočívati, ale pojednou přikvapil do tábora jejich posel z Prahy od kněžny Alžběty zvěstující, že Soběslav v noci je chce přepadnouti. — Hned se dali tedy na pochod a vzdor krutému mrazu postupovali za svitu měsíčního po celou noc sněhem zamrzlých planin, takže následujícího dne, v sobotu 27. ledna, ráno stanuli před branami Pražskými. — Vycházející slunce právě zlatilo svými paprsky věže kláštera Strahovského a hradu Pražského, když s hradeb s radostí je vítaly trouby posádky hradní řízené statečnou manželkou Bedřichovou Eliškou. Jak obtížný byl tento pochod, dosvědčuje vypravování Jarlochovo, že mnohému z účastníků od té doby po celý život nohy omrzlými zůstaly.

Soběslav, jehož původní plán byl tím zmařen, obrátil se za oběma knížaty ku Praze a přešed asi někde u Nusel přes Botič, postavil se na výšinách sklánějících se z té strany do hořejších částí nynějšího Nového města.*) Bedřich a Konrád Ota již z daleka viděli přicházeti Soběslava a jeho zástupy, a vyšly mu se svým bojovným lidem vstříc. Tak došlo na polích mezi Vyšehradem a podhradím Pražským, někde blízko tehdejšího „velkého tržiště", na místě nynějšího Nového města,**) ku krvavé srážce mezi oběma voji. V tuhém mrazu toho dne rozlehl se skřek polnic i hlahol zvonů z blízkých hradů a podhradí po zasněžených „polích Vyšehradských", která od té doby v ústech Pražanů nabyla jména „Bojiště". — Bedřich bojoval

*) W. W. Tomek, Dějiny města Prahy, Díl I., str. 133.
**) Tamtéž, str. 133. a 24.

v první řadě; když pak počala bitva kolísati, přikvapil na pomoc Konrád Ota, jenž se svým lidem na protivné straně v záloze číhal, a udeřil s druhé strany na voj Soběslavův a bojuje dle svědectví letopiscova s velikou chrabrostí a s nasazením života vlastního i svých vojínův přinutil konečně Soběslava k útěku. Oba pak, Konrád i Bedřich, pronásledovali prchající do noci až daleko za Prosík. Toliko noc zachránila zbytky vojska Soběslavova před dálším pronásledováním. Zasněžené bojiště pokrývalo na sta mrtvol s obou stran; mnoho vojínů i při lehkém poranění zahynulo, jak letopisec vypravuje, následkem tuhého mrazu.

Soběslavův osud byl tím spečetěn, trůn český proň navždy ztracen. Konrád Ota rozhodl tentokráte jedině svým chrabrým a obratným útokem bitvu ve prospěch Bedřichův, ale snad žádných vavřínů válečných v životě svém nedobyl si tak těžce a namáhavě jako těchto.*)

Než sláva válečná nebyla jediným ovocem statečnosti Konrádovy na „polích Vyšehradských". Stkvělé služby, jaké tu Konrád Ota prokázal Bedřichovi, byly tímto stkvěle odměněny a přinesly Konrádovi neobyčejné rozmnožení jeho moci. Útěkem bratra Soběslavova Vácslava, jenž necítě se nyní v zemi České dosti bezpečným uprchl do Uher,**) uprázdnilo se totiž knížectví Olomoucké, a kníže Bedřich udělil je, jak se zdá, hned r. 1179 Konrádu Otovi, který se stal takto pánem celé Moravy, což se nepodařilo před tím žádnému z údělných knížat moravských. Morava měla r. 1179 poprvé od dob Břetislavových zase jednoho pána. I podpisuje se Konrád Ota na jediné pravé listině domácí, která se nám z těch let zachovala, hrdým titulem „Dux dominus Otto, princeps Moraviae".***)

---

*) Jediným pramenem pro vylíčení těchto bojův v l. 1178 a 1179 byl nám Jarloch (k r. 1178 a 1179. F. R. B. II. 472—475).

**) Continuatio Zwetlen altera ad a. 1182. Pertz. SS. IX. 542. (Srov. str. 223. pozn. **).

***) Cod. dipl. Mor. I. 306. Dudík (Dějiny Moravy IV., str. 30., 31., 37., 38.) a Koutný (Der Přemysliden Thronkämpfe, etc. str. 41.) jsou toho náhledu, že Bedřich po útěku Vácslavově vzal Olomoucko na nějakou dobu do své vlastní správy, aby z důchodů jeho sehnal část onoho obnosu, jejž císaři měl zaplatiti za udělení léna českého. Dudík má dokonce za to, že Bedřich r. 1180 k tomu cíli vzal na čas celou Moravu do své správy. — Oba opírají mínění své o 2 darovací listiny Bedřichový z r. 1180 (Cod. dipl.

Vynikající postavení, jakého Konrád Ota v říši České nabyl, zjednalo mu, jak se zdá, i za hranicemi větší vážnosti, která ještě stoupala se vzrůstající přízní, v jaké se příbuzní jeho Wittelsbachové u císaře nalézali. Shledávámeť knížete Konráda v měsíci červnu r. 1179 na sjezdu knížat říšských v Chebu, kde císař svým mocným slovem rozhodl dlouholetý hraniční spor Čech a Rakous ku spokojenosti obou stran, a 1. července téhož roku na říšském sněmu v Magdeburgu, kam Jindřich Lev podruhé nadarmo obeslán před říšský soud knížat, a kde vydána císařská listina regulační o sporu na sjezdě v Chebu rozhodnutém. Na obě místa doprovázel Konráda Otu, jenž na listině regulační se podepisuje jako „comes de Moravia", zvláštní kancléř a úředník jeho pro celou Moravu zřízený jménem „Přemysl"; v císařské kanceláři dali mu titul „marggravius".*) Objevilť se tu Konrád Ota před knížaty říšskými poprvé jako pán celé Moravy.

Mor. I. 303—305.), kde se Bedřich nazývá „Ego Fridericus, dux Boëmiae et Moraviae": listiny ty jsou však podezřely a nejspíše podvrženy („Analecta Friebekiana"!) a proto nelze na jejich svědectví žádné váhy položiti. Ovšem musil Bedřich namáhavě sháněti veliké summy peněz, jež císaři za léno české slíbil, ale nesmí se zapomenouti, že byl Konrádu Otovi velikými díky povinnován a že seznal v něm muže, jehož si dlužno jako spojence co nejvíce vážiti a jehož se dlužno jako protivníka co nejvíce báti. Jest tedy pravdě nepodobno, že by byl tak dlouho odkládal s odměnou vůči spojenci tak zasloužilému a jako nepříteli tak nebezpečnému. Proto lze zajisté přisvědčiti Palackému (Dějiny nár. čes. I., 2., str. 82), že Konrád již r. 1179 se stal pánem celé Moravy.

*) Cod. dipl. Mor. I. 301. a 302. — O onom Přemyslovi byly nejrůznější výklady: Dudík (Dějiny Moravy IV. 32. a 45) a Herm. Jireček (Slovanské právo v Čechách a na Moravě, II. 114.) mají za to, že tehdy knězici Přemyslovi udělen císařem titul „markraběte moravského", což Dudík vykládá jako titul čekanecký; ale nesrovnalost tohoto výkladu se souvěkými poměry cítil již Jireček, a Dudík později na základě důkazů Koutného odvolal své tvrzení. (Děj. Mor. IX. 22.) Koutný (Der Přemysl. Thronkämpfe, 48) zavrhl totiž toto mínění a tvrdí, že Přemysl v oné listině jako „margravius de Moravia" uvedený jest nějaký šlechtic, bratr předcházejícího Tudelípa, zvoliv čtení „Pillunc de Tudeliep et frater ejus Primezla, marggravius de Moravia" (Boček) místo „Pillunc de Tudeliep et frater ejus. — Primezla, marggravius de Moravia" (Erben, Regg. I. č. 367), a zajisté právem, neboť: 1. Zpráva o udělení markrabského titulu Přemyslovi v té době nikde jinde v současných pramenech neměla by dokladu a 2. příčila by se také celému stavu věcí: Chtěl-li císař Přemyslovi titul ten propůjčiti, aby si naň svět uvykl (Dudík IV. 45.), proč neudělil jej rovněž přítomnému Konrádu

V letech 1179 a 1180 vzrostla moc Konrádova dvojím spůsobem. — Jednak stal se on sám pánem celé Moravy, jednak vzrostla důstojnost a moc tchána jeho a tím nepřímo i vliv Konráda Oty na dvoře císařském; dne 24. července bylo totiž vévodství Bavorské, odňaté odbojnému Jindřichu Lvu, odevzdáno falckraběti Rýnskému, Otovi staršímu z Wittelsbachu, a bratr tohoto, Ota mladší z Wittelsbachu, tchán Konráda Oty, povýšen za falckrabího na Rýně. Že takto zmohutněv, Konrád Ota počal toužiti po úplné samostatnosti, jest zcela přirozeno, vždyť všude v říši jevily se v té době snahy knížat moci vévodské podrobených dosíci bezprostřednosti říšské („Reichsunmittelbarkeit"), a snahy ty docházely mocné podpory u císaře, jehož politika směřovala ku drobení velkých knížectví a takto k seslabování moci knížat říšských. Byl to tehdy všeobecný proud časový v střední Evropě, jímž se dal uchvátiti i Konrád Ota. Ctižádostivá a rázná povaha jeho již dávno dychtila po úplné neodvislosti, ale jeho politická prohlédavost dovedla tužby ty přiměřeně potlačiti, dokud nenastal okamžik příhodný.

A ten se nyní přiblížil. Kníže Bedřich slíbil císaři za udělení léna českého velké summy peněz; aby je sehnal, byl nucen vymáhati na poddaných svých kruté daně.*) Byl to tedy špatný začátek vlády, který jej nemohl nikterak učiniti oblíbeným a vládu jeho upevniti. K tomu přistoupila ještě vládychtivost hrdé kněžny a panovačné počínání úředníků knížecích i kněžniných vůči duchovenstvu. Bylo potřebí jenom střediska, aby se tomuto kvašení dal jistý směr. A toto středisko nalezli spojenci v Konrádu Otovi, mocném vasallu Bedřichově.**)

Otovi, který již bez toho fakticky celou Moravu držel a jemuž o 3 léta později titul ten skutečně udělen? 3. Konečně se v té době pro titul „markrabě" neužívá formy „marggravius", nýbrž formy „marchio", která před před tím i v naší listině se vyskytuje („Diepoldus, marchio de Vohenburc".) — Koutný tohoto Přemysla prohlašuje za úředníka Olomoucké provincie, již prý tehdy bezprostředně spravoval. — Dle našeho mínění jest to nějaký úředník, jejž si Konrád Ota zřídil k ruce pro správu celé Moravy. Titul „marggravius" zrodil se asi jen v císařské kanceláři, která tu listinu vydávala.

*) Jarloch k r. 1179 F. R. B. II. 475.

**) Palacký (Dějiny nár. čes. I., 2., str. 83.) se domnívá, že při onom vzbouření r. 1182 nabyli hned původně všickni pro Konráda Otu, nýbrž že slabší strana nabízela trůn Vácslavovi dlícímu v Uhrách ve vyhnanství, a ta

V létě r. 1182 konečně propuklo vzbouření dlouho připravované, a ihned na to kníže Bedřich od nespokojených velmožů českých donucen k útěku ze země. Za knížete zvolen Konrád Ota, jehož vojsko, spojené s voji odbojných velmožů, jalo se obléhati Prahu, jediný, ale také nejdůležitější hrad, který posud vzbouřencům vzdoroval; po dlouhém obléhání konečně i Praha dobyta, a zvolený kníže nastolen na staroslavný, kamenný stolec knížat českých, čímž volba jeho nabyla právní platnosti.

Bedřich se zatím uchýlil o pomoc k císaři, jenž prosby jeho bez váhání vyslyšel. Císař Bedřich I. chtěl totiž i zde podobně jako při Jindřichu Lvu ku platnosti přivésti zásadu, že každý kníže říšský má se podrobiti soudu knížat říšských, jakož i zásadu, že žádný kníže Český nemá býti na knížecí stolec povolán bez předcházejícího svolení císařova, jak se právě stalo s Konrádem Otou. — Na soudu knížat říšských měl se spor obou stran rozhodnouti.

Do Čech vyslán falckrabě Rýnský, Ota mladší z Wittelsbachu, jenž nového knížete Českého i s předními velmoži pozval na den sv. Michala na sjezd knížat říšských v Řezně, kde se měl spor obou knížat rozhodnouti. Proti tomu se velmožové čeští s Konrádem Otou v čele v největší nevoli vzpírali, nechtějíce ničeho o tom slyšeti, že by měli býti před cizí soud pohnáni. Ale falckrabí Ota dal bezpochyby zeti svému na srozuměnou, že veškerým vlivem svým se o to zasadí, by se mu za stolec český dostalo stkvělé náhrady povýšením Moravy za samostatné markrabství, by tedy ve vlastním zájmu se odporu vzdal; nebo bude-li odporovati, že nejen udělení Čech v léno nedosáhne, ale i válku říšskou na sebe uvalí. — Konrád

že teprve později se poddala a přijala kandidáta silnější strany, Konráda Otu. Mínění své opírá o zprávu kroniky Světelské k r. 1182 (Pertz SS. IX. 542.); „Boëmi Wadzlaum, fratrem Zebeslai sedeciosi ad repetendam terram fratris de Ungaria revocant“. Zpráva ta nevztahuje se však ani na vzbouření r. 1184, ježto by zajisté dobře zpravený Jarloch o tom nemlčel, ani na vzbouření r. 1182, kdy Vácslav skutečně na trůn volán, ježto o tomto kronika Světelská na jiném místě k r. 1185 mluví (Pertz. SS. IX. 543: „Fridericus, dux Boëmiae, expulsus per Liupoldum, ducem Austriae . . . . . . valida manu restituitur“). Může se tedy místo zhora uvedené vztahovati jen na povolání Vácslava z vyhnanství, jež se událo buď r. 1182 neb r. 1183, ježto již r. 1183 přichází Vácslav na listině Bedřichově na Zbečně vydané jako svědek. (Cod. dipl. Mor. I. 310.)

Ota pak asi s veškerou výmluvností stoupence své přemluvil, ukazuje jim, že odpor jejich bude bezúčinným, takže tito konečně jsou pohnuti k povolnosti.*) — Než ať byl průběh tohoto jednání jakýkoliv, jisto jest, že konečně falckrabí Ota přece jen s příznivou odpovědí se vracel ku dvoru císařskému.

Ku konci září r. 1182 konal se tedy památný sněm v Řezně, jejž všickni Čechové s bázní očekávali. Císař počítal asi na odpor a dle toho se připravil ku přijetí Čechů. Když velmožové čeští, kteří byli císaři představeni bez knížete svého, vstoupili do radní síně staroslavné radnice Řezenské, kde knížata říšská v hojném počtu a v plné slávě zasedala, šklebila se na ně z protější stěny hrozivě řada rozvěšených popravních seker. Odvaha, s jakou do síně vstupovali a s jakou chtěli svá práva srdnatě hájiti, ochabla při pohledu na sekery ty, a rázná slova odporu uvázla jim v hrdle. S pokorou vrhli se před císařem na kolena a žádali za prominutí, že odvážili se bez dovolení císařova knížete si zvoliti. Císař věděl, že může nyní žádati, co se mu zlíbí. I rozhodl celý spor tak, že trůn český vrátil sice knížeti Bedřichovi, ale Konráda Otu v náhradu za ztracený knížecí stolec český prohlásil za samostatného markraběte říše Římské, Moravu vytrhl úplně z moci knížete Českého, a udělil ji Konrádovi v léno jako bezprostřední říšské markrabství. — Tomuto nálezu pánové čeští zastrašeni pohledem na sekery podrobili se s těžce tajenou nevolí.**)

(Příště ostatek.)

---

*) Tak asi lze vykládati dle mínění našeho onu „lepší radu“, které dle letopisce Jarlocha velmožové čeští konečně uposlechli. (Jarloch k r. 1182. F. R. B. II. 481). Podobně Koutný (Der Přemysliden Thronkämpfe, etc. str. 50.)

**) Jarloch (k r. 1182. F. R. B. II. 481.) sděluje vysledek sněmu Řezenského těmito dosti neurčitými slovy: „Sic sapiens imperator conjurationem rebellium sapienter repressit, et isti (sc. Friderico) quidem Bohemiam reddidit, illum (sc. Conradum) vero Moravia contentum esse praecepit“. Z těchto bezbarevných slov mohlo by se souditi, že zaveden opět tentýž stav, jaký tu byl před vzbouřením r. 1182. Ale z dálšího vypravování vysvítá, že se staly důležité změny: 1. Mluvě o návštěvě Gottšalkově u Konráda Oty o vánocích r. 1183 letopisec Jarloch nazývá Konráda neobvyklým titulem „marchio“ (k r. 1184. F. R. B. II. 497 a 498: „circa marchionem Moraviae Conradum“). — Ale ježto se při vzbouření r. 1182 ještě bez toho titulu uvádí, stalo se udělení této důstojnosti teprve po vzbouření r. 1182 a tu z obou

Na severovýchodní Moravě.

Volné kapitoly z potulek geologických a petrografických

podává prof. Jos. Klvaňa.

Hučící vlak, na nějž dlouho, zbytečně dlouho, na vedlejší staničce Hranické jsme za krásného srpnového dopoledne čekati musili, hnul se konečně, aby nás odvezl na milé a krásné Lašsko Moravské!

Nespěchá vlak ten příliš, pravda, ale to již nám nevadí. Poskytuje nám alespoň dosti času, abychom při různých zatáčkách kolejí potěšili se ještě posledními pohledy přes utěšeně položené, zkvétající Hranice k jihozápadu do půvabného údolí bujaré Bečvy, v němž v ranním slunci bělají se za vojenskou akademií Hranickou starodávné Drahotuše, nad nímž v dálce, jako na stráži stojí rozložité rozvaliny mocného kdysi Helfenštejna a jež v pozadí jest širé, bez konce, ústíc za Lipníkem do žirných krajů Hanáckých.

A při pohledech těch mimoděk letí myšlénky naše do minulosti, mimoděk srovnáváme slavnou minulosť tohoto líbezného kraje s nynějším jeho významem pro národ náš. Ó, kraji Kravařů, Drahotúšských a Pernštejnů! Jak změnil jsi se průběhem staletí, kam až dospěla hlavní tvoje dvě města Lipník a Hranice!

2 let (1182 a 1183) podle rázu svého se hodí k tomu jen rok 1182, a tu zase zmíněný sněm Řezenský. Musilť tu císař Konrádu Otovi již k vůli příbuzným jeho Wittelsbachům nějakou náhradu dáti za odňatý stolec český, i zvolil tu, která se tak výborně hodila do politiky jeho. — 2. A že s titulem tím byla spojena skutečná neodvislost od knížete českého, dosvědčuje Jarloch při výpravě Bedřichově do Moravy r. 1185: „Fridericus dux iratus Cunrado de Moravia, tum pro antiqua injuria, qua eum ante tres annes pellere tentaverat, tum etiam pro alienatione Moraviae, quam non ab eo (sc. Friderico), sed de manu imperatoris tenere gestiebat.“ F. R. B. II. 506.) Alienatio Moraviae (odcizení Moravy) zřejmě poukazuje na odtržení její od Čech, jak to i blíže vysvětlují slova následující, že Konrád Ota již nedržel Moravu jako léno knížectví českého, nýbrž jako tak zvané léno korouhevní (bezprostřední léno říšské), jehož držení právě od císaře Bedřicha I. (r. 1180) učiněno podmínkou toho, aby kdo náležel mezi knížata říšská. V listinách nacházíme Konráda Otu jako „markraběte Moravského“, podepsaného teprve r. 1187 (Erben, Regg. I. č. 391.), ale to jedině proto, že v letech 1182—1187 žádné jiné listiny nemáme, ve které by Konrád Ota přicházel, ale zajisté vydal a podepsal Konrád Ota v letech těchto více listin a ve všech se asi podepsal jako „markrabě Moravský“.

Marno však činiti výčitek, marno přemýšleti o sociálních a morálních příčinách té takměř nepochopitelné, ale smutné pravdy, že nejen Hranice a Lipník, nýbrž ještě tak mnohé z měst našich moravských, jakkoliv po ulicích jejich hlaholí od starodávna až do nynějších dob milá naše mateřština, propadají právě v době nynější, probudilejší, za oběť pozvolnému odnárodňování.

Nastane-li tu obrat k lepšímu, vyléčí-li se střední a nižší vrstvy našeho lidu v poněmčujících se městech z toho osudného bludu, který nejen že oblasť naši národní ponenáhlu ztenčuje (srovn. Břeclav, Hodonín, Kyjov, Mor. Krumlov, Hranice, Lipník, Mohelnici, Unčov, Úsov, Zábřeh atd.), než i přirozeným spůsobem úroveň vzdělanosti lidu poněmčovaného, tedy lidu našeho, čím dál tím více snižuje?...

Zastávka Hranická vytrhla nás z těchto trudných myšlének a úvah.

A dobře učinila; vždyť nevyjeli jsme si konati studia historická ani národní, než prohlédnouti si onen velký trojúhelník severovýchodní Moravy, jenž omezen je bystrým proudem Bečvy od Hranic až po Trojačku na jihu, zelenými vodami Ostravice na východě a líným poměrně tokem Odry na západě.

Chceme pokochati se krásami tohoto zajímavého kouta moravského a vděčně při tom uznati, že nejen čisté, místy i divoké vody Bečvy, Ostravice, Lubiny i Odry, že nejen bujné tmavé lesy a zlatem klasů se vlnící lány polí půvab kraje toho spůsobují: než také, a to v první řadě, rozmanité a zajímavé útvary geologické, reliéf kraje toho skládající.

Ano krásu, zajímavosť a místy i praktickou důležitosť severovýchodní Moravy, jíž se co do pěkných prospektů a četných, snadno dosažitelných bodů vyhlídkových*) žádný kraj milé naší vlasti nevyrovná, spůsobují především horniny kraje toho.

Laskavý čtenář se bohdá o tom ze statí následujících přesvědčí.

I. Devonský útvar u Teplic Hranických.

Jedeme-li ze stanice Hranické k útulným lázničkám Teplickým, napadnou nám jistě po straně východní, hned po prvním oblouku dráhy, skalky, skály a lomy vápencové,

*) Příležitě zmíníme se o několika místech podobných.

místy až skorem ke dráze dosahující, ale všude nad okolní půdu oněmi zajímavými obrysy vyčnívající, jež pro vápencové útvary jsou charakteristické alespoň v očích odborníka.

Skalky ty, rovněž jako vápence v malebném žlebu Teplickém v okolí Černotína a mezi Kunčicemi blízkými a Polomí, patří nejstarším vrstvám na severovýchodní Moravě, totiž útvaru devonskému. Jsou zároveň severovýchodním výběžkem onoho pásma devonského, kteréž mezi Líšní u Brna a Sloupem čarokrásné krajinky, řadu proslavených jeskyň (Sloupské, Holštýnské, Ostrovské, Jedovnické, Křtinské, Výpustek, Býčí skálu, Hoštenické, Ochozské a j. v.) a neméně proslavenou propadlinu, totiž Macochu vytvořilo. Podobné vápence vystupují ještě v okolí Mladče u Litovle, kdež jsou také jeskyně (Bočkova díra a j. v.), při Čelechovské kapli u Prostějova, kde se v nich nalézá mnoho zkamenělin, u Neředína při Olomouci, u Grygova, Kokor, kolem Předmostí a Radvanic u Přerova.

Poslední jejich výběžky jsou, jak řečeno, u Hranic. I tu přičinily se o úpravu velice půvabného koutku kolem lázniček Teplických.

Vápenec Devonský bývá obyčejně modrošedý, na povrchu však jako většina vápenců větráním bělavý, a protože se snáze než jiné, ku př. jurské, vápence rozpouští, povstávají v něm mnohem spíše než v jiných vápencích prameny vodními, obsahujícími jistou součást kyseliny uhličité, chodby a z těch jeskyně a síně podzemní. Je-li pak krytba chodby nebo síně příliš slabá, sřítí se a z chodby povstane žleb, ze síně pak dolina, propasť.

Takovýmto spůsobem vznikla zajisté prorva Teplická u Hranic, tak vznikla „Propasť“ nad Teplicemi, na 75 *m* hluboká a ovšem i jeskyně, objevené asi r. 1872 u Černotína, kam až pod povrchním krytem vrstev mladších útvar vápencový se rozšiřuje.

Kdož neznal by utěšený žleb Bečvy u Teplic Hranických? Bystrotoká Bečva zajisté procházela v místech jeho za dob pradávných jako Punkva, t. j. řeka podzemní, z kotliny Hustopečské, tehdy velké jezero tvořící, do nynějšího údolí Hranicko-Lipnického. Později se krytba Bečvy sesula a po odstranění ponenáhlém nakupených zřícenin povstalo nynější roztomilé údolíčko.

Hle, kterak výš a výše v pravo i v levo zvedají se stráně malebné, tu zalesněné, tam roztroušenými domky oživené! Žleb se úží, hluboko pod námi leží silnice, ještě pak níže uklidněná v těch místech poněkud Bečva, v níž odráží se slunce jasného horkého dne prázdninového.

Vidíme, jak chvěje se protější západní stráň žhavým vzduchem, nám však je volno a milo, a když vlak ve žlebu samém zastaví, vystupujeme v nejpříjemnějším chladu na staničce Teplické.

Od zastávky Teplické můžeme jíti buď nahoru klikatými a upravenými cestičkami ke zmíněné „Propasti", buď dále vedle silnice příjemnou procházkou k vápenkám páně Schindlerovým nebo stinnou alejí a přes most k lákavému skupení domků na levém břehu řeky — k lázním Teplickým.

Lázně tyto jsou perlička v poříčí Bečvy, perlička bohužel pohozená, málo oceněná, málo známá. A přece již před více než třemi sty lety byly po Moravě i mimo ni v oblibě, jak o tom svědčí zprávy a popisy Tom. Jordána z Klausenburgu, té doby zemského protomedika moravského v jeho spise: o vodách hojitelných markgrabství Moravského,*) sestavené na vlastní zkušenosti. Také asi o sto let později (1669) zmiňuje se známý Brněnský fysik MDr. Ferd. Hertod ve svém spise „Tartaro-Mastix Moraviae atd." o lázních Teplických s velkým uznáním.

Ale od té doby upadly pomalu v zapomenutí a do dneška nenabyly ani lokálně moravské pověsti, dílem proto asi, že správa jich nevpravila se do tónu moderní reklamy, dílem i proto, že dnes celý svět žádá od lázní buď radikální uzdravení nebo — radovánky a zábavy druhu nejvíce luxuriosního. A tak ta místa, kde v zátiší a pohodlí duch prací znavený pookřívá a tělo seslabené v první řadě krásnou přírodou a klidným okolím se zotavuje, zůstávají nepovšímnuta, nedoceněna . . .

Prameny Teplické mají stálou teplotu 22° C a měly by snad i větší, kdyby řádně byly obhloubeny a před vnikáním svrchních vod chráněny. Voda je kyselá a chutná, když byla

*) Spis ten přeložil na česko z rukopisu latinského tuším Ondřej Zborský, městský písař Slavkovský a v Olomouci vydal r. 1581. Po smrti Jordanově vyšel i latinský originál „de aquis medicatis Moraviae comentariolus" ve Frankobrodě r. 1586.

ochlazena, dosti příjemně, asi jako kysibelka. Úpravou pramenů by ostatně i chuť získala, neboť volná a polovázaná kyselina uhličitá, které jí oné příjemné chuti dodávají, udržely by se ve vodě pramene upraveného v množství zajisté ještě větším.

Při nynějším stavu pramenů jest volné a polovázané kyseliny uhličité za teploty vzdušní 0° C a tlaku vzdušního 760 *mm* 1599·82 *kr. cm* v 1000 *kr. cm* vody. Z pevných součástí, jichž v prameni lázeňském 1·6019 dílů v prameni pitném 1·7523 dílů na 1000 dílů vody připadá, nejhlavnější jsou kysličník vápenatý, hořečnatý, sodnatý a sůl kuchyňská, ovšem v součástech velmi nepatrných.

Kyselina uhličitá patrně jest v souvislosti se zdejším vápencem a vyvěrá v bublinách nejen v pramenech Teplických, nýbrž i v řece, jak můžeme se o tom z mostu, k lázním vedoucího, přesvědčiti. Míst, kde bublinky její vycházejí, snadno napočítáme na 200. Že plyn uhličitý i z blízkých skal vápencových uniká, viděti i z toho, že ještě v letech dvacátých tohoto století byla poblíž lázeňského domu jeskyňka, v níž jako v proslavené „psí jeskyni“ u Neapole menší zvířata se dusila kyselinou uhličitou při dně nashromážděnou.

Nedaleko od lázní Teplických na jih setkáme se s vápenkami p. Schindlerovými. Tu můžeme na čerstvých plochách odlámaného kamene — nechceme-li dále za Černotín k útesům nade drahou odkrytým — prohlédnouti si povahu vápenců zdejších důkladněji. A máme-li dosti odhodlanosti a nehledíme-li příliš na to, umažeme-li se o něco více nebo méně, můžeme s ochotným zajisté svolením majitele vápenek nahlédnouti i do zdejších jeskyň, nyní poněkud zasypaných.

Laskavému čtenáři bude snad milejší, když jemu o jeskyních těch něco určitějšího, stručně alespoň, sděleno bude.*)

Severovýchodně od okružní vápenky zdejší nachází se vylámaný důl ve vápenci a v severní jeho stěně jest skulina, jíž sejíti možno asi 6 metrů dolů do jeskyně tvaru nepravidelného, naplněné proudící vodou. Dle odhadu jest jeskyně ta asi 8—12 metrů dlouhá a ústí do druhé jeskyně, která jest větší a má podobu klenuté kaple. Druhá tato jeskyně končí úzkým

---

*) Podrobnější data o jeskyních Černotínských sdělil mně ochotně p. Dr. Fr. Šromota, advokát v Hranicích, začež mu tuto srdečný dík vyslovuji.

a nízkým otvorem, do něhož majitel vápenek p. Schindler, který důkladně jeskyně prohlížel, více si netroufal.

Druhdy se vody v jeskyni nahromaděné užívalo ku pití, dnes je otvor jeskyně zanedbán a málo kdo se do něho odhodlává.

Že celé okolí jest jeskyněmi a průtoky vodními proryto, jest jisto. Na několika místech nalezena tu propadliště různá, jinde vytryskly silné proudy vodní, jinde zase voda nápadně rychle se ztrácí. V jednom místě nalezena v kolmé trhlině vápencové diluviální hlína se zbytky mamutími. I nad Teplicí při silnici ke Zbrašovu objevena ostatně před lety veliká jeskyně ve vápencích. Vypálená patrona dynamitová v jeskyni této měla prý značný účinek (nepříznivý) na vřídla Teplická, následkem čehož vstup k jeskyni zasypán.

Nejpamátnějším ovšem místem v okolí jest „Propasť Hranická", jíž Němci „Gevatterloch" a dle toho, ovšem bez podstaty a oprávněnosti, i někteří čeští žurnalisté „kmotrova díra" říkají.

„Propasť Hranická" jest skutečné propadlisko na způsob „Macochy", jen že pouze za polovici tak hluboká. Za to lze zase více méně pohodlně sestoupiti do ní až k jezírku, na dně její černě a ponuře na nás pohlížejícímu. Zvláště za horkých dnů letních, kdy severní svah není vlhkostí svojí ani blátem kluzký, nýbrž vyschlý, jest sestup příjemný. Za dřívějších dob tohoto století byly schody až k jezírku, dnes zbyly jen nejvyšší, vystavené z kamene.

Stráně západní a východní jsou svislé, stráň jižní převislá. Od jezírka jest pohled k těmto třem stranám hrůzně velkolepý a krásný. V jezírku vystupují rovněž bublinky kyseliny uhličité. Voda souvisí nejspíš s vodou Bečvy, stoupajíc i klesajíc s ní. Ale tak příliš hluboká, jak se vypravuje, není.

Zcela dobře možno též pozorovati ze spoda, kterak vápence v dolních partiích propasti zřejmě nahoru ustupují slepencům a drobovitým pískovcům, střídajícím se s vrstvami břidličnatými. A tyto trojí horniny nepatří již devonu, nýbrž mladšímu útvaru kamenouhelnému. Ne však tomu, jenž obsahuje uhlí kamenné a o němž později bude řeč, nýbrž vrstvám současně s vrstvami uhlonosnými z moře se usadivším, tudíž bezuhelným, neproduktivním. Útvar tento mořský nazývá se všeobecně jménem

kulm a jest nejlépe znám svými břidličnatými částmi, jichž tabulek tmavě šedomodrých užívá se u nás všude ke krytbě střech (šifr č. břidla Střelenská) a ve škole.

Z útvaru toho, který se táhne na levém břehu Bečvy od Hranic až za Helštýn ke Hlinsku a skládá na pravém břehu nebo lépe na pravém svahu údolní depresse Bečvy celou nižší část Jeseníka, ano i za Moravou a Hanou celý střed vysočiny Drahanské tvoří, máme u Hranic opět — při Bečvě alespoň — nejvýchodnější jeho zbytky. Ale břidlice pokryvačské v něm všude se nenacházejí. Vystupujíť téměř výhradně jen v části jeho Jesenické, tvoříce mezi slojemi jeho, převážně drobovitými, z části i slepencovitými, tu slabší onde mohutnější proplastky (Střelná, Středulesí, Velká Voda, Dyrné a j. v.).

(Příště dále.)

František Bohumír Štěpnička.

Příspěvek k. dějinám vzkříšení literatury české.

Podává Šilhavý Frant.

(2. pokračování.)

Hlavním oborem literatury, jemuž se Štěpnička věnoval, bylo básnictví; bylť spolu se Šebest. Hněvkovským, Vojtěchem Nejedlým, Jos. Miloslavem Rautenkrancem a j. členem básnické družiny Puchmajerovy; bez mála všichni tehdejší spisovatelé čeští byli buď kněžími nebo professory; Štěpnička činil mezi nimi výjimku, bylť „c. k. ouředník, bývalý správce vrchnostenský“, jak se na svých básnických plodech někdy podpisoval.

První básnické pokusy jeho pocházejí z dob studií filosofických; složilť tehdáž po přečtení Hlasatele — jak svrchu bylo řečeno — první své české básně; také v semináři nepřestal se básněmi obírati.

Druhé a dokonalejší období jeho tvoření básnického nastává, když za studií právnických ve Vídni seznal ze spisů Dobrovského pravidla prosodie české.

Od roku 1810. až do roku 1835. obíral se bez přerušení pracemi literarními a skládal hlavně básně všelikého spůsobu, tak že nebylo tehdáž časopisu českého, v němž bychom se

nedočítali jeho prací; nejčastěji však setkáváme se s jeho jménem v „Čechoslavu“, jejž Václav Rodomil Kramerius jako zábavnou přílohu svých „C. k. Novin Vlasteneckých“ po r. 1813. vydával.

Psalť Štěpnička zejména ódy, elegie, popisné básně, balady, básně milostné, bajky, satiry, travestie, epigrammy*), četné básně příležitostné a j.

Větší čásť svých prací básnických Štěpnička sebral a vydal, jsa k tomu od přátel svých pobádán, svým nákladem v Praze pod názvem „Hlas lyry české“; první díl o 300 stranách vydán byl r. 1817., když však hned na to začaly mezi spisovateli tehdejšími ony známé boje o prosodii, jichž se Štěpnička velmi horlivě súčastnil, zastavil další vydávání svých básní, jež vydal pak jako druhý díl Hlasu lyry české r. 1823. o 353 stranách.

Dříve než mi možno bude pronésti úsudek o poetických plodech Štěpničkových, mám za nutno a potřebno, vytknouti stanovisko, s kterého pohlížeti musíme na básnické práce tak nazvané první školy básnické a jejích prvních žákův a následovníkův.

Vzpomeňme, že ještě v r. 1812. mohlo býti tvrzeno, že „jazyk český v Čechách práva občanského pozbyl a nikdy již ho nedosáhne“ a o probuzující se národnosti české odvážili se její nepřátelé říci, že „tak se zotavuje knot dohořívající lampy, ještě jednou zaplápolaje, než docela uhasne“.

Sám Dobrovský nevěřil ve vzkříšení národa českého; psalť své vědecké spisy latinou a němčinou, říkaje o české řeči: „Nechte mrtvých na pokoji!“

A sám nesmrtelný patriarcha literatury české Josef Jungmann napsal ještě r. 1827, naříkaje na smutný stav řeči a literatury české, s bolestným srdcem: „Nám se dostalo (ó, kéž se mýlím!) býti svědky a pomocníky konečného mateřštiny zahynutí!“

---

*) Professor Karel Vorovka přijal do své „Čítací knihy pro ústavy učitelské“ tento Štěpničkův epigramm:

„Učiteli cnosti.
Chcešli cnosti v srdce síti,
musíš sám se cnostmi skvíti;
z louky jen tu kyne kvítí,
lahodně kde slunce svítí.“

Pomýšleti v té smutné době na skládání českých básní, bylo odvážlivostí nemalou, a přece se k tomu kroku onen malý hlouček vlastenců-básníků odhodlal. Měliť psáti básně jazykem, jenž byl vypuzen ze škol, z kostelů, radních domův a úřadů a jímž mluviti tehda za hanbu pokládáno bylo.

Co se pak tkne látky básnické, nemohlo básnictví tehdejší býti samostatným; stará literatura byla příliš daleka a také v celku dosti málo látky poskytovala, přítomných vzorů nebylo a píseň národní a poesie národní vůbec byla dosud nepoznána, nepovšimnuta; zbývalyť prvním básníkům našim jen cizí, zvláště německé vzory, zejména Bürger, Gessner, Gleim, Weisse, též Goethe a Schiller.

Z té příčiny básnické plody této první školy přísného měřítka kritického, jakým nynější básně musíme posuzovati nesnesou, ale to zásluze oněch horlivých vlastenců nikterak na újmu není; oni přece dokázali, že zavřeli zlolajná ústa nepřátelská, jež volala: „Není literatury české, není národa českého!“

Kdo se nyní nemůže ubrániti, „aby mu ono plané kvítí, ono odměřené klinkání dle vzorů německých nevyloudilo útrpného úsměvu“, ten velice málo o této době uvažoval a kdyby některý z oněch buditelů dnes na živu byl, nebyl by hoden, aby mu řeménky u obuvi rozvázal.

My s úctou béřeme do rukou ty malé knížky tenkého a režného papíru s neúhledným švabachem, jež obsahují básnické plody našich křisitelův; nebýti těchto prostých a skromných chudobinek, nevím, zdali bychom se těšili ze své nynější tak bohatě zkvétající literatury básnické.

A nyní několik slov o vlastních básních Štěpničkových, o nichž stalo se skoro zvykem psáti, kde přece zmínka o nich se činí, jakoby téměř žádné ceny literarní neměly.

Nikterak není úmyslem mým bráti v ochranu aneb snad i vychvalovati mnohé slabé básnické plody Štěpničkovy, přece však mám za povinnost, uvésti úsudek o ceně jeho prací básnických na pravou míru.

Posuzujíce básně Štěpničkovy, dobrý musíme činiti rozdíl mezi jeho básněmi lyrickými a epickými; jsouť jeho výpravné básně jak obsahem tak i formou mnohem dokonalejší a cennější jeho básní lyrických, avšak i při epických básních dobře

poznáme, které jsou psány před objevením rukopisů ve Dvoře Králové a na Zelené Hoře — a které po jejich objevení.

I na Štěpničku působily objevené rukopisy mocně, což nejlépe viděti lze na jedné z větších jeho básní výpravných „Čech“ nazvané, jež obsažena jest ve druhém dílu Hlasu lyry české a na níž sobě Štěpnička velice zakládal. Považovalť Čecha za osobu historickou, jak o tom ve vysvětlivkách této básně sám praví: „Mnozí se domnívají, že Čech toliko smyšlená osoba jest. Ale mně se zdá, že v národu zachovaná, dost určitá pověst o příchodu jeho dostatečně za skutečnosť ručí a že tedy Čech skutečně se zástupem Slovanů do země Bojemské se přistěhoval, kde však již částť Slovanů z jiné strany vstěhovaných bydlela, kteří zástup onen podle jména vůdce Čechy nazývali, později pak se pomalu s ním spojili a tudy národ jednoho jména povstal.“

Skladba tato jest „až do nejmenších podrobností provedené napodobení vnější úpravy slovesné, vlastněji řečeno slovní, Libušina soudu, Záboje a Čestmíra“. Začíná apostrofou řeky Orlovy v Slavonii:

„Aj proč ty Orlovo! ty stříbropěnná,
proč tak smutně plyneš těmi luhy?
Proč vy pahrbkové zelenaví
truchlivě tak kolem sebe zříte?
Proč vy prve zpěvozvučné háje
jste tak oněměly v jaře květném? —
Ach, vy žalostíte pro své drahé,
pro své drahé schránce, pro Slovany,
an, vás zůstavivše sirosiré,
zašli za daleké vrchy, lesy,
zašli k Vltavě tam hlučnoproudné,
zašli k tiše plynoucímu Labi.“

Žiliť dlouho spokojeni na březích Orlovy, všeho jim tu štědrým nebem přáno, „jedno — zlato — odepřeli bozi“.

Tu přijel lstný Říman, přijel žárným oděn zlatohlavem a vyzýval muže a lechy, aby šli na pomoc císaři Římskému, jenž válčil s krutými nepřátely Goty; odplatou sliboval jim drahé zlato.

Sněmovali kmeti, muži leši a rozhodli se obrátiti k bohům spásám o radu; věštka pak tuto věštbu hlásá:

„Vidím hejno orlů bělopérých
na zeleném mezi lesy luhu.
Spěje páv k nim s výšky zlatostkvělý,
kyne orlům k dalekému letu.
Letí orli prudkokřídlí z vlasti,
letí přes daleké lesy, vrchy
tam, kde slunce v poledne se stkvěje.
Přiletěli k pávům na rovině,
spojili se s pávy v hejno jedno.
Letí v les tam černý na zlé supy,
na zlé vrahy pokojného ptactva.“

Že věštka vítězství věstila, vypravili se Slované, vedeni mocným Čechem, Římu na pomoc.

„Hlahol rohů zavzněl nade sborem.
Vzezvučely hlasy plesné reků,
zašuměla země pode kroky.
Vojsko táhne za praporem Čecha,
táhne za modravé hory, lesy;
táhnou orli na zlé supy — Goty.“

Porazivše Goty, vracejí se do otčiny. Ale běda! Zrádný římský prefekt v Illyrii Aureol zmocnil se zatím spůsobem lstným jejich vlasti a zle tu řádil. Slované vetřelce pobili, sám Čech ostrohrotým ostěpem proklál zrádného Aureola.

Vlasť byla osvobozena, ale bohové velí Čechovi, aby lid svůj odtud odvedl, neboť „nebezpečno vedle Říma krutomstivých bohů“. Praví Čech svým rodákům:

„A aj, komoň Svantovíta sněžný
přes krajiny daleké mě nese,
nese přes tři hory, přes tři řeky,
přes pastviny travné, černé lesy,
nese na vrch do oblak se pnoucí,
na vrch divnou osloněný záři
Oko v moři darů země pluje,
kvetoucí se luhy před ním šíří,
tiše plynoucí se stkvějí toky.
Ajta, vzhůru, muži, k blahé vlasti!
Tatoť vůle prozřetelných bohů.“

A všechen lid, veden Čechem, putuje do nové své vlasti, kdež přijdou k Řípu, jenž divnou oslněn je září, a vůdce Čech zvěstuje své družině:

„Hle, tu, bratři, vlast nám, tu byt věčný
slibem bohů určen nepromĕnným.
Tuto vzdělávejte sídla klidná.“

Praotcové naši se tu usadili a

„Vzrostl národ jak dub věkostálý,
slavný zbraní, slavný umem tvorným,
změnila se vlast Slovanů v Čechy.“ —

Nevyčerpatelným pramenem básnické látky stala se mnohým básníkům tehdejším Kronika Václava Hájka z Libočan, a Štěpnička velmi záhy obrátil se také k domácím pramenům, což pozorovati lze na výpravných jeho skladbách, odnášejících se k dějinám a pověstem národním; proniknouti však k jádru a poznati vlastního ducha poesie národní při nejlepší snaze se mu nepodařilo.

Bylo by se mu to snad povedlo, kdyby mu bývalo delšího věku dopřáno, aby se mohl déle básněním zabývati; lze tak souditi z pozdější jeho básně „Kolovrat“, jež založena jest rovněž na pověsti národní a nad jiné zdařilá; níže bude o ní ještě zmínka učiněna.

Dle kroniky Hájkovy jsou ve druhém dílu jeho Hlasu lyry české delší básně výpravné: Soud a svatba Libušina, Vratislav a Stér, Všekeň.

V první básni líčena je pře dvou sousedův o meze pozemků; když Milovec byl v boji proti Sasům, tu v noci bouřné Rohoň sebrav chasu, převedl běh hraničního potoku a sousedu svému tak odňal dvanáct honů polí. Když Libuše, při tu vyslyševši, dala Milovcovi za právo, byla Rohoněm pohaněna. I rozhodla, aby tedy kníže mocnou rukou lidu vládl a poslala třicet vážných kmetů pro budoucího knížete. Kmeti nalezli Přemysla na poli, an právě oral, oblekli jej v roucho knížecí a přivedli na Vyšehrad; Libuše vítá jej jako svého chotě, lid jako svého pána.

V básni této setkáváme se s příliš četnými reminiscensemi na bájesloví starověké, zvláště řecké, a to rozhodně ku škodě básně samé; nemáť povaha národní naší poesie s duchem bájesloví starověkého nic společného a příbuzného.

V básni „Vratislav a Stér“ líčen jest boj knížete Luckého Vratislava proti knížeti Pražskému Neklanovi; Neklan vyslal proti nepříteli svého vojevůdce Stéra, jenž krutý boj rozhodl,

zabiv Vratislava; ale sám také zahynul v dešti šípů nepřátelských. Báseň tato obsahuje týž děj jako Čestmír a Vlaslav z rukopisu Kralodvorského.

Báseň „Všekeň" nadepsaná vypravuje osudy šlechetného služebníka Všekně, jemuž pán jeho zeman Krásel slíbil za věrné jeho služby polovici svého statku; když však náhle zemřel, zlá vdova Řepice místo slíbené odměny káže Všekně svázati a uvrhnouti do žaláře; odtud jej vysvobodila věrná Brašena a bydlí spolu v chatrči v hustých lesích, kdež se skrývají před ukrutnou Řepicí; Všekeň ji však zachrání tu před smrtí a tím zlé její srdce obměkčí; pomocí její založí si na tom místě pevný hrad.

Všekeň je z uvedených básní poměrně nejslabší, trpíc mimo to přílisnou rozvláčností kronikářskou, kteroužto vadu u velké části výpravných básní Štěpničkových shledáváme.

Rovněž na staročeské pověsti založena je romance „Kněžna Kaša a lovec Bivoj". Bivoj zachránil nejstarší Krokovu dceru Kaši, jež byla s velikou náruživostí lovu oddána, před rozvzteklenym divým kancem a donesl hrozné to zvíře na rameni svém na hrad Kazin; získal si tím její srdce a stal se jejím chotěm.

Známý literarní historik náš Ferd. Schulz napsal o této básni v pojednání svém o české baladě a romanci v Osvětě z r. 1877.: „Opět látka, v jejímžto básnickém zpracování se objevila u nás konkurrence. Štěpničkovi přísluší zásluha, že na ni první přišel. Vidíme, že jí chtěl zahájiti novou, jaksi národní dobu české romance. Že se mu to nepodařilo, spočívá v prostřednosti jeho básnického nadání a pak v tom, že při vší své vroucí zálibě v předmětech národních měl velmi nedostatečné ponětí o vnitřní povaze, o duchu národního básnictví.

Jeho Kněžna Kaša a lovec Bivoj jest zajisté už mnohem lepší skladba než jaké dotud podal Hněvkovský a V. Nejedlý; ale do sbírky dobrých českých balad a romancí není možno položiti ji. Dílem jest tím vinen sám předmět. České amazonky neměly až posud žádného štěstí v českém umění, ani slovesném ani výtvarném; snad proto, že v nich není, bez čeho žádné umění dařiti se nemůže, totiž poesie, a že i básníci i malíři až posud v nich se mýlili.

Kdyby toliko jediný moment ženskosti, přirozenosti na nich se vyskytoval! Ale pouhá, čirá nepřirozenosť vzdoruje všemu opravdovému umění a vždy budí jen nechuť a odpornosť.

Kněžna Kaša dle obrazu Štěpničkova pak lahodí našemu citu tím méně, čím více tu odstoupeno od samého, mnohem krásnějšího podání národního. Nejstarší dcera Krokova dle české tradice „byla velmi zkušená v známosti bylin a v lékařství nad jiné výtečná, tak že neduhy lidské a bolesti hojiti a krotiti uměla. Též hádání podle obyčeje pohanského pilna byla, nebo když někdo něco ztratil, hned se ke Kaši odebral a ona jemu bez meškání, kde by ta ztráta byla, oznámila. Tudy ode všeho lidu velmi vážena byla.

Jak daleko od této čisté humanity a naivní náboženské mystiky, kterouž mysl národní oděla památku kněžny Kaši, stojí amazonství její třeba v průvodu lovce Bivoje dle básně Štěpničkovy! Forma slovesná neposkytuje nám dostatečné náhrady za tu ztrátu v částce duchovní. Vzpomínky z bájesloví řeckého a římského nehodí se k starožitnosti české ani o vlas lépe nežli rytířství a dobrodružné mravy středověku germanského.

A přece i s těmi všemi nedostatky a vadami báseň Štěpničkova jest nepoměrně lepší než její konkurrentka, kterou v Dobroslavu 1821. vydal K. S. Šnajdr. Šnajdr ve svém Bivoji neodchýlil se vzhledem ke Kaši od národního podání tak dalece jako Štěpnička, také upravil sobě děj zcela jinak; však způsob jeho básně upomíná na esthetické hříčky Vyšehradského sloupu, Drahomíry a t. d.

Kdybychom už musili míti v literatuře některého Bivoje, tož stokráte raději volíme Štěpničkova.“ —

Nejdelší skladbou Štěpničkovou a také jednou z lepších jeho básní výpravných je „Vladislav“; rozdělena jsouc ve dvanácte oddílův, psána je dle kroniky Doubravského a Pelcla a popisuje válečné tažení knížete Vladislava s českým vojskem na pomoc císaři německému Bedřichovi Barbarossovi proti odbojnému italskému městu Milánu r. 1158. Pomocí moudré rady vážného Vladislava a přispěním udatného a odvážného vojska českého dobyto bylo po dlouhém obléhání zpupné město.

Když pak po slavném vjezdu císařově město ve chrámě učinilo slib poddanosti a věrnosti, korunuje císař českého knížete Vladislava na krále a dává mu za královský znak lva.

„Nyní vznešený císař korunu s hlavy sňal zlatou
a se obrátiv vážně na pravo k Vladislavovi,
jemu na hlavu ji sází slavnými slovy:
„Tobě, převěrný králi, náleží ozdoba tato,
tyť jsi vítězství sloup i palmy pokoje dárce“.
Pak když i odměnil věrná knížata drahými meči,
káže podati lvem zdobený prapor Čechům:
„Ejhle rekové! obraz vznešený mužnosti vaší.
On se na věky stkvěj v zástupů Čechie čele.“

Celkový dojem, jaký působí v mysl naši báseň tato, psaná s láskou ku slávě jména českého, jest milý. Mnohá místa, zvláště ona, kde líčeno ztékání hradeb městských a věže, mohou se skutečně nazvati zdařilými. –

Nejlepší však básní Štěpničkovou jest „Kolovrat“. Zosnována jest na pověsti národní, která vypravuje původ mocných českých pánů Kolovratů, potomků to silného Ctibora, známého ze stejnojmenné pohádky Bož. Němcové.*)

Zpředu líčen jest zuřivý boj vojska českého s Němci, jenž trvá již na druhý den a pořád je nerozhodnut, neboť „v lůnu Sudic vítězství“. Konečně Němci počínají ustupovati a prchají na vysoké hory, kamž je vítězové pronásledují. Avšak kníže český jest šípem raněn v prsa a nemoha na koni vydržeti, vsedá do vozu a spěchá za svým vítězným vojskem.

„Ach, viz tam z lesa páditi tři vrahy!
viz jizlivými šípy oře s dráhy
ku srázu zrádně plašiti
a meče hrozné tasiti.“

Splašení koně vrhají se se srázné stráně.

„Smrť hrozná srdce vojvodovi klíčí. —
Již zajásali vrahové. —
Ó, slitujte se, bohové! —
Ha, kdo tam z dubí běží k vozu v skoku?
Kyj na rameni, dubu kmen,
toul na plecech mu, luk na mocném boku
Ha, již pře nohu o kámen,
již kolo zvrací, již vůz zastavuje,
již kníže, sebrav sílu, sestupuje.

*) Vinc. Vávra ve své vzpomínce na Boženu Němcovou „Ze Starého Bělidla“ v knize „Chudým dětem“ v Brně 1892. praví, že v kostele v Hořičkách, kterýžto kostel dle pověsti Ctibor založil a v němž odpočívá, do dnešní doby viděti na stropě znak pánů z Kolovrat, potomků to prý Ctiborových, totiž čtvrť kola s třemi loukotěmi.

Když byl statný jinoch vyprostil knížete z rukou úkladných vrahův, jímá ho v náruč a spěchá s ním, kde bitva hučí. Vojsko, spatřivši zachráněného knížete, novými silami bojuje, až úplně nad nepřítelem vítězí. Potom vrací se „v háj bohů, vzdat vděčně ochráncům vlasti čest“. Kníže mluví ku svému vojsku:

„Aj, vizte muži, muže výtečného,
an vůdci život zachoval;
čin na věky ten stkvěj se v slávě jeho;
jmě Kolovrat jej věčně chval,
a v štítu kolo s šípy třemi zlaté
buď na znamení lásky k vlasti svaté;
meč tento, slavný jinochu,
tvém vždy se leskni po boku!“ —

Hle, vlasti! původ kmene vznešeného,
jenž ozdobou je slavnou lůna tvého,
vždy trůnu věrný hájitel
a cti tvé mocný strážitel! —“

Ferd. Schulz praví v uvedeném již pojednání o české baladě a romanci o této básni Štěpničkově: „Kolovrat jest netoliko rozhodně nejlepší, nejzdařilejší báseň Štěpničkova, nýbrž i romance, která v písemnictví našem posud má důstojné místo. Zosnována na pověsti národní, líčí děj velmi zajímavý s opravdovým nadšením básnickým. V té básni Štěpničku skorem ani nepoznáváme, tak vyniká ta skladba svou technikou nad všechny jeho ostatní veršované práce; pro tuto jedinou báseň Štěpnička zasluhuje, aby jméno jeho chvalně připomínalo se v řadě novověkých básníkův českých, a vyslovujeme svůj úplný souhlas, že Václav Petrů položil Kolovrat do své anthologie epických básní, původních i přeložených.“

Ostatní epické básně Štěpničkovy, zejména ty, k nimž bral básník látku mimo dějiny české, jsou menší ceny.

(Příště ostatek.)

Ptačí názvy z Podluží.

Sebral V. Čapek.

Velezajímavý ve mnohé příčině jest onen jižní cíp země Moravské, jenž jako klín mezi Dolní Rakousy a Uhry vniká.

Přírodopisec, starožitník, sběratel látky národopisné, pouhý turista, — žádný neodejde odtud bez uspokojení.

Mne přivábily tam roku minulého v červenci rozsáhlé pohraničné rybníky mezi Selcem (Voitelsbrunn), Válčicemi (Feldsberg) a Lednicí, památnosti a sbírky Lednické, pak bujné luhy na Podyjí a Pomoraví se zbytky prastarých doubrav.

Vše to slibovalo bohatou látku pro domácí ornithologii, i nebyl jsem zklamán ve svém očekávání.

Též k lidovým názvům ptačím dle možnosti jsem přihlížel, a tak se mi podařilo nasbírati řadu zajímavých a pěkných jmen, jimiž svůj článek z loňského ročníku „Č. M. M.“ doplniti se osměluji.

Kraj onen, pokud do Moravy náleží, nazývá se „Podluží“; obyvatelům říkají „Podlužáci“. Mluva zdejší jest zvláštní odvětví nářečí slovenského.

Sousedy Podlužáků za Moravou jsou Slováci uherští, avšak i v D. Rakousích jest podél hranic zemských řada osad slovenských, kterých od Podluží odloučiti nelze. Jsou to (počínajíc od severu): Lohovec (Bischofswart), Nová ves (Ober-Themenau), Poštorná (Unter-Themenau), částečně i Vranohrad (Rabensburg) a Cáhnov (Hohenau), konečně vesnice jedna za Cáhnovem.

Osady ty mají školy německé, bohoslužby z části české. Germanisace tu na nich hlodá, a to nikoliv, jak jsme v Cáhnově poznali, bez útisků.

Z příčiny, že v těchto osádách není škol českých, nelze v dialektu zdejším pozorovati tolik vlivu mluvy spisovné. Nářečí zůstalo ryzejším, názvy všeliké původnějšími. Se strany druhé ovšem vliv němčiny neblaze působí.

I na vyslovování jmen ptačích lze na straně rakouské více původnosti znamenati než na straně moravské.

Mám za to, že by dobře bylo, kdyby učitelé, pokud možno, šetřili zvláštností dialektických, jmenovitě dobrých názvů do-

mácích, jmen spisovných (v přírodopise, vyučování názorném a p.) nezavádějíce.

Slováky z vesnic dolnorakouských Němci zovou „Krobóty“. I nelze skutečně neznamenati sledů někdejší kolonisace charvatské. Patrno to na kroji a na malbách nástěnných, nepochybně pak i na mluvě. Též několik jmen ptačích, v Lohovci a Cáhnově zaznamenaných, jest zřejmě původu charvatského.

Charvatší osadníci však se poslovenštili, a jen ve známých třech osadách západně od Mikulova, kde hromadně usazeni byli, zachovala se mluva jejich podnes.

Nejvíce jmen sebral jsem v Lohovci a Cáhnově, na straně moravské ve Staré Břeclavi.

Z dravců jmenovali mi v Lohovci poštolku jménem myšák; ve St. Břeclavi jí říkají paštůvka; „třase sa nad lúkú“, připojili hoši sami jako hlavní znak. Název paštůvka znám jest dle p. šk. rady Bartoše i na Zlínsku; Hornolužičané říkají pašturlica

Větší dravec sluje všeobecně kaňa; též „jastřába“ mi ve St. Břeclavi jmenovali.

Jméno sova všude je známo; kalouska zovou v Lohovci onomatopoeticky ťuik.

Kukačka: v Lohovci kunkovačka.

Krutihlav: všude říká se krutihlavec.

Datlům všem říkají „jatel“; jinde na Slovensku přehlasují říkajíce „jetel“.

Jméno „dudek“ vyskytuje se skoro vždy s epithetem „smradlivý“.

Mandelík sluje v Lohovci mandelňák, jinde mandelníček.

Vlaštovka: v Lohovci łastůvka, na Podluží říkají vlivem školy vlaštovička.

Jiříček (Hirundo urbica) zove se v Lohovci juríček, na straně moravské jiříček; stejně říkají břehulce (Hirundo riparia), kdežto v Lohovci „polní łastůvkou“ ji zvou.

Lejsek šedivý (Muscicapa grisola): muchárek, charvatsky muharka.

Ťuhýk obecný (Lanius collurio) sluje hłaváč (vyslov: huaváč); analogický název znám ze Zbejšova u Rosic: „hlavatý strakapoun“.

„Vrana“ říkají všude; osadu Vranohrad (Rabensburg) jmenoval „krajánek“ jakýsi „Krkohrad“, což připomíná jméno polské „kruk“, značící krkavce.

Havrana (Corvus frugilegus) jmenují v Lohovci „gávran“; též Charvati vyslovují gavran, Poláci gawron.

Kavku znají všude tímto názvem; v Lohovci zaznamenal jsem odchylné jméno „ťovka“.

Vlha (Oriolus) sluje v Lohovci „žuna“, ve St. Břeclavi pak již „žluna“.

Jména všeobecná jsou: špaček, stehlík, čížek, hýl, drozd, kos, slavík, vrabec, hrdlička, holub, straka, sojka. Avšak vrabce polního (Passer montanus) nazývají na Břeclavsku „polňák“, v Lohovci „prosňáček“, ač tu již prosa nesejí; též na Hané zovou ho místem „prosňák“.

Pěnkava: pinkavka, jako všude po Moravě.

Zvonek (Ligurinus chloris) znám je též všude; hoši ve St. Břeclavi se prozradili, že „zvonci první zobat idú“, lákají-li je v zimě do želízek.

Strnadovi říkají v Lohovci „strnádka“ jako Charvati.

Konipas žlutý (Budytes flavus) znám jest na Podluží i na straně rakouské pode jménem „konipásek“; neboť pobíhá mezi dobytkem na pastvě. Avšak konipasu bílému říkají ve Staré Břeclavi „třasořítka“, kdežto v Lohovci zvěděl jsem původní název „pastyryčka“, na Moravě neznámý, pocházíť bezpečně z charvatského „pastirica“.

Trpělce říká se na Podluží „trpílka“; v Lohovci jsem však zvěděl opět název jiný, „šidělka“. Jméno skřivánek vyslovují v Rakousích „škrivánek“.

Šoupálkovi (Certhia familiaris) říkají „lazák“; „lazí po lindě“ doložil čiperný Slováček.

„Síkorku“ (jakž tu zcela zřetelně vyslovují), znají „hrubú“ (koňadru) a „malú“ (modřinku).

Střízlík jmenuje se v Lohovci „pałčac“ (od slova palec), ve St. Břeclavi „oříšek“; „schová sa v trňú a ve plotoch“. Též Malorusové říkají mu „oríšok“.

Rákosník (Acrocephalus), jehož skřehotavý zpěv v porostu vodním slýchati bývá, sluje na straně rakouské „palachár“, na straně moravské „palašník“.

Skalník (Saxicola) jmenuje se v Lohovci zcela případně „strakošek“.

Bramborníček hnědohrdlý (Pratincola rubetra) má ve St. Břeclavi jméno „koníček“.

Rehek domácí (Rusticilla titis) sluje „čermáček“, místem pak „mucháček“.

„Kurotva“ jest název všude rozšířený.

Křepelce říkají v Lohovci zdrobněle „krepelička“.

Čáp, jenž tu ve chráněných lesích knížete Liechtenšteina posud o několiku párech hnízdí, zove se všeobecně „bogdál“.

Volavka popelavá (Ardea cinerea), též posud tu a tam své hnízdo na stromech stavějící, jmenuje se všude „čapka“; jest to jméno takřka všeslovanské; Lužičané a Poláci říkají „čapla“, Rusové a Jihoslované „čaplja“; zajisté se nemineme s pravdou, tvrdíme-li, že i podlužácké „čapka“ má původ v charvatském „čaplja“. Hajný v Cáhnově vypravoval, že „Slováci za Moravú“ (sám se asi považoval za „Krobóta“) „čapky s dúhým kosírkem“ (dlouhým chocholem na temeni) jmenují „volavice“.

„Lysky a roháče“ znali dobře pastevci u rybníka Lohoveckého; potápku jmenovali „vodní slépkou“.

Čejce říkají na Podluží „čajka“, v rakouských osadách „číka“. „Chrástel“ (chřástal, Crex pratensis) a „kačeny divoké“ jsou všude známí ptáci.

I „hus divoká“ hnízdívá někdy „na porci“ (t. j. zarostlém ostrůvku) v rybníce Lohoveckém.

Též racek chechtavý jest pode jménem „rybářka“ všude znám; „jak hus má paprčky“ (t. j. blanku plovací mezi prsty), popisovali hoši z Lohovce; hnízdí u velikém počtu na rybníce u Selce.

Archivní rozhled.

Pořádá Dr. František Kameníček.

(Pokračování 15.)

1612. Při zemském soudu o sv. Havle (16. října) v Brně vyřízeny byly mimo jiné všechny artikule z posledního sněmu obecního, které bylo pro nedostatek času odložiti. Zvláště jednáno o těchto přáních moravských měst: 1. Aby sněmovní ustanovení z r. 1599 a 1600 o nekupování statků pozemských zdviženo a k nápravě přivedeno bylo. 2. Aby měšťané nebyli nuceni platiti mýt, poněvadž mají privilegia na osvobození od nich i v markrabství Moravském i v království Českém a vždy řádně ohlašují,

když někomu mýto v nově bylo povoleno vyhražujíce si svobodu mýt pro měšťany. 3. Aby ustanovení sněmovní z let 1608 a 1609 „o neskládání vín do domů panských a rytířských“ leč ku vlastní potřebě bylo zrušeno. 4. Že trpí mnoho úzkosti, pojezdův a útrat ve příčině rukojemství za dluhy, které J. M. C. na sebe vzal. 5. Aby zemští vězňové nebyli od soudu k soudu zbytečně žalářováni; kdyby se to mělo dále díti, že by se museli držeti protestu, učiněného na sněmu obecním roku 1542. 6. Aby nebylo dovoleno židům a toufarům „vlny a obilí i jiné orkaufy“ proti zřízení zemskému po vsech překupovati, oděv, obuv a hospodářské věci v domích prodávati a všude po zemi rozvážeti, poněvadž se tím městům ujma děje. — Nejvyšší úředníci a soudcové zemští prohlásili, že učinili přímluvu k císaři o rukojemství měst moravských na dluhy J. Mti Cís., ale ve příčině ostatních artikulů že má vše zůstati při dřívějším usnesení. (Fol. 52.)

1613. Při zemském soudu Tříkrálovém v Olomouci t. r. mnoho jednáno o při stavů moravských s Maxm. Lvem z Rožmitála. (Fol. 58—66.)

1614. Při obecním sněmě v Olomouci ve čtvrtek po sv. Kylianu (10. července) za přítomnosti arciknížete Ferdinanda ustanoveno, že stavové mají scházeti se mezi 10. a 11. hodinou a rozcházeti se mezi 4. a 5. hodinou. (Fol. 67.)

1615. Zásadní a nové mínění stavové moravští proslovili při obecním sjezdě v Brně, zahájeném ve čtvrtek po sv. Martině (12. listopadu). Jednalo se totiž o rozmnožení moravského poselství ke generálnímu sněmu do Prahy. Až posud vždy Moravané ochotně vysílali poselstva do Čech, kdykoliv o to byli požádáni. tentokráte se tak zachovali, jen že přičinili dodatek, aby učiněno bylo psaní císaři v tento rozum: „Že tím, abychom k sněmu do království Českého posly své vypravovati měli, povinni nejsme, a když se někdy od předků našich takové vypravování dálo, to že jest se vžycky na milostivou žádost pánův předkův J. Mti Cís. stalo a od Jich Mtí v tom reversy opatřeni bývali. Jakož pak i my k milostivému J. Mti Cís. zaslíbení o jisté osoby sme se snesli a k témuž generálnímu sněmu s jistou instrukcí . . . . . vypraviti chceme; při tom J. Mt Cís. (poslové naši mají) žádati, aby J. Mt Cís. nás, že toto pánův poslův našich k témuž sněmu generálnímu do království Českého vypravení nám, též privilegiím a svobodám našim k žádné škodě,

ujmě a ublížení nyní i na časy budoucí býti nemá, dostatečným reversem, příkladem slavných předků svých, milostivě opatřiti ráčil“. (Fol. 77.) — Ve příčině instrukce a plnomocenství bylo ustanoveno, že poslové moravští mají moc míti „vyslýchati, jednati, uvažovati ale na konec nezavírati, a to všecko, což by tak při tom generálním sněmu jednáno bylo“, stavům v známost uvésti. Kteréžto věci jednané aby moci neměly, až by také při obecním našem sněmu ode všech schváleny a ratifikovány byly. (Fol. 78.) V ustanovení tomto patrny jsou stopy odpovědi stavů moravských, kterou dali císaři, když zval je ku generálnímu sjezdu zemí českých a rakouských do Lince roku 1614. A nemýlím se asi, když příčinu k tomuto projevu hledám ve volbě arciknížete Ferdinanda Štyrského za krále v Čechách, k níž stavové moravští opětně pozváni nebyli a velmi těžce to nesli.

Na obecním sněmu v Brně, v pond. po sv. Alžbětě (23. listop.), žádali Petr Vojska z Borgdunčovic, Jindřich Zahrádecký, Bedřich a Wolf Zykmund bratří Jankovští, Václav Vanecký a Václav Moll, aby přijati byli do stavu panského; avšak páni prohlásili, že jich není přítomno 20, jak bylo ustanoveno, a že tedy žádost jejich uváží až jich bude dostatečný počet. (Fol. 82, 85.)

1618. Na obecním sněmu v Brně při času památky sv. Lucie (13. prosince), stavové učinili zásadné rozhodnutí o svolávání sjezdů takto: „Jako jest artikul strany rozepsání sjezdů do sněmu položen, aby pan hejtman, když by mu od osob v sněmu jmenovaných oznámeno bylo, jej rozepsal a položil: jestliže by pak pro jakoukoli příčinu toho učiniti prodléval a nevyhnutelná potřeba (odkladu netrpící) toho nastala, tehdy mají dotčené v sněmu zejmena jmenované osoby takový sjezd obecní pánům obyvatelům do města nejpříhodnějšího rozepsati a položiti.“ (Fol. 92.)

Panu kardinálovi jako „direktoru peněz zemských“ bylo povoleno, aby v čas nastalé potřeby směl kdekoli jakoukoli summu peněz vypůjčiti a ze sta ročně 7, 8, 9 až i 10 zl. úroků platiti. (Fol. 92.)

V téže době strana evangelická předložila straně katolické na Moravě 17 stížnostních článků (gravamina), z nichž některé byly od strany katolické buď úplně neb aspoň částečně příznivě

vyřízeny, jiným však nebylo dobře rozuměno. Proto zvoleni delegati z obou stran, aby se dorozuměli, ale nic neuzavírali, nýbrž aby všechno přednesli na příštím obecním sněmu ve spůsobě návrhů. K tomu však již nedošlo. (Fol. 92—98.)

Poslední záznamy v tomto kodexu obsahují asi na 18 fol. listech jednání stavů moravských s králem Matyášem roku 1608 při Bartolomějském sněmu Brněnském. Žádosti stavů moravských obsaženy jsou v 21 článcích. Jest to pouze vložka, která ani není foliována. Ostatek kodexu (102—233) jest nepopsán.

Druhý kopiář, čili pamětní kniha má 317 popsaných foliových listův a obsahuje hlavně usnesení stavovských sjezdův a zemského soudu od roku 1610—1636. Na prvních 7 listech jedná se o stížnostech tří vyšších stavů moravských na stav čtvrtý (městský) „strany statkův pozemských k vůbcím skupování" z roku 1602. V dalším zaznamenány jsou úřední listy ze soudu zemského v Brně r. 1610 v pondělí po sv. Kunhutě (8. března) v záležitosti Lva z Rožmitála, listy ke králi Matyášovi a knížeti Karlu Minsterberskému ve příčině rodu Frankenberského a listy ke stavům Dolních Rakous o dva Kremžské měšťany (Gottfried Senger a Jakub Exelmayer). — Zajímavým jest přímluvný list stavů moravských k zemskému hejtmanu Dolních Lužic za jakéhosi Jindřicha Krejzlovice z Štůsu a z Vel. Hostěrádek, obyvatele moravského. V listu onom totiž vytknut jest poměr Moravy k Lužicím a naopak; praví se v něm: „... a zvláště nemajíce my obyvatelé markrabství Moravského za žádné cizozemce v markrabství Dolních i Horních Lužic podle starodávných smluv a společného spojení našeho pokládáni bejti ... nebo my pány obyvatele markrabství Dolních Lužic za žádné cizozemce u nás nepokládáme." (Fol. 19.)

1610. Z obecního sjezdu v Brně (ve středu po sv. Martině 17. listop.) vysláno bylo poselství k Matyášovi žádat vysvětlení ve příčině smírné smlouvy, kterou prostřednictvím knížat voličů německých učinil s císařem Rudolfem II. (Fol. 20—28); v instrukci poslům jest také zmínka o vojenských opatřeních Moravy proti nepřátelům (Passovští). Na témž sjezdu stavové prohlásili, že s Maxmiliánem Lvem z Rožmitála smířiti se nechtějí, poněvadž při něm nevidí ani náležité nápravy ani pokory. (Fol. 28—29.)

1611. Tříkrálový soud zemský byl odložen za příčinou vpádu Passovských do Horních Rakous, avšak osoby, které se

k němu sjely, vyzvaly o pomoc k ochraně Moravy, bylo-li by potřebí, stavy království Českého a stavy slezské. Stavům Horních a Dolních Rakous slíbili poslati na pomoc 500 jezdců pod Güntherem z Golczen a snad i více, avšak nedošlo k tomu. (Fol. 35.)

Při sjezdu konaném téhož roku (24. ledna) v Brně povoleno 20.000 zl. Matyáši na potřeby válečné vedle 1500 knechtů německých a 500 jízdných. V nejhorším případě stavové slíbili sebrati zemskou hotovost, ale prohlásili, že za hranice táhnouti povinni nejsou. Případné rozhodnutí v té příčině ponechali zemskému hejtmanu a nejvyšším úředníkům místo celého sněmu. Na žádost Matyášovu, aby zvoleni byli z Moravy plnomocníci, kteří by zůstávali jako rádcové při jeho osobě, stavové odpověděli, že nevědí, proč by to činiti měli; že by se tak státi mohlo jen tehdy, kdyby Matyáš opravdu s osobami se radil a jich rad si vážil, aby nemařili daremně času, jako jindy se dálo. (Fol 42.) Stavové moravští tenkráte jednali také s Uhry o pomoc a poslali přípis biskupu Štrasburskému a Passovskému Leopoldovi v záležitosti Jana Sarkandra. (Fol. 45—46.) A poněvadž Matyáš si opravdu přál osoby z Moravy do své rady, zvolili na jiném obecním sjezdu v Brně v pond. po sv. Dorotě (7. února) za týmž účelem hraběte z Thurnu, Jiříka Hodického a Čejku z Olbramovic, aby ve Vídni „spolu s jinými zmocněnými a vyslanými z království a zemí to všecko, což by se J. Kr. Mti, této zemi a jiným k dobrému a užitečnému vztahovalo, jménem jich . . . jednati a konati napomáhali“, a kdyby některý z nich onemocněl, dovoleno zemskému hejtmanu poslati do Vídně osobu jinou. Důvěrníci moravští však měli nařízeno odjeti hned z Vídně, kdyby Matyáš jich k radě nebral a jich se na nic netázal.

Ku sjezdu obecnímu v Brně v pondělí po neděli Reminiscere (28. února) vyslán byl z Čech Václav Budovec z Budova žádat stavy moravské o pomoc proti Passovským. Stavové odpověděli, že již pomoc poslali, totiž že vojsko své spojili s vojskem Matyášovým. (Fol. 50—51.)

Z obecního sjezdu v Brně v úterý po Misericordias (19. dubna) vyslány byly dodatečně ještě některé osoby z Moravy ku generálnímu sněmu do Čech, „aby dle . . . společných kompaktát a smluv starých i nových toho všeho, což by pro zachování slavného království Českého a s ním spojených zemí, též také k zastavení všeho zlého a uvedení v lepší i stálejší spůsob a

nám všem k dobrému pokoji a užitečnému sloužilo a se vztahovalo, vyhledávati, uvažovati a prostředkův obírati skutečně a upřímně nápomocni byli.“ (Fol. 52.)

Soud zemský sv. Janský v Olomouci toho roku nemohl se konati, poněvadž pan Maxmilián Lev z Rožmitála, jako nejvyšší sudí markrabství Moravského, nechtěl vydati klíčův od zemských desk místodržícímu panu Vilémovi z Roupova. Stavové opětně nalehali na Matyáše, aby rozepsati dal obecný sněm, na němž by pře Rožmitálova se stavy byla ukončena. (Fol. 53–54.) Zároveň králi oznámili, že pro nedostatek peněz musí rozpustiti vojsko najaté proti Passovským.

Zemský soud sv. Kunhutský v Brně se konal, a bylo z něho vysláno poselství k Matyášovi do Vratislavé. (Jan Diviš ze Žerotína na Náměšti, Židlochovicích, Pouzdřanech a Brandýse n. Orlicí a Günther z Golczen.) Poslové měli žádati: 1. aby zemské soudy pravidelně byly konány, 2. aby vzbouření v Sedmihradech (Gabriel Bathory) bylo utišeno, 3. aby na Moravě svolán byl obecný sněm, ale až po svatbě J. Kr. Mti, 4. půhony obyvatelům země Moravské aby neděly se od nejvyššího purkrabí Pražského, 5. o ochranu proti „obstávkám“ p. z Tyffenbachu, 6. o konečné vyřízení záležitosti Opavské a některé menší stížnosti. (Fol. 56—62.) Z téhož soudu poslán byl list palatinovi do Uher v záležitosti tamější války, a v téže příčině dopsáno také místodržícím království Českého. (Fol. 63–65.) Králi Matyášovi bylo poděkováno za pozvání učiněné stavům moravským ku svatbě jeho s Annou Rakouskou; stavové zároveň slíbili, kteří budou moci, že přijedou. Svatba byla určena na listopad ve Vídni, ale byla odložena, jak z pozdějších zpráv patrno, na 1. prosince; neboť stavové moravští zvolili teprve na obecním sjezdu v Brně, zahájeném dne 22. listopadu, deputaci do Vídně, totiž Ladislava z Lobkovic na Šternštejně atd., nejvyššího komorníka markrabství Moravského, a Jana Čejku z Olbramovic na Polici, Syrovicích a Bystřici, nejvyššího písaře markrabství Moravského, aby při svatbě na počátku prosince odevzdala králi darem 20.000 a králové 10.000 zl. Peníze ty měli však vypůjčiti ve Vídni u kupců na tři měsíce s prodloužením na další tři měsíce. Jiří Kandlberger, zemský rentmistr, měl jim při tom pomáhati. Po svatebním veselí poslové měli J. Mti Ké na rozloučenou v uctivosti připomenouti, že v záležitosti svého sňatku měl

ustanoviti na Moravě obecní sněm, jako vždy za předkův jeho se dálo. Na sjezdech o takových věcech že posud nikdy se nejednalo. Kdyby prý stavové k J. Mti Ké zvláště pozornými nebyli, že nemuseli o věci té vůbec jednati ani svolovati. Příště aby se to vůbec nestalo. (Fol. 69.)

Na témž sjezdu ustanoveno prohlédnouti konečně svobody zemské v Čechách a na Moravě, a co by se na jednotlivé země vztahovalo, to aby druhé straně vydáno bylo. Pak že se musí státi dohodnutí ve příčině „míst a sedání“ mezi nejvyššími úředníky a zemskými soudci v Čechách a mezi zemským hejtmanem a nejvyššími soudci moravskými. (Fol. 70.)

1612. Zemský soud v Brně v pond. po Reminiscere (19. března) opět se konati nemohl, poněvadž se sešlo pouze 10 osob; byl tedy odložen do sv. Kunhuty. Jelikož pak jedno místo přísedícího soudu úmrtím, bylo uprázdněno přítomní páni soudcové učinili návrh na jeho obsazení, které na Moravě se dělo s vědomím J. Mti Ké. Navrženi byli: Jiří Wolf Křinecký z Ronova a na Křižanově, Kryštof z Říčan na Červeném Hrádku, Ladislav Velen ze Žerotína a na Břeclavi a Bedřich Sedlnický z Choltic a na Slavěticích. Pana podkomořího prý by páni soudcové také rádi byli navrhli, ale neměl posud na Moravě pozemského statku, a nevědělo se, má-li v úmyslu statek si koupiti. Místo Maxm. Lva z Rožmitála úřad nejv. zemského sudího zastával na rozkaz J. Mti Cís. Vilém z Roupova na hradě Znojemském a Mladoňovicích. On však úřadoval jen při zemských soudech a při posudcích. Nejvyšším sudím však ještě příslušelo „jezditi na odhady a přidědění, exekuci konati při nespravení berní králi nebo zemi a odhadovati statky obyvatel při nedoplatcích berní“. Toho Vilém z Roupova nekonal; páni soudcové tedy žádali, aby i to mu bylo nařízeno, než se ukončí pře s Maxmiliánem Lvem. (Fol. 72.)

Ze soudu zemského, konaného v Brně při sv. Janu Křtiteli, páni soudcové stěžovali si králi Matyášovi, Karlu Minsterberskému a vyšším stavům Opavska do měšťanův Opavských, kteří poslali plnomocníky své k zemskému soudu do Vratislavě a tím porušili svůj poměr k Moravě. Jiné listy poslány byly sousedním zemím v záležitosti turecké války v Sedmihradech a o vpádech Uhrův na Moravu. (Fol. 73—80.) Městu Brnu dostalo se výtky, že své vězně špatně hlídá. Biřič

prý pustil některé a oni pak utekli; jiné vězně navštěvovali mnozí Brněnští měšťané, „s nimi kvasili a dobrou vůli měli“. Při zasedání příštího zemského soudu mělo se vše vyšetřiti a případně potrestati. (Fol. 81—82.)

Četné zprávy jsou v tomto kopiáři o obecním sněmě v Brně při památce Nanebevzetí Panny Marie (15. srpna). Vytknouti dlužno instrukci, danou poslům do Prahy k císaři Matyáši, s blahopřáním k dosažení koruny císařské a s prosbou o vyřízení nalehavých žádostí zemských, zvláště pak o volném dosazování osob stavu panského do zemského soudu od nejvyšších úředníkův a soudců zemských, když by některá osoba zemřela, o vyvazování rukojemství obyvatel markrabství Moravského jmenovitě moravských měst královských, o pošty v zemi a j. Jihlavští vlnaři přáli si úlevy při obchodu v Čechách, při čemž bylo ujišťováno, že více se vyváží z Moravy do Čech než naopak. (Fol. 84—95.)

Zemský soud sv. Kunhutský v Brně konal se při čase sv. Havla (16. října). Císař Matyáš s tím odložením srozuměn nebyl a stavům to vytknul. Stavové se hájili, že překládání zemského soudu se vždy dle okolností dovolovalo a připouštělo. (Fol. 96—98.)

1613. Císař Matyáš několikráte dal dopsati zemskému hejtmanu mor. v záležitostech zemského soudu, a v tom stavové spatřovali porušení dosavadních zvyklostí. Z Olomouckého soudu tříkrálového roku 1613 oznámili císaři mezi jiným po zvláštním poselství, že panovník nemá si ve příčině soudu zemského dopisovati jen se zemským hejtmanem, nýbrž s celým soudem, a že při propouštění ze soudu jednotlivých osob má se raditi se všemi osobami při soudu zasedajícími. (Fol. 100.) Tenkráte byla dvě místa soudcovská uprázdněna; proto stavové, shromážděni při zemsk. soudu v Brně po neděli Reminiscere, navrhli císaři 7 osob, aby si nejvhodnější vyvolil. On však chtěl doplňovati soud libovolně jen prostřednictvím zemsk. hejtmana; z toho vznikla rozepře, v níž přísedící soudu hájili stará práva svá, ukazujíce na majestát krále Vladislava, pojatý do zřízení zemského, „že událo-li by se ..... kterému z pánů sjíti smrtí, že jiného místo toho vzíti mají s vůlí krále“. Tak prý bývalo i za následujících všech panovníků. Karel starší ze Žerotína jako zemský hejtman sám se zříkal toho práva jako

neodůvodněného a nepříslušného. (Fol. 106.) Při této příležitosti páni soudcové stěžovali si také na města Olomouc a Brno, že se nechtějí stavěti před zemského hejtmana jako místodržícího J. Mti Císařské, že všechna jeho poučení „za hřbet kladou“ tvrdíce, že jen před osobu svého krále se stavěti mají a jeho poslouchati. Stavové však tvrdili, že města královská mají býti podřízena zemskému hejtmanu a podkomořímu, a že jen odvolání mohou přednášeti kanceláři dvorské; žádali pak císaře, aby žádných podání s pominutím úřadu hejtmanského nebylo přijímáno. (Fol. 107—108.)

Matyáš při obsazování míst zemských soudců řídil se jen částečně návrhem přísedících a prostě nařídil beze vší omluvy, aby Vilém z Roupova na Mladoňovicích stal se nejvyšším sudím, Bedřich Jankovský hofrychtářem, Jiří Wolf Křinecký a Václav ze Zástřizl*) zemskými přísedícími. Stavové poslechli „ku prospěchu vdov a sirotků“, poněvadž by jinak zemský soud se konati nemohl, ale dodali: „Nemůžeme však se Vaší Cís. Mti tajiti, že kdyby se to v podobných příčinách více nám k zmenšení nějakému pořádků našich díti mělo, že by nám to nemohlo jinak, než velice lítostivé přicházeti, jakož pak i nyní dosti nám to stížné jest, že téměř o každé psaní, které se nám jménem V. Cís. Mti činí, dopisovati se a nápravy při Vaší Cís. Mti vyhledávati musíme, k čemuž i nyní přinuceni jsme, poněvadž předně v tom obojím psaní jakž strany dosazení pana sudího, tak strany pana hofrychtéře, že Jste osoby vejš psané podle hlasu k tejmž úřadům voliti ráčili, vypuštěno jest, ježto to i za císaře Rudolfa ..... při dosazování nejvyšších úředníků se vždycky zachovávalo; ..... podobně také v tom psaní, v němž o dosazení do soudu dvou nahoře jmenovaných pánův poroučeti ráčíte, abyšte je z prostředku těch osob, které jsme V. Cís. Mti poznamenané odeslali, vyvoliti ráčili, doloženo není ..... V poníženosti poddaně prosíme ...., aby se v podobných příčinách na potomní časy tak psávalo, jak týž pořádek a obyčej náš sebou přináší, tak abychom nemuseli V. Cís. Mti pokaždé novými stížnostmi zaměstknávati.“ (Fol. 112—113.) A hned stavové navrhli na místě Viléma z Roupova, který se stal nejvyšším sudím, šest osob z pánů moravských, týchž jako dříve, aby císař si z nich za přísedícího soudu jednu vybral.

*) Navržen z nich byl jen Václav ze Zástřizl.

Soud sv. Kunhutský v Brně se nekonal pro morovou ránu, tak že vyřízeny jen některé přípisy císaři a do Uher.

(Příště dále.)

Umělecké a vědecké zprávy.

Z matrik Třebických. (Příspěvek ke školství XVII. století.) Na faře Třebické jsou dvě matriky ze 17. století. První byla sepsána r. 1674 nařízením biskupa Olomouckého Karla Lichtensteina a přičiněním Třebického děkana Alex. Maxm. Halibodala, druhá r. 1691 za děkana Bern. Petra Hoffra. V obou matrikách jsou krátké zprávy o školách v tehdejším obvodě Třebického děkanství.

Dle prvé matriky byli v Třebíči r. 1674 tři učitelé (dříve byli 4),*) všickni dokonalí hudebníci. Správce školní bydlel ve škole, ostatní dva jinde v městě. Učili chlapce arithmetice, hudbě, češtině, němčině, katechismu učili po česku i po německu. Také vyučovali počátkům jazyka latinského za odměnu dle úmluvy s rodiči. Děkan dohlížel, aby neučili naukám nekatolickým, a jemu také byli povinni učiniti vyznání víry katolické. Cantor chori měl ročně 28 zl. (14 zl. dával mu magistrát a 14 sbor literatský), ostatní každého téhodne dostávali od literatů 11 kr. a 2 den., od magistrátu 32 kr. V obci denně měli snídaní (mimo neděli) chodíce na okolek. Měsíčně z míry mouky byl jim ve špitále pečen chléb, o který se dělili. Mimo to o svátku sv. Martina biskupa dávala jim obec 10 sáhů dříví, a otcové chlapců cvičených v latině přidávali jim ještě vůz dříví. Varhaník měl ročně 20 zl. od magistrátu a tolikéž od literatův.

Ve Vladislavi mezi sluhami církevními prvním byl kantor, který zároveň byl učitelem a měl od osadníků o.žních podíl, za pohřby skrovný akcident a od chlapců, které učil, týdenně $1^1/_2$ kr.; tak, jak dokládá matrika, bídně se živil.

V Červené Lhotě školní rektor měl za zpěv 6 kr. Mládeže neučil.

Ve Starči rektor školní a ředitel kůru byl placen farářem, a bylo mu dáváno ročně 12 zl., 8 měr pěkné pšenice, 1 míra obyčejné pšenice, 1 míra ječmene, 1 míra hrachu, 2 míry pohanky, 2 míry ovsa. Za to posluhoval faráři. Od chlapců měl

*) Viz také Slavíkovu Moravu v pojednání o školách.

také slušný akcident. Škola byla, jaká má býti v městečku, a byla zachovávána nákladem obce Stařecké. Rektor školní dostával také 15 kr. o zádušní mši za Jana Berth. de Tyram, jenž r. 1665. učinil kostelní nadaci.

V Čáslavicích budova školní byla obcí restaurována. Rektor dostával od obce o žních podíl z pšenice. Od žáků, „quos erudit sat paucos“, měl skrovný plat, rovněž za pohřby, křty a svatby po groši, a „tak bídně se živil“, jak dokládá farář Jak. Frant. Suchánek.

V Roketnici nebyla ještě ani škola ani rektor, ale již bylo pomýšleno, aby škola byla zřízena.

V Opatově byla škola, ale nebylo rektora z nedostatku platu, protože osadníci chtěli faráři vložiti břímě, aby učitele živil; ale farář Petr Ign. Šimíček praví: „debent tamen ludi magistro ipsi parochiani dare aliquid de siligine pro sustentatione“.

V Heralticích byla škola stavěna nákladem obecním, ale učitele obec nechtěla živiti. Farář dobrovolně dával učiteli jídlo i rodině jeho. Jindy měl učitel od každého rolníka mandel ovsa a pšenice.

V Kamenici dle potřeby občané školu opravovali. Učitel měl od obce ročně 7 zl., 4 sáhy dříví, 4 míry pšenice a od chlapců penězitý dárek, za pohřby akcident. Za zpívání pašijí dostal z peněz kostelních 60 kr. V neděli měl u faráře oběd, chtěl-li mu sloužiti.

V Rudíkově (Rudvíkově) byla škola vystavěna nákladem obce i kostela; ale učitele tam nebylo „defectu sustentationis“, jak píše farář Jak. Frant. Nigrinus.

V Náměšti byl učitel, který byl placen farářem z pouhé dobré vůle. Mimo to měl za zpívání pašijí v postě z peněz kostelních 1 zl. rýn. Také měl z okolních vesnic malý podíl dobrovolně dávaný, o který se dělil s varhaníkem. Za školu byl upraven dům soukromý. Občané nechtěli dům opravovati ani komín čistiti, svalujíce břemeno na kostel a na faráře Hoffra.

Ve Valči byl učitel, ale školy nebylo. Učitel dostával od sedláků podíl o žních, měl také malý akcident za pohřby a křty, v neděli a o svátcích obědval u faráře Mat. Stan. Polanského za to, že zpíval v kostele.

V Dalešicích škola vlastně nebyla, ale, jak praví farář Valecký a Dalešický Mat. S. Polanský, jest chvalitebno, aby jednou byla zřízena.

Dle matriky nové z r. 1691, sepsané na děkanství Třebickém 15. dne m. ledna, školské poměry nebyly valně zlepšeny. O škole Třebické tu není ani zmínky. Ve Starči měl rektor, který byl zároveň varhaníkem, od faráře ročně 6 zl., 8 měr dobré pšenice, dvě míry ječmene, 1 míru horší pšenice, 1 míru hrachu. Obec Stařecká dávala mu 4 zl., ves Mastník 1 zl. 30 kr., ves Čechovice 1 zl. 30 kr., ves Kracovice nedávala nic. Za vyučování chlapců zimního času, za pohřby, křty a kopulace měl učitel skrovný akcident. Příbytek mu ošetřovala obec Stařecká. V Čáslavicích měl rektor pouze podíl ze sklizené pšenice, farář mu dával dobrovolný plat; za pohřby, křty a svatby měl učitel po groši. V Roketnici v dni na nebe vstoupení Páně dostával rektor 18 kr. O jiném platu se nepíše. V Opatově měl rektor sustentaci malou z pšenice a ovsa. V Heralticích byla škola stavěna nákladem obecním; učitel dostával od každého sedláka pšenici a oves, v neděli a o svátcích dával mu i rodině farář oběd. V Náměšti byl učitel placen dobrovolně farářem. Mimo to za zpívání pašijí dostával 1 zl. mor., o hodech Božích po 6 kr. Obvod Náměstský dával mu 24 mandelů pšenice dobré, a dva neb tři mandele špatnější pšenice. Školní budova (vlastně soukromý dům) potřebovala velmi nutné opravy, jak dokládá farář Krist. Daněk. V Dalešicích byla škola dosti příhodná. Učitel měl podíly od osadníků, tři míry obilí ze zámku a džbánek piva z každé várky. Ve Valči měl učitel od rolníků podíly ze žní, akcident za pohřby, ovšem nevalný.

Nebyl tedy život tehdejších učitelů hoden závisti.

Dodatkem podáváme z Třebické matriky křtěnců z let 1651—1693 na prvém listě verše složené v době, kdy otcové Tovaryšstva Ježíšova reformovali Třebíč. Jesuity Jihlavské podporoval krajský hejtman ryt. Tannazol. Verše jsou patrně počátkem delšího vypravování a znějí:

Krajský hejtman převznešený
a vysoce vyučený,
Patres Jezoviti páni
přijeli na reformírování
s plnou mocí, nás Třebický
učíc víře katolický,
pět paterů vše německých
napomínajíc Třebických,
aby víru katolickou
přijali a haeretickou
opovrhli neprodleně
(jiť se zachovali věrně).
Jedni se z toho těšili,
jiní náramně děsili.

Práci měli šiřitelé katoličtí těžkou; bylať Třebíč střediskem četných a různých nekatolíkův.

Frant. J. Rypáček.

Změna české a německé národnosti na Moravě l. 1880—90. (Dokončení.*) Blíže ji ukazuje následující přehled, jenž obsahuje, kde které obce české a německé nejvíce se změnily, kolik v nich bylo lidí druhé národnosti r. 1880 a 1890 a kolik % jich tedy přibylo (+) neb ubylo (—):

1. U Brna.

Obce	Roku 1880	Roku 1890 úhrn	%	Přibylo n. ubylo %	Obce	Roku 1880	Roku 1890 úhrn	%	Přibylo n. ubylo %
České obce:	Němců:				Německé obce:	Čechů:			
Husovice	397	880	13	+ 2	Jeršpice Dolní	52	13	3	—11
Královo Pole	364	1209	19	+10	Jeršpice Horní	76	65	7	— 3
Tuřany .	107	17	2	— 8	Komárov .	148	202	24	—
Ugartov .	—	107	26	+26	Mariacel M. .	166	91	11	—14
					Modřice . .	443	446	24	—
Německé obce:	Čechů:				Moravany .	77	96	17	+ 2
Brno .	32142	28802	30	— 9	Petrohradská ul.	153	270	37	+13
Černovice .	186	500	36	+ 9	Přízřenice .	33	64	11	+ 5
Dvorská	46	—	—	—20	Ivanovice .	385	151	12	—24

2. U Víškova.

Obce	Roku 1880	Roku 1890 úhrn	%	Přibylo n. ubylo %	Obce	Roku 1880	Roku 1890 úhrn	%	Přibylo n. ubylo %
České obce:	Němců:				Německé obce:	Čechů:			
Rousinov . .	526	351	22	— 9	Čechy . .	61	106	24	+11
Slavkov . . .	440	245	6	— 7	Hlubočany . .	58	85	16	+ 4
Víškov .	2150	2298	41	—	Komořany .	225	78	16	—27
					Kučerov . .	100	71	11	— 6
					Terešov . .	46	38	33	- 5

3. Na jižní Moravě.

a) na Brněnsku:

Obce	Roku 1880	Roku 1890 úhrn	%	Přibylo n. ubylo %	Obce	Roku 1880	Roku 1890 úhrn	%	Přibylo n. ubylo %
České obce:	Němců:				Německé obce:	Čechů:			
Břeclav . .	3442	3045	47	—11	Pouzdřany . .	2	140	11	+11
Podivín .	473	350	14	— 5	Hustopeč .	521	380	10	— 6
Židlochovice	585	969	38	+15	Pohořelice .	1010	378	11	—20
Ledec . . .	133	66	31	- 42	Smolín . . .	218	91	24	- 37
Kounice D.	574	894	31	+10					

*) Oprava: Na str. 173., 10. řádek zdola má býti u Smolína 39% N., r. 1890 již 76%; na str. 174., 16. ř. zdola patří „v Březové, v Zábřehu a Mírově“, do 14. řádku za slova „v Mezihoří a Tkanovicích u Mohelnice; přibylo jich v Březové, v Zábřehu a Mírově; . . .

b) na Znojemsku:

Obce	Roku 1880	Roku 1890 úhrn	%	Přibylo n. ubylo %	Obce	Roku 1880	Roku 1890 úhrn	%	Přibylo n. ubylo %
České obce:		Němců:			Německé obce:		Čechů:		
Jezeřany	32	45	10	+ 3	Milfron	47	—	—	—10
Louka	499	346	34	— 3	Podmole	43	35	12	— 4
Veskov	29	5	2	—10	Stošikovičky	11	183	19	+17
Vítonice	72	177	45	+27	Suchohrdlí	—	105	17	+17
Želetice	117	207	33	+13	Těšetice	49	—	—	—10
Bítov	43	60	16	+ 4	Znojmo	1389	1797	12	—
Olbramkostel	21	63	10	+ 7	Chrlopy	43	36	10	— 2
Oslnovice	14	—		—10	Chvalatice	60	66	12	+ 2
Jemnice	354	167	11	—12	Petřín Nový	—	12	10	+10
					Petřín Starý	2	29	10	+ 9
Německé obce:		Čechů:			Šreflová	21	8	7	—11
Babice	24	14	7	— 5	Unašov	2	27	16	+15
Dolenice	59	55	15	+ 3	Vracovice	8	110	31	+28
Kadov	20	47	12	+ 8	Dančovice	27	12	8	— 6
Kašenec	21	6	4	— 7	Dešná	36	33	9	— 1
Krumlov Mor.	992	653	35	—20	Frandorf	87	50	25	— 8
Lodenice	81	57	9	— 2	Hobzí Nové	42	17	17	—28
Miroslav	172	211	13	+ 2	Hobzí Staré	200	124	14	— 7
Pemdorf	57	154	23	+14	Chvalkovice	27	33	15	+ 3
Suchohrdly	49	59	13	+ 2	Lovčovice	8	17	15	+ 8
Šumice	54	117	21	+10	Margareta	11	21	10	+ 5
Václavov	134	159	21	+ 1	Mešovice	31	6	3	—12
Želovičky	24	47	18	+ 9	Písečná	79	144	17	+ 7
Hostěhrádek	11	5	5	—10	Plačovice	10	21	30	+16
Hradiště	97	95	27	— 8	Rancířov	29	27	10	— 1
Kyjovice	25	—	—	—10	Uherčice	224	218	48	+ 1
Mansberk	42	90	30	+13					

c) na Jihlavsku.

Obce	Roku 1880	Roku 1890 úhrn	%	Přibylo n. ubylo %	Obce	Roku 1880	Roku 1890 úhrn	%	Přibylo n. ubylo %
České obce:		Němců:			Německé obce:		Čechů:		
Dačice	132	252	10	+ 5	Mařiž	23	45	14	+ 7
Dvory N.	—	22	17	+17	Peč	87	77	27	— 2
Markvarec	54	24	7	— 7	Radíkov Dol.	2	32	13	+12
					Radíkov Hor.	45	58	46	+ 9
Německé obce:		Čechů:			Rožnov	—	15	20	+20
Bolíkov	49	14	4	— 9	Rudolec Č.	39	66	11	+ 4
Čížkrajov	39	42	12	+ 1					

4. U Jihlavy.

Obce	Roku 1880	Roku 1890 úhrn	Roku 1890 %	Přibylo n. ubylo %	Obce	Roku 1880	Roku 1890 úhrn	Roku 1890 %	Přibylo n. ubylo %
České obce:		Němců:			Německé obce:		Čechů:		
Beranov M.	40	87	26	+ 9	Hruškovy Dvory	9	57	36	+29
Hynčov	103	92	47	−13	Kosov	70	54	28	− 2
Rantířov	174	155	47	−17	Kosov Horní	55	78	47	+ 3
Německé obce:		Čechů:			Kostelec	39	42	10	—
					Měšín	59	71	26	+ 5
Jihlava	3450	4117	17	+ 1	Otín	35	19	9	− 5
Beranec	29	23	19	− 1	Rančířov	34	12	5	− 7
Čížov	38	10	4	−11	Salavice	42	29	8	− 6
Dřevěný Mlýn	265	289	29	− 5	Studničky	21	35	26	+11
Falknov	5	25	29	+24	Suchá	17	37	14	+ 8
Handlovy Dvory	261	158	32	−29	Vilánec	53	31	9	− 9
Hosov	18	29	18	+ 5	Vysoká	14	17	11	+ 2

5. U Moravské Třebové.

České obce:		Němců:			České obce:		Němců:		
Rozhraní	36	21	8	− 5	Rudolfov	10	273	49	+47
Bezděčí	34	31	12	− 1	Zvole	69	53	10	− 3
Nové Dvory	68	—	—	−48	Janoušov	3	26	12	+11
Jevíčko	850	536	21	−10					
Malonín	59	15	9	−32	Německé obce:		Čechů:		
Meziboří	23	7	8	−14	Březová	267	58	3	−11
Petrůvka	24	12	9	−10	Chrastová	135	200	28	− 1
Plichtenice	28	9	22	−39	Lhota Chrast.	94	109	36	—
Trnávka Nová	182	121	22	−13	Borová	3	5	14	+ 5
Trnávka Stará	127	105	36	− 4	Slatina	142	80	28	−18
Želivsko	—	84	43	+43	Bušina Dol.	8	—	—	−26
Loštice	909	247	10	−24	Libová	5	33	11	+10
Lechovice	121	78	40	−21	Mírov	489	471	37	− 9
Pavlov	54	37	11	− 5	Slavoňov	36	4	1	−10
Tkanovice	20	10	9	−13	Vlachov	19	27	15	+ 4
Žadlovice	56	33	12	− 9	Zábřeh	927	821	28	− 7
Jestřabí	32	2	1	− 9	Kolloredov	166	162	44	—
Ráječko	52	72	20	+ 3	Šumvald	55	2	1	−14

6. U Brodku.

Česká obec:		Němců:			Německá obec:		Čechů:		
Labutice	152	80	37	−43	Runářov	103	30	4	−10

7. U Olomouce.

Obce	Roku 1880	Roku 1890 úhrn	%	Přibylo n. ubylo %	Obce	Roku 1880	Roku 1890 úhrn	%	Přibylo n. ubylo %
České obce:	Němců:				Německé obce.	Čechů:			
Bělidla	246	258	27	— 4	Hněvotín	221	317	28	+ 9
Hejčín	80	126	10	+ 2	Nedvězí	72	96	25	+ 3
Hradisko Kl.	123	236	37	+ 1	Neřetín	128	74	18	—19
Chvalkovice	6	174	12	+ 11	Nová ulice	397	1091	34	+ 18
Kopeček Sv.	97	11	2	—13	Novosady	121	54	4	— 8
Odolany	241	411	16	+ 1	Nový Svět	204	248	39	+ 3
					Pavlovice	166	146	22	—15
Německé obce:	Čechů:				Slavonín	58	121	12	+ 5
Olomouc	6123	6194	31	+ 1	Zelená ulice	44	30	12	— 8

8. U Litovle.

Poněmčené obce:	Čechů:				Poněmčené obce:	Čechů:			
Litovel	1539	1755	40	+ 2	Nový Dvůr	34	8	24	—36
					Nové Zámky	57	40	40	—26

9. Na severní Moravě.

a) na Olomoucku:

České obce:	Němců:				Německé obce:	Čechů:			
Písařov	366	413	23	+ 2	Dětřichov	61	35	14	—10
Ruda n. M.	540	167	18	—50	Hradečná	72	19	4	— 8
Třemešek	45	39	49	— 9	Nová Dědina	36	1	—	—19
Sudkov	158	224	23	+ 3	Pančava	34	58	38	+ 9
Střelice	54	—	—	—10	Plynkout	50	2	—	—11
Štěpánov	388	697	26	+ 11	Úsov	254	345	20	+ 6
					Babice	75	34	8	— 9
Německé obce:	Čechů:				Egrov	18	16	10	—11
Rapotín	153	248	10	+ 2	Lužice	52	47	9	3
Rašnov	78	44	8	— 5	Stádlo	37	36	21	— 4
Králec	32	48	48	— 2	Mrsklice	76	137	26	+ 10
Plechy	10	25	17	+ 9	Véska	47	34	11	— 4
Dědinka	34	3	2	—21					

b) na Přerovsku nebo Jičínsku:

Obce	Roku 1880	Roku 1890 úhrn	Roku 1890 %	Přibylo n. ubylo %
České obce:	Němců:			
Lipník	1972	2338	37	+ 6
Tupec	—	37	15	+15
Hranice	2034	2569	31	+ 2
Jindřichov	216	108	17	—16
Olšovec	7	47	10	+ 8
Spálov	108	123	10	—12
Uhřínov	7	61	35	+30
Harty	4	85	40	+38
Prchalov	54	87	40	+17
Skotnice	89	20	5	—15
Ostrava Mor.	3682	5119	27	—
Přívoz	1027	2208	42	+12

Obce	Roku 1880	Roku 1890 úhrn	Roku 1890 %	Přibylo n. ubylo %
Německé obce:	Čechů:			
Prusinovice	47	5	2	—16
Dub	19	20	10	—
Heřmanice	41	90	37	+20
Kunčice	27	38	11	+ 4
Loučky Kozí	20	22	13	+ 1
Jičín N.	1106	959	8	— 3
Šenov	175	229	11	—
Životice	57	146	17	+ 9
Nelhuble	50	21	13	—24
Růží Důl	15	28	21	+ 9
Sikovec	18	26	17	+ 4
Vítkovice	1396	4075	40	—19

10. V ryze českých krajinách

ohlásilo německý jazyk v obcování:

a) na Brněnsku:

Alexovice	133	162	66	+16
Boskovice	1417	1268	22	— 4
Bučovice	383	254	8	— 5
Čejč	61	99	15	+ 6
Dambořice	199	176	9	— 1
Hodonín	1715	3268	39	+11
Ivančice	706	490	11	— 6
Lomnice	253	156	10	— 5
Zastávka	244	325	22	—

b) na Znojemsku:

Budějovice	358	215	7	— 5

c) na Jihlavsku:

Meziříčí	757	634	11	— 3
Osová	—	17	18	+18
Třebíč	2942	1434	13	—19
Zahradiště	5	6	10	—
Žďár Zámek	30	59	10	+ 5

d) na Olomoucku:

Bedihošť	74	78	10	—
Prostějov	4516	4188	19	— 5

e) na Přerovsku, Jičínsku:

Kolloredo	255	288	20	+ 1
Krásno	227	310	14	+ 3
Kroměříž	2836	1595	13	—11
Meziříčí Val.	419	327	9	— 3
Místek	922	1116	26	+ 2

f) na Hradišťsku:

Brod Uher.	1707	881	19	—17
Bzenec	348	642	17	+ 6
Holešov	1014	933	17	— 3
Hradiště Uher.	1898	1100	28	—24
Kyjov	1556	1281	34	—12
Ostroh Uher.	416	277	8	— 6
Rohatec	190	217	14	+ 2
Strážnice	631	469	9	- 3
Veselí n. M.	311	281	8	— 2

Slavík.

Z letopisů jesuitské kolleje v Uherském Hradišti 1644—1652. Založena byla roku 1644. V latinských letopisech klášterních dočítáme se z těchto let:

„A. 1644. V Hradišti byli přátelé, kteří podporovali zřízení zdejší kolleje. Sebralo se 1000 zlatých, začež koupily se domy na umístění škol, i odevzdán jim kostel farní a kazatelna k volnému užívání. Město je výborně položené, v kraji veleúrodném na obilí, ovoce a víno; město je stavěno z rumů někdy Velehradu od Přemysla Otakara II. roku 1258., jako pohraničná pevnost proti Uhrům. V nové kolleji usazeno 13 bratří — 9 kněží, z nichž 2 byli na missii u Valachů, a 4 fratres služební. Na podzim přijati 2 magistři školní a založili hned dvě třídy škol, parvu a principii, žáků pak bylo asi 100. Prvým rektorem usazen P. Jiří Lev, rodilý v Uherském Ostrohu, učený a horlivý, ale churavý od posledních bouří vojenských, i zemřel zde 44letý dne 24. února 1644 a jeho místo zaujal P. Jan Jasanovský.

Téhož roku vznikla zase nová bouře. Jiří Rákocy Sedmihradský sehnal 70.000 Uhrův a Turků, dobyl Košice, díl pak svého lidu průsmykem Jablunkovským do Slez, díl vedl do Moravy ku Hradišti. Zde však byl generál J. Krištof hrabě Puchheim s vojskem císařským, který vyhnal lupiče z Moravy a přinutil knížete k míru s císařem.

A. 1645. Kolleji Hradišťské, o všecku polní úrodu oloupené, pomohl kněz Štěpán Sarnzicius, farář v Lulči, jenž ve kšaftu jim odkázal něco peněz, užitečné knihy a jiné svršky. Měšťan jeden odkázal dvě vinice, jeden radní pak nějaký kapitál.

Od shonu vojska v okolí, kde město asi pět měsíců od venkova bylo téměř odloučeno, skrze roty Rákocyho dvakráte — na jaře a v létě — obléháno bylo, předměstí vyhořelo. Magistři scholarum posláni do Opavy v noci v září tohoto požáru; páteři zůstali v městě na vše připraveni. Dvůr kolleje shořel, žeň zkažena, potahy odvlečeny, lidé vyplašeni. Po těchto útrapách pak ještě následoval zlý mor.

Páteři sebrali 300 žáků svých ve školách, a ti se rozutekli, domácí pak morem trpěli. Páteři horlivě účinkovali, do 500 lidí tu svatými svátostmi zaopatřili. Velitel posádky, Čech statečný a nám laskavě nachýlený, ale zarytý kacíř, bál se moru a trpěl vnitřním rakem (kacířstvím). Dal si povolati z Uher kacířského mercenaria, jejž v obecní krčmě usadil a od něho

přijal poslední svou útěchu napitím z kalicha. Takto moroviny duševní se napil a 5. septembru 1645 zemřel; a tak onen kacíř predikant i jiným vojákům posluhoval a pak na kvap, boje se katolíků, z města ušel. Morem při práci se nakazili a zemřeli jesuité: P. Fabian Doudlebský z Českých Budějovic, 37letý (17 let v řádu), ministr kolleje, zemřel 1. října. Dále do Zdounek vyslaný P. Jan Widera z Hulčína, Slezák, 54letý, umřel tam; byl to missionář věrný. Ostatní bratři se utekli ven na lepší vzduch, a zbyl tu jeden kněz s fraterem a mladým apotekářem Maxim. Wernerem, Slezákem, kandidátem řádu."

„A. 1646. Rektorem kolleje Hradišťské stal se 30. září P. František Bergmans. Naši Hradišťští nelenili, vycházeli do Ostroha, Buchlova, Malenovic, Kunovic, Hulče a lid vyučovali. Z Hradiště páteři Pavel Kempa a Václav Příbraveský byli v krajině Vsetínské. Vsetín byl hrozně spustošený, Valaši tam zatvrzelí.

Přece však 147 akatolíků na víru obrátili. Mnoho pomohlo, že o výročním trhu uspořádáno bylo procesí.

Téhož roku založeno bylo v Hradišti „Bratrstvo Bolestné Panny Marie", které 5. prosince 1646 v Římě stvrzeno bylo. Vstoupili pak do něho mnozí klerikové i urození páni."

„A. 1647. Konaly se missie v Buchlově, Ostrově, Napajedlech a pak na Vsetínsku: P. Matěj Roselius a P. Pavel Audelius. Nejtíže bylo mezi Valachy a přec jich obráceno na víru 1700. Při této práci umřel P. Roselius, rozený v Dačicích, 35letý, ve Vsetíně. Za něho pak pracoval P. Václav Canabius a s tímto místo P. Audelia P. Fabian Ruda. Téhož roku grunty klášterní byly spáleny a v kolleji vznikla bída. Tu pomohly panny urozené Ludmila, Anna, Marie a Lucie, dcery pana Jana z Říčan (linie moravské), které dne 31. srpna kolleji velikou vinici u Bzence darovaly."

„A. 1649. Hradišťští missionáři byli v Habrovanech, Ostrově, Malenovicích, Vyzovicích a Buchlově. Na Vsetínsku mezi Valachy divokými, ke vzpouře náchylnými, horlivě pracovali P. Václav Canabius a společník jeho a přes 2000 jich od Luthera a Kalvína odvrátili."

„A. 1650. Z Hradiště účinkovali o velikonocích: P. Jan Jasanovský a Jiří Weiss v Buchlově, Napajedlách, Uh. Brodě a Brúmově. PP. Matěj Halgaš a Ondřej Malonius ve Zdounkách;

Felix Kadlinský a Jiří Puš v Habrovanech. Tito sv. Viktorii, panně a mučennici, patronce Hradišťské, kapli a oltář vystavěli a 22. máje počali nový kultus ten (rozuměj v Habrovanech).

A mezi Valachy již 6. rok tu skálu osívali PP. Václav Canabius a Martin Villicus, a nechali toho, aby jinde více užitku měli. Tu těm Valachům vzkázal pan Jan Valašík, hejtman pana hraběte Mikuláše Pagmány, aby buď byli katolíky, nebo aby se vystěhovali. Vzpouzeli se tomu měšťané i sedláci, ale pak 44 slíbili, že se dají poučiti, a 23. října rada a starší obrátili se na víru a dosáhli rozhřešení a 30 jich šlo ke stolu Páně. Dne 6. listopadu slíbili tak učiniti všickni sousedé ve Vsetíně.

Taktéž v Hradišti přiveden na víru jeden žid, bohatý a vážený, a od kacířství obráceno 100 lidí.

A. 1652. Valašská zatvrzelosť úplně změkla, i dali se všickni na víru. Po tisíci přicházeli na kázání a ku svátostem. Zvláště se přičinil P. Vojtěch Martinides, jda za nimi do hor a lesů, Orfea napodobil, aby Valachy přiměl k slyšení slova Božího.“ —

Klášter jesuitský v Uher. Hradišti byl, jako jinde, zrušen roku 1773.

Boleslav Dolejšek.

Benedín, zaniklá ves u Meziříčí n. O. nedaleko ovčince pod vesnicí Vojslavičkou.

Bývala v ní tvrz, dvůr a mlýn pod rybníkem, 6 jiter 370□° nyní vysušeným. Po té vsi měl také své jméno rod šlechtický stejného původu s pány Hartvíkovskými.

Nejstarší zmínka o Benedínu nachází se r. 1376. Tehdy Matěj z Benedína obvěnil svou ženu Anežku šedesáti hřivnami grošů (hř. gr. po 21 zl. r. č.) na vsi Benedíně, na dvoře, na čtyřech a na půlláně.[1])

Pak o rodě tomto dlouho nečiní se zprávy žádné až roku 1398. Tehdy Jaruše, žena Jindřichova z Heroltic, od svého manžela v Heroltících na 3 lánech úročních, v Řikojíně na 2 lánech, v Ostrově na jednom láně úročních 50 hřiven grošů ku pravému věnu obdržela.[2]) Téhož roku Anna, žena Janova Špačkova ze Studnic, prodala Kateřině, ženě Václavově z Jeřic,

---

[1]) Zem. desky VI. kniha 311. vklad. [2]) Z. d. VIII. 145.

u Veselé vše, co měla, totiž čtyřicet hřiven grošů věna svého. Jilvín z Hartvíkovic a Jan z Benedína, bratří Anny, dotvrdili, že prodané toto věno bylo zboží a užívání Anina.[3]) Současně Jan z Benedína prodal jménem svým a svých bratří (Jilvína a Ondřeje z Hartvíkovic) dvůr zpupný v Otíně Ješkovi Čardíkovi.[4])

V následujícím roce 1399. dal Hynek z Jesenice Janovi z Benedína a Anně, sestře své i její synům veškeré právo nad panstvím a nad podacím kostelním u chrámu sv. Petra a Pavla v Tasově, který sám postavil a obdařil ze statků svých v Jesenici a ve Lhotce.[5]) Také tehdy krátko před tím vešel Jan z Benedína s Janem Pelhřimovským z Komárovic na vše své zboží kdekolivěk na spolek[6]). Po Janu z Pelhřimova, měštěnínu Jihlavském, dědil Komárovice Jan z Benedína, jenž je roku 1406. trhem postoupil jinému měštěnínu Jihlavskému, Mikuláši Küssenpfenigovi.[7])

Jan z Benedína oženiv se, pojal za manželku Kateřinu, Rohovcovou dceru z Rohův, jíž Hynek z Otradic do desk vložil ve vsi Kamenné na úročním láně, ve Vojslavě na $^1/_2$8 lánech a ve vsi Chřebtově (dnes dvůr panský na císařské silnici pod Rudou na okresu velko-meziříčském) na jednom půllánu a na jednom čtvrtlánu pět kop grošů úroku z 50 hř. groší,[8]) kteréž také do spoluvlastnictví svému choti, jenž jí navzájem půl druhého čtvrtlánu ve Vojslavě pustil, připsati kázala.[9])

Jan pojistil své manželce Kateřině na vsi Benedíně, totiž na tvrzi, na dvoře s lidmi, platy, rolemi, lukami, pastvinami, lesy, mlýny, rybníky a na jiném statku 80 hřiven grošů ku pravému věnu.[10])

Téhož roku 1406. také Budiš z Budišova, Sazema z Tasova, Hynek z Otradic prodali Janovi z Benedína a Prase ze Zárubic opět Elišce, manželce kdysi Petříkové ze Smrku a jeho synům celou ves Krhov se dvorem zpupným, právo podací a jiná příslušenství. [1]) Kateřina tehdy také vzala všechny syny své na spolek na své věno v Benedíně.[12])

---

[3]) Z. d. VIII. 113. — [4]) Z. d. VIII. 112. — [5]) Z. d. VIII. 295. — [6]) Z. d. VIII. 191. — [7]) Z. d. IV. 23., 33. Volný top. VI. 346. [8]) Z. d. VIII. 395. — [9]) Z. d. VIII. 396. — [10]) Z. d. VIII. 397. — [11]) Z. d. VIII. 375. — [12]) Tamtéž 591.

Jan z Benedína žil zajisté v dobrých peněžitých poměrech, vystavěl v Benedíně nebývalou tvrz, stále zboží přikupoval a od sousedů za rukojmě dožadován býval.

Roku 1406. 17. prosince byl rukojmím Ondřeji z Okárce za 12 hřiven groší, kteréž měl na letnice, jakož minuly, plniti[13]) a roku 1412. byl Janu Vlachu z Benedína (býval v Otradicích) dlužen 10 hř. gr.[14]). Léta 1418. měl s Mníškem ze Třízteže půhon trhový; ale Mníšek v zemi na dědinách neměl ničeho, proto mohl Jan naň svůj přísud dáti, jejž také skutečně položil.[15])

Roku 1419. byl rukojmím Janu z Kozlova za Jindřicha z Meziříče za šedesát hř. grošů. Jindřich umřev peněz neoplatil a rukojmě se zdráhal; proto Kozlovec ho žaloval a s dovolením práva dal na Jana přísud, a roku následujícího byl věřitel plným úřadem zveden na jeho zboží v „Benyedynye“ a na rybník tamtéž v 17. hřivnách gr., jež na něm zemským právem obdržel. Zvod tento zajisté záplatou nevešel v platnost a proto v knihách soudních byl přeškrtnut.[16])

V letech 1446. Jan z Benedína zapsal Janovi z Dlužin a Ondřejovi ze Studnic, praotcům či zakladatelům rytířské rodiny pánů Bystřických ze Studnic, roční plat, který na čtyřech lánech, na lidech na těch lánech ve Vojslavě usedlých pravým věnem držel.[17])

Brzy potom přijal na spolek Beneše z Benedína, syna svého, na veškeré věno své v Kamenné na jednom láně, v Chřebtově na půl druhém láně a na jedné čtvrtce.[18]) Totě poslední zpráva o našem Janovi, jenž téhož r. 1446. u vysokém věku umřel a veškeré zboží synu svému zůstavil.

Beneš také nucen byl hned po úmrtí otcově zboží zděděné brániti; zejména Beneš Černohorský z Boskovic a z Budišova táhl se jakýmsi listem na jeho úroční lán v Kamenné, avšak na ten list neměl dobré vůle a dskami spolek svědčil, proto Beneš z Benedína zůstal v pokojném držení.[19]) Také byl Kateřině z Osové svědkem na zakládací či nadační listině, když roku 1447. v sobotu po sv. Filipu a Jakubu darovala špitálu v Meziříčí tři lány v Osové.

---

[13]) V. Brandl, Půhony II. 44. — [14]) Tamtéž II. 244. IV. 545. — [15]) Tamtéž III. 22., 23. — [16]) V. Brandl Půhony III. 49., 54., 57., 59. — [17]) Zem. dsky XII. 464 — [18]) Tamtéž XII. 504. — [19]) V. Brandl, Půhony III. 247., 254., 267.

Záhy na to Beneš s tímto světem se rozžehnal a padesát zlatých uher. dědil po něm strýčený bratr Ctibor z Hartvíkovic, kteréž mu držel Jaroslav z Lomnice, a jimi měl po nebožtíku Benedínském dluhy platiti. Jím také vymírá rod pánů z Benedína. Teprve roku 1464. Jan Konšelský z Pulic na Jenešově, Mikuláš z Kozlova, držitelé statků svěřených a správcové nebožce Beneše z Benedína prodali Ctiborovi a Janovi, bratřím z Hartvíkovic, Benedín s tvrzí a dvorem, v Chřebtově dva lány a čtvrtku, v Kamenné lán úroční.[21])

Toto pak jest poslední zápis o dědině, která zajisté rod po ní se zovoucí dlouho nepřečkala. Za krátko vypukly války zuřivé mezi králem českým Jiřím z Kunina Města a králem uherským Matyášem Korvínem. Jak známo, Třebíč stala se jevištěm osudné bitvy mezi oběma vojsky a vítězní Maďaři, kteří neušetřili Třebíče, r. 1468. v měsících květnu a červnu dováželi své potraviny z okolních dědin. Když okolí bylo spustošeno a tím pícování a dovoz potravin zamezen, nuceni byli Maďaři dále na plen jezditi. Že při tom drancovali, vypalovali, vraždili, zvláště když zbrojnoši Matyášovi za každou donesenou hlavu uťatou po penízi dostali, známo. Za takových okolností nezůstal i Benedín a příslušné dědiny na pokoji. Mnohé dědiny z trosek a z popele opět vznikly a žijí podnes, ale Benedín, Chřebtov a jiná místa nikoliv. Poustky tyto dostaly se k Vojslavičce; neboť za sto let (1559.) Zikmund Helt z Kementu na Meziříči Velké dostal přípis od hejtmana zemského po smrti Jiřího Vojslavičského z Jemničky pro siroty zůstalé na statek jejich, totiž vesnice: Vojslavičky s tvrzí, dvorem, mlýnem pustým, Osovou se 7 osadníky a mlýnem, Uhřinov, podíl na vesnici, Chřebtov, 1 osadníka v Kamenné a dvůr pustý v Benedíně.[22])

J. Tvarůžek, řídící učitel v Budišově.

K náboženským dějinám moravským. Příspěvkem k církevním dějinám moravským podáváme listinu paní Kateřiny z Waldštejna, choti posledního člena rodu Osovského z Doubravice Smila a potom manželky Karla staršího ze Žerotína, kteráž patří mezi nejpamátnější ženy národu našeho hlavně jako horlivá vlastenka, jak ukazují listy její zachované ve Františkově museu v Brně. Listina stvrzuje artikuly konfesse augsburské r. 1614.

[20]) Tamtéž III. 253. — [21]) Zem. dsky XIII. 53. — [22]) Volný, topogrf., VI., 230.

Já Kateřina Osovská rozená z Waldšteyna na Třebíči a Červené Lhotě, dědičná paní a držitelkyně statku a panství Třebického, známo činím tímto listem svým vůbec přede všemi nynějšími i budaucími, kdežkoli čten anebo čtaucí slyšán bude, zvláště tu, kdež náleží, že jsou přede mne předstaupili poddaní moji věrní milí purgkmistrové a starší měst. Staré Kamenice a Vadislavě (Vladislavě), též rychtářové a konšelé z dědin Červené Lhoty, Chlumu, Benetic a Střížova na místě všech poddaných mých i jiných cizopanských lidí k záduší jmenovaným přináležejících a za to mne se vší poddaností poníženě a pokorně žádali: Poněvadž z daru věčného Pána Boha vyznání pravé víry křesťanské vedlé čistotného učení evangelium svatého slova Božího, též všech ceremonijí Kristem Pánem ustanovených od drahně let jak za dobré a slavné paměti urozeného pána, pana Smila Osovského z Doubravice na Třebíči a Červené Lhotě, Jeho milosti císaře římského raddy, pana manžela mého nejmilejšího, i za předešlých držitelů panství Třebického užívali, při kterémžto pravèm učení evangelitském a slovu Božím až do tohoto času i za panování mého zachováni jsau, abych jim tu milost z lásky a milosti učinila a jim podací fary, kostely a krchovy v jmenovaných městečkách a dědinách ležící s tím vším, což k nim od starodávna přináleží, poněvadž to vše mé dědičné jest, darovala a osvobodila, a to tak, aby oni purgkmistři a starší na místě dotčených obcí a dědin k jejich záduší přináležejících sobě na časy budaucí a věčné na farách v měst. Kamenici, v měst. Vadislavi a v dědině Červené Lhotě učitele evangelitské Confessí Augšpurgkské dobré a slavné paměti císaři Karlovi V. na sněmě říšském léta Páně 1530. podané se přiznávající vedlé chvalitebného řádu kněžstva evangelitského v horním podkrají tomto Brněnském margkrabství Moravského se v učení Božím a řádech církevních chovající bez všelijaké překážky mé, budaucích mých potomků, erbů, pánův a držitelů panství Třebíčského, nyní i na časy budaucí, od děkana a starších kněžstva evangelitského v kraji tomto horním Brněnském přijímati neb jednati a k nim s manželkami i dítkami svými, nynějšími i budaucími k poslauchání slova Božího a užívání velebných svátostí choditi a nimi se říditi i také volně při týchž kostelích se pochovávati mohli. Tu já s vrchu psaná Kateřina Osovská rozená z Waldšteyna slyšíce takovou jejich pobožnou, slušnou a křesťanskou žádost, znamenaje nestálý a rozličným proměnám poddaný býti běh lidský na světě, že všickni pod pádem a smrtedlnosti jsme, takže nic jistšího nemáme nad smrt a nic nejistšího nad hodinu smrti, a znajíce to, že o spasení duší svých se starají, uvažujíce také to, že sau jak předkové jejich k dobré a slavné paměti Jeho milosti panu manželu mému neymilejšímu, urozenému pánu, panu Smilovi Osovskému z Daubravice ve všem poddaně a poslušně chovali, tak i oni ke mně sami chovati se nepřestávají, chtíce tomu, aby mne jakožto paní své dědičné hodnau památku měli, tak činím a jsauce toho mocna, s dobrým svým rozmyslem a jistou vůlí svau, ano i s raddau pánů a přátel svých nadepsaným poddaným svým tu milost činím a jim jmenovaných městeček a vsí podací collaturu jakožto své věci dědičné se vším příslušenstvím, což k nim přináleží, k vyživení zprávců a učitelů církevních, nynějším i budaucím, od sebe i erbův a budaucích potomkův svých, pánů a držitelů panství Třebíčského a dotčených městeček i dědin dávám a osvobozuji tak a na ten spůsob, aby tíž poddaní

moji moc měli na časy budaucí a věčné učitele, kteřížby se srovnávali s vejš dotčenau Confessí Augspurgkskou, na těch farách chovati, je od děkana a starších kněžstva evangelitského v horním podkrají tomto Brněnském bráti, a nimi se i s svými domácími v příčině náboženství říditi, a to bez překážky mých erbův a budaucích potomků, pánů a držitelův panství Třebíčského: však s tau vejminkau, pokudžbych já jich v držení neb v živnosti byla, tedy to s vůlí mau aby činili, jako i pokudžby po mně pána a vrchnost evangelitskou měli, kterážby se k nadepsané Confessí Augšpurgkské přiznávala a kněžími z děkanství tohoto hořejšího kraje Brněnského pocházejícími se zpravovala, s vůlí a vědomím takové vrchnosti své. A protož já napřed psaná Kateřina Osovská rozená z Waldšteyna to míti chci, aby často psaní purgkmistrové, starší a konšelé vejš psaných městeček a dědin, nynější i budaucí, při tomto všem mém, jakž se nadpisuje, obdarování a nadání cele, neporušeně a beze vší překážky mé, erbův a budoucích potomkův, pánů a držitelův téhož panství Třebíčského pozůstaveni a zachováni byli. Zavazuji také dotčené erby a budaucí potomky, pány a držitele panství Třebíčského a dotčených záduší, aby, pokudž jináče požehnání Božího dojíti chtějí, netoliko vejš psaným osadním městeček a dědin, nynějším i budaucím, v tomto již svrchu postaveným a vysvětleným náboženství jim překážky žádné nečinili a jich k jinému žádnému náboženství žádným vymyšleným spůsobem nenutili, ale také aby raději všelijak nad tímto mým nadáním ruku ochrannau drželi a při tom při všem vyživení, kteréž na ten čas služebníkům církevním v dotčených místech vyměřena jest jak z desátku, platu tak i z důchodu panství Třebíčského, kterýž obzvláštně k faře Lhotské vychází, nyní i na časy budaucí zanechali. Dávám také mocí listu tohoto moc a právo, aby nynější i budaucí zprávcové církevní, neuchoval-liby kterého kdykoli Bůh, o statečku svém kšefftovati aneb jeho, byť i bez kšafftu někde umřel, manželce, dítkám neb přátelům zanechati mohli, a nápadníci jejich aby téhož statku bez překážky každého člověka užívali a svobodu měli, buď na gruntech panství Třebíčského nyní i nabudaucí časy zůstávati neb, kde se koliv viděti bude, svobodně se odebrati, však vedlé artikulův kněží evangelitských v kraji tomto okolní služebníci aby dosluhovali, ažby jiný na místo toho, kteréhožby tak Pán Bůh smrtí povolati ráčil, od děkana a starších společnosti kněžstva evangelitského v kraji tomto dosazen byl. Tomu na svědomí já svrchu psaná Kateřina Osovská rozená z Waldšteyna pečeť svau vlastní k tomuto listu sem přitisknauti rozkázala a dožádala sem se urozených pánů, pánů, pana Ladislava Šlenice z Šlenic na Hostimě, J. M. C. raddy, pana Zdeňka Brtnického z Waldšteyna na Brtnici, Sádku, Heralticích a Moravských Budějovicích, J. M. C. raddy, též urozených a statečných rytířů, Pana Jindřicha Zahrádeckýho z Zahrádek na Višňovém, Krhově a Hobzí, J. M. C. raddy, a pana Petra Keychmberka z Želetic na Jaroměřicích a Bohušicích, sudího práva menšího v kraji Brněnském margkrabství Moravského, že jsau také pečeti své vedle mé k tomuto listu přitisknauti a přivěsiti dali, však sobě a erbům svým beze škody, jenž jt. dán a psán na zámku Třebíči na den svatých apoštolů Filipa a Jakuba léta Páně tisícího šestistého čtrnáctého.

F. J. Rypáček.

Některé zprávy o starém kostele farním sv. Vavřince v Dačicích. Zajímavé zprávy o pořádku ve starém kostele farním v Dačicích ve století XVI. podává druhý až šestý artykul zvoníků při témž kostele zaměstknaných.*)

Roku 1592 purkmistr a starší učinili smlouvu s tehdejším farářem pod obojí Ondřejem Havlíkem z Radnic a sestavili řád, jímž bylo zvoníkům se říditi. Tak nařizuje se ve 2. artykuli, aby byl zvoník při oltáři, když mše sv. jest sloužena,

„obzvláště když pacholat přítomných není a jestliže jsou, nikam z kostela, dokud se služby dějí, aby neodcházel.“

3. „Světla spravovati kostelníkům aby (zvoník) nápomocen byl, z voltářů každého týhodne smetal, archy**) vyprašoval, to nejmíň jednou v měsíci.“

4. „Kostel aby, zjednaje dvě ženy, když potřeba toho bude, vymetati dal, i prach z stolic a na kruftách, oratoriu J. M. Páně, aby lidé sobě šatu nekazili a kostel čistotný aby byl — od toho kostelníci budou povinni zaplatiti.“

5. „Poněvadž šaty kostelní, totiž ubrusy na voltáři a vornáty jemu jemu svěřené býti mají, ty aby se čistotně schraňovaly a časně práti dávaly, od toho kostelníci platiti mají a ty věci pěkně spořádané v kaple býti mají.“

6. Lampu, aby vždy hořela při velebné svátosti v kostele ve dne i v noci, v čemž veliké poručení od vrchnosti a sněmu duchovního máme. Jakž náležité jest, ať spravuje a rozsvěcuje každého dne ráno a u večer k ní ať dohlídá.“

Místní tradice v Dačicích vypráví, že utrakvisté a Bratři používali společně bývalého katolického kostela farního ke službám Božím. Dle zachovaných zápisů však jest na jisto postaveno, že Bratři měli v Dačicích svůj dům, kde bydleli jich kněží. Dům ten stál na s. v. straně města, tam kde dosud se říká „na Skrchově“. Dům Skrchovský, zvaný též „pikhartská fara“, stal se ve druhé polovici století XVII. již majetkem soukromým a šel potom z ruky do ruky, až roku 1834 byl sbořen, aby ulička

---

*) Manual radní v archivu městském.

**) Archa jest název křídlového oltáře, který na spůsob skříně se uzavíral, sestávaje z hlavní části, střední a 2 pohyblivých křídel, jež po uzavření pokryly obraz střední. U nás vyskytovaly se také archy dvoukřídlové, o nichž jsou písemné zprávy v Telči, a ve filiálním kostele v Lideřovicích nalézal se do nedávna podobný obraz dvoukřídlový z roku 1490. Dačické inventáře kostelní z druhé polovice století XVII. nečiní již více zmínky o archách, než toliko o oltářích s obyčejnými obrazy. Nepochybně vzaly archy za své v Dačicích ve druhé čtvrtině století XVII. za své, neboť v dobách těch bylo Dačicím přestáti hrozné svízele. (Viz F. Slavík: Morava a její obvody ve Slezsku po třicetileté válce, str. 120.)

sem vedoucí mohla býti rozšířena. Byl prý o 1 poschodí, 30 kroků dlouhý a uvnitř trámcovými stropy opatřen.*)

Kromě Skrchova měli Bratři v Dačicích, a to ještě v první čtvrtině století XVII. svůj sbor. — Četné zprávy písemné minulého století kladou stavení sboru na místo nynější fary. Dům k tomuto účelu, druhdy Raušův, daroval Bratřím pan Jindřich z Krajku a na Cornštejně v pondělí den sv. Bartoloměje (24. srpna), byv žádán o to „od svých poddaných i lidí z jiných panství".**)

Stavení to bylo prý dosti rozsáhlé a opatřeno dřevěnou věží, na níž visely dva zvony, z nichž větší měl nápis:

Slovo Páně zůstává na věky, slitý jest
z poručení Václava Netoliczky 1568.

Menší zvon měl nápis:

Ve jménu Božím počínám, ode mě Honze
Neipaura jest 1568 tento zvonec slíván.
Verbum Domini manet in aeternum.

Oba zvony po zrušení sboru bratrského byly umístěny delší dobu v sakristii kostela farního, až je roku 1674 Frant. Ant. hrabě Berka odkoupil a daroval klášteru Františkánů nedlouho před tím v Dačicích založenému.

Zprávy tyto odporují zúplna výše uvedené domněnce, že utrakvisté a Bratři společně potřebovali starého kostela farního. Kromě toho i půdorys starého kostela vylučuje možnost toho a neméně i náboženské řády strany pod obojí (později lutheranské) a bratrské. Tak již uvedený artykul šestý svědčí zvláště o tom, že farní kostel náležel utrakvistům; neboť učení Bratří ve příčině Nejsv. svátosti oltářní lišilo se valně od učení strany pod obojí.

Ve staré knize gruntovní poznamenáno ještě při roce 1581 „co kostelníci, kteří bývají voleni, v kostele přijímají". Zápisy ty v knize městské nejsou toliko dokladem, že obec měla správu kostela ve svých rukou, ale objasňují též způsob tehdejších služeb Božích a pomáhají nemálo ku vzbuzení patřičné představy o tom, jak byly oltáře vystrojeny a jakých paramentů i náčiní kostelního používáno tehdáž při obřadech církevních. Zprávy ty podporují také výše již pronesené tvrzení, že chrám Dačický náležel tehdáž straně pod obojí a ne Bratřím, již ve příčině té vždy přílišné jednoduchosti si hleděli.

*) Dačické knihy domovní a rukopisné zprávy po † lékaři Červenkovi.
**) Sborník historický III. Archiv jednoty bratrské v Lešně polském 203.

Přijímali pak kostelníci doby oné (1581) následující předměty:

„Monstranci stříbrnou a mosaznou, kříž na velkém oltáři."

„Vornátů 7, bez štoly a humeralu, dvě noví štůly damaškový."

„Kalichův 10 (mezi nimi 8 stříbrných), pozlacených 5 a dva plechové."

„Od paní Voršily Czundlíkové více jeden kalich pozlacený, který nákladem svým dala pro památku do chrámu Páně udělati."

„Konev velká půl druhé pinty, druhou vo půl pinty, jeden žejdlík a půlku."

„Ampulek 6, křižmáře 2, formy 2, svícnů 6, 3 mosazné, komže 4, 2 kmentové a 2 plátěné, misály 3, ubrusův malých a velkých 30, 3 malý, ručníkův 5."

„K hostiím pušek prostých 7 a stříbrné 2."

„Dva oltáříky, jak nad nemocné chodí."

„Kaditelnice jedna, agenda jedna, korporaly 2 nový."

„Feflíky 2, jeden nový a jeden starý — víc jeden nový."

„J. M. Paní ráčila koupiti k velkýmu voltáři pendelní zelený (antependium).

„Od Jakubky u lektury ubrus nový vytkávaný."

„Od Matěje Plzáka ubrus s zelenými pruhami."

„Černýho ďamašku vornat k času postnímu."

„Dvě komže pacholatům k ministrování."

„Dvě koltry od Víta Tůmy, když se hrob strojívá."

„Zůstává jedna lžička stříbrná a 2 jsou rozdělány."

Později toto se přihledalo:

„Její Milost pana šlechtična ráčila dáti komži, mešné roucho jedno s vyšitím na rukávech i na podolku."

„Item plenu vyšívanou, na který kalich stává."

„Anna Laurencova plenu vyšívanou."

„Ludmila Paulusova dala nové mešní roucho k černému ornatu."

„Ubrus od Vitušky na oltář s modrým vyšitím."

„Ubrus, kterýž nákladem svým dala pro památku do chrámu Páně udělati. Mosazný svícen přikoupen."

„Koberce jeden od J. M. Pána daný a 2. přikoupený protkávaný pozlátkem."

„Antependiny dvě, kde se sakramenta chovají, jeden zlatohlavový a dva černý."

„Na čtyři oltáře sukno černý s bílými kříži k času postnímu."

„Plenu s červeným vyšíváním na pulpit k voltáři."

„Letha 1592 dva křížky stříbrný, které slovou pacifikaly."

„L. 1595 dvě částky Agendy Holomoucký s třetí knížkou, jenž sluje Synodus."

„Letha 1599 páni starší přikoupili koberec, daný jest též do chrámu Páně."

„Anna Strachova dala dvě Ampulky stříbrný, komži a šálek modrým vyšívaný."

„J. M. Pán ráčil dáti 2 vlaský přikrývadla na kalich a druhý tykytový fialový barvy.

„Od Kačeny Kovářovy dán jeden ručník.“

Připsáno dále:

„Letha 1606 to se přehlídalo.“

„Na velkém oltáři na pulpitu, co Tomáš Chmel koupil červený damašek.“

„Item Maryana Struhova též koupila na pulpity modrou tkanivu s tkanicemi krumplovanými.“

Tím seznam končí.

Dva kostelníci, kteří měli na starosti i správu zádušního jmění a peněžní záležitosti kostela, opatrovali též veškeré jim svěřené předměty kostelní.

V knize gruntovní na stránce 55. poznamenáno dále: „L. P. 1585, v pondělí po sv. Matouši, Petr Czundlík předstoupil před Jich Opat. p. Purkmistra a pány starší s Pavlem Syrovátkou a tu oznámil Czundlík, že Pavel Syrovátka je mu dlužen 41 kop, k čemuž jest se přiznal, kterýžto peníze týž Petr Czundlík u téhož Pavla Syrovátky ukázal, tak že kdyžkoliv Syrovátka dům svůj prodá, těch 41 kop aby uloženo bylo z téhož domu před pány starší, a takové peníze aby obráceny byly do chrámu Páně na gradual a nikam jinam. Actum ut supra.“ K tomu jest připsáno: „Jsou léta 1586 položeny a dány mezi zádušní peníze“. Gradual ten, jedna z nejpřednějších památek domácí práce umělecké, obsahuje 510 pergamenových listů archových s nábožnými zpěvy, notami, uměle malovanými initialkami a ozdobami krajů.*) Byl psán v letech 1586—1587 pro spolek literátský při kostele farním, jemuž patřilo pravé oratorium v presbyteři, položené naproti oratoriu „J. M. Pána“ (Krajířů z Krajku), jež bylo nad sakristií na levé straně presbyteria. Písařem gradualu byl Jan Lucian, jinač Voják, kterýž dokončil jej roku 1587 v den sv. Mauritia.

Obsah písní gradualu i ta okolnost, že Bratři užívali kancionálů tištěných a neméně i výše uvedený seznam paramentů, náčiní a jiných strůjí kostelních, dosvědčují spíše tomu, že farní kostel měli utrakvisté. Bratři hleděli si v té příčině vždy větší jednoduchosti i přes to, že v XVI. století od prvotních přísných řádů svých značně se odchýlili, tak že co platilo o jich

*) Časop. Mat. Mor. XV. 3. 260—263.

učení a ústrojí společenském a církevním v XV. věku, nesmí se přenášeti na jednotu XVI. a XVII. století.*)

Zajímavými jsou také smlouvy, jaké činívala obec Dačická s faráři. V nejstarším manuale městském zapsána taková smlouva z r. 1548. Dle této smlouvy, kromě jiných příjmů a důchodů placeno faráři 65 kop. grošů ročně, za to ale „pan farář měl často sloužiti a svému povolání zadost činiti.“ Bez opovědi purkmistra a starších nesměl nikam odejíti. Jestliže toho pominul, mohli mu za to z platu odraziti. Pana purkmistra a pány starší, jakožto pány své, měl v poctivosti míti a nových stolic v kostele bez vědomí a vůle starších postaviti nesměl. Dále žádáno, „aby pan farář na sobě lidu dobrý příklad dával, sám aby se chvalitebně choval, jakž na dobrého náleží.“

Ve příčině vzájemné výpovědi zapsáno: „Pan farář, kdyby u nás nemínil zůstati, má sobě pořádně odpuštění vzíti před rokem čtvrt leta, a pakli by se nám vidělo a my ho nechtěli, též budeme povinni před rokem čtvrt leta odpuštění dáti.“

Ze smlouvy této jest na bíle dni, že postavení farářů pod obojí v Dačicích na ten čas nebylo závidění hodné. To však při skrovných tehdáž příjmech obecních dalo by se přece omluviti, kdyby jinak důstojnost úřadu kněze nebyla takovou smlouvou vážně utrpěla. Však poměry tyto byly všeobecné a smlouva Dačická s faráři jest pouze novým toho dokladem, že faráři tací byli pouze nájemníky, již zůstali na místě tak dlouho, pokud nevyskytlo se jiné výhodnější. (Příště ostatek.)

Literatura.

Hlídka literarní. Listy věnované literarní kritice. Pořadatel dr. Pavel Vychodil. Ročník X. V Brně 1893.

Hlídka literarní skončila X. svůj ročník. Redaktor za příležitosti prvého decennia napsal doslov, který jest kusem dějin záslužného listu kritického. Z původních „Zpráv apoštolatu tisku“ vyvinul se list věnovaný literarní kritice vůbec. Byly podávány pěkné zevrubné rozbory kritické, psané předními kritiky; ale nechutné vtipy o moravské kritice vyrvaly mnohým a dobrým recensentům kritické péro z ruky. Pořadatel stěžuje si na poměry naše literarní, kritické i nakladatelské a projevuje

*) J. Goll v Čas. Musea král. Česk. LX. 2. 3. 320, 228, 331.

příčiny, proč Hlídka literarní omezuje se více na instruktivnou kritiku referující a proč nechce ani nemůže se zabývati kritikou směrodatnou. Hlídka si velmi bedlivě všímá literatur cizích. Pořadatel s lítostí doznává, že všeobecně nedostává se cenných článkův, studií a samostatných spekulativních úvah. Do deseti dosavadních ročníků psalo pojednání, rozbory kritiky a drobnosti literarní 118 spisovatelův. Pořadatel skončuje svůj pozoruhodný doslov s důvěrou, že Hlídka nepracovala bez kladného výsledku. Souhlasíme s plnou měrou; neboť o tom nás přesvědčí referat o desátém ročníku.

Obsah Hlídky literarní zabírá články, posudky, časopisy, paběrky, zprávy a feuilleton.

Fr. Bartoš, jako již dříve učinil, podává příspěvky ku praktické poetice, hledě hlavně k výkladu obsahovému („Ta naše chaloupka", báseň Svat. Moravského, a „Turčin Poničan" Sama Chalúpky). Zvláště báseň Chalúpkova jest vzorně rozebrána; podánť úvod dějepisný, vysvětlení, osnova dějová, povahy jednajících osob a situační obraz. Leander Čech, jehož úvahy o Karolině Světlé a Vít. Hálkovi jsou bedlivými a znaleckými studiemi, píše o aesthetických názorech F. L. Čelakovského ze spisův, listův a úvah básníkových. Čelakovského nelze vyhlásiti za hlasatele aesthetického formalismu. Nejen v poesii, ale i v umění vůbec Čelakovský hlavní váhu přikládá obrazotvornosti a tomu, co zove obrazotvornou neb citotvornou moc srdce. Hlavním účinem díla básnického, tedy i uměleckého má býti ušlechtilé cítění. Uznávaje hedonický ráz uměn, důrazně vytýká emoční jejich účin a pokládá poesii za projev života lidského jak možno dokonalý. V rozpravě, jak se mají Erbenovy pověsti národní k lidovému podání, pokračuje Lev Šolc ve srovnávání Erbenovy Kytice s národní tradicí; srovnány jsou tu Zlatý kolovrat, Záhořovo lože, Vrba, Lilie, Polednice, Štědrý den, Vodník, Holoubek, Dceřina kletba a Věštkyně, čímž pojednání jest ukončeno. Velmi pěkně jest rozebrána mohutná báseň Záhořovo lože; spisovatel ve zvláštním pojednání dotýká se verše této básně, jenž má čtyři takty, čtyři hlavní přízvuky; verš tento má přirozený rhythmus naší mluvy, jak jej správná deklamace sama sebou přináší. Šolc dochází vhodným spůsobem jiného názoru, nežli jest podán v rozboru „Kytice" vydané Um. Besedou. P. Vychodil pojednává o lyrismu. Lyrismus

jest převládající citový spůsob názoru na věci vyskytuje se v každé řádné appercepci a jest v umění i básnictví hlavním živlem. Vedle této pěkné studie píše Vychodil o básni vlastenecké. Projeviv mínění, jaká má býti báseň v pravdě vlastenecká, zakončuje svou úvahu slovy, že básnictví, postavené na idealní výši správného názoru o významě života jednotlivce i společnosti, předvádí člověka i společnost v tom osvětlení, aby pomohlo k vítězství citům, oběma přiměřeným a prospěšným, citu věrnosti a příchylnosti, vděčnosti, obětavosti, pospolitosti, vzájemné pomoci a podpory, ctností to ušlechtilých, jež zaručují hmotné i mravní blaho národu. Článkův a úvah literarních není v Hlídce tedy mnoho, ale jsou dobré a jadrné i věcné.

Posudkův jest podáno více než 230; ve všech deseti ročnících jest asi 2000 kritik a referatův. Mimo to jsou tu krátké referaty o některých časopisech. Vhodné jsou různé paběrky a zprávy literarní, listy z Prahy a rozhledy po literaturách slovanských a cizích. Hlídka velmi pilně a úmyslně referuje o knihách lidu a mládeži určených.

Ve feuilletoně Pavel Vychodil, který píše životopis Fr. Sušila, jako ukázku podává pojednání o monumentalním díle Sušilově, o překladě a výkladě knih Nového Zákona. Jest tu také podán volný překlad amer. essayisty T. Childea Literarní Paříž, ku kteréž přehledné rozpravě pojí se úvahy o baudelairství a o moderní knize (napsal F. H.) a Zavoralova zpráva, jak se někdy nesprávně překládá.

Hlídka literarní jest list velmi laciný; mát ročně 12 čísel, (číslo na 50 stran) za 2 zl. a zasluhuje jak pro svůj dobrý obsah a pro láci všestrannější podpory, nežli se jí za minulé decennium dostalo. Redakce dle doslovu má úmysly vážné, opravdové a dobré. Doufáme, že Hlídka jako dosud ostane si důsledna a spravedliva; neboť kritický list jen tehdy prospívá, má-li měřítko přísné nestrannosti, opravdovosti a pravé soudnosti. Hlídka literarní má dobrou minulost. Aby budoucnost její byla zdárná, rozhodnou spisovatelé i kritikové, kteří do ní psáti chtějí a psáti mají.

Frant. J. Rypáček.

O staročeském právě dědickém a královském právě odúmrtném na statcích svobodných v Čechách i v Moravě. Sepsal Josef Kalousek, řádný člen České Akademie. Roz-

pravy České Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. Třída I. Ročníku III. číslo 1. V Praze 1894. Stran 60.

Podnětem k práci této bylo Kalouskovi privilegium krále Jana z roku 1310, o němž se tu a tam tvrdilo, že nesrovnává se s dědickým právem později v Čechách platným. Při bližším studiu však seznal, že již v onom privilegiu nejsou míněni dílní pokrevenci, nýbrž nedílní, což právě snaží se dovoditi prací svou, jež počíná 12. stoletím a končí rokem 1627 a 1628. — Kalousek přesně vytýká meze, kam až sahalo soukromé právo dědické a kdy nastupovalo královské právo odúmrtné na statcích svobodných čili zpupných. Ostatního dědického práva si nevšímá. O téže otázce již dříve pojednali stručně neb obšírně František Palacký, J. E. Vocel, Hermenegild Jireček, hlavně však Jaromír Čelakovský v práci nadepsané: „Právo odúmrtné k statkům zpupným v Čechách. Praha r. 1882."

V první kapitole Kalousek dokazuje platnost statut Konráda Oty pro Čechy i pro Moravu a zastává náhled, že dědictví statků svobodných v Čechách dostávalo se synům na rovno, a když jich nebylo, tedy dcerám opět na rovno, ale že dědili jen pokrevenci nevyvěnění. Nebylo-li takových, spadl statek na krále, ač-li poslední majitel nevymohl si mocného listu královského, že může statek odkázati, komu bude chtíti. Mocné listy připomínají se již v 13. století.

V kapitole druhé vysvětluje privilegium krále Jana z r. 1310, o němž tvrdí, že shoduje se se statuty Konráda Oty, jen že jest určitější, označujíc dědice do čtvrtého kolena, a že správný jest text určený Moravě, kde jest zmínka o zločincích, kteří propadají nejen hrdlo, nýbrž i statky, třebas by měli syny nebo vůbec dědice. Tak se dělo i za Karla IV. i za Jiřího Poděbradského.

Ve 14. a 15. století jsou již důkazy, že dědici mohou býti jen pokrevenci statkem neoddělení. Tomu neodporuje v celku ani Majestas Carolina, ač by se tak na první pohled zdálo. Podobně zůstalo v platnosti i dědické právo žen, pro něž jest hojnost zcela jasných a spolehlivých dokladův. Žena vdaná, dostala-li věno, nedědila, nýbrž jen ta, která zůstala svobodnou a žila společně s rodiči a nebylo-li mužských dědiců. Na Moravě mohl otec, neměl-li syna, vyloučiti dceru z dědictví, aby statek

nevyšel z rodu, avšak musil napřed určiti dceři věno a ustanoviti jiného dědice, jinak dědila přece jeho dcera. Děti po matce dědily jen tehdy, když s ní až do smrti její nedílně žily, jinak vždy dědictví spadlo na královskou komoru. Často bývaly o dědictví rozepře, které v Čechách souzeny při královském soudě dvorském, na Moravě při soudě zemském. Králové odúmrti buď nechali při komoře, nebo je darovali zasloužilým osobám (výsluhy) anebo je beze zásluh darovali nebo prodali (výprosy).

V třetí kapitole jedná se o prostředcích, jakých šlechta užívala,.aby právo odúmrtné oslabila. Byly to předně mocné listy královské, za něž se králi platilo, pak spolky čili sstupky, že majitelé dvou statkův, obyčejně příbuzní, prohlásili před králem nebo před velkým soudem statky své za jediný celek a pak po sobě dědili, ač by jinak toho práva nebyli měli; konečně v Čechách užíváno tak zvaných nápadních zápisů s místem, při nichž vymyšlený dluh byl zapsán do desk na určitý statek s podmínkou, nebude-li za života dlužníkova splacen, věřitel po jeho smrti že může se na statku hojiti.

Od 15. století šlechta usiluje obmeziti odúmrtné právo také tím, že mocných listů královských má býti potřebí jen při ustanovování poručníkův a při statku nemovitém; o penězích však a o statku movitém aby každý mohl rozhodovati i bez mocného listu. Ve 2. polovici 15. století skutečně se toho docílilo; ba stavové r. 1497 vymohli, že král Vladislav II. vzdal se v Čechách úplně práva odúmrtného na statky svobodné. Tenkráte dostali se k dědictví také dílní příbuzní (mimo řeholnice). Avšak starší dědické právo české zůstalo i nyní v platnosti a bylo přijato i do zřízení zemského roku 1500. Páni a rytíři v Čechách rozšiřovali si v 16. století Vladislavovo privilegium i na nemovitosti v královských městech.

Na Moravě právo dědické při statcích zpupných bylo až do válek husitských totéž jako v Čechách. Avšak r. 1437 nastala v té příčině značná změna, když zvláštní výbor sněmovní z pánův a zemanův moravských přesně stanovil dědické právo starší a obohatil je právem novým prohlásiv, že po smrti šlechtice, který by nezanechal nedílných pokrevenců do čtvrtého kolena, právo dědické připadne napřed na dílného bratra nebo na jeho syny, a kdyby jich nebylo, pak teprve jak odúmrť na královskou komoru. Jiří Poděbradský potvrdil ustanovení toto

roku 1459 a tím šlechta moravská nabyla v dědickém právě větších výhod nežli šlechta česká, zvláště když ještě r. 1484 král Matyáš vzdal se odúmrtí na Moravě do pátého kolena. To však trvalo jen do roku 1497, kdy po zmíněném privilegiu krále Vladislava Čechové opět předstihli Moravany. V tom se nic nezměnilo ani privilegiem Vladislava II. daným šlechtě moravské roku 1510, které sice rozšiřovalo počet dědicův, ale také jen do pátého kolena, ani privilegiem krále Ludvíka I. z r. 1523, jímž rozšířil Moravanům právo dědické do šestého kolena. Teprve císař Rudolf II. postavil moravskou šlechtu roku 1587 v odúmrtích na roveň šlechtě české vzdav se podobně jako Vladislav r. 1497 odúmrtí na Moravě vůbec.*)

V poslední šesté kapitole vysvětlují se změny dědického práva v době českého povstání a po něm. Obnovené zřízení zemské z roku 1627 odstranilo úplně rozdíl mezi dědici nedílnými a dílnými a upravilo dědičnost dle krevního příbuzenství.

*) Nápadné jest, že r. 1577 při přijímání cís. Rudolfa II. za pána země stavové moravští na obecním sněmě v Olomouci žádajíce císaře, aby odúmrtí vůbec se vzdal, mluví jen o dědickém právu do pátého kolena. Prosba ona zní: „Jakož o tom VCMti .... vědomost jmíti račte, že nápadové statkův našich všelijakých na nás po mužským i ženským pohlaví po přátelích našich až do pátého kolena připadají, a nad to vejše takové statky naše na mocné listy anebo dczkami zemskými odporoučeti, komuž se nám koli dobře líbí, můžeme, a potomně, kdyby takovýho pátého kolene zhůru dolů i po stranách a poručenstvím, spolky neb dczkami to opatřeno nebylo, teprva na VCMt, jakožto markrabí Moravského, připadati mají, kteřížto nápadové velmi zřídka na VCMt připadají: I poněvadž v království Českém takové obdarování mají, že žádní nápadové na pána země nepřicházejí, než-li bez vejminky při přátelích zůstávají, a my jsme se stavové k JJMtem . . . pánóm předkóm VCMti . . . dycky věrně, poddaně, poslušně chovali a k VCMti chovati chceme té jsme ponížené a důvěrné naděje, že sme té milosti, aby nám, jako i království Českému udělena byla, zasloužili. Protož VCMti . . . prosíme, . . . že od takových nápadův pustiti a nám na to milostivé obdarování dáti ráčíte“ . . . (Památky sněmovní III. fol. 156.) Avšak již roku 1535, když na obecním sněmě ve Znojmě žádali krále Ferdinanda I., aby směli poručenství listovní činiti bez mocných listů královských a bez desk jen řádnými listy na pergameně se sedmi pečetmi vysutými, mluví určitě o nápadech až do šestého kolena po meči i po přeslici. (Pam. sněm. I. fol. 125 — Kopiář I. fol. 68.) — Nesrovnalost tuto vysvětluji pouze nedopatřením nebo chybou písaře, neboť nelze se domýšleti, že by stavové na sněmě shromáždění neznali práva svého ve věci tak důležité. Ostatně zřízení zemská na Moravě z r. 1535, 1545 i 1562 vesměs mluví o koleně šestém. V zemském zřízení pak z r. 1516 není o počtu kolen ani zmínky.

Dávný společenský útvar — nedílný rod — tenkráte byl odstraněn, poněvadž se již nehodil ke skutečným poměrům.

To jest asi nejstručnější obsah Kalouskovy práce, jež vyznamenává se jasným slohem a věcnou kritikou. Příslušné literatury užito svědomitě a přibráno i mnoho pramenův archivních, dosud netištěných. Důležitějšího nepominuto vůbec nic, tak že práce Kalouskova bude vždy cenným příspěvkem k otázce českomoravského práva dědického. Hnula některými záhadami v té příčině a míním, že opravdu je vysvětlila. Podobného výkladu zasluhovala by také nejasná dosud otázka o poručenství statků dědicům nezletilým a o dočasné správě statků takových, k níž jest zvláště na Moravě pramenů velmi mnoho.

Kameníček.

Prameny dějin českých (Fontes rerum Bohemicarum), vydávané z nadání Palackého, péčí Spolku historického v Praze. Pořádá Josef Emler. Díl V. obsahuje: 1. Přibíka z Radenína, řečeného Pulkavy Kroniku českou. Vydali Josef Emler a Jan Gebauer. 2. Kroniku Vavřince z Březové. Téhož píseň o vítězství u Domažlic. Tak zvanou kroniku university Pražské. Kroniku Bartoška z Drahonic a přídavek k ní. Vydal Jaroslav Goll. V Praze 1893. Stran XLVI a 644 velkého kvartu.

Prameny počaly vycházeti r. 1873, a dle přání svého zakladatele Frant. Palackého měly obsahovati práce „všech starých spisovatelův o českých dějinách jednajících až do počátku XVI. století, a vedle toho výpisy ze všech zahraničných spisovatelů, které se dějin českých týkají“. Palacký dále ustanovil, aby všecky úvahy, všecka vysvětlení a kritické poznámky byly české a vedle textu původního aby se položil také český překlad, „aby se nejen učenec, ale i každý vzdělanější národovec těšiti i baviti mohl ve spisech těchto“. Ve všem „aby šetřeno bylo stručnosti co možná největší, lichým a prázdným domněnkám aby se . . . . . . nepřipouštělo místa, aby tak dílo skutečně stálo na výši požadavků nynější vědy dějepisné“.

V prvních čtyřech dílech byly vydány: I. (1873): Životy svatých a některých jiných osob nábožných (J. Perwolf a J. Emler). — II. (1874): Kosmův Letopis český s pokračovateli a Letopisy Ždárské. (J. Emler, W. Wl. Tomek.) — III. Dalimilova Kronika česká (Jos. Jireček 1878). — Prameny k českým dějinám z doby Karla IV., zvláště jeho Život, kronika Neplachova

a Jana z Marignoly (J. Emler, F. Tadra, 1882). — IV. (1882 a 1884). Kronika Zbraslavská (bez českého překladu), kronika Františka Pražského a Beneše Krabice z Weitmile. (J. Emler.) V díle V. začínají publikací Gollovou první prameny k náboženskému hnutí v Čechách a k válkám husitským. Přesně vědecké úvody opatřili J. Emler (ke kronice Pulkavově) a J. Goll (k pramenům ostatním).

Kronika česká Přibíka Pulkavy sepsána byla za panování Karla IV.; byla velmi mnoho čtena a za spolehlivou považována. Nesnadno rozhodnouti, kdo byl jejím původcem. Na základě dochovaných zpráv Emler soudí na trojí možnost: Buď byl císař Karel IV. sám spisovatelem latinského textu, buď nařídil Pulkavovi, aby z dosavadních kronik složil novou, pravdivou (1374), anebo ji kázal někomu jinému latinsky napsati a Přibík Pulkava ji potom na český jazyk přeložil. Zachovala se v řeči latinské, české a německé a vznikla buď roku 1374 nebo brzy potom. Počíná stavbou věže Babylonské, zmiňuje se o 72 větvích lidstva a pokračuje pak v dějinách Slovanův usazených v Čechách až do roku 1330. Jsou to vlastně jen činy panovníků českých na základě kroniky Kosmovy, starých legend, Kosmových pokračovatelů, listin archivu korunního, kroniky Dalimilovy, Petra opata Zbraslavského, Františka Pražského, Beneše z Weitmile, brevíře kostela Pražského a nějaké zprávy o říši Velkomoravské. V recensi druhé přibyly ještě kronika Vincenciova a Jarlochova. Cena kroniky Pulkavovy není valná; Emler dokonce praví, že „jest historickým pramenem pochybné ceny“ nemajíc ani spolehlivých jmen ani řádného vročení událostí; po stránce jazykové jest však důležita.

Kronika Pulkavova původně obsahovala jednu knihu s četnými kapitolami. Ve druhém přepracování jsou již dvě knihy, první do roku 1308, to jest do smrti císaře Albrechta I. a druhá do roku 1330, ač tento oddíl jako druhá kniha nikde není poznamenán. Když Karel IV. zmocnil se Braniborska, dal ke kronice po straně připsati k jednotlivým letům také události této země; to jest třetí recense, a čtvrtá záleží v tom, že Brandenburgica přijata byla do textu. Zvláštní recensi tvoří kronika minority Mikuláše (Nicolaus de Bohemia), který v Čechách se narodil, na Moravě byl vychován a žil v klášteře v Norimberce. Jest psána pro Jana, markraběte Mantovského. Mikuláš pojal do

kroniky Pulkavovy mnoho jiných ještě zpráv a měl při ruce zvláště nějaká „Gesta Moravorum", nyní neznámá. Nejzajímavější však jest vložka listů týkajících se sporu mezi Přemyslem I. a biskupem Ondřejem. Část jich Palacký našel v regestech Vatikánských, o ostatních není zpráv leč od tohoto Mikuláše. Dudík jich užil a objasnil onen spor v dějinách Moravy lépe, než kdokoli před ním. Emler položil zprávy minority Mikuláše do kroniky Pulkavovy odjinud pojaté do poznámek nad čárou.

Český i německý text jsou jen volnější překlady z latinského, místy velmi chybné a někdy i humoristické.

Z latinských rukopisů vzat jest za základ vydání rukopis Pulavský nyní knihovny kapituly Krakovské; z rukopisů českých pak Rajhradský jako nejstarší. Vydání textu latinského obstaral Dr. Jos. Emler, českého Dr. Jan Gebauer. Číslování rukopisů na stránkách XV. a XVI. referentovi není jasné; po čísle 11 následuje hned 17; jinak jest úvod Emlerův psán vzorně.

O mistru Vavřinci z Březové (nikoli z Březiny) Goll píše, že narodil se r. 1370, byl mistrem svobodných umění vysokého učení Pražského a studoval také na právnické fakultě již jako správce fary v Lounech, ač nebyl vysvěcen. Později byl ve službách krále Václava IV. a naposled se připomíná roku 1436. Goll pak zaznamenává jednotlivé jeho práce, napřed překlady a spracování cizích spisů, potom veršované skládání o vítězství u Domažlic, o kterém soudí, že obsahuje asi náladu v Čechách po té bitvě a že asi brzy po ní bylo složeno. Avšak hlavní a nejzáslužnější prací jeho jest Kronika od r. 1414 - 1421 latinsky složená. Goll velmi kriticky srovnává jednotlivé rukopisy její, z nichž Lobkovický, — ač Höfler ho měl — nemohl již býti nalezen. Kdy ona kronika byla napsána, nelze zjistiti, bylo to však nejspíše ku konci jeho života a lze se domýšleti, že byla mu práce smrtí přerušena. Ze dvou různých předmluv, prozrazujících změnu v mysli, podobá se, že spisovatel nenapsal díla svého najednou, nýbrž po delších přestávkách. Při tom čerpal z vlastní zkušenosti a paměti, pak z některých pramenů, zvláště ze spisů Petra z Mladenovic. Kronika jest velmi cenným historickým pramenem majíc i události i roky po většině správné. Někdy jest trochu stručnou a jednostrannou, nejvíce při zprávách o Žižkovi. Vavřinec byl totiž kališníkem mírnějšího rázu. Z kroniky zachoval se český překlad, jehož rukopis pochází až ze století 17., ale překlad sám jest prý starší.

Tak zvaná Kronika university Pražské jest po mínění Gollově do roku 1414 kompilací ze starších podobných památek, jež jsou od vydavatele jmenovány, a od r. 1414 nový kompilátor přidržuje se více a více Vavřince z Březové. Také tato kronika jest dosti důležita, poněvadž hlavně v části druhé obsahuje zprávy, které nikde se nezachovaly.

O Bartoškovi z Drahonic, který napsal kroniku od r. 1410 - 1443, lze pověděti velmi málo. R. 1408 byl v Italii, r. 1421 náležel k posádce hradu Pražského. Byl zajisté v blízkém poměru ke hradu Karlštejnu, o němž a jeho okolí zaznamenal mnoho zpráv. Palacký se domnívá, že byl Karlštejnským manem. Bartošek vypisuje nejpodrobněji bouřlivé události válečné; sám byl vojákem a válka ho bavila. Zůstal vždy katolíkem, přívržencem Zikmundovým a dobrým Čechem. Kroniky své neskládal asi postupně s událostmi, nýbrž první část napsal stručně z paměti. Teprve od r. 1424 a zvláště od r. 1427 vypravuje obšírněji. Měl dobré zpravodaje. Goll Bartoškovi jako původci přisuzuje také přídavek ke konci kroniky zaznamenaný, když ne celý, tedy aspoň z části.

Vydání Gollovo pořízeno jest dle Balbínova rukopisu z konce 15. stol., který se později dostal do knihovny hrabat z Thunu v zámku Děčínském. Rukopis má mnoho chyb, z nichž většinu zavinil sám Bartošek, poněvadž latinsky dobře neuměl. Avšak Goll praví, že nám svou „českou latinou více pověděl, než bychom našli ve vypravování slepeném z frasí od klassiků vypůjčených“. Přes to trochu obmezuje chválu, kterou Palacký vzdává této kronice.

Vydání všech jmenovaných kronik jest v každé příčině vzorné, což zaručují ovšem již jména pp. vydavatelů. Teprve nyní bude lze pramenů těchto řádně užiti, poněvadž jak úvody, tak i kritické poznámky budou bezpečným vodítkem zvláště badatelům mladším; budou jim výstrahou, aby všech zpráv nepovažovali za bernou minci. Publikace tato jest opětným svědectvím o geniálnosti Palackého a výtečnosti jeho „Würdigung der alten böhmischen Geschichtschreiber“ z r. 1829; vydavatelé v předmluvách to bez obalu přiznávají a vyhovují v každé příčině všem jeho intencím až snad na to, že v posledních dvou dílech při pramenech latinských někde chybí český překlad. S tím však asi každý, kdo věci rozumí, bude souhlasiti.

Kameníček.

Naše Horácko jindy a nyní. S dvanácti litogr. tabulemi výšivek a půdorysy. Pořadatel Jos. Dufek, odborný učitel. Cena 1 zl. r. č. = 2 koruny. Nákladem vlastním. Tiskem J. F. Šaška ve Vel. Meziříčí. 1893.

Žijeme nyní v době utěšeného ruchu národopisného. U nás na Moravě pracuje od mnoha let v oboru lidovědy Frant. Bartoš, v Praze pak věnován jest studiu lidu českého v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku zvláštní sborník „Český Lid“ za svědomité redakce dra. Č. Zíbrta a dra. L. Niederle.

Chystáme se k národopisné výstavě československé v Praze na rok 1895 a jako přípravou k této veliké výstavě, jež má podati úplný obraz duševního života všeho národa československého, konány byly v r. 1892. a 1893. zvláště na Moravě četné výstavy krajinské. Ku konci prázdnin r. 1893. byla taková krajinská výstava pořádána v Meziříčí n. O. pro západní Moravu, jejíž nejzdařilejší částí byla „selská světnice“; výstava tato dala také podnět ke spisu, jehož titul jest vpředu uveden.

Kniha líčí duševní život našeho pohorského lidu západní Moravy, počínajíc věkem dětským, uvádí četné ukolébavky a hry dětské a vypisuje mravný i hmotný účinek školy národní; popisuje a zobrazuje vyšívání lidové, kroj a jeho části, stavení obytná a hospodářská, práce hospodářské a práce domácí; jmenuje léčivé rostliny a uvádí jejich léčivé účinky, nemoci, jich léčení a zažehnávání, vypravuje některé pověsti z okolí Meziříčského, líčí posvícení, obecní hromadu, výroční svátky a svatbu, končí pak některými pověrami lidu pohorského.

Čtenář pročítá se zálibou tuto knihu, záhy však shledává, že název její „Naše Horácko“ jest příliš široký, že neobsahuje úplný obraz celého našeho Pohorska, nýbrž že se obírá nejvíce okolím Vel. Meziříčí; také čtenář nerad postrádá v knize pojednání o mluvě lidové, o písni národní a o národních pohádkách. Pořadatel knihy sám to v předmluvě připomíná, doznávaje, „že to, co jsme sebrali a vypracovali na výstavu naši krajinskou, není ještě úplným obrazem pěkného a milého Pohorska a že tento obrázek ještě nevystihuje našeho kraje až do nejskrytějších záhybů.“

Vinna jest tím hlavně okolnost, že do zahájení výstavy zbyl na uspořádání tak rozsáhlé látky čas velice krátký; bývalo

by rozhodně s prospěchem pro knihu, kdyby ji byl spisovatel vydal až po výstavě; byl by tím získal více času pro uspořádání národopisné látky a výstava sama ve mnohém byla by mu prospěla.

Nelze mi dopodrobna rozbírati všech dvacet statí, v něž dílo jest rozděleno, přece však uvedu, že mnohé z nich spracovány jsou s pílí velikou a se skutečným zdarem; tu zejména sluší uvésti bohatý oddíl obsahující dětské ukolébavky a písně, hry s pěknými rozčítávačkami přede hrou, stať o blahodárném působení škol národních, popis vyšívání, kroje, stavení a nábytku, hospodářských a domácích prací a podrobně sestavený herbář léčivých bylin, jakož i vypsání pověr lidu pohorského.

Avšak při popisu prací hospodářských a pěstování polních plodin mělo býti podrobněji popsáno pěstování lnu, plodiny, jež nejvíce v horách se daří a zasluhuje tudíž i zvláštní zmínky.

Mezi pravidly a pořekadly hospodářskými čteme: „Medardova krůpěj po čtyřicet dní kape,“ ač známější a zvučnější jest průpověď: „Medardova krápě čtyřicet dní kape.“ Chladnou polohu Pohorska prozrazuje v knize uvedená průpověď „O svatém Duše v kožiše“; mnohdy však i po sv. Duchu bývají dni sychravé, a tu říkává lid náš: „Do svatého Duchu — v kožichu, po svatém Duše — v kožiše.“

Z oddílu obsahujícího pověsti mohla býti mnohá méně významná pověst vypuštěna a měl býti pořízen jakýsi výběr nejvýznamnějších pověstí Moravy západní, mezi nimiž by arciť nesměla scházeti známá o devíti křížích u Bíteše, již uvádí také „Časopis Českého Musea“ z r. 1828.

Co se pak stránky jazykové týče, vloudilo se do spisu několik zjevných chyb, jichž nelze mlčením pominouti; některé z chyb těch zavinil asi tisk, jiné pak dostaly se do knihy, že pořadatel byl někdy příliš shovívavým při prohlídce a při výběru zaslaných příspěvků, jakož by vůbec více přísnosti v ohledu tom bylo dílu jeho velice prospělo.

Neradi také čteme na str. 79. hrubý výraz žral, jestli tu o člověku mluveno, a na vedlejší stránce nevhodný konec rozčítávačky přede hrou — „alou mašire ven,“ jako se nám nelíbí u hry „Cidič bot“ v závorce překlad „štivlpucr“. Tak to skoro připadá, jako bychom na pěkném záhoně milých a vonných

kvítek náhle uhlídali bodlák neb kopřivu. A je-li záhon pln těchto pěkných kvítek, nač třeba trpěti na něm bodláčí?

Spisu připojeno jest dvanáct lit. tabulí výšivek a půdorysů; avšak i k popisům kroje hodily by se velice dobře příslušné obrazy, jež zvyšují cenu prací národopisných, jak to patrně vidíme při sborníku „Českém Lidu“. I větší formát lépe by slušel dílu vědeckému, pak by aspoň mohly býti obrazy umístěny v textu. Jinak však vítáme „Naše Horácko“ s radostí; jestiť důležitým počátkem k podrobnému a důkladnému zobrazení milého našeho Pohorska.

Spisovatel v předmluvě žádá zvláště národní učitelstvo, aby společně s ním dále pracovalo v započatém díle, aby byl obraz Horácka úplný, a jest si v zájmu dobré věci co nejvřeleji přáti, aby se toto vyzvání setkalo s žádoucím účinkem.

Šilhavý Frant.

Nová díla:

Rozprav České Akademie Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění v Praze vyšlo:

V třídě I. Ročníku II. Čís. 3. Dr. Fr. Laurin: Nařízení papežské kongregace, auctis ad modum, ze dne 4. listop. 1892 v příčině členů mužských řeholních kongregací. Str. 24.

Historického archivu téže Akademie čís. 1. část 2. Soudní akta konsistoře Pražské (Acta judiciaria consistorii Pragensis). Část II. (1380—1387). Vydává Ferd. Tadra. Str. IX a 448. Č. 2.: Listy paní Kateřiny z Žerotína rozené z Valdštejna. Vydal František Dvorský. Část I. Dopisy z r. 1631—1633. Str. XI a 325.

V třídě II. Ročníku II. Čís. 33. Dr. J. Deyl: O kystách na okraji víček očních. — S úplným německým překladem a 1 tabulkou. Str. 30.

Č. 34. M. Lerch: Poznámky k theorii omezených derivací. Str. 15.

Č. 35. Dr. J. Deyl: O některých zánětech víček očních s tabulkou. (Acne, Hordeolum, Eczem Chalazion). S úplným překladem německým. (Str. 51.)

Č. 36. Č. Zahálka: Antedon pyropa N. Sp. z pyropového štěrku u Chodoulic. S tab. a 5 obrazy. Str. 9.

Č. 37. Dr. Lad. Čelakovský: O některých zrůdnostech na habru a smrku se objevujících. Se 2 tabulkami. Str. 36. S něm. výtahem.

Č. 38. Dr. J. Hlava a Dr. A. Obrzut: O kokcidiovitých parasitech při rakovině a při morbus Darieri. S 9 tabulkami. Str. 25. S překladem francouzským.

Č. 39. Dr. J. Hlava a Dr. Ivan Honl: O aktinomykose. Díl I. Se 6 vyobrazeními. Str. 14. S franc. výtahem.

Č. 40. Dr. Jos. Schöbl: O některých vzácných nádorech a cizopasnících oka. S 5 tabulkami. Str. 55. S něm. výtahem.

Ročníku III. (1894) čís. 1.: Rektifikace dutých hranolů při stanovení lomivosti kapalin. Podávají A. P. Pařízek a O. Šolc. 7 vyobr. Str. 29.

Č. 2.: O conodontu z českého siluru. Sepsal Jar. Perner. 1 ob. Str. 3.

Č. 3.: Pokusy s pseudotuberkulosou zvlášť na oku. Dr. J. Deyl. 1 tabulka. Str. 34.

Č. 4.: Chemicko-biologické studie. II. K. Kruis a B. Raýman. 3 tabulky. Str. 47.

Č. 5.: Nová analogie řady theta a některé zvláštní hypergeometrické řady Heineovy. Napsal M. Lerch. Str. 10.

Č. 6.: O poměru mezi silurem bretonským a českým. Podává Dr. Filip Počta. Str. 10.

Č. 7.: Příspěvek ku studiu změn pathologicko-anatomických v játrech při lues hereditaria. Napsal Dr. Rud. Kimla. Str. 26.

Č. 8.: O vstupu nervu zrakového u některých hlodavců. Napsal J. Rejsek. 2 tabulky. Str. 14.

Č. 9.: Výzkumy na tábořišti lovců mamutích v Předmostí r. 1893. Podává Karel J. Maška. Str. 7.

Č. 10.: Experimentalní studie na poli magnetickém. Píše Dr. Karel Domalíp. S 21 obrazy. Str. 11.

V třídě III. Ročníku II. Č. 2. J. Urb. Jarník: Dvě verse starofrancouzské legendy o sv. Kateřině Alexandrinské. Str. 349 kvartu.

Almanach české akademie cís. Frant. Josefa v Praze. Ročník IV.—1894.

Dějepis Prahy. Píše Václav Vladivoj Tomek. Díl IX. Str. 425. Obsahuje popis královského dvora v Praze; seznam úředníkův a důstojníků světských i duchovních od smrti Václava IV. až do smrti Ludvíkovy. Pak doplňky a opravy k dílům předešlým.

Literární památky, duch a povaha Žižkova. Podává Dr. Hugo Toman. Otisk z Věstníku Král. České Společnosti. Třída filosoficko-historicko-jazykozpytná. Str. 100.

O Lithiasi měchýře močového v Čechách. Sepsal MUDr. Otak. Kukula. S 50 obrazci na 15 tabulkách, s mapkou a 1 vyobrazením v textu. Vydáno podporou České Akademie věd u Josefa Šafáře. — V Praze a ve Vídni 1894. Str. 217.

Právo listů zástavních. Napsal Dr. Antonín Pavlíček, řádný člen České Akademie. Nákladem vlastním. Str. 85. V Praze 1893.

Moravské Valašsko. Lidopisné obrazy, příspěvkem ke kulturním dějinám českým, sepsal Matouš Václavek. — Díl I. Nákladem spisovatelovým. — Na Vsetíně 1894. Str. 177. Cena 90 kr.

Dějiny Čech a Moravy nové doby. Knihu I. a II. sepsal Dr. Ant. Řezek a pokračuje Josef Svátek. Číslo 22—30. V sešitě 30. počíná v knize IV. panování císaře Josefa I. Cena sešitu 30 kr.

V polovici července t. r. vyjde Praskových Dějin knížectví Těšínského první část (do r. 1433) o 10—12 arších. Jest to první český spis o Těšínsku vůbec a jak jsme nahlédli, velmi úpravný a obsahem správný i poučný. — Také se již dotiskuje 4. číslo Věstníka Matice Opavské s bohatým a zajímavým obsahem.

Časopisy:

Časopis Musea království Českého. — Redaktor Ant. Truhlář. — Ročníku LXVIII. číslo 1. str. 208.

Listy filologické. Vydávají nákladem Jednoty českých filologů v Praze Jan Gebauer a Jos. Král. — Ročníku XXI. sešity I—III.

Paedagogické rozhledy. Redaktor Jos. Klika. Ročníku VII. sešit 1—6. — Předplatné 2 zl. 50 kr.

Český lid. Sborník věnovaný studiu lidu českého v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku. Ročník III. Číslo 1—5. — Předplatné 4 zl. — Má velmi krásná vyobrazení a četné články o lidu moravském. — Redaktoři Dr. Čeněk Zíbrt a Dr. Lubor Niederle.

Seznam nových členů Matice Moravské

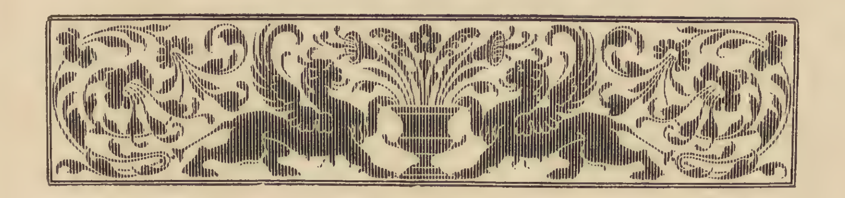
od 15. března do 15. června 1894.

Zakládající členové s příspěvkem 200 zl.: Jeho knížecí arcibiskupská Milost, nejdůstojnější pán pan Dor. Theodor Kohn, kníže-arcibiskup Olomoucký; sl. okresní knihovna učitelská pro venkovský okres Uher. Hradištský.

Přispívající členové s ročním příspěvkem 2 zl.: Bleistadt v Čechách: dp. Alois Kašpárek, farář. — Brno: Med. Dr. K. Katholický, zdravotní rada; Med. Dor. Fr. Veselý, lékař. — Chrudim v Čechách: Fr. Lud. Nesvadbík, c. k. professor. — Kojetín: Dr. Th Rumplík, advokát. — Kostelec u Prostějova: Jan Podivínský, statkář. — Křenovice: Jan Rozkošný, rolník. — Kroměříž: Dp. Emil Kapoun, prefekt kn. arcib. chlap. semináře. — Meziříčí n. Bečvou: Dor. Fr. Kovář, c. k. gymn. professor, Dor. Pšenčík, kandidát notářství. — Mouřinov: Slečna Božena Kočvarová, učitelka; Fr. Aleš Poláček, mlynář. — Olomouc: Med. Dor. Fr. Pokorný, prakt. lékař; vlp. Tom. Mlčoch, bohoslovec. — Praha: Vavřinec Dušek, c. k. gymn. professor. — Rataje: Sl. čtenářský spolek. — Telč: Alfred Krška, studující. — Volfířov: dp. Fr. Pelikán, farář.

Posledně vykázáno 1330 členů; přibylo nových členů 20; ubyli úmrtím neb vystoupením 2, zbývá Matici členů 1348.

Za *redakci* odpovídá *Dr. Frant. Kameníček.* — Tiskem Mor. akc. knihtiskárny.
Nákladem Matice moravské.

Na severovýchodní Moravě.

Volné kapitoly z potulek geologických a petrografických

podává prof. Jos. Klvaňa.

(2. pokračování.)

II. Stopy kamenného uhlí mezi Hustopečemi a Val. Meziříčím.

V polovici let sedmdesátých, asi od r. 1873 počínaje, bylo v půvabném Pobečví kolem Hustopeč nezvykle živo, ano veselo. A jakž by také ne? „Když prý kopali základy (?) ku přístavu pro průplav Dunajsko-Oderský“ (který do dneška straší pouze v plánech různých společenstev a inženýrů) — tak psal mně o desítiletí později přítel můj z Hustopeč — u obce Vysoké nalezla prý se vrstva uhlí, které ale nebylo dozráté (!). Také prý potom u Choryně v lese a u Kladerub inženýři kopali na útraty bývalé Anglobanky. Učinili šachtu asi 100 sáhů v zemi a přišli několikráte na uhlí. Ale nebylo ho příliš mnoho. Však stroje, kterých při tom užívali, vytápěli pouze uhlím, jež sami ze země dobyli.“

Tolik přítel, který psal, co zvěděl a jak tomu rozuměl. Než ruch ten, který tu kutání po uhlí kamenném rozvlnilo, brzy potuchl a věc sama upadla v zapomenutí. Až koncem let osmdesátých začalo se zase v blízkém Poodří pátrati po uhlí. Přede dvěma pak lety Brušperští pustili se západně ode města do hloubení šachty za tímže účelem. A protože při loňské návštěvě ve Val. Meziříčí zase o jakýchsi nových stopách vrstev kamenouhelných mezi Meziříčí a Choryní se mluvilo, myslím, že nebude na škodu, když stručně promluvím o celém kutání, které skutečně u Choryně a sice hlavně mezi návrším Stráží a Nemeticemi prováděno bylo.

Předem podotýkám, že stopy zuhelnatěných rostlin, jež nalezeny byly jihových. od Val. Meziříče v pískovcích, pochází ze starších vrstev třetihorních a tudíž nikterak podkladem kutání býti nemohou. —

Pustíme-li se od Nemetic na východ směrem k návrši Stráží nad Choryní do nadmořské výše 376 m se zvedajícímu, uvidíme již z dálky v nížince, takměř uprostřed mezi oběma místy velikou nasypanou haldu šedého slinito-břidličnatého kamení, v němž tmavší až černé kusy za zbytky vrstev uhelných pokládati dlužno. I zasypaný vchod do šachty dosud zcela jest znatelný.

Na Stráži samé a sice severozáp. od nejvyššího bodu jest druhé místo, kde dolováno bylo. Třetí kutiště, alespoň zkusné, bylo severozápadně od Perny. Podle uvedené zprávy přítelovy nalezeno uhlí i někde u Vysoké. Ale kterak přišli lidé na myšlénku hledati uhlí v těchto místech? Stalo se tak náhodou. Po sesutí se jakéhosi svahu při levém břehu Bečvy objevena malá flícka uhelná a několik zkamenělin. Zkameněliny, jak se při odborném prohlížení ukázalo, patřily typu uhelného útvaru Žacléřského (v Čechách), do jehož stáří patří též pánev Karvínská ve Slezsku a kterýž jest o něco mladší typu Ostravského.

Po zjištění zkamenělin kamenouhelných vrtána ihned šachta, podle všeho ona východně od Nemetic. Od povrchu hloubeno v plastickém šedém jílu patřícím mladším třetihorám. Tento jíl jest všude v okolí (Choryň, Černotín a j.) alespoň v malých stopách a sice v prohlubeninách starších útvarů zdejších, hlavně staršího třetihorního pískovce (eocénu), jenž nyní zove se „svrchním pískovcem hieroglyfovým.“.

Jíl tento vyplňoval za doby mladších třetihor zajisté celou pánev údolní kolem Hustopeč. Pravdojatně však po průlomu skal devonských u Teplic prudkým tokem Bečvy byl útvar ten odplaven a hlavně ve vyšších, Bečvě nepřístupnějších polohách se udržel.

V jílu nalézány při dalším hloubení různé balvany sopečné horniny t. z. těšinitu.

Těšinit č. tešenit jest zvláštní sopečná hornina, mající jméno své od města Těšína, v jehož okolí se častěji vyskytuje a již pod tímto jménem bývalý ředitel železáren arcivévody

Albrechta Hohenegger r. 1861 popsal. Jest to pěkná, obyčejně černobíle strakatá hornina, skládající se hlavně z černých sloupečků amfibolu, někdy i augitu a z bělavých zvětranin původních živců trojklonných a sice hlavně z analcimu. Kde je amfibolů a augitů více, stává se hornina méně strakatou a bývá i černou. Rozšířena jest však nejen v okolí Těšína, jak se ukázalo, než i v záp. Haliči a hojně na severových. Moravě. Tu nejrázovitěji u t. z. Čertáku č. Čertova mlýna sz. od Hodslavic. O zajímavé hornině této a o jiných sopečných útvarech severových. Moravy promluvíme obšírněji v některé z následujících kapitol. Vraťmež se proto k uvedené šachtě, vrtané za uhlím kamenným.

Od 50—60 metru byly v jílu mladších třetihor, jinak „t e g l“ zvaném, nalezány v šachtě úlomky pískovce kamenouhelného a břidlic hlinitých, na nichž podobné uhlí ve stopách tkvělo, jaké nalezeno ve svahu k Bečvě. Ale vlastní vrstvy uhlonosné naraženy teprv za 60. metrem. Hned po 4 metrech zahloubeno z nich zase do teglu třetihorního. V 70. metru tegl ustupoval, takže šachta při 72 metrech nalézala se zase již ve vrstvách uhlonosných a zároveň také naražena flec pěkného dobrého uhlí 65 cm. mocná. Pod flecí bylo pouze asi 18 cm. břidličné hlíny a pak opět začínal tegl třetihorní s úlomky kamení. Při 78. metru byla šachta zase úplně v jeho vrstvách.

Jaké to podivné vystupování kamenouhelných vrstev ve vrstvách mnohem mladších, v nichž známe jen uhlí h n ě d é?

Věc lze snadno vysvětliti.

Vrstvy tuto objevené patřily ojedinělému, ovšem obrovskému balvanu obklopenému kolkolem vrstvami třetihorními. Dokázalo to nezvratně těžení nalezeného uhlí, kteréž na všechny strany končilo právě na oněch vrstvách mladších. O ohromnosti balvanu učiníme si pojem, sdělíme-li, že dle úředních dat vytěženo tu 26.000 centů uhlí. Pak ovšem naprosto musilo se v těžení ustati — vrstvy byly vybrány.

Podobně nalezen kamenouhelný balvan i při vrtání na „S t r á ž i“ a vých. od ní kdesi na samém svahu k Bečvě otevřena šachtou úklonnou zcela malá partie kamenouhelná s proslojky uhelnatými.

A jak přišly balvany uhelné do mladších těch vrstev okolních, z moře usazených? Na místě původním nejsou. Kde jest pak ono místo původní?

Daleko zajisté nemůže býti, neboť tak obrovský balvan nemůže ani sebe ohromnější síla daleko dopravovati. Byla tedy na blízku někde původní ložiska těchto balvanů? Dochovala se tato ložiska neporušena až do naší doby? Možno pak dále s jistotou v okolí po nich pátrati?

To jsou otázky, jež se tu každému zpříma vnucují a jichž určitá odpověď pro kraj onen má zajisté velkou důležitost v každé své formě ať v positivní či v záporné.

Pokusím se na otázky ty, jež často již mně byly v soukromí kladeny, dle nejlepšího svého vědomí i svědomí odpověděti.

Jisto jest, že na blízku někde byly ony původní vrstvy uhlonosné. Nemusíme tu pomýšleti na nepatrnou celkem vzdálenost Ostravy, po případě na větší vzdálenosť dolů karvínských. Mámeť zcela na blízku podklad vrstev uhlonosných totiž kulm, o němž v předešlé kapitole již řeč byla. Z něho skládá se zalesněné pásmo vrchů mezi Hranicemi a Lipníkem, zasahující až k Paršovicím. U Soběchleb nalezeny při samém okraji kulmu toho pisatelem těchto řádků pěkné otisky rostlin kamenouhelných, tak že tu někde na blízku již musela začínati pobřeží s těmi močály a rašelinisky, z nichž později uhlí povstávalo.

Ale balvany vrstev těch tak obrovské jako u Choryně žádnou elementární silou nemohly býti na jich místa zaneseny. Nejsnáze jich pohřbení do mladších vrstev vysvětliti lze svezením se z vyšších původních ložisk. Podkladem vrstev uhelných, jak též u balvanu Choryňského jsme viděli, bývá vždy nějaká jílovitá, někdy trochu břidličná hmota. Nalézala-li se partie uhlonosná na svahu nějakém, mohla snadno rozvlhnutím podložných jílů celá ponenáhlu sjeti do míst nižších u Choryně mladšími vrstvami právě se tvořivšími vyplněných, tedy zpříma do moře třetihorního, do jeho bahna.

Jiného výkladu tu není. Byly tedy původní uhelné vrstvy výše než okolní krajina. Dnes to vše odplaveno, odneseno a jen tam, kde kusy ukryty útvary mladšími, zachovaly se jako relikvie. A na takové pozůstatky, původně snad až na Bystřicko zasahujících vrstev uhlonosných přišlo se u Choryně, Perné a a přijde se náhodou ještě snad i jinde. Neporušené vrstvy nejspíše se tu již nikde nenalézají, leda by ukryty byly někde na

jihovýchod od zbytků uvedených hluboko pod mohutnými vrstvami třetihorními. Pravděpodobnosť je však velice malá.

Jest tedy doporučitelno vrtati v kraji Valašsko-Meziříčském po uhlí?

Nemyslíme. Vědeckou cenu ovšem každé takové vrtání má i při výsledku negativním, ukazujíc sled vrstev a nová fakta geologická podávajíc. Ale z praktického stanoviska zůstane vždy velice nejistým, i když mu za podklad budou stopy kamenouhelné a zkameněliny. Uvedeme příklad analogický, jenž to nejlépe objasní. U Německých Komorovic při Bílsku, tedy také v oblasti kamenouhelné pánve Ostravsko-Karvínské, vrtáno do hloubky 222 *m* a nepřišlo se na uhlí, jakkoliv v blízkých Goczalkovicích nalezeno uhlí ve 3—4 flecích. I tu byl to patrně balvan kamenouhelný a kdyby se tu bylo náhodou vrtalo jen o několik metrů v jinou stranu, byl by býval balvan pominut.

Z podobné příčiny jest jistota zisku z vrtání po uhlí v okolí Val.-Meziříčském velice pochybná. Stejně skorem pochybny jsou výsledky kutací v okolí Brušperka, jakkoliv tu mnohem blíže jsme pánvi Ostravské a rovněž pochybny byly kutací zkoušky, kteréž prováděny někde mezi Odrami a Nov. Jičínem v Poodří v letech osmdesátých. Bylo by žádoucno, aby snad stát, jako hlavní podporovatel vědeckého bádání geologického, uechával v pochybných místech takových vrtání prováděti svým nákladem. Ten v nejhorším případě může uspokojiti se s výsledky čistě vědeckými, kdežto družstva těžařská mohou snadno o všechno přijíti. Brušperským těžířům dlužno ovšem z celého srdce přáti, aby narazili ne na balvan uhlonosný, než na rozsáhlou a mocnou flec, když se již do kutání pustili.

* * *

III. Radhošťské pásmo a vrstvy Veřovické.

Do dnešního dne vzpomínám prvé své výpravy na Radhošť!

Nadšená a vlastenecká slova nezapomenutelného učitele našeho prof. Havelky, jimiž vřele nám studentíkům doporučoval cestování po milé vlasti, přiměla mne a zesnulého přítele — byli jsme tehdy již tertiané — za krásného dne srpnového k odvážnému kroku: na pevném pokladu několika buchet, jež starostlivá máť do kabelky uměle složila a dvou zlatek, jež

každý z nás ve školním roce si ušetřil, vydali jsme se „na cesty“. Měli jsme namířeno na Radhošť.

Ó toho cestování studentského! Těch přeblažených a šťastných chvil mládí, kdy prostředky tak nepatrnými tolik krásných dojmů zažijete, kdy s každým novým údolím, s každým novým rozhledem vřeleji pociťujete pravou hlubokou lásku k zemi, v níž jste se zrodili, kdy v citlivé ještě srdce vaše dojmy nesmazatelnými ryje se nadšení nevylíčitelné, neuvěřitelné, pro tu půdu, již před staletími již brázdilo rádlo vašich předků, pro niž zajisté i krev prolévali!....

Lituji vždy, když mluvívám k mládeži, že nemám onoho něžného a spolu nadšeně vřelého a zároveň důtklivého, nevyrovnatelně působivého spůsobu Havelkova, kterýmž nás k cestování nabádal, tak že již v nejnižších třídách gymnasijních s prostředky směšně skrovnými jsme alespoň po vlasti moravské cestovávali.

Chtěl bych tak jak on nadchnouti mládež pro cestování a chtěl bych tak jako on po prázdninách s blahým úsměvem vyzvídati na svých žácích nejen zkušenosti z cest jejich prázdninových, než i těšiti se z jejich lásky k zemi rodné...

Ano cestovali jsme na Radhošť.

Od vísky k vísce od městečka k městečku šlo to chutě dál a dál, a radosť jasavá zasvitla v našich zracích, když prohlédnuvše si památky Valašsko-Meziříčské a sklárny Krásenské, vyzvěděli jsme na jakémsi dobrém človíčkovi, který z těch velikánů horských před námi je Radhošť.

„Tam ten je to, co má tu čepku z mračen na svém vršku! A vy chcete nahoru?“

„Pravda že chceme a hned zítra!“

„Oh, děťátka milí, zítra tam již nebudete. Jak má Radhoš baranicu, víme u nás, že dojde do druhého dňa trvalý déšť.“

A také jsme tenkrát nedošli k cíli své cesty! Když vstávali jsme v Zubří druhého dne z rána, z nebe se jen lilo. Lilo se z něho i když smutně prohlíželi jsme dřevěná tehdejší podloubí a roztomilé dřevěné domky na náměstí Rožnovském. Lilo, když šlapali jsme cestu z Rožnova do Frenštátu, na jejíž nejvyšších místech byli jsme již ve mracích, a neustálo ani když zamířili jsme přes Veřovice k Jičínu a dále přes Starý Jičín

k Polomi, odkudž dráha nás odvezla domů. Cestování naše tenkrát velice brzy skončilo, ale déšť trval ještě čtrnáct dní.

Človíček dobrý za Val. Meziříčím dobře předvídal i předpovídal.

Od té doby však Radhošť ke mně byl milostivějším, nejmilostivějším ovšem po té, co spolek turistický ve Frenštátě vystavil pod vrcholkem hory útulnu, v níž rozpálení vedrem a chůzí ochladiti se můžeme pěnivým mokem Gambrinovým . . .

Radhošť je ať nedím Sinajem Valašska! Proslaven jest svou vyhlídkou dalekou a širokou. Od Tater až po nejvyšší temena Jeseníka, od širé pláně Prusko-Slezské až hluboko na jih Moravy náš zrak přelétá širý kraj. Dormo líčiti dojem rozhledu, který ještě velkolepějším činí blízci velikáni bratrští Javorník, Ondřejnik, Kněhyňa, Smrk a za prohlubní Ostravice ostrý vrcholek Lysé! Není však cílem těchto řádků vykládati o krásách Radhoště. Chci promluviti něco o kamení, z něhož složen Radhošť a jeho úpatí, především v okolí Frenštatském, kteréžto kamení jest příčinou všech těch okolních kras.

Úhledné a veselé město Frenštát rozkládá se v nevelikě poměrně kotlině, obklíčené odevšad horskými hřbety dosahujícími na východě i na jihu značné výše. Pouze k severu vlní se kraj mírně pahorkatý až po Kozlovice, ale ani ten není bez půvabu, jako celý kraj zdejší.

Dno celé Frenštátské kotliny složeno jest z černých lesklých břidlic, jimž v okolí říká lid „šplíža“; věda geologická pokřtila je však „vrstvami Veřovickými,“ kteréžto jméno mají od Veřovic, osady při silnici Frenštátsko-Jičínské. Ve „splíži“ uloženy jsou totiž pásma železných rud a sice hlavně ocelků koulovitých, jemnozrnných a na ty se hlavně v okolí Veřovic druhdy čile dolovalo, jakž tomu do dnes nasvědčují nasypané černé haldy v okolí.

A že tu u Veřovic nejvíce a nejpěknějších zkamenělin nalezeno, které k určení stáří vrstev šplížových nejvíce přispěly, nazval je jmenovaný již Hohenegger, který byl první a nejdůkladnějším zkoumatelem útvaru sev. od Karpat na Slezsku i na Moravě*), vrstvami Veřovskými.

*) Sr. L. Hohenegger: Die geognost. Verhältnisse der Nord-Karpathen in Schlesien und den angrenzenden Theilen von Mähren und Galizien als Erläuterung zu der geogn. Karte der Nordkarpathen (mit Karte). Gotha, J. Perthes 1861.

Vrstev těch je však i jinde v okolí dosti, ba setkáváme se s nimi v každém hlouběji zarytém údolí. Proto také na mnoha jiných místech dolováno tu na ocelek, ano mezi Lhotkou a Kozlovicemi viděl jsem otevřenou kutací jámu ještě přede třemi lety.

Celkem dobýváno rudy ve vrstvách Veřovských mezi Hodslavicemi a Mořkovem, u Veřovic, Vel. Kunčic, Frydlantu, Čeladny, Ostravice, Metylovic, Lhotky, Kozlovic a Tiché, na některých místech již začátkem století 16. a od té doby s malými přestávkami až do polovice tohoto století. Hutě Frydlantské, Čeladenské ano i Vítkovické mají původ svůj hlavně v těchto Veřovských vrstvách. Dnes ovšem dráha dováží odjinud pohodlně, lacino a lepších rud k železárnám uvedeným a tak tím opuštěnějšími jsou doly, které celkem primitivním spůsobem, obvyklým minulých století otevřeny byly a pracovaly.

Také jsou již rudy, které jako flícky nebo hnízda v břidlách byly uloženy, většinou vytěženy a proto doly alespoň na Moravě skorem vesměs zasypány. Rudy byly, jak uvedeno, hlavně ocelek koulovitý (sfärosiderit) anebo hnědel, zvětráním sfärosideritů povstalý, a obsahovaly pouze 11—25 $\%$ železa. Černé vrstvy Veřovské, do nichž údolí místy hluboce jsou zaryta, tvoří podklad celého pásma Radhošťského a také mohutný balvan trojvrcholého Ondřejníka na nich je uložen. Kolem celého Ondřejníka do výše 500—600 *m* skorem všude je najdeme. Velice dobře viděti a pozorovati můžeme je i v zářezích dráhy mezi Hodslavicemi takměř až po Frydlant, zvláště dobře u Kunčic. Také Trojanovické potoky Lomna a Bystřice v korytech svých je pěkně odhalují. Zejména za stokem potoků těch kolem jezu Frenštátského byly vrstvy Veřovské po povodních r. 1890 a 91 velice instruktivně rozryty. Jinde ovšem pokryty jsou rolemi, ač i tu prozrazují se snadno — různými mokřadly a četnými studnicemi, neboť zadržují velice vodu, místy i černou barvitostí půdy.

V okolí Lichnova, Tiché a Kozlovic vynikají z nich různé sopečné horniny, hlavně Tešenitické. Ale o těch v kapitole zvláštní promluvíme.

Horští velikáni, kteří se zvedají od Domoradce u Hodslavic přes Trojačku, Kušín, Krátkou, Dlouhou a Javorníky

k Radhošti, dále Radhošť sám a skupina kolem Kněhyně, Smrk, Ondřejník a ovšem i na Slezsku za Ostravicí celý hornatý kraj kolem Lysé hory, Travné, Ropice, a dále pak ještě kolem pramenů Olše i Visly: vše to uloženo na břidlách Veřovského rázu (anebo na vrstvách Tešínských o něco starších na Slezsku) a skládá se především z pískovce pevného, místy i křemencovitého a jakoby slitého barvy žlutavé, místy zelenavé. Pískovec ten nazván Hoheneggerem po nejvýznamnějším nalezišti zkamenělin hoře Godule u Lhotky Kamerálné na Tešínsku pískovcem Godulským a slove jím do dnes. Zkamenělin je však celkem velice málo a proto dlouho nebylo stáří pískovců těch přesně určeno.

U spodiny své mají pískovce Godulské v okolí Jičínském, pak kolem Rychaltic, Chlebovic a Palkovic velice zajímavé slepence z obrovských valounů a úlomků vápence Štramberského, tedy jurského.

Na těch místech užívá se všude vápence toho k výrobě vápna, pískovců pak Godulských samých, místy na pěkné plotny štípatelných, jako dlažebného a ovšem i stavebního kamene (lomy u Palúcha mezi Dlouhou a Vel. Javorníkem nad Veřovicemi).

I vrstvy Veřovické i pískovce a slepence Godulské patří k útvaru křídovému a sice jsou břidlice šplížové nejvyšším pásmem spodního útvaru křídového č. t. z. Neokomu, kdežto komplex Godulský počítáme ke střední křídě čili ke Gaultu.

Útržky Veřovského pásma najdeme ovšem i dále na severovýchodní Moravě, ale nikdy v takovém rozsahu jako v kotlině Frenštátské. S Godulskými vrstvami setkáme se i na Tannenberku, Waschberku a Holiváku u Nov. Jičína, se zajímavými slepenci pak kolem uvedených osad na Kabátici a Ostružené (mezi Chlebovicemi a Palkovicemi) u Rychaltic a Sklenova, v okolí Hodslavic pak na Buňávce u Hostašovic, se slepenci u Jesenic, Mčenovic, obzvláště však na Svinci u Kojatína a na význačné homoli Starojické, kterouž v minulém století ještě za sopku pokládali a na Hůrce nad osadou stejného jména při Star. Jičíně. Mnohá z míst těch počítána ještě do nedávna na základě nahodilé podoby zevní k vrstvám starších třetihor!

Konrád Ota, první markrabě Moravský.

Napsal JUDr. Jaroslav Demel.

(Dokončení 4.)

II. Konrád Ota jako markrabě moravský.

Konrád Ota vracel se tedy ze sněmu Řezenského r. 1182 jako „markrabě Moravský", nehněvaje se asi příliš, že pozbyl knížecího stolce českého. — Vždyť skutečně byla moc jeho tatáž jako knížete Českého, jen titul byl jiný. — Byl svrchovaným vladařem na Moravě, kterou mu nyní Bedřich nikdy odejmouti nemohl, jak to předchůdci jeho dřívějším knížatům moravským činili. — Tentokráte byl Konrád Ota, muž jindy tak obezřetný a prohlédavý, ctižádostí zaslepen. — Viděl jen svou samostatnost, ale neviděl, že tím císař říši Českou vůbec seslabil, a že s Moravou od Čech odtrženou a pomoci české zbavenou může nakládati dle své vůle a to s daleko větším důrazem, než to kdy knížata Čeští činiti mohli. —

Octnuv se na vrcholu své moci Konrád Ota věnoval se především správě svého markrabství. — Aspoň neuvádějí ho zprávy letopisné až do r. 1185.

Bohužel nemáme žádné zprávy o tom, jak si Konrád Ota při správě svého markrabství počínal. Zdá se však, že na posavádní správě mnoho neměnil a že se řídil staršími zákony a obyčeji, poněvadž zajisté při své politické prohlédavosti věděl, že by zaváděním novot proti sobě popudil větší část velmožů, kteří beztoho odtržení Moravy od Čech nelibě nesli. — Máme jen jediný určitý doklad toho, že Konrád Ota skutečně vykonával práva samostatného knížete říšského na Moravě, a to ještě v prameni velmi pozdním. Když se totiž dne 2. března 1184 úmrtím biskupa Olomouckého Pelhřima uprázdnila biskupská stolice tamnější, stal se biskupem Olomouckým kanovník Strahovský Kajim, a o tomto praví na rozhraní 15. a 16. stol. žijící kanovník Olomoucký Augustinus ve své knize biskupů Olomouckých, že dostal biskupskou čepici z rukou markraběte Moravského Konráda Oty.*) Ač z pramene pozdního čerpána, jest

*) Fr. Richter: Augustini Olomucensis episcoporum Olomucensium series cum appendice. — Olomucii 1831. pag. 49: „Cayn, ... canonicus ex Strahovia, procurante Conrado, marchione Moraviae, pontificias infulas . . . . suscepit." — Tento Augustinus Olomucensis, též Moravus

věc sama tak pravděpodobnou, že ji můžeme bez rozpaku pokládati za jistou. Vždyť r. 1184 Konráda Otu ještě nikdo neobmezoval v samostatnosti jeho. — Kníže Český Bedřich ještě se tak nepozvedl z málomocnosti své, aby mohl jeho samostatnému počínání jen v nejmenším přítrž učiniti,*) císař sám mu přiřkl práva neodvislého knížete, a stolice papežská byla s císařem v míru. Byl by si Konrád Ota, jehož ctižádostivý duch již tak dávno prahl po samostatnosti, za takových okolností dal ujíti výkon tak důležitého práva svrchovaného panovníka jako jest jmenování vrchního pastýře duchovního v zemi?

V této době, kdy Konrád Ota na nějakou dobu mizí z jeviště života veřejného, dává nám letopisec Jarloch nahlédnouti poněkud i do domácího života knížete toho, když při vypsání poslední visitační cesty opata Gottšalka dotýká se návštěvy téhož u markraběte Konráda. — Jest to jediný paprsek světla, jenž ozařuje nám soukromý život knížete toho, jejž jinak vidíme vystupovati jen v ryku válečném, na sněmích a kolbišti státnickém.

R. 1183 totiž vznikl na Moravě první panenský klášter v Kounicích v župě Pravlovské,**) jehož zakladatelem byl jeden z předních milců Konráda Oty, župan Vilém z Pulína, který na výpravě rakouské r. 1176 zvláště smutně proslul při pustošení klášterů a výčitkami svědomí trápen r. 1181 na usmíření své viny položil základ ku klášteru dotčenému.***) — Za dvě léta byla stavba kláštera dokonána, a již 9. října 1183 vysláno tam několik panen Praemonstrátek z kláštera Louňovického v kraji Kouřímském. — Opat Gottšalk nemohl, ač stár a sláb, odolati touze prohlédnouti si zřízení nového kláštera a umínil si při té příležitosti předsevzíti generální visitaci ostatních klášterů

---

zvaný (nar. okolo r. 1470 a † r. 1513), byl kanovníkem Olomouckým, proslul jako učenec, zejména jako hvězdář a čerpal snad tuto zprávu z nějakých starých zápisků v archivu biskupském; veliká pravděpodobnost té zprávy mocně pro to mluví. — Že biskup Olomoucký Pelhřim zemřel 2. března 1184 srov. doklady u Dudíka (Dějiny Mor. IV. 49.).

*) Vždyť teprve r. 1185 podnikl výpravu, která měla dle Jarlocha potrestati Konráda Otu za odcizení Moravy. (F. R. B. II. 506.)

**) Na pravém břehu Jihlavském v kraji Brněnském, kde podnes stojí obec Dolní Kounice.

***) Jarloch k r. 1181. F. R. B. II. 476 a 477. Srov. Cod. dipl. Mor. VI. 28.

sobě podřízených. — V den sv. Mikuláše r. 1183 opustil klášter Želivský; zamířil nejprve do Louňovic, odtud pak se odebral přes Chýnov na Moravu, kdež návštívil klášter Kounický, ve kterém se zdržel několik dní, načež se odebral do Rakous, kde prohlédl kláštery Pernecky a Gerasský. Na zpáteční cestě zastavil se na hradě Bítově, kdež jej očekávalo několik velmožů moravských, aby mu projevili co nejvřeleji svou úctu a posílili se jeho duchovní útěchou. — Zde se, jak se zdá, dozvěděl, že právě v té době biskup Olomoucký Pelhřim mešká návštěvou u markraběte Moravského Konráda na nedalekém knížecím sídle Znojmě,*) chtěje mu po vánocích vysvětiti založený od něho kostel v Dačicích. Byl tedy s biskupem Olomouckým i markrabě Konrád Ota, jenž si dle svědectví letopiscova opata Gottšalka velmi vážil, o vánocích r. 1183 mile překvapen návštěvou ctihodného preláta. – Oba přijali prý svatého muže jako anděla Božího, a markrabě závodil takřka s biskupem Pelhřimem v skutečně synovské péči o stařičkého opata, u něhož se následkem silného ochabnutí sil počala jeviti povážlivá choroba. — Ošetřovali stařečka co nejpečlivěji, nabízejíce mu i přiměřených léků, ale on ničeho přijati nechtěl. — Všechny podivením naplňoval silný duch bydlící v tom chorém těle, a všichni s rozkoší naslouchali slovům plynoucím z úst ušlechtilého a vzdělaného kmeta.**) Tak markrabě Moravský příjemně strávil vánoce tyto v společnosti dvou jemu velmi spřátelených hodnostářů církevních, a jedině obava o život mileného kmeta a bolestná předtucha brzké smrti opatovy kalily v pravdě vánoční mír duše Konrádovy.

Když krásné vánoce minuly, nedal se stařičký opat již na hradě Znojmě zdržeti. Tušení Konrádovo a biskupovo se bohužel brzy vyplnilo. Neboť přišed téměř beze všech sil do Louňovic, stařičký opat dne 18. února 1184 zemřel. — Pohřeb jeho byl velmi slavný a dál se za účastenství mnohých knížat. — Nápadno je, že letopisec tu nepodává žádné zprávy o přítomnosti

*) Jarloch k r. 1183. F. R. B. II. 497. — Letopisec sice výslovně neudává, že se markrabě Konrád tehdy nalézal ve Znojmě, ale vysvítá to z okolností vedlejších, ve vypravování uvedených. (Srov. Dudík, IV. 48. poznámku 1.)

**) Že opat Gottšalk byl velmi vzdělaný, dosvědčuje Jarloch, když při jeho smrti ($^{18}/_{2}$ 1184) podává jeho obšírný životopis. (F. R. B. II. 484.)

Konráda Oty, jejž právě nedávno líčil jako jednoho z nejvřelejších ctitelů opatových; zdá se, že zpráva o smrti všeobecně ctěného opata přišla příliš pozdě na dvůr markraběte Moravského, takže tento nemohl již prokázati poslední čest váženému příteli svému.*)

Než jen první dvě léta markrabství Konrádova uplynula v klidu; již třetího roku byl opět stržen do víru událostí veřejných novými nepokoji, které r. 1184 v Čechách vypukly.

Jest přirozeno, že kníže Bedřich nenabyl opětným dosazením od císaře větší oblíbenosti a vážnosti, než měl před tím. Přijalť ho Čechové jen z bázně před oněmi sekerami císařskými, a nadto kladli především jemu za vinu odtržení Moravy od Čech, ač on žádného vědomého podílu na něm neměl, ba naopak je snášel s trpkostí největší. Spiklenci čekali jen na příhodnou chvíli, aby opět jho vlády Bedřichovy mohli se sebe svrhnouti. — Plány se kuly poticbu ovšem již napřed. — Za kandidáta trůnu vyhlédnut tentokráte Vácslav, bratr Soběslava II, který, jak se zdá, na říšském sněmu Řezenském r. 1182 nebo brzy po něm došel milosti a zdržoval se v posledních dvou letech u dvora Bedřichova.**)

Nápadná nepřítomnost Konráda Oty r. 1183 a 1184 na dvoře císařském, kamž přece jej volala vděčnost,***) a podezřelá nečinnost jeho, když později Vácslav v čele nespokojenců Prahu obléhal, kdežto jako vasall císařův měl ohroženému sousednímu vasallu na pomoc přispěti, svědčí zajisté mocně pro to, že byl ve srozumění se vzbouřenci a je snad i tajně podporoval.†) A to je také zcela přirozeno; nemohloť Konrádu Otovi býti lhostejno, zdali se na trůn český dostane knežic

*) Jarloch k r. 1184. F. R. B. II. 507.

**) Continuatio Zwetlen altera ad a. 1182. Pertz. SS. IX. 542 (Srov. pozn. 104.)

***) V letech 1185 a 1186 dá se tato nepřítomnost Konráda Oty u dvora císařova vysvětliti válkou česko-morav. r. 1185 a následujícím vyjednáváním mezi oběma knížaty. — Ale v l. 1183 a 1184 nedá se vysvětlit jinak, než že byl Konrád Ota zapleten v revoluční plány proti Bedřichovi, zvláště nepřítomnost jeho při pohřbu vévody Bavorskéno, Oty staršího z Wittelsbachu († 11/8 1183) i na slavném sněmu Mohučském o letnicích r. 1184, kde zasedala téměř všechna knížata říšská, jest nápadna.

†) Tak i Dudík (Děj. Mor. IV. 50 a 51.) — Naproti tomu Palacký a Koutný mlčí o účastenství Konrádově na vzbouření tom.

Vácslav čili nic, ježto by tento byl pro něho daleko méně nebezpečným sousedem než jím byl Bedřich, jenž maje mocné přátely mohl jej v příhodné chvíli zbaviti nejen samostatnosti, ale i údělův moravských. — Zřejmě se ovšem neodvážil vystoupiti; věděltě, že Bedřich jest chráněncem císařovým a že má mocné spojence, vévodu Rakouského Leopolda V. a arcibiskupa Salcburského Vojtécha.

Vzbouření propuklo v květnu r. 1184, když kníže Bedřich a oba přátelé jeho byli na říšském sněmu Mohučském.*) Vedeni knížetem Vácslavem povstalci přitáhli ku Praze, která byla statečně hájena pod vedením manželky Bedřichovy Elišky a kterou po deset neděl marně obléhali. — Tu donesla se do tábora jejich zpráva, že se blíží arcibiskup Salcburský Vojtěch s branným lidem, ba i Bedřich sám s vojskem v Německu sebraným a s ním i vévoda Leopold V. — Vidouce to vůdcové povstání odpadli bez rozmýšlení od Vácslava, jenž se spasil rychlým útěkem ze země. — Jakmile se to stalo, Bedřich rozpustil ihned voje své z ciziny sebrané a klidně vtáhl do hradu Pražského.**) — Tímto politickým jednáním naklonil si opět veškerou šlechtu českou a požíval pak až do smrti své pokoje.

Kníže Bedřich věděl dobře, že jednou z hlavních příčin potlačeného povstání bylo přičítané mu za vinu odtržení Moravy a to novou nevolí jej roznítilo proti jedinému dle jeho náhledu původci události té, který se opovážil s trůnu jej svrhnouti a tím císaři zavdal podnět k onomu osudnému zakročení. — Již od sněmu Řezenského r. 1182 se chystal proti novému markraběti, a jen sopečná půda, na jaké se trůn jeho v Čechách až do vzbouření r. 1184 nalézal, a stálá přítomnost císaře v říši držela jeho překypující nevoli na uzdě. — Potlačením povstání r. 1184 bylo poslední úskalí jeho vládě hrozící odstraněno, a proto jal se nyní opravdově strojiti, aby potrestal Konráda Otu; podezřelá nečinnost markraběte při posledním povstání nalila asi ještě nový olej do vřícího plamene hněvu Bedřichova.

*) Urkundenbuch des Landes ob der Enns. II. 388.

**) Jarloch k r. 1184 F. R. B. II. 506. — Cont. Claustroneob. III. ad a. 1186. (recte 1184), Continuatio Zwetlen altera ad a. 1185 (recte 1184) Pertz S. S. IX. 633 a 543. — Letopisy Pražské k r. 1185 (správně 1184). F. R. B. II. 379: „Wenceslaus dux Pragam coactus obsedit et spe fraudatus cessit."

Když tedy v létě r. 1185 císař opět zamířil přes Alpy do Italie, ihned vypravil do Moravy se značným vojem bratra svého Přemysla, aby tento zpupného markraběte za zrádu jeho potrestal. — Konrád Ota nebyl, jak se zdá, na vpád připraven; neboť dle Jarlocha poplenilo vojsko české při této letní výpravě r. 1185 beze všeho odporu území Znojemské, zvláště župu Znojemskou a Bítovskou. — Při tomto ple ění lehly popelem i Kounice až na klášter a kostel, a jeptišky s nářkem utekly na hrad Bítov. — Konrád Ota uzavřen asi v pevném svém hradě Znojmě pohlížel s málomocným vztekem na toto řádění českého vojska ve své zemi. — Popleniv krutě větší část území Znojemského a nenašed odporu vrátil se kněžic Přemysl s vojskem svým do Čech.*)

Konrád Ota nemínil řádění vojska českého nésti bez odvety. — Sotva Přemysl odtáhl, jal se sbírati vojsko nejen na Moravě, ale i u přátel svých v Němcích, a než uplynul podzimek r. 1185, měl pohotově voj velmi četný, v němž vedle Moravanů nacházely se i zástupy Němců, hlavně asi z Bavor od spřízněných Wittelsbachů a Ortenburků.**) Bedřich byl na to připraven, a vypravil v zimě r. 1183 Přemysla s vojskem ještě silnějším do Moravy. — Ku rozhodné srážce mezi oběma

*) V Cod. dipl. Mor. I. 307—310 nachází se potvrzovací listina knížete Bedřicha pro hospitál Jerusalémský v Praze, datovaná k r. 1183, v níž se jako svědkové uvádějí: „Wladimir, dux de Holomuz cum fratre suo Brecislao.“ — My listinu tu, kterou již Palacký za pochybnou vyhlásil (Erben, Regg. I. str. 624), pokládáme za podvrženou, k čemuž nás vedle jiných důvodů vedlo hlavně přirovnání listiny této s jinou potvrzovací listinou téhož knížete Bedřicha r. 1185 témuž hospitálu Johannitův vydanou (Cod. dipl. Mor. I. 313—315.) — Listina ta, kdyby byla pravou, mohla by býti, jak Dudík ukázal (Děj. Mor. IV. str. 49 pozn. 2. a str. 56. pozn. 2.) vyhotovena teprve r. 1185. — I soudí Palacký (Děj. nár. čes. I. 2. str. 86), Dudík (Děj. Mor. IV. 56., 57.) a Koutný (Der Přemysliden Thronkämpfe, 55), že po letní výpravě r. 1185 stalo se udělení Olomoucka Vladimíru, synu Oty III. Olomouckého od knížete Bedřicha a sice za tím účelem, aby vojsko české při opětném vpádu do Moravy mělo záda kryta; ale my z uvedené příčiny zprávu tu zavrhujeme.

**) Jarloch k r. 1185 (F. R. B. II. 507): „Conradus excepit eos cum valida manu Teutonicorum et Moraviensium.“ Že tito Němci byli vysláni hlavně od spřízněných s Konrádem Otou Wittelsbachů a Ortenburků, jest na bíledni; účastenství těchto posledních potvrzuje také zpráva annalů Mölckých k r. 1185 (Pertz. S. S. IX. 505.), že hrabě Ortenburský Rapoto byl tehdy zajat od vévody rak. Leopolda V.

voji došlo u vsi Loděnic na rozsáhlé rovině mezi Moravským Krumlovem a Pohořelicemi za tuhého mrazu dne 10. prosince 1185.*) — Bratrovražedná bitva ta vedena dle svědectví letopiscova s takovou zuřivostí, že křik bojujících, hlahol bubnův a dunění rohů smíšené s řinčením mečů a dusotem koňstva slyšeti bylo až v Kounicích, více než míli od bojiště vzdálených, kde panny Premonstrátky úzkostí se třesouce vroucně se modlily za zakladatele svého kláštera, jenž v bitvě té bojoval na straně Konrádově. — Přes to byla bitva dlouho nerozhodná. — Konečně Čechové opanovali bojiště, ale vítězství bylo tak draze vykoupeno, že pronásledování poražených stalo se jim téměř nemožným. — Počet padlých z obou stran, jenž zasněžené bojiště loděnické pokrýval, byl dle Jarlocha ohromný, takže po 15, 20 až 30 mrtvolách do jedné jámy házeno a přikrýváno slamou a kamením.

Katastrofa tato otevřela konečně oči prohlédavému, ale v poslední době ctižádostí tak zaslepenému Konrádu Otovi. — Viděl, že ještě několik takových válek česko-moravských jest potřebí, a jádro bojovného lidu českého bude ležeti na bojištích bratrovražedných, a obě země sesterské budou tak seslabeny, že na delší dobu budou úplně vydány libovůli ciziny. — Viděl však také dále, že s bojovnou mocí Moravy neodolá bojovné moci Čech, skoro dvojnásobně tak veliké, a že co se týče spojenců zahraničních, nemůže nikterak pomýšleti na náhradu toho, oč domácí jeho síly jsou slabší; mělť Bedřich rovněž tak mocné spojence ve vévodovi Rakouském a arcibiskupu Salcburském jako Konrád Ota ve Wittelsbaších a Ortenburcích. — Viděl tedy, že při tom postavení jeho bude vždy horším než postavení Bedřichovo.

A tak nebylo těžko několika vlasteneckým velmožům českým a moravským,**) přemluviti markraběte, aby sám učinil první krok ku smíru. — R. 1186 sešla se obě knížata na hradě

*) Že bitva ta svedena 10. prosince, o tom se zachovala starodávná tradice u Lupáče. (Dobner, Wenceslai Hagek de Liboczan Annales Bohemorum, VI. pag. 564). — Datum to se dá dobře srovnati s datem u Jarlocha uvedeným, že Přemysl vtrhl po sv. Klimentu t. j. po 23. listopadu 1185 do Moravy.

**) To byli asi oni „boni viri", o kterých tu Jarloch mluví (k r. 1186. F. R. B. II. 507.).

Kníně, nyní městečku v kraji Berounském, a „stali se“ dle slov letopiscových „od té doby dobrými přátely a byli jimi i potom.“ — Bližších zpráv o obsahu toho vyrovnání bohužel nemáme. — Ale, jak se zdá, zůstalo celkem postavení obou knížat totéž jako před druhou výpravou roku minulého. — Konrád Ota zůstal i na dále samostatným markrabětem Moravským, a Morava i na dále podržela titul „markrabství,“ který od té doby na věčné časy s ní sloučen. — Důkazem toho jest, že ještě r. 1187 se Konrád Ota podpisuje jako „markrabě Moravský“.*) Zajisté však musil se Konrád Ota Bedřichovi slavným slibem zavázati, že proti němu nikdy ničeho nepřátelského nepodnikne a že přeruší politický svazek s říší Německou i přilne opět více k Čechám, byť moci knížete Českého se nepodrobil. — Bedřich, ukázav sílu svou, volil asi raději žíti jako přítel vedle spřáteleného mu nyní markraběte, nežli vládnouti nad ním jako nad nespokojeným, přinuceným vasallem, který čeká jen na příležitost, aby se zprotivil svému lennímu pánu. — Konečně asi také obava, aby trvalým zvrácením ustanovení císařova nebezpečný hněv tohoto proti sobě nepopudil, vydatně mluvila pro to, aby Konráda Otu v jeho postavení ponechal.**)

Od smlouvy Knínské nemáme o Konrádu Otovi žádných zpráv až v březnu r. 1187, kdy vidíme ho s nesčetnými jinými knížaty říšskými zasedati na slavném sněmě říšském v Řezně, na kterém císař rozhodl spor Pražského biskupa Jindřicha Břetislava s knížetem Bedřichem Českým ve prospěch biskupův, prohlásiv tohoto za samostatného, od vévody Českého neodvislého knížete říšského.***)

Na sklonku téhož r. 1187 pobouřila celou katolickou Evropu bulla papeže Řehoře VIII. vyzývající křesťanstvo na všeobecnou výpravu křižáckou k opětnému dobytí Jerusaléma a hrobu Božího, jehož se byl 3. října t. r. Saladin zmocnil. — I císař rozepsal na 27. březen 1188 sněm říšský do Mohuče, kdež se mělo o této výpravě křižácké jednati. — Na sněmě tom císař sám první ozdobil prsa svá křížem a jeho příkladu následoval

*) Erben, Regg. I. str. 178, č. 391.

**) Václav Soběslavic, jak jest pravděpodobno, asi hned po nezdaru odboje r. 1184 uprchl a nebyl tedy asi předmětem smlouvy Knínské, jak se Dudík domnívá. (Děj. Mor. IV. 58.)

***) Jarloch k r. 1182 a 1187. F. R. B. II. 479—481 a 508.

i syn jeho, Bedřich, vévoda Švábský, a přečetní jiní knížata říše, mezi nimi i vévoda Český Bedřich. — Zdali také Konrád Ota na sněmě Mohučském byl přítomen a již zde přijal kříž, o tom nemáme žádné zprávy; avšak jisto jest, že ne-li tehdy, aspoň později tak učinil a že teprve pozdější události politické zdržely jej od splnění slibu. Uvádíť ho letopisec Ansbert mezi knížaty křížem zdobenými, kteří buď smrtí buď porušením svých slibů vystoupili z řad křižáků,*) a kronikář Jarloch praví o něm, že pro nedávné nabytí knížectví Českého opustil cestu Kristovu.**)

Ale ještě než čeští křižáci vytáhli do pole, zemřel vůdce jejich kníže Český Bedřich dne 25. března 1188.***)

III. Konrád Ota vrchním knížetem Českým.

Jest zcela přirozeno, že nástupcem Bedřichovým se stal posavádní markrabě Moravský Konrád Ota. Vynikalť zajisté mnohými přednostmi nad všechny Přemyslovce žijící a mimo to byl již před sedmi lety velmoži českými na vévodský stolec v Čechách povolán. — Při osudném odtržení Moravy od Čech obrátil ovšem i Konrád Ota jako spoluvinník Bedřichův, jemuž se odtržení to především za vinu kladlo, ostří veřejného mínění proti sobě, ale získal si opět starou přízeň šlechty české, když ve smlouvě Knínské z vlastního popudu se smířil s knížetem Bedřichem. — Ale také okolnost, že Konrád Ota i potom zůstal samostatným markrabětem na Moravě, doporučovala ho šlechtě české za kandidáta trůnu; neboť jedině tak mohlo se zabezpečiti trvalé sjednocení Čech a Moravy, kdežto jinak bylo stálé nebezpečí, že opět se vraceti budou neblahé výjevy roku 1185, jestliže nový kníže Český opět se octne ve sporu s mocným markrabětem Moravským.

To byly asi pohnutky, které přiměly velmože české, že po smrti Bedřichově na trůn volali Konráda Otu. Jakmile k tomuto došla zvěsť, že zvolen za vévodu Českého, ihned spěchal do Čech, aby se zmocnil stolce vévodského. — Prahu ještě držela vdova po zemřelém knížeti, vévodkyně Eliška, nechtíc

*) Ansbertus, Historia de expeditione Friderici imperatoris. — Pragae 1827. Ed. Dobrovský, pag. 24.

**) Jarloch k r. 1189. F. R. B. II. 508.

***) Jarloch na uv. místě. — Letopisy Pražské k r. 1188. F. R. B. II. 379.

hrad Pražský dříve vydati novému vévodovi, pokud jí tento nevykáže nějaké vdovské sídlo; Konrád Ota dostal Prahu teprve, když jí slíbil Olomoucko za vdovskou výživu.

Tohoto slibu Konrád Ota nedodržel; patrně učinil tak proto, že Olomoucké knížectví chtěl uděliti dospěvším zatím synům Oty III. Olom., Vladimírovi a Břetislavovi.*)

Nastoupiv na trůn ihned z vyhnanství povolal knížete Václava Soběslavice a Děpolta II. Děpoltice; tomuto vrátil otcovský podíl jeho, župy Čáslavskou, Chrudimskou a Vratislavskou,**) onomu pak poskytl výživu při dvoře svém. —

Přátelský poměr nového knížete Českého ku dvoru císařskému a nastávající výprava křižácká, která císaře volala do dalekých končin Syrie a Palaestiny, vzbuzovaly naději, že obě země sesterské, Čechy a Morava, se již nerozdvojí, nýbrž že zůstanou spojeny pod jedním panovníkem. A to se také skutečně splnilo. — Na říšském sněmu v Řezně ku konci měsíce dubna r. 1189, posledním to, který císař před svou výpravou do Palaestiny konal, Konrád Ota obdržel od císaře korouhve lenní, aniž o nějakém odtržení Moravy od Čech bylo řeči.***) — Tak císař mlčky zrušil ono neblahé rozdvojení Čech a Moravy, jež před sedmi lety v témž městě byl spůsobil osudným výrokem svým. Okolnost ta ještě více upevnila náklonnost Čechů ku Konrádu Otovi, a všichni s důvěrou obraceli své zraky k novému knížeti, skládajíce v něho stkvělé naděje.

Na sněmu Řezenském vyložil asi nový vévoda Český císaři, jak nesnadnou úlohou jest za stávajících poměrů říši Českou dobře spravovati, a že mu tedy nemožno, aby osobně se zúčastnil výpravy křižácké, jak byl slíbil. Některý z biskupů

*) Že tak později a sice na sněmu Pražském učinil, o tom srov. pozn. *) na stránce 310. a příslušný text nahoře. — Vdova Eliška zemřela ostatně nedlouho na to již r. 1190. (Dudík, Děj. Mor. IV. 68.)

**) Letopisy Pražské k r. 1189. F. R. B. II. 379. — Po sněmu Řezenském z 5. března 1187 měl býti Děpolt II. pro své libovolné nakládání s jměním církevním dle rozkazu císařova uvržen do vězení, ale týž zvěděv záhy o tom spasil se útěkem do ciziny. (Srov. Dudík, Děj. Mor. IV. 59—62.) Povolání Vácslava z vyhnanství dosvědčuje podpis téhož na darovací listině kněžny Helichy (= Hailiky) z r. 1189. (Cod. dipl. Mor. I. 330.)

***) Jarloch k r. 1189. F. R. B. II. 508 — Že sjezd se konal 23. dubna 1189 vyplývá z „Annales Colonienses maximi ad a. 1189. Pertz. S. S. XVII. 796. a „Contin. Zwetlen II. ad a. 1189.“ Pertz. S. S. IX. 543.

pak Konráda Otu jeho slibu zprostil, a on pak pohnul kněžice Děpolta II., aby se postavil v čelo českého voje křižáckého.*)

Hned na počátku panování bylo novému knížeti Českému osvědčiti udatnost a nadání vojevůdcovské ve službách říšských. Bylot mu totiž od správce říšského, krále Jindřicha VI., uloženo, aby ve jménu říše zakročil jako rozsudí v tuhých sporech markraběte Míšeňského a jeho syna, jež právě propukly v krutou válku domácí. Tehdejší markrabě Míšeňský Ota, příjmím Bohatý, z rodu Wetinského, měl totiž dva syny, Albrechta a Dětřicha. Proti staršímu Albrechtovi popudila jej prý choť jeho Hedvika, jejímž vyhýčkaným miláčkem byl mladší Dětřich, a přiměla jej, že Albrechta vydědil. Tento zmocnil se proto po Hromnicích r. 1189 otce svého a dal jej střežiti strýci Konrádovi, synu Děda, hraběte Vých. Marky, na nějakém hradě Děvíně. Marka Míšeňská stala se následkem toho jevištěm stálých půtek přívrženců obou stran. Proto nařídil císař Bedřich I. na Řezenském sněmě v dubnu r. 1189, aby markrabí Ota Míšeňský byl z vazby vyproštěn. Tak se také skutečně stalo, ale poněvadž výminky propuštění markraběti se naprosto nelíbily, nařídil tento brzy opět přívržencům svým, aby příměří zrušili. Tak došlo ku novým půtkám mezi přívrženci otcovými a synovými, při kterých celá země opět krutě jest pustošena mečem a ohněm. I nařídil tudíž správce říšský král Jindřich VI., zaměstnán jsa důležitějšími záležitostmi, Konrádu Otovi, aby jménem jeho jako rozsudí v Míšni zakročil.**) A tento nemeškal s provedením tohoto čestného úkolu, a hned v 2. polovici května r. 1189 podnikl výpravu do Míšně v čele značného a vybraného voje českého.***) Zpustošiv

*) Letopisy Pražské k r. 1189. F. R. B. II. 379.

**) Přidali jsme se ku náhledu Palackého (Děj. nár. čes. I. 2. str. 92), že Konrád Ota podnikl výpravu Míšeňskou z rozkazu Jindřichova, poněvadž Jarloch k r. 1189. (F. R. B. II. 508) výslovně praví, že Konrád Ota Míšeň z rozkazu Jindřichova pustošil, kdežto pro náhled Dudíkův, že by byl Konrádu Otovi rozkaz k výpravě Míšeňské od císaře Bedřicha již na sněmu Řezenském v dubnu 1189 byl dán, nemáme dokladu v pramenech; neboť letopisy Pegovské pouze praví, že císař před odjezdem svým nařídil, aby Ota Míšeňský byl z vězení propuštěn.

***) Annales Pegavienses ad a. 1189. Pertz. S. S. XVI. 266 a 267: „Interim dux Boëmiae, nomine Otto, qui de Mererin transpositus fuerat, Misnam cum exercitu venit." — Před tím se mluví o odchodu císařově z Řezna, který se stal 11. května 1189, takže tato výprava Míšeňská padá do 2. polovice a bezpochyby na konec května 1189.

a zloupiv krajinu Míšeňskou konečně obě strany pohnul k tomu, že se naklonily ku smíru, kterýž pak 10. srpna 1189 na říšském sněmu ve Würzburce trvale zjednán. Vítězní Čechové vraceli se do vlasti své s bohatou kořistí; neboť dle letopisce Pegovského odnášeli ze země na 30 000 hřiven stříbra, jež uloupili z bohaté pokladny markraběcí. Přálo tedy Konrádovi Otovi štěstí již při prvním podniku jeho vlády, a jest přirozeno, že vítězný kníže s vracejícím se vojskem s jásotem jest vítán od svých poddaných.

Hned po návratu svém z výpravy Míšeňské vypsal Konrád Ota, jak se zdá, sněm zemský do Prahy na den 15. června r. 1189.*) O jednání sněmu toho nemáme sice žádné zprávy, ale vzhledem k událostem na to následujícím jednalo se na něm asi o trvalém upravení státoprávního poměru Moravy k Čechám a o uspokojení Přemyslovců žijících. Co se týče první záležitosti, Konrád Ota vzdal se na sněmě tom především asi titulu markraběte Moravského a prohlásil, že Morava má opět tvořiti jeden státní celek s Čechami.**) Bezpochyby vzdal se titulu markraběcího jen pro svou osobu, obávaje se zřejmě

*) Cod. dipl. Mor. I. 330: „in communi colloquio Bohemorum Pragae habito XVII. Kal. Julii 1189." — Ač nemáme o jednání sněmu toho žádných zpráv, přece ta okolnost, že na svolaném na to generálním sněmu v Sadské prohlášena byla známá „Statuta Konráda Oty", obsahující důležité zákony, jež měly býti základem společenského života v Čechách i na Moravě, nasvědčuje tomu, že na užším, předcházejícím sněmu Pražském byla změna nastavší v státoprávním postavení Moravy dříve na jisto postavena a souhlasem velmožů českých uznána. (Dudík, Děj. Mor. IV. 74.)

**) Že tak učinil, soudíme z toho, že v zakládací listině Lucké roku následujícího se sám tituluje: „ego Otto, Dei gracia Boëmorum dux, quondam marchio Moraviae" (Cod. dipl. Mor. I. 334.) — Náhled Koutného (Der Přemysliden Thronkämpfe, 56 a 57.), jakoby Konrád Ota tímto dodatkem byl chtěl jenom na paměť uvésti, že ještě, když byl markrabětem na Moravě, položil základ ku klášteru onomu, nezdá se nám správným. — Neboť kdyby byl Konrád Ota dodatek ten učinil pouze k tomu cíli, byl by jej zajisté položil do promulgace a narrace, kde o založení kláštera se mluví („quod ego Otto, dei gracia dux Boëmorum et nobilissima mater nostra . . . . monasterium in Luca . . . . . . construximus") a nikoli do samostatné intitulace a inskripce („Otto, dei gracia Boëmorum dux, quondam marchio Moraviae, in perpetuum. Amen"), která od promulgace a narrace před tím uvedené je delší samostatnou arengou oddělena. — Na tom místě zdá se nám, že onen dodatek má hlubší politický význam, jaký mu přikládá Dudík (Děj. Mor. IV. 72.)

zrušiti usnesení sněmu Řezenského z r. 1182. — Aby pak tuto závislost Moravy od Čech opět v plné míře ku platnosti přivedl a zároveň opatřil žijící Přemyslovce z moravských linií, rozdělil mezi ně Moravu, vyjímajíc rodinné své knížectví Znojemské, ačli již dříve tak neučinil. A sice udělil knížectví Olomoucké synům Oty III., někdy knížete Olomouckého, Vladimírovi a a Břetislavovi, knížectví pak Brněnské Spytihněvovi a Svatoplukovi, synům Vratislava, druhdy knížete Brněnského*). Seznalť Konrád Ota z vlastní zkušenosti, jak zhoubné pro říši Českou jsou zahraniční pikle vypovězených a výživy zbavených Přemyslovců. — Z téhož důvodu, jak již uvedeno, hned po nastoupení trůnu z vyhnanství povolal Děpolta II. a Václava Soběslavice.

Aby usnesení sněmu Pražského byla přijata i od velmožů moravských, jejichž země se především týkala, svolal Konrád Ota ještě téhož roku všeobecný sněm pro celou říši Českou do Sadské v kraji Bydžovském, na kterémž měli účastenství také Moravané, čímž státní jednota Čech a Moravy poprvé od r. 1182 opět byla ku platnosti přivedena.**) Byla tedy na sněmu v Sadské usnesení sněmu Pražského asi znovu na přetřes vzata a velmožům moravským ku schválení předložena. — Hlavním však předmětem sněmu Sadského bylo vyhlášení známých „Statut Otových neb Konrádových“, která mu jako prvnímu domácímu

*) Uvádějíť se v zakládací listině Lucké r. 1190 jako svědkové „Wladimirus et Brecizlaus, frater ejus, duces Moraviae“ (Cod. dipl. Mor. I. 332); že tito knížata obdrželi Olomoucko, tomu nasvědčuje jiná listina z r. 1195 (Cod. dipl. Mor. I. 340). — V téže listině z r. 1195 se uvádějí Svatopluk a Spytihněv jako knížata Brněnští; ač tito teprve r. 1195 jako knížata Brněnští se připomínají, přece zdá se, že již na sněmě Pražském r. 1189 podobně jako Vladimír a Břetislav dostali úděl otcovský, ježto byli v té době již rovněž dospělí, a nedalo by se tedy při politice Konráda Oty vysvětliti, proč by je vylučoval z rodinného jejich údělu.

**) Potvrzovací listina o darování Hroznatově Johannitům, jediný doklad toho sněmu (Cod. dipl. Mor. I. 329. — Srov. pozn. následující). jest jen co do roku datována a Boček ji klade před darovací listinu Plasskou na sněmě Pražském $^{15}/_{6}$ 1189 vydanou. — Ale jest nemožno, aby před 15 červ. 1189 ještě jiný sněm od Konráda Oty byl konán; neboť Bedřich † 25. břez. 1189, na to zvolený Konrád Ota obléhal hrad Pražský, konečně docílil vydání jeho, pak v 2. pol. dubna konal se říš. sněm v Řezně, kde Konrád Ota obdařen lénem českým, kterýž sněm trval až do prvních dnů května, pak v 2. pol. května následovala výprava Míšeňská; to vše jistě dobře vyplnilo oněch 7 neděl, které od nastoupení Konráda Oty do sněmu Pražského uplynuly.

zákonodárci českému v kulturních dějinách našeho národa zjednala nezapomenutelné jméno.*) Jestiť to první objemnější památka našeho domácího práva obyčejového; kdežto dřívější naše památky právní (edikt Boleslava II., dekréta Břetislavova z r. 1039 a výsady Vratislavem II. kolem r. 1080 a Soběslavem II. asi před r. 1178 Němcům pražským udělené) potvrzují vesměs jen práva cizí a vytýkají jen odchýlky od práva domácího, zde poprvé v souvislosti sepsáno a opraveno jest domácí právo obyčejové. — Bohužel nezachovala se nám tato vzácná památka právní v původním znění, nýbrž jen v pozdějších potvrzeních krále Přemysla Otakara I. pro Znojemsko z roku 1222 a pro Brněnsko z r. 1229 a knížete Oldřicha pro Břeclavsko z r. 1237, která však na textu jejich jen málo změnila.**) — Statuta Konrádova obsahují hlavně předpisy o příslušnosti a složení soudů hradských a řízení před těmito soudy, ku kterým se připojují asi tři neb čtyři předpisy práva hmotného, civilního i trestního.***) Příčinou sepsání jejich byl jednak „zmatek u vykonávání práv a v državnostech soukromých, jaký hrozné boje Přemyslovců o trůn v 11. a 12. stol. způsobily, jednak libovůle a přehmaty úředníků hradských, jimž se měla přítrž učiniti těmito statuty“,†)

*) Že toto vyhlášení „Statut Otových“ bylo hlavním předmětem sněmu Sadského, dosvědčuje všeobecná klausule, jíž se končí výpočet svědků v zmíněné listině Sadské: „et alii multi abbates, clerici, monachi, milites tam de Moravia, quam de Bohemia, qui convenerant in Sazka ad audienda statuta ducis Ottonis.“ (Cod. dipl. Mor. I. 329.)

**) Cod. dipl. Mor. II. 140 (per extensum V. 225), II. 209 a 325. — Kromě toho jest ještě více vydání těchto statutů. — Nejlepší ze všech jest vydání pořízené Dr. Herm. Jirečkem v jeho „Codex juris bohemici“. Tom. I. pag. 43–57. 62—65, 68—72 (na §§ rozdělené). — České parafrase těchto statutů podali Dr. Jičínský v Právníku (Roč. IV., 649 a násl.) a Dudík (Děj. Mor. IV. 224—235); důkladný rozbor a kommentář jich máme od V. Brandla v Právníku (Roč. 1873 216–224 a 253—259), předpisy jejich se srb. zákonníkem Štěpána Dušana srovnal Palacký (Děj. nár. čes. I. 2. 299 a násl.) — Že tyto konfirmace z l. 1222, 1229 a 1237 skutečně jsou potvrzením oněch „Statuta ducis Ottonis“, v tom srov. 1. část tohoto životopisu sub. I. 3.

***) Hradské soudy = župní soudy = cúdy. — Srov. Čelakovský, Povšechné čes. dějiny právní, Ottův Slov. Nauč. VI. 480, 481.

†) Brandl, Statuta Conradi, Právník (Roč. 1873. 219 a 220). — První příčina vysvítá z § 1., který chrání pokojné držení statků od dob Konráda Oty nenařčených (— bylo tedy mnoho statků naříkatelných t. j. násilně zjednaných —), druhá pak z četných předpisů proti přehmatům úředníků hradských.

jakož i snaha sjednotiti obyčeje právní z různých krajů říše České. — Jsme toho náhledu, že Konrád Ota vydal svá Statuta pro celou říši Českou, jen že bylo jich znění pro Čechy poněkud jiné než pro Moravu. — Nám zachovala se jen potvrzení oněch publikací statut Konrádových, jež pro Moravu byla určena, jejichž znění snad ve všech krajích moravských úplně se shodovala, takže odchýlky vyskytující se v zachovaných z různých krajů konfirmacích, jež z různých let pocházejí (Znoj. 1222, Brň. 1229, Břecl. 1237), teprve na vrub té které pozdější konfirmace vždy možno přičísti. — Statuta pro Čechy vydaná nemohla ovšem míti takové znění, jaké nám poskytují zachované konfirmace moravské, zejména ustanovení, kde se mluví o soudech panských na jednotlivých hradech župních,*) nemohlo nikdy v Čechách platiti, ježto tam o takových sjezdech panstva nikde zpráv nemáme, kdežto na Moravě ještě po celé století XIII. „sjížděla se šlechta z celé země i s úřednictvem v některých důležitějších městech (v Brně, Olomouci, Znojmě a Opavě) v době zasedání cúd krajských ku sněmům nebo sjezdům, jež byly zároveň soudy zemskými neb panskými“, čehož stopy v dualismu zem. soudů a desk moravských se zachovaly až do pol. století XVII.**) Pokud však ostatní ustanovení českých statut se s moravskými publikacemi shodovaly neb se od nich lišily, nelze ovšem určitě říci, ale pravděpodobnějším je, že nebyly rozdíly ty značné, ježto šlo asi zákonodárci co možná o nejúplnější sjednocení obyčejů právních v různých krajích říše České.***)

---

*) Zejména §§ 21—23 Znoj. §§ 28—30 Brň. a §§ 29—31. Břecsl. konfirmace dle rozdělení Jirečkova.

**) Dr. Jar. Čelakovský, O deskách krajských a zem. v zemích čes. (Otisk z Ottova Slov. Nauč.) Praha 1893. str. 3. a 15.

***) Otázka o obvodu platnosti statutů Konrádových jest sporná. — Palacký (Děj. nár. čes. I. 2. str. 299), Dudík (Děj Mor. IV. 74. 220) a dr. Herm. Jireček (Codex juris bohemici. Tom. I. 53.) a nejnověji prof. dr. Jos. Kalousek (O staročeském právě dědickém a královském právě odúmrtném na statcích svobodných, Rozpravy čes. akademie, roč. III. tř. 1. č. 1. str. 6 a 7) jsou náhledu toho, že statuta ta prohlášena v Sadské pro Čechy i Moravu; Brandl (Kniha pro každého Moravana 2. vyd. 153), že byla vydána pouze pro Moravu, kdežto prof. dr. Jar. Čelakovský ve svých „Povšechných čes. dějinách právních“ (zvl. otisk 7. Ottův Slov. Nauč., VI. 456) zase projevuje mínění, že Konrád Ota dal statuta ta sepsati, aby právní obyčeje krajů morav. sjednotil a obyvatelům tamnějším zjednal ochranu před utiskováním úředníků hradských a pokládá sice po-

Uspořádav vnitřní poměry své říše Konrád Ota počal také bráti živější účastenství na zahraničných záležitostech. — Tak zúčastnil se o nejbližších velkonocích (r. 1190) říšského sněmu ve Frankfurtě,*) na kterém jednak přišly na přetřes staré spory panujících Hohenštaufů s Welfy, zejména s Jindřichem Lvem, jednak ustanovena na jaro příštího roku výprava do Italie, kde král Jindřich VI. ku platnosti chtěl přivésti dědické právo své a své manželky ku království Sicilskému.**)

Dne 16. listopadu 1189 zemřel totiž bezdětek Vilém II., král obou Sicilií, a jedinou dědičkou jeho stala se teta jeho Konstancie, manželka Jindřichova, jejíž právo dědické ku království Sicilskému bylo uznáno již za živobytí krále Viléma. Ale v lidu požíval všeobecné obliby Tankréd z Lecce, nemanželský bratranec Vilémův. Ten také po smrti Vilémově většinou velmožů sicilských zvolen za krále a již v lednu 1190 korunován v Palermě korunou Sicilskou, o vánocích pak téhož roku obdržel i od papeže Klimenta III. Sicilii v léno. — Musil si tedy Jindřich VI. co nejvíce pospíšiti, chtěl-li svým právům ku koruně Sicilské plat-

---

dobné sepsání obyčejového práva v Čechách v téže době sice za možné, ale má za to, že dokladů pro to není. — I jest prof. Čelakovský toho náhledu, že byla-li vůbec statuta Konrádova v Čechách prohlášena, že nemohla míti takové znění, jaké nám poskytují zachované konfirmace moravské, co se týče organisace soudní My přidali se sice k náhledu tomuto, ale máme publikaci statut Konrádových v Čechách nejen za možnou, ale i za positivně doloženou klausulí současné listiny Sadské z r. 1189 shora v pozn. 139. uvedenou, ježto se nám zdá, že by byla bývala porada o statutech těch nejen s velmoži moravskými, ale i českými na společném sněmu česko-moravském zbytečnou, kdyby byla statuta Konrádova platila jen na Moravě. (Tak i prof. dr. Kalousek, cit. dílo, str. 6.) — Ale nehledíc k dokladu tomu opíráme tvrzení své, že statuta Konráda Oty byla vydána i pro Čechy, ač v jiném poněkud znění než pro Moravu i o vnitřní důvody, ježto máme za to, že ustálení nejistých poměrů držby a ochrana obyvatelstva proti přehmatům úředníků hradských, jež byly vedle unifikace práva obyčejového účelem sepsání těchto statut, stejně se asi jevily nutnými v Čechách i na Moravě a kromě toho, že celá politika Konráda Oty po jeho nastoupení na trůn Český směřovala k utužení svazku mezi Čechami a Moravou, což zajisté ve spojení s ostatními uvedenými okolnostmi oprávňuje ku náhledu, že Konrád Ota chtěl sjednotiti pokud možná právní obyčeje celé říše České, ponechávaje jen takové odchylky, jež jsouce dávným obyčejem hluboce zakořeněny tak snadno se nedaly odstraniti.

*) Cod. dipl. Mor. I. 330, 331.

**) Chronicon Magni presbyteris ad a. 1190. Pertz. S. S. XVII. 513.

nosti zjednati; proto uzavřel s Jindřichem Lvem jakési narovnání a počal se pilně připravovati ku zamýšlené výpravě italské.

Konrád Ota slíbil bezpochyby již na sněmu Frankfurtském o velkonocích r. 1190, že se osobně zúčastní výpravy sicilské; toužilť chrabrý a ctižádostivý duch jeho po nových vavřínech válečných, k nimž výprava italská poskytovala stkvělou příležitost. — Za tím účelem Konrád Ota svolal v říjnu 1190 sněm zemský do Prahy, kdež asi rokováno jednak o ustanovení vladaře, jenž za nepřítomnosti knížete měl zemi spravovati, jednak v pomoci, kterou měla země povoliti.*) Na sněmě tom vydána dne 25. října 1190 též nadací listina pro nový klášter praemonstrátský na Moravě. V Louce nedaleko Znojma, v úrodné kotlině na levém břehu Dyje,**) dokončil totiž Konrád Ota společně s matkou svou, kněžnou Marií, teprve nedávno stavbu kláštera, kterýž nyní na sněmu Pražském bohatě nadal a řádu praemonstrátskému odevzdal.***)

Nedlouho na to, jak se zdá, odebral se Konrád Ota do Němec, aby se připojil s vojem svým k vojsku krále Jindřicha VI., který se dal patrně již po vánocích r. 1190 na pochod, neboť 6. ledna 1191 byl v Bolzaně.†) Císaře doprovázelo z Němec málo knížat; v letopisech jmenují se pouze arcibiskup Kolínský Filipp a Konrád Ota. — Později teprve připojila se k vojsku Jindřichově celá řada vynikajících knížat říšských, mezi nimi i královna Konstancie, která teprve za příznivějšího počasí jarního svého manžela do Italie následovala.

---

*) Svolání tohoto sněmu dosvědčuje zakládací listina Lucká: „Actum publice in curia nostra Pragae anno . . . . . 1190“ (Cod. dipl. Mor. I. 332.) — O jednání sněmu toho nemáme rovněž žádné zmínky, ale po 2 měsících na to následující výprava italská dává nám účel jeho uhodnouti; neboť zahraničné výpravy válečné nemohly se na útraty zemské dáti beze svolení sněmu, jenž na ně povoloval potřebný náklad, delší pak nepřítomnost knížete mimo zemi vyžadovala, aby se postaral o nějakého správce země, se kterým by šlechta souhlasila.

**) Klášter zrušen r. 1784, v stavení umístěna nyní škola vojenská, ale ve jméně německém dosud se zachovala reminiscence na někdejší klášter (Kloster Bruck = Louka).

***) Cod. dipl. Mor. I. 331.

†) Böhmer, Regesta imperii, str. 147, č. 2747.

Zima byla, jak se zdá, dosti mírná,*) a tak vojsko německé záhy se dostalo přes temena Alp do Lombardie. — V únoru odpočívalo vojsko Jindřichovo v Bologni,**) pak se postupovalo k Římu. — Než ještě dorazili do „věčného města", zaletěla do tábora německého zvěsť, že papež Kliment III. zemřel. — To se stalo asi mezi 25. a 26. březnem 1191. — Nástupcem Klimentovým stal se kardinál Hyacinth, jenž přijal jméno Coelestina VIII. a byl již dne 14. dubna 1191 na papežství posvěcen. — A právě v té době dorazil Jindřich a s jeho vojem i Konrád Ota do Říma; neboť již 15. dubna 1191 vstavil nový papež v chrámu sv. Petra korunu císařskou na hlavu Jindřichovu a na zejtří 16. dubna korunována i manželka jeho Konstancie. — Při slavném aktu tom byl přítomen i Konrád Ota, bezpochyby „první panovník Český, který se díval na slavnost takovou".***) Dne 19. dubna shledáváme Konráda Otu v Tivoli, kde císař Jindřich za souhlasu knížat říšských vynesl nález o nescizitelnosti statků biskupských a opatských.†) Od Říma postupoval rychlým pochodem k Neapoli, města za městem dobývaje, a jemu v patách stále vojsko české. — Atina, Capua, Averso, Salerno a mnoho jiných měst padlo do rukou jejich, a dne 25. května spatřili cimbuří Neapolská netušíce, že většinu z nich zde očekává zhoubná smrt. — V Neapoli se uzavřel místodržitel a svat Tankrédův, hrabě Richard z Accery. — Na počátku června počalo obléhání města††) a trvalo až do září, ale bez výsledku. — Za nesnesitelného vedra letního vypukl v táboře německém krutý mor, jehož obětí se stala většina knížat u Neapole přítomných, mezi nimi i Konrád Ota. — Ještě 17. června 1191 objevuje se podpis jeho na jedné listině císařské v táboře před Neapolí vydané,†††) ale dne 9. září byl i on zasažen morem zhoubným, naleznuv v Italii místo slávy

*) Bylť císař dle listin již 21. ledna u Lodi. (Böhmer, Regesta imp. str. 147. č. 2748.)

**) Böhmer, Regesta imperii, str. 147, č. 2749 2754.

***) Erben, Regg. I. str. 185, č. 407. — Aspoň nemáme zprávy o žádném z dřívějších knížat Českých, že by byl při korunovaci císařské v Římě přítomen býval, a lze tedy přistoupiti k shora uvedenému tvrzení Palackého. (Děj. nár. čes. I. 2. 92.)

†) Erben, Regg. I. str. 185, č. 408. — Pertz, Legg. II. 194.

††) Böhmer, Regesta imperii, str. 148, č. 2765.

†††) Cod. dipl. Mor. I. 333.

předčasný hrob.*) Tělo jeho bylo již dne následujícího v klášteře Monte Cassinském pochováno, kosti pak vyvařeny byvše přeneseny jsou do Prahy, a tam 11. listopadu 1191 slavně pohřbeny.**)

Tak skončil první markrabě Moravský a první domácí zákonodárce český, daleko od vlasti své. — Smrt jeho způsobila v Čechách nemalý zármutek; neboť celý národ kladl v osvíceného a statečného knížete toho veliké naděje. — Tento všeobecný zármutek nejlépe tlumočí Letopisy Pražské těmito vřelými verši:

„Quique gemant flentes super hunc et corde dolentes!
Ach! Ach! Conrade, dux crebro commemorande,
vivas in Christo, mundo translatus ab isto!“

A nemnoho Přemyslovců zasluhuje vzpomínky takové tou měrou jako slavný Konrád Ota. — Jím padl poslední potomek Znojemské větve Přemyslovců, ale právě tato poslední ratolest byla nejmohutnější a nejkrásnější.

Manželka jeho Hailika či Helicha přežila jej o mnoho let, neboť se připomíná ještě r. 1214 v jedné listině Bavorského vévody Ludvíka klášteru Unterstorfskému vydané.***)

*
* *

Výtečné vlastnosti Konráda Oty uznávali již vrstevníci jeho doma i v cizině. — Tak zejména opat Jarloch, hlavní letopisec český té doby, celou řadu jich na odiv staví. — Již na jeviště své kroniky uvádí Konráda Otu s vřelou pochvalou jeho neobyčejné spravedlivosti a moudrosti („Conradum

*) Annales Marbacenses ad a. 1191. Pertz. S. S. XVII. 165. — Contin. Claustroneob. II. et III. ad a. 1191. Pertz. S. S. IX. 618 a 633. — Annales Staderburgenses ad a. 1191, Annales Aquenses ad a. 1191. Pertz, S. S. XVI. 214 a 687. — Gislebert, Chronicon Hannoniense ad a. 1191. Arnoldi et Helmoldi Chronica Slavorum ad a. 1191. Pertz. S. S. XXI. 574 a 182. — Letopisy Pražské k r. 1190 (správně 1191) Jarloch k r. 1191. — F. R. B. II. 379 a 509. — Jarloch a nekrolog Podlažický (Dudík, Forschungen in Schweden, 420). udávají za den úmrtí jeho: 9. září. — Nekrolog Monte — Casinský (rukopis, kod. č. 47) má 10. září, což jest nejspíše den pohřbu jeho v klášteře tom. — Nekrolog Olomoucký (Rukopis v kapit. archivu Olom., vel. fol. sign. E. I. 40) uvádí 11. listopad, což bude asi den pohřební jeho kostí v Praze.

**) Jarloch na uved. místě. — Srov. pozn. předešlou ku konci.

***) Monumenta Boica, Tom. XIV. pag. 141 a 142: „et hoc annuente et petente cognata sua Hailca, quondam ducissa Boëmiae“. — Nekrolog Unterstorfský klade smrt její k 13. srpnu. (Mon. Boica, Tom. XIV. pag. 169.)

Znoymensem, virum valde probum et sapientem".*) Při návštěvě opata Gottšalka u markraběte Konráda Oty dotýká se velmi výrazně vroucí zbožnosti Konrádovy, sděluje nám, že „markrabě, kdykoli jen mohl, s radostí naslouchal slovům života z úst opatových", a při téže příležitosti odhaluje nám velmi dojemně i něžné a soucitné srdce Konrádovo, když líčí jeho synovskou péči o churavého opata.**) Konrádovu chrabrost i nadání vojevůdcovské při nesčetných jeho výpravách válečných téměř stále nám na odiv staví, jako zase většina jeho akcí politických, jak nám je Jarloch líčí, prozrazuje neobyčejnou státnickou prohlédavost, ale i velikou ctižádost.

I současné letopisy Pražské velebí Konráda Otu jako knížete znamenitého („dux laudabilis") a želí jeho předčasné smrti verši velmi vřelými, doporoučejíce ho časté vzpomínce potomstva.***)

Než i v cizině byly tyto výtečné vlastnosti Konrádovy všeobecně uznávány a obdivovány. — Tak opat Lubecký Arnold, pokračovatel Helmoldovy „kroniky Slovanů", slaví při obléhání Neapole r. 1191 Konráda Otu a arcibiskupa Kolínského Filippa jako knížata, v nichž hlavní síla voje německého spočívala („in quibus maximum robur consistebat").†) Ale ještě více jej zasypává chválou vzdálený od Čech kancléř hraběte Hennegavského, letopisec Gislebert, velebě jej jako knížete slavného, spravedlivého, osvíceného a vzdělaného („dux Boëmiae, princeps illustris et probus et sapiens et satis litteratus").††)

Všechny tyto vynikající vlastnosti Konrádovy jaksi nejvíce se soustřeďují na konci života jeho, když se stává vládcem celé říše České. Rukou moudrou a energickou snaží se říši své dlouhými boji o trůn tak rozervané opět vrátiti mír a pořádek. Vypuzené Přemyslovce volá z vyhnanství a úděly neb důstojnou výživou je zaopatřuje; aby si zabezpečil lásku a oddanost

*) Jarloch k r. 1176 (správně 1175). F. R. B. II. 471.)

**) Jarloch k r. 1184. F. R. B. II. 497 a 498.

***) Letopisy Pražské k r. 1189 a 1190 (správně 1191). F. R. B. II. 379. — Verše ty uvedeny nahoře při smrti Konráda Oty.

†) Arnoldi et Helmoldi Chronica Slavorum ad a. 1191. Pertz. S. S. XXI. 182.

††) Gislebert, Chronicon Hannoniense ad a. 1191. Pertz. S. S. 574.

svých poddaných, při každém důležitějším kroku táže se na sněmích o souhlas a radu velmožů své říše; by opět upevnil tak mocně otřesený řád právní v zemi, dává na jisto postaviti a doplniti platné právo obyčejové a prohlašuje je za souhlasu veškeré šlechty za všeobecný zákonník říše České. A na sklonku svého života ještě výpravou italskou znovu před celým světem proslaví chrabrost českou od dob krále Vladislava po celé téměř Evropě proslulou.

František Bohumír Štěpnička.

Příspěvek k dějinám vzkříšení literatury české.

Podává Šilhavý Frant.

(Dokončení 3.)

Z jeho básní lyrických zamlouvají se mnohé svým vřelým citem vlasteneckým; z těch zejména uvésti sluší „Na Vyšehrad," kdež opěvuje se dávná sláva Vyšehradu od Kroka počínaje, a „Cit vlastenecký," kdež jeví se neskonalá radost a jásot z toho, že za císaře Františka I. jazyk český r. 1816 na gymnasia vlasti jest uveden.

Mezi těmito lyrickými básněmi jest též mnoho básní příležitostných, kteréž jsou význačnou známkou oné vlastenecké doby, jsouce věnovány poctě nebo památce většiny tehdejších spisovatelů českých. Ze všech vane onen vlastenecký duch, vroucí lásku k vlasti a upřímná snaha a naděje v oživení a zvelebení národnosti naší; jsou to zejména: Na Zděradovu*) Vznešenost přírody, Na smrt B. J. Dlabače, Hrobní nápis J. Rautenkrancovi, Čest k Josefovi Liboslavovi Zieglerovi při jeho promoci na doktorství bohomluvecké na universí Pražské, Na smrt Ant. J. Puchmajera a j.

Druhý díl Hlasu lyry české je zakončen básní „Dík musy vlastenské Josefovi Dobrovskému"; jest výrazem úcty a lásky, jakou měla celá první škola básnická ku svému „učiteli", jímž Josef Dobrovský této družině básnické skutečně byl. —

Celkový dojem, jaký v nás činí sbírka básní Štěpničkových, jest příjemný, milý; jestliže se v ní setkáváme s básněmi ceny

*) Milota Zdirad Polák, jenž vydal báseň „Vznešenost přírody" v Praze roku 1819.

nestejné, musíme uvážiti, v jaké době a za kterých okolností byly psány. Ze všech vane vřelá láska k vlasti a upřímná snaha o zvelebení jazyka českého, a to bylo hlavním jejich účelem. Mimo to jsou důležitým příspěvkem ku poznání tehdejšího sporu literárního o prosodii v českém básnictví, o čemž níže ještě více bude praveno.

Mimo básně původní Štěpnička překládal také z cizích jazyků (několik zpěvů z Illiady a selanek Theokritových), psal povídky, duchovní rozjímání a jiné práce prosaické, tak že nebylo tehdáž časopisu domácího, v němž bychom se s jeho jménem nesetkali; byly to zvláště „Čechoslav,“ Zieglerův „Dobroslav“ a „Rozmanitosti“; zejména v Čechoslavu, jejž Václav Rodomil Kramerius vydával, pozorovati lze, že mu tento časopis hned od svého počátku odevzdal vůdcovství zvláště v básnické části. Přispívaje do něho sám co nejhorlivěji, pobádal také jiné k pilné práci a podpoře; čtemeť v Čechoslavu v červnu 1820 jeho důrazné „Slovíčko k vlastencům“, jež končí těmito slovy: „Vlastenci! zdaliž by i našim časopisům i běžné literatuře vesměs více neprospělo, kdybychom místo ustavičného vychvalování jazyka našeho a jalového rozhorlování a svolávání čtenářstva, jímž se jen sluch uráží, oko unavuje a drahý papír kazí, raději se přičinili pěknými a užitečnými pracemi je (časopisy) v příjemné zahrádky proměniti? — —

Na dobrou věc se vždy kupci najdou.“ —

Jindy mluvě o překládání z cizích jazyků, vybízí ty, kdož na původní práce se nechtěli odvážiti, ku překládání těmito slovy: „Vlastenci! nedbejmež na závistné křiky a užívejme té svobody, které Němec a všichni jiní národové užívali. Koho příroda původní obrazností obdařila, piš původně; koho citem k posouzení krásy a užitečnosti schopným nadala, vyber co užitečného a krásného z ciziny, nechť jest to němčina nebo kterákoliv jiná, a přenes do sadu vlasteneckého. A tak zajisté téhož cíle dojdeme, kterého Němec a před ním jiní národové došli, a — závistné křiky umlknou.“

Štěpnička byl také spisovatelem pro mládež, napsalť „Příklady poučné a výstražné pro mládež,“ spisek dobrý a praktický, z něhož však jenom několik kusů v Čechoslavu r. 1820 bylo vytištěno; pro mládež napsal také Naučné povídky. —

V pozdějších letech svého působení literárního všímal si bedlivě poesie prostonárodní, sbíraje zvláště pověsti národní a místní; tak čteme v Časopisu Musea Českého z r. 1828 moravskou místní pověst „Krvavá svatba“, v níž se vykládá původ známých devíti křížů v lese u Bíteše.

Rovněž sluší připomenouti, že byl Štěpnička až do svého odchodu z Prahy do Brna r. 1825 stálým referentem o českých hrách na stavovském divadle Pražském provozovaných; hrávalo se v prvních letech na stavovském divadle jen v neděli a ve svátek od 4. hod. do 6. hod. odpoledne a to jen v období zimním od sv. Václava do sv. Jana Nepomuckého. V době letní hrálo se česky jenom zřídka kdy při zvláštních příležitostech.

Po jeho odchodu do Brna převzali úřad referentský S. Macháček a J. Chmelenský. —

V dobu pobytu Štěpničkova v Praze spadají oba památné spory mezi tehdejším spisovatelstvem, boj totiž o pravopis a prosodii.

Boj o pravopis vzplanul téměř zároveň s jeho příchodem do střediska literárního, do královské Prahy; na jedné straně stál Jan Nejedlý, professor university Pražské, a s ním celá první škola básnická, všecko téměř starší spisovatelstvo české, hájíce pravopis bratrský, dle něhož se psávalo po *c*, *s*, *z* vždy *y*. Byli to Staromilci či Ypsilonisté.

Na protivné straně stál J. Jungmann s přítelem svým A. Markém, V. Hanka, Fr. Vetešník, hájíce pravopis analogický, na Dobrovského „Lehrgebäude der böhmischen Sprache“ založený, dle něhož mělo se psáti po *c* vždy jenom *i*, po *s* a *z* jen tehdy *y*, když k tomu analogie vede. K těmto Jotistům přidali se záhy všichni mladší spisovatelé, jmenovitě J. Kollár, P. J. Šafařík, Fr. Palacký, Fr. Čelakovský, K. Vinařický, J. Kamaryt, S. Macháček.

Štěpnička stál na straně přítele svého J. Nejedlého, háje pravopis bratrský, jehož ve pracích svých vždy užíval.

Ve sporu tomto, jenž byl velice tuhý a neutěšený a po patnácte let trval, zvítězil na konec J. Jungmann, háje práva volného rozvoje nové češtiny dle ducha národního zvláště spisem svým „Beleuchtung der Streitfrage über die böhmische Orthographie“. Po smrti Nejedlého, jenž zemřel r. 1834., pravopis analogický ujímal se velmi rychle, až konečně zobecněl. — Měrou

mnohem značnější účastnil se Štěpnička boje o prosodii v básnictví českém, jak to pozorovati lze z jeho autobiografie i z předmluvy ku druhému dílu Hlasu lyry české.

Když Štěpnička roku 1818 vydal třetí svazek svých básní — tak totiž o tom sám ve své autobiografii vykládá — vyšel v Prešpurce pod názvem „Počátkové českého básnictví" spisek,*) který přízvučnému a rýmovanému básnictví válku vypověděl, zcela je zavrhuje, a časoměrné básnictví bezrýmé za jediné pravé vydávaje.

Štěpnička jsa naděje, že čtenářstvo brzy pozná nepravost takového domnění, šprýmem toliko je ve vycházejících tenkráte Rozmanitostech a Čechoslavu odbýval, přece však pro uvarování se mrzutosti další vydávání básní svých zastavil.

Brzo však poznal, že se mýlil, nepřikládaje sporu tomu veliké váhy; přidaliť se ke straně hájící časomíru zejména mladší básníci čeští, z nichž nejhorlivějším obráncem básnictví časoměrného byl básník „Růže stolisté" Fr. Lad. Čelakovský.

Přízvučnou prosodii hájila celá první škola básnická a boj proti časomíře podstoupil jménem jejím Šeb. Hněvkovský, ale provedl úlohu předsevzatou zcela nešťastně; střízli á a celkem jalová jeho obrana věci, již hájil, spíše ublížila než prospěla.

Tím přešlo vůdcovství strany přízvučné na Štěpničku; tento jsa podporován Dobrovským, Nejedlým, Puchmajerem a Hněvkovským stál téměř v čele celé strany přízvučné a hájil pravidla její v Čechoslavu a Rozmanitostech co nejhorlivěji a nejdůtklivěji.

Chtěje zjednati náhledům své strany úplného průchodu a dokonalého vítězství, sepsal delší pojednání „Vidění a posouzení přízvuku a časomíry," k němuž připojil více básní přízvučných, vztahujících se k objasnění a potvrzení výroků tam obsažených.

Pojednání to mělo vyjíti v Zieglerově Dobroslavu. Avšak úzkostlivá censura tehdejší, obávajíc se, že by hádky prosodické a grammatické snadno přejíti mohly na jiné, nebezpečnější pole, nepřipustila pojednání ono k tisku, básně však přiložené, které měly býti toliko doklady tvrzení Štěpničkových, dovolila v Dobroslavu vytisknouti.

*) Původcové onoho bezejmenného spisu byli P. J. Šafařík a František Palacký.

Tu sluší poznamenati, že mylně bývalo mnohdy udáváno, jakoby Jungmann býval tím vinen, že pojednání ono nebylo vytištěno, jak o tom píše Čelakovský dne 12. ledna 1822 příteli svému Kamarytovi: „Již byl arch (onoho pojednání Štěpničkova) v Dobroslavu tištěn, ale p. Jungmann zaplativ jej, kázal vytrhnouti a zničiti."

Věc tuto spornou objasnil v Koledě roč. V. čís. 24. z roku 1880. Ant. Rybička, dokázav, že nikoliv Jungmann, nýbrž censor spůsobil, že pojednání Štěpničkovo nebylo vytištěno; dovolává se slov samého Zieglera, vydavatele Dobroslava, jenž mu událosť tu nejednou vypravoval a „vždy slovy takřka stereotypickými."

„Při známé otevřenosti a srdečnosti Zieglerově" — praví Rybička — „neměl jsem příčiny pochybovati o tom, že by se věc jinak byla sběhla, než jak mně ji Ziegler vypravoval. Že pak skutečně Ziegler za to měl, že pouze censor a nikoliv Jungmann byl toho příčinou, že sepsání Štěpničkovo u veřejnost nepřišlo, vychází i z toho, že Jungmann sám tehdy psal Kollárovi (Zeleného Biografie J. Jungmanna str. 229.), kterak Ziegler sobě Jungmannovi stěžoval, že mu censor vymazal — mimo 30 archů jiných věcí — i také píseň erotického obsahu i s melodií, čehož by byl neučinil, věda, že ne censor, nýbrž sám J. Jungmann byl příčinou, že pojednání Štěpničkovo (v němž právě onano píseň erotická s nápěvem byla obsažena) v Dobroslavu nebylo vytištěno, ačkoliv tré bájek satirických, k tehdejšímu boji prosodickému se vztahujících a zároveň s pojednáním tím do censury podaných, k tisku bylo připuštěno."

S podivením jest, že Štěpnička sám o věci této nikde ani ve své autobiografii ani jinde se nezmiňuje.

Rukopis tohoto pojednání, jež bylo nadepsáno „Vidění a posouzení přízvuku a časomíry" skládá se z 28 stránek o 14 řádcích malého kvartu, písma řídkého. Ant. Rybička, jemuž byl rukopis ten nemálo vzácnou památkou, zaslal jej před několika lety do archivu Musea Českého.

Významnou pro posouzení sporu o prosodii je předmluva ke druhému dílu Štěpničkova Hlasu lyry české nadepsaná „Připomenutí strany prosodie těchto básní," kdež pojednává o důvodech pro časomíru a pro přízvuk, načež pak končí slovy: „Rozváživ já tyto neshodné, malicherné a neustále se měnící

zámysly a naproti tomu srovnalost přirozenou přízvučné prosodie, jakož i všickni znamenití básníři, kteří se jí spravovali, časomíru dříve dobře znali, a teprv po dozralém prozkoumání, co pravého neb nepravého, mnoholetou prací na své básně přízvučné vynaložili, rozváživ, že nejlépe takovým veršem básnit jest, jaký se národu nejlépe a nejobecněji líbí, (čehož od poetů všech národů šetřeno)*) a shledav, že přízvučné básnictví všeobecného oblíbení jak u Čechů tak i u Moravanů došlo, uznal jsem za dobré, při přízvučné prosodii zůstati. A protož tímto druhým dílem svým drahým spoluvlastencům zas toliko podlé ní složené básně podávám, neohlížeje se na rozličné zámysly a chuti několika milovníků časomíry, kterým na vůli necháno, jestliže se jim mé básně nelíbí, jich nečísti.“ —

Důrazné a horlivé Štěpničkovo hájení přízvuku zjednalo mu u strany časoměrné nemalé nepřátelství, a zvláště mladší a ohnivější její stoupenci, jako Čelakovský, Hanka,**) Macháček a j. stíhali jej v časopisech i v soukromí jak satirou tak otevřenými útoky a nápady, nešetříce ni osoby ni prací jeho.

Nejprudčeji z nich vystupoval proti Štěpničkovi Fr. L. Čelakovský, užívaje mnohdy i útoků přes míru ostrých; hojné toho doklady nacházíme v jeho „Sebraných listech“. Mimo to napsal Čelakovský do Čechoslava r. 1824 řadu satirických článků, tepajících tehdejší naše poměry literární, s názvem „Literatura Krkonošská,“ z nichž článek pátý obsahuje stať nadepsanou „Bludičky“, kde útočí na některé slabší básnické plody Štěpničkovy, jenž také další pokračování řečených článků překazil. Neušetřilť Čelakovský ani svého bývalého

*) V poznámce k tomu pod čarou praví: „Tímto pravidlem se poeté všech vzdělaných národů spravovali, jím se každý rozumný umělec řídí, ba ani ten nejsprostší krejčí, chtěje svou prací Čechům se zalíbiti, nenašije pro ně řeckých plášťů nebo dokonce strakatých indiánských kaftanů. Proč by tedy básníř český jiné prosodie užívati měl, než která se národu líbí, kdežto prosodie a rythmus nic jiného není než roucho, kterým se myšlénka odívá.“

**) Přední znalec literárních poměrů v době našeho národního probuzení, Ant. Rybička, jenž mi při psaní tohoto pojednání mnohou vzácnou radu s neobyčejnou laskavostí poskytl, sděluje mimo jiné, že v letech dvacátých tohoto století v Praze a na venku mezi literáty k straně Jana Nejedlého držícími koloval „Paškvil na V. Hanku“, odnášející se k tehdejším bojům literárním. Za spisovatele tohoto paškvilu pokládán Štěpnička; právem-li, čili nic — praví Rybička — nemohu tvrditi.

učitele, universitního professora Jana Nejedlého, a po něm měl nejvíce na Štěpničku namířeno.

Čelakovský nazýval Dobrovského kritiky Jungmannovy „Historie literatury české“ a Šafaříkovy „Geschichte der slavischen Literatur“ hrubými ranami palicí; ale sám neměl šetrnosti k mužům, kteří měli o probuzení a vzkříšení literatury české zásluhy veliké.

Příkrost k Nejedlému vytýkali Čelakovskému i jeho přátelé.

V uvedených tuto bojích o pravopis a prosodii bojováno v obou nepřátelských táborech velice často satirami; i od Štěpničky čteme z doby té zajímavé satirické články v Dobroslavu r. 1820, jež Karel Adámek znova uveřejnil v Koledě z r. 1880 jako důležitý příspěvek k dějinám naší literarní kritiky; jsouť to zejména: Původ oslovské kritiky, O úskočné vlaštovčí kritice a Osel odporník satir.

Jsouť zajímavy a důležity pro charakteristiku oné doby. Končíce úvahu o Štěpničkovi, přehlédněme veškerou literarní a vlasteneckou činnost jeho; musíme si opakovati v předu uvedená slova Ant. Rybičky, jenž ho nazývá „jedním z nejhorlivějších buditelů národních a jedním z nejpilnějších dělníků na poli domácí zvláště básnické literatury české,“ jakož i slova Ferd. Schulze, kterýž praví, že „Štěpnička zasluhuje, aby se jméno jeho chvalně připomínalo v řadě novověkých básníkův českých“.

Ostrůvky květeny Pontické na jižní Moravě.

Napsal V. Spitzner.

(Dokončení.)

Zajímavý Čejčský ostrůvek květeny Pontické sahá na severovýchodě přes Šardice až po Kyjov, kdež nejvýznačnějším druhem jest lněnka větevnatá (Thesium ramosum Hayne), v Dolních Rakousích a na jihovýchodě Evropy hojná. Směrem severozápadním od Čejče neobyčejně zajímavo jest okolí Klobouk, tvoříc takřka pro sebe ostrůvek samostatný, vyznamenaný druhy, z nichž mnohý u Čejče schází. Odtud uvádíme: lněnku nízkou (Thesium humile Vahl.), l. větevnatou (T. ramosum Hayne), oman mečolistý (Inula ensifolia

L.), hedvábitě plstnatý krásný oman oko Kristovo (Inula oculus Christi L.) rozšířený až na Peloponnes, sinokvět měkký (Jurinea mollis Rchb.) po franc. botanikovi A. Jurineovi nazvaný, nejvýznačnější druh na pustách uherských vedle kavilů, sasanek a kozinců, hadinec červený (Echium rubrum Jacq.), podobný našemu známému hadinci obecnému, ale květy jeho jsou červené, solimilnou řeřišnici širolistou (Lepidium latifolium L.), příbuznou naší zdaleka zápachem po trimethylaminu se prozrazující řeřišnici rumní (L. ruderale L.), vítod velkokvětý či uherský (Polygala major Jacq.), na jihovýchodě Evropy rozšířený, a okoličnatý sesel pestrý (Seseli varium Ehrh.). Mimo uvedené druhy rostou v okolí Klobouckém mnohé již od Čejče známé, na př. pampeliška pozdní, hvězdnice bažinná, starček velkolistý, sápa hlíznatá, bílojetel pětilistý a kozinec drsný.

Mnohé z těchto druhů nalezneme opětně dále na jihozápadě v okolí Hustopeče pospolu s jinými, jako jsou: vikev pannonská (Vicia pannonica Crantz), podobná známé vikvi plotní, ale květy její jsou žlutavé, zřídka ponachovělé, kyprej prutnatý (Lythrum virgatum L.), škarda tuhá (Crepis rigida W. K.) dostihující zde a u Klobouk západní hranice svého rozšíření, drobný pryskyřníkovitý růžkatec srpovitý (Ceratocephalus falcatus Pers.) a slezovitý ibišek hodinový (Hibiscus Trionum L.), podeňka mezi rostlinami, květy své mezi 8.—9. hod. otvírajíc a mezi 11.—12. hodinou zavírajíc; za tu krátkou dobu musí hmyz zprostředkovati opylení, a ačkoliv nektaru nemá, přece hmyz k sobě vábí svými velkými květy barvy nejnápadnější, totiž žluté. Dříve uvedené: katrán východní, lněnka nízká, hvězdnice bažinná, oman mečolistý, sinokvět měkký, vítod velkokvětý, bílojetel pětilistý doplňují květenu tohoto zajímavého ostrůvku.

Jest zajímavo stopovati na mapě zeměpisné rozšíření ostrůvků květeny Pontické na jihu Moravy. Dosud uvedené leží mezi poříčím dolní Moravy a Svratky, jsou takřka isolovány, neležíce v poříčí větších jihomoravských řek. Stopujeme-li ostatní, přicházíme k zajímavému výsledku, že totiž všechny ostatní ostrůvky květeny Pontické leží v poříčí větších řek a to zejména Dyje a jejích přítoků Jevišovky, Jihlavky, Oslavy, Svratky, Svitavky a Dolní Moravy, a její přítoků Věličky, Okluky a Olšavy.

V poříčí Dyje leží ostrůvky u Břeclavě, Lednice, v okrsku Palavských hor, u Mikulova, Nového Přerova, Znojma, v poříčí Jevišovky u Hrušovan a Jevišovic, v poříčí Jihlavky u Krumlova, v poříčí Oslavy u Ivančic, Oslavan a Náměště, v poříčí Svratky u Uherčic, Němčic, Židlochovic, Rajhradu a Tišnova, v poříčí Svitavky u Brna a Obřan, v poříčí Lítavky u Blučiny, Měnína, Újezda, Sokolnic a Slavkova, v poříčí Dolní Moravy u Hodonína, Rohatce, Bzence, Písku, Uher. Hradiště, Velehradu a Jalubí, v poříčí Olšavy u Uher. Brodu a Bánova, v poříčí Věličky u Strážnice.

Stopujme zvláštnosti floristické těchto ostrůvků od jihu k severu! Pro okolí Břeclavě význačny jsou rdesno dunajské (Polygonum danubiale Kern.) a lněnka větevnatá (Thesium ramosum Hayne), pro okolí Lednice týž druh lněnky, pak vítod velkokvětý, kyprej prutnatý, sesel pestrý, vikev panonská, trýzel šedý (Erysimum canescens Roth.) a překrásná amethystově naběhlá okoličnatá máčka namodralá (Eryngium planum L.), kteráž pronikla daleko na sever až k Baltu, ale spíše zdá se, že do Německa buď zúmyslně neb náhodou byla zavlečena. Jistě nerozšířila se až sem tím způsobem, jak to činí druhy příbuzné na stepech ruských, že totiž celá rostlina větrem vyrvána s místa na místo se kutálí roztrušujíc plody porůznu. U naší méně úhledné máčky polní na podzim také tento způsob rozšiřování lze někdy pozorovati.

Jsou-li krajiny, kterýmiž dosud jsme se potulovali, krajinářsky více neb méně zajímavy, jistě mile překvapí každého turistu, zejména ale botanika imposantně z roviny průměrně asi 180 m. vysoké až do výše 550 m. se zvedající vrchy Palavské, z bílého neb nažloutlého vápence jurského složené. Nad osadou Pálavou strmí nejvyšší vrchy Dívčí Kámen (428 m.) a Dívčí Hrad (550 m.) a k jihu o něco dále u Klentic Kámen Růžový 437 m. vysoký. Tato neveliká, ale malebná skupina horská, s okolím blízkého Mikulova na jihu, tvoří botanicky zajímavý ostrov květeny Pontické, na jihu Moravy největší a nejmalebnější. Tu opět několik druhů jest zcela význačných a jiných více společných s ostrůvky již uvedenými. Ptačincovité kuřička svazčitá (Alsine fasciculata M. K.) a písečnice velekvětá nejsou sice druhy Pontické, nýbrž Alpinské, avšak pro tento kraj význačné. Hvozdík pérnatý (Dianthus plumarius L.),

často pomíchaný s naším v hájích hojným hvozdíkem pyšným, jen odtud z Moravy jest znám, druh v zahradách ve formě plnokvěté často pěstovaný, význačný druh Pontický. Lnu žlutému (Linum flavum L.) podobný len srstnatý (L. hirsutum L.), plstnatý a lilákovými květy význačný druh, zvláště jest tu nápadný. Okoličnaté mají tu některé vzácné zástupce, jsou to mrkev velekvětá (Orlaya grandiflora Scop.) i po Německu zavlečená, což velmi snadno státi se mohlo, neboť plody její, háčkovitými štětinami zdobeny, nemají patrně jiného účelu, než aby snadno se zachytly na různé předměty, zvířata a lidi, a bedrníku podobná bezobalka obecná (Trinia vulgaris D. C.). Našemu devaterníku obecnému podobný druh devaterník tenkolistý (Helianthemum fumana Mill.), polokřovitý, žlutokvětý, jen ze sv. Hory od Mikulova jest znám. Jest velice nápadno, proč tento druh a devaterník skalní (H. oelandicum Wahl), jen na Kotouči u Štramberka rostoucí, osamotnělá mají stanoviska po Moravě. Lomikámen cibulkatý (Saxifraga bulbifera L.) s úžlabními cibulkami na lodyze zastupuje tu své početné příbuzné vyšších poloh, zajímavý i proto, že u Třebíče dostihuje severní hranice svého rozšíření. Tolice rozprostřená (Medicago prostrata Jacq.) velmi podobná naší tolici srpovité, ale s hroznem chudokvětým a luskem hlemýžďovitě stočeným, proskurník bledožlutý (Althaea pallida L.), podobný naší lavaterce, význačný druh pontický a otočník evropský (Heliotropium europeum L., druh celkem podobný známé, v květináčích pěstované „vanilce“ (H. peruvianum), ale pouze jednoletý a nevonný, jsou jiné pro tento kraj význačné druhy rostlinné.

Mimo uvedené jest tu více jiných dříve již jmenovaných, na př. hvězdnice bažinná, pampeliška pozdní, oman mečolistý, oman oko Kristovo, sinokvět měkký, sápa hlíznatá, růžkatec srpovitý, trýzel šedý, šáter latnatý, vítod velkokvětý, kyprej prutnatý, sesel pestrý, bílojetel pětilistý, vikev pannonská. Huseník převislý (Arabis turrita L.) a lipnice bádenská travička vápnomilná, odrůda lipnice horské (Poa alpina L. var. badensis Haenke) doplňují řadu zajímavých rostlin tohoto kraje.

Sledujeme-li tok Dyje dále na západ, narazíme blíže vtoku Jevišovky na malý ostrůvek naší květeny mezi Novým Přerovem, Hrušovany a Drnholcem, kdež opět s hvězdnicí bažinnou, kuřičkou svazčitou, šáterem latnatým, prosvírníkem bledým a

trýzelem šedým se setkáme. Zajímavější a bohatší jest okolí Znojma, zejména v okolí Hardeku a Milfrouna. Tu rostou pochybek největší (Androsace maxima L.), znatelný mezi druhy téhož rodu po velikém kalichu a malinké koruně bílé, chrpa úzkopérá (Centaurea stenolepis Kern), také u Náměště rostoucí a i v Německu rozšířená, ploštičník smrdutý (Cimicifuga foetida L.), porůznu po jižní a střední Moravě rozšířený, dostihující až u Milkova blíže Konice severní hranice svého rozšíření, a čilimník položený (Cytisus procumbens Bois), vystupující až do střední Moravy, kdež ještě na Kosíři u Prostějova roste. V okolí Znojma rostou i jiné druhy, jako: lněnka větevnatá, rdesno dunajské, pampeliška pozdní, oman mečolistý, hadinec červený, prosvírník bledý, vítod velkokvětý, sesel pestrý, lomikámen cibulkatý, bílojetel pětilistý, vikev panonská a j Okolím Znojma končí řada větších ostrůvků naší květeny. Všechny ostatní jsou mnohem chudší.

V poříčí Jevišovky u Jevišovic roste růžkatec srpovitý, v poříčí Jaroměřice u Krumlova lněnka větevnatá, oman oko Kristovo, prosvírník bledý, sesel pestrý, lomikámen cibulkatý, tolice rozprostřená, bílojetel pětilistý.

Zajímavý jest kraj mezi Ivančicemi a Oslavany; tu rostou oba omany, otočník evropský, pochybek největší, trýzel šedý, prosvírník bledý, vítod velkokvětý, lomikámen cibulkatý, čilimník položený a bílojetel pětilistý. V poříčí Svratky nejseverněji položen jest ostrůvek u Tišnova, kdež roste oman oko Kristovo, růžkatec srpovitý. Severně Brna týž ráz má okolí Brna, Obřan, Ochoze a Líšně. Z okolí Brna známy jsou: hadinec červený, kuřička svazčitá, prosvírník bledý, vikev panonská, z okolí Obřan otočník evropský, hadinec červený, trýzel šedý, z okolí Ochoze oman oko Kristovo, od Líšně kuřička svazčitá.

Botanicky velmi zajímavý jest kraj jižně Brna mezi Svratkou od Brna až k Uherčicím blíže Hustopeče, a Litavkou od Slavkova směrem jihozápadním. Mezi Rajhradem, Uherčicemi, Němčicemi a Nikolčicemi rostou sápa hlíznatá, škarda tuhá, starček velkolistý, hadinec červený, trýzel šedý, katrán východní, šáter latnatý, v okolí Židlochovic, Blučiny a Měnína, kraji botanicky Čejčskému velmi podobném, oba omany, obě lněnky, hvězdnice bažinná a prosvírník bledý. Rovněž botanicky bohatý jest kraj mezi Sokolnicemi a Újezdem; tu rostou obě lněnky, oba omany,

sinokvět měkký, trýzel šedý, máčka namodralá, sesel pestrý, bílojetel pětilistý, kochie položená, v okolí Slavkova lněnka větevnatá, vítod velkokvětý a bezobalka obecná.

V poříčí dolní Moravy od Hodonína na sever až po Velehrad ostrůvků naší květeny není tolik, jako na západní straně. V tento kraj nemohlo již proniknouti tolik druhů, jako v poříčí Dyje a Svitavky. Nejbohatší z ostrůvků jest tu u Hodonína; tu rostou známé druhy, kochie písečná, škarda tuhá, trýzel šedý, katrán východní, šáter latnatý, kyprej prutnatý, máčka namodralá, sesel pestrý, lomikámen cibulkatý. Význačné tu jsou hadinci podobné ruměnice hadincovitá (Onosma echioides L.) a r. písečná (O. arenaria W. K.), jejichž latinské jméno od toho odvozeno, že čerstvý kořen zapáchá osličinou, okoličnatá bezobalka Kitaiblova (Trinia Kitaibeli M. B.), druh specificky pontický a mokřadní halucha koromačovitá (Oenanthe silaifolia M. Bieb.), druh zasahující z Krimu až do jižní Francie.

U blízké Strážnice poprvé se setkáváme se vzácnou okoličnatou hacquetií (Hacquetia epipactis Neck.), rozšířenou odtud až po Příbor a Štramberk, ba až do Těšínska, ale jen porůznu, na př. u Vsetína, Prostějova, Náměště u Olomouce; vedle ní tu oman mečolistý se nachází. Mezi Bzencem a Pískem nalezneme mnohé známé ze západní Moravy, kochii písečnou, lněnku nízkou, chrpu úzkoperou, ruměnici písečnou, trýzel šedý, šáter latnatý, sesel pestrý, lomikámen cibulkatý, bílojetel pětilistý. V okolí Uhr. Hradiště rostou obě kochie, oba omany, sinokvět měkký a vítod velkokvětý, mezi Uhr. Brodem a Bánovem v poříčí Olšavy len srstnatý, vítod velkokvětý, bílojetel pětilistý a oman mečolistý, v okolí Velehradu a Jalubí ruměnice písečná, hacquetie, sesel pestrý, lomikámen cibulkatý a bílojetel pětilistý.

Se stanoviska zeměpisu rostlinného neobyčejně zajímavý jest letoší nález význačně Pontického druhu rozšířeného po jihovýchodní Evropě a i v Sedmihradsku, Krajině a již. Tyrolsku. Jest to žlutým mochnám podobný útrobník trojlistý (Aremonia agrimonioides Necker), z příbuzenství našeho řepíku. Roste na Valašsku u Všeminy blíže Vyzovic. Nálezem tím rozmnožena řada ojedinělých stanovisek některých druhů na Moravě, a jest velmi nesnadno původ těchto ojedinělých stanovisek vysvětliti.

Zbývá zabývati se otázkou, jak ostrůvky květeny Pontické uprostřed květeny Baltické vznikly. Nutno především připomenouti, že hranice květen nejsou trvalé, nýbrž že směr a poloha jejich byly a budou i v budoucnosti proměnlivy, že závisly jsou na poměrech klimatických, zejména teploty a vlhkosti. Změní-li se časem tyto poměry, musí nastati i změna ve květeně; neboť všechny druhy rostlinné nejsou stejnou měrou citlivy neb necitlivy oproti změnám klimatickým. Co druhům choulostivým jest na škodu, může druhům otužilejším býti na prospěch. Nastanou-li změny v poměrech klimatických druhům choulostivým nepříznivé, musí tyto nevyhnutelně vyhynouti, a na jejich místo nastoupí druhy, jimž právě taková změna není na škodu. Také není nemožno, že druhy choulostivé nalezly přece vhodná, dobře chráněná místa, na těch že se tedy udržely, zatím co tytéž druhy v polohách nepříznivých úplně vyhynuly. Odolaly tedy návalu postupující flory sousední. Na území květeny Rakouska jsou takové poměry patrny na mnohých místech. Jak by bylo možno na př. vysvětliti původ vzácného lýkovce královského (Daphne Blagayana Frey.) na dvou od sebe vzdálených horách ve Štyrsku a v Krajinsku, druhu jen z Balkánu jinak známého; roste tu uprostřed vřesu v sousedství bříz a jedlí.

Na základě těchto údajů nutno za to míti, že po době ledové hranice květeny Pontické na Moravě dále na sever zasahovala než nyní, že v této době v našich šířkách druhům rostlinným poměry klimatické byly příznivější než nyní, že tedy Pontické druhy proniknouti mohly dále na sever, nejen po jižní a střední Moravě, nýbrž až do krajin českého Středohoří, 300 kilometrů daleko od nynější severní hranice květeny Pontické. Po této době příznivé s vyšší průměrnou teplotou roční nastala doba chladnější, vlhčí, kteráž měla za následek postoupení flory Baltické dále na jih a ustoupení Pontických druhů, a jen na místech klimaticky zvlášť příznivých jednotlivé druhy dodnes se udržely. Viděli jsme, že většina v teplých polohách v poříčí jihomoravských řek.

A tak si vysvětlíme bohatost květeny jihomoravské u porovnání s květenou jižních Čech. Kdyby katastrofou vulkanickou jižní část Moravy zmizela, ochuzena by tím byla květena moravská značně, květeně české v podobném případě neubyl by

tím bez mála ani jediný druh. Jest tu tedy opačný poměr, přirovnáme-li Moravu a Čechy v této příčině. Čechy mají květenu bohatou v severní, Morava v jižní části svého území.

O domácím lékařství lidu slovenského.

Napsal Josef Čižmář.

(Dokončení 4.)

Záškrt (chriplavica, angina diphteritica).

Od záškrtu mají se ústa vyplachovati vodou z bílého psího lejna. (Mor. L.) V Kalnici vyplachují si krk močem a na žlázy krční slaniny nebo ohřátý bezový květ kladou. — V Novém Městě přikládají na hrdlo laštovčí hnízdo v kozím mléce vařené a hrdlo odvarem šalfie vyplachují. — Zigová radí: „To žuté z gbezu (žlutou část kůry bezové) ve sladkém mliece uvarit a na krky prikladat, mlieko ale vypiť.“ —

Čepy spadnuté (angina tonsilaris).

V Kalnici přikládají tomu, kdo má čepy spadnuté, „zajačé sallo“ na temeno. — V Novém Městě dávají „nezdravému“ obvazek z vařeného lněného semena mouky a octu.

Vodnatelka (hydrops).

„Od vodnatel'ky najlepšie je, keď sa nemocnému naváže na žalúdek naparená gereť (?). Tú gereť má si nezdravý aj do polievky dávat aj zvar z nej pit.“ Také stokláska (Bromus secalinus L.) do „páleného“ nebo do „rakije“ namočená a pitá je od „vodnatel'ky“ dobrá. (Mor. L.) Opuchlý žaludek potírají lihem kafrovým.

Opuchlina (oedem).

Od opuchliny dobré je omanový prášek s cukrem nebo odvar „madunice“ (Symphytum offic.) užívati. (Mor. L.) Také „koňský špik“ potřebují. — „Keď nohy bolá“, mají se vařiti halúzky z jalovce a na té páře má si nezdravý nohy pařiti: odpuchnou i přestanou boleti. Na „zavalené krky“ přikládá se uvařená kuráčka (Alsine media) (Kalnice.)

Zigová radí od opuchliny masť připravenou z potlučeného „kotúčového koreňa (Eryngium campestre L.), devasíla a starého salla.“ —

V Novém Městě lopúchové listy máslem natřené na opuchlinu přikládají. — Chce-li kdo, aby se jemu zatvrdlá opuchlina přežrala a vytekla, klade na ni utlučené a spařené lněné semeno.

Hrče.

Vyrostou-li hrče na těle, tož se nejsnáze rozeženou „mrtvú rukú“. — „Keď zavalí hrča“ na líci, má se na ni přikládati řezsipalka. „Hrča sa rozsype“. — „Keď zakladá na krku“, potírá se „hromovým kameňom“. —

„Hromový kameň (také „strelka“ zvaný) spanne, keď studený hrom bije a krúpy padajú. Vychádzá na vrch zeme za sedn rokov a po dziere, kerá je dycky v ňom, sa poznává“. (Mor. L.) „Žutý spodek ze žabičky“ (ohnivá kuňka = Bombinator igneus) také hrče rozhání. (Kalnice.)

„Hrča“ ještě se ztratí, jestliže při západu slunce třikrát se potře „strelú“ a začítá:

„Jako toto sunéčko zachádzá za hory, za doly, tak aj táto hrča aby zašla za hory, za doly, aby zapadla až za železné mreže, aby tam bola privalená kamením, strelámi a železnými mrežámi. A já toto nerobím svojú mocú, ale Krista Ježiša božskú dopomocú“. — (Mor. L.)

„Vrženie“ rozežene se dle rady Zigové „ženským kvetom“.

Kňahňa (ruža, erysipelas).

„Kňahňa“ nakuřuje se pavučinou. Jiná pavučina přiloží se na ni a červeným šátkem ovine. Nebo se červenou kukuřicí nakouří a starým sádlem mastí. (Mor. L.) Kňahňa má se rozpučeným pavoukem potírati a červeným suknem obložiti. Nebo se z bezu seškrabe žlutá část kůry, smíchá s kafrem a režnou moukou a tou míšeninou se kňahňa nakuřuje i obkládá. — Starou slaninou může se mastiti. (Kalnice.) Jako zvláště osvědčené nakuřovadlo od kňahně platí „košulka hadí“. Také usušenými pavouky často „kňahňu“ nakuřují. (Nové Město.)

Vole (golva, struma).

Na vole přikládají si téměř všeobecně „špundyu“ (pálenou hubku), kterouž též v „trojičnéj vodě“ pijí. — Originální je rada, již mně sdělila Zigová: „Golvatý človek má ždy se škrydelky*) jesci a tým pupkom golvu si pocierat, až sa ona ztrací.“ —

*) Pokrývka hliněná na hrnec.

„Chcešli vole z hrdla zahnat, vezmi kúru brezovú, ve vode var alebo ve víne, lebo v octe a tak pij, i spomože sa tobe.“ (Lék. ruk. z Mor. L.)

Porod.

„Žena těhotná nech neprechodí ten brloch, kde sa s povala schodí, nebo je neščasná.“ (Lék. ruk. z Mor. L.) „Keď žena k pórodu pracuje“, dávají jí někde „zvar bíléj jatelinky nebo stračinožky,“ někde odvar vratiče, benediktové zeliny nebo černobyle. —

Je-li žena po porodě zapuchlá, má se jí přikládati na život lopúch. „A keď sa pri pórode žena velmi pocí,“ nech pije vodu ze šalfije. (Mor. L.)

„Po porode utuče sa „kološija“ medzi kameňámi a prikladá na črieslá, aby sa žalúdek vtáhél do ňútra. — Keď má žena po pórode šecky nútornosci*) stavené, má sa z nastrúhaného mylla, mladého masla, utučeného semenca a starého salla spravit masť a tú masťú na handerce natretú črieslá obvinút a zafačuvat“. — (Kalnice.)

Krvotok.

Od krvotoku užívají prach z podzemné tekvice nebo odvar veliké jatelinky. (Nové Město.) „Nezdravý má si ledek v mliece rozpuscit a pit. Potom v tuhém octe handru namočit a na čriesla klast“. (Kalnice.) „Vezmi 9 stavcov ze slamy, ale čítaj ne 9, ne 8 . . . ne jeden, vrbiny a púčie (šášie) též 9 stavcov. To všecko dohromady uvar a pi.“ (Mor. L.) Od krvotoku má nemocný z černé hrušky práchno s vlažnou vodou píti. (Zigová.)

Zlatá žila (haemorrhoides).

„Od zlatéj žily sa upálá orechové škrupeliny a smiešajú sa s páleným jačmeňom a utučenými škrupelinami z vajéc. Z toho sa uvarí taká káva a dává nezdravému piť“. (Kalnice.) V Mor. L. užívají nemocní odvar „myšaciho chvostiku“.

Bolesť v nohách.

„Keď nohy bolá“, dobrá je koupel z „materinéj dúšky“. Aby nohy nebolely, kladou si před delší chůzí do obuvi mateří doušku. — Ale najlepší je olivový list. „Lebo ten najvác upevňuje a posilňuje žily, keď si ho, čo len trochu, do čižém nascele“. — (Mor. L.)

*) Vnitřnosti.

Otlak (clavus), omanina.

Otlak je stvrdlá kůže na prstech u nohou (kurie oko). Omanina bývá měkký, vodou podběhlý „pluzgier“. — Na otlaky má se přikládati šupka (blána) z vejce tak dlouho, až se ztratí. — (Mor. L.) V Kalnici, aby se otlaků zbyli, nohy ve slané vodě se máčejí. — „Keď omkne čižma nohu“, má se na omaniny sypat prášek z „dobréj mysle“. (Nové Město.) „Keď sú nohy od čižém omaté, majú sa vánočnú sviečkú pocierat“. — (Mor. L.) Dle rady Zigové má se na omaninu slanina nebo nátěsta přikládati.

Vešky (perniones).

Jsou to svrbící vyraženiny mezi prsty u nohou. Vešky zasýpají prachem z „dobréj mysle“ anebo si je myjí v odvaru „brezového listá“. (Mor. L.) „Keď má človek vešky, má pochodziť po horúcém ometle, kterým sa pri pečení chleba popel vymetá: vešky sa ztracá“. — (Kalnice.)

Pluzgier.

Na „pluzgier“ přikládají „čiernú suchú slivku“. — Je-li už rozkvasený, má se máčeti ve sladkém mléce a pak mají se naň „pambíčkové koláčky“ a mořská cibule přikládati. (Mor. L.) „Žutý spodek z maléj žabičky je na pluzgier velice dobrý“. (Kalnice). Zigová radí „žútek z vajca, samotěčený med a kúsčíček salla“ smíchati, z toho připravenou masť na pláténko natříti a na „pluzgier“ přikládati. Ostane „přičapkaný“. Na „černý pluzgier“ (krví podběhlý) má se pavouk přetrhnouti a přiložiti i s pavučinou.

Zádery (za nehty), mozole (tyloma), bradavice (verruca).

Má-li někdo zádery, „má od ruky odhŕňat popel, ztrací jich“. (Kalnice.)

Mozole (zatvrdlou kůži na dlani) potírají rozpučenou muchou. (Kalnice.)

„Kuracia riť“ odpadne, potře-li se třikrát slámkou a zahrabe-li se ta slámka pod okap. Až slámka shnije, i bradavice se ztratí. „Keď kňaz pred oltárom na hrubéj omši sa mollí „oremus“, má ten, čo má bradavice, hovorit „tyto kuracie rici dolu už“ — a tri razy jich o scenu otret“. (Mor. L.) Bradavice

má se „hadzím mliekom“ (Euph. Cypar.) potírati; nejprve zapuchne, ale pak zaschne a vyloupí se. (Kalnice.) Zigová radí: „Kuracé rice ženským kvetom pocierat. Veru sa ztracá“.

Odziabnuté (congelatio), opálenina (combustio).

„Odziabnuté“ nebo „odmrznuté“ nohy kladou do studené vody nebo do sněhu, načež na ně přikládají stále čerstvou, syrovou „kapustu“ (zelí).

Opáleninu potírají bílkem z vajec nebo liliovým olejem, jejž si doma z květových lupenů lilie a dřevěného oleje připravují. —

Neštovica (panaritium).

Má-li někdo „klopajúce“ bolesti v prstě, má „živú myš rozpárat a bolavý prst do néj vložit.“ — Ta „krv“ myší bolesť vytáhne a prst ostane „vybielený“. (Mor. L.) Uvaří se „brezový list“, a v té vodičce se „neštovica“ máčí a paří. — „Lebo sa svinská veš (Anacardium) uparí a bolavý prst do nej zatočí.“ (Kalnice.)

Hostec.

Pod tímto názvem rozumí lid nejčastěji různé vyraženiny na těle. Ale známý je také u lidu „hostec v očoch“ (conjunctivitis lymphatica) a „hostec suchý“ (podagra, arthritis). Stěžuje-li si lid na „hostec mokrý“, bývá to nejčastěji scrophulosis. — Tento poslední je trojí: „kvaslavý, suchý a drobučký“. Od „kvaslavého“ pomáhá marunka, od suchého zuzanka, od „drobučkého“ řepíček. (Mor. L.)

Je-li hostec v očích, přikládají na ně obkladky namočené v odvaru „hostečnéj zeliny“ (Carlina vulg.). Jsou-li to však „púčky“ nebo „chrasty“ (různé vyraženiny na těle), tedy se „hosteční zelinú“ nakuřují. —

„Keď je to mokrina, čo z vredu prijde (t. zv. mokrý hostec), začituje sa jako vred, len že sa povie miesto vred — hostec.“ —

Když je „hostec v nosi“, má nezdravý „šňupat“ odvar „dobréj mysli“ a na bolavý nos konopné pláténko v tomtéž odvaru namočené přikládati. „Keď má človek hostec, nemá jesci ani kapusty, ani ničoho s octom, ani orechov, ani s makom, lebo to je šecko na hostec.“ (Kalnice.)

Také se může hostec „zavřtat“ do vrby; ale má to učiniti „menovec“ nemocného, který nesmí býti z jeho rodiny. — „Niekto si pomóže od hostcu, keď si ho zvarom z dzievského dreva Daphne mezereum) máčá.“ (Zigová.) Do vody horoucí má se dáti rozpálený kámen nebo rozžhavené železo a tak má se nemocný napařovati. (Nové Město.)

Chrasta.

Chrasta povstává nad sebraným vředem, na ráně a jinak. Zvláště děti bývají často na tváři „chrastavé“. „Najosožnejším liekom na chrasty je orechový olej; pod tým chrasta sa slúpí, slúščí a opadá.“ (Mor. L.) „Keď sú chrasty po hlave a máčú sa zvarom z hostečnej zeliny, spannú dolu“. (Kalnice.)

Lišaj (lichen).

Lid rozeznává „lišaj suchú a mokrú“. — „Suchú“ potírají rosou z oken nebo šuminami z vařícího se hovězího masa. Mor. L., Kalnice.) Zigová odporučuje „rosu z trávy pred východom sunka nasbieranú“. —

Pehy (pehiny).

Na „pehy“ připravují masť ze „samotěčeného medu a holubaceného trusu“, kteráž na plátěnku natřená na tvář se přiloží. „Do rána sa pehy ztraťá.“ — (Mor. L.) „Pehiny majú sa umývat z pšena (prosa) varenú vodú; brzo sa ztraťá.“ (Kalnice.) Zigová radí: „na pehy — neprecedzené mlieko.“ — „Chto máš pehy, umy sa vlasnými slinami, zkapú ti.“ (Nové Město.) „Chceš-i mat peknú tvár, vezni račie oči, s medom var a tým sa umývaj.“ — (Lék. ruk. z Mor. L.)

Svrab (scabies).

Od svrabu připravují masť ze sladkého listu (Rnmex obtusifol.), jejž utlukou a s mladým máslem a solí smíchají. — Nebo uvaří listí „dzinovišča“ (tekvice, Cucurbita) i květ se dřevěným olejem. — „Keď je tvrdá nátura, uvarí sa masť z utučeného devaterého kořeňá, dreveného oleja a sobolového prášku“ (Sabadilla). — („Devatero korenie: škorica, hrebíček (šefrán, zázvor žutý a bielý, čierné korenie (pepř), korenie hrebíčkové a paprika.“) Pro dítě postačí uvařená masť ze sladkého kořene a dřevěného oleje. (Mor. L.)

V Novém Městě vaří masť svrabovou ze „svetlého ledku (Cuprum sulfuric.), dřevěného oleje a omanového kořene. — V Kalnici připravuje se masť z „kapucínského prášku (Sabadilla), svetlého ledku a starého salla“. Nebo se smíchá „puškový prach a svetlý ledek s kvitom“. — Ale bohyně v Kalnici má svou „špecialitu,“ kterouž mimo jiným lidem též jistému „grófovi“ pomohla. „Živé striebro smieša sa se starým sallom a potom sa k tomu pridá po trošce bielého (Alumen), svetlého aj zeleného (Fer. sulfuric.) ledku a tri potučené bobky. Tú masťú mosí sa človek dobre namasciť a 24 hodzín v pocení držat. Potom sa mosí v slabém kvitu okúpat a po kúpeli mladým maslom lebo smetánkú namasciť. Po svrabe nebude ani památky.“ — „Od malej škrabačky dajú sa kuracince do moča, a tým močom alebo odvarkom z dzievského dreva sa umývajú.“ — (Zigová.)

Prašivina (schrastavené lišaje).

Na prašivinu utluče se na prach „sladký a kotúčový koreň“, smíchá s „drabantovým“ olejem (Ol. Olivar.) a tím se prašivina mastí. (Mor. L.)

Také mastí z utlučených bobků a „živého striebla“ (rtuť) v starém sádle rozetřeného prašivinu natírají. (Nové Město.)

Francúchy (ulcus specificum).

„Bôrkové korienky (Rad. Juniperi) sa umyjú a uvará. Ešče sa v tom rozpuscí aj trošku ledku. Potom sa na masle usmaží trochu sladkého koreňa a s tú vodú bôrkovú smiešá. Do toho sa máčá konopná handerka a s tú sa francúchy vymývajú.“ — Masť připravují z „ledku, fajnového oleja a potučeného volového ucha“ (Verbascum). — (Nové Město.)

Vred (furunculosis), živé maso.

„Aby sa vred čím skoriej sesbieral a prežral,“ přikládají na něj upraženou cibuli. (Mor. L.) Naroste-li velký „vred“, má se na něj přiložiti „okržélka (smidečka) žemle utučeným šafranom“ posypaná. — Nebo se na „vred“ přikládá „surové, hovadzé masso utučené a s medom na konopnú handerku natreté.“ — (Zigová.) „Proti vredu spal na prach česnek a tým posýpaj. — Na vrídky var makový kvet a ve zvaru namoč pláténko a prikladaj.“ (Lék. ruk. z Mor. L.) „Chceš-i živé masso zehnat,

vezni uhel žeravý, se solú potri a tak aj s vínom prilož na ranu.“ (Lék. ruk. z Mor. L.)

Mrtvá kosť.

Když nesou ulicí mrtvého a někdo „dívaja sa oknom“ o stěnu se opře, tož jemu na tom místě, kde se opře, naroste mrtvá kosť. Ale ztratí ji zase, když ji v kostele při pozdvihování o sténu kostelní otře. (Mor. L.) V Kalnici a Novém Městě potírají ji lidskou kostí na hřbitově nalezenou. Má se však potírati tou stranou, na níž kosť ležela a má se zase v téže poloze na původní místo vrátiti.

Šošovica (angioma, tumor cavernosus).

„Šošovica“ je kožní vyraženina zvící šošovice, někdy vlasem porostená. „Na šošovicu spraví sa masť z druhých šumín pri varení massa, málinko svetlého ledku a salla, a tým sa pociera“. (Mor. L.) Velmi zajímavý spůsob vyléčení šošovice popsal J. L. Holuby (ve Slov. Pohľadech r. 1891., str. 213.).

Prietrž (hernia).

Na „prietrž“ připravují masť z „omanového koreňa a bravčovej masci“. — Píti dávají „nezdravému punč z piva, devácí stavcov slamy ze strechy a trech bielkov z vajéc.“ (Mor. L.) „Keď má dzieťa prietrž, má sa masciť krepeličím sallom“. — (Kalnice.) Také se prý dítěti průtrží trpícímu pomůže, když se rozštípnutým, mladým dubem protáhne“. — (Nové Město.)

Rak (carcinoma).

Má-li kdo raka, „nemá jesci ništ kyselého, len kmínovú polievku s chlebom a mlieko“. Raka zasýpají prachem z kostí zdechlého psa. (Mor. L.)

Krčice (scrophulosis).

„Chto si sce od krčíc pomoci, mosí pred sv. Jurom chyciť krčicu a srcce z néj s vajcom usmažiť a zesci“. Nebo má po západu slunce „živú krčicu chycit a tri razy od ruky krčice potreť“. — (Mor. L.) V Kalnici potírají „krčice“ odvarem rojovníkové zeliny.

Besnota (hydrophobia, lyssa).

„Besný člověk má jesci najvác kmínovú pelievku a chlieb. Ale kyselých aj korenatých jedél aby sa ten človek chránil.

Ani nesmie moc myslet, ani sa mnoho smúvať (hovořiti). Má sa mu uvariť šimúnek (Lithospermum purpureo-coeruleum), tú vodičkú má sa rana zmyt aj ju má nezdravý pit. — Také sa besnota pod širým nebom vyčituje. Chto ju vyčituje, mosí po devat rází cez prsty zduchovat a pri každém zdúchnutí povedat: Vyšlos ze zeme, do zeme idz, zešlos jako mak, sprchni jako prach. Éj Pane Jéžiši Kriste budz tomuto človeku na dobréj pomoci.“ — (Mor. L.) „Besný človek si pomôže, keď z kuny hlavu do vody si nastrúhá a vypije. Aj česnek zežutý od besu osoží.“ (Kalnice.) (Tak sobě prý nyní ještě žijící osoba na Lubinských „kopanicách“ od „besu“ pomohla. Ta zavřena byvši do komory, kdež zásoba byla česneku, v nepříčetnosti česnek kousala, což ji hned a dokonale pozdravilo.)

„Keby človeka besný pes pokúsal, má žito (pšenici) v hube zežut a na ranu prikladať.“ — Také chrousti buďto čerství nebo v medu umoření prý od „besu“ pomohou. (Nové Město.) „Koho besný pes pokúsal: vezmi kožu hadovú i nech ten jest vytáhne.“ (Lék. ruk. z Mor. L.)

Porezané (vulnus scissum), rana.

„Porezáné (maso na těle) sa pod ničím tak skoro nezahojí, jako, keď sa na to moču naleje a s vápnom se sceny naškrábaným zasype.“ Také lístky z bukvice (Betonica offic.) na pořezané se přikládají. (Mor. L.) „Pod vánočnú sviečkú sa porezanina chytro (rychle) zhójí.“ Ještě lépe je, když se z takové svíčky, olivového oleje a křídy „flajster“ učiní a na pořezané přikládá. (Kalnice.) Na „porezaninu“ v létě je nejlépe klásti „psí jazýček“ (Plantago lanceolata) a „iskierku“ (Bellis perennis). V zimě „jalšové liscie“ (olše) do teplé vody namočené. (Zigová.)

„Chto na Velký pátek zavčas ráno, prv než vtáča vodu prelecí, umyje si na priekope nohy, nebude mať na nich rany.“

Ránu, zvláště tu, která se hnojí, vymývají odvarem z řepíčku a přikládají na ni čerstvý psí jazýček. — Masť na rány připravuje se z „jeleného salla, morčacieho tuku a mozgov z vrany“. — Nebo se rána potírá mastí připravenou z prášku „zimozelenu (Vinca minor) a z kolomazi z voza nasbieranéj. — Vyplní sa massom“ (t. j. rána). (Mor. L.)

Zvláště hojivou moc na rány má rostlina čertkus (Scabiosa succisa L.). Proto prý čert ze samé závisti chtěl kořen její

ukousnouti; na štěstí však ukousl jenom konec a stopy čertích zubů lze dosud na oddenku spatřiti. Rozmačkané, čerstvé listy z malinníku kladou na otevřené rány, aby se čistily a hojily. (Kalnice.) „Máš-i strženú žilu na noze, prilož na ňu stríbrný peňáz a bolesť sa zastaví. (Lék. ruk. z Mor. L.)

Aby z masa trn, tříska nebo sklo vyšlo, přikládají na ránu čerstvé listy „lalijové". (Zigová.)

Bolačky.

„Bolačky šecky najlepšiej hojí vánočná sviečka." (Mor. L.) „Keď sa vyhodzí volačo (něco) na noze, má sa naškrábať z prahu v dome z jenného aj z druhého boku hliny a posypat; ono sa to rozéjde". (Kalnice.) Zigová odporučuje na bolačky „ženský kvet". —

Zlomené kosti.

Zlomené kosti napravují dosti obratně někteří napravjači v dědinách okolo Nov. Města známí. „Najchýrnejší" napravjač žije v Píšťanech. Na upravenou zlámaninu kladou kamenem potlučený kostivál (Senecio Jacobaea) nebo zrostec (Geranium pusillum) tak dlouho, až se úplně zacelí.

„Keby hád poščípal, má sa kohúcie masso na to miesto priložiť, aj hadí koren na prach utúci a rana zasýpat.

Aby ščely (včely) ťa neščípaly, vezni do huby kolocier. (Plantago.) —

Kdo sa opíjá: daj mu ze sovy mozgy v pive a nebude sa opíjat." — (Lék. ruk. z Mor. L.)

Archivní rozhled.

Pořádá Dr. František Kameníček.

(Pokračování 16.)

1614. Při zemském soudu v Brně po Reminiscere císař Matyáš žádal o doplnění let Jana Viléma Lebla z Ehrenšteina, který o to se ucházel přímo u císaře. Stavové odpověděli, že to se vždy děje s dobrým zdáním a radou soudu zemského, ať se tedy u nich přihlásí a ne pouze u zemského hejtmana. —

Soud Olomoucký při sv. Janu Křtiteli svolán byl v tutéž dobu jako zemský sněm. Stavové protestovali tvrdíce, že zemský soud musí zasedati aspoň 14 dní. Poněvadž při zemském soudu

v Brně (v pond. po sv. Kunhutě) zvláště naléháno, aby urovnán byl dávný spor s Opavskem, sjely se osoby zvolené v té příčině v Olomouci při času sv. panny Oršily (21. října), aby dostaly instrukci k jednání do Vídně, kdež mělo se počíti jednání 24. listopadu. Stavové moravští poselstvu nařídili, aby již 22. listopadu bylo ve Vídni, a kdyby při jednání záležitost měla býti odložena, aby se tak stalo jen do příštího generálního sněmu na hradě Pražském. (Fol. 136 sq.).

Zvláště měli žádati, aby zrušeno bylo rozhodnutí JMti Cís. jímž Opavsko z moci královské bylo vyňato a postoupeno knížeti Karlovi Lichtenštejnskému proti právům a svobodám země Opavské i Moravské, aby stavové čeští vydali výpisy různých akt ve příčině Opavy (fol. 133 sq.) a u vyslaných z Čech měli se ucházeti o podporu, „poněvadž markrabství Moravské tak dobře jako i dotčené knížetství (Opavské) immediate ku koruně České přísluší a tak vtěleno jest, že nikdá pod nižádným vymyšleným spůsobem odcizováno a odlučováno býti nemůže“. (Fol. 136.)

1615. Zemský soud Tříkrálový v Olomouci konán nebyl, poněvadž bylo přítomno jen pět osob; někteří z pp. soudců byli nemocni, jiní byli v poselství do Vídně v záležitosti Opavy a jiní byli povoláni k císařskému dvoru. — Zemský soud Brněnský v pondělí po Reminiscere se však konal. Mimo záležitosti soudní jednáno také o stížnosti stavů moravských na lehkou minci, která do země vychází, tak že jí ani nikdo bráti nechce (fol. 141); pak vydány četné přímluvné listy a vyzvání k Maxmiliánovi Lvovi z Rožmitála, aby „ku příštímu soudu stál“ ve příčině rukojmí, kteří ručí za jeho dluhy. (Fol. 145.) — Zajímavým jest list pp. soudců zemských k JMti Cís., aby odvolal propuštění ze soudu zemského Karla staršího ze Žerotína, jak ho byl propustil na jeho žádost z úřadu hejtmanského, „poněvadž na osobě téhož pana z Žerotína jakožto toho, kterejž práva, pořádku země této velice povědom, a který nám až posavád jak o věcech V. C. Mti vlastních tak obecních i právních jest pilně, věrně a snažně i mnoho pracovati pomáhal a tak mnohá léta v soudu zemském sedal, mnoho záleží, neradi bychom pána aspoň z soudu zemského pustiti a pomoci i pilných prací panských zbaveni bejti chtěli“. (Fol. 145 sq.) Stavové moravští měli k takové žádosti právo, poněvadž bylo zvykem, když někdo z úřadu zemského

soudce byl od panovníka propuštěn, že o to také žádal u pp. zemských soudců. — Přes to však byl Karel st. ze Žerotína listem daným v sobotu po sv. Jiljí 1615 (5. září) na poručení JMti Cís. propuštěn i ze zemského soudu a pp. soudcové museli navrhnouti osobu v náhradu za něho. (Fol. 169.)

K roku 1615 kopiář obsahuje důležitá usnesení obecního sjezdu v Brně, svolaného ke dni 5. června. Jest to zvláště instrukce poslům ku generálnímu sněmu na hrad Pražský (1616) v níž mimo zmíněný již odpor proti generálním sněmům stavové moravští předkládají císaři četná přání a stížnosti (fol. 158—162) jako o ubrmany na hranice moravské a rakouské, o skládání vín od vyšších osob ve městech, o Opavu, o lehké minci a žádost o výpisy moravských privilegií ze zemských desk a z listinných památek Karlštejnských.

Ku konci roku 1615 po památce sv. Alžběty konán byl ještě obecní sněm v Brně, z něhož dne 10. prosince stavové poslali přímluvný list k císaři o židy, jimž prý se překážky dějí v jejich obchodech v arciknížectví Rakouském. Avšak židé jsou poddaní stavův a císař Matyáš vydal v jejich prospěch patent, proto stavové prosili, aby je císař chránil a všechny překážky jim činěné aby byly stavovány. Stížnost tuto podali ku sněmu moravskému židovští starší „na místě vší obce jejich“. (Fol. 163—164.)

Na témž sněmu vysloven byl také souhlas s usnesením generálního sněmu v Praze, když Čechy vypraví do pole 2000 jízdy a 6000 pěších, aby Morava poslala 1000 jízdných a 3000 pěších, jen doloženo, že mělo býti také ustanoveno, jak dlouho jsou obě strany k tomu vázány. Z ostatních ustanovení důležitou jest pouze žádost, aby upravena byla rozepře mezi stavy českými a Slezskem o „v nově vyzdviženou a prve nebývalou expedicí kanceláře Slezské“. (Fol. 165—167.)

1616. Při zemském soudu Tříkrálovém v Olomouci páni soudcové a úředníci zemští půjčili císaři Matyášovi, ač k tomu práva neměli, ze zemských peněz 20.000 zl. na jeden rok, a kdyby nebyly splaceny, že si je ponechají z berně a z posudného. (Fol. 168.) — Odhad jmění v Opavě, který dříve obnášel 145.430 zl., snížen byl na 54.000 a měl býti od knížete Karla z Lichtenštejna rozdělen na domy v Opavě. Páni soudcové

moravští se proti tomu ohradili, poněvadž by to mohlo vésti k rozmíšce mezi stavy. (Fol. 169—170.)

Zemský soud v Brně v pondělí po Reminiscere opět konán nebyl. Sešlo se sice 12 osob, ale 3 z nich měly „své pře staré v nově půhony zašlé, a k nim, když by na ně zavoláno bylo, pojednou vyvstati by musili, tak že by pak jen 8 osob při soudu zůstalo“. Proto pp. soudcové otázali se dle zřízení zemského i dle starého zvyku a pořádku pánů obyvatel, kteří při právě tenkráte činiti měli a ti návrh na odložení soudu uznali za dobrý. (Fol. 171.) Podobně stalo se i při soudu o sv. Janu Křtiteli*) a soudu Tříkrálovém. Tenkráte však bylo zemskému hejtmanu uloženo, aby poslal listy těm, kteří nepřišli ani se neomluvili, aby se to více nestalo, sice že by byli potrestáni podle zemského zřízení. (Fol. 174—175.)

1617. Při zemském soudu v Brně při času Reminiscere páni soudcové na žádost císaře uvolili se posečkati do příštího roku oněch 20.000 zlatých, které mu byli o své ujmě půjčili, ač prý nevědí, „co stavové na to řeknou“. Při tom stěžovali si opětně na překážky, které se děly v Rakouských zemích, hlavně v Linci a v Kremži židům v jejich obchodech, což prý by mohlo míti následky i při povolování berní. (Fol. 175—176.) — Dále ohražovali se proti dvorské komoře císařské, která vyměřila Znojemským neobyčejné platy (německým listem). Prosili, aby se podobné věci děly jen z nařízení císařského a nikoliv pouze z moci dvorské komory. (Fol. 176—177.)

Hojné zprávy jsou z obecního sněmu Brněnského, svolaného na pátek po sv. Bartoloměji (25. srpna). Jsou to projevy stavů moravských při přijímání Ferdinanda II. za markrabí Moravského, věřící listy a instrukce poslům k němu (na Náměšť), stížnost císaři na uherské vpády do Moravy, stížnosti na lehkou minci, přímluvné listy k žádosti vyšších stavů slezských, aby město Opava jako 4tý stav k nim bylo připojeno a záležitost Opavská vůbec aby byla vyřízena; aby císař nedovolil králi Ferdinandovi přijímati holdu za Opavsko od vladaře domu Lichtenštejnského ani léna na ono knížectví aby mu nedal; list stran ubrmanů do knížectví Opavského a konečně žádost k císaři, aby obsazeno bylo 6 uprázdněných míst při zemském soudu

*) Zemský soud sv. Kunhutský v Brně roku 1616 se konal.

moravském. Navrženy byly od stavů tyto osoby: Kašpar Melichar ze Žerotína, Jan starší Říčanský Kavka z Říčan, Kryštof z Říčan, Adam Lev Liczek, Albrecht Sedlnický, Bedřich z Kounic, Jan Jetřich ze Žerotína a Jan z Wrbna na Bruntáli a Koczově. (Fol. 181—186.)

1618. Při zemském soudu o sv. Janu Křtiteli v Olomouci, který byl odložen, stavové vyřídili žádost českých stavův, „aby na Moravě nebylo sbíráno proti nim žádné vojsko a umluvená společná defense proti nepříteli aby byla dodržována“ v ten rozum, že na Moravě sebráno bylo značně vojska jen na obranu země a ostatní „verbuňky“ že budou zastaveny, poněvadž bez vůle zemského hejtmana „podle starobylého pořádku nikdo v zemi verbovati moci nemá“. Ve příčině defense zemí koruny České že zůstává vše v platnosti, co ustanoveno bylo na generálním sněmě v Praze. (Fol. 196 - 197.) Čechům zdála se býti tato odpověď „zatemnělou“. Stavové moravští na obecním sněmě v Brně při času Nanebevzetí P. Marie (15. srpna) r. 1618 odpověděli, že není zatemnělou, nýbrž že jasně pověděli své mínění. Na všechna přání Čechů že přistoupiti nemohli, poněvadž nevědí, od koho by Čechy napadeny býti měly. Myslí-li stavové čeští na císaře, Moravané že se s nimi nespojí, poněvadž mu slíbili poslušnost; avšak vynasnaží se, aby nedorozumění mezi Čechy a císařem bylo urovnáno. Ovšem prý císařská vojska zemí Moravskou byla propuštěna do Čech, ale to zemský hejtman učiniti musel, poněvadž to souvisí s jeho úřadem. (List ze dne 22. srpna 1618, fol. 200—205.) Jiná psaní z tohoto sněmu psána jsou do knížectví Opavského a do arciknížectví Rakouského; do Čech vysláno bylo poselství k císaři a ke stavům, aby prosilo: 1. Císaře i stavy české o smír a klidné urovnání rozepře; stavové aby trochu povolili a jednáno aby bylo skrze prostředníky. 2. Lid vojenský aby se nehýbal z míst, kde jest. 3. Poslové slezští, kteří byli tenkráte právě v Praze, aby pohnuli slezské stavy neposílat Čechům vojska na pomoc, nýbrž raději hledět sprostředkovati s moravskými posly smír. 4. Podobně aby učinili i poslové z Lužic. 5. Stavům českým měli přimlouvati, aby se k Ferdinandovi II., zvolenému králi, měli uctivě a poslušně a jeho prostřednictví aby vyhledali k urovnání rozepře. A má-li k smíru přijíti, že musejí stavové čeští zanechati všeho najímání vojska a pronásledování těch, kteří se JMti Cís. přidržují. (Fol. 205—210.)

V pátek po památce Všech svatých císař psal moravským stavům list, v němž si velmi stěžoval na řádění Čechů proti přívržencům jeho a zvláště proti věrné Plzni; jinými prý jsou slovy, jinými skutkem. Ubezpečoval Moravany, že by rád vše mírně ukončil, poněvadž žold vojsku velmi obtížně sbírá. (F. 210 - 212.) Odpovědí na to stavové moravští poslali nové posly k císaři, aby jim ve čtyřech nedělích rozepsati dal obecní sněm, na němž by dále o svých a českých záležitostech jednati mohli. To se stalo svoláním sněmu obecního do Brna při času sv. Lucie (13. prosince), z něhož posláno do Čech několik přípisů ve příčině českého povstání. (F. 214—217.) —

1619. Tříkrálový zemský soud v Olomouci byl pro nebezpečné doby odložen. Ku konci pak téhož měsíce (29. ledna) při obecním sjezdě v Brně dostalo se moravským stavům odpovědi na snahy jejich o smír mezi Čechy a císařem. — Císař Matyáš si stěžoval, že při opětném jednání, při němž byl kurfirst Saský prostředníkem, Čechové ani neodpověděli, když jim nabízel příměří. (V pátek, den pam. Obr. sv. Pavla) Následkem toho moravští stavové opětně napomínali Čechy, aby příměří přijali, sice že císař přikročí k násilnému zakončení sporu (F. 218—219.) (Čtvrtek před Očišťováním P. Marie) V téže záležitosti psali také stavům Horních Rakous. (Fol. 219—220.)

Při postním soudě v Brně jednalo se již jen o záležitosti moravské. Ostatní zprávy v této památní knize týkají se příběhů po bitvě Bělohorské počínajíc rokem 1624. Fol. 225 – 317.)

Tím ukončujeme stať o zemských sněmích moravských. Sněmování moravské po bitvě na Bílé Hoře v širší známost uvedl prof. Dr. Antonín Rezek v Dějinách Čech a Moravy nové doby a v publikacích, které dílo toto předcházely. Mimo to Pobělohorské sněmovní památky jsou přístupnější svým dvojím tiskem, českým a německým. Dlužno jen připomenouti, že vedle památek sněmovních badatel musí vždy bedlivě přihlédnouti ku stavovským listinám z té doby, ke sbírce Bočkově a některým rukopisům, které obsahují rovněž bohaté zprávy a doplňky k moravskému sněmování. V Bočkově sbírce jest dokonce zvláštní oddíl nadepsaný Landtäge od čís. 2265 až do čísla 2346. O povstání českém a poměrech stavů moravských za té doby velmi mnoho zpráv jest obsaženo ve fasciklu III. Sign. Znojmo III.

(Příště dále.)

Umělecké a vědecké zprávy.

Některé zprávy o starém kostele farním sv. Vavřince v Dačicích. (Dokončení.) Roku 1580 jmenuje se Jiřík farářem v Dačicích. S ním nepochybně učinili jich opatrnost pan purkmistr a starší novou smlouvu na časy budoucí, kteráž jest obšírnější smlouvy předešlé a zároveň dokladem, že hmotné postavení farářů pod obojí proti letům předchozím valně se změnilo. Smlouva tato pochází z roku 1585 a obsahuje kromě stálého platu 6 kop gr. měsíčně podrobná ustanovení ve příčině školy a veškerých ostatních příjmů farářů, kde obsaženy také příspěvky vrchnosti, o nichž v první smlouvě zmínky nebylo. Ustanovení ve příčině mravného chování se farářů, pořizování nových lavic kostelních a povinností faráře k rektorovi a kantorovi se nezměnila. Dodáno však: „Kdyby se pro kterého pana faráře daleko jelo a on potomně na druhý rok u nás býti nechtěl, co by od forování jeho se dalo, aby zase pánům starším napravil, a kdyby pak druhého roku bylo a pan farář u nás neměl býti, má sobě pořádně odpuštění vzíti před rokem čtvrt léta, a pakli by se nám vidělo jemu odpuštění dáti, budem povinni též jemu před rokem čtvrt léta napřed dáti věděti, a tak pan farář služeb Božích aby neobmeškával a podle starobylého spůsobu při chrámu Páně aby se choval.“

Smlouvou touto zabezpečené zlepšení hmotného postavení farářů mělo zameziti časté jich stěhování, což ovšem nejen že bylo také jedním z mravních nedostatků strany pod obojí vůbec, ale spůsobovalo též značné útraty obcím, když musily mnohdy každý rok posílati osoby z obce, aby v městech okolních i dále ležících sháněly se po nějakém knězi.*) Vedle toho žádalo se tentokrát ve smlouvě na dvou místech, „aby farář služby Páně často vykonával podle starobylého spůsobu (starobylého řádu) při této obci (při chrámu Páně).“ Nařízení toto dosvědčuje, že strana pod obojí v Dačicích déle se zachovala, než tomu bylo jinde, kde novoty lutheranské a protestantské zatlačily původní stranu pod obojí, tak že nová strana, evangelickou zvaná, vzrůstala vždy víc a více, přes to že Ferdinand I. mnohokráte se namáhal spojiti stranu pod jednou a pod obojí na základě kompaktat v jednotu církve katolické naproti všem novotám.

*) V. Tomek. Děje král. Českého 234, 261.

Vrchností Dačickou ve druhé polovici století XV. a ve století XVI. byli Krajířové z Krajku, již přáli Bratřím tak jako velká většina jiných vrchností na Moravě, ani katolické nevyjímaje; však nemáme toho přímých dokladů, že byli vyznání bratrského; spíše mnohé okolnosti svědčí proti tomu. Tak na příklad na starém hřbitově bratrském v Dačicích, kterýž byl za městem, tam kde nynější hřbitov se nalézá, byla dle úřední zprávy děkana a faráře Mat. Sissenbeka Olom. konsistoři (dto. 9. října 1708) hrobka pánů z Roupova a na Němčicích, v níž byl toliko jeden Krajíř z Krajku pochován. Tomu nasvědčuje podnes náhrobní kámen se znakem Krajířů zasazený ve zdi hřbitovní. *)

Naproti tomu původní hřbitov Dačický, jehož i utrakvisté používali, nalézal se kolem farního kostela, kde bylo pohřbíváno až do časů Josefinských, přes to že tehdáž i starý bratrský hřbitov za městem byl již nově posvěcen a kaplí opatřen. Stalo se tak roku 1680 za moru. A v lodi farního kostela nalezena za úplné přestavby jeho na konci XVIII. století krypta Krajířů z Krajku, v níž byly dvě rakve cínové s nápisy:

Anno 1587 umrzel Pán Pán Albrecht Kragirz z Kragku Pán na Daczicích.

A na druhé:

Letha Panie 1600 w autery po rozeslání sv. Aposstolůw, to gest 18. dne miesíce Julii o 11. hodině s půlnoci, žiwot swůj dokonal Urozený Pán Pán Woldrzich Kragirz z Kragku a na Daczicích, maje wieku swého a let 39. Sedagice w saudu zemským až do smrti 16 let a také letha 1594 weřejným tažením na zem-

*) Dle latinského dopisu faráře Mat. Lissenbeka byla tehdáž hrobka tato zloději vyvalena, při čemž jedna z měděných rakví vyloupena a při otevřeném východu krypty zanechána. V kryptě byly nalezeny 3 měděné truhly, 2 menší méně starožitné bez nápisu a třetí pěkná, neobyčejné velikosti jejíž nápis se štítkem byl již ztracen.

Poněvadž také již „před třiceti a několika lety“ jedna cínová rakev z krypty této byla ukradena, a podobné krádeže tehdáž často se stávaly oznamuje dopisovatel Olom. konsistoři, že postavil prozatím ke kryptě noční hlídku a očekává, co dále činiti jest.

Odpověď veled. konsistoře ze dne 8. října 1708 záležela v tom, aby po návrhu téhož faráře Mat Lissenbeka veškeré kosti z truhel v jednu dřevěnou byly složeny a měď z truhel k další disposici konsistoře na bezpečném místě uschována. (Protocollum domesticum fol. 344.)

ského fendricha Margrabstwí Morawského wolen, gehožto Tielo w teyto truhle položeno gest, oczekáwagicz se vssemi wywolenými Božími weselého a radostného z mrtwých Skrzíssení.

Albrecht postavil Starý zámek na Dačicích, syn jeho Oldřich dosud zachovanou renesanční věž při kostele farním, o níž bylo ve zprávách těchto již loni pojednáno.

Janoušek.

Poměry poddanské na panství Líšenském od r. 1750. Patřily k němu obce Líšeň, Slatina a Obce, mimo to menší statek Tvarožna s Velaticemi. V polovici XVIII. století museli poddaní dávati úroku celoročně o sv. Václavě nebo půlletně o sv. Jiří a sv. Václavě, a platiti za bývalou přístku, za slepice a vejce, robotovati pak od sv. Václava do sv. Jana z 1 lánu, $^1/_2$ lánu, $^1/_4$ lánu a podruzi, jak tuto přehledně podáno jest:

Obce	Úroku půlletně		Za přístku		Za slepice		Za vejce		Robotovati týdně dní			
									s potahem		pěšky	
	zl.	kr.	zl.	kr.	zl.	kr.	zl.	kr.	zl.	kr.	zl.	kr.
Líšeň	J. 16 V. 103	48 33	49	9	20	48	12	18	3	—	3	1
Slatina	J. — V. 35	— 4	17	58	5	15	1	10	3	—	3	1
Obce	J. 2 V. 2	48 48	8	5	5	42	5	10	—	2	3	1

Od sv. Jana do sv. Václava dvakráte tolik robotovali, jako jinde: z 1 lánu a $^1/_2$ lánu týdně 6 dní, z $^1/_4$ lánu 4 dni, podruzi 2 dni. Mimo to v Obcích byli povinni robotovati ze $^1/_4$ lánu o senoseči celý týden s 1 osobou a když se pšenice a ječmen sekal, po 2 osobách. Rychtáři byli roboty osvobozeni. Podobně bylo to na statku Tvaroženském, k Líšni připojeném.

V Líšni platili pak ještě úroku polního 41 zl. 52 kr., viničného 57 zl. 28 kr. a j. v.; v Obcích za pastvu v Dubinách úroku 3 zl. 13 kr.*)

*) Zemská registratura podd. č. 152, dom. 243.

Za robotu mohli poddaní platiti.

V první polovici XVIII. století platilo za robotu v Líšni 25 čtvrtláníků po 10 zl. ročně, ve Slatině 6 čtvrtl. tolikéž; 15 čihařů v Líšni 30 zl. úroku, že měli dovoleno chytati ptáky v panských a obecních lesích; kdo chytal skřivánky, platil o sv. Václavě 1 zl. 30 kr.

Robotovali tehdy: „všichni úročníci z Líšně a jiných obcí s 1 osob. při senoseči nejen 5 dní a na otavu 3 dni, nýbrž až všechno seno a otava byla posečena; ve žních nechodili déle než 9 dní na pšenici, žito a ječmen, 2 dni na sbírání chmele, stříhali ovce po 1 dni, na lovení ryb a na hon, když bylo potřebí; z půllánu: po 2 osobách ve žních, pokud trvaly, celý týden; přehrabovati a shrabati seno každý po 2 osobách $^1/_2$ dne, tolikéž při otavě; — sedláci nesekli a nehrabali ani sena ani otavy; — ze $^1/_4$ lánu, když za robotu neplatili, pracovali 3 dni týdně od sv. Jana do sv. Václava celý týden po 1 osobě, ve žních ale po 2 osobách, z nichž jedné užilo se také jináče než ke žním, totiž v zahradě, k stavbě a j. Když bylo po žních a poslední obilí, totiž oves, sklizen, přestali čtvrtláníci dávati po 2 osobách a pak až k sv. Václavu po 1 osobě celý týden. Pršelo-li ve žních některý den tak, že se nemohlo žíti, dávali čtvrtláníci místo 2 osob jednu. Podruzi robotovali týdně 1 den, od sv. Jana do sv. Václava 2 dni týdně.

Na obžinky dostávali piva od r. 1716, pokud se vrchnosti líbilo: z Líšně 1 sud, ze Slatiny 2 vědra, z Tvarožny také 2 vědra, z Obce a Velatic po 1 vědru; rychtáři a šafáři v Líšni 1 vědro, ve Slatině a v Obci po půl vědru, v Tvarožně a Velaticích 1 vědro.

Po žádosti půlláníků z Tvarožny a Velatic r. 1728 zařídila vrchnost robotu tak, že za polovic roboty platili úroku po 6 zl. a polovici konali.

V listopadu rozděleno bylo ku předení každé ženské ve dvořích po 10 librách konopě.

Na stráži v zámku museli býti každé noci po celý rok 2 muži z jednotlivých obcí za sebou a troubiti každou hodinu: z Tvarožny od 1–23. října, z Velatic do 1. ledna, z Obce 11 do 12. ledna, z Líšně do 26. února, ze Slatiny do 16. března, pak opět v tom pořádku. Kdo zameškal, platil 30 kr. pokuty.

Kteří byli povinni k hlídce v zámku, platili na vojáky po 18 kr., hofeři po 6 kr.*)

R. 1773 žádali všichni osedlí, aby jim domy potvrzeny byly jako jejich vlastní. Vrchnost „jim za vlastní zanechává do její vůli ty čtvrtnické grunty (za které jeden každý nejméně 60 zl. žádati mohl), zadarmo na věčné časy". „Každý držitel gruntu může jej nejen svým dětem a erbům odporoučeti, ale také jinému poddanému (nikoliv cizímu) prohandlovat a prodati, ale ne rozděliti" ... Nesměl k zmenšení gruntovního osidlí chaloupky vystavěti. „Když bude povinnosti své .. vypravovati a vrchnost vždy jakožto věrný poddaný se vší poslušností předcházeti, vrchnost ... jej gruntu zbaviti nechce aniž nemůže, kromě že by ve vybývání vrchnostenských povinností odporný byl. Kdyby tak do dluhů padl, že by dalšího vyváznutí pochybnost se ukazovala, tehdy vrchnost moci bude ten grunt k lepšímu věřitelův odprodati." Kdyby grunt do jiných rukou přišel, potřebí jest k tomu potvrzení od vrchnosti.

Po vydání robotního patentu r. 1775 robotovali poddaní, jak v něm ustanoveno jest: z $^1/_2$ lánu $1^1/_2$ dne dvouspřežní robotu, a od sv. Jana 1 den pěší roboty; ze $^1/_4$ lánu 3 dni pěší týdně. „Aby mohli své živnosti lépe vzdělávati, prosili poddaní dne 1. září 1846 vrchnosti, že by chtěli robotu na všechny budoucí časy vykoupiti", jeden den potažní roboty čítajíce po 24 kr., ruční po 8 kr.

Smlouvy o to byly učiněny a od hraběte Egberta Belcrediho potvrzeny do října 1846 až ledna 1847., na př. z $^1/_2$ lánu počítáno 78 dní ročně potažní roboty po 24 kr. = 31 zl. 12 kr. úroku, tedy jistina 624 zl. Pěší robota 13 dní byla bez náhrady odečtena; tuto jistinu 624 zl. poddaný byl povinen zaplatiti: 74 zl. hned, ostatních 550 zl. ale nejdéle v 10 letech, a z nedoplatku dávati 5% zl.; — ze čtvrt lánu počítáno 156 dní pěší roboty ročně po 8 kr. = 20 zl. 48 kr. na 5% = 416 zl., jež zaplatiti měl: 56 zl. hned, 360 zl. v 9 letech a z nich 5%, dokud by nezaplatil. Potvrzeny byly smlouvy od c. k. okresní kommisse v listopadu 1850 až do března 1851.**)

Slavík.

---

*) Panský archiv v Líšni.

**) Panský archiv v Líšni II. 14. E. 130.

Z minulosti Jiříkovic u Brna. Rozděleny byly od XVII. století ve tři části, a každá jiné vrchnosti patřila: Díl 1. statek Jiříkovský, léno $1^{28}/_{64}$ lánu neboli 216 m. polí I. a II. třídy, 4 domy, z nich po 30leté válce 3 pusté, toliko jeden osedlý. R. 1667 o těch 3 pustých nevědělo se, „kolik kusů polí a měr k němu patří, ani jak se jmenují“; patřilo k nim 162 měr. Z pustých uděláno pak jest 5 nových usedlostí (2 po 53 a 57, 1 po 27 m., a 2 po půllánu). Neměly vlastních luk a dostávaly nejmenší díl ze společných (jichž užívali také poddaní panství Blažejovského a Sokolnického), nejvíce $2^1/_2$ vozu sena a 1 vůz otavy. R. 1750 měli 228 m. polí orných, 5 m. ladem ležících, 1 m. zahrad a luk po 5 vozů sena a otavy a platili úroku o sv. Václavě 9 zl. 31 kr., o sv. Martině 10 zl., dávali 12 slepic a 4 kopy vajec; ze $^2/_3$ 4 l. robotovali 3 dni týdně s potahem, z jednoho čtvrt lánu 1 den, z druhého pěšky 3 dni.

Ačkoliv bylo jich tak málo, tvořili přece zvláštní obec, měli svého „purkmistra“ a pečeť obecní, na ní znakem sv. Jiří na koni, jak bodá draka, a začáteční písmena S. G. (Sigillum Jiříkovic).

Když lidu přibývalo, usadilo se jich dále na tom díle do konce XVIII. století 9, a r. 1834 čítalo se již 18 domů, 110 obyvatelů.

2. K panství Blažejovskému kláštera sv. Anny v Brně náležely $3^{58}/_{64}$ lánu n. 513 m. I. a II. třídy a 12 domů, z nichž po 30leté válce zůstaly jen 4 osedlé a 108 m. polí vzdělaných; vše ostatní leželo pusto; ještě r. 1673 bylo jen 5 osedlých, ale 7 pustých domů, a rolí pustých 324 m.; r. 1750 16 domů (3 půllány a 13 čtvrtlánů), k nim polí $615\,^6/_8$ m. orných a $6^6/_8$ m. ladem ležících, 2 m. zahrad a luk po 20 vozů sena a otavy.

Platili úroku o sv. Jiří 8 zl. 15 kr., o sv. Václavě 10 zl. 15 kr., platu odúmrtního 2 zl., dávali slepic 15 a 225 vajec, robotovali 3 po 3 dnech s potahem a čtvrtláníci pěšky 3 dni týdně s 1 osobou. Po smlouvě r. 1784 byli povinni: platiti 220 zl. 48 kr., dávati rži 6 m., ovsa 6 m., k stavení potřebné věci na 2 míle dovážeti 12 dní, při lovení ryb a příkopu dělání 78 dní pracovati.

Na konci XVIII. století bylo jich zde 24 (č. d. 8—18, 21 - 23, 26—30, 42, 43, 47, 48 a 50). Jsouce pro sebe zvláštní

obcí, měli také vlastní správu a na pečeti obecní S+A (t. j. Sv. Anna), pod tím 3 ptáky. Obecním jměním bylo 27 m. polí.

3. K panství Sokolnickému patřila ostatní část: $3^5/_{64}$ lánu n. $324^1/_2$ m. polí, na počátku XVII. století 13 domů, z nich po 30leté válce bylo jen 5 osedlých, k 8 pustým patřilo 249 m. polí; r. 1673. 9 osedlých, 4 pusté s 48 m. pustých rolí; r. 1750. 6 láníků a 3 čtvrtláníky, rolí 474 m. polí orných, $10^1/_2$ m. ladem ležících, $3^3/_8$ m. zahrad, $25^1/_8$ m. pastvin a luk po $17^1/_2$ vozu sena a otavy. Tito měli poměrně k ostatním sousedům největší poddanské povinnosti: dávali půlletně úroku o sv. Jiří a sv. Václavě 5 zl. 19 kr., slepic $24^3/_4$, vajec 240 a robotovali sedláci po 3 dnech týdně s potahem a čtvrtláníci tolikéž dní pěšky, mimo to ještě od sv. Jana do sv. Václava pěší robotu sedláci s 1 osobou týdně po 3 dnech, čtvrtláníci 1 den. Robotovali od sv. Josefa do sv. Václava od 6 hodin ráno do 6 hodin večer, v zimě od 8 hodin ráno do 4 hod. odpoledne. Pěší robotu od sv. Jana do sv. Václava nazvali „janskou“. Zimního času chodili čtvrtláníci do lesa Horákovského sekat dříví; za 1 sáh odepsali jim $2^1/_2$ dne; potom jezdili tam půlláníci pro dříví; kdo zavezl $^1/_2$ sáhu do Sokolnic, počítalo se mu to za 1 den; pro stavební dříví jezdívali do Boskovic, na cestu dostal robotník 6 grošů. „Sokolnická vrchnost bývala nejpřísnější“. V živé paměti bývalí robotníci zachovali vrchního Klevetu; ačkoliv „sám byl sedlákův syn z Boskovic, robotníkům sedlákům rád se posmíval“.

Tvoříce pro sebe 3. obec v Jiříkovicích, měli také svého purkmistra, obecní pečeť, na ní jméno vesnice „Girsikowitz 1687“ a znakem radlici. Patřilo jí 5 m. polí.

Když konečně poddanství bylo zrušeno, spojily se ony tři obce v jednu. Starosta Benedikt Spáčil napsal tehdy po zrušení roboty do pamětní knihy obecní, založené r. 1835: *„Nyní díky Hospodinu, Pánu Bohu našemu, že nás sprostil toho otroctví, vysvobodil z těch břemen robot a z těch poddaností těžkých. Neb jen Jemu máme děkovať, že shledl na lid svůj s výsosti nebes, jak je těžce pronásledován“.* *Slavík.*

Něco o platech učitelských v XVII. století. Všeobecný jest nářek na veliký úpadek českého školství po válce 30leté. Připomínám výrok znalce: „Před 30letou válkou byly české školy, zvláště katolické a bratrské, mezi nejlepšími v Evropě.

I menší obce pečovaly o vzdělání mládeže, a v městech bývaly školy, na nichž učili muži vystudovalí na universitě Pražské; ale válka zničila v četných obcích i školy, a to někde tak, že ani na celých panstvích a farních osadách neměli vlastní školy ještě r. 1670., tím méně v jednotlivých schudlých vesnicích". — Prof. Fr. A. Slavík píše, že obecní školy dle zachovalých a známých pamětí měla královská města a ze 250 měst a 2600 vesnic toliko 327 obcí.*)

Měl jsem příležitost prohlédnouti výtah ze staré matriky bývalého dekanátu Ostravského a tu mezi zprávami o jednotlivých obcích, pocházejícími z r. 1672, lze se dočísti, kde v tomto obvodu dekanátním školy tenkráte už stávaly a jaké měli tehdejší učitelé příjmy. Plat jejich ovšem býval nestejný a jako téměř všude jinde, býval rektor i na Ostravsku častokráte zároveň ředitelem kůru, varhaníkem a zpěvákem. — Uvedeme doslovný překlad zápisků týkajících se učitelských platů. Až dosud nebylo jich nikde užito.

Bartošovice.**) Učitel nemá určitého ročního platu, leč že dostává z každého gruntu desátkového dva pecny chleba, celkem ročně 140 pecnů. Taktéž dva tolary slezské na dřevo.

Brušperk.***) Správci školy placeno druhdy od města 6, nyní 4 zlaté slezské, z Fryčovic 6 zl. slezských, z Kateřinice 10 groší slezských. Má vlastní byt se třemi přilehajícími zahrádkami.

Frenštat.†) Správce školy má od města ročního platu 24 zl. slezsk., k čemuž přispívají osady Kopřivnice, Kunčice, Lichnov, Tichá, Vlčovice ročně půldruhým zlatým slezským, úhrnem tedy $7^1/_2$ zl. sl. Z nadací dostává 3 zl. 11 gr. Pro budoucí paměť se také připomíná, že správce školy od nepamětných časů dostává od faráře třetí díl ze všech pohřbů a koledu vánoční jak od města, tak od obcí přifařených. Obyvatelé pod horami, tak řečení „pasečníci", příslušící do Frenštatu jsou povinni platiti každoročně místo koledy vánoční tři zlaté, z čehož dostává správce školy třetinu. Od křtů dostává rektor po 3, od zdavek rovněž po 3 groších. Mimo to patří mu neveliký kus pole vedle dolního mlýna a zahrada u horní ulice, jichž dle své vůle může

*) Morava po třicetileté válce str. 210, 211.

**) Matricula decanatus totius Ostraviensis. F. 261.

***) F. 226.

†) F. 236.

buď užívati, nebo je pronajati. Plat varhaníkův není stálý. Z nadací dostává 1 zl. 23 gr.

Frydlant.*) Učitel při samém stavení má zahrádku. Roční služby dostává 12 zl. rýnských a 5 vozů dříví, na každý vůz po 15 „čtvrtích“ anebo „štípanicích“. Každá přifařená obec jest povinna dávati mu jeden vůz. Peněz obdrží z Frydlantu 2 zl. r. 15 gr.; z Ostravice 2 zl. r. 30 gr.; z Čeladné 3 zl.; ze Pstruží 1 zl. 45 gr.; z Metylovic 2 zl. 30 gr. Za pečení hostií platí se mu každoročně od farního kostela Frydlantského 48 gr., od filialního Metylovského 24 gr. Za zpívání pašijí od kostela Frydlantského 18 gr., od Metylovského 10 gr. Na větší slavnosti, totiž na Boží Narození, Vzkříšení, sv. Duch, Posvěcení chrámu P. a na Patrocinium, kdy bývá pouť, dostává učitel příplatek neboli festivale a to od obou kostelů rovným dílem po 6 gr. Dle ustanovení Jeho Milosti pak platí se učiteli z každého křtu 3 gr., ze zdavek 6 gr. Zpívá-li Psaltéř po dva dni a jiné modlitby a zpěvy na pohřbu, platí se mu 1 zl. r. 15 gr. Pro recommendatione animae dostává ročně 20 gr., za processí a každou píseň 3 gr. Kromě koledy učitel nemá jiných příjmů.

Místek.**) Správce školy ročního služného má 12 zl., varhaník 12 zl. Z nadace Šimona Saby dostávají: farář, rektor, varhaník, zvoník, chudí dohromady 5 zl. r.

Paskov.***) Správa školy Paskovské dostává stálého ročního platu od těch, kteří bydlí na náměstí, 1 zl. r. 11 gr. 8 peněz. Každý z těchto měšťanů platí mu na sv. Jiří 8 peněz, na sv. Václava podobně 8 peněz. Od sedláků a zahradníků Paskovských 1 zl. r. 22 gr. Nežádá-li peněz, dostává kolem sv. Jiří od každého po pecnu chleba v ceně 2 gr., podobně okolo sv. Václava. Správce školy, je-li zároveň obecním písařem, dostává 2 zl. r. 8 gr. českých. Ze zámku Paskovského za psaní cedulek obci Paskovské 1 zl. r. Z panského lesa jednu sťatou jedli a jednu břízu za pečení hostií. Ze zámku zadarmo čtvrtku lehkého piva. Od kostela Paskovského za pečení hostií ročně 6 gr. českých. Za zpívané pašije v kostele Paskovském 4 gr. české. Za pašije zpívané v kostele Velko-Hrabovském 4 gr. české. Festivale dostává od kostela Paskovského na Boží Hod vánoční,

*) F. 246.
**) F. 221.
***) F. 231.

velkonoční, svatodušní a Posvěcení chrámu Páně po 2 gr., od kostela Velko-Hrabovského stejně čtyřikráte do roka po 2 gr. Z obce Žabna platí 13 obyvatelů, sedláků a zahradníků správci školy 26 gr., každý z nich na sv. Jiří 2 gr., na sv. Václava 2 gr. Chce-li, může místo těchto peněz vybírati po pecnu chleba. V Krmelíně sedm zahradníků platí taktéž od starodávna 7 gr., Ve Velké Hrabové odvádějí společnou sbírkou rektorovi 1 $^1/_2$ zl. r., v Malé Hrabové taktéž 1 zl. r. Ve svátky Velkonoční a na slavnost Posvěcení chrámu Páně obcházívá v Paskově kropit (cum aspersione solet circuire); v jiných osadách činívá tak jednou do roka t. j. pouze na slavnost Posvěcení chrámu. Před Božím Narozením chodívá ve farnosti po domech s oplatky. Na panských pozemcích vykázán předešlému správci školy kus pole k bezplatnému užívání. Učitel nynější platí z pole tohoto 10 českých „bez grešle". Rovněž obec propůjčuje mu kus role k osetí, avšak za plat 12 gr. českých. Příjmy rektora Paskovského obnášejí souhrnem 11 zl. r., 5 gr., 2 peníze.

Příbor.*) Ročního platu má: rektor 28 zl. 9 gr.; varhaník 32 zl. 24 gr.; kantor 12 zl.; subkantor 8 zl. Mimo to dostává správce školy z městské pokladny každý týden 11 gr.

Rychaltice.**) Příjmy učitelovy: z Rychaltic 1 zl. slezský; ze Sklenova 1 zl. rýnský; z Kozlovic 2 zl. slezské; z Myslíka 21 gr. sl.; ze Lhotky 24 gr. sl. Celkem 5 zl. sl. 3 gr.

Z hradu dostával učitel druhdy z každé várky vědro piva prostředního. Z rozkazu J. M. nynějšího knížete biskupa (Karla z Lichtenšteina) pivo prostřední už se nevaří, pročež učitel nedostává ničeho. Škole Rychaltské odňato jest přes 3 měřice role.

Sedlnice.***) Učitel mimo chléb, jejž vybírá, nemá žádných určitých příjmů.

---

*) F. 213.

**) F. 251. — Služby Boží až do r. 1784 konány bývaly střídavě jednu neděli v Rychalticích, druhou v Kozlovicích, třetí na Hukvaldech. Jména starých rektorů Rychaltských, pokud se vyskytují v matrikách: před r. 1653 jakýsi Václav, rektor; od r. 1657 Jiří Místecký († 1680); 1703, 1704 Josef Host; 1706 Jan Šyk; 1715 Josef Výhledka; 1733—38 Šimon Sapák; od r. 1741 Ondřej Grus († 1750); 1751—61 Jan Jiříček; 1761 Frant Pelikán; od r. 1762 Ondřej Vaněk.

***) F. 256.

Stará Bělá.*) Učitel má hned vedle vlastní zahradu. Svůj plat vybírá z pěti osad: Staré a Nové Bělé, Vyškovic, Proskovic a Krmelína, od každého sedláka dostává ročně 4 gr. Tolikéž ve St. Bělé a ve Vyškovicích od každého sedláka má bochník domácího chleba. Posvícení slaví ve všech těchto jmenovaných osadách; v tento svátek obchází s kropidlem a koláčem bývá podělován. (Dedicationem solemnisat in omnibus his praenominatis pagis, quo tempore cum aspergillo circuit et placentia a quolibet percutitur (?). Od zápisu křtů má 3 gr. Koledy vybere, kolik dostane od sedláků.

Stará Ves.**) Učitel Staroveský dostává plat od sedláků, každý z nich odvádí mu ročně 6 gr., zahradníci 1 $^1/_2$ gr. Ve dni nedělní a sváteční, kdy služby Boží konají se ve farním kostele, dostává od kostela 1 gr. Z Košatky platí mu každý sedlák ročně 1 groš bílý, ve Velkém a Malém Petřwaldě každý sedlák ročně 1 groš. Rovněž po každé, kdykoli služby Boží konají se v Petřwaldě, obdrží ze zvonečkových peněz 3 gr. a ve výroční slavnosti 6 gr. Na štědrý večer chodí s oplatky po koledě.

Staříč.***) Správce školy má z osady Staříče ročního příjmu 2 zl. slezské 11 gr. a 5 měřic žita, mimo to 2 sáhy dříví. Z Chlebovic 24 gr.

Ostrava.†) Správce školy a kůru má ročního platu 38 zl. sl. 7 gr. 1 peníz. Chodí také sám koledou a má v užívání kousek role. Kantor má tolik pole jako rektor, po koledě chodí s děkanem, od města dostává půl kopy drobnějších kaprů nebo jak se jim vůbec říká „menší výmětky". Souhrn jeho příjmů od města i z nadací: 22 zl. sl. 34 gr. 1 peníz. Varhaník Ostravský dostává z městské pokladny ročně 40 zl. sl., z nadací 7 zl. sl. 23 gr. 3 peníze. Mimo to jest mu dovoleno užívati hřbitova na Zámčisku jako zahrady a od obce Ostravské dostává $^1/_2$ kopy kaprů (menších výmětků). Ve staré matrice zaznamenáno, že kdysi míval od obce Ostravské 10 sáhů dříví. Nyní dříví mu odepřeno, poněvadž se mu zvýšil plat a lesů není.

*) F. 271.
**) F. 266.
***) F. 240.
†) F. 207—209.

Potud doslovný překlad výňatků z Ostravské dekanátní matriky. Na konec připomenu ještě, jaké povinnosti plynuly učitelům Ostravským z některých nadací.

V nadaci Krištofa Methudia, založené r. 1620, uložena tato povinnost: „rektor pak a kantor povinni budou post elevationem každý pátek (krom Velkého pátku) zpívati: Stabat mater dolorosa latinským aneb přirozeným jazykem.“ Zajímavá jest nadační listina Václava z Vrbna (z r. 1638): „Povinen bude rektor s kantorem dítky učiti a jim některá minora principia Arithmetices překládati; v neděli a ve dni sváteční Catechismum Catholicum při nešpoře dáti říkati; varhaník bude povinen tím bedlivěji hráti.“ A už slavný biskup Stanislav Pavlovský nařizoval r. 1584 svou instrukcí: „Kaplan Ostravský postním časem i sice na Salve catechismum pacholátkům ze školy recitovati dáti (kteréž mistr školní k tomu vésti a jmíti má) a jej mládeži i lidu vykládati povinen bude.“ *)

P. Vojtěch Plotěný.

Místní a křestní jména před sto lety v Opatově. V r. 1886 opravována byla v Opatově na Třebicku stará obecní radnice a při tom nalezen byl mezi trámy stropu sešitek o 19 listech mnohde již setlelých, zbytek to větší knihy z r. 1798, která obci Opatovské byla tehdy asi tím, čím nyní jest obcím „parcelní protokol“, obsahujíc jména tratí, a čísla jednotlivých částic v trati s udáním jmen majitelův.

Zachovalé tyto lístky zajímavy jsou v mnohém ohledu. Čtemeť hned z předu tento záznam: „Roku 1798 dne 17. Octobris rozděleno jest pole skrz losův tažení na 50 dílů stejné šířky a délky, jmenované „Zadní Petrůvky“ u Valkového Žlabu, kteréžto pole před tím jenom někteří sousedi užívali a z něho obci z míry platili; ourok a desátek (se odváděti bude), tak jak dosavád vrchnosti dáván byl“.

Mimo tyto „Zadní Petrůvky“ jsou dosud u Opatova polní tratě „Petrůvky k Vávrovskému rybníku“ a „Petrůvky Dlouhé“, veskrze pozemky po bývalé vesnici Velkých Petrůvkách, jež u Opatova druhdy stávala, roku 1505 však již jako pustá ves se uvádí.**)

*) Ostravská farní pamětní kniha F. 16.

**) Viz o tom článek prof. F. A. Slavíka „Zaniklé osady na panství Brtnickém“ v „Časopisu Matice Moravské“ z r. 1893. sešit 1. —

S polnostmi, jež slují „Zadní Petrůvky“, sousedí les panství Brtnického a v lese tomto asi 500 metrů daleko od polí směrem východním upravována

Jména ostatních tratí mimo jmenované Petrůvky v listech oněch takto se uvádějí: Příčky, Na Prokopově nívce, Na padělcích, Díly k Heralticím, Od padělků příčky, Příčky u vlčích jam, Díly od kříže, Krátké díly, Za hájkem, Za Jinšovem role, Příčky nad Korytem od zákopa, Zahrady trávné, Zahrady za rathouzem. —

Zajímavo jest přirovnání hospodářů Opatovských z r. 1798 s hospodáři nynějšími: V Opatově bývalo původně 50 celolánů, ale časem rozděleno bylo 19 celolánů vždy ve 2 pololány a jeden celolán ve 3 části, tak že zmíněného r. 1798 bylo již jen 30 celolánů, 38 pololánů a 3 třetiny lánu; bylo tedy v Opatově 71 hospodářův. Jestliže byly pozemky po zaniklých Petrůvkách děleny přece jenom v 50 dílů, musely se vždy 2 pololány, jež z jednoho celolánu povstaly, o svůj díl opět děliti.

Z uvedených 30 celolánů některé opět rozděleny, když na příklad otec rozdělil hospodářství svým dvěma synům, a v novější době, kdy bylo dovoleno pozemky usedlostí rozprodávati, bylo zase 5 celolánů a několik pololánů rozparcelováno, tak že dnes zůstalo z 50 celolánů sotva 9.

Srovnáváme-li jména tehdejších majitelů pozemků s majiteli nynějšími, shledáváme, že z 71 hospodářů od r. 1798 20 jmen do dnešního dne z Opatova úplně vymizelo buď že rodiny se vystěhovaly anebo po mužské straně vymřely; 10 jmen tehdejších se dosud zachovalo, ale říká se tak pouze „po domě“, ačkoli majitel nynější má příjmení jiné; tak na př. se říká po domě u Pečárků a hospodáři se říká Pečárek, ačkoli příjmení jeho jest Jindra; býval na domě tom kdysi Pečárek.

Avšak k zajímavějším ještě důsledkům přicházíme, pozorujeme-li jména křestná v listech oněch uvedená.

Nejčastější křestní jména nynější jsou František, Jan, Josef, Antonín, Václav a Karel, zřídka objeví se Alois, Martin nebo Jakub. S mnohými z těchto jmen se i v seznamu

---

byla v říjnu r. 1893 menší prostora pro lesní školku. Při práci té objeveny byly zbytky zdí a základů někdejších stavení a nalezena tu byla v zemi kamenná „stupa“, v níž se dřevěným „pichem“ tloukl mák neb se otloukaly kroupy z ječmene, železné „klepací kladivo“, jímž sekáč vyklepává ostří kosy, s malou kovadlinkou „babkou“ nazvanou, veliký železný klíč a části rozbitých hliněných nádob. Předměty tyto, jež jsou památkou po zaniklé osadě Velkých Petrůvkách, nacházejí se u pana lesního Karla Kroutila v Předíně.

z r. 1798 setkáváme, ale čteme tu i taková jména křestní, jakých dnes v celé obci neuslyšíš aneb jen velice pořídku; jsou to jména: Adam, Bartoloměj (někdy také Bárta nebo Bartoň), Benedikt, Bernard, Blažej, Ignác, Jakub, Jiří, Lorenc, Lukáš, Marek, Martin, Matouš, Matěj, Ondřej, Pavel, Petr, Šebestian (jindy také Šebesta), Šimon, Štěpán, Tomáš, Valentín, Vít.

Jsou to z největší části jména biblická a uvažujeme-li o věci poněkud déle, mimovolně vede nás zajímavý tento úkaz k domněnce, že záliba ve jménech biblických pochází asi z oněch dob, kdy obyvatelé Opatova byli vyznáním protestanté.

P. Řehoř Volný ve svém díle „Kirchliche Topographie von Mähren“ (sv. III.) praví při dějinách fary Opatovské, že se uvádí r. 1578, byla však již od delšího času v rukou protestantských. Po r. 1622 přidělen byl Opatov faře Heraltické, ale ještě r. 1657 byli tu nekatolíci a tehdejší farář Heraltický líčí farníky Opatovské ve zprávě z téhož r. 1657 konsistoři podané takovým spůsobem, že musíme z toho souditi, že se nemohli tak snadno sprostiti názorů protestantských a že asi dlouho to trvalo, než se z nich stali skuteční katolíci.

Teprve r. 1666 byla fara Opatovská znovu zřízena.

Šilhavý Frant.

Literatura.

Dějepis Prahy. Díl IX. Píše Wácslav Wladivoj Tomek. Novočeské bibliothéky, vydávané nákladem Musea království Českého, číslo XVIII. V Praze 1893. Stran 547.

Dílem VII. Tomek ukončil vypravování politických dějin města Prahy při roku 1478. Dva další díly věnovány jsou dějinám vnitřním od roku 1420—1526; a sice v knize VIII. dopodrobna čtenáři vypisuje místopis Pražských měst, Vyšehradu a celého okolí, aby pak tím jasněji promluviti mohl o obyvatelstvu, totiž o měšťanstvu a městských řádech, o živnostech, o české a německé národnosti a změnách v rodech měšťanských, o pražských židech a konečně o životě, obydlí a oděvu obyvatelstva. Kniha IX. věnována jest královskému dvoru a zemské správě v Praze. Čtenář určitě se dovídá, kdy v XV. a na počátku XVI. století Praha byla sídlem královským, to jest, kdy

panovníci v hradu Pražském sídleli, jak upraven byl veliký a menší soud zemský, soud purkrabí pražského, dvorský čili manský a komorní, při kteréž příležitosti děje se obšírná zmínka o nejvyšších úřadech dvorských a o zvláštním dvoře královen českých. Velmi důkladná jest stať o duchovních záležitostech té doby v Čechách. — Tomek počíná hnutím husitským a vysvětluje vznik a podstatu náboženských stran v Čechách i jejich zřízení. Někdy čtenář nalezne zprávičku i o Moravě, jako ku př. když se vypravuje o nesnázích, jak vysvěcovali v Čechách na kněžství čekance pod obojí, Tomek dokládá, že ani na Moravě v té příčině nebylo lépe, ačkoliv Olomoučtí biskupové „byli kompaktaty samými zavázáni podávati svátost pod obojí spůsobou“; avšak že „za panování krále Ladislava a potom Jiřího nastaly poměry příznivější“. Stať „Duchovní ústavy a nadání jich“ jedná o kostele Pražském na Hradčanech, o kostelích kollegiátních na Vyšehradě, sv. Jiljí, sv. Apollináře a Všech Svatých; o kostelích farních a kaplích, při čemž Tomek zjistil, že Praha na sklonku 15. století nedělila se jako dříve na 44, nýbrž jen na 32 farních osad; o klášteřích, o službách Božích a duchovní správě; o pomoci chudým a nemocným, o Pražské universitě, která přestála mnoho změn zároveň s převraty náboženskými, o studentských kollejích, o prvních snahách humanistických při universitě (Řehoř Pražský a j.), o školství nižším v Praze a konečně o literatech.

Pak následuje zevrubný seznam úředníkův a služebníků dvorských i zemských, úředníků městských ve všech částech Prahy od konšelův až ku celným na mostech a porybným, úředníků „hor vinničných“, seznam duchovenstva jak vyššího tak nižšího i řeholního a mistrů při vysokém učení Pražském s rektory a děkany.

Tím jsme jen naznačili bohatý obsah tohoto monumentálního díla Tomkova, v němž každé slovo jest důležité a každá věta na historických pramenech založena. Tomek vypravuje pragmaticky, jasně, poutavě a vždy nestranně. Důkladnost jeho podivuhodná jest zvláště při částech popisných a při vypravování dějin vnitřních, jak se jeví právě v díle VIII. a IX. Radostí pak naplniti musí každého slib Tomkův, že při značném stáří svém se zápalem mladistvým slibuje co nejdříve vydati dějin města Prahy díl desátý od r. 1478—1526 a jedenáctý až do roku 1547. „Přikročím hned“, praví, „k další práci a vytrvám,

jak dlouho Bůh přáti bude zdraví a síly". Doufáme pevně, že vykoná, co si umínil; vždyť jest to Tomek, vzor životního pořádku a neúmorné vědecké práce. *Kameníček.*

Poselství republiky Dubrovnické k císařovně Kateřině II. v letech 1771—1775. Studie k dějinám jihoslovanským a ruským. Sepsal Konstantin Jireček. Rozpravy České akademie cís. Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění v Praze. Ročníku II. číslo 2. Třída I. S 28 přílohami a rejstříkem. Stran 122.

K. Jireček našel v archivu Dubrovnickém korrespondenci Františka Savinova Ranjiny, který dlel po 5 let jako vyslanec republiky v cizině, zvláště v Petrohradě. Nález byl asi prvním podnětem k této studii, která obsahuje daleko více, než nápis oznamuje. Práce Jirečkova jsou vlastně stručné dějiny republiky Dubrovnické vůbec a od r. 1683—1815 zvláště, při čemž ovšem poselství Ranjinovo do Petrohradu a jeho osudy vypsány jsou zevrubně nejen na základě jeho dopisů Dubrovnickému senátu, nýbrž také jiných přístupných pramenů, které autor znalecky a kriticky ovládá.

Význačnými rysy podává čtenáři význam republiky Dubrovnické ve středověku, vnitřní zřízení aristokratické v čele s knězem každého měsíce nově voleným, chválí chytrost a obratnost Dubrovnického senátu, která se udržovala až do konce 17. století, a ukazuje na poměr republiky k sousedním státům. Styky republiky k Rusku za cara Petra Velikého byly přátelské, mnoho Dubrovčanů bylo v jeho službách, tak že v míru Karlovickém i Požarevackém republika neutrpěla žádné pohromy. Avšak od té doby počínají Benátky a Dubrovník na sebe řevniti a tím nastává jejich úpadek. První pohromu přivodil republice konflikt s Francií v polovici 18. století a druhou válka rusko-turecká v letech 1768—1774, kde Dubrovčané chtěli sice býti neutrálnými, ale nezachovali se ani Turkům, ani Rusům, kteří zvláště jenerálem Orlovem připravili jim strastná léta, tak že Dubrovnický senát odhodlal se vyslati přes Vídeň a Berlín Ranjinu do Petrohradu k carovně Kateřině II., aby ji usmířil. Osudy tohoto vyslance u dvorů evropských a zvláště v Petrohradě vypsány jsou podrobně. Po nesčetných svízelech podařilo se Ranjinovi Rusy usmířiti. Generál Orlov při tom působil nejvíce těžkostí,

poněvadž přátelským slovům a domluvám nechtěl věřiti, nýbrž žádal činy. — Do tohoto vypravování velmi případně vpleteny jsou episody o praetendentu Černohorském Štěpánu Malém, který tam nějakou dobu za knížete byl uznáván, a o samozvance Alžbětě Tarakanovně, jež činila si pomocí některých Poláků nároky na trůn Ruský.

V posledním oddílu (V.) vypisuje se konec republiky Dubrovnické, totiž boje o Dubrovník mezi Francouzy, Rusy, Turky a Rakušany. Dubrovník dostal se za Napoleonovy slávy ku provinciím Illyrským a mírem Vídeňským 1815 beze zvláštní zmínky přidělen Rakousku, stav se částí Dalmacie.

Kniha jest velmi zajímava a osvětluje se jí opravdu značná část dějin jihoslovanských. Vadí pouze na některých místech nezvyklý sloh a nepřeložené vsuvky vlašské, jihoslovanské i francouzské, jimž ovšem každý čtenář nerozumí. Literatura v poznámkách jest velmi bohata a četné přílohy listinné na konci díla doplňují studii v celek, který činí dojem bedlivé a přísně vědecké práce. *Kameníček.*

Přerovsko, město i hejtmanství, popisuje Frant. Bayer. Díl I. Soudní okres Přerovský. V Přerově 1893. Nákladem vlastním. Stran 272. Cena 1 zl. 80 kr.

Kniha tato vyšla u příležitosti Přerovské výstavy; ale místo příležitostné knížky příruční, jako jsme na jiných výstavkách měli, podává se tu většího díla místopisného jedna část. Látku měl spisovatel vděčnou: památné město Přerov a jeho okolí; ale vyžaduje dlouholetého pátrání a studia, má-li dílo býti města důstojným a literatuře prospěšným. Škoda, že se Přerovsko páně Bayerovo k takovým spisům řaditi nemůže, nevyhovujíc ani skrovným požadavkům u podobných děl.

Co jest opravdu chvály hodno, pochází od jiných spisovatelů. Jmenovitě přispěl Dr. J. Kahovec o podnebí Přerovském, Josef Klvaňa o povaze půdy, V. Spitzner o květeně, J. L. Červinka o starožitnostech, J. Adamec o hospodářství a j. Některé jiné příspěvky měly se upraviti souměrně k celku. Nemístné v takovém díle jest u všeobecné části jmenovati členy výborů spolkových. Naopak ničehož nepodává spisovatel o poměrech lidu poddaného. Tak důležitou věc z minulého života lidu odbyl na str. 37. jen nápisem takto: „4. Poměry lidu poddaného (stručný

přehled robotních a jiných povinností jeho), uspořádání statku a j. podáme později popisujíce jednotlivé osady". — —

Též látka o městě Přerově není dostatečně spracována; není tu ani známějších pramenů místopisných užito. Co právě měl spisovatel po ruce, složeno jest většinou povrchně a zběžně, pouze kronikářsky, bez vnitřní souvislosti. Jest to více pamětní kniha obyčejně psaná, než vědecké dílo. Pamětní knihy mají pro studium velkou cenu; ale do tisku nehodí se vše v nich pro širší obecenstvo.

Do „Přerovska" nehodily se také některé obrázky, jináče cenné, když ani k dějinám Přerova nepatří. Nejméně pak sluší takovému dílu, jež má přece míti ráz vědecký, četné inseráty všelijakého druhu; ukazují více na směr obchodní, výdělkový, než čistě vědecký. Úprava díla jest pěkná.

Litujeme, že o díle, z jehož výtěžku má se věnovati část naší Ústřední Matici školské, musíme upřímně pronésti úsudek nepříznivý. Spisovatel měl zajisté vůli, dobrý spis vydati; ale ve spěchu, aby k oné příležitosti jej podal, uveřejnil dílo nedokončené, jedno z nejslabších toho druhu vůbec. Snad je podle předmluvy znova přepracuje a podá časem, až prostuduje ještě jiné prameny, než posud, a důkladně vše upraví, lepší dějiny starobylého Přerova; ale „vydati obšírné dějiny města Přerova co nejdříve", jak se praví v předmluvě, podle vydaného „Přerovska" soudíc, nebylo by radno. Potřebí k tomu ještě hodně studia, aby se podaly skutečně dobré a sloužily ke cti městu a literatuře naší, a má-li z toho míti i věda nějaký prospěch. Přejeme si toho zde i u jiných podobných spisů. *Slavík.*

Zpráva o pramenech dějin kláštera Hradišťského u Olomouce až do roku 1300. Podal Dr. Josef Teige. Otisk z Věstníku Král. České společnosti nauk v Praze. Třída filosoficko-historicko-jazykozpytná. V Praze 1893. Stran 79.

Jest známo, že mnohé z listin a historických zpráv, vydaných v prvním až pátém díle Bočkova Diplomatáře moravského, považují se za nepravé nebo za padělky. O zlomcích Monseových dokázal podvrženost Vincenc Brandl v „Časopise Matice Moravské" v ročníku X., o jiných vyslovili pochybnost nebo dokonce je zavrhli Palacký, H. Jireček, Šembera, Dudík, Wattenbach, Goll a j. — Značná část pochybných oněch listin

týká se kláštera Hradišťského u Olomouce. Dr. Teige vyslán byl na Moravu od c. k. ústavu pro rakouský dějezpyt ve Vídni, aby ony pochybné listiny prozkoumal a zjistil, „co může se zřejmě označiti za padělek, co pravé jest, a co snad již ve středověku bylo buď interpolováno neb docela zfalšováno“. Teige ujal se práce v Brně a v Olomouci, prozkoumal důležitější příslušnou literaturu a vyhledal prameny dějin kláštera Hradišťského, jichž jest celkem dosti. — Jsou zvláště: Annales Gradicenses a Opatovicenses; Acta nonnullorum praelatorum monasterii Gradicensis ord. Praem.; Historia de fundatoribus, progressu monasterii Gradicensis prope Olomutium siti — — — — authore Joanne Tetzelio Miglicensi, a konečně annalistická kniha Michala Siebenaichera, kterážto práce pro bádání Teigeovo byla zvláště důležitou, že v ní zaznamenány jsou dle jeho vlastních slov „omnia privilegia, diplomata, iura, gratiae, libertates, immunitates, favores etc., quibus tam ecclesiastici, quam saeculares principes Gradicium locupletantur“. — Důležitou pomůckou byly mu také archivní seznamy klášterní ze 17. století, Necrologium Gradicense v rukopise z minulého století a Series reverendissimorum abbatum Gradicensium z konce minulého století. Všechny archivní památky, zvláště listiny kláštera Hradišťského byly po jeho zrušení r. 1784 státem převzaty a část přidělena státnímu archivu Vídeňskému, část zemskému archivu v Brně, kdež také seznam jejich se přechovává. Pouze jediná listina z r. 1160, kterou král Vladislav potvrdil privilegia a svobody klášterní, octla se „podivnou náhodou“ v archivu Musea království Českého.*)

Z tištěných prací starších Teige užil knihy Ruebnerovy: Memoriale saeculorum etc., Pitrova pojednání nadepsaného Dissertatio de monasterio Gradicensi etc., a Dra. Wekebroda: Maehrens Kirchengeschichte.

Na základě těchto a jiných pramenů autor dle Bočkova Codexu rozebírá z I. dílu 22 listin, z II. dílu 15, z III. 10, ze IV. 35 a z V. 2, dohromady 84 listin, snaže se dopátrati jejich původu a historické ceny. O některých z nich dokazuje, že jsou padělky z dílny Bočkovy, o jiných, že jsou pravé a hodnověrné,

*) Teige při této příležitosti praví, že „jest nejstarším originálem české listiny. To není dosti jasné, poněvadž listina jest latinskou; patrně mínil říci něco jiného.

ale tu a tam od Bočka méně správně vydané, a v jednom případě zaznamenává list markraběte Přemysla z roku 1238, kterého Boček vůbec neznal a neuveřejnil, ač se nachází v originale v c. k. státním archivu Vídeňském.

Ku konci uveřejněno jest 9 příloh týkajících se dějin kláštera Hradišťského po roce 1300. (1300—1511). — Práce Teigeova jest celkem záslužná; někde mohla býti stručnější, jinde bylo by bývalo záhodno důvody přesněji vytknouti a prohloubiti. Tím však historická kritika s Bočkovým diplomatářem není hotova. Jest ještě v prvních dílech množství listin jiných, jejichž obsah jest podezřelý a původ záhadný. Jest to temný bod ve znamenité jinak činnosti Bočkově, skvrna, která měla příčinu a vznik svůj v jeho přílišné horlivosti badatelské. *Kameníček.*

Časopis Musea království Českého. Ročn. LXVII. Red. Ant. Truhlář. V Praze 1893. Str. 663.

Časopis jest zahájen obšírnou zprávou jednatele Společnosti Musejní, přednesenou v prosinci r. 1892. Pojednání a studie Č. Č. M. týkají se hlavně dějin kulturních a literatury. Dr. Z. Winter z bohatého skladu svých výpiskův archivních líčí přepych uměleckého průmyslu v měšťanských domech XVI. věku, podávaje tu výborný příspěvek do dějin umění našeho a stavu řemeslnického v zemích českých. Popisuje předměty kovové, skleněné, úbělové, jantarové, hliněné a dřevěné a na konci zabývá se uměním textilním. — Dr. K. Kadlec v objemné studii píše o vzájemných poměrech tiskařův a spisovatelů za minulých století (Počátky práva autorského). Práce autorova jest vítaným příspěvkem ke kulturním a literarním dějinám vůbec a k dějinám vzdělanosti české zvlášť. Po obsažném úvodě pojednává o výsadové ochraně ve Francii, v Anglii, v Německu a v Rakousku (zvláště o tiskařství českém) a o patiscích. Dr. J. V. Prášek rozbírá kriticky Cestu Krištofa Haranta z Polžic do Palaestiny a do Egypta r. 1578 vykonanou a líčí vyznam její pro historické poznání zemi východních, vzdávaje českému pánu všechnu chválu. Dr. H. Toman, jehož studie o Žižkovi ve Věstníku kr. č. spol. nauk, v Osvětě a v Květech vzbudily zaslouženou pozornost, srovnáním a novým výkladem zpráv starých (En. Sylvia, Zach. Theobalda, Boh. Balbina) podává některé zprávy o poměru

Jana Žižky k Pražanům r. 1422 (o vpádě Táborů do Prahy 1. říj. 1422, čemuž Žižka odporoval,) a r. 1424 (ležení Žižkovo u Libně před Prahou). Dr. J. Frejlach uvažuje, změnilo-li se klima v době historické, a dochází úsudku, že konečného rozluštění otázky o kontinuarní změně klimatu za doby historické jsme ještě vzdáleni; změna se děje, ale velmi ponenáhlu. V. Kratochvíl podává příspěvek ku známosti register královských z doby Ferdinanda I., které autor nalezl v archivě c. k. ministerstva vnitra ve Vídni. Pojednání jest vhodným doplňkem výtečné práce Jar. Čelakovského z r. 1890 (O domácích a cizích registrech). Dr. V. Řezníček podávaje zprávu o Přibyslavských knihách purkrechtních, zachovaných v knihovním úřadě v Přibyslavi (jsou z r. 1441 až do našeho století), žádá si, aby příslušnými badateli byly prozkoumány. Dr. J. Metelka referuje o desátém zeměpisném sjezdu v Německu, konaném ve Stuttgartě.

Otázka pravosti Rukopisu Kralodvorského má v tomto ročníku horlivého obhájce v Ig. B. Maškovi, jenž hájí svého pojednání z r 1889. Článek Maškův (Příspěvky k obraně Rukopisu královdvorského) zabývá se „důkazem proužkovým“ a slovem „zamiesiti.“ Dále tu podává Mašek počátek pojednání Paměť Přibyslavská XV. věku a rukopis kralodvorský, a na konci slibuje redakce, že v budoucím ročníku odpoví Mašek na článek J. Gebauera Dva důkazy pro odsouzení Rukopisu Kralodvorského). Gebauer pojednáním svým odporuje Maškovým příspěvkům o důkaze proužkovém a o slovese zamiesiti. F. X. Prusík pojednáním o původě českého zlomku Evangelia sv. Jana definitivně ukazuje (dle korrespondence A. Ch. Vostokova a dle listů J. Dobrovského) na původ Ev. sv. Jana, které jest Hankovým padělkem. Z nedostatku úplného vydání evangelia Ostromírova užil Hanka hlavně slovanské bible Ostrožské v původním vydání z r. 1581, kteráž bible církevně jest shodna s evangeliem Ostromírovým. Dále jest tu podán chronologický přehled spisů Jaroslava Vrchlického (1874—1892), kterých bylo tehdy téměř sto. Jubileum Kollárovo přineslo některé listy z korrespondence Jana Kollára v letech 1816—1851 z pozůstalosti řed. Václava Zeleného; listy byly psány Jiřímu Palkoviči, K. V. Zapovi, dr. V. Staňkovi, choti Kollárově, Janu Bohuradovi a Janu Va-

laszkému. Ad. Patera pojednává o Desateru kázanie božiem z universitní knihovny v Praze; rukopis jest papírový a veršovaný z konce 14. stol. Otak. J. Paroubek podává dvě písně o selském povstání r. 1775, totiž Píseň o selském zbouření r. 1775, jejímž skladatelem byl asi Jiří Paroubek, a Píseň o příhodách v Čechách r. 1775, složenou F. J. Vavákem Milčickým. Ant. Podlaha podává čtvrtou řadu Dodatkův a oprav k biografiím starších spisovatelů českých a k starší bibliografii a opravuje tím mnohdy podstatně naše literarní dějiny. Z archivu Kutnohorského vybral dr. V. J. Nováček příspěvky k životopisům českých spisovatelů a k dějinám literatury české (o zabavování kacířských knih). Jos. Truhlář po orientačním úvodě podává slovné znění Klementinských zlomků sborníku epických básní městských XIV. věku, o nichž první zprávu podal roku 1862 Ignát J. Hanuš. Z řeckých apokryfických spisů visionářských nejhlouběji proniklo do literatur evropských Vidění sv. Pavla, o němž pojednává dr. J. Polívka.

Mimo hojné zprávy bibliografické o literatuře nejnovější a mimo zprávy o sbírkách musejních má Č. Č. M. velmi pečlivou Hlídku literarní; jeť v ní podáno 36 úvah a referatův o různých vědeckých spisech, časopisech i mapách. Časopis Musea Kr. Č. výborně a pečlivě řízený ostává i dále předním naším vědeckým časopisem.

Frant. J. Rypáček.

Nová díla:

Historického archivu České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění v Praze třídy I. číslo 4.: Prameny ke vpádům Bočkajovců na Moravu a k ratifikaci míru Vídeňského od zemí koruny České roku 1605—1606. K tisku připravil Dr. František Kameníček. Stran XIV a 268. V Praze 1894.

Obrance jazyka českého Jan Nep. Alois Hanke z Hankenštejna. Životopisný nástin. Napsal Prof. P. František Koželuha. S erbem rodu Hankenštejnského. Stran 24. V Prostějově 1894.

O četbě dramat na školách středních. S ukázkou rozboru Bozděchova „Barona Goertze“. Napsal Jan Kabelík. (Zvláštní otisk z výroční zprávy c. k. gymnasia v Přerově za rok 1893—94.) Stran 45.

Staré pověsti české. Napsal Alois Jirásek. 11 sešitů za 2 zl. 30 kr. Nákladem Jos. R. Vilímka v Praze. 1894. — Velmi hojné a pěkné illustrace.

Zprávy Právnické jednoty moravské v Brně. Pořádají JUDr. L. Krupka, J. Lisec, JUDr. V. Prošek, JUDr. J. Švec. Obyčejně čtyři sešity ročně.

Z Akademie věd v Krakově:

Lud Nadrabski (od Gdowa po Bochnię). Obraz ethnograficzny skreślił Jan Świętek. V Krakově 1893. Stran IX. a 728.

Sprawozdania komisyi językowej Akademii umiejętności. Tom. V. V Krakově 1894.

Rozprawy Akademii umiejętności. Wydział filologiczny. Serya II. Tom V. Stran 438. — Wydział historyczno-filosoficzny. Serya II. Tom V. Stran 350 s mapkou království Polského roku 1000 po Kr. a několika tabulkami. — Wydział filologiczny. Serÿa II. Tom VI. Stran 402. V Krakově 1894.

Monumenta medii aevi historica res gestas Poloniae illustrantia. (Pomniki dziejove vieków średnich do objaśnienia rzeczy polskich służące). Tomus XIII. Continet: Acta capitulorum nec non judiciorum ecclesiasticorum. Volumen I. Str. 663. — Tomus XIV. Continet: Codicis epistolaris saeculi decimi quinti Tomum III. 1392—1501. Str. 665. V Krakově 1894.

Spomenica o petindvajsetletnici akad društva „Slovenija“ na Dunaji. Sestavil Janko Vencajz. V Ljubljani 1894.

Výbor Matice moravské oznamuje P. T. pp. členům a veřejnosti vůbec, že opět značně snížil cenu spisů v minulých letech vydaných v naději, že správcové škol, knihoven a zvláště studující vysokých i středních ústavů si pospíší, aby je zakoupili, poněvadž jsou to práce vesměs cenné a některé z nich pro malý původní náklad i vzácné. Redakce upozorňuje v té příčině na 3. stranu obálky tohoto časopisu. Zásilky a dopisy buďtež adressovány:

„Matice moravská v Brně“.

Za redakci odpovídá *Dr. Frant. Kameníček.* — Tiskem Mor. akc. knihtiskárny.
Nákladem Matice moravské.

ČASOPIS

MATICE MORAVSKÉ.

REDAKTOŘI:

VINCENC BRANDL. — FRANT. BARTOŠ.

HLAVNÍ SPOLUPRACOVNÍCI:

FRANT. A. SLAVÍK. — DR. FRANT. KAMENÍČEK.

ROČNÍK DEVATENÁCTÝ.

V BRNĚ 1895.

TISKEM MORAVSKÉ AKC. KNIHTISKÁRNY. — NÁKLADEM MATICE MORAVSKÉ.

Obsah XIX. ročníku.

A. Články.

B. Umělecké a vědecké zprávy.

C. Literatura.

Dolejšek Boleslav: Čermák, Cesty po Moravě. IV. str. 372.
Janoušek Jar.: Al. Franz: Kunstarchaeologische Aufnahmen aus Maehren. I. str. 84—87.
Jokl Ferd. Dr.: Jan Gebauer: Historická mluvnice jazyka českého. Díl. I. Hláskosloví 1894. I. str. 77—80.
Kameníček Frant Dr: Dr. Theod. Ritter v. Grienberger: Vindobona, Vienne I. str. 87 88. — Vinc. Prasek: Dějiny knížectví Těšínského až do r. 1433. II. str. 179—181. — J. Kapras: Nástin filosofie Jana Amosa Komenského. II. str. 183—185. Dr. Č. Zíbrt: Jak se kdy v Čechách tancovalo? II. str. 187—188. — Berthold Bretholz: Geschichte Maehrens. Erster Theil. Zweite Abtheilung. — 1197. Nákladem zemsk výboru moravského. III. str. 286—290.— J. Jastrow: Jahresberichte der Geschichtswissenschaft im Auftrage der Historischen Gesellschaft zu Berlin. Ročníku XVI. část týkající se Groligova přehledu dějep. prací moravských na rok 1893. III. str.: 290—291. — Dr. Frant. Brdlík: Průvodce po zeměkouli. IV. str. 369—370. — Andrej Kmeť: Veleba Sitna. IV. str. 370—371.
Kapras Jan: Herbert Spencer: Dané pravdy mravoučné. Přel. J. Úlehla. III. str. 280—283.
Klvaňa Jos.: Geologická mapa okolí Olomouckého. Vydal c. k. říšský geol. ústav ve Vídni. I. 73—77. — Časopis Olomouckého vlasteneckého musea 1884—1894 II. str. 191 194.
Pastrnek Frant. Dr.: Dr. Čeněk Zíbrt: Seznam pověr a zvyklostí pohanských z VIII. věku. Vyd. nákladem České akademie. II. str. 182—183. — V. J. Dušek: Hláskosloví nářečí jihočeských. Vyd. Českou akademií. II. str. 185—187. — Fr. Bartoš: Dialektologie moravská. II. díl. III. str. 278—280
Rypáček Fr. Jar.: Klasobraní z programů stř. škol za rok 1893.94. I. str. 88—91. Listy paní Kateřiny z Žerotína rozené z Valdštejna. Vydal Fr. Dvorský v Histor. arch. České akademie. II. str. 181—182. — Naše nové sborníky (Zeměvědný, Historického kroužku a Český Časop. historický). II. str. 188—191. — Jos. Truhlář: Humanismus a humanisté v Čechách za krále Vlad. II. Rozpravy České akademie. III. str. 283 až 284. — Mat. Václavek: Mor. Valašsko. III. str. 285—286. — Časopis Musea království Českého. Ročník 1894. IV. str. 371—372.
Slavík Fr. A.: Karel Konrád: Dějiny posvátného zpěvu staročeského od XV. stol. do zrušení literátských bratrstev. I. str. 82—84.
Šujan Frant. Dr.: Martina Kabátníka cesta z Čech do Jerusalema a Kaira r. 1491—92. — Vydal Dr. J. Prášek v České akademii. I. str. 80—82.

D. Nová díla:

I. str. 93. — II. str. 194. — III. str. 292.

E. Časopisy:

I. 93—94. — II. 195 196. — III. str. 291—292.

F. Seznam nových členů Matice moravské:

I. str. 94. — II. str. 196. — III. str. 292.

G. Zpráva o činnosti Matice moravské za rok 1894.

Účty Mat. mor. za rok 1894. II, str. 196—200.

H. Provolání výtvarného odboru Národopisné výstavy českoslovanské v Praze.

I. str. 95—96

Uctění památky

J. E. pana hraběte Egberta Belcrediho.

V sezení výboru Matice moravské dne 20. října t. r. měl nynější její předseda p. zemský archivář V. Brandl toto proslovení:

Nežli poradu svou zahájíme, dovolte pánové, abych aspoň krátce vzpomněl nedávno zemřelého našeho dlouholetého předsedy J. E. pana hraběte Egberta Belcrediho. Ve všech krajích naší vlasti, kde český lid bydlí, vzbudila jeho smrť upřímný smutek; veškeren lid to hluboce cítil, že se odebral ze středu našeho statečný národovec, který, ač jeho rod cizího původu jest, přece věrně k lidu českému na Moravě přilnul; že ztratil obětavého vlastence, jehožto ruka vždy otevřena byla, aby štědře podporovala šlechetné snahy a podniky, které ku povznesení a vzdělání lidu směřovaly.

Avšak netoliko ve vlasti naší, nýbrž také za jejími hranicemi ozvala se vřelá soustrast u všech lidí dobré vůle; ani političtí jeho odpůrcové neostýchali se vzdáti úctu památce hraběte Egberta, jehožto skalopevnou povahu znali, na níž ani nejmenší skvrny nebylo; uctili památku muže neohroženého, který raději stavěl než bořil, který, ač od mládí svého ve šťastných poměrech žil, na menší třídy s konkurencí nezřízenou zoufalý boj vedoucí nezapomínal a v zákonodárných sborech vřele a úspěšně se jich ujímal.

I naše Matice jest Jemu stálými díky zavázána. Když se po dlouhém živoření k novému životu probouzela, vstoupil v čelo její a věhlasem jména Svého spůsobil, že netoliko mnozí šlechticové a církevní hodnostáři k ní za členy přistupovali, nýbrž že i v lidu zdárně se rozšířila a pevně zakořenila. Nechci vypočítati všecky podpory, které Matici moravské zvláště na začátku Svého předsednictví věnoval a připomínám jen, že toliko Jeho štědrým příspěvkem Matice moravská Macenaurovo epochální dílo: „Cizí slova v slov. řečech“ vydati s to byla. S velikou pozorností sledoval činnosť naší Matice a nikdy netajil Své radosti, když nějaké dílo její nákladem vyšlo. A jako v národě celém, ve vlasti celé, tak také v Matici moravské šlechetnému hraběti Egbertu Belcredimu zachována bude pamět, věčná pamět.

Chrvatsko-hlaholské zlomky vlasteneckého muzea Olomouckého.

Napsal František Pastrnek.

Jakou důležitost hlaholská spisba chrvatská pro dějiny slovanské písemnosti má, vyložil jsem krátce v nedávném článku.*) Opakuji. Význam této spisby spočívá v tom, že písmem i jazykem tvoří nepřetržité pásmo, jež od našich dnů sahá až k samému prameni, do dob cyrillo-methodějských.

Ještě do nedávna mohlo se poněkud pochybovati, udál-li se přirozený rozvoj ze starších okrouhlých tvarů písma hlaholského k mladším hranatým na půdě chrvatské. Nebylo rukopisného článku, jenž by roztržené části onoho řetěze byl spojil. I ten šťastnou náhodou se našel. Jsou to tak zvané Vídeňské zlomky, které V. Jagić roku 1890 vydal. Na oněch nepatrných dvou listech zachoval se zlomek mešní knihy (mšálu čili misálu), která napsána byla v XII. století, jazykem církevně-slovanským, v němž chrvatská redakce úplně provedena, avšak okrouhlou hlaholicí.

Jako písmo, tak i původní církevní jazyk slovanský a posvátné knihy, z řečtiny do něho přeložené, nalezly nový útulek na území chrvatském. Jen jedna stránka působnosti obou slovanských apoštolů, která přirozeně souvisí s jejich původem, obřad totiž řecký, ten na západě záhy podlehl proměně. Na půdě chrvatské nemáme více dokladu pro obřad řecký. Že by obřad latinský teprve na tomto novém působišti církevní slo-

*) Časopis Matice Moravské. Ročník XVIII., sešit 2. str. 93.

vanštiny byl zaveden býval, jak Šafařík myslel, tomu nyní odporují zlomky Kijevské. Latinsko-slovanský obřad je starší než bohoslužba chrvatsko-slovanská: jeho vznik nutně padá do doby moravské.

Následkem této změny nastala potřeba přiměřených knih liturgických. Není to zajisté náhodou, že nejstarší svědkové západní hlaholice, Kijevské a Vídeňské listy, jsou zbytky z mešních knih, z misálů. Překlad misálu byl první nutnou potřebou obřadu latinsko-slovanského.

Chrvatsko-hlaholských misálů zachoval se pěkný počet. Nejstarší jsou zlomky: Vídeňské z XII. stol., Kukuljevićův z XIII. století. Další doklady viz v Čitance staroslov. jezika, kterou „u zlatnom Pragu" 1864 vydal kněz Ivan Brčić, str. IX. a násl. Srovnej též Dvie službe rimskoga obreda za svetkovinu sv. Ćirila i Metuda, izdao Ivan Brčić. U Zagrebu 1870, str. 12—13. Nejnověji (1891) popsal V. Jagić skvostný misál Hrvojův, jenž brzy po roce 1404 napsán byl a nyní v Cařihradské knihovně se uschovává. Prvotisk misálu pochází z roku 1483, shotoven byv podle vší pravděpodobnosti v Benátkách: je to zároveň nejstarší tištěná kniha jihoslovanská vůbec a nachází se nyní v Petrohradě.

Druhá neméně potřebná kniha byl breviář. Jaká byla soustava takové knihy v IX. a X. století, říci nelze. Název „breviarium", ve smyslu nynějším, vyskytuje se teprve od XI. století, od časů papeže Řehoře VII. Popis tehdejší úpravy, podle obecného mínění, zachován v knize „Mikrologus". (F. Pleithner, Aelteste Geschichte des Breviergebetes oder Entwickelung des kirchl. Stundengebetes bis in das fünfte Jahrh. Kempten, 1887. Str. 7.) V XIII. století podlehl římský breviář opět změnám, za jejichž původce se považuje generál minoritů (Františkánů) Haymo (okolo r. 1241). F. Probst (Brevier und Breviergebet. 2. Aufl. Tübingen, 1868. Str. 45 a násl.) důmyslně vykládá, že zásluha Haymonova záležela v tom, že „Proprium de tempore" oddělil od „Proprium de sanctis". Úpravy Haymonovy nabyly schválení papežského a staly se obecnými. Pozdější změny Kard. Fr. Quigonia byly sice od papeže Klementa VII. potvrzeny, avšak nebyvše předepsány, ku všeobecné platnosti nedospěly. Všem dalším proměnám přítrž učinilo vydání, jež z uložení církevního sněmu Tridentského pořídil papež Pius V. roku 1568

a jež opravené vydali papežové Klemens VIII. roku 1602 a Urban VIII. r. 1631. (Kirchenlexikon von Wetzer und Welter. II., 1848, str. 155.)

Jest-li v breviářích slovanských, jichž zlomky dosahují XII. století, jaké stopy těchto proměn se zachovaly, to dosud nikdo nezkoumal, jakož nám vůbec o obsahu všech těch breviářů (viz seznam jich u Brčiće, Čitanka, str. IX. a násl.; Dvie službe, str. 13 a násl.) málo známo jest.

Jisto je, že v XIV. století hlaholské breviáře byly velmi obšírné. Ve dvorní knihovně Vídeňské zachoval se rukopis z r. 1396, jenž obsahuje celé „Proprium de tempore“, tedy pouze jednu, ovšem ale největší část úplného breviáře. Rukopis má 468 listů in folio, popsaných o dvou sloupcích.

Zbytky takových breviářů jsou též dva nestejné pergamenové listy, náležící vlasteneckému muzeu Olomouckému, jež mi asi před dvěma lety doručil pan minist. sekr. V. Houdek, abych jich přečetl a obsah jejich vyložil.

První, větší list je nyní asi 25 *cm* vysoký a asi 19 *cm* široký, byl však původně asi o 10 *cm* vyšší a asi o 6 *cm* širší. Na levé straně část písma, dolů asi $2^1/_2$ řádku odstřiženo. Popsán je na obou stranách, všechny čtyři sloupce, až na odstřižené řádky, přečísti lze. Úplné sloupce měly 32 řádky. Písmo je pěkné, zřetelné. Na všech čtyřech sloupcích zachovaly se jen dvě jednoduché iniciálky, rumělkou psané: O na sloupci I, řád. 24 a T na sloup. III, ř. 16. Jsou to začátky kapitol. Jinak začátky veršů označeny o něco větší počáteční písmenou, černě psanou, rumělkou pak vyplněnou. Takových rumělkou vyplněných písmen je dohromady 25. Mimo to rumělkou připsáno na sl. I. ř. 23., před začátkem kapitoly, slovo „čti“, což odpovídá latinskému „lectio“. Skratek a ligatur je hojně.

Skráceniny celých slov: bь = bogь a pak i bū = bogu, gni = gospodьni, stь = svetь (staroslov. svętь) a stichь = svetichь, čkь = člověkь a čski = člověčьski, bžena = blažena, è = estь (pravidelně), někdy psáno „estь“. Při všech ostatních skratkách vynechána obyčejně jen samohláska. Tak pravidelně psáno: dša = duša, dchь = duchь a dchvngo = duchovьnago, prvda, neprvda, prvdni, prvdnikь = pravьda, nepravьda atd., slvnь = slavьnь, bdetь, bdutь = budetь, budutь, vrme, vrmna = vreme, vremena, spsiě = spaseniě, sni = sini

atd. Někdy t nad samohláskou psáno: pravidelně při předložce ot, dále v slovech: živ^{t}a = života, sv^{t}lostiju = světlostiju, rek^{t} = rekutъ (na konci řádku).

Ligatur jen takových, které na snadě jsou, písař použil:, pr, tr, zr; vd, zd, žd; vl, pl, ěl; lv, pv; go, da; gov, gda, zlju chot atd. Všechny tyto ligatury při čtení nijakých obtíží nespůsobují, jelikož při povaze této hlaholice některá písmena se lehce spojují. Spočítáme-li všechny tyto ligatury, a sice i tytéž tolikrát, kolikrát se vyskytují, nachází se na první straně našeho listu, na obou sloupcích, asi 67 ligatur, tedy ještě více, než V. Jagić (Glag. I. str. 43) na listu z misálu Novakova, u Geitlera fotografovaném, napočítal.

Obsah prvního listu je souvislé čtení z knihy moudrosti Šalomounovy, od verše 12. kapitoly III. počínaje, až do verše 15. kapitoly V. Čtení z „Moudrosti“ ustanoveno bylo na třetí neděli v srpnu. Jak mnoho se původně četlo, to říci mi nelze. Panovalať v tom ještě v XIV. a XV. století veliká různost. Tak na příklad v jednom rukopisném breviáři latinském zdejší dvorní knihovny z XIV. století, jenž podle tištěného katalogu podává čtení „secundum consuetudinem Curiae Romanae“, nacházím pro celý měsíc srpen jen „Parabolae Salomonis“, a z těch jen několik krátkých kusů. Pak již následuje měsíc září, v němž „imponitur liber Job“. V prvotisku římského breviáře z r. 1480 zase čte se na 3. neděli v srpnu celá 1. kapitola, rozdělena na 6 čtení. A opět jinak ustanoveno nyní čtení. Nyní čte se tuším na třetí neděli v srpnu prvních dvanáct veršů z hlavy první, v pondělí pak z hlavy třetí verš 1—11 a z hlavy páté verš 16—21. Do chrvatského pak breviáře z roku 1396 vloženo prvních šest kapitol úplných. Z takového asi breviáře pochází i náš list, jen že formát breviáře z r. 1396 je mnohem větší a úprava nádhernější.

Překlad našeho zlomku je tentýž, jako v breviáři z r. 1396. Důkazem toho jsou společné odchýlky, jako „svetъ“ a „sveto“ na místo latinského „semen“ III. 16, slovo „kida“ místo „kita“ (ramus) IV. 4, slova „ni čislomъ dni čtena“ na místo latinského „neque annorum numero computata“ IV. 8, slova „po čto pomanka ego gospodъ“ na místo latinského „quare munierit illum Dominus“ IV. 17 a t. d. Vše to zevrubněji vyloženo v poznám-

kách. Pokud z nepatrných kusů u Brčiće souditi lze, sloužil tento starý překlad za základ i později, avšak byl částečně opraven, ovšem za tím účelem, aby čtení latinskému přísněji odpovídal. Srovnej poznámky k místům: IV. 8. 9. V. 2. a t. d.

Zajímavo je, že tento chrvatsko-slovanský překlad knihy „Moudrosti“ bude snad nejstarším slovanským překladem této knihy starého zákona vůbec. Český překlad pochází ze XIV. století. (J. Jireček, Rukověť II. 117.) Do bible Genadiovy (rukop. Moskevské synod. knih. z roku 1499) přeložena byla kniha „premudrosti“ z latinské Vulgaty. Gorskij a Nevostrujev, str. 77—80. Tento tekst, pocházející z Moskevského vydání r. 1663, s nepatrnými změnami, vložen též do bible, kterou car Petr Veliký r. 1712 shotoviti poručil a která r. 1751 vydána byla. Ibid. 164 a násl. Jen některé části z knihy „Moudrosti“, v rukop. ze XVI. stol., jenž celkem podává překlad z latinské Vulgaty, přeloženy zrovna z řečtiny (fol. 40—43). Ibid. 200 a násl. Překlad ruský ovšem s chrvatským nijak nesouvisí, nýbrž pořízen samostatně.

I jazyk našeho zlomku neodchyluje se od jazyka, jaký nalézáme v breviáři z r. 1396. Jen že v této památce převládá ještě ь za pozdější a, ačkoliv i tam se objevuje. Srovnej „sьzdanie“, „vьčnetь“, „prištьnь“ a t. d., kdežto v našem zlomku čteme: „sazdanie“, „vačnetь“, „prištanь“ a t. d. Dosti pozoruhodno je, že se v žádném z obou tekstů neobjevuje i za ě. Takové i bylo by v slově „prinosьnь“ IV. 10, za něž brev. z r. 1396 má „prinesenь“ a brev. pasm. „pristavlenь“. Avšak bude to omylem napsáno. Za to častěji čteme v našem zlomku e za ě: nedelaei, prestaetь, premudrosti, vetra, prelastitь, prevraštaetь, preidoše, mesto, preispodnichь, kdežto v brev. z r. 1396 obyčejně ještě psáno ě. Naopak nacházíme v našem zlomku ě za e: obrěštetь se, prilětě, našěi. Pozoruhodné je konečně „meju“, kdežto v brev. z r. 1396 zachováno „meždju“; avšak v obou tekstech čteme „roeni“ místo „roždeni“. Ostatní viz v poznámkách.

Druhý list Olomoucký je mnohem menší. Výška není stejna; podle zachovalého pravého kraje byla 27 *cm*. Šířka je nyní pouze 13 *cm*; asi 6 *cm* odstřiženo. I tento list byl kdysi na obou stranách popsán, avšak písmo na druhé straně, až na některé stopy, úplně vyškrabáno. Pouze jeden sloupec zachován celý, z druhého jen levá polovice. Písmo je mnohem drobnější,

než na prvním listě, jen asi 3 *mm* vysoké. Řádků je 36. Skratek a ligatur je mnoho, též rumělkou psaných částí, což ostatně s obsahem souvisí. Z toho všeho plyne, že zbytek psán byl asi v století XV.

List tento patří do třetí části breviáře, jež se zove „Proprium sanctorum“. A sice je to část služby sv. Valentina, která připadá na 14. den února, na týž den, jenž tenkráte zároveň zasvěcen byl sv. bratřím Cyrillu a Methoději. Viz Brčićovy Dvie službe. str. 24 a násl. Nečitelná slova, a těch je na tom listě hojně, doplniti lze z nevelkého rukopisu zdejší dvorní knihovny stol. XIV., jenž obsahuje „Proprium sanctorum“ pro druhou polovici února, právě od 14. počínaje, i s koncem služby sv. apoštolům Cyrillu a Methodovi, až po začátek května

Ze srovnání obou tekstů vysvítá, že náš zlomek podává čtení breviáře mnohem kratší, než v rukopisu Vídeňském se zachovalo. I tato okolnost nasvědčuje, že menší list náležel do knihy, asi v XV. století psané.

Následující otisk obou zlomků podává: *a*) čtení obou listů a *b*) doplňky z dotčených dvou rukopisů zdejší dvorní knihovny. Skráceniny a ligatury rozvedeny, teksty opatřeny znaménky rozdělovacími, začátky vět a veršů, jakož i osobní jména, psána velkými začátečnými písmeny: vše s tím účelem, aby četba nečinila zbytečných překážek. Všechny doplňky jsou v závorkách. Rumělkou psaná písmena a slova tiskem od ostatního tekstu se liší. Na obou listech jen ta slova a písmena čísti lze, jež v otisku jsou mimo závorky.

Při srovnání s latinským tekstem breviáře římského obmezil jsem se na prvotisk zdejší dvorní knihovny, který podle pozdější poznámky, na prvním listě v tomto století připsané, shotoven byl v Benátkách okolo r. 1480. Pro knihu „Moudrosti“ srovnával jsem Basilejské vydání Vulgaty z r. 1578, pak vydání Kistemakerovo z r. 1824. Řecký tekst vyňal jsem z vydání Van Essova, Lipsiae 1855.

List větši.

Sloupec I.

Kniha moudrosti Šalomounovy.

Hlava III, verš 12. (su)tь i čeda ichь bez(a)kon(ь)na. 13. Prokle (to) sazdanie ichь, ěko b(la)žena ė(stь) n
(ep)lodna, i neoskvrnena, i ěže n

(e) věstь loža v grěsě, i imě
(t)i vačnetь plod' v prizrěni
(e) d(u)šь s(ve)tichь. 14. Skoplenь ė(stь), nedel
(ae)i rukama svoima bez(a)k(o)niě, n
(i p)omišlaei protivu b(og)u nepr(a)v
(d)u; dast bo emu dar(ь) věri i i
(z)brani, i žrěb(ь) v domu g(ospodь)ni priě
(t)anь. 15. Bl(a)gich' bo trud' sl(a)v(ь)nь ė(stь)p

Verš 12. Tentýž slovosled i v brev. 1396, ačkoliv latině zní: et nequissimi filii illorum (καὶ πονηρὰ τὰ τέκνα αὐτῶν). — 13. Na místo „sazdanie" a „vačnetь" čteme v brev. z r. 1396 starší tvary „sъzdanie" a „vъčnetь". — Participialní tvar „neoskvrnena" těsněji přiléhá klatinskému „incoinquinata", nežli adjectivum „neskvrn(ь)na", jež se čte v brev. z r. 1396. — „i" před „ěže" přidáno, podobně před „iměti"; před „ěže" stojí též v brev. 1396. — Na místo „ne věstь" (nescivit, οὐκ ἔγνω), jak v našem zlomku a též v brev. z r. 1396 čteme, objevuje se u Brčiće (z missálu z r. 1483) mladší čtení „ne vidě". — 14. Před „skoplenь" vynecháno „i": lat. et spado (καὶ εὐνοῦχος). Jinak zachoval náš zlomek starší a správnější čtení, než brev. z r. 1396, kdež čteme slovo úplně odchýlné „i uskuplenь", což by staroslov. znělo „vъz-kupljenъ", od časoslova „vъz-kupiti" a znamenalo by asi „nakupiti, coacervare". I v našem zlomku bylo by na místě, kde „o" stojí, škrabáno, snad někdo opravoval a pozměnil „skuplenь", což opět zničeno. — Latinská vazba „qui non operatus est . . . nec cogitavit" pozoruhodným způsobem přeložena: „nedelaei (nedèlaei v brev. z r. 1396) . . . ni pomišlaei" = staroslov. „ne dělajęi . . ni pomyšljajęi", jako v řeckém tekstu: ὁ μὴ ἐργασάμενος . . . μηδὲ ἐνθυμηθείς. Jelikož překladatel řeckého tekstu před sebou neměl, je to zajímavý důkaz, že ona vazba je ryze slovanská. Ještě podotknouti dlužno, že čteme v našem zlomku skutečně „nedelaei" místo původního „nedělaei" v brev. z r. 1396; dále je „pomišlaei" psáno tak, že poslední „i" připsáno nad „e", kdežto v brev. z r. 1396 máme zase „pomišlai". — Místo „nepravdu" v brev. z r. 1396 správněji „nepravdi" za lat. nequissima. — Nesprávné je „dast bo emu"; mělo by býti „dastь bo se emu", lat. dabitur (δοθήσεται). Než i v brev. z r. 1396 máme „dastь emu", bez „bo". — V lat. (a řeckém) tekstě čteme „fidei donum" (τῆς πίστεως χάρις), u nás však (a též v brev. z r. 1396) opačným sledem „darь věri". — Po „věri" chybně psáno dvakrát „i". — Slovo „priětanь" (v brev. z r. 1396 „priětьnь", podle staršího způsobu psaní) třeba čísti „prijatan", staroslov. prijętьnъ. Je to starobylá čakavská forma, která částečně dosud se zachovala. Srovn prijatan (blíž Kotoru) Vuk. — 15. Správně v našem zlomku „blagichь bo trudь" = bonorum enim laborum, naproti tomu v brev. z r. 1396: blagi bo truda. — Slovosled „slavьnь estь plodь" podle lat. gloriosus est fructus; jinak řecky: καρπὸς εὐκλεής. — Následující věta vztažná nesprávně přeložena. Na místo „egože" mělo býti „i iže", podle lat. et quae non concidat radix sapientiae (καὶ ἀδιάπτωτος ἡ ῥίζα τῆς φρονήσεως). Než i v brev. z r. 1396 čteme též „i egože";

(l)od', egože ne prestaetь korenь
(pr)emudrosti. 16. Čeda že blud
(n)ichь v skončanie b(u)dutь, i ot bez(a)
(konь)ne postěle s(ve)tь otvlěčet
(s)e. 17. I ašte ubo daleko živ(o)ta oti
(d)etь, ničtože pričtet se, i b
(e) z časti b(u)detь poslědnaě
starostь ichь. 18. I ašte chitro mrt
vi b(u)dutь, ne iměti v(ъ)čnutь
upvaniě, ni v d(ь)nь poznaniě ni v
zgovoreniě. 19. Narodi bo nepr(a)v(ъ)d(ь)ni ud(ь)
(n)i sutь skončaniě. **čti** (Příště dále.)

---

změna je tedy stará. — 16. Za latinské „semen" (*σπέρμα*) čteme zde skratku „stь". Jak ji vyložiti, vysvítá z čtení v brev. z r. 1396: sveto. Jest to však překlad nesprávný. — 17. Věta podmínková „i ašte ubo daleko života otidetь" (taktéž i v brev. z r. 1396) je naskrze nesprávný překlad latinské: et si quidem longae vitae erunt (*ἐάν τε γὰρ μακρόβιοι γένωνται*). — Na místo „ničtože" čteme v brev. z r. 1396 správnější „v ničtože" in nihilum (*εἰς οὐδέν*). — Starší je též „besčьsti" v brev. z r. 1396 na místo našeho „bez časti". — 18. Na místo „chitro" (celerius) čteme v brev. z r. 1396 „chrьlo". První slovo je všeslovanské (česky „chytro"), významu rozličného; druhé slovo je i formou i významem pouze srbsko-chrvatskè. — Druhá negace „ni vzgovorěniě" vznikla nedorozuměním; podle předlohy latinské: nec in die agnitionis allocutionem (*οὐδὲ ἐν ἡμέρᾳ διαγνώσεως παραμύθιον*) je správný pouhý genitiv „vzgovoreniě", jak se čte v brev. z r. 1396. — 19. Čtení „narodi bo nepravьdьni udьni" nalézá se též v brev. z r. 1396, ač neodpovídá latinskému: nationis enim iniquae dirae sunt consummationes, (*γενεᾶς γὰρ ἀδίκου χαλεπὰ τὰ τέλη*). V našem zlomku koncovka „i" ve slovech „narodi" a „udьni" stojí v rasuře. Zřetelně rozeznati někdejší čtení „narodu". Neporušené je však „i" v slově „nepravьdьni". Z toho všeho vysvítá, že slovanský tekst ne zcela správně zněl „narodi bo nepravьdьni udьni sutь skončaniě" podle lat. čtení: nationes enim iniquae dirae sunt consummationes, jak se na příklad v bibli Basilejské z r. 1578 skutečně objevuje. Tento nesrozumitelný tekst pak měněn podle latinského obvyklého čtení, aniž úplné správnosti dosaženo. — Přídavné „udan" je „chudan" (staroslov. chudьnъ), jako v písni: Moja zmijo, moj chudni (anebo udni) porode (Vuk). Zánik hlásky „ch" je pozoruhodný nejen svou starobylostí („udni" čte se v našem zlomku i v brev. z r. 1396) — nejstarší štokavské doklady jsou podle Rječnika III. 542 teprve ze XVII. století — nýbrž i tím, že se objevuje v tekstě chrvatském, kdežto čakavci obyčejně „ch" vyslovují.

Dr. Adam Huber Mezeřický z Risenpachu.

Nástin životopisný od Fr. Vlst. Jurka.

Mezi muži, které byla v Praze shromáždila doba Rudolfa II. a čilost Veleslavínova, neposlední místo náleží Adamu Huberovi Mezeřickému z Risenpachu*), ne tak pro činnost spisovatelskou jako spíše pro působení veřejné a horlivou snahu, aby v základech otřesené dílo „Otce vlasti" — vysoké učení pražské — od zkázy úplné bylo zachráněno a k bývalé slávě a dokonalosti povzneseno.

Adam Huber narodil se 3. března 1546 „z rodičů dobrejch a poctivejch v městě Mezeříčí nad řekou Oslavou",**) odkudž se sám psal i od jiných zván býval Mezeřický. Tak zapsán jest i v kodexu děkanů filosofické fakulty na universitě Pražské latinisovaným jménem Adamus Huberus Mezerzicensis anebo Mezericenus.

O jeho mládí, kdo byli rodičové jeho a ve které ulici nebo domě stála rodná kolébka, nemáme zpráv žádných, ale za to můžeme se obšírněji rozhovořiti o jeho věku dospělém.

Prvního vzdělání se dostalo Huberovi bezpochyby v rodišti, kteréžto město bylo té doby důležitým sídlem bratrským s tiskárnou a školami tak výborně zřízenými, že i cizozemci své děti tam posílali. Na studia vyšší odešel do ciziny na universitu v Tubinkách a do Vittenberka, kde obohacuje ducha svého vědomostmi ze všech tehdy oborů vedle jazyků klassických si zvlášť oblíbil matematiku s astronomií a nauky lékařské. Ve Vittenberce byl povýšen za mistra svobodných umění a za doktora lékařství, jak se dočítáme v básni Krinita z Hlaváčova:

In quibus (Mysorum et Saxonis oris)
excrevit studiorum palma tuorum
Summaque collata est laurea, summus honor.

Navrátiv se do vlasti Huber přihlásil se dne 20. srpna 1567. za děkanatu Prokopa Lupáče, aby přijat byl mezi mistry při

*) Píšeme důsledně tímto způsobem jeho jméno, jednak že se tak sám podepisoval, jednak že jej tak píše Palacký, Hanuš i Procházka. Rybička, Tomek a Jireček píší z Riesenbachu, Balbín a Krinit z Hlavačova: a Risenbach, Jungmann: Riesenbach i Risenpach, jiní píší konečně z Ryzenpachu nebo z Rysenpachu.

**) Poslední vůle dto stvrzení 1613. feria 5. post S. Ludmillae 19. Sept.

učení Pražském. Když se byl vykázal věřícím listem od akademie Vittenberské, že tam mistrovství došel, byl připuštěn do kolleje Karlovy disputovav veřejně a učiniv zadost i ostatním povinnostem, jež statuta universitní předpisovala. Než nesmíme pustiti z mysli stav tehdejší university. Nebylo to již slavné učení Karlovo a za M. Jana Husa, k němuž putovávali mužové a mladíci vědychtiví z dalekých končin, nýbrž jen trosky jeho; mělať akademie skoro jen potud platnost a vážnost v zemi, pokud měla nad školami městskými vrchní dohled dosazujíc z členů svých učitele a předepisujíc učebný řád. Ze čtyř fakult zbývala pouze filosofická, kdežto ostatní vzaly za své v bouřích náboženských, jichž se universí hned od prvopočátku činně a rozhodně účastnila udávajíc směr. Vedle toho mistři drželi se houževnatě staré, skostnatělé scholastiky, ač po všech akademiích romanských a germanských kvetl humanismus. Neutěšené ty okolnosti byly příčinou, že jednak počet posluchačů rok od roku se tenčil, ana většina Čechů, kteří chtěli nabyti vzdělání časového, ubírala se za hranice do Bononie, Benátek, Štrasburka, Paříže, zvláště však do Vittenberka, jednak že mnozí mužové schopní disciplin ostatní některé fakulty byli nuceni přestati na předmětech sobě méně milých. Tolikéž Huber jako jiní slavní lékaři té doby (Tadeáš Hájek, Adam Zalužanský) a právníci (Šimon Proxenus ze Sudetů, Pavel Kristian z Koldína) přednášel na fakultě artistické.

Posluchači byli většinou alumnové tak zvaných burs či kollejí žákovských, jichž bylo několik: Rečkova, Loudova, Nazaretská, národní (nationis bohemicae) a královny Hedviky. Pouze v poslední bydleli skutečně akademikové za mírný příplatek na stravu a palivo, kdežto ostatní byly vesměs pronajaty na soukromníky za příčinou zvýšení důchodův universitních, které od časů Zikmundových, jenž statky universitě pobral a zastavil, sotva stačovaly na nuznou výživu několika mistrů. Synům zámožných rodičů, kteří do bursy chtěli býti přijati, bylo platiti celé zaopatření. Počet alumnů kolísal v těchto dobách mezi 8 až 14. Nad zachováním domácího řádu bděl z nich volený probošt (praepositus), nad mravným chováním professor k tomu zvlášť ustanovený.

Druhá kategorie posluchačů byli tak zvaní famulové k posluze professorů řídíce se svými vlastními stanovami. Bylo jich

tolik, kolik professorů. Nejstarší z nich byl zároveň jich představeným a slul oeconomus.

Počet professorů na filosofické fakultě v letech 1547—1608 nebyl větší 8—10. Majíce byt bezplatný žili společně v kolleji Karlově založené r. 1366. pro 12 mistrů svobodných umění a zvali se odtud kollegiáty. Jedli u jednoho stolu, ostatní pak zaopatření měli ze statků kolleji přivtělených. I těm z nich, kteří nebyli kněžími, bylo zachovávati coelibat. Uprázdnilo-li se některé místo, povolávali si sami muže schopné a vhodné. Správu statkův a záležitostí domácích vedl každoročně volený probošt (praepositus). Úřad proboštský byl obtížný a vyžadoval velmi mnoho času, tak že, kdo jej zastával, na činnost učitelskou zřídka mohl pomýšleti. Z té příčiny bývalo pravidlem přenášeti jej na nejmladšího magistra hned po jeho přijetí do kolleje. R. 1568—9 byl proboštem Huber ku spokojenosti všech kollegiatův.*) Ač starostmi hospodářskými zabavován, dovedl přece výklady svými pozornost obecenstva tou měrou po sobě obrátiti, že český pán Adam Budovec z Budova si jej vyhlédl, aby spravoval studia syna jeho Václava, který potom vynikající úlohu hrál v českém povstání, pokud by v Praze studoval.**)

Také mistři a professoři vážili si jeho učenosti, rozmyslu a výborných vlastností povahových zvolivše jej dvakráte po sobě za děkana filosofické fakulty: poprvé r. 1578. dne 10. října a podruhé v týž den roku následujícího. Rektorem byl tehda Matiáš z Hájku. Huberovi k ruce byli přidáni: M. Petr Kodicill z Tulechova a M. Zelotin Pražský a Formosomonte, aby měli dozor nad pořadem přednášek, pak M. Markus Bydžovský a Florentino s M. Trajanem Městeckým, kteří měli dohled nad důchody či fiskus universitní.***)

Za děkanatu Huberova bylo universitě cís. dekretem uloženo, aby předložila originaly všech svých privilejí v král. čes. kanceláři. Poněvadž toho příčiny nebyly zjevny, obávali se professoři nehody z toho universitě a sepsali k císaři pokornou supplikaci, ve které se odvolávali na správné opisy privilegií, které před několika lety byli předložili, čímž bouře zažehnána.

---

*) Tomek: Dějiny university Pražské. Paměti kollegiatů kolleje Karlovy. Č. Č. M. 1847.

**) Předmluva k „Regimentu zdraví“ od Hubera.

***) Monumenta historica universitatis Pragensis. Pr. 1830.

Tolikéž vyřízen ostražitostí Huberovou spor o kollegium kostela Všech svatých na Hradčanech ve prospěch akademie. Podle starého zvyku osazovaly se kanonikáty kapitoly té vždy nejstaršími mistry z kolleje Karlovy. Když r. 1577. umřel poslední probošt, učinila kapitola od sv. Víta nárok na kollegium to proti universitě převahou utraquistické. Než akademický senat dovodil náležitými průkazy právo svého zákonného držení, jakkoli možnost dalších sporův o kollegium to tím nebyla vyloučena.*)

Statuta universitní nedovolovala, jak už podotčeno, professorům se ženiti, proto opouštívali pravidelně již po několika letech universitní stolici obracejíce se k úřadům městským, zemským anebo živnostem, aby si spořádanou domácnost zařídili. Ani Huber neučinil výjimky. Rozloučiv se s akademií po druhém svém děkanatě oženil se a oddal se cele na praxi lékařskou a umění literní, čímž nabyl značného jmění a zvučného jména. Tak zajisté nazývá jej učený Balbín lékařem a astronomem, jakých málo (medicus et astronomus unus e paucis),**) Procházka lékařem vynikajícím (praestans medicus) a na jiném místě praví, že co do umění lékařského se vyrovnal Mathiolimu (Mathiolo arte medendi par)***), což pro Hubera poklona významná, uvážíme-li, že Mathioli byl jmín nejlepším lékařem své doby.

Císař Rudolf II., jenž rád se dával poctívati za příznivce básníkův a učenců, povýšil Hubera r. 1580. do stavu šlechtického s erbem a titulem z Risenpachu.

Z toho, co jsme uvedli o lékařské věhlasnosti Huberově, každý snadno porozumí, že po smrti Tadeáše Hájkově r. 1600. nebylo nikoho nad Hubera povolanějšího, by se státi mohl osobním lékařem císaře Rudolfa II.

V rodinném životě svém Huber nebyl příliš šťasten. Záhy vyrvala mu neuprosná smrt milovanou manželku Ludmilu. Roku 1585. dne 11. února Huber oženil se po druhé s Annou Píseckých z Granichfeldu, dcerou Jana Píseckého z Granichfeldu, soudního písaře purkrabství Pražského, při níž básník Krinit obzvášť chválí zbožnost, libý mravů vděk, lásku k rodičům a obezřelý smysl pro domácnost. Rodina Píseckých byla z předních rodin pražských a měla rodný dům na Poříčí proti „Nové hospodě"

*) Mon. histor. univ. Prag. II. p. 428—434.

**) Bohemia docta I. p. 4.

***) De saec. lib. art. comm. p. 306—310.

(nyní hostinec u císaře Rakouského) zvaný podnes „u Piseckých“ (nyní čís. 1040).

Sňatek ten opěvovali tři současní básníci latinští: zmíněný David Krinit z Hlaváčova, Tomáš Mitis z Limuzy a Martin Kochan.*)

Ač lékařská jeho praxe byla rozsáhlá a přes to, že nebyl už ve svazku universitním, Huber zůstával akademii vždy přítelem a podporovatelem činorodým, kdykoli běželo o dobrou pověsť a blaho mistrův i učení.

Na důkaz jenom dva příklady. L. 1601. arcibiskup Pražský Zbyněk Berka z Dubé učinil s přivolením císařským opětný nárok na kapitolu Všech svatých, z čehož se vyvinul delší rozstrk mezi komorou královskou a universitou. Listem J. M. C. presidenta a rady zřízené komory v království Českém ze dne 10. července 1601. vyzváni rektor, děkan a mistři kolleje císaře Karla IV., jinak Velké strany kolleje Všech svatých, v té záležitosti. Huber „jako přítel učení Pražského“ povolán 17. července v outerý po památce rozeslání apoštolů do Veliké kolleje spolu s Janem Kocínem z Kocinetu, M. Simeonem Humberkem z Humberku a jinými „přátely dožádanými“ v poradu o „složení vidimus privilegiorum collegii Omnium sanctorum, co by se tu mělo činiti a kterak tomu štusu vyhnouti.“ Uzavřeno složiti

*) Báseň Krinitova jsouc vytištěna v čele nese tento nadpis: Gamelion pro secundis nuptiis clarissimi viri D N Adami Huberi Mezericeni a Risenbach, medicinae doctoris, Reipublicae Lidomericensis ordinarii Physici, Sponsi:

Et pudicissimae virginis Pisecenidis a Granichfelda, Sponsae: in Nova Pragensium urbe celebratis XI. die mensis Februi Anno MDLXXXV.

Počíná takto:

Lux undena igitur Februi procedit ab ortu
Et roseas toto spargit in orbe faces?
Qua repetit, sociae post fata prioris, Huberus
Sancita a summo foedera sancta Deo,
Consortemque sibi jungit Pisecenidem Annam,
Quae gerit a campo nobile stemma gruum.

Vzývaje pak Klio, aby mu dala nadšení zapěti zpěv předmětu důstojný, vylíčuje běh života Huberova, ctnosti nevěstiny, výborné vlastnosti obou jejích rodičův a připojuje své blahopřání. Druhou jest báseň Mitisova neméně rozvláčná a k nadšení se pnoucí. Nejkratší je gamelion Kochanovo. Jest to veršovaná gratulace nezadávající v ničem básním příležitostným, jakých tehdejší poetové latinští vyráběli na tucty.

suplikaci k panu presidentovi a členům zřízené komory. Výsledek toho sporu byl opět universitě příznivý, ježto zůstala v držení kapitoly Všech svatých.*)

Jiný případ zaznamenal rektor Bystřický v zápisníku university Pražské:

„V sobotu před květnou nedělí l. 1602. přišel ke mně pan doktor Adam Huberus z Risenpachu a oznámil mi o tom Pavlovi Jizbickém z Jizbice, synu někdy Václava Maštěřovského, měštěnína Nového města Pražského, kterak zapomenuv se sám nad sebou nějaké verše v Vitemberce pod titulem „Tres libri periculorum“ vydal a je tisknouti dal, v nichžto dotýká velice jak pánů professorův akademie Pražské (M. Jana Campana, Jiříka Carolidesa a. j.), tak také jiných.**) Při tom ukázav copiam těch veršů jednal se mnou, abychom konvokací universitate radu drželi a vezmouce ji s dobrými přátely psaní ad rectorem universitatis Vitenbergensis učinili, aby taková carmina pobrána byla.“ V radě od vicerektora svolané byl i Huber spolu s Janem Jesenským. Ale od dra. Ondřeje Ursina, t. č. děkana Vittenberské university, došla 5. června t. r. odpověď, že „nobilis Bohemus, poeta laureatus, Paulus a Jizbice před trhem Lipským z Vitemberka odešel a několik málo exemplářů svých básní před odchodem po městě roznesl.“ Následkem toho rektor a mistři žádali prosebně císaře Rudolfa II., „aby Pavel z Jizbice za příčinou hanlivých veršů před soud novoměstský byl pohnán“ (19. června 1603). Ale Pavel z Jizbice podal odvod. Dekretem z kanceláře královské ustanoveno spor ten projednati soudně (8. října 1603). První obeslání stalo se 5. a druhé 10. ledna. Jaký byl rozsudek, nevíme.

S druhé strany universita zase mnohou službičkou ochotně Huberovi se hleděla zachovati.

Tak v bouřlivých a proměnlivých dobách, které r. 1608. v Čechách nastaly, ano nedorozumění mezi císařem Rudolfem a bratrem jeho Matiašem propuklo ve zjevné nepřátelství, když arcikníže s vojskem ku Praze se blížil, strach a hrůzu před sebou šíře, tu prý již 10. května dr. Adam Huber jako dobrý přítel učení Pražského přinesl si černou, dřevěnou skřínku

---

*) Dvorský: Paměti o školách českých.

**) Hubera se tolikéž dotekl ve sbírce té, jen že pochvalně, jak se ještě dovíme.

s některými věcmi do kolleje Karlovy se žádostí, aby mu tu ve fisku, jakožto na bezpečnějším místě než v domích soukromých, popřáno bylo ji uložiti.*)

Ve snahách o svobodu náboženství měl Huber účastenství nemalé. Tak na sněmě r. 1609, na němž se podle slibu císařova mělo předkem a nejprve rokovati o žádostech stavů protestantských ve věcech náboženských, byl Huber zástupcem Nového města Pražského. V deputaci, která měla vyslechnouti konečnou odpověď císařovu na přání stavů, byl Huber tolikéž. Když návodem nejpřednějších rádců svých, Zdeňka Albrechta Popela z Lobkovic, Viléma Slavaty z Košumberka a Jaroslava Bořity z Martinic císař Rudolf stavy protestantské se žádostí jejich příkře zamítl a sněm rozpustil, Huber vyslán s Budovcem a jinými 1. dubna k poslům uherským.*)

Jak známo, stavové protestantští nastoupivše na defensí vymohli na císaři Rudolfovi 9. července potvrzení majestatu, jímž obdrželi schválení české konfessí, osazování dolejší konsistoře, správu akademie a svolení, aby k vykonávání a hájení těch práv zvolili ze sebe defensory rovným počtem ze stavu panského, rytířského i městského. V této době podobalo se, že se konečně vyplní horoucí tužba Huberova, aby akademii Pražské dostalo se pevného základu a potřebných podmínek zdárného bytu a rozkvětu. A věru náběh, který stavové k tomu konci učinili, oprávňoval k nejlepším nadějím.

Dva návrhy o reformě akademie došly stavů, jeden soukromý od dra. Ad. Zalužanského, druhý úřední od sboru professorského. Oba staly se základem porad ve zvláštní komisi od stavů 12. září dosazené, v níž byli: dr. Adam Huber z Risenpachu, dr. Zalužanský, Václav Collidius z Doubravičan, úředník při cís. puchalterii, a Petr Macer z Letošic, oba bakaláři svob. umění. Komisařům těm bylo uloženo, by odeberouce se do kolleje Karlovy tam s professory přehlídli všecky majestaty a privilegia, vyšetřili důchody a nadace jak celé university tak jednotlivých kollejí, prohledli knihovnu, prozkoumali oba reformační plány a o každém tom artikulu stavům své dobré zdání podali. Ještě téhož dne Huber zpravil professory o tom, že je mu poručeno, aby se čtyřmi pány mistry přišel k panu Karlu

*) Tomek: Paměti.

**) Skála I. p. 158, 164.

z Vartenberka, jenž mistrům ohlásil, že direktoři svěřili prozkoumání stavu akademie čtyřčlenné komisi a vybídnul je, aby zvolené komisaře laskavě podporovali. Komise započala se svými pracemi dne 14. září a postupovala v tom pořádku, jak byl udán v instrukci. Tu však se objevily neshody mezi oběma plány. Zalužanský chtěl, aby professoři byli ustanovováni jen pro jisté obory, nikoli vůbec povšechně, na fakultě filosofické aby zvláště zaveden byl pevný řád čtení, a vytčen spůsob, v jakém by se přednášky díti měly. Takovému omezování akademické svobody professoři se vzpírali. Přes prudký odpor Zalužanského, jenž si počínal, „jakoby v possessí jemu akademia bula uvedena“, defensoři dali za pravdu professorům.

Společné konference s professory skončily 24. září, načež komise podala direktorům své návrhy opravné, jež se týkaly jednak universitních statut a dosazování professorů, jednak stránky majetkové. Professoři měli býti dosazováni ne již z pouhé vůle kollegiatů, nýbrž s dovolením a mocí defensorů, kancelářský úřad měl býti spojen s důstojností rektorskou, vsi přes dvě míle od Prahy vzdálené měly býti prodány, a peníze za ně buď uloženy na úrok aneb obráceny na zakoupení jiného statku výnosnějšího

Zápalem mladickým a vroucností chopil se Huber úkolu na sebe vloženého jsa ve svém proudu, tak že Jireček nenadsazuje, když ve své „Rukověti“ dí: „Ano počalo se ukazovati, že Huber, ač stařec 70letý, kromě M. Benedikta a Zalužanského byl mezi nimi jediný, jemuž obnova opravdu na srdci ležela.“

Když komise porady své skončila, jmenováni dne 10. října první defensoři, by ve jménu a na místě stavů konsistoř i akademii spravovali a ochraňovali, majíce plnou moc vše, co by ku zvelebení učení přispívalo, zařizovati a nad tím ochrannou ruku míti. Bylo jich celkem 24, z každého stavu po 8; za stav městský byl mezi defensory Huber jako dávný přítel a bývalý úd Pražského učení. V instrukci od 21. října defensoři vyložili obšírně svůj poměr k universitě a tím i základy, na nichž se reforma měla budovati. Defensoři chtěli bdíti nad statky universitními, vzdálené vsi rozprodati a sbírati peníze, které byli stavové povolili všeobecnou sbírkou za každého poddaného osedlého po 15 groších z měšce vrchností, vidouce, kterak bez

lepší dotace rozkvětu akademie by nebylo docíleno. Ze sbírek a důchodů mimořádných zamýšleno obnoviti zašlé fakulty, professorům vyměřiti stálé platy, stanoviti a rozhojniti pomůcky a p.

Ale přese všecko přičinění jednotlivců nepokračovala reforma valně. Nadšený zápal stavů schladl jako vzduch po náhlém krupobití, když docházelo na jich měšec, a neklidnost tehdejších časů vůbec nebyla také věci s prospěchem.

Roku příštího stal se jakýsi pokus o doplnění chybících fakult. Shotoven seznam všech sil schopných, které by chtěly a mohly vykládati některý předmět ostatních fakult aneb opuštěných stolic. Statuta universitní podrobena z téže příčiny nové revisi, která přidělena od ostatních defensorů v první řadě Huberovi. Zmínky zasluhuje, že professoři sproštěni coelibatu.

(Příště dále.)

Rozletité kapitoly ze starého místopisu a dějin rodův.

Sestavuje August Sedláček.

(Pokračování 9.)

18. Vladyky z Plavče a z Rajce a jich příbuzenstvo.

Na Znojemsku a Brněnsku vyskytuje se zámožný rod, jenž nosil na štítě býčí hlavu s krkem. Erb tento nijak se nepodobal štítu pánů z Pernštejna, neb tito měli zubří hlavu čelnou stranou k dívajícímu se obrácenou, kdežto u Plaveckých právě proto, že je obraz malován se strany, viděti jest krk a hlavu; tato někdy tak je obrácena, že ukazuje čelnou svou stranu. Po Plavči nazývají se v l. 1234.—1239. Kunrát a Ranožir z Plavče; zda-li však také k rodu tomuto patří, nesmíme s jistotou tvrditi. Jisto jest to o čtyřech bratřích, kteří se v druhé polovici 13. století připomínají. Zbor připomíná se z l. 1260.—1279., jsa od r. 1278. podčeším. Bratr jeho Olbram byl r. 1279. cudařem a pečetil znamením polovičního vola, který vzhůru vyskakuje. Třetí bratr Vlk z Plavče vyskytuje se v l. 1268.—1298. v různých pamětech. Pečeti jeho pěkné vyskytují se třikráte v archivu zemském. Čtvrtý bratr Vavřinec psal se r. 1278. jestě z Plavče, ale později až do r. 1287. nazýval

se z Martinic. Pečet jeho také se zachovala na listu kláštera Jeroušského, ale pečetil jí Oldřich z Martinic, přikládaje pečet k listu, kterým Markvart z Ranžirova (1305.) postupoval právo své ke kostelu Ranžirovskému témuž klášteru. Proto se také zdá, že byl Oldřich synem Vavřincovým. Skrze ostatní bratří, jak se zdá, rozrodil se také rod Plaveckých; ale nelze seznati, čí kdo byl syn. Zdeslav neb Zdeněk z Plavče vyskytuje se v l. 1310.—1348. a byl r. 1326. cudařem Znojemským. S ním se vyskytuje r. 1337. jako svědek Vavřinec z Plavče, a oba pečetí znamením volské hlavy. Kromě toho vyskytuje se od r. 1338. Boček z Plavče (T.), tak že byli na Plavči nejméně tři páni. Tím si vysvětlíme také rozdělování statku na Horní a Dolní Plaveč, neb dvou vesnic od sebe odloučených tohoto jména nebylo. Boček seděl na hradu v horní části a Zdeslav měl dolní část, kde stál také hrad. (Viz Reg. a Cod. d. M.)

Dolní části dosáhl později Filip z Plavče, jenž byl tuším potomkem Vavřince z Martinic. Soudíme tak proto, že zboží své v Martinicích postoupil Zdeslavovi a za ně si Dolní Plaveč vyměnil, také získal k tomu práva některých osob na témž statku, zejména věno Anny, vdovy po Vavřincovi. Prodav r. 1356. hrad Plaveč s podacím (CdM. IX. 20, D. B.) usadil se potom na Loučce.

Dotčený Boček z Horního Plavče umlouval se r. 1338., se Zborem, proboštem Olomouckým (bezpochyby svým strýcem), o podací v Mikulovicích, kdež před tím také větev tohoto rodu seděla. Bratři Boček a Mikeš z Hor. Plavče byli tuším jeho synové. Oba vyskytují se od r. 1364. a oba zemřeli před r. 1390. Mikeš zůstal na Plavči a Boček držel tvrz Hrádek u Nové Říše. Po Mikšovi zůstala vdova Anna, která se zase vdala za Fraňka z Radkova a tomuto tvrz v Horním Plavči po manželu zděděnou odevzdala. Po Bočkovi († r. 1387.) zůstala vdova Kuna, která věno své v Mackovicích Jindřichovi staršímu z Lipého prodala. Syn jejich Prokop z Hrádku držel Starou Říši (1387.) a dcery Zikmunda, Eliška a Anežka připomínají se ještě roku 1416. (D. B.) Tak se zdá, že jedna pošlost Plaveckých na samém Plavči vymřela; o těch pak, kteří se později z Plavče psali, nevíme, jest-li také k tomu rodu patřili aneb proto se tak psali, že Plaveč drželi. Z nějaké vedlejší větve pocházel Jetřich Plavec

z Bacišovic (snad Ratišovic?), jenž se r. 1411. v listu kláštera Louckého vyskytuje (Z. B.) a erbem volské hlavy pečetil.

Druhá větev rodu tohoto seděla na Kněhnicích (Knihnicích i Kynicích). Jaroslav z Kněhnic vyskytuje se v l. 1262. až 1286. několikráte, bývaje volán za svědka. Bezpochyby byl synem jeho onen Jaroslav z Kněhnic, který se v l. 1322.—1338. připomíná a znamením volské hlavy pečetil. (Z. B.) On nebo syn jeho prodali statek Kněhnický, takže nelze potomní vývod stopovati; ovšem možná jest, že od Jaroslava pocházeli Lelekovští.

K témuž rodu také patřili Valter z Mikulovic, Ostoj z Černína a Velislav z Lesonic, kteří se r. 1314. bratřími (germani) nazývají. Valter připomíná se ještě r. 1323. a snad neměl potomkův, poněvadž se na Mikulovice strýcové Plavečtí táhli. O ostatních dvou a jejich potomcích (ač jestli byli) při nejlepší vůli nic pověděti neumíme.

Ve 14. století rozvětvila se větev ta, kteráž držela Lelekovice a Rajce. Na Rajcích seděl ve 13. století rod, jenž měl oblíbené jméno Všebor. Z jich rodu poslední na Rajcích byl tuším Lambert (1337.—1350.), avšak ani on ani předešlí nezdají se býti erbu býčí hlavy, spíše se zdá, že se sem Lelekovští přiženili a proto si i křestné jméno Všebor oblíbili. Na Lelekovicích seděli od r. 1339. bratří Buzek (Budislav) a Hereš (Heřman), z nichž onen se druhdy z Rajce psával a tento býval v l. 1348.—1358. sudím práva Olomouckého. Jak se zdá, rozdělili se oba o Lelekovice tak, že měl každý polovici hradu a ostatního příslušenství. Od nich pak pocházely dvě pošlosti Lelekovských.

Hereš měl manželku Elišku, jíž v l. 1355.—1358. dvakráte věnoval. Synové jeho snad byli Ješek a Buzek, z nichž tento byl v l. 1359.—1365. sudím práva Olomouckého. Polovici hradu Lelekovského prodali r. 1358. dotčené Elišce. Potom seděl Buzek na Bedřichovicích, na nichž věnoval manželce Anně. Oba snad zemřeli bez potomkův. V držení Bedřichovic a Lelekovic vyskytují se pak bratří Vznata a Albert z Lelekovic také erbu býčí hlavy. R. 1366. koupili od Ješka Rajeckého dvůr v Lelekovicích a drželi jej k tomu, co měli po Elišce (snad své mateři). Vznata oženil se s Eulalií Klamoškou z Lomnice, jíž věnoval r. 1368. na tvrzi Lelekovské. R. 1381. byl již mrtev a Eulalie spolčila se z té příčiny s Janem Klamoškou, bratrem svým a Albertem, bratrem mužovým a vdala se potom za Ludvíka z Ubušína, jenž

dostal s ní věno a toto r. 1390. prodal. Vyskytují se pak ještě tohoto erbu Hereš a Mikeš z Lelekovic. Hereš prodal r. 1387. část Lelekovic a Bedřichovice Vilémovi ze Šternberka v r. 1392. třetinu tvrze Lelekovské Petrovi Hechtovi z Rosic. Ještě pak podržela manželka jeho Dorota věno, jež jí byl na dvoře Lelekovském zapsal. Ani on ani Mikeš se potom v starých pamětech nepřipomínají. Dorota žila ještě roku 1420. Snad byla dcerou její Markéta z Lelekovic, jeptiška v Doubravníce, která bratří své živobytím přečkala (D. B. Volný.)

Buzek, bratr Heršův, měl již ve svém držení část Rajec. R. 1348. zajisté připomínají se Buzek z Rajce a Hereš z Lelekovic bratří. (K. O.) Za manželku jeho pokládáme Jitku, která se nazývá r. 1368. vdovou Buzkovou a sestrou Beneše Černého z Valdšteina, avšak r. 1381. zase sestrou Krušinovou, kterýžto odpor neumíme vyložiti. Za syny Buzkovy pokládáme Ješka, Všebora a Herše vše z Rajce řečené. Ješek věnoval r. 1355. manželce Jitce na díle svém v Rajcích, když pak zemřela, pojal druhou manželku Annu, kteréž také v Rajcích věnoval. (D. O.) R. 1366. prodal dvůr svůj v Lelekovicích (D. B.) a seděl pak na Rostani, odkud se i nazýval, a tu manželce Anně znova věnoval (1381). Pak prodal, co mu ještě v Rajcích zbylo, r. 1386 Ješkovi Pušce z Kunštátu a r. 1390. všechno zboží své v Rostani i jinde Petrovi z Kravař (T.). Měl-li děti, není známo. Snad byl synem jeho Buzek z Rajec, jenž měl část Rajec (snad od otce odevzdanou) a na ni se s Buzkem druhým spolčil. R. 1390 se připomíná při prodeji Rostaně. Všebor, bratr Ješkův, věnoval r. 1368 manželce své Markétě na Výšovicích a Rajcích a r. 1371 na zboží svém v Lelekovicích. Avšak r. 1373 prodal s bratrem Heřmanem zboží jich v Lelekovicích Janovi markrabí a pustivše potom i jiná některá zboží rozličným pánům, prodali r. 1376 horní hrad v Rajcích Bunkovi z Mostiště. Všeborovi zůstala potom jen malá část zboží, totiž Vaníkova náprava v Rajcích, kterou prodal r. 1386 a Zbýšov, který prodal r. 1391., začež koupil r. 1390 Svinošice (j. 1398, DB. DO. T.). Nejstarší syn jeho Buzek připomíná se v l. 1385—1391. a psal se ze Zbýšova, dokud otec tuto vesnici držel (T. DB. DO.) R. 1406 byl již mrtev (Lib. cit. II. 6, „neb. Boček“). Bratří jeho Všebor a Jan přijati r. 1398 od mateře Markéty na spolek věna jejího ve Svinošicích; Všebor oženil se pak s Annou z Tupce, jíž r. 1406

na Svinošicích, Němčicích a Šebrově věnoval. Když zemřel, zboží to r. 1415 prodáno. O potomstvu nevíme. Dodáváme ještě, že Herbart z Biskupic (1343) náležel k rodu tomuto, ale že o jeho příbuzenstvu nic není známo. (Příště dále.)

Na severovýchodní Moravě.

Volné kapitoly z potulek geologických a petrografických

podává prof. Jos. Klvaňa.

IV. Jurský útvar na Štramberku a diluviální zbytky v jeho jeskyních.

Město Štramberk vyvolilo si opravdu rozkošný útulek. Kdo by ovšem nepomýšlel na to, ve kterých dobách a jak město vzniklo, a jen z nynějšího stanoviska praktického na ně pohlížel, divil by se přes veškeru pěknou polohu Štramberka velice nápadu, jenž seskupil dřevěné domky jeho mezi dva osamělé, místy holé balvany skalní, Kotouč a Bílou horu.

Ale časové dřívější jinačí byli!

V bouřlivém a vojen plném středověku kde kdo hledal ochrany v hradbách, na vyvýšených místech a možno-li pod ochrannými křídly panského hradu. Však v dobách míru zcela dobře bylo lze vzdělávati půdu na žirných rovinách při úpatí výšin hluboce pod temenem hradním. Obejděte Kotouč, podívejte a rozhlédněte se z Bílé hory a prohlédněte si zbytky hradu druhdy Templářského — Strahlenberkem zvaného — nad městečkem, zvláště změřte silnou, na 40 m vysokou jeho hlásku, troubou Štramberskou všeobecně nazývanou a daleko široko viditelnou, a pochopíte, proč právě zde, kolem „zámecké hory“ stulily se domky městečka.

Se stanoviska středověkého nelze si věru bezpečnějšího bodu strategického mysliti a nic se nepodivíme, že Tataři po vítězné bitvě u Lehnice dne 9. dubna 1241. až sem se dostavše, marně obléhali lid pod ochranou zdejšího hradu sběhlý a ohražený. Jak stará a známá pověst místní sdílí, byli tu Tataři tu noc před Nanebevstoupením Páně dokonce k ústupu donuceni jednak prudkým lijavcem, jednak úmyslným provalením hrází rybničních. Na památku osvobození od těchto orientálských

uřezavačův uší a nosů do dneška o pouti Nanebevstoupení Páně prodávají se ve Štramberku perníkové uši — jedna ze zdejších památností.

Druhou památností jest uvedená Štramberská trouba, od níž přerozkošná vyhlídka se diváku naskytuje daleko na sever přes uhelné dýmy Vítkovic a Ostravy, na východ a na jih — pokud rozhledu Kotouč a Bílá hora nezabraňují — ke pěkným konturám Karpat, na západ přes výšinu Sudetskou po temena vysokých Sudet. Ty však viděti jen za nejkrásnějšího počasí. Bylo by věru záhodno, aby čilý turistický spolek Frenštátský ujal se kulatiny Štramberské a upraviti dal schodiště její i střechu, což obé ještě před lety bylo. Vyhlídkové místo z cimbuří věže by patřilo k nejzajímavějším a nejsnáze přístupným na celé severovýchodní Moravě.

Však odbočili jsme daleko od úkolu svého, dle něhož hlavně skalin a útvarů geologických si všímati chceme.

Skalisk je kolem Štramberka dosti, obyvatelstvu Štramberskému, ne valně zámožnému, zajisté až příliš mnoho. A skalní útvary zdejší svými obrysy tak nápadně se vyznačují, že to věru až cizokrajně působí. Na Moravě nás překvapí pouze stejně staré vápence hor Palavských silnějším dojmem a snad ještě devonská Květnice nad Tišnovem. Tato však více ve sdružení s městečkem pod ní ležícím a s půvabným okolím. Kdo jel drahou z Val. Meziříčí k Frenštátu a pohledl před Veřovicemi do úžlabí k severu náhle se otvírajícímu, jistě byl překvapen šedým kolosem, jenž tu v pozadí strmě a nenadále z roviny na způsob obrovské rakve se zvedá. To je Kotouč*), 539 m vysoký, jižní z vrcholů Štramberských.

Od Rybého, nebo z Tannenberka nad Životicemi, tedy od západu vidíme zcela zřetelně všechny tři vrchy, které městečko Štramberk obkličují. Na nejnižším „Zámeckém vrchu“ sedí kulatina Štramberská, severní „Bílá hůra“ je nejvyšší, vystu-

*) Kotouč jest na celém severovýchodu Moravy i botanicky proslavený, vyznačuje se celou řadou rostlin, které takměř jen tady anebo nejvýš ještě na jednom místě kraje toho naleznouti možno, k. p. Pimpinella magna, Melica ciliata, Anthericum ramosum, Allium fallax, Scabiosa columbaria, Biscutella laevigata, Seseli Libanotis, Peucedanum cervaria, Aspidium aculeatum, Botrychium lunaria a j. v. Též některé zoologické zvláštnosti chová, nemýlím-li se, především ptáčka vzácného šoupálka zedního a motýle Apollóna, rovněž vzácného alespoň na Moravě.

pujíc do 558 m a jižní „Kotouč“ mírně tu vystupující ukazuje nám svoji zalesněnou a tím krásnější stranu západní. Ale z městečka Štramberka tu málo uvidíme. To najdeme nejlíp se strany východní, na níž se to dýmí četnými vápenkami, kudy též k holým a srázným bokům Kotouče vine se kolej železné dráhy odvážející denně vagóny krásného vápence do Vítkovských železáren a do různých cukrovarů. Chceme-li však Štramberk v nejpěknější a opravdu milé jeho rozloze pozorovati, vyjděme si na Kotouč ke kříži. Tu také je ještě krásnější rozhled po okolí, než od Štramberské hlásky.

Útvar geologický, s nímž se na zajímavé skupině výšin Štramberských setkáme, jest dvojí: starší jurský vápencový a mladší pískovcový, patřící vrstvám křídovým.

Z vápenců skládá se Kotouč, skalky nad městem k severu a „Zámecká hora“; vrstvám křídovým patří celá „Bílá hůra“ a též mírný západní svah Kotouče.

Jurský útvar, mající jméno své od jurského pohoří ve Francii a Německu, kde je velmi krásně ve všech skorem oddílech vyvinut, patří k tak zvané mezozoické době, v níž objevily se na zemi řády neobyčejných a po většině obrovských ještěrů, z nichž někteří rybám se blíží, jiní zase na netopýry svými létadly připomínají. Také podivuhodní ptáci s ještěrčím ohonem vzduch doby té prolétávali. Celkem rozděluje se celý útvar jurský na tři období, na nejstarší „lias“ (čili podle barvy kamení černý jura), mladší „dogger“ (hnědý jura) a nejmladší „malm“ (bílý jura).

Na Moravě máme dosti ukázek jurských hlavně z nejvyššího oddělení, ale tak roztroušených, že nevyhnutelně za to míti musíme, že velká oblasť jurská pokrývala druhdy celý východ vlasti naší. Zbytky její jsou od jihu k severu následující: Vrchy Pálavské severně od Mikulova, návrší Nová hora, Stránská skála a t. z. Švédské šance vých. od Brna, komplex Rudicko-Olomučanský u Blanska, důležitý železnými rudami, vybrané již mramory Cetechovické u Zdounek, snad i cementové vápence Kurovické, partie bělavého vápence v lesíku „Hrabí“ u Zámrsk a severně od Nemetic. Pak následuje Štramberk — neboť vápencové slepence u Mčenovic, Jasenic, Janovic, na Svinci a na „Skalenkách“ u Žiliny patří, jakkoliv původ jich je jurský, usazením do vrstev křídových tak, jako podobné slepence

u Rychaltic, Chlebovic a Palkovic*) — a ostrůvek vápencový na blízké „Piskovni“, načež nesetkáme se s útvary jeho až v Haliči u Invaldu, Andrychova, Targanice a t. d.

Jurský útvar Štramberský vlastně není „čistokrevný“. Bedlivé studium právě Štramberských zkamenělin (krásnou sbírku jich má i p. dr. Remeš v Příboře) ukázalo, že zvířena Štramberská dosti mnoho společných druhů má se spodním útvarem křídovým a že tudíž patří vlastně k vrstvám přechodním na rozhraní jurského a křídového útvaru ležícím. Přechodní vrstvy ty nazvány „tithonem“ a vápenec Štramberský patří dokonce nejvyššímu jejich oddílu, specielně Štramberským zvanému. Vápenec zdejší jest většinou světlešedý, velice čistý, buď balvanitý nebo v mocných vrstvách uložený. Vrstvy takové bývají pak odděleny tenkými proplastky pískovcovými. Jen někde, a to ve vyšších částech bývá vápenec červeně zbarven a přechází tu v měkkou drobivou hmotu, v níž vápenité bílé zkameněliny, hlavně ostny ježovek se vyskytují. Místy zastoupen jest vápenec i brekciemi anebo dokonce i měkkými žlutavými vápenitými slíny s ostny mořských ježovek, hub, belemnity a rhynchonellami.

Vápence zdejší zvrstveny jsou hlavně na Kotouči a podle vrstevnatosti jich založen na jihovýchodním svahu jeho onen velkolepý lom, který dodává denně snad půl sta vagónů vápence na různé strany, hlavně, jak již uvedeno, do železáren (Vítkovických) na přísadu k rudám a do cukrovarů na saturaci. Ovšem že i na výrobu vápna jej berou. Lámáním dobyto tu průběhem let neobyčejného množství vzácných zkamenělin. Uváděti jich jména bylo by nad rámec tohoto pojednání, ale přece připomenouti můžeme, že palaeontolog Zittel již před lety popsal odtud 143 plže, 56 hlavonožců, z nichž bylo 6 belemnitů, 6 nautilů a 44 ammonitů, Böhm 149 mlžů a Süsz 38 brachiopodů. Také hojnost ježovek a krabů jest odtud známa.

Vedle všeho toho památny jsou zdejší jurské vápence svými jeskyněmi: Šipeckou, Čertovou dírou a „psím kostelíkem“, kteréžto ani tak svojí velikostí nejsou pozoruhodny jako svými předpotopními (diluviálními) a předhistorickými zbytky. Ty objevil horlivý a na slovo vzatý náš mladší archaeolog řed.

*) Viz Časop. Mat. Mor. roč. 18. str. 297.

Maška, kterýž hlavně v souborné práci své: Der diluviale Mensch in Mähren*) a pak v četných pojednáních v časop. Musea Olomuckého a j. v. své zkušenosti a objevy zdejší popisuje.

Jeskyně Šípecká (lépe „Čípova díra“) jest na severní straně Kotouče a lehce přístupná. Po odklizení zavaliny a vrstev nanešených jest nyní na 55 m daleko otevřená a má ještě na levo odbočku na 15 m dlouhou a na venek vedoucí t. z. „díru jezevčí“. V zádi hlavní Šípecké jeskyně nalezena jeskyně krápníková s krapníčky tak charakteristickými, že je již z daleka poznáme: podobajíť se malým hříbečkům s hnědavými kloboučky.

V jeskyni byl nános 2—3 m silný, jenž byl takměř úplně prohlédnut od Mašky v době od 7. května 1879 do června 1883. Ve svrchních vrstvách jeho, patřících novějším čili alluviálním nánosům, nalezeno mnoho zbytků předhistorických, zpracovaných parohů, střepů nádob ano i bronzů. Pod vrstvami těmi následoval hnědý diluviální jíl s úlomky vápenců s četnými zbytky zvířecími hlavně vlků, lišek, medvědů, sobů, nosorožců i mamutů; kromě těchto, ale na jiných místech byly zbytky stepních zvířat rejsků, krtků, kunovitých dravců a hrabošů. I zbytky tetřívků a křemenáčů zjištěny. Na jednom místě a sice v nejspodnější vrstvě nalezeno místo ohništní člověka nepopíratelně diluviálního, dotvrzené i několika tisíci úlomky kamenných nožíků a úštipků rozštípaných kostí zubřích, mamutích, nosorožčích a j. pod uhlím a popelem.

Nedaleko ohniska toho nalezeno — rovněž s popelem — nejzajímavější kus zdejší, úlomek totiž čelisti lidské, který povahou svojí v učeném světě anthropologickém nejvíce hluku nadělal a Šípeckou jeskyni nejvíce ve známost přivedl.

Byl to zvláštní zbytek, který vývojem a umístěním zubů ukazoval na individuum dětské, jemuž pod mléčnými zuby již pravé zuby se tlačily. Ale při tom rozměry úlomku vyrovnaly se velikostí dospělému individuu. Byl člověk, jemuž tato část čelisti patřila, obrovské děcko diluvialní, nebo měl chrup chorobný? Učenci jako Wankel, Maška, Schaaffhausen, Virchow, Woldřich, Quatrefages, Magitot, Baume, Ranke, Zuckerhandel,

*) Zvl. otisk z programu zemské realky německé v Novém Jičíně z r. 1885—86.

Nehring a j. v. byli z části pro onu, z části pro tuto domněnku. Na konec podle všeho zvítězil názor o pathologickém vývoji chrupu člověka dospělého. Ale každým způsobem žil tu člověk již v době diluviální.

Jeskyně Šípecká byla jím obydlena ve třech oddělených dobách, mezi nimiž dravci se v ní skrývali donášejíce sem svůj lup a v klidu jej tu požírajíce. Nejdéle, podle zbytku soudíc, zdržoval se v jeskyni člověk v první své době, kdy v Evropě střední bylo ponebí Sibiřské — v době ledové.

Druhá jeskyně „Čertova díra“ zvaná jest méně přístupna. Otvor její leží ve žlabu západně od kříže korunujícího vrchol Kotouče a sice asi 80 m pod ním a 130 m nad patou srázu Kotouče. Čertova díra jest pouze 28 m dlouhá, klikatá a ve století 17. a 18. byl v ní zařízen „Boží hrob“ a celý vrch Kotouče, na němž vystavěny kaple a dva kostely, nazýván horou Olivetskou. I v Čertově díře Maška objevil mnoho zbytků předhistorických a sice i ve vrstvách diluviálních. Zbytky byly ovšem hlavně zvířecí. Nejstarší zbytky patří zase době ledové, ba snad i období předledovému a jsou celkem stejné jako v jeskyni Šípecké. Také stopy člověka tu zjištěny a sice ve vrstvách starší doby ledové a pak v době napotomní t. zv. meziledové, která existovala mezi pozdější dobou ledovou a první dobou a mnohem mírnější teplotu měla. Z této meziledové doby člověk zanechal po sobě v „Čertově díře“ stopy mnohem četnější.*)

Vedle Čertovy díry a Šípecké jeskyně jest ve skalách Štramberských ještě mnoho roklí, jeskyněk i děr, jako na př. jeskyňka „psí kostelík“ zvaná, ale žádná z nich do té chvíle nedosáhla té zajímavosti jako dvě uvedené.

Jak již řečeno, skládá se západní zalesněný svah Kotouče a pak t. zv. Bílá hora 558 m vysoká, jež se zvedá nad severní řadou domků Štramberských za skalkami jurskými, z vrstev křídových. Z dola jest pokryta rolemi, vršek pak, z něhož jedna z nejkrásnějších vyhlídek do malebného okolí, hlavně konturami svých prohledů imponujícího, se naskytá, jest zalesněný.

---

*) Dobu ledovou nesmíme si představovati jako dobu naprostého ledu a sněhu. I v ní objevovala se zajisté v době letní značná vegetace a stromů jehličnatých bylo všude dosti. Ale poměry byly ovšem sibiřské, totiž: krátké léto a dlouhá, dlouhá zima.

Vrstvy křídové tuto vystupující jsou však mnohem mladší než známé nám z předešlé stati vrstvy Veřovské a Godulské, ba jsou vůbec nejmladší a tudíž nejsvrchnější zdejšího křídového útvaru. Jsou to většinou pískovce, místy opukovité, které podle Bašky osady Slezské nedaleko Frydlantu, u níž nejlépe jsou vyvinuty, nazývají se Bašskými. Dříve přiřaďována východní část Bílé hory pískovci svými dokonce ke starším vrstvám třetihor, k t. zv. eocénu a pokládána tedy za ještě mladší. Ale novější bádání zjistilo dosti pravděpodobně, že eocén, jenž Hoheneggrem na severových. Moravě za dosti značně rozšířený byl pokládán, ve skutečnosti jen v nepatrných stopách se objevuje (k př. nummulitové vrstvy pískovcové sev. od Veřovic). Jinde jest podle všeho pokryt vrstvami naplavenin starších, anebo místy i jíly mladších třetihor (neogenu), o nichž promluveno ještě bude při stati o Ostravské pánvi kamenouhelné.

(Příště dále.)

O římských cestách obchodních na Moravě

Píše In. Lad. Červinka.

Staří historikové řečtí a římští, Herodot, Strabo, Polybius, Caesar, Tacitus, Plinius a j. jakož i geograf Cl. Ptolemaeus připomínají ve svých spisech, že jižní národové vzdělanější po dlouhé doby měli obchod s národy severními, donášejíce jim své průmyslné výrobky a vyměňujíce od nich suroviny.

Skoupé ty zprávy docházejí také opravdového stvrzení praehistorickou archaeologií. Tak častěji u nás nalezené nožíky obsidianové*), sekyrky pazourkové (broušené), nefritové a jadeitové**) nasvědčují, že už v mladší době kamenné různí obchodníci navštěvovali kraje naše. V době bronzové byli už naši předkové v čilém obchodním spojení s pokročilými průmyslníky jihoevropskými a asijskými. Předevsím byli to Foeničané, kteří již dlouho před narozením Kristovým rozsáhlé obchody vedli s Indií, Řeckem, jižním Ruskem, Hispanií, ba i do Britannie a k po-

---

*) Niederle Dr. L., Lidstvo v době předhistorické (Praha 1893) s. 194 — Časopis vlast. muzejního spolku v Olomouci 1892 s. 76. —

**) Niederle, Lidstvo s. 192. — Hoernes Dr. M., Die Urgeschichte des Menschen (Vídeň 1892) s. 247.

břežím moře Baltického dojížděli. Po nich převzali obchod Řekové, Illyrové a Etruskové a po těch Římané.

Do našich zemí dováželi své výrobky nejvíce Etruskové a Illyrové. Podnětem k tak čilému obchodu byl najisto vývoz jantaru od severu, který se zmáhal již koncem doby kamenné a dosáhl největšího rozkvětu v době bronzové.

Jantar - ztvrdlá pryskyřice fossilních stromů — jest pěkné žluté barvy, průsvitný, mastného lesku. Staří národové používali ho k nejrůznějším ozdobám a závěskům, zejména byl u Římanů velmi oblíben, ač cena jeho nebyla vždy stejna; za časů Claudia Ptolemaea rovnala se zlatu. V Evropě bylo známo od pradávna velmi výnosné naleziště jeho na písčitých březích baltických; odtud roznášen do všech končin tehdy známých a dokázáno analysí, že téměř všechny pravěké okrasy jantarové v Evropě nalezené z jantaru baltického zhotoveny jsou.

Nejstarší psanou zprávu o obchodu s jantarem severním objevil J. Oppert na klínovém nápisu obelisku assyrského, chovaného v Britském museu Londýnském. Později zmiňuje se o něm Plinius dle zprávy Pytheovy. Kmenové germanští, bydlící na pobřeží severním, sbírali prý jantar na břehu, prodávali jej germanským kmenům a ti jej nosili hlavně do Pannonie, odkudž jej Veneti přinášeli na jih k moři Adriatickému*); tam ho zejména při ústí řeky Padu tolik bylo nahromaděno, že Řekové dlouho pokládali Horní Italii za naleziště jantaru, a onu krásnou báj o sestrách Phaëtonových položili na Eridanos místo na Východní moře.

Možno, že část obchodu šla po lodích foenických do východních zemí středozemských; mnohem více však obchodováno po souši. Hlavní cesty šly od severních břehů na západ po Rýnu k ústí Rhony, k jihu jednak po Labi, Odře, Visle a jejich přítocích k střednímu Dunaji a odtud k moři Jaderskému, jednak i východněji přes Uhry, Balkán k moři Aegejskému a severně Karpat po Dněstru a Dněpru do moře Černého.**) Tak našel Genthe sledováním nálezů mincí jednu přímou cestu, táhnoucí se od východního moře Baltického přes Poznaň, Slezsko, Moravu, Uhry a Srbsko do Makedonie.

*) Niederle s. 348.

**) Niederle s. 391. Dr. Bujack, Bernsteinland und Bernsteinstrassen (Královec 1878).

Výměnou za jantar nosilo se na sever zlato, a zejména pak bronz surový a zpracovaný. Bronzové výrobky jižních průmyslníků rozváženy a roznášeny po celé střední Evropě a jejich nálezy křižují se od Alp až do Skandinavie, od nejzazších Karpat až do Britannie a Irska. Ačkoliv nelze upříti, že mnohé věci prozrazují výrobu domácí, přece tvar, podoba, okrasy starožitností bronzových, nalézaných u nás a v sousedních zemích středoevropských mnohdy v úžasném množství, nasvědčují jejich ne-li společnému, tedy velmi příbuznému původu. A takové bronzy mohly k nám se dostati jen obchodem; zejména ony tak zvané hromadné nálezy byly po většině ukryty do země potulnými obchodníky, kteří se zabývali kovolitectvím nebo prodejem hotových artefaktů. Obchodníci, kteří se pouštěli po neschůdných cestách, houštinami pralesů, podél řek do vnitra a na sever Evropy, polehčovali si přirozeně obchod tím, že si schovávali na určitá místa část materiálu, buď spracovaného nebo nespracovaného. Od tohoto místa vyšli s menší zásobou do okolního kraje, a když vyprodali co měli, vrátili se, vzali ze skrýše novou zásobu a vybrali se jinam. Zahynul-li obchodník, nebo byl-li mu návrat k jeho zboží jinak zabráněn, zůstal jeho sklad uschován, až byl nějak nahodile objeven.*)

Uvádíme jen bohaté nálezy bronzů od Hodonína, Uh. Hradiště, Nedachlebic, Březolup, Slatěnic, Nákla, Mankovic, Plumlova, Dobrochova, Wiesenbergu, Líšně, Ivančic, Tišnova, Blučiny, Dambořic, Slavkova, Syrvína a j. U nás nalezené kadluby na př. v Obřanech, Býčí skále, Vedrovicích, Nákle, Kroměříži, Předmostí a j. sloužily nejspíše jen ku přelévání nástrojů zkažených, ačkoliv není vyloučena možnost, že takové formy zhotovovány byly cizími kupci (srov. na př. v hliněné formě zalitý kus bronzu ze Slatěnic, v Olom. vlast. museu uložený).

Jak se různé zboží jižní na jednom místě scházelo, jeví epochální nález v jeskyni Býčí skále dr. Wanklem objevený. Jak známo, bylo v jeskyni té vykopáno přes čtyřicet lidských koster, roztáhaných a pomíchaných se zbytky koňských dříků. Kosti jeví stopy smrtelných ran a hrozného spustošení, ačkoliv měly všechny šperky, které nešťastné bytosti ony za živa nosívaly. Z cizích nádob bronzových byly: vroubkované cysty,

*) Niederle s. 278. — J. Smolík „Hromadné nálezy v Čechách“ (Památky archaeologické a místopisné, XII.).

široké kotly s držadly a velká vědra. Hliněné nádoby byly dílem popelnice, dílem podobné menší hrnce mnohdy jemně rýsované. Pozoruhodnými jsou některé šálky s oušky s hvězdovitě vyřezávaným obvodem, podobné formám italským. Ze železa bylo tam něco nožů, seker, dyk a hrotů na kopí. Z bronzu: trojkřídlé šipky, massivní, vroubkované a sukovaté náramky; některé byly stočeny z drátu nebo vyklepány z plechu. Obrovské „prsteny", které menším a ozdobeným náramkům tak věrně byly podobny, že jich proto lze považovati jenom za okrasy nadlidsky velkých soch božských. Fibulky jsou výlučně t. zv. lodičkové s dlouhým járkem pro jehlu, forma známá z Korutan, Krajiny, Italie a Francie, která dle Tischlera jenom jižním výrobkem býti může. Mimo to vyhrabáno mnoho plechu z pasů a jiných okras. Mnohé ty stařiny upomínají na věci z půlostrova Balkánského, kterých v Italii nalezeno nebylo: jsou to ony ozdoby spletené z křížkovitě sestavených rourek, kroužkův a rozříznutých dutých kuliček. Ze zlata bylo několik pěkně okrášlených spon na vlasy a dětský náramek. Jako šperku užíváno dále množství jantarových a skleněných perel, z nichž mnohé byly nejjemněji barevně vykládány.*)

Záhadný tento nález zůstává podnes blíže nevysvětlen. Dr. Hoernes domnívá se, „že bohatá krajina na železo, jako Hallstatt na sůl, magneticky působila na jižní obyvatelstvo. Brali zde surovinu, snad v podobě oněch škvárů ze starých kováren, a přinášeli za to rozmanité cizí výrobky. Jen málo z oněch nalezených předmětů bylo zhotoveno asi na místě samém. Cizí předměty zdají se přicházeti jednak z Italie, jednak z Uher a ze severních krajin Balkánských. Že později Kvadové zde na blízku, v Luna silva, v Českomoravském pohoří měli tavírny na železo, svědčí Ptolemaeus." —

Římané opanovavše Noricum, Dalmacii a Pannonii zaváděli tam svou veřejnou správu i domácí hospodářství. Hranice státní posunuty až k Dunaji. Neočekávaně skvělé výsledky nesnadných obhlídek vojenských po Germanii vnukaly císaři Augustovi smělé myšlénky uvésti také volnou tuto zemi pode jho římské a přeložiti hranice říše Římské od Rýna až k Labi, od Dunaje

*) Dr. H. Wankel, Bilder aus der mähr. Schweiz (Vídeň 1881) s. 380. — Čas. ol. mus. 1886 s. 81. — Mittheilungen d. anthrop. Gesellschaft. (Vídeň 1877) s. 125.

až k pramenům Odry a Visly. Odvážný tento podnik zdá se nyní tím povážlivějším, čím nedokonaleji Římané znali tehdy skutečnou rozlohu Germanie. Příčina k uskutečnění tohoto záměru vyskytla se brzy.

Tou dobou pronikali Markomané a s nimi vždy spojení Kvadové od severu přes Moravu k Dunaji až do Uher. Když pak se nad nimi vlády ujal úplně po římsku vychovaný kníže Marobud, přeložili sídla svá do nynějších Čech (okolo r. 12. po Kr.).

Od té doby Římané stýkají se častěji s národy usedlými v našich zemích. Moc jejich, rozprostírající se podél Dunaje, chránila životy a majetek obyvatelstva; obchodníci a řemeslníci hrnuli se za vojskem do krajin nově zabraných, aby tu rychleji a snadněji bohatli. Vzdělanost římská měla velký vliv na domácí výrobky a za 400 let vlády římské zapustila hluboko v obyvatelstvo kořeny své. Z těch dob vykopává se nesčetné množství památek římských nejen v Pannonii, Noricu, Illyrii a t. d., na místech starých římských měst a tvrzí, v římských hrobech, ale i ve hrobech domorodého obyvatelstva v krajích daleko za hranicí říše, na př. až v zemích Slezských a Baltických.

Nemalý vliv jevila římská vzdělanost na stát Markomanský. Marobud dobře uměl vycítiti důležitost a potřebu vzdělání svých poddaných, měla-li říše dle dalekosáhlých záměrů jeho do budoucna čeliti úžasně mohutnějícímu Římu. Proto vábeni sběhlí Římané, zejména kupci a řemeslníci římští do jeho zemí, k jeho dvoru, zaváděna vzdělanost i mrav římský; dvůr jeho zařízen po královsku, sestaveno a vycvičeno úplně římským spůsobem na 70.000 mužů vojska pěšího a 4000 jízdního.

Nenadálé toto nebezpečí jakož i rychlé pořímanění Norica uspíšovalo uskutečnění myšlenek Augustových. Proto když r. 6. po Kr. Tiberius učinil pohraničné město Carnuntum na Dunaji svým sídlem a středištěm výprav proti Markomanům, a když Sentius Saturninus táhl od Mohuče s velkým vojskem do Čech, zdálo se, že 150.000 římských vojáků moc Marobudovu rozdrtí. Avšak veliká vzpoura národů Pannonských a Dalmatských donutila Tiberia učiniti s Markomany mír.

Mír tento neznamenal po římsku než podložiti novou výpravu válečnou k době příhodnější. Ta našla se po bitvě Marobudově s Arminem, kdy Marobud do Čech ustoupil a císaře

Tiberia o pomoc žádal. Císař rád se vpletl do záležitosti té; získati mohl jenom on; země byly krásné a myšlenka Augustova stávala se dědičnou. Pomoci Marobudovi odepřel, ale přec vyslal syna svého Drusa s vojskem k Dunaji, aby učinil pokoj mezi Germany. Drusus pochopil velmi šťastně své poslání. Nabádaje Katvalda, knížete Gothského, vypuzeného kdysi od Markomanův, ku příhodné pomstě, spůsobil tajně mu pomáhaje, že týž r. 19. zmocniv se náhlým útokem sídla a hradu Marobudova, pánem Markomanův se stal. „Tam nalezeny staré kořisti Svévův a z našich provincií záškodníci i kupci, kteří za příčinou svobodné tržby, ze ziskuchtivosti a konečně i proto, že i vlast z mysli pustili, ze svých rozličných sídel přestěhovali se na nepřátelskou půdu“. (Tacitus, Annales II. 62.)

Od té doby římská politika rozhodovala v těchto zemích. Od r. 90., kdy Domitian opověděl válku Markomanům, ztrácí se jméno jejich ze starých zápisů, jisto jest pouze, že všichni jejich panovníci úplně záviseli na císařích římských a panovali jenom římskou pomocí ať peněžitou, ať vojenskou.

Vláda císařů Trojana, Hadriana i Antonina Pia počítá se mezi nejšťastnější doby říše Římské. Pokojné ty časy, kdy barbar nesměl překročiti hranic velestátu Římského se zbraní v ruce, valně podporovaly obchod se severem a vývoz zboží římského za Dunaj. Tehdy kupci římští roznášeli a rozváželi výrobky své do severních krajin barbarských, jak to dosvědčují výrobky rázu římského v těch zemích vykopané, a římské mince tu nalezené. Chytří továrníci jižní vysílali mimo to také lidi své na cesty výzkumné, aby vypátrali, kde a jaké suroviny lze dostati, a co ten neb onen národ rád kupuje, jaké zboží by tu tedy mělo hojný odbyt.*) Tak připomíná Plinius, že byl za vlády císaře Nerona vyslán jistý rytíř římský ku břehům jantarovým, aby je prozkoumal a obchod s tamním obyvatelstvem zvelebil.**) Hoernes soudí, že „výprava tato zůstala bezvýslednou.

*) Dr. M. Kříž, Kůlna a Kostelík (Brno 1889—91) s. 186. a j.

**) C. Plinii Secundi historiae naturalis lib. XXXVII. cap. 115. — Sexcentis M. pass. fere a Carnunto Pannoniae abesse litus id Germaniae, ex quo invehitur (sucinum), percognitum nuper. Vivitque eques romanus ad id comparandum missus ab Juliano curante gladiatorum munus Neronis principis, qui et comercia ea et litora peragravit, tanta copia invecta, ut retia coercendis feris podium protegentia sucinis nodarentur. arma vero et libitina totusque unius diei adparatus (in variatione pompae singulorum dierum) esset a sucino. Maximum pondus is glaebae attulit XIII librarum.

Teprve za Vespasiana pomýšleno na suchozemskou cestu k Východnímu moři, alespoň nalezají se stopy, že v tomto čase byl dán podnět k obnovení přerušených styků. Za následníků Vespasianových ukazují se četné stopy živějšího obchodu s jantarem.“ Velmi dobrým dokladem k tomu za císařské doby římské je poklad dílny na závěsky jantarové, jenž byl objeven v rašeliništi r. 1886. u Belgardu v Pomořanech. Obsahoval na 800 závěsků jantarových a kusy surového jantaru, vedle toho množství koralů z hlíny, ze skla a emailu, bronzu a 2 římské mince Vespasiana († 79) a císařovny Faustiny († 185). Jiný zajímavý nález učivěn byl u Zákřova (Sackrau blíže Vratislavě). Při kostrách byl vykopán bronzový podstavec římské práce s římskou etiketou a talířem, se zlatou sponou, nákrčníky a náramky, nádobkou z millefiorového skla, kostkami, zbytky kovaného vědérka a j. Nález datován mincí císaře Claudia Gothica do konce III. stol.*) Zjištěno tedy zejména četnými nálezy římských mincí na Moravě, že Římané stále s jantarem obchodovali, a že styky jejich se severem přerušované často vojnami s Markomany a Kvady vždy zase byly obnovovány.

Z obavy před nenadálými vpády barbarskými jakož i ze skladišť zboží rychle vzrůstala četná města a tvrze na hranicích říšských v místech jak strategicky tak i obchodně důležitých. Vzpomínáme jen těch několika míst našim zemím nejbližších: Lencia (Linec), Laureacum (Lorch), Commagene (Kremž), Vindobona (Vídeň), Carnuntum (u Petronell), Arrabona a t. d. Z těch zase pro rozpravu naši nejdůležitějšími jsou místa Vindobona a zejména Carnuntum, nejrozsáhlejší středisko obchodní se severem, přes něž vedla hlavní obchodní stezka od jihu Moravou po Odře a Visle na sever, místo, z něhož již za Tiberia proti Markomanům úsilně bylo nastupováno.*)

Příhodná jeho poloha nabyla nemalé důležitosti za Marca Aurela (162—180), kdy zástupy germanské překročily zase hranici římskou tlačeny jsouce nájezdy severnějších kmenů. Marc Aurel

*) Dr. Grempler, Der Fund von Sackrau (Brandenburg 1887) Der II. und III. Fund von Sackrau (Berlín 1888).

**) Ed. Sacken, Die römische Stadt Carnuntum, ihre Geschichte und Überreste (Sitz.-Ber. d. Academie d. Wiss. in Wien 1852, IX. s. 660.) Über d. neuesten Funde zu Carnuntum (tamže r. 1853).

porazil se svým spoluvládcem Luciem Verem (r. 165) barbary tak, že zejména Kvadové, jejichž král byl v boji padl, slíbili za nástupce nevoliti nikoho, kdo by se Římanům nelíbil. Avšak za nedlouho vtrhly nové hordy přes Dunaj a pronikly až k Aquileji; Marc Aurel zporážel a zahnal je opět za Dunaj a proniknuv sám tehdy do jejich území (174), vystavěl*) tam několik tvrzí a opatřil je římskými posádkami.

Císař umínil si podrobiti dokonale země Markomanů, Kvadův a Sarmatův (dnešní Čechy, Moravu a horní Uhry), avšak odboj Avidia Cassia v Syrii změnil jeho úmysl, a on přinucen byl uzavříti s národy zadunajskými mír. Nejtíže zkrušil Markomany. Musili vydati všechny římské zajaté a úskoky; do jejich i kvadských měst usazeno na 20.000 vojínů, které byli povinni živiti. K obchodu s poddanými římskými v Noricu a Pannonii určena byla místa i čas. Sídla jejich pak nesměla sáhati pod míli k řece Dunaji.

Římské posádky byly velmi nevázané a když stížnostem v Římě sluchu nedáváno, Markomané chopili se opět zbraně a císař Marc Aurel byl nucen po třetí proti nim sbírati pole. Porazil je, zpustošil jejich země, avšak konce války se nedočkal. Zemřel ve Vindoboně r. 180 po Kr. Nástupce jeho Commodus rozmrzen dlouhou touto válkou učinil s Markomany úplný mír; Markomané měli vrátiti všechny zajaté a sběhy římské, platiti roční daň v obilí a na brancích; sněmy konati směli v určitém místě měsíčně jen jednou a to za přítomnosti římského centuriona, konečně nesměli se svými sousedy válčiti. Římské posádky z jejich území byly odstraněny.

Od té doby zmiňují se dějiny jen málokdy o Markomanech udávajíce pouze jména oněch národů, kteří časem vpadali do římských krajů na plen. Stávalo se tak dosti často: tak za Caracally (113), Alexandra Severa (223), Maximina (236), Valeriana (254), Galliena (260), kdy až k Ravenně prorazili, za Aureliana (270), Proba (281), Cara (283), Diocletiana (288, 299 a 300), Constantia II. (358) a za Augusta Valeriana (375), kdy

*) Vocel domníval se o Zvíkovské věži, že byla vystavěna na rozkaz Marca Aurela. (Über Römercastelle in Böhmen). (Zprávy zased. kr. uč. spol. 1850 s. 49). Pravěk země české s. 206.

město Carnuntum úplně zbořili. Nájezdy tyto bývaly odráženy spíše zlatem než zbraní.*)

Tolik v krátce historik sestavil z různých spisovatelů klassických o politických stycích římských s národy v našich zemích. Arciť žádná z těchto zpráv nepodává nijakých podrobností o tom, jak hluboko římské legie vnikly do dnešní Moravy ani kde vystavěny byly ony tvrze na rozkaz Marca Aurela.

Proto tím důležitějšími zdají se býti zprávy zeměpisce Ptolemaea, které se vztahují k určitým místům. Obsaženy jsou v jeho díle γεωγραφική ὑφήγεσις (sepsaném okolo r. 140 po Kr.) v knize II., kde popisuje Germanii velkou. Nakreslíme-li si podle jeho udání mapu Germanie, uzříme na ní hned něco nápadného. Města tu nejsou roztroušena, nýbrž najdeme je v řadách od jihu k severu. Netřeba dovozovati, že to jsou kupecké cesty spojující místa, kterých se kupci na svých cestách dotýkali a o kterých Ptolemaeovi zprávy podati mohli. Nejsou to místa (všechna) vynikající lidnatostí, nýbrž města ležící povětšině náhodou na pohodlných a schůdných drahách.**) Dráha z pohraničného města římského Carnunta k severu vycházející vedla najisto Moravou, a Ptolemaeus zaznamenal nám při ní několik měst a určil také jejich zeměpisnou polohu. Avšak ani jedno jméno nesouhlasí s některým dnešním místem na Moravě.

Carnuntum bylo tehdy hlavním východištěm kupců románských do severních krajin. Prvou zástavkou na této cestě ku pobřeží Baltickému bylo dle mapy Ptolemaeovy město Eburodunum. Prof. Sedláček klade místo toto k osadě Týnci u Břeclavě.

Odtud vede cesta rovným směrem k městu Stragoně (snad nynějšímu Střehovu, Striegau) ve Slezsku. Vskutku však, prof. Sedláček píše, takový rovný směr možný není v krajinách tak hornatých, jako jest Morava a Slezsko, a zvláště kdyby obchodníkům pracně bylo se u Pradědu přes ně bráti. Z té příčiny lze vyhledávati jen takové cesty, které jdou v údolích říčních a rovinách úrodných při tom také prohlédati ke krajinám, ve kterých se našly starožitnosti bronzové. Těch nalezeno nejvíce v údolích Moravy, Dyje, Svratky a Hané, a bylo by tedy lze sou-

*) Palacký Dr. F., Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě. — Dr. Hetzberg, Geschichte d. röm. Kaiserreiches (Berlín 1880).

**) Sedláček Aug., Kl. Ptolemaia Zprávy o Čechách a zemích sousedních. (Tábor 1880) s. 3.

diti na cesty buď údolím Svratky a Svitavy do Čech anebo širokým údolím Moravy, Bečvy a Odry do Slezska.

Prvá cesta byla pro kupce výhodnější a sušší než údolí Moravy; tam také musíme sledovati místa Ptolemaeem udaná, sice bychom minuli pramen Labe, který do této cesty byl položen. Město Felicia, jehož se cesta dotýká, nejspíše asi leželo tam, kde nyní jest hradisko za Mušovem. Tam odedávna bývaly vykopávány římské mince.

Meliodunum, ležící dle Ptolemaeovy šířky 49⁰ nad stokem Svratky a Svitavy, mohlo by býti hradisko Líšenské. Následující obchodní stanici, Strevintu, dlužno hledati kolem Březové, nebo Moravské Třebové. Odtud přechází starodávná „Brněnská stezka, Brünnersteig“ do Čech a Kladskem do Slezska.

Druhá znamenitá stezka nemohla jinde vésti než údolím řeky Váhu, potom průsmykem Jablunkovským do Velkého Polska*); avšak cesta tato padá již mimo naši vlast.

Mezi těmito dvěma cestami ležel prý zajisté velmi důležitý týn, řečený Eburum; polohu města tohoto nutno hledati ve východní Moravě mezi naším 49. a 50. stupněm šířkovým. Přicházelo se k němu pohodlně od Melioduna údolím Hané nebo od Eburoduna po březích řeky Moravy. Podle Sedláčka spojovaly se obě ty cesty u Chropíně, kdež tedy Eburum hledati dlužno. —

To jest všechno, co nám staří spisovatelé zachovali o našich zemích; jest to tak nejasné a nespolehlivé, že není naprosto možno určiti ani jediného místa.

Nemálo zajímavým studiem v té příčině jsou nálezy římských mincí na Moravě, jichž jest dosti.

Nejstarší zprávy o římských mincích na Moravě nalezených podal již Pěšina v Mars Moravicus (Praha 1677) a po něm jiní; Ullmann (Altmähren, Olomouc 1762, I. 97, II. 286) připomíná mince z Hané a od Velehradu. Důkladněji všimnul si jich prelát Steinbach (r. 1786) napsav pojednání o římských mincích nasbíraných na hradisku u Mušova. Fischer (Geschichte v. Olmütz I. 14, 17, 22) píše o větším nálezu římských peněz v Olomouci (zejména císaře Julia Maximina) a dodává, že posud ještě (t. j. r. 1808) se v Olomouci a okolí objevují. Monse udává (Abhandl. d. böhm. Gesellsch. d. Wissensch. 1795, sv. II. s. 60), že Dobrov-

*) Tamtéž s. 19.

ský, jsa na Hradisku u Olomouce rektorem semináře, měl několik mincí římských vykopaných při opevňovacích pracích v Olomouci.

Od té doby Wolný ve své moravské Topographii uvedl také několik nových nálezů, jež přecházely z knihy do knihy a nové nálezy nebyly zaznamenávány; zdá se, že byla jejich důležitost podceňována. Teprve r. 1890 sestavil p. uč. J. B. Knies starší nálezy v Moravské Orlici („O římských nálezech starožitných na Moravě a důležitosti jejich pro určování stáří" v č. 42—52), a když se mně v posledních letech podařilo zjistiti na třicet nových*) nálezů, odhodlal jsem se sestavením nalezišť římských mincí a starožitností podporovati theoretické důvody prof. Aug. Sedláčka o obchodních cestách kupců římských, vyslovené ve spisku „Kl. Ptolemaia zprávy o Čechách a zemích sousedních" (Tábor 1880).

Mezitím však vyšla nová studie p. Kniesova v „Českém lidu" r. 1893 („O římských starožitnostech na Moravě nalezených"). Než ani tam nebyly udány všechny nálezy římských mincí; podniknul jsem proto přece zamýšlenou práci a sestavil všechna mi dosud známá naleziště, hodlaje tak nejjistěji vystopovati ony pravěké cesty obchodní, po nichž hosté románští kraje naše procházeli, ubírajíce se k moři Baltickému.

Arci nelze tvrditi, že všechny mince takové byly k nám kupci doneśeny; jistá část peněz těch byla k nám zavlečena dojista také vojsky římskými, anebo jsou to skrovné zbytky velkých kořistí, pro které barbaři konávali z našich zemí do Italie válečné výpravy.

Jak shora zmíněno, počaly obchodní cesty již v mladší době kamenné, avšak ostřeji jsou vyznačeny v době bronzové pokud bylo možno, vyhýbáno místům močálovitým a cesty nejstarší vedeny vždy podle toků vod, které obchodníkům určovaly směr cesty a poskytovaly soumarům občerstvení.

Řeka Morava vedla kupce římské z Carnunta vycházející nejjistěji k Severnímu moři. Zdá se mi pak cesta po levém břehu mnohem příhodnější, poněvadž byla sušší a měla méně brodů než na břehu pravém. (Příště dále.)

---

*) Srv. Čas. Olom. vlast. muz. spolku 1893, 1894.

Čary a pověry lidu moravsko-slovenského.

Částečně ve Vyzovicích na Moravě, částečně v okolí Nového Města nad Váhem sebral a napsal Josef Čižmář.

Víra v čary a pověry jest u lidu hojně rozšířena. Na Moravě, díky Bohu, lidé v čary věřící pomalu vymírají, na Slovensku, bohužel, vyrůstá pokolení snad zrovna tak přes míru pověrečné, jako předešlé. Příčina toho je chudoba tamějšího lidu a nešťastné školské i politické poměry trpících bratří Slováků. Poznal jsem to sám a pravdu mých slov dosvědčuje známý badatel a nadšený přítel lidu slovenského J. L. Holuby, jenž r. 1883.*) napsal: „Ďakujme Bohu, že pre bosorstvo viac už nemučia, nestínajú a nepália ľudí: lebo by inače naše kraje aj bez vystěhovania sa do Ameriky spustly“. Ale nedivme se příliš; vždyť ještě v minulém století nejen prostý lid, nýbrž až na čestné výjimky všichni lidé, tedy i vzdělané a vládnoucí kruhy, v čary věřili. Svědčí o tom výmluvně hrdelní soudní řád, vydaný za vlády císaře Josefa I. pro Čechy, Moravu a Slezsko.**)

V tomto řádu čteme ve čl. 19. v paragrafu 3:

„Čarodějství, k němuž také věštby, pověry, zakopávání hrnců, uzavírání zámků na stromy, házení zámků do studny nebo do vody a j. se počítají, jest nešlechetnost, provedená výslovnou nebo tajně podmíněnou pomocí ďábla.

Na skutečné čarodějství, ať se již děje s výslovným nebo míněným spolkem ďábelským, patří trest ohně. Též ti, kteří zapírajíce křesťanskou víru zlému nepříteli se oddávají, smilně s ním se spojují, třebas by jinak čarodějstvím nikomu neškodili, mají upáleni býti. — Mladým, hloupým v pravdě kajicným, nebo těm, kteří škodu velikou nespáchali, hlava dříve sťata a jenom tělo jejich spáleno býti může, jestliže totiž inquisitus nebo inquisitor na to přistanou. Naproti tomu věštci, pověreční zažehnávači a jezdci kozlů, kteří bez výslovného spojenství s ďáblem čarovali, mají se po vyšetřeném zločinu stíti, ale ne bez rozdílu, nýbrž jenom když čarovali s vědomou pomocí ďábla. Jinak mají mimořádně potrestáni býti, nebo když by škoda příliš veliká nebyla, mohou, když po složené přísaze veřejně všech

*) Voda a vosk v poverách a čaroch ľudu slovenského. „Slovenské Pohľady“. 1883.

**) Zmíněný hrdelní soudní řád otištěn jest v „Geschichte der Hexenprocesse“. V. Dr. Wilh. Gottl. Soldan. Stuttgart. 1843. Knihu tu laskavě půjčil mi vdp. J. L. Holuby, a ježto se domnívám, že hrdelní soudní řád dosud česky uveřejněn nebyl, podávám zde pro jeho velikou zajímavost stručný a věrný jeho překlad.

podobných nešlechetností se zřeknou, celým nebo polovičním trestem tělesným pokutováni a zároveň navždy ze země vypovězeni býti. — Kdyby pak poddaní byli, nebo též jiné důležité příčiny toho žádaly, mají na 2—3 léta k obecné práci odsouzeni býti. — Takto potrestáni mají býti též ti, kteří u špatných lidí o radu se táží. — Ačkoliv tak při úplném čarodějství pro velikost neřesti žádná polehčující okolnost nemůže býti nalezena, jsou však dostatečné příčiny, aby trest zostřen byl, zvláště když se k čarodějství ještě Bohu se rouhající čin, jako zneužití svaté hostie nebo jiných Bohu posvěcených věcí druží."

V art. XIII., § 4. uvádějí se jako známky čarodějství:

„Pověrečná léčiva, škoda vždy v přítomnosti vyšetřovance způsobená. u něho nebo u ní nalezené podezřelé nebo zakázané knihy, spojenství se zlým nepřítelem, cedulky s neobyčejnými písmenami nebo známkami, ať jsou krví psané nebo nikoliv, kosti z mrtvol, nebolestné znaky na těle vyšetřovance a jiné k čarům upotřebované věci, slibovaná a dokázaná, ovšem nepřirozená škoda, nadpřirozené vědění budoucích nebo nepochopitelných věcí, od špatných lidí osobená věštba, když ve srovnání s jinými něco zvláštního mají: když jejich pole se zelenají, jiných však vadnou, jejich dobytek užitek dává, jiných chřadne etc. — Také když podezřelá osoba se nabízí jiným lidem učiti je čarodějství, člověku nepochopitelné skutky provádí, ve vzduchu jezdí" atd.

Když toto všecko zákonodárce za důkazy čarodějství uznával, málo asi pomáhal opatrný dodatek, v němž praví:

„Aby na výpověď společníků jenom ať jsou jakkoliv spořádáni, tortura hned se neprováděla aniž trest hned se provedl, poněvadž mnohonásobně podvod a lstí satanovou sosnovaná nepravda se přihodila". (Art. XIII., § 29.)

Tento pověstný zákon, jenž nás trefně poučuje o vzdělanosti nejen prostého lidu, ale též zákonodárců, teprve Marie Terezie zrušila. A jak spokojena byla, vidno z nařízení, které po 26 letech onoho zrušení vydala*):

„Poznavše, že při tak zv. čarodějnickém processu z neodůvodněných předsudků mnoho nesprávností se přihází, všeobecně jsme hned na počátku naší vlády nařídili, aby v našich dědičných zemích takové processy dříve než se rozsudek vynese, nám k nejvyššímu úsudku a rozhodnutí zaslány byly; toto pak naše nejvyšší nařízení ten prospěšný účinek mělo, že podobné vyšetřování s pečlivou opatrností se provádělo a za naší vlády dosud žádný kouzelník, čarodějník ani čarodějnice poznána nebyla, nýbrž takové processy po každé buď jako zlomyslný podvod, buď hloupost a šílenost vyšetřovance, nebo jako jiná neřest se prokázaly a citelným trestem podvodníka nebo jiného provinilce nebo zavřením šílence skončily."

---

*) I toto nařízení slavné Marie Terezie jest velmi zajímavé a proto jeho překlad z knihy Soldanovy uvádím.

To jest výňatek z nařízení, které šlechetná Marie Terezie r. 1766. uveřejniti dala.*)

V tomtéž nařízení, jež jest výňatkem z trestního kodexu za vlády Marie Terezie vydaného, čteme v § 4.:

„Ačkoliv co nejspravedlivěji usilujeme se čest Boha, dle vší naší možnosti v platnosti zachovati a naproti tomu všecko, co by se tomu příčilo, zvláště pak provádění čarů vykořeniti, přece nijak nemůžeme dovoliti, aby našim poddaným se ubližovalo, když by na základě starého bludu, pouhého narčení a podezřívání z čarodějnictví obviněni byli; nýbrž chceme, aby vůči osobám, které z kouzelnictví nebo čarodějnictví podezřelé jsou, právoplatným průtahem a vůbec právními důkazy se pokračovalo, zvláště pak, aby se pečlivě dbalo: Zda-li kouzelné a čarodějné osoby na 1. klamném překroucení, výmyslu a podvodu, nebo 2. zádumčivosti (melancholii), pomatenosti, šílenosti nebo zvláštní nemoci nespočívají, nebo 3. zdali osoba, která na Boha a spásu své duše zapomněla, takových skutků sice se dopustila, které na spojenství s ďáblem směřují, ale bez výsledku zůstaly, 4. zdali neklamné známky skutečné, kouzelné, ďábelskou pomocí vzejíti mající neplechy jsou.“

Pravé čarodějnictví má jenom pak uznáno býti, „kde domnívati se možno, že dokázaná nešlechetnost, která přirozeně člověkem samým nemohla býti spáchána, podmíněno pomocí ďábla dopuštěním Božím se stala.“ — Co do trestu nařizuje zákon z 1766. pro první z dříve naznačených přiměřený trest tělesný, a jestliže podvod prostředkem k dokonání zločinu byl, tedy týž trest zostřený; pro třetí případ dle okolností buďto nejostřejší trest tělesný, nebo jestliže občanský zločin nebo blasfemie konkurují, zostřený trest smrti až na hranici.

„Jestliže by konečně z některých nepochopitelných, nadpřirozených okolností a událostí v pravdě ďábelské kouzelnictví a čarodějnictví tušeno býti muselo, chceme v takovém tak mimořádném případu sami rozhodnouti, jak takový zločinec potrestán býti má, za tím pak účelem celý process nám zaslán býti má.“

Kromě toho zakazuje nařízení soudci všecky zkoušky, jako s jehlou, vodou a omezuje upotřebení tortury na jistá pravidla. Počátek obsahuje poučení o nerozumnosti víry v čary a domněnku, že náklonnost prostého lidu k pověrečným věcem základ k víře v čary položila.

Jakého původu čary a pověry jsou, nelze určitě stanoviti. Každému čtenáři sv. písma je známo, že sám patriarcha Jakub čaroval, aby svá stáda rozmnožil. Podobně z písma sv. známo je, že Saul Endorskou věštkyní ducha Samuelova vyvolati dal. Vidíme tedy, že mnohé čary a pověry jsou prastaré a snad všem národům společné.

*) Sr. Kaiserlich-Königlich. Apostolischen Majestät allergnädigste Landesordnung, wie es mit dem Hexenprocesse zu halten sey“. 1766.

II.

Z čarů a pověr, jež jsem nasbíral, uvedu předně ty, jež jsem od bohyně v Mor. Lieskovém na Slovensku v rukopisu obdržel. Pravost rukopisu je směsí češtiny se slovenštinou.

I. „Chceš-li, abys byl mocný: Nalej na veliký pátek do sklenice vína a zakopaj do mraveniska. Potom o rok chot ta (choď tam) na to místo, v téj hodině, o kteréj ta položíš, a najdeš v nej netco vína, které vypiti máš, anebo kamenček, který na stríbrném prsteni nositi můžeš.“

2. „Abys mel moc nad 50 zvítěziti: Zabi čiernou slepicu, vypistvaj ju pekne, ošklub ji a upeč, jako bys ji mel sám jísti: potom, když se upeče, vezmi nový hrnec, v kterém se ještě nic nevarilo, sprav ju do toho hrnca, zakryj pokrievkú a zakopaj v nedělu ráno, kade ludé nejvíce chodja, ale se neohledej na žádnú stranu a nechej ju zakopanú až do devátého dňa. Potom jdi na 9. den v tú hodinu, v kterú si zakopal; najdeš z toho toliar, prsten a zrcadlo, Z tech trech vecí vezmi jednu, co se ti bude líbit. Jest-li vezmeš toliar, vzdycky se tobe navrátí; jest-li zrcadlo, keréjkoli se dáš nahlédnút, bude te milovati; jestli prsten. polož na prst a žáden zbojník nebude te moci zabiti, když pujdeš cez hory.“

3. „Chceš-li, aby se tě šabla nechytila, vezmi kořen zelený, jenžto se jmenuje psí jazyk, na lačné srdce užívej a uvidíš, že se stane.“

4. „Chceš-li aby tě žádný neprestrelil: chyť na sv. Jana kukučku a za tri dni chovej, potom ju rozpáraj a najdeš v nej jeden kamenček, který pri sebe nositi budeš.“

5. Jiný spůsob: „Aby tě žádný neprestrelil: Dostav kukučku, drž ju za 2 mesíce a 3 dni a potom ju zabij. Hledej v jej hlave kamenček, daj ho zapravit do prsteňa a polož na veliký palec a nikdy se tebe kulka nechytí, a jest-li neveríš, zavaž na psa, strel do neho a zkusíš. — Ten kamenček nos pri sobe, a čo budeš pitat od nekoho, nebude moct odepriti, ale dá ti.“

6. „Aby se tě zbroj nechytila: Když najdeš před sv. Janem hada, utni mu hlavu a polož do ni 3 hrachy a zakop do zeme: keď ten hrach bude kvitnouti, nos ten kvet pri sebe a kulky se neboj.“

7. „Aby se tě zbroj nechytila: Vykopaj myší chvostík na sv. Marka a nos pri sobe, a neveríš-li na mačí chvost (kočičí ocas) strel a tak zkusíš.“

8. „Chcešli tajné věci od člověka zvěděti: Hlavu netopírovu utrhni a spícímu člověku polož na jamku proti srdci a zjeví všetko, čo se jeho ptáti budeš.“

9. „Chceš-li, by si v noci viděl, nos pri sobe oči hadie.“

10. „Aby si v noci videl: Vezmi z hrdličky pluce i srdce a polož pod jazyk.“

11. „Chceš-li, aby tě panenky milovaly, vezmi vajíčka z mraveniska, polož je do sklenice a tak nech stoja za osem dní a potom k sobe vezmi; kteréjkoli paničky se dotkneš, bude tě milovati.“

12. „Chceš-li, aby tě ráda viděla, vezmi 3 listy šalviové a tato slova napiš: Z. F. P. S., natri tím jméno tvé a její, polož pod prah, kde chodí a vezmi svůj i její vlas, zapal a tato slova rekni: „Jako tento vlas horí, tak aby tvá láska ve me horela.“

13. „Chceš-li věděti, která je panna spravedlivá: Vezmi račje oči a utlč na prach a nasyp ten prach do nápoja a daj jej vypiti; jestli je nespravedlivá, oš.. sa.“

14. „Chceš-li, aby tě žádný neviděl: Odrež z mačky (kočky) ucho pravé, v mléku od krávy černéj var a z neho ušij prsten a na svém prste vždycky nos.“ — Ještě je na Slovensku známá pověra, že v černé, právě jednoroční kočce kůstka se nachází, která člověka neviditelným činí. Taková kočka musí se v tu noc, kdy rok jí došel, v hoře celá rozvařiti. Potom má ten, kdo ji hledá, kůstku po kůstce do úst bráti, až druhému pozorovateli neviditelným se stane. Také prý ten, kdo v pravou půlnoc kvetoucí kapradí utrhne a při sobě má, je neviditelný.

15. „Chceš-li, aby nekdo k tebe prišel: Vezmi oman a na kusy porež a moč v moči za 9 dní a za 9 nocí a tak vyžmikej do peci zakurenej (zahřáté).“

16. „Chceš-li, aby nekdo k tebe prišel, napiš na vajce jmeno a 5 nití a to peč.“

17. „Chcešli, aby psi na tebe neščekali, vezmi koreň černobílový a polož do čižmí i nebudú štěkati.“

18. „Chceš-li, aby si na cestě neustal, vezmi rútu a olivu, stluč spolu a pomasť nohy.“

19. „Chceš-li, aby si utrefil, co chceš: Vezmi ritkovi (?) jazyk a srdce, pomaž sebe levú ruku i prst i utrefíš.“

20. „Chceš-li, aby na tě lidé laskaví byli: Vezmi dudkovu hlavu a pri sobe nos, i budú tě rádi míti.“

21. „Aby tě žáden oklamati nemohel: Vezmi koreň černobílový a při sobě nos.“

22. „Kdo chce zraču (zrádce?) zmoci: Nech muž z muža, žena ze ženy patu z čižmy na prach spálí a ten prach nech vypije.“

23. „Abys měl pamet k učení: Z jarabice tu žlč vezmi, potri sobe čelo a pochopíš. — Item, dudkovo pravé oko nos pri sobe.“

24. „Kdo chce pamět míti: Vlož ruku do vodky růžovéj a pomaž hlavu svou s ní; čo budeš chtíti, budeš věděti.“

25. „Aby si lacino kupoval: Sovinu a dudkovu hlavu nos pri sobe.“ — Také je na Slovensku známa pověra, že ten, kdo před Jiřím lítajícího motýle chytí a zašitého při sobě nosí, má štěstí při koupi i při prodeji.

26. „Aby si ščestí mel, napiš tato slova a nos pri sobe: † Christe † Raphael † Anasam † Elisa † Eli † Anaim † Angla † Ama † & nunquam mali accidat.“

27. „Aby si zajíce na ležisku nacházel: Pred Jurom hada keď kdo najde, nech mu z levého boku oko za živa ven vezme a ke flinte položí.“

28. „Aby si dobre strílel: Do kerej hrušky hrom uderí horúci, keď zhorí, nech vezme z nej uhle a nech pomiešá do prachu.“

29. „Jak ti nekdo flinte porobí: Z provaza když najdeš uzol na cestě, sprav fuitaš (?) do flinty a trefíš.“

30. „Kdo se opíjí: Dej mu ze sovy mozgy v pive, i nebude se opíjet.“

31. „Aby muchy dnu (dovnitř) neprišly: Namoč pavučinu do vody, postriekaj stěny i dvere a okna, žádná nevnide.“

32. „Kdo chce vodu stavit, nech len zakope ešče slepé ščeňa proti téj vode; tomu ščenati sa šecky nožičky rozčapá a hlavička postaví proti prúdu. Tá voda hneď sa druhým bokom obrácí.“ (Příště dále.)

Kdy byla Morava nejvíce spustošena?

Podává F. A. Slavík.

Obyčejně se praví o pustých místech a památkách, že je spustošil Jan Žižka a že zanikly v husitských válkách. Slýcháme to nejen od lidu, nýbrž čteme to i v rozličných spisech, zvláště o jednotlivých krajinách nebo místech. Někdy zneužívá se toho i na potupu jména českého, a neprávem!

Podrobné studium místopisné však ukazuje, že to není pravda u veliké většiny osad, o nichž se to říká a píše.

Co se připisuje husitským Čechům, není vlastně dokázáno, zdali nespustošila ty neb ony dědiny křižácká a jiná vojska, která toho času do Čech a na Moravu vpadla.

A mnoho krajin bylo již dříve spustošeno, nejvíce od Maďarů v X. století na celé jižní Moravě, v XI. a XII. století v bojích s vévody Rakouskými, kdy samo větší město Znojmo úplně bylo spustlo a po sedmdesát let opuštěno leželo; mnohé obce i dále ve válkách s Tatary, s Uhry a Rakousy ve XIII. století, nejvíce r. 1241 a 1252, kdy byla Morava hrozně spustošena. V husitské válce pak dobývali a plenili páni strany jedné statky pánů druhé strany, r. 1421 a 1425 zvláště vojska krále Sigmunda na jihovýchodní Moravě a r. 1431 Alberta Rakouského, jenž bojuje proti husitům „také zemi vůbec velice poplenil, až k pěti stům městeček a vsí vypáliv a vyhubiv.“*) Naopak činili husité jemu a pánům katolickým.

Ale mnohem více než v této válce, jež trvala 17 let, spustošena byla Morava od krále Matyáše Uherského od r. 1468—1471 v boji s králem Jiřím z Poděbrad. Jeden příklad o tom podal jsem v Časopise Matice moravské r. 1892, kde blíže jest doloženo, že na panství Brtnickém u Jihlavy bylo od vojska Matyáše Uherského za jeden rok více dědin spustošeno a zaniklo než za celé husitské války r. 1420—1437 a třicetileté války r. 1618—1648 dohromady.

Též o celé Moravě vychází tato historická pravda na světlo z nejspolehlivějších pramenů, z desk zemských, jež se tu zachovaly úplné od roku 1348 počínajíce.

---

*) Fr. Palacký, Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, III. č. 1., str. 408, 450, 451, část 2, str. 24, 149 a 153.

Vedlo by arci daleko, kdybych tak podrobně, jak v onom příkladě, uváděl zprávy z nich.

Jasněji konečně vynikne historická pravda v té věci, když co nejstručněji a přehledně uvedeme neklamné prameny. Podrobně se jich užije k topografii vlastivědy moravské. Jednoduchý pohled nás přesvědčí, kdy vlastně Morava byla více nebo méně spustošena.

Pro větší přehled a úsporu místa uvedu z desk zemských jenom, kdy někdo vtělil do nich nějakou pustou osadu nebo pustý hrad, potom pusté osady na duchovních statcích, jež nebyly psány v deskách zemských; opakují-li se v deskách zápisy o týchž dědinách, uvádím je, kdy v témže spojení s jinými osadami poprvé a kdy naposledy do konce 30leté války v nich přicházejí. Některé jiné pustiny jmenují se také ve starých popisech panství; jiné byly později osedlé. Mnohé pusté osady ponenáhlu mizejí z pamětí, jako ve skutečnosti zanikaly a v zapomenutí upadaly, a mění se také někdy i jména jejich.

K označení polohy jejich podávám jméno statku nebo přední obce s nimi v deskách zapsané.

Doklady v závorce znamenají: římská číslice svazek neboli kvatern desk zemských, arabské číslice list, folio. Číslo svazku podáno jest toliko jednou, u prvé zprávy z něho; všecky následující arabské číslice až k nové římské patří k němu.

Skráceniny znamenají:

vil. = villa (ves), des. = deserta (pusta), v. p. = ves pustá, p. = pustý.

Následují oddíly podle hlavních událostí:

I. Od r. 1348 až do začátku husitské války r. 1420.

II. Od husitské války až do války Jiřího z Poděbrad s Matyášem Uherským r. 1468

III. Od této až do 30leté války r. 1618.

IV. Ve 30leté válce r. 1618—1648 a po ní.

V každém oddíle jmenují se pusté osady podle desk zemských:

1. na Brněnsku, t. j. v cúdě Brněnské, k níž patřily a do desk Brněnských zapisovaly kraje: Brněnský, Jihlavský a Znojemský; 2. na Olomoucku, t. j. v cúdě Olomoucké: v kraji Olomouckém, Hradišťském a Přerovském.

I.
Od roku 1348 až do začátku husitské války roku 1420.

1. Na Brněnsku:

1370. Bunko de Mostic — 1/2 Genessov des. (III. 18).
1385. Busko de Klebske (Chlívsko) — des. vil. Trzeweczin (21).
1398. Artleb et Vil. de Kleczan Brtnowye — Lhota des. (IV. 2).
1415. Petr de Hobzí — Pivonice vil. des. (VII 1).
— Henr. de Valdstein Lovkovic (Slavíkovice) — des. Rokytanky (14).
— Joh. Trdlo de Bochovic Kamenný mlýn sub vil. Luczky des. (15).
1418. Vinc. rex Stiborio de Krzenovic Babice — vil. Kachnovic des. (37).
1420. Bestan de Lilcz Zvonovice – Zelovic des. (VIII. 5).

2. Na Olomoucku:

1351. Jaroš de Drahotuš Lysec — 1/2 Lhotam des. (I. 6).
1368. Přech de Vchrzecz Dražovic — Bohutic des. (54).
1373. Boček de Kunštát montem Obřan — cum des. Jestřebí Vysoká Lhota, Antiqua Lhota et Jencze (II. 7).
1386. Wocko de Holnsteyn, Dražovice inf. cum 2 vil. des. Bohutice et Schenhoff (V. 2).
1397. Monasterium Gradicense Loděnic — des. Loděničky (VI. 57).
— Petr de Kravař Moštěnice — in des. villa Jenišovic 3 lan. (47.)
1406. Jacob Konczek de Prus Nevojic — Lhotka des., Newstych des. (VII. 16).
1412. Erhart Puška de Kunštat — Rajec cum duobus castris dirutis (VIII. 2).

II.
Od husitské války až do války Jiřího z Poděbrad s Matyášem Uherským r. 1468.

1. Na Brněnsku:

1437. Venc. et Geor. de Kravař alias de Strážnic Náměšť — vil. des. Přibislavice (VIII. 25).
— Joh. Z. de Valdek Bošovice — des. vil. Skřipove (20).
— Sigm. Waitmülner de Žirotic Myslibořice — des. vil. Likodery, Ostra luka (28).

1446. Andr. de Řičan Okarec — vil. des. Řičanky (43).
1447. Buryan de Vlčnov Habrovany — cum municione des. (44).
— Mirko de Chlum al. de Dražejovic Prštice — cum loco des. mun. in Pršice (44).
— Joh. Zeyf. et Joh. de Pernstein Antiqua Říše (Stará) — vil. des. Veselí (49).
— Joh. de Cimburk et Tovačov Lelekovice — ac deserta villa Kamenka (51).
— Nicol. de Wazan — vil. des. Nedabilova Lhota prope Milonic (57).
1464. Přenko dux Teschinentis Rosice — vil. des. Hrbov (IX. 1).
— Dobeš de Rohozov Budkov — vil. des. Sedlisstie, Tissovu, vil. des., curiam Gežek desertam, cur. des. Krzizlovice (8).
— Nicol. de Zárubic Zárubice — vil. des. Oldřichovice (8).
— Wocko de Holnstein Kotvrdovice — villa des. Budkovany (14).
1466. Henr. de Nouadomo Bielkov castrum ruptum Bielkov 2 cur. desertas in Weliss — des. Rapolcze, Eivancze, Benedin, Puczoslag (X. 3).
— Marg. Beneš et Jarosl. de Lomnicz Popovice — villam des. Radslavičky (6).
— Johanka abbatissa de Tissnov Žerkovice — des. villa Tissowa (6).
— Margaretha de Horek — villam des. Horky (8).

2. Na Olomoucku.

1437. Marquardus de Malinovic villam des. Svojšice (X. 6).
— Joh. de Opatovic Újezd — villam des. Zákřov (9).
— Georg et Laczko de Lukov Zlín — vil. des. Bonyeczko (15).
1446. Přech de Voděrad Bořitov et Lhotka deserta, quae dicitur Petri Nedabilova (27).
— Vok de Holstayn vil. des. Nemotynek (33).
— Vok de Holstayn Bohuslavice villas desolatas Lowisky, Březovú, Ninkovice et Lhotam (33).
1447. Milota de Tvorkov castrum Obřan dirutum (43).
— Dobeš de Tvorkov castrum Hluboký dirutum — villas desolatas Lhotka, Jestřebí et Beranov (44).
— Bernard de Žirotín castrum Hluboký ruptum (45).
— Lukáš Zalczer castrum Hluboký dirutum (46).

1448. Lašek de Sternberk vil. des. Kozraly (53).
— Lašek de Sternberk hereditatem deserta villa Chlum (53).
1464. Matheus de Sternberk et Lukov castrum des. Hohenstein (XI. 6).
— Prokop de Prusinovic Prusinovice — des. villas Jaroslavice, Kolkov et Lhota (12).
— Henr. de Morkovic et Bařic villam des. Opatovice (14)

III.

Od války Jiřího z Poděbrad s Matyášem Uherským až do 30leté války.

1. Na Brněnsku:

1480. Lidka, Johanka, Afra, sestry z Řičan Okarec — ves pustú Řičanky (XI. 6).
— Clara z Pohořílky Kotvrdovice — ves p. Budkovany, ves p. Dvorce, 1/2 v. p. Podomie (6).
1481. Jan ze Svojkova Bošovice ves p. Sadkov, Skřipov (11).
— Hynek z Waldštaina Jedovnice — ves p. Bystřec, Typček (11).
— Puta z Lichtmberka Dunajovice — hrad p. Bukovinu (12).
— Brikcí z Lilče Tvořehraz — ves pustú Psáry (12).
— Jan Babka z Senice hrad p. Trmačov (18).
— Jindřich z Dubravice — Kunovky ves p. i s tvrzištěm a kostelním podacím, v. p. Bohušice (19).
1482. Jan Plachý z Voděrad Chlevsko a v. p. Staré Chlevsko (22).
1490. Jiřík ze Zhoře Kotvrdovice — ves p. Budkovany, Dvorce, 1/2 p. Podomie (XII. 5).
— Jiřík Racek z Mrdic Lelekovice — vsi pusté Kamenky, Srnůvky a Lhotu (6).
— Půta a Albr. br. z Lichtmburka Slatina — v. p. a mlýn v Újezdcí (7).
— Jan Zelený z Říčan tvrz pustú Mstěnice (9).
— Jindřich z Rosičky — ves p. Ochoz (11).
1492. Boczek Kuna z Kunštátu ves p. Gronvicz (14).
— Anna z Kostelce Stonařov — ves p. Falknov (14).
— Vladislav král — Předín et in villis desertis Vaczenovicze, Dassovicze, Svojkovice, Genissov, Petrůvky, Bezdieczkov, Brzezowe et Rygnholz (16).

1493. Jan Kristofor a Heřman z Rochova Ratibořice a ves pustú Poklaky(23).
— Pavel z Budějovic ves pustú Kojetín (23).
— Kateřina abatyše a konvent kláštera Oslovanského Uherčice a ves p. Kozojedy (25).
— Václav Racek z Mrdic Dambořice a ves p. Nasklovice (27).
— Vklad listu krále Matyáše na Židlochovice — ves p. Skyhrov (30).
1495. Čeněk z Čechovic Ratibořice a ves p. Poklaky (41).
1497. Racek ze Zborovic vsi pusté Kepkov, Kopczek a Dvorce, Kunůvky a Bohušice (XIII. 8).
— Vladislav král -- Slavíkovice a vesku p. Nezetice (9).
— Lipult z Krajku — ves p. Kojetičky (10).
— Dorota a Anna sestry ze Třtěnice Třtěnice a vesku p. Střelice (10)
— Petr hrabě od sv. Jiří a z Pezinku Slavkov — ves p. Mezilesice (10).
— Jan Kuna z Kunštátu Lučky — zámek p. Lučky, vsi p Kuničky, Ruperstorf, Prusy, 1/2 Přestavlk, 1/2 Cvikova (10).
— Havel z Batelova Rašovice a ves p. Kunůvky, Bohušice, Hradiczsko (10).
1498. Jindřich z Lipého ves p. Plumlovky s dvorem (12).
— Jindřich z Lipého Nové Město — ves p. Navřissczi (13).
— Přibík Mládenec z Miličína — ves p. Regnholz blíž Malé Cerekvice (13).
1499. Jan Záviš z Odřetína Svinošice a ves p. Němčice (19).
— Václ. Čelud z Palovic Budkov, v Čižovicích 5 lánů p. a pustotinu Holubí Horu jinak Holubici, vsi pusté Sedliště a Tisovu (21).
1503. Vladislava krále list Adamovi z Bačkovic na ves pustou Vosmoruby (29).
— Jana Zigm. z Arklebic 1. Slavětice a ves p. Lipňany; 2. Mistvořice a v. p. Ostrou Lavku (31).
1505. Stibor z Janovic J. a V. bratřím z Lomnice a na Náměšti ves p. Janovice (34).
— Beneš z Budiškovic 1/2 vsi p. Strážova (36).
— Oldřich Mladenec z Miličína a na Šumwaldě 1. Štěměchy, v. p. Petrůvky, Březovú, Bezděkovec, Dašovice, Svojkovice, Jenišov, Czizov; 2. Vacenovice (36).

1506. Jan z Veitmile Krhovice a ves p. Noslavice (36).
— Jan z Veitmile Horní Kounice — ves p. Kaklenice (37).
— Heralt a Lad. br. z Kunštátu Lovčice a $^1/_2$ vsi p. Cvikova a $^1/_2$ vsi p. Přestavlk (XIV. 2).
— Václ. z Ludanic na Jemnici — ves p. Cronwiz s rybníky (2).
1508. Jan z Hrochova Svinošice a ves p. Němčice (3).
— Johanka z Zap Ratibořice — p. ves Vacenovice (3).
— Václ. z Veitmile Žirotice — ves p. Držkravice, p. hrad Lapikus (5).
1510. Heřm. ze Zastřízl Vrbice a p. vsi Plumlůvky (6).
— Jiřík z Olešničky Rosičku a ves p. Lhotku (7).
— Beneš z Vahančic opět Rosičku — ves p. Lhotku (8).
1511. Vladislav král list na pustotinu Ščepánov (9).
Heřman ze Zastřízl Zvonovice a p. ves Žilovice (10).
— Vladislav král Velimeč — Martiničky p. v. (10).
— Mik. Kropáč z Nevědomí — ves p. Ostrovanky (11).
— Tas z Ojnic Dražůvky a ves p. Bohutice (11).
1512. Proček ze Zastřízl — ves p. Opatovice (15).
— Vladislav král Jihlavě ves p. Otín (15).
— Heřman ze Zastřízl 1. Čejkovice — ves p. Šetrapy, 2. půl vsi p. Cvikova a $^1/_2$ Přestavlk (16).
— Jan Svojanovský z Boskovic — Bohuňov a ves p. Horní Bradlné (17).
— Jan Rechmberk Želetice a ves p. Purkmanice (17).
1516. Tas z Ojnic na Bučovicích — Nynkovice a ves p. Šenhofy (XV. 2).
— Albr. Bítovský z Lichtmburka Vranov — vsi p. Jezevčí, Unešov, Křimov, Telčice, Pravčice, Čížov, Narozinky, Otaslavice i jiné vsi pusté k tomu panství příslušející (2).
1517. Stanislav biskup Olomoucký plat na Blučině a ves pustú Borovsko (5).
1519. Václ. Pacák z Paczlavic ves p. Ostrovanky (9).
— Kněz Petr, opat kláštera Vilemovského, veš p. Narvice (10.)
— Kněz Martin, probošt kl. Kounic. — ves p. Němčičky pod Pohořelci (10).
— Kněz Pavel, převor Sv. Michala v Brně, pod Pohořelici 7 lánů v p. vsi Němčičkách (11).
1520. Markéta z Horu Lelekovice — vsi pusté Kamenku a Srnavku (XVI. 1).

1520. Kněz Strachota — Lesonice a ves p. Horky (2).
— Zikmund z Ludanic — Želetice a pustú ves Purmanice (2).
1522. Kateřina z Kukvice Rosice a vsi p. Bobrovany, Raclavice, Ochoz, Hrbov, Ostrov, Bukovany a Kominec (5).
1523. Konvent kláštera Hradiště Peltnberku ves p. Německé Borotice (XVII. 1).
— Jindřich z Lichtmburka na Bítově hrad p. Lilčí (1).
1524. Anna, abatyše kláštera Oslovanského — ves p. Prestersko, která leží vedle vsi pusté Němčic pod Pohořelici (4).
1527. Jan z Doubravky a z Hradiště Olbramkostel — vsi p. Žirůtky, Moskovice u Rausenpruku (XVIII. 1).
— Šebest. z Vaitmile Hrušovany a vsi pusté: Našpice, Onsso, Šanov, Kopnovice, Martinice, Držkravice, Německé Bořetice, Vlkovice a Medletice (3).
— Ludvík král — Kukvice, Ošnov, Šenov (3).
1528. Linhart a Jan, strýcové z Lichtnšteina — Tajnec na vodě Moravě, — vsi p. Sklíčko, Dluhonice, Opatovice (XIX. 3).
— Vil. Kuna z Kunštátu Polici tvrz a ves pustú Bačkovice, Osmoruby, Újezdec (3).
1529. Vil. Valečský z Mirova — tvrz pustú Babice se vsí, 6 lánů ve vsi pusté Martinicích (5).
— Mikuláš ze Zastřízl na Želeticích — ves p. Bohutsko (6).
1531. Tas Kropáč z Nevědomí Zvonovice a p. ves Žilovice (XX. 1).
— Kateřina ze Zárubic Zárubice a ves p. Oldřichovice (3).
— Barbora z Marejže Rudolec — Ves pustú (7).
— Markéta z Popůvek Pozořice — na zámek pustý Holštain, v. p. Nezetice (7).
— Jan z Pernšteina Valče — ves p. Chrustov (10).
— Jan z Pernšteina Myslibořice a ves pustú Likodery jinak Ostrú louku (10).
— Lukáš Jindrák z Ščepkova — ½ vsi p. Bořečkovic (10).
— Ctibor a Jan Roubiči z Hlavatec Stonařov, vsi p. Regnholc, Šalkenaw, Foffendorf (11).
— Klášter Zábrdovský pustil grunty pusté vsi Kamenci k dělání rybníka (13).
1532. Ctibor Vranovský z Vranova Arklebov a ½ vsi p. Bohutic (15).
1533. Burian z Olfeřova — Malá Brtnice a ves p. Stančice (16).

1534. Jan z Pernšteina Třebelovice a ves p. Chobot (21).
1535. Margareta z Popůvek Pozořice — ves p. Nezetice, zámek p. Holštain (22).
— Ferdinand I. Okříšky — ves p. Hofeřice (22).
— Jiřík z Olfeřova Dlouhá Brtnice — ½ vsi p. Zhoře a ½ v. p. Loučky (23).
1535. Jan z Lipého na Krumlově — Višnové a ves p. Jehřice (24).
— Jan z Lipého na Krumlově — Beranov a ves a tvrz p. Petrovice (24).
— Jan z Lipého na Krumlově Bedrovice — p. v. Palekovice (24).
— Jan z Lipého na Krumlově Bohutice — p. vsi Vlčíkeř a Palekovice (XXI. 2).
1536. Jindřich z Lichtnburka na Bítově ves p. Lešanovice (4).
— Václ. z Babic — svůj lán v p. vsi Martiničkách (5).
— Heralt ze Zastřízl — ves Plumlůvky pustú s dvorcem (6).
— Jan a Václ. z Kounic tvrz a ves p. Mezilesice (6).
— Hynek Lechvický ze Zastřízl Prštice a ves p. Modřičky (6).
— Proček ml. ze Zastřízl — ves p. Plumlůvky (6).
— Jan Kuna z Kunštátu a j. své právo na Polehradicích a na vsích pustých: Šetrapích, Ulvech, Prusích, Ruprstorfu (8).
— Jan Jetřich Černohorský z Boskovic Vranov — vsi p. Jezevčí s dvorem, Ounešov, Křinov, Telčice, Pravčice, Čížov, Nárožníky, Pustelce, Otoslavice, Horní Petřín (13).
— Jan z Pernšteina zboží ve vsi pusté Újezdě (13).
— Ferdinand I. potvrzuje Fryšov a ves p. Libice (14).
1538. Jan Kuna z Kunštátu Hodice — ves p. Lovětín (XXII. 1).
— Ferdinand I. Kounice zámek — s pustou vsí Pořičany, s pustou Teplany (2).
— Jan Rokycký z Ludanic Veveří — ves pustú Hlinku (6).
— Jaroslav Racek z Mrdic — věno na Uhřicích a na vsi pusté Lhotě (7).
— Jiřík Rychmberk ze Želetic ves p. Pransvice (9).
1539. Vil. a Albert z Víckova — hrad p. Polehradice, ves p. Šetrapy (17).
1540. Jindřich z Lichtmburka Kojetice — ½ p. Břečkovic (23).
— Albr. Bošovský z Polánky Otmice a ves p. Bitovanky (23).
1542. Tomáš, převor klášt. Louckého — Alexovičky a pusté vsi Uncndorf a Němčice (30 33).

1542. Eva z Jemničky — Slatina a $^1/_2$ vsi p. Strážova (33).
— Ferdinand I. Čejkovice — Ulvy ves pustú (33).
— Ondřej a Valentin br. Dubečtí ves pustú Dubec (35).
— Valentin Pražák, měšťan Jihlavský, Dlouhá Brtnice a $^1/_2$ vsi p. Loučky (35).
— Vilém Valečský Budkov a vsi p. Holubici, Sedliště, Tisovou (36).
1543. Mat. Bořita z Budče Kojetice — $^1/_2$ vsi p. Bořečkovice (39).
1544. Vavřinec Slak, měšťan Želetavský, dvůr pustý ve vsi p. Martinicích (41).
1545. Jaroslav Racek z Mrdic — Uherčice a ves p. Lhotu (51 52).
1547. Mikuláš Prusinovský z Víckova — $^1/_2$ p. Bořečkovic (59).
— Město Znojmo — ves p. Moskvice (61).
1549. Bernart ze Žerotína — Bilovice a co má v pusté vsi Ulvích (68).
— Rukojmě za Vil. Kunu z Kunštátu Jaroslavice — vsi p. Gnost, Nassartice, Němčice, Unzendorf, Šenknberk hrad a ves, Milešovice, Vlkov, Ypice, Hostěrádky a Češky (69).
— Smil a Čeněk z Kunštátu — Dambořice a ves p. Neskňovice (76).
1550. Burian Osovský z Doubravice Lidměřice a ves p. Palekovice (77).
— Jiří Košíř z Racova — Racov a ves p. Nedvězí (77).
— Oldřich Přepický z Rychmberka hrad p. Holštain, městečko pusté Holštain ves pustú Housko (78).

(Příště dále.)

Archivní rozhled.

Pořádá Dr. František Kameníček.

(Pokračování 17.)

Bočkova sbírka zemského archivu moravského tvoří cenný materiál k dějinám Moravy vůbec a jednotlivých míst i osob zvláště. Obsahuje 12.308 čísel, totiž: 2169 čísel výpisků ze starých kronik, panovnických a šlechtických listin, úředních dopisův a p. Jsou to většinou kopie nebo koncepty, někdy však i původní listiny psané latinsky, německy a česky. Výpisky ze starších dob učiněny jsou z Pertzových Monument, z kronik a starých kodiků; od století 16. a zvláště ve století 17. a 18.

vyskytují se hojně původní listiny. Oddíl tento začíná rokem 396 po Kristu a končí r. 1822. Do čísla 342 incl. jsou kusy jen latinské; číslo 343 (k roku 1318) jest první kopie německá, podle níž Jindřich z Lippého se stranou svou činí spolek s králem Bedřichem Rakouským proti králi Janovi Lucemburskému. Pak již německé listiny objevují se častěji. První česká kopie jest č. 590 (k roku 1401). Král Václav osvobozuje město Budějovice na dvě léta ode všech platů. Odtud v 15. a 16. století a v 17. až do obnoveného zřízení zemského 1628 jest českých listin hojnost. Několik jich viděl jsem i po roce 1628; jinak po tomto roce jest nejvíce listin německých a původních.

Druhý oddíl zabírá čísla 2170—2186 a podává zprávy o zemských hranicích moravských (od r. 985—1642). Většinou kopie, jen 5 originálů.

Čísla 2187—2200, jen kopie, týkají se starého rozdělení země Moravské (od r. 895—1298) zvláště Brněnska, Znojemska, Bítovska a Holasicka.

Čísla 2201 a 2202 obsahují příspěvky k rodokmenu Přemyslovců, č. 2203—2206 regesta Přemysla Otakara II., Rudolfa Habsburkovce, Jindřicha Korutanského, panovníků z rodu Lucemburského a Albrechta Rakouského (1247 - 1439).

V číslech 2207—2234 jsou zprávy o zemských úřednících moravských. (Zemský hejtman, hofmistr král. Českého, nejv. číšník, podkomoří, nejv. sudí dvorský, nejv. písař zemský, purkrabí, písař menší, vrátní a zemští lékaři.) Většinou originály ze 14., 15., hlavně však z 16. a 17. století.

O královských městech moravských jsou zprávy v číslech 2235—2264, většinou kopie; o zemských sněmích v číslech 2265—2346; zvláště pěkné a původní zprávy z roku 1608. — Číslo 2347 týká se zemského práva; velmi důležita jest kniha cúdy Olomoucké z roku 1374—1391, neúplná sice, ale souvěká.

Čísla 2348—2586 mají zprávy o Slezsku (od 13. stol. do r. 1743); čísla 2587—2591 o Čechách (zvl. descriptio modi coronationis regalis); čísla 2592—2595 o Polsku hlavně ve stol. 16. — Číslo 2596 obsahuje 21 fasciklů materiálií ku genealogii šlechty moravské.

Čísla 2597—2893 vyhražena jsou duchovním záležitostem moravským obsahujíce zprávy o biskupství Olomouckém, o hodnostářích biskupského chrámu, o proboštech, kanovnících,

scholasticích, o kapitule Olomoucké a o manech biskupských. Do pol. 15. století jsou to jen staré kopie a výtahy, a z nich nejstarší pochybné ceny. Poslední listina jest z roku 1753.

V číslech 2894—2922 jsou zprávy o biskupství Pražském, v číslech 2923—2942 o biskupství Vratislavském, v číslech 2943—3025 o kollegiátním chrámu sv. Petra v Brně, v číslech 3026 a 3027 kolleg. chrámu ve St. Boleslavi, v čísle 3028 o proboštství v Osoblaze, v číslech 3029—3034 o chrámu sv. Mořice v Kroměříži, v č. 3035—3037 o chrámu sv. Václava v Mikulově, v č. 3038—3051 o proboštském chrámu v Olbramkostele a v č. 3052—3057 o kolleg. chrámu na Vyšehradě.

O řádech rytířských jsou četné zprávy v číslech 3058—3382 totiž o Johannitech v Čechách a na Moravě i v zemích sousedních, o řádu rytířů německých, o řádu Křižovníků s červenou hvězdou, o rytířích sv. Ducha a hrobu Božího. Originál listiny č. 3383 týká se ústavů šlechtičen v Brně, ostatní jsou valnou většinou kopie.

Čísla 3384—3559 obsahují listiny řádu Benediktinského; čísla 3560—4304 řádu Praemonstrátského; čísla 4305—4926 řádu Cisterciáků; čísla 4927—5244 řádu Augustiniánů; čísla 5245—5252 řádu Servitů, Pavlánův a Kapucínů; čísla 5253—5284 řádu Minoritů; č. 5285—5294 ř. Františkánů; č. 5295 ř. Voršilek v Olomouci; č. 5296 ř. Kajícnic sv. Maří Magdaleny; č. 5297—5400 ř. Klarisek; č. 5401—5611 ř. Dominikánů; č. 5612—5687 ř. Kartusiánů; č. 5688—6566 řádu Jesuitů.

Číslem 6567 počínají místní listiny měst, městeček a vesnic v Čechách a hlavně na Moravě v počtu asi 860. Nejvíce listin (hlavně originálů) týká se Hustopeče, Uh. Brodu, Brna, Bystřice n. Pernštýnem, Hodonína, Uh. Hradiště, Jihlavy, Kojetína, Kroměříže, Litovle, Unčova, Olomouce, Opavy, Prostějova, Žďáru, Slavonic, Znojma a Svitav. Oddělení toto sahá k číslu 12.217 a jest důležitým pramenem historickým pro spolupracovníky Vlastivědy moravské, jimž přiděleny jednotlivé okresy, nač zvláště upozorňuji.

Čísla 12218—12264 zabírají důležitá excerpta z kronik, nekrologů a kopie mnohých zpráv legendárných i životopisných a některá diaria. Z originálů dlužno vytknouti Codex Wenceslai de Iglavia (notář Olomoucký), týkající se dějin Moravy vůbec a dějin města Olomouce zvláště. Palacký užil z tohoto kodiku

zpráv o válkách husitských na Moravě (č. 12239); pak korrespondenci Dobnerovu s Rajhradskými Benediktiny, hlavně s Bonaventurou Pitrem (č. 12262) a „Martyrium gloriosi Joannis Sarkandri de Skočova Olomucii intentatum et literae hunc virum concernentes“ (č. 12264).

V číslech 12265—12289 jsou zprávy o řemeslech, o umění a vědách na Moravě, totiž o moravských stavitelích, sochařích, knihařích, tiskařích, knihkupcích, zvonařích, zlatnících, řemenářích, obchodnících, rytcích, natěračích, malířech, zednících, stavitelech varhan, puškařích, pozlacovačích, kamenících, hodinářích, stolařích a j.

Číslo 12290 obsahuje autografy vynikajících mužů českých i německých.

Čísla 12291—12308 jsou opět jen excerpta z různých starších děl historických a z kronik. Číslo poslední jedná o pečetích a znacích.

Zpráv ze sbírky Bočkovy, hlavně starších výpiskův a kopií listin, dlužno užívati opatrně a pokud možno pátrati po originálech, poněvadž obsahují mnoho chyb jak písařských, tak i věcných. Velmi často bývají v opisech vynechávána slova, někdy i věty nebo řádky. Přes to však sbírka tato jest bohatou studnicí zpráv o zemi Moravské, a nemůže při žádné práci býti pominuta, poněvadž přivádí badatele na prameny, po kterých by třeba vůbec nebyl nikdy sáhl. — Neunavný Boček léta cestoval po Moravě a sbíral tyto poklady, z nichž mnohé byly by asi jistě zanikly a se ztratily. Mnoho dal opisovati lidem věcí méně znalým a tím se stalo, že ve sbírce mnoho jest nedokonalého, nesrozumitelného a někdy i zbytečného.

Rukopisná sbírka Cerroniova*) má čtyři oddělení: I. Opera manuscripta a Cerronio exarata. Č. 1—135. Jsou to od Cerroniho sepsané a po něm zbylé práce. II. Manuscripta a Cerronio collecta. Č. 1—413. Cum appendice delineationum. Č. 1—5. Obsahuje rukopisy od Cerroniho sebrané. III. Incunabula et raritates typographicae Bohemiae et Moraviae. Č. 1—91. IV. Libri, inter quos multi rari Č. 1—819; cum appendice librorum bohemicorum. Č. 820—878. Všechno není v zemském

---

*) Jan Petr Cerroni byl gubernialním tajemníkem, censorem, revisorem a archivářem v Brně. Zemřel 3. září 1826.

archivu moravském, nýbrž jen část, a ta jest poznamenána v menším katalogu, který jest každému přístupen.

Ve sbírce Cerroniově jsou prameny k životopisům některých českých spisovatelů, ku politickým a církevním dějinám Moravy, k topografii a ke statistice země, ke genealogii, k dějinám university Olomoucké a Pražské, k dějinám moravského zřízení a zemských úřadů, k dějinám panství, vrchností, svobodníkův i poddaných, k dějinám umění i věd a školství, k dějinám moravských měst, klášterův, kostelů, far, hrobek i zvonů a k dějinám náboženských církví moravských vůbec. Četné zprávy jsou o nejstarších mapách Moravy, o moravském hornictví, o mecenáších a studentských stipendiích. Některé kusy týkají se také rakouského Slezska.

Z důležitějších památek této sbírky vybíráme:

II. Č. 29: Příspěvky ke staršímu zřízení moravskému. — Č. 82: Vznik a zřízení poddanských měst v Čechách. Č. 86: — Známý Chaos Pessinianum (unicum). — Č. 96, 97, 301 a 302: Konfiskační protokol markrabství Moravského z roku 1623. Č. 98: Konsignace všech lánův a komínů na Moravě. — Č. 101: Černé knihy práva loveckého na hradě Buchlově 1562—1654. (Užil Brandl). — Č. 114: Diarium Karla st. ze Žerotína. Č. 128: Diplomatář biskupství Litomyšlského. — Č. 165: Akta o splavnění řeky Moravy s hydrografickou mapou. — Č. 211: Instrukce pro zemské hejtmanství, tribunál a zemské desky na Moravě za Ferdinanda II., III. a Leopolda I. — Č. 219: Jura Moravorum Crumloviensia 1661. — Č. 220: Jus provinciale Moraviae 1554. — Č. 223: Knihy pánův rytířstva léta 1535. — Č. 226: Staré desky moravské od r. 1348—1437. — Č. 234, 251, 263, 303, 358, 361, 363, 364, 365, 386, 387: Husitica z XV. století. — Č. 252: Narratio de vita et gestis Card. Fr. de Dietrichštein. — Č. 261: Specifikace odvedených do otroctví lidí, spálených měst a chrámů při vpádu Tatarů na Moravu. — Č. 264: Vpády z Uher na Moravu r. 1703 a 1704. — Č. 292: Nicolai de Bohemia Chronicon Bohemiae (vydaná Emlerem). — Č. 295: De prima religionis Christianae in Moraviam introductione (1712). Č. 305 a 306: Pešinův Mars Moravicus, díl II. (orig.), otisk v několika exempl. — Č. 336: Kronika Rožmberská. — Č. 354: Jako zvláštnost uvádím: Zřízení státní a soudní říše Osmanské za sultána Solimana Velkého. Originál v turecké řeči. — Č. 355:

Štambuch Smila Osovského z Doubravice a na Třebíči 1578 — 1610. — Č. 360: Statuta ecclesiae Pragensis ab archiepiscopo Arnesto edita. — Č. 377 a 403: Denník nepřátelského vpádu Švédů do Moravy a dobytí Olomouce r. 1642—1650. Č. 393: Vpád Prusů na Moravu r. 1741. — Č. 397: „Wappenbuch" obsahující 1940 znaků z poč. 16. stol. — Č. 413: Zřízení zemské knížectví Opolského a Ratibořského 1671.

Z III. a IV. oddílu sbírky Cerroniho v archivu není vůbec ničeho.

(Příště dále.)

Umělecké a vědecké zprávy.

Památné stavby v Cizkrajově u Dačic. Není druhého místa na Moravě, kde by zachováno bylo tolik dvoulodních staveb chrámových na tak poměrně malé prostoře, jako v hejtmanství Dačickém. Jsou doklady toho v Telči, Lideřovicích, Českém Rudolci, Cizkrajově a Slavonicích. Památky tyto náležejí většinou již pozdní gotice a chrámy v Cizkrajově a Slavonicích jsou mezi nimi nejmladšími.

Neobyčejnou zachovalostí vnitřku i vnějšku, svojí štíhlostí, gotice tak příznivou a malebnou polohou na skalnatém, k jihu zvláště příkrém ostrohu, vyniká farní chrám sv. Petra a Pavla v Cizkrajově. Původ jeho spadá do časů starších; neboť fara i kostel zdejší patřily již ve století XIII. a XIV. augustiniánskému klášteru Pražskému na Zderaze, jemuž náležel i původní farní kostel v nedalekém Kostelním Vydří.*) Tvrz a zboží v Cizkrajově získali koupí roku 1387 Krajířové z Krajku, páni na blízkém Landštejně a po roce 1466 i na panství Bílkovském, jehož střediskem stalo se městečko Dačice.

Klášter Zderazský žádal Jana z Hradce roku 1441 ve čtvrtek před sv. Fabianem a Šebestianem (19. ledna) za ochranu kostela a fary v Cizkrajově a roku 1489 dto. v Praze 18. srpna postoupil klášter patronát Jindřichovi z Hradce na čas jeho života. Přes to však nevrátil se již více patronát klášteru, ale přešel na majitele panství Dačického.*)

*) V. Tomek. Dějepis Prahy V. 207. Emler. Libri conf. VIII. p. 50.

*) Archiv Hradecký. Zderaz III. K. β č. 1. a 2. Ř. Volný, Kirchl. Top. I. 3. 280.

Gotika kostela v Cizkrajově jest pozdní. Presbyteř, zakončená třemi stranami osmihranu, záleží ze dvou klenbových polí se žebry. Klenba tato souhlasí se síťovou klenbou presbyteria kostela Božího Těla ve Slavonicích, jež náležely ku panství Teleckému, jakož i s klenbou presbyteria kostela sv. Ducha v Telči. Poněvadž právě tato památka znovu zdvižena byla na základech staré stavby XIII. věku výše jmenovaným Jindřichem IV. z Hradce, který vystavěl také zmíněný kostel Božího Těla ve Slavonicích, lze předpokládati, že i stavba presbyteria v Cizkrajově provedena za patronátu Jindřichova, o jehož velké zálibě ve stavbách svědčí hojné památky na bývalém panství Teleckém i Hradeckém. Domnění toto podporuje i značná podobnost vnitřku se starší stavbou presbyteře farního chrámu v Telči, kde také žebroví klenby přechází na stěnách ve sloupky v $^3/_4$ reliefu, jichž patky sloučeny s kordonovou římsou, která obíhá presbyteř ve výši 3·35 m. nad podlahou. Ozdoba tato rázu staveb pánů Hradeckých, vyniká vkusem nad častější spouštění sloupků až ku podlaze, jak jinde jest viděti.

Nehledě k jiným podobnostem obou památek chrám v Cizkrajově má ještě dvojité sedilie a částečně zachované sanctuarium, kteréžto památky jsou dle slohu výtvory konce XV. století. Sedilia mají prutové, nahoře segmentem uzavřené gotické venífe, a z bývalého sanktuaria zachován jest pouze točitý sloup s ozdobnou patkou a hlavicí, na němž spočívala vlastní schránka, která byla odstraněna z neznámých příčin již před časy.

Štíhlá a jasná síň chrámová jest dvoulodní o šesti klenbových polích a má při šířce 9·26 m. menší délku, totiž 23·56 m. Zdá se však, že byla původně ploše kryta, a že nynější klenba byla později než presbyteř pořízena, čímž by stavba lodi spadala již do XVI. věku, kdy ještě hojně stavělo se gotikou.

Žebroví klenby má ve středních polích tvar hvězdovitý, v ostatních jest pouze jednoduché. Žebra přecházejí uprostřed lodi v tělo osmibokých pilířů bez zvláštního označení hlavic, a na stěnách i v rozích osazeny jsou v konsolech různého tvaru. Ve středním poli zdobí jeden konsol vousatá hlava, jinde tvořeny konsoly ze řady žlábků a oblounů; na kruchtě v levo viděti konsol se štítem a erbem Vřesovských. Poněvadž toliko Magdalena z Vřesovic byla manželkou Albrechta Krajíře z Krajku, pána na Dačicích, spadalo by zdělání konsolů nad kruchtou do

počátku druhé polovice XVI. století a tím bylo by určeno zakončení stavby lodi.

Povšimnutí zasluhují též pěkně článkované gotické veníře portálu na straně jižní, kde pokosem dělený štít na levo v rohu přímého nadpraží prozrazuje pány Krajíře z Krajku; souměrně s ním na pravo položena jest z kamene tesaná hlava muže. Okna jsou nevysoká, ale štíhlá bez kružeb, jichž vůbec neměly; též postavení opěrných pilířů jest obyčejné a pravidelné.

Uvnitř chrámu, kromě uměle kovaného podstavečku na světla za mrtvé, nezůstalo z dob starších ničeho. Oltáře i kazatelna jsou baroční a vynikají umělou řezbou ornamentální i figurální, v kteréžto příčině zvláštního povšimnutí zasluhuje kazatelna a oba boční oltáře v presbyteři. Zde pak figurálná řezba na levém oltáři, jež tvoří bohatou ozdobu rámu s obrazem Narození Páně, jest vynikající mistrovskou prací. Nejvýš ušlechtilá řezba těl andělův a andílků nabývá značného účinku jemnou polychromií a zlacením. Přes to, že i řezby na druhých oltářích prozrazují tutéž ruku, anebo vedení téhož mistra, podařila se umělci řezba na tomto oltáři nejlépe. Hlavní oltář nemá řezby — tradice vypravuje, že umělec ponechával si práci na hlavním oltáři, jíž největší píli chtěl věnovati, až naposled — ale smrt učinila prý konec další jeho práci, tak že hlavní oltář zůstal nedokončen. Pozoruhodno jest také, že i zprávy urbáře panství Dačického z roku 1764 staví řezby oltářů v Cizkrajově, provedené za faráře Bernarda Luitze († 27. října 1749) nad všecky podobné v jiných kostelích na panství Dačickém. Jak známo již z těchto zpráv, byly Dačice v minulém století sídlem vynikajících řezbářův a sochařů, z nichž v první polovici století uvádí se zvláště Sebald Kölbel, předchůdce Strachovského, který získal si dobré jméno i mimo domovinu.*) Podobnost prací Kölblových s oněmi v Cizkrajově jest nápadna, ač jest zřejmo, že práce jeho v Dačicích jest daleko za oněmi. Tuto nápadnou nestejnost spatřujeme ostatně i v Cizkrajově. Nyní možno jen tolik tvrditi, že řezby oltářů chrámu Cizkrajovského pořízeny byly v Dačicích.

Věž přiléhající k presbyteři na straně severní byla dle visitační zprávy z roku 1662 dřevěnou. Nyní jest zděná a slohu

*) Časop. Mat. Mor. XVIII. 2. 164.

přiměřenou krytbou opatřena. Zvony jsou novější, až na největší 280 klgr. těžký, který byl ulit roku 1503 nákladem p. Stanislava ze Zahrádek, jak svědčí jeho latinský nápis.

Malé půl hodiny od Cizkrajova k jihu stojí na návrší poutní kostel Panny Marie z Mons Seratu, kterýž jest viděti daleko z okolí. Původní kapli vystavěl roku 1650 španělský důstojník ve vojsku generála Picolominiho, Bartoloměj Tannazoll. Byv později do stavu rytířského povýšen, koupil statek Bolíkov se svobodným dvorem v Cizkrajově a stal se hejtmanem Jihlavského kraje. Tannazoll, dle znění majestátu, uloženého ve farním archivu ve Slavonicích, vyznamenal se v bitvě na Bílé hoře a přinesl zprávu o ní do Vídně. Kaple tato byla zvětšena přičiněním faráře Mat. Eug. Sissenbecka a přispěním vůkolní šlechty i jiných dobrodinců roku 1716 o kostel, který byl roku 1785 zrušen a z větší části rozbořen. Však po 70 letech vystavěn opět z dobrovolných příspěvků dle plánu Mich. Aug. z Pichioni, c. k. majora ve sboru zákopnickém a majitele panství Č. Rudolce Janem Strommerem, stavit. mistrem ze St. Hobzí. Darem pořízeny zvony i veškeré ozdoby vnitřku. Uměleckou prací jest socha Panny Marie z Mons Seratu na hlavním oltáři a pod ní zavěšený obraz sv. Josefa s Kristem od pražského malíře Gustava Mikše. Nádherným jest poboční oltář s tabernakulem, jenž postaven roku 1876 nákladem 10.000 zl. paní Karolinou z Wittek-Ehrenstromu. Uměleckou práci provedl Mayerův ústav v Mnichově.

Bývalá tvrz v Cizkrajově stála severně od nynější fary. Ze stavení veských zajímavým jest starý svobodnický dvůr, který zachoval dosud svůj původní ráz, a potom mezi olšinami v údolí při potoku stojící panský mlýn, veliká to stavba s renesančními štíty a stěnami ozdobenými dobře zachovanou rustikou.

Janoušek.

Přehled knihoven zrušených klášterů na Moravě a ve Slezsku, které Jan Hanke z Hankenštejna, bibliothekář Olomoucký, z nejvyššího rozkazu v letech 1786—1790 prohlédl a sepsal.*)

---

*) Viz pojednání prof. P. Fr. Koželuhy: Obrance jazyka českého Jan Nep. Alois Hanke z Hankenštejna. V Prostějově 1894, str. 10—11.

I.

1. Františkánská bibl. v Brně; 2. Karthusiánská v Králově Poli: 3. Kapucínská v Mikulově; 4. Praemonstrátská v Zábrdovicích a 5. Dominikánská v Brně. Revidovány od 23. července do konce října r. 1786 a obsahovaly . 15.125 knih.
6. Františkánská bibl. v Olomouci; 7. Augustiniánská v Olomouci; 8. Dominikánská v Boskovicích; 9. Karthusiánská v Olomouci; 10. Minoritská v Olomouci; 11. Dominikánská v Šumberku. Prohlíženy od 4. května do 17. června 1787, napočteno . . . . 15.007 „
12. Praemonstrátská knihovna na sv. Kopečku u Olomouce, od 18. do 24. června 1787 . . . . . 1.468 „
13. Praemonstrátská knihovna v klášteře Hradišťském, od 9. července do 22. srpna 1787 . . 10.178 „
14. Kostelní bibliotheka na Hostýně, od 8. do 16. října 1787 v Holešově . . . . 600 „
15. Knihovna Holešovských Trinitářů, od 17. do 29. října 1787 v Holešově . . . . 496 „
16. Františkánská knihovna v Kroměříži od 14. do 23. března sepisována, od 17. do 22. května vydražována . . . . 2.724 „
17. Augustiniánská knih. ve Šternberku, od 2. ledna do 2. března 1788 v Olomouci . . . . 2.514 „
18. Pavlánská ve Vranově, od 3. do 30. března t. r. v Olomouci . . . . 2.303 „
19. Servitská v Jaroměřicích, od 8. do 20. srpna; 20. Pavlánská v Krumlově, od 20. do 28. srpna; 21. Kapucínská v Náměšti, od 28. srpna do 4. září v Louce, dohromady . . . . 3.044 „
22. Praemonstrátská v Louce, od 7. září do 16. října 1788 . . . . 8.464 „
23. Františkánská ve Znojmě, od 16. října do 9. listop. 2.723 „
24. Kapucínská ve Víškově, od 10. do 18. listop. . . 972 „
25. Augustiniánská v Jevíčku, od 18. do 22. listop. ve Víškově . . . . 587 „
26. Dodatek ke knihovně Zábrdovské, od 23. do 27. listopadu . . . . 101 „

27. Cisterciácká na Velehradě od 3. ledna do konce června 1789 v Olomouci . . . . 5.692 knih
28. Knihovna Jeptišek u sv. Josefa v Brně, od 10. do 13. července . . . . 153 „
29. Pavlánská v Brtnici, od 15. do 21. července ve Velkém Meziříčí . . . . 734 „
30. Cisteriácká ve Žďáře, od 22. července do 10. srpna 7.602 „
31. Seminářská u Jesuitů v Jihlavě, od 11. srpna do 14., při tom hned dražba (počet knih není udán) —
32. Dominikánská v Jihlavě, od 27. srpna do 16. září v Louce . . . . 3.805 „
33. Kapucínská v Jihlavě, od 16. do konce září v Louce . . . . 2.605 „
34. Kapucínská v Kyjově, od 11. do 15. listop. 1789 v Kyjově . . . . 951 „
35. Servitská ve Veselí, od 16. do 25. listopadu . 2.002 „
36. Jesuitská v Opavě; 37. Dominikánská v Opavě; 38. Augustiniánská ve Fulneku, od 9. do 27. května 1790 . . . . 6.751 „
39. Kapucínská v Prostějově, od 1. do 16. března 1786 v Olomouci . . . . 500 „
40. Dupplikáty ze zrušených kollejí Jesuitských, které byly od r. 1781—1783 sebrány, sepsány a v Olomouci uloženy, od 16. února do 16. března 1787 . . . . 10.000 „

Dohromady . . . 107.091 knih.

II.

Knihy ty uloženy byly většinou v Olomoucké universitní knihovně. Dupplikáty a nepotřebné knihy byly vyřaděny a ve veřejných dražbách prodány.

1. Od 7. do 16. září 1786 prodáno nepotřebných knih v Brně za . . . . 290 zl. 33 kr.
2. Dne 5. října 1786 prodáno v Brně dobrých knih (dupplikátů) za . . . . 567 „ 35¼ „
3. Od 16. února do 16. března 1787 v Brně prodáno opět dupplikátů za . . . . 1.185 „ 58 „
4. Dne 1. května t. r. v Šumberku nepotřebných knih za . . . . 133 „ 59 „
5. Dne 4. července t. r. na Svat. Kopečku . 51 „ 45 „

6. Dne 20. srpna t. r. v klášteře Hradišťském u Olomouce nepotřebných knih za . . .	149 zl.	23	kr.
7. Dne 20. října t. r. v Holešově nepotřebných knih z Holešova a Hostýna za	226 „	54	„
8. Dne 26. ledna 1788 v Olomouci nepotřebných knih z kláštera Františkánského, Karthouského, Minorit. a Všech Svatých za	181 „	15	„
9. Dne 3. dubna t. r. v Olomouci nepotřeb. knih z kláštera Šternberského a Vranovského	66 „	29	„
10. Dne 20. května t. r. v Kroměříži z kláštera Františkánského nepotřebných knih za .	30 „	55	„
11. Dne 30. července t. r. v Olomouci dupplikátů za	1.136 „	06	„
12. Dne 4. října t. r. v Louce nepotřebných knih za	350 „	06	„
13. Dne 2. prosince t. r. ve Víškově nepotřebných knih za	100 „	20	„
14. Dne 20. dubna 1789 v Olomouci zbytek neprodaných knih od 30. července 1788 za	149 „	53	„
15. Dne 25. května t. r. v Olomouci nepotřebných knih z Velehradu za	44 „	—	„
16. Dne 24. srpna t. r. v Jihlavě nepotřebných knih ze Žďáru, z Brtnice a z Jesuitského semináře v Jihlavě za	71 „	19	„
17. Dne 28. září t. r. v Louce nepotřebných knih z Dominikánského a Kapucínského kláštera v Jihlavě za	147 „	57	„
18. Dne 30. listopadu t. r. v Uh. Hradišti nepotřebných knih z Veselí a z Kyjova prodáno za	152 „	40	„
19. Dne 2. ledna 1790 v Olomouci zbytek z dražby Uh. Hradišťské	176 „	32	„
20. Dne 28. dubna t. r. v Olomouci zbytky jiných dražeb	47 „	41	„
21. Dne 17. května t. r. v Opavě nepotřebných knih z bývalé Jesuitské a Dominikánské knihovny za	103 „	—	„
22. Dne 25. května t. r. ve Fulneku nepotřebných knih za	17 „	28	„

23. Od 3. listopadu 1790 do konce prosince t. r. v Louce dupplikáty z 11 knihoven prodány za . . . . 2.796 zl. 20 kr

24. Dle úmluvy za jeden zbytek knih neprodaných . . . . 288 „ $37^2/_4$ „

Dohromady prodáno knih za . . . 8.461 zl. $65^3/_4$ kr.

Zůstalo ještě:

a) v Louce neprodaných knih v ceně 700 zl., za něž by se mohlo dostati aspoň 1000 zl.

b) v bibliothece licejní dupplikátů nejméně za 4000 zl.

V Olomouci 10. května 1792.

Jan Hanke z Hankenštejna.

Rybička.

O přijímání do stavu rytířského na Moravě. Přijímání do stavu panského neb rytířského na Moravě dělo se volbou a na žádost toho, kdo do stavu přijat býti chtěl. Stav panský ve své kurii a stav rytířský rovněž ve své kurii rozhodovali o přijetí a stanovili také dle potřeby pravidla, jimiž se při volbě řídili. Tak se stalo i při obecním sněmu v Olomouci r. 1575 v pátek po svatých Filipu a Jakubu (6. května), kdež ve příčině volby do stavu rytířského bylo ustanoveno:

„Aby méně třidceti vosob z roduov starožitných žádného do stavu rytířského nepřijímali, a když by jich ten počet byl, tehdy mají vuoli přijíti a nechati podle jich pánuov rytířstva zdání aneb odložiti, pokudž se jim zdá. A jestliže by ten, kterýž od tohoto času a sněmu přijat jest aneb přijat bude, a proti přísaze své a rodu starožitného stavu rytířského učinil a tak se nechoval, a na něj to kdo ukázati a vésti chtěl, má svú stížnost nynějšímu neb budoucímu panu hofrychtýři tohoto markrabství psaním oznámiti. A na takovou stížnost pan hofrychtýř má oběma stranám den při nejprvnějším sněmu obecním, kterýž by po obvinění a dodání toho psaní držán byl, vymenovati a obviněnému z ouřadu svého psaním poručiti, aby k roku jmenovanému se postavil na den jim oběma stranám oznámený. A tu že o to od rodů starožitných osob na sněmu obecním přítomných rozeznáni budou. Našlo-li by se na tom obviněném po tomto sněmu přijatým, že jest proti přísaze své učinil, aby zase z toho stavu, do kteréhož přijat jest, vysazen a z rejster, kdež zapsán jest, vymazán byl a na vejpovědi pánuov rytířstva nahoře

psaného aby přestal a dále se odvolávati moci k rosudku neměl. Pakli by kdo se svévolně, neukazujíc slušné příčiny, toho dopustil a poručení pana hofrychtýře nezachoval a před pány rytířstvem nahoře psaným toho skutečně se nespravil, má téhož stavu zbaven a přijetí jeho z register zemských vymazáno býti.“

Rybička.

Z paměti Třebických. Ve farní knihovně při kostele sv. Martina jest k r. 1677 zachován zápis s názvem: „Pamět o svěcení kostelův, jak farského S. Martina v městě, též kostela S. Trojice za městem, kdež se mrtvá těla pochovávají, jakož i také o svěcení zvonův, větších i menších, zde pro budoucí povědomost se pozůstavuje.“

Pamět zní:

Když Jeho vysoce osvícená knížecí Mt. pán, pan Karel kníže z Lichtenštejna, ten čas biskup Holomoucký, spolu s slavnou konsistoří ráčili se na tom snésti, kostely v této celé zemi marggrabství Moravského v děkanstvích generalní visitací učiniti, tehdy jménem napřed jmenované Jeho vysoce osvícené knížecí Mti pána, p. biskupa, etc. jest k té visitací zvolen a nařízen důstojně velebný a vysoce urozený pán, pan Johann Jozef S. Ř. říše hrabě Brainer, Nikopolitanský biskup, knížecího slavného kostela Holomouckého na hradě praelat, scholasticus, suffragan, u S. Anny rector perpetuus, in spiritualibus generalis vicarius a officialis, kterýž sem do města Třebíče dne středního*), jenž bylo 27. Julii roku 1677, majíce při sobě jednoho z předních kanovníkův a assessorův a jiných patnácte osob před večerem přijeti ráčil a v děkanství ložirován. Druhého dne jak s panem děkanem, též s pány faráři, zde společně k tomuto děkanství náležejícími, shromážděnými examen na děkanství držeti ráčil. Třetího dne pak, jenž byl den páteční 30. Julii, na věži zvony u zvonice světil, ale i novou monstrancí a jeden nový kalich tam u zvonů ve věži jest posvěcen. Dne 31. Julii kostel farský S. Martina v městě, též jeden velký oltář a dva malé oltáře i celý kostel, též i krchov jest posvěcen, a do těch oltářů reliquiae svatých mučedlníkův Aniani a Agapiti sou vloženy a zazděny. Dne pak 1. Augusti, jenž byl den nedělní, po mši svaté, též potom i po nešpoře veřejně v kostele farském biřmovati množství lidu se dalo. Dne pak 2. Augusti zase kostel S. Trojici za městem, též i krchov jest posvěcen, a podobně do oltáře velkého (poněvadž více oltářů tam není) též reliquiae vejš psané jsou vložené, a biřmování lidu jako i následujícího dne 3. Augusti se vykonalo, tak že přes dvanácte set lidu biřmovaného se počtlo. Pán Bůh dej, aby se to všecko k jeho Bozské cti a slávě též k spasení lidskému pokolení se vztahovalo! Po vykonání těch ceremonií před odjezdem odcud do Jaroměřic, jenž byl 3. dne Augusti, netoliko uctivé poděkování jakož i při příjezdu uvítání od ouřadů učiněno jest, ale i také praesent od stříbra za 50 r. šacovaný Jeho Milosti p. p. suffraganu etc. jest

*) Bylo úterý, nikoliv středa.

darován, což oblíbeně přijal. Jinším pak osobám, rozdílně až do padesáti zlatých, podobně discrecí podarováno, jako i také tractací a vychování jak osob též i konstva jest učiněno.

Čtyry zvony dne 30. Julii svěcené na věži při kostele S. Martina v městě jmenují se takto:

Největší — Svatá Trojice,
druhý šturmovní — S. Martin biskup,
třetí menší — S. Panna Maria,
čtvrtý nejmenší — Všech Svatých.

Item nad týmž kostelem S. Martina jest ještě menší zvonek, nímž se při elevací zvoní, a jest podobně dne 30. Julii posvěcen — S. František Serafinský.

Item nad kostelem S. Trojice za městem podobně dne 30. Julii posvěceny tyto:

Větší — S. Jan Křtitel,
menší — S. Jozef.

Item nad kostelíčkem neb kapličkou Povýšení Svatého Kříže na Strážné Hoře ležící jsou dne 30. Julii posvěceny dva zvonky malé:

Větší — S. Jan Evangelista,
menší — S. Maria Magdalena.

Těchto pět zvonků bylo sňato, a na velkou věž zavěšené, tam svěcené, po svěcení teprva zase na vejš psaná místa zavěšené. Stalo se u přítomnosti p. Františka Alberta Olitoria*), ten čas pana děkana Třebického. Item páni farářové k tomuto děkanství náležející všichni přítomni byli z měst těchto: Stařecký, Kamenický, Náměštský, Dalešický, Valecký, Roketnický, Heralecký,**) Opatovský a Rudvíkovský,***) též dva pp. kaplani zdejší. Stalo se za ouřadu Mikoláše Bisaty, ten čas primasa, 2. Johannesa Zigwolffa, 3. Jindřicha Plachetského, 4. Hansze Hoffmona, 5) Jana Kvasničky, 6) Jana Kříže, 7. Andresza Rayslera, 8. Matauše Procházky, 9. Samuele Kamenického, 10. Samuele Borovského mladšího, 11. Samuele Klimenta, 12. Philippa Pfeiffra.

Frant. J. Rypáček.

Statistický přehled změn plodné půdy na Moravě v posledních 100 letech. V XVIII. a v první polovici našeho století zabývali se hospodáři vedle vzdělávání polí také značně vinařstvím a rybařstvím. Vinic bývalo téměř všude více než nyní na střední a jižní Moravě, rybníků v nížinách podél řeky Moravy a v hornatých krajinách na potocích a říčkách, největší v okolí Hodonína, Pohořelic, Hrušovan, u Měnína, Tovačova, Hulína, Zábřehu a j.

---

*) Byl devátým farářem a třetím děkanem po obnovení fary katolické.
**) Heraltický.
***) Rudíkovský (Rudíkov, rodiště básníka p. prof. Vlad. Šťastného).

Roku 1785 bylo na Moravě:

rolí 1,840.800 jiter, zahrad 50.000 jiter, pastvin 353.600 jiter, vinohradů 50.800 jiter, luk 250.700, lesů 895.400 jiter, rybníků 41.811 jiter.

Do r. 1857, tedy skoro v 70 letech přiděláno bylo nejvíce rolí, o 113.000 jiter, a lesů, o 112.000 jiter; však vinohradů zrušeno přes 9000 jiter.

Ještě větší změna stala se v 2. polovici našeho století, když bývalí poddaní jsouce svobodnými samostatně s pozemky mohli jednati, a způsob hospodaření se jinačil. Vinařství zanedbáno jest tak, že ve 30 letech zrušeno bylo přes 20.000 jiter vinic. Hleděno si nejvíce rolí, a přiděláno jich zase přes 164000 jiter hlavně z bývalých vinic a pastvin.

Vinic od r. 1857 ubylo o 20.600 jiter, a pastvin, když chov ovcí zanikal, o 168.000 jiter. Některé vinice a pastviny lesem porostly nebo v louky se proměnily, tak že lesů přibylo i v těcho letech o 53.000 jiter. Rybníky byly spuštěny zcela nebo částečně, a málo kde se původní celé zachovaly. Celkem staly se v posledních sto letech tyto změny:

	roku 1785		po 100 letech				
rolí	1,840.800	jiter,	2,118.500	jiter,*)	přibylo	277.700	jiter
luk	250.700	„	270.300	„	„	20.400	„
lesů	895.400	„	1,061.000	„	„	165.600	„
ale vinic	50.800	„	21.000	„	ubylo	29.800	„
zahrad	50.000	„	47.000	„	„	3.000	„
pastvin	353.700	„	222.400	„	„	131.300	„

Na příklad, jak se plodná půda v jednotlivých krajinách měnila, následuje bližší zpráva o Hodonínsku na jihovýchodní Moravě, kde se některé odvětví bývalého hospodářství úplně změnilo. *Slavík.*

Plodná půda na panství Hodonínském od roku 1750. Tehdy mělo panství Hodonínské a spojené s ním Pavlovské úhrnem: rolí 2667 jiter, vinic 110 jiter, zahrad 45 jiter, pastvin 408 jiter, lesů 9348 jiter; luk podle tehdejšího čítání po 2677 vozů sena a 305 vozů otavy, rybníků po 3910 kop ryb.**)

*) Výměru jich podle nové míry na hektary čítánu viz v Brandlově „Knize pro každého Moravana", 2. vydání, str. 15.

**) Zemská registratura, odděl. dom. č. 181./1. 2.

Do r. 1827 přibylo polí (o 2400 jiter), zahrad (180) i pastvin (přes 2700 j.), ubylo však rybníků a lesů; těchto 1430 jiter. Zvláště pak změnil se poměr v hospodářství za nové doby.

Bylotˇ	r. 1827	r. 1893	přibylo neb ubylo:
rolí	5145 jiter	9870 jiter	+ 4725 jiter,
zahrad	126 „	38 „	— 88 „
pastvin	3165 „	195 „	— 2970 „
vinohradů	153 „	6 „	— 147 „
luk asi	5000 „	1160 „	— 3840 „
rybníků přes	2200 „	35 „	— 2165 „
lesů	7913 „	8395 „	+ 482 „

Rolí bylo přiděláno z pastvin, luk, rybníků neb i z bývalé půdy neplodné, z rybníků a vinic jen zbytky malé zůstaly.

Rybníky u Hodonína patřily k největším na Moravě. Bývalo jich na konci XVII. století 26, z nich 3 jezera, u Čejče, Bořetic a Kobylí; r. 1750 sedm: Nesyt u Lužic na 1200 kop ryb, Písečný na 800 kop, Jaronovský na 600 kop, Zbrodský u Mutěnic na 400 kop, Hořejší u Pavlovic na 300 kop, Trkmanický na 400 kop, Kudělka u Bořetic na 50 kop, úhrnem na 3750 kop ryb; na Čejkovsku 7 menších. Čejčské jezero bylo již tehdy „úplně pusté, před několika lety mělo asi 15 kop“. Do r. 1807 puštěny byly z oněch velkých rybníků Nesyt, Zbrodský, Hořejši, Trkmanický a Kudělka, a zůstaly jen 2 velké: Písečný maje toho času rozměry 689 jiter a Jaronovský 291 jiter, a 5 menších po 10—30 jiter. V Písečném ku př. lovilo se ve 3 letech průměrně 1200 centů výborných ryb; ale později spuštěny jsou i tyto rybníky, a zbývá nyní jenom rybníčků a močálů 35 jiter.

Slavík.

Spisovatel P. Karel Konrád umřel v Praze dne 3. listopadu 1894. — Ztratili jsme v něm pilného a svědomitého badatele. Po dlouhá léta zabýval se horlivě studováním pramenů k dějinám duchovní písně české u porovnání k jiným, zvláště národů slovanských. Cestoval proto v Čechách, na Moravě, Slovensku a Polsku, studoval tam rukopisné a tištěné památky toho druhu, a maje starší dobu proskoumánu, začal hlavní dílo své vydávati: r. 1881 Dějiny posvátného zpěvu staročeského

od nejstarší doby do husitských válek; po 12 letech pokračování „Dějiny posvátného zpěvu staročeského od XV. věku do zrušení literátských bratrstev“, I. část nákladem Dědictví sv. Prokopa v Praze. Dokončení se však nedočkal. Litujeme předčasné smrti jeho i pro Moravu a náš časopis zvláště. Se zálibou studoval památky na Moravě a podal mimo jiné do Časopisu Matice moravské důkladná studia: r. 1892 o Tištínském a r. 1893 o Bzeneckém kancionále. A slíbil, že spracuje Dějiny církevní písně a hudby na Moravě. Pracuje o tom, navštívil opět v prázdninách r. 1894 Moravu a studoval památky dále v Brně a jiných místech. Měli jsme pevnou naději, že zdráv dokončí velké dílo své. Literatura česká měla by znamenitý spis, když původce jeho byl vynikající odborný znalec a důmyslný pilný badatel. — Sepsal mimo jmenované práce pojednání o paedagogické důležitosti zpěvu (v roční zprávě c. k. real. gymnasia v Táboře r. 1876), o Komenském jako skladateli kancionálu, o Nudožerském a Klimentu Bosákovi (v Cyrillu r. 1883, 1884 a 1889), o staročeské psalmodii, Příspěvky k nejstarší hymnologii české, o posvátné písni polské, o starocharvátské (ve Zprávách král. české Společnosti nauk r. 1885, 1886 a 1890), o Kollegyum Rorątistów v Krakově (ve Slovanském sborníku 1885) a jiné články více v Methodu, Vlasti, Daliboru, Časopise musejního spolku Olomouckého a j. Pro střední školy napsal Liturgiku čili nauku o bohoslužbě církve katolické.

Narozen byl v Českých Budějovicích 25. listopadu 1842, vystudoval v rodišti svém gymnasium a bohosloví a vysvěcen byl r. 1865. Působil nejprve v duchovní správě jakožto kaplan v Rudolfově a Lomnici nad Lužnicí, pak od r. 1870 úplných 23 let jakožto katecheta a professor na c. k. realním gymnasiu v Táboře. Horlivě plnil své povinnosti ve škole a staral se o studující mládež všemožně. Pracuje i ku zvelebení církevního zpěvu, založil Cyrillskou farní jednotu v Táboře, sám vytrvale cvičil mládež a členy jednoty, a když byli dosti vycvičeni, pořádal historické duchovní koncerty. Dařily se a působily znamenitě.

Aby mohl tím spíše k dějinám posvátné písně studovati, toužil do Prahy. R. 1893 vyplněno jest přání jeho; byl jmenován katechetou na c. k. vyšším gymnasiu v Truhlářské ulici. Tiskla se právě I. část jeho velkého díla „Dějiny posvátného zpěvu staročeského od 15. věku“. Dočkal se jejího vydání. O prázdni-

nách opět cestoval a dále studoval, zvláště na Moravě, zdráv se navrátil do Prahy, ale za krátko ve společnosti přátelské ranila ho mrtvice a skonal maje věku 52 let.

Jeho záslužné práci, Bohu a vlasti milé, věnována buď vděčná paměť!

Slavík.

Literatura.

Geologická mapa okolí Olomouckého (speciální mapy Rakousko-uherského mocnářství koll. XVI., pásmo 7. v měřítku 1 : 75.000) s vysvětlivkami vydal c. k. říšský geol. ústav ve Vídni. 1894, cena 1 zl. 50 kr.

Přítel lokální geologie míval vždycky, nebyl-li právě ve středisku vědeckém, veliké potíže s příslušnou literaturou. Ještě poměrně snáze ovšem zaopatřiti si mohl spisy pojednávající o těch kterých místech, ač i tu často dlouhé doby prošly, nežli dostal je z některé knihovny universitní zúplna. Nejobtížnější však prací bylo zjednati si potřebné a podrobné mapy geologické, neboť půjčování těch jest skoro neobvyklým. Nezbylo často než koupiti si mapy, jež v c. k. říš. geologickém ústavě rukodílně byly kolorovány dle původního mapování říšského a tím ovšem neobyčejně se zdražily. Stojíť jedna mapa takto kolorovaná, dle jednoduššího nebo bohatějšího složení geologického, 2 zl. 50 kr. až i 8 zl.

Této nesnázi bylo lze odpomoci jen tištěnými geol. mapami speciálními. Že dnes c. k. říšský geol. ústav posílá do světa první ukázku takové tištěné geol. mapy, mapy okolí Olomouckého, to stalo se přičiněním nezapomenutelného všem, kdož jej blíže znali, ředitele říš. geol. ústavu Diviše (Dionysa) Štúra. Myšlénce vydávati takové mapy věnoval poslední dny života svého, ba zaplatil ji i životem. Umřelť zajisté následkem usilovné a stáří svému nepřiměřené práce při mapování okolí Vídeňského, jež chtěl jako první ukázku geol. map tištěných podati. Mapa Vídeňská vyšla v šesti listech, ale vysvětlivek k ní Štúr více nenapsal. A proto tuším nebyla dána dosud do prodeje. Předběhla ji mapa Olomoucká, k níž obchůzky konal geolog Dr. Emil Tietze v letech 1889—90 a k níž také nejen

stručné vysvětlivky, než i obsáhlé pojednání o skladbě kraje (Jahrbuch d. k. k. geol. Reichsanstalt 3. H. 1893, str. 398—566) napsal.

Vedlo by nás příliš daleko, kdybychom jen poněkud obsah bohatého pojednání tohoto naznačiti chtěli. Poukazujeme čtenáře proto jen k mapě samé úzce k pojednání přilehající, velice pěkně vypravené a vzhledem k tomu, že dřívější ručně kolorovaná mapa (a to ne tak bohatá v rozlišování útvarů) stála 4 zl. 50 kr., i velmi levné, tak levné, že nejen přátelé místní geologie, než i školy si ji budou moci opatřiti.

Na mapě rozlišeno jest celkem 19 útvarů a sice následujících:

1. Žula vystupuje — patrně jako odkrytá část mas v hlubině souvisících — severozáp. od Krčmaně ke Grygovu, v Bouleckých lomech („přední přiska") záp. od Čertoryje a nad železnicí jižně od Antlerky.

2. Rula nalézá se na návrší „Skřivan" sev. od Studence při Čelechovicích.

3. Fyllit v rozmanitých, často krystalinickým rulám blízkých odrůdách na několika místech se objevuje. Typicky na „Křížové hoře" vých. od Studence, ve větší pak partii mezi Kladkami, Ludmirovem, Milkovem a Otročkovem. (Poblíž tohoto místa jsou i amfibolové břidlice na mapě nevyznačené).

4. Vápenec ve fyllitech vyskytuje se po různu jako vložky. Zaznačen od „Lískových skolek" již od Kladek.

5. Křemenné shluky ve fyllitu vystupují u Dědkovic při Kladkách, kde jsou lomem otevřeny.

6. Spodní devon objevuje se na mnoha místech a v rozmanitých formách, tu jako špinavě šedé slepence (Ludmirov), jinde jako červený pískovec (mezi Kladkami a Jesencem) anebo dokonce jako břidlice (záp. od Vojtěchova a kolem Jalovce, myslivny).

7. Křemenec spodního devonu znám je velmi dobře u Grygova (vých. ode dvora až k uvedeným žulám Krčmaňským), a ještě lépe u Čelechovské kaple (před vápenci) a mezi Žerůvky a Hněvotínem, kde v něm značné lomy jsou otevřeny.

8. Devonský vápenec. Tento šedý vápenec, proslulý v okolí Sloupu a Hranic svými jeskyněmi i propadlinami, tuto

značně i pěkně jest nad předešlými křemenci vyvinut. Hlavně znám od Grygova, Hněvotína, Čelechovic a Čelechovské kaple, Slatěnic v menších a v okolí Jesence, Ludmirova, Jaboříčka a Mladče ve větších partiích. U Čelechovské kaple obsahuje jak známo časté zkameněliny (korály, rhynchonelly, ano i trilobity), u Mladče jeskyni „Bočkovu díru". Vápenec se láme velice čile i v malém, sem patřícím ostrůvku při Schottenfeldu u Šternberka. U Slatěnic vyvěrá z něho anebo alespoň poblíž něho známý sírný pramen.

9. Svrchnímu devonu pravděpodobně přiděleny některé břidlice u Čelechovic a Šternberka nad předcházejícími vápenci uložené. U Čelechovic jsou načervenalé.

10. Diabas a tufy diabasové, jež podle všeho stářím do devonu patří, bývají břidličnaté, zvětralé a zdírkované. Na mapě zaznačeny mezi Šternberkem a Babicemi a mezi Kladkami a Ladínem. S horninami těmito sopečného původu uvádějí se obecně ve spojivost pásma železných rud, kteráž i v oboru mapy Olomoucké při nich se naskytují (magnetovec a krevel severových. od Babic, rudy sev. od Džbele a Jesence).

11. Pískovce a slepence kulmu. Mořský útvar kamenouhelný t. z. kulm zaujímá na mapě největší prostor. Ve vých. polovici jest ovšem většinou čtvrtihorami pokryt, ač tu a tam přece skalkami se prozrazuje (Olomouc, Neředín, Skrbeň). Až ve svahu Sudet, u Šternberka a Sv. Kopečka vystupuje ve větších rozměrech v souvislosti ovšem s velkým komplexem kulmovým celých nižších Sudet, až k Bečvě sahajícím. V záp. polovici mapy všude — mimo uvedená starší místa — se rozkládá od čáry Litovel—Čelechovice na západ. Drobový a slepencový útvar ten proložen jest břidlicemi kulmovými, jež pro svou zajímavost a osobitný ráz Tietzem byly od pískovců a slepenců odděleny. Pískovce a slepence jsou barvy rozmanité, hnědavé až zelenavé.

12. Břidlice kulmu stářím od předešlých útvarů se neliší, pouze břidličnatostí a temnou modravou neb šedavou barvou. Tak břidličnaté ovšem nejsou jako analogické útvary v Sudetech kolem Střelné, jichž užívá se na krytí střech. Místy ale přece lámou se na stavební kámen, a kde v plotnách větších možno, i na dlažební.

13. Vápenec kulmu zaznačen v malé partii jihových. od Šternberka (Aleschwald).

14. Neogenní jíl čili tegel. Útvar tento jest částí mladších třetihor (neogenu), jež zajisté v hlubinách depresse pomoravské pod naplaveninami čtvrtihorními velice jsou rozšířeny. Na den vynikají jen v malých ostrůvcích, jež na mapě jsou zaznačeny u Ladínského mlýna, Čunína, vých. od Ptení, na Dílavách u Křelova, u Stařechovic, již. od Čech, hlavně ale u Nové a Zelené ulice při Olomouci. U Nové ulice jest jíl ten neogenní v erární cihelně dobře otevřen. Na srázu jižně od Čertoryje jej rovněž najdeme a u Vlčic při Lošticích (hrnčířský jíl). U Smržic (vých.) jest pod písky dobrý šamotový jíl neogenní, ale na mapě pro malý rozsah nevyznačený. Vše odpovídá nejspíš II. středomořskému stupni.

15. Neogenní vápence a tufy, analogické podle všeho litavskému vápenci pánve Vídeňské, rovněž v omezených partiích se naskytují. Zaznačeny jsou u Konice (sev.), u Křemence (jihov. od Konice), mezi Služínem a Hluchovem, u Čelechovské kaple a u Slatěnic. U těchto dvou míst nad vápencem devonským. Všude jsou žlutavo-bílé.

16. Neogenní písky a štěrky, jichž materiálu se jen místy používá, leží buď nad jíly předešlými, nebo je prokládají. Na mapě vyznačeny jsou nad tufy záp. od Služína, již od Slatěnic, jihových. od Studence a Smržic, nad jíly Čertoryjskými a u Horky. Též skládají celou Tabulovou Horu u Olomouce, do kteréhož města z nich se odvádí voda známé „křížové studny“. U Horky přecházejí v drobivý pískovec.

17. Diluviální štěrk málo jest na mapě zanešen, protože bývá ukryt vyššími útvary diluviálními i alluviálními. Pod tímto úkrytem zajisté má velkou rozlohu. Obsahuje mnoho valounů prahorních a křemenných; mezi Hvozdem a Jalovcem i devonský vápenec. Zaznačen záp. od Vojtěchova, sev. od Křelova, jihov. od stanice Kostelecké a hlavně východně od dráhy mezi Šternberkem a Starnovem.

18. Diluviální žlutnice rozkládají ve velkých komplexech hlavně v návrších záp. a vých. od Moravní nížiny, kteráž vyplněna útvary nejmladšími, rovněž jako nížinky u Blaty. Vých. od Moravy jsou vrstvy žlutnic slabší, za to západní

část mívá někdy velkou mocnost a můžeme se o tom v hliníčích a cihelnách snadno přesvědčiti.

19. Alluvium. Nejmladší útvary čtvrtihor rozkládají se hlavně při Moravě v šířce značné. Mezi Náklem a Stadlem u Šternberka mají největší šířku. I kolem Blaty a Romže se šíří. Jim patří štěrky a místy i rašeliniska. Tato hlavně poblíž samé Moravy.

Jak z uvedeného rozčlenění viděti, poskytuje Olomoucká mapa znamenité bohatství poznatků geologických. Tím může býti všem přátelům domácí geologie dobrým vodítkem na vycházkách do okolí Olomouckého a místním badatelům rukovětí ku prozkumu podrobnějšímu. Jestiť zajisté pravděpodobno, že hlavně míst neogenních bude lze postupem času zjistiti na Olomoucku mnohem více, tolik alespoň, aby zjistilo se, že tvoří až na nepatrná prostranství souvislá lože pod diluviem údolí Moravního a Blatského, kteráž ve spojení jsou s neogenem v poříčí Hané, Bečvy a na jižní Moravě.

Jos. Klvaňa.

Historická mluvnice jazyka českého. Napsal Jan Gebauer. Díl I. Hláskosloví. V Praze a ve Vídni. Nákladem F. Tempského, 1894.

O vzniku a postupném vydávání historické mluvnice jazyka českého, jejíž první díl letos vyšel, praví sám autor (str. X. a XI. Předmluvy): „Vyslovuji krátce, že je to výsledek práce přemnohé a intensivní. Bylotˇ třeba nejen většinou od základu nově stavěti, nýbrž skoro veskrze i látku k stavbě teprve shledávati a sbírati. Postupoval jsem tím spůsobem, že jsem sbíraje a třídě látku pracoval o všech částech mluvnice zároveň, takže zhruba t. j. ve skizzách, všecky díly její stejně pokračovaly a stejně daleko dospěly. Spolu s mluvnicí zakládal jsem si staročeský slovník.“

„Mluvnice dělí se obyčejně ve čtyři díly, jež jsou: I. hláskosloví, II. kmenosloví, III. tvarosloví, IV. skladba. Téhož rozdělení držím se také v mluvnici této. Přikročiv k tisku vydávám tuto díl první, hláskosloví. Díly ostatní, dá-li mi Bůh života a síly, mají tímto pořadem následovati: nejprve chci vydati tvarosloví (v jednom díle anebo, bude-li třeba, ve dvou částech, totiž skloňování a časování); potom odporoučí se, aby před kmenoslovím a skladbou byl vydán staročeský slovník; po něm chci

se vrátiti k mluvnici a vydati ostatní dva její díly (skladbu snad opět ve dvou částech, totiž větosloví a skladbu ve smyslu užším). Vlastně měl by u vydání mluvnice býti pořádek ten, v jakém její díly právě byly uvedeny; ale příčiny praktické — hlavně aby v slovníku byla pohotově snůška příkladů a dokladů — odporoučejí a omlouvají odchylku od pořádku toho."

Taková jest osnova díla v podstatě už dokonaného a k tisku chystaného. Zatím byl vydán díl prvý na světlo. Tento prvý díl je sám o sobě veliký silný svazek, který obsahuje kromě XII stran Předmluvy 702 strany textu vlastního. Nehledí-li se k slovníku, dílů takových vyjde ještě tré, z nichž Skladba a Tvarosloví budou nad Hláskosloví značně objemnější. Podle toho lze si učiniti obraz, jak bude rozsáhlé toto dílo, až vyjde tiskem celé. Schválně jsme vytkli tuto vnější vlastnost díla, jeho objemnost, poněvadž také ona — a to názorně — ukazuje zásluhu práce, o jejíž povaze a obtížnosti promluvíme nemnohými slovy.

Historická mluvnice. Pouze dvě slova, ale co kryjí obsahu tomu, kdo ví, co znamenají! A kolik teprv ukládají práce a odpovědnosti tomu, kdo podstoupil úkol napsati historickou mluvnici jazyka, jehož osudy se skrývají v památkách po více než šest set let za sebou jdoucích! — Aby historická mluvnice se stala schopnou podati filiaci jevů t. j. v našem případě, aby uměla podati pragmatické seřadění jevů, kterak se vyvíjely ze sebe od XIII. století až po naše dni, musí vykonati dříve úlohu jinou, přípravnou: musí napřed jevy samy dokonale poznati, než-li se jí může dařiti vlastní práce historická, doličování chronologických a genetických řad, které ukazují, jak se převozují jevy starší v mladší. Konkretněji řečeno: dříve než jazykový historik z rukopisů vytěží filiaci jevů, posloupnost forem, musí se dokonale obeznámiti, srovnávacím spůsobem opatřuje si své informace, s pravopisem a jazykem té památky, z které chce čerpati svá data. Neslyší forem dávných, nýbrž vidí pouze často — aspoň na pohled — velmi nedokonalé písařské jejich fisace. Ale podrobným pozorováním najde klíč těchto tajností a se přesvědčuje, že písař prostředky nemotornými přece jen dosti dobře, ba nejednou i dobře označil zvuk určitý, že domněle nahodilé a zdánlivě bezúčelné hromadění liter má svůj účel. A takých klíčů hledati jest mnoho, hned pro pravopis, hned pro flexi toho neb onoho vzoru, hned pro význam vyhynulého

již slova, hned zase pro vyhynulou platnost žijícího ještě slova atd. atd.

S památkou určitou nebo s památkami určitého časového období se musí tak dopodrobna seznámiti, souvislost mezi tisícerými drobnými jevy: formou písma, zvyky písařskými, významy a tvary slov tak pronikavě tělesným a zejména duševním okem prohledati, že, ne ovšem každé, ale velmi často specificky karakteristické jediné slovo několika jevy, aneb i jediným třeba jevem, ukazuje mu bezpečně souvislost s celou osnovou jevů, do které se hlásí konsensem jevovým. Vyhledati tento konsens jevový značí nabýti tak jasného obrazu o souvislosti jevů vypozorovaných na památkách písemných, jakým se na př. honosí biologie, která dovede konstruovati podobu celého zvířete, činíc východiskem svých kombinac pouze některou část kostry.

Užijeme-li Comteovy terminologie sociologické, můžeme říci, že mluvnice historická musí vycházeti ze statiky jevů grammatických, že je musí napřed poznati vedle sebe, aby mohla se vydati na dynamické ohledávání, na jich filiaci.

Považme úmornou práci, kterou bylo podstoupiti našemu autoru, který probádal tímto pracným spůsobem pro prvá dvě století všechny rukopisy, které jsou známy, od polovice XV. století pak památek tolik, aby natěžil pro každé období dat dostatečných.

Dynamika takového pozorování úplně kořistiti může i ze sebe bohatěji dolíčené statiky jen tehdy, když filiace jevů českých uvede se v souvislost jednak genetickou řadou, ze které vybíhá se souběžnými filiacemi (staroslovenskou, polskou, ruskou a t. d.) t. j. praslovanskou řadou jevů, jednak pak i s řadou nejvýše nadřaděnou t. j. s indoevropskou řadou prajazykovou jak ji vystavily postulaty srovnávacího jazykozpytu.

Vedle podrobného historického vypsání osudů hlásek českých nalezáme také v Hláskosloví zařadění nabytých výzkumů nejen v rámec slavistiky, nýbrž i v osnovu nálezův obecného jazykozpytu indoevropského.

Z Hláskosloví Gebauerova hláskosloví ostatních jazyků nabývají mnoho poučení. Že tak přesná práce o historii jazyka kontinuity tak dlouhé, jakou má český, na povrch vynesla výtěžky, kterými získala methodologie jazykozpytná vůbec, o tom ovšem pochybnosti není. Data čerpaná i z obecného indoevrop-

ského jazykozpytu i ze slovanského jsou nejnovější a ve spořádání tak přehledném, že i tam, kde podává výzkumy cizí, v části o fasi prajazykové a praslovanské, tvoří zrovna tak důležitou část spisu, jako vypsání osudů hlásek českých vyšetřené badáním vlastním.

V maličkostech kritika ovšem může vytknouti to neb ono. Ale což jsou ty kapky proti moři dat, s kterými nezbývá kritikům než se seznamovati. Podrobná kritika tohoto díla bude napsána, vlastně psána pouze časem t. j. dalšími výklady neb i výzkumy v oblasti dějin českého jazyka, pro něž však dílo — o kterém řeč — zůstane textem základním.

Opakujeme po Jagićovi, že práce Gebauerova má místo vedle Šafaříkových Starožitností, Palackého a Tomkových dějin; a přece, podivno dost, nebyla by snad ani vyšla, kdyby prof. Albert její vyjití nebyl umožnil.

F. J.

Sbírka pramenův ku poznání literárního života v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Vydává III. třída české akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění v Praze. Skupina I., řada 2. Číslo 1. Martina Kabátníka cesta z Čech do Jerusaléma a Kaira r. 1491—92. V Praze 1894.

Třetí třída české akademie vytkla si účelem vydávati také prameny ku poznání literárního života v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Činnost svou v tom směru počala Kabátníkovou cestou z Čech do Jerusaléma a Kaira r. 1491—92. Vydání na základě prvotního rukopisu*) pořídil prof. Dr. Justin Prášek. Připojil vhodný „Úvod“ (XXIV), v němž pojednává: 1. o životě Martina Kabátníka a jeho cestě, 2. o přípravě cestovní a 3. o itinerariu; pak následuje „Předmluva“ prvního vydavatele Kabátníkova cestopisu z r. 1539 od Adama Bakaláře, měštěnína a písaře města Litomyšle, a konečně „Cestopis“ (37 str.). Kniha je ukončena rejstříkem jmen i věcí v textu obsažených.

Dosud prameny k poznání literárního života v Čechách vydávala Matice česká v Praze pod názvem „Památky staré literatury české“ a vykonala v tom směru práci velmi záslužnou. Nyní jí na pomoc spěje akademie, slibujíc rozšířiti činnost po-

*) Pod čarou jsou vysvětlivky a doplňky z prvního vydání Bakalářova z r. 1539.

dobnou i na Moravu a Slezsko. Počíná cestopisem Kabátníkovým. Je to památka zajímavá obsahem, jazykem a pravopisem. Látka cestopisná vždy najde vděčné čtenářstvo. Také cestopis Kabátníkův je našel, o čem svědčí hojná vydání jeho z r. 1539, 1577, 1639, 1691, 1708 a 1894. Cestopis Kabátníkův je velmi střízlivý a přece posud zajímavý hlavně svou pravdivostí a bystrostí v pozorování, kterými vlastnostmi Kabátník vynikal. Však není pochybnosti, že akademie vydala ten cestopis hlavně pro jeho důležitost jazykovou a pravopisnou.

Jazyk má ráz konce 15. stol., který se jeví hlavně v tom, že pozorovati přechod tvarů staročeských v nové.

Nejpatrnější je to u slovesa: V 1. osobě množ. č. přítomného času spisovatel užívá novější koncovky me (jsme, vidíme a t. d.), ale často také my (ani smy na to mysliti uměli, str. 12 ř. 11; tázali smy se pána, str. 13 ř. 6; poslúchámy, mámy, str. 20 ř. 40; hledámy, str. 23 ř. 42 a t. d.).

V imperativě: nohy podloži, str. 4 ř. 22;

Dual ozn. spůs.: u toho koryta sedíta dva starci, str. 30 ř. 2;

Partic.: také sem slyšal, str. 20 ř. 26;

Partic. pass: sedla všecko pozlatitá, str. 8 ř. 40; pozlatitá udidla, str. 30 ř. 2; arab má čisté pečité, str. 34 ř. 3.

Přechodníkův užívá skoro vesměs nesprávně: Hrob pána Krysta jdúce od těchto zemí po pravé ruce jest, a chrám Salomunóv byl po levé ruce nachýliv se k hoře Olivetské k východní straně slunce, str. 17 ř. 30;

Infinitiv: sme sésti musili a pěšky jíti, str. 22 ř. 24.

Při substantivu zachován dual skoro všude: chmelová týč a hrot je na každém konci s obú stranú a když je sobě na rámě vloží v puoly, str. 31 ř. 8; byla se nám dva pacholky roznemohla, str. 35 ř. 36; Akkus.—nom.: veda ten kuoň, str. 22 ř. 35.

Při zájmeně zvláštní je dual: neb sva jedno sama byla s židem tovaryšem mým, s kterýmžto sem vyšel z Konstantinopole, str. 12 ř. 6; než v bázni sva oba byla, str. 16 ř. 5. Také užívá zájmena sen: až do sie chvíle, str. 13 ř. 28.

Při adjektivu: po velice noci, str. 18 ř. 3.

Prostých minulých tvarů slovesných (imperfekta a aoristu) neužívá již nikde.

Pravopis v cestopise Kabátníkově je spřežkový. Přepis rukopisu (dle Práška XII. ř. 20) je prý věrný „leda že spojky a předložky, kde s následujícími slovy spojeny byly v jedno, odděleny jsou, a přidána jest interpunkce“.

Kommisse akademická prostě praví „přepis prof. Dra Práška s originálem srovnali podepsaní jakožto kommisse zřízená třetí třídou České akademie pro vydávání této sbírky.“ (VI. ř. 1.) Je-li tedy přepis věrný, je jotace krátkých měkkých slabik velmi zajímavá. Pisatel rukopisu byl obratný, což viděti především ze skratek. V označování měkkých souhlásek, dlouhých samohlásek a v užívání *y* a *i* je zmatek.

Vydavatel Dr. J. Prášek získal si zásluhu přepisem i Úvodem. V prvé části Úvodu píše o životě Martina Kabátníka a jeho cestě, co našel již u jiných. Jeho vlastní poznání, a řekli bychom, výtěžek z vydaného rukopisu je v II. a III. části Úvodu. Ve druhé doplňuje zprávy o vzdělání a povaze Kabátníkově, pokud o nich souditi lze ze samého cestopisu; k tomu připojil soud svůj o rukopise Kabátníkova cestopisu a pěkně naznačuje osud jeho po naši dobu. Nadpis Práškův „Příprava cestovní“ ke II. části Úvodu dostal se snad jen nedopatřením. Ve III. části Úvodu (Itinerarium) podává spisovatel stručný obsah cestopisu a přehled cesty Kabátníkovy. Na základě svých bohatých vědomostí opravuje celkem správně mnohé topografické omyly Kabátníkovy. Celé dílo je ukončeno dobrým rejstříkem jmen i věcí. *Dr. Fr. Šujan.*

Dějiny posvátného zpěvu staročeského od XV. věku do zrušení literátských bratrstev. Na základě pramenů sepsal Karel Konrád, c. k. gymn. katecheta a prof. v Praze. I. část. XV. věk a dějiny literátských bratrstev. Nákladem Dědictví sv. Prokopa. V Praze 1893. XVI. a 502 stran v 8⁰ a patery přílohy, cena 5 zl.

Velké toto dílo jest pokračováním „Dějin posvátné písně české“, jež vydal spisovatel, nyní — Bohu žel! — umřelý, r. 1881. Neunavně pracoval, pokud jenom vedle úřední povinnosti mohl, aby svému národu časem podal úplné dějiny posvátné písně, posud málo oceněné, hlavně co se týče hudební povahy a důležitosti její. S láskou oddal se předmětu zvolenému, poznav, že „velkolepá byla činnost našich předků na tomto poli“, a vytrvale až do smrti o něm pracoval.

Proskoumal bedlivě všechny známé kancionály a zprávy o nich v Čechách a na Moravě, srovnával je kriticky a výsledek hlubokých studií svých podává v onom díle. Vykládá podrobně jednotlivé staré písně, uvádí jejich nápěv, rozebírá jej a skoumá, jaké jsou a ze které doby pocházejí, jak vznikly, jaký jest ráz jejich, hledě stále k nápěvu a řeči. Úsudek svůj o básni a nápěvu odůvodňuje podstatně a přesvědčivě. Srovnává různé odchylky téže písně v rozličných kancionálech, i podobnosti a rozdíly nápěvu s nápěvem jiných písní v melodických frázích a v rytmickém skladu jejich.

Svědomitě uvádí prameny a s rozvahou věcně opravuje, co kde mylného nalezl.

Velkou cenu mají „Dějiny posvátného zpěvu staročeského", že † původce jeho, velmi pilný badatel a důkladný odborník, proskoumal hlavně hudební povahu našich písní a bedlivě všímal si také řeči. Uváděje jich nápěvy, podává důležitější písně staré v původním znění, nechávaje i pravopis a staré mluvnické tvary originálu; v pozdějších jen, když staré mluvnické a slovesné tvary jsou významné. Neopomenul ani zevnější úpravy a ozdoby jejich v kancionálech. O literátských bratrstvech podává celkový obraz od počátku jejich až do r. 1620, pak až do zrušení jich. Užil k tomu opět nejvíce rukopisných pramenů, ovšem také tištěných zpráv o nich v monografiích a časopisech.

Z Moravy a Slezska podává spisovatel kratší přehled, ale jasný, pokud na ten čas mohl jednotlivý badatel. Několikráte studoval zde původní památky známé a po jiných pátral. Měl, jak praví sám, „nemalé nesnáze vzhledem k Moravě a Slezsku; neboť z českých kancionálů na Moravě psaných a nad XVII. století starších znám jest pouze gradual Dačický."*) Ze XVII. a XVIII. století objeveny jsou na jihovýchodní Moravě v dědinách slovenských památné zpěvníky rukopisné, z nichž i v těchto Dějinách jsou některé staré vzácnější uvedeny. Když tyto byly ze starších opisovány, není pochyby, že byly i na Moravě a ve Slezsku jako v Čechách psané zpěvníky nejen v literátských bratrstvech, nýbrž i v jiných kostelích, kde byl učitel milovník zpěvu a sám pro kůr zpěvníky opsal aneb upravil. Zajisté najdou se ještě některé, když význam takových památek jest více znám a bude se opravdově hledati. Celkové dějiny jejich

*) Časopis Matice moravské podal o něm zprávu r. 1891 na str. 260—263.

mohou se pak napsati větší a úplnější, než posud je možno. Jmenovitě uvádí spisovatel, kde na Moravě a ve Slezsku byla literátská bratrstva v XVI. století, zprávy o 20 jich známých na Moravě, o kancionálech a písních Moravanů a Slezanů, o moravských školách písařských a malířských, o zrušení literátských bratrstev, pokud se o nich paměti nalezly.

Na konci jest Ukazovatel věcí a osob, Seznam písní liturgických zpěvů dle abecedy sestaven, Doplňky, Opravy a přílohy nejdůležitějších památek: I. hudební přílohy, mezi nimi píseň „Kristus příklad pokory“ z kancionálu Tištínského a Bzeneckého; II. fototypické snímky notového písma z XV. a XVI. století dle vlastnoručních opisů spisovatelových; III. listinové přílohy; IV. literární přílohy samé moravské a 1 slezská, totiž: z rukopisu kapitulní knihovny v Olomouci z XV. století, ze Svorcova kancionálu 4, z Pomykalova 3 a z Raškova 4; V. obrazové přílohy, mezi nimi zvláště 3 krásné inicialky malované z latinského gradualu Bítešského z XV. století, 9 inicialek z rukopisu Rajhradského z r. 1604, jež jsou „staré rukopisné doklady moravské (zde i lidové) ornamentiky moravské“ a druží se k pozdějším toho druhu památkám, jež na př. podává z Moravských ornamentů č. 3, od musejního spolku v Olomouci vydaných, k 6 inicialkám z Boršického, Novolhotského a Šumberova kancionálu.

Dědictví sv. Prokopa vydalo dílo Konrádovo úhledně a zasluhuje vděčného uznání, a to tím více, když postará se o dokončení Dějin posvátného zpěvu staročeského. V pozůstalosti spisovatele najde se nepochybně hojně látky k tomu, a zasluhuje toho nejen památka jeho práce, nýbrž i význam těchto Dějin pro literaturu a umění české.

Slavík.

Kunstarchäologische Aufnahmen aus Mähren von Alois Franz, k. k. Oberingenieur. Brünn 1894. R. Knauthe's Buchhandlung.

Po vydání nádherného díla obrazového „Mährens Burgen und Schlösser“ překvapeni jsou milovníci památek uměleckých a zvláště uměleckého průmyslu na Moravě prací c. k. vrchního inženýra Aloisa Franze, kteráž jest i z té příčiny dvojnásob vítanou, že kromě porůznu roztroušených zpráv o památkách Moravy nemáme dosud většího illustrovaného díla toho spůsobu.

Na stu listech velkého kvartu, z nichž každý obsahuje jedno i více vzorně provedených vyobrazení, znázorněny památky Moravy z oboru stavitelství, tesné práce z kamene, řezbářství, umělé práce z kovu, rytectví a p., jež neunavný sběratel jakožto vedlejší práci na cestách svých za úředním povoláním provedl a dle originálů nakreslil. Tím vysvětleno také, proč zastoupeny tu četnější památky jen z některých krajů Moravy jakož i to, že města podanou látkou daleko předstihují venkov.

Zobrazené památky náleží většinou renesanci a slohům mladším. Slohové doby starší mají poměrně jen malý počet dokladů.

Na listu 1.—12. pak 14.—23. uvedeny památky stavitelské počínajíce vyobrazením vedlejšího portálu románského v Hulíně na Kroměřížsku, po nichž následují ornamentikou bohaté renesanční portály zámku v Hranicích a portály radnice v Prostějově a Olomouci.

Mezi tím obsahuje list 5. a 6. renesanční veníře vchodu a dveří v Mor. Krumlově, Třebové a Olomouci s ukázkami zničených již štukových výplní na ostění oken kláštera Piaristů v Mikulově a strop „pikhartského zámečku", nyní hostince, v nedalekých Dolních Dunajovicích. Zajímavá jest zřícenina got. kapličky v Kurdějově u Hustopeče, románská kaple s got. přístavbou při zámku Veveří a zvláště řada pohledů (list 10. 11., 12.) na zříceniny druhdy premonstrátského kláštera panenského Rosa coeli a jeho křížové chodby v Dolních Kounicích, vzácné to památky ranné gotiky.

Listy 14.—16. obsahují renesanční části zámku v Náměšti ve dvoře s loggiemi, ornamentikou bohatě vyzdobenými, k nimž druží se vyobrazení loggií, taktéž o 3 poschodích v zámcích v Losíně, Račicích, Hranicích, Mor. Krumlově, Ivanovicích a Mor. Třebové.

List 23. má vyobrazení mramorové kazatelny z Kounic a dřevěné z Hodslavic a na následujících 6 listech nakresleny kamenné kříže, které však tvarem svým většinou prozrazují svůj mladší původ. Po těch následují obrazy náhrobních kamenů a několik zajímavých dřevěných kostelíků v. Moravy, jako z Hodslavic, Karlovic, Velké Hrabové, Životic, Manerova, dřevěný svršek na věži hradu Štramberka a zvonice v Bratřejově (l. 33.).

Nádherné jsou renesanční stolice z bývalého kostela v Králově Poli u Brna, dvéře radnice ve Víškově s pěknými intar-

siemi, bývalého piaristského kláštera v Lipníku a jiné barokní dvéře těžkých forem tamtéž. Výplně v tomtéž slohu shledáváme na listu 42., 43. a dále ukázky cechovních truhel.

Listem 49. počínají práce z kovu zahájené známou křtitelnicí kostela sv. Jakuba v Jihlavě, prácí to, jak nedávno nalezeno, Jana Hirze z roku 1599, pak některé kalichy a monstrance někdy neobyčejných tvarů, jako viděti na got. monstranci v Bořitově a mnohem mladši monstranci ve Vracově. K těmto dokladům druží se vynikající a známé již práce got. monstrancí v Bíteši, Jevíčku, Březníku a Šatavě.

Zvláště bohatou jest sbírka prací z kujného železa, o nichž možno říci, že jedna jest dokonalejší druhé. To platí zvlášť o 43 kovaných křížích, z nichž většina renesančních vyniká uměle koncipovaným ornamentem spiralným. Ušlechtilé jsou taktéž kříže barokní. Proti tomu ozdoby na cínových rakvích z Dietrichštejnské krypty v Mikulově stojí cenou provedení velmi nízko (l. 66.); ale vynikají opět ukázky kovaných štítů vývěsných (l. 67., 68.), mezi nimiž známé práce z Třebíče na prvém místě. Mřížení chodby domu ve Vel. Bíteši jest charakteristickým pro podobné práce na Moravě hojně zastoupené. Kovaná mřížení portálů a dveří obsahují l. 70.—83., kde slušno zvlášť uvésti světlíky z Mikulova, Kroměříže, Olomouce, Krumlova a dvéře zámku v N. Hvězdlicích (l. 75.), Kroměříži (l. 76.), Minoritského kláštera v Brně (l. 80.), pak bohaté dvéře barokní univ. knihovny v Olomouci (l. 78.), u sv. Magdaleny v Brně (l. 79.) a hřbitovní dvéře v Podivíně, jež dle zpráv kustoda průmyslového musea v Brně, Karla Schirka, přeneseny na nynější místo teprve roku 1876.*) Práce na nich vyniká spíše neobyčejností; neboť železné pruty sestaveny zde tak, že tvoří perspektivní obraz prostory valenou klenbou sklenuté, jejíž zadní část zakončuje plochou se spiralnou výplní ve slohu starším. Zde však široká deska s klikou — nový to přídavek — jest na ujmu dobrého dojmu celku. Vynikající prací z kujného železa jest renes. pašijový svícen z kostela sv. Mauritia v Kroměříži (l. 84.), a též zajímavé jsou ryté nebo plasticky zdobené zámky z Rajhradu (l. 85.), pak kování a klepadla (l. 86., 87.) a umělé příbory ze soukromého majetku (l. 88.). Na l. 89.—94. jsou vyobrazeny různé cínové nádoby cechovní, pečeti

*) Die Kunstschlosserei in Mähren. XV.

cechovní (l. 95.—97.), mezi něž zabloudila také jedna křestní plena s domácím vyšíváním, vzata ze sbírek musea Olomouckého (l. 99.); dílo končí třemi vějíři s uměle prolamovanou prací ze slonoviny (l. 100.).

Jak výše již zpomenuto, práce Franzova obsahuje obrazy dokonalého výběru památek jen z některých krajů Moravy. Okolnost ta nejlépe dokazuje, jak bohata jest Morava památkami různého spůsobu. Tak na příklad možno hned faktem doložiti, že sbírka památek jz. kraje Moravy, počínajíc Třebíčí, Velk. Meziříčím až ku hranicím Čech — řekněme tedy našeho Horácka — poskytuje látku k neméně obsáhlému dílu, kde by snad některá odvětví umělecká nebyla tak zastoupena, za to ale jiná mnohem značněji, když uvážíme, že representanti starších dob slohových v díle Franzově skorem zastoupeni nejsou. České publikace naše, pokud se dotýkají uměleckých památek Moravy, všímají si většinou umění lidového, jehož skorem nevyčerpatelným pramenem jsou některé kraje moravské. A jak toto všeobecně již uznané umění lidové nepřišlo z čista jasna bez přípravy, ale mělo své předchůdce již v dobách nejstarších, tak i obyvatelstvo městské téhož původu národního i schopností, oživované vždy jen čerstvými silami venkova, nemohlo zůstati v umělecké své tvorbě pozadu, byvši zároveň vnímavým pro vše dobré a pěkné, co v umění vytvořili sousedé jiného jazyka neb cizina. A z těch příčin právě podotýkám dále, že dílo Franzovo bylo by nám ještě vítanějším, kdyby k pouhým obrazům přidány byly ještě výsledky studia archiválního, jež by dle pravdy objasniti přispěly, za jakých okolností a vlivů vyvíjela se umělecká práce domácí.

Janoušek.

Vindobona, Wienne. Eine etymologische Untersuchung von Dr. Theodor Ritter von Grienberger, Amanuensis an der k. k Universitätsbibliothek in Wien. Sitzungsberichte der Kais. Akademie der Wissenschaften in Wien. Philosoph. historische Classe. Band CXXXI. Číslo VIII. Ve Vídni 1894. Stran 30.

Původce tohoto pojednání soudí zcela správně, že německý název „Wien“ pochází od stejnojmenné říčky, na níž Vídeň leží. Názvy Vindobona a Wien nelze uváděti v souvislost. Onen jest původu keltického, vyskytuje se v různých variantech jako

Vindomona, Vindomenia, Vendobona a znamená dle výkladu Grienbergrova asi tolik jako „Lichtenschlag, Lichtenfeld, Lichtenau“. Tento pochází od českého Wyednye; local zní ve Wiedni nebo Wědni, a z něho obyčejnými záměnami vzniklo „ze Wienne“. Slovanské Wědni a Wiedni bylo přijato v 9. století od Bavorův a zůstalo nezměněno. I název stejnojmenné říčky jest původu slovanského zrovna jako názvy míst Schottwien, Gloggnitz, Göstritzgraben, Adlitzgraben a Semmering.

Spisovatel doslovně praví: „Die Schöpfung der Namen Wien und Schottwien ist sehr wahrscheinlich einem slavischen Stamme zuzuschreiben, der zu der čechisch-slovakischen Gemeinschaft gehörte und, was Wien angeht, jedenfalls bis ins 8. Jahrhundert zurückzuverlegen.“ — A my k tomu dokládáme: Když dali Slované Vídni a Vídeňce jméno, pak tam byli usazeni a město Vídeň založili, což jest nejen pravděpodobno, nýbrž skoro jisto. *R.*

Klasobraní z programmů středních škol na rok 1893—4.

Jako léta minulá vybrali jsme zprávy, které se tknou Moravy a Slezska.

Ve výroční zprávě zemské vyšší realky v Telči pojednáním „Školy města Telče“ podává prof. V. Martínek pěkný příspěvek k dějinám školským markrabství Moravského (41 str.). Po krátkém úvodě a přehledě o školství u Indův, Egypťanů, Hebreů, Řekův a Římanů přechází autor ke školám křesťanským vůbec a ke školám v Čechách a na Moravě zvlášť. Potom zabývá se hlavním předmětem, školami Teleckými. Připomíná školy farní a soukromé a pak líčí školy jesuitské, k čemuž užil mimo jiné rukopisu chovaného v gymn. knihovně v Jindř. Hradci. Vypisuje jména rektorů, ministrů domu Teleckého, regentův a subregentů konviktu Teleckého, kazatelů, prokuratorův a instruktorův. Gymnasium Telecké bylo založeno vdovou po Jáchymu Slavatovi hraběnkou Františkou. Původně bylo nižší, počátkem 18. stol. stalo se úplným. Spisovatel jmenuje praefekty, professory, exhortatory a zvláště dotýká se vynikajících učitelův i žákův. Po zrušení řádu jesuitského rodák Telecký Jan N. Bern. Pelikán pokusil se o to, aby gymnasijní učení v Telči nezaniklo; ale bezpochyby finanční nesnáze spůsobily konec učení r. 1808. V práci své bude autor pokračovati.

Ve čtrnácté zprávě zem. vyšší realky v Prostějově prof. Fr. Koželuha uveřejňuje biografickou studii „Jan Nep. Alois Hanke z Hankenšteina", líče spisovatele, buditele a horlivého obhájce jazyka českého za doby národního probuzení. Před studií jest vyobrazen šlechtický znak Hankeův. Autor nejprve podává zprávu o rodě Hankeově, o jmenování kustodem, později bibliothekářem universitní knihovny Olomoucké, o povýšení na šlechtictví a pak o literární činností jeho. Hanke psal latinsky, česky, francouzsky a nejvíce německy. Mnoho prací jeho ostalo v rukopise. Poutavé pojednání objímá 19 stran.

V 11. programmě českého gymnasia v Opavě velepilný řed. V. Prasek podává (na 17 str.) vhodný příspěvek „K dějinám školství ve Slezsku". Autor omezuje se tu na skoláry vysokých škol Pražských a Krakovských. Při Krakově vytrval stálý proud skolárů z Těšínska od r. 1407 do r. 1540, z Opavska od r. 1416 do r. 1536, z Olomoucka od r. 1447 do r. 1547. Spisovatel podává výčet skolárů (jména s letopočty) immatrikulovaných z dioecése Olomoucké (nejvíce z Opavy, pak z Bílovce, potom z Fulneka a z jiných měst), potom jmenuje skoláry z dioecése Vratislavské (nejvíce z Těšína); celkem na 400 jmen. Na konci jest učiněna zmínka o veřejné knihovně při kostele sv. Jana v Opavě. Knihy sem opisovali chudí žáci; část knih přišla do musea Opavského.

Ve výroční zprávě vyšší realky v Rakovníce uveřejňuje (na 25 str.) prof. V. Hampl „Stížnosti a žádosti stavů slezských r. 1790 a 1791". Již hned v únoru r. 1790 stavové slezští s moravskými prosili cís. Leopolda II. za rychlou pomoc proti úpadku, jemuž byli vydáni novou daní pozemkovou a novým zřízením urbarialním. Potom v dubnu téhož roku sami stavové slezští podali své stížnosti ve 13 článcích (později ještě 31 článků). O stížnostech a žádostech byla v lednu r. 1791 konána porada ve dvorní kanceláři za předsednictví arcivévody Františka. Zřízení vlastní zemské vlády slezské bylo zamítnuto pro malý obvod země Slezské. Teprve r. 1849 bylo Slezsko jako vévodství od Moravy odděleno.

V desátém programmě čes. vyšš. gymnasia v Uherském Hradišti (na 34 stranách) jest vypsána „Paměť desítiletého trvání ústavu". Řed. Jan Tůma podává přehled hlavních událostí, statistiku úřední, přehled nákladů, popisuje sbírky, po-

dává zprávy o sboru, o žactvu, o podporách a výkonech náboženských. Velmi dobré při tom jsou tabelární a statistické přehledy. Prof. Jos. Klvaňa doplňuje práci ředitelovu statistickou, maje zření k populaci a ke škole národní.

Ve XXIII. roční zprávě II. něm. státního gymnasia v Brně prof. Mor. Grolig na 14 stránkách píše pojednání „Die Cimburg zur Schwedenzeit“. Autor líčí, jak starý Cimburk na Třebovsku měl r. 1645 a 1646 býti důležitým bodem obranným proti Švédům a jak tento pokus obranný působil na město Moravskou Třebovou a okolí. Od září r. 1645 do října r. 1646 byla na hradě posádka císařská. Dle listů, které radě Třebovské posílali vojenský komisař Jan st. Želecký z Počenic, praporečník drag. Souchesova pluku Alb. Václ. Sak z Bohuňovic a setník Burjan Diviš Odkolek z Oujezdce, poznáváme, že požadavky vojenských náčelníků, činěné jak na radu v Třebové, tak i na obyvatelstvo venkovské, byly veliké, ano nemírné. Městská rada si stěžovala u vyšších úřadů, a mezi měšťany a posádkou byly i krvavé rozepře. Posádka trápila a nic nepořídila. Třebovský písař městský Mart. Jan Weidlich ve své kronice, sepsané po rozkazu Třebovské rady městské Tom. Pešinovi z Čechorodu, napsal, že neprospěšná posádka po celý rok městu působila nevypsatelnou trýzeň a útraty a přece měšťanům nezjednala bezpečnosti; neboť Švédové vpadli do města, aniž Želecký městu pomoc učinil. S počátku dobrého pojednání jest obrázek zřícenin Cimburských, a na konci jest podán allianční znak Adama Věžníka z Věžník, majetníka panství, k němuž Cimkurk patřil po r. 1590, a manželky jeho Magdaleny Kavkovny z Říčan, nalezený na Cimburce r. 1891. S českými jmény nejedná autor milosrdně.

V sedmé výroční zprávě státní realky v Krnově prof. dr. Karel Berger podává prvou část svého pojednání „Die Ost-Sudeten“ (32 stran). Po vylíčení povšechnějším vzniku horstva Sudetského obírá se autor obšírněji západní částí východních Sudet; přidána jest mapka orientační.

V programmě německého státního gymnasia v Kroměříži prof. Jiří Scheck ve článku „Die Kremsierer Inschriften“ sbírá nápisy Kroměřížské (chronologickým pořádkem) na zámku a v parku, na kostele sv. Maurice, na menších budovách, na křížích a sochách; nápisy jsou latinské, české i německé. Nej-

starší nápis jest na věži zámecké z doby biskupa hr. Stan. Turza. Pojednání má 31 stran.

V programmě státního gymnasia v Bílsku prof. Karel Kolbenheyer na 18 stranách v pojednání „Die klimatischen Verhältnisse von Bielitz nach zwanzigjähriger meteorologischen Beobachtung" líčí svá dvacetiletá pozorování meteorologická; zmiňuje se o teplotě a tlaku vzduchovém, o prškách a větrech dle směru a síly (s příslušnými přehlednými tabulkami).

V programmě zemské něm. realky v Kroměříži prof. Ant. Králíček podává pojednání „Die sarmatischen Berge, der Berg Peuke und Karpates des Claudius Ptolemaeus" (25 stran), kteréž práce díl prvý má některé příspěvky k horopisu i k dějinám moravským.

V 17. programmě státního gymnasia v Třebíči prof. Jos. Uličný podává přírodnické pojednání „Hrachovkovití mlžové moravští". Pilný badatel o měkkýších našich podává tu studii, k níž nakreslil příslušné lastury (dvě tabulky). Po instruktivním úvodě zabývá se autor nejprve rodem Sphaerií a druhy jejich, potom rodem Pisidií a druhy jejich, popisuje zevrubně jejich podoby, udává velikost a známá naleziště. Pojednání má 16 stran.

Fr. J. Rypáček.

Srovnávací úvaha o Symposiu Xenofontově a Platonově. (Dokončení.) Napsal prof. Jan Čermák. XXV. program c. k. českého gymnasia v Olomouci za šk r. 1893/4 — 36 stran.

Pokračuje ve své loňské úvaze (v. str. 186–7 minulého ročníku) jedná autor nejprve o vzájemném poměru mezi osobami obou Symposií, vytýká vedle některých podobností četné rozdíly mezi Aristofonem u Platona a šaškem Filippem v Xenof. Symposiu, a zmiňuje se o úloze, jakou Plato Aristofanovi přidělil. Následuje charakteristika Sokratova v obou Symposiích jakožto hodovníka, učitele a erotika a úvaha o známých pěti řečech v Plat. Symposiu. V dalším uvedeny hlavní podobnosti a rozdíly v obsahu, jednotlivých místech a závěrečných scenách.

Otázce priority Symposia Xenofontova věnuje autor odstavec poslední. Ač zaujímá referent protivné stanovisko, musí vyznati, že se mu právě tato stať nejvíce líbí. Střízlivost a objektivnost úsudku a skromnost p. pisatele, s jakou právě

v této části si vede, velice mile působí. Argumentace by byla získala, kdyby nebyl položil za základ pro oboje sporná mínění spisy zastaralé. (Hermannův z r. 1834 vedle pozdějších dvou téhož spisovatele, Boecklův z r. 1811. a jediný poměrně novější spis stoupence jeho Arnolda Huga). Poukazuji v té příčině se svého stanoviska na Schanze, Herm. 21.458 an. Za nejslabší mám p. spisovatelův moment chronologický. Rok 444 nemožno pokládati s Krügrem (Historisch-philol. Studien 2.262 an.) za zjištěný. Cobet, Nov. lect. 534 an. s větší pravděpodobností klade narození Xenof. na r. 434, Hartmann (Analecta Xenophontea Leiden 1877) dokonce teprv na r. 425. Plato narozen dle nejspolehlivějších zpráv r. 427.

Mínění, že v Xenof. Pamětech a v Symposiu „jeví se pravé učení Sokratovo“ a že „ony jsou nám správným vodítkem, kdykoli osvojiti si chceme Sokratovo učení v jeho ryzosti“ (str. 11), není tak jisté jako zobecnělé. Hlavní důvody, proč nemůžeme Xenofonta za naprosto spolehlivého svědka pokládati, snesl Sittl v Geschichte der griech. Literatur, München 1886, II. 452 an.

Souhlasím, že nebylo nepřátelského smýšlení mezi oběma spisovateli (str. 20) přes rozhodné opačné tvrzení Christovo v Geschichte der griech. Literatur, München, 1890, str. 303.

Celá práce, doporučujíc se svou přehledností, podává důkaz, že jest p. spisovatel zcela s úkol, který si předsevzal.

Jos. Beuhart.

Legum platonicarum libri alterius vindiciae. (Pars altera.) Scripsit dr. Franciscus Sal. Kovář. XIV. zpráva c. k. vyššího státn. gymn. ve Valašském Meziříčí 1893/4. - 26 stran.

Spis jest pokračováním práce o témž thematě, o níž na str. 188 m. ročn. těchto listů zmínka se stala. Obsahuje opět polemiku hlavně proti Brunsovi a pak proti Praetoriovi a sem tam i proti J. Tiemannovi, jehož spis Kritische Analyse von Buch I. und II. der platonischen Gesetze etc. (Programm des Rathsgymnasiums zu Osnabrück 1888) teprv po dokončení loňské své práce spisovatel seznal. (Nezmiňuje se též o spise stoupence Brunsova Theodora Bergka, Platos Gesetze Lipsko 1883.) Ve většině však případů s Tiemannem jakožto spojencem souhlasí.

Uved hlavní myšlénky díla Brunsova věci se týkající, zkoumá, aby je vyvrátil v části I., jakými pojítky první dvě

knihy těsně spolu souvisejí. Za tím účelem hledí odstraniti hlavní důvod proti sounáležitosti obou knih výkladem slova *μέθη*, (jež pojímá se Stallbaumem asi jako naše „rozjařenost“ [pag. 7.] = stav, v němž kdo „per fecunda pocula exstitit alacrior, hilarior, vividior, audacior) a *ὀπαιδεία*. V II. části vyšetřuje vzájemné styky knihy III. s oběma předešlými a hledí odstraniti formalní i věcné námitky proti sounáležitosti obou od odpůrců činěné.

V práci míní i příště pokračovati.

V jednotlivých výsledcích má asi autor pravdu, celek však činí dojem, že důkladných prací svých odpůrců neoceňuje dle zásluhy.

Sloh latinský jest opět plynný, ale pro vědecké pojednání snad až příliš různými přízdobami vyšňořený.

V mluvě nehleděno jen k výrazům Ciceronianským, jak úsloví „nodum in scirpo quaerere“ (str. 23.) a výrazy patriosso (16), persentisco (25) a j. svědčí, která autor snad od Plauta a Terence přejal. Z toho mu však nijak výtky nečiním. Mimochodem jen podotýkám, že itaque na druhém místě (str. 14) u Cicerona, Caesara, Salusta nikdy se nenalezá; ovšem pak u Horace, Livia a pozdějších.

Chyb tiskových je tentokráte nepatrný počet, ale osudné credebimus! (str. 17) naskytuje se opět. *Jos. Benhart.*

Nová díla:

Sněmové jednání léta 1593 i 1594 a právní proces Jiřího a Ladislava z Lobkovic. Napsal Frant. Dvorský. Zvl. otisk z VIII. dílu „Sněmů českých“. V Praze 1894. Stran 70 velkého kvartu.

Dějiny knížectví Těšínského až do roku 1433. Napsal Vincenc Prasek. V Opavě 1894. Nákladem vlastním. Vlastivědy Slezské dílu IV. část I. Stran 216.

Průvodce po zeměkouli. Pro školu a dům sestavil Dr. Frant. Brdlík. V Praze u Höfra a Kloučka 1895. Str. 174. Cena neváz. 1 zl. 30 kr., váz. v plátně 1 zl. 50 kr,

Stručný nástin Jana Amosa Komenského Dušesloví. Sestavil Jan Kapras. Ve Vel. Meziříčí u J. F. Šaška 1892. Stran 97. Cena 50 kr.

Nástin filosofie Jana Amosa Komenského. Vzdělal Jan Kapras. Ve Vel. Meziříčí u Šaška a Frgala 1894. Stran 358. Cena 1 zl. 40 kr., poštou 1 zl. 50 kr.

Vindobona, Wienne. Eine etymologische Untersuchung von Dr. Theod. R. v. Grienberger. Wien 1894. Zvláštní otisk ze Zpráv o zasedání Vídenské akademie věd. Svazek CXXXI. Stran 30.

Časopisy:

Časopis Musea království Českého. Red. Ant. Truhlář. Ročníku LXVIII. svazek 3. V Praze 1894. Pojednání: Oldřicha Prefáta z Vlkánova cesta na východ r. 1546 a význam její. Podává Dr. J. V. Práše k. — Vpády Bočkajovců na Moravu a ratifikace míru Vídeňského od zemí koruny České r. 1605—1606. Napsal Fr. Kameníček. (3. pokračování.) — Jan

Jeníšek z Újezda a na Svrčovci. Zprávy o životě jeho a některé ukázky z jeho pamětí. Podává Dr. V. J. Nováček. — Povídky o poutích na onen svět. Podává Dr. V. Tille. — Novější směry v psychologii. Podává Dr. F. Krejčí. Bohatá hlídka literární.

Sborník České společnosti zeměvědné. Pořádají Dr. Jos. Frejlach a Dr. Jindř. Metelka. Ročníku I. sešit 1. — V Praze u Otty 1895. Obsah: Oslovení předsedy prof. Dr. J. Woldřicha při první valné hromadě 20. října 1894. — O podnebních poměrech v Praze. Napsal prof. Dr. Fr. Augustin. — O vodě v kůře zemské. Napsal Prof. Dr. J. Woldřich. — O potřebě vědecké výpravy k jižní točně a nejnovějších pokusech v té příčině. Napsal Dr. J. Frejlach. — Z dějin zeměvědy a zprávy. Literatura.

Časopis vlasteneckého Muzejního spolku Olomouckého. Redaktor Jarosl. Palliardi. Č. 41 a 42. — Články: J. Knies: Předhistorické nálezy v Křenovicích a okolí. — V. Tobolka: Kůň v bájesloví slovanském. — Jarosl. Palliardi: Hroby se skrčenými kostrami na Slovensku. — Vl. Havelková: Obušek. — Mat. Václavek: Obrázky folkloristické z Mor. Valašska.

Věstníku Matice Opavské, věnovaného kulturním a vědeckým potřebám slezským, vyšlo nyní číslo 4. s tímto obsahem: Frýdek a Místek. — O kraji slezském na Opavsku. — Masaři v Těšíně a ve Skočově. — Soupis místních jmen na Frýdecku. — Janovice. — Kostel sv. Jiří v Opavě. — Vynikající osoby Opavské ze 16. století. — K dějinám české řeči ve Slezsku. — Přehledy kulturní ze Slezska. — Archiv Matice Opavské. — Písemnictví ku Slezsku se odnášející. — Drobnosti — Příloha: a) Prameny dějin Opavských a Těšínských čís. 2.: Kopiář listů posílacích kněze biskupa Viléma Prusinovského psaných l. P. 1566 — b) Památce Volného (s obrazem) — c) zpráva o činnosti Matice Opavské za rok 1893.

Úkolem Matice Opavské jest šířiti osvětu a vzdělání mezi lidem českým a tím v obyvatelstvu Slezském vůbec. Za 15letého svého působení činnost omezovala na školy a museum. Nyní vydává co rok pravidelně „Věstník", věnovaný kulturním a vědeckým potřebám Slezským, kterého se dostane každému členu Matice Opavské i nově přistupujícím zdarma.*)

Přihlášky a dotazy přijímá buď Ant. Karásek, prof. čes. gymnasia jako jednatel Matice Opavské, buď Dr. Rom. Dubový, advokát, jako pokladník Matice Opavské v Opavě.

Počátkem ledna roku 1895 počne vycházeti v Praze redakcí universitních professorů pp. Dra. Jaroslava Golla a Dra. Antonína Rezka **Český časopis historický** ve lhůtách dvouměsíčních vždy o 4 tiskových arších. — Uveřejňovati bude samostatné a původní práce ze všech oborů bádání dějezpytného a dějepisného se zvláštním zřetelem ku dějinám Čech, Moravy a Slezska. Zevrubné zprávy o literatuře historické doma i v cizině. Vítáme tento časopis jako nový článek k naší vědecké organisaci. — Jména redaktorů jsou zárukou, že bude na časové výši a proto upozorňujeme na něj členy své. Nakladateli jsou knihkupci české university a akademie Bursík a Kohout. Předplatné posud známo není.

Seznam nových členů Matice moravské

od 16. června do 15. prosince 1894.

Přispívající členové s ročním příspěvkem 2 zl. Brno: Dr. Štěpán Doubrava, elektrotechnik, Dr. Václ. Prošek, advokát. Bučovice: Dr. Fr. Rozkošný, advokát. Bystrc: Dp. Jan Pavel, kaplan. Uh. Hradiště: Dr. Frant. Čižmář, kand. advokácie. Praha: Josef Masařík, gymn. professor.

Posledně bylo vykázáno 1348 členů, přibylo nových členů 6, ubylo úmrtím neb vystoupením 31, zbývá Matici 1321 členů.

*) Členské příspěvky 100 zl. najednou, neb po 12ti zlatových ročních lhůtách; 50 zl. nebo po 6ti zlatových ročních lhůtách; po 2 zl. ročně.

Národopisná výstava Českoslovanská v Praze.

Provolání!

Z českých umělců výtvarných a některých přátel umění sestavil se dle úmluvy s výkonným výborem výstavy národopisné **národopisný odboř výtvarný**, jehož účelem jest, starati se o snesení a důstojné vystavení všeho, čím projeveno bylo v lidu českoslovanském nadání výtvarné.

V činnost odboru toho zasahá soupis, výběr, seřadění všech památek cenné práce, která byla lidem českoslovanským vytvářena, nebo které bylo s oblibou užíváno ve všech vrstvách jeho, od dob nejstarších až po dnešní dny, zvláště pak oněch umělecky cenných, osobitých a pro nás význačných památek, jimiž zaopatřen býti může podklad co nejširší pro všestranný rozvoj práce domácí. Jak lépe bylo by lze na výstavě národopisné předvésti život, snahy a kulturní význam lidu českoslovanského, než vystavením cenné jeho práce!

I přes nepřízeň dob zachovalo se množství památek takových u nás v užívání, neb ve sbírkách veřejných neb soukromých; památky tyto mají býti v dobrém výběru seřaděny ve středu ústředního paláce dle hmot a provedení svého, dle místa a doby vzniku.

Soustřediti památky tyto na výstavě příští, pokud to jen možno nejlepším výběrem, nezdařilo by se však hloučku přihlásivších se pracovníků ani při největší námaze, bez pomoci hlavně všech odborů národopisných v Čechách, na Moravě, Slezsku a Slovensku, všech korporací musejních a starožitnických, které od let sbírají a zachovávají památky domácí, všech korporací a jednotlivců, kteří jsou buď v držení památek takových, neb kteří vědomostí a znalostí svou přispěti by mohli k jich vyhledání a získání pro výstavu národopisnou. Se všemi těmito touží výtvarný odbor národopisný přijíti v přímý styk a dovolává se tímto jejich obětavé součinnosti a laskavé pomoci a účastenství.

Již dnes souditi lze o bohatství a rozmanitosti oddělení pro umělou práci národa českoslovanského, však jen společnému úsilí podaří se podati správný a úplný obraz o vší práci cenné, která vzrostla z půdy domácí, která jeví dovednou ruku a tvořivou mysl lidu českoslovanského. Jen společnou prací jest možno snésti na příští výstavu výbor všeho, co roztroušeno jsouc ke škodě naší, nenese žádoucího užitku, co však sneseno a seřaděno osvětliti může některé stránky kulturní historie lépe než slovo, co namnoze státi se může osvěžujícím zdrojem svérázného žití národního.

Zponenáhla však přece čím dále tím více se poznává, jakou ujmu trpí rozvoj domácí práce z neznalosti minulosti naší po stránce tvoření a výroby. Zachované cenné památky dob minulých nejsou, jak se někdy praví,

němými svědky života a snah, dovednosti a vzdělání, cítění a myšlení, ony mluví ke všem, kdož mají dostatečnou předpravu, kdož mají vnímavost, ke všem těm, kdož v lásce mají práci domácí a vše, co z ní cenného klíčí.

Mnoho bylo nevědomostí a neznalostí, mnoho i nepřízní časovou pominuto a zanedbáno; poslední dobou pracuje se ovšem k nápravě na různých místech, však doba nynější přímo vybízí využitkovati probuzený ruch národopisný ve prospěch společného zájmu, a tu všichni, kdož pomoci mohou, nechť pomohou. Výkonný výbor národopisné výstavy podává všechny možné záruky za bezpečnost svěřeného na čas sobě majetku a jest tudíž možno, vyžadovati oběť, jakou jest postrádati na čas předměty milé a vzácné.

Národopisný odbor výtvarný obrací se tudíž na všechny známé mu korporace, které pracují ve směru shora naznačeném a prosí, aby odbory národopisné, zvláště však musea a jednotlivci, kteří snahám jeho přispěti mohou, sami se přihlásili s udáním adres a s oznámením, jakým spůsobem by národopisnému odboru výtvarnému přispěti mohli a eventuelně přímo ohlásili památky, které by prostřednictvím neb pomocí jich na výstavu národopisnou zaslány byly.

Každé upozornění na cenné památky práce československé přijato bude s povděkem, každý pokyn náležitě uvážen.

Nechť pojí nás ke společné práci důvěra ve zdar podniku započatého pro sesílení žádoucího rozvoje národa československého!

V Praze, dne 1. října 1894.

Za národopisný odbor výtvarný:

Bohuslav Schnirch, sochař,
předseda.

Architekt **Jos. Fanta**,
jednatel.

Prof. **Celda Klouček**,
místopředseda.

Veškeré dopisy adressovány buďtež k rukoum jednatele arch. Jos. Fanty v Praze 223/I.

Za *redakci* odpovídá *Dr. Frant. Kameníček.* — Tiskem Mor. akc. knihtiskárny.
Nákladem Matice moravské.

Dr. Adam Huber Mezeřický z Risenpachu.

Nástin životopisný od Fr. Vlst. Jurka.

(Pokračování.)

Vpádem Passovských na počátku roku 1611. přerušeno vyjednávání o vysokém učení a bralo se po jejich odchodě krokem ještě loudavějším, leda že defensoři 29. září nařídili mistrům, aby předložili seznam přednášek pro příští rok, který se počínal o sv. Havle. Huber dopracovav se ze zkušenosti nezvratného přesvědčení, že bez důkladné reformy a znovuzřízení fakulty lékařské nelze pomysliti na zlepšení zdravotnictví v Praze, přihlásil se sám, že bezplatně bude vykládati o medicině. Dne 11. ledna 1612. o 11. hodině dopolední měl zahajovací řeč „o umění nejvznešenějším a všemu pokolení lidskému nejužitečnějším, totiž o medicině", z níž dovolíme si tuto v překladě podati některé ukázky, protože se jimi nad jiné karakterisuje vznešené smýšlení Huberovo o školství vůbec a o školách vysokých zvláště, jeho klassické vzdělání, horoucí láska k domovině, nábožná mysl a opravdivá péče o povznesení akademie Pražské.*)

*) K habilitační té řeči vydáno toto pozvání:

Quod Trinus et Unus
faustum, felix, fortunatemque esse jubeat.
Ad. Huberus a Risenbach, Art. Med. D. in renascente Academia Pragensi
Professor rite lectus
De
Nobilissima illa et omni humano generi utilissima arte, Medicina nimirum,
Orationem inauguralem
ad 11. Januarii hor. XVII.

„Paměti hoden jest onen výrok Platonův, jejž ve knize „O zákonech“ takto položil: Vlast více milování hodna jest než matka, poněvadž má do sebe cosi Božského. Neboť dobrodiní a statky, které od matky či lépe od rodičů na potomky přecházejí, jsou majetkem soukromým a poskytují člověku jen tolik, aby mohl býti živ, jako jsou potřeby přirozené a vychování. Za to otčina, která jest institucí společenskou, od Boha posvěcenou, poskytuje darů veřejných a daleko vznešenějších všem i jednotlivým dětem svým, aby dobře a blaženě živu býti mohly, kteréhož druhu je moudrost, kterou se spravují a trvají všecky věci jak na šírém světě, tak v užším bydlišti domoviny. Odtud vyplývají věhlasem vládců záštity pospolitého života, počestné zákony, spravedlivé soudy, spořádanost státu, ryzí náboženství, svatost života bohulibého a co nevětším je dobrodiním, s mírem občanským za trvalého spojení s Bohem zdraví jak duševní, tak tělesné i nadbytek zboží všelikého. Pro tato všeobecná a nevyslovitelná dobrodiní prozřetelnosti Božské, která ve svazku společenském svůj byt mají, vlast více milování hodna jest než matka. Leč jest-li někdy tato mocnost moudrosti Božské vezme zkázu buď vlastní slabotou nebo nějakou silou zevnější, tu třeba, by potomstvo bez prodlení chopilo se léku. Není však mediciny účinlivější a vydatnější než zakládání neb obnovování akademií a škol, které jsou dílnami oné moudrosti a zdroji všeho blahodárného ve společnosti politické.“

Na doklad cituje výrok Ciceronův, kterak prý domovině většího a lepšího daru dáti nemůžeme, než vyučujeme a vzděláváme-li mládež obzvláště za dob všeobecného úpadku, ježto mládež je semeništěm a základem řádného státu i jednotlivých jeho částí. Dále se dokládá Platonem, jenž mní říše tehdy býti šťastnými, když vládcové jejich budou lidé vzdělaní a učení neb aspoň ctitelé věd a umění. Dotýkaje pak toho, jak říše a obce v Egyptě, Řecku, Italii a u Israelitů zkvétaly, dokud vladařové

Collegi Carolini Auditorio praemissurus,
Illustres, Generosos et Amplissimos D. Defensores nec non
Omnes cujuscunque Ordinis,
Academiae Patronos, Cives, Hospites et Fautores, ut prompta cum benevolentia intersint, reverenter, officiose
Rogat, Advocat, Invitat.

o školství se starali, přechází k založení university Pražské Karlem IV., vyličuje utěšený stav její i celého království, zmiňuje se o nastalém úpadku buď nepřízní časů buď nedbalostí, tak že by slavné ono učení bylo pokleslo zcela, kdyby úsilím a obětmi několika věrných synů nebylo udržováno jak tak při životě. „Avšak časové nynější dávají nám naději úplného vyzdvižení a obnovy, protože akademie vším právem byla vydána stavům zemským, péče o ni defensorům svěřena, a že znamení přízně Boží na nebi i na zemi zjevná vidíme. Jestliže tedy opravdu vlast milujete“ — volá k posluchačstvu — „přispějte akademii zubožené, studia moudrosti na ní podporujte buď přímou refundací buď štědrou podporou buď svědomitým vyučováním“ Po tom přecházeje k osobě své pokračuje: „Já tedy z lásky vlastenecké přednáškám medicinským vrácen, když akademický zákon o coelibátu urozenými a opatrnými pány defensory byl zrušen, břímě na bedra svá vložené milerád jsem přijal, abych náuky lékařské podle spisů Hypokratových, Galenových a jiných starých, jakož i Leonharda Fuchsiových, doktora mediciny a druhdy professora na universitě Tubinské slovutného, veleužitečné vykládal, hodlaje vyvoditi raději z dýmu světlo než ze světla dým. Bude-li některým milo přednášky mé poslouchati, všemožnou vynaložím péči, abych podle slabých sil svých za pomoci a požehnání Božího posluchačům svědomitě a věrně lékařské umění vykládal, jak jsem se mu od jiných naučil a praxí až do šedin svých doplnil a zdokonalil, a očekávání jejich zadost učinil.“ Na konec ohlašuje, že výklady své zahájí 16. ledna t. r.*)

Veliký měl Huber vplyv jak mezi professory, tak i mezi defensory pro své vynikající postavení, majetnost, učenost a známosti s předními pány českými a učenci. Jeho přímluvou dostalo se Albrechtu z Kaménka, rodilému Slezanu a výbornému znateli hebrejštiny, který lichými sliby a stkvělými nabídkami z Vittenberka do Prahy byl přilákán a tam bídu třel, aspoň jakého takého zaopatření od university. Byt mu dán bezplatně v kolleji Laudově, a na výživu 100 kop míšenských grošů, jež z pokladny universitní vypůjčilo zvláštní družstvo s Huberem v čele. Ne bez přičinění Huberova byl i Jan ze Sudetů počátkem

*) Programmata Giczinskii týchž let.

r. 1612. připuštěn ke společnému stolu kollegiatů kolleje Karlovy, v níž mu dopřáno bezplatného bytu za mírný toliko poplatek.

O sv. Havle r. 1612. Huber zvolen za rektora magnifica. Rádci byli mu přidáni: Jan ze Sudetů, Šimon Skála z Kolince, Mikoláš Troilus Hagiochoranus a Vavřinec Benedikt Nudožerín z národu Českého, jak stojí v intimatu, z ostatních národností Dr. Michal Gebhardus, správce českoněmecké školy v Praze. Za rektoratu svého Huber měl málo radosti. Rozmrzen zajisté nezdarem upřímných snah svých o znovuzřízení university, obrátil péči svou výhradně ke škole u sv. Jindřicha, v kteréžto farnosti bydlil, což nemalé mu spůsobilo nesnáze s ostatními professory, kteří mu to měli za zlé. Kromě toho byl nespokojen s řádem rektorským a děkanským, ježto starými se hnulo a nové se neutvrdily, aby poskytovaly pevného a stálého měřítka. Byl-li již rozladěn věcmi universitními, dolehl na něho větší ještě zármutek nebezpečným onemocněním synovým. Než i jeho schránka tělesná byla otřesena namáháním a stářím. Upadl v chorobu, která jej bez mála řeči zbavila, tak že se chtěl poděkovati z úřadu rektorského ještě před uplynutím doby zákonné, a jen na přímluvu professorů setrval až do sv. Jiří 1613. vzdav se veškeré agendy akademické.

Ač jsa již na smrtelné posteli, doufal pořád ještě, že okřeje, a ohlásil pro letní semestr přednášku, jak viděti ze seznamu u Jičinského, ovšem s poznámkou, dovolí-li zdraví (si per valetudinem licebit). Leč zdraví nedovolilo, nebo zemřel 23. června 1613, maje 67 let. Byl pochován s velikou slávou a za průvodu všech učených v Praze v kostele u sv. Jindřicha. Tak mu bylo ušetřeno hleděti na ponenáhlý sic, ale úplný rozklad velebného odkazu Karlova. Jeho smrtí zanikla professura mediciny poznovu, poněvadž pro nedostatečný plat nikdo na osiřelou stolici nemohl býti povolán, a druhý obětavý Huber se nenašel, aby z lásky k vědě a obecnému dobrému se jí byl bezplatně ujal.

Ačkoli Huber málo psal a žádného důležitějšího díla vědeckého samostatně nevydal, byl přece slaven od současných i pozdějších jako vlasti a obecného dobrého milovník. V tom shodují se všichni životopisci, že byl muž učený a vzdělaný. Balbín jej velebí jako muže velmi učeného (vir doctissimus) a ve všech vědách zběhlého (omni genere scientiarum instructissimus), jenž o jazyk mateřský zjednal si zásluhy nemalé (optime

de Bohemia et patria lingua meritus)*) zdokonaliv terminologii lékařskou a rozhojniv bylinářskou. Povahy byl mírné, nezištné a lidumilné. Národ, věda a obecné dobro dělily se o jeho celou bytost. Z bohaté zkušenosti své jiným uštědřovati byla jeho rozkoš, přátelům v tísni pomáhati jeho chlouba Úřadův a důstojenství nikdy ctižádostivě nehledal, ale byv k nim povolán zastával je s největší svědomitostí a poctivostí, jak jsme již průběhem líčení poznali. Vlastní nehody klidnou myslí nesl, ale pohromy bližních a vlasti vzrušovaly šlechetnou jeho duši. Velmi případně chválí jej Julius Šlik, hrabě Passavský a nástupce Huberův v hodnosti rektorské, v provolání, kterým všecky poddané jurisdikci své pozývá, aby se zúčastnili pohřbu Huberova: „Měl Huber náš vtip důmyslný, uvážlivou opatrnost, zvláštní v jednáních spůsobnost, v rozmlouváních vlídnost a přívětivost, v opravdových věcech vážnost, v žertovných zdvořilost a hojnost umění, kteréž učitelem, děkanem, rektorem a představeným kolleje Karlovy neospalým i také jedním z obhájců vysokých škol Pražských jsa osvědčil.“**)

Při tom však nebyl nikterak prost předsudků své doby. Jsa dobrým matematikem a hvězdářem pěstoval se zálibou astrologii jako v tom věku nejen v Čechách, nýbrž i jinde v Evropě většina lidí učených i neučených. Tak čteme u Balbína, že za svého rektoratu Huber zřídil jakýsi universitní horoskop, věště z něho akademii sudby radostné i žalostné.***)

Co do vyznání náboženského náležel k Jednotě českých bratří, jak tomu všecky okolnosti nasvědčují. Bylť Huber kmotrem Veleslavínovým dětem a nejdůvěrnějším jeho přítelem. O Danielovi z Veleslavína pak Jireček zřejmě praví: „Mužů, kteří z jeho přátelství se těšili, byl drahný počet, užší pak přízeň spojovala jej se souvěrci jeho Kocínem a Huberem“, a před tím dokládá, že M. Daniel byl tajným posluchačem Jednoty bratrské, tak zvaným nikodemitou, anobrž takořka starostou souvěrců svých v Praze a městech západních.

Osobních přátel Huber měl mnoho a to jak mezi šlechtou, tak i mezi měšťany, mezi učenci i neučenci. Tak alespoň Balbín

*) Boh. docta I. p. 71. II. 214.

**) Programmata Giczinskii edit. 1615. A. 6.

***) Boh. docta I. p. 4 ssq: Ille horoscopum quendam Universitatis delinearat laeta et tristia Universitati vaticinans.

jistí, že florebat familiaritate summorum virorum Crolly, Mathioli etc. Jmenovitě s Mathiolim, jemuž dle Procházky byl velmi milým, udržoval čilou korrespondenci přátelskou i vědeckou. Kromě toho byl znám s většinou členů tovaryšstva Hodějovského, v němž byli básníci Matouš Kolín, David Krinit z Hlaváčova, Martin Kochan, Tomáš Mitis z Limuzy a j.*) Huber sám nebyl členem básnické té společnosti, ano podobá se, že přílišného toho hýčkání jazyka latinského a zanedbávání mateřského neschvaloval. Tomu nasvědčuje dílem okolnost ta, že latině nic nenapsal, dílem slova, jež položil v předmluvě k „Regimentu zdraví" panu Budovci z Budova: „... a teď nyní (regiment) pod jménem Vaší Milosti na světlo vynáším a vydávám ne proto, že byste prve známostí těch věcí míti neráčili, poněvadž pán Bůh Vaši Milost vysoce dary svými ozdobil a rozličných umění i jazyků cizích jako latinského, řeckého, vlašského a tureckého poznání udělil: ale abyste také jazyk český k jiným připojiti a majíce na sobě povinnost vyřizování věcí českých při vyšším právě, k němuž se odvolání od soudů městských v království Českém berou, české knihy o věcech užitečných a platných čítati ráčili."

Jak vznešené to stanovisko proti smýšlení Kolínovu, jemuž jazyk mateřský byl sprostý (vulgaris) a básniti česky na závadu jeho slávě!

Že Veleslavín a Kocín byli mu druhy nejdůvěrnějšími, jsme svrchu poznamenali. Zbývá dodati, že Václav Budovec z Budova byl jeho příznivcem hned od toho času, kdy Huber byl ještě professorem universitním, a že přízeň ta vzrostla v přátelství, an Rudovec stál kmotrem dětem Huberovým. Také Vok z Rožmberka a Adam z Jindřichova Hradce nebyli Huberovi nenakloněni.

Než přihlédněme již k Huberově činnosti spisovatelské. Ještě ve věku mladickém vydal prý gramatickou knížku, za niž

---

*) Vypočteni jsou u Procházky: De saec. lib. art p. 286—299. Jejich básně vyšly v letech 1561—1562 v Praze redakcí Mitisovou: „Farragines quattuor poëmatum ab aliquot studiosis poeticae diversis temporibus ad D. Joannem Hodejovinum ab Hodejova directorum".

Srv. i J. Jirečka: „Jan Hodějovský z Hodějova, jeho rod i působení a latinští básníci tovaryšstva jeho." V Praze 1884.

ho zvláštní písní pochválil zmíněný Pavel z Jizbice nazvav jej Melanchtonem vlasti naší daným;*) ale později přestal jen na spisech z oboru lékařského. Prvním v tom směru je překlad diaetetické knihy dánského hraběte Jindřicha Rantzovia „krále Dennemarského v zemi Holsatské někdy místodržícího“, který vyšel r. 1587. pod názvem: „Regiment zdraví. Správa užitečná obsahující v sobě potřebná naučení, jak by člověk tělo své při dobrém spůsobu zdraví zachovati a před mnohými neduhy obhajovati a opatrovati měl. Od Henrycha Rantzovia rytíře k vlastní potřebě synům jeho v řeči latinské sepsaná: Nyní pak pro obecný užitek v jazyk český přeložená a vydaná od Adama Hubera z Risenpachu, v umění lékařském doktora. Na zad přidáni jsou Versus scholae Salernitanae rytmy českými prostě vyloženi.“

Huber dedikoval dílko to svému kmotru, urozenému a statečnému rytíři panu Václavu Budovci z Budova, J. M. císaře Římského jako krále Českého radě při appellacích v království Českém a sobě laskavě příznivému, na jehož ponuknutí se překladu byl podjal, na důkaz „uctivé šetrnosti a vděčnosti své“, aby knížku tu k užitku sobě přivésti mohli, kteří jsou jí prve v latinském jazyku nečítali a v českém nevídali.“

Praktický lékař dnešní doby vezma do rukou knížku tu, již Balbín neváhal pojmenovati zlatou (libellum prorsus aureum), zajisté útrpně se usměje těm naivním a pověrečným prostředkům, které za léky se doporučují, ač neuváží-li, že mezi dneškem a dobou Huberovou leží více než dvoje století, po něž věda lékařská pracně se rozvíjela a zdokonalovala. Huberovi náleží nepopíratelně ta zásluha, že byl prvním, jenž po dlouhé zase přestávce literaturou lékařskou vážně obírati se počal a dal podnět k čilejšímu ruchu. Jak bohata byla česká literatura medicinská, slyšme Hubera samého: „O zachování dobrého zdraví nemnoho se českých spisův a kněh nachází kromě rozmlouvání obšírného doktora Jana Koppa z Raumentalu,**) které již také

*) Adaukt Vogt: Acta litteraria Boh. Vol. I. p. 70.

**) Byl lékařem císaře Ferdinanda I. a měl apotéku v domě svém „Rožmberském“ na Starém městě. R. 1536. vydal knihu: „Gruntovní a dokonalý Regiment aneb zpráva, jak jeden každý člověk ve všech věcech zdraví své z pomoci uměním vždycky opatro-

časem z paměti téměř lidem vyšlo a jako z rukou vypadlo, a některých chatrných traktatů porůznu vydaných, ale nedostatečných a nedokonalých".

Ostatně byla tenkráte věda lékařská pouhou diaetetikou t. j. neléčila nemocí skutečných, nýbrž podávala jednak ponaučení o složitém ústrojí těla, jednak pokyny a rady, jak těla a zdraví svého šetřiti, čeho se kdy chopiti nebo vystříhati. Regule zdravovědné vyšly nejprve ze slavné školy lékařské v Salerně, jejíž doktoři sepsali memorační verše zdravotnické a vydali známý svůj katechismus „Regimen sanitatis", který do všech skoro jazykův evropských byv přeložen takové v překladech změny doznal, že kromě názvu s knihou salernskou málo měl společného. Než i samostatným spisům přidáván titul „Regiment", jako jsme viděli u Koppa z Raumentalu.

Že pověra s astrologií úlohu přední měly v léčení, rozumí se z povahy doby, v níž astrologie, alchymie, magie a pranostika či prorokování z planet, „pod níž se člověk narodil, a co se mu budoucího buďto dobrého nebo zlého skrze planety a 12 znamení nebeských vyznamenává jakož i ze spojení a naproti sobě hořejších planet patření, též také ze zatmění světel neb i jiných hvězd paprslkování, kteráž v těch letech trefiti se mají", náležely k módě a dobrému tonu.

Ba důležitost pranostik vzrostla tou měrou, že od časů Rudolfových jeden z professorů Pražské university — astronom universitní — měl za povinnost vždy na každý rok vydávati t. zv. minucí a pranostiky jakož i kalendáře, které pak nesly známku „z učení Pražského" na listě titulním.*)

Každý recept v regimentu zavání růžovým olejem, zapáchá kořením anebo některou silně vonnou bylinou (šalvěj, rozmaryna,

---

vati a mnoho těžkých nemocí i také nečasnou smrt předcházeti má a může". V dedikaci píše, že knihu sic napsal německy, ale že ji svým nákladem dal přeložiti Hynku Krabici z Weitmile a ještě nějakému „tlumači". Hanuš míní (Č. Č. M. 1863), že po německu nikde nevyšla a že proto českého Koppa vážiti je za original.

*) Jak se minuce a pranostika rozeznávaly, vysvítá ze slov Jana Kodicilla z Tulechova:

„Pranostika tím toliko se od minucí dělí: což minucí znameními jistými o běhu slunce, měsíce, jiných planet pokládá, to pranostika vejslovně a slovo od slova v sobě obsahuje, aby neznající umění hvězdářského věděli, co se příjemného skrze hvězdy tomuto světu toho leta zvěstuje."

mateří douška, muškát), ba i perly, zlato, stříbro, kost slonová, křišťál, safír, rubín a j. drahokamy byly přísadami mnohých „lektvařů“ zvláště srdečních, jídla pak podrobována kritice nejpřísnější, pokud jdou člověku k duhu čili nic.

(Příště ostatek.)

O římských cestách obchodních na Moravě.

Píše In. Lad. Červinka.

(Pokračování 1.)

Levý břeh řeky Moravy. — Bečva. — Odra.

Hned nad městem Strážnicí jest prvé naleziště římských mincí. Tam vypíná se hora Šumarník — daleko pošinutý výběžek Karpat, lesem pokrytý, dvojnásobným valem obehnaný. Pravěké hradisko toto objevil a popsal ředitel K. J. Maška; tam před několika roky vykopaný denar císaře Marc Aurela (161—180) jest v zámecké knihovně ve Strážnici.*)

R. 1868. kopali ve Lhotě Hroznové v čísle 30. na zahradě sklepy a našli asi 60 kusů zelenou rzí pokrytých otřených i zlámaných mincí a s nimi jednu zlatou. Dle sdělení poslance J. Pavlice bylo z peněz těch několik na památku rozdáno, zlaťák zakoupil jakýsi důstojník, zbylých pak 41 kusů dostalo se do mých sbírek prostřednictvím dra. Ct. Helceleta. Asi čtvrtý díl těchto peněz vykazuje ráz II. a III. století po Kr., ostatní pak ráz doby Constantinův a byly zakopány koncem IV. století.**)

---

*) Č. Ol. m. 1888 s. 19.

**) Určiti se daly: 1. Vespasianus (69—79). Pěkně tmavozeleně patinovaný peníz v Alexandrii ražený (v průměru 18 mm). Líc: Hlava panovníkova v pravo; z opisu zbylo jenom . . . IANUS . . . . . Rub: Orel s roztaženými křídly a hlavou v pravu obrácenou. — 2. Gallienus (290—268). Líc: Korunovaná hlava v p . . . . ALLIE . . . . . Rub: Bohyně s věncem LI . . . . AVG (18 až 28 mm). — 3. Tetricus (268—274). L.: . . . . TRICV . . . . . korunovaná hlava v p. Na rubu bohyně (?) 18 mm. — 4. Aurelianus (270—275). L.: IMP . . . . LIA . . SP . . . G (imperator Aurelianus, pius felix augustus). Korunované poprsí v pravo. Rub: Victoria na voze v levo . . . . . RSOVX (?) 20 mm. — 5. Týž. IMP(erator) AVRELIANVS AVG(ustus). Rub: Victoria věnčí caesara. reSTITuTORI . . . dole A (Aquileia ?) 20 mm. — 6. Constantinus Magnus (306—337). Líc: Hlava v pravo . . . . .

Při opravě zámku ve Veselí byl nalezen v maltě zalepený měděný peníz císaře Constantina.*)

Celý tento břeh řeky Moravy od Petrova počínaje až skoro do těch míst, kde údolí Olšavy pod Kunovicemi přerývá kopce, jest přeplněn zbytky pravěké kultury jevící se bohužel jenom ve spoustách popela, uhlí, střepin a drobných artefaktů kovových, popelnic i hrobů kosterných, jak zejména stavba dráhy ukázala. Pohřebiště ve Kvačicích-Chylicích, Nové vsi a u Předměstí Uherskoostrožského jsou pro naše pojednání velmi důležita.**) Z hrobů Chylických (při pracích železničních r. 1886 objevených) zachoval učitel Myklík pouze dvě popelnice a půl přikrývky k jedné z nich; nádobky jsou tuhou hlazeny. Mezi zbytky kostí zůstala truska velmi pěkné kruhovité zápony železné a bronzová jehla.

ONSTAN TIN . . . . Rub: Ve věnci ve čtyřech řádcích VOT, XXX, MVLT, XXV (votis trigintalibus, multis vigintaquinquenalibus) 14 mm. — 7. Constans (337—350). Líc: Hlava císařova v pravo dnconSTA NSpfAVg (Dominus noster Constans, pius felix augustus). Rub: Dva vojíni (16 mm). Jiný exemplář je provrtán uprostřed dírkou 3 mm širokou. — 8. Týž. CONSTAN SPFAVg, na rubu dva vojíni GLORIA EXERCITUS . . . a dole ΓSI. (Siscia) 16 mm. — 9. Velký peníz (23 mm), na němž lze nesnadno čísti . . . NSTANS . . . . — 10. Půl menší mince (15 mm) s opisem u hlavy: dNCONSTAN . . . . na rubu vojín a . . . PVBLICA. — 11—14. Constantius I. (285—306). Čtyři penízky špatně zachované a rozlámané, dobře se však doplňující. Na líci hlava v pravo . . . . CONSTAN TIVSPF AVG. Na rubu probodá vojín kopím povalenou osobu: FEL(icitas) TEM(porum) REPARATIO a dole BSIS (Siscia) 17 mm. — 15. Valens (364—378). Líc: . . . ALE SPFAVG hlava v pravo. Rub: Vojín opřený o kopí a pravici skládající na postavu klečící mu u nohou. GLORIA ROmanoRUM. Dole TESC (Thessalonica) 15—17 mm. — 16. Týž. DNVALeN SPFAug; na rubu postava v levo, opis nečitelný jen dole SMNAS (Sacra moneta antiochensis) 18 mm. — 17. Gratianus (395—383). Penízek (11 mm) s jasnou hlavou. GRatIANUS PFAVG. Rub otřelý. — 18. Theodosius? (379—395). Penízek 10 mm velký. . . . . O . . . IVS PFAV. — Ostatních mincí nebylo možno určiti. Zajímavým jest pěkně zeleně patinovaný peníz s hlavou velmi hrubě provedenou. Na rubu korunovaná hlavička v pravo, před ní dvě tečky, a pod ní nejasný předmět. Opisy z hustě sestavených značek nečitelny (16 mm). Jestiť to patrně barbarské napodobení římské mince u čís. 11. popsané. (Ve sbírkách spisovatelových.) Čas. Ol. m. 1893 s. 162.

*) Dle sdělení prof. J. Klvaně. Mince uložena ve sbírkách c. k. čes. gymnasia v Uh. Hradišti.

**) Čas. Ol. m. 1887 s. 82., 84., 87.

U Předměstí pod silnicí Blatnickou v témž čase prozkoumal také Fr. Myklík několik hrobů. Tři byly v jedné čáře, každý od druhého 4 *m* vzdálený a čtvrtý stranou ležící. Popelnice slabě pálené byly mísami přikryty. V jedné nalezeno bronzové spínadlo a několik závitů z tenkého drátu, pak hliněný přeslének. V jiné byly tři železné kroužky, v poslední pak železná spona V pátém hrobu pod střepinami mohutné nádoby byla neporušená popelnička a v ní přeslen s kůstkami. Z jiných hrobů zachováno několik nádob a jedna bronzová ozdoba.

Na polích u býv. dvora „Bažantnice“ jsou mocné kulturní vrstvy a mimo jiné nezajištěné byly tam nalezeny zároveň i dvě římské mince měděné.*)

Pokračování této osady dlužno sledovati pod cukrovarem na panských pozemcích až téměř k Milokošti v pravo od silnice a železné dráhy. Mimo množství nádob a střepin, které — jak obyčejně — pohozeny byly, zachována pěkná sekerka bronzová italského tvaru (srv. poznámku o nálezu u Dolního Temenova) a zlomky pěkné situly bronzové.

Římské mince vyskytly se však teprve v Dörfli u Uh. Hradiště. Rolník Juřička vykopal v čís. 36 ve hloubce asi dvou metrů starou zeď, na níž ležely tři mince. Jedna z nich, aureus Traianův (98—117), dostala se do rukou F. Štanclovi, lékárníku v Uh. Hradišti.**)

Odtud nebylo posud na březích řeky až ku Chropíni nalezeno mincí římských — alespoň nálezy ty nikde nejsou poznamenány — a z nálezů bronzových znám jedině r. 1864 při stavbě dráhy u Hulína: ornamentovanou dýku, dva závitkové kruhy a velký nákrčník***) Zdá se, že od Hradiště — (snad

*) Obě jsou stejny. Líc: Hlava s přilbou v levo s opisem VRBS ROMA. Rub: Vlčice kojící dvě děti (Romula a Réma), nad ní dvě hvězdy a pod ní AQ (Aquileia) a na druhé SMAN (sancta moneta antiochensis). Majetek F. Fadrusa v Uh. Ostroze.

**) Líc: Hlava s opisem IMPCAES NER TRAIANO OP TIMO AVGGER-DAC. Rub: Vzpřímená postava v levé ruce kopí, pravice spočívá na hlavě menší postavy, po které leze čtvernožec. PPSPQRPMTRPCOSVI (Č. Ol. m. 1893 s. 68.) — *V Mařaticích* na trati „Praporec“ vyorán byl měděný peníz cís. Justiniana (527—565). Líc: Hlava s diadémem, po stranách DNIVSTINI ANVSPFAVG. Rub: Monogram p. Marie s křížem na vrchu, po stranách ANNO CON XIII. (Prům. 42 mm). Č. Ol. m. 1885 s. 46. — Sbírka pisatelova.

***) Uloženy ve Františkově museu v Brně.

teprve ve stoletích pozdějších) — uhnula se obchodní cesta do hor. Okolí Uherskohradišťské, na pravěké nálezy tak bohaté, poskytlo častěji už sice také římské mince — české gymnasium má jich větší počet — avšak nikdy nepátráno po místě nálezu ani jeho okolnostech. Ve směru naší cesty přišlo se teprv u Březnice pod Zlínem na bronzový penízek východořímský.*) Nápadnými jsou dva pěkné hromadné nálezy bronzových artefaktů. U Nedachlebic vykopali „na Kerchově“ nádobu s bronzovými srpy a sekerkami s tulejkou (typ uherský)**) a u Březolup vyoral tamější rolník jeden „na Šárovech“ velkou mísu hliněnou s pokrývkou a v ní 12 bronzových náramků a 8 jantarových perel.***)

Přes Zlín kolem Hradišťska Příluckého†) táhla se tato úplně pohodlná cesta Fryštákem — kde r. 1890 vyorán byl zlaťák císaře Valentiniana††) — k Holešovu (u Žeranovic vyzdvihli roku 1850 bronzový sklad: hrot na oštěp a obojky), k Bystřici pod hradiskem Svatohostýnským, k Hornímu Újezdu údolím Juhyně kolem hradiska Choryňského†††) k Lešné. Tam vykopali při opravování vodovodu na dvoře zámeckém bronzový peníz císaře Augusta.†*)

Když v letech 1850tých kopáno po starožitnostech na několika místech ve zříceninách hradu Starojičínského, byly mezi jiným též následující mince nalezeny: denar Hadrianův a 7 peněz měděných, na nichž lze čísti jednou Gallus (251 až 253), třikrát Constantinus a jednou Valens**†)

*) Rolník Mikel vyoral u vsi patinovaný penízek měděný (17 mm). Líc: Hlava s přilbou, za ní křížek a kolem: . ONSTANTINOPOL . . . (Constantinopolis). Na rubu genius s roztaženými křídly. Ráz IV. stol. (Č. Ol. m. 1894 s. 40). — Sbírka zpravodajova.

**) Mit. anth. Ges. 1884 s. 36.

***) Náramky byly vesměs ušlechtilou patinou pokryty a jsou typu Hallštattského; jeden z nich získal jsem pro své sbírky, jiný kus má tamější hostinský, Fr. Komárek; exemplář jeho jest úplně shodný s náramkem ve Wanklových „Bilder aus der mähr. Schweiz“ str. 405 (spodní) vyobrazeným.

†) Dosud neprozkoumaného.

††) Má ho ve svých sbírkách redaktor Fr. Kretz v Uh. Hradišti.

†††) Přikryl, Záhoří; na mapce jako pravěké poznamenáno.

*†) Čas. Ol. m. 1893 s. 65. Sbírka muz. spolku ve Val. Meziříčí.

**†) Čas. Ol. m. 1893 s. 70. Sbírka K. J. Mašky.

Na jižním svahu hradního kopce vykopána kostra s bronzovými náramky na rukou*) a poněkud níže „pod křížem" vyskytly se r. 1888 žárové hroby. Jest pravděpodobno, že středověký hrad postaven byl na místě praehistorického hradiska.**)

R. 1890 donesl prof. Maškovi kostelníkův syn dvě mince římské z mědi, rázu IV. století, s neznatelnými opisy; byly nalezeny na poli u Nového Jičína.***)

Pravděpodobno také, že se kupci přidržovali úzkostlivě řeky Moravy a přecházeli údolím řeky Bečvy do údolí Odry.†) Cesty tyto značí jenom zbytky pravěkých osad††); hned nad Přerovem jest Předmostí, kde zejména objeveno velmi bohaté pohřebiště typu Lužického pod Hradiskem†††); u Drahotuš a pod Ústeckým hradiskem přišlo se na bronzy,†*) jakož i u Mankovic na Odře.

* * *

Údolí Olšavy — Vlár.

Nemálo důležitým zdá se mi vždy údolí Olšavské a průsmyk Vlárský. Nálezy odtud jsou však dosud velmi vzácny a nebyla této krajině věnována náležitá pozornost.

Směrem od Uh. Hradiště jest u Veletin prvé naleziště pravěkých artefaktů. Mimo osadiště z doby neolithické objevil naddučitel J. Kučera také zbytky obydlí a pohřebiště z doby bronzové; ve vinohradech bylo vykopáno překrásné bronzové kopí a sekera s tulejkou. Ve vsi získal na poli vyoranou minci římskou z bronzu, silně otřenou, rázu II. století po Kristu.

Severozápadně od osady Hradšovic je náhorní rovina „Bolegradica"; na svahu západním táhne se dlouhý násyp již jen málo znatelný; při straně východní za to zachoval se v původní velikosti. Mimo něco střepin velmi starých vykopána tam

---

*) Mor. Orl. 1890 č. 52.

**) Mit. Cent. Com. 1889 s. 262.

***) Čas. Ol. m. 1893 s. 70.

†) Čas. Ol. m. 1892 s. 121.

††) Nález římských mincí u Chropíně není nijak zajištěn. (Čes. l. II. s. 690.) Rovněž nález mincí u Přerova (Čas. Ol. m. 1893).

†††) Čas. Ol. m. 1890 s. 55.

*†) Přikryl, Záhoří s. 12.

římská mince stříbrná s opisem IMP. C. POSTVMUS PF. AVG., jejíž rub jest úplně vyhlazen.*)

Pozoruhodna jsou dále místa „Val“ nad Bojkovicemi**) a t. zv. „Ordějovská sopka“.***) Obě jsou důležitá hradiska pravěká. „Val“ či „Starý Světlov“ je strmý kopec od ostatních hlubokými sedly oddělený a nesoucí kol svého temene pěkně zachovalý násyp podoby slabě ovalné v délce asi 600 kroků. Na jižním svahu tohoto hradiska vyoral jistý rolník ze Záhorovic mnoho mincí římských a řeckých (?), stříbrných i měděných; ale byly všechny zašantročeny.†) Později našel na onom poli ještě dva kusy F. Weiss, přednosta Záhorovské stanice; měděná se rozpadla a stříbrná je denar††) Traianův (98—137).

Šla-li dále obchodní cesta údolím Vlárským k Váhu či úzkým korytem Kratkovským†††) k Trenčínu, nelze na ten čas rozhodovati.

* * *

Pravý břeh Moravy.

Rovněž na pravém břehu Moravy lze stopovati cestu značenou římskými mincemi.

Jak už výše dotčeno, klade prof. Sedláček město Eburodunum do krajiny východně od Břeclavě, „kdež na mapách se nachází osada Týnec. Blízko osady této jest místo řečené Hradisko“. Ředitel Maška prozkoumal zbytky žároviště a objevil na

*) Majetek J. Kučery. (Čes. l. III. s. 557.)

**) Dle sdělení naduč. J. Kučery ve Veletinách má tajemník Bojkovský, p. S. Gloss, římskou minci stříbrnou u Bojkovic vykopanou a dr. Skrejšovský v Uh. Brodě Byzantskou minci v Brodě vykopanou.

***) Program českého gymnasia v Uh. Hradišti 1885.

†) Čas. Ol. m. 1888 s. 176.

††) Líc: Kolem hlavy IMP TRAIANUS AVG GER DAC IM . . . M (imperator Traianus, augustus, Germaniae, Daciae imperator, pontifex maximus); na rubu kolem obrněné postavy se štítem, pluhem (?) a kopím COS PP SPQR OptiMO PRINC (consul, pater patriae, senatus populusque romanus optimo principi), pod podstavcem DACAP (Dacia capta). 18 mm. (Čas. Ol. m. 1893 s. 68.) — Sbírka spisovatelova.

†††) Na „Nivě“ u St. Hrozenkova byl jantar nalezen už častěji. (Č. Ol. m. 1885 s. 141.)

východní straně obce pravěké vrstvy kulturní.*) Toť ostatně všechno; typických nálezů se do dnes nedostává.

Římské peníze objeveny teprve v Hodoníně. Před loni při stavbě škrobárny vykopáno mnoho římských mincí, rovněž pak r. 1893 z jara při stavbě u téže továrny. Do mých sbírek dostalo se jenom šest denarů t. zv. konsularních.**)

*) Mit. Cent. Com. 1890 s. 47.

**) Nejstarší z nich byl ražen r. 179 př. Kr. Líc: V perličkovém obvodku hlava v pravo s okřídlenou přílbou; v týle značka X (?). Rub: Dva v plné zbroji odění jezdcové s kopími vodorovně drženými v pravo v trysku. Nad přilbami po osmirohé hvězdě. (Oba dioskurové.) Dole pod předními nohami koní C·AV· (Cnaeus Calpurnius Pisa) pod rytinkou v linkách ROMA. Obvodek hladký. (19—21 mm.) — 2. Denar konsula Marca Junia Silana ražený r. 174 př. Kr. Líc: Hlava bohyně Romy s okřídlenou přilbou v pravo. Pod bradou X (denar). Rub: Dioskurové (zběžná nápodobenina překrásné rytiny denaru předešlého). Pod koňmi M· IVNI a pod čarou .OMA (Roma). Obvodek hladký (19 mm). — 3. Denar rodiny Domitia. Líc: Hlava bohyně Romy s přilbou v pravo. Přede tváří ROMA, v týle X. Rub: Čtverospřeží v pravo velmi hrubě ryté. Z vozu vykresleno jenom kolo a Victoria jen naznačena. Pod čarou CN · DOM . . (Cnaeus Domitius Ahenobarbus, konsul r. 144 př. Kr.) 19—21 mm. — 4. Denar 19 mm kolem zoubkovaný (serratus). Líc: V obvodku hlava s přilbou v pravo; od brady počíná opis řídkými zkratkami C M A L L E C · F X (Cajus Malleolus, Caji filius). Na rubu: Dvojspřeží v pravo. Na voze místo bohyně bojovník se štítem na levém rameni, vrhající pravicí kopí (Jupiter). Pod čarou L · LIC · CN · DOM. Denar tento ražen byl monelariem Cajem Malleolem r. 92 př. Kr. — 5. Quintus Antonius Balbus r. 82 př. Kr. Líc: V perlovém obvodku vousatá hlava s věncem vavřínovým v pravo, v týle S . C (senatus consulto). Rub: Čtverospřeží v pravo, kola vozu nevyražena; bohyně vznáší se nad ním s palmovou ratolestí v levici a věncem v pravé ruce. Pod nohami koní X, pod čarou Q. AT (ANT v monogramu) BAB . . (18 mm). — 6. Denar rodiny Sentia (kolem r. 15 př. Kr.) Líc: Hlava bohyně s přilbou v levo v perlovém obvodku. Rub: Primitivní čtverospřeží v pravo, pod čarou značky nerozluštitelné (19 mm). Barbarská nápodobenina.

Zajímavých těchto denarů konsularních národové v Germanii usedlí nejraději používali ve svých obchodních stycích s Římany. Píšeť Tacitus ve své Germanii (cap. 5.): „Nedali-li Germanům bohové z přízně či nepřízně zlata a stříbra, nemohu rozhodnouti. Také neodvažuji se tvrditi, že by v Germanii vůbec stříbrných a zlatých žil nebylo; neboť kdo to zkoumal? Ostatně . . . . . váží si Germané stříbrného nádobí, které jejich vyslancové a knížata darem obdrželi, sotva výše než hliněného. Jen obyvatelé pohraniční všímají si zlata a stříbra k vůli obchodu a přijímají také jisté druhy římských peněz, nejraději ony staré a dávno známé mince, s dvojspřežím ražené a zoubkované

Okolí Hodonské známo jest obrovskými nálezy bronzů i strusek svědčících o liteckých dílnách pravěkých.*)

Prelat Steinbach vzpomíná římských peněz z Vacenovic, Ullmann pak z Velehradu. Zajištěné nálezy z této krajiny jsou: ve Bzenci byla ve vinohradech vykopána r. 1894 bronzová mince cís. Vespasiana.**) Hôtelier Skála má zlatou římskou minci, již ve svém vinohradě vykopal měšťan Matěj Kudař. Dále znám jest peníz Constantinův ze Zlechova***) a osamocený od hradu Cimburka.†)

Další směr této cesty od Velehradu bude asi nejlépe hledati cestou určenou P. Fr. Přikrylem. Počíná u Spytinova, béře se kolem dvora Halenkovského k myslivně zvané „Na hradské“. Odtud viňe se po hřbetě horském nad údolím Halenkovským a dolinou Kudlovskou kolem pravěkého hradiska se svahem „Obranica“ zvaným, kolem důležitých pohřebišť na „Jestřabinách“ a „Tabarkách“ k hájovně taktéž „na Hradské“ zvané, a kolem Obory ku Kroměříži.††) U Vážan byla asi r. 1878 vyorána u Kroměřížské cesty měděná mince římská, ražená za císaře Marc Aurela.†††)

Od železniční stanice Kotojedské až po sladovnu Kroměřížskou táhne se na vyvýšeném břehu pravěké osadiště z doby bronzové. I kamenných nástrojů, bronzových seker s laloky, různých kroužků a jehlic, kostěných nástrojů, hliněných nádob, celých i rozbitých, přeslenů a závaží bylo vykopáno už veliké

denary. Také dávají přednost mincím stříbrným před zlatými, poněvadž ony ku koupi laciného a drobného zboží jsou příhodnějšími. Ti uvnitř země žijící zůstávají proti tomu při starém jednoduchém směňování.“

*) Brandl, Kniha pro každého Moravana s. 86.

**) V rukou stavitele Rydmana.

***) Český lid II. r. 688.

†) Otřelý bronzový peníz (32 mm) má na líci kolem ověnčené hlavy ANTONINVS AVG PIVS P P . . . .; rub zdoben postavou bohyně u oltáře obětující, z opisu zbylo jen SALVS . . . . (Čes. l. II. s. 689). — Sbírka J. B. Kniesa.

††) Čas. Ol. m. 1890 s. 17.

†††) Líc: Věnčená hlava IMP AVR ANTONINVS AVG. Rub volně poškozený nese bohyni s váhou v pravici a rohem hojnosti v levé ruce; kolem ní S a C, z opisu zbylo jen . . . . . ICO . . . . . . Celý peníz je lesklou zelenou patinou pokryt. (Čas. Ol. m. 1888 s. 85). — Sbírka J. Palliardiho.

množství. J. Slovák z Kroměříže vykopal tam velmi krásný kadlub pískovcový pro dva malé srpky.*)

Nad Kroměřížem pak jest rovněž tak důležité osadiště u vsi Hradiska. Hned za kostelem táhne se rovinná trať „Hroubí“ a „Hořenuše“, chráněná mohutným obloukovým náspem, 375 kroků dlouhým. Po obou stranách valu vykopáno bylo již množství starožitností z doby bronzové; pro nás zvláště jest důležita jantarová perla.**)

Do těchto míst kladl bych pravdě nejpodobněji Ptolemaeovo město Eburum.***)

Krajina položená severně od Kroměříže jest velmi bažinatá, četnými vodami prorytá a proto mnohdy neschůdná. Z té příčiny — míní Knies — ubírali se cestující po pravém břehu řeky Hané, který jest značně vyvýšen nad okolní rovinu. Nelze arciť najisto postaviti, kde kupci řečištěm Hané brodili; avšak velmi hojné nálezy římských mincí v tomto okolí nasvědčují, že močáloviskům těmto nebylo tak úzkostlivě vyhýbáno, zvláště, když všechna tato údolí až nápadně hustě už v nejdávnějším pravěku byla osazena.

Že místy těmito vedla od pradávna důležitá cesta obchodní, značí její jméno „Hradská“ od Halenkovic a pokračování její nad Ivaní ke Klopotovicím; v místech pak, kde Blata přetíná silnici vedoucí z Dubu do Prostějova nad Čertoryjí nedaleko kříže, byla část až ku Drahlovu později přeměněna v okresní silnici. U Drahlovského hliníku odbočuje opětně k severu kolem Blatce, Slavonína k Olomouci. Zajímavo jest, že okolní lid velmi dobře cestu tuto různí od okresní silnici nazývaje ji „Hradčicí“.†)

---

*) Část věcí těch uložena v mých sbírkách, něco v Brněn. muz. spolku. Stavitel Zajíček v Kroměříži má prý slušnou kollekci pravěkých těchto zbytků ze své cihelny. (Čas. Ol. m. 1887 s. 119, 1893 s. 27).

**) Struschka, Über einige (zumeist) praehistorische bei und in Kremsier gemachte Funde (Kroměříž 1884) s. 10.

***) Jak se jednotlivá mínění o umístění tohoto hradu rozcházejí, stůj zde: Dr. Wankel klade Eburum k dnešnímu Olomouci, P. Fr. Přikryl na hradisko u Předmostí (za Přerovem) na mapce Záhoří; Dr. Kříž domnívá se slyšeti v Eburum = Brno.

†) Čes. l. II. s. 692.

Celou tuto cestu provázejí četné předhistorické osady; vzpomínám jen popelnicového pohřebiště v cihelně Kojecké,*) osadiště v Uhřičicích, velmi zajímavé a mocné vrstvy kulturní z doby bronzové nad Hradeckým rybníkem u Tovačova,**) osadu i pohřebiště u Věrovan,***) Dubu, Tučap, Bolelouce, Čertoryje a Drahlova, kdež všude pouhým zakopnutím pravěké střepiny, uhlí a popel i drobné výrobky pravěkého průmyslu na světlo přicházejí. Velmi známa jsou naleziště Charvatská, Blatecká a Kožušanská.

Na severovýchodním konci osady Charvat jest hliník s mnohými jamami odpadkovými; v zahradě Mrázkově je značný kjökkenmöddinger sladkovodní; při silnici u sv. Jana nalezeny tyto předměty z doby Tènské: velmi zajímavý meč s bronzovou pochvou, několik překrásných náramků, pěkné ozdoby závěsné, bronzové kroužky, 8 částí bronzového pasu, 2 železné fibule a zlomky z jiných, bronzový náramek hrbolovitý, jevící nápadně přechod doby Hallštadtské do Tènské; mimo to množství střepin typu Lužického i vlnovkou zdobených.†)

U Blatce jest známé popelnicové pohřebiště s bronzovými milodary, a r. 1884 objeveny v hliníku Blateckém při silnici Tovačovské stopy pravěké osady z doby Tènské, záležející z jam asi 2 *m* hlubokých, vyplněných popelem, mazanicí, střepinami, přesleny, železnými a kostěnými nástroji.††)

V Kožušanech při „Hradčici" uhodili r. 1866, když stavěli Olomouckou pevnůstku čís. 10, na pohřebiště popelnicové. Návršíčko toto jest, dle zprávy Ženčákovy, obklopeno zbytkem valu z prsti nahozeného. Na „Vinohrádkách" vykopány r. 1887 dvě popelnice; v jedné z nich byly dva železné nože a tříhranný hrot.†††) Poblíž prokopává uč. Pecha pohřebiště popelnicové typu Lužického.*†)

*) Při stavbě dráhy do Kroměříže uhozeno na mnoho nádob a bronzů tam, kde první domek strážní stojí. Vše prý je ve Vídni. Dle sdělení naduč. J. Zikmunda v Říkovicích.

**) Čas. Ol. m. 1886 s. 128.

***) Čas. Ol. m. 1892 s. 68.

†) Srv. Čas. Ol. m. 1885 s. 150, 1886 s. 101, 1887 s. 98 a 129.

††) Čas. Ol. m. 1884 s. 171.

†††) Čas. Ol. m. 1888 s. 171.

*†) Čas. Ol. m. 1892 s. 28.

I mince římské hojně objeveny.

V Klenovicích vyorali na „Žlebech“ denar císaře Marc Aurela a na „Čtvrtích“ stříbrný peníz císaře Maxima (235 až 238)*). V Čelčicích vyhrabaly zase děti na trávníku u vsi pěkný denar císaře Domitiana.**)

V písku z řeky Moravy u Tovačova vybraném nalezena měděná mince císaře Maximiana (292—311),***) v Hrdibořicích vyorali z jara 1893 stříbrňák císaře Antonia Pia, ražený na jeho konsekraci.†)

Další nálezy římských mincí učiněny teprve v Olomouci. Mimo již s hora připomenuté vykopána byla r. 1864 na Blažejském náměstí lidská kost a při ní měděná mince††) Gallienova (260—268).

Od Olomouce vedla cesta dále k severu po břehu řeky Moravy a přecházela pravdě nejpodobněji u Králík a Mittelwalde v údolí Kladské Nisy. Skrbeňské hradisko, bohaté nálezy bronzův u Nákla, pohřebiště a zbytky osad pravěkých u Příkaz, Loštic a Mohelnice†††) jsou posledními průvodci. Poněkud stranou od řeky, na vyšinkách, zůstávají opět dva zajímavé nálezy římských mincí.

---

*) Denar první (17 mm) má kolem hlavy opis AVRELIVS CAESAR AVG PIIF. Rub nese bojovníka, který v levé ruce drží štít, pravou pak opírá se o kopí ostřím dolů obrácené s opisem TRPOT XIIII COSII (tribunitia potestate XIV, consul secundum). Druhý peníz je 20 mm v průměru a má na líci ověnčenou hlavu v pravo obrácenou: IMP MAXIMINVS PIVSAVG, na rubu bohyni s válečnými odznaky v rukou. Opis: FIDESMILITVM. (Čes. l. II. s. 692.) — Sbírka J. Kniesa.

**) Kolem ověnčené hlavy císařovy IMP CAES DOMIT AVG GERM PMTRP XIII (Imperator caesar Domitianus, augustus Germaniae, pontifex maximus, tribunitia potestate XIII); na rubu Minerva a IMP XXII COS XVI CENSPP (imperator XXII, consul XVI, censor, pater patriae) 19 mm. (Čas. Ol. m. 1893 s. 161.) — Sbírka pisatelova.

***) Líc: Kolem poprsí věncem zdobeného IMP G MAXIMIANVS PFAVG (Imperator Gallerius Maximianus, pius felix augustus). Na rubu: Mužská postava, kolem GenIOPOPVLi .... a dole SI .. (?) V průměru 24—28 mm (Čas. Ol. m. 1893 s. 164.) — Sbírka zpravodajova.

†) Denar (18 mm) za panování Marc Aurela ražený s podobou císaře Pia Antonina. Opis: DIVVS ANTONINVS. Na rubu hranice a CONSECRATIO kolem. (Čas. Ol. m. 1893 s. 162.) — Sbírka spisovatelova.

††) Mit. anth. Ges. 1873 s. 243.

†††) Náklo a Příkazy v Čas. Ol. m. 1889 s. 49., 1891 s. 47. — Loštice Čas. Ol. m. 1885 s. 60, 1886 s. 39; Mohelnice Mit. Cent. Com. 1863 s. 20.

V Těšeticích při vyhazování příkopu u silnice dělníci vykopali bronzové předměty, podobné nožům, jež zničili; poblíž toho místa bylo nalezeno 7 měděných penízků, velmi pěkně ražených a patinovaných.*)

V Cholině pak objeveny takové peníze hned na dvou místech. Za vesnicí ve dvorci zakládali školku a vykopali asi stopu hluboko v zemi 6 stříbrných penízků stlačených do černé hmoty (shnilé kůže)**)

Druhý nález vyskytl se, když se stavěla silnice od Litovle k Vilímovu, poblíž Choliny as 1 *m* v zemi. Peněz, stříbrných i měděných byly prý plné dvě kapsy. Stříbrné koupil žid, měděné rozdány „na památku“ po sousedech a povalovaly se u nich asi

---

*) Císař Constantin Velký zastoupen byl dvěma penízky, které svými ruby jen málo od sebe se liší. Na líci jednoho (20 mm) je kolem poprsí v levo obráceného nápis: IMP CONSTANTINVS PFAVG; na rubu kolem personifikovaného slunce SOLIINVICTO COMITI po bocích T F (temporum felicitas) a dole PARL (prima officina arelatentis). Na rubu druhé mince (18 mm) je SOLI IN VI CTOCOMITI a po stranách C S (claritas saeculi) a dole A S (?). Jiné dva peníze (20 mm) razil Licinius pater (307—323). Líc: IMP LICINIVS PFAVG kolem ověnčeného v pravo obráceného poprsí; oba jsou skoro stejny. Rovněž na rubu jsou rytinky s Constantinovými stejny, na obou čtu po stranách S F (saeculi felicitas) a dole na jednom AS, na druhém AQ (Aquileja). — Tři ostatní vypodobňují na líci poprsí císaře Licinia syna a jsou varianty jednoho a toho samého kolku Líc: IMPCVAL LICIN LICINIVS PFAVG (imperator caesar Valerius Licinii Licinius, pius felix augustus) kolem korunovaného poprsí. Na rubu IOVI CONSERVATORI muž opřený levou rukou o kopí pozdvihuje pravicí Victorii věnec mu podávající. U pravé nohy sokol (?), u levé mu sedí mužík v pravo s hlavou vzhůru obrácenou, nad ním $\frac{X}{III}$. Dole SMNA (sacra moneta narbonensis?) Druhý peníz liší se jen mnohem většími písmeny od předešlého. Třetí má dole SMAL. (sacra moneta alexandrina?) 20 mm. (Čas. Ol. m. 1893 s. 192.) — Sbírka zpravodajova.

**) Mně dostaly se do rukou jen dva. Denar (17 mm) Marc Aurela má kolem hlavy opis AVRELIVSCAESARAVGPMCII (augustus, pontifex. maximus, consul secundum); na rubu Minerva v pravo TRP . . III COSII. — Druhý denar (18 mm) ražen za Commoda (180—193). MCOMM'ANTPFEL' AVGBRIT (Marcus Commodus Antonius pius felix augustus Britaniae). Na rubu Minerva a kolem NOBILIT AVG PMTRP XII IMP VIII COSVPP (Nobilitas augustorum, pontifex maximus, tribunitia potestate XII, imperator VIII, consul V, pater patriae). Čas. Olom. m. 1893 s. 162.

2 léta. Pro mé sbírky získal jich O. Sekanina ještě 38 kusů, vesměs měděných; jsou patinovány, rzí silně poškozeny, tak že jenom několik bylo lze určiti.*) (Příště ostatek.)

Chrvatsko-hlaholské zlomky vlasteneckého muzea Olomouckého.

Napsal František Pastrnek.

(Pokračování 1.)

IV. O Kolь kras'nь ѐ(stь) čisti rod' sa s
sv(ě)tlostiju; ošte bo i besemrt'
(n)a ѐ(stь) pametь ego; ěko u boga zna
(nь)ѐ(stь) i ot č(lově)kь. 2. Egda nastoe ѐ(stь), slěd
(i)t'i i želěet'i; egda dovod
(i)t se, i v(ь) v(ě)ki oběnč(a)nь poběžda
(etь, neiskvr'nechь) brani mazda

---

*) Mince určené jsou: 1. Claudius (41—54) Kol hlavy IMPCLAV CIVSAVG; na rubu žena . . . . . SAVG (22 mm). — 2. Faustina (II) jun. FAVS tina AVgVSta kol hlavy (25 mm). — 3. Gallienus (260—268) GALlienVSAVG kolem poprsí s korunou. (Oválný 21—28 mm). — 4. Constantins Magnus . . . CONSTANTiNVSpFaug.; na rubu dvě postavy a glOriAEXErcitus. 3 ponízky stejné, 15 mm. — 5. Constans. . . . . . ANS AVG, na rubu dvě postavy a GLORIAAVG . . . — 6. Constantius . . . ANTIVS IVN . . . . . kol hlavy. Na rubu probodává vojín k zemi sraženou osobu. V poli S(?), legenda otřená (20 mm). — 7. Šest podobných mincí menších (16—18 mm) a tenších s opisy úplně otřenými; jen na jediném lze čísti . . . CONSTANtIVs . . . . — 8. Valens. Půl větší (14 mm) mince zaokrouhlené s opisem DNVAL . . . a na rubu podél osoby . . . REIPVBLICAE. — 9. Týž. D . . . . . NSPFAVG, na rubu genius v levo a kolem . . . . . ITAS REIPVBLI . . . (18 mm). — 10. Gratianus. DNGrATIANVSP . . . kolem poprsí. Rub rzí zalepený, jen dole SMA . . . — 11. Týž. DNGRATIANVS PF . . . , na rubu genius (?) v levo a SECVRITAS . . . . . — Ostatních 19 mincí nelze určiti. Jen dvě z nich mají ráz III. století, všecky ostatní pak jsou z doby Constantinovy až Valentovy.

Ojediněle v poli nalezen byl r. 1889 postříbřený peníz z mědi ražený cís. Aurelianem. Líc: Poprsí v obrnění se zubatou korunou na hlavě, IMPAVRELIANVSAVG. Rub: Císař s lukem v levici a šíp v pravé ruce drže klade levou nohu na vojína zpola již na zem kleslého. ORIENSAVG; v levém poli I(mperator) a dole XXI P. (Čas. Ol. m. 1893 s. 162.) — Sbírky spisovatelovy.

(nepobědima. 3. Mnogorod'no množьstvo)
(nečistivich' nebudetь)

Sloupec II.

polzno, izdanci ne dadetь kor
eni glboki, (ni osno)vu tvrdos(t)
an'nu uměstetь. 4. Ošte v (v)r(e)m(e) ni v ki
dachь prorastatь, ne krěpo ut
vrždena, ot vetra podvižet

IV. 1. Čtení našeho zlomku „čisti rodь sь světlostiju" („sa" = „sь", a druhé „s" omylem na druhém řádku se opětuje) přiléhá těsněji k latinskému: casta generatio cum claritate, nežli čtení v brev. z r. 1396 „rodь čisti sь světlostiju". V brev. Pasmanském (u Brčiće) je „rodь sь čisti sь světlostiju"; avšak „haec generatio" nedává zde žádného správného smyslu. Řecký tekst zní: *κρείσσων ἀτεκνία μετὰ ἀρετῆς.* — Forma „ošte", kterou má i brev. z r. 1396, je pamětihodna. Nyní tuším všeobecně se vyslovuje: jošte, jošt, još. V starosrbském slovníku Daničićově (I. 414) jsou doklady jediné z Miklosichových a Pucićových Památek srbských (*ω*šte, *ω*štь). Srovnej „ošte" fragm. s. Theclae, saec. XII. (Geitler, Die alb. u. slav. Schr.) — Místo „besemrtьna" očekávali bychom spíše „besamrtьna". Avšak i v brev. z r. 1396 čteme: bes'semr'tna. — Blíže k latinskému: et apud Deum . . et apud homines je čtení z brev. z r. 1396: u boga . . i u člověkь. — Časoslovo „slěditь" doplněno podle brev. z r. 1396, ačkoliv v tekstě latinském je: imitantur, čemuž by odpovídalo „slědetЬ (staroslov. slědętъ). Podobně i následující „želěetь" (též v brev. z r. 1396) protiv latin. desiderant. — „egda dovoditь se" („dovedet' se" v brev. z r. 1396) není správný překlad latinského cum se eduxerit (*ἀπελθοῦσαν*). — „Neiskvr'nechь" doplněno podle brev. z r. 1396. Podobné tvary zájmenné doloženy již z XIII. stol. Viz Daničić, Istor. obl. 192. — Naskrze nesprávný je překlad „mazda (mьzda v brev. z r. 1396) nepobědima" latinských slov: praemium vincens (*ἀγῶνα νικήσασα*). Slovanský tekst měl zníti asi: mьzdu pobědivь (staroslov. mьzdą pobědivъ anebo poběždь). — 3. Slovosled „mnogorodno množьstvo nečistivichь" uchyluje se poněkud od předlohy latinské: multigena autem impiorum multitudo (*πολύγονον δὲ ἀσεβῶν πλῆθος*). Mimo to slůvko „autem" nepřeloženo. — V brev. z r. 1396 je starší forma „polьzno". Taktéž „izdьn'ci" místo našeho „izdanci". Nom. sing. je izdanak = staroslov. * izdъnъkъ od slova dъno. — V lat. tekstě máme: et spuria vitulamina, což v obou hlah. tekstech přeloženo jediným slovem „izdьnьci". Náš zlomek má správný akkus. „koreni glboki", kdežto v brev. z r. 1396 čteme „koreni globoci" (sic), tedy nominativ, což není správné. — Slovosled „ni osnovu tvrdostan'nu" (tak i v brev. z r. 1396) proti lat. nec stabile firmamentum (*οὐδὲ ἀσφαλῆ βάσιν*). Přídavné „tvrdostanьnь" bylo by i starosl. * tvrъdostanьnъ. — 4. Celá první věta v našem zlomku tak pozměněna, že smysl úplně porušen. Správně v brev. z r. 1396: i ašte vь vrěme na kidachь prorastutь, lat. et si in ramis in tempore germi-

se, i ot velikosti vetra skore net se. 5. Skrušet bo kiti neiskon čane, i plodь ichь nepolznь i trp akь k'ědeniju, i k ničemuže podo bni . 6. S(i)n(o)ve nepr(a)v(ь)d(ь)nichь rodeštei se sv(ě)det(e)li sutь nepr(avь)di p(ravь)di pro tivni roditelemь va upraš eni svoemь. 7. Pr(a)v(ь)dnik' ubo, ašte se

---

naverint (*κἂν γὰρ ἐν κλάδοις πρὸς καιρὸν ἀναθάλῃ*). Slovo „kida“ = ramus (starosl. * kyda) není tuším jinak doloženo, nýbrž jen „kita“, jak se čte ve verši následujícím. Vzniklo snad jen omylem. — „utvrždena“ mechanicky podle lat. posita (sc. vitulamina); lépe v brev. z r. 1396: utvr'ždeni, vztahem na „izdanci“. — V brev. z r. 1396 ěteme obakrát starší „větra“. Po druhé bychom, podle lat. ventorum (*ἀνέμων*), očekávali množný počet: starosl. větrъ. Tak ale tento pád ve XIV. stol. chrvatsky nezněl. Protož bude „vetra“ („větra“) gen. p!ur. — „skorenet se“ na místo „iskorenet' se“ = eradicabuntur (*ἐκριζωθήσεται*). Že by se na místo „iskorijeniti“ říci mohlo též „skorijeniti“, dokladu nenacházím. Viz akad. Rječnik IV. 891 a násl. — 5. Na místo „skrušet bo“ (též v brev. z r. 1396) mělo by státi „skrušetь bo se“ confringentur (*κλασθήσονται*). Následující forma „ne iskončane“ vzata z lidové řeči, kdežto staroslov. tvar zachován v brev. z r. 1396: neiskon'čani. — Latinský plural: fructus illorum inutiles, et acerbi ad manducandum, et ad nihilum apti (*ὁ καρπὸς αὐτῶν ἄχρηστος, ἄωρος εἰς βρῶσιν καὶ εἰς οὐδὲν ἐπιτήδειος*) přeložen jednotným počtem „plodь ichь nepolznь i trpakь“, později však následuje přece množný počet „podobni“; a právě tak v brev. z r. 1396: nepolьznь i trьpьkь kь ědeniju . . . podobni. — 6. Začátek toho verše: ex iniquis enim somnis (*ἐκ γὰρ ἀνόμων ὕπνων*) v obou slov. tekstech vynechán. — Vztažná věta latinská „qui nascuntur“ pěkně přeložena participiem „rodeštei se“ (*τέκνα γεννώμενα*). — „svědeteli“ místo původního „svěděteli“, jak stojí v brev. z r. 1396. — „pravdi“ omylem napsáno dvakrát. — Přídavné „protivni“ (též v brev. z r. 1396) nesprávně na místo předložky: adversus parentes (*κατὰ γονέων*). — V brev. z r. 1396 původnější „vъ uprošeni“. — 7. „pravadьnikь“ brev. pasm. (Brčić.) — „ubo“ vynecháno v brev. pasm. (Brčić) a z r. 1396; lat. iustus autem (*δίκαιος δὲ*). — semr'tiju“ (ve všech třech tekstech) za původní * sъmrъtiją. — „ob'ět“ (všeobecně tak psáno) čti opět: objat (staroslov. obъjętъ). — Slova: in refrigerio erit (*ἐν ἀναπαύσει ἔσται*) nejstručněji přeložena v brev. z r. 1396: „v mirь v'selit'se“. Našemu opisovateli nebylo to patrně dosti zřetelné a proto dodal: „i v'pokoi“. V pasmanském brev. (Brčić) pak máme „v chladě budetь“, při čemž pomýšleno patrně na „frigus“. — 8. Na místo našeho „častna“ (též v brev. pasm.) zachováno v brev. z r. 1396 starší „čьstna“. — „ni čislomь dni čtena“ (tak i v brev. z r. 1396) neodpovídá lat. neque annorum numero computata (*οὐδὲ ἀριθμῷ ἐτῶν μεμέτρηται*). Očekávali bychom „čislomь lêtь“. Mechanickým vsutím toho slova vzniklo čtení brev. pasmanského: ne dьni lêtъ čislomь

mr'tiju ob'ět b(u)detь, v mir' i v' pokoi vselit se. 8. Starost b o častna è(stь), ne dlga, ni čislomь dni čtena. 9. Sědini bo sutь ra zumь č(lověčь)ski i bitie živ(o)ta nepro čna. 10. Ugodanь ê(stь) b(og)u vzljubleni i žive meju gr(ě)šniki prinos(ь)nь est'. 11. Vschištenъ è(stь), da ne zloboju izměn il se bil razumь ego, ili lastь da ne prelastitь d(u)še ego. 12. Urok b o taštini otnimajut blaga, i tv rdostanstvo pochoti prevrašt aetь umь bezlobni. 13. Skončanь v

---

čtena. — 9. „sidini" a „umь" v brev. pasm. — „bitie života nepročna" (omylem místo „neporočna", jak zachováno v brev. z r. 1396) není věrným překladem latinského: et aetas senectutis vita immaculata (*καὶ ἡλικία γήρως βίος ἀκηλίδωτος*). Správně v brev. pasm.: i vrěme starosti životь neporočni. — 10. „ugodan („ugodьn'" v brev. z r. 1396) estь („bě" v brev. pasm.) bogu vzljubleni" opèt není věrně přeloženo z latinského: placens Deo factus est dilectus (*εὐάρεστος τῷ θεῷ γενόμενος ἠγαπήθη*). — „meždju" brev. z r. 1396. — „meju grěšnici" pasm. brev. — „prinesenь" v brev. z r. 1396, „pristavlen bisi" (sic) v brev. pasm., lat. translatus est (*μετετέθη*). V našem zlomku nesprávné přídavné „prinosьnь". Ve všech pak tekstech „pri-" psáno na místo „prě-". Jelikož by to byl jediný podobný doklad pro „i" za „ě", můžeme předpokládati, že písař z nepochopení chtěl napsati „prinosьnь" „prinesenь", a nikoliv „prênosьnь". — 11. „vschištenь bě" v brev. pasm., lat. raptus est (*ἡρπάγη*). — „da ne zloboju izměnil se bi razumь („umь" v brev. pasm.) „ego" mají všechny tři slov. teksty, ačkoliv se latině čte: ne malitia mutaret intellectum eius (*μὴ κακία ἀλλάξῃ σύνεσιν αὐτοῦ*). — „lьstь" a „dušu" z brev. z r. 1396. — „i lastь", pouhé „ne" místo „da ne", konečně „prilastila bi" v brev. pasm. — 12. „tьštini" v brev. z r. 1396. — Nesprávně „otnimajutь (též v brev. z r. 1396), ačkoliv podmèt je „urokь": lat: fascinatio . . . obscurat (*βασκανία . ἀμαυροῖ*). — Místo „i tvrdostanstvo", též v brev. z r. 1396 čteme „i tvr'dostan'stvo", měl býti opak toho; neboť latině je: et inconstantia (*καὶ ῥεμβασμός*). „umь bezlobni" (sensum sine malitia) připomíná řecké *νοῦν ἄκακον*. „skon'čanь" a „isplьni" v brev. z roku 1396. — Jako v našem zlomku, tak i v brev. pasmanském čteme pouze „vrěmena", ačkoliv lat. tekst má: tempora multa (*χρόνους μακρούς*), a též v brev. z r. 1396 je „mnoga vrěmena". — 14. Správněji v brev. pasm. „ugodna bo bě": placita enim erat (*ἀρεστὴ γὰρ ἦν*); v brev. z r. 1396 omylem „ugodna bu", podle následujícího „b(og)u". — „bezakoniě" mají všechny tři slov. teksty, ačkoliv latině je množný počet: iniquitatum (avšak řecky sing. *πονηρίας*). — Na místo „videštei" (též v brev. z r. 1396)

kratcě, isplni vr(ě)m(e)na. 14. Ugodna bo ě(stь) b(og)u d(u)ša ego: i sego r(a)di posp ěši izvesti i ot srědi bez(a)k(o)nię: ljudi že videštei, i nerazumě (jušte vь utrobě tolika) 15. (Ěko m(i)l(o)stь b(o)žię, i m(i)l(o)srd)

Sloupec III.

e ě(stь) v s(ve)tichь ego, (i prizrěnie vь iz)(br)anichь ego. 16. Otsudit že pr(a)v(ь)dnichь pr(a)v(ь)dnikь mrtvi že žive nečist ivie, i junostь br'že skončana dlgota živ(o)ta nepr(a)v(ь)dna. 17. Uzret'

---

má býti pouze „videšte“: videntes (ἰδόντες), jako následující „nerazuměјušte“. — „vь utrobě“ : in praecordiis (ἐπὶ διανοίᾳ). — „tolika“ podle latinského: talia (τὸ τοιοῦτο). — 15. „vь svetichь“, ne jako v latinském: in sanctos, nýbrž spíše jako v řeckém: ἐν τοῖς ὁσίοις. Podobně i následující „vь izbranichь“: in electos, avšak ἐν τοῖς ἐκλεκτοῖς. Mimo to dlužno podotknouti, že v řeckém tekstě slova ἐν τοῖς ἐκλεκτοῖς stojí v první větě a ἐν τοῖς ὁσίοις v druhé; v latinském a v slovanských tekstech naopak. — 16. První věty tohoto verše naši slovanští spisovatelé nepochopili. Latině zní: condemnat autem justus mortuus vivos impios (κατακρινεῖ δὲ δίκαιος καμὼν τοὺς ζῶντας ἀσεβεῖς). Až na „mr'tvie“ na místo „mrьtvь (mrьtьvь)“ správný je překlad v brev. z r. 1396: osuditь že prav(ь)dnikь mr'tvie žive nečistivie. Pozoruhodno je, že se v Basilejském vydání Vulgaty z r. 1578 též čte: mortuos. Možná dost, že porušení smyslu pochází již z latinské předlohy. V našem zlomku jsou změny mnohem větší. — Podobným změnám podlehla i věta druhá. Latinský tekst zní: et juventus celerius consummata longam vitam injusti (καὶ νεότης τελεσθεῖσα ταχέως πολυετὲς γῆρας ἀδίκου), sc. condemnat. Nesprávné je tedy „dlgota života“ v našem zlomku, a „dlьgago života“ v brev. z r. 1396. Správně mělo býti buď „dlьgotu života“ anebo „dlьgь životь“. — 17. Podivná je změna „mrtvago“ na místo „mudrago“ (sapientis, σοφοῦ), jež správně zachováno v brev. z r. 1396. — Na místo „čto pomislit ot nego“ (tak i v brev. z r. 1396): quid cogitaverit de illo (τί ἐβουλεύσατο περὶ αὐτοῦ) očekávali bychom lokal s předložkou „o“: o nemь. Vazbu gen. s předložkou otъ na místo lok. s předl. o uvádí Miklosich, Vergl. Gr. IV, 555 a 671, jen jako slovinskou. Naše památky dokazují, že taková vazba byla i v staré čakavštině. — Jak vzniklo nedorozumění „po čto pomanka („pomьnka“ v brev. z r. 1396) ego gospodь“? V latinském tekstě čte se: quare munierit illum Dominus (εἰς τί ἠσφαλίσατο αὐτὸν ὁ κύριος). Buď tedy skutečně v latinské předloze bylo aneb slovanský překladatel nedobře četl místo „munierit“: „minuerit“. Slovo „manjkati, pomanjkati“ pochází od vlašského „mancare“. — V nynějším latinském tekstě následuje po „cogitaverit de illo“ podmět „Deus“; v řecké předloze toho slova není aniž v našich tekstech. Z toho plyne, že ani v latinské předloze našeho překladatele toho slova nebylo. —

bo kon(ь:сь mrtvago, i ne razumějut, čto pomislit ot nego i po čto pomanka ego g(ospod)ь. 18. 18. Uzretь bo nepr(a)v(ь)dn i (i po)chodajut': ot nich'že b(og)ь poruga et' se. 19. I b(u)dutь potomь padušt e bes časti, i v ponosь meju (mr't) (vimi v) vèki: ěko razbiet' e nadmenichь bez glasa, i podvižit' e ot dna, do vrcha pogibnutь . i plakati b udutь bezakoni grěchь svoichь.

V. 1. Tagda stanutь pr(a)v'dni va v ielicě tvrdostanstvě protivu těmь, iže stužiše e i i (sic)

---

18. Jako v našem zlomku, tak i v brev. z r. 1396 čteme „uzretь bo nepravьdni“, ačkoliv v latinském tekstě máme pouze: videbunt (videbunt enim ve vydání z r. 1578), *ὄψονται*. — Omylem tuším psáno v našem zlomku „pochodajutь“ místo správného „pochudajutь“, jak zachováno v brev. z r. 1396. V obou pak slov. tekstech není akkusativu „i“: lat. eum. Než i v řeckém máme pouhé: *ἐξουδενήσουσιν*. — Pozoruhodná jest opět vazba „ot nichь že bogъ porugaetь se“ (tak i v brev. z r. 1396): illos autem Dominus irridebit (*αὐτοὺς δὲ ὁ κύριος ἐκγελάσεται*). — „bez' čьsti“ v brev. z r. 1396. — „meždju“ v brev. z r. 1396. — „nadmenichь“ připsáno nad řádkem, touže rukou. Avšak vazba „razbietь e nadmenichь“ (tak i v brev. z r. 1396): disrumpet illos inflatos (*ῥήξει αὐτοὺς πρηνεῖς*) se neshoduje. Neshoda vznikla zajisté tím, že původní akkus. „nadъmeny“ zaměněn genitivem. — „bez glasa“ podle latinského sine voce; řecky *ἀφώνους*. — „ot dna“: a fundamentis (*ἐκ θεμελίων*). — „i do vr'cha“ v brev. z r. 1396: et usque ad supremum (*καὶ ἕως ἐσχάτου*). — Pozoruhodný je překlad latinského „desolabuntur“ (*χερσωθήσονται*) časoslovem „pogibnutь“, jež obyčejně znamená „zahynouti“. Snad původně jiné časoslovo zde stálo. Neboť následující slova utrpěla mnoho změn. Latinský tekst zní: et erunt gementes, et memoria illorum peribit. Pak následuje ještě celý verš 20: Venient in cogitatione peccatorum suorum timidi, et traducent illos ex adverso iniquitates ipsorum. Na místo celého toho odstavce máme v našem zlomku, a též i v brev. z r. 1396, jen jednu větu „i plakati budutь bezakoni grěchь svojichь“.

V. 1. „tьgda“, pak „vь velicě“ zachováno v brev. z r. 1396. — Řecký tekst má podmět v jednotném čísle: *τότε στήσεται . . . ὁ δίκαιος*, a následkem toho jsou i zájmena v čísle jednotném: *τῶν θλιψάντων αὐτὸν καὶ τῶν ἀθετούντων τοὺς πόνους αὐτοῦ*. Lat. překlad a s ním i slovanské teksty mají množné číslo: tunc stabunt justi. — V našem zlomku omylem psáno dvakrát „i“. — „otěše“ (tak i v brev. z r. 1396) dlužno čísti „otjaše“ (staroslov. otъjęšę). — 2. Na místo „videšte“, jež odpovídá staroslov. vidęšte, stojí psáno v brev. z r. 1396 „vidušte“ = českému vidouce. Srovnej vidući Marulić, Jud. III., 234. Podobně: vrući, gorući atd. (Daničić, Istor. obl. 367), jako v češtině: vroucí, horoucí.

iže otěše trudi ichь. 2. Videšte že
smetut se strachomь veliemь,
i diviti se vačnutь v pospě
šeni d(u)ch(o)v(ь)n(a)go sp(a)s(en)iě vzdišušte,
za tugu d(u)cha vzdichajušte. 3. Rek
utь v sebě, pokaěnie dějušte, i rek(u)t:
si sutь, eže někogda iměchomь v p
oruganie i va obrazь ponošeniě.
4. Mi že bezumni živ(o)tь ichь mněchomь
neiscělenь, i končinu ichь bes časti. (Příště ostatek.)

— V brev. z r. 1396 slova „strachomь veliemь“ vynecháno: timore horribili (φόβῳ δεινῷ). — „diviti se vъčnutь“ je výraz pro budoucí čas · mirabuntur (ἐκστήσονται), jako se česky poví: diviti se budou. Tak četli jsme již III, 13: iměti vъčnetь (habebit ἕξει), III, 18: ne iměti vъčnutь (non habebunt οὐχ ἕξουσιν), avšak i IV, 19: plakati budutь. — Konec tohoto verše a začátek následujícího zní latině: et mirabuntur in subitatione insperatae salutis, 3. dicentes intra se, poenitentiam agentes, et prae angustia spiritus gementes (καὶ ἐκστήσονται ἐπὶ τῷ παραδόξῳ τῆς σωτηρίας. 3. ἐροῦσιν ἑαυτοῖς μετανοοῦντες, καὶ διὰ στενοχωρίαν πνεύματος στενάζοντες). Překlad, jejž podává Brčić z misalu r. 1483, odchyluje se málo: v pospěšeni duchovnago spasenié, 3. glagoljušte v sebě, pokaěnie děješte, za tugi ducha vzdichajušte rekutь. Odchýlky jsou pouze dvě: „duchovnago“ za lat. insperatae, pak připojené ku konci „rekutь“. Čtení našeho zlomku shoduje se celkem s čtením v brev. z r. 1396, až na tyto rozličnosti: „za tugi“, „vzdichajušte“ vynecháno, „rekušte“ na místo prvního „rekutь“. Starší slov. tekst, jenž platil v XIV. stol., měl tedy, jak viděti z našeho zlomku a shodného s ním celkem brev. z r. 1396, značné proměny, mezi nimiž přeložení slov „za tuga (tugi) ducha vzdichajušte“ před „rekutь v sebě, pokaěnie děješte“, nejvíce vyniká. Tekst našeho zlomku bude tuším nejstarší, jediné slovy „vzdišušte“ a posledním „rekutь“ rozšířen. První „rekutь“ odpovídá výborně řeckému ἐροῦσιν a lat. dicent, jak variant v bibli z r. 1578 dokazuje. Toto čtení sloužilo za základ pro misál z r. 1483, jak dosvědčuje „duchovnago“ a připojené „rekutь“. Adjektivum „duchovnago“ vzniklo nejspíše nějakým mylným čtením „spiritualis“ na místo „insperatae“. — Na místo našeho „eže“ (quos), jež zachoval i misál z r. 1483, čte se v brev. z r. 1396 „iže“. Řecký tekst má jednotné číslo. — „vъ obrazь“ v brev. z r 1396 a mis. z r. 1483. — 4. „mi že bezumni“ („mi bezumni“ v mis. z r. 1483) podle lat. nos insensati (řecky οἱ ἄφρονες); v brev. z r. 1396 odchýlně: „mi že mněchomь bezumьn’ život . . “. — Všechny tři slov. teksty mají přídavné „neiscělьnь“ (tak v brev. z r. 1396, v našem zlomku „neiscělenь“, v mis. z r. 1483 „neiscělanь“). Slovanský překladatel patrně četl: insanam, sc. vitam. Avšak ve skutečnosti stojí tam: insaniam (μανίαν). — „Konьcь“ v brev. z r. 1396, kdežto v mis. z r. 1483, jako v našem zlomku, psáno „končinu“. — „bez’ čьsti“ zachováno v brev. z r. 1396; v mis. z r. 1483, jak v našem zlomku, „bes časti“. Překlad podle lat. sine honore (ἄτιμον).

Rozletité kapitoly ze starého místopisu a dějin rodův.

Sestavuje August Sedláček.

(Pokračování 10.)

19. Vladyky z Třeště a z Hrádku.

Na Moravě byl trojí erb střely. Jednoduchou střelu měli vladyky z Třeště a jich potomci; celkem jich bylo málo a proto erbovní toto znamení mnohem méně bylo zastoupeno než v Čechách. Zavinutou střelu měli pp. z Benešova, z Kravař a jich příbuzenstvo. Konečně měli páni ze Švábenic čtyři střely v jedno znamení spojené.

Třešť byla roku 1337 v držení Voka z Třeště, jehož erbem byly tři makovice. Po něm se tu zakoupil Zaviše erbu střely, který se pak z Třeště psal. R. 1350 obdržel na něm Štěpán z Březnice 1500 hřiven stříbra, které mu byly sněmem panským přisouzeny a tak se stalo že o Třešt přišel. R. 1358 prodal zboží své v Divicích (DB) a t. r. vyskytuje se jako mocný opravce při smlouvě, která se stala mezi pány z Landšteina a Keruší z Lomnice (T.).

Nedlouho potom nacházíme rod ten v držení Hrádku u Nové Říše, kdež se před tím již dva rodové byli vystřídali. Tu seděl v letech 1349—1353 Matěj z Hrádku neznámého rodu, jenž zapsal hrad Hrádek a vsi Nakvasov a Ocetkovice manželce své Anně (1353). Po něm drželi Hrádek Smil z Hrádku se sestrou Evou a prodali jej r. 1356 markrabí Janovi. Přes to nazýval se ještě r. 1379 z Hrádku, an přivěsil tehda svou pečeť k listu, jímž Dětoch z Olbramic prodává ves Rosičku klášteru Říšskému. (Na pečeti znamení střely.) Smilovým bratrem byl snad Beneš z Hrádku, který koupil r. 1358 Panenskou Rosičku a statek svůj tudíž manželce Elišce zapsal. R. 1367 sice prodal nějaké dědictví v Rosičce, ale přes to zůstala Anna druhá manželka v držení svého věna. R. 1379 byl již Beneš mrtev zůstaviv syna Janka z Rosičky, s kterým se máti jeho v příčině věna svého spolčila. A poněvadž se k roku 1378 dočítáme, že Smil z Vilemovic prodal dvůr v Rosičce synovci svému Janovi, domnívati se lze, že Smil tento jest týž, jako Smil z Hrádku svrchu psaný a že se dostal v držení vsi Vile-

novic neb Velimovic v Čechách (u Chýnova), jichž vladycký rod také střelu na štítě nosíval. K tomu i to doložiti dlužno, že dvůr v Rosičce prodával Jan ze Strakonic, který též erbem střely pečetil (T.). Poslední, který na Moravé téhož znamení erbovního užíval, byl roku 1417 Mikuláš farář Želetavský (H.). Vyskytuje se kromě toho ještě znamení kluku čili střely s tupým koncem. Takovým znamením pečetili r. 1374 Jan a Smil z Rozčitek odjinud z Rosic, Ješek z Pavlovic odjinud z Nečic, roku 1380 Jakub z Trenčína, Janeček z Pavlovic odjinud z Věžek a Mikeš z Chrudichromě (T.).

20. Vladyky z Martinic.

V Čechách byl slavný rod pánův z Martinic, jichž erbem byla dvě lekna a kteří byli stejného původu s pány z Kounic, kteří usedlí byli na Moravě. Kromě nich připomínají se i v Čechách i na Moravě rodové, kteří se z Martinic psali, avšak s předešlými pány nic společného neměli. Moravský rod, který se tak psal, prvotně se ani z Martinic nejmenovali, nýbrž z Ostrova. Snad seděli na Ostrově východně od Rajce. Tu byl r. 1349 Albert z Ostrova, jenž nějaké dědiny tu a ve vsi Ochozi manželce své Aluši dskami zemskými odevzdal. Možná, že on byl předkem potomních Martinických, v jichž rodu se jméno Albert opakuje. Oldřich z Ostrova, jenž r. 1378 Martinice někdy ves u Želetavy koupil a na nich Kunce manželce věnoval, nosil na štítě svém orlici. Zemřel před r. 1386. Kromě dcery Anny (vdané za Bartoše z Markvartic a r. 1413 vdovu) zůstavil syny Jindřicha a Alberta; avšak vedle těchto vyskytuje se také Oldřich z Martinic, jehož pokládati lze též za syna Oldřichova, snad z dřívějšího manželství, poněvadž ostatní dva jmenuje Kunka svými syny. Jindřich připomíná se v letech 1386—1418 a zůstavil z manželky své Anny dceru Dorotu (z Vrbovce), která po otci zdědila ves Palovice (roku 1415 koupenou) a ji r. 1437 prodala. Bratr jeho Albert koupil r. 1406 ves Pavlov, na níž Kláře z Horního Pole manželce své věnoval, ale prodal tuto ves zase r. 1408 pánům z Hradce (D. B. arch č. VI 455), před r. 1412 koupil Budějovičky (Lib. cit. II. 248) a r. 1415 polovici Stoješic dvoru a ves Suchou, na kteroužto r. 1418 věno manželky své z Pavlova převedl. Věno to držela Klára ještě r. 1446, přijavši Lidmilu dceru na spolek

a tato se zase v příčině Suché s mužem svým Ondřejem spolčila (D. B.). Roku 1464 poháněla do soudu panského Mikuláše Maršova syna z Maršovic, viníc jej, že neprávem drží Martinice a dvůr pustý Stoješice (u Želetavy) (Lib. cit. IV 126.).

Oldřich z Martinic byl ženat r. 1407 s nějakou Kateřinou (Lib. cit. II 99) a koupil roku 1415 ves Příluk, po níž také se psával z Příluku; avšak do roku 1421 se o ni soudil s Kyzlou z Cidliny (D. B. lib. cit. II 299, 354, III 30, 75). Roku 1444 prodal Janek z Martinic (také erb orlice) zboží své Martinice s dvorem v Stojšicích, rybník Krasonický „a ten pahorek k Říši jedúc“ panoši Hojkovi z Hodic (M.). Vklad téhož zboží vykonali roku 1447 Jan a Záviše z Martinic. Čí byli synové, není doloženo, jakož i nic známo není o jich potomstvu.

Erbu orlice byli též vladyky z Kojetic nosíce za klénot klobouk železný a na něm předmět, kterýž nelze rozeznati (jako pařez), jak viděti na listu jednom na Hradisku. K rodu tomu patřil Štědron z Kojetic, jenž držel část vsi Kojetic u Jemnice a r. 1365 manželce své Kateřině na Kojeticích a Lhotici věnoval. Tato Kateřina měla r. 1377 dítky, s nimiž se v příčině věna svého spolčila. (DB.) Nejznamenitějším z rodu tohoto byl Přech z Kojetic, jenž pomáhal r. 1399 pánům Hradeckým, když s knížaty Rakouskými válčili (V). Od Jodoka markrabě obdržel (1406) dskami zemskými hrad Nový Hrádek pod Vranovem, na nějž ihned strýce své Lipolta a Štědroně a Jindřicha sestřence na spolek přijal. Tehdá obdržel od Jodoka také hrad Šimberk, na němž ihned manželce Kateřině věnoval, (DB) a asi v ty časy zastavil mu Jindřich Zajimáč z Kunštátu hrad Holoubek. Ten měl podle nějakých smluv postoupiti Martinovi z Radotic; ale že tak neučinil, měl proto s ním půtku a nechal se dobývati na Holoubku. Nález soudu panského po půhonu učiněný (1407) zněl v ten rozum, aby Holoubku postoupil (Lib. cit. II 64, 100, 196.) Po smrti první manželky pojal roku 1415 druhou manželku Annu, jíž na Šimberce věnoval. Za válek husitských zemřel. Měl dvě sestry. Jedna vdána za vladyka z Lančova, druhá měla vladyku z Borečkovic (D.B.). Dotčený Lipolt anebo jiný téhož jména žil r. 1415, kdež Anně z Bítova manželce své na Kojeticích věnoval. Co se s nemalým jměním Přechovým dálo, není nám známo. Štědron z Ko-

jetic táhl se r. 1453 na Hrádek, který držel Osvald Eizinger (Lib. cit. III 93) a prodal v ty časy i Kojetice a Lhotici. (D. B). Když pak se usadil potom v Hořenicích, měl při s Annou z Bítova, kteréž na věně jejím ubližoval (Lib. cit. III 199).

Po sousedních Bačkovicích psala se větev rodu tohoto, jež se jen klénotem (cimbuřím) lišila. Adam z Lovčovic koupil r. 1415 Bačkovice a r. 1430 Pulice. Manželka jeho byla Dorota z Zahlinic. Nástupce jeho Jan z Bačkovic držel Pulice ok. r. 1461 (Arch Kroměř.). Hynek z Bačkovic přip. se v l. 1477—1488 jsa jako svědek obžalován, aby pečeť svou k listům přivěsil (V. a Krom.) a žil ještě r. 1492. Adam z Bačkovic (1498—1518) byl výborný hospodář, jenž drahně dědin skoupil. Ty dcera(?) jeho Anna v l. 1522—1527 prodala. Manželem jejím byl Vilém Kuna z Kunštátu. (Hledej u Volného III 131, 480.)

Ještě i třeba to připomenouti, že na Moravě usadil se Albrecht z Kurvic (z Kurovic?), jehož erbem byl zlatý štít a na něm orlice modrá s červeným jazykem, pružinou a pazoury téže barvy. (Conrad von Gruenenberg, Wappenbuch.) Připomíná se poprvé r. 1390 (Cod. d. Mor. XI 539), r. 1397 pak se vyskytuje mezi věřiteli krále Václava a Jana Zhořelského. (Arch. svatováclavský.) R. 1412 seděl na hradě Úsově, kterýž mu markrabě Jošt zastavil, s manželkou svou Kateřinou Pluhovnou. (Lib. cit. II 396, 404.) K tomu získal r. 1413 hrad Rabštein (T) a poněvadž za doby svaru kostnického králi Zikmundovi proti Bedřichovi Tyrolskému platně sloužil, dal mu týž král jako dědic království Úsov v léno a potvrdil mu Rabštein. (Reg. císařská.) Manský tento list svědčil i strýci jeho Otovi, jenž seděl roku 1416 na Úsově. (Arch. č. VII 572, tu chybně jmenován bratrem.) (Příště dále.)

Na severovýchodní Moravě.

Volné kapitoly z potulek geologických a petrografických

podává prof. Jos. Klvaňa.

(Pokračování 1.)

V. Sopečné horniny na severovýchodní Moravě.

Vyhlídka, jaká se nám naskytá zpod lesíka černajícího se nad Hodslavským tojtstvím, patří věru k nejlíbeznějším, co jich tu vůkol Já alespoň byl bych tu za krásných dnů

prázdninových vyseděl celé hodiny, kdyby mne četné lomy okolní tak příliš k sobě nebyly sváděly.

Údolí, do něhož tu k východu hledíme a jímž vinou se nověji koleje dráhy Bilsko-Kojetínské, je malebné jako divadelní krajina. Jako kulisy vystupují a postupují z prava i z leva modravě zelené hřbety hor, uzavírající pohled velkolepým pozadím. V levo zvedá se přes Mořkovský vršek zajímavá skupina Holiváka, Tannenberka a Waschberka mezi Ženklavou a Žilinou, dále za Mořkovem, tam kde bělí se kostelík Veřovský, kupí se Štramberčík a na 600 *m* vysoká „Pekla". Pravé křídlo tvoří řada vrchů výš a výš se pnoucích a úplně zalesněných, o nichž již jsme se zmínili. Jmenují se Trojačka, Kušín, Krátká, Dlouhá a Velký Javorník, imposantní svojí zvonovitou kopulí. Obě křídla spojuje v pozadí táhlý, zdánlivě dvouvrcholý velikán Ondřejník a strmý hrot Lysé, která tu je nejvyšším bodem vůbec (1325 *m*). Ze skupiny Radhošťské z místečka tohoto málo viděti, neboť jest kryta Javorníkem. Jak velkolepé je pozadí obrázku tohoto, tak milé jest i popředí: dlouhý pruh domků Hodslavských až za kulatý a zděný zdejší větřák. Zpříma u našich nohou, hle, památný dřevěný kostelík katolický, který již od svých českobratrských začátků mnoho proměn zažil a hned vedle něho k severu nízká chaloupka, nepatrná a přece tak slavná: rodný domek Palackého.

O třikrát požehnaná chýžko, z níž vyšel do světa duch, který tolik světla a tolik záře rozlil po národě našem! Vzpomínám na tebe s radostí, vzpomínám s radostí na Hodslavice, vzpomínám na všechny, kdo měli ať přátelské ať příbuzenské vztahy k našemu historiografu Palackému. Bylť jich za mého pobytu ještě mnoho, kteří znali Palackého, ba několik, kteří i s otcem jeho, učitelem Hodslavským, osobně se stýkávali.

Klid a mír jest nyní nad krajinou. Ale nebývalo tak za dob pradávných. Byly doby, kdy celé okolí otřásalo se zemětřesením nejprudším, a kdy z okolních vrchů stékaly do té hrůzy žhavé proudy roztopených hornin; stojímeť na návrší zvaném „zadním kopcem" a asi 436 *m* vysokém na území sopečném, na kraji sopky z doby křídové.

Ano v době křídové a sice na rozhraní, jak podrobným studiem zjištěno mezi usazováním se vrstev Veřovských a Godulských, o nichž již dříve byla řeč, otevřela se tu země, a

sta a sta sopečných jícnů počínajíc od Milotic u Hranic, přes severovýchodní Moravu, Těšínské Slezsko až k Andrychovu Haličskému, chrlilo tu velké spousty roztaveného kamení.

Sta a sta bylo sopek*) a nejvíce jich i největších stěsnáno jest v okolí Hodslavic. Proudy láv jejich, nynějším ovšem nepodobných na mnoho kilometrů dlouhé tvoří tu celé hřbety, ačkoliv všude jinde vystupují jen jako skromná, nepatrně rozměrná místa, uprostřed vrstev sousedních.

Ale sopečné kamení zdejší není rázu jednostejného. Místy je šedé s různými odstíny do modrava a zelenava, jinde je černé, někde pak pěkně strakaté. Někdy je jemnozrnné, jinde drobnozrnné a dokonce i hrubozrnné.

Za starších dob, kdy nebyl znám spůsob nynějšího drobnohledného zkoumání hornin složených, při němž do průhledna**) vybroušený teninký lístek horniny drobnohledem a polarisačním přístrojem se prohlíží, kdy tedy nebylo lze vnitřní povahu naprosto bezpečně určiti, bylo těžko říci, jaké ve zdejším kraji badatel má před sebou sopečné horniny a proto dávána jim nejrozmanitější jména (diabasy, diority, syenity a t. d.). Hohenegger, nám již z dřívějších statí známý badatel v geologii Karpat Moravsko-Slezských, nazval je poprvé tešinitem po Těšínu, kde je nejprve pozoroval a kde také četně se vyskytují. Ale Tschermák, proslavený petrograf Vídeňský a rodák Novo-Jičínský, který horniny ty hlavně v letech sedesátých bedlivě prohlížel, rozlišil je již na dvé charakteristických hornin a sice na pestré tešinity, které mají v bílé nebo červenavé (z analcimu, natrolithu a calcitu složené) základní hmotě černé sloupečky jinorázu často i více než 5 *cm* dlouhé a menší krystalky augitu, čímž právě pestrota je podmíněna. (Ta zavinila připočítávání tešinitů k syenitům.) Druhá část hornin jest nápadně černá a obsahuje mnoho olivinu. Jsouc velice podobna čediči, liší se od něho nedostatkem živcův a množstvím olivinu a ovšem i stářím. Čedič jest totiž hornina třetihor mladších, tato pak hornina pochází z kří-

*) Ovšem sopky ty odchylny byly poněkud od nynějších, neboť tu proudila jen z jícnů a otvorů, místy i z trhlin těstovitě tekutá hmota roztaveného kamení, a o vyvrhování kusů nebylo řeči.

**) Každá i sebe černější hornina stává se v teninkém výbrusu více méně průhlednou. Jenom několik černých hornin sklovitých a horniny zemité nelze do průhledna vybrousiti.

dové doby. Pro množství olivinu (v němž mnoho hořčíku jest obsaženo) nazval Tschermák horninu tu pikritem (pikros jest řecky „hořký“). K těmto dvěma druhům druží se konečně třetí, teprv tuším Rohrbachem odlišovaný, jemuž patří kamení šedomodré nebo šedozelené, drobnozrnné, které hlavně v okolí Hodslavic, Bludovic a Žiliny i Životic vystupuje a pro svou tuhost i přístupnost na štěrk čile se láme. Zevně podobá se dioritům nebo diabasům, složením vnitřním pak, ze zelených zvětranin augitu (částečně i amfibolu) a ze živců trojklonných pozůstávajíc, blíží se více diabasům.

Nejrázovitější tešinit, či jak v době novější po německém spůsobu se píše tešenit, z celé Moravy najdeme kolem malebného „Čertáku“ čili „Čertova mlýna“ svvých. od Kojatína. Okolí tohoto oblíbeného výletního místa Novo-Jičínského celé je poseto pestrým kamením tešenitovým, které skládá i celý hřbet na severovýchod k Bludovicím se táhnoucí. Menší partie tešenitu vyskytují se roztroušeny v celém okrsku sopečném na Moravě. Horniny neužívá se ani na štěrk ani na stavební kámen, ale za to poskytuje, větrajíc, hrubozrnnou suť pískovou, která smíšena s vápnem dává výbornou maltu. Obrovský lom na písek takový jest ve žlebu od Bludovic k Čertáku. Také při severním konci Žiliny dobývá se písek z tešenitu. Pikrit, jejž po černé jeho barvě snadno poznáme, slouží místy také za štěrk, jsa dosti tvrdý a tuhý. Typické vzory poskytují lomy u Palačova, na Hončově hoře u Příbora, na Peklách a j. v. Pikrit vůbec je v krajině na nejvíce místech. V okolí Hodslavic jsou všechny druhy sobě velmi blízko. Celkem je na severovýchodní Moravě vyvřelých míst asi 80. Uvedeme je podle rozlohy geografické od jihozápadu k jihovýchodu alespoň v nejdůležitějších komplexech:

Nejzápadnější místo a zároveň nejjižnější jest mezi Zámrskem a Kelčí. Toto a jiné u Nemetic a na Stráži u Choryně jsou jediná na levém břehu Bečvy dosud známá místa eruptivná. Na pravém zdaleka jest nápadný lom nad Miloticemi, ale teprv u Příluku začínají sopečné zbytky hustěji se objevovati. A tu se táhnou ke Mčenovicím, Vysoké, Jasenici, Perné a spojují se na Pohořilci, Petřkovské hoře v největší sopečný komplex, který se nalézá po celém severu Karpat v okrsku tešenitů a pikritů. Zasahujeť komplex ten dále na Stránskou horu a překročiv údolíčko potůčka od Čertáku k Hodslavicím tekoucího dosti-

huje břehů Zerzávky. Na západě od shluku toho, jehož témě jest na Petřkovské hůře 615 *m* vys., jsou ojedinělé partie u Palačova, nad Jičinou u Janovic, záp. od Vlčnova, na severu t. zv. španělské kaple při Nov. Jičíně a na Kriegshüblu u Šenova.

Velice úzce souvisí s tímto velkým shlukem rovněž dosti značné masy sopečné na východ a sice t. zv. Zadní a Přední kopec západně a nízké návrší východně od Hodslavic a pak celý hřbet od Mořkova až k Jičínu. S tímto souvisí zase shluk, jehož nejvyšší body jsou Waschberg, Tannenberg a Holivák mezi Ženklavou a Žilinou. Body ty možno zrovna tak jako Pohořilec, Petřkovskou, Stránskou a Kojatínskou horu, Zadní a Prostřední kopec, Holečky a návrší západně od Žiliny pokládati za větší sopečná centra, za větší sopky, od nichž hlavně ovšem na Waschberku, Tannenberku a Holiváku, zcela dobře lze stopovati proudy vyvřelých hmot, táhnoucí se do poloh nižších po spůsobu dnešních proudů lávových.

Všude jinde, na celém širém prostranství těchto hornin sopečných, přes Těšínsko až do Haliče, vystupují horniny ty v menších ostrůvcích, což ovšem vysvětliti možno i tím, že všude jinde jsou pokryty horninami mladšími. Ale tu na Hodslavsko-Ženklavsku patrně kamení vyvřelé, buď převraty nápotomními nejlépe zbaveno bylo nadložných vrstev mladších hlavně třetihorních anebo nebylo jimi snad vůbec v té míře pokryto, jako další místa sopečná na východ.

Jiné pěkné, ale menší skupinky sopečných hornin jsou východně od Mořkova, sev. (Štramberčík) a jižně u Veřovic, severozápadně od Bordovic poměrně velké a značně vysoké návrší Pekla (603), vršíčky východně od sev. konce Ženklavského (Höllenried), východní návrší od Lichnova, malé místečko při kapli sv. Marka již od Frenštátu, zajímavé shluky v řečišti Tichavského potoka v osadě Tiché i v severních a jižních částech při silnici, návrší Tábor západně od Kozlovic, návrší západně od Lhotky nedaleko cesty, západně a východně od Metylovic a nejdále od všech ostatních na návrší mezi Čeladnou a Ostravicí.

Druhé pásmo míst, severnější, možno stopovati na návrších Krmelínských (sv. od Krmelína) v okolí Antošova a Borošína u Brušperku, v návrší severně od Staříče, na Sovinci u Fryčovic a pod kostelem Fryčovským, na Hončově hoře a

severnější Kamenné hůrce (Steingüblu) sev. od Příbora (tu je kamení velice čediči podobné a obsahuje tak jako v Palackého lomu sev. při Hodslavicích pěkné a velké klamotvary olivinové), na návrší „Šibeňák" západně od Příbora, v celém hřbetě pod Prchalovem, v t. zv. Pekliskách již. od Dědičných Sedlnic, pod Libhoštským kostelem, sv. ch. od Rybého a na t. zv. Hexenhüblu u Kunwaldu. V okolí Jičína (Lahmberg) připojuje se severní toto pásmo k jižnímu. Pohlédneme-li na rozšíření sop. hornin podobných na Těšínsku a Fryštácku ve Slezsku, poznáme snadno, že obě pásma moravská jen zdánlivě oddělena jsou a že zajisté pod vrstvami je oddělujícími ukryto jest ještě mnoho míst sopečných.

Jen k vůli úplnosti obrazu budiž podotknuto, že horniny ty na Slezsku vystupují v menších sice, ale snad ještě hojnějších partiích než na Moravě a připojují se hlavně k severnímu pruhu našemu. Táhnou se od Paskova přes Sedliště ke Grodišti a Těrličku, Kocobenci, Marklovicím, Kalembicím, Zamarsku, Ogrodzoni, Skočovu, Grodzieci, Bilsku a severových. od Bialé končí, vystupujíce zase až jihovýchodně od Andrychova a u Innwaldu na 4 až pěti místech poblíž a vedle skal útvaru Jurského. To jsou pak poslední nejvýchodnější známá křídová místa eruptivní.

Sopečné horniny ty na severozápadním svahu Karpat tak četně vystupující byly již mnohými badateli a sice jména světového prohlíženy i podrobněji studovány. Prvý seznal je Alb. Heinrich, i pro Moravu později důležitý, u Bogušovic na Těšínsku roku 1821 a popsal je jako diority, později zabývali se jimi i Oeynhausen (1822), Lill v. Lilienbach, A. Boué a Keferstein (1823—1830), Zeuschner (1834) a Pusch (1836). Jasnosti nabývala ale otázka hornin těch teprv od počátku bádání Hoheneggerových (1851), který horniny četným učencům dodával, a týkala se nejen podstaty jejich minerální, než i jejich stáří.

Co do podstaty minerálné určeny postupně za hypersthenit (Blum), pak zase za diorit, diabas, afanit (Hochstetter). R. 1861 nazval je Hohenegger tešenity a pouze horninu z Hončovy hory a Gümbelberku u Nov. Jičína jako čediče oddělil. R. 1866 konečně Tschermak rozdělil je na tešenity a pikrity a rozdělení to je celkem do dnes platno, a řídí se i zevním habitem i vnitřním složením, jak jsme je

hned z předu uvedli. Posledně popsal několik ukázek r. 1885. C. Rohrbach, který, jak uvedeno, oddělil diabasovité odrudy šedavé a od r. 1890 zabývá se jimi pisatel těchto řádků.

Co do stáří souzeno na základě různých jednotlivých pozorování také různě. Hohenegger pokládal horniny zdejší za křídové až eocénové, Madelung chtěl je míti jen eocénovými, nebot myslil, že prorážejí někde vrstvy eocénové. Tschermak určil stáří jejich jen za křídové, bez určitějšího umístění v některém pásmu křídovém. Rohrbach opětně neurčitě se vyslovuje. Pisateli těchto řádků podařilo se podrobným, několikaletým prohlížením na charakteristických místech zjistiti určitěji jich stáří. Horniny ty vyvěraly na rozhraní doby Veřovských a Godulských vrstev. Pískovce, které tu a tam poblíž nich se naskytují. jsou většinou Godulské a nikoliv eocénové, jak druhdy se myslilo.

Pravé eocénové t. j. starší třetihorní vrstvy vystupují tu jen na málo místech, k. p. mezi Veřovicemi a Ženklavou, kde v nich jsou pěkné nummulity obsaženy, u Vysoké, Bernartic a p. Všude jinde pokryty jsou útvary mladšími, nebo vůbec neexistují. —

Na konec zmíniti se musíme ještě o zajímavém větrání sopečných hornin severových Moravy. Zajisté první příčinou větrání jest rozpukávání se každé chladnoucí hmoty sopečné. Děje se z pravidla sloupovitě a pak napříč sloupu špalkovitě. A voda do trhlin vnikající působí větrání. Vnitřním stahováním a zevním větráním povstávají pak ony koulovité — místy až metr velké — tvary, s nimiž hlavně v lomech pikritových při povrchu horniny se všude v kraji popsaném setkáváme.

Ponenáhlým větráním mění a rozpadá se hmota sopečná: u pikritů po většině na červenavou, hlavně na oranicích zdaleka již viditelnou půdu, u tešenitů na pískovcovitou drobeninu, o níž již byla řeč a z té na rovněž červenavou prsť. V obojí, hlavně však v pikritické zvětranině dlouho se třpytí šupinky černé slídy, kteréž samy jsouce výsledkem zvětrání, dlouho větrání vzdorují. Neviditelným zpravidla výtvorem větrání jest dále nerost apatit, který obsahuje mnoho kyseliny fosforečné a bývá tím příčinou, že červenavé ornice, zvětráním zdejších sopečných hornin povstalé, jsou daleko úrodnější, než bělavé země, vzniklé ze zdejších pískovců. Ale nejen ornice jest úrodným zbytkem

sopečných útvarů. I tam, kde se jimi silnice štěrkují, je dobře rozeznati působení prachu silničního ze sopečného štěrku povstalého, od prachu ve vápencovém štěrku původ svůj majícím. Tento spaluje rostlinstvo (stromy, trávu a obilí), kdežto onen jest takměř hnojivem.

Že v dutinách větrajících hornin vznikají různé nerosty, lze očekávati. A také skutečně všude možno nalézti takové výtvory druhotné. Laikovi nápadné druhy jen na některých místech lze si opatřiti, tak ku př. různé křemeny a chalcedony známy byly druhdy z lomů pikritových na Hončově hoře u Příbora a krásné natrolithy jsou v lomu pikritovém u Palačova. Natrolith Palačovský vyrovná se nejslavnějším švédským natrolithům svojí velikostí a krásou docela. Možno, že další prohlížení lomů objeví nové nerosty. — (Příště dále.)

Medařská landfojtství na severovýchodní Moravě.

Mnohem hlouběji, než tušíme, včelařství zasáhlo v poměry naše hospodářské, živnostenské i právní. Není ovšem úkolem těchto řádků věc tuto dokazovati, nýbrž promluviti o cešich medařských. Dříve než tak učiníme, předešleme některé zprávy závažné o včelaření za starších dob.

Dokud se ještě provozovalo přirozené včelařství v lesních „brtech“, důchody lesní včelami se rozmnožovaly. Proto vlastníci lesův — původně zeměpáni — pečovali, aby se jim na včelách škody nedálo; i není divu, že již r. 1057. zpomíná se „brtníka“ (custos apum) t. j. dozorce nad včelami; kde bylo dostatek pastvy pro včely, jakou poskytovaly lípy a javory, tam se včely táhly samy, tam vznikaly včelíny (mellificia), tam mohli provozovati živnosť svou „včelníci“, jak l. 1197. po česku slovou. Že pak „včelníci“ netoliko včely opatrovali, nářadí včelařské hotovili, nýbrž též zabývali se vyvařováním medoviny a voskařstvím, o tom nebudeme pochybovati, neboť když na př. v Kroměříži l. 1210. trvala krčma na nalévání medoviny [taberna medonis Cod. Mor. II. 242], předpokládá se včelaření na rozměrech velikých.

A čím více klášterů vznikalo, tím jistěji zmáhalo se i medařství na roveň sadařství i vinařství, neboť kláštery potřebo-

valy především vosku na světlo. Ostatek nadační listiny právě klášterské obsahují časté zpomínky včel, medu i vosku.

A jest-li kláštery o umělé včelaření pečovaly biskup Bruno — ovšem na vlastních statcích — svým příkladem předešel všecky konventy i vrchnosti, když r. 1267 svým závětem poručil toto:

„Tolikéž nařizujeme, aby se hned v nově zařídily 3 včelíny (apum orti), jeden ve Svítavách, druhý v Kelči, třetí v Mohelnici, a aby tyto včelíny a též všecky brti v lesech k těm místům příslušných opatroval kustos Olomucký. A na obstarání i opatrování včelínů zpomenutých a též na opatření věcí potřebných ustanovujeme po 4 hřivnách ročního platu z každého místa. I chceme, aby zpomenutý kustos za svou práci na věčné časy v každém místě měl po dvou lánech role i s platy a jinými požitky kromě fojtství (judicium), které zůstane biskupovi. A med, vycházející z obojích včel (krotkých i divokých), připadá biskupovi; a ze všeho vosku 2 třetiny dávati se budou kostelu Olomuckému a jedna třetina kostelu Kroměřížskému [Cod. Mor III. 407.]

Kdyby slovem „custos Olomucensis“ míněn byl „včelník“ čili „brtník“, jak se u Dudíka v 8. svazku českého vydání čte, bylo by zřetelno, že v Olomouci již tehda seděl nejvyšší brtník pro celý kraj Olomucký čili medařský landfojt, který sice včelaře jiné soudil, avšak biskupských souditi nesměl. Než na to nemůžeme ani pomysliti, abychom nějakého nejvyššího brtníka pro celý kraj měli předpokládati, nýbrž třeba hádati, že se tu jedná o kustoda kostela Olomuckého Šimona, kterému se poručilo, aby pečoval i o tento nový důchod Olomuckého kostela. Ovšem ale připustiti můžeme, že tento kustos vzal na sebe i povinnosť, dohlížeti k oněm 3 včelínům; vždyť za to dostával důchody ze 6 lánů role. Že pak v každém místě, kde se měly zříditi včelíny, osadil zkušeného brtníka s rodinou i s čeledí, aby včelíny zařídil a též k lesním brtem na celém panství dohlížel, to bude pochopitelno. Možná také, že takové nové včelíny, ne-li právě na statcích biskupských, ale jinde byly počátkem novým osadám „Brtnice“ jmenovaným.

Při nových těchto včelínech třeba předpokládati, že se předkem pečovalo o dostatek pastvy pro včely osazováním stromů — hlavně lip — a bylin medonosných.

Nebude třeba zvláště vytýkati, že potomně i na ostatních všech statcích biskupských, zejména též na Hukvaldském, zakládaly se včelíny a že po příkladu tom i na jiných panských statcích umělé včelaření se zmáhalo, jak kde lesy lípové a javorové věci prospěšny a příznivy byly. Nedostává se nám ovšem pro další dobu zpráv, kterak se medařství rozmohlo, ale tolik jest jisto, že se časem ustálil jakýsi právní názor toho druhu, že každý člověk, kdoby medařem býti chtěl, do vrchnostenského lesa má volný přístup, že si tam může brti vyhledati, je svým znamením označiti; že smí pro své včelařské potřeby v lese dříví na hřebíky a p. useknouti, dávaje ovšem za toto právo vrchnosti své jistý poplatek. A včelaři ke konci 16. století zajisté již měli své cechy i svá pravidla, spravujíce se svým medařským fojtem, jemuž děli „lamfojt" čili „landfojt". I zdá se nám, že jistotně již aspoň na statcích biskupských — hlavně na panství Hukvaldském — cechy medařské trvaly, když r. 1591 v listině dané ve Val. Meziříčí se o tom mluví, aby si medaři na panství Meziřičsko-Rožnovském „lamfojta" volili, a kdoby medařem býti chtěl, aby se „lamfojtu" ohlásil [Brandl glossář].

Též na panství Frýdeckém se včelařilo, jak zní zápis v urbáři z roku 1636 v nejedné příčině pamětihodný: „K zámku ... sluší les Lipina, v kteréž jest lípí, boučí a hrabí; v níž jest včelín (panský?). V tom lese dopustilo se Jakubovi Haluškovi, řezníku z Frýdku, včelín udělati, z něhož dává o sv. Václavě 30 groší". Byl tedy lípový les příčinou, že se tam založil včelín, a včelín byl spolupříčinou, že vznikla osada Lipina. [Tak nepochybně nejedna osada Lipinou jmenovaná počátek vzala od včelína; podobně trati lesní dosud Lipina a Javoří zvané povedou nás na stopu, kde máme hledati proslulé někdejší včelíny, jakých se takořka na každém panství zpomíná.]

Že na panství Hukvaldském trvala medařská landfojtství již za 16. století, dle okolností zjevných smíme hádati; že ovšem za třicetileté války medařství na Moravě tak pokleslo, jako proslulé naše chmelařství, sadařství a vinařství, není divu. A tak teprve v druhé polovici 17. století znamenáme nový rozkvět medařství; s tímto novým rozkvětem provedena i nová organisace „medařského práva" pro celé panství Hukvaldské.

Že „soud medařský od starodávna nařízen" byl pro panství Hukvaldské, nemůžeme pochybovati; neboť když biskup

Karel r. 1665 dne 24. října měšťanům Brušperským polovici dávky voskové upouštěl, zjevně vytýká, že se to má státi „bez praejudicií neb ublížení medarského práva“, a zavazuje Brušpeřany vosk ten na Ukvaldský zámek dodávati „pod tou v medarském právě vystavenou pokutou“ (Pinkava, Brušperk 84).

Za téhož biskupa Karla provedena r. 1665 reorganisace práva medařského, jak rozuměti z medařské knihy Brušperské laskavě řídícím učitelem z Frydlantu, panem Kadlčákem, propůjčené. Čtemeť na druhém listě toto: „Předně poznamenání osob, kteří nejprvnějšímu landfojtu medařskému nad městy a městečky… pod správú panství Hochvaldského zvoleni byli, a sice v tomto roce 1665:

„Za předního a **ne** prvního landfojta Pavel Janáč z Brušperku. Za starších aneb přísedících k němu:

Andrys Sovka z Ostravy, Jan Graf z Příbora, Jan Žižka z Místku, Andrys Parma z Frenštátu. Za konšaly, za 1. Jiřík Staroveský z Příbora, 2. Jan Ondruš z Brušperka, za 3. a 4. Václav Jeřábek a Jan Šafář z Příbora, za 5. Jan Kaša z Místku, za 6. a 7. Mikuláš Sašín a Jan Adam z Frenštátu“. Dále zapsáno:

„Tuto následuje, kteříž k tomu právu a jednání a k těm přináležejícím artykulům (sluší, totiž) všichni medaři, t. j. z těch měst a městeček v panství Hochvaldském, a sice jmenovitě: z města Moravské Ostravy, Příbora, Brušperka, Místku a Frenštátu“.

Z toho ze všeho jde, že roku 1665. medařské právo pro celé panství Hukvaldské byvši zreorganisováno dáno jest v moc přednímu landfojtu. A tomuto přednímu landfojtovi podřízeni byli „starší“ čili landfojti z jiných měst. I třeba domysliti, že již za starodávných časů v každém městě nařízeni bývali pro celý obvod městský landfojti a konšelé odpovědní úředníku Hukvaldskému, nyní však že se nejvyšší řízení medařského práva — ovšem pod dozorem úředníkovým — přeneslo na předního landfojta, za jakého toho roku nepochybně jakožto nejzkušenější medař zvolen byl Brušpeřan, Pavel Janáč. Nezdáté se nám, aby sídlo tohoto práva medařského právě k Brušperku mělo vázáno zůstávati.

V té věci utvrzuje nás také úvod k artykulům práva medařského: „Správa a řízení artykulův, podle kterých všichni medaři na tomž panství Ukvaldském se říditi a spravovati mají, jakž to vnitř opsáno stojí . . .“ Nicméně nemůže býti pochybnosti z nápisu medařské knihy „Opis obdarování a práva shromáždění medařského od milostivé vrchnosti v roku 1665. do městečka Brušperka (daného)“, že skutečně artykule medařské za příčinou výš zpomenuté reorganisace k rukám předního landfojta do Brušperka se dostaly za panování biskupa Karla.

Litovati třeba, že se nám zpomínané artykule dochovaly bez úvodu („My Karel z Boží Milosti biskup atd.“) a bez závěrku („jenž dán a psán na hradě atd.“).

A opisovatel těchto artykulů „Johan Novák z Nra 25“ opsal je r. 1858. z rukopisu r. 1819. pořízeného. Ale starší tento písař, ačkoli praví, že „od slova k slovu“ opisoval z obdarování l. 1665. do Brušperka daného, měl před sebou toliko medařskou knihu Brušperskou v nově r. 1759 založenou, do níž ze staré knihy r. 1665. počaté zapisovaly se věci nejdůležitější.

Tím se vysvětluje, proč artykule medařské obsahují dialektické zvláštnosti a různosti nejnovější a proč místy zůstaly úplně nesrozumitelny. Proto pokusil jsem se o jich věcnou rekonstrukci buďto dodáním slov (v závorkách) anebo vypuštěním, což se označuje . . . .

Brušperské právo medařské z r. 1665.

Artikulus I. Totižto landfojt bude povinen spolu se svými poddanými a přísahú zavázanými osobami na to bedlivě pozorovati, jestli by kteří medaři jeden druhému z nížepsaných artykulův aneb v něčem jiném neslušném něco na škodě byl(i) a z pořádku medařského vystupoval(i), budú povinni každého ve všeliké slušné stížnosti bedlivě slyšeti strany žaloby a i odporu spravedlivě, žádnému neubližujíc, rozeznati a rozsúditi A na kterýmž by se co takového svávolného aneb chybného našlo, toho podle provinění pokutú trestati a pak pokutu k ruce milostivé vrchnosti, jeho nezatajujíc, oznámiti.

Artikulus II. K súdu medařskému od starodávna nařízenému, který každoročně dvakráte do roku, totiž v pondělí před sv. Janem Křtitelem a druhý v pondělí před svátkem na víru obrácení sv. Pavla, u landfojta voleného býti má, všichni medaři, kteří pod správu tohož shromáždění (náležejí) a i ti, kteří v zahradách a včelínách, taký v lesích a kdekoli ve svých gruntech (brti) mají, aby se všichni pod pokutú 4 bílé groše najíti dali, neboť v tom čase, jakékoli stížnosti a rozepře mezi kterými osobami

vznikly, ku konci přivedené a spokojené býti mají. Při tom také správa všelijaká, jak se všichni medaři chovati mají, . . . oznámeno býti má. Kteříbykoliv medaři bez slušné příčiny se nedostavili anebo na obeslání landfojta přijíti nechtěli, jedenkaždý tu pokutu 4 bílé groše k právu medařskému na všechny medaře . . . bez odpornosti odložiti má. Jestli by ale po druhé a i po třetí dostaviti se nechtěl, . . . dvojnásobně pokutován býti má a to zaplatiti musí . . . Kteréžto neposlušné osoby landfojt se svými ouředními k sobě přidanými osobami po vykonaném súdu ve 4 nedělích k sobě obsílati a je k složení takové pokuty přidržeti (má), a kdož by pak více se tomu protivil a dostaviti se nechtěl, toho mají desítima bíléma grošama pokutovati a pak právně je(j) nechati potrestati anebo sami ten trest jemu ustanoviti.

Artikulus III. Jestližeby pak jaká obzvláštní potřeba byla landfojtovi aneb jiným medařům nastala, jakážkoliv zapotřebí bude, a kterého on k sobě z medařův obešle, povinen bude beze vší výmluvy pod obzvláštní pokutú a trestem se najíti dáti.

Artikulus IV. Kdobykoliv medařem býti a novú zahradu aneb včelín v horách panských aneb v obecním lese dělati chtěl, ten každý se má při landfojtu oznámiti a ku právu medařskému připověděti a za připovědění předně 4 bílé groše a (za) cech, kterým dřevo pro zahradu aneb včelín cechovati bude, povinen 9 bílých grošův odložiti, a pak pod plat lesní s vrchností aneb obcí se domluviti a platiti, a jiné pak všechny pořádky medařské jak jiní medaři podstúpiti . . . A k takovým novým zahradám a včelínám bude sobě mocti za to víchu aneb látu na žebřík k lezení na dřevo, a taký na závor aneb zátvory do oulí na zavírání včel svobodně utíti.

Artikulus V. Item. Kdožbykoliv z medařův jeden od druhého včelín aneb včely buď odkúpil anebo v erbovství přijal anebožto darem dostal, ten bude povinen konečně do třetího dne takový včelín aneb zahradu a včely nejvýše nad jiná znamena sobě znamením svým znamenati. A kdožby toho sobě vážil a skrze to nějaká různice povstala, takový má od medaří trestán býti a pokutu 6 bílých grošů odložiti.

Artikulus VI. Item. Kteřížbykolivěk v lese v bertích včely měli, takoví medaři med platový, jak předešle od starodávna bylo, landfojtovi donášeti a landfojt jej každoročně spravedlivě vyberúc na zámek oddávati má. A kteřížkoliv medaři předešle berti držívali a je spustili anebožto zhubili, každý takový medař, aneb ten který při něm jest, platový med, buďže sobě jiné nové berti zdělá aneb ne, tak jak od starodávna usázený jest, k ruce milostivé vrchnosti úplně a spravedlivě (donášeti má), a medaři jich sami mezi sebú, žádného nezatajujíc, vyhledati mají; obzvláštně pak na to landfojt bedlivě pozor dáti a všelijak vyšetřiti má.

Artikulus VII.*) Taký jak mnozí, kteří v zahradách včely své mají zhůru na dříví oule prázdné vytahnuté vystavují a tím medařům lesním škodu a překážku činí, a protož jedenkaždý takový kdyby to učinil, tento každý má k ruce panské medu platového $^1/_2$ funtu odvésti, to jest landfojtovi; kdožby ale se protivil a tomu zbraňoval, ten se má k tomu slušným trestem

*) Tento artykul na počátku jest nesrozumitelný.

potrestati a nemá se zamlčovati aneb zatajiti, ažby to vyplnil a to zhubil aneb zkazil.

Artikulus VIII. Kdyžby kterému medaři roj ušel, a do bertí nevšel, než někde jinde se zmetal, takový roj kdožbykoli našel, ten bude povinen landfojtovi aneb jinému medaři, který nejblíž přísedící (jest), oznámiti, a on ještě jednoho, kterého se jemu uvidí (přibere) a tak budú povinni spolu jíti a ten roj k ruce panské tak jak to od starodávna obyčej byl vzíti a do včelína panského donésti, a tomu pak, který jej našel, za jeho práci slušně zaplaceno býti má. A jestližeby někdo ten roj pro sebe podržel aneb jinému daroval neb odprodal, a na kterým se to shledá, ten má takovú pokutu k ruce vrchnosti 1 R bílých grošů propadnúti a medařům všem v jistém času jeden achtel piva z panského pivovaru za své peníze odkúpiti povinen bude. Však ale jeden každý medař, kterému by roj ze včelína ušel buď z jeho gruntu aneb kdekolivby jinde svůj včelín měl, má to právo jedny hony za nima svobodně jíti a nic dále.

Artikulus IX Item jestližeby který medař jeden druhému při bertích aneb ze včelína něco vzal aneb nějakú škodu učinil a na něj se to proneslo, . . . ten podle uznání medaří vězením trestán a i pokutován býti má, to jest, jak velké provinění bude. Taký nemá žádný bertí vlastníkové bez vůle vrchnosti rúbati a k svému užitku bráti. Kdožby pak kterému medaři berť jeho setnul, pokutu k ruce vrchnosti 1 R bílých grošů odložiti a s tím medařem, kterého on byl, jiný do dvúch neděl po sobě jdúcích (dáti) a s ním se srovnati bez všeho protahování povinen bude.

Artikulus X. Co se týče všelijakého dříví, z kterého včely svůj užitek a pastvu mají, jakožto lípy, javory, rokyty, střešně, vrby a krušiny, nemá se žádný opovážiti rúbati, na což ouřadní osoby z jedné každé dědiny aneb města bedlivě pozor dáti, a kdoby takové dříví zhuboval, landfojtovi oznámiti (mají) a mají taký i hajní na to bedlivě pozor dáti a dohlídati. Taký aby blízko bertů a včelínův, v kterýchby včely byly, pasek a štvrtí o blízko nedělali a planiska nevykolčovali, tolikéž uhliska v ten čas, když lípa kvítne, kúřiti nedopúštěli. A kdožby takového rozkazu sobě málo vážil a samoschválně v tomto čase zakázaném uhlisko pálil aneb planiště vykuřoval anebo pálil, má pokuty k ruce milostivé vrchnosti 200 bílých groší propadnúti.

Artikulus XI. Item kteří z cizího panství včely na tomto panství mají, z takových budú povinni do důchodů milostivé vrchnosti 2 bílé groše z jedných (včel) platiti; . . . taký landfojt buď z těch včel odkupných aneb darovaných od žádného medaře z panství bez (vůle) vrchnosti vyvážeti dopúščeti nemá. Item kterýkoliv jiný poddaný na tom panství včely při gruntě neb (na) zahradě aneb ve včelíně má, jedenkaždý, kdo co včel má, k tomu se spravedlivě přiznati a oznámiti t. j. u landfojta, kdy pořádek držán bude tak jak samo v sobě jest, neboť od takových včel žádné jinší povinnosti nežli všecken vosk proti slušné záplatě od každých včel na zámek všickni přinášeti povinni budú. Proneslo-li by se na kterého, žeby více včel měl, nežli v pořádek opověděl . . ., takové včely, coby nadbývaly, mají jemu od landfojta a jiných medaří k ruce vrchnosti vzaté a on jakožto podvodník také dostatečně trestán býti má; a i také, jestliby něco vosku buď málo anebo

mnoho někde jinde prodal a na něho se to proneslo, ten každý pokutu k ruce milostivé vrchnosti 5 R stříbrných groší propadnúti má. A jestli by ten, kterému jej prodal, . . . z tohož panství byl, skrz to taký týdeň vězením trestán býti má.

Artikulus XII. Dříví nezelené a podeschlé, též staré berti bez úplatku pro oule každý medař rúbati právo má, a kdyžby do panského včelína potřeba byla, tak má landfojt jiným medařům více dát nadělat, jak mnoho potřebují a jak dřeva starčit bude.

Artikulus XIII. Item jakož i nyní těmito časy mnoho se toho přitrefuje, že mnozí kteří včely mají, nákazu včel uznávali, však v tom se před (přísežnými) nezjevujíc a toho tajili, takže jest drahně včel pro nešťastné (nevčasné?) opatření jiným ku zkáze a k záhubě přijíti muselo; protož bude poviněn landfojt s osobami přísežnými to tak opatrovati a všem medařům přísně poručiti, jestližby kdo jakú nákazu na včelách uznal, aby landfojtovi o tom časně oznámil. a on poviněn bude k sobě osoby obeslati a s těmi, kteří by tomu rozuměli. tam jíti a to bedlivě zhlídnúti. Uznají-li (za) nehodné je zlomiti aneb, jak se jim líbiti bude, s nimi učiniti. Našloliby se pak na kom, žeby takové nákazy v ležení (?) svým landfojtovi neoznámil a od jiných na něho to pronešeno bylo, za to ku příkladu jiným pokuty do důchodů 10 R aneb 200 stříbrných groší a na medaře 5 R aneb 100 stříbrných groší propadnúti a je složiti, a pak kdyžby takové pokuty nesplnil, . . . vězením přidržen býti má.

Artikulus XIIII Item jakž mnoho nečistoty, od které takové nakažení včel pochází jakožto od psův neb koček aneb co takového coby nečisté a nezachráněné bylo, (by) se nacházelo, takovú nečistotu jedenkaždý soused aby včely na ni nepřicházely, zachraňovati (má). A jestližeby který, obzvlášť ten který včel nemá, učiniti nechtěl, to . . firtelmeister v městě aneb fojt tej dědiny aneb představený tohož místa k tomu dostatečně přidržán býti má podlé tohož předpisu.

Artikulus XV. Item na kýmbysekoliv našlo, žeby včely na zkázu jiných to jest v l č í neb chtivé cizího statku aneb zboží, jakož od včel z cizího oule jejich živnosti jim poskytnuté anebo od nich zaopatřené pro sebe měli a oni při tom na sobě tu škodu trpěli, tak má landfojt aneb kterýkoliv jiný medař, který v tom okolí jest, . . . kterému ta škoda se činí, tomu, který nejblíž toho jest oznámiti a tu škodu, která jeho včelám od těch lúpežníkův učiněna jest, sám zastaviti a pak landfojtovi oznámiti . . . k spatření . . a tak jak od landfojta tak také od jiných medařův správu medařskému právu o tom oznámiti a potom svej vrchnosti, to jest svému městu aneb vrchnosti tohož místa oznámiti, k takovému přikročiti v moci bude pak při vůli vrchnosti pozůstává, jenom ku právu medařskému od takového lúpežníka lidských včel 5 hřiven stříbra t. j. podle našeho počtu 10 R a pak 4 vědra piva se vyslovuje.

Artikulus XVI. A naposledy, jestližeby mimo těchto artykulí jiné vydané jaké svolení a mezi sebú snešení z vůle vrchnosti aneb kteréhokoli práva aneb majestrátu . . učinili a bez vůle jejich neučinili, což to ve všem tak platno býti má, jakoby v tomto zřízení psáno bylo.

Pomníme-li, jak vážným zřízením bylo toto veliké právo medařské, ano v lesnictví i hospodářství zasahovalo, vykonávajíc částečně policii, ba trestajíc pokutami i vězením, nepřestaneme litovati, že se nám žádných zápisů nedochovalo o tom, kterak se „soud medařský“ každého roku konal a jaké rozepře se rozeznávaly. Vždyť nemůže býti pochybnosti o tom, že „nálezy“ medařského práva byly aspoň tak zajímavy, jako nálezy loveckého práva Buchlovského. A soud medařský, naňž se každého roku všichni medaři pod pokutou dostavovali, byl zároveň „sněmem“ medařským, na němž se snešení závazná činila. Jedno takové snešení dochovalo se nám jakožto „přídavek“ k artykulům. „Počestné shromáždění medařské uzavřelo: který (medař) první roj dostane, 20 krejcarů stříbra na obveselení (medařům) odloží.“ Toto snešení, jež se stalo při počátku tuším 18 století, jest té chvíle samojediným znamením působnosti práva medařského.

Pro které příčiny potomně veliké právo medařské upadalo a proč se medaři Místečtí odštěpili od medařů Brušperských, nelze té doby pověděti.

Za kněze, totiž biskupa Olomuckého Ferdinanda hraběte Troyera (1745—1758) pod titulem sv. Ambrože utvořilo se „Svatopolitické shromáždění medarské vznešeného medarství Místeckého pod řízením slovutného pána France Místeckého na ten čas landfojta . . ., pana Matěje Čejky burmistra, Jana Krepša, Mikuláše Habernale, Valentina Čejky a France Foglara, konšelů zvolených l. P. 1752“. Týž spolek zvolil sobě za hlavního patrona sv. Ambrože a nad to za „assistenty a spolu tohož landfojtství kompatrony a ochránce . . sv. Medarda . ., patrona proti loupežníkům včel . . ., za druhého assistenta sv. Jana almužníka, patriarchu Alexandrinského . . . Za duchovního praesidenta a ředitele pobožnošti svatoambrožské zvolili sobě vysoce učeného a velebného pána Jana Svobodu, svobodných kunštův filosofických magistra a sv. theologie bakaláře, děkana a faráře Místeckého i spolumedaře. Za assistenta duchovního P. Františka Čejku, kooperatora; za ředitele muziky na slavnosti medarské statečného pána Kala Hrbáčka, rektora kůru a školy Místecké, též medaře.“

„Tomuž svato-Ambrožskému shromáždění incorporirovaných údův aneb medařů“ bylo počátečně 52, mezi nimiž „slovutný

múdrý a opatrný pán Karel Hertzschleger, královský třicátný officiant; slovutný, múdrý a opatrný pán Jan Pustka, královský nad městským pořádkem officiant, . . . Chudoba z Waldgrubu, Jakub Tluk z Podhůrek, Jan Doliňák z Báhna atd."

Nové landfojtství Místecké spravovalo se řádem od kněze biskupa Olomuckého potvrzeným; bohužel řád ten jest ztracen, i nemůžeme pověděti, zdali se snášel s Brušperským.

A čím více se zmáhal Místecký spolek, tím usilovněji pracovali medaři v Brušperku o nové zvelebení svého landfojství. I svědčí mnohé okolnosti, zejména pak dochovaná medařská kniha, že obnova a obrození medařského spolku v Brušperku stalo se roku 1759. K tomu konci založena jest kniha, do níž zapsáno, kteří úřadové toho roku jsou zvoleni, zvláště pak usnešeno, založiti „katalok", aby se do něho zapisovali „noví" medaři, kterého roku přistoupili k medařskému spolku. Dle tohoto „kataloku" bylo v Brušperku r. 1759 včelařů všeho všudy jen asi 20, mezi nimiž „Franc Červenka, rektor nejstarším", an již roku 1729 byl přistoupil. A Jan Zeman za prvního landfojta zvolený, jsa od r. 1736 včelařem, stal se tuším křísitelem medařského práva Brušperského. Jak přirozeno, toto právo neplatilo již pro celé panství Hukvaldské, nýbrž jen pro včelaře z Brušperku a Fryčovic. Proto nevolilo obnovené právo jako r. 1665 12 úředních osob, nýbrž toliko 6, a sice zvoleni jsou 4 landfojti a 2 konšelé. Za prvního landfojta Jan Zeman, za 2. Václav Červenka, za 3. Jiřík Doležil, za 4. Matěj Dvorský. „Za konšalů a sice za prvního Franc Laník za druhého Jiřík Vantuch." Též landfojtství Místecké mělo 6 osob ve výboře. —

Poněvadž každého čtenáře zajímati bude, kterak veliká někdy instituce „medařského práva" časem proměnila se v nepatrný včelařský společek, podáme z medařské knihy Brušperské pamětihodnější výpisky.

Medařská kniha Brušperská obsahuje především zápisy členův od r. 1729—1871. Při tom opisovatel Novák ze starších počtův medařských zaznamenával zprávy o včelách červeným inkoustem, kolikery kterého roku byly: 1838—174, 1839—63, 1840—103, 1841 pozůstalo při živobytí včel 19, 1842—35, 1843—62, 1844—48, 1845—31, 1846—57, 1847—55; 1848 zůstaly živé včely 51tery, 1849—52, 1850—45, 1851—58, 1852—47,

1853—58. Od roku 1859 zachovány jsou počty včelařské, ovšem velmi primitivní. Z nich a ze včelařské knihy vypisujeme toto: Roku 1859 mělo 13 včelařů 48ery včely a 20ery připojené z Fryčovic. Do pokladny platili včelaři po 6 kr. A tak „od roku 1859 zůstalo nám peněz 93 kr. a z toho se ešče kúpilo židlík roztopočí(nu) (za) 16 kr.; 1860 pozůstalo včel při živobytí 67, útrata se zaplatila a zůstalo 2 zl. 34 kr.; 1864 mělo 17 společníků 43ery včely. Téhož roku dne 8. července zemřel „pan landfojt Tvarůžek“; nová volba vykonána písemně i dostal Valentin Rosací 8 hlasů. Počty vykazují po zaplacení mše svaté 2 zl. 57 kr. Naproti tomu vydáno: na naši rekraci za 26 mázů piva 3 zl. 64 kr., za 30 tvarůžků 45 kr., za pecen chleba 40 kr. Roku 1865 16 společníků mělo 71 včely; do spolku platilo se z každých po 2 kr. Příjmů bylo 4 zl. 52 kr. a vydání 4 zl. 60 kr. na rekraci. V letech potom po sobě následujících bylo společníků a včel 1866—20—76; 1867 23—67; 1868—27—94; 1869—27—80 (z těch včel skrz neštěstí ohně 23tery v popel uvedeny byly); 1870—28—74 (přirojilo se včel 68, rok byl dobrý na rojení, ale málo výživy); 1871—30—94; 1872—29—79; 1873—32—86; 1874—30—91; 1875—35—82; 1876—35—72; 1877—32—68; 1878 26 56. Toho roku byla ještě čtena mše svatá, již zaplatil poslední landfojt Valentin Rozan; ale r. 1879 nedostavil se již nikdo na schůzky.

Mnohem dříve než Brušperský rozešel se spolek Místecký, o němž tuto závažnější zprávy uveřejníme.

Místecký spolek měl nádhernou knihu medařskou, která dosud jest zachována (Propůjčil uč. měšt. šk. pan Schneider.) Na první straně napsána jsou jen slova: „Plast Svato-Ambroskej strdi, na který.“ Na druhé stranė přirozenými barvami vymalován jest znak biskupa Ferdinanda hraběte Troyera. Na 4. straně zaznamenáni jsou první úřadové „svato-politického shromáždění medarského“, jak r. 1752 zvoleni byli. Na 5. stránce vymalován obraz sv. Ambrože, na 6. straně podle pravidel heraldických vyobrazen jest z nářadí včelařského pěkný erb včelařský. Následují potom zápisy o patronech včelařských, jichž bylo výše zpomenuto. — Medařský spolek Místecký prospíval velmi dobře až do roku 1821. Ovšem stihl medaře ten osud, že v čas „reducirování bankocedul“ jejich veliká fundace mešní sklesla na 83 zl. a 40 kr. Aby tudíž na

sv. Ambrože i na sv. Medarda každého roku mohla se zpívati sl. mše svatá „za božské požehnání při včeličkách“, páni landfojtové Ignác Klečka a Kristian Místecký l. 1818 vyslali „dvě pilné včeličky“ Jana Šlapetu a Tadeáše Zemana z Koloredova, aby „přeletěly pole, palouky a lesy zdejšího — Místeckého shromáždění a užitek přinesly do včelína“. A přinesli 57 zl. 50 kr. Peníze se daly na faru a sbíralo se dále. Ale stihlo medaře neštěstí kruté, když l. 1821 landfojtství odevzdali Kristianu M . . .; dalí mu „privilegia medarská, památní knihu a k ní přináležející spisy, počta a karbonu“ (pokladnici). — Šestnácte let spravoval landfojství, ale jak! „Privilegia buď zaprodal nebo ztratil; památní knihu dílem od šťurkův, dílem od plesně sežrati a provrtati nechal; důchody do karbony buď přijímati zanedbal aneb docela skmínil.“ Nastalo reptání a landfojta shodili, kterýž místo knih a privilegií zůstavil jim „v špatné skriptuře“ maličký spis o sbírce mezi medaři učiněné, dle níž z každého roje platiti se mělo po 2 stř. grošich. „Poněvadž ale r. 1836 jen málo rojí bylo, tehdáž se sebralo jen 1 zl. 12 kr. konv. m.“

Léta tedy 1837 dne 3. února sešla se valná hromada medařů — 40 počtem, kteří se na novo dali inkorporovati. Zároveň usnešeno, aby se založila fundace třetí na mši, která se měla sloužiti v den sv. Jana Almužníka. Na to „práva medarského a svato-Ambrožského shromáždění řediteli a představenými zvoleni jsou: za landfojta Václav Habernal, za assistenta prvního a v duchovním pořádku (za) pravidlo dvojí cti hodný pán Karel Gela, kooperator“, za druhého a třetího assistenta P. Jindřich Kepper a měšťan Frant. Altman; za „notariusa mnohovážený pan Karel Šubert, zdejší chirurgus a k porodu pracujících žen spomahatel“ a pán Joannes Vojta, zdejší rektor, při slavnostech medarských za „darmoředitele muziky a organistu“. Do výboru zvoleni jsou: Václav Zámečník, Ignác Klečka, Ján Šindelář a Václav Luštinský, všichni stateční páni a sousedé spolumedaři“. Usnešeno, že od nynějška každý nový člen bratrstvu za přijetí položí po 30 kr. v stříbrných penězích. L. 1838 dobrovolně své landfojtství složil Václav Habernal, načež v den sv. Medarda po mši svaté se sešli a za nového landfojta zvolili statečného pána Ant. Reka, t. č. policajkomisaře v Místku. Ostatní assistenti a výborové až na P.

Jindřicha Keppera zůstali též. V knize medařské shledáváme zápisy nových medařů ke dni sv. Medarda a sv. Ambrože roku 1839. O zvelebení této knihy postaral se první assistent duchovní toho bratrstva P. Karel Gela, rodák Milostovský, an do ní zapsal obšírné životopisy patronů medařských: svatého Ambrože, Medarda a Jana Almužníka (zapsáno 16/2 1840). Posléze v den sv. Medarda téhož roku přednesl v plném shromáždění řeč na slova žalmu 117, 12. „Obklíčili mne jako včely", kterou též zapsal do knihy medařské. Ten jest poslední zápis. — Poněvadž ale r. 1838 poznamenáno jest, že se stala „úmluva a ustanovení, které v knize privilegia medarská řečené — se poznamenalo", nemůže býti pochybnosti, že medaři Místečtí postarali se o nový opis svých privilegií, i bylo by žádoucno po těchto privilegiích pátrati.

Podotknouti sluší, že též na Frýdecku se včelařilo. Tak čteme v urbáři na rok 1636 zápis: „z hor a lesův dolních dávají medaři platu z bartí stálého o sv. Václavě 35 gr. a medu 12 kvart."

V. Prasek.

Kdy byla Morava nejvíce spustošena?

Podává F. A. Slavík.

(Pokračování 1.)

1551. Vilím Kusý z Mukoděl vkládá — Lidoměřice a ves p. Palekovice (XXII. 83).

— Anna ze Zastřízl Žerotice — ves p. Hostice, pustý hrad Lapikus (87).

1552. Jaroslav z Pernšteina Ořechové — ves p. Chlístov (89).

— Václ. z Ludanic a j. Rudolec — vsi p. Blažkov, Německyni a Nizov (90).

1553. Václ. z Ludanic Dražůvky a vsi p. Bohutice a Bohutsko (92—93).

1555. Přemek z Víckova — Uhřice a ves p. Lhotu (XXIII. 2).

— Václ. z Hodic Březník — hrad p. Lamberk (5).

1556. Ferdinand I. Třebíč — hrady pusté Kozlov a Kokštein a pusté vsi Vozranov, Zhořovo, Nová Ves, Prosenín, Rychyřka, Svatoslav u Luk, Světlá u Chlumka, Světlá u Pavlínova, Radičovice, Arklebov, Chrapínov, Nehradov, Kojetín a Popůvky (8).

1567. Mandalena z Mirova Okarec — ves p. Říčanky (11).
1557. Vratisl. z Pernšteina Sedlec — ves p. Kojetín (12).
1558. Jan Zdeněk z Zastřízl Nasedlovice — v. p. Bohutice, Šenhofy, Šenstraž s kostelním podacím a Staré Nasedlovice (3).
1560. Burian Osovský z Doubravice Kamenice — hrad p. Křižanov, ves pustou Starý Rousinov (srovn. r. 1562) (8).
— Klášter Velehradský pustú ves Petrovice (XXIV. 9).
— Burian Osovský z Doubravice Louky — vsi p. Rychýřku a Svatoslav (10).
1561. Václ. Krajíř z Krajku Rudlice — zámek p. Lapikus, ves p. Hostice (18).
— Zigm. ze Zastřízl Třtěnice — p. vsi Lašanovice a Střelice (19).
1562. Jan Přepický z Rychmberka Kyjov — ves p. Chlistový (22).
— Vratislav z Pernšteina Křižanov, hrad p. Strážek, v. p. Starý Rusmírov (23).
— Karel Ctibor, Oldřich br. Hostakovští z Arklebic Ratibořice — vsi p. Vacenovice a Poklaty (24).
1564. Václ. Krajíř z Krajku Nové Uherčice — pustý zámek Fraynštain (34).
1565. Pertolt z Lipého Kobylníky — tvrz a ves pustou Horákov (44).
1567. Ferdinand I. list na zámek Nové Hrady — ves Jehnici pustou (D. zem. Olom. XXVIII. 2.)
1567. Rukojmě za B. Žabku z Limberka Prščice — vsi pusté Modřičky, Praczprun, Teplansko, Želivsko, Šlapansko, Poříčany, Teplany, Modřičky, Staré a Nové Rormanice (D. z. Brn. XXV. 6).
— Vilém Krajíř z Krajku Jaroslavice, měst. Hrádek s pustým zámkem Šimberkem, vsi pusté: Gnast, Němčice, Marfartice, Mostkvice, Uncndorf (7).
— Vratisl. z Pernšteina na Tovačově Židlochovice — vsi p. Kovalov a Borovsko, Novošice a Želivsko (7—8).
— Kašpar Čelo z Čechovic na Paskově Valeč, — zámek p. Holoubek, ves p. Chroustov (8).
— Jan a Fridr. Dubčanský ze Zdenína Ostrov, — zámek p. Holštein s p. městečkem (8—9).

— Klášter Matky Boží ve Znojmě sv. Kláry — ves p. Rohatice (12).
1568. Jan Zahrádecký z Zahrádek Račovice a ½ vsi p. Bořekovic (17).
1569. Mariana Mouřinovská z Mezilešic Milešovice — v. p. Mezilešice (18—19).
1570. Wolf Koniáš z Vydří Slavětín a ½ vsi p. Krokvic (21).
1573. Jan Šembera Černohorský z Boskovic Veveří — ves p. Hlinku (XXVI. 5).
— Vilém Jedovnický ze Želetavy Jedovnice — ves p. Harperch (7).
— Jan Martinovský z Roseče Budišov — zámek pustý Dub (8).
— Jindřich Kralický z Kralic — Kralice p. zámek Kraví Horu (11).
1574. Jan Dubčanský ml. ze Zdenína Habrovany — ves Lilče s p. zámkem (20).
— Hynek Bošovský z Polánky Bošovice — ½ vsi p. Sadkova, ½ vsi p. Skřipova (20).
— Pertolt z Lipého na Krumlově Hrušovany — vsi p. Koknovice, Knašpice i s jinými pustými vesnicemi, kteréž na zboží Hrušovanském jsou (22).
— Jan Šembera Černohorský z Boskovic Prštice — p. ves Teplansko, louku ode vsi p. Pořičan a v. p. Pratrsbrun. (23).
— Jindřich Klouzal z Rynarce Slavíkovice — půl vsi p. Račic (24).
— Petr Jankovský z Vlašimě Kobeřice a ves p. Němčany (24).
1575. Zdeněk Řičanský Kavka z Řičan a j. — v. p. Starý Javůrek (28).
— Jan Jedovnický ze Želetavy Jedovnice se všemi pustými vesnicemi, kteréž od starodávna k statku Jedovnici příslušejí (28).
1576. Zdeněk z Lipého na Hodoníně Ratiškovice s p. vsí Jaronovskou, ves p. Kopansko (43).
— Hanuš Gedeon z Volešničky Kotvrdovice — ves p. Budkovany, ½ vsi p. Podomie, ves p. Dvorce (45).
1578. Jan Lhossl Brtnický z Valdšteina Opatov, v. p. Jenišov (53).
— Volf Koniáš z Vydří na Bolíkově Krasonice — p. vsi Martinice a Bítovanky (54).

1579. Jan z Zastřízl a na Vořechovém Kounice — městečko p. Jiříkov (57).
— Jiřík Jankovský z Vlašimě ves p. Mstěnice (60).
— Vklad smlouvy m. Hynkem Brtnickým z Valdšteina a kapitolou sv. Petra v Brně o Přibislavice — pusté hradisko Střeliště, p. vsi Lhotku a Čertovec (61).
1580. Vklad majestatu Rudolfa II. na Dyrnholc — vsi p. Roznitice, Neudorf, Holenice, Urbov a Starý Freleštorf (65).
— Jan ml. Kořenský z Terešova Slavětín — s ovčírnou na pusté vsi Krokvicích (67).
1581. Jan Čertorejský z Čertorej Helfín — vsi p. Kolnovice, Kuzice, Onssu a Raklonice (v 2. následujícím hned zápise slove Raklenice (76).
1583. Barb. Višnovská z Petrovce na Višnovém Višnový — vsi p. Jehřice a Dobrou Vodu (80).
— Jiřík Hartmann z Lichtnšteina Dyrnholc — ves p. Roznitice, Neudorf, Holenice, Urbov a Starý Freleštorf (81).
— Vklad listu u majestatu Rudolfa II. na Uherčice a ves p. Nervice (84).
1584. Jan Morkovský z Zastřízl Moštěnice — vsi p. Lněník, Starosko a Jiříkovsko (88 89).
— Volf Koniáš z Vydří na Bolíkově Krasonice — p. vsi Martinice a Bitovanky (91).
1585. Zikmund Čertorejský z Čertorej na Skalách Moravské Borotice a vsi p. Německé Borotice a rybník u hranic pusté vsi slove Raklenice (93).
— Arnošt Zahrádecký ze Zahrádek a na Krhově Červený Hrádek — vsi p. Vosetkovice blíž Hrádku ležící, Zahrádky a Dvořiště blíže Dačic (95).
— Arnošt Zahrádecký z Zahrádek — Louky s pustou vsí Rychýřkou, Svatoslaví a Kbelkou (95).
1586. Vklad smlouvy o díl pusté vsi Gnastu (100).
— Smlouva m. p. Hynkem Brtnickým z Valdšteina — o mlýn Kabelků při gruntech, jenž slove pusté Dvory Dobrokovské (101).
1588. Jan Lev z Rožmitála — Trtěnice a vsi pusté Lišanovice a Střelice (2).
— Adam Věžník z Věžník Milešovice a p. ves Mezilešice (10).

1589. Bernart. Čertorejský z Čertorej dvůr nový v gruntech pusté vsi Martinic, ves p. Ssonau a Křiškavice (11)

— Bernhart Čertorejský z Čertorej Hrušovany, vsi p. Wolfelsstauden a Knosspice (12).

— Wolf Koniáš z Vydří Budeč - dvůr pustý Robštein a ves p. Strážov (13).

1590. Frid. z Náchoda Slavětice — rybník v pusté vsi Lipňanech s dvorem p. (16).

— Mandalena Mišková z Žlunic Račovice a ves p. Bořečkovice (21).

— Arnošt Zahrádecký z Zahrádek Hrotovice a v. p. Mstěnice (23).

— Brtnický z Valdšteina a na Brtnici Uhřinovice — p. vsi Skalky, Martinice, pustý dvůr Strážov a Bohdanćický, p. vsi Stančice, Lhotka, Zhořec, Strenč, Malé Petrůvky, Jenišov (24).

— Jan z Pernšteina na Plumlově Jimramov — ves Javůrek s pustým zámkem Skály (29).

— Jan z Pernšteina Nové Město – s p. vsí Mnichovem (29).

— Jan z Pernšteina Borač — Oujezd s pustým zámkem a pustý zámek Košíkov (31.)

— Jan Polčar z Parařova — Bítišku i což při vsi pusté Kyjově (39).

1591. Oldřich Stranecký z Stranec Pavlinov — ves p Svařanov (46).

— Stanislav Pavlovský z Pavlova, biskup Olomoucký, ves p. Bušovec (49).

— Barb. a Alžběta z Hardeku hrad p. Louka — s vesnicemi pustými, což jich koliv na tom zboží jest (53).

— Hynek Brtnický z Valdšteina Brtnice – pusté vsi Skalky, Martinice, p. v. Stančice, Lhotka, Zhořec, Strenčí, Čertovec, Malé Petrůvky, Jevišov (54).

— Poručníci sirotků po Henr. z Valdšteina městečko Stará Hříše „a při něm tři pustotiny“ (57).

— Pavel Katarýn z Kataru na Dalečíně Borač — pustý zámek Koškov (61).

1595. Jan z Lipého na Krumlově Hodonín — městečko pusté Čejč, desátky z hory Trkmanské, na Kopansku, Kuničkách, desátek na Kloboučkách, Divicku, Harasku, Mokroňovsku,

pustá tvrz (a ves) Jarohňovice; ves Hovorov (jinak Potvorov) nově k vystavění lidem puštěna (79—81).

1595. Václ. Lhotský ze Ptení Moravec, ves p. Kosový (81).

1596. Jan z Lipého na Krumlově Horní Dubňany — pustý zámek Rabštein (XXVIII. 4).

— Rukojmí za † Mik. hr. z Archu Jaroslavice — vsi p. Gnost, Němčice, Našardice, Moskovice, Unzndorf a les při pustém zámku Šumberku (7).

1598. Petr st. Bošovský z Polánky Lovčičky a ves p. Malé Otničky (12).

— Smil Osovský z Doubravice — jednu pustinu slove Cidlinka (12).

— Vilím z Roupova a na Mladoňovicích Němčice blíž Dačic — ves p. Horky, půl vsi p. Cidlinky (13).

— Vil. z Roupova na Mladoňovicích Matějovice a s vesnicemi pustými Rapolci, Eyvanči a Petrovem (13).

— Joh. Eva z Lichtnšteina — zámek p. Louka (15).

— J. z Pernšteina na Plumlově Pernštein, — s zámkem pustým Zubršteinem (XXIX. 6).

— Frid. ml. Zahrádecký z Zahrádek Hrutovice a vsi p. Mstěnice, Buzikovice (8).

1599. Alena ze Zastřízl Mladoňovice — ves p. Račice (10).

1601. Město Znojmo Hrušovany — vsi p. Wolfelsstauden, Knospice, dříví dubové, kteréž na vsi pusté Martinicích po polích stojí (12).

— Jan Hořenský z Terešova Slavětín a ves p. Krokvice (16).

— Zik. z Ditrichsteina Nový Hrádek, zámek pustý Šimberk, — s dvorem popložním na vsi pusté Telčicích, ves p. Křinov, Ipice, Vlkov, Češky (17).

— Bernart Čertorejský z Čertorej Fryšov a 2 pusté vsi Libice a Vilkovice (20).

— Vilím Dubský z Třebomyslic Ratibořice a vsi p. Vacenovice, Poklaty (23).

1604. Vklad listu Rudolfa II. na Podivín - ves p. Prachov (33).

1609. Alina Berkova z Lomnice a na Meziříčí půl vsi p. Pohořílek (XXX. 14).

— Petr Katarýn z Kataru Jimramov, hrad p. Dalečín, hrad p. Javorek — i jiné pusté vesnice, ač by které na zboží Jimramovském ležely (15).

— Weikhardt hr. z Salmu a Neuburku Hodonín, městečko p. Čejč (30).
1610. Petr a Jan br. Katarýni z Kataru Buková — hrad p. Mitrov, hr. p. Bukovec a pustý zámek Rysov (32).
— Kateřina Krajířka z Krajku Dačice — ves p. Zahrádky (34).
1613. Ladislav Berka z Dubé a Lipého Nový Hrádek — zámek p. Šimberk, dvůr popl. na vsi p. Telčicích, vsi p. Křinov, Ipice, Vlkov, Češky (51).
— Václ. Mouřinovský z Mezelešic Bošovice — ves p. Sádkov (52).
— Markyta Odkolková z Oujezdce Lovčičky a ves p. Otničky (52).
— Wolf z Althanu — půl vsi p. Čule, Gnast, Našartice, Mačkovice, Němčice, Uncndorf (55).
1614. Poručníci po † Janovi V. Vencelíkovi z Vrchovišť Roseč s pustou vsí Svojkovicemi (57 .
— Kateřina Palfy z Erdödu Hodonín — dvůr Čejče, kdež někdy pusté městečko bývalo — (60).
1617. Václ. Mouřinovský z Mezilesic Lovčičky — ves p. Malé Otničky (XXXI. 2).
— Poručníci po Janovi Wolfartovi Štreinovi z Švarcenavi Bítov, hrad pustý Zornstein (2).
— Krále Matyáše list na směnu statku kláštera Žďárského — pusté vsi Babín, Radonín, Milikovice a Vetle (6).
— Eufrozina Koniášová z Vydří Krasonice a vsi p. Zahrádky. Budějovičky, Stošice a Martinice (8).
— Kateř. Čížovská z Čížova Rojetín, Víckov s p. hradem a p. zámkem Rysovem (11).
— Jan Čejka z Olbramovic na N. Syrovicích Bošovice a ves p. Sádkov (13).
1618. Poručníci statku Jana Volfarta Štrejna z Švarcenavi Vranov, zámek p. Tymberk, dvůr popl. na vsi pusté Telčicích, ves p. Křinov, Ipice, Vlkov, Češky (16).
— Kateř. Čížovská z Čížova na Kukvicích Mitrov — s p. zámkem Bukvicemi (17).

2. Na Olomoucku.

1480. Lidmila z Kravař Šternberk — Zezhule ves p., Dubczov v. p. (XII. 10).

1480. Johanka z Kravař Plumlov — Waltov ves p., Maršín v. p. (11).
— Milota z Tvorkova Morkovice — pusté vsi Švabsko, Opatovice, Skavsko (12).
— Oldřich z Kunic Dřevohostice a pustinu Kralovsko (12).
— Margareta z Přerova ves p. Raczov (14).
— Ctibor z Cimburka Drahotuš a pusté vsi: Zabikov, Jirzatsko, Popelov (14).
— Mikul probošt řečený Velek — ves p. Kladruby (16).
— Václ. ze Studnic Bystřici a pusté vsi — Lhoty, Jestřebí a Baranov (18).
— Hynek ze Zvole Ptení a ves p. Bernov (18).
1481. Jiřík z Myšlan Raczkov s p. vsí Syrotssím (19.
— Machna z Duban Majetín a ves Mastník (21.)
— Aleš z Zastřízl, Zastřízly, v p. vsi Starczi 7 podsedků (27).
— Machna z Krčman hrad zbořený Křídlo (28).
— Půta z Lichtenberka, Střílky, p. vsi: Olšovec, Strabišov a Lněník (29).
— Kunka z Cimburka ves Komnu s hradištěm pustým, v. p. Přečkovice (29).
— Jiřík z Varhoště . . . ves Otěhřiby (30).
1482. Jan Duon z Žakovic, Újezdec, ves p. Zákřov (33).
— Jiří, Aleš, Barbora, Anežka, Mark. br. a sestry z Ojnic, Újezdec, p. v. Zákřov (33).
1490 Ctibor z Cimburka a Tovačova, Majetín s p. vsí Mastníkem (XIII. 2)
— Sirotkům po Mikši Kokorském Majetín a v. p. Mostínek (2).
— Mandalena z Čihovic, Přílepy a v. p. Hynczinu (6).
— Jan Šilperský z Dalešic, Šilperk . . . a na jiné vsi pusté (nejsou jmenovány) 6).
— Řád sv. Jana — hrad pustý Orlovice (7).
— Jiřík Hrabis z Postupic, Mor. Třebová, vsi p. Vospět a Petrušov (8).
— Zděnek z Kokor právo své na vsi p. Raczově (8).
— Čeněk Kůžel z Žeravic, Žeravice a ves p. Herenčice (9).
— Jan Plzák ze Zdenína Dubčany, ves p. Drumpach (II.)
— Bratří z Brníčka Brnice — v. p. Hoštice. (13.)

1492. Vilém z Pernšteina, v. p. Hroznov (XIV. 1), tvrz Jarohněvice, v. p. Mokronosy, v. p. Jarohněvice a v Mokronosích kostelní podací (2).
— Jan biskup Varadinský hrad pustý Orlovice (2).
— Ctibor z Cimburka hrad zbořený Otaslavice a ves p. Lhotu u Mitrova (3).
— Mik. z Otaslavic hrad p. Vrchní Otaslavice a p. městiště (3).
— Ctibor z Cimburka, Hartmanice a vsi pusté Wankuš, Svatonivka, Bohdalovka, Radišína, Lučka (6).
— Půta a Albrecht z Lichtmberka Malenovice, v. p. Bunyov (7).
— Jan Pňovský z Sovince Senička a co má ve vsi pusté Ješově (10).
— Jiřík z Honbic ves p. Loštice (jinak Loščice) (16).
— Jan Vlk z Konecchlumí hrad zbořený Křídlo (16).
— Jan Onšík z Bílkovic ves p. Miestkovsko s tvržištěm (26).
— Aleš z Polánky a z Bošovic Biskupice, Hrádek pustý (27).
1494. Boček Kuna z Kunštátu Búzov, p. vsi Lechovice s dv., Úvoz, Bošín, Svojanov (XV. 2).
— Vladislav král Maczkov a ves p. Raytnhoff z manství propustil (2).
1498. Vladislav král z manství propustil ves p. Zybřidovice (XVI. 3).
— Jiří ze Lhoty hrad p. Vraní Horu a p. vsi Střítež, Vacetín a Příkazy (4).
— Vítek ze Ptení Ptení — ves p. Bernov (5).
— Ctibor z Lantštejna Luhačovice a v. p. Opatovice (6).
Jan z Kunovic Kunovice, Nezdenky p. ves (7.)
— Protivec z Bystřice Muchnice a p. ves Komosov (8).
— Alena z Kosova půl pusté vsi Svárova (10).
— Čenka z Pnětluk právo své na dvoře pustém a p. vsi Koščitkách s p. mlýnem (11).
— Jiřík ze Sovince Pňovice a p. ves Dešov (11).
— Vilém a Kuneš br. z Vrchlabí Prosenice a ves p. Mydlovary (11).
1499. Štěpán ze Zapolé p. ves Trssaly (13).
— Jak. Šarovec z Šárova Čelužnice a ves p. Hostašov (14).
— Burjan z Vlčnova p. ves Polichno s dvorem a mlýništěm (14).
1500. Vítek z Valu, Ořechové a ves p. Loštice (17).

— Tas z Ojnic a na Nemoticích Žeravice a p. vsi Hořenčice, Lněník (18).

— Filip Mlýnek ze Svitavky právo své na mlýniště pusté slove Beransko na mezech Opatovských (19).

(Příště ostatek.)

Čary a pověry lidu moravsko-slovenského.

Částečně ve Vyzovicích na Moravě, částečně v okolí Nového Města nad Váhem sebral a napsal Josef Čižmář.

(Pokračování 1.)

III.

Čarů a pověr nejvíce nacházíme u lidu v domácím lékařství. O tom pojednal jsem již v Časop. Mat. Mor. r. 1894. Dále jsou to záležitosti lásky, v nichž zvláště slovenské bohyně dobře se vyznají. Že však osudy přičarovaného manželství málo šťastné jsou, vidíme z rozšířeného na Slovensku pořekadla: „Ženich čarovaný, chrbát malovaný". — Přes to k slovenským bohyním dosud zklamaní milenci, opuštěné „frajerky" a staré panny hojně o radu se utíkají.

Z prostředků, jimiž bohyně v první řadě lásku želané milenky, případně milence vzbuzuje, sluší předně jmenovati rostliny: Laskavec (Asplenium trichomanes), ľubček (Levisticum offic. Koch.), ľúbenička (Hypericum perforatum), hľaď na mňa (Listera ovata), vratič (Thalictrum angustifolium), obrátka (Ophioglossum vulgatum L.), dzievský petrúžel (Asplenium ruta muraria), bazalička, tolija (Potentila opaca), hrebíček (Dianthus caryophyllus L.), kopytník (Asarum europ.), priezvršec (Veronica latifolia L.), dobrá mysel, traslica (Briza media) a benedík (Geum urbanum L.)

„Chto nosí pri sebe laskavec, má veliké ščascie", tvrdila bohyně v M. L. Nejčastěji však k věštbám a čarům lásky upotřebuje se dosud od mládeže slovenské ľubček a ľúbenička. Poslední měla dříve zvláště velikou moc, ale ďábel ze zlosti listy její popíchal, aby její účinky byly oslabeny. Ľúbenička je též dobrým věštcem věrnosti a stálosti lásky, jestliže se na sv. Jana utrhne a v ruce žmolí: Teče-li totiž šťáva červená, je láska věrná, jestliže vodnatá, je láska falešná. Vratič pomáhá

ke ztracené již lásce; neboť „keď sa bár jaké ščascie ztrací, keď ho človek pri sebe má, zas sa prinavrácí.“ — „Chto nosí obrátku pri sebe, do roka sa vydá.“ — „Dzievský petrúžel má tu moc od Krista Pána, že keď z neho 9 kúskov na pravém boku dzievka nosí, veliké ščascie jéj prinášá“. — Musí býti však na sv. Jana do východu slunce do ručníčka trhaný. — Bazaličku dávají si čarující děvčata do podolku.

„Chto na sv. Jána pred východom sunka toliju utrhne a 3 kúsky z ní na pravém boku nosí, veliké ščascie má.“ — Hrebíček slouží již jen k tomu, aby se láska utužila a zachovala. Neboť „keď idé nevesta k sobášu, dá si hrebíček pod jazyk. Po sobáši ho volachto (lecikdo) utuče a dá ženichovi v niečom vypit, aby ženu nebíl a bol na ňu dobrý.“ (Mor. Liesk.) — Bohyně ze Zem. Podhradí sdělila mi, že „dzievča, keď sa sce dobro vydat, má pri sebe nosit kopytník a priezvršec.“ — K čemu slouží dobrá mysl, poznáváme ze slov, kteráž děvče trhajíc ji, říká: „Dobrá mysel, aby milý prišiel“. — A má-li děvče, zvláště tancující, při sobě traslicu, tož se za ní šuhaji jen a jen třasou.“ — Benedík má lásku vzbuzující moc hlavně pro vdovce. — Vždyť „keď nosí vdovec pri sebe 3 benedíky, ožení sa, bár by aj nebohéj (zemřelé) jeho žene vlasy aj šecky šnórky do hrobu svázali.“ — Stává se totiž dosud, že příbuzní zemřelé manželky chtějíce, aby vdovec po ní pozůstalý se neženil, vlasy i šňůrky na mrtvé svážou.

Vedle čarovných rostlin jsou to různá zaříkadla, jimiž lásku touženého milého děvčata přivolávají. Taková „začitovatelka“ má při začátku své operace „fúknút tri razy cez prsty“ a říkati: „Vieš čo, ty moj milý, já bych ráda vedela, aby do tvojého srcca vešlo devat myslov, aby sis' ty jak živ nikdy na žánnú nepomyslel, len na mňa, aby tebe tak pripéklo, jak devat klokočóv z hrnca kypí, abys' ty nemohél ani spať, ani stáť, ani jesci (jísti), ani piť, ani chodziť, len abys za mňú čím skoriej prišel. Tak mi dopomáhaj Bóh Otec † Bóh Syn † Bóh Duch svatý † a čím skoriej abys prišél lebo je zle, bár bys už tu bol.“

Také se toužený milý ráno před východem slunce a večer po západu slunce „začituje na zory“.

„Vy zory, zoričky, vy ste dve vlasné sestričky, vendzite vy do toho mého najmilejšého, od samého Pána Boha usúdze-

ného, vy ho volajte, vy ho sčípte, vy ho pálte, vy mu miesta nidze nedajte, len ke mně. K tomu mi dopomáhaj Bóh Otec † Bóh Syn † Bóh Duch svatý †, svatá Trojička, s Pánom Ježišom Kristom nerozdělnička amen."

Ale nejspolehlivěji prý lásky touženého milence děvče nabude, když „z osúděnca devat vlasóv do osyky zavíce, hlohovým klinčekom zatuče a začítá: „Tu já teba zatúkám, aj tvoje údy, abys' ty tak za mnú sa trásel, jako tá osyka sa trase. K tomu mi dopomáhaj Bóh Otec † Bóh Syn † Bóh Duch svatý †, svatá Trojička s Pánom Ježišom Kristom nerozdělnička." (Mor. Lieskové). Bohyně v Zem. Podhradí „začituje do ščascá" takto:

„Vítaj, zavítaj vodička čistá, bristrá, odkál ty tečeš? Od Pána Ježiša Krista, od Jordána mesta. Jako ty ponáhláš, pospiecháš, aby tak za tébu (Maryško!) ponáhlali, pospiechali horní, dolní, dalekí, blízkí, vítačé, pitačé, namlúvačé, zavdávačé, tanečníci, hudci, hratci, aj ti malí chlapci. A ten tvoj osúdzenec na samý, živý, vyvolený predek, který je ti od milého Pána Boha Hospodzina usúdzený, v maceriném živote vynesený, vyvolený, voľa vdovce, voľa mládenec, tvoj opravdový osúdzenec, aby ťa ve snách vidzel, seznal, poznal, za tebú pritúžil, pritesknil, pridojkal s láskú, uprimnosťú, s radovidzenosťú, s darmi, s peňázmi, se šeckými dobrými vecámi. Nije s mú mocú, ale s Božú mocú." — Potom „čítá" táž bohyně i „na zory". „Jde ona, ide v sunečkovéj žáre, Pána Ježišenka Krista tváre, v miláčkovém krenci(?), aby sa obrácili za tebú šecci okoliční mládenci, vdovci hratci aj ti malí chlapci." —

Větve stromu, na nichž roj včel seděl, volají děvčata slovenská „šťastné drevo" i opatrují je v chalupě, aby měla mnoho záletníků. — Za týmž účelem donášejí si děvčata v Mor. Lieskovém večer před sv. Jiřím domů větvičky z hrabutie (Clematis vitalba), aby se za nimi šuhaji „hrabali". — „Kdo chce, aby ho cérka měla ráda, nech ide před sv. Jiřím do hor, nech tam chytí hada a hlavu mu uřeže; do hadí huby nech vloží hrach a nech to nosí v kapsi tak dlho, až hrach vyklíčí. Potom nech vloží ten klíček z hrachu tajně cérce do šatů a bude ho mět jistě ráda." (Vyzovice na Mor.)

Ale všech dosud uvedených čarů nemá děvče potřebí, jest-liže na její štěstí „babka" byla pamětliva. Moudrá totiž

babka nabere si, nese-li děvče ke křtu, ořechů, a potká-li na cestě chlapce, rozhazuje jim je. Tak, jak se chlapci předbíhají pro ořechy, budou se předbíhati o děvče, „až bude na vdaj.“ —

Než stává se též, že děvče častějším stykem s mládencem pozná špatné vlastnosti jeho a chce se jeho návštěv zbaviti. Tu pomůže nejlépe „zelená žabička“ ještě před sv. Jiřím chycená. Taková dá se do hrnečka dírkovanou skřidélkou pokrytého a zahrabe do mraveniska. Po 9 dnech najdou se v hrnečku pouze „vidličky a hrabličky“. Strčí-li pak děvče vidličkami tajně dotěrného „frajéra“, zbaví se jej jistě; chce-li pak jiného získati, tož jej rovněž tajně hrabličkami pohladí a má vyhráno. (Mor. Liesk.)

Ale mladík, jehož milá nechce, může se jí hrozně mstíti: Koupí za krejcar hrneček a za krejcar skřidélku; pak napíše na kousek papíru všecko, co proti své bývalé „galánce“ má ale řečí zpáteční —, zabalí do téhož papíru kus slaniny, oboje vloží do hrnka a zakryje skřidélkou. Po západu slunce jde k mraveništi a když myslí, že nikdo jej nevidí, zahrabe pokrytý hrnek i s obsahem do mraveniště a říká: „Jak ty mne trápíš, tak nech aj tebe brabenci trápija.“ — Potom hned, jak mravenci tu slaninu začnou jísti, i děvče, kterému msta je určená, trápiti se počne. — (Vyz. na Mor.)

A jest-liže zrazený šuhaj novomanželům štěstí jejich závidí, „môže jim velice zla urobiť, keď v ten čas, čo je sobáš, zavre do škrichu psa s kočkú: Lebo jak tí sa tam bijú, tak aj noví manželé sa budú bíjať.“ — Než i vdané přítelkyně nevěstiny při svatbě nelení, neboť také čarují: Bijí totiž nevěstu „múčným mechom“ do zád v tom dobrém úmyslu „aby do roka sľahla“. (Mor. Liesk.)

Ne všecky dívky čarují; většina jich věří, že „co koho čeká, to ho nemine“. — Ale jak už tak ženské od přírody všetečné jsou, aspoň jsou-li již „na vdaj“, chtějí zvěděti, kdo a odkud jim ženich je souzený. A k takovým věštbám je štědrý den jako by stvořený. — Proto dává si dívka na noc ve štědrý večer smetí toho dne smetené pod hlavu; toho pak mládence, o kterém se jí té noci sní, za muže dostane. (Vyz. na Mor.) — „Keď pri štedréj večeri gazda prvé jello (jídlo) bere do úst, uchycí mu to dzievča a dá si to v noci pod hlavu:

O kom sa jéj snívá, ten je jej osúdzenec." — „Škrupeliny z orechóv donesú ke stunni (studni) lebo aj smeci na križnú cestu a stúpnů na ně: S kterej strany pes sčeká, z tej strany príde milý. — Varené šlíže položí dzievka na srub u studně: Kerý slobonný ty šlíže najde, toho dostane dzievča za muža." (Mor. Liesk. na Slov.) (Příště dále.)

Archivní rozhled.

Pořádá Dr. František Kameníček.

(Pokračování 18.)

Konečně zmíniti se dlužno o lístkovém katalogu rukopisném, zařízeném v abecedním pořádku dle osobních i místních jmen a význačných hesel. Obsahuje rukopisné památky původní i kopie, valnou většinou moravské od nejstarších dob až do 19. století; mimo to zařaděny jsou v něm všechny rukopisy ze sbírky Bočkovy a Cerroniovy. Poněvadž katalog tento není vytisknut a není také naděje, že by se tak brzy stalo, bude mnohým badatelům asi vítáno, uvedu-li z něho význačnější rukopisné památky i s jejich signaturami.*)

1. Instrukce dané Bočkovi jako učiteli nově zřízené stolice jazyka českého na stavovské akademii v Olomouci 29. srpna 1831 a jeho dopisy z té doby (R. I. 17). Rukopis německý, velmi zajímavý.

2. Altständische Verhältnisse in Mähren. (XII. a 2.)

3. Antiphonal, aneb zpívání křesťanská pod obojí s notami. Cod ze 16. století. (R. IV. 12). Ze sbírky švédské.

4. Apologia Eusebie Popelovny z Lobkovic v zájmu jejího otce. (XII. h. 19.)

5. Verhandlungen des zu Augsburg im Jahre 1547 und 1548 abgehaltenen Reichstages. (XII. e. 14.)

6. Auszug aus den Memorabilien der Stadt Auspitz. 1543—1725. Novější opis Bočkův z r. 1845. (R. III. 13 42.)

---

*) Rukopisy ze sbírek Bočkovy a Cerroniovy jsou zde až na některé nepatrné výjimky vynechány, jednak že stala se o nich v archivním rozhledu obšírnější zmínka v 1. sešitě ročníku XIX. časopisu tohoto, jednak že Dr. Beda Dudík pojednal dosti podrobně o význačnějších rukopisech sbírky Cerroniovy ve svých „Maehrens Geschichtsquellen" r. 1850.

7. „Awyn tak řečený mistr praví za jisto, že každý člověk šesteru věc čině zachová své zdraví.“ Zlomek vzácného rukopisu z 15. století. Fol. 60—69. (XII. f. 20.) Jest to lékařská kniha, v níž vypisuje se léčivá moc jednotlivých bylin a zdravotní poměry v ročních měsících. Konec schází. Před tím: „Řád zemského práva a najprve o hlavu.“ Fol. 45—60. Český text známého „Ordo judicii terrae“, jejž Palacký vydal v Archivu českém. Prvních 44 listů schází. Rukopis má barevné iniciálky a jest i jazykově velmi důležit.

8. Balaus G. A: Tractatus historicus crit. de Moraviae vera et genuina metropoli. Cerroni II. č. 31. Není u Dudíka.

9. Eine geschichtliche Note über das Concilium in Basel von einem Augenzeugen. (R. III 13/27.) Kopie z roku 1843. Orig. v Dietrichštejnské bibliothece v Mikulově.

10. Relationes de concilio Basiliensi et rebus husiticis anno 1433. (R. II. 4/42 a XII. i. 14.)

11. Benedicti XIII. Lebensregel so an der päpstlichen Cantzeley angeschlagen worden. (XII. e. 16.)

12. Lobkovická bible, dokončená r 1480, s 82 iniciálkami. Velmi cenná. (R. II. 1.) Ze švédské sbírky. Má 575 listů.

13. Bočkovská bible, I. a II. díl, rovněž s iniciálkami a některými poznámkami o rodu Bočků z Kunštátu. (R. III. 13.) Ze švédské sbírky. Vzácnost.

14. Quellen und Nachweise zur Fixirung der mährisch-ungarischen Grenzen von Boček. (R. I. 17).

15. Material zur Geschichte Maehrens und Codex dipl. Moraviae von Boček. 1412—1638. Nasbíráno v Olomouci r. 1841. (R. I. 22.)

16. Anonymi chronicon brevissimum Boemiae 1253—1437. (R. III. 13/46.)

17. Verzeichnis der vom König Ferdinand I. geadelten Gelehrten in Böhmen und Mähren und derjenigen adeligen Protestanten aus Mähren, welche in vorigen Jahrhunderten an ausländischen Universitäten studierten. (XII. h. 15.)

18. Breve chronicon Boemiae 1344-1411. Z MS. universitní bibliotheky v Lipsku. Kopie z r. 1845. (R. III. 13/35.)

19. Krönungsgeschichte der Könige von Böhmen 1086—1347. Kopie z r. 1845 od Bočka. (R. III. 13/57.)

20. Kurze Chronik des Königreiches Böhmen 894—1389. Kopie (1843) z rukop. Dietrichštejnské biblioth. v Mikulově. MS. XV. stol. (R. III. 13/15.)

21. Listář vesnice Bohdalic na Moravě. (M. VII. 5.)

22. Urbář vesnice Bojanovic, Bořetic, Brumovic. MS. ze 17. století. (R. I. 16.)

23. Rolní kniha při dědině Borech z 18. století (poddanství). (H. VII. 5 a H. VII. 21.)

24. Bratrské sbory ve Ždánicích. (Art. Ung. Brod a Velká.)

25. Rechtsbelehrungen der Schöpfen zu Breslau an den Rath zu Olmütz. MS. ze stol. 15. a 16. (XII. e. 29.) Na pergameně.

26. Lékařské knihy Václava z Březan. MS. 1604. (R. III. 12.). Ze Švédské sbírky.

27. Artikel der Bäckerzunft in Brünn 1451. Kopie z roku 1843. (Art. Brünn.)

28. Excerpte aus den Brünnern Losungsbüchern. Kopie z r. 1842. (R. III. 13/48.)

29. Registrum ecclesiae parochialis scti Wenceslai in Antiqua Bruna, MS. 16. stol. (XII. g. 17.)

30. Diarium Brunense. (M. IX. 21.)

31. Urbář panství Buchlovského na Moravě (1720). (XII. f. 11.)

32. Gruntovní kniha vesnic Budišova, Hodova a Naramče ze XVII. stol. (XII. a. 2.)

33. Katalog bibliothek zrušených klášterů na Moravě. MS. něm. (M. I. 1 a 2).

34. Catalogus antiquissimae bibliothecae eccl. ad S Jacobum Brunae a P. Alexio Habrich, ord. S. Benedicti mon. Rajhrad. priore, 1782 compilatus et a P. Mauro Simonis de Praga . . . . annotationibus auctus anno 1805. (R. II. 3/6.)

35. Chronicon bohemicum enarrans gesta belli husitici 1319 – 1441. (R. II. 4/9.)

36. Výtah z Chronicon breve Plznense 1432—33. (R. II. 4/2.)

37. Chronicon d. Procopii, notarii Novae civitatis Pragensis 1416. (R. II. 4/12.)

38. Popis knihy Tovačovské od Chytila. (R. I. 5.)

39. Akta cisterciáckého kláštera na Velehradě. (M. VII. 18 a 19.)

40. Konfiskační protokol v markrab. Moravském ze 17. stol. MS. něm. (M. VII. 17. — R. I. 11. — XII. g. 27 a XII. g. 21.)

41. Různé korrespondence z 30leté války. (R. III. 15 a, b, c, d.)

42. Korrespondence papežského legáta k císaři Rudolfovi II. 1608—1613. (R. I. 30.) Kopie z Vídeňského říšského archivu č. 39, v řeči italské.

43. Mistra Havla Cahery učení, volba za Pražského administratora a pronásledování jeho společníků. (M. IX. 10.) MS. 17. století.

44. Legenda o sv. Cyrillu a Methodovi. (R. III. 13/40; hymna o nich 13|39.) Kopie z r. 1845. E libro horarum in bibliotheca parochiae Triboviensis.

45. O čarách, o lékařských prostředcích XVII. věku. (M. IX. 42.)

46. Samuela Čáslavského knížka o potupení světských marností, napsaná na hradě Buchlově r. 1671. (M. IX. 2.)

47. Urbář pustého městyse Čejče. MS. ze 17. století. (R. I. 16.)

48. Listář statku Čejkovského počínající rokem 1622, když z něho Adam z Víčkova pro účastenství na povstání utekl a statek prodán koleji Jesuitské v Olomouci. (M. VII. 8.)

49. Osm vyšetřovacích protokolů bývalého hrdelního práva v Černé hoře u Blanska z r. 1751. Vyšetřování dělo se z krádeže. (XII. f. 13.)

50. České kroniky z 15. století. Švédská sbírka (R. IV. 17).

51. Zlomek české kroniky od založení země od r. 1116. Švédská sbírka. (R. IV. 11.)

52. Verneuerte Landesordnung des Erbmarggrafthumbs Maehren anno 1628 unter Ferdinand II. — Declaratorien und Novellen der neuen Landesordnung des Königr. Böhaim unter Ferdinand III. anno 1640. MS. z r. 1675. (XIII. b. 14.)

53. Desiderien der böhm. Stände sammt der hierüber erflossenen A. H. Entschliessung vom 12. August 1791. — MS. 19. stol. (XII. e. 32.)

54. Diarium Svevicum anni 1641 od P. Pavla Žiačkoviče. MS. ze 17. stol. (XII. g. 18.)

55. Registřík na příjem a vydání peněz k skupování všelijakých věcí do komory a kuchyně J. V. K. Mti. Kard. Fr.

Dietrichštejna od času sv. Václava léta 1612 až do sv. Jiří léta 1613. MS. ze 17. století. (XII. f. 5.)

56. Diplomatář kláštera Ždárského od r. 1411—1613. MS. ze 16. a 17. století. Švédská sbírka. (R. IV. 16.)

57. Disceptationes inter theologos Pragenses circa annum 1419 exortae de definitione ecclesiae catholicae. MS. z 15. stol. Jest jich 17. (XII. i. 14.)

58. Kniha lánských a činžovních rolí dědiny Dobré vody z r. 1724. (H. VII. 4 a 22.)

59. Nachrichten des Olmützer Domkapitels über den preussischen Einfall im 18. Jahrh. (M. IX. 21.)

60. Pana Ctibora Drnovského z Drnovic pořádek při zemském právě. MS. z poč. 16. století. (XII. g. 26.)

61. Urbář vesnice Dubňan. MS. ze 17. stol. (R. I. 16).

62. Dudíkova regesta k dějinám Moravy ze státního archivu Vratislavského (1358—1408), z kapitulního archivu Olomouckého (1349—1400 a z r. 1409—1844.) — (R. II. 17. — R. II. 5/c — R. II. 5/b.) Při prvních reg. popis Žerotínské bibliotheky ve Vratislavě.

63. Dudíkova regesta k děj. Moravy z Mnichova, Prahy, Vídně, Št. Hradce a Budapešti od r. 1176—1308. (R. II. 5/a.)

64. Městská kniha Ivančická 1442—1506. (M. VII. 20.) Paměti města Ivančic 1631—1636 MS. souvěký. (M. VIII. 44.)

65. Evangelium criticum über das Polenreich. (XII. e. 16.)

66. Novokřtěnec z r. 1598 o proroctích. MS. z r. 1598. (I. k. 8.)

67. Instruktion und Ordnung für die k. Appellationskammer in Prag 26. Nov. 1644. Před tím slezské zřízení zemské z r. 1563 a Hodnověrný přípis práv a privilegií knížectví Opolského a Ratibořského 1558. (XII. g. 13).

68. Pamětní knihy panství Pernštejnského založené od Mikuláše Flešky, úředníka, r. 1634—1702. Obsahují smlouvy, zápisy a rukojemství. MS. ze 17. stol. (M. IX. 24.)

69. Feudalia, ceremonialia, placita, statuta et acta Austriaca. (M. I. 3.)

70. Formuláře a kopiáře listů rozličných. (M. IV. 11. — M. IX. 37.) MS. ze 17. století.

71. Friedrichs, Königs von Preussen, Testament. (XII. e 16.)

72. Krönungshandlung Friderici I., Königs von Böhmen und Pfalzgrauen bei Rhein. (M. IX. 32.)

73. Beilagen zu der Instruction wegen Aufhebung der Frohnen und der Leibeigenschaft in Boehmen im Jahre 1770 mit anderen Acten. Ursprung der Statthalterei und obersten Burggratenamtes etc. (XII. e. 12).

74. Fulneker Schlossarchiv-Schriften. 16–18. století.

75. Diplomatář kláštera Fulneckého. (M. IV. 1.)

76. Paměti král. města Kyjova od r. 1548. (XII. f. 3.)

77. Příspěvky k rodopisu šlechty moravské. (XII. e. 1.)

78. Taxa der Handwerker zu Glatz vom Jahre 1659. (R. I. 24 b.)

79. Urbář města Hodonína a Pavlovic. MS. ze 17 stol. (R. I. 16.) (Defekt.)

80. Grenzstreitigkeiten zwischen Maehren und Ungarn vom J. 1049—1829. MS. z 19. stol. (R. I. 17/b.)

81. Urbář vesnice Kurdějova. MS. ze 17. stol. (R. I. 16.) Paměti té vesnice z obecní pamětní knihy. (R. III. 13/8.) MS. z r. 1845.

82. Popis statku Habrovanského. MS. z r. 1756. (M. IX. 7.)

83. Hamburger Wiedertäufer-Chronikel, oder Denkbüchel..., was sich vom Jahre 1524 bis auf gegenwärtige Zeit in der Gemain zugetragen. (I. k. 14.)

84. Handwerkerpreise fixiert von den mährischen Ständen für die Städte Brünn, Znaim und Iglau. (Art. Znaim V/b.) MS. z r. 1675.

85. Výtah z obdarování dvořáků na panství Helfenštejnském, ze mlýnu Brandisovského a Velko-Prosenského od Martina Zikmunda, měšténína města Lipníka. (Art. Znaim V/6) MS. z r. 1635.

86. Hexenprocessakte von Ullersdorf-Schönberg 1679, 1680. (XII. f. 19.)

87. Hilsser: Zaopatření a vejstraha před odpadlstvím od evangelického náboženství k papežskému pro ty, kteříž jí potřebují (I. k. 9.)

88. Hirschmentzel, ord. cisterc.: Notabilia de rebus et regibus Hungariae a primo Hunnorum ingressu usque ad annum 1700. (M. IX. 20.)

89. Mistra Petra Manduktora historia scholastica. Psáno 1481. (R. IV. 19.)

90. Hlaš strážného, t. j. obrana, v níž se vypisuje všecka zpráva bratří Českých a moravských. V témž rukopise: 1. Meč Goliášův k bránění lidu Božího před nepřáteli jejich. 2. Successí a posloupnost služebnická v Jednotě bratrské. MS. ok. r. 1600. (M. VIII. 38.) 266 stran.

91. Knihy, jenž slovú hodinář. Psané prací Martina Bubly na rozkaz Zdeňka mladšího z Waldštejna. 3 svazky ze 16. stol. Švédská sbírka. (R. IV. 15.)

92. Verzeichniss jener Urkunden der aufgehobenen Klöster Maehrens, welche im Jahre 1811 an das geheime Hof- und Staatsarchiv in Wien abgegeben worden sint und vidimierte Copien derselben. (Am Pult.)

93. F. W. Horký: Rejstřík dle abecedy všech bylin, lékařství a mnohých k vědomosti obzvláštně vybraných věcí z jistého herbáře. V Třebové r. 1806. (M. VIII. 26.)

94. Horní práva císaře Rudolfa II. „s uvážením a snešením všech tří stavův království Českého horníkům na Horách Guttnách". MS. z r. 1579. (M. VI. 20.)

95. Poznamenání v knihách městečka Hostěradic věku XV. — Z knihy městečka Hostěradic. Výpis z r. 1844. (R. III. 13/7.) — K roku 1619 (R. III. 13/6.)

96. Urbář vesnice Hovoran 17. stol. (R. I. 16.)

97. Výtah z černé knihy král. města Uh. Hradiště, do níž se všelijaké výslechy a ortele zločinců vypisovati mají. MS. z r. 1843. (R. III. 13 49.)

98. Kopiář města Hradiště na rok 1634 a 1635. (M. V. 8.)

99. Starý kostelní účet Uh. Hradištský ze 14. stol. (M. V. 29.)

100. Ign. Hráský, Glogoviae majoris regiae quondam curiae judex: Historia de expulsione et profligatione fratrum Bernardinorum seu Franciscanorum strictioris observantiae ex nova civitate Wratislaviae die 20. Junii 1522. MS. z XVIII. století. (M. VIII. 5.)

101. Mistr Jan Hus: O hříchu. Opis z kodiku bibl. Mikulovské z 15. století. (R. III. 13/20.)

102. Refutatio articulorum haereticorum a Husso propositorum. MS. z. r. 1427. (M. VI. 25.)

103. Život mistra Jana Husa, mučelníka Božího. (XII. i. 7.)

104. Otče náš od mistra Jana Husa. Z rukopisu I. V. 34 v c. k. bibliothece v Olomouci. (R. III. 13/17.)

105. M. Jana Husa Otče náš zlých lidí. Z rukopisu I. V. 34 z c. k. bibliotheky v Olomouci 1411. — (R. III. 13/23.)

106. Sedm zlatých kusův neb artikulův mistra Jana Husa. Z rukopisu XV. věku v bibl. Mikulovské. Kopie 1843. (R. III. 13/21.)

107. Husův traktát o odmrti. Z rukopisu I. V. 34 bibliot. Olom. Kopie 1845. (R. III. 13/18.)

108. List mistra Jana Husa, jímž jisté panny klášterní k setrvání v jich stavu napomíná. Z rukopisu XV. stol. knihovny Mikulovské. Kopie z r. 1843. (R. III. 13/19.)

109. Hussi et Wiklaffi tractatus regi Poloniae et duci M. ducatus praesentatus. MS. z 15. století. (XII. i. 14.) Viz k tomu čís. 57.

110. Relationes de concilio Basiliensi et rebus husiticis. Kopie z MS. r. 1433. (R. II. 4/42.)

111. Chronicon bohemicum enarrans gesta belli husitici. 1419—1441. (R. II. 4/9.)

112. Pugna australium cum husitis anno 1431 die scti Calixti metrice descripta a Nicolao, notario Znojmensi. Z kodiku Třeboňského A. 6. Kopie z r. 1840. (R. II. 4/147.)

113. Material zur Geschichte der husitischen Bewegung, gesammelt von A. Boček. MS. z 19. stol. (R. II. 4/1—150.) K tomu (R. II. 18).

114. Husitica. 11 listů z 15. stol. (XII. g. 20.)

115. Kalendář, Snář, Kniha Josefova, Kniha Tobiášova. MS. ze 16. stol. Švédská sbírka (R. IV. 10.)

116. Einige Beschwerden der Stadt Jamnitz wegen Verkürzung ihrer Stadtrechte. 1555. (Art. Znaim V/4.)

117. Urbář města Jemnice. (XII. c. 19.)

118. Pamětní kniha města Jemnice od r. 1651. (XII. c. 22.)

119. Tři pozemkové knihy Jaroměřické. 1525, 1582, 1606. (XII. d. 1, 2, 3.)

120. Zápisní, pamětní a sirotčí knihy Jaroměřické. 1525—1651. (XII. d. 4, 5, 6, 7, 8.)

121. Mnoho rukopisů k dějinám řádu Jesuitského; zvláště „Statuta Societatis Jesu tam generalia, quam provincialia." MS. XVII. z stol. (M. VIII. 39.)

122. Artikel der Lederergenossenschaft 1517 und Zimmermeister 1553. (Art. Iglau.)

123. Privilegien, Rechte und Schöppensprüche der königl. Stadt Iglau 1389—1417. MS. z 19. stol. (R. II. 2.)

124. Jus montanum regale civitati Iglaviae a rege Wenceslao II. concessum et quidem anno 1300. MS. z r. 1589, česky z r. 1505. (M. VII. 27/b. — Česky s jinými ještě zprávami (M. VI. 26.) Při tom německý text od Petra Schobra, horního písaře v Jihlavě.

125. Auszug aus einem gleichzeitigen Stadtbuch betittelt: Räuberbekenntnisse über das Faustritterthum in Maehren. 1414—1432. Kopie z 19. stol. (R. III. 13/1.)

126. Pastýř. Nová kronika Zpráva poslů krále Jiřího. Švédská sbírka R. IV. 9.)

127. Nápisy náhrobní a zvonové různých moravských kostelů. (XII. e. 3.)

128. Instrukce královským radám a úředníkům Pražským menším při zemských deskách v království Českém, kterak se v úřadě chovati mají. (M. VII. 32.)

129. Königliche Appellations-Instruction. (M VII. 31.)

130. Königliche Statthalterei-Instruction. (M. VII. 30.)

131. Denen königlichen Prager Leibgedings, wie dann allen andern königlichen Staedten in Königreich Boeheimb de dato Prag den 2. Martii 1651 ertheilte Instruction. (M. VII. 33.)

132. Joannes's, Khönigs von Polen, Einzug am 29. August 1683 in Brünn und der Türkenkrieg in Ungarn. (XII. f. 1.)

133. Liber privilegiorum, emtionum donationumque commendae ordinis s. Johannis Hierosolimitani in Olešna saeculi XIII., XIV. et XV. — MS. z XV. stol. (M. VIII. 16.)

134. Itinerarium Ladislai Veleni, primi baronis a Žerotín. Kopie z r. 1853. (R. II. 1.)

135 Verhandlung bezüglich des Besuches der Jahrmärkte in königlichen Städten des Markgrafthums Maehren von Seite der Juden. (1659.) (M. VI. 22.)

136. Privilegien des Kaisers Karl VI. für die maehrische Judenschaft. MS. z r. 1723. (Art. Znaim V/15.)

137. De juribus et libertatibus regnorum. MS. z 16. stol. (M. VIII. 23.)

138. Ivančický sněm r. 1608. (XII. f. 9.) (Příště dále.)

Umělecké a vědecké zprávy.

Dřevěný kostelík v Kunčicích. Malebný horský kraj okolo měst Frenštátu a Místka přede 200 lety byl dřevěnými kostely, těmito svéraznými výtvory domácího stavitelství lidového tak říkaje poset. Byly a dílem jsou dosud takové kostelíky v Tiché, Kopřivnici, Větřkovicích, Lichnově, Kunčicích, Frýdlantě, Palkovicích, Kozlovicích, Rychalticích, Petřvaldě, Staré Bělé, Zábřehu, Hrabové a Paskově. Ba v samém Místku kostel sv. Jakuba před požárem zachvátivším celé město r. 1602 byl ze dřeva. Kostel Paskovský měl v 17. století památku zajímavou, totiž dřevěnou monstranci. — Dalšími řádky hodlám obrátiti pozornost pouze k bývalému kostelu v Kunčicích u Frenštátu.

Kdy tento kostelík, původně filiální, byl založen, nelze ani příbližně určiti. Tolik jest jisto, že v druhé polovici 16. století tu již stál*) a že záhy slynul jako místo poutní. Dle starobylého podání vystavěn byl vedle fojtství na mýtině, kde divným spůsobem se zjevovala soška sv. Maří Magdaleny. Zjevení toto opakovalo prý se malé kravařce z fojtství, a to hned v době, kdy v okolí ještě se udržovalo učení nekatolické.**)

Původního dřevěného kostela v Kunčicích už není, byl rozbořen v tomto století a na jeho místě postaven r. 1814 nynější zděný. Nezachováno nám ani jeho vyobrazení ni důkladnější popis, z něhož bychom si učinili pojem o spůsobu jeho stavby i vnitřní úpravě.

Ve vizitačním protokole z roku 1672 psáno, že vedle kostela na hřbitově stála dřevěná kaplička, v níž na svátek sv. Maří Magdaleny, sešlo-li se mnoho lidu, sloužena bývala na portatile mše sv.***)

Lepší, ač nikoli úplné světlo skýtá nám protokol z roku 1771.†) Hřbitov, na němž stál kostel, kaple a dřevěná kostnice, byl dřevěným plotem ohrazen. V kostele ještě v 17. století byl toliko oltář jeden a zasvěcen byl sv. Maří Magdaleně. Na oltáři stála její soška a nad ním byl velký na plátně malovaný obraz

---

*) Urbář panství Hukvaldského.

**) Ostravice 1894, č. 7.

***) Matricula dec. tot. Ostrav. F. 235.

†) Farní archiv ve Frenštátě.

představující smrt sv. kajicnice. Starý tento obraz ve stavu valně sešlém dosud se zachoval. Jest na něm vespod namalován znak Orlíkovský a vedle tato slova: „Ke cti a chvále Pána Boha všemohoucího, k vyvýšení jména jeho sho., k odpuštění hříchův a ku polehčení duším v Bohu odpočívajících vysoce urozených rodičův svých pp. Jana Krištofa Orlíka, svob. pána z Laziska*) a pp. Ludmily Orlíkovne, rozené Pergerovne, jakož i všech přátelův a celiho rodu Orlíkovského tento oltář svaté Maří Magdaleny do kostela Kunčického na panství Hochvaldskim za kněze Tomáše Richaltskiho, někdy preceptora sviho, daroval a obětoval Jan Krištof Orlík, svobodný pán z Laziska, pán na Litultovicích, hlavního kostela Olomuckého prelát a kanovník, proton. apoštol., J. V. O. A. K. M. biskupa Olomouckého rada, před tím děkan Mezřícký nad Bečvou deset let a nyní u svatiho Mauriciho v Holomouci věku svého XXXXV. ro. Páně MDCLXI., Dne XX. Juli.“ — Vnitřek celého kostelíka byl vymalován nákladem knížete biskupa Olomouckého. Jeho znak jakož i znak kapituly s letopočtem 1660 bylo viděti na stropě kostela. Po stěnách rozvěšeny byly obrazy malované buď na plátně nebo na dřevě, jako dosud zachovalý obraz sv. Trojice, sv. Blažeje, Valentina a jiné. V kapli na hřbitově byl oltářík P. Marie Častochovské. — Ve století 18. byly v kostele již oltáře tři. Boční po straně evangelní zasvěcen byl sv. Petru a Pavlu, na straně epištolní Neposkvrněnému početí P. Marie. Po bocích oltářů stály sochy. Před hlavním oltářem visela cínová lampa. Dlažba v kostele byla v 18. století z cihel, po obou stranách stály lavice pro mužské a ženské, v nichž místa byla jednotlivcům od faráře pronajímána po 15 kr. Ve stolicích zastrčeny byly tři korouhve. Ačkoli se v kostele nekřtilo, stála tam i dřevěná křtitelnice, na jejíž víku byla soška sv. Jana Křtitele. Naproti na straně evangelní byla kazatelna, na kterouž se vcházelo zvenčí. Na dřevěném kůru byly varhany. Roku 1768 vystavěna z tvrdého materiálu na straně evangelní sakristie a nad ní oratorium. Nad vazbou chrámovou na střeše kryté šindelem vypínaly se dvě dřevěné věže. Na hlavní věži visely dva zvony: větší s obrazem Ukřižovaného a sv. Maří Magdaleny, vážil tři cent-

*) Statečný tento pán byl úředníkem na Hukvaldech za nepokojů válečných mezi 1617—1629. Jeho syn Jan Krištof zemřel 1667 jako probošt u sv. Mořice v Olomouci.

nýře a měl nápis: „venite at me omnes, qui laboratis et onerati estis. A. D. 1671. Christian Hofman in Troppau goss mich“; menší (Matěj) vážil pouze půl centu. Zvonek na vížce nad presbytářem byl těžký 30 liber. Taktéž nad kaplí hřbitovní byl zvon 50 liber těžký, na kterém napsáno: „Jesus Nazarenus Rex Judaeorum. Franciscus Stanke Anno 1660.“ — Všecky tyto zvony, přenesené později do nového kostela, rozlily se při požáru, jímž byl kostel stížen r. 1862.

Kostel Kunčický byl tedy v minulém století vším potřebným opatřen. Co se dotýče ještě kostelního stříbra, jmenuji na prvním místě pěknou starou, 4 libry těžkou monstranci s nápisem: „A. 1769 fieri fecit Martinus Robotský parochus Frank. et Martina Hilscher“ a pak stříbrný zlacený kalich. Jest to vkusná práce slohu renaissančního. Kolem kupy viděti obrázky Boha Otce, Syna a Ducha sv. Dole na podstavci vyryt na bílých štítcích sv Josef s Ježíškem, P. Maria s Ježíškem, sv. Anna a neznámí dva svatí. Na spodní obrubě podstavce čte se: „Anna Maria Jakartowskiana nata Sobiekurskiana de Sobiekurz.“ — Dávná, ale temná a nejistá pověst praví, že kalich byl od šlechtičny kostelu věnován z vděčnosti za šťastné uzdravení jejího manžela.*) Tolikéž bělomodrý damaškový ornát v kostele Kunčickém byl prý darem téže paní. Anna Maria Jakartovská byla manželkou Jana staršího Jakartovského ze Sudic. Do r. 1643 držela panství Ivanovské a po smrti svého manžela († 1667) zdědila panství Náměšťské u Olomouce. Jsouc bohatá a zbožná, věnovala svůj vdovský život službě Bohu a bližnímu činíc četné nadace pro kostely a kláštery.

Hned v polovici minulého století dřevěný kostelík Kunčický byl ve stavu velmi bídném, že zvonilo-li se na věži, celý kostel se hýbal a otřásal. Z této příčiny byl rozbořen.

Kunčice patřily od nepaměti až po rok 1784 k farnosti Frenštátské, jak o tom čteme i v privilegiu darovaném r. 1584 Frenštátským: „Též ves Kunčice, ves Lichnov, ves Bordovice, ves Vlčovice, ves Kopřivnice, ves Drnholec a půl vsi Závišic Frankštatským ku právu jejich, jak od starodávna náležely, jako i k správě duchovní faráře Frankštatského, na ten čas kromě Drnholeckých a Závišických, kteří k faře Příborskej pro blízkost

*) Ostravice 1894, č. 2

jsou obráceni, příslušeti mají . . .“ *) Průběhem času tento farní obvod arci se značně změnil. Služby Boží konány v Kunčicích tak, jak v ostatních filialních kostelích v Lichnově, Vlčovicích a Tiché v předešlém století v neděli zpravidla střídavě. Posvícení a Patrocinium slaveno bylo v každém kostele zvlášť. Lichnovští oslavovali posvícení v neděli po sv. Matouši, Vlčovští v neděli po Všech svatých, Tichavští v neděli po svátku sv. Hedviky a Kunčičtí v neděli před sv. Šimonem a Judou. V koledu sloužena mše sv. na sv. Štěpána v Lichnově, na sv. Jana Ev. v Tiché, na den Mláďátek v Kunčicích a na Nový rok ve Vlčovicích. Nad to byly služby Boží v Kunčicích pokaždé v pondělí velikonoční a svatodušní. Po sv. Václavě bývalo v Kunčicích slouženo zpívané fundační rekviem za duše všech na hřbitově Kunčickém odpočívajících.**) Fojt byl povinen v ten den kněze a rektora buď dovážeti nebo položiti na ten účel 18 kr. faráři.

Kostelníci v Kunčicích a také všude ve přifařených osadách byli panské roboty prosti.***) Byli dva a jeden z nich býval zároveň kostelním hospodářem. Kostelníci i kostelní hospodáři byli každoročně při obnově potvrzováni vrchností. Kdykoli v příslušné osadě měla býti mše sv. aneb odpolední křesťanské cvičení, bylo povinností hospodářů kostelních poslati do Frenštátu koně pro kněze a rektora a k tomu vypláceti pokaždé na oběd knězi 24 kr., rektorovi 6 kr. Ve svátky ovšem obnos tento faráři se zvýšil. Tak dostával v Lichnově farář na posvícení, na patrocinium a v koledu po 48 kr.; ve Vlčovicích na patrocinium 1 zl. 30 kr., na posvícení a v čas koledy 24 kr.; v Tiché na patrocinium, posvícení a v koledu po 1 zl.; v Kunčicích na posvícení farář 48 kr., rektor 12 kr., v koledu farář 24 kr. Na patrocinium sv. Maří Magdaleny dostávali v Kunčicích, avšak nikoliv od kostelního hospodáře, nýbrž od obce farář 1 zl. rektor 20 kr.

V Kunčicích, jako při ostatních filialních kostelích farnosti, býval kostelní zpěvák. Byl povinen v neděli a ve svátek odpoledne nebo při procesích lidu předzpěvovati a růženec předří-

---

*) Dco na zámku Našem Ukvaldech v středu po památce sv. Matouše apoštola 26. září.

**) Nadaci tuto založil Florian Klímek, někdejší fojt Kunčický.

***) Při kostele Tichavském bylo od r. 1769 jedno místo kostelnické dle biskupského nařízení dědičně vyhrazeno rodině Cvíčkově.

kávati. Za tuto službu byl od roboty a panských dávek osvobozen a z určitých několika chalup dostával ročně všeho všudy 2 zl. 30 kr. V Lichnově měl za to od obce půl měřice role a kousek zahrady; ve Vlčovicích dostával každoročně od obce 1 zl. 12 kr.; v Tiché byl od panské roboty osvobozen a od obce byly mu propůjčeny dvě měřice pole k užívání. Kdysi v dávné minulosti usadil se při kostele Kunčickém poustevník. Poustku měl na místě, kde nyní jest škola.

Ve století 17. kostel Kunčický neměl stálých příjmů. Na opravu i potřeby kostela veden tenkráte náklad jen z peněz zvonečkových, jichž se každoročně o pouti sebralo na 15 zl. Roku 1771 kostel měl na penězích 1450 zl. 26 kr., kromě toho dva díly role, dvě louky, pět železných krav, z nichž platili čtyři Kunčičané ročně 2 zl., pak tři chaloupky kostelu poplatné. V jedné z nich bydlel kostelní zpěvák. *P. Vojtěch Plotěný.*

Paní Kateřina Žerotínová z Waldštejna a Třebičtí. V archivě města Třebíče, druhdy přebohatém, ostalo vzpomínkou na slavnou paní Kateřinu jen velmi málo, skoro nic. Slitovavši se nad chudobou měšťanstva, půjčila paní městu Třebíči roku 1626 úhrnem 12.265 kop. Podáváme dlužní úpis o tom z řečeného archivu. Úpis zní:

„My purgkmistr a radda nynější i budoucí, stará radda, konšelé obecní a summou všecka obec města Třebíče, praví jistcové a dlužníci dluhu dolepsaného, známo činíme tímto listem obecně předevšemi, kdežkoliv čten nebo slyšán bude, že jsme dlužni dluhu pravého a spravedlivého, k nevyhnutedlným potřebám obce zdejší na placení lidu válečného Jeho Mti Císařské půjčeného, jmenovitě dvanácte tisíc dvě stě šedesáte pět kop, za jednu kopu třidceti groší a za jeden groš sedm peněz bílých počítajíce na minci dobré, stříbrné, v tomto margkrabství Moravském obecně berné Její Mti vysoce urozené paní, paní Kateřině Žerotínské, rozené z Waldšteyna, na Náměšti, Třebíči a Červené Lhotě, vrchnosti naší milostivé. Kteroužto svrchu jmenovanou summu dvanácte tisíc dvě stě šedesáte pět kop my na před psaní purgkmistr a radda, stará radda, konšelé obecní i celá obec města nadepsaného jakožto věrní poddaní slibujeme a připovídáme Její Mti paní, paní naší milostivé a dědičné, každo-ročně po jednom tisíci pěti stech kopách počtu moravského, a to jmenovitě počna při času Svatého Jiří letha následujícího tisícého šestistého dvadcátého sedmého sedm seth padesáte zlatých, a potom při času Svatého Václava téhož létha, to jest od datum tohoto zapsání našeho v roce pořád zběhlém druhých sedm seth padesáte zlatých tak a spůsobem tím na jmenované terminy každo-ročně platiti a pokládati dotud, dokudžbychom summy svrchu jmenované z cela a zouplna nedoplnili a nedoplatili.

Při tom také majíce my Její Mti paní, paní naší milostivé ouroky, cožby se jich každo-ročně z summy od nás povinné sčísti mohlo, od sebe odvozovati a spravovati, za takové ouroky a na místo zpravování jich máme a připovídáme každo-ročně od času nového létha až do konce masopustu dvanácte desítivěderních beček vína Její Mti z zámku Třebíčského, jednu každou bečku po padesát zlatých moravských bráti, je v tom čase vyšenkovati a po vyšenkování jich peníze do důchodů Třebíčských nepodleně odvozovati, však toliko dotud a nic déleji to činiti máme, dokudžby taková vejš jmenovaná od nás povinná summa z cela a zauplna Její Mti zaplacena a do konce odvedena nebyla. Pakliby dříve toho času, nežby taková summa k dokonalému zaplacení přišla, Pán Bůh prostředkem časné smrti Její Mst paní, paní naši milostivou (čehož, Pane Bože, uchovati rač) z tohoto světa povolati ráčil, tady nemáme my ani budoucí naši od řádného z potomkův a nápadníkův Její Mti ani budoucích držitelů panství Třebíčského k tomu přidržáni ani nuceni býti, abychom mimo toto naše uvolení, kdyžby již vejš jmenovaná od nás povinná summa Její Mti paní, paní naší a neb budoucím potomkům a nápadníkům Její Mti doplněna a doplacena byla, víceji a déleji braním a šenkováním takových vín povinni býti a neb je na potom šenkovati měli. Jestližeby se pak od nás toho, což se nadpisuje, nestalo (čehož, Pane Bože, uchovati rač), tehdy bude moci Její Mst paní, paní naše milostivá jakožto vrchnost naše dědičná na nás i vší obci obecně neb jednom každém obzvláštně toho postíhati a vyhledávati, jakžby se Její Mti vidělo a zdálo. Pro lepší toho jistotu a zdržení pečet naši městskou větší s jistým vědomím celé obce k tomuto zápisu jsme přitiskli. Jehož datum v městě Třebíči den Svatého Václava létha Páně tisícího šestistého dvadcátého šestého."

Dlužní summa tato 12265 kop byla roku 1629 proměněna v 15.950 zl. a splacena v 7 lhůtách po 2000 zl. a v poslední lhůtě o 1950 zl. Dlužní úpisy ostatní jsou tolikéž v archivě městském zachovány.

Paní Kateřina měla opravdovou péči o poddané své Třebické. Listem datovaným v Olomouci 21. dne list. r. 1631 psala purkmistru a starším Třebickým, že bratr její, nejv. purkrabí pražský p. Adam Waldštejn za času nebezpečenství válečného Třebické má chrániti, poněvadž mu užívání a správu statku Třebického odevzdala. A hned potom 29. dne list. píše samému p. Adamovi, aby se Třebických ujal; neboť je svěřila jeho ochraně.

V městském archivě Třebickém v „Poznamenání příjmův k obci města Třebíče in Ao. 1703" jest zmínka o příjmech „na kšafft slavné paměti pp. Kateřiny z Waldšteina." Výtečná tato paní nedlouho po smrti svého druhého chotě († 1636 v Přerově) učinivši 6. dne února r. 1637 poslední své pořízení, zemřela

v Brně, a jak dí Třebický kronikář Jan Suchenius Bydžovský, „tělo Její milosti odtud (z Brna) sem (do Třebíče) přivezeno a bez ceremonijí i zvonění v sklípku nad sborem v večer pohřbeno a k jiným mrtvým tělům slavných předkův a držitelův panství tohoto přiloženo“ (vedle prvého chotě Kateřinina p. Smila II. Osovského z Doubravice na místě, kde nyní jest kapucinský klášter).

Paní Kateřina byla Třebickým dobroditelkou, jako jí byla vůbec. Ale přece Třebičtí se k ní nechovali vždy vděčně, jak čteme z listu jejího, datovaného v Přerově 2. dne list. 1633. Žádajíce, aby jí Třebičtí dle dlužního úpisu výše psaného poslali další částku, stěžuje si, že o ní činili nepatřičné řeči. „. . . . nemálo mi to do vás divné přichází, a nenadála bych se od vás toho takovýho vašeho ustavičnýho a neobyčejnýho proti mně ostouzení, vědouce o vás dobře, že toho ničeho není, nežli že ste sobě to snad proto vymyslili, abyšte se tím za mý mnohý dobrodiní a milosti vám činěný místo vděčnosti vymstiti mohli; ježto já ničeho vašeho od vás nežádám, než to zase od vás míti chci, čím ste mi povinni a co ste na mně v čas svý velký nouze a potřeby s plačem vyprosili, a já vám tím pomoci chtěla, to abyste mi zase zaplatili. Protož když vidím, jak toho nevděčni ste, budu příčinu míti na vás pamatovati a, když by vám na potom jaká potřeba nastala a vy se ke mně utekli, věděti, jak se k vám ukázati.“ (Dvorský, Listy paní Kateřiny z Žerotína rozené z Valdštejna, str. 274.) Hrozeb svých šlechetná paní nesplnila; neboť nepřestala býti městu dobroditelkou a také závětí na ně pamatovala, jak veřejně svědčí citované poznamenání z r. 1703. *Frant. J. Rypáček.*

Moravská píseň o proměnách světa. Známé novoty, které zaváděl císař Josef II. v oboru církevních obřadův i v životě společenském, v organisaci úřední a pod., vzbudily u osvícenců radost, mezi lidem však vyvolaly trpkost a tajený odpor, že jsou zapovídány zvyklosti starodávné, zděděné po předcích. Dokladem toho je píseň o proměnách světa, přivázaná k rukopisu singn. V. E. 18 v bibliothece Musea království českého v Praze. Z hojných moravismů vysvítá, že ji skládal v době Josefinské samouk, jenž dobře znal poměry lidu českého na Moravě. Z rukopisu nemohu se dozvěděti, kdo byl tímto skla-

datelem. O něm tu není ani potuchy. Pokud jsem mohl zjistiti, píseň tato dosud nebyla tištěna. Podávaje doslovné znění této skladby laskavým čtenářům, prosím, ví-li někdo určitější zprávy o písni, aby je zaslal ct. redakci tohoto časopisu. Z poznámky, jak se píseň zpívá, patrno, že byla mezi lidem oblíbena a rozšířena.

Píseň o proměnách světa. Spívá se jako: Sem, sem, milí pútníčkové, aneb: Vyhlašujte, prospěvujte.

1. Kdoš by se toho byl nadal, co jsme dočkali; o jak přehrozné proměny nyní se staly. Kdo jest toho příčina? Zlý světe, tvoja vina, že ide jedna za druhú divná novina.

2. Jakú proměnu ve víře jsme dočekali! Kdyby těš naši předkové nyní povstali, kterak by se zděsili, když by sú to spatřili, co oni ke cti a chvále Boží spravili.

3. Já ale nesmím nic říkat, musím být tiše, co pro čest a chválu Boží juš slúží pýše; není to k spodivení, kostel jest obnažený a potom s těma šatama žid ozdobený.

4. Ano i věci posvátné pryč pozbírali, na ratúzech plúzoferent jich prodávali; tu nejenom křesťané, židé, těš i pohané také věci odkúpili při sadském právě.

5. Ať zase poznov nepíše ruka na stěně, jak králi Baltazarovi, kdyš pobral v chrámě všechny drahé nadoby, dal postavit na hody. však se to potom dalo znát Baltazarovi.

6. Snad nynější múdrakové Boha skúmají, anebo Ducha svatého jinšího mají, kdyš mnohé obyčeje, které měli křesťané, kasírují, zaverhují — co dál nastane?

7. Snad se pod pláščem dobroty velmi zlost kryje, lodička prudkýma větry se pohybuje. Ach Bože rač být s námi, poras pekelné brány, aby lodička nepřišla k rostroskotání.

8. Ti, kteří jsú svět čistili, jsú vymeteni, tu je zas opět velice svět znečistěný. Jest pravda, máme jiných, kteří ty staré špiní, dost dlúho z lidí smývají, opě (obě) sú černí.

9. Proč neb není ospravedlen nižádný živý bes Božího smilování, žalmista praví, až Duch svatý zavěje, temnú plenú odkrzje, tu se hříšník nad svú bídú rospamatuje.

10. Ale nechejme svatosti být za pokojem; ješče veliké proměny v světě spatřujem, kterak mají být všichni složení řeholníci, jak jsú již mnozí zvlečeni i pústevníci.

11. Žádného milosrdenství více nebylo, hned jak redukcija vyšla, hned se spatřilo, jak se s pláčem stěhují, do kvartýrův vtahují, z jejich klášterův a celí kasárně slují.

12. Pútníci doputovali na svaté místa, juš každého pokutují, to jest věc jistá, i ty stříbra docela pozbírali s kostela, aby juš Matička Boží menší čest měla.

13. Zvonění proti povětří téš zakázali, pracovat v složený svátek přímě kázali, však nezapověděli v krúžolky hrat v neděli, ale nad paučinami komis derželi.

14. Nyní se musíš poděsit, křesťanská duše, jak poznamenáno stojí u sv. Matúše, iš tomu jináč není, jiš slavnost spuščení, když mnozí krásní chrámové jsú rozbořeni.

15. Při kostelách pochovávat téš zakázali, ale za městem na poli, tu rozkázali nový kerchov ohradit a kapli v něm postavit, aby se tam mertvé těla v ní mohly složit.

16. Tu hned na novým kerchově nový obyčej, že se aš hned člověkovi změní obličej, kdyš dva kopidalové jak nejací knechtové člověka z obecní truhly vytřasú v hrobě.

17. Tu v jámě na šest střevícův s ním nakládají, jeho v měchu zašitého vápnem sypají, na to hrudy kamení na člověka házejí, tu jako pán, tak i žebrák jak pes pohřbený.

18. Tak jako se v pravdě stalo, umřel žebráček, který ořechy prodával, rodem Slováček, a tu hned nebohého dali do měcha jeho, a poněvač byl měch krádký, stisnuli jeho.

19. Ačkoliv to dobře víme, že to nic není, že mertvé tělo móže být, jak chce pohřbený; však se má rozeznati, ne jak mercha chovati, církev porúčí podctivě pochovávati.

20. To jest aš proti natúře, jak se to činí. Může být, že naše verchnost s tím dobře míní. My musíme poslúchat, by nám nesmed hlavy kat; bude-li co proti Bohu, netřeba se bát.

21. V kostelách velká mutací opět nastala, bratrstva všechny složené, slavnost přestala; místo slavností jiných máme modlení nyní a dvoje kázaní raní i odvečerní.

22. Mše svaté za hodinami sú odslúžené, jenom při velkém oltáři sú odpravené a při mšech Bohudíky! ze spěvem bez muziky všichni lidé prospěvují svýma jazyky.

23. Za duše v černým ornátě slúžit nemúžú, že snad tím ubohým dušem nic nespomúžú a snad co víc dočkáme, fundací jsou popsané, jako bratrské peníze budú zebrané.

24. A s knězama také opět velká mutací, po vystatých eksaminach na inštelací. Tu jsú fundýrovani za lokální kaplany a staří jiš na výminek jsú odesláni.

25. Tu přišla duchovní verchnost pod právo svědské a tu hle má svědská verchnost klíče nebeské. Tu se všechno rozváže, v rathúzu, ne na faře, slib čistoty, slib manželstva, co kněs zaváže.

26. Celý svět jest pomišaný, všeckým se hýbe, tak jsú velmi povázani ve světě lidé, jak kněží, tak i páni, žebráci i podaní, Pán Bůh ví, jak to dále může být s námi.

27. Jako nynějšího roku pořád se mění, ješče jedno nepomine, jiš druhé poručení; pánové mají práci a zármutek žebráci, kteří jiš sobě vinšují umříti rači.

28. Nebo ta malá almužna je spomožení, s kterú mají dost maličké své oživení mnozí chudí, potřební, berní i nepotřební a k tomu mnozí bohatí, nemiloserdní.

29. A ješče znův nepodobné věci ku víře, jako nic více neslyšet jako o míře. Když kde jací študenti již sú všickni škribenti, více než boské poručení pelňá patenty.

30. Tu z lejstrama, štanderama jidú do pole; všechno řetazem měřejí, luky i role, zahrady, lesy, hory, pustiny, téš údolí, tak že nad tím nejedneho snad hlava bolí.

31. A tu rozličné šacunky na to dávají, na role též na budunky nám ukládají. Ach ty matko zemečko, ty přijmeš v sebe všecko, nebo matka hlúpých dětí spůsobí přečko.

32. Ty jsi se již zestarala s námi ze všemi a ty jseš jak starý člověk, třaseš mudrými, ač to žáden žert není, jak to nedávní třesení, ach, Bože, rač nás opatřit, ať to víc není.

33. Nebo paterně znamení máme to leto, nebo není pamatníka, jaký čas je to; v zimě sněha, až hrůza, člověk s něho nemůže, aš v něm mnohý slabý člověk udusí se, umře.

34. Potom jsú mrazy smertelné, jen všechno moří, takže již na mnohých místách sad v peci hoří; potom tervají dlúho, aš do Ducha svatého a potom jest leto krádké, netervá dlúho.

35. Nebo v něm jen samé strachy skerze povodeň, nebo skerz ni snad nejeden člověk utopen; ach to není náhodú, že terpíme tu škodu. Ach Bože račiš odvrátit smutnú příhodu!

36. Nebo juš všichni spatřujem sami očitě, že juš všechno na tom světě jest opáčitě, jen sama klácenice, žádné stálosti více, ach popřej nám na tom moři, Bože, dennice!

37. Neb v tom milém náboženství opět proměny: Betlema, Božího hrobu bylo strojení, což horlivost vzbudilo, Bohu to milé bylo, juš to všechno jiné mnohé svůj konec vzalo.

38. Slavnosti Božího těla velmi zmenšili, jenom toliko na štvírtek naporučili, má být Kristus nešený bes chorúbě zelený, a snad berzo tento svátek přijde k zrušení.

39. Téš obyčejné oféry jsú zakázali, jenom ve velké slavnosti, kdyš po kázání, také z míškem zvonění rovně zapovězení, jen toliko před kázáním je dovolený.

40. Posled masopustní slavnost téš zakázali, cesty křížové obcházet búle pobrali, jakoš jiné modlení, zvláče devítidenní, jiš to všechno zakázáním vzalo skončení.

41. Koleda též zakázáním vzala skončení, potom na jinačí spůsob ouřad zvolený, v menších městách má tak být, jen malé věci súdit, z většíma k vyšší inštanci musejí odjít.

42. Již ceremonije církvě svaté rušejí, ritualy, brevijáře novo zmýšlejí i agendy kostelní, v kterých vody svěcení, jiš to všechno pomaličky jide k zrušení.

43. Svaté odpustky od církve přišly k smenšení, k tomu také bula Cene přišla k zrušení, nyní odpustky grafi, tak jak nejací fofi, ukládají a zmýšlejí braterstva nový.

44. Snad chtějí nás dohromady zlúčit s kozlami, a aby se jmenovali lutři bratrami; darebné to mínění, velka vovcu nezmění, ja dobře, esli sám Pán Bůch jich nepromění.

45. Jako před nekolik lety mohli zme poznat, když z milostivú svobodú vyšel toleranc, tu naši protivníci vešli jsú v radu všici, jak by nejspíš bethauzy mohli staviti.

46. Tu se ty prašivé ovce hned vylúčili, k tomu ješče mnohé zdravé jsú nakazili; katoličtí křesťané zostali luterané, aby jich Pán Bůch osvítil, modlme se za ně.

47. Rachel plačíce synův svých, protože nesú, jinší velikém zármutku až posavad jsú, pravíc, že církvě není, když žádné poručení, jenom stísarské cenzury je nařízení.

48. Tu ve vinici Kristové jsou nájemníci, jak nekdy farizeové a zákonníci. Všichni ti professoři jsou velci v ovčí koži, jako i nekteří kněží v prystýrnauzi.

49. Kteří veliké břemena na lid skládají, sami nic chvályhodného v sobě nemají, oni se domnívají, že kúkol vyplévají, a zatím spolu pšenici pryč vytyrhají.

50. Nech mne jak chce nekdo chválí jejich učení, však já ho chválit nebudu, nic po nem není. Církev zblúdit nemůže, peklo jí nepřemůže, ačkoliv terpí ouskosti, bídy a núze.

51. Nebo se v kervi zrodila, v kervi se chová, naposledy v kervi skončí Choď Beránkova; kdo jinú církev hledá, ten se s Kristem nezhledá. takového očekává poslední běda.

52. Nebo to jiš není ani poslední v této Choti Beránkové kervě prolení, snad nyní k tomu cílí, nebo jiš ona kvílí, ale však ji neopustí ten ženich milý.

53. Že se ke konci schyluje, máme znamení, jak Sybila prorokuje, že obnovení bude církvě Kristové, tak jak apoštolové první křesťany učili víře křesťanské.

54. Byť by třebas i tak bylo jako první čas, od církve stverzeno bylo, vypelnit na vlas, nechci se protiviti, nýbrš poslušným býti, bychť bych měl třebas i pro ni smert podstúpiti.

55. A protoš se nestrachujme těch, kteří tělo mohú nám vzít, ale toho, který jak tělo, zatratí téš i duši, toho se lekat sluší, toho, pravím, že se člověk báti se musí.

56. Radej se Bohu modlime, by v pokušení jsme nepřišli neb v nejaké víry zmaření, víru skutky spojíce, Bohu to poručíce, budem ešče očekávat, bude-li více.

57. Jaká je již z lidmi pěkná regrací, když nedávní poručení na všechny fundací ostatní poručení, že mají být složený, ale že jim termin pět let je vystavený.

58. Nebo co jsme již přečkali, to dobře víme, a co ješče dočekáme, o tom nevíme; avšak můžem poznati, co počli ujímati, že se to v kratičkým čase z gruntu vyvrátí.

59. Bože Otče, Bože Synu i Duchu Svatý, tobě míním s celým serdcem se odevzdati. Uslyš, až Bože, náš hlas, obzvláštně v ten smutný čas, aby snad něco horšího nepřišlo na nás.

60. Tobě, ach Boží Rodičko, se porúčíme, tebe vyhnaní synové s pláčem prosíme, uslyš, ach Bože, náš hlas, obzvláštně v ten smutný čas, by ešče něco horšího nepřišlo na nás.

61. Obrať tehdy miloserdné své oči na nás, ačkoliv iš za své dítky snad nás neuznáš; my se přec utíkáme, o přímluvu žádáme, že jsme nezdární synové, se přiznáváme.

62. Všichni svatí pomahejte, zhynút nedejte, a před Bohem všemohúcím se přimlúvejte, ať se s vámi radujem, v nebesích s Kristem Pánem, popřej nám, Kriste Ježíši, na věky. Amen."

Dr: Čeněk Zíbrt.

Literatura.

Dějiny knížetství Těšínského až do roku 1433. Napsal Vincenc Prasek. Vlastivědy Slezské kniha čtvrtá. V Opavě 1894. Nákladem vlastním, s pomocí České akademie. Stran 220. Cena 1 zl. 10 kr. i s poštovným.

Praskovy dějiny knížectví Těšínského vyšly současně s druhým vydáním dějin Biermanových*), ale nejsou nikterak zbytečny. Spíše by se mohlo říci, že druhé vydání dějin Biermannových bylo zbytečno a sice z důvodu, že jest to kniha více povrchní než vědecká, hlavně tím, co umlčuje, méně tím co povídá. Radíme každému, aby sáhl vždy po dějinách Praskových, které jsou založeny s větší části na původních, ze značné míry posud neznámých a nevydaných pramenech.

Jméno Těšín Prasek odvozuje od křestního jména Těch (Biermann „Cieszymir", str. 12 a 13) a založení hradu klade do pozdějších časů než Biermann**) totiž až do doby mezi rokem 1054.—1155. Starý Těšín bezpečně prý nerozkládal se tam, kde nynější. Těšínsko do roku 1054 bylo příslušenstvím českým a odtud do léta 1163 polským. Těšín roku 1155 byl již hlavou

*) Geschichte des Herzogthums Teschen von G. Biermann. Zweite, neubearbeitete Auflage. 1894. Str. 301. Spis obsahuje dějiny úplné až do nejnovější doby.

**) Klade založení města k roku 810 dle Heinrichovy práce: Versuch über die Geschichte des Herzogthums Teschen (1818).

župy. — Od roku 1163—1282 Těšínsko bylo částí Opolska, pak tvořilo jednotu s Ratiborskem a s Osvětimskem; roku 1316 jmenuje se jako první kníže samého Těšínska Kazimír, jenž 18. února*) r. 1327 listem daným v Opavě stal se manem českého krále Jana. Vláda Kazimírova († 1358) v dějinách Praskových jest vypsána zevrubně a jasně; podobně i vláda Přemka I. (1358—1407)**), který panství své rozmnožil Seveřskem, Hohovskem, Střelínskem, Místeckem (1402) a Osvětimskem. Zpráva, že Místecko moravské (Newestetil, str. 153) na delší dobu připojeno bylo k Těšínsku, „pojata jest do dějin vůbec poprvé". Kníže Přemek dovedl si totiž nakloniti uherského krále Zikmunda, když byl v nepřátelství s moravským Prokopem, a tím se stalo, že mohl si Místecko přisvojiti; avšak nebylo zbožím dědičným, nýbrž manským Olomouckým, tak že „z tohoto zboží bylo knížeti Těšínskému odpovídati před manským soudem biskupským v Kroměříži". Soud tento první v zemích českých počal užívati češtiny.

Z dějin Těšínských za nástupce Přemkova Bolka I. (1409—1431) zmínky zasluhuje, stať o době husitské***) a výklad, proč v Těšínsku převahou polském nezavládla po latině a němčině jako úřadní jazyk polština, nýbrž čeština (1434); proto prý, že králové polští připustili národní jazyk svůj k úřadům o 200 let později než čeští králové češtinu, a že válkami husitskými a nájezdy Čechů do sousedních zemí čeština stala se známou v Uhrách, ve Slézsku i v Polsku (str. 189).

Praskovy „Dějiny Těšínska" jsou dílem velmi svědomitě pracovaným a samostatně pojatým. Prasek nehledí tolik na pragmatičnost vypravování, jako na instruktivnost svých vývodů. Poměry právní a dějiny vnitřní vůbec zaznamenává jen příležitostně a do textu vkládá často doslovně celé listiny, jednak aby čtenář mohl stopovati autorovy dedukce, jinak jako ukázky češtiny nebo němčiny příslušné doby. — V tom má Praskovo dílo svůj zvláštní ráz, dost neobvyklý, avšak čtenář rád si přivykne, když cítí z každého řádku opravdovost a široký rozhled autorův. Jeho vědomosti jazykozpytné konají mu dobré služby

*) Biermann má 28. února, ovšem nesprávně.

**) Biermann udává asi správněji 1409. († 23. dubna 1409.) Opravuje své mínění z prvního vydání.

***) Biermann ví o době husitské ve Slezsku velice málo.

hlavně při staré topografii, a vědecká střízlivost nedovoluje mu zabíhati v závěry příliš smělé. Zvláště upozorňuji v té příčině na stať o národopisu Těšínska v 14. století (str. 103 a násl.). Stručný ten výklad jest věcný a nestranný; jest důkladnou opravou příslušné stati Biermannovy*).

Kameníček.

Listy paní Kateřiny z Žerotína rozené z Valdštejna. Vydal **František Dvorský**. Historického archivu České akademie číslo 3. Nákladem akademie. Stran 325.

Frant. Dvorský, jenž dříve již vydal písemní památky a listy žen českých, novou zásluhu si zjednal vydáním listů paní Kateřiny z Žerotína rozené Valdštejnovny, choti nejprve pana Smila Osovského z Doubravice, potom manželky věhlasného Karla st. ze Žerotína. Sbírka právě vydaná zabírá listy z let 1631 a 1633. Paní Kateřina psávala listy, pokud bylo možno, vlastní rukou. Z listů jejích, které tvoří důležitou památku dějepisnou, zvláště kulturní a náboženskou, jazykovou i mravopisnou, poznáváme ženu neobyčejně vzácnou, šlechetnou, milosrdnou a vlasteneckou, bystře posuzující události veřejné jako soukromé. Pan vydavatel v úvodě vyličuje povahu šlechetné pisatelky dle listů jejích a uvádí pramen, odkud listy vybral; listy jsou vydány novým pravopisem, ale ponechány jsou jazykové zvláštnosti i také nepravidelnosti slovní. Pan vydavatel velmi pilně k listům přidává příslušné poznámky a životopisná nutná data o osobách, kterým byly posílány, aneb o osobách, o nichž jest v listech učiněna zmínka. Jest tu i mnoho příhodných věcných výkladů. Na konci díla jest přidán ukazatel osob, kterým paní Kateřina psala a o čem jim psala. V některých listech paní projevuje soustrast, v jiných píše o hospodářství, děkuje za různé dary krevním přátelům a známým, udílí dary a podpory, těší se na příchod, posílá knihy, dává zprávy o svém zdraví a o zdraví manželově, potěšuje důvěrou v Boha, píše o útiscích vojenských a náboženských, o nebezpečenství válečném a t. d. Listy paní Kateřiny jsou dobrým pramenem k dějinám české emigrace, k dějinám náboženského, mravního i národního

*) Biermann líčí vnitřní dějiny té doby obšírně na str. 31 a násl., avšak slovanským obyvatelstvem v Těšínsku rozumí jen Poláky. O kolonisaci Čechů vůbec mlčí, kdežto kolonisaci německou považuje za dobrodiní Slezska.

života českého za války třicetileté. Pan archivář vydáváním listů výtečné paní zavděčil se nemálo kulturním našim historikům; jsouť listy paniny vzácným pramenem kulturně dějepisným. Těšíme se na dokončení výborné publikace, která i vnitřním obsahem i vnější svou podobou jest hodna, aby vydána byla v Historickém archivě naší akademie.

Fr. J. Rypáček.

Seznam pověr a zvyklostí pohanských z VIII. věku. (Indiculus superstitionum et paganiarum.) Jeho význam pro všeobecnou kulturní historii i pro studium kulturních přežitků v nynějším lidovém podání se zvláštním zřetelem k české lidovědě objasňuje Dr. Čeněk Zíbrt, docent kulturní historie na české universitě. V Praze. Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. 1894. 8°. 176.

V jednom rukopise Vatikánském, jenž pochází z VIII. věku a nejspíše ve Fuldě psán byl, zaznamenáno pod záhlavím „Indiculus superstitionum et paganiarum" třicet nápisů, jako: I. De sacrilegio ad sepulchra mortuorum. II. De sacrilegio super defunctos i. e. dadsidas. III. De spurcalibus in Februario. Atd. Jiných výkladů při těchto nápisech není. Možná, že se ztratily; ale více podobá se pravdě, že se původní text zachoval úplně a že tyto kusé nápisy byly pouhým návodem pro duchovní a světskou vrchnost, které pohanské obyčeje a pověry má kárati a pokutovati. V době Karla Velikého — tenkráte byl asi Indiculus sestaven — byly úryvkovité ony věty hned jasné a srozumitelné: v pozdějších dobách působil jejich výklad nemalých obtíží.

Od století XVII. děly a dějí se pokusy, objasniti smysl oněch třiceti zatemnělých vět. Nejmladší jich vykladatel, p. dr. Č. Zíbrt, všech pokusů svědomitě použil. Tím však liší se od svých předchůdců, že zaujal stanovisko všeobecnější.

„Indiculus" kárá obyčeje a pověry, jaké panovaly na začátku středověku, hlavně ovšem v lidu německém. Mnoho z těchto pověr žije dosud v lidovém podání evropském, též českém a vůbec slovanském, částečně i u národů, jichž se naše evropská kultura ani nedotkla.

O tyto české, po případě slovanské doklady rozmnožil spisovatel dosavadní přirovnavací material, a v tomto směru tkví též nepopíratelná zásluha této svědomité práce.

Avšak naskytuje se přece otázka, je-li stanovisko spisovatelovo výhodné, přispěl-li touto cestou platně k vyjasnění oněch třiceti úryvkových vět „Indiculu“, a dále, jakou kořist odnáší z takového výkladu lidověda česká a slovanská, po případě všeobecná?

Na tyto otázky nelze tuším mnoho positivného uvésti. Spisovatel ku př. velmi pilně sestavil zprávy o pohřebních obyčejích u Čechů a Slovanů, avšak v jaké souvislosti jsou tyto obyčeje s všeobecným nápisem „Indiculu“: de sacrilegio ad sepulchra mortuorum, de sacrilegio super defunctos i. e. dadsidas? Nevidím jiné souvislosti, než že i Slované, jako tuším všichni národové na světě, měli a mají své obyčeje pohřební. Shoda při těchto obřadech sahá ovšem za takovou všeobecnost; avšak tu již opouštíme půdu „Indiculu“ a podnikáme srovnání se zprávami odjinud čerpanými.

Anebo vezměme nápis šestý: de sacris silvarum, quae nimidas vocant. Opět jen všeobecná řeč o kultu lesů. Že takový kultus panoval též u Čechů a Slovanů, je ovšem známo, a připojené zprávy nás o tom velmi pěkně poučují. Avšak což jiní národové takového kultu neznají?

A podobných námitek lze při všech kapitolách, kde české a slovanské doklady připojeny, učiniti. Nechápu příčiny, navazovati na jakýs nahodilý seznam německých pověr z doby Karla Velikého řadu rozprav o českých lidových obyčejích Vzájemný výklad tím valně nezískal, nehledě ani k tomu, že dobrá třetina oněch nápisů zůstává bez všelikých dokladů českých.

Fr. P.

Nástin filosofie Jana Amosa Komenského. Vzdělal Jan Kapras. Ve Velkém Meziříčí u nakladatele Šaška 1894. Stran 358. Cena 1 zl. 50 kr. i s poštovným.

Kapras vydal roku 1892 jako průpravu k tomuto dílu J. A. Komenského „Stručný nástin dušesloví“ a do „Stručného slovníku paedagogického“ napsal článek o filosofii Komenského. Zdá se, že předmět vábil jej ku práci všestrannější a hlubší tím více, že posud o předmětu onom jak u nás, tak v cizině bylo promlouváno jen nahodile a příliš stručně. Práce nebyla snadná, poněvadž bylo potřebí seznámiti se podrobně s větší částí Komenského spisů, z nichž mnohých nebylo lze lehce se ani dopátrati. Kapras učinil nejen to, nýbrž probádal celou pří-

slušnou filosofickou literaturu starší i novější a v prvních knihách díla svého jako výtěžkem práce té nastínil „filosofické ovzduší“ Komenského doby i časů předchozích od polovice 15. století až do Descartesa. Jako vhodnou ba skoro nezbytnou součástku předpravy dlužno považovati také stať, v níž seznamuje čtenáře několika rysy s povahou a rázem Jednoty bratrské, jejíž ryzím typem Komenský byl.

V díle druhém pojednává o Komenského filosofickém stanovisku, o pojmu jeho filosofie, o její methodách a rozdělení. Jádrem však spisu jest díl třetí, obsahující J. A. Komenského krátký výklad fysiky, přeložený do češtiny dle výtisku Lipského z roku 1633, k němuž přidán jest obšírnější výklad, svědčící o značné sečtelosti Kaprasově a o bedlivém studiu příslušné literatury. Z „fysiky“ jest patrno, že Komenský neuznával novějšího náhledu Koperníkova o soustavě těles nebeských, nýbrž souhlasil s výklady Ptolomaeovými. Srovnáváním pak obsahu fysiky s vysvětlívkami Kaprasovými vynikne čtenáři bezpečně rozdíl mezi náhledy 17. století a objevy nejnovějšími.

Čtvrtý a poslední díl obsahuje Komenského metafysiku a ethiku, vybranou ze spisův jeho a provázenou poznámkami Kaprasovými i hojnými citáty z novější literatury vědecké a básnické.

Komenský byl duchem filosofickým, bližším filosofii scholastické než názorům souvěkým. Podkladem filosofie jeho byla víra, bible a životní zkušenost. I ve filosofii doporučoval názor a bedlivější popatření v jádro věci, avšak nevyužitkoval dosti tehdejšího pokroku přírodních věd, nýbrž chtěl „přírodovědu opravovati a zlepšovati biblí“. Od filosofů jiných přijímal jen to, co se mu hodilo a líbilo. Proto není ve filosofii jako v paedagogice průkopníkem razícím nové dráhy ani duchem zvlášť vynikajícím; avšak přece náleží mu i zde místo čestné.

To jest asi náhled Kaprasův o Komenském jako filosofovi. Jest patrno, že volena zde prostřední cesta, která asi i v tomto případě jest nejlepší. Komenský jako filosof nezasluhuje příkré hany, avšak ani zvláštní chvály. Filosofie mu nebyla účelem, nýbrž jen prostředkem k vyniknutí na poli jiném.

Zásluha Kaprasova při „Nástinu Komenského filosofie“ záleží v tom, že bedlivě sebral příslušnou látku ze všech jeho spisův, odborově ji seřadil a celek uvedl v soustavu, z níž

vlastními Komenského slovy ku čtenáři mluví. Poznámky jeho, z nichž některé jsou malými úvahami, hodí se k celku velmi dobře a přispívají nemálo k objasnění věcí obyčejnému čtenáři méně srozumitelných. Vůbec práce tato jest z významnějších, které o Komenském byly napsány a vydány. *Kameníček.*

Hláskosloví nářečí jihočeských. I. část: Consonantismus. Podává Vavřinec Josef Dušek. V Praze 1894. 52 str. Rozprav České akademie cís. Frant. Josefa pro vědy, slov. a umění roč. III. č. 3.

Na jihozápadní část území českého již častěji obráceny zraky pozorovatelů našich nářečí. Brzy po vydání Šemberových Základů dialektologie československé (1864) objevil se stručný popis „podřečí doublebského" od V. Kotsmícha (1868), načež po delší době J. Fr. Hruška vyložil „hláskosloví chodské" (v Listech filol. XVIII., 30—58). Nyní p. V. J. Dušek, na základě dokladů vesměs nově sebraných, obrazem proměn souhláskových počíná uveřejňovati soustavný popis nářečí pošumavských,

U přirovnání s popisy předchozími práce p. Duškova poskytuje zásobu dokladů nepoměrně hojnější; v té příčině p. spisovatel dobyl si trvalých zásluh o dialektologii českou, obzvláště jestli pozorování jeho, jakož nepochybuji, se osvědčí jako spolehlivé.

Co se výkladů týče, tu p. spisovatel sice zřejmě v Úvodě podotýká, že jich zúmyslně skoro vesměs pominul, aby tím rozsah práce jednak nevzrostl, jednak obsah se nezastíral: avšak při tom myslel patrně jen na výklady obšírnější, jichž ovšem mnoho nepodává. Ale výklady leží již v samém sestavení, obzvláště pak v oněch úvodních slovech „mění se", „odsouvá se", „přisouvá se", „vsouvá se" atd. Tu pak objevuje se leckterá nesprávnost. Tak hned na str. 5. slovo jilem zabloudilo mezi doklady se slabikotvorným l; ani slova mysel, oumysel, nesmysel, tam nenáleží, srovn. Gebauer, Hist. ml. str. 59. Říkají-li v Pocinovicích mlhám mličky, nečiní tak, protože tam dříve snad mluvili mlžičky, nýbrž jako dosud na Moravě mhličky: původní tvar je mhla, jenž dosud v nář. doudl. (Kotsmích 13) a chodském (Hruška 53) se čistě zachoval. Ostatně ani v tomto slově není l původně slabikotvorným. Na-

protiv ojedinělým dokladům přisutého **l** u Hrušky (jediné mlíč za míč str. 44) a u Kotsmícha (mlíč, mlíza, šťavlík, str. 14, poslední slovo lépe vyloženo u Gebaura, Hist. ml. 366) podává p. Dušek na str. 7. celou řadu takových slov, avšak mezi nimi mnoho, při nichž o nějakém „přisouvání **l**“ řeči býti nemůže. Hned první chodské klombadlo nevzniklo přece „přisouváním **l**“ z kyvadlo; ouředlník, ouřadlní vyložil dobře již Gebauer, Hist. ml. 366; vandlička nepovstala z vaničky, nýbrž je zdrobnělé německé vandl atd. Mám-li před sebou výslovnost dialektickou venbloud a vembloud za velbloud, nemohu přece jednoduše říci jednou „**l** mění se v **n**“ a hned na to „**l** mění se v **m**“, jak pan spisovatel na str. 7. učinil. Jméno onoho cizího zvířete znělo původně slovansky velьbądъ a teprve lidovou etymologií povstalo obecné známé velьblądъ. spojováním s bląditi (česky blouditi), srovn. Miklosich. Et. W. 380.

Tato lidová etymologie působí a přetvořuje slovo dále, a tak si lze vysvětliti výslovnost jihočeskou. Na str. 8. je řeč o „pazvuku samohláskovém“ při slabikotvorném *r*, jenž „přechází někdy v čistou samohlásku plnozvukou“. Mezi doklady jest opět mnoho nesprávných. Tak rubačka na místo rvačka je patrně utvořena podle rubati; soumrk a drva jsou tvary zcela bezvadné atd. Jinde (str. 14) čteme: „**ď** mění se v **z**, na př. budeš vazenej (= vaděn) a naopak sladěný pivo“. Avšak zde je **z** starobylé a **ď** ve slově sladěný vzniklo teprve později; původné bylo i zde slazený.

Na těchto ukázkách přestávám. Výklady vědecké nejsou, jak viděti, bezvadny, avšak hojnost nově sebraného materialu pojišťuje knize cenu trvalou. Obzvláštní chvály zasluhuje stálý zřetel na geografické rozšíření jednotlivých zjevů. V té věci bude třeba pokročiti ještě mnohem dále a všímati si nejen odchýlek, nýbrž popisovati pokud možná nářečí celá. Tato takřka positivní stránka mluvy lidové se příliš zanedbává. Z toho vznikají pak mnohé nesrovnalosti. V díle „Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild“ píše tentýž prof. Dušek o západním českém nářečí, že je ze všech českých nejstarobylejší, jmenovitě ve větvi chodské. V čem ale tato starobylost se jeví, to z následujícího popisu nevysvítá. Sem by náleželo **a** a **ú** na místo obecných **e** a **ou**: hulica, škuřica, kúsek, laťnút, kdyby zjevy ty byly aspoň poněkud všeobecnými. Avšak ve

skutečnosti „chodské podřečí má hojnější přehlásku **a** v ě, **e** a **á** v **ie**, **í** než nynější čeština“ (Hruška 34) a též s **ú** mají se věci jinak. Kde jsou tedy ukázky oné starobylosti? Vůbec není dialektologie žádnou sbírkou zvláštnostin, žádným kabinetem pro roztodivné rarity, nýbrž úplným popisem a vědeckým výkladem celé mluvy lidové. Doufejme, že přední náš ústav vědecký úlohu svou, která jej na tomto poli očekává, pochopí a náležitě vykoná, abychom se nejen svým sousedům německým (srov. výborný popis nářečí německých v Čechách, jejž v uvedeném spise „Die österr.-ung. Monarchie“ podal Heinrich Gradl), nýbrž i mnohým již národům slovanským vyrovnali. *Fr. Pastrnek.*

Jak se kdy v Čechách tancovalo. Dějiny tance v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku z věků nejstarších až do nové doby se zvláštním zřetelem k dějinám tance vůbec. Líčí Dr. Čeněk Zíbrt, docent kulturní historie na české universitě. Se 136 vyobrazeními. V Praze 1895, u F. Šimáčka. — Stran XX, 391 a XXXII.

Neobyčejně pilný Zíbrt podává dílem tímto „další část materiálu soustavně sbíraného z rukopisných i tištěných památek staročeských od věků nejstarších až do nové doby, pokud se týče dějin tance a částečně také dějin hudby v českých zemích“. Látku rozvrhl na čtyři knihy, z nichž každá má několik kapitol, dohromady 40. Nevypisuje pouze dějiny tance, nýbrž všímá si i hudebních nástrojův od nejstarších dob, vysvětluje názvy jejich a podobu. Velmi často zabíhá do zemí sousedních a ukazuje na souvislost způsobů tanečních v Německu, v Italii, ve Francii, v Anglii a u nás. V nejstarších dobách u všech národův tanec považován byl za výkon hříšný a býval zakazován. U letopisců českých jest do 13 století o tanci velmi málo zpráv, ale i z těch jest patrno, že Čechové tancovali, jen že nikterak nelze se dohadnouti, jak? Ve 14. a 15tém století jest již zpráv mnohem více. Tenkráte holdováno tanci za průvodu čtverého způsobu hry, totiž hudení, trúbení, bubnování a pišťby. Rozdíly tyto časem zmizely a názvy všelijak byly zaměňovány. Za Karla IV. připomíná se v Praze i taneční mistr, a záliba v tanci byla všeobecná nevyjímajíc ani duchovních. Bujně se tančilo ve století 16tém a 17tém, jak ve vyšších vrstvách tak v lidu. Zíbrt domýšlí se, že zlořády při tanci, které od mravokárcův

a veršotepcův u lidu venkovského jsou nemilosrdně tepány, nebyly asi tak hrozné, jak se vypisují, a že neplechy při tancích městských a šlechtických se umlčují. Pokud Moravy se týče, možno z pramenů docela hodnověrných dokázati, že v 16. a 17. století tance ve stavích i v lidu poddaném byly spojeny s obžerstvím, půtkami, nemravnostmi a jinými zlořády, krátce že byly hříšné. Není na Moravě téměř sněmu od polovice 16. století, aby prvním obecným artikulem nebyla zápověď tanců, hudeb, přástek a vůbec nočních schůzek. Zkáza mravů byla všeobecná. Turecké války pak byly považovány za trest od Boha seslaný na země České pro „nemírná pití, obžerství, neřádná posvícení, hody, nestydaté tance, hry, hromování, lání, noční toulání, schůzky, přástky“, což pácháno bylo jak od stavův tak od lidu poddaného. Jen zřídka v těchto stoletích pěstován byl tanec jako ušlechtilá zábava Proto jest zcela přirozeno, že vyskytli se nesčetní mravokárci, jak duchovní tak světští, kteří před tancem vůbec varovali, a že Jednota bratrská hlavně v prvních dobách tanec naprosto zavrhovala. Teprv v 18 století počíná býti tanec považován za umění a zábavu někdy i ušlechťující. Ale i tenkráte zápovědi tance, zvláště v určitých dobách, bývaly dosti častými.

Velmi zajímavou jest kniha Zíbrtova v posledních kapitolách, v nichž jedná o lidových tancích 17., 18. a 19. století, o jejich roztodivných názvech i spůsobech a o prvních českých zábavách i plesích v tomto století. O moravských Královničkách slibuje promluviti ve zvláštní studii.

V celku jest Zíbrtova práce založena široce a na všech přístupných, domácích i cizích pramenech. Vyobrazení jsou velmi pěkná a pečlivě vybraná. Souhlasíme s referentem Č. Č. Musea, že název knihy není případný, že spis obsahuje daleko více, než „Jak se kdy v Čechách tancovalo“. Doporučujeme vřele našim čtenářům tuto knihu Zíbrtovu; zasluhuje toho v každé příčině, jak obsahem tak úpravou. *Kameníček.*

Naše nové sborníky. (Sborník České společnosti zeměvědné, Český Časopis Historický, Sborník historického kroužku).

Loni utvořila se v Praze Česká společnost zeměvědná, která počala redakcí povolaných odborníků dr. Josefa Frejlacha a prof. dr. Jindřicha Metelky vydávati svůj časopis. Dosud

vyšla dvě čísla, která dosvědčují, že redakce správně se řídí programem vytčeným v čísle prvém: přinášeti odborné přednášky a rozpravy vědecké původní, pečlivý obzor vědecký, partie z dějin zeměvědných, životopisy a podobizny četných zeměvědců domácích i cizích, zprávy a noviny ze statistiky, politické i školské geografie, geologie, hydrografie, meteorologie a t. d., pak referaty. Dosavadní čísla mají práce a zprávy Woldřichovy, Augustinovy, Frejlachovy, Láskovy, Metelkovy, Rybovy a Grussovy. Dr. V. Láska v čísle prvém líčí krátkými, ale vhodnými rysy život a činnost prof. dr. Karla Kořistky (s podobiznou učencovou), o zeměvědu moravskou a slezskou velmi zasloužilého, který před 35 lety vydal „Die Markgrafschaft Mähren und das Herzogthum Schlesien in ihren geographischen Verhältnissen“ se čtyřmi mapami a s obrázky. Vítáme Sborník zeměvědný a těšíme se, že nás bude seznamovati nejen s nejdůležitějšími zprávami a událostmi zeměvědnými vůbec, nýbrž také bedlivě všímati si bude zeměvědy domácí a vzbudí nám nové pracovníky v tom oboru.

Dobrý časopis historický vydávaný bedlivě prof. dr. Ant. Rezkem před několika lety zanikl, jako také zanikl i Zeměpisný sborník. Za zaniklý Zeměpisný sborník jest dobrou náhradou Sborník zeměvědný, za Historický sborník Rezkův hlásí se do práce Český Časopis Historický za redakce osvědčených dějezpytců a badatelů prof. dr. Jar. Golla a prof. dr. Ant. Rezka. Vítáme-li Český Časopis Historický jako náhradu za Rezkův Sborník, doufáme pevně, že nedojde osudu Sborníkova, ale že vytrvá v práci stále, aby uveřejňoval samostatné a původní práce ze všech oborů bádání dějezpytného i dějepisného (z dějin politických, z dějin práva, církve, literatury a umění), maje hlavní zření k dějinám Čech, Moravy a Slezska. Také Č. Č. H. bude přinášeti zprávy o cestách badatelských, o pokrocích studia historického, o důležitých objevech archivních, životopisy vynikajících osob dějinných, našich i cizích, různé doplňky a vysvětlivky k našim historickým prácem již vydaným; zevrubné budou přehledy a referaty o literatuře historické. Č. Č. H. nebude ve službách žádné strany, bude vědecký, neodvislý a samostatný. V prvém, dosud vyšlém čísle prof. dr. Goll líčí cestu Arnošta z Pardubic na Litvu, o které píše Pelcl ve svých dějinách o Karlovi IV. a na kterou pozdější naši děje-

pisci zapomněli. Úvaha Gollova jest dobrým příspěvkem k dějinám styků českolitevských a jest založena na kronice Jindř. z Rebdorfa (vlastně Jindř. Surda) a na kronice Heřmana de Wartberge. Autor na konci svého pojednání za přídavek podává text Henrika Rebdorfa dle vydání Böhmerova a text Heřmanův dle vydání Strehlkova. Jar. Vrchlický uvažuje dle různých nejnovějších pramenův, životopisův a vydání o tom, co jest ze života Dantova přesně zjištěno. Ladislav Klicman, zaměstknaný v archivech Vatikánských v Římě, píše o bohatství bibliothek a listáren papežských. Články Vrchlického a Klicmanův nejsou ještě dokončeny. Prof. dr. Rezek podává příspěvky k dějinám české emigrace v XVIII. století. Shrnuv zprávy různých spisovatelův o emigracích, činí rozdíl mezi emigrací 17. a 18. století a zvláště se zabývá důležitým emigrantem minulého století, rodákem Těšínským Janem Liberdou a jeho zvláštní činností. V. Kratochvil poznámkami k návrhu zákona panské sněmovny o věcech archivních uvažuje o stálé archivní radě rakouské. V drobnějších článcích Goll odpírá Jarosl. Vlčkovi, jenž s Annenkovým Chelčického mistra Protivu pokládá za Wiklefa, a Jos. Šimek podává příspěvek k dějinám kláštera Sedleckého v 16. století. Literatura jest velmi obsažná, rozhledy po časopisech velmi pilné, také poslední zprávy a nekrology jsou velmi případné. Prvé číslo Č. Č. H ukazuje, že redaktoři vytčenému programu jsou věrni.

Sborník historického kroužku vyšel již ve třech sešitech v letech 1893—1894. Prvé dva sešity redigoval professor František Zdráhal, třetí sešit professor dr. M. Kovář. Sborník má účelem dle pramenů hodnověrných v duchu katolickém pěstovati historii národa Českého vůbec. V dosavadních třech sešitech uveřejněny jsou dobré práce Jos. Vávry, pak práce K. Konráda, Jos. Hamršmída, Fr. Zdráhala, Ant. Podlahy, F. J. Kroiherra, M. Kováře a Hynka Kollmanna. Referaty a zprávy jsou velmi četné. Dějin moravských hlavně dotýkají se články Zdráhalův a Kollmannův. Zdráhal líčí posledních čtyřicet let v kolleji jezuitské v Uherském Hradišti (1731—1770), Kollmann pak podává pilnou studii z archivu sv. kongregace de propaganda fide, totiž působení P. Bonaventury z Kolína, kapucína a reformatora města Fulneka. V článku jest i zmínka o pobytu J. A. Ko-

menského ve Fulneku a o spálení knihovny jeho (1623). Sborník jest věren svému programu ryze katolickému dle intencí družstva „Vlasti“, které Sborník vydává s hlediska katolického.

Fr. J. Rypáček.

Časopis Olomouckého vlasteneckého muzea 1884—1894. Tichý genius nezapomenutelného zakladatele Olomouckého muzea vlasteneckého a jeho časopisu, duch professora J. Havelky, drží věru nad oběma díly svými ruku ochrannou a plnou požehnání.

Těžká rána zasazena sice i muzeu Olomouckému i jeho časopisu, když J. Havelka v říjnu 1886 náhle na věčnost se odebral, ale vůdčí myšlenky tohoto tichého sice ale nadšeného pracovníka pro všestranné poznání Moravské vlasti, již miloval nade vše, tak hluboko zakořenily se v kroužku Olomouckých přátel muzejních, základy Olom. muzea i jeho časopisu tak hluboce a pevně byly založeny, že obojí i po smrti Havelkově na původní basi beze značnějšího zadržení a vyrušení vyrůstá dál a pne se k vytčenému cíli, a že obojí pokračuje plno původní lásky i původního nadšení pro vše, co týká se naší milé vlasti v době přítomné i v době minulé.

Původní myšlenka Havelkova byla, jak z úst jeho vlastních víme, v muzeu Olomouckém, v nedostatku zemského všestranného i nestranného muzea, uložiti vše, co k poznání vlasti naší se vztahuje. A protože se jemu zdálo na ten čas důležitějším, minulé a předhistorické, do té doby málo prozkoumané věci sbírati jako příspěvky důkazu, že praobyvatelstvo naší vlasti bylo slovanské, proto položen jím hlavní důraz na bádání a sbírání památek předhistorických a starohistorických. Ale že i ostatní věci měly dle Havelky důležitost vlastivědnou, tedy i muzejní, i z toho viděti, kterak hned v prvních dobách založeny při muzeu sbírky přírodovědecké, moravica obsahující (vzácná sbírka děk. Kašpara), že hned s počátku muzea konány přednášky o přírodopisných poměrech moravských. Později, kdy nastal opět přičiněním a myšlenkou Havelkovou v muzeu utěšený a směrodatný ruch ve sbírání uměleckých výrobků našeho lidu moravského, přidružily se ke sbírkám archaeologickým a přírodopisným i kollekce výšivek a krojů, velice obsažné a cenné. Ještě později urovnána sbírka mincí, hlavně na Moravě nalezených, sbírka keramiky atd. Časopis sám měl býti, jak v proslovu k prvnímu číslu čteme, orgánem vnitřním, který by i blízké

i daleké členy spojoval, který by zprávy přinášel o tom, co podniknuto buď spolkem celým, buď jednotlivými členy na vypátrání památek domácích. On měl poučovati prostým a srozumitelným spůsobem o podobě, ceně, o důležitosti těch kterých zůstatků dávných a podněcovati horlivou snahu, by objasněna byla minulost milé vlasti náležitě, měl přehledně vyličovati postupné vzrůstání sbírek spolkových a stručně podávati obsah přednášek a vědeckých rozhovorů, jež při různých schůzích spolku byly přednešeny.

Dnes toho Časopisu Olomouckéko muzea leží 10 ročníků před námi! Nelze nám pro omezenost místa probírati tuto jeden po druhém, nelze nám rózebírati sta prací, dopisův a zpráv, v těchto desiti ročnících obsažených. To však hned můžeme říci, že za vzorného, nezištného a láskou k věci prodchnutého vedení dosavadních čtyř redaktorů: prof. Havelky, Dra Wankla, min. sekr. Houdka a not. Palliardiho, uloženo v nich kus poctivě nadšené práce moravské.

Za redaktorství Havelkova byl časopis směru všestranného s přídechem archaeologickým, rovněž i za Houdka; tu se záslužným zřením k věcem místopisným. Za redaktorů Wankla a Palliardiho měla malou převahu archaeologie, ač i tu nezanedbáno ničeho, co mělo i jiné vztahy k Moravě. A tak jeví se nám býti deset prvních ročníků muzejníka Olomouckého snůškou zajímavých a pro poznání Moravy důležitých prací, z nichž některé váhou svojí daleko přes hranice naší Moravské vlasti působily. Nesetkala-li se tu a tam některá z prací uveřejněných s úplným a všeobecným souhlasem co do svých vývodů, není jí to na ujmu, neboť u všech prací bez rozdílu musí se uznati nevšední láska k věci, nadšení pro naši vlast a snaha, k oslavě vlasti i národa našeho co nejvíce přispěti.

Abychom alespoň poněkud vyznačili, jak rozmanitě v časopise muzea Olomouckého pracováno v desetiletí uplynulém, podáme v následujících řádcích stručný přehled oborů, z nichž práce — připomínáme ještě jednou, že takměř veskrze jen Moravy se týkající — v muzejníku podávány. Připojená jména autorů různých prací a zpráv ukáží zároveň, že pracováno tu našimi nejvydatnějšími silami domácími.

A) Práce týkající se přírodních poměrů vlasti:

1. Zoologie (Talský, Kašpar, Knies, Čapek, Klvaňa, Zahradník, Uličný).

2. Botanika (Spitzner, Gogela).
3. Mineralogie a Geologie (Dr. Dvorský, Klvaňa).
4. Meteorologie (Klvaňa).
5. Krajinný ráz (Havelka).

B) Práce o minulosti Moravy:

1. Archaeologie a praehistorie (Havelka, Dr. Wankl, Maška, Houdek, Palliardi, Dr. Woldřich, pí. Bakešová, pí. Havelková, Kučera, Holuby, Miklík, Koudelka, P. Přikryl, Suchý, Simonides, Knies, Čermák a j. v.).
2. Historie vůbec a kulturní zvláště (Havelka, Houdek, Krch, Sasinek, Kachník).
3. Komeniana (Koželuha, Dr. Dvorský, Borůvka, Kvacsala, Cilich, Kučera).
4. Numismatika (J. L. Červinka).
5. Hlídka archivní (Lužný, Janovský, Houdek).

C) Práce místopisné (Krch, Houdek, Peck, Stránecká, Stoček, Béňa, Knies, Kučera, Miklík).

D) Práce týkající se lidu moravského:

1. Sociologie (Houdek, Krch, Peck).
2. Stavitelství lidové (Krch, Houdek, Dobiáš, Jurkovič, Lolek, Horák).
3. Kroj lidový (Klvaňa, Václavek, Zavřel, Vyhlídal, Havelková).
4. Umění lidové (Vl. Havelková, Havelka, Houdek, Klvaňa).
5. Ornament lidový (Vl. Havelková, Stránecká, Procházková).
6. Zpěv lidový a tanec (Bakešová, Butková, P. Konrád).
7. Lidová podání, pověry a pověsti (Peck, Béňa).
8. Léčení lidové (Bakešová, Václavek, Peck, Béňa).

Vedle všeho toho podáváno v rubrice dopisů, drobností a literatury mnoho menších zpráv ze všech těchto oborů, poučení o mnohých věcech pochybných a posudků děl, majících jakýsi vztah k Moravě.

Jen jediného jména ve všech seznamech postrádáme, jména jednoho z nejhorlivějších pracovníků muzejních, totiž konsist. rady p. P. Wurma. Ale činnost jeho pro věci moravské, pro zachování osobitného rázu našeho lidu, jeho obyčejů, zvyků a umění vycítí každý, Olom. muzeu jen poněkud blízký, v každé

takměř stati o kronice muzejní, v níž podáván na konci jednotlivých čísel přehled nejdůležitějších událostí ve spolku muzejním, v každé příčině poučný, ale zvláště v té, kterak při lásce k věci a nezištnosti lze malými prostředky provésti věci veliké.

Přejeme časopisu Olomouckému ještě mnoho takových desetiročí, přejeme i samému muzeu, aby cíle vytknutého zúplna dosáhlo. Přejeme zejména, aby dospělo co nejdřív ke všeobecně a toužebné celou Moravou očekávanému výsledku muzejní činnosti vlastní i muzea Brněnského, na stejných základech hlavně pro západní Moravu založeného, totiž: k velké, důstojné a všestranné **Vlastivědě Moravské,** k níž spolu se spolkem muzea Brněnského pojalo myšlenku r. 1887. *J. Kl.*

Nová díla:

Rozprav České akademie věd císaře Františka Josefa v Praze vyšlo v I. třídě třetího ročníku číslo 2.: Seznam pověr a zvyklostí pohanských z VIII. věku. Se zvláštním zřetelem k české lidovědě objasňuje Dr. Čeněk Zíbrt. Stran 176. Čís. 3.: Pražské groše a jejich díly. (1300—1547.) Napsal Josef Smolík. S pěti tabulkami Stran 96.

Historického archivu téže třídy vydáno číslo 5.: Listář k dějinám školství Kutnohorského. (1520 - 1623.) Sestavil Dr. Vojtěch J. Nováček. Stran XX a 174.

V třídě II.: Vydán třetí ročník rozprav obsahu mathematického a přírodovědeckého. Obsahuje 11 prací. Zvlášť vydáno:

Medicinská Rus. Zpráva o vědecké cestě, jiż podporou České akademie vykonal Dr. Ant. Veselý. Str. 63.

V třídě III.: Roč. III. Čís. 1.: Bádání v oboru skladby jazyků indoevropských. Podává Dr. J. Kvíčala. Část I. S obšírným německým výtahem. Str. 264. Čís. 3.: Hláskosloví nářečí jihočeských. I. část. Consonantismus. Podává Vavřinec Josef Dušek. Stran 49.

Almanach České akademie. Ročník V. 1895.

Z Akademie věd v Krakově:

Scriptores rerum Polonicarum. Tomus XV. Continet Analecta Romana, quae historiam Poloniae saec. XVI. illustrant. Edidit Dr. Joseph Korzeniowski. Str. LXIV a 357.

Historye rzymskie. (Gesta Romanorum.) Vydał Dr. Jan Bystroń. Str. IX. a 222.

Atlas geologiczny Galicyi. Tekst do zeszytu trzeciego opracował Dr. St. Zaręczny. Se 7 litograf. tabulkami. Str. 290. K tomu tři krásné geologické mapy Krakovska.

Kwartalnik historyczny. Organ Towarzystwa historycznego we Lwowie. Pod redakcyą Aleksandra Semkowicza. Ročníku IX. sešit 1. Ve Lvově 1895. Obsahuje dvě větší práce: „Z dziejów synodu brzeskiego 1596 r., przes Iwana Frankę" a „Nowsze poglądy na stosunki wewnętrzne Rusi w XVwieku" przez Antoniego Prochaskę; mimo to velmi četné zprávy, krytiky a referáty.

Z Akademie Petrohradské:

Zápiski imperatorskoi akademij nauk v Petrohradě. Svazek 72., 73. a 74. (Rok 1893 a 1894.)

Zápiski imperatorskago novorossijskago universiteta v Oděsse. Svazek 62. a 63.

Letopis Slovenské Matice za leto 1894. Upravil Antonín Bartel v Lublani 1894. Přináší větší životopis Jana Kollára. (Napsal Dr. M. Murko.) Str. 63—137.

Ethnologische Mittheilungen aus Ungarn. Zeitschrift für die Völkerkunde Ungarns und der damit in ethnographischen Beziehungen stehenden Länder. Sešity 7.—12. III. svazku. Redaktor Dr. Ant. Herrmann v Budapešti

---

Česká otázka. Snahy a tužby národního obrození. T. G. Masaryk. V Praze 1895. Nákladem „Času“. — Str. 246. Cena 1 zl.

Františka Ladislava Čelakovského Růže stolistá. Báseň a pravda. Výkladem a rozborem opatřil Frant. Bílý. S podobiznou. Druhé, rozhojněné vydání. V Praze u Stýbla 1894. Str. 112. Cena 38 kr., váz. 45 kr.

Vpády Bočkajovců na Moravu a ratifikace míru Vídeňského od zemí koruny České roku 1605—1606. Sepsal Dr. Frant. Kameníček. Zvl. otisk z Časopisu Musea Král. Č. — Stran 76. (Poznámka 88. na str. 33 má zníti: Privice a Pravnov — místa na Slovensku v Uhrách, při hořejším toku řeky Nitry. Podobně nutno opraviti tutéž poznámku v Č. Č. M. Roč. 1894 sv. 2. str. 271 a poznámku v Úvodu „Pramenův“ na str. VIII).

Die Bauernbefreiung und die Auflösung des gutsherrlich-bäuerlichen Verhältnisses in Böhmen, Mähren und Schlesien. Von Karl Grünberg. Erster Theil: Überblick der Entwicklung. Str. VIII. a 432. — Zweiter Theil: Die Regulierung der gutscherrlich-bäuerlichen Verhältnisse von 1680 bis 1848 nach den Akten. Str. XI a 497. V Lipsku 1894 a 1893. — Nejnovější a velmi dobré dílo o porobě lidu selského v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.

Časopisy:

Časopisu Musea Království Českého, ročníku LXVIII. svazek čtvrtý. Redaktor: Ant. Truhlář. Obsah: Mistrovské kusy starodávných řemeslníkův. Psal Zikmund Winter. — Oldřicha Prefáta z Vlkánova cesta na východ r. 1546 a význam její. Podává J. V. Prášek. (Dokončení). — Vpády Bočkajovců na Moravu a ratifikace míru Vídeňského od zemí koruny České r. 1605—1606. Napsal Fr. Kameníček. (Dokončení.) — Novější směry v psychologii. Podává Dr. Frant. Krejčí. (Dokončení.) — Hlídka literární. —

Český časopis historický. Vydávají Dr. J. Goll a Dr. Ant. Rezek. Ročníku I. sešit 1. — Obsah: Náš program. — Cesta Arnošta z Pardubic na Litvu. Napsal Jar. Goll. Co jest ze života Dantova přesně zjištěno. Napsal Jar. Vrchlický. — Z Vatikánu. Napsal Lad. Klicman. — Příspěvky k dějinám české emigrace v XVIII. století. Napsal Ant. Rezek. Stálá archivní rada rakouská. Napsal V. Kratochvíl. — Drobnější články: Ještě jednou, kdo jest Chelčického mistr Protiva? Napsal J. Goll. — Příspěvek k dějinám kláštera Sedleckého v 16. stol. Sdělil J. Šimek. — Sešit 2. má nové práce: Záviš z Falkenštejna. Napsal J. Šusta. — Kontroversy souvislé se založením biskupství Pražského. Napsal Dr. J. Kalousek. — O nejnovější historiografii maďarské. Napsal Dr. Jindř.

Vančura. — O domnělém spise J. A. Komenského. Napsal J. Müller. — Napsal Daniel Vetter (Strejc) popis svojí cesty po Islandu nejdříve česky nebo polsky? Sdělil Dr. Č. Zíbrt. — Hojná Literatura a Zprávy. Předplácí se celoročně 3 zl. 60 kr. (Příště dále.)

Seznam nových členů Matice moravské

od 16. prosince 1894 do 15. března 1895.

Činný člen: sl. zemská vyšší reálná škola v Novém Městě.

Přispívající členové: Brno: pánové Jan Vyrazil, professor na c. k. vyšší reálné škole; Josef Lidel, zástupce firmy Hugo Lhota v Brně; Václav Pluhař, sekretář pojišťovací banky Slavie; Th. Dr. Fr. Kyzlink, professor bohosloví; Innocenc Strnad, kaplan u sv. Jakuba; Josef Cejpek, český kazatel; Ant. Rosenberg, kooperátor u sv. Tomáše. — Hradiště Uher.: Josef Stancl, lékárník a zemský poslanec. — Litovel: Kamil Voslar, obchodník. — Maloměřice: Tomáš Orel, učitel. — Meziříčí Val: Dr. Jan Pohl, advokát. — Mořice: dp. Drahotín Halda, farář na odp. — Nové Město: dp. Jan Oulehla, professor na zemské vyšší reálné škole. — Ostroh Uher.: Dr. Karel Minařík, advokát. — Palkovice: Ad. Winkler, naducitel. — Praha: Fr. Oščádal, medik; Fr. Kalman, právník; Fr. Ambros, medik. — Přerov: J. L. Červinka, lesní adjunkt. — Příbor: sl. c. k. ústav ku vzdělání učitelů. — Rosice: sl. čtenářský spolek. — Rudíkov: Fr. Jurek, učitel. — Šakvice: Fr. Nosek, statkář a zemský poslanec. — Třebíč: Dr. Karel Přerovský, advokát. — Vrbátky: Frant. Pokorný, ředitel cukrovaru. — Vyškov: slečna Matylda Trkanová, učitelka. — Znojmo: důst. konvent dominikánský.

Posledně bylo vykázáno 1321 členů; přibylo nových členů 28, ubylo úmrtím neb vystoupením 39, zbývá Matici 1310 členů.

Zpráva o činnosti Matice moravské za rok 1894,

přednesená ve valné hromadě dne 26. ledna roku 1895.

Výbor Matice moravské byl ve správním roce 1894 sestaven takto: Předsedou Jeho Exc. Egbert hrabě Belcredi, jeho náměstkem zemský archivář Vincenc Brandl, pokladníkem a knihovníkem zemský officiál Vincenc Nebovidský; JUDr. Fr. Alois rytíř Šrom, náměstek zemského hejtmana, Václav Royt, c. k. zemský dozorce škol, Karel Wittek, c. k. školní rada, František Bartoš, c. k. školní rada a gymnasijní ředitel, Adolf Kubeš, ředitel české státní vyšší realné školy v Brně, ThDr. Jos. Pospíšil, sídelní kanovník Brněnské kapitoly, JUDr. Jan rytíř Lachnit, zemský advokát, P. Vladimír Šťastný, biskupský konsistorní rada, c. k. professor, JUDr. František Hodáč, zemský advokát, Fr. A. Slavík, ředitel české realné školy v Hodoníně, Frant. Višňák, šk. rada a gymn. ředitel v Kroměříži, Fr. Bílý, professor při vyšší realné škole v Praze, Fr. Jaroslav Rypáček, professor vyššího gymnasia v Třebíči, P. Alois Hrudička, konsistorní rada, děkan a farář v Telči a Dr. František Kameníček, professor českého vyššího gymnasia v Brně jako jednatel. Za přehlížitele

účtů byli zvoleni a pokladnu prohlédli pp.: Josef Pejčoch, zemský revident a František Bořivoj Wurm, úředník banky Slavie v Brně.

Dne 11. října spolek ztratil svého nezapomenutelného a velmi zasloužilého předsedu Jeho Exc. hrab. Egberta Belcrediho. Zemřel po delší nemoci na zámku svém Líšni usmířen s Bohem i s lidmi. Čím Belcredi spolku byl, vědí nejlépe starší jeho členové. V dobách nejsmutnějších podporoval Matici hmotně a zjednával jí členy jak ve šlechtě tak v duchovenstvu.

Jevil opravdový zájem pro každou novou publikaci spolkovou, a také v posledních dobách, ač byl již churav a sesláblý, kdykoliv jen trochu mohl, osobně řídil valné hromady i schůze výborové. Vydání mnohých děl v Matici bylo umožněno jen jeho štědrotou. Výbor uctil památku jeho tím, že vyslal ku pohřbu tříčlennou deputaci, sestávající z místopředsedy pana archiváře Brandla, školního rady Františka Bartoše a jednatele. Místo věnce daroval 20 zl. spolku pro podporu chudých studujících středních škol v Brně, a zemský archivář Vincenc Brandl vzpomněl jak ve výborové schůzi dne 20. října, tak v prvním sešitě Časopisu Matice moravské (1895) významu a zásluh nebožtíkových o Moravu vůbec a o Matici moravskou zvláště. Zanechal po sobě památku v každé příčině vynikající.

Na jeho místo zvolen byl ve schůzi dne 20. října r. 1894 novým starostou spolku dosavádní jeho náměstek zemský archivář Vincenc Brandl a místopředsedou stal se školní rada František Bartoš, oba zasloužilí členové spolku, kteří v dobách největších nesnází nabízeli bez odměny vynikající práce své Matici k vydání a také jinak byli a jsou vzorně činnými.

Členů v roce 1894 neubylo. Ač úmrtím a vystoupením způsobeny byly Matici ztráty citelné, úbytek nahrazen byl úplně členy nově přistouplými. Ku konci roku 1893 bylo zakládajících členů 16, činných 149 a přispívajících 1137, úhrnem 1302; ku konci pak roku 1894 jest členů zakládajících 17, činných 149 a přispívajících 1155, dohromady 1321, tak že přibyl jeden člen zakládající a 19 přispívajících. Za člena zakládajícího s příspěvkem 200 zl. ráčila v minulém roce přistoupiti Jeho knížecí arcibiskupská Milost Dr. Theodor Kohn s milostivým slibem, že bude vždy rád podporovati snahy Matice. „Zároveň prosím Boha", praví vznešený velepastýř, „aby šlechetné snaze Matice moravské žehnati ráčil, aby spisy vydávané sloužily ku větší cti a slávě Boží a ku prospěchu vlasti".

Úmrtím spolek ztratil ze členů zakládajících: Jeho Exc. Egberta hraběte Belcrediho; ze členů činných: Dra Josefa Fischera, professora v Těšíně, P. Anatola hraběte D'Orsaye, sídelního kanovníka kapituly Olomoucké, Václava Piskáčka, professora v Roudnici; ze členů přispívajících: JUDra Hess-

lera, zemského advokáta v Kolíně v Č., P. Ignáta Spurného, kooperatora v Jedlí, P. Karla Kaštýla, faráře ve Veselí n/Moravou, J. Donáta, učitele v Sobotce, P. Jos. Vykydala, msgra a děkana v Cholíně, P. Antonína Černého, děkana a faráře ve Znojmě, P. Tomáše Cahu, kooperatora diec. Brněnské, P. Antonína Šimka, faráře v Osvětimanech, P. Karla Konráda, professora v Praze, Václava Pečenku, professora v Plzni, Ferdinanda Střelce, odb. učitele v Mor. Budějovicích a JUDra Fr. Hanče, zemského advokáta v Kolíně v Č.

Příjmů za rok 1894 bylo dohromady i se zůstatkem z r. 1893 5152 zl. 74 kr. na hotovosti a 5750 zl. v papírech; vydání 2382 zl. 40 kr.; zbývá tedy po zaplacení všech spolkových účtů čistého přebytku 2770 zl. 34 kr., čili po odečtení pokladní hotovosti z minulého roku v obnosu 1367 zl. 17 kr. rozmnožilo se jmění o 1403 zl. 17 kr. proti roku 1893. Má tedy Matice moravská koncem roku 1894 jmění 8520 zl. 34 kr. v penězích a cenných papírech, pak knih nákladem Matice vydaných na skladě ve snížené ceně 5797 zl. — Požadavků jest u knihkupců za 346 zl. 44 kr.

Jest patrno, že spolek finančně neustále zkvétá, což jest nemalou zásluhou jak velmi snaživých důvěrníkův a všech členů, tak spolkového pokladníka, který docílil v každé příčině pěkných úspěchů, neboť členských nedoplatků rok od roku ubývá.

Letos konečně upravena i spolková knihovna, která dosud byla jen částečně inventována. Jednatel s pokladníkem postarali se o řádnou úpravu matičných místností, o uspořádání knihovny a řádný její soupis. Knihy byly při té příležitosti probrány, některé z nich vyřaděny a vlasteneckým ústavům rozdány, stojany upraveny a jinak postaveny, tak že spolkové místnosti jsou nyní důstojně zařízeny, a knihovna, jejíž inventář za přispění studujícího inženýrství p. Rybky jest hotov, může býti přístupna jak členům, tak i veřejnosti vůbec.

Časopisu Matice moravské vyšly v ustanovenou dobu čtyři sešity ročníku 18., dohromady o 24 arších. Tisklo se 1500 výtisků, tak že na skladě zůstává velmi málo. Obsahem svým časopis nyní snaží se býti všestrannějším a přihlíží nejen k dějinám a k literatuře, nýbrž i k jazykozpytu, lidovědě, archeologii, biografii a ku vědám přírodním, hlavně ku geologii a botanice.

Na rok 1894 ustanoven jest za zvláštní členský podíl vedle časopisu druhý díl Bartošovy Dialektologie, avšak tisk monumentálního díla tohoto se značně opozdil hlavně z důvodu, že obsahovati bude četná vyobrazení lidového nářadí a dialektickou mapu Moravy, potom že bylo potřebí typů pro různé samohláskové zvuky. Autor však se vynasnaží, aby dílo vydáno bylo v první polovici roku 1895. Tiskne se 2000 výtisků. (Prvního dílu jest posud na skladě 764 exemplářů a p. t. pp. členové nechť

si přispíší, aby si jej opatřili za sníženou cenu 1 zl. 40 kr., jinak neměli by Dialektologie celé.

Výměnou posílaly Matici moravské spisy své: Česká akademie věd císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, Královská společnost nauk, Matice česká v Praze, Dobročinné družstvo v Petrohradě, Matice Ruská ve Lvově, Matice Slovinská v Lublani. Akademie Záhřebská, Akademie Krakovská, Carská novoruská universita v Oděse, Společnost přátel starožitností českých v Praze a Jednota českých filologů v Praze. Letos počato s výměnou matičných publikací s Akademií věd v Petrohradě.

Výbor konal schůze dne 20. února, 9. července, 20. října r. 1894 a 18. ledna r. 1895, v nichž projednal všechny běžné záležitosti a učinil přípravy k valné hromadě. Mezi jiným povolil zasílati české realce Hodoňské všechny publikace spolkem vydané, schválil náklad na úpravu místností i knihovny a v zásadě přijal návrh, aby sbírky matiční byly pojištěny na 10.000 zl.

Z výboru letos vystupují: JUDr. František Hodáč, zemský advokát v Brně, František Višňák, šk. rada a ředitel českého gymnasia v Kroměříži, P. Alois Hrudička, konsist. rada a děkan v Telči, Fr. Bílý, professor při české vyšší realní škole v Praze, František Jaroslav Rypáček, professor vyššího gymnasia v Třebíči a Dr. Frant. Kameníček. Mimo to uprázdnilo se úmrtím pana předsedy výborské místo s dvouletou platností. Vystouplí členové mohou však býti opět voleni na další tři léta.

Díky vysloviti dlužno všem spolkovým příznivcům vůbec, zvláště spisovatelům, kteří příspěvky svými podporovali časopis, pánům důvěrníkům a všem českým i moravským časopisům, které ochotně uveřejňují spolková oznámení.

Konče zprávu svou, připomínám, že příštímu výboru bude se hlavně starati, aby udržel Matici aspoň na téže výši, na kterou pracně se v posledních letech dostala, jmenovitě aby bedlivě staral se o nové členy, jimiž by uhrazoval úbytek členů starých, zaviňovaný úmrtím nebo vystoupením.

Roční příspěvek 2 zlatých jest tak nepatrný, že nemá býti na Moravě vlastence, který by nebyl členem Matice moravské, vždyť jen tím spůsobem mohl by spolek náš plně konati úkol vytknutý stanovami. Dalšímu rozkvětu Matice volám: Zdař Bůh!

V Brně v lednu 1895.

Dr. Frant. Kameníček,
t. č. jednatel.

Účty Matice moravské v Brně za rok 1894.

Položka	Příjmy	Hotovost zl.	Hotovost kr.	Cenné papíry zl.	Cenné papíry kr.
	Zůstatek z roku 1893 . .	1367	17	5750	—
1	Členské příspěvky:				
	a) nedoplatky . . 206·32				
	b) běžné příspěvky 2262 66				
	c) přeplatky . . . 140.—	2608	98	—	
2	Dar	1	—	—	—
3	Úroky z cenných papírů 232·18				
	„ z běžného účtu . 13.72	245	90	—	—
4	Matičních knih bylo prodáno:				
	u Matice za . . 212·58				
	u knihkupců za . 656·72	869	30	—	—
5	Úroky ze vkladní knížky . .	60	39		
	Součet příjmů . . .	5152	74	5750	—

Položka	Vydání	Hotovost zl.	Hotovost kr.	Cenné papíry zl.	Cenné papíry kr.
1	Bytné	194	—	—	—
2	Honoráře spisovatelům	476	79	—	—
3	Knihtiskárně	926	83	—	—
4	Knihaři	90	—		—
5	Výlohy: a) redakční . . 205·60				
	b) administrační 132·96				
	c) expediční . 201·55				
	d) různé . . . 154·67	694	78	—	—
	Součet vydání . . .	2382	40	—	—
	U porovnání se součtem příjmů	5152	74	5750	—
	obnáší jmění Matičné koncem r. 1894	2770	34	5750	—
	Naproti začátečnímu jmění téhož roku	1307	17	5750	—
	rozmnožilo se jmění o . .	1403	17	—	—

V Brně dne 18. ledna 1895.

V. Nebovidský,
t. č. pokladník.

V. Brandl,
předseda.

Porovnáno a v souhlasu shledáno:

Josef Pejčoch, F. B. Wurm,
t. č. revisoři účtů.

Za *redakci* odpovídá *Dr. Frant. Kameníček.* — Tiskem Mor. akc. knihtiskárny.
Nákladem Matice moravské.

O římských cestách obchodních na Moravě.

Píše In. Lad. Červinka.

(Dokončení 3.)

Okclí Mušova. — Dyje.

Rázovitě vystupující pohoří Palavské ovládá celou téměř jižní Moravu. Široká temena těchto hor se sráznými svahy poskytovala člověku pravěkému ode dávna útulku. Jestiť půda tamější starožitnostmi praehistorickými přeplněna.*)

Pod samými horami vine se Dyje, přibírajíc pod městysem Mušovem vody Svratčiny. Poslední výběžky Českomoravského pohoří sbíhají se nad samým městem v mírné sice návršíčko, ale určitě vystupující nad okolní močálovitou, často vodami zaplavovanou rovinu; kopeček ten sluje Burgstadtl, v českých osadách Hradisko.**) Pozoruhodné to místo nebylo dosud vědecky ohledáno, ač o něm snad nejspíše jest možno se domnívati, že bylo od Římanů ne-li obydleno, tedy alespoň velmi často navštěvováno. Již Pešina, jakož i Schwoy udávají, že na hradisku tom častěji nalézány bývají římské mince z I. a II. století po Kr. Prelát Steinbach napsal o těchto mincích celé pojednání;***) tamnější kaplan, Matyáš Schapp, měl těch peněz 36 kusů a to: zlatý peníz Neronův, 20 stříbrných a 15 bronzových; mnohé však byly tak otřeny, že se ráz jejich nerozeznával. Byly od císařů:

*) U Klentnic zejména objeveno pohřebiště popelnicové s milodary bronzovými a tmavěmodrými perlami skleněnými. Viz o prav. osídlení hor Palavských více v Mit. anth. Ges. 1873, s. 135.

**) Mor. orl. 1890 č. 47.

***) Abhandlungen der böhm. Gesellschaft d. Wissenschaften 1786.

Galby, Vespasiana, Domitiana, Germanika, Traiana, Hadriana, Antonia, Faustiny a Marc Aurela.*) Dr. Liedermann znal r. 1872 z naleziště tohoto 24 kusů uložených ve sbírkách gymnasia Mikulovského a u zlatníka Spegele 8 kusů.**) Řiditel Maška dostal r. 1890 krásně patinovaný as Traianův.***) Z posledních nálezů má tamější řídící učitel Mor. Zerzawy denár Hadrianův a jiný konsulární (neurčený); jeden rolník má pěkný denar Maximianův.†) Z jara r. 1894 vykopaný denar Elagabalův mám ve svých sbírkách.††)

*) 1. Aureus Neronův Avers: Hlava věnčená vavřínem NERO CAESARAVGVSTVS. Revers: SALVS. Na trůně sedící imperator. — 2. Denar Marc Aurela. Líc: AVRELIVSCAESARAVGPIIF. Rub: COS II muž s rohem hojnosti. — 3. Galba (68). Líc: IMPSERGAL BA AVG (imperator Servius Galba augustus) kol hlavy. Rub: Ve věnci SPQR OB CS (Senatus populusque romanus; obsignata consensu senatus). — 4. Vespasian (69 až 79). Líc: IMP CAESAR VESPASIANVS AVG kolem ověnčené hlavy. Rub: TR POT X COS VIIII (tribunitia potestate, consul VIIII), socha, při ní muž s kopím — 5. Antonius Pius. Líc: ANTONIVS AVGVS PPTRP XVI (augustus, pater patriae). Rub: COSIIII, muž v tóze s neznatelným odznakem. — 6. Týž. Líc: ANTONIVS AVG PRXXIIII. Rub: SALVTIAVG COS, obětující osoba. — 7. Týž. ANTONIVSDIVAVG (divus augustus). R.: muž v tóze, opis nečitelný. — 8. Hadrianus. HADRIANVS AVG kol hlavy. Rub: COS III, sedící imperator. — 9. Traianus. IMP CAES NERTRAIANO OPTIMO AVGGER DAC. Rub: PMTRP COSVI PPSPQR, imperator s kopím (imperatori caesari Nervae Traiano optimo augustu Germaniae, Daciae, pontifici maximo, tribunitiae potestate, consuli VI., patri patriae senatus populusque romanus). — 10. Domitianus. Líc: CAESAR DIVVS DOMITIANUS COSIV. Rub: PRINCEPS, pomník. — 11. Faustina. FAVSTINA AVGUSTA. Rub: bohyně.

Měděných bylo 6 velikosti krejcaru, ostatních 9 byly jednou tak velké. Určeny byly tyto: 1. Germanicus. Hlava s opisem CAESAR AUGGERMANICUS PONMTRPOT. Rub: Tři vedle sebe stojící ženské postavy, na prostřední opis DRV FILLA, při pravé straně JULIA, po straně levé nečitelno; dole SC. — 2. Faustina. Kolem hlavy FAVSTINA AVGVSTA, sedící postava, z opisu zbyla . . . M . . H . . A . . . E . . . pod tím SC. — 3. L. Verus. Hlava s paprskovitou korunou a opisem L' AVRELIVS VERVS AVGARMENICVS. Rub: Nahý muž kráčející s helmem a kopím. TRPOTV IMPIICOSII, SC. (Český lid II. s. 619.)

**) Mit. anth. Ges. 1873 s. 135.

***) Č. Ol. m. 1893 s. 70.

†) Dle soukromého sdělení Vojt. Schierla. Čas. Ol. m. 1894 s. 31.

††) Denar ten, 18 mm. v průměru, nestejně okrouhlý je dosti dobře uchovaný a silně zelenou rzí na líci zalepený. Kolem vavřínem věnčené hlavy v pravo obrácené IMPANTONINVS PIVSAVG. Na rubu obětující císař. (Velmi krásně provedená rytinka) INVICTVS SACERDOSAVG kolem.

Mnohem důležitějším byl nález učiněný tam v letech 1850tých Byly totiž při překopávání vinohradův objeveny dvě lampičky římského typu s vytlačeným na dně nápisem „FORTIS“ *) Množství střepin z nádob volnou rukou i na kruhu pracovaných pohozeno; mimo to vyskytly prý se také zbytky jakéhosi sklepení a zlomky cihel se signaturou XII. legie.**)

„Nemůžeme tvrditi — píše Knies — že starožitnosti tyto, jmenovitě hliněné nádoby a cihly, byly sem kupci dovlečeny spíše nutno uznati, že na návrší tomto římské vojsko legie XII. tábořilo a snad i delší čas s návrší tohoto okolní krajinu ovládalo.“ Mincí římských alespoň nalezeno v okolí dosti.

V lesíku jižně od Břeclavě nalezeny r. 1886 dva měděné penízky císaře Aureliana (270—274) a Constantina Velkého (324 337). Rovněž na polích Starobřeclavských objeven peníz Julie Mamaey, matky cís. Severa († 230)***).

Dle Kniesa byly prý i v Podivíně†) nalezeny římské mince, avšak zjištěné nálezy jsou známy jen tyto: v Pavlovicích vyorali denar Marc Aurela††) a jiný Hadrianův vykopán byl na kopečku u povětrného mlýna.†††) Měděný peníz z Morkůvek byl ztracen a zlaťák Neronův, nalezený ve strži pod hradem u Polehradic, dostal se do mých sbírek.*†)

V Dolních Vistonicích vyoral p. Staňka na polích u Strachotína velký peníz císaře Marc Aurela;*††) r. 1889

*) Uloženy ve sbírkách Frant. muzea v Brně.

**) Brandl, Kniha pro každého Moravana II. vydání.

***) Čas. Ol. m. 1893 s. 70. — Sbírky řid. K. J. Mašky.

†) Denar Marc Aurela (18 mm.). Líc: M'ANTONINVS AVG IMP II na rubu trůní bohyně v pravo, opis TRPXVIII COSIII. (Čas. Olom. m. 1893 s. 68). — Sbírky spisovatelovy.

††) Dle dra. Kříže nalezena tam stříbrná mince „barbarská“. (Kůlna a Kostelík s. 307, tab. VII. č. 14.)

†††) Denar Hadrianův (19 mm.) má na líci kolem překrásného poprsí IMP CAESAR TRAIAN HADRIANVS AVG; na rubu ženská postava s hlavou v levo obrácenou, držící na pravé ruce hlavu se zubatou korunou a na levé dlani hlavu s diadémem a ženským účesem. PMTRPCOSIII (Čas. Ol. m. 1893 s. 30). — Sbírka zpravodajova.

*†) Líc: AVGVSTVS NERO . . . . okolo hlavy; rub: z celého opisu (IANVM CLVSIT PACE PR TERRA MARIQ PARTA) kolem zavřeného chrámu Janova zbylo: IANV . . . ARIQ PARTA. Dukát tento jest silně opilován. (Č. Ol. m. 1893 s. 69, 113). — Sbírka spisovatelova.

*††) Kolem hlavy čte se MAVREL ANTONINVS AVG TRP XXIV. Na rubu předoucí žena mezi SC, z opisu čitelno FELIC(itas)AVG(ustorum) IMP VIIII . . . . . (Čas. Ol. m. 1893 s. 70). — Sbírka spisovatelova.

našli u Jiřic*) bronzový peníz Gordianův (238—244). U Borotic byla (1892) na panské nivě vyorána mince z doby republiky.**)

Celá tato rovina pod pásem Chřibů bývala často římskými hostmi procházena; neníť tady téměř osady, kde by se nebylo vyskytlo zbytků pravěkých bydlišť, pohřebišť i nálezů hromadných. Znám jest depôt bronzových sekyrek v Dolním Temenově.***) Dle zprávy kustoda Szombathyho bývají podobné sekyrky velmi hojně nacházeny v Italii, k nám a do Čech, kdež jsou rovněž nálezy jich četny, byly najisto jenom obchodem vneseny. Pozoruhodnými jsou popelnicová i kosterná pohřebiště s bronzovými milodary v Podivíně†), Rakvicích,††) Pavlovicích,†††) Svatobořicích, v Čejči;*†) zde vykopány byly v popelových jamách popelničky, mísky, střepiny z nádob na kruhu točených s předměty železnými.*††) V Šardicích objeveno pohřebiště kosterné z nejmladší doby bronzové,*†††) podobně v Němčičkách**†) a v Kurdějově.**††) Důležitým zdá se hradisko Klobucké.**†††) Hromadný nález bronzových kruhů učiněn ve Vlasaticích, a r. 1822 u Krumvíře.***†)

V poříčí Dyje byly vůbec už častěji nalezeny římské mince, a jest tedy úplně možno, že mnohé karavany kupecké procházely údolím Dyje hledajíce zisk směnným obchodem.

V letech 1876—1878. přinesli studující z Jaroslavic řid. Maškovi několik měděných, rzí k nečitelnosti pokrytých

---

*) Mit. Cent. Com. 1890 s. 47.

**) Na líci hrubě provedená hlava v p., na levé straně HISPAN. Na rubu obrácená postava k žerdi s pozdviženou pravicí; na žerdi orel s roztaženými křídly. A ALBINPOSTAFSN (Aulus Albinus Postumius Auli Filius Sergii Nepos). Albinus Postumius byl r. 215 př. K. v druhé válce punské praetorem. (Čas. Ol. m. 1893 s. 30). — Sbírka J. Palliardiho.

***) Mit. anth. Ges. 1883 s. 77.

†) Mit. anth. Ges. 1881 s. 178, 1893 s. 43.

††) Dosud nepovšimnuté.

†††) Mit. anth. Ges. 1881 s. 178.

*†) Brandl, Kniha pro k. M. s. 85.

*††) Č. Ol. m. 1891 s. 171.

*†††) Č. Ol. m. 1888 s. 130.

**†) Mit. Cent. Com. 1890 s. 47.

**††) R. 1822 nalezeny: bronzový hrot na kopí, dýka, dlouhá jehlice, dvě železné mísy a j. okrasy. Brandl, Kniha s. 88.

**†††) Č. Ol. m. 1886 s. 101.

***†) Mit. Cent. Com. 1887 s. 172.

římských mincí, z nichž byly určeny: Augustus, Aurelianus, Probus (276—282), Maximianus (284—300) a Severus (303—307).*) Dle zprávy Wolného**) byla u mostu přes Dyji v Tasovičkách vykopána mramorová, hrubě pracovaná urna plná popela a poblíž mince stříbrné s opisem CAESAR, NERO a j.

U Našetic nalezena (na poli patřícím již ku katastrální obci Moskovicím) stříbrná mince Vespasianova***), u Sedlešovic pak na trati „Zendelbrunnen" vyorali denar Traianův.†)

Ve Znojmě samém — Wolný poznamenává ho také jako naleziště římských mincí — zajištěné nálezy učiněny teprve r. 1877—78; když totiž odvážen byl nános nedaleko nynějšího německého domu, přišlo se mezi jiným i na dvě římské mince a to: stříbrný denar Gordiana III. a měděný penízek Constantina Velkého.††)

Stezka tato brala se od Znojma dále podle Dyje moravské ku Starému Městu, kdež se k ní pojila stezka rakouská.†††)

Na Znojemsku učiněn pro obchodní spojení našich zemí s římskými provinciemi zejména důležitý nález pravěký u Domčic. Objeveny tam dva drobné střípky dokonalé práce, mnohonásobnými, jemně provedenými vlnicemi okrášlené (bezpochyby tovary dovežené z provincie římské), které nalezeny byly spolu se dvěma dýnky z nádob práce římské vedle keramiky

---

*) Č. Ol. m. 1893 s. 70.

**) Mährens Topographie III s. 126.

***) Líc má v pravo hledící hlavu císařovu, vavřínem ověnčenou, IMP CAESAR VESPASIANVS. Na rubu je vyobrazena na křesle sedící, k levé straně obrácená, oděná postava ženská a na pravé straně TRPCOSVI. (Čas. Ol. m. 1893 s. 31). — Sbírka J. Palliardiho.

†) Líc nese bezvousou hlavu mužskou, vavřínem ověnčenou, a má kolem dokola špatně zachovaný nápis . . . NERTRAIANOC. (Č. Ol. m. 1893 s. 69.) — Sbírka J. Palliardiho.

††) Č. Ol. m. 1893 s. 70. — Sbírka K. J. Mašky. — Ve Frant. muzeu uložen také pěkný denar cís. Faustiny starší někde u nádraží nalezený.

†††) Domečka L., Osídlení krajiny jindřicho-hradecké a novobystřické. Jindř. Hradec 1893) s. 7.

starší v jamách žárových na poli, na němž též provincialní spona římská byla vyorána.*)

* * *

Z Mušova vycházejí dvě cesty obchodní. Jedna brala se údolím Jihlavky a Oslavky k severozápadu, jak nasvědčují nalezené mince u Ejvaně**), totiž denar císaře Nerona z Kounic***) a tři dukáty těžký zlatý peníz Marc Aurela od Oslavan.†)

Nemíníme tím nikterak tvrditi, že se všude kupci neodvratně přidržovali koryta řeky Oslavy, někdy velmi súženého; myslíme však, že nepochybíme ve směru, když jej tuto klademi. Nacházejíť se po obou stranách řek Jihlavky a Oslavky četné zaniklé vesnice předhistorické.††)

* * *

Údolím Svratky a Svitavy.

Druhou cestu z Mušova lze sledovati podél Svratky. U Vranovic vyorali r. 1882 na trati „Teplany“ bronzovou minci císaře Traiana.†††) R. 1860 při pracích železničních narazilo se na velké a zajímavé pohřebiště.*†)

Rovněž u Rajhradu bylo vykopáno množství různých starožitnin; v blízkých Popovicích objevil Knies praehistorickou osadu, vykopal tam kostru mající na krku emailové koraly barvy žluté, ozdobené intensivně modrými oky, kteréž perly často se objevují v jižních krajinách na př. u Villanovy v Istrii,

---

*) Č. Ol. m. 1894 s. 29.

**) Tamější radní vyoral pěkně patinovaný bronzový peníz císařovny Faustiny jun. Líc má opis DIVA FAVSTINA PIA kolem poprsí; na rubu ženská postava s palmovou ratolestí v levici, po bocích S C (senatus consulto), opis: AETERNITAS. (Č. Ol. m. 1893 s. 68). — Sbírka spisovatelova.

***) Wolný II. 2. s. 256.

†) Wolný II. 2. s. 256.

††) Hluboko na západ pošinuto ojedinělé naleziště u Zašovic (okr. Třebíč). R. 1782 vyorány u dvora čtyři řecké mince zlaté: dvě z doby cís. Flavia Isaurika († 491), jedna cís. Anastasia Dikora (431—518) a čtvrtá Justinianova. (Abhandl. d. böhm. Ges. 1786).

†††) Č. Ol. m. 1893 s. 70. — Sbírka K. J. Mašky.

*†) Čas. Matice mor. 1875 s. 14. — Č. Ol. m. 1886 s. 164.

Vači, St. Marketě, St. Michalu v Krajině a j. a byly patrně předmětem římského dovozu.*)

V Černovicích r. 1868. byl při stavbě v t. zv. Rajském lesíku vykopán denar cís. Antonina pia.

Několik mincí římských objeveno zejména v Brně samém. Tak na „Červeném vrchu" nalezena velká měděná mince cís. Galleria Maximiana. Při pracích nádražních (sev. dráha) vykopán denar cís. Faustiny starší.

Při opravě jedné zahrady na Starém Brně naraženo na upěchované základy, jakoby silnice tam bývala, objevena slzní nádobka a peníz císaře Traiana.**) Při překopávání koliště r. 1893 uhodili dělníci na poklad římských mincí. Fr. Bradáček, obchodník z Husovic, jenž se k tomu právě namanul, vybral si z nich nejlépe zachované a odkoupil je.***) — Když kladli základy

*) Čes. lid II. s. 686.

**) Sbírka muz. spolku v Brně. Mor. Orl. 1890. č. 50.

***) Z peněz těch obdržel jsem 22 kusy; jsou bronzové a měděné, pěkně patinované, jenom jeden denar jest z t. zv. billonu. 1. Gallienus. Dva špatně zachované penízky. Na líci prvního kolem korunované hlavy v pravo GALLIENVS aVG, na rubu jelen v levo . . ANA . CONS . . . . . . (Dianae consenssus augustae), dole X . . . (21 mm.) Druhý penízek jest úplně olámaný (14 mm.). — 2. Denar (billon) císaře Claudia II. (Goth., 268—270) Korunované poprsí v p. IMPCLAVDI . . AVG v hladkém obvodku. Na rubu kolem Štěstěny PROVID . . . . (22 mm). — 3. Probus (276—282). Líc: Korunované poprsí v levo. PROBVSPFAVG. Rub: Čtverospřeží v levo. Victoria na vozu; z opisu zbylo jen . . . . . . A VIC . . . . . (21 mm.). — 4. Maximianus (285—310). Korunované poprsí. MAXIMIANVS . . . ES. Rub: Ve věnci VOT a pod tím XX (vota vicennalia) 21 mm — 5. Constantius (285—306). Líc: DNCONSTANTIVSPFAVG kolem ověnčeného poprsí v pravo. Rub: Bojovník se štítem na levém rameni probodává kopím jezdce na klesajícím koni. FEL(icitas) TEMP(orum) . . . . (Jeden exemplář 17 mm., druhý 21 mm.) — 6. Týž. Líc: . . . . STANT IVSPFAVG kolem poprsí v pravo. Na rubu: Dva vojíni ve zbroji a s kopími u válečných odznaků. GLORia eXERC ITVS. Tři penízky (14—16 mm.). se doplňující. Dole . ASIS . (Siscia), AQP (Aquileja). — 7. Constantinus Magnus (306—337). Ověnčené poprsí v pravo CONSTAN TINVSAVG. Rub: DN CONSTANTINI MAX AVG kolem věnce; v něm ve dvou řádcích VOT, XXX. Dole . SMNB (19 mm). — 8. Týž. Líc: Poprsí v pravo CONSTAN TINVS AVG. Rub: jako předešlý, jenom ve věnci VOT, XX a dole TSAVI. — 9. Týž. IMP CONSTANTINVS PF AVG kolem ověnčeného poprsí. Rub: Imperator v tóze. SOLIINV I CTo comiti; po stranách A, F, dole A ✻ S (18 mm.) — 10. Constantius II. (337—340). Líc: Kolem ověnčeného poprsí v pravo. FLIVL CONSTANTIVSAVG. Rub: PROVIDENTIA AVG kolem zděné brány. Nad

k budově učitelského ústavu, našli také měděný penízek Constantina II.; jiný peníz Constantinův objeven na polích u Maloměřic.*)

Připomenutí hodny jsou otevřené hroby popelnicové v cihelně paní Fantové na Nové ulici v Brně. Maška určuje stáří jejich na prvé století po Kr.**) V Židenicích jest velmi bohaté osadiště z doby bronzové.***)

Severně Brna jsou dvě velmi zajímavá hradiska pravěká, Obřany a Líšeň, která kupeckým karavanám sotva zůstala neznáma.

Na návrší severovýchodně od Obřan rozprostřeno rozsáhlé „Hradisko", jedno z nejbohatších nalezišť pravěkých na Moravě. Západně od Hradiska vykopáno na polích kolem sta hrobů žárových, z nichž jednotlivé obsahovaly až ke 12 nádobám a rozličné milodary z bronzu a železa, zejména nalezen bronzový koníček a krásná spínadla.†)

Hradisko „Staré zámky" u Líšně odděluje trojnásobný val od horského hřbetu. Celá plocha jeho pokryta jest tmavou vrstvou hlíny, promíchané popelem a uhlím, v níž vykopány početné pazourkové i obsidianové nožíky, hlazené sekyry, klíny, mlaty z kamene, brousky a mlýnské kameny, koštěné hroty, skleněné perly, bronzový srp, kamenná forma k lití bronzových

---

ní dvě lampy a uprostřed osmicípá hvězda. Dole SMTSB (Thessalonica) 21 mm. — 11. Constans (337—350). Ověnčené poprsí v pravo. CONSTANS PFAVG. Na rubu dvě proti sobě stojící bohyně s věnci v rukou. VICTORIAE .... AVGCONN ... Dole SMTSA. Dva stejné penízky (16 mm.) — 12. Valentinian I. (364—375). Poprsí v pravo ..... ALENTINI ANVS ...... Rub: Victoria s věncem v pravici .... CVRITAS .... po stranách A S (15 mm.). — 13. Valens (364—378). Poprsí v p. DNVALENSPFAVg. Na rubu: Obrněný vojín tlačí pravicí klečící osůbku. gLORIARO MaNoRVM. Dole SMAQF. (18 mm.). Sacra moneta aquileiaensis. — Dvě mince nedaly se blíže určiti.

*) Na aversu ověnčená hlava v pravo, opis: CONSTANTINVS ✻ IVN NOBC (junior, nobilissimus caesar). Na reversu válečná trofej, vedle ní po obou stranách dvě postavy bojovníků tváří proti sobě obrácených, v jedné ruce štít, druhou o kopí se opírající. GLORIA EXERCITVS, dole SIS D. (Čes. l. II. s. 686). — Sbírka J. B. Kniesa.

**) Mit. Cent. Com. 1890 s. 45.

***) Mit. anth. Ges. 1893 s. 54.

†) Brandl, Kniha s. 90.

okras, železné předměty a j. v.*) Místa tato byla dříve lesem porostlá. Při rubání přicházelo se na různé starožitnosti, zejména bronzové sekyry, kroužky, šípky a j.; Františkovo museum má jich celou sbírku, mezi jiným též 2 římské mince. Stříbrná ražena byla za cís. Vespasiana (69—79), druhá bronzová, patří Faustině († 185), manželce Marc Aurela.**)

Důležitým jest také hromadný nález několika srpů bronzových na kopci „Kosteliku"; při stavbě kláštera odkryt žárový hrob, ve farním dvoře pak kosť lidská s bronzovým náramkem.***)

Od Líšně vstupujeme do hornaté krajiny, bohaté na železo, které se již od pradávné doby zde dobývalo, jak svědčí zaniklé slévárny u Rudice drem. Wanklem a u Kunštátu Kniesem objevené. Ptolemaeus nazývá pohoří nad Meliodunem železnými horami (Sideroruchia, Ferri fodinae). Jak už výše vzpomenuto, dopadají do těchto hor Ptolemaeovy šířky měst Melioduna a Strevinty. Prof. Sedláček hledá Meliodunum u Líšně (prof. Hladík pak na hradisko Obřanské klade teprve Eburodunum.†)

I v těchto horách nalezeny římské mince.

Tak podává Wolný zprávu o nálezu v městečku Jedovnicích. R. 1859 byla poblíž hradu Holštýna vyorána zlatá mince, 2 dukáty těžká, z doby císaře Traiana.††) V letech 1870. nalezl prý rolník ve zříceninách hradu bronzový peníz Neronův a přinesl jej dru. Wanklovi do Blanska.†††) — R. 1892 uhodil drvoštěp při kopání pařezů na svahu pod zříceninou na tři peníze. Jeden z nich ražen byl za císařovny Faustiny starší.*†)

Nad Skalicí v údolí Svitavském jest malá vyvýšeninka „Hradisko" potokem Úmořím obtékaná, kde již častěji peníze

*) Č. Ol. m. 1891 s. 54.

**) Mit. Cent. Com. 1864. Ve Frant. muzeu.

***) Mit. anth. Ges. 1878 s. 289.

†) Výr. zpráva muz. spolku Brn. 1889 s. V.

††) Při stavbě fary roku 1784 vykopáno několik lidských koster, kříž z křišťálu, stříbro s reliquiemi, slznička, staré pevné zdi a několik římských peněz. II. 2 s. 385 a 386.

†††) Č. Ol. m. 1893 s. 70. — Sbírka K. J. Mašky.

*†) Líc: Krásně modelovaná hlava se závojem a perlami v účesu v pravo DIVA AVGVSTAFAVSTINA, kolem perličkový obvodek. Na rubu bohyně levicí o kopí opřená pozdvihuje v pravici kouli, po bocích S C a kolem AETERNITAS. (36—38 mm.). Č. Ol. m. 1893 s. 161. — Sbírka spisovatelova.

nalezeny byly, ač nijakých známek po osídlení zde neviděti; zachován byl jenom stříbrňák Vespasianův.*)

Dále k severu byly teprve blíž města Jevíčka na pastvišti dobytkem rozrytém zdviženy tři peníze císaře Aureliana.**) Mezi Jevíčko a Mor. Třebovou vypadá dle výměru Sedláčkova Ptolemaeova Strevinta. Východně od města Mor. Třebové táhne se vysočina, jejíž části nad samým městem říkají Burgstadtl; dle Kniese byly prý i tam římské mince nalezeny. Z pravěkých nálezů v okolí zdejším známo jen pohřebiště kosterné u Trnávky.***)

Zdá se, — píše Knies — že v těchto krajinách od Brna až k Blansku nepoužívali cestující údolí Svitavy, jelikož je příliš úzké; možná, že kupci od Mušova použili okliky k Blučině, Měnínu a dále k Líšni okolo „Starých zámků", údolím Říčky dále ke Křtinám a Jedovnicím se brali, kdež teprve někde přešli opět v údolí Svitavy. Nasvědčuje tomu nejen hradiště Líšenské, nýbrž i jantarová perlička objevená v jeskyni Pekárně u Mokré.

Domnívám se naproti tomu, že hornatá krajina tato nebývala tak často kupci navštěvována, a že výpravy jejich pohoří Drahanskému se vyhýbaly přidržujíce se spíše východních jeho svahů do veleúrodné roviny Hané spadajících. Bylať cesta tato mnohem pohodlnější a také početné osady pravěké kupce spíše lákaly nežli pusté a divoké hory. Jinak je velmi pravděpodobno, že mnohým výpravám pouze tyto hory cílem byly a že sem velmi často pro železo docházely.

---

*) Kolem hlavy VESPASIANVS CAESAR; na reversu vyražena nahá sedící žena o meč se opírající, kolem ní místy nečitelný opis . SRP CO . . . . LONMAR(?) 17 mm. (Mor. orl. 1890 č. 50.) — Sbírka J. B. Kniesa.

**) Líc prvého peníze jest: Poprsí s opisem IMPAVRELIANVSAVG; na rubu císař v levo obrácený šlape pravou nohou na osobu zády k němu sedící a pravicí spouští jí v klín palmovou ratolesť. Pěkná kresba jest poněkud rzí porušena. Dole S („Siscia" ?) — Druhý má kolem poprsí AVRELI ANVSAVG a na rubu s předešlým opisem jen císaře stojícího z předu s pozdviženou pravicí a v pravo obrácenou hlavou; v levé ruce drží kouli, u pravé nohy sedí osoba. Dole S. — Třetí mince má zase opis IMPA . . . . . . IAN . SAVG a na rubu obraz úplně otřelý a rzí zalepený IOVI CONSeR vatori a dole S. Tento peníz byl také postříbřen (22 mm.). Čas. Ol. m. 1893 s. 162. — Sbírka zpravodajova.

***) Do Frant. muzea dostaly se zlomky bronz. nástrojů: srp s protáhlou bradávkou, kopí a dláto s tulejí. (Mit. d. mähr.-schl. Ackg. 1866 s. 103).

Nepochybíme asi, budeme-li sledovati tuto cestu z Mušova přes Pouzdřany, Uherčice na levém břehu řeky Svratky. Nálezy pravěké učiněné v Nosislavi,*) Židlochovicích dávají cestě této určitý směr. A dále k severu osada za osadou poskytla nejrůznějších předmětů praehistorické kultury; v Blučině r. 1848 odkryta v kamenné rakvi, plochým kamenem pokryté, mužská kostra se skleněnými perlami a pozlacenými předměty z bronzu.**) Velmi zajímavými jsou nálezy Měnínské. Mimo pohřebiště kosterné a popelnicové***) objeveny obětní kameny bronzová soška představující spodní díl kráčející postavy mužské (najisto původu římského), bronzové kotly a džbány.†) Telnice,††) Šaratice,†††) Hodějice,*†) Kroužek a Slavkov,*††) Holubice,*†††) Tvarožná, Rousinov,**†) Habrovany,**††) Hlubočany,**†††) Lulč***†) známy jsou buď kulturními vrstvami nebo hromadnými nálezy bronzu. Římské mince vyskytly se teprve v Blažovicích u Slavkova***††) a ve Víškově, kdež při kladení městské stoky

*) Roku 1848 našlo se rozličné náčiní z bronzu (Brandl s. 304). Roku 1891 uhozeno v zahradě hostinského na hrob s popelnicemi a bronzy (Mit. anth. Ges. 1893 s. 54).

**) Čas. Mat. mor. 1875 s. 10. Z hromadného nálezu sekyrek s laloky uložen jeden ve dvor. muzeu.

***) Mit. anth. Ges. 1879 s. 202.

†) Čas. Mat. mor. 1875 s. 13 a 17.

††) Oba hliníky vykazují bohaté vrstvy kulturní. Čes. l. I. s. 563.

†††) Nad osadou jest obrovská mohyla z doby Hallštattské. Čas. Ol. m. 1891 s. 1.

*†) U Hodějic r. 1891 vyorány byly měděné obojky (Mit. Cent. Com. 1891 s. 134), u Slavkova taktéž r. 1890. (Mit. Cent. Com. 1891 s. 54, 122.)

*††) U Kroužku vykopán hrbolkový náramek. (Mit. anth. Ges. 1892 s. 34.)

*†††) Zajímavé vrstvy kulturní (Č. Ol. m. 1889 s. 144).

**†) R. 1884 objevil Krkoška u Starorousinovského mlýna pravěkou osadu; mimo střepiny, kamenné a bronzové drobné výrobky nalezena též jantarová perlička. (Č. Ol. m. 1889 s. 81).

**††) Pohřebiště. Koudelka, Výstavka ve Víškově (s. 14.)

**†††) Hromadný nález bronzových obojků. (Č. Ol. m. 1892 s. 104.)

***†) Brandl s. 89. U dráhy nalezen velmi zajímavý meč železný z doby Těnské.

***††) Při stavbě dráhy transversální u Blažovic vykopána římská mince měděná cís. Constantia I. Líc: DNCONSTANTIVSPFAVG kolem poprsí s věncem na hlavě. Rub: feLTEMP RE PARATIO. Ozbrojený vojín kopím probodává jezdce na skleslém koni. Dole SMA. (23 mm.)

byl vykopán silně porouchaný bronzový peníz římský, potažený pěknou patinou.*)

Od Víškova už možno sledovati nálezy římských mincí dvěma směry. Jeden táhne řečištěm Hané ku Kroměříži, druhý na Prostějov, Konici k Jevíčku anebo od Prostějova k Těšeticím, Cholině a po břehu řeky Moravy. Krajina tato mezi Víškovem, Prostějovem, Olomoucem a Kroměřížem jest vůbec nejbohatší na nálezy římských mincí.

Hned nad Víškovem najity římské peníze u Pustoměře. Pod městečkem byly z jara r. 1892 a 1893 vyorány denary Gordiana III. (238—244) a Alexandra Severa).**) V Německých Prusích vyoral K. Knopp na trati „Dolní odsvégarty" dvě stříbrné mince: císaře Gordiana III. a Volusiana (254).***)

V Brodku vyorán byl na panském poli r. 1892 denar císaře Karakally (211—212)†); v Kobeřicích nalezenou minci Antoninovu (?) mají v Olom. vlast. muzeu;††) v Otaslavicích přišlo se na římské mince častěji. „Na chmelnici"

---

*) Dle obrysu ověnčeného poprsí a několika písmen . . . . . NT . . . . VS . . . .) jest to mince (27—31 mm.) císaře Marc Aurela. (Č. Ol. m. 1893 s. 164.) — Sbírka zpravodajova.

**) Gordian III. (22 mm.); kolem hlavy se zubatou korunou IMP CAESGORDIAN . . . . AVG; na rubu kolem bohyně s rohem hojnosti LIBERAlitaS AVGII. — Alexander Severus: Kolem poprsí s vavřínovým věncem IMP CMAVR SEV ALEXANDAVG (Imperator Caesar Mauritius Severus Alexander augustus); na rubu imperator na trůnu v levo PMTRPCOSPP (17—20 mm.) (Čas. Olom. m. 1893. s. 113.) — Sbírka spisovatelova.

***) Gordian III. (21 mm.) Mladistvé poprsí s korunkou IMPGORDI ANVSPI . . . AVG; Mars v plné zbroji se štítem a kopím v levo MARTI PACIFERO. — Volusian. (21 mm.) Korunovaná hlava v pravo IMPGAL CVIBVOLVSIANO AVG. Rub: PMTRPIIIICOSII Vojín se zbraní pozdvihuje pravici. (Mit. anth. Ges. 1893 s. 54, Čas. Olom. m. 1893 s. 113) — Sbírka zpravodajova.

†) Avers: Mladistvé poprsí v pravo ANTONINVS PIVS AVG. Revers: Bohyně na stolci v pravo s podepřenou hlavou levicí o kopí podpírajíc. PONMTRPXCOSII. (Mit. anth. Ges. 1893 s. 54, Č. Ol. m. 1893 s. 113.) — Sbírka spisovatelova.

††) Č. Ol. m. 1894 s. 115.

vyryli denar Hadrianův*) a v hliníku bronzovou minci**) císařovny Julie Maesy (?). U Otaslavic zjištěno na vrchu „Obrova noha“ velmi zajímavé hradisko pravěké. V okolí uhozeno také na hromadný nález bronzových nástrojů.***) V Seloutkách nalezena stříbrná mince císaře Filippa (244 –249)†) a později měděný penízek Konstantinův.††)

Oskar Sekanina objevil u Prostějova na návrší „Háj“ pravěké bydliště, které však vědecky posud prozkoumáno nebylo. Na povrchu posbírány různé výrobky kamenné, kostěné i kovové, pak dva denary římské a 7 penízků bronzových.†††)

V okolí Prostějova přišlo se na římské mince:

V Kralicích byla v břehu potoka vyrýpnuta špatně zachovaná mince bronzová.*†) Nad Čelechovicemi „na panském kopci“ našel kostelecký učitel bronzový peníz Germanikův.*††) Zrovna pod kopcem bylo na polích mezi nádražím

---

*) Líc: Krásná hlava v levo s věncem, jehož stuhy na týl padají: HADRIANVSAVGCOSIIIPP. Rub: FIDESPVBLICA kolem bohyně v tóze. (Č. Ol. m. 1893 s. 113.) — Sbírka zpravodajova.

**) Kolem poprsí v pravo . . . . . IA MA . . . . . AVGVSTA. Rub úplně vyhlazen. (Č. Ol. m. 1893 s. 163.) — Sbírka spisovatelova.

***) Řed. Maška má odtud bronzovou sekyrku s úškem a uč. Gottwald v Prostějově náramek a skleněnou perlu.

†) Č. Ol. m. 1888 s. 142. — Sbírka vlast. muzea v Olomouci.

††) Taktéž. — Č. Ol. m. 1894 s. 115.

†††) 1. Traianův denar (18 mm.); na líci ověnčené poprsí v pravo. IMpTRAiANOAVGGERDACPMTRP. Na rubu Victoria v levo, COSVPP SPQROPTIMO PRINC. — 2. Denar Hadrianův (19 mm.). Líc: Kolem krásného poprsí IMPCAESARTRAIAN HADRIANVSAVG; na rubu PMTRP. COSII, pod trůnící bohyní v levo drobným písmem IVSTITIA. Z penízků bronzových, silně rzí porušených, bylo možno blíže určiti: DNGRAT . . . . . . (Dominus noster Gratianus) má v průměru 14 mm. — 2. Gallienus. Kolem hlavy . . . . LIENVS . . . ., na rubu bohyně a . . . . AVG. (47 mm.) — 3. Constantius. (15 mm.). ONSTANTIVS AVG; na rubu dva vojínové, z opisu čitelno GLOR . . . . a dole SMALP. Ostatní jsou rázu IV. stol. a nejmenší z nich 11 mm. v průměru. Zlatá mince, která zde také vyorána byla, prodána do Vídně. (Č. Ol. m. 1893 s. 163, 1894 s. 31.) — Sbírka spisovatelova.

*†) Dle obrysu hlavy a několika písmen . . . . . . N HADR . . . . byla ražena za cís. Hadriana. (Č. Ol. m. 1893 s. 162.) — Sbírka spisovatelova.

*††) Z legendy zachovalo se jen . . . . AVG GERM . . . . . kolem hlavy. Na rubu je sotva znatelná sedící osoba. (Č. Ol. m. 1894 s. 30.) — Sbírka spisovatelova.

a cukrovarem odkryto rozsáhlé pohřebiště žárové s četnými popelnicemi (typu Tršického) a s bronzovými i železnými přídavky. Hojně těchto vykopanin má ředitel tamějšího cukrovaru.*) Na polích u Mostkovic bylo porůznu nalezeno několik mincí římských.**) U Plumlova byl vyzdvihnut větší nález měděných sekyr a dýk, u Krumsína objeveny bronzové sekyrky a u Ptení na louce za hřbitovem „Pod zídkou" vykopána krásně zachovaná stříbrná mince císařovny Faustiny sen.***) U Ptení (r. 1869) bylo vykopáno mnoho bronzových kruhů, jantarových a modrých skleněných perel.†) „Na hradě" v mocných kulturních vrstvách vykopány početné starožitniny;††) u Konice pak našli denar Marc Aurela.†††)

Zůstává nerozhodnuto, brali-li se kupci od Konice k Jevíčku a Třebové, nebo ražena-li cesta pod kopcem „Na stráži" u Hvozdu k Vilímovu, Cholině ku břehům řeky Moravy.

Nálezy mincí udávají směr kratší kolem Čelechovic, Těšetic na Cholinu; okolí toto jest z nejbohatších na pravěké nálezy. Hromadné nálezy bronzův ve Slatěnicích, pohřebiště popelnicová ve Slatinkách, Seničce, Drahanovicích, Biskupství a Náměšti provázejí tuto odbočku.*†)

* * *

*) Mit. Cent. Com. 1890 s. 229.

**) Oskar Sekanina, obchodník v Prostějově, zaslal mi jich pět. Tři jsou 12—15 mm. veliké, dvě 18 mm. Určiti bylo možno jen jednu. Dle opisu . N . ONSTANTIVS . . . . a hlavy jest to Constantius Chlorus (285—306). Všechny jsou pěkně patinovány. (Čas. Olom. m. 1893 s. 163.) — Sbírka zpravodajova.

***) Líc: Krásně modelované poprsí císařovnino s perlovými skvosty ve vlasu. DIVA FAVSTINA. Na rubu páv s hlavou do zadu obrácenou. CON SECRATIO (18 mm.). Č. Ol. m. 1893 s. 113. — Sbírka spisovatelova.

†) D'Elvert, Zur Alterthumskunde Mährens s. 19. — Mit. d. m.-schl. Ackbg. 1869 s. 390.

††) Č. Ol. m. 1886 s. 142.

†††) Kolem poprsí v pravo AVRELIVS CAES ANTONAVGPM . . . . . Rub: RPOTX COSII. Ozbrojený vojín se štítem pod pravou rukou levou o kopí opírající (18 mm.). Č. Ol. m. 1893 s. 113. — Sbírka spisovatelova.

*†) Slatěnice (Č. Ol. m. 1885 s. 92, 149, 1891 s. 89, 1893 s. 151). — Slatinky (Č. Ol. m. 1885 s. 150, 1890 s. 184). — Senička (Čas. Ol. m. 1884 s. 78). — Drahanovice. Při stavbě dráhy objeveny kostry se železnými meči Tènskými (Mit. Cent. Com. 1890 s. 229). — Biskupství. R. 1889 rozorána „na vrších" popelnice s bronzovým šperkem a železnou jehlicí. (Č. Ol. m. 1889 s. 167). — Náměšť (Č. Ol. m. 1885 s. 132).

Údolím Hané.

Z Víškova drahují spojovací cestu korytem řeky Hané ke Kroměříži římské mince v Moravských Prusích*) a Heroticích.**) Důležitým jest veliký nález železných zbraní a nástrojů z doby latenské u Ivanovic.***) Asi před 15 lety zdvihl tamnější správec Zounek na rozoraném poli panském denar císaře Domitiana.†) U Vicomělic vykopány r. 1816 bronzové náramky a jehlice, u Doloplaz objeveno pravěké pohřebiště a dle zprávy zvěrolékaře Fl. Koudelky též římský denar.††) Velmi důležitými jsou něco dále k východu položená osadiště z doby Tènské u Němčic na levém břehu řeky, u Vrchoslavic a Křenovic na břehu protějším.

Nad Němčicemi za hřbitovem táhne se trať „Za hájkem". V otevřené cihelně rozkládá se až 3 m. mocná kulturní vrstva, z níž tu onde dostane se na povrch pěkná starožitnost. Mezi jiným objevena kostra, jejíž jedna ruka zdobena byla v zápěstí bronzovým náramkem, na prsou pak železnou fibulí. Jinde byly nalezeny dva vroubkované náramky bronzové, náležející jistě

---

*) Na panském poli vyorali z jara 1892 pěkný denar (16—19 mm.) cís. Traiana. IMPTRAIANO AVGGER DAC PMTRPCOVPP kolem ověnčené hlavy. Na rubu plačící vojín do naha svlečený pod brněním a zbrojí. SPQR OPTIMO PRINCIPI (Mit. anth. Ges. 1893 s. 54, Č. Ol. m. 1893 s. 113). — Sbírka spisovatelova.

**) Při okopávání řepy v Heroticích na panském lánu přišli na dvě stříbrné mince, z nichž jedna (19 mm.) ražena asi r. 150 př. Kr. Cajem Porciem Catonem (synem slav. consula Catona). Na líci hlava v pravo, za ní v týle X; na rubu dvojspřeží v pravo, pod nohami koní C · CATO, pod tím ROMa. — Druhý denar (18 mm.) nese hlavu císaře Hadriana s opisem: IMPCAESARTRAIA . . . HADRIANVS AVG. Na rubu bohyně s kopím pMtRP COSIII. (Čas. Ol. m. 1893 s. 161). — Sbírka spisovatelova.

***) V Ol. vlast. muzeu jest celý nález Tènských nástrojův, objevený v Chvalkovicích.

†) Na líci hlava s věncem vavřínovým v pravo IMPCAESDOMITAVG GERMPMTRPOT. Na rubu Victoria v pravo IMP XXICOSXVCENTPPP (18 mm.). Č. Ol. m. 1893 s. 113. — Sbírka spisovatelova.

††) Mit. anth. Ges. 1893 s. 54.; mince tato jest uložena ve Frant. muzeu. Není však původu římského, nýbrž jest to t. zv. barbarský stříbrňák a byl v cukrovaru vykopán r. 1892. Úplně takovou minci popsal Donebauer (Beschreibung d. böhm. Münzen- und Medaillen-Sammlung v čís. 19.) z hromadného nálezu na Moravě učiněného, jen že tyto mince jsou o polovici menší než Doloplazská.

době Tènské. Nedaleko odtud byl druhý hliník, dnes zaniklý, kdež podobné předměty často byly nalézány. Z těch zvláštní náhodou uchoval se pouze stříbrný peníz Gallienův.†††)

V Měrovicích pode drahou odkryto bylo popelnicové pohřebiště z doby Hallštatské,*) v Nezamyslicích pohřebiště typu Lužického; velmi bohaté bydliště člověka pravěkého objevil ve Vrchoslavicích na tratích „Za chmelnicí“, „Nad rybníkem“, „Dlouhou vsí“ uč. Zikmund. „Za hrobárňó“ pak otevřeno zajímavé pohřebiště.

V Mořicích vyorali r. 1824 bronzový meč 73 cm. dlouhý. Ve Františkovu museu v Brně uloženy mimo tento ještě tři kratší mečíky bronzové, vylovené z koryta řeky Hané.

Na vyvýšeném břehu řeky Hané, jihovýchodně od Křenovic jest rozsáhlé Hradisko, opevněné k severu příkrou mezí, k jihu příkopem. Na místě tomto častěji nalezeny různé zbraně a nástroje kamenné i bronzové.

Na západním svahu tohoto hradiska kope se štěrk a něco níže hlína. Na jaře r. 1889 propadl se veliký kus štěrkoviště a ve zbylém zříceném klenutí objevila se jáma na spodu plochá (3 m²), nahoře súžená. V jámě této byl nalezen bronzový náramek, zdobený rýhami, v konci paličkovitě zakončený; kostěný hrot, kolečko ze střepiny vykroužené s otvorem, tři železné nože, z nichž jeden závěsným kruhem byl opatřen, hák a dráty, parohové držadlo a v něm zapuštěné železné šidlo, dolejší levá čelisť lidská, parůžek srnčí, zuby a čelisti kance, koně, kozy, kosti z krávy a množství střepin z nádob pracovaných vesměs již na kruhu hrnčířském. Nedaleko odtud v úvoze na jihozápadním cípu hradiska nalezena stříbrná mince císaře Galby.**)

Z naznačených tuto cest dlužno pokládati stezky: 1. údolím řeky Moravy po pravém břehu, 2. po břehu levém, údolím Bečvy a Odry a 3. údolím Dyje za obchodní cesty přechodní, po nichž ubíraly se kupecké výpravy do krajin

*) Na líci nalézá se vousatá hlava se zubatou korunou, kolem ní opis GALLIENVS PPAVG, na druhé straně jest postava vojína v levé ruce se žerdí, v pravé napřažené kopí třímající s opisem VIRTVS AVGG (20—24 mm.) Č. lid II. s. 691. — Sbírka J. B. Kniesa.

*) Struschka s. 14.

*) Kolem vypouklé hlavy: IMP SER GALBA AVG, na opačné straně ve věnci ve třech řádcích SPQR, OB, CS (19 mm.). Mor. orl. 1890 č. 52. — Čas. Ol. m. 1894 s. 1. — Sbírka J. B. Kniesa.

severních. Dojista nebude nikdo si tyto cesty představovati jako naše silnice. Snažil jsem se v této stati vystihnouti jenom jejich směr dle nálezů římských mincí a současných i starších zbytků pravěké kultury. Tratě jejich měnily se dle poměrů místních a dle počasí; z jara, kdy řeky byly rozvodněny a údolí močálovitá, bylo karavanám voliti jinou cestu nežli v létě za sucha. Kratším směrem ubíraly se ony výpravy, kterým byly krajiny jantaronosné cílem, kdežto ti kupci, kterým jednalo se o zisk v bližším kraji jejich východišti, patrně navštěvovali osady pravěké na širším prostranství rozložené; cesty jejich byly tedy kratší, řeknu — místní. Takové obchody vedly se v rovinách pod Chřiběcím pohořím, na Hané, údolím Svratky do hor „rudonosných“ na Brnem. Na těchto místech jsou tedy nálezy mincí hustější, a jejich zaznamenávání na mapě neleží už v jednom směru.

Spojovací cesty mezi tratěmi hlavními hledám údolím Hané a Olšavy.

Samozřejmo, že důkladné zkoumání a zaznamenávání těchto nálezů u nás i v zemích sousedních — zejména v Čechách a ve Slezsku — mnohé v tomto směru ještě objasní a opraví.

K otázce volby Ferdinanda I. v Čechách.

Podává prof. Jan V. Krecar.

Rok 1526 jest významu důležitého nejen pro dějiny české zvláště, ale i pro dějiny mocnářství Rakousko-uherského vůbec. Toho roku zahynul v bitvě u Muháče proti Turkům mladistvý král Ludvík Jagailovec, a na uprázdněné trůny, český i uherský, dosedl arcikníže rakouský Ferdinand z rodu Habsburského. Tím spojeny země koruny České (Čechy, Morava, Slezsko, Lužice), země koruny Uherské (Uhry a Chorvatsko) a země německorakouské (Rakousy, Štyrsko, Korutany, Krajina a t. d.) v jeden mohutný celek, který po mnohých proměnách, tu větších, tu menších, potrval až na doby naše, celek to, který, byť ne hned spojen byl v jednotu pevnou správou a ústa-

vou,*) aspoň vyznamenával se souvislou jednotou v osobě jediného panovníka. Ferdinand I. stal se zakladatelem této jednoty, tohoto celku, a rok 1526 stal se důležitým mezníkem, důležitou epochou, jak v dějinách celé říše rakouské vůbec, tak v dějinách českých zvláště.

A jako rok 1526 jest sám o sobě důležit, zejména pro volbu Ferdinandovu za krále českého, podobně veledůležitou pro dějiny rakouské vůbec, české pak zvláště, jest celá doba panování Ferdinanda I. (1526—1564). Všeobecně mělo se za to, že po bitvě bělohorské (20. listopadu 1620) nastal v poměrech českých, jak politických, tak náboženských i národnostních, rozhodný obrat; avšak převrat ten jistě nemohl by se státi tak náhlým, kdyby již dříve přípravy k němu nebyly činěny. My víme, že doba pobělohorská vyznačuje se vítězstvím absolutismu nad vládou stavovskou, vítězstvím katolicismu nad protestantismem a vítězstvím národnosti německé nad národností českou, avšak my také víme, že počátky k obratu tomu připravovány již za vlády Ferdinanda I. Ferdinand I. byl rodem Němec, vychováním Španěl, vyučován členy řádu Ježíšova — byl rozhodný katolík, jemuž protivilo se každé jiné vyznání víry, byl neznalým jazyka českého a tudíž nepříliš jemu nakloněn a byl odchovanec zásad španělského absolutismu.**)

---

*) Avšak i v tom — ve zřízené pevné unie reální — položil Ferdinand mnohý pevný základ a mnohé pokusy učinil. Srovnej zejména práce dr. Ant. Rezka: První pokusy o společný parlament (Osvěta 1882), Oprava komory královské (Zprávy o zasedání král. č. spol. nauk 1881), jeho „historický úvod“ k „Vyrovnání s Uhry“ (1886 str. 8), dále spisy: Boh. Rieger, Zřízení krajské v Čechách, Zřízení zemská království českého XVI. věku (vydali Josef a Herm. Jireček 1881—82), Firnhaber Fr., Hofstaat Königs Ferdinands I. im Jahre 1554 (Wien 1861, Archiv f. öst. Gesch.), Gindely, Geschichte der böhm. Finanzen, Auersperg, Geschichte des kön. böhm. Appellations-Gerichtes, Schmidt, Geschichte des böhmischen Appellationsgerichtes seit dem Jahre 1548, hlavně však Fellner, Zur Geschichte der österreichischen Centralverwaltung (Mittheilungen des Instituts für österr. Geschichtsforschung 1887.) a Rosenthal, Die Behördenorganisation K. Ferdinands I. (Archiv f. oest. Geschichte 1887). Též ve spise Denisově „Konec samostatnosti české“ (překlad J. Vančury) a jiných mnohých knihách pojednávajících o dějinách rakouských té doby.

**) Obrat ten krásně a případně znázornil prof. dr. Ant. Rezek v úvodě ku svým „Dějinám Čech a Moravy doby nové“ (kniha I.).

Doba Ferdinandova má pro dějiny české význam dalekosáhlý. Vzdor tomu však postrádáme bohužel ještě i dosud spravedlivého, kritického vylíčení doby té jak v dějepisectví vůbec, tak českém zvláště. Jsou ovšem „Příběhové království českého, zběhlí za panování slavné paměti Ferdinanda I." vypsány v knize J. V. Zimmermanna, ale kniha ta je nekritickou; je to kompilace, snůška výpisů z jiných pramenův a spisů, a nám teprve dlužno vybírati, která zpráva odkud vyňata.*)

Důkladněji a i kritičtěji dobu panování Ferdinanda I. vylíčil F. B. von Bucholtz ve svém devítisvazkovém díle „Geschichte der Regierung Ferdinands des Ersten"; avšak i tohoto díla, jinak znamenitého a na ten čas nejlepší to práce o celé době Ferdinandově, lze s jistou jen opatrností užívati.

Jiných důkladnějších, obšírných prací, pojednávajících o celé vládě Ferdinanda I., nemáme, ač oznamuje se nám tak již r. 1878 nákladem J. Otty vyšlá publikace z péra prof. dra. Antonína Rezka „Geschichte der Regierung Ferdinands I. in Böhmen". Vyšel však této publikace pouze jen díl prvý, v němž kritisuje a pérem mistrným pojednává se o volbě a korunovaci krále Ferdinanda „Ferdinands I. Wahl und Regierungsantritt".**)

Otázka dosednutí Ferdinanda na trůn český vyvolala mezi dějepisci spor, a to takový: měl-li Ferdinand ke trůnu českému nějaké nároky, měl-li dědičných práv čili nic a měli-li stavové čeští právo voliti krále či neměli. Náhled, že stavové měli právo

*) Kniha ta vyšla v Praze o 2 svazcích (I, 1820, II. 1821). Že by však některý pramen (jako Sixta z Ottrsdorfa), z nichž Zimmermann čerpal, zamlčel, jak Tieftrunk mu v předmluvě k „Odporu stavů českých" vytýká, nesrovnává se s pravdou. Udává ku konci všechny prameny, z nichž zprávy vyjímal, souborně.

**) Je to důkladnější, precisnější spracování české práce „Zvolení a korunování Ferdinanda I. za krále českého", která vyšla v Praze r. 1877 jako zvláštní otisk několika článků v Čas. Česk. Musea otištěných, a to: „Zvolení Ferdinanda I. za krále českého" (1876), „Přijetí Ferdinanda I. za pána na Moravě, ve Slezsku a v Lužici" (1877) a „Jednání Čechů, Moravanův i Slezanů s Ferdinandem I. ve Vídni a korunovace královská v Praze" (1877).

voliti krále, hájil prof. dr. Kalousek v „Českém státním právu",*) hájil prof. W. W. Tomek ve svých universitních přednáškách i v později vydané knize „Novější dějepis rakouský (od roku 1526—1860).**) Těchto přidržel se i prof. dr. Rezek ve spise výše uvedeném, avšak později poněkud od náhledu svého ustoupil, jak seznati ze článku jeho „Úmluvy sjezdu vídeňského z l. 1515 a jich význam pro volbu českou l. 1526" v Časopise Českého Musea (1881).***)

Jiní upírají stavům českým práva volebního, přiznávajíce Ferdinandovi I. právo dědičné, a to jednak na základě práva manželky jeho Anny, dcery předposledního krále Vladislava a sestry posledního krále Ludvíka, jednak na základě různých dědičných smluv starších i novějších, uzavřených mezi rodem rakouským a panovníky českými.

Prvý, který ve zvláštním článku hájil dědičné nároky Ferdinanda I. ke trůnu českému, byl Ferd. Skalla. Týž uveřejnil ve výr. zprávě nižší reální školy v Hustopeči na Moravě na rok 1871. „Ueber die Wahl Ferdinand I. zum böhmischen Könige". Článek ten sestavil dle pramenův a spisů tištěných, a přidržuje se v něm hlavně Bucholtze. Stavům českým nepříslušelo právo volby, ježto dle bully Karla IV. „právo toto jim přiřknuto bylo v pádě vymření veškerého potomstva královského, jak mužského, tak ženského."†) Ludvíkem Jagailovcem nevymřel rod královský, byla tu Anna, provdaná za Ferdinanda, který měl nároky k trůnu českému i dle smluv dědičných.

Skoro současně s prací Rezkovou vydal dr. Oscar Gluth „Die Wahl Ferdinands I. zum Könige von Böhmen 1526".††) Gluth stojí na stanovisku, že Ferdinand měl nároky,

*) „České státní právo". Historicky vykládá Dr. Jos. Kalousek, docent historie české na vysokých školách pražských (v Praze 1871). Druhé vydání, poněkud změněné a rozšířené, vyšlo r. 1892. nákladem Bursíka a Kohouta.

**) Vyšel v Praze tiskem a nákladem J. Otty r. 1887.

***) Též dr. Ant. Rezka „Nové příspěvky k volbě české" (1882) a „Příspěvky k dějinám českým za králů Vladislava a Ludvíka". (Čas. Českého Musea 1882.)

†) Bucholtz, Geschichte díl II., str. 403, Skalla str. 6.

††) Mittheilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen. Prag 1876-7, XV. sv., též o sobě.

a stavové že nebyli oprávněni k volbě. Jest tedy práce Gluthova na stanovisku protivném, na kterém psána práce Rezkova a tendence její jaksi jest polemickou, a to hlavně proti spisu Rezkovu.*) Oba pak, i Rezek i Gluth, ku svým pracím použiti mohli nových pramenů listinných, které vydal dr. Gindely a Fr. Dvorský. Jsou to „Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu“, jichž I. díl (1877) má velikou materii k volbě české se odnášející.

Řečeno bylo, že Ferdinandovi I. přiříkáno právo ke trůnu českému na základě smluv dědičných. Těchto učiněno několik, ale většina z nich časem pozbyla své platnosti. Prvý jakýsi nárok konal si rod Habsburský ke trůnu českému tím, že po vymření Přemyslovců po meči (1306) zvolen Rudolf rakouský, který pojal při volbě své vdovu po předposledním králi Václavovi II. V rodě Přemyslovců byl totiž trůn jaksi dědičným, a to do r. 1055 celkem dle prvorozenstva (to shodovalo se většinou dle staršinství), od Břetislava (r. 1055) zachováván řád staršinství čili seniorátu, co zachovávalo se do konce 12. století. Ve 12. století stal se knížetem ten, koho sněm zvolí anebo koho sněm, jenž byl navrhnut po vzájemné smlouvě mezi ním a jinými členy téže dynastie, zvolí. Když mužští Přemyslovci vymřeli, byli dědici dle právních názorů slovanských i ženy z rodu panujícího. Dědičné však právo Přemyslovců nevztahovalo se na jinou dynastii. Proto když Rudolf zemřel, uznána dědičkou jiná Přemyslovna a to Anna (nar. 1290), a po ní Eliška (nar. 1292).**)

Po smrti Rudolfa († 1307) pozbyl také rod rakouský nároků ke království českému. V znalosti toho odřekli se také nároků těch (na Čechy a na Moravu) členové rodu rakouského ve Znojmě 28. srpna 1308 za 45.000 hřiven stříbra, a zúplna 18. září r. 1323 za propuštění Jindřicha Rakouského, jenž se byl dostal do zajetí Jana Lucemburského. Tehdy vráceny všechny listiny, na jichž základě by si mohl rod Habsburský od r. 1306 přičítati nějaký nárok ke koruně české.***)

*) Z dějepisců německých, píšících o dějinách Rakouských dr. Franz Krones (Grundriss der österreichischen Geschichte Wien 1882, I. 467) celkem dává za pravdu Rezkovi, Alfons Huber (Geschichte, Österreichs) v otázce sporné dává celkem za pravdu Gluthovi. Baumgarten (Geschichte Kaiser Karls des Fünften) je velmi blízký Rezkovi.

**) Anežka, nar. 1289., provdaná za Jindřicha, kníže Javorské.

***) Srovnej J. Kalousek, České státní právo II. vyd. str. 168.

Trůn český byl celkem dědičný v rodě panující dynastie. Avšak byl-li dědičným v rodě Přemyslovců, tím nebyl dědičným již v rodě Lucemburků, byť Jan Lucemburský měl za manželku Přemyslovnu. Jan chtěl zákon dědičnosti v rodě svém upevniti, proto žádal 1341 na sněmu, aby po jeho smrti nástupnictví po něm náleželo jeho prvorozenému synu Karlovi a jeho dědicům po meči. Svoleno 8. června. Tím přiznána dědičnost jen mužským potomkům Karlovým. Karel uznán. On však vydal nový zákon o nástupnictví, který dosud trvá v platnosti. Potvrdil 7. dubna 1348 privilegium císaře Bedřicha II. z r. 1212 o volbě krále českého „kdož by koli od Čechů za krále zvolen byl, k císaři přišel"; by však nevykládalo se, že monarchie česká je prostě volitelnou a beze všeho dědičného práva, dodal k císařskému privilegiu, že právo svobodné volby náleží toliko v tom případě, když by nebylo manželského potomka ani mužského ani ženského z královského českého rodu, kmene, semene anebo příbuzenstva, anebo když by království jakýmkoli spůsobem jiným se uprázdnilo."*)

Karel přidal platnost dědičnosti i na ženské zákoně. Tím dědičnost měla býti pravidlem i po přeslici. Aby však nebylo vykládáno, že dědičnost platí pouze pro potomky Karlovy, rozšířil právo i na svého bratra (1348, 1355).**)

R. 1357 provdala se dcera Karlova Kateřina za Rudolfa IV., vojvodu rakouského, a tím nabyl opět rod habsburský, ježto trůn český byl dědičným i po přeslici, jakéhosi prvního nového nároků ke koruně. Tomu dán i výraz ve smlouvě, kterou Karel IV. s Rudolfem uzavřel r. 1360. Vojvoda Rudolf IV. jménem celého domu rakouského odříká se všech nároků ku království českému a jeho příslušnostem vyjma právo, které by mu slušelo skrze manželku Kateřinu v tom případě, kdyby Karel IV. nebo Jan bratr jeho a jeho potomci vymřeli bez mužských dědiců.***) Avšak smlouva ta zastíněna byla ještě vážnější smlouvou, kterou uzavřel 10. února 1364 v Brně Karel IV. v naději, že dříve

---

*) Zákon Karlův z r. 1348. i ustanovení císaře Fridricha z r. 1212. jsou jedny z nejdůležitějších listin pro dějiny české. Viz Kalousek vyd. I. str. 17 atd. a 163.

**) Ne tedy na Václava, který nebyl Elišky Přemyslovny.

***) Kalousek I. 166.

vymře rod rakouský, a že ony země připojí ke koruně české. Uzavřena dědičná smlouva mezi korunou českou se strany jedné a vojvody rakouskými se strany druhé tak, aby po vymření všeho mužského potomstva krále Karla a jeho bratra Jana země české připadly dědičně vojvodám rakouským a naopak, kdyžby dříve vymřel dům rakouský po meči i po přeslici, aby dědicem zemí rakouských byl král český.*) Stavové dědičnou tuto smlouvu potvrdili, a tím dán jí také právní podklad.**)

Potomci Janovi vymřeli r. 1411 markrabětem Joštem. Potomci Karlovi vládli až do r. 1457. Následovali synové Karlovi Václav IV. (1378—1419) a Sigmund (1419—1437) po sobě. Sigmundem vymřel královský rod Lucemburský po meči (1437). Následovalo právo ženské dědičnosti. Jediná Sigmundova dcera provdána byla za Albrechta V., vévodu rakouského. Tím dostalo se jakéhosi nového práva starší linii rakouské ke trůnu českému. Avšak úmrtím Ladislava Pohrobka, syna Albrechta a Alžběty, nárok tento vyhasl. Zbývalo odtud i nadále právo mladší linie rakouské na základě dědičných úmluv. (Příště ostatek.)

Chrvatsko-hlaholské zlomky vlasteneckého muzea Olomouckého.

Napsal František Pastrnek.

(Dokončení.)

5. Se k(a)ko včteni sutь meju s(i)ni b(o)žie
(i meju sveti)mi (žrěb)ь ichь estь. 6. Za
(bludichomь ubo ot puti prav(ь)dnago,)
(i pravdi světlostь ne prosvětli se namь,)

*) R. 1366 smlouvy ty v Praze obnoveny.

**) Kalousek I. 166, II. 174, Schlesinger, Geschichte Böhmens 216.

5. „vьčteni“ a „meždju“ brev. z r. 1396; v nasem zlomku a v mis. z r. 1483 mladší formy „včteni“ a „meju“. — Všechny tři slov. teksty mají napřed akkusativ „meždju sini božie“ a pak instrum. „meždju svetimi“, ačkoliv v lat. předloze je obakrát akkus: inter filios Dei, inter sanctos (*ἐν υἱοῖς θεοῦ, ἐν ἁγίοις*). — 6. „slьnce“ v brev. z r. 1396. — Nesprávně psáno v našem zlomku „ne vnide“, ale správně v brev. z r. 1396 „ne vzide“: sol.. non est ortus (*οὐκ ἔλαμψεν*). — 7. „utrudichom' se“ v brev. z r. 1396 je snad ještě výraznější než pouhé „trudichomь se“: lassati sumus. Celá pak první věta přeložena věrně podle latinského: lassati sumus in via iniquitatis et perditionis, kdežto v řečtině myšlénka tak vyslovena: *ἀνομίας ἐνεπλήσθημεν*

Sloupec IV.

i razuma slnce ne vnide n(a)m(ь). 7. (T) rudichom' se na p(u)ti pagubi i b(ez) akoniě, i chodichomь puti tež'ki(mi), puta že b(o)žiě ne poznachomь. 8. (Čt) o n(a)mь prospě ocholost ili boga(t) stvo metenie prinese n(a)mь. 9. Prei(do) še bo se vsa lěki sěnь, i lěki (sь) lь mimoteče. 10. I lěki korabal', (iž) e mimoide vlnešti se vodami, (em)

τρίβοις καὶ ἀπωλείας. Jen slova „pagubi i bezakoniě“ následují naopak za sebou. — Pěkně položen instrum. „puti težьkimi“: et ambulavimus vias difficiles (*καὶ διωδεύσαμεν ἐρήμους ἀβάτους*). — Starší tvar genitivu „puti“ (na místo našeho „puta“) zachován v brev. z r. 1396. — 8. V našem zlomku zachováno správné čtení „čto namь prospě ocholost“: profuit (*ὠφέλησεν*), kdežto v brev. z r. 1396 čteme praesens: prospěet' ocholostь. — Druhou část toho verše náš zlomek nezachoval v správném čtení. Lat. tekst zní: aut divitiarum jactantia quid contulit nobis (*καὶ τί πλοῦτος μετὰ ἀλαζονείας συμβέβληται ἡμῖν*)? Správné „bogatьstva“ nacházíme v brev. z r. 1396, jinak ale máme i v oné památce totéž čtení, jako v našem zlomku. Jmenovitě vypadlo „čьto“. Překlad lat. jactantia slovem „metenie“ je více mechanický než správný. — 9. „vsa ona“ v brev. z r. 1396: omnia illa (*ἐκεῖνα πάντα*). — Překlad „sьlь mimoteče“ (posel mimojdoucí) podává obraz konkretný, kdežto latinské: nuntius percurrens, podle řeckého *ἀγγελία παρατρέχουσα*, spíše vzbuzuje představu abstraktnou. — 10. „korabьl'“ v brev. z r. 1396. — Správněji než v našem zlomku zachováno v brev. z r. 1396 „mimoidetь“: pertransit (*διερχομένη*). — Dosti volně zní překlad „iže mimoidetь vlnešti se vodami“: quae pertransit fluctuantem aquam (*διερχομένη κυμαινόμενον ὕδωρ*). — Velmi pozoruhodný je dativus absolutus „emuže mimošьd'šu“ (tak v brev. z r. 1396), naproti lat. vztažné větě: cujus, cum praeterierit (*ἧς διαβάσης*). — Starší formu zachoval brev. z r. 1396: „slědь ego ne obreštet' se“. Tak i v slově „stьza“. — Pěkně přeložena latinská vazba: non est invenire pomocí indikativu „ne obreštetь se“. — Na místo „v vodachь“ čte se v brev. z r. 1396: „vь vlьnech'“ (in fluctibus, *ἐν κύμασιν*). Takový tvar je veliká řídkost, viz Daničić, Ist. obl. 139. — 11. Začátek měl by zníti: ili lěki = aut tamquam (*ἢ ὡς*). Místo toho i v našem zlomku i v brev. z r. 1396 máme pouhé „ili“. — Nesprávný je aorist „mimoletě“ (tak i v brev. z r. 1396) na místo přítomného času: lat. quae transvolat (*διιπτάντος*). — Vynecháno slovo „poznanie“ (argumentum, *τεκμήριον*), jež zachováno v brev. z r. 1396. — Následující věty v latině takto zní: sed tantum sonitus alarum, verberans levem ventum, et scindens per vim itineris aerem: commotis alis transvolavit. Řecký tekst se úplně nesrovnává, *πληγῇ δέ ταρσῶν μαστιζόμενον πνεῦμα κοῦφον καὶ σχιζόμενον βίᾳ ῥοίζου, κινουμένων πτερύγων διωδεύθη.* Následkem toho můžeme předpokládati, že i předloha latinská, kterou slov. překladatel měl před sebou, po-

uže mimošad'šu, slěd' ego n(e ob) rěštet se, ni staza karini ego v vodachь. 11. Ili ptica, ěže mimo(l) etě po aerě, ni edno obrětaet (s) e puta ee, nь takmo šumь krilь e(e) lachko trepljutь vzdviga . . i razdělajutь (putь) šastnaě (vь) aerě giblšti prilětě, i potom(ь) ni edno zn(a)m(e)nie obrětaet se pu(t) a ee. 12. I lěki strěla ispuštena v mesto narečeno, rascěplenь aer(ь) sušt(. n)egdu v sebě zatvorenь, ěko ne poznaet se šastvie ee. 13. T(a) (ko) i mi roeni abie ustaemь biti: i (s) iloju ubo ni edinogo mogosmo uka(z) ati: v zlobi že n(a)šěi skončachom(ь) se. 14. I pročaě ina rekut' v preis(pod)

---

někud jinak zněla, než nynější tekst latinský. Jaké ty odchýlky byly, to říci ovšem nelze. Neboť náš tekst tak porušen, že jasného smyslu nedává. Začátek se ještě dosti shoduje: „nь tькmo šumь krilь ee“, avšak co následuje, je zrovna nesrozumitelné. A stejně porušeno čtení v brev. z r. 1396: „na tькmo šumь lьchko trepljutь vzduch', i razdělajutь putь šьstvię vь aerě.“ Proto nelze mi též neúplného slova „vzdviga . . .“ doplniti. Tu by bylo zapotřebí, srovnati ještě, jiné teksty, jichž však zde po ruce nemám. — „prilětě“ místo „priletě“. – Na místo „puta ee“ v našem zlomku, čteme v brev. z r. 1396 nesprávné „putь ee“ jež se však vysvětluje, když hlásku ь pronášíme jako a. — 12. „i lěki“ na místo „ili lěki“, což nacházíme v brev. z r. 1396. — „město“ brev. z r. 1396. — V brev. z r. 1396 omylem napsáno „vasplenь“ místo „vascěplenь“ (divisus).

„sušt. negdu“ nelze doplniti, protože v brev. z r. 1396 též jen „sušt. negdu“ zřetelně přečísti lze: nejvíce podobá se, že bylo psáno „suštь“ anebo „sušti“. Latinsky je: continuo (εὐθέως). — „šьstvie“ v brev. z r. 1396. — 13. „roeni“ (staroslov. roždeni) též v brev. z r. 1396. — Na místo „ustaemь“ očekávali bychom aorist: desivimus (ἐξελίπομεν); avšak ve vydání z r. 1578 čtu: desinimus. — Následující vėta „i siloju ubo ni edinogo mogosmo ukazati“ (tak i v brev. z r. 1396) neshoduje se s předlohou latinskou: et virtutis quidem nullum signum valuimus ostendere (καὶ ἀρετῆς μὲν σημεῖον οὐδὲν ἔσχομεν δεῖξαι). — Na místo „našěi“ zachováno v brev. z r. 1396 starší „našei“. — 14. Celý tento verš, jenž jinak ve vydání z r. 1578 tvoří jen poslední větu verše 14, začínajícího slovy „i siloju . . “, zachován pouze v latinské předloze, a sice v tomto čtení: talia dixerunt in inferno hi, qui peccaverunt. Původnější hlásky zachovány v brev. z r. 1396. „v prěispodnichь“ a „sьgrěšiše“. — 15. Slovo „upvanie“ (spes) vynecháno v brev. z r. 1396. —

nichь ti, iže sagrěšiše. 15. Ěko (upv) anie nečistivichь lěki kosamь v lni estь, iže vetromь vьzmet se, i l ěki (pěna tьnka, ěže větromь razbьet se,) (i lěki dimь, iže větromь raztet se,) (i lěki vspomenenie gosta edinogo ďne) (mimoiduštago.)

List menší.

Sloupec I.

(Oraciě.) Bože, iže (blaženomu Petru) ap(osto)lu tvoemu, (danimi ključi) c(a)rstviě n(e)b(e)sk(a)go, d(u)še vezati i rěšiti, archierěistvo pr(e)dalь esi: podai m(i)l(o)st(i)vě, da m(o)l(i)t vami ego pomoštiju ot grěchь n(a)šichь uzь izb(a)vili se bich(o)mь **S(ve)t(o)mu P(a)**

„nečistivichь“ v našem zlomku a též v brev. z r. 1396, ačkoliv latině je jednotné číslo: impii (*ἀσεβοῦς*). — „kosamь vlni“ (v brev. z r. 1396 původněji „kosьm’ vlьni“) je přeloženo podle lat. lanugo, kdežto v řeckém tekstě máme *χοῦς* (prach). — „iže“ připsáno nad řádkem. — Časoslovo „vьzmet se“ je staroslovanské „vъzьmetъ sę“ (tollitur); v breviáři z roku 1396 čteme „vzmetet se“ (staroslovanské vъzъmetetъ sę). — Slovem „lěki“ končí se co na listě našem pročísti lze. Následovaly ještě tři řádky, které tuto z brev. r. 1396 doplněny. Překlad věrný podle latinské předlohy. Jestli řádky našeho zlomku všechna slova, až do konce verše 15. podávala, ovšem říci nelze. — 5. Vyplnil jsem „predalь“ podle brev. Víd.: původní forma byla „prědalь“. — „milostivě“ se zřetelným „ě“: v brev. Víd. „milostive“. — 6. „molitvami ego pomoštiju“: nesprávně místo „molitvi ego pomoštiju“ (intercessionis eius auxilio), jakož zachováno v brev. Víd. — 7. Po slově „bichomь“ následuje v brev. Víd.: g(ospodo)m (t. j. začátek závěrečných slov: per dominum nostrum atd.). **I budi vspom(enь) P(av)lu ap(ostolu).** V latinském breviáři římském zdejší c. a kr. dv. knihovny, jenž okolo r. 1480 v Bologni na pergamen tištěn byl, nacházím zase: Qui vivis. **Et fit commemoratio de s. Paulo.** Podle toho uzavírala se „oracia“ ne slovy „per dominum nostrum atd.“, nýbrž „qui vivis et regnas“ atd. — 9. Slovo „narodь“ psáno zde a na řádku 12. „n’rodь“, na řádku 13. „n’rod’“. — 10. „iže te izbra“ ve Víd. brev. — „sьsudь“ v brev. Víd. — 12. Na místo „i učitelju narodь“ čte se v brev. Víd. „vьvsemь mirě“. — 13. „množ(ь)stvo ězikь“ v brev. Víd. — 15. „prosimь“ v brev. Víd. — „da egože čьsti čtemь“ v brev. Víd. — 16. „ego obrazi k t(e)bě priv(e)li bichomь“ v brev. Víd. Pak následuje v tomto breviáři ještě „g(ospodo)mь“, tedy zakončení „per dominum nostrum“ atd. — 18. „ap(osto)lomь“ v brev. Víd. „preda“ podle brev. Víd. doplněno. — 20. Rumělkou

vlu. **An(tifon).** S(ve)ti P(a)vle ap(osto)le prop(o)v(ě)d(a)t(e)lju rěs(noti) i učitelju n(a)rodь: m(o)li za ni k b(og)u, iže izbra te. **B(e)r(a)š.** Ti esi s(ь)sudь izvolen iě, s(ve)ti P(a)vle ap(osto)le. Prop(o)v(ě)d(a)t(e)lju (rěsno) ti i učitelju n(a)rodь. **Or(a)c(iě).** B(ož)e, iže mno žestvo n(a)rod(ь) b(la)ž(e)n(a)go P(a)vla ap(osto)la tvoego prop(o)v(ě)daniemь n(a)uči lь esi, dai n(a)mь, m(o)l(imь) te, da iže ego pa metь č(ь)stimь, ego u tebě pomošti ču li b(i)chomь. **K (jutrni). Bit(atoriě).** Ti esi pas tirь ov(aсь, kne)zь ap(osto)lь. Tebě pr(e)da b(og)ь klju(če carьstvi)ě n(e b(e)sk(a)go. **Ps almь.** Priděte. **Imna.)** Eže (koliždo). **(Ant)i(fon).** **la. Rěš(p.)** Simune. **B(eraš).** Ašte ljub. **Rěš(ponsoriě).** Ti esi. **Slovo s(veta)go Avg(u)st(i)na b(i)sk(upa).** Pr(a)zdnenie dan(ь)šn(a)go prazdnika ot starěišichь n(a)šichь prěst(o)la

---

psaného konce řádku 20. nelze s jistotou přečísti. Taktéž ani následujících řádků, též cele rumělkou psaných. Teprve v řádku 23. rozeznati s určitostí první slovo „Simune“, jímž začátek responsoria naznačen, a dosti jasně též: „**la. Rěš**“. Rumělkou psaný odstavec zaujímal tedy více než 2¹/₂ řádku. Z toho plyne, že tam více napsáno bylo, než v brev. Víd., kdež po slově „**Anti(fon)**“ čteme pouze: „**i p(salmь) i b(e)r(a)ši ıšti ot isp(o)v(ě)dn(ika) b(i)sk(upa). čt(i).**“ Na našem listě jen některá písmena trochu zřetelněji vystupují. Na řádku 20. jako by stálo: „**B(e)r(a)ši i ps(a)lmь išti ot isp(o)v(ě)d**“, na řádku 21: „**nika . .** “ dále nelze ničeho rozeznati, na řádku 22: „**n(e)d(ě)le . . po pascě Petra ap(osto)**“, k tomu na řádku 23: „**la**“. Ale pak v brev. Víd. položeno čtení: „Petrь ap(osto)lь . . . “ úplné; a rovněž úplná jsou i následující čtení: Resp. „Simune Petre, drěvle neže te . . . .“, verš (starochrvatsky „beraš“) „Eže koliždo svežeši na zemlji . . . .“, čtení „Bl(aže nь b(og)ь i o(tь)cь g(ospod)a n(a)še(go) Js(u) Ch(rist)a, iže paki . . . .“, dále resp. „Ašte ljubiši me, Petre, pasi ovce moe . . .“, verš „Ašte mi se prikljućitь i umrěti s toboju . . . “, čtení „Malo nine podobaetь n(a)mь priskrbnomь biti . . “, resp. „Ti esi Petrь, i na semь kam(e)ne . . “, verš „Eže koliždo svežeši na zemlji . . . “ Všechny tyto kusy, jež do brev. Vídenského úplně pojaty jsou v našem zlomku jen naznačeny byly, z části jen všeobecně, z části začátečnými slovy, jako „Simune“, „Ašte ljub“, „Ti esi“. Opět jinak celá část, od antifony „Sveti Pavle apostole“, až po „Slovo svetago Avgustina biskupa“, sestavena v latinském breviáři, jenž okolo r. 1480 v Bologni na perg. tištěn byl. A sice takto: **Ant.** Scte Paule apostole. **Ver.** Tu es vas electionis. **Resp.** Praedicator. **Or(ati)o.** Deus qui mult. **Ad mat. Invit.** Tu es pastor ovium, princeps apostolorum. Tibi traditae sunt claves regni caelorum. **Ps.** Venite. **Hy.** Quodcumque. Gloria deo. **Ad noc. Ant.** Beatus. **Cumque aliis anti-**

ime priětь: sego radi že prvi ap(osto)lь
P(e)trь (dьnьsь) (a)p(osto)lьstvič prestolь priě
mь pravit se. Pr(a)vo ubo crkva ro
istvo stola on(o)go čtuet se, za ne
ž crk(ve) spasenie ap(osto)lь priětь, gl(agol)
uštu g(ospo)dě: Ti esi P(e)trь i n(a) semь kame
ně saziju crk(ь)vь moju. **Rěš(pons.)** G(ospod)i, ašte ni.
Petra ubo fundamentu crk
vě imenova g(ospod)ь. I siju funda
mentu togo radi dostoino čtitь

Sloupec II.

crkva: n(a) sem že c(rkvenago zidani)
ě visota sta(et. Otnjudě že pri)
kladno ps(a)lmn(ikь reče, iže čtenь)

---

phonis, psalmis et versibus de confessore pontifice. Lectio prima. Petrus apostolus . . (úplně). Benedictus deus et pater domini nostri Jesu Christi . . (úplně). **Resp.** Symone Petre . . (úplně). **Vers.** Quodcumque ligaveris . . . . (úplně). **Lectio II.** In quo exultabitis modicum . . . (úplně; tohoto čtení není v chrvatském breviáři Vídeňském). **Resp.** Si diligis me . . (úplně). **Vers.** Si oportuerit me mori . . . (úplně). **Lectio III** Credentes autem exultabitis laetitia inenarrabili . . . (úplně). **Resp.** Tu es Petrus . . . (úplně). **Vers.** Quodcumque ligaveris . . . (úplně, až na závěrečná slova, což platí o tomto verši vůbec). A nyní teprve následuje: **Sermo sancti Augustini episcopi. Lectio IV.** Uspořádání ve všech těchto tří srovnaných tekstech, v chrvatském brev. Vídeňském, v našem zlomku a v prvotisku latinském, je tedy zřejmě totéž, avšak v úplnosti podaných tekstů je rozdíl a pak v tom, že čtení lat. breviáře II. a III. v slovanských breviářích není. — 25. Slovo „prazdnenie" neodpovídá úplně latinskému „institutio": lépe v brev. Víd. „nareenie" t. j. staroslov. narę̌ždenie (česky „nařízení"). — 27. „priětь" čti „prijatь": staroslov. prijętъ. Je to tvar starochrvatský, o němž při prvním listě řeč byla. — 28. „prěstolь" v brev. Vídeňském. — 29. Latinská vazba „suscepisse refertur" pěkně přeložena „priěmь pravit' se" t. j. staroslov. „prijьmъ pravitъ sę". — „roistvo" na místo „rojьstvo": staroslov. roždьstvo. V brev. Víd. zachováno „rožďstvo". — 30. „čtuet se" není správné; lépe v brev. Víd. „čьstitь", lat. colunt, protože vůbec podmět je v čísle množném: ecclesiae, pro ecclesiarum salutem. V obou slov. tekstech máme však jednotné číslo. — 32. Dativ „gospodě" je pozoruhodný, dokladů ze XIV. věku je poskrovnu. Viz Daničić. Istor. obl. 23. — 33. Lokal „kamenĕ" je utvořen podle o-kmenů. — Místo „saziju" čteme v brev. Víd. starší formu „sьziždju" (aedificabo). „crkavь" v brev. Víd. — Slova „Rěš(pons.) G(ospod)i, ašte ni" nejsou v brev. Víd., nýbrž hned po slově „moju" následuje „Petra atd." Z latinského breviáře však viděti, že po čtení IV. následovalo: **Resp.** Tu es pastor ovium . . . (úplně) a **Vers.** Quodcumque ligaveris . . . (úplně). Pak teprve přichází: **Lectio V.** Petrum

ě(stь), gl(agol)etь: **V**znes(utь ego v' crkvi ljud)
iscěi, i n(a) sědal(išti starась vs)
ch(va)lětь i. **Rěš(pons.)** S(e)s(otona . . .)
Dobro i g(ospod)ь v crkvi (vznesti zapově)
dě, ěko dos(toino estь, da funda)
(men)t(a) siě v crk(vi čьstitь se bi:)
i po nem že n(a) n(e)b(es)a (vschoditь se. Eže bo ro)
žďstvo prest(o)la (dьnьsь čьstitь se)
(erě)iski činь čti(tь se .) . . .
. . . **ju: išti: n(a) P(e)t(ra)** . . .
Izbra ego. **Išti** . . .
An(tifon.) Se erěi vel(i) . . .
Juže b(la)ž(e)ni pa(sti)
ru, Petre m(i)l(ostivi, primi oběti)

---

itaque fundamentum . . . — 34. Zajímavý je překlad latinského „fundamentum“: v našem zlomku čteme dvakrát femininum „fundamenta“, v brev. Vídeňském však „podumenta“. — 35. V brev. Víd. „crkve“, tedy snad původněji než „crkvě“ v našem zlomku. Ač není-li „crkvě“ dativem. — 36. „čtuetь“ v brev. Vídeňském. V řádku 30. bylo tomu naopak. —

1. Psáno „n' sem že“: v brev. Víd. zřetelně „na sem že“. — 2. „vstaet'“ v brev. Víd. — 5 Náš zlomek má zřetelně na začátku „iscěi“, tedy „ljudiscěi“: v brev. Víd. zase psáno „ljudascěi“. — 6. V slově „vschvalětь“ psáno „ě“ na místo „e“: původnější forma zachována v brev. Víd. „vschvalet'“. — Po skrácenině „**Rěš(pons.)**“ následuje v brev. Vídeňském: „**Az'** za te um(o)lichь, Petre, da ne oskuděet věra tvoě. I ti někogda obrašt se utvr'di bratiju tvoju. **B(e)r(a)š.** Se sotona prosit vi, da bi sěělь ěko pš(e)nicu: az' že um(o)lichь za te. I ti.“ A nyní teprve čteme: „Dobro ego . . .“ V lat. breviáři zase po „laudent eum“ následuje: **Resp.** Ego pro te rogavi, Petre . . . (úplně), pak **Vers.** Caro et sanguis . . . (úplně), načež čte se: **Lectio VI.** Bene eum deus . . . — 7. V brev. Víd. čteme „dobro ego gospodь“, lat. bene eum deus. — 8. Podle dřívějšího překladu doplnil jsem „fundamenta“: v brev. Víd. je psáno „podomentu“ (sic.) — 9. Doplnil jsem „čьstitь se bi“ podle čtení brev Víd. „čьstita se bi“. — 11. „prěstola“ a „dn'sь“ v brev. Víd. — 12. Konec řádku toho nelze mi doplniti. Tak i z řádku následujícího jen některá písmena zřetelně čísti lze. V brev. Vídeňském po slově „čьstit se“ následuje bezprostředně: Se(bě) bo sie crkve vzdajutь . . . (úplně). Pak: **Rěš(pons.)** Kogo me gl(agol)jutь č(lově)ci biti . . . (úplně); dále: **B(e)r(a)š.** **B**(la)ž(e)nь esi Simune Barioninь . . . (úplně); pak zajisté homilie, jež začíná slovy: „Raskoši bo i nasištenie pište . . . (úplně); dále: **Rěš(pons.)** Petre, ljubišili me . . . (úplně); pak: **B(e)r(a)š** Simune Joninь . . . (úplně); pak opět „om(e)liě“; pak začátek evandělského čtení: „Pride Is(us)ь v strani Kesarie Pilipovi“; pak následuje: „**Išti na d(ь)nь s(ve)t(a)go Petra. Rěš(pons.)** Razdrěši veleštimь b(ogo)mь . . . (úplně). **B(e)r(a)š.** Eže koliždo

m(o)leštich' te, i grě(chь uzi rěši, vla)
(s)tiju t(e)bě dano(ju, eju že nebo)
vsěmь zatva(raeši. Slava budi svetěi i neraz)
(děln)ěi troici, i ee (neiz'měrněi)
(milosti), vsk . . . (tvrdosta)
nstvě, em' že neo . . .
t . . ., nine i v' v(ě)čn . . .
(Izbr)a . . . **An(tifon.)** Ež(e koliždo sveže)

---

svežeši . . . (úplně). **Rěš(pons)** Iz'bra ego g(ospod)ь erěě sebě, v požiranie žr'tvi ch(va)li. **B(e)r(a)š.** Požri b(og)u žr'tvu ch(va)li, i vzdai višnemu oběti tvoe. **Sl(a)v(a). K mat(utinė). An(tifon).** Se erěi veli. **Išti v' opštně isp(o)-v(ě)dn(i)k(a) b(i)sk(u)p(a). K(a)p(i)t(ul.)** Se erěi veli. **Imna.**" A nyní teprve přichází: „Juže pastiru bl(a)gi, Petre . . ." Jak viděti, je to již druhé místo, kde breviář Vídeňský podává tekst nepoměrně obšírnější, což je důkazem mnohem vyššího stáří. Avšak i latinský tekst z prvotisku okolo r. 1480 je poněkud hojnější, než v našem zlomku. Po slově „honoratur" čteme dále, jako v brev. Víd.: Sibi hoc ecclesiae praestant . . . až po: plus honoris. Pak následuje: **Resp.** Quem dicunt homines . . (úplně). **Vers** Beatus es Symon Bariona . . . (úplně). Et ego. **Tres ultimae lectiones leguntur de omelia sancti Hieronymi presbyteri.** S. Philippus iste. **Sequitur evangelium secundum Matheum.** Venit Jesus in partes. **Resp. quaere infra in festo apostolorum Petri et Pauli. Resp.** Petre, amas me. Tu scis, domine, quia amo te. Pasce oves meas. **Vers.** Symon Jonis, diligis me plus his. Tu scis, domine, quia amo te. Pasce. **Resp.** Elegit te dominus. **Hoc ultimum Resp require in nativitate unius confessoris pontificis. Ad laudem et pro hon. Ant.** Ecce Sacerdos. **Cum reliquis. Capit.** Ecce sacerdos. **Hym.** Jam bone. Sit trinitati. Viděti z toho, že jest to celkem totéž upravení, tytéž teksty, jen nestejnou obšírností vypsány. Nejkratší je úprava tekstu v našem zlomku. — 14. a 15. Konce těchto řádků, jež jsou odstřiženy, doplniti mi nelze. Příčina vysvítá z předcházejícího srovnání. — 16. „blagi" v brev. Víd. — 20. V brev. Víd. čte se „zatvaraeši i otvaraeši": podle prostoru a slov, jež na něm místo míti musela, myslím, že druhého časoslova v našem zlomku nebylo. — 22—24. Jen některá slova a písmena zřetelněji vystupují. Doplniti jich nelze, protože brev. Víd. se částečně odchyluje. Čte se v něm takto: „Slava budi svetěi i nerazdělimėi troici, i ee neizměrněi milosti, i nine i vsagda i vь věki věkь. — 25 a násl. I tato část, kterou jen s tíží pročísti lze, neshoduje se s brev. Vídeňským. Pozoruhodno je, že v ligatuře „ml" (na řádku 26. v slově „zemli") zachovala se starší forma písmena „m". Taktéž zdá se mi, že písmeno „v" ve slovech „kъ večerni" (řádek 34) a „veličaemь" (řádek 35) psáno starší formou, jako začáteční „v" na řádku 4. Ze všeho je patrno, že breviář, do něhož tento list náležel, lišil se podstatně od onoho, jehož část se ve Vídeňské dvorní knihovně chová.

Ve Vídni dne 15. března 1894.

(ši na) z(e)mli, budetь (svezano i na nebesěchь, i)
eže kolіž(do razdrěšiši na zemli, bu)
detь razdrěšeno (i na nebesěchь, glagoljuštu gospodě)
Simunu P(e)tru. **Or(a)c(iě). (I budi vspomenь svetago)**
P(a)vla. Rci an(tifon), b(e)r(a)š, or(a)c(iju) . . .
K' tercě. K(a)p(i)t(ul.) Se (erěi veli.) . . .
K' šekste. K(a)p(i)t(ul.) . . .
K' n(o)ně. K(a)p(i)t(ul). S(e erěi veli.) . . .
K' v(e)č(e)rni. An(tifon). S(e erěi veli.) . . .
Veli(čaemь). K(a)p(i)t(ul.) . . .
Eže koliždo . . .

Dr. Adam Huber Mezeřický z Risenpachu.

Nástin životopisný od Fr. Vlst. Jurka.

(Dokončení.)

Překladatel napsal k překladu svému předmluvu, ve které uvádí šestero „předních a hlavních příčin, pro kteréžto jeden každý člověk povinen je bedlivě a pilně, anobrž po duši nejvýše těla svého šetřiti a zdraví své opatrovati."

„První tedy jest rozkaz pána Boha všemohoucího, stvořitele našeho, kteréhož každý pod uvarováním těžkého hněvu Božího a přísných pokut uposlechnouti má. Poroučí pak Bůh, abychom těla svá opatrovali a zdraví jejich chránili, kdež dí: Nezabiješ! V jednom slově hojný smysl se zavírá. Neb tomu chce, abychom netoliko bližním svým na těle a na zdraví jejich neubližovali, ale také i o své vlastní zdraví pečovali, požívajíce k tomu všech nařízených prostředků, jimiž se tělo naše posiluje a v celosti zachovává, a na odpor vyhybajíce se s pilností tomu všemu, což by mu jakýmkoli spůsobem uškoditi mohlo. Odkudž se rozuměti může, že jakýmkoli kdo spůsobem, buďto nedbalostí, nerozumem, nešetrností, svévolností a všetečností tělo své hubí a a trápí, pán Bůh z vysokého nebe na to patří a před tváří svou za mordéře a vražedlníka každého takového pokládá." Potom cituje kap. 38. z knihy Sirachovy a pokračuje: „Velmi v krátkých slovích zavřel (Sirach) všecko umění, kteréhož nám učení lékaři v mnohých a obšírných spisích o zachování zdraví těla pozůstavili. To krátce dotknuto buď o první příčině, to jest o rozkazu Božím, kterýž na nás míti chce, abychom zdravím svým neplýtvali, ale je v pilném opatrování svém měli.

Ačkoli pak lidem pobožným dosti by mělo býti na té samé a jediné příčině, jenž jest vůle Boží, by pak k ní žádné jiné nepřistoupilo: však poněvadž přirozené jest lidskému pokolení po pádu Boha neposlouchati, považme při druhé příčině toho, také-li jest tělo lidské hodno aby bedlivě chráněno a chováno bylo; nebo jedna

každá věc vedle přirozené podstaty a povahy své má mnoho nebo málo vážena i ostřihána býti. Jako mezi kovy zemskými nejvzácnější je zlato pro největší čistotu a dokonalost a mezi kamením perly (?) jsou nejznamenitější, a to z nařízení božího, pročež i lidé po nich dnem i nocí dychtí a za nejdražší poklady sobě pokládají: týmž spůsobem pán Bůh tělo lidské nad všeliká jiná těla, kteráž jaký život v sobě mají, zvelebil a oslavil a nad nebesa i všecky tvory viditelné v nejvyšším důstojenství postavil. A toho jsou patrní a jistí důvodové tito:

1. Že tělo lidské jest nejposlednější z tvorů Božích a tak nejdokonalejší a nejslavnější, v němž pán Bůh odpočívati chce nejinak, než po stvoření jeho na počátku světa od díla svého odpočinul.

2. Jiná těla sama od sebe k slovu Božímu se vyskytla: tělo pak lidské vlastníma rukama a prstem Božím (jakž o tom písmo sv. k našemu hloupému pochopu mluví) předivně jest sformováno a učiněno, kterýžto prst Boží všecka nejsubtilnější a nejvtipnější díla rukou lidských tak převyšuje, že proti dílu Božímu na těle člověka ukázanému nic nejsou a ani za sen stínu těla položena býti nemohou.

3. Jiné věci od Boha stvořené mají ovšem také své nástroje a oudy, jimiž sobě náležité práce vykonávají: však ti všichni mnohem dokonalejší a subtilnější na těle lidském se nacházejí. Na příklad: Člověk má nejprve ty nástroje a moci, jimiž se všeliké porostliny země stravují, rostou a množí, potom i ty, jimiž nad onyno živočichové nerozumní zevnitř vidí, slyší, čenichají, chutnají, cítí, vnitř pak poněkud myslí, rozeznávají a pamatují a podle těch smyslů se hýbají a z místa na místo přenášejí. Mimo ty všecky ještě jsou v těle lidském zvláštní práce, jichž žádný jiný tvor tělesný účasten není a býti nemůže, totižto, že přemýšlí o Bohu, o předivném jeho stvoření na nebi i na zemi, odkudž nabývá známosti. Boha a předivných skutků jeho, že podle přirozeného jakéhosi v mysli začátečného světla vynáši svobodná umění a řemesla důvtipná, jiné jim vyučuje, a podle těch svět řídí, spravuje, v dobrém řádu zdržuje, a mnohým ku pohodlí slouží, bez nichžto společnost lidská zde na světě býti a dlouho stále trvati nemůže: anobrž že podle svého podobenství k obrazu Božímu, kterýž pádem prvních rodičů zprzněn, zase v něm se obnovuje, s pánem Bohem a volenými jeho v jedno pojí a k nevymluvnému oslavení po tomto životě přivozuje.

4. Jiní živočichové aneb hovada tvář svou k zemi nakloněnou mají jako ta, kteráž jsou z země pošla a do země zase přijíti musejí: ale člověk obličejem těla svého pozdvižen jest k nebi, poněvadž lepší stránka jeho s nebe pošla a on všecken podle duše i těla k nebi jakožto přirozené a věčné vlasti své pospíchati a chvátati má. Ruce také má na všecky strany obrátlivé a roztažené, aby jich ke všelijakým dílům a potřebám volně užívati mohl, jazyk mluvný a výslovný, řeč srozumitedlnou a mozek v hlavě k vykonávání myšlení rozumných a duchovních nejhojnější a nejsubtilnější.

5. K tomu také na těle lidském a na všech oudech jeho nejpatrnější znamení Božství svého pán Bůh pronesl a ukázal. Stvoření jeho z truple hlíny a bláta svědectví dává o převeliké a neslýchané moci Boží, předivné sformování a vystavení oudův i řád jejich, užitek a povolání o neobsáhlé moudrosti jeho, společné jejich spojení a jedněch druhým pomoci propůjčování o spra-

vedlnosti, nařízení prostředkův k zachování a uléčení těla potřebných a užitečných o nevymluvné dobrotě, ustavičnost prací v témž těle až do smrti o přítomnosti a divném opatrování Božím. Kdož by tedy mohl a směl tak důstojné tělo, zvláštní tvor Boží, sobě zlehčovati, jeho zanedbávati a k zmaření nebo záhubě svévolně a všetečně přivozovati, v pravdě byl by hoden, aby ani spůsobu a podobenství těla lidského na sobě nenesl ani s lidmi neobcoval: ale aby zavržen byl i pod hovada, kterážto ač jsou nerozumná, však proto své tělo náležitou potravou krmí a škodlivých věcí se varují. A protož i pohané moudřejší poznavše poněkud takovou slávu a důstojnost těla lidského z častého spatřování a zpytování jeho, aby jiné k témuž zbudili, na veřejích chrámu Apollinova zlatými literami tato slova napsati dali: Nosce te ipsum, to jest znej sebe samého!" Cituje královského pěvce Davida žalm 8. 111. a 139, v nichž velebí skutky Boží a diví se složení a sformování těla svého.

6. I v tom také vysoce předčí tělo lidské jiných hovad a živočichů těla, že tato ačkoli také život v sobě mají a duši, kteráž je oživuje, však ta není věčně trvanlivá, nýbrž spolu s těly jejich umírá, mizí a v nic se obracuje: ale tělo lidské jest hospodou a příbytkem duše rozumné a nesmrtedlné, kteráž neumírá a nehyne s tělem, ale v bytu a podstatě své i po smrti tělesně zůstává bez porušení a vykonává své práce bez zahálky v těch místech, kdež ji Bůh obrátiti ráčí, dotud, dokudž se zase s tímž svým tělem při vzkříšení z mrtvých nesjednotí a nespojí. Jakož pak dům jakkoli chatrný a skrovný z slavného a počestného hospodáře nebo pána svou čest a chválu béře: tak i lidské tělo, poněvadž v sobě chová ten klénot a tu duši slušně a hodně nad jiné všecky věci tělesné váženo býti má.

7. Ale všecky tyto hodnosti i jiné, kteréž by vymyšleny býti mohly, daleko převyšuje tato poctivost, kterouž syn Boží lidskému pokolení učinil, kdyžto stoupiv s nebeské slávy přijal na se tělo naše v životě panny Marie a člověkem pro nás učiněn, nám ve všem podobný kromě hřícha, v tom těle zde na světě mezi lidmi obcoval, učil, vůli otce oznamoval, divy a zázraky činil, trpěl, ukřižován, umřel, pohřben, z mrtvých vstal a na nebesa k otci svému vstoupiv to tělo na pravici otce svého posadil a nevymluvnou slávou nebeskou ozdobil a poctil. Kdyby tedy lidé na vlastní hodnost těla svého žádného zření a péče míti nechtělí: však měli by se slušně aspoň na Boha ohledati a tělo Kristovo jejich tělům ve všem podobné kromě slávy a hřícha, aby z takového spříznění a té blahoslavené společnosti svým nenáležitým chováním nevypadli a sami sebe věčné slávy, kteráž jim zaslíbena jest, nehodných neučinili.

Třetí příčina, proč bychom pilni býti měli zdraví těla našeho, vedle předešlých také dosti mocná jest, že tělo a zdraví jeho není naše vlastní věc, ale toliko k důvěrnému chování a ostříhání nám od Boha dáno jest s jistým vyměřením, pokud a jak bychom ho užívati měli: totižto předně, aby chrámem a příbytkem bylo živého pána Boha, v němž on se člověku uděloval a svou moudrost, spravedlnosť i svatost vzdělával, potom, aby jeden každý stoje v svém povolání věrně pracoval a sloužil nejprve pánu Bohu a církvi jeho, vlasti své a obci, i každému bližnímu, kdež by koli mohl v lidském shromáždění.

Čtvrté, napomíná a nutí nás k té bedlivosti a péči i vlastní nouze a potřeba naše. Nebo bez slušného opatrování a ochrany nemůže tělo při dobrém spůsobu svém dlouho a stále zůstati. Ale jakož i nejtvrdší železo a všickni živelní tvorové nedbanlivostí a nešetrností hynou: tak i člověk, byť pak měl sílu Samsonovu, v nemoci upadá, když sám svého těla nešetří a neopatruje před těmi věcmi, od kterýchž ono ku proměně a ourazu přichází. A skrze nešetrnost těla a nechování jeho častokrát dědičné nemoci v ukrutnosti své tak se posilují, že potom ani od rodičův ani od dětí jejich odehnati se nedají, by pak i sám Hypokrates aneb Galenus vší svou mocí a uměním lékařským proti nim se vynasadili a snažili. K tomu nad dědičné neduhy i jiné případné těžké nemoci na tělo tudy se uvozují, kteréžto nejednou lidi až do hrobu provázejí a s nimi se skládají."

Škoda, že překladatel nevyložil nám své smýšlení o samovraždě, nýbrž odbývá věc tu pro nedostatek místa Sirachem (kap. 38) a knihou přísloví (kap. 23). Vždyť nebylo by nezajímavo slyšeti úsudek kompetentní z té doby o tom, „také-li může kdo cíle života svého svévolně sobě ukrátiti a dříve času od Boha uloženého o hrdlo se připraviti."

„Pátá příčina šetrnosti a vážnosti těla i zdraví jeho jest dobrota boží v tom prokázaná, když jsme pádem prvních rodičů v hroznou neduživost, v mnohé nemoci ano i v smrť spolu s nimi a po nich upadli, že dobrotivý pán Bůh nedopustil na nás ihned věčné smrti, ani v těle, jako v nějaké katovně nebo mučírně, ustavičného trápení: ale dostatečně nás všelikými prostředky a léky opatřil a nám naučení dal, abychom živi jsouce, mohli dobrého zdraví užívati a před nemocmi obrany míti, pokudž sami chceme. Pročež i k tomu nařídil, aby všecka oeconomia nebeská i zemská, i ta nejmenší bylinka, zvláštní moc měla k utvrzování a napravování lidského zdraví, kterouž on lidem skrze prostředky poznávati dává, ač pro hřích i tu jsou věci a moci škodlivé, životu lidskému zhoubné, kteréž člověk znáti a jich se varovati má. Ano i věci samy v sobě a v svém přirození dobré jako povětří, potrava a j. škodí našim tělům a zdraví, když jich nemírně a nepotřebně aneb proti vlastnímu přirození našemu požíváme. Kdyby nám byl milostivý pán Bůh té dobroty a lásky neučinil, život náš, ač prve dosti bídný jest, musil by mnohem bídnější a nuznější býti. O této příčině velmi pěkně napsal Sirach: Pocti lékaře hodným darem, aby ho v potřebě své užiti mohl. Nebo Pán stvořil ho a lékařství a léky, a člověk rozumný nepohrdá jimi. On dal umění takové lidem, aby chválen a veleben byl v předivných skutcích svých. Těmi zajisté hojí a krotí bolesti a apatekář dělá z nich lékařství."

Naposledy i proto máme býti následovníci a opatrovníci dobrého zdraví, že jakž napsal Martialis: Non vivere, sed valere vita est, život jest ne jakžkoli živu býti, ale na zdraví dobře se míti. A vždycky snáze bývá nepřítele do města nevpouštěti, než-li z města ho vybyti a vyhnati. Ale takový život potřebuje náležitého opatrování, kteréhož kdož se neujímá, ten snadno v nebezpečenství smrti, by pak i trápě se dýchal, upadá.

Poněvadž tedy tak veliké příčiny k šetrnosti a opatrování zdraví nás vzbuzují a vedou jako vůle Boží vlastní hodnost těla, klénot toliko k užívání nám od Boha propůjčený, přirozená mdloba, dobrota Boží a povaha života našeho: potřebí jest jednomu každému jistou správu míti, vedle níž by své tělo a zdraví rozumně opatroval a před nemocmi chránil."

Vychvaluje po tom rytíře Václava Budovce, že i on mezi jinými za užitečné a slušné uznával, aby ta knížka pro nelatiníky v jazyku českém byla vydána, a věnuje mu ji.

Regiment je vytištěn ve formátě dvanácterkovém. Po předmluvě následuje vlastní překlad v 54 kapitolách „o zachování dobrého zdraví a kterak by to jak před nemocí ochráněno tak po nemoci napraveno býti mohlo."

Kapitolou 55. je „závirka této knížky", ve které autor ji svým synům doporoučí k pilné četbě.

Verše školy Salernské rytmy čes. vyložil Veleslavín a to tak, že napřed jest original latinský a potom překlad český.

Pro úplnost bibliografickou podotýkáme, že Fr. Faustin Procházka podal r. 1786 veřejnosti „Vejtah z regimentu zdraví" a že obě knihy nalezají se v universitní knihovně Pražské pod signaturou 54 G 23 a 54 D 51.

Překladem tím Huber se osvědčil výborným znatelem jazyka latinského a ještě více mateřského. Jesti překlad ten plynný a lahodný, sloh prostý ale poutavý, řeč správná a výrazy nehledané, tak že čtenář ani nepozoruje, by četl překlad. Velice pěkná je kapitola IX. „O hnutí neb o cvičení těla", která je stkvělou apologií tělocviku ve všech jeho obměnách od nejjednodušších pohybův až k šermu a jízdě na koni, čeho v ostatních regimentech nenalezáme.

Kromě toho Huber vydával minuce a kalendáře. Než k rozboru jich přikročíme, vidí se nám vyložiti rozdíl mezi minucí a kalendářem, což učiníme slovy Palackého.*)

„Rozdílný je spůsob starých minucí a kalendářů českých nejen co do formátu, nýbrž i co do obsahu jejich. Minucí vycházely obyčejně v 16listové formě či v sedecimu od 6—12 archů každoročně: kalendář pak vesměs ve quartu ode 3—9 archův. Obsah minucí mnohem hojnější a památnější je nežli kalendářů.

Spůsob minucí je ten, že po titulích a vysvětlení počtů leta i znamení a karakterů planet, aspektův atd. klade se kalendář vlastně řečený, každý měsíc obyčejně se zvláštní vignetou, někdy i s verši dvouřádečnými, jak se každého měsíce chovati sluší. Potom následují článkové tito:

*) O pranostikách a kalendářích čes. XVI. století. Č. Č. M. 1829.

1. pod kterým aspektem co dobře nebo zle začíti;

2. o krve pouštění podle 4 čtvrtí každého měsíce a to lidem „vodokrevním, kalostudeným, pěnohorkým a krevním".

3. — „chceš-li také věděti, kdy máš co dobrého začíti nebo nebezpečného nechati pod jedním každým znamením, zření maje k měsíci, toho výpisu máš pozorovati "

Potom následuje druhý díl minucí a pranostika obyčejně s předmluvou nebo dedikací obšírnou, často obsahem velice zajímavou, potom se mluví o panování planet či o správách roku toho, o zatmění slunce nebo měsíce, o povaze roku při povětří, o úrodách, o nemocích a moru, o válkách a nepokoji, o rozličných stavích a jich budoucím štěstí a to nejprv o křesťanech, potom o Turcích a Židech, o královstvích a zemích zvláště České a Moravské, co se v nich leta nastávajícího díti bude. Pak stojí druhá strana pranostiky, o povaze povětří v každém měsíci podle čtvrtí měsíce, čímž se minucí končí."

Dr. Tadeáš Hájek počal r. 1565. přidávati na půl archu seznam výročních trhů v městech a městečkách, což se po něm ujalo všèobecně.

„Kalendářové staří mnohem chudší jsou. Kromě počtu let, vysvětlení aspektů, naučení o pouštění krve, zpráv o budoucím počasí neobsahují než obyčejné položení dnů v roce, zřídka kdy předmluva nebo přípis krátký o spisovateli a duchu jeho jaké svědectví vydává Avšak i ti často historické zprávy ke zvláštním dnům na spůsob kalendářů historických kladou."

„Kalendáře k psaní" vynechávaly stranu proti běžnému měsíci prázdnu, aby tam majetník mohl zapisovati všeliké paměti.

Z toho oboru Huber vydal:

1. Minucí na r. 1589, již připsal p. Hynkovi Brtnickému z Waldsteina, hejtmanu a nejvyššímu sudí markrabství Moravského. Probíraje nejprv učitele páně Hynkovy vzmiňuje se o cestách, jež za příčinou umění a zkušení rozličných věcí do Vlach, Francie, Saska a jinam podnikl, velebí jej, že zvláštní jakousi opatrností, výmluvností a přívětivostí ozdoben jsa poddaným svým, ano Moravanům všem vůbec za otce jest. Pro nás Meziříčany důležito je místo, kde H. s velikou radostí připomíná, že p. Hynek pomohl pí. Aleně Berkovně z Lomnice a na Meziříčí vyzdvihnouti v rodišti Huberově školu vysokou a osaditi ji professory v svobodném umění a u vyučování jazyků dospělými, kdežto prý již i skutečně správcové hodní, učení a zběhlí, zvláště Mr. Milius Jan a Jan Ursinus věrně svá povolání vykonávají.*)

*) Srv. náš čl. v Národě a škole na r. 1887 „O školách Meziříčských na sklonku XVI. věku."

2. „Kalendář hvězdářský k psaní ku položení země České pořádně spravený a vydaný od D. Adama Hubera Mezeřického z Risenpachu. K letu páně 1590. V němž se i soudové království Českého a při tom rozličné historie pokládají. Vytištěno v Starém městě Pražském u Jana Šumana 4°".

Připsán je „ku poctivosti a jménu Jeho Milosti Vysoce Urozeného pána pana Petra Voka z Rožumberka, na Bechyni a Helfensteině".

3. Podobný kalendář na rok 1591. „ku poctivosti a jménu moudrých a opatrných pana purgmistra a pánů města Písku."

Kalendáře Huberovy mají proti jiným jisté zvláštnosti jsouce obsahem bohatši a slučujíce namnoze formu kalendářní a minuční. Kromě podstatných částí kalendaria Huber klade v kalendáři na r. 1590. historické poznámky, na r. 1591 jich sice není, ale za to historie: „Život pána našeho Ježíše Krista podle těla". Oba zakončují „druhou stránkou pranostiky o spůsobu povětří a proměnách jednoho každého měsíce vedle nového kalendáře] a orloje celé země České", čímž se blíží minucím.

Ještě jedna okolnost zasluhuje povšimnutí. Den 6. července býval po celých Čechách slaven za svátek Husův jako svátek eminentně národní, a také staré minuce a kalendáře až do r. 1620, označovaly jej tiskem červeným jako „památný M. Jana Husa", nebo kladly aspoň počáteční litery: M. J. H. nebo Mi: Ja: Hu: Ale již „Minucí a pranostika Krakovská" od Kurelovského k l. 1576. má 6. čce „ochtáb sv. Petra a Pavla" a pouze stranou „Mi. Ja. Husý". Památku Husovu z kalendáře svého na r. 1585. poprvé naprosto vypustil Petr Kodicill, začež se veřejné mínění proti němu obrátilo, stihajíc ho potupnými verši českými i latinskými.*)

Nehodou Kodicillovou poučení, jednak od nakladatelů, kteří kalendářů bez památky Husovy odbyti nemohli, uprošení vyda-

---

*) „Stal se Čechům protivný kus — vyletěla jim z Prahy Hus.
Prodal ji mistr Kodicillus."
EJeCtVs fastIs est HVssVs, CzeChIa, noster
O! In peCtorIbVS ne eMaCVLetVr, habe.

Srv. i náš čl. ve Květech r. 1887. „Památka Husova ve starých minucích a kalendářích."

vatelé pozdější počínali si opatrněji, jak spatřujeme u Hubera. Huber nepoložil sice v kalendáři na r. 1590. Husa za svatého, ale také nevytiskl na den 6. čce jména jiného svatého, nýbrž nechal místo prázdné, připojiv podle historického kalendáře Veleslavínova poznámku: „L. P. 1415. dne 6. v pondělí ochtáb sv. Petra a Pavla M. Jan Hus nechtěje učení svého, prve než by z písem svatých lépe vyučen byl a bludové jeho ukázáni byli odvolati a potupiti, toho dne na koncilium Konstantském za arcikacíře odsouzen, kněžství zbaven, moci světské vydán a upálen jest.“ V kalendáři na r. 1591. položil už na den 6. čce začáteční písmena M. J. H. červeně a vzadu při výkladech meteorologických v červenci čteme: „Plný červenec s zatměním v sobotu památnou M. Jana Husa.“

Spolu s Veleslavínem Huber podnikl nové vydání českého herbáře Mathiolova. Bylť herbář r. 1562. Tad. Hájkem pořízený rozebrán a ke druhému vydání dojíti nemohlo proto, že Mathioli odstěhovav se z Čech do Tirol dřevořezy s sebou byl odvezl, aby jich použil k vydání knihy své v rozličných jazycích. V Benátkách dotiskovalo se poslední vydání latinské. Zatím vyšel od Norimberského lékaře Joachyma Kamerara německý překlad prvního herbáře Mathiolova s hojnými dodatky r. 1586. ve Frankfurtě. Vydavatelé naši obrátili se tudíž do Frankfurtu, dřevořezy odtud objednali a uspořádali vydání nové tak, že v ně zahrnuli celý Herbář Hájkův doplnivše jej ještě z Kamerara, Bellona Clusia, Dodonäa, Lebela a přídavky vlastními květeny české, po přednosti zahradní. Dodatky Huberovy poznačeny jsou v kontextu křížkem. Huber, jelikož odborník a praktický lékař, vykonal větší část práce sám, kdežto Veleslavín piloval na stránce formální a přihlížel k úpravě typografické, jak to vůbec činíval při spisech v jeho tiskárně vydávaných. Nově podané pojmenování čes. květeny jest rozhodně dílem Huberovým.

Nový ten herbář byl dotištěn pod záštitou a štědrostí Petra Voka z Rožmberka a Adama z Jindřichova Hradce. Vyšel r. 1596. pod názvem: „Petra Ondřeje Mathioly herbář anebo bylinář spravený od Joach. Kameraria, z němčiny přeložený od Ad. Hubera z Risenpachu a Daniele Ad. z Veleslavína.“

Již ta okolnost, že v titulu Huber postaven na prvém místě, dosvědčuje, kterak o překlad větší měl zásluhu než Veleslavín.

Vydání tohle bylo in folio, úprava papíru, tisku a ostatních stránek nádherná, tak že nový herbář vážen za typografickou zvláštnost, k níž odevšad poukazováno. Všichni bibliografové mluví o něm s nadšením a Kašpar hrabě Šternberg, znatel nad jiné povolaný, pronesl o illustracích tento úsudek: „Ač jsou mnohem menší než v českém vydání původním, mají tu přednost, že podstatné části rostlin o sobě zvláště znázorňují.“ *)

Jakož se rozumí samo sebou, byla kniha tak skvostně vypravená a objemná také poměrně drahá, tak že jen zámožnější si ji mohli koupiti. Aby i nuznějším po té stránce bylo pomoženo, Huber učinil z celého herbáře praktický výtah, přihlížeje hlavně k domácímu léčitelství, a vydal jej v úpravě jednodušší, tudíž lacinější pod názvem: „Apotéka domácí, ve které se zavírají a vypisují rozličná lékařství snadná k přistrojení, proti všelikým neduhům těla lidského i oudů jeho od hlavy až do noh, vnitřním i zevnitřním i také některým nedostatkům hovadským a jiným věcem k hospodářství náležejícím z německého herbáře od Dr. Petra Ondřeje Mathiola sebraná a nyní v jazyku českém vůbec vydaná od Ad. Hubera z Risenpachu.“

Apotéka vyšla tiskem dříve herbáře. Právě tyto dvě knihy udržely jméno Huberovo mezi lidem ve známosti, jsouce v domácnostech chovány a v nemocích o radu doptávány. Jmenovitě rozšířena byla Apotéka; vyšloť r. 1602. druhé a r. 1620. třetí vydání její. Ba dnes ještě po venkově našem spolu s herbářem je lidu knihou milou a vzácnou, z níž si léky připravuje a podlé ní rozličné neduhy lidské a zvířecí léčí.

Shrneme-li to, co jsme o Huberovi pověděli, bude konečný soud ten, že byl dobrým otcem rodiny, vzorným občanem, pilným pracovníkem, kde viděl mezeru, horlivým učitelem, obecného dobrého a národu milovníkem, tedy mužem, jakých národ potřebuje, aby se udržel v blahobytu duševním a hmotném.

---

*) Abhandlung über die Pflanzenkunde in Böhmen. Dva díly v Praze 1818. Na str. 104—120 dílu II. vypočteny jsou byliny, které tuto lépe byly popsány, vyobrazeny nebo správněji pojmenovány než u vydáních před tím.

Na severovýchodní Moravě.

Volné kapitoly z potulek geologických a petrografických
podává prof. Jos. Klvaňa.
(Pokračování 2.)

VI. Sovinec a kopec Staříčský.

Nejsevernější místa, na nichž setkáme se na severovýchodní Moravě se sopečnými horninami těšenitickými a pikritickými, jsou na str. 131. t. ročníku uvedený Sovinec u Fryčovic, Staříčská návrší sev. od Staříče, Antoňov a Borošín u Brušperka a konečně návrší Krmelínská.

Laskavý čtenář již promine, že než přejdu k líčení geologickému, vezmu jej opět za ruku a zavedu k pěkné rozhlídce na návrší Staříčské.

Člověk jest v kraji tomto zvláště lačným po vyhlídkách, protože jsou všechny tak krásné!

A z lomu sev. od Staříče, ve výši pouze 385 m. nad mořem jest jedna z nejkrásnějších.

Hleďme jen: k východu, poněkud na sever zablýskne se vám divoká Ostravica v ranních parách a nad ní sráz Paskovský, a dále pahrbky k Těšínu se táhnoucí! Miloučký kraj. Zpříma k západu překvapí Vás nádherný pohled na Frýdek a jeho poutnický chrám; to, co dole se bělá, jest Koloredov a český Místek. Ale potom více k jihu kupí se výš a výše nebetyčné vrcholy Slezských Karpat ukončující se ostrým vrcholem Lysé (1325 m.). Ta báňovitá, ponurá, samostatná homole, od Lysé oddělená, to je Smrk (1282 m.). Zpříma k jihu tyčí téměř svoje jižní cíp (skalka) Ondřejníka (965) kryjící poněkud Kněhyni, ale nezamezující vyhlídku na Tanečnici (1081) a Radhošť (1130). Před nimi v popředí jsou návrší Palkovských hor, ostrého Kázničova a Červeného Kamene u Štramberka. V řadě vrchů neschází ani Bílá hora ani návrší s kulatinou Štramberskou. Pak rozpoznáš k jihozápadu určitě Petřkavskou „gúru“, Libhoštský kopec i Starojickou homoli se zříceninami. Z příma na západ vlní se nízké výběžky Moravsko-Slezských Sudet, na jejichž obzoru zvedá se tlum vrcholů nejvzdálenějších — Praděda a jeho družiny.

Pouze k severu jest rozhled volný, nedozírný — tam perla kdysi koruny české. nynější pruské Slezsko. Rozhled volný, bez

konce, přerušovaný jen dýmem hutí Vítkovických a dolů Ostravských.

Pochopujete, že se člověku v kraji tom líbí? A uslyšíte-li k tomu všemu ještě zpěvné zvuky zdejší líbezné Laštiny, líbí se vám tu ještě lépe a zapomenete pro život a krásu i na to, proč vlastně jste sem na Staříčský kopec vystoupili — na mrtvé kamení.

Ostatně přišli jsme sem jen krátce dopovědět kapitoly o křídovém útvaru na severových. Moravě. Scházejíť nám na doplnění toho útvaru nejspodnější vrstvy a ty právě vystupují na Staříčském kopci a na Sovinci u Fryčovic.

Hohenegger, častěji již zmíněný, rozpoznal totiž při bedlivém zkoumání útvarů mezi Těšínem a Jičínem v křídovém útvaru zdejším následující stupně, zdola nahoru počítaje:

Spodní stupeň křídového útvaru s vrstvami Těšínskými a Věřovskými, střední s pásmem Godulským a konečně svrchní s oddělením Jistebským, Frýdeckým a Bašským.

Posud nebylo promluveno v kapitolách našich o vrstvách Těšínských a jen letmo dotknuto vrstev Bašských i Frýdeckých.

Doplníme stručným popisem obojích obraz křídového útvaru na severovýchodní Moravě.

Souvrství Těšínské, nejspodnější v útvaru křídovém moravskoslezském vůbec, rozlišuje se od spoda nahoru na spodní břidlice Těšínské, na Těšínský vápenec, a na vrchní břidlice Těšínské s pískovci Grodišťskými (dle Grodiště blíže Těšína). Se známými nám již Veřovskými vrstvami souvrství Těšínské tvoří spodní oddělení křídového útvaru t. z. Neokom.

Spodní Těšínské břidlice jsou tenkolupenné, tmavošedé až světlošedé, měkké, drobivé někdy i bituminosní vrstvy, jež nejkrásněji odkryty najdeme tam, kde je podrývá řeka Olsa pod staroslavným bývalým hradem Piastovců v Těšíně. Nad vrstvami těmito vyvinut jest místy i u samého Těšína vápenec rovněž svrstvený, světlý, s proplastky žlutavých břidlic, na nichž se nacházívají zelenavé otisky řas mořských (fukoidů). Nahoru stává se vápenec temnějším, písčitějším a plástve jeho, v nižších polohách nejvýš 30 cm. mocné, stávají se tlustšími, mocnějšími (až 4 m.). Jen na málo místech bývají obojí vápencové vrstvy

současně vyvinuty. Poslední, nejhořejší jsou svrchní břidlice těšínské, černé lesklé a slínité, často tak jako Veřovické vrstvy železnou rudu ocelkovou (sfärosiderit) a to ve dvou pruzích obsahující. Nahoru přecházejí hnědavými břidlicemi písčitými do bílých pískovců, kteréž po nejvýznačnějším nalezišti svém Grodišti již zmíněném nazvány pískovci Grodišťskými.

V okolí Staříčského návrší jsou všechny vrstvy Těšínské (pokud jsou na Moravě) nejkrásněji vyvinuty. Hned za pásmem hornin vyvřelých, jež se táhne skoro po celém svahu návrší toho nad Staříčem samým, jest pruh svrchních břidlic Těšínských, místy zřejmě sopečnou horninou pokrytých. Ve hřebeni návrší až 385 m. vysokého, prorytém četnými lomy a doly kamennými, sledují spodnější vápence Těšínské a za těmi ještě více na sever pásmo spodních břidlic Těšínských. Směrem severozáp. k Brušperku nastupuje zase pruh vápenců Těšínských a konečně i spodních šedých břidlic. Na návrší mezi prameny potůčků k Antoňovu a Ptáčníku tekoucích, východně od Borošína vystupuje i nejvyšší část pásma Těšínského, totiž pískovec Grodišťský.

Na Sovinci záp. od Fryčovic najdeme vedle vyvřelých hornin jenom svrchní těšínské břidlice a nepatrné stopy — na jižním svahu, jižně od horniny vyvřelé — Grodišťských pískovců.

Za to jest značnější pásmo zajímavých svrchních břidlic Těšínských a Těšínských vápenců mezi Metylovicemi a Spružníky u Vlčovic. Pásmo to vystupuje k. p. „na kaménku“ j. z. od Metylovic, táhne se severně od silnice Kozlovicko-Metylovské a končí se záp. od Kozlovic návrším „Strážnicí“ a pahrbky Spružnickými nad potůčkem Lubinkou. Vápenité vrstvy v oboru tom jsou „na kaménku“ uvedeném severových. od Lhotky, na sev. svahu Strážnice k Měrkovicím a kolem Spružník; ostatní vrstvy jsou břidlice Těšínské (svrchní). Malé partie pískovců Grodištských uvádějí se z Veřovic (směrem sv. — jz. od kostela Veřovského) a na návrší již od kapličky sv. Marka při Frenštátě.

Nejvyšší vrstvy křídového útvaru severových. Moravy, o nichž na doplnění geologického obrazu krajiny zdejší promluviti chceme, patří t. z. vrstvám Frýdeckým, jichž zkamenělinami nejbohatší a proto nejvýznačnější místa se vyskytují v okolí Frýdeckém a připomínají co do podoby i co do zkamenělin na opukové vrstvy českého křídového útvaru.

Vystupují ve dvojí spůsobě a to buď jako měkké, modravé slínité a písčité břidlice, jež připomínají poněkud, hlavně po vyschnutí, na lithografický mramor a místy obsahují zvláštní podlouhlé rezavé zkameněliny (bakulity), jinde zase jsou vyznačeny podivnými hadovitými útvary na povrchu puklin (Keckia) a tyto vrstvy slovou se vlastními Frýdeckými slíny (bakulitovými).

Druhá část vrstev Frýdeckých vyvinuta jest jako pískovce a nazvána pískovci Bašskými po Bašce (hlavním nalezišti zkamenělin).

Pískovce Bašské jsou jemnozrnné, velmi pevné, slojovité. Sloje bělavožluté jsou 5—35 cm. mocné, oddělené zelenavými proplastky břidličnatými a značně vápenité. Místy jsou i vrstvičky rohovcovité nebo slínité. Na vzduchu nerezaví, neobsahujíce železitých příměsků. Tím liší se od všech ostatních pískovců Karpatských, které na povrchu bývají rezavy. Vápenitá součást má původ v nesčetném množství drobounkých skořápek různých kořenonožců — tak jako v křídě pravé.

Frýdecké vrstvy, vyvinuté celkem jako Bašské pískovce, jsou v našem krajišti značně rozšířeny. Vystupujíť na Metylovské hůrce, v návrší mezi Staříčem, Štandlem u Místku, Lotrinkovicemi a Fryčovicemi, ve velkém komplexu jihozáp. hor Palkovských (Babí hora, Holý vrch, Kubánkov, Kožná, na Kázničově, Lozině, Tichavské hůrce, Pískovni a Červeném kameni, na Bílé hoře u Štramberka, na záp. svahu Kotouče a konečně na Libhoštském kopci u Jičína). Lom v tomto kopci otevřený jest z daleka již viditelný a poskytuje dobrý kámen na štěrkování. Vrstev Frýdeckých, uvedených Tauschem z návrší „na Peklách“ u Bordovic, nemohl jsem zjistiti. Celý vrchol složen jest z hornin vyvřelých.

VII. Bludivé balvany.

Před německou technikou Brněnskou nakupeno je uprostřed svěží zeleně sadové několik velmi zajímavých balvanů. Na zevnějšku jejich nepozorujeme ovšem nic zvláštního, jsoutě to kusy hlavně žulové, leda snad načervenalou barvou od žul moravských odchylné.

Ale kdyby nám začaly balvany ty vyprávěti svou historii — ne tu nejnovější, kterak je prof. Makovský z různých končin severových. Moravy a ze Slezska sem dal dovézti, — nýbrž tu,

kterak na Moravu a na Slezsko z krajin dalekých zabloudily, dosti bychom se podivili.

A souhlasili bychom pak s tím, že tyto balvany učenci nazvali „kameny bludivými".

Zcela zvláštní to kamení, charakteristické pro celý kraj severně od Sudet a Karpat ano i pro širou Rus až po Kyjevsko a nižádnému kamení krajů Karpatských, Sudetských a Ruských podobné! Za to naprosto shoduje se s horninami švédskými! Zabloudilo k nám prý podivuhodným spůsobem: Za dob pradávných, v době ledové, o níž již jsme slyšeli, sahalo Severní ledové moře až k úpatí Sudet a Karpat. A na něm plovaly k jihu od břehu nynějšího Švédska a Finska ledové kry, jež utrhly se z horských ledovců krajin těch, až k moři tehdy sahajících, a na svém hřbetě donášely ony podivné balvany až k nejjižnějším hranicím moře. Tu kry roztávaly a balvany klesaly ke dnu. Tam kde klesly, setkáváme se s nimi dnes — nevyrušila-li je, jako ony, co leží před Brněnskou technikou — z klidu tisíciletého ruka lidská.

Na severových. Moravě najdeme tyto cizokrajné kameny dosti často a na nejrůznějších místech, v údolí Ostravice až po Frydlant. Makovský nalezl je u Pržna mezi Frydkem a Místkem i v potoku Lubně u Frydlantu, Hohenegger u Brušperku, pisatel těchto řádků u Fryčovic a pod Táborem u Kozlovic. V údolí Lubiny jsou do té chvíle známy až po Drholec. V Zilině (údolí Tyče) nalezen balvan 120 cm. dl., 83 cm. šir. a 34 cm. vys.; v zářezu železničním u Něm. Jasenic (při Suchdole) jiný 75 cm. dl. Též od Kletné je známe. V rozměrech neobyčejných balvany „bludivé" naskytují se v diluviálních štěrcích nad pánví kameno-uhelnou kolem Ostravy. Štěrky tyto vedle různých jiných valounů obsahují balvany žuly, ruly a syenitu, mající někdy až 2 m. v průměru. Na některých místech nalezeny i vápence silurské se zkamenělinami. K nejjižnějším místům těchto podivných poutníků patří západní konec Heinzendorfu u Bělotína, kdež nalezen bludivý balvan ve výši nadmořské asi 305 m.! Tu poblíž hlavního rozhraní vod Baltických a Černomořských jest nález takový velmi důležitý, zvlástě proto, že za rozhraním tím na jih, tedy do nitra Moravy nikde nebylo takových bludivců nalezeno. Skorem všechny ty cizinské balvany jsou zvláštní červená žula, obsahující červený živec, šedý křemen a temnou

slídu, která někdy schází, pak vyskytují se i balvany rulové a konečně jakési porfýrovité kamení, jež rovněž našim krajům jest cizím.

Laskavý čtenář ptá se: Kdy to bylo, co balvany ty k nám se doplavily a je to skutečně jisto, že přišly z tak daleka?

Dotkli jsme se sice poněkud útvaru diluviálního (předpotopního), v jehož vrstvách kameny ty u nás se vyskytují u jeskyní Štramberských, ale nebude nezajímavo, objasníme-li poněkud blíže poměry v době té u nás panovavší.

Po mladším třetihorním útvaru, jejž poznáme i při líčení kamenouhelné pánve Ostravské, v němž bylo u nás ponebí severní a střední Italie, tedy daleko teplejší než dnes, naše kraje náhle se ochladily a to tak, že nastaly časy v pravdě sibiřské. Poznáme to nejenom ze srstnatých ssavců mnohokopytných (mamutů a nosorožců), kteří u nás tou dobou byli rozšířeni a jichž zbytky tak hojně u Předmostí při Přerově se nalézaji,*) nýbrž i z toho, kterak na všech horách ledovce do nižších údolí sestoupily, tak že památky jejich vidíme i ve výškách, v nichž nyní není po nich stopy, k. p. na Krkonoších.

Bylo tedy u nás zima, ale přece nebylo to tak příliš ukrutné, když člověk tu žil (v jeskyních) a když zvířata nacházela tu rostlinné potravy! Tou dobou usazovány v krajích rozmanité štěrky, nanešené nejspíš prudkými vodami jarními a mocné místy nánosy žlutých hlin cihlářských, které dle největší pravděpodobnosti po způsobu nynějších prašnic nebo písků (k. p. v Haliči) a závějí sněhových větrem byly na místa nynější nafoukány — neníť na nich viděti ani svrstvení ani v nich není vodních měkkýšů, kteří se ve vrstvách v o d a m i usazených přece tu a tam nacházejí. (Ovšem že někde vrstvy těch cihlářských hlin přece mohou býti vodami naneseny, lépe řečeno vodami na jiné místo d r u h o t n é, přeneseny: to jsou ale zřejmě vrstvené.)

Za doby té sahalo Severní moře, jak již jsme uvedli, až k úpatí Sudet a Karpat, což zajisté mělo již samo sebou vliv velký na temperaturu našich krajin. Někteří učenci ovšem tomu

*) Že zvířata ta byla srstnatá, dokázal nález mamuta zamrzlého a tím zachovalého v ledu při ústí řeky Obu. Srsť zvířete byla přes 20 cm. dlouhá, hustá. V žaludku byly větvice jehličnatých stromů. Zvíře bylo v ledu jistě několik tisíc let.

chtějí, že ne moře, leč ledovce sahaly po Sudety a Karpaty až ze Švédska, ale to snad již i laikovi přijde na rozum, že by teplota krajů našich nejiná byla bývala jako na zemi Františka Josefa, a že by i na nižších horách našich musily se najíti stopy ledovců a člověk ovšem by tu nemohl žíti; a konečně že si ledovce takých rozměrů ani představiti nedovedeme.

Za to zcela věrohodno jest ono moře severní sahající až ke Karpatům a Sudetám a pokrývající nížiny ruské.*) Na jeho bedrech přenášeny kry ledové s balvany severních zemí, hlavně ze Švédska a Finska. Zastavily-li se kry ty u překážek geografických (hor), zanechaly balvany cizozemské po roztání při hranici moře, nebylo-li takových překážek, jako k. př. v nížinách ruských, klesly balvany cizozemské po roztavení ker při jisté hranici teplotové ke dnu uprostřed moře. A tak podle jižní hranice těchto bludných poutníků můžeme stanoviti i jižní hranici zaledněnì moře krami plovoucími ze severu k nám a snižujícími tím rovněž teplotu naší krajiny.

Hranice tato, podle balvanů bludivých určená, jde od Calaisu (51^0) k deltě Rýnu (52^0), do Westfalska (51·5), k Teutoburskému lesu a horstvu Harckému (52^0), do Durinku (51^0), ke Cvikovu (50·5), kolem Čech a Sudet k Novému Jičínu (49·6^0), na Krakovsko (49·75^0) ke Přemyšlu (49·5), Lvovu, a do Ruska ke Kyjevu a Poltávě (49·6^0). Jak vidno, patří moravský Nov. Jičín k nejjižnějším místům, k nimž ledové kry od severu dospěly a pohled jediný přesvědčuje nás, kterak již v době té Atlantický oceán působil teplotou svou na ponebí přímořských krajů blahodárně, posunuje hranici rozpouštějících se ker ledových až na 52^0 sev. šířky.

Že by vnitro Moravy v době té bylo bývalo pokryto zálivem ledového toho moře severního, jak to kdysi geolog Wolf tvrdil, tomu okolnost ta a úplné scházení bludivých těch balvanů jižně od hl. rozhraní vod Černomořských i Baltických, tedy ve vlastním vnitrozemí Moravském naprosto odporuje.

Ale což, zeptá se některý čtenář pochybovač, nemohly by všechny ty balvany míti původ svůj v nějakých prahorách, jež za dob dřívějších rozkládaly se na místech nynějších Karpat,

*) Balvan žulový, z něhož upraven podstavec pro sochu cara Petra Velkého v Petrohradě a jenž váží na 30.000 centů jest balvan bludivý přes 14 m. dlouhý a 9 m. široký nalezený v okolí Petrohradu.

po případě i Sudet? I tento nápad našel svých zastanců, a pisatel řádků těch velice kloní se k nim od té doby, co na známém Chlumu u Bilavska (pod Hostýnem) před lety objevil pod kamením starších třetihor obrovské spousty žulového kamení, podobného žule bludivých balvanů. To ve spojení s nálezy podobnými, rozměrů velice značných, v okrsku Haličských Karpat učiněnými, vnucuje nám zpříma myšlénku, že to nejsou již balvany bludivé, než zbytky prahorního jakéhosi valu, kterýž zaujímal místo nynějších Karpat třetihorních a křídových a pod nimi zajisté ještě v částech jest ukryt!

Tomu nemálo nasvědčují i zvláštní ony valouny prahorní, jež nalezeny k. př. ve svrchním plástvu flece Eugenovy u Dombrové (báň „Jindřichovo štěstí") a na svrchu flece Josefské ve Vlčkovských dolech u Polské Ostravy, kteréž připomínají na horniny bludivých balvanů a přece ze Švédska dovlečeny býti nemohly, neboť v době kamenouhelné pro teplotu tehdejší (po celé zemi bylo tenkrát ponebí tropicky horké) nebylo ledovců a ledových ker, na nichž by k nám balvany ty byly bývaly přivezeny. Patrně tedy mají původ z blízka.

A konečně jeden názor o balvanech bludivých: jsou prý zbytky rozpadlých slepenců ze starších třetihor, v nichž setkáváme se často s úlomky a valouny kamení jurského (vápenců) i prahorního (žul, svorů, rul, prahorních břidlic). I tento názor není naprosto nepřijatelný a nasvědčoval by ovšem také onomu prahornímu valu Karpatskému, neboť materiál karpatských slepenců nemohl býti brán z daleka. Možno ostatně, že o rozprostření se bludivých balvanů všechny tři spůsoby uvedené se přičinily.

Ale každým případem podivné ty kusy vyskytající se v kraji, kde na míle daleko podobných hornin není možno naleznouti, jsou zajímavy a velice pozoruhodny! (Příště ostatek.)

Čary a pověry lidu moravsko-slovenského.

Částečně ve Vyzovicích na Moravě, částečně v okolí Nového Města nad Váhem sebral a napsal Josef Čižmář.

(Pokračování 3.)

Vedle čarů lásku vzbuzujících jsou to zvláště čary za účelem pomsty, ve které lid posud namnoze věří a též — jak jsem častěji slyšel — dosud vykonává. — Nejsnadnější spůsob pomsty je: Vzíti pod zdechlým psem hrsť hlíny a

přes nepřítele hoditi. Už se mu dobře nepovede. — Nebo: „Vezni na veliký pátek před východem slnce svíčku a daj ju rozžatú do komína; potom vyříkaj všecko protivenstvo, keré-s' vytrpěl, a ten člověk, co ti ubližoval, do dňa a do roka odplatu za své špatnosti obdrží.“— (Vyz. na Mor.) Z toho, že se k těmto čarům právě veliký pátek doporučuje, vidíme, že takové čarodějství je vlastně ďábelská parodie křesťanství.

Ještě lépe to vidíme z návodu následujícího: „Chceš-i sa nekom pomstit, kup si v kostele za krejcar svíčku, hneď ju obráceně zapal a modli sa třikrát otčenáš a třikrát zdrávas Maria, a vyříkaj všecko protivenství, keré ti tvůj nepřítel spůsobil. Uvidíš, že všecko mu půjde nazpátek.“ (Vyz. na Mor.) „Chceš-i nekom lásku zkazit, schovaj si trochu špiny, kerú sa mrtvý umývál a postříkaj ňú svého nepřítela, ale tak, aby on to neviděl; galánka jeho přestane ho milovat.“ (Vyz. na Mor.)

V Novém Městě nad Váhem znám je tento spůsob pomsty: Z toho místa, kde nepřítel nohou vstoupil, prach vzíti a uvařiti. Brzo prý potom „nohy sa mu zkrivia“. — Jiný spůsob: Vezmi štětiny, nabij do flinty a střel do své haleny. Ty štětiny vejdou do těla tvého nepřítele a bude se mu celé tělo odbírati a pomalu hníti. — Zvláštní spůsob byl mi sdělen v Mor. Liesk.: Šli dva mlynářští tovaryši a viděli před sebou sedláka s vozem ujíždět. Jeden z těch tovaryšů přistavil jakýmisi čary sedlákovi vůz, že nemohly koně z místa hnout. Ale sedlák, jak tovaryše za sebou spatřil, hnéd poznal, co je: Vysvlekl si vestu a tak do ní bičem šlehal, co jen v sobě síly měl. A jak sedlák do vesty bil, tak tovaryš se svíjel a bolestí prý do nebe skočit chtěl, až jeho kamarád sedláka uprosil, aby přestal. Potom tovaryš koně odčaroval a sedlák jel v pokoji dál.

Zmíněných právě čarů dosud se sice — prý — užívá, ale celkem nejsou přece všemu lidu známy. Za to mohu říci, že lid na Slovensku i v mém rodišti na Moravě mnohých čarovných prostředků dosud upotřebuje, aby jimi sebe, svůj dobytek i svůj statek chránil.

Jde-li Slovák na delší cestu, béře si nejraději sebou hůl z vazu (Ulmus). Tak je ode všech čarů na cestě ochráněn. — Podobnou moc má prý též hůl klokočová (Staphylea pinnata). „Na ščascie klade si do čižém 3 kusy puránku.“ Aby pak

jej na sebe delší cestě nohy nebolely, nastele si do obuví listí z olivy. Kdyby člověka ve spánku „můra cucala“, má si dáti za hlavu před spánkem sekyru; můra se jí zalekne a nepřijde víc. — Aby do stavení vůbec nevešla, má se jen svěcenou křídou napsati na dvéře: „Dnes nejsu doma“. — Také uteče, když si člověk na prsa „skřítkovy nohy“ svěcenou křídou naznačí. Též toho člověka, který mastnotou z čepů při zvonech kostelních se potře, můra cucati nemůže. (Vyzovice na Mor.)

Před všelikými čary chrání člověka bezvršník (Veronica latifolia L.). Musí býti však na sv. Jana před východem slunce sbíraný.

Škodí-li někomu čarodějnice a ten člověk domnění na jistou ženu má, tož jen má jíti do jejího dvora, a co by žádný neviděl, vzíti „od ruky“ hrsť jejího hnoje a ten hnůj na svém poli zakopati. Už má od čarů spomoženo.

Chceš-li, aby ti žádný v tvém statku škodit nemohl, jdi na veliký pátek na místo, kde se 3 cesty křižují, seber z každé cesty po jednom kaménku a po třikrát říkej: Svatý Jane, Floriáne, žádám já vás poníženě, ať mne nestihne neštěstí žádné. Potom ty kaménky doma pod práh zakopej. (Vyz. na Mor.)

Aby nestrašilo, mívají v chalupě zavěšený turánek. — Podobně umývají na Slovensku v domě, ze kterého mrtvého vynesli, odvarem turánku, podzemního bezu (Sambucus Ebulus) a černobýlu lavice a stoly, aby tam nestrašilo.

Aby nechodil mrtvý člověk „mátať“, házou na něj, kladouce jej do rakve „zpak ruky“ sůl a dávají mu do kapsy kus chleba.

Ale nejen mrtvý, vše, co z něho jest a kolem něho se nachází, má zvláštní moc čarovnou. Jsou to zvláště rostliny hřbitovní, dřevo z vykopaných rakví a kosti z mrtvoly. Ba strachují se i před mírou, kterouž se mrtvola měřila, a proto ji házou do hrobu za mrtvým. (Mor. Liesk.) Ale i ve Vyz. na Mor. hrubě se mrtvých obávají. Proto má ten, jemuž se mrtvý ve snách zjevil, hned časně z rána za duši téhož mrtvého se pomodliti.

Jde-li člověk přes lesy, je dobré vzíti k sobě obrátku (Ophioglossum vulgat.). Lesní víly nemají k němu přístupu. A jde-li člověk přes vodu, má snísti strouček česneku:

„Vodný muž nemá k nemu moci“, a jistě se neutopí. — Hodí se však k tomu jenom česnek od štědrého večera chovaný. — Tímtéž štědrovečerním česnekem potírají Slováci dvéře a práh chalupy, aby ji a dobytek před čary ochránili. A jestliže by se čarodějnici přece podařilo krávě mléko vzíti, vezme se někde šípový, někde březový prut a šlehá jím očarované mléko tak dlouho, až „bosorka“ ve tváři prutem dobitá přijde a za odpuštění poprosí. — Za týmž účelem dávají ve Vyz. na Mor. rozžhavený svořeň nebo radlici do „masnice“, nalejí do ní mléka a stloukají. Čarodějnice jistě přijde prosit za odpuštění. Radlice i svořeň přivádějí prý proto čarodějnici, ježto přecházejí s pluhem často přes křižovatku. (Vyz. na Mor.)

Čarodějnici poznati není prý tak těžko. Třeba jenom, aby hospodyně od sv. Lucie každého dne po jednom polénku skládala a na Boží narození jimi v peci zatopila. Žena, která v ten čas přijde do stavení se ohřát, je čarodějnice.

Na veliký pátek sbírají čarodějnice do východu slunce na první brázdě, která toho roku uorána byla, rosu; proto, když na veliký pátek do východu slunce hospodář tu první brázdu na hlavu zdvihne, čarodějnici uvidí. (Viz. na Mor.)

Blesk, hrom a krupobití často ještě u lidu za známky moci ďáblovy se pokládají. Proto z prastarého již zvyku dosud Slováci a někde i na Moravě po střechách, obyčejně na komín netřesk (Sempervivum tectorum L.) sázejí. — Ve Vyz. na Mor. i na Slovensku pletou se o velikonocích „korbáče“, jimiž chlapci i děvčata vzájemně se korbáčují. Korbáče tyto házou se v úterý velikonoční na střechu, kdež jako netřesk ochraňují chalupu před bleskem.

Dají-li se na střechu došky připravené ze slámy, jíž bylo podestláno mrtvému, tož taková chalupa nikdy nezhoří. — Kdo však právě zmíněných ochranných prostředků na chalupě své nemá a přece se bojí, „aby, keď hrnú do chalupy neuderilo“, klade na oheň kočičky (barušky) a těmi chalupu okádzá. (Kalnice. Slov.) — „Keď je búrka a hrom bije, okádzajú chalupu klokočom (Staphylea pinnata L.), aby do ní neuderil.“ — A chce-li se Slovák — na cestu se chystající — ujistiti, aby do něho blesk netrefil, dá si na tělo rovněž zralá zrna klokočová, na niti na spůsob růžence navlečená. (Mor. Liesk.) K těmto,

řekl bych, povětrným čarům druží se ještě čary déšť přivolávající. — Ve Vyz. na Mor. slyšel jsem, že stačí k tomu „rozhrabat mravenisko“. — Že had nad potokem visící déšť přivolává, zvěděl jsem v Novém Městě nad Váhem.

Přílišná chudoba prostého lidu je asi hlavní příčinou, že v lidu dosud pověry a čary nadpřirozených pokladů se týkající hojně se udržují. — Ve Vyz. na Mor. nedávno ještě poklady pomocí „virgulí“ hledali a ducha peníze přinášejícího pomocí „krištofky“ citovali. Na Slovensku znají kromě „virgulí“ ještě kvetoucí „obrátku“ (Ophioglossum vulg. L.), pomocí jíž poklad v zemi zakopaný najíti možno. Musí se však o pravé svatojanské půlnoci utrhnouti, poněvadž tu chvíli jenom kvete. — Zabije-li člověk sedmiročného hada, má jemu „z huby také sáňky vytáhnút a dobre si jich skovať. Lebo tymi saňkami keď človek na Veliky pátek do východ sunka bár jakéj skaly sa dotkne, hneď ona pukne a zem sa otvorí. Potom už človek aj pokladóv môže si nabrat z tam odtál, kolko sce.“ (Mor. Liesk.)

Pověru o bylince každý předmět otvírající slyšel jsem na Moravě i na Slovensku. Chce-li jí kdo nabýti, má jít, do lesa a pozorovati, ve které díře stromu datel svá mláďata má; ta díra má se klínem zatlouci a pod strom bílý šátek prostříti. Když pozná datel, že otvor ke hnízdu je zatlučen, odletí a přinese si v zobáku otvírací bylinku, kterouž tak dlouho okolo klínu tře, až klín vypadne; potom i bylinku ze zobáku pustí. — Ale pověra tato není domácí, neboť o ní už Plinius vypravuje. — Němci věřili, že člověk ji upotřebující má se země dotýkati. Proto bylo v zákonech proti čarům v 16. století vydaných přísně nařízeno, aby uvězněné čarodějnice v žaláři na nějaké houpačce uvázány byly, aby nijak země se nedotýkajíce, pomocí zelinky ujíti nemohly. — Seká-li někdo seno a kosa jemu vypadne z držadla, tedy tu poslední trávu nech vezme a hodí do potoka. Všecka plove pryč; jen ta zelinka, která spůsobila, že kosa ode dřeva odpadla, jde hore vodou; ta zelinka všecky zámky může otevříti. (Kalnice.)

Všecky poklady otvírají se v den „Nanebevstoupení Páně“ i ve svátky svatodušní a na den sv. Trojice. Ale stráží jich černý pes anebo černý býk, tak že je nesnadno jich dosíci. Ovšem jich snadno nabude ten, kdo čertu se zapíše, jak mi o tom z vlastní prý své zkušenosti vykládala bohyně z Mor. Liesk.:

„Raz prišél k nám čierno odátý pán a chodzil po nekerých chalupách. Potom prišél aj ke mne a hovoril mi: Počul som o vás, že ste pracovitá, ale chudobná osoba. Ej škoda je vám takú núdzu treť. Jak scete, dovedém vás k takému pokladu, dze tolko peňazí budete si moci nabrat, že do smrci môžete potom ščasne živá byť. Ale mosíte se mnú o pólnoci íci ke kostelu a nahatá 3 rázy ho obejci. Potom vyčítám čierného a tom sa mosíte do knihy zapísať. — Ale já som sa mu poďakovala — lebo dobré je chudobným byť a dobré svedomie mať“ — končila bohyně. „Ale dva chlapi dali sa tomu pánovi svéci a ozaj si za nejaký čas z ničoho ništ pekné chalupy postavili. Ty chalupy ešče stojá, ale ti chlapi už oba zemreli.“

Ale i bez čerta může nalézti poklady ten, kdo nosí při sobě pel z květu kapradí, o půlnoci před sv. Janém sbíraný (Nové Město n. V.) (Příště ostatek.)

Kdy byla Morava nejvíce spustošena?

Podává F. A. Slavík.

(Pokračování 2.)

Na Olomoucku.

1501. Petr z Rožmberka vkládá Strážnici — Kanšperk hrad pustý (XVI. 21).
— Bernart z Kateřinic Podhradí a vsi pusté Pěnkov, Sedlisky, Svoješice, Dalenky a Komárov (21).
— Jan Zajíček z Zborovic — ves pustou Chlum (21).
1502. Záviše z Kokor Tršice — p. vsi Votěhřiby s dv. a Bělu (23)
1503. Jindřich Kropáč z Nevědomí Žeravice — p. vsi Hořenčice. Lněník (25).
— Dorota ze Zastřízl Litenčice — v. p. Opatovice (27).
1505. Petr hrabě od sv. Jiří Rožnov, vsi pusté: Raclavova Lhota, Honsdorf, Piškova, Oznice; Bobrek, Huslna, Těškovice, Mikulkova, Semetín, Scrkov a Dvorce (33).
— Jan z Račova ves p. Račov (33).
— Vladislav král potvrdil ves pustú Kočov (34).
1506. Oldřich z Kunic Lhota — pusté vsi Vacetín, Střítež, Příkazy (XVII. 2).

— Vach z Dúbravice Mezice a ves p. Háčky (5).

1509. Jan Kuna z Kunštátu Litenčice — pusté Opatovsko a Stařič (6).

1510. Jindř. Tunkl z Brníčka pustú ves Třemeškov (10).

— Heřm. ze Zastřízl Prusy — 1 lán v pusté vsi Roščítkách a půl v. p. Neustift (11).

— Ladisl. z Boskovic Račice — městečko p. Hrádek, ves p. Mitrov (14).

1512. Protivec z Bystřice Muchnice — ves p. Komašov (17).

1513. Hynek ze Zákřan Tučapy, půl vsi pusté Janišovic (20).

— Jan Planknar z Kynšperka Biskupice, vsi pusté Zezlotín, Lhota a Hrádek obořený nad Nedstavou (20).

— Bratří Kuželové ze Žeravic Bánov — pustú ves Lhotu (20).

— Mikul. Trčka z Lípy Zábřeh — hrad Brníčko zbořený, zámek zboř. Hoštayn a p. ves Třemesko (21).

— Ladislav z Boskovic ves Vícov s hradiskem — vsi pusté Skyhrov a Lhotka (22).

1514. Arnošt Kužel z Žeravic Kvasice, ves p. Újezdec (23).

1515. Proček ze Zastřízl Nemotice — 2 dvory pusta v Zaruškách (25).

— Jitka z Lantšteina hrad zboř. Starý Světlov (25).

— Vilém z Víčkova ves Bánov, v. p. Lhotu (26).

— Štefan z Podmanína Brumov — p. v. Zubrůvka (26).

1516. Lidmila ze Šternberka Lukov — pusté vsi: Vítovu, Jezov, Markovu, Mezeříčko (27).

— Bratří Jan a Jindř. z Kokor Majetín — ves p. Lhotky (28),

— Smil ze Zastřízl Morkovice — půl pusté vsi Švabska, půl Skavska, p. ves Chlum (XVIII. 2).

— Jan Kobík z Opatova Prusy — ves p. Tlustomasty, 1 lán v p. vsi Roščítkách, a půl p. vsi Neuštychu (3).

1517. Jáchim z Pibršteyna Nový Světlov — pustu Staru Kladen, vsi Řetochov, Opatovice, hrad pustý Starý Světlov, hrad p. Rysov, ves Pitín s hradem p. Zuvačovem, ves p. Městkovsko, Lhotu, v. p. Hrozníkov (5).

— Kateř. z Dalčic Tatenice – vsi pusté Hadovec, Orlíkov, Sudinu (5).

— Hynek Kusý z Mukoděl Borotín — p. v. Nejrovec (6).

1518. Jiří Tarczy z Thorysy Brumov — vsi pusté Vlarz, Kuchavec, Mižinsko, Lomnu s mlýnem, hrad p. Pulčiny a ves Pulčiny, půl hradu p. Bzence (7).
— Vil. Kuna z Kunštátu Lisky — 1 lán ve vsi pusté Bzinku (8).
— Jan Onšík z Bílkovic Ořechové — ves p. Loščice (9).
1519. Anna z Witbachu Kladníky — ves p. Olbramice (10).
— Petr Kuželík Bánov — ves p. Lhotu (11).
— Petr Šedík z Kunčiny Lubník — ves p. Šumwald (11).
— Martin ze Stvolové Bystřice — v. p. Lhotu, Jestřebí a Baranov (12).
1520. Jan z Lomnice Soběsuky — ves p. Újezdec (13).
— Běrn. z Žerotína Fulnek — pustú ves Kolczisy (15).
— Petr z Vlachovic Vlachovice — v. p. Kolelek (17).
1521. Vilém z Víčkova Petrovské Lhoty — ves p. Zubrůvku (XIX. 2).
— Mich. z Podmanína Bzence půl hradu pustého (3).
— Ludvík Zajímač z Kunštátu ves p. Zneczko (4).
— Rukojmě za správu statku Litenčického Lísky, p. v. Bzinek. Opatovice a Stařeč (5).
1522. Vilém z Víčkova Bořenovice — díl na hradu p. Kasařově, vsi p. Jaroslavicích (6).
1523. Mich. z Podmanína — p. v. Miřín (8).
— Johanka z Baštie — Lhotu Hauserovu s dv. (9).
1524. Frant. a Jan br. z Háje Koryčany, — p. vsi Vážany s dv., Černíkovice (1).
— Hynek z Kunčic Zdounky — ves p. Újezdec (XX. 1).
1525. Havel Zvěřetický z Vartnberka Kunštát — ves pustou Znieczko (3).
1527. Protivec z Bystřice — ves p. Haluzice (XXI. 1).
— Hynek Bylík z Kornic Tlumačov — pusté vsi Hoštínek a Olšovec (3).
— Kryštof z Boskovic — v. p. Třemeško (4).
1528. Anna z Widbachu Kladníky — v. p. Olbramice (XXII. 1).
— Jan z Pernšteina hrad p. Doubravici a p. ves Valkunov (3).
— Ctibor z Myšlan Račkov — p. v. Syrotsko (7).
1529. Jan Lhotský z Ptení — hrad pustý Doubravici (9).
1531. Jan ze Hřiště — v. p. Svárov (XXIII. 5).
— Vil. z Víčkova Žeravice — p. v. Jenišovice, Osvětimany s pus. hradiskem (5).

— Jan st. ze Šternberka p. v. Prosinky s dv. (5).
— Mikuláš Brnický z Brníčka a na Dietkovicích vkl. ves p. Prosinky s dv. (6).
— Václ. z Vlachovíc Újezdec — p. vsi Uhřice a Zákřov (6).
— Hynek Žampach z Potnšteina Chvalkovice — p. ves Kozojedsko (7).
— Dobeš z Boskovic půl vsi pusté Jiříkovic (8).
— Jan Kuna z Kunšt. a na Lukově Rožnov — pusté vsi: Raczlavovu Lhotu, půl Hondorfu, půl Pyškové, půl Ozdnice, Bobrek, Husylnu, Těškovice, Mikulkovu, Semetín, Ščerkov, Dvorce (8).
1532. Jan Lhotský ze Ptení Borotín — v. p. Najrovec (13).
1533. Jan Lhotský ze Ptení hrad p. Vraní Hora, p. vsi Střítež, Vacetín, Příkazy (14).
— Jan a Filip br. Kraličtí z Krsovic ves p. Srnov (14).
— Jiří Šarovec z Šarova městečko pusté Šarov (15).
— Jiří Šarovec z Šarova hrad p. nad Otaslavici pustú Lhotu (15).
1535. Vil. Kuna z Kunštátu Lukov — pusté vsi Vitovu, Jezov, Markovu, Mezříčko (16).
— Václ. z Vlachovic Těšov — ves p. Polichno (XXIV. 2).
1536. Prok. z Prusinovic Blažice — p. ves Račov (5).
— Hynek ze Zvole a na Odrách Dubčany — p. vesnice Drumpach a Krajid (7).
1537. Dobeš Černohorský z Boskovic — Dehtářov s pustým hradem (10).
1538. Prok. Podstatský z Prusinovic Buchlovice, půl pustých Jenišovic, ves p. Horenčice (XXV. 4).
— Mladota Podstatský z Prusinovic Boškov — vsi pusté Nové Milovany, Heřmansko (4).
1539. Jan z Doubravky a z Hradiště Dědice — na městečko pusté Hrádek řečené (7).
— Po † Janu z Dobřic Vezky — ves p. Trsaly (8).
— Prok. Podstatský z Prusinovic Osvětimany — ves p. Jenišovice (9).
1540. Vítek z Dobřic a na Přestavlcích Honětice — ves pustou Chlum (11).
— Bartoš a Jiří br. z Čachtic Ořechové — ves p. Loštice (11).
1541. Karel ze Žerotína Fulnek — ves pustou Bolcziffy (17).

— Apolena ze Sezemic Račkov — ves p. Syrotsko (18).
— Petr Onšík z Bílkovic Pohořelice — městečko p. Podhradí, ves p. Penkov, Svojšice a Dalenky (21).
1542. Pavel ze Žerotína Zdounky — vsi p. Újezdec, Žrnovyseczy, Kopu (23).
— Petr Čertoryjský z Čertoryj Dědkovice — ves p. Šeborovice (23).
1544. Jan Janauer ze Strachnova Žeranovice — p. v. Mezeříčko (26).
— Martin Záblatecký ze Zlína na pustú ves Stránku (29).
— Jan Flayha z Jestřebí ves p. Stránku (29).
1545. Hynek ze Zvole Dubčany — pusté vsi Drumpach a Greyden (31).
— Ješek Pňovský ze Sovince Sovinec — tvrz pustou a městečko p. Frydlant, vsi pusté Arnoltice, Valšov, Vajglov, Myškov, Lomnici, Ptaylov, Helvikov, Stranský, pustou ves novou Štahly, Kunczndorf a jiné pustiny (34).
1547. Václ. Haugvic z Biskupic Bouzov — v. p. Lechovice, Olešnici (32).
— Václ. Haugvic z Biskupic Leštnice — ves p. Bošín a Svanov (43).
— Bohunka z Kostelce Kostelec — vsi pusté Krnůvek a Kozraly (44).
— Albr. z Prusinovic Podstat — zámek p. Zyghart se vsí p. Předhradskem, v. p. Heltvinov (47).
1548. Jan z Pernšteina Vsetín — ves p. Bobrek, Svojanov, Štěrbkov a Dvorce (49).
— Jan Kuna z Kunštátu Lukov — vsi pusté Markovu, Jezov (49).
— Alžb. z Opatova Dobročkovice — p. v. Knihnice (50).
— Zňata z Víčkova hrad pustý Orlov (51).
— Jan z Pernšteina Horní Újezd — p. v. Kozlov, Ranošov, Mezeříčko, Kytanku (později psáno Kyjanku), Sedliště (52).
— Jan z Pernšteina Hranice — hrad p. Drahotuš, hrad p. Svrčov, vsi pusté Lhotu, Zimotín, Šowajdy, Juřacko, Sobíkov a se všemi jinými pustými vsmi, což jich na těch zbožích (52).
— Týž hrad pustý Rožnov a p. vsi Komnici (53).

— Václ. z Ludanic Kvasice — p. vsi Ohniska, Kladcruby, Sulimov, Novú ves, Oujezdsko, Hostínek a Olšovsko (54).
1549. Zikm. Kuna z Kunštátu Vyzovice — vsi p. Rakovu, Chrastěšov, Lhotsko, Svieradov, Halužice (68).
— Tristam Franz z Háje Horní Lidce – ves p. Zubrůvka (59).
1550. Beatrix ze Švajnhortu — pustú ves Hunětice (64).
— Jan Franz z Háje Osvětimany — ves p. Janičovice (65).
— Tas a Jan Kropáčové Jestřebí — pustú ves Stušice (66).
— Anna z Nevědomí Hoštice — hrad pustý Orlov (71).
1551. Zikm. Kuna z Kunštátu ves p. Hrozinkov (73).
— Václ. Haugvic z Biskupic Vyšehoř — p. ves Ouvoz (79).
1552. Burian Barský z Barště Hradčany — p. v. Hrasice (81).
— Smil Bylík z Kornic Nový Světlov — ves. p. Hrozinkov i se všemi pustými vsmi (82).
— Jetřich Lhotský ze Ptení Veselí — a což od pusté vsi Bošín po otci jemu pozůstalo (84).
— Jan z Korotína Nedachlebice a p. ves Zlámaný Újezd (84).
1553. Jan Kropáč Chvalkovice — půl p. vsi Kozojed (87).
1554. Jan Kropáč st. z Nevědomí Litenčice — p. vsi Stařeč, Opatovsko (90).
— Václ. z Ludanic Milotice — p. vsi Jiříkovice, Ostašov a Borky (90).
— Václav z Ludanic Mořice — díl pusté vsi Kozojedska — v. p. Unčice (90).
— Johanka z Háje Zastřízly — p. v. Stařeč (92)
— Jiřík z Vlachova Vlachovice — ves p. Kolelečko (92).
— Jarosl. z Pernšteina Helfenštein — vsi p. Smolno, Střítež, Popelov, Kozíšov, Kalý, Neplachov, Provodov a s pustotinou Příkazkú (93).
— Jaroslav z Pernšteina — hrad pustý Otoslavice, v. p. Lhotu (94).
— Johanka z Háje Zastřízly — ves p. Stařeč (97).
1555. Burian Žabka z Limberka Bystřice p. Hostýnem — se vsemi pustými Mrlinkem, s Novú Vsí, Raczovem, Jenčí, s Jestřebím, Lhotú, s hrady pustými Obřany, Křídlem, Chlumem a tvrzí pustú Chvaličovem (XXVI. 2).
1557. Jindř. Konický ze Švábenic — p. ves Háčky (8).
— Erazim z Bobolusk Veselíčko — pusté vsi Ranošov, Kozlov, Sedliště, Kojanku, Mezeříčko a Vicenov (9).

1558. Jan Ždánský ze Zastřízl Ždánice - p. hrad Ždánice, vsi p. Ostrovanky, Lhotu, Šendorf, Rohotrztj, Přestavlky a Cvikov (XXVII. 2).

— Oneš ze Zastřízl Žeranovice — p. ves Mezeříčko (2).

— Burian Barský Hradčany — pusté Hrušice a Lhotsko (4),

1560. Petr z Žerotína Sobotín a p. ves Vernsdorf (6).

— Albr. Černohorský z Boskovic Litovín — v. p. Haluzice, Lhotsko (7).

— Jiří Vlachovský z Vlachovic v. p. Polichno (8).

— Karel ml. z Žerotína Chromeč a v. p. Střemeško (8).

1561. Petr Čertorejský z Čertoryje Zdounky — p. vsi Kopu, Oujezdecko, Žernovou, Světlou (11).

— Jaroš ze Zastřízl Pornice a p. ves Švábsko (12).

— Jaroš ze Zastřízl Hoštice a p. v. Svárov (13).

— Vojtěch z Pernšteina půl vsi p. Nepstychu (13).

— Havel Syntperger z Šontalu půl p. v. Lhoty a půl p. Nevstich (14).

- Havel Šitnperger z Šontalu — p. hrad Otaslavice, půl p. Lhoty (15).

— Václ. a Jiří br. z Kokor Račkov — v. p. Syrotsko (16).

1562. Jetřich Dobeš Černohorský z Bojkova Račice — vsi p. Sokolí a Vilémov (25).

1563. Kat. z Vlčnova Nový Světlov — zámek pustý Starý Světlov, vsi p. Miřín, Lhotu, Hrozinkov, v. p. druhou Lhotu, v. p. Městskovsko, Sobnov, Blištčisko, Opatovsko (27).

1566. Václ. st. Podstatský z Prusinova Vlachovice — v. p. Kratecko (38).

— Fridrich Březnický z Náchoda Veselíčko — v. p. Slamo šov Kozlov, Sedliště, Kyjanku, Mezeříčko, Vicenov (40).

1567. Vklad listu krále Vladislava na hamry pusté blíž Nových Hradův (XXVIII. 1).

— Ferdinand I. Nové Hrady — Jehnice pustotu (2).

1568. Nykodem z Bobolusk Otěhřiby — ves p. Bielou, Zatiess, půl p. v. Zákřovsko (11).

— Anna ze Zastřízl Čelechovice - v. p. Chlum a Chomoutovice (12).

1569. Vít Eder z Čavnice Boskovice — vsi pusté Skalachovskou Lhotu, Nevošice, Holíkov, Loučkov, ves Jablonsko, Hossperk slove za horou, ves a tvrzisko Jesenec, ves Rejpech

za Prctivanovem, ves Benátky, Chmelník za Bukovou, Bouchence nad Protivanovem, pusté tvrzisko slove Stříbinsko (15).

— Jan, Vil. a Václ. br. Janauer ze Strachnova Přílepy a v. p. Hynčinu (18).

1570. Burian Tetaur z Tetova Malenovice – v. p. Horní Doubravičky, Dolní Doubravičky, Oulehle, Přemkov (23).

1571. Jindřich Podstatský z Prusinovic Žadlovice – s pustou vsí Lechovicemi (28).

— Václ. z Ludanic Kvasice a pusté vsi Ohnisko, Kladeruby, Oujezdsko, Nová ves, Olšovsko a Hostimsko (28).

1573. Bratří Krčmové z Koněpas Milonice — v. p. Rošťanky (XXIX. 6).

— Zachariáš z Hradce Velíčko — v. p. Ranošov, Kozlov, Sedliště, Kyjanku, Mezeříčko a Vicenov (6).

1574. Nikodym z Bobolusk ves p. H. a Dolní Doubravičky, Oulehle a Přemkov (9).

1575. Václ. Bylík z Kornic Broumov — ves pustou Domensko, Kochavec (19).

1576. Jan z Boskovic na Třebové — Šilperk s pus. hradištěm (21). Vilím z Víčkova Koryčany, v. p. Vážany (22).

1578. Albr. z Čertorej Jestřabice, p. v. Štušice (23).

— Jan Šembera z Boskovic na Bučovicích — Střílky, p. v. Bralovu (27).

1579. Friedr. ze Žerotína Moštěnice - p. ves Lněník (38).

— Kunata Kunovský z Vrchlabí Vinary – ves p. Sadlečko (39).

— Barbora Onšička z Bílkovic Pohořelice — městečko pusté Podhradí (40)

— Kateř. Berková z Dubé a z Lipého Sobotín a ves pustou Vernsdorf (40).

1583. Mik. z Hrádku Medlov a pustou v. Srnovsko (55).

— Bratří z Vrbna Brodek — půl vsi p. Nebštych (56).

1585. Zikm. Nekeš z Landeku Ratiboř — v. p. Bobrek (63).

— Rudolf II. pusté hrady Rabstain a Strolek (65).

1586. Václ. Nekeš z Landeku Slušovice a na vsi p. Janůvce (76).

1587. Jiří Vlk z Konecchlumí Mořice — a p. v. Unčisko, Kozojedsko a Lhotsko (75).

1589. Kar. Herbart z Fulšteina zámek pustý Hluboký — p. vsi Lhotu a Beranov.

— Lidmila z Milčína Holešov a p. vsi Dražejovice, Byzdratice, Malíkovu, Probíčko (XXX. 9).

1590. Jan Skrbenský z Hříště Fulnek s p. vsí Goldcejfem (30).

— Jan z Pernšteina Šošůvky — ves pustú Bohdalovsko (35).

— Jiří Zikm. ze Zastřízl na Buchlově Dobřečkovice — pusté Kyhnice (36).

1591. Václ. a Vil. br. z Tetova Luhačovice — p. ves Opatov (73).

— Kunka Černčická z Kácova Bohdalice a pusté Tlustomansko (94).

— Vit Bartodějský z Bartoděj Borotín a p. v. Opatov (97).

1592. Joh. Felderndorfská z Borotína Luhačovice a pusté Opatovsko (103).

— Emerich Jakušic z Orbova Vlachovice — v. p. Kolelečko (108).

1593. Kryst. Puchomíř ze Puchomě Mořice — p. vsi Kozojedsko a Lhotsko (112).

— Hynek Posádovský z Posadova Otaslavice — pustý hrad a ves Otaslavice, dvůr pohořelý pustý na pustej vsi Lhotsku, kterýž slove Mitrov, ves Nebštich (115).

1594. Hynek st. Bruntalský z Vrbna Hlinku a ves pustou Wolfshon (123).

— Vác. Tetauer z Tetova Světlov — p. v. Lhotsko, Mičínsko, v. p. Městkovsko (134).

— Václ. Tetauer z Tetova Veledoubravy, — ves p. Březůvku (137).

1595. Jan Šembera z Boskovic Milonice v. p. Rosťanky (139).

1596. Joachim Haugvic z Biskupic Vinary — i s pustinami slove Sedlec (XXXI. 3).

— Po † Hanušovi Haugvicovi z Biskupic Račice a p. ves Hamilkov (8).

— Zden. Žampach z Potnšteina na Světlově Zlín a p. ves Boženska (12).

1597. Petr Tarnovský z Tarnůvky Otinoves — p. Weinkausz a Svatonůvku (19).

1599. Vil. Nekeš z Landeka Žeravice, v. p. Chornice (XXXII. 2).

1602. Po † Václ. z Tetova Vyzovice — ves p. Chrastišov i jiné pusté vsi. (18).

1604. Bernard Janauer ze Strachnova Březolupy, — ves pustú Šárov (50).
1609. Bratří ze Žerotína Holešov a vsi pusté Dražejovice, Malíkovu, Probicko (XXXIII. 7). (Dokončení.)

Archivní rozhled.*)

Pořádá Dr. František Kameníček.

(Pokračování 19.)

139. Kniha lánských rolí dědiny Jivového založená 1724. (H. VII. 9.)

140. Kniha činžovních rolí dědiny Jivového 1724. (H. VII. 16.)

141. Kniha lánských rolí dědiny Kadolce 1724. (H. VI. 10.)

142. Kniha činžovních rolí dědiny Kadolce 1724. (H. VII. 17.)

143. Zlomek kancionálu s nápěvy. MS. 18. stol. (R. I. 20).

144. Kronika císaře Karla. Coll. cum orig. Holmiano. — (R. III. 13|58. Kopie z. r. 1852).

145. Postylla od Jana Kapyty. 2. díl. Kázání od sv. Trojice do adventu. 1607 - 1612. (M. IX. 9).

146. Kaufbuch der Karthauser in Königsfeld — od r. 1300. (XII. f. 21.). Kopie

147. Zettelkatalog von 140 böhm. Werken, welche der Karl von Žerotín'schen Bibliothek angehörten und jetzt in der Stadtbibliothek zu Breslau liegen — von Dr. Dudík. (R. II. 17.)

148. Zettelkatalog der Handschriften in der k. k. Studienbibliothek zu Olmütz. Asi 300 kusů. (R. II. 19.)

149. Život sv. Kateřiny. MS. ze 14. stol. Švédská sbírka. (R. IV. 5.).

150. Memorial potřebný k správě synům mým Karlovi, let svých již majících, sepsaný l. 1614 od hrab. Oldřicha Kounice. Kopie z r. 1859. Dat. na Slavkově $^{15}|_{3}$ 1614. Orig. v Jaroměřickém zámeck. arch. (Art. Kaunitz.)

151. Excerpte aus Urkunden und Codicibus für die Kirchen

---

*) Č. 43, uvedené v 2. sešitu, vydal prof. Dr. Ant. Rezek v Král. spol. nauk v Praze r. 1881 s názvem: Paměti o bouři Pražské. — Č. 109 má zníti: „Hussitarum et Wiklaffitarum tractatus regi Poloniae et magno duci Lithwaniae praesentatus."

und Landesgeschichte. Od Bočka r. 1842. — 31 archů. (R. III. 13 b/3.)

152. Verzeichnis der in den Archiven der aufgehobenen Klöster in Mähren vorgefundenen Urkunden und Schriften. 1783 a 1811.

153. Kniha ouzká (Register ouzký). MS z r. 1475—1504 241 fol. stran. (K. I. 2.)

154. Kniha Tovačovská. MS. z 15. stol. (K. I. 1) MS. z r. 1511 (V. K. 18).

155. Kniha literátská, asi Zlínská z r. 1593 (XII. 1. 3).

156. Urbář vesnice Kobylího. — 17. stol. (R. I. 16.) Listář vesnice Kobylího (M. VII. 7.).

157. Obnovené zřízení moravské z r. 1628 na jazyk český přeložené a Ivančicím od Jana Komínka z Engelhausenu věnované. — 1633. (M. VIII. 6.) (Užil dr. Hermenegild Jireček).

158. Kryštofa Kottera vidění a zjevení od r. 1616—1624 z němčiny r. 1625 přeložené. 3 díly. I. a II. z 18. stol. III. díl z poč. 19. stol. (M. VIII. 29).

159. Knihy rychtářské Václava Jelitkova v městečku Konici. MS. z r. 1580. (XII. g. 25.)

160. Zlomek pozemkové knihy Koryčanské. (Koryčany.)

161. Regesta z listin kníž. arcib. archivu v Kroměříži čísla 2858—3047 od r. 1414—1788. 199 kusů. — MS. z r. 1850. (R. III. 13 b/4).

162. Výpisy z biskupských lenních a půhonných kvaternů v Kroměříži čísla 1, 2, 3, 4, 5. Od Bočka (R. III. 13 b 1 a 2.) (1842.).

163. Kniha činžovních rolí městyse Křižanova 1724. (H. VII. 13).

164. Kniha rolí založená za uroz. ryt. p. Jana Josefa ze Schwalbenfeldu (1724). — (H. VII. 3.).

165. Kniha rolí při panství Křižanovském. (H. VII. 2.).

166. Lahns-Reductiones des gesammten Marggrafthumbs Maehren aus d. J. 1657. (R. I. 12.).

167. Urbář vesnice Krumvíře. MS. 17. stol. (R. I. 16.).

168. Listář vesnice Kučerova. (M. V. 6.).

169. Urbář pusté vesnice Kukvic na Hodoňsku. (R. I. 16).

170. Kniha lánských rolí dědiny Kundratic. 1724. (H. VII. 7.).

171. Kniha činžovních polí dědiny Kundratic 1724. (H. VII. 18.)

172. Dominika Kinského „Památky řeči české z různých rukopisů.“ MS. z r. 1814. (XII. L. 18).

173. Landtagsprotokoll vom J. 1737. (M. III. 1.)

174. Přípisové listův k stavům markrabství Moravského od úřadu Plumlovského z let 1553—1559. (M. I. 14.)

175. Seznam zemských privilegií moravských. MS. ze 16. stol. (Art. Archiv u. Biblioth. Cataloge.)

176. Výpis všech privilegií a zvyklostí markr. Moravského, které se na rathouze města Olomouce 27. července 1627 našly. — MS. 17. stol. 1 sv. (Art. Archiv u. Bibliotheks Cataloge.)

177. Seznam moravských lantfrydníkův. MS. 17. stol. (Art. Landfrieden).

178. Seznam lantfrydův a reversů k nim. (Art. Landfrieden.)

179. Landesordnungen des Markgrafth. Maehren von der ältesten Zeit bis zum J. 1849, von Jos. Chytil. — (R. I. 18.).

180. Oesterreichische Landtafeln. MS. ze 17. století. (XII. b. 29.)

181. Chronologický seznam všech sněmův a sjezdů moravských od r. 1348 do r. 1660. (XII. g. 28.)

182. Ustanovení sněmovní z r. 1664 o potravní dani. MS. ze 17. stol. (XII. g. 26.)

183. Zlomek starého sněmu mor., ve kterém jest zmínka o stanném právu za doby markrabí Jošta a Prokopa. (Z kopiáře listů posílacích města Olomouce XVI. věku. Kopie z roku 1842. (R. III. 13/3.)

184. Kronika rodiny hrabat Lažanských. (XII. f. 4).

185. Laurini Johannis magistri responsum contra Paulum de Praga, in quo alligat protestationem suam in collegia factam nitituraue se et suam doctrinam justificare. MS. z XV. stol. (XII. i 14.) Viz č. 57. –

186. Výpisky z biskupských lenních kvaternů od A. Bočka. 1318—1326 a 1388—1565 (R. III. 13 b/1).

187. Výpisky z kvaternů půhonných biskupských od Bočka (R. III. 13 b/2).

188. Vejtah z obdarování dvořákův na panství Helfenštejnském kratičce po artikulích vytažené a ze mlýnů Brandi-

sovského a Velko-Prosenského, od Mart. Zikmunda, měštěnína Lipnického. MS. z r. 1635 (Art. Znaim V/6).

189. Dialogus narrans heresim Bohemorum rationis et animi, authore fre Leonhardo de Valle Brixinensi, comp. ao 1430. Ex orig descriptus a Bonav. Piter. (R. II. 4/13).

190. Dopisy arciknížete Leopolda Viléma, cís. generála a biskupa Olomouckého, zemskému hejtmanu Pavlu hraběti z Lichtenštejna od r. 1642—1848 (Orig. 26 kusů), (R. I. 25).

191. Lékařské knihy připsané V. z Březan. MS. z r. 1604. Švédská sbírka (R. III. 12).

192. Lékařské knihy z r. 1550. Švédská sbírka (R. III. 11).

193. Lékařská kniha z XVI. stol. z knihovny pp. Petřwaldských (M. VIII. 20).

194. Lékařství koňské. MS. ze 17. stol. (M. IX. 30) ze stol. 15. lat. (XII. h. 19).

195. Pana z Budova spisové: totiž kronika duchovní, alkoran, při tom Christus, Antichristus, rytíř křesťanský, catholicus a kšaft. Psané prací P. Lhenického na žádost Petra, vladaře domu Rožmberského 1608. Švédská sbírka (R. IV. 13).

196. Descriptio, quomodo Franciscus, comes de Lichtenstein, hereditaverit dominium Telčense. (XII. h. 14).

197. Zpěvník novokřtěnců — německý (XII. g. 6).

198. Luteránský otče náš. (XII. e. 16).

199. Paměti o městě Lipníku (Art. Znaim V/21—28).

200. Pamětní kniha města Lipníka (obsahuje knihu Tovačovskou (1515) a přepisy listin (XII. c. 25).

201. Kniha losungů z r. 1439. (XII. i. 8).

202. Kniha města Litovle 1333—1577 MS. na pergameně. (M. V. 19).

203. Excerpta e registris taxationum seu losungarum civitatis Znoimensis 1363—1582 (R. III. 13 b/8) Kopie z r. 1844.

204. Regesta Lucemburků (R. III. 13/12).

205. Urbář vesnice Lužice na Hodoňsku (R. I. 16).

206. Magdeburské právo. „Incipiunt leges Meydeburgenses — septem libri 88 fol. MS. XV. stol. (M. VI. 14).

207. Syntagma juris universi Societ. Jesu. MS. z 18. stol. (M. VIII. 40).

208. Valentini Malingonii: Leges et jura Societatis Jesu collecta et in usum ejusdem Societatis adaptata. MS XVIII. stol. (M. VIII. 42).

209. Statuta civitatis ex juribus originalibus desumta et extracta. MS. XVI. stol. (M. VII. 22).

210. Varia týkající se Čech. (XII. e. 13).

211. Zpráva císaři podaná o splavnění řeky Moravy (Jan Christof. Diembter 1721. (Art. Znaim VI 56).

212. Vpády Prusů na Moravu 1741—1742 (M. IX. 21). V témž rukopise „Bellum biennale Boico-Svevicum sermone metrico r. 1704.

213. Výtah z denníku arciknížete Matyáše (XII. e. 19., XII f. 2).

214. Registrum na 10 truhlic, do kterýchž jsou složeny privilegia království Českého, kdež každá truhlice má své znamení z alfabety svrchu napsané. MS. XVII. věku (M. VI. 18).

215. Pamětní kniha města Meziříčí n. ř. Bečvou ze 17. stol. (XII. c. 23).

216. Pozemková kniha obce Modřic obsahující koupě a prodeje v letech 1587—1633. XVI. stol. (XII. a. 14). Totéž od r. 1519—1563. (XII. b 22), 1531—1594 (XII. b. 21), 1612—1638 (XII. a 1), 1558—1640 (XII. b. 12).

217. Dlužní kniha kostela Modřického 1519—1563 (XII. b. 23).

218. Kniha sirotčí obce Modřic 1572—1595 (XII. b. 4. a XII. b. 11).

219. Registr soudní obce Modřic 1537—1538 (XII. b. 2).

220. Urbář vesnice Morkůvek. MS. 17. stol. (R. I. 16.) Urbář vesnice Mutěnic. MS. 17. stol. (R. I. 16.)

221. Listář města Mohelnice. (M. IV. 13).

222. Poznámky o panství Náměštském a o městě Bíteši. MS. 17. stol. (XII. g 15).

223. Napomenutí před posluhováním. — Kázání před posluhováním. — O první věci, o přisluhování slova Božího. Služba při posluhování. MS. z 15. stol. (M. IX. 45).

224. Philippi de Nawarra: Liber tropologiae. Expositiones sancti Chrisostomi super evangelia. MS. 1391. (M. IV. 5).

225. Listář Nelešovského dvoru z r. 1568—1652. (M. VII. 6).

226. Urbář vesnice Němčic. MS. 17. stol. (R. I. 16).

227. Nemojanského Jakuba odpověď na knihy kněze katolíka Benedikta Herbesta, kterouž napsal proti konfessí bratrské. MS. 17. stol. (R. IV. 14). Švédská sbírka.

228. Sirotčí register z Nové Vsi z roku 1510 český. (XII. h. 9).

229. Kniha pamětní pánův z Hradce, v níž se všelijaké smlouvy, kupy, kšafty a jiné těm podobné věci na rod pánův z Hradce se vztahující nacházejí a sice jen v pouhých opisech. MS. XVI. stol. (M. VIII. 11).

230. Expositio simboli Niceni et apostolorum; tractatus de corpore Christi, de diversis scripturis, de haeresibus et haeresiarchis, de thalmund judeorum; de communione sub utraque, de disputatione Johannis Capistrani cum Rokyczana aliisque tractatibus. MS. XV stol. (M. I. 27)

231. Kopiář města Nového Jičína 1603—1629 (XII. c. 21) německý.

232. Urbář městečka Nosislavi a jeho privileje MS. 1538. (R. I. 13).

233. Přípis listu správního na statek Olbramkostelecký 1526 (Art. Znaim V 5).

234. Olomoucké cechy. MS. Kopie z r. 1842 (R. III. 13 38).

235 Olomoucké městské a soudní zřízení (Z městské knihy Olom. z r. 1430). (R III. 13/37) německé.

236 Statuta ecclesiae Olomucensis MS XV. stol. (M. VIII. 1).

237. Kopiář města Olomouce 1617—1621 (M. VII 21), něm.

238 Olomoucký denník z r. 1619. Zlomek (M. VI. 3), něm.

239. Olomoucká kniha losungů. MS. 1527. (M. V. 28 a M. VII. 14), německé.

240. Acta et constitutiones synodi Olomucensis anno 1591. 12. Novemb. (M. IX. 35)

241. Olomoucká práva manská. Švédská sbírka. MS. 1587 (R. IV. 20).

242. Počet příjmův a vydání zemských výběrčích kraje Olomouckého 1610—1613. (M. VI. 11).

243. Rejstřík listin v příčině pře o Opavské knížetství (Art. Schlesien).

244. Listové týkající se sporu knížectví Opavského s knížectvím Lichtenštejnským 1614—1615. (Rukop. univ. bibl. v Praze XVII. D. 35) — (XII. a. 7). Kopie z 19 stol.

245. Hodnověrný přípis práv a privilegií knížetství Opolského a Ratibořského ab anno 1558 (XII. g. 13).

246. De arte oratoria. MS. XV. stol. (M. IV. 9).

247. Kniha činžovních rolí dědiny Nové Ořechové zal. 1724 (H. VII. 15).

248. Kniha lánských rolí dědiny Nové Ořechové zal. 1724 (H. VII. 11).

249. Steph. Paleč: Tractatus solempnis contra articulos Wiklef. MS. XV. stol. (M. I. 17).

250. Paschalis de corpore et sanguine Christi de consecratione et distinctione facienda. MS. 1427 (M. VI. 25).

251. Zlomek písně o pašiích Ježíše Krista. Z rukopisu souvěkého jako základ k breviáři od r. 1390 založenému v knihovně fary Třebovské. Kopie z roku 1845 (R. III. 13/25).

252. Registra purgrechtní dědiny Velkých Pavlovic, založena ode mne Jiříka Čechočovského z Čechočovic, t. č. úředníka na Hodoníně 1594. MS. (1594) — (R. I. 15).

253. Zřízení Nedvědické, někdy od Jana z Pernštejna obnovené 1660 (M. IX. 31).

254. Starý Pernštejnský listář. Zlomek. — MS. XV. stol. (XII. e. 6).

255. Pešiny z Čechorodu Mars Moravicus. 2. díl 1526—1632 (XII. c. 8).

256. Církevní písně utraquistů (Švédská sbírka) (R. IV. 7.)

(Příště ostatek.)

Umělecké a vědecké zprávy.

Právo měst pečetiti voskem červeným a zeleným. Dědičné užívání znaků čili erbů vešlo v obyčej u šlechty teprve po dokonání válek křížových do Svaté země; užívání však pečetí nebylo ve zvyku ještě všeobecném ani ve století čtrnáctém.

Co se barvy užívaného k pečetění vosku dotýče, byly rozdíly jak mezi šlechtou, tak i u obcí městských.

Když si byl pan Karel ze Žerotína na počátku sedmnáctého věku stěžoval, že na Moravě každý jen o osobní svůj prospěch se stará, podotknul výslovně, že rytíři nerozeznávají se již od pánů, čili šlechty vyšší, ničím, leč barvou vosku, kterým pečetí.

Ku zvýšení vážnosti městských soudů přispívali sami králové dovolením pečetiti voskem červeným, a to důležité

listiny týkající se: dědictví, dluhů, sporů o hranice, smluv všeho druhu a pod.

Užívání pak červeného vosku stalo se na dlouhou dobu výsadou měst královských, ovšem že bylo k tomu potřebí svolení královského.

Že by které město před stoletím patnáctým bylo obdrželo právo pečetiti voskem červeným, není známo.

V doklad toho uvedeme některé příklady, pokud jsme je sebrali, kdy dovoleno bylo městům v zemích českých — totiž v Čechách, na Moravě a ve Slezsku — pečetiti důležité listiny voskem červeným.

Roku 1453 obdrželo královské hlavní město Brno na Moravě výsadu pečetiti voskem červeným od krále českého Ladislava Pohrobka. Roku 1469 udělil král Jiří Poděbradský tutéž výsadu královskému městu Unčovu na Moravě.

Roku 1491 král Vladislav II. Jagelonský dal podobnou výsadu městu Prostějovu, náležejícímu té doby pánům z Pernštýna.

Roku 1492 týž král Vladislav II. za odměnu věrnosti pana Ctibora Tovačovského z Cimburka udělil jeho městu Tovačovu ještě dva výroční trhy, dovolil měšťanům pečetiti voskem červeným a dal jim za znak dvě věže, jednu červenou, druhou bílou, mezi nimi pak znak pánů z Cimburka v modrém poli.

Roku 1502 na žádost Karla z Vlašimi dovolil král Vladislav II. městu Litovli pečetiti taktéž voskem červeným.

Téhož roku 1502 daroval vévoda Münsterberský Klášteru Žďáru na Moravě skvostný prsten za přídavek znaku a dovolil mu pečetiti voskem červeným.

Roku 1505 obdržela Olomoucká kapitola na dómu a roku 1510 Brněnská kolegiatní kapitola od krále Vladislava II. právo červeným voskem pečetiti.

Roku 1518 dovolil král Ludvík Jagelonský městu pánů z Boskovic Moravské Třebové, aby smělo místo černým pečetiti své listiny voskem červeným.

Roku 1522 týž král Ludvík povolil městu Jevíčku pečetiti voskem červeným.

Roku 1543 obdrželo od krále Ferdinanda I. tutéž výsadu město Ivančice a

téhož roku 1543 dostalo se výsady té městu Novému Jičínu na Moravě, náležejícímu pánům ze Žerotína. Než roku 1558 město toto z poddanství svého se vykoupilo a leta 1660 pod bezprostřední ochranu královu bylo přijato.

Roku 1548 potvrdil týž Ferdinand I. městu Velkému Meziříčí již od pana Jana z Pernštýna léta 1539 udělené právo pečetiti voskem červeným.

Roku 1570 dovolil Olomoucký biskup Vilém Prusinovský z Víčkova (biskupoval 1565—1472) svému městu Víškovu pečetiti voskem červeným.

Roku 1579 císař Rudolf II. dal taková práva moravským městům Mikulovu, náležejícímu pánům z Dietrichštejna a Kloboukům.

Roku 1584 obdrželo právo to od Rudolfa II. na přímluvu pana Smila Osovského z Doubravice město Třebíč.

Roku 1606 biskup Olomoucký kardinal František hrabě z Dietrichšteina (biskupoval 1599 - 1636.) povolil městu Svitavám pečetiti voskem červeným.

Roku 1607 se svolením císaře Rudolfa II. povýšeno bylo městečko Žďár na Moravě za město i udělen mu nový znak s právem pečetiti listiny voskem červeným.

Zajímavo je konečně usnesení moravského sněmu zemského z roku 1574, aby úředníci, kteří nejsou stavu rytířského, pečetili voskem šedým, což ukazuje k tomu, že pečetiti voskem červeným bylo výsadou vyšších stavů a že privileje této bylo již všeobecně užíváno.

Z měst království Českého uvádíme za příklad následující:

Roku 1471 dne 20. měsíce října obdařeno jest Vysoké Mýto v Čechách od krále Vladislava II. na žádost vyslaných k němu do Prahy měšťanů novým ozdobnějším erbem a dne 7. února 1474 výsadou, aby smělo pečetiti červeným voskem. Král Ferdinand I. výsady tyto majestátem roku 1547 vydaným znova potvrdil.

Roku 1472 potvrdil král Vladislav II. městu Sušici v Čechách všecky výsady a práva i dodal závazek, že důchody z města nemají býti nikomu již zastavovány, a oprávnil je též, aby červeným voskem pečetiti směli.

Roku 1478 povolil týž král městu Poličce pečetiti voskem červeným.

Roku 1481 obdrželo město Krumlov v Čechách výsadu pečetiti červeným voskem taktéž od krále Vladislava II.

Roku 1502 týž král dovolil městu Berounu na místě voskem bílým pečetiti voskem červeným.

Roku 1519 v den svatých Tří králů král český Ludvík Jagelonský majestátem daným v Budíně udělil městu Pacovu milosti, aby purkmistra měli a jej sobě voliti mohli, jakož i aby měli svůj znak a pečet, jíž by potřeby své obecní voskem červeným pečetili.

Roku 1534 udělil král Ferdinand I. městu Pardubicím výsadu pečetiti voskem červeným.

Roku 1547 král Ferdinand I. majestátem na den sv. Michala povýšil Královice Cinandrovy za město a dovolil na místě zeleným pečetiti voskem červeným.

Roku 1557 koupilo sobě město Soběslav od téhož krále výsadu pečetiti voskem červeným místo zeleného.

Roku 1567 pan Jan ze Štubenberka vymohl u krále Maxmiliana II. Hradišti Nového Města nad Metují právo dvou trhů výročních a pečetiti voskem červeným.

Roku 1574 dne 2. června týž král a císař Maxmilian II. povýšil Libáň za město, udělil mu znak spojený s právem, voskem červeným pečetiti.

Roku 1577 povýšil císař Rudolf II. Mutěnín za město a dal mu právo taktéž voskem červeným pečetiti.

Roku 1580 udělil týž panovník totéž právo městu Lanškrounu.

Co se měst slezských dotýče, udělil za nezletilosti vévody Těšínského Václava na žádost poručníka jeho pana Jana z Pernštýna král český Ferdinand I. (po roce 1528) městu Těšínu právo červeným voskem pečetiti. Práva toho brzy na to dosáhla všechna města slezská.

Řidčí jsou případy dovolení pečetiti voskem zeleným, i uvádíme za doklad toho příklady z Moravy a Čech následující:

Roku 1497 povýšil král český Vladislav II. obec Šatavu na Moravě za městečko, udělil mu jeden týdenní a jeden výroční trh s právem, aby smělo listiny své pečetiti voskem zeleným.

Roku 1540 povýšil král Ferdinand obec Opatov na Moravě za městečko, udělil mu znak a právo zeleným voskem pečetiti.

Roku 1552 obdrželo městečko Horní Kounice na Moravě od téhož panovníka znak a výsadu týmž voskem pečetiti.

Roku 1581 povýšena byla obec Jivové na Moravě od císaře Rudolfa II. za městečko, jemuž uděleny trhy výroční a jeden týdenní, pak znak a právo voskem zeleným pečetiti.

Z měst království Českého za příklad uvádíme:

Roku 1503 Bohuše Kostka z Postupic vyprosil na králi Vladislavovi II. znak pro město Brandýs nad Orlicí, kterého sami páni Kostkové užívali, totiž: dvoje hrábě zlaté na kříž položené v poli modrém. Vedle toho pak také získal témuž městu právo, aby mohlo potřeby městské zeleným voskem pečetiti.

Roku 1568 potvrdil císař Maxmilian II. znak městečka Maršovic a dovolil, aby potřeby své zeleným voskem pečetiti mohlo.

Roku 1577 dne 11. měsíce dubna udělil císař Rudolf II. městu Liberci na přímluvu držitele jeho Bedřicha, svobodného pána z Raedern dva výroční trhy, právo svobodného vaření piva, jakož i znak městský s právem, pečetiti voskem zeleným. — *Boleslav Dolejšek.*

Pozemkové knihy v Uherském Hradišti. V c. k. pozemkovém úřadě Uhersko-hradišťském nalézáme hezkou řadu knih jak ku městu, tak i k okolním dědinám se vztahujících. Nejdůležitějšími a také nejstaršími jsou tři veliké foliové knihy, obsahující záznamy města Hradiště se týkající. Zaznamenány jsou pod názvem: „Grundbuch A. Grosshäuser“.

Ze tří těchto folií nejstarší jest kniha prvá, ve které nejpřednější záznam nalezáme na foliu 14. Jedná se o „siročí statek po nebožtíkovi Vavřincovi Šafránkovi pozůstalý léta 1584 při času sv. Jiří“. Záznam tento jest z celých pozemkových knih Uhersko-hradišťských nejstarším. Od této doby vedeny jsou záznamy dále a to výhradně po česku. Prvý německý zápis nalézáme teprv na foliu 273 a 274 při roce 1665. Na to následují opět vklady české a jen tu a tam některý německý zřídka se objeví.

Knihy tyto bedlivě ještě prozkoumám — stalo se tak dosud jen zběžně — a zajímavější zápisy na tomto místě podám. Až

dosud seznal jsem, že vesnice u Uh. Hradiště jménem Mařatice měla svoji faru, která však byla připojena k faře městské. Faru tamní hojně nadal známý primator Uh.-hradišťský urozený pan Václav Kulíšek, o němž v lonském ročníku tohoto časopisu již zmínka se stala. Týž Václav Kulíšek, když ovdověl, ku kněžskému stavu se obrátil, i shledáváme se s ním v pozemkových knihách při roce 1616 jako farářem „Marzackým". Václav Kulíšek měl obzvláštní péči o Mařatice a tamní kostelík, který jest nyní místem hřbitovním města Uh. Hradiště.

Tak nalézáme zajímavý záznam na foliu 51:

„Letha Panie 1615 dne 20. Februařii Pan puorgmistr a pani Nová i stará Radda a všecka přísežná Obec, z bedlivého rozmyslu a Uvážení na přímluvu a žádost Slovutného Pana Váczlava Kulíšká z Moravičan, Primatora zdejšího, darovali jsou jeden kalich s Patenou z kostelních Kalichův ku kostelu Marzatskému na budoucí věčné časy. A na to místo uvolili jsou se, z kalichův, které na Rathouzy mají, jinší do kostela Městského odevzdati. Takový kalich s Patenú téhož léta 23. Februarii odeslán jest od P. P. P. po Panu Janovi Voštínkovi A. P. Jetřichovi Wienenskem do domu farního a jest odevzdán v přítomnosti P. děkana Florianovi Unětickému a Vácslavovi Kroryčanskýmu jakožto kostelníkům. A na tom kalichu jest vyrytej erb ve štítu jednorožec, nad helmem muž s palicí.

Na kterýmžto darovaném kalichu jest erb ze dvěma bílými štrichy (Strzijchy) a jmena IESVS a MARIA. Pro paměť a zdržení toho poručili jsou pan purgmistr a Páni, toto poznamenání do knih Městských vepsati.

Actum ut supra."

Hned po tomto vkladu nalézáme záznam jiný, taktéž Mařatic se týkající. Zní následovně:

„Léta Páně 1615 — 23. Februarii Pavel Příborský přiznal se, že jest nebožtíku Pavlovi Mlináři vezdy 11 K dlužen pozustával, i poněvadž ten Mlinář takové peníze při smrti na kostelík Marzatský odkázal, Pavel Příborský takových 12 K z summy té, co mu z gruntu toho po manželce náleží sobě srazil, a tak Vácslav Kulíšek na místě jeho na kostelík Marzatský těch 12 K spraviti povinen bude."

Mařatic týkají se opětně folia 356, 357 a 358, na nichž zapsána je: „Fundací na kostelík Marzatský od dvojctihodného kněze Vácslava Kulíška,*) děkana Hradišťského, dne 4. Februaru 1637." Text její podán bude příště.

Všech folií v prvé knize, města Hradiště se týkající, jest 577. Záznamy sahají sem nejpozději do roku 1713. (folium 71.) a je to „vklad nového Seminarii S. J. (Soc Jesu) ze dne 6. prosince".

Boleslav Dolejšek.

---

*) Starý obraz Václava Kulíška zavěšen je na schodech do oratoria vedoucích ve zdejším farním chrámu Páně.

Z privilegií městečka Opatova. Opatov na Třebícku, jenž se dle Schwoye již v roce 1086 připomíná, má ve svém archivu knihu o šestnácti listech velkého formátu, kdež na pergameně písmem dobře čitelným psány jsou výsady a obdarování, kterých se této obci dostalo; kniha ta obsahuje následující listiny:

1. List Zdeňka a Buriana, bratří vlastních a nedílných z Valdštejna a na Brtnici, majitelů Opatova, jímž „propouštějí od úmrtí ty, kteří na ně spravedlivě připadali, tak aby oni i jich potomci za zdráva neb na smrtedlné posteli purkrechty, role, louky, peníze hotové neb jakéžkoli statky mají neb míti budou, na potomné časy, komu by se jim zdálo, řádně přišlému člověku, kromě duchovních lidí, dáti a poručiti mohli, a to takovou měrou, že oni jim za to dali půl jedenácté kopy grošův širokých českých rázu pražského z čísla moravského. List jest psán a dán na Brtnici v sobotu před slavným hodem svatého Ducha 25. května léta od narození Syna Božího tisícího čtyřstého devadesátého třetího“.

2. Majestát císaře Ferdinanda I., jímž ves Opatov na městečko znova jest vysazena. Zároveň Ferdinand I. dovoluje Opatovu, „aby měli pečeť zejména štít bílý, v němž jest půl muže až pod paždí divokého, chlupatého, s dlouhou černou bradou, s kamenem v pravé ruce a s věncem břečtanovým na hlavě, kteroužto pečetí budou moci listy i jiné potřeby zeleným voskem pečetiti.“ Majestát ten dán jest v Brně v sobotu po svaté Ludmile (18. září) léta Božího tisícího pětistého čtyřicátého.

3. List Buriana z Valdštejna a na Brtnici, jímž Opatovu dovolil, „aby mohli sůl máza velikého i drobnou, železo, ocel, vína skládati k obci a pro užitek obecní prodávati buď v cele nebo po různo“.

List jest psán a dán na Brtnici v pátek den svatého Řehoře (12. března) léta Páně tisícího pětistého čtyřicátého počítajíc.

4. Majestát císaře Rudolfa II., jímž Opatovu „dává a znovu vysazuje dva jarmarky, jeden na den svatého Jana Křtitele Božího a druhý na den svatého Ondřeje, též taky trh týhodní a to ve středu.“

Majestát ten dán jest v Olomouci ve čtvrtek po Navštívení blahoslavené Panny Marie (4. července) léta Božího tisícího pětistého sedmdesátého sedmého.

5. List Hynka Brtnického z Valdštejna a na Brtnici, hejtmana markrabství Moravského, jímž uděluje Opatovu některé výsady a obdarování. Datum na zámku Brtnici v outerý po neděli Cantate (16. května) léta Páně tisícího pětistého osmdesátého šestého počítajíc.

Všecky tyto česky psané listiny potvrzeny jsou německým majestátem ze dne 5. června 1773, jenž opatřen jest vlastnoručním podpisem císařovým a pečetí císařskou.

Nejdelším a nejzajímavějším je posledně jmenovaný list Hynka Brtnického z Valdštejna, hejtmana markrabství Moravského, pročež jej níže doslovně uvádím; dříve však několik slov o jeho vystavovateli. (Dle spisu „Brtnice Trhová" od Aloisa Jos. Pátka. Ve Velkém Meziříčí 1887.)

Hynek Brtnický z Valdštejna a na Brtnici pocházel z rodu Valdštejnů, po Čechách i po Moravě hojně rozšířeného, z kteréhožto rodu byl i Albrecht z Valdštejna, vévoda Fridlandský. Vadštýnové Brtničtí byli pány Opatova od r. 1480. Hynek narodil se r. 1545; otec jeho byl Zdeněk Brtnický z Valdštejna a matka Anna, dcera nejvyššího kancléře Vlka Krajíře z Krajku. Jak otec jeho, byl i Hynek hejtmanem zemským markrabství Moravského; manželkou mu byla Kateřina Zajímačka z Kunštátu z téhož rodu, z kterého pocházel slavný český král Jiří z Poděbrad.

Hrad Brtnický, založený dle pověsti již v 8. století, byl od Hynka značně rozšířen a přestaven; svědčiť o tom dosud zachovalý nápis na zdi hradní: „Hynek Brtnický z Valdštejna, hejtman markrabství Moravského l. 1581".

Roku 1588 vystavěl u hradu kostel sv. Matouše a dosadil k němu duchovního správce evangelického. V nynějším pak farním kostele sv. apoštola Jakuba Většího jsou po něm dvě památky, křtitelnice a lampa pro věčné světlo; obě jsou kovové a výrobky práce umělecké.

Hynek zemřel na zámku v Brtnici v úterý po neděli Misericordia Domini (30. dubna) 1596; zemřel bezdětný a po smrti jeho manželky převzal panství jeho synovec Zdeněk Brtnický z Valdštejna, jemuž již Budějovice a Sádek náležely. Zdeněk súčastniv se odboje proti císaři Ferdinandovi II., opustil po nešťastné bitvě Bělohorské 8. listopadu 1620 vlast svou a pozbyl celé panství, jež přešlo l. 1623 na rod Collaltovský,

pocházející z Italie. Nad Hynka Brtnického z Valdštejna lepšího pána Opatov neměl; poznáváme to ze jmenovaného jeho listu, jejž tuto podávám doslovně, užívaje při tom pravopisu nynějšího:

„Já Hynek Brtnický z Valdštejna a na Brtnici, hejtman markrabství Moravského, pravý a dědičný pán panství Brtnického a městečka Vopatova, i s erby a budoucími potomky svými známo činím tímto listem obecně přede všemi, kdekoliv čten aneb čtoucí slyšán bude, že jsou předstoupili přede mne opatrní purkmistr, rychtář, konšelé i všecka obec městečka mého Vopatova, poddaní moji věrní milí, ve vší poníženosti mne prosíce, abych jim jakožto pán jejich dědičný tyto nížepsané milosti učinil.

Totižto: Předně a nejprvé, poněvadž v tomž městečku nikdy, jakž za městečko vysazeno jest, žádných jarmarkův ani trhův týhodních určitě vysazených nebývalo, abych jim od Jeho Milosti Císařské, pána nás všech nejmilostivějšího obdarování na takové jarmarky a trhy na budoucí časy se vztahující objednal a v moc jejich obvedl.

Za druhé les slově Háj nad chobotem rybníku Vidláku podle vyhranění ode mne neb vyslaných mých, čeho by užívati měli, jim a budoucím potomkům jejich, aby ho volně buď k stavení, palivu i jiným potřebám užívali a k dobrému svému obraceti mohli, též také dva kusy lesů počnouc od chobotu rybníku Zlatomlýnského*) žlebem zhůru po potůček, který tím žlebem dolů teče až k silnici, která od Brodců na role Opatovské vychází a ty spolu s rolemi jejich se stýkají, i ty Stráňky počnouc od téhož chobotu rybníka Zlatomlýnského až nahoru pod Sovů mlýn daroval a pustil.

Item abych jim list od úmrtí dal, tak aby též od úmrtí svobodně i s budoucími potomky svými užívati mohli. Item abych jim tu milost učinil, aby sůl velkého i malého mázu na rathous, též železo a vocel k obecnímu dobrému skupovati, zas prodávati a takové užitky k dobrému vůbec obraceti mohli beze vší překážky.

Item abych jim v rybníčku svém, jenž slove Kněský v polích Opatovských v tu stranu k Jenišovu**) ležící, přes kterýž stezka k Jenišovu jde, konopě a lny močiti dopustil.

A naposledy jakož rybníčky čtyry, dva od starodávna a dva v nově skoupené mají, totiž dva ve žlebích pod Velikými Petrůvky, třetí při městečku a čtvrtý při pusté vsi Petrůvkách, slově nad Haldou, aby jich nyní i na časy budoucí užívati mohli, v tom je opatřil.

I považujíc já nadepsaný Hynek Brtnický z Valdštejna a na Brtnici, hejtman markrabství Moravského, takovou poníženou prosbu týchž purkmistra,

---

*) Jméno tohoto rybníka, nyní krátce Zlatomlýn nazývaného, zdá se nasvědčovati udání Schwoyovu, že v potoku „zlatonosné“ Brtničce, jenž Zlatomlýnem protéká a při němž Opatov leží, se rýžovalo v 15. století hojně zlatého písku.

**) Jenišov a dole jmenované Petrůvky byly zaniklé osady na panství Brtnickém, jak o nich píše F. A. Slavík ve svém pojednání „Zaniklé osady na panství Brtnickém“ v 1. sešitu XVII. ročníku Časopisu Matice moravské.

rychtáře, konšelův i všecké vůbce Vopatovské, věrných svých milých, a chtíc, aby tím volněji na gruntech mých živnosti své provozovati mohli a to městečko se vzdělávalo, na dotčenou prosbu jejich tyto nížepsané milosti jim činím:

Předně a nejprve: Jakož jsem před osmi lety, obmýšlejíc též obce dobré a užitečné, cd nejjasnějšího knížete a pána pána Rudolfa, Boží milostí voleného Římského císaře, Uberského a Českého krále, arcikněžete Rakouského, markrabě Moravského, Lucemburského a Slezského knížete a Lužického markrabě, pána mého nejmilostivějšího, jim na jarmarky roční dva, totiž: jeden na svatého Jana Křtitele Božího a druhý na den svatého Ondřeje, též také na trhy každotýbodné, kteréž každou středu držány býti mají, list a majestát, jakž týž list v sobě to šíře obsahuje a zavírá, jehož jest datum v městě Olomúci ve čtvrtek po Navštívení blahoslavené panny Marie léta Božího tisícího pětistého sedumdesátého sedmého, svým vlastním nemalým nákladem a pečováním vyjednal, ten jim z lásky beze všeho úplatku daruji a odvazuji.*)

Les svůj vlastní a dědičný slově Háj**) nad chobotem rybníku Vidláku po pravé straně ležící, tak jakž jim ode mne neb ouředníka mého vyhraněn a vymezen jest, aby z něho dříví buď k stavení, k palivu i jiným jakýmžkoliv domácím potřebám svým užívati a k dobrému svému s budoucími potomky svými obraceti mohli, též taky dva kusy lesů počnouc od chobotu rybníka Zlatomlýnského žlebem zhůru po potůček, kterýž z lesů mých Brodeckých k rybníčku Bednářovu z Opatova a od rybníčku Bednářova až do chobotu rybníku Zlatomlýnského teče a vpadá, až po silnici, která od Brodcův jde a na role Opatovské vychází a spolu s rolemi jejich se stýká, i ty Stráňky počnouc od téhož chobotu rybníku Zlatomlýnského až nahoru pod Sovů mlýn jim i budoucím potomkům jejich mocně oddávám a daruji.***) A tak, aby již dotčený potůček tím žlebem až po silnici, kteráž od Brodců k Vopatovu jde, grunty Vopatovské od Brodeckých na budoucí časy dělil. Však oni Vopatovští, aby takoví lesové ode mne daní od nedbalců a zlých hospodářů plundrováni a smejčeni nebyli, mají každého roku dva hájné přísežné nad těmi lesy ustanoviti a nařídíti, bez jejichžto vědomí aby žádný týchž lesů nesekal a nemýtil. A tak již jiným všem mým lesům všelijakým sekáním pokoj dáti mají. A lesové moji, kteříž za Brodcem leží a za Kněžicí slovou a až na role Opatovské docházejí, ty grunty Opatovské a dotčené lesy mé na potom děliti mají, jakž vše kamením vysázeno jest a kdež pod nadepsaným lesem nad chobotem rybníku Vidláku po pravé straně ležícím, kterýž jsem jim Opatovským, jak se

---

*) V onom majestátě císař Rudolf II. praví, že povoluje ony trhy na prosbu Hynkovu „vzhledem na jeho ponížené, věrné, pilné a platné služby, kteréž jest jich mi, item císaři Ferdinandovi a císaři Maximilianovi Druhému, i pánu dědu i pánu otci našemu nejmilejšímu slavné a svaté paměti učinil.“

**) Les tento nyní se nazývá Hájek a maje výměry 112 jiter a 1145 čtvereč. sáhů, jest hlavním a vydatným pramenem příjmův obce Opatovské.

*) První z jmenovaných tu dvou kusů lesa byl později rolníkům Opatovským rozdělen, druhý a větší kus je nyní pastviskem a náleží obci Opatovské

svrchu píše, dal, potůček struhový mám, kterýž od gruntů, jež slovou Štítky,†) až do rybníka Vidláku teče, to mají Opatovští skrze hájné své opatrovati, aby mi žádný do těch potoků žádným spůsobem nevskakoval a nekradl.

A ty čtyry rybníčky, dva od starodávna a dva v nově koupené, totiž dva ve žlebích pod Velkými Petrůvkami, třetí při městečku a čtvrtý při pusté vsi Petrůvkách slově nad Holdou, aby jich k vobecnímu dobrému bez mé, erbův a budoucích potomkův mých všelijaké překážky, jakž by se jim dobře vidělo, k vůbci užívati, i také v tomž dotčeném rybníčku Kněžickém konopě a len močiti mohli, osvobozuji, však aby mým jiným rybníkům takovým močením lnu a konopí pokoj dali.

Zvláště pak i tuto milost týmž poddaným svým činím, aby jeden každý z nich, buď chudý neb bohatý, statek svůj mohovitý neb nemohovitý, jakýžkoliv ten a na čemkoliv by nalezen byl, dáti neb poručiti mohl za zdravého života aneb na smrtedlné posteli, komuž by se dobře líbilo a zdálo, však role, louky a což ku kterému gruntu jmenovitě náleží, toho od gruntu různo odtrhovati nemají.

A co se skupování a prodávání soli velkého i malého mázu, též železa i vocele k vůbecnímu dobrému dotýče, poněvadž uznávám, že skupováním a prodáváním takové soli sobě k vůbci nemalý užitek učiniti mohou, i k tomu jim povoluji a toho nyní i na budoucí časy přeji, aby takovou sůl většího i menšího mázu, taky železo a vocel bez překážky formanů Předínských neb Malobrtnických skupovati a prodávati mohli. Však povinni budou purkmistr a konšelé každého roku, když se soud Opatovských držeti bude, mně, erbům a potomkům mým neb úředníkům našim z užitku o prodané soli počet činiti.

Než co se šenku vína v tomž městečku mém Opatově dotýče, to sobě v moci své pozůstavuji, aby oni Opatovští k domácímu šenku odnikud vin nekupovali ani přiváželi ani nešenkovali než ode mne, erbův a budoucích potomkův mých, pánů Brtnických a držitelův městečka Opatova je brali, kteréž jim od nás v slušnosti, jak se do městečka Brtnice prodávati bude, též také o tom puštěno býti má kromě frejunků při těch dvou jarmarcích týden před jarmarkem a týden po jarmarku každý bude moci vínem se opatřiti a při témž frejunku a nic déle šenkovati. Pakliby kdo z nich takového vína při týchž frejuncích nevydal a nevyšenkoval, má mu od purkmistra a konšelův zhamováno a změřeno býti a ten, komu by takové víno zůstalo, bude moci je jinam na cizí grunty z gruntův mých prodati a sobě speněžiti, však blíže jedné míle od gruntů mých jeho neodbývajíc. Co se pak piva vaření, na čež jsou od předkův mých nadání měli, a to jsem od nich s jich dobrou vůlí koupil a hned zaplatil, to při tom pozůstavuji, a oni Vopatovští budou povinni

†) Při silnici z Třebíče do Telče asi půl hodiny jihozápadně od Předína je vesnice Hory; poblíž tohoto místa bývala ves „Štítky", jež později zanikla, jak o tom od starých lidí na Horách do dnes lze uslyšeti. Pozemků, jež k dědině té náležely, užívali Předínští a Želetavští; asi před 20 lety náhodou nalezena byla na louce poblíž Hor směrem k Želetavě veliká, dobře kamením vyzděná studna, jež byla bahnem zanesena a travou zarostlá — památka to po dědině Štítkách. Nynější Hory založeny byly později a sice od horníků, kteří tu a v okolí dolovali v 15. století na stříbro.

i s potomky svými ode mne a budoucích mých z pivováru našeho bílá i stará piva bráti a odjinud odnikud.

Toho na svědomí a pro lepší toho jistotu já svrchu psaný Hynek Brtnický z Valdštejna a na Brtnici, hejtman markrabství Moravského, pečeť svou vlastní k tomuto listu jsem přitisknouti dal. Téhož jest datum na zámku Brtnici v outerý po neděli Cantate (6. května) léta Páně tisícího pětistého osmdesátého šestého počítajíc. *Frant. Šilhavý.*

Literatura.

Dialektologie moravská. Druhý díl. Nářečí hanácké a české. Sepsal František Bartoš. V Brně 1895. Tiskem Moravské akciové knihtiskárny. Nákladem Matice moravské. VIII + 521 stran in 8⁰.

Když vyšla první polovice Dialektologie moravské, nebylo tušim obecnějšího přání, než aby výtečné dílo, kterým poznání lidové řeči na Moravě tak vydatně se šířilo, co nejspíše dokonáno bylo. Po devíti letech vidíme přání své vyplněno. Nákladem téže Matice moravské, která tímto opět rozmnožila své zásluhy o českou vědu, vydána nyní i druhá, objemnější část Bartošova monumentálního díla, kterým popis nářečí moravských je ukončen.

Úprava knihy zůstala i v druhé části táž, jak ji z prvního dílu známe. Po vypsání hlásek a tvarů jednotlivých nářečí a různořečí následují souvislé ukázky, jež tenkráte nezůstaveny na konec, nýbrž velmi vhodně přičiněny všem jednotlivým popisům. Jen podřečí „přechodná“, jako mnohá různořečí v prvním díle, zůstala bez ukázek. Pak přichází opět skladba, tato v rozměrech trochu menších, než byla v díle prvním, pak obšírnější „slovník abecední“ a pokračování v „slovníku věcném“, s obrázky hospodářských nářadí a stavu tkalcovského; a ku konci je připojen seznam cizích slov v řeči lidu moravského a ukázka řeči šviha řské (miškářské). Výčtu „chyb tiskových“ tenkráte není.

Jako vnější podoba celé knihy zůstala nezměněna, tak i vnitřní cena její zadost činí všem našim očekáváním. Opět podivujeme se bohatým zásobám nových zpráv, kterých nám náš nepřekonaný popisovatel lidu moravského v neobyčejné hojnosti a známé spolehlivosti poskytuje. V jedné ne málo

vážné příčině znamenáme i pokrok naproti prvnímu dílu. Myslím roztřídění moravských nářečí.

V prvním oddíle Bartoš, více podle kroje nežli podle řeči, rozlišoval na východní Moravě čtvero nářečí: slovenské, dolské, valaské a laské.*) V druhé polovici hodlal tenkráte vypsati nářečí hanácké, horácké a české. Ale průběhem let a dalších pozorování nabylo vrchu přesvědčení, již dříve projevené, avšak ne dosti důsledně v platnost uvedené, že ani zeměpisné názvy ani kroj s růzností nářeční podstatně nesouvisí. Bartoš uznal, že při rozvrhu nářečí hleděti třeba jedině k řeči samé, a pustil mimo zřetel všeliké různosti krojové. Na základě tohoto správného kriteria vidí nyní na Moravě jen čtvero nářečí: 1. slovenské (s podřečím valaským a dolským), 2. laské, 3. hanácké, 4. české.

Všímněme si trochu zeměpisných hranic těchto čtyř nářečí. Laské nářečí panuje ve Slezsku (rakouském a částečně i pruském), z Moravy pak zaujímá jen úzký trojhran na severovýchodě, mezi Frenštátem, Štramberkem a Mor. Ostravou, tedy jen nepatrnou část země.

Také české nářečí neodstupuje daleko od hranic českých. Platnost jeho obmezuje se na okolí západomoravských měst: Bystřice, N. Města, Žďáru, Třeště, Telče, Dačic, Jemnice. I oblast tohoto nářečí není rozsáhlá.

Zbývá tedy dvoje nářečí, které Bartoš nyní zahrnuje pod názvy: slovenským a hanáckým. To jsou ta dvě hlavní nářečí moravská, do jejichž území, nehledě na severovýchodní klín laský a západní pruh český, patří střed a jádro slovanské Moravy. Rozhraní mezi oběma takto nazvanými částmi tvoří rovná asi čára, kterou si na mapě ze Starého Jičína k Mikulovu položíme. Nářečí v okolí Malenovic, Napajedel, Kvasic označeno sice v popise za přechodné, ale v předmluvě správněji myslím připočteno mezi různořečí slovenská.

I podle počtu stran, které v obou dílech Dialektologie těmto čtvero nářečím věnovany jsou, lze si učiniti pojem o jejich platnosti. O nářečí laském (i ve Sleszku) pojednáno na 49 stranách (I, 97—137, pak 356—365) a tolik asi (40) stran zaujímá též popis nářečí českého (II, 243—283); nářečí slovenské vy-

*) Tak tuším bychom i psáti měli, majíce na paměti vzor „český“.

pisuje se na 98 stranách (I, 5—93, pak 340—356) a hanácké má lví podíl z knihy, zabírajíc celých 235 stran (II, 7—242).

Naskytuje se otázka, dobře-li Bartoš učinil, když středomoravským různořečím dal všeobecný název nářečí „hanáckého“. Ačkoliv pojmenování takové není bez lidové podstaty, nebyl bych k tomuto obmezenému místnímu názvu sáhl, nýbrž označil bych tuto skupinu jako nářečí vlastně moravské nebo středomoravské. A název takový by se do svého okolí velmi dobře hodil; měli bychom pak na Moravě nářečí: 1. laské, 2. slovenské, 3. (vlastní) moravské, 4. české.

Takové označení by nám též rázem na oči postavilo celou tu dějinnou povahu naší Moravy, býti mostem, který odevšad mocnými jazykovými sponami, trvalejšími zajisté nad železo, spjat je s územím nářečí českých, slovenských a polských.

Bohatý material, v obou dílech Bartošovy Dialektologie moravské vzorně uspořádaný, přímo vybízí k srovnávací studii, z širšího hlediska všeslovanského, o niž se příště pokusiti hodlám. *František Pastrnek.*

Dané pravdy mravoučné. Sepsal Herbert Spencer. Přeložil Josef Úlehla. V Přerově 1895. (I. dílo ve Sbírce znamenitých děl paedagogických, kterou vydávají Fr. Bayer a Vil. Šalek, odbor. učitelé v Přerově.)

Naše česká literatura mravovědná, která, jak obecně známo, počíná se F. M. Klácelovou „Dobrovědou“ v Praze 1847 Maticí českou vydanou, jest poměrně dosti chuda, neboť do nedávna mimo jmenovaný spis, jenž pro tehdejší dobu a naše poměry byl zajisté spisem znamenitým, a mimo některé úvahy v listech periodických a překlady děl autorů starších bylo nám bráti za vděk „Základy praktické filosofie“, jež na základě u nás z obecnělé filosofie Herbartovské sepsal Jos. Dastich. V Praze 1863. Jakkoli tento spis, nehledíme-li ku stránce jazykové, byl prací velmi důkladnou, jako všechny práce předčasně zesnulého tohoto filosofa našeho, přece čím dále tím více ustupoval do pozadí, sdíleje takto osud celku, jehož byl částí, takže v novějším čase citelna byla potřeba spisu, který by uvedl požadavky mravní v soulad s duševním rozvojem a byl spolehlivou rukojetí všem, jimž ze kterékoli příčiny jest se dovolávati vět mravovědných. Že touha po „moderní“ mravovědě,

pojaté ve smyslu naznačeném, nejdříve se projevila v učitelstvu, není zajisté nic divného tomu, kdo ví, čím jest ethika paedagogice, jež bez pevných zásad mravných postrádá jasného směru. Z toho názoru, jejž obšírně vyložil J. V. Krejčí ve spisu „Dnešní otázka mravní. V Chrudimi 1894“, vynořil se asi úmysl společnosti „Dědictví Komenského v Praze“, která vydala Petra Durdíka dílo „O základech mravnosti r. 1893“, ve kterém se snaží zbudovati přirozenou ethiku na základě náboženství křesťanského pod vlivem studia života a nauky Sokratovy“, i svrchu jmenovaných vydavatelů, kteří počínají sbírku svou překladem Spencerova spisu „The Data of Ethics“, ve kterém „z pravd, jež indukcí byly zjednány, vyvozuje a odůvodňuje zásady mravouky křesťanské“ (Překladatel). Jak patrno, v obou posledně jmenovaných spisech připomíná se mravní názor křesťanský, jenže v onom tvořiti má základní pilíř vedle jiných, tuto jaksi ideální summu všeho. A v pravdě duch mravouky křesťanské jest tak vznešený a lidskosti tou měrou prospěšný, že každá dokonale vytříbená ethika vědecká více méně jím jest oživena a proniknuta. Pokud v předloženém spisu tomu tak jest, čtenář věci znalý snadno pozná ze stručného obsahu jeho. Spis jest vlastně jen částí velkého spisu „Základové vědy mravní“, kterým autor ukončiti zamýšlí své „Souborné mudrosloví“, a „nemůže tudíž obsahovati podrobných důsledků, jež vyložiti se mají v knize celé“ (Předml.). Tato část rozvržena jest na šestnáct kapitol, z nichž se jedná v I. a II. o jednání a jeho rozvoji vůbec. Jednání, které se znenáhla vyvíjí, „jsou buď skutky účelně upravené, nebo účelná úprava skutků“ (str. 15). V k. III. stanoví se „co jest jednání dobré a zlé“ a rozebírají se názory o té věci jednotlivých mravouk, theologické (36), politické (37), intuitivné (40) a utilitární (42). „Ať se považuje za vlastní náš cíl mravní dokonalá přirozenost, ať ctnostný život, ať poctivá mysl, vždy spatřujeme, kterak výměr dokonalosti, ctnosti, poctivosti nevyhnutelně nás přivádí, jako k základnímu pojmu, ku blaženosti zažité spůsobem kterýmsi, v kterési době, kterousi osobou“ (46). Poněvadž „mravnost spočívá na přirozeném pořádku věcí“ (57), jest patrno, že výklad rozvoje mravovědy, která jakožto „věda správného jednání má za úkol stanoviti, jak a proč jisté spůsoby jednání jsou škodlivy a jiné blahodárny“ (55), předpokládá přípravu ve vědách jedno-

duššich: fysice, biologii, psychologii a sociologii (60). V k. V.—VIII. obsažen jest výklad jednání dokonalého ve příčině fysické, životní, duševní i společenské. K. IX. odsuzuje Sidgwickův hedonismus a objasňuje pojem štěstí. Pojednav o poměrné síle radosti a bolesti (k. X.), autor srovnává v k. XI. a XII. egoism s altruismem. „Mravovědě dlužno uznati pravdu, již uznalo nevědecké přesvědčení, že egoism je přednější než altruism" (157). „Osobní blaho žádá, aby se společenskému dobru přinášely oběti jisté" (172). „Štěstí každého utkáno jest se štěstím všech lidí svazky rozličnými" (179). V k. XIII. dovozuje, že ni egoism, ni altruism sám o sobě nedostačuje, neboť prostý altruism vede ku kommunismu, jenž se příčí spravedlnosti (185); proto v k. XIV. obsažen jest smír obou a vymezeny jsou hranice obou v životě společenském. V posledních dvou kap. jedná se o rozdílu mezi mravovědou absolutní a relativní (k. XV.) a o obsahu vědy mravní (k. XVI.). „Zákon mravní jest vzorec pomyslně dokonalého jednání" (221). „Člověk dokonalý naposled bude člověkem, v němž postup tak daleko pokročil, že uskutečňuje shodu všech potřeb povahy jeho se všemi požadavky života, jak ho společnost vyžaduje" (224).

„Mnoho protivných výkladů, dí autor (3), dozná zajisté theorie pravého jednání, již jsem nastínil; neboť posuzovatelé jistí daleci jsou toho, aby se tomu těšili, když se mravní zásady od nich jinak odvozené shodují se zásadami vědecky odvozenými; je naopak shoda taková bude urážeti." Dost možná! Nám se pak zdá, že tato střízlivá a skrz na skrz vědecká práce předního anglického filosofa bude u nás přijata jako vážný pokus postaviti známé názory mravní na základ novodobé vědy a že, i když o jednotlivosti tu a tam mínění se rozcházeti budou, celkem nebude odepřeno souhlasu názorům ve spisu způsobem vědecky řádně dovozeným. Tak na př. máme za správný ve výkladu návod hlavně v části úvodní, neboť věru každá věda dříve empirií a indukcí sjednává zákony, jichž stvrzení a prohloubení dedukcí se děje. Též o tom, tuším, nebude sporu, že, jak J. Durdík (O pokroku mravnosti) dovodil, mravnost naše je schopna rozvoje, jejž v historickém postupu sledovati lze; ba snad ani o tom, že se stanoviska ryzí empirie i ve příčině mravní snahy — jest bližší košile, nežli kabát, čili že egoism jdoucí s altruismem, tlačívá se v před. Spis zasluhuje,

aby byl čten, třebas i jen proto, aby názory, jež velice případnými příklady ze všedního života pečlivě doloženy jsou, v něm obsažené srovnány byly s obvyklým naším pojímáním a odvozováním ideí ethických. Úprava spisu jest pěkná a cena (238 str. 8° za 2 zl.) mírná. Překlad jest plynný a mluva správná. *J. Kapras.*

Humanismus a humanisté v Čechách za krále Vladislava II. Vypsal Josef Truhlář. V Praze 1894. Stran 208. (Rozpravy České akademie; čís. 4, roč. III. třídy III.)

Spisovatel již psal o humanismu do Čas. Čes. Musea a v Rozpravách naší akademie (čís. 3 ročn. I. třídy III.) r. 1892 uveřejnil „Počátky humanismu v Čechách", pojednání neveliké, ale obsažné, v němž v části prvé krátce oceňuje působení Petrarkovo z Italie na rádce Karlovy Arnošta z Pardubic, Jana Očka z Vlašímě a Jana ze Středy; a v části druhé, objemnější, promlouvá o vlivu Eneáše Sylvia na Čechy. Nové dílo Truhlářovo jest pokračováním „Počátkův" a zevrubně, pokud bylo lze, vyličuje nejslavnější dobu humanistickou v zemích našich za časů Bohuslava Hasišteinského z Lobkovic a jeho vrstevníků domácích i cizích. Obsáhlá práce Truhlářova jest rozdělena do dvanácti částí a jest opravdu výborným obrazem humanistických snah v našem národě za doby Jagailovské. Kolik tu velikých a charakterických postav, jež nám spisovatel poutavým spůsobem ukazuje, úryvky z básní jejich, ze spisů posaických i ze zvláštních předmluv ke spisům doličuje a ještě poutavějšími činí, sebrav všecky možné zprávy z různých spisův a prací humanistů samých i z děl o humanismu psaných i ze zpráv různých archivův! Pan skriptor Truhlář již dříve (r. 1893) nově spořádal a vydal „Listář Bohuslava Hasišteinského z Lobkovic", jejž ve svém „Humanismu" velmi často cituje jakožto důležitou pomůcku literární. V „Humanismu" svém, jak jest přirozeno, nejvíce zabývá se autor Bohuslavem. Líčí jeho rod, mládí, vychování, studie v Bononii, získaná přátelství tam a ve Ferraře, prvotiny básnické, nemoc, návrat do Čech, ustanovení proboštem Vyšehradským, návštěvu u přítele Petra Schotta ve Strassburce, Bohuslavovu bojovnost a studia historická, první službu dvorskou, cestu na východ a do Afriky, zvolení a nepotvrzení za biskupa Olomouckého, roztržku s Vi-

ktorem Kornelem ze Všehrd, nová díla Bohuslavova v Praze, o mravích obyvatelstva a o dějinách českých, spis „de miseria humana“ a list ku králi Vladislavovi o osazení Pražské stolice arcibiskupské, domácí život Bohuslavův na Hasišteině, pojednání o povinnostesh dobrého vojevůdce, přeložené Ř. Hrubým, jízdu do Uher, báseň o výpravě proti Turkům, kandidaturu na koadjutorství ve Vratislavi, druhou službu dvorskou v Budíně a brzký návrat odtud, nové spisy, poslední léta Bohuslavova, účast při událostech tehdejších, nepřátelství proti Praze a politickou krátkozrakost Bohuslavovu, pessimism a povahu, ráz a cenu spisů, zvláště básnických, znalost řečtiny a znamenitou knihovnu. Pan spisovatel rozbírá díla Bohuslavova, výňatky z nich uveřejňuje a podává správy o četných humanistech cizích (Schottovi, Celtesovi, Balbovi a t. d.) a našich i o jejich spisech, zvláště o Vikt. Kornelovi ze Všehrd, Řeh. Hrubém z Jelení, Václ. Píseckém, Augustinovi Olomouckém, Valentinovi z Mezeříčí a jiných. Dovídáme se leccos nového a podrobnějšího ze života jejich, poznáváme i spisy jejich, jejich styky vzájemné i styky s humanisty cizími, jejich povahu, jejich snahy náboženské a politické, jejich vlastenectví (po případě u některých malé nebo žádné vlastenectví). Osou všeho vypravování v prvých deseti odděleních jest ovšem Bohuslav z Lobkovic, ale vylíčeni jsou i jeho přátelé i nepřátelé, osoby domácí i zahraniční, s kterými se stýkal, vylíčeny jsou tu vůbec tehdejší neutěšené poměry české a slabost vlády Vladislavovy. Oddělení jedenácté jest věnováno ušlechtilému Řeh. Hrubému z Jelení a jeho spisům, a v oddělení posledním jest promluveno zvláště o Augustinu Olomouckém. Truhlářův „Humanismus“ jest přes nedostatek pramenů dílo velmi pěkné, dobrý kus kulturních dějin českých a také velmi příhodný příspěvek k dějinám literatury české za doby Jagajlovské v Čechách. Nejpřednější humanisté čeští, ať psali latinsky, ať česky, jeví se nám ve spisu Truhlářově na mnoze v jiném poněkud světle než dosud, ale právě ta okolnost činí je realnějšími a v pravdě lidskými. Pan spisovatel podal dílo nejen velmi pilné, ale také i velmi poučné a zábavné, tak že jsouce na konci neradi knihu odkládáme a rádi bychom měli další pokračování. K dílu na konci přidán jest rejstřík jmenný (z „Počátkův“ i z „Humanismu“), čímž dílo stává se ještě cennějším a praktičnějším.

Fr. J. Rypáček.

Moravské Valašsko. Lidopisné obrazy příspěvkem ke kulturním dějinám českým sepsal Matouš Václavek. Díl I. Na Vsetíně 1894. Nákladem spisovatelovým. Stran 177.

Národopisná výstava naše v Praze spůsobila všeobecný a živý ruch lidovědný v naší literatuře a dala podnět k četným a cenným prácem folkloristickým. Pan řed. Václavek svými dřívějšími spisy přihlásil se za povolaného a pilného národopisce, zvláště svou Valašskou svatbou, vydanou r. 1892, a svými valašskými pohádkami a pověstmi. Již r. 1887 vydal Václavek Moravské Valašsko, popis místopisný. Nynější jeho práce Moravské Valašsko jest obrazem kulturním. Nová tato záslužná práce jest souborem článkův uveřejňovaných v různých listech a zvláště také v Časopise Mat. mor. Pan spisovatel vydal svou práci nákladem svým, protože ani „v markrabství ani v království“ nenalezl ochotného nakladatele. V lidopisných obrazech Václavkových seznamujeme se nejprve se živnostenskými poměry a s plťařstvím, druhdy velmi čilým. Pak vypisuje Václavek podrobně, jaké druhy obilí a píce jsou na Valašsku pěstovány, co se tam jí a pije. Vylíčena jest tělesná i duševní povaha lidu na Valašsku a kroj jeho, zvláště výšivky valašské. Potom jsou podány lidové zvyky v roce církevním (den sv. Lucie, den štědrý, Boží hod vánoční, den sv Štěpána a sv. tří králů, den sv. Doroty, ostatky masopustní, smrtná neděle, první duben, velikonoce, slavnost májová, letnice, dožatá, hody, sv. Mikuláš), a v pojednání jest vetkáno veliké množství příslušných národních písní, tak že tato část spisu Václavkova jest zvláště poutava a důležita. Rovněž i část s titulem „Bájeslovné bytosti“. Ostatně páni čtenáři Časopisu Mat. mor. tuto část rádi četli. Příspěvek k mudrosloví národa našeho podávají „Přísloví, pořekadla a úsloví“. Rozmarnou mysl lidu valašského projevují různé popěvky. Největší vadou našich Valachů jest přílišné pití kořalky, kteráž nectnost dává příčinu mnohého zla. Pan spisovatel podává tu některé písně pijácké. O vzdělanosti národní svědčí také zvyky a pověry, se kterými seznamujeme se v části XIII., a to s pověrami a zvyky u dětí, v nemocech a v různých příhodách lidských; jsou to i pověry o smrti člověka, moc a účinek žalmů, pohřební obyčeje, zvyky a pověry hospodářství, zvláště také u dobytka, charakteristické modlitby, aby zloděj nemohl nic ukradnouti, modlitby a zaříkačky bouřek a povětří. Zvláštní

část jedná o léčivých a čarodějných zelinách, podaných tu v abecedním pořádku. Pak podány jsou pranostiky na všechen rok. Velmi poučnou částí jest pojednání o pověrách, jak lze získati poklady; pan autor měl po ruce knížku psanou r. 1828 a dle ní líčí způsob hledání a dobývání pokladů, podávaje modlitbu příslušnou a seznam míst, na kterých dle mínění lidu valašského jsou poklady chovány. Záslužná kniha Václavkova jest ozdobena velmi pěknými národními ornamenty, jak hned na titule knihy tak i s počátku a na konci každé části, a částí jest šestnáct. Zvláště k pojednání o výšivkách valašských přidal autor vyobrazení několika charakteristických kreseb prostonárodních. Valašský kroj poznáváme ze dvou přidaných obrazů. Prací Václavkovou přibylo velmi pěkné dílo naší folkloristice. Přejeme pilnému autoru, aby dobrá práce jeho hojně byla kupována, zvláště také proto, že ji spisovatel vydal svým nákladem. Cena díla jest nevelika (90 kr.). Autor věnoval svou práci národopisnému odboru okresu Vsackého jakožto náměstek předsedy odborového. Těšíme se opravdu na druhý díl Moravského Valašska Václavkova. *Fr. J. Rypáček.*

Geschichte Maehrens von Berthold Bretholz. Erster Band. Zweite Abtheilung. (Bis 1197). Herausgegeben vom Landes-Ausschuss der Markgrafschaft Maehren. Brünn 1895. (Dějiny Moravy od Bertholda Bretholze. Prvního svazku druhý díl do r. 1197. Vydáno od zemského výboru markrabství Moravského. V Brně 1895.) Strany 123—360.

Bretholz pojednává tentokrát v osmi kapitolách o dějinách Moravy od vyvrácení Velkomoravské říše až do nastoupení na český trůn Přemysla Otakara I., čili, jak sám praví, do povýšení Moravy na markrabství. V první z nich jedná o sousedních zemích v 10. století. V kap. druhé kriticky vysvětluje, kam v druhé polovici 10. stol. Morava příslušela. Kapitola třetí týká se vzniku moravských údělných knížectví, čtvrtá založení biskupství Olomouckého, pátá vypisuje spory českých a moravských Přemyslovcův o trůn, šestá a sedmá obsahují události v Čechách i na Moravě od nastoupení Soběslava I. (1126) do polovice 12. stol., a osmá konečně obšírně vykládá vznik titulu „markrabství“ a jeho význam.

Když Bretholz přede dvěma roky vydal sotva po šestiměsíčním studiu svůj první díl moravských dějin, vytkli jsme

mu, že se ukvapil a že podal práci méně kritickou. Tento druhý díl, ovšem prvého dvakráte silnější, vyšel teprv po dvou letech a rádi přiznáváme, že jest pracován mnohem bedlivěji a správněji. Bretholz vnikl důkladněji v prameny, zjednal si daleko větší rozhled po příslušné literatuře, stříží se ukvapených úsudků, jest objektivnější a přihlíží neunavně ku pracím českým, starším i novějším. Zvlášť nového neobjevil ovšem téměř nic; ale vynasnažil se, aby různé náhledy srovnáváním s původními prameny buď opravil nebo důkladněji odůvodnil. Některých prací, jichž užil, necituje; avšak neklademe mu to za chybu, poněvadž sám prohlásil, že práce jeho má býti dílem více populárním než přísně vědeckým, i když některé události kriticky rozebírá a odůvodňuje. Spůsob polemiky jest v druhém díle velmi jemný a pachtění se po novotách a často i po nemožnostech, jež v prvním díle někdy až zaráželo, obmezeno jest na pravou míru. I v kapitole druhé, kde Bretholz, stavě se proti Palackému, Dudíkovi a Kalouskovi, dokazuje ve shodě s Loserthem*), že Morava ve druhé polovici 10. století byla v rozsahu uherského panství, že ku konci 10. století dobyta byla od Poláků a konečně po smrti Boleslava Chrabrého poprvé vybojována roku 1028 od knížice Břetislava a spojena s Čechami, jest pracována tak vážně a nestranně, že nelze ničeho vytknouti, naopak přiznati, že Bretholz k posavadním důvodům podal některá dobrá vysvětlení nebo důvody nové.**) Věcně a místy zaníceně píše o biskupu Olomouckém Jindřichu Zdikovi, uznale o markrabí moravském Konradu Ottovi; střízlivějším jest ve 2. díle i jeho mínění o daru císaře Bedřicha Barbarossy, jímž dostalo se Moravě titulu „markrabství“.

S některými náhledy Bretholzovými ani tentokrát nesouhlasíme. Nelze tvrditi, že Boleslav I. po 14leté válce s císařem Ottou I. byl „pravděpodobně“ povinen říši německé vojenskou pomocí; není k tomu dostatečných důvodův ani z pozdějších dob (str. 139). Naopak jest známo, že panovníci čeští bývali

*) Týž náhled vyslovil letos také Vojciech Kętrzynski ve své práci: Granice Polski w X. wieku. Vydala r. 1895. krakovská akademie. 32 stran s mapkou.

**) Otázku tuto probral obšírněji ve zvláštním článku, uveřejněném v časopise „Archiv für oesterr. Geschichte“ ve svazku LXXXII, (1. polovice str. 138), „Maehren und das Reich Herzog Boleslaus II. von Böhmen“. Vydáno také o sobě.

vždy odměňováni za to, když císařům německým poslali vojska svá na pomoc, a stávalo se to jen tehdy, když poměr mezi oběma byl přátelský. Panovníci čeští posílali sice císařům tři sta oděnců na cestu do Říma, avšak to byl více čestný průvod, historicky zdůvodněný a významný. Dobře Bretholz sám vystihl poměr Čech k Německu slovem: „Bundesgenossenschaft“ (str. 312). Nesprávná jest věta Bretholzova na str. 241: „Erst unter dessen Nachfolger B. Wolfgang (seit 23. September 963) wurden die Schwierigkeiten behoben, und K. Otto I. konnte noch vor seinem Tode (9. Mai 973) die Stiftung urkundlich bekräftigen“. Jedná se o založení biskupství Pražského. A tu Bretholz praví: Wolfgang, biskup Řezenský, nastoupil 23. září 973, pomáhal odstraniti překážky, tak že císař Otto I. mohl ještě před svou smrtí 9. května 973 potvrditi založení biskupství Pražského. Den 23. září a 9. května v tak nemožné souvislosti! Mimo to věcně nesprávno jest, že Otto I. zřízení biskupství potvrdil 9. května, poněvadž umřel již 7. května. Ve zvláštním výše zmíněném pojednání Bretholzově („Mähren und das Reich Herzog Boleslaus II. von Böhmen“ (str. 14 a 15) jest místo ono podáno zcela správně a logicky, ovšem že s jinými daty, totiž nastolení sv. Wolfganga položeno jest na den 25. prosince 972 a smrt Otty I. ke dni 7. května roku 973.

Na str. 178 Bretholz tvrdí, že Morava po roce 1028, když se jí Břetislav zmocnil a v Olomouci sídlel, tvořila samostatnou říši pod správou prince z rodu Přemyslovců. Důvod, který proto uvádí, jest velmi slabý (Břetislav s Jitkou odejel prý z Čech rychle na Moravu, aby Němci nemstili na Češích jejího únosu). Tato slova kronikářova lze si také jinak vysvětliti, než naprostou samostatností Moravy. Nám se nelíbí právě rčení samostatná říše. Myslel-li tím Bretholz samostatnou vládu Břetislavovu na Moravě, pak by mínění jeho bylo podobnějším pravdě dle slov Cosmových, který dí: „Nam antea pater sibi totam illam terram tradiderat in potestatem“. (Fontes r. b. II. str. 63). Avšak o samostatné říši nemůže býti řeči. Vůbec pozorujeme, že Bretholz, kde se mu to jen trochu hodí, vynasnažuje se dokazovati i vychvalovati samostatnost Moravy a odlučovati ji co možná od Čech. Jako by v tom byl system. Má-li opravdu takový úmysl i pro další díly své práce, ubezpečujeme ho napřed, že by se pokoušel o marnou

práci, ba že by se tím stavěl proti dějinnému vývoji obou zemí, které sice někdy na kratší nebo delší dobu politicky od sebe byly odděleny, avšak nikdy ne svým vnitřním rozvojem, kulturními potřebami a snahami svých obyvatel. Mezi Čechami a Moravou jest staré, historicky založené manželství, v němž snad tu a tam objevil se nelad, ale vždy obě strany byly si vědomy, že k sobě na věky patří. Upozorňujeme Bretholze na tuto věc proto, že jeho snad jen nahodilých výkladů chopili se již nepovolaní „historikové“, kteří v nich vidí daleko více, než se s pravdou srovnává a než i Bretholz sám mínil a napsal.

Na str. 186 v poznámce 2. dlužno opraviti, že starý poplatek český obnášel 500 hřiven stříbra a **120** volů, nikoliv 500 hř. stř. a **20** volů.

Na str. 192 čteme větu: „Die Zuweisung der letzteren (Brněnska a Znojemska) an zwei Söhne gemeinsam erklärt sich daraus, dass Otto, Břetislaus jüngster Sohn, damals noch ein Kind war“. Na str. 196 jest však místo: „Spitihnev (sic) nahm.... die genannten zwei jüngeren Brüder (Konrada a Ottu) mit sich an seinem Hof, wo er Konrad an die Spitze seiner Jäger stellte, während Otto Herr über die Bäcker und Köche wurde“. Pomíjejíce míněni Bretholzova o společném údělu Brněnském a Znojemském, podivujeme se velmi, jak jest možno, aby Ota, nejmladší syn Břetislavův, bezprostředně před rokem 1055 byl **dítětem**, a hned po roce 1055 již nejvyšším kuchařem, vlastně dozorcem nad královskou kuchyní. Pak by to mohl býti jen bezvýznamný titul. Synové Břetislavovi při otcově smrti r. 1055 byli všichni mladí, poněvadž Jitka byla unesena asi r. 1029 nebo 1030, tak že nejstarší Spytihněv narodil se teprv roku 1031, avšak dítětem z nich nemohl býti žádný, nýbrž i nejmladší z nich byl aspoň jinochem. Cosmas o nich praví ještě za života Břetislavova: „Quos adhuc positos annis in puerilibus sed studiis pollere vicilibus, pater valde miratur“. (Fontes r. b. II str. 70). Také věta Cosmova; „Jaromír autem adhuc deditus studiis inter scolares versabatur alas“ nemusí znamenati, že byl „školáčkem“, nýbrž že vůbec studoval a to mohl i o 16—20 letech.

Po stránce formální bychom si přáli, aby Bretholz bedlivěji upravoval česká jména. Na str. 180 a 230 čteme acc. plur. Wršovece místo Vršovce, jméno Spytihněv

nelze psáti Spitihněv; zcela dobře Bretholz dle pramenů píše Podivin a nikoli Kostl, avšak měl by správněji psáti Podivín; podobně dlužno psáti Vysoká nikoli Wysoka (278), Znojemského, nikoli Znoiemského (290), Hrabiše nikoli Grabissa (323), Rodvík nikoli Rodwik; vedle Thebald neškodilo by připojiti do závorky české Děpolt, vedle Dethleb české Dětleb (332).

Na str 231 a 232 zůstala zeměpisná chyba. Bretholz píše: „H. Bořivoj lagerte bei dem Städtchen Malin (místo Malín) (an der Stelle des späteren Kuttenberg)“. Malín a Kutná Hora jsou dvě místa a obě trvají dosud (Malín sv. od Kutné Hory). Konečně mohlo býti na str 337 jakkolvěk naznačeno, že místo „Widwazoda“ blízko Prahy jest neznámé. Ostatně práce Bretholzova má velmi slušnou vnější úpravu a psána jest slohem lehkým i srozumitelným. Bretholz jest dobrým stilistou a jeho dějiny Moravy, jak ve druhém díle se jeví, byly by dobrou příruční knihou, kdyby autor odhodlal se přepracovati první díl. Pokud to se nestane, zůstanou dílem nedokonalým.

Kameníček.

Jahresberichte der Geschichtswissenschaft im Auftrage der Historischen Gesellschaft zu Berlin, herausgegeben von J. Jastrow. Ročník XVI. za rok 1893. V Berlíně 1895. 90 tiskových archů velké osmerky. Cena 30 M.

Publikace tato rok od roku se zvelebuje a rozšiřuje. Doposud podával do ní zprávy z Čech a Moravy i Slezska dr. A. Horčička, professor státního vyššího gymnasia na Novém Městě v Praze; letos poprvé Morava a Rakouské Slezsko mají svůj oddíl, totiž § 55 B (III. str. 382—400), který napsal studující práv university Pražské Moric Grolig z Brna. Obsahuje historické práce z let 1891—93 týkající se archivního bádání a publikací pramenů, dějin literárních, biografií a genealogií, mincovnictví, dějin kulturních a lidovědy, dějin umění, školství, dějin církevních a právních, statistiky, zeměpisu, archaeologie, dějin všeobecných, zvláštních i konečně topografie a dějin místních, vše v 601 čísle. Seznam prací jest dosti úplný a látka jest vhodně uspořádána, tak že jsme článek četli s uspokojením a rádi jsme slyšeli, že Grolig bude každoročně v práci té pokračovati. Časem zajisté dospěje k náhledu, že bylo by dobře aspoň při důležitějších publikacích nejstručněji naznačiti obsah a význam, jak to ku př. Horčička při Čechách činí. Avšak

i v této spůsobě seznam Groligův jest zajímavý tím, že českých prací jsou více než dvě třetiny, německých sotva třetina. Kvalitativně by snad byl tento poměr pro nás ještě příznivějším. — Grolig vykonal svým přehledem práci dobrou i záslužnou a přejeme mu zdaru i pro příští ročníky. *R.*

Časopisy:

Sborník České společnosti zeměvědné. Pořádají dr. Jos. Frejlach a dr. Jindřich Metelka, Roč. I. sešit 2—3. — Obsah: Prof. dr. Fr. Augustin, O podnebních poměrech v Praze (ostatek). Prof. dr. J. Woldřich, O vodě v kůře zemské (ostatek). E. St. Vráz: Vzpomínky na Marokko a Saharu. Em. Fait: Obyvatelstvo knížectví Bulharského dle trojího prvního sčítání. Dr. J. Frejlach: Některé úkoly a výsledky vědeckého vzduchoplavectví. Dr. J. Metelka: Gerhard Mercator. Zprávy a Literatura. Stanovy společnosti. V Praze u Otty.

Český lid. Redaktoři dr. Č. Zíbrt a dr. Lub. Niederle. Ročníku IV. číslo 1—3. Obsah č. 1: Ešner V.: Máje z okolí uhlířsko-janovického Wanklová M.: Ozdoba židlic na Moravě. Hauer V.: Selský statek ve Slezsku. Holuby J. L.: Korhel', čert a smrť z Beckova na trenčianskom Považí. Válek Jos.: Valašské písně „o dožatéj" ze Vsacka na Moravě. Franko J. dr.: Pověst o Přemyslově kvetoucí lísce a pověsti o kvetoucí holi. Šimek J.: O Kutnohorských čarodějnicích v XVI. stol. Vaňaus Fr.: O chození s králem o letnicích v okolí Vlastiboře (V Jihočesku). Jakubec Jan a Alois: České tkalcovství rukodílné. Tyršová R.: O pěstování národního vyšívání. Kalousek Jos.: K dějinám lidové pověry české. Niederle L.: O hlavních úlohách české archaeologie. Matiegka J.: Příspěvky ku poznání českého neolithu. Šnajdr Ludvík: Palaeoethnologické aforismy, hledící především k obyvatelstvu České země. Kučera Fr.: Předhistorické nálezy na Lounsku. Č. 2. Práce nové: Hanuš Jos.: Věnčení kříže a hospody na letnice v Chotticku. Paroubek O. G.: O lidu poddaném na panství poděbradském za XVIII. věku. Konopas Jan: Domlaty. Vesnická slavnost v okolí boleslavském. Šolta Ant.: Vysejpací umrlčí truhly. Tille V.: O studiu lidu a pohádek. Zíbrt Čeněk: Zpráva Jana Jeníka, ryt. z Bratřic, o trestech lidu poddaného ve stol. XVIII. a trestech řemeslníků nepoctivých. Dostál Al.: Kmotr podle lidového podání. Fr. Flos a V. Bolech: Staročeské lidové hry vánoční. Adámek Kar.: Z národopisných výstav. Zíbrt Č.: Dřevěné kostelíky v českých zemích. Svoboda J. V.: O holubinkách. Pátek Ferd.: Česká literatura folkloristická za r. 1892. Maška K. J.: Nález diluvialního člověka v Předmostí. Č. 3. Práce nové: Schwarz Václav: O právních obyčejích lidu v krajině strakonické. Zíbrt Čeněk: Z netištěných zápisků Boženy Němcové. Hruška Jan: Statek i chalupa na Chodsku. Kalousek Jos.: Josef Procházka, příklad českého písmáka. Klvaňa Jos. a Šíma J.: Vzorky slováckého vyšívání. Moravec Bedřich: Světem jdoucí. Domorázek Fr.: Lidové zvyky, pověry a báje při úmrtí a pohřbu. Ve všech třech sešitech různé zprávy, kritiky, referáty a literatura. Ročně 6 sešitů. Předplatné ročně 4 zl. V Praze u Šimáčka.

Národní hospodář a samosprávný věstník. Časopis pro otázky národohospodářské, právnické a samosprávné. Redaktoři JUDr. V. Randula a dr. F. Dědek. Ročníku XV. čísla 1—5. Vychází v Brně 1. a 15. každého měsíce. Předplatné 3 zl. ročně.

Českého časopisu historického vydán sešit 3., věnovaný památce Pavla Josefa Šafaříka. Obsah: Pavel J. Šafařík, napsal Jar. Vlček. P. J. Šafaříka Slovanské starožitnosti, napsal L. Niederle. P. J. Šafařík a dějiny písemnictví slovanského, napsal J. Polívka. P. J. Šafařík a jeho názory kritické i aesthetické, napsal J. Máchal. Četné posudky a zprávy.

Časopisu Musea království Českého ročníku LXIX (1895) vydán svazek I. Obsah: Zpráva jednatelova. Labyrint světa a ráj srdce Jana Amosa Komenského a jeho vzory. Podává Jan V. Novák. Dopisy P. J. Šafaříka Mat. Mesičovi z let 1852—1857. Sděluje J. Polívka. O Kollarově erudici básnické, podává Jan Jakubec. Zbytky českých písní světských z věku XVI., XVII. a XVIII., podává dr. Č. Zíbrt. Oldřicha Prefáta z Vlkánova pře o dědictví od Zik. Wintra. Čeští emigranti v Polsku v době husitské a mnich Jeronym Pražský, sepsal dr. Jaroslav Bidlo. Svatováclavští rytíři. Sestavil V. Řezníček. Hlídka literární.

Věstník ústředního spolku českých professorů v Praze. Pořádají Fr. Bílý a H. Soldat. Ročníku II. číslo 5. Obsah: Vzpomínka na Pavla Jos. Šafaříka. Bohatyr Muromec. Rozbor a výklad od Fr. Bílého. Kreslení ve třídě III. školy střední, pojednává J. Škoda. (Dokončení.) Na athénské Akropoli, píše dr. J. Korec. (Dokončení.) Slovo o sbírkách mincí a obrazů na našich školách, napsal Ed. Domluvil. Drobné a spolkové zprávy.

Nová díla:

Dialektologie moravská. Druhý díl. Nářečí hanácké a české. Sepsal **František Bartoš.** V Brně 1895. Nákladem Matice moravské. Stran VIII a 521. Krámská cena 3 zl. 50 kr.

Město a panství Dačice. Napsali J. Beringer a J Janoušek. V Dačicích u Ant. Kasalého 1893. Stran 265 a obraz Dačic z roku 1727. Cena 1 zl. 60 kr., poštou 1 zl. 65 kr.

Geschichte Maehrens von Berthold Bretholz. Erster Band. Zweite Abtheilung (—1197). V Brně 1895. Stran 123—360. Nákladem zemského výboru moravského.

Maehren und das Reich Herzog Boleslavs II. von Boehmen. Von dr. B. Bretholz. Vídeň 1895. Str. 44.

Pamětný spis nejmenovaného pozorovatele o příčinách selského pozdvižení v Čechách r. 1775. Sděluje dr. Frant. Kameníček. V Praze nákladem Královské České společnosti nauk. 1895. Str. 36.

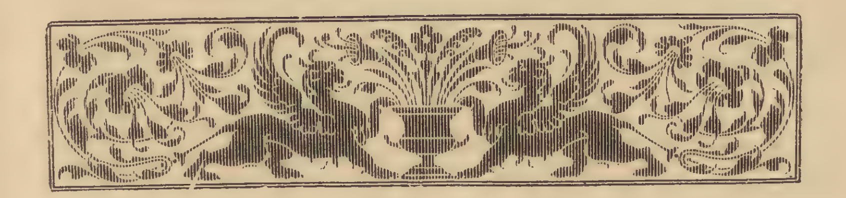
Seznam nových členů Matice moravské

od 16. března do 22. června 1895.

Přispívající členové: z Brna pánové: A. Jakubíček, c. k. gymn. professor, Frant. Pospíšil, professor na c. k. české průmysl. škole, J. Teplý, c. k. gymn. professor a Karel Novák, zástupce pojišťovací banky „Praha“. — Budišov: Aug. Svoboda, učitel. — Budějovice Mor.: Frant. Pišmistr, katecheta — Holešov: Ed. Wolf, děkan. — Jičín v Čechách: Fr. Pover, c. k. reální professor. — Klobouky u Brna: P. Ondřej Habán, kooperator, Jan Táborský, adjunkt c. k. berního úřadu. — Kloboučky: Čeněk Kramoliš, nadučitel. — Koryčany: Dr. Václ. Tomášek, lékař, sl. Anna Ničová, učitelka, Ig. Cikánek, provisor lékárnický, Josef Šupita, hostinský. — Kroměříž: Josef Franc, professor na c. k. učit. ústavě. Meziříčí n. Beč.: Jan Bartha, měšťan. — Olomouc: Dr. Mauric Remeš, lékař. — Přerov: Fr. Martínek, c. k. professor. — Rosice: Jaroslav Franz, účetní. — Roudnice: Mdr. Innoc. Kvasnička, c. k. okr. lékař. — Tišnov: Sl. čten. spolek „Svornost“. — Třebíč: P. M. Schreiber, kněz řádu kapuc. — Záhlenice: Jos. Peška, sládek.

Posledně bylo vykázáno 1310 členů, přibylo nových členů 24, ubylo úmrtím neb vystoupením 5, zbývá 1329 členů.

Za *redakci* odpovídá *Dr Frant. Kameníček.* — Tiskem Mor. akc. knihtiskárny.
Nákladem Matice moravské.

Kterak Šafařík smýšlel o literární jednotě československé.

Podává Jaroslav Vlček.

Literární veřejnost naše od května t. r. oslavuje stoletou pamět narození Pavla Josefa Šafaříka. Tyto řádky, týkající se jen jedné z mnohých stránek Šafaříkova bohatého působení, buďte k tomu drobným příspěvkem.

*

Šafařík byl rodem, vychováním, smýšlením Slovák. První jeho práce literní vyrostly z motivův slovenských, v duchu slovenském, se zvláštním zřetelem k Slovensku: vidno to z ‚Múzy', z ‚Písní' i z ‚Dějin literatury slovanské'. Individualitu Šafaříkovu jako Slováka projevuje však i řada výrokův v jeho přátelských dopisech, zejména ke Kollárovi a Hamuljákovi; a týž ráz ještě po letech ukazuje i projev jeho v ‚Hlasech o potřebě jednoty spisovného jazyka', jímž vyslovil konečné stanovisko své v otázce duševní jednoty československé.

Ač podstata názorův těch se nezměnila, přece určitý rozdíl jeví se v míněních Šafaříkových za doby Novosadské (1819—1833) a Pražské (1833—1860): tam ráz slovenský vystupuje určitěji a ohnivěji, hlasitěji se domáhaje platnosti zvláštní; zde pak ochotněji a vroucněji poddává se národnímu celku, prospěchům jeho podřizuje individualistické snahy kmenové.

I.

Za doby Novosadské.

Když Šafařík koncem druhého desítiletí našeho věku počínal opravdově literárně pracovati, slovenské snahy slovesné v roztříštěnosti a plochosti své skýtaly obrazu málo utěšeného. Katolická škola Bernolákova, jež foneticky psala nářečím západním neboli Trnavským, třeba nejzdárnější plod její, básně Jana Hollého, nebyl ještě uzrál, přece celkem již svou plodnou dobu měla za sebou. S cílem vytčeným se minula: chtěla duševně i národně probuditi massy lidu, a učené i homiletické spisy jejích členův ostávaly zavřeny v knihovnách nemnohých vzdělaných jednotlivcův, hlavně po katolických farách. O knížky prostonárodní, jak na sklonku XVIII. a začátkem XIX. století je vydával znamenitý Naháčský farář Jiří Fándli, shasínající škola Bernolákova nestarala se už dávno. Mecénové odpadávali; původní zápal slábl; slovenští katolíci duševně zůstávali lačni.

Škola Palkovičova a Tablicova živořila také už jen vydavatelskou pílí obou předákův, kteří svými knížkami a časopisy tehdy na Slovensku representovali veškerou lepší vzdělávací literaturu československou v táboře evangelickém. Archaisující a k moderním potřebám nevšímavý Palkovič, i Tablic, hlavně k minulosti obrácený, kolem r. 1820 už nevyhovovali lačným zástupům domácího čtenářstva.

V ty doby mladý, nadšený doktor university Jenské a professor Novosadský Pavel Josef Šafařík spolu s mladým, neméně nadšeným kazatelem Pešťským Janem Kollárem umiňovali si vzkřísiti Slovensko. Listy jejich z třetího desítiletí našeho věku jsou toho živým a zajímavým dokladem.

Kollár hned od počátku, podle horkokrevné povahy své, má více naděje v příznivý duševní obrat rodné země; Šafařík naproti tomu, dle své podstaty dumavé, náchylné k melancholii a odříkání, dosti nepříznivě hledí budoucnosti vstříc. Želí potuchlých ideálův a záměrův jinošských, jež hravě doufal uskutečniti, a žádá si aspoň čtyřicítidevíti rovných Kollárovi, aby mohl věřiti, ‚že ještě všecko ztraceno není‘. Ale zatím, roku 1821, nevidí možné cesty k možnému cíli: ‚Jedno pohledění na nás, na naše, na to, co bylo a co nyní jest, i nejsmělejšího ducha ohromiti, i nejpevnější péro zlámati musí: tak jest, co počato, nepodařené, co stává, slabé.‘ Nicméně přece chce pracovati

a nevzdává se naděje zcela. A Slovensku opravdu přímo nebo nepřímo věnoval značnou část svých nejlepších sil a nejsrdečnějšího přemýšlení.

Střed literární činnosti slovenské Šafařík zcela správně představuje si ne v některé ztracené dědině nebo odlehlém městysi pod Tatrami, nýbrž buď v Prešpurku nebo ještě lépe v Pešti. Zřetel při literní činnosti na Slovensku budiž obracen více k čtenářstvu domácímu než k českému. Na otázku, ‚čeho spisovatel slovenský v Uhřích nejvíce hleděti má,‘ Šafařík odpovídá: ‚zde, aspoň nyní, ne tak vysokých ideálů, jako raději hlubokého života našich zanedbaných bratří Slováků šetřiti třeba. Z toho budiž vyňato, co do něho vsazeno býti má.‘ Spisovatelé slovenští nechť tudíž v knížkách lidu určených promlouvají o předmětech blízkých slohem snadným a populárním; nechť stanoví jednotnou spisovnou řeč pro domácí vzdělance; a nechť ji uvedou v obecnou známost mluvnicí zvlášť k tomu účelu sepsanou. Jazyk lidu však nebudiž do knih uváděn naprosto, po spůsobu Bernolákově, nýbrž nejbližším jazykem vzdělaným, t. j. českým lid slovenský budiž osvěcován a buzen k vyššímu životu jistou cestou prostřední. ‚Pravidelnost jazyka nevylučuje srozumitedlnost, ani srozumitedlnost naprosto nepravidelnosti nechce míti. Budou-li věci, jež spisovatel lidu přednáší, schopnosti tohoto přiměřeny, samy v sobě srozumitedlny, a bude-li jim od učitelů rozumíno, budou dozajista i lidu našemu, nechť je třebas přednáší řečí, kterou patery knihy Mojžíšovy a čtvery Evangelia psány jsou, a kterou Slováci naši nikdy nemluvili. Klopstockovy ódy tuším ani bavorští, ani saští sedláci nezpívají; ne tak pro řeč, jako pro věc samu.‘

Z těchto základních názorův vycházejí všecky další slovenské snahy Šafaříkovy. Nejednou lituje, že jej osud tak daleko vrhl od rodné země, jíž by se byl zasvětil nejraději, a že jej odtrhl od přátel, s nimiž Kollár se stýkal neustále; ale snah svých přece se nespustil.

Šafařík literárně i jazykově přál individualitě slovenské a hájil jí důrazně; s týmž důrazem však opíral se i všelikým pokusům odloučiti se od společného celku. Rovněž tak důsledně káral nevzájemnost a nepodajnost na straně české, jako trpce odsuzoval nehybnost a bezstarostnost vzdělaných vrstev slovenských.

Vydávaje r. 1823 s Kollárem první svazeček ‚Písní světských lidu slovenského v Uhřích', Šafařík je považuje hlavně za prostředek, aby jím působil v svém smyslu na obrození literatury domácí. Textem písní chce vystihnoutí pravý lidový ráz slovenský: ‚Co se pravopísebnosti týče, dle mého domnění by se ohled zvlášť na ty Slováky bráti měl, kteří i Čechů a Moravanů, i Poláků a Rusňáků jednak vzdáleni jsou.' Ale obšírnou předmluvou přeje si, aby do duše bylo promluveno oněm z rodákův slovenských, kteří jednotu jazyka spisovného ruší: ‚Čas jest sáhnouti do jádra samé literatury naší,' píše Kollárovi. Čaplovič a Rumy litují prý, že Slováci píší ‚česky' a ne ‚slovensky'. ‚Kdyby Slováci byli začali před tisíci lety psáti své nářečí, a Maďarů byli zdrúzgali — ovšem. Nyní je pozdě. Mimo to jaká památka XVI. století je víže s Čechy! Má-li i toto jediné spojení, tento jediný svazek zrušen býti?' ptá se Šafařík.

A právě tak si počínal, spisuje Dějiny literatury slovanské. Kollára žádá, aby on napsal oddíl ‚literatury slovenské v Uhřích (u Slováků).' Chce tomu věnovati stať samostatnou, aby osvětlila, co Slováci mají svého, a přece nerušila jednoty celku. ‚Literatura naše jest arci jen ratolest literatury české; a všech nás nejvroucnější žádost a nejsnažnější péče býti musí, aby ní vždy zůstala: nicméně však mne, co Slováka, by hodné bylo, aby tato část mé práce dokonalou obsahovala zprávu o spisovatelství našich Slováků od Zalana až do našich časů, a tudy něčeho aspoň nového do světa a na trh nesla.' A když Kollár k prvnímu svazku ‚Písní', společně vydanému, sepsal obšírný úvod, Šafařík v dopise přátelském se vším se srovnává, co Kollár pověděl, odchylnost slovenských katolíkův vykládá také husitskostí češtiny (‚Ta kovaná čeština z XV. a XVI. století husitsko-evangelická jest'), a na jedné straně důrazně trvale při jednotě jazykové s Čechy, na druhé od Čechův žádá stálého zřetele k Slovákům (‚překrásně jste podotkli, že Čechové na Slováky ohled pokud možná bráti mají; moudřejší to i tak rádi činí').

Týmiž snahami jsa veden, Šafařík si přeje od Kollára, aby se společně ‚vyhotovení některých spisków pro národ náš, zvláště mládež, ujali'; vyzývá ho, aby složil ‚kratičkú slovenskú grammatiku pro školy'; a rád by založil užitečnou literární společnost, Matici slovenskou, na spůsob Matice srbské. Zejména ke

grammatice vrací se často. ‚Z ohledu mluvnice zůstávám při svém domnění [píše Kollárovi], abyste vypracování její na se vzali. Budeme pomáhati i my, aspoň srdečnú radú. Musíme jednúc led prosíci. Tato polovičnost, toto motání a kolotání etc. nepovede nás nikam; ba zmaří úsilnost naši, přivedúc všecko ve pochybnost a zmatek‘ Grammatiku tu (tak si přeje ji jmenovati, názvu ‚mluvnice‘ Slováci neznají!) Šafařík chce míti stručnou (nejvýš osmiarchovou), theoretickou, paradigmatickou, s přehlednými pravidly pravopisnými a nejdůležitějšími poznámkami syntaktickými; psanou populárně, aby se hodila slovenským učitelům a kazatelům, katolických nevyjímajíc; lacinou, ‚zpoly darma‘, aby se rozšířila co nejvíc.

A touž střední cestou kráčeje, Šafařík vytrval na ní i když přítel jeho Martin Hamulják, účetní officiál místodržitelský v Budíně, jednou odchyloval se od ní na pravo, po druhé na levo. V srpnu 1826 Hamuljákovi vytýká, že v předmluvě Kollárově ke Kázním dal vytisknouti ‚roků místo rokóv, vůbec místo vóbec, kněžstvem místo kněstvem, vzbuditi místo zbuditi‘; není to prý ‚podle pravidel před dvěma lety ustanovených‘: ‚z té příčiny já vždy dotírám na grammatiku, abysme se aspoň shodli mezi sebou.‘ Když však týž Hamulják, po různých zkušenostech, v září 1827 přemlouval Šafaříka, aby spisovatelé slovenští sklonili se k lidu docela a psali po bernolákovsku, čímž prý by přibylo čtenářův, píšících kněží, podporujících mecénův, lidu pak osvícení, vědomí nejen povinností, nýbrž i práv, vědomí sounáležitosti s intelligencí, národnosti podpory, původnímu nářečí literárního ušlechtění a tím i obohacení spisovné češtině: Šafařík nepřistoupil na jeho návrh a vytrval při úmluvách r. 1825 učiněných s Kollárem, i při zásadách, otevřeně a důrazně hlásaných v oddíle svých Dějin literatury slovanské, věnovaném Slovensku.

Od toho roku totiž i v listech Šafaříkových jeví se silný živel slovenčící, a to nejen v jednotlivých slovech a obratech, nýbrž i v hláskosloví. On list nečte, nýbrž ‚čítá‘, nenabízí se, nýbrž ‚oběcá‘, nechystá, nýbrž ‚hotuje‘, neopravuje, nýbrž ‚popravuje‘, nepospíchá, nýbrž ‚se náhlí‘, žádá, aby ‚vypočtovali útrovy‘ jeho ‚tlačené‘ knihy, lituje, že v tisku ‚všecko nesnesně pošpatěno‘ t. j. zkaženo, zaručuje se, že zapůjčená od přítele kniha ‚nezahyne‘ t. j. se neztratí, tisk díla ‚prázňuje‘ místo aby

stál, napomíná přítele, aby ‚pilňoval zdraví‘, četba jistého díla jej ‚právě očarúvá, ‚má málo dostihu‘ (pochvílí), mění ‚hospodu‘ (byt), ‚na oči zle zakapal‘ (těžce se roznemohl) atd. Ale vedle toho i vokalisuje: sk*e*rze, mys*e*l, moh*e*l, dones*e*l, tepr*u*v; foneticky píše *z*ložen, *z*látati, *d*yť, *ž*dy, *z*dáliti se, *z*láště, z*ú*stanu, m*ú*že, zp*ú*sob, d*ú*vod, píse*b*ně, vla*s*ní; přednost dává znění obvyklému v staré češtině a na Slovensku žijícímu podnes: d*ú*fati, dosedn*ú*ti, post*ú*piti, s*ú*, bud*ú*cí, k*ú*pený, mil*ú*, vděčn*ú*, S*ú*slovan, do ruk*ú*; n*a*jkratší, n*a*jjistější, n*a*jvyšší, n*a*j-dříve, n*a*jpříhodněji, co n*a*jsk*ó*r, prod*a*j, nemešk*a*jte, z*a*jtra, bud*ú*c*ú*; pom*ó*cka, nem*ó*že, rozkaz*ó*m, protestant*ó*v, mnich*ó*v, dom*ó*v, m*ó*j, r*ó*ž*a*, revisi*a*, recensi*a*, bibli*u*, od Minčetič*a*; duševn*ý*, národn*ý*; dialekticky píše obz*e*rati, neopom*í*ňte, dozr*e*je, ponev*á*č, srb*ský* historici, naši Šimanov*ský*, atd., atd. Přes to všecko však Šafařík posledního slova nevyřkl, samostatného spisovného jazyka utvořiti nechtěl, k Bernolákovcům se nepřidal. Naopak: kojil se nadějí, že jeho a Kollárovy změny ujmou se i mezi katolickými Slováky, i v Čechách, a tím že jednota československá teprve se utuží. Svědčí o tom zejména vyzvání ke Kollárovi, aby neprodléval s mluvnicí, pokud okolnosti změnám přejí: ‚Oro itaque Te atque obtestor, manum quo ocius operi admoveas. Nyní, anebo nikdy. Nyní jest čas reformy i u nás, i v Čechách — všecko se hýbá, ještě nic není stálého: usedne-li se jednú jazyk a sloh i dobropísemnost v Čechách, zatvrdne-li rozčesnutí mezi katolickými a evangelickými Slováky u nás — bude potom po všech našich žádostech veta!‘

Proto nejen u Slovákův, ale i u Čechův potíral všecky snahy tomuto prostředkujícímu a jednotícímu stanovisku protivné.

Předně odmítá název slovácký místo slovenský, ‚jakož naši Slováci sami říkají.‘ Je to přezdívka a je to neslovenské. ‚Každý národ sám najlépe ví, jak řeč svú jmenovati má. Národná jména buďte svatá. Máme jich už dost zpotvořených a zcizoložených . . . ještě i ta ostatná v celosti zachovaná zhumplovati chceme!‘ Název ten je však i nesprávně utvořen: ‚Od vlasních jmen národných na —ák se nikdy netvoří —ácký; ku př. líbiloli-by se Polanóm, kdybysme jazyk jich nazvali polácký, Slezákóv slezácký etc.? Jiné jest appellativum, tu ovšem móže státi —ácký.‘

Dále opírá se výtkám nelibozvučnosti a drsnatosti, slovenčině činěným se strany české. ‚Jungmann píše, že jim jich čeština

lahodně zní; tíže jim slovenčina naše, srbina zženilá . . . Oni vůbec za to mají, že nad lahodnost češtiny nic není na světě. Slovenská terminací a slovo jim hned zimnicu púsobí.' A jinde: Čechóm se nelíbí, že sem jich nářečí přednost nepřisúdil. Ale pro Boha, mohu-li to? Musel bych z rozumu vyjíti! Já aspoň, pokud živ sem, všudy za přesvědčením svým půjdu, napotom ještě směleji. Nelíbí se mi to, abysme sobě sami společně lhali a sebe sami nepravdú lákali. Čech, jak vidím, o zvuku svého nářečí zhola není schopný súditi, an mu srbské nářečí lenivé, zženilé a jaksi hrubé pro mnohé *a*, *o*! Ne tak páni: mýlí vás grammatika, etymologie atd. a porušuje súd aesthetického citu! Vezmite Vlacha nebo kohokoli, kdo nerozumí ani slova naším nářečím, a potom nechť mu každý čítá své. Každý své, ne Čech srbské a Polák slovenské. Cit krásy púhého zvuku nemusí býti spleten se súdem o grammatické, etymologické a jiné dokonalosti; to sú rozdílné věci. Nechtějme všickni všecko míti . . . Poněvač Čechové drsnatost řeči své, jaková ve spisích jejich panuje, naprosto uznati nechtějí, není tu ani naděje polepšení: jim se líbí jejich libozvuk.'

Posléze Šafařík seslabuje též výčitky separatismu. ‚Jungmann i v listě na mne hořekuje, že sem v historii literatury Slovákóv od Čechóv oddělil. Ale co s tím? Čechové neustupní v nepravé při . . . Drtina a Doležálek mi psali z Vídně: „Ty slovakismy s Čítance [Kollárově] etc. etc. sú nám nesnesitedlné, mnohem nesnesitedlnější nežli naše germanismy" . . . Nářek na oddělování slovenského nářečí od českého v mé literatuře jest věru bezzásadný. Od toho nemohu odstúpiti. V budúcím vydání ještě dále pokročím — i Bulgarové musejí od Srbóv docela odděleni býti. Jest mi divno, že Čechové tak na nás naříkají, a sami ruky podati nechtějí! . . Nynější pospolitý sloh českých spisovatelóv nemóže nikdy národným slohem našich Slovákóv býti. Jest to, aspoň dle mého citu, jakási potvora, naposledy ani ne česká, ani ne slovenská. Pokud si naši Slováci jakýsi svému nářečí přiměřený spisovný sloh, nech třeba na základech české grammatiky, nezarazejí: až potud nebude u nás národné literatury, nebude u lidu chuti ku čtení. My spisovatelé budeme jen braminové mezi lidem naším jako sme posavad byli, a sloh náš a jazyk to co sanskrit a církevná slovenčina.' K čemuž ještě dodává: ‚Píši to, abych Vás utvrdil v přesvědčení

a předsevzetí. Neodstupujte od základóv námi před 3 lety položených!' A trpkost proti Čechům ozývá se i z listův Hamuljákovi psaných touž dobou, z jara 1827. Naříká na jalovost Časopisu musejního, zejména německého; vůbec prý od Čechův neočekává již nic pořádného, poněvadž prý už tak uvykli slámě, že kdyby prý se mu neudálo čísti někdy něco polského nebo ruského, téměř by zapomněl čísti slovansky: ‚tak je všecko plané, jalové, nechutné. Ten novější český jazyk a sloh se mi nejináč hnusí než srbský . . . . Kde není vkusu, tam nic více nehledej ani nečekej.' A když po roce Kollár za nesnesitelných okolností Pešťských ohlížel se po jiné existenci za hranicemi, Šafařík píše: ‚Dobře soudíte, že v Čechách není co hledati a počíti. Tam je bída bez konce!' I Kopitar prý si přeje zachovati jej písemnictví jeho vlastního kmene, a Šafařík, ač by jej ‚najradčej viděl pro literaturu ve Slovanech a v Čechách,' znovu dodává: ‚Ale co počnete v Čechách? Já aspoň Vám upřímně radím, abyste se do Čech nepouštěli. Příčiny Vám vykládati netřeba, znáte je dobře.'

Než Šafařík nekáral jen stranu jednu; stejně ostrá a otevřená slova měl i proti hříšné bezstarostnosti a netečnosti, pravé turecké indolenci svých rodákův. V listech jeho je plno steskův do nevytrvalosti, nedbalosti a lenosti jednotlivcův i celých stavův, kteří by přede všemi jinými měli býti vůdci, učiteli a rádci lidu svěřenému a vzdělavateli literatury národní. Schopnému člověku učiteli, Rohonimu, dal okresliti důležitou slovanskou mapu; nemohl se však dočkati konce pro nedbalost kresličovu. Kazateli Stehlovi poslal zásobu Kollárových Čítanek, aby je rozšířil ve školách a mezi lidem, a dostal odpověď, že prý už před půl letem obcím byla doporučena, že však se neprodal ani jeden výtisk, pročež prý celou zásilku vrací. I rozhorlil se Šafařík: ‚Tito hňupové ani jen rukú sáhnúti nechtějí, kde jim do měšce neteče! Není-li to k zúfání! „Es hat sich niemand gemeldet!" Tedy to příčina všech příčin! Sedlák ovšem za knihami běhati nebude, ale se mu poručiti, dáti etc. etc. musejí; mají se do školy od vrchnosti církevní a školské uvesti, pak jich bude každý kupovati!' A jinde opět z téže příležitosti: ‚Zdejší knězi sú jen břichopáskové.' Když pak z druhého svazečku ‚Písní, Kollár mu nabízel značnou část na rozprodání, psal: ‚Milerád vezmu akcii z těch našich piesní; ačprávě se obávám, že

s těžkem budu moci 60 exempl. zde rozprodati. Jest nás zde málo Slovákóv, a kněží ani hnúti prstem nechtějí.' Nade všecko pak bolestně se ho dotýkal záměr Kollárův Slovenska zanechati. Jako kdysi, ještě r. 1821, byl si žádal jen čtyřicítidevíti Kollárovi rovných pracovníkův na spásu literatury domácí, a jako r. 1823 mu přivolával: ‚Ó by bylo jen dvanácte Vám rovných mezi otrlými našimi — naše by bylo vítězství!' — tak v létě r. 1828 vyslovuje mu přesvědčení své, stav osvěty národní doma smutně karakterisující: ‚Věřte, příteli, že odejdeteli Vy jinam, literatura slovenská v Uhřích s Vámi usne na věky. Už ji jen Váš oheň oživuje — tak všecko všudy ničemno, mrtvo, nehodno, ducha- a bohaprázdno!'

To byla těžká obžaloba, a pohříchu nelze jí nazvati neoprávněnou. Šafařík, při vší své obsáhlé učenosti a knihovém zaměstnání životním, byl člověk ryze lidový. Srdce jeho lnulo k drsné haleně, a jiskru vzdělání roznítiti v temném rozumu zástupův a ušlechtiti jejich stránku citovou bylo mu nejkrásnějším cílem všeho lidského snažení. Proto vznětlivost, horování, krásná slova, a hned vedle nich nebo za nimi apatie, nehybnost a liknavost slovenských vrstev vzdělaných byly proň místem bolavým. Nad tím bolavým místem zadumávali se nejlepší duchové slovenští před Šafaříkem i po něm; to bolavé místo Šafaříkovi znesnadňovalo všecku práci pro jeho zanedbaný kmen a posléze jej zcela odvrátilo k jiným větvím slovanským. List Kollárovi ze dne 2. března 1824, jímž odpovídá na požadavek přítelův, aby hlavní starostí spisovatele slovenského bylo osvěcovati rozum a srdce lidu, Šafařík psal opravdu krví svého srdce. Jak je přesvědčen o nevyhnutelnosti této práce, tak je přesvědčen o smutné pravdě jiné: ‚že osvěcovati chtíti rozumu učených lidu našeho jest věc daremná a na nic vedoucí.' A bez toho všeliká práce marná: ‚Pokud rozum našinců v těchto stranách vědění lidského osvícen nebude, to ubohé, litými tisícerých potvor pazourami rozsápané, od věků city plýtvající srdce blouditi nepřestane . . . Nemám příčiny, abych se tajil před věrnými a upřímnými přátely svými, což zjevně stojí před myslí mou a duší mou, totižto že *já naprosto nemám naděje nižádné, aby mezi našimi uherskými Slováky kdy lépe bylo.* Jest to arci přebolestné srdci mému, že toto přesvědčení žádným rozumováním vyvrátiti nemohu: cožkoli si na mysl

přivodím proti němu, to vše se v potvrzení jeho obrací.' Toť hlavní překážka Šafaříkovy činnosti výlučně na prospěch Slovákův. ,Nechybuje lásce k národu podnětu [vyznává dále]; kdoby, člověk jsa, nedím-li vlastenec, nelitoval a nemiloval i nešťastného: ale národnímu spisovatelství mému chybuje ovšem všakého podnětu. Tímto duchem národního (národem zde rozumím Slováky naše uherské) spisovatelství mne napotom nadchnouti chtíti, bylo by slepému o barvách rozprávěti. To pro mne na věky ztraceno.' A posléze literární závěť: ,Nemám-li myslí a duchem věčně pohřben býti, nezbývá ničeho, nežli toulati se buďto po těch povšechních Všeslovanstva stezkách bez domu a vlasti, nebo utíkati se pohostinu k těm pobratranců polím, nad nimiž dobročinnější slunce svítí, a stírati slzu oka potěšitedlným na ně pohleděním.'

Největší člověk, jakého kdy zrodila půda slovenská, neměl doma dosti vzduchu, světla a tepla pro svou velikou duševní práci. Neodvracela ho ani fysická vzdálenost od rodné země, ani chudoba a nepokročilost mass, nýbrž úzké okolnosti a malí lidé. Dlel mezi svými, a přece byl sám.

II.

Za doby Pražské.

Přešlo dvacet let, a v literatuře i v životě, v Uhrách i v Čechách, mnoho se změnilo.

Šafařík, proslavený ,Slovanskými starožitnostmi' a řadou jiných prací významu epochálního, těšil se plnému uznání mezi předními tvůrci nové české vědy, když r. 1845 Ludevít Štúr v Prešpurku po Bernolákovi znovu pokusil se utvořiti zvláštní spisovnou řeč slovenskou na základech čistě lidových, za látku zvoliv jazykový typ středních žup slovenských, a co do formy vnější přijav Bernolákův fonetický pravopis. Spisovatelský ideál na Slovensku u mladé školy protestantské, již vévodil Štúr, rázem se změnil: z jednoty československé, která od mladých let Šafaříkových byla cílem všeho literního snažení Slovákův evangelických, vyrostla snaha po individualisaci bytosti domorodé, po čistě kmenové, samostatné literatuře a kultuře podtatranské, lidovější a původnější než byla potud, a dle tehdejšího názoru příměji vedoucí k duševní a slovesné jednotě ne pouze úzce československé, nýbrž mnohem širší, ba nejširší možné:

všeslovanské. Na straně slovenské tedy mělo býti počato opět zcela od základův; zásoba a podstata literární zatím byla tabula rasa. Na straně české naproti tomu trvala literatura půltisíciletá, spisovná řeč dávno ustálená, vítězně prošlá posledními domácími experimenty let dvacátých a třicátých, nové básnictví a belletrie, věda a časopisectvo, snahy školské i národní na slibných základech a v životaschopných počátcích.

Není tudíž divu, že Šafařík, srostlý už s veškerým kulturním životem v Čechách a hlavně s Prahou, která ještě před čtvrt stoletím zdála se mu býti horším ‚Kocúrkovem‘ než kterýkoliv slovenský městys, poněkud se změnil. Ač dobře byl pamětliv svého původu a celkem věren ostal zásadám z prvních let mužských, přece v podrobnostech mínění své o literární jednotě československé proměnil na prospěch tužšího svazku obou větví a na úkor slovenských snah individualisačních. Příležitost k tomu naskytla se v ‚Hlasech o potřebě jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky‘, jež České museum v Praze 1846 vydalo hlavně proti nové slovenské škole Štúrově. V knize té vedle Jungmannova, Palackého a Kollárova hlas Šafaříkův je z nejvýznamnějších, a při vší pronikavosti a věcnosti bez odporu nejupřímnější a nejvroucnější.

Šafařík vidí sic vždy ještě dvojí hlavní nářečí našeho jazyka: s této strany Tater české, s oné strany slovenské; ale řeč od Krkonoší až po Dunaj spatřuje toliko jednu a národ také jen jeden. Důkazem toho je mu živá přítomnost t. j. vzájemná srozumitelnost obecné mluvy na celé této oblasti, a dějinná minulost t. j. kulturní jednota Čechův, Moravanův, Slezanův a Slovákův od dohledných dob historických. Všechen národ stejně přijal východní křesťanství cyrillomethodějské, stejně je za působení Vojtěchova zaměnil formou západní; universita Karlova nesvítila jen Praze, nýbrž všem větvím národa; ideje Husovy současně rozvlnily nejen Čechy a Moravu se Slezskem, nýbrž i Slovensko; bible kralická, o jejíž dokonalosti pracovali příslušníci obou větví, veškerý národ spjala společnou mluvou spisovnou; v krutých dobách protireformačních za bezmocnosti větve západní větev východní přímo pokračuje v slovesných tradicích minulosti a společnou literaturu i spisovnou mluvu zachovává a pěstuje až do let čtyřicátých našeho století. Velká jména minulosti české jsou i jmény slovenskými a naopak;

a smutné doby větve jedné jsou smutnými i pro větev druhou. Kolik Slovensko při tom obětovalo ze svého rázu kmenového, tolik opět získalo vyšším vzděláním rozumovým i mravním.

Rovněž tak Šafařík posud ještě spatřuje těžkosti doléhající na Slováka, chce-li s Čechy setrvati v literární jednotě. Pokročilá lidová řeč česká stále více se vzdaluje konservativního typu horských nářečí slovenských; knihová čeština našeho věku, prostouplá četnými novotvary a sbližovaná moderní osvětě evropské, značně oddálila se od starého společného základu biblického, na němž Slováci stavěli svou literaturu, převahou jen prostonárodní; škol a knih, které by cvičily v jazyce spisovném, na Slovensku hrubě není. A hledě k tomu všemu Šafařík právě jako před dvacíti lety opakuje svou zalíbenou myšlenku o poslovenštění společného spisovného jazyka pro potřeby uherských Slovákův, vyznávaje: ‚Mnoho tehdáž mezi mnou a přítelem Kollárem o předmětu tom i dopisně i oustně rozjímáno a přemítáno. Vyznám se, že se mi i tehdáž zdálo, i nyní zdá, žeby spisovatelé slovenští, bez ujmy jednoty literární, na základu zděděného spisovného, jmenovitě biblického a u evangelíkův spolu liturgického jazyka, mohli dále pokračovati zvláštní, poněkud od Čechův rozdílnou cestou, tak aby, šetříce podle možnosti přijatých od starodávna grammatických forem a neměníce pravopisu, v lexikálním a v jistém smyslu i syntaktickém ohledu čili v látce jazyka více na krajany své Slováky nežli na Čechy ohled měli, užívajíce slov a mluvení spůsobův domácích, tam kde Čech své zvláštní, jim neznámé, anebo méně srozumitedlné má.‘ Tak ze starších Slovákův činili už Rybay, Bartholomaeides, Feješ, Čaplovič, Fejérpataky, z mladších Kollár. ‚A mohlo by se, po dobrém věci uvážení a všestranném vyšetření, zvláště ve spisech výhradně pro obecný lid slovenský určených, snad o krok nebo dva i dále jíti, vždy až potud, pokudby se tím žádoucí jednota nerušila, spisové od Slovákův pocházející Čechům a od těchto oněm, pro rozdíl pravopisu i grammatických forem, naprosto nesrozumitedlnými a nepřístupnými nestávali. Tím spůsobem by literatura slovenská v Uhřích působila zvláštní oddíl v celku, nejsouci z něho vyňata, nýbrž v něm, co duha v duze, co kruh ve kruhu, obsažena.‘ To je stanovisko minulému přesvědčení věrné.

Nicméně v mnohém, co Šafařík činí sám a čeho žádá, je

rozdíl znatelný. Hláskoslovný stav nové spisovné češtiny už je mu nedotknutelný: žádné *u* místo *i*, *a* místo *e*, *ú* místo *ou* atd.; toliko v látce dopouští úchylek a ohledu k domácímu zvyku. A odmítavé stanovisko k spisovatelům českým, kyselost, s jakou jindy káraval nevzájemnost jejich a nechuť zněmčilý jazyk knihový osvěžovati původnější a ryzejší živou látkou lidovou, také už zmizely: vzájemnost se strany české zatím byla vzrostla, jazyk se vytříbil.

Proto v ‚bezohledném stvoření nového světa', v ‚neodvislé národní tatranské vzdělanosti v literatuře,' jak nazývá snahu školy Štúrovy, Šafařík nespatřuje své před lety zamýšlené ‚blahodějné obnovy', nýbrž vidí v ní ‚násilný převrat'. Pokusem tím čistě prý abstraktním a theoretickým Slovensko bylo prý obráceno od Iliady k abecedě, jím přetržena jest historická souvislost, celá jedna větev odcizila se společné osvětě a tudíž samovolně snížila svou úroveň vzdělanostní, celku spůsobila újmu hmotnou, větší polovici se odcizila, ba s ní se znepřátelila, a svou vlastní literaturu založila na písku, ježto není sil ji samostatně udržeti na slušné výši za okolností tak nepříznivých, v jakých Slováci žijí stále, jak dokazuje zvláštní literatura severovýchodních a západních Bernolákovcův, kteréžto obě pouze živoří. Lidová slovenština jest ovšem studnice vzácná, z níž čerpati má každý, ale právě jen studnice, vedle níž společný jazyk spisovný je ‚faktická mocnost', ‚reální svět', půltisíciletý kulturní poklad, vzešlý z úsilí všech vzdělaných vrstev veškerých větví národa. ‚Prostonárodnost nezáleží podstatně a nevyhnutedlně v užívání toho nebo onoho obecní mluvě bližšího podřečí, nýbrž ve věcech, ponětích, myšlénkách a spůsobu jich přednášení čili ve slohu: kdyby zajisté tak bylo a prostonárodnost pouze v sprosté řeči záležela, nemohlby meklenburský, hanoverský, švabský, švejcarský, bavorský, rakouský, slovem německý sedlák tak beze vší nesnáze a s takovým prospěchem knihy pro něj v písemném jazyku německém vydávané čítati, s jakým je, dle všeobecné zkušenosti, každodenně čítá. Nědím nic o tom, že literatura, která, chce-li jináč toho jména hodna býti, potřebám všech tříd celého národu, vyšších i nižších, stejně hověti musí, nemá a nemůže býti pouze prostonárodní.' A dále: ‚Nelze po pravdě tvrditi, že by plodové výtečnějších spisovatelův v Čechách a Slovensku, pouze pro povahu spisovného jazyka,

byli na čilejší duše ve Slovensku docela bez působení zůstali: původové vzešlých těch novot vědíť sami nejlépe, kterým spisům za své probuzení k národnímu citu a smýšlení, za své zachování Slovanstvu díky povinni jsou, Bernolákově-li grammatice čili některým jiným knihám.' Za okolností, jak je vyvolal nový spisovný jazyk, ‚spory o pravopis a grammatiku v postupu času budou naprosto neuchylny, a Slováky tudíž snadno to potkati může, co potkalo Srby, kteří již téměř ode třiceti let o pravopis a grammatiku se hašteříce a v tom domnění uvázše, že bez soustavného, podle filosoficko-theoretických zásad skrojeného pravopisu klassických spisovatelův naskrze míti nelze, od šešuliu k jádru, od formy k věci, od písmen ke spisům, od slov k slovesnosti nikterakž probrati se nemohou'.

A veliký učenec zadumav se nad takovou přítomností a budoucností, rozbolestnil se a roztrpčil v pověstná hluboce pocítěná slova: ‚Blaze potomkům našim! Spisův z ducha pošlých a k duchu jdoucích, výlevův svobodných duší život do svobodných duší vlévajících, květův ideí a semenišť ideí, zrcadel odvěčného dobra, odvěčné krásy a pravdy, těchto jisker božství, podnětův k velikým oumyslům — spisův osvěcujících nebeským bleskem temné, nízké, blátivé stezky duší sklíčených, duší pod břemenem života shrbělých, duší k nížinám země, pracným výdělkům, mrzkým ziskům, trampotnému živoření připiatých — spisův otvírajících žasnoucímu radostí oku hluboký, neobmezený rozhled po neskončené říši nauk a věd, po říši světla: těch spisův jim ovšem příliš mnoho po sobě nepozůstavíme. Než což o to? My jim místo všeho toho pozůstavíme takové nepřebrané sklady starých i nových abeced, starých i nových pravopisův, starých i nových spisovných jazykův, že jimi směle nade všecky jiné vzdělané národy oboru zemského vypínati se, že jimi bezpracně a bezstarostně žaludky své až do skonání světa živiti moci budou. Jaké štěstí, jaká čest, jaká sláva, býti největšími abecedáři na světě!'

To bylo Šafaříkovo klassické poslední slovo o duševní a literární jednotě československé.

Mince a mincovnictví markrabství Moravského.

Napsal I. L. Červinka.

I. Doba pravěká.

(Peníze kruhové a střepinové. — Duhové mísky. — Stříbrné a zlaté peníze s nápisy BIATEC. — Zlaté ΠΕΓΝΑΖΕ.)

Dosti často našly se na pravěkých nalezištích bronzové kroužky nebo zlaté stočené drátky, které nejsou podobny ani náramkům ani prstenům. Zaznamenávám z nálezů moravských: stočený zlatý drát z Charvát[1]), pět bronzových kruhů z jeskyně Šipky u Štramberka řid. Maškou vykopaných[2]), bronzové kroužky z hliníku u Tovačova[3]) a konečně hromadný nález bronzových kruhů a kroužků od Uh. Hradiště[4]).

Takovéto kroužky pokládány byly za peníze, zejména od té doby, co Grotefend dokazoval[5]), že Feničané užívali ve svých obchodech zlatých a bronzových kruhů, poněvadž se z té doby žádných ražených mincí nenalezá, a v Africe prý dosud podobné kruhy peníze nahrazují. „Skvosty — u ‚divokých národů‘ — jsou zároveň bohatstvím; jsoutě ony mnohdy jediným majetkem u jednotlivců. Mnoho skvostů na těle znamená — jak myslí dr. M. Hörnes[6]) — dobře naplněnou kasu, neboť ony obvyklé skvosty jsou penězi, za kteréž užitečnější předměty vyměniti lze. Také nejsou takové cenné předměty nikde jistěji uschovány než na těle majitelově. Proto také nejstarší, poznatelné, evropské peníze mají podobu kruhů a jenom dle poměrů váhy jednotlivých nalezených kusů, jakož i z případu, že jsou navlečeny na prstenu (Sammelring), jenž zastupuje peněženku, poznati lze jejich význam jakožto běžných platidel“. Tento opatrně kombinovaný výklad Hradišťských kruhů, pro které byl patrně sestaven, — (podobné ‚peníze‘ se jinde dosud

---

[1]) Časopis vl. muzejního spolku v Olomouci 1886 s. 61. —

[2]) Tamt. 1886 s. 57. —

[3]) Tamt. 1887 s. 98. —

[4]) Mittheil. d. anthropol. Gesellschaft in Wien 1885 s. 68 a Č. Ol. m. 1886 s. 185. —

[5]) Blätter für Münzkunde 1844 čís. 3 a nověji Dr. M. Much „Baugen und Ringe“ v M. anth. G. 1879 s. 164.

[6]) Urgeschichte der Menschheit. Stuttgart 1895 s. 25. —

nikde ještě nenašly) — se rozhodně nezamlouvá už z té příčiny, že by se spojovací kruh, na němž penízky jsou zavěšeny, musil při každém ‚placení' rozlomiti. Pokládám proto všechny podobné kruhy a kroužky — o obojcích, náramcích ani nemluvě — u nás nalezené za pouhé šperky a okrasy, obyčejné prsteny, obuší a různé závěsky, u mnohých pak nelze jejich užívání dnes vysvětliti; příští opatrné bádání ve hrobích a na hradištích, kde by přece ‚peníze' podobné nejčastěji objevovány býti měly, nás o účelu těchto a podobných šperků dokonaleji poučí[7]). Název peníze jim rozhodně nepřísluší, náležejí všechny tyto věci době, kdy nikterak o penězích, v pojmu nyní všeobecně přijatém, mluviti nesmíme, leč bychom také ostatní předměty bronzové (nejenom náramky a prsteny), zlaté a vůbec všechny výrobky, jakož i kůže, obilí, dobytek a všechno, co lze koupiti, prodati a směniti, ‚penězi' nazvali. Peníze opravdové, jejichž poměr a cena ‚zákonitě' stanovena a zaručena býti musí, lze teprve u národů na vyšším stupni kultury stojících, státoprávně a zákonně uspořádaných, stopovati.

Podobně má se to i s tak zv. penězi střepinovými (Scherbengeld). Objevují se tyto kotoučky ve velikosti asi našeho zlatníku (i větší) ze střepin vybroušené a mnohdy dírkou opatřené častěji v sídlištích pravěkých. Sám vykopal jsem jich už několik a to ve stanicích z dob až neolithických, bronzových, tènských i pozdních slovanských. Tuším, že byl to první Wirchow, který tyto přesleny a amulety — neboť nic jiného to není — ‚penězi' učinil. Není mi známo, z jakého důvodu to učinil, avšak bylo to tvrzení — už s ohledem: peníze v době neolithické! — příliš nerozmyšlené.

Skutečnou mincí nejstarší u nás na Moravě, v Čechách a zemích okolních nalézanou byly ony zlaté knoflíčky, nyní duhové misečky Podmoklské nazývané. Mimo jednotlivá naleziště známy jsou zejména ze dvou hromadných nálezů:

---

[7]) Podobné kroužky (stočené) zlaté byly nalezeny také v Čechách u Kŕtěnova (Památky arch. XII., tab. XVI. č. 14.) v mohyle u Hladomře (Pam. XII., tab. I. č. 9) a j. Na pohřebišti Přemyšlenském nalezl dr. Č. Ryzner podob. 7 kroužků bronzových, které patrně byly na dřevěnou desku připevněny a jako náprsní okrasa nošeny. (Pam. XII., tab. XX. č. 1.)

z r. 1771 u vsi Podmoklí (u Berouna[8]) a z hradiště Stradonického[9]) u Nižburka (z r. 1877).

Duhovky Podmokelské byly čtvera druhu: největší váží po $2^1/_2$ dukátu (7·6 gr.) a mají na straně vhloubené vypouklý srpek měsícový, od něhož vychází záře; menší vážily $^5/_8$ dukátu a $1^1/_2$ asu (2·3 gr.) a byly na straně prohloubené opatřeny zoubkovaným věníčkem, v němž jsou dva terčovité hubolky; druh třetí váží po $^1/_4$ dukátu a 1 asu (1 gr.) a 4. nejmenší jenom 11 až 13 asů (0·8 gr.) a oba mají obrázky sobě velmi podobné: totiž trojúhelník, z něhož po obou přeponách vycházejí paprsky a pod základnou bývá as 5, 6 kuliček.

Mísky Stradonské jsou vesměs váhy dvou dukátů a totožny s největšími duhovkami Podmokelskými. Mnohé z nich mají místo měsíčků různě formované hady a draky, ptačí hlavy a puntíčky. Pracovány jsou více méně hrubě a zdají se býti raženy, anebo bylo tekuté zlato do forem líto a razítkem na ně dotud tlačeno, až schládlo[10]).

O původu těchto mincí psáno bylo už velmi mnoho a všechny úsudky se ovšem nemálo rozcházejí. Ad. Voigt, český nejstarší numismat, prohlásil je za mince starých Čechů. Němec Fr. Streber napsal dlouhé pojednání o duhovkách (s více méně fantastickými kapitolami) zejména bavorských[11]) a dle typů na nich se vyskytujících rozvrhnul je na 7 druhů a mezi poslední vřadil mince Podmokelské dokládaje, že se s nimi jediné ony r. 1751 u Gagersu (okr. Friedberg) nalezené shodují jsouce téměř z ryzího zlata raženy ($^{986}/_{1000}$), kdežto všechny ostatní skládají se z 962 částí zlata, 228 částí stříbra a 80 částí jiných kovů; jsou tedy raženy z t. zv. elektra. Podobných mincí našlo se také několik v Čechách, následkem čehož Wocel všechny české duhovky Keltům a zvláště pak jejich větvi kimrické

[8]) Schreiben an einen Freund über die bei Podmokle im J. 1771 gefundenen Goldknollen (Praha 1771).

[9]) Památky X. s. 835.

[10]) V Olomuckém vl. muzeu uložen kámen ze sídliště pravěkého u Určic; kámen tento, v němž vedle sebe prohloubeny jsou dva důlky, pokládá dr. Wankel za kadlub ku lití pravěkých duhovek. Dva vroubky uvnitř označují, kam se tekutý kov až doléval. V Určicích byly prý také zlaté mísečky najity. (Čas. Ol. m. 1887 s. 130.) —

[11]) Abhandl. d. philos.-hist. Classe d. k. baierischen Akademie d. Wis. Mnichov 1860, 1861. —

přisoudil[12]). Tím odbyty i starší práce Bočkovy a věc ta mlčky za rozřešenu považována[13]), až nález Stradonský důležitou tuto otázku znovu oživil. Napsal tehdy dr. Š. Berger: „. . . dlužno formy nalezených předmětů (z hradiska Stradonského) vřaditi do mladší doby železné, u nás tedy do doby, kde Čechové nepopřeně v této zemi již přebývali. Nelze též pochybovati, že i mince v takovém sousedství nalezené jsou stáří stejného, z čehož vysvítá, že ani starožitnosti ani mince nemohou nikterak býti původu keltického, nýbrž že jsou výrobkem lidu našeho — lidu českého“[14]).

V letech posledních vyvolal také ještě dr. Kříž svými náhledy o věci této pronesenými v díle ‚Kůlna a Kostelík‘ malý spor, v němž znova mnohé domněnky o původu mincí těch proneseny[15]).

Na Moravě neobjevily se duhové mísky tak často ani tak hojně. Zaznamenána jsou tato naleziště:

Svísedlice u Olomouce, menší penízek kresbou shodný s Podmokelským druhem třetím.[16])

Wocel popisuje v ‚Pravěku‘ (s. 140) velkou duhovku od Holešova, kterou měl rada Miltner; mince tato byla stranou vtlačenou shodna s největším druhem Podmokelských mísek a jenom na straně vypouklé na okraji vybíhalo z velkého bodu pět paprsků v podobě neforemné ruky a nad ní byly v jedné řadě tři body, z nichž prostřední byl největší. Rovněž historiograf Wolný a prof. Boček měli podobné mísky ‚od Holešova‘[17]). Mám za to, že všechny tyto mince pocházejí asi z naleziště u Všeminy, kde už ode dávna nalézány bývají podobné mince zlaté pod středověkým hrádkem (poprvé r. 1373 vzpomenutém) na trati ‚Zlatná‘. Dle paměti bylo jich dosud nalezeno náhodou a vždy ojediněle celkem čtrnáct; z těch jedna uložena ve Frant. muzeu, druhá ve vl. muzeu Olomuckém a poslední r. 1893 objevená uložena nyní u Ed. Pecka, naduč. v Domaželicích[18]).

[12]) Pravěk země české s. 135. —

[13]) Nověji přiděleny tyto mince také Quadům. Wiener Numismatische Zeitschrift 1880 s. 108. —

[14]) Pam. X. s. 836. —

[15]) Č. Ol. m. 1893. —

[16]) Ve sbírkách Olom. vl. muzea. —

[17]) Mitth. d. mähr.-schles. Ackerbaugesellschaft 1839.

[18]) Č. Ol. m. 1884 s. 125, 1885 s. 179. —

Na Hostýně vyorána r. 1876 duhovka, „s jedné strany je jakoby otisk nerovného předmětu, s druhé pak jako tuhnoucí kapka“ [19]).

Na Hradišti (kterém?) u Prostějova nalezena duhová míska s dvěma štítky v klikaté ozdobě [20]).

U Puntovic vyoral 1890 rolník jeden duhovku $2^1/_2$ dukátu těžkou, ale již poněkud otřelou [21]).

Poněvadž tyto mince moravské shodují se vesměs téměř úplně s českými duhovkami a jsouce také z ryzího zlata raženy patrně pocházejí z jedné doby s Podmokelskými a původem svým jednomu a témuž národu přísluší, kdežto ony mince z elektra snad národu příbuznému anebo docela cizímu náleží (mají ostatně také jiné kresby), je nesnadno rozhodnouti, kterému národu by se tyto mince měly přisouditi a to tím nesnadněji, jelikož nemožno s jistotou ani odpověděti k otázce: ve které době misečky tyto raženy byly a kdy u nás platily?

Na Uherském Slovensku, na Rabu, kolem Nového Města Vídeňského a v Sedmihradech (na Moravě ani v Čechách nebyly zaznamenány) objevují se častěji (i ve větším množství) mince hrubšího rázu ze stříbra ražené (až lot váhou). Na líci bývá hlava, ponejvíce dvě, na rubu pak obyčejně jezdec s ratolestí a pod ním nápis v latinských písmenách BIATEC. Starší numismaté [22]) vřadili všechny tyto mince mezi t. zv. ‚numi barbari‘ a přikládali je Batovi, knížeti pannonských Breukerů, jenž za Augusta s dalmatským králem, rovněž Batem, proti Římanům válku zdvihl.

Naproti tomu hledal prof. Fr. Boček [23]) ve slově BIATEC slovanský zvuk, jenž prý tolik co bitý, ražený peníz znamená a v dlouhých článcích dokazuje, že jest to „obvyklá zemská

---

[19]) Kříž M. Dr., Kůlna a Kostelík s. 359. — Ve sbírkách benedikt. kláštera v Rajhradě. —

[20]) Tamt. s. 303. — Ve Frant. muzeu.

[21]) Mitth. d. Central-Commission 1891 s. 134. —

[22]) Catalogus Musei Hedervarii (Vídeň 1814) I. s. 346,2. — T. E. Mionnet, Description des medailles antiques grecques et romaines (Paříž 1814—1837) VI. s. 717. — Welzl v. Wellenheim, Verzeichnis s. Sammlung I. s. 371—2. —

[23]) Mittheil. d. mähr.-schles. Ackbg. 1839 a 1840.

mince moravských Slovanů před i za časů slavné epochy velkomoravské říše". Batovi nelze prý připsati za dvouletou vládu tolik mincí; obličeje mimo to žádné podoby vespolek nemají.

Skutečně zvláštní jest, že nápis tento ve formách více méně zkrácených: BIA, BIAT i plně BIATEC také na mískách duhových se nachází (arciť jenom v těchto třech případech)[24]. K velké mrzutosti nezaznamenána naleziště těchto duhovek, poněvadž však jsou všechny z ryzího zlata, velikosti i váhy mísek Podmokelských druhu 1. a 2., nebude jejich příbuzenství asi velmi vzdáleno.

Neméně zajímavy jsou mince zlaté duhovkám velmi podobné formou, váhou i ryzostí kovu. Nejsou již tak silně vydmuty a také objevují se na nich rytiny dokonalejší, ba krásné. A bývá na líci bezvousá hlava s přílbou (často do týlu spadající), ač někdy místo ní ještě beztvarné vyvýšeniny přicházejí; na rubu bývá bojovník se štítem a v každé ruce mává dvěma kopími; na štítu jest mnohdy ×. Za postavou shora dolů jsou více méně čitelná písmenka řecká i latinská I=EΓNV a v levo pod štítem ƎZ, někdy i I=IEΓINVZE. Velikosti jsou tyto zlaťáčky trojí; největší jsou téměř váhou i průměrem shodny s druhou řadou duhovek Podmokelských, ostatní zase s řadou třetí a čtvrtou; na těchto malinkých opisy nebývají čitelny, na místě písmenek bývají různá nejasná znaménka, tečky a křížky. Boček vyobrazil jich 15[25]) a sestavováním řeckých písmen uhodil zase na slovo s ryze slovanským zvukem. Četl a vykládal ΠΕΓΝΑΖΕ, ΠΙΕΓΙΝΑΖΕ po slovansku pegnaze, pěgňaze = peňáze, nynější naše peníze. Mince vyobrazená u čís. 5. byla zakoupena Bočkem z nálezu u Holešova. Do této skupiny patří r. 1867 u Holešova nalezená mince zlatá s kancem (?) z levé strany na lícu; na rubu zdvihá jakási postava obě ruce; po její straně tři body[26]).

[24]) Dvě uloženy v num. sbírkách dvorního muzea, třetí byla ve sbírce ryt. z Wellenheimů. —

[25]) Několik těchto mincí nalezalo se v Museum Hedervarii hrabat Viczayů v Uhrách, u ryt. z Wellenheimů, u ryt. Neuperga (v Čechách nal. s obzvláště krásně zachovalou legendou), jí podobná uložena ve dvorním muzeu; jsou všechny koupeny beze znalosti naleziště.

[26]) Fiala E., Beschreibung böhmischer Münzen. Praha (1891) čís. 35. — Ve sbírce E. Miksche v Praze. —

U Lipníka našli r. 1866 zlatou minci s jakousi hlavou s jedné strany; s druhé jest postava s kopím na rameni, u nohou má po stranách po třech bodech[27]).

Boček snažil se všechny tři druhy mincí přiřknouti Slovanům moravským a kladl je v dobu říše Velkomoravské. Avšak jeho mnohdy až velmi nevědecké důvody a výklady nenašly víry. Streber připsal všechny duhové mísky Keltům, kteří v Bojohému a ve Vindelicii přebývali. Wocel považoval tyto stříbrné mince za barbarské nápodobení mincí makedonských z dob Alexandra Velkého až do Gonata I. a hledal původ zlatých mincí v první polovici IV. nebo V. století př. Kristem u kmene gallského t. zv. Skordisků. Rovněž slovanských znění, jež Boček ve slovech BIATEC (bitý peníz), OBISOVMARVS (Soběmír), SLAIVMRV (Slavimír) shledával, Wocel nepřipouštěl, pravě, že bychom také dovoliti musili, aby jiní filologové nápisy ADNAA, ATTA, HCCAIO, KAL, AIII, NONNOS, OIIO, YAᒧ, EVOIRIX, VOIVRIX atd. dle své libosti vykládali. Nápisy tyto přicházejí opravdu na starších stříbrných i bronzových mincích, avšak tyto mince jsou docela jiného rázu a obyčejně i jiného složení než mince s opisy BIATEC, OBISOVMARVS atd.

Z krátkého výkladu tohoto lze znamenati, jak zajímavo jest sledovati tuto archaeologickou záhadu, a jak nevděčným výsledkem končí se každý pokus luštiti tuto spletenou otázku o původu a době vzniku jakož i příslušnosti těchto mincí.

Konečnou odpověď smíme doufati jediné od pečlivého zkoumání pravěkých sídlišť, což sledovati nemůže býti účelem této stati. Pro nás stačí pouze konstatovati, že dle stavu dnešního zkoumání archaeologického všechny tuto vyjmenované a krátce popsané mince nejsou původu domácího — nejsou obvyklým plativem lidu na Moravě (ani v Čechách alespoň ve východní polovici) usedlého —, nýbrž byly k nám jediné spojením obchodním s jihem a zejména se západem zaneseny[28]).

---

[27]) Tamt. č. 46. —

[28]) Chystám delší článek o zajímavé této záhadě pro „Časopis Olom. muzejního spolku“ jakmile dokončeno bude pojednání o „Denarech údělných knížat Moravských“.

Na Moravě nalezeno bylo už velmi mnoho římských mincí[29]); obchodníci římští ze zadunajských provincií rádi zajisté vydávali se za ziskem do našich vlastí i dále k severu, jak jejich výrobky kovové a mince podnes nalézané svědčí; zbytků těch nalézáme hojněji v Dolních Rakousích a v jižní Moravě, řidčeji a řidčeji přichází se na podobné věci, čím dále k severu nálezy ty stopujeme.

Podobně má se to s oněmi záhadnými duhovkami a podobnými mincemi t. zv. keltickými[30]). Jsem naprosto přesvědčen, že jich vlast a původ hledati dlužno za Šumavou; k nám do Čech, Moravy a východněji dostaly se jenom obchodem, jak záznamy jich nalezišť na archaeol. mapách svědčí: čím dále k východu, tím řidčeji a vzácněji se vyskytují.

Tím vymyká se kapitola o pravěkých mincích vlastně ze stati „O mincovnictví moravském", ale pro úplnost a také proto, že se dosud ony mince téměř obecně za domácí výrobek a plativo pravěkých dob považují, bylo nutno pronésti těchto několik slov.

---

[29]) Srov.: J. B. Knies: „O římských starožitnostech na Moravě nalezených" v „Českém lidu" 1892|93. — „Časopis Olom. vlast. muzejního spolku" 1893, 1894. — „O obchodních cestách římských na Moravě" v „Časopise Matice Moravské" 1895. —

[30]) Keltickými mincemi zovou se u nás nalézané stříbrné penízky bez opisu s koníčkem, hlavou a j. znaky vyraženými, poněvadž jim nikdo nerozumí, a co je starší V. stol. po Kristu, všechno se jmenuje keltickým. Podobných penízků bylo také několik u nás nalezeno; zaznamenány byly: r. 1879 v železničním průkopu u Břeclavi vykopán stříbrňák s hlavou a koníčkem. (Kříž, Kůlna a Kostelík s. 307., tab. VII. č. 15.) — U Doloplazského cukrovaru 1892 vyorána mince podobná úplně drachmě barbarské u Donebauera (Beschreibung d. böhm. Münzen- u. Medaillen-Sammlung) č. 19. z hromadného nálezu na Moravě učiněného, popsané, jenom že mince doloplazská je dvakrát tak velká. — U Hodonína vyskytlo se také 7 velkých mincí ze špatného stříbra s podob. znaky ražených (Čas. Olom. m. 1894 s. 148). — Z Lechovic u Znojma má řid. Maška napodobeninu tetradrachmy Filippa makaedonského. (Kříž s. 307, tab. VII. č. 13.) — Podobně u Podivína nalezena barb. mince (tamt. č. 14.). —

Takových mincí nalezá se hojně zejména v Sedmihradech a Uhrách; jsou větším dílem napodobeny mincím makedonským a řeckým a připisují se národům barbarským (odtud jich jméno: numi barbari), kteří jich razili jednak pro svou potřebu, jednak také v obchodu se severnějšími sousedy, kteří peníze ty od řeckých a makedonských málo rozeznávali; mám za to, že obchodníci řečtí sami podobné padělky roznášeli a z nevědomosti barbarů zlehčováním mincí (obyč. bývají ony z velmi špatného stříbra) nemálo těžili.

Na severovýchodní Moravě.

Volné kapitoly z potulek geologických a petrografických
podává prof. Jos. Klvaňa.

(Dokončení.)

VIII. Kamenouhelná pánev Ostravská.

Nemohu tvrditi, že bychom tak naprosto úhledně byli vypadali, když nás přistrojili na šachtě Karolině v Mor. Ostravě do hávu hornického. A rovněž nemohu tvrditi, že bychom tak naprosto bezstarostně byli se svěřili onomu malému prostranství obecně šála*) zvanému, v němž měli jsme „fárati“ do temných hlubin země, kde ustavičně zákeřnické plyny třaskavé životy set a set horníků ohrožují, ba, jak přede dvěma lety zase veřejnost se přesvědčila, na sta těchto na život i na smrt odhodlaných lidí opravdu ničí.

Vlídný pan inženýr, jenž nás doprovázel, vysvětlil nám sice zcela pěkně, že netoliko přístroj fárací, do něhož vstupujeme, i kdyby na krásně drátěné lano se přetrhlo, jest bezpečný, nýbrž i plyny uhlovodíkové třaskavé nejsou tak zlé, jak si myslíme, a jenž nás — marnivce — dokonce i ujistil, že ten hornický širák i umouněný oblek i tuhá kůže hornická vzadu pod hřbetem připevněná, „roztomile“ nám sluší, ale — ale dech se nám přece tajil, a v uších to přece hučelo, když tiše jsme začali sjížděti do hlubiny . .

A ta úzkost vlastně neopustila nás, dokud bloudili jsme v tajuplném nitru zdejších uhelných dolů.

Ať pohlíželi jsme na havíře ležmo v rubišti pracujícího ať naslouchali jsme s utajeným dechem vyvalování se plynů báňských vzdálenými vodami důlními, ať obdivovali jsme se stům a stům sloupů dřevěných, v zavališti (místech, kde uhel již vybrán jest) tichem smutně praskajících, anebo ať jsme tlumeným „zdař Bůh“ odpovídali na stejný pozdrav těch stínů lidských, nás potkávajících, co zde v hlubinách třetinu, ba snad i polovici svého života v práci a námaze strávili: vždy měli jsme týž bázlivě truchlivý pocit.

Jak veselo nám bylo, když kdysi před tím bloudili jsme v suchých a bezpečných — tehdy ještě nikdo ani ve snu nepomýšlel na možnost katastrofy požárem! — štolách na nej-

*) Těžná klec.

hlubším, více než tisíc metrů hlubokém patře Vojtěšské šachty Příbramské!

A přece rád vzpomínám na onu návštěvu dolů Ostravských, která déle tří hodin trvala a až na šachtě „Hlubině“ nás na světlo boží vynesla. Rád si vzpomínám a doporučuji každému, kdo jen trochu může, aby se tu v Mor. Ostravě těch 450—500 m. pod zem podíval. Vzpomínka na „podsvětí“ i na práci horníkovu vtiskne se mu jistě hluboko, trvale v duši.

Aby měl již předem poněkud rozhled po poměrech Ostravských, sdělím v následujících řádcích poněkud obšírněji několik geologických, hornických, historických a statistických dát o kamenouhelné oblasti Ostravské, která, proto že druhá její část až ke Karvínu na Slezsku se táhne, též Ostravsko-Karvínskou se zove.

Opírati se při tom budu o knihu Ostravskými horníky před desítiletím o pánvi této vydanou*) a o některá statistická dáta, těžby se týkající, jež laskavě mně snesl p. báňský inženýr V. Červinka, jemuž za ochotu tuto srdečný dík vzdávám. Laskavý čtenář promine, bude-li někde výklad, se zřetelem k poměrně malé obeznámenosti širších kruhů s místem jinak tak známým, obšírnějším.

* * *

Kamenouhelná pánev Ostravská jest částí Hulčínsko-Ostravského ostrůvku kamenouhelného, který s partiemi ostatními v Prusku, Rusku a Haliči tvoří na 100 čtv. mil velkou oblast Slezsko-Moravsko-Polskou, v níž na vlastní uhlonosný útvar neméně než 55 čtver. mil připadá. Rozloha ostrůvku Ostravsko-Karvínského, k němuž ovšem i pruské již Petřkovice u Hrušova se počítávají, jest asi 2·6 čtv. m. Většinou ukryt jest uhlonosný útvar v hlubinách země, a jen na 19 místech vycházejí vrstvy jeho na den povrchem asi 10·4 čtv. m.

A právě na těchto východech uhelných začato přirozeně dobýváním „uhla“ a to — uvážíme-li, že v Čechách dolovalo se již ve století 14tém u M. Přílep — poměrně dosti pozdě, totiž, koncem minulého století. Bylot u nás na Moravě, chvála Bohu ještě v minulém století dosti dřeva!

Nejstarším hornickým revírem jest hrab. Vlčka (Wilczek!) revír Polsko-Ostravský, jehož otevření provedeno mezi 1770—1780,

*) Monographie der Ostrau Karviner Steinkohlenreviers bearb. und herausgegeben vom Berg- und Hüttenmänn. Verein in M. Ostrau. Teschen 1885.

a sice na základě východu uhelných flecí (nynější flec Františkova a Josefova). Na uhlí kutáno zprvu soukromníkem, od něhož hr. Vlček právo kutací i dolovací zakoupil. Ale ještě r. 1782 bylo dolování velice skrovné, neboť téhož roku vyzvána správa Vlčkovská vládou, aby se opětně, pro vzrůstající cenu dřeva, do lámání uhlí pustila. Ale vyzvání to nemělo, zdá se, následků valných, neboť konkurence uhelná v Prusku tak se činila, že r. 1823 vyprosil si hrabě Vlček u císaře Františka prominutí mýtného za uhlí, směrem k Opavě vožené, kterážto výsada teprv počátkem 50tých let zrušena.

Po revíru Polsko-Ostravském, který nyní k nejbohatším a nejlepším patří, nejstarší jest Rothschildův pruský Hošťalkovsko-Petřkovský (t. zv. Hulčínský) okrslek, jenž založen roku 1782 v Petřkovicích, ale tuším teprv r. 1845 v ruce nynějších majitelů přešel.

Hrabě Lariš zkoušel již r. 1790 kutání na pahrbku Plazníku, sev. od Karvína, a to později odměněno výbornými výsledky.

Ostatní kutání dělo se v tomto století až do let 80tých s výsledky více méně stkvělými na různých těch místech, kde nyní uhlí tak čile z hlubin země se na světlo boží vynáší. Ovšem že se dělo vrtání vždy dál a dál od vrstev na den vycházejících, a uhlí naráženo následkem sklonu vrstev vždy ve větších a větších hloubkách, tak že mnohé nálezy uhelné až do dnešního dne se netěží, čekajíce budoucích dob, kdy těžařská technika disponovati bude dokonalejšími, po případě i lacinějšími prostředky.

Vrstvy kamenouhelné, jinak dosti mocnými vrstvami mladších třetihor i naplavenin pokryté, vyzdvihují se na den v pahorcích a hřbetech u Svinova, pruské Lhoty, Petřkovic a Koblova, u Hrušova, Muglínova, Polské Ostravy, Petřvaldu, Poruby, Orlové a Karvína. Na západ přikládají se ke kulmu, o němž jsme mluvili již na str. 231. a 232. roč. 1894, a dlouho myslilo se, že spodní vrstvy uhlí i kulmu patří. Ale ukázalo se nejnověji, že vrstvy ty nejsou, jak dříve tvrzeno, konkordantně t. j. rovnoběžně nad pravým kulmem uloženy, nýbrž nerovnoběžně, tak že se tomuto přičítati nemohou. Také zvířena vložek mořských, mezi flecemi spodními se naskytnuvší, nesouhlasila nijak s faunou drob kulmových. A rovněž málo souhlasí rostlinné otisky obou.

Vrstvy kamenouhelné samy složeny jsou hlavně z pískovců světlých, šedých neb žlutých, místy i slepencům podobných, a z břidlic světlých i tmavých, někde hmotou živičnatou (bituminem) i lupkům podobných. Pískovce jsou v podloží útvaru pevné a dávají dobré stavivo. Břidlice, vždy kolem flecí vystupující, jsou však hlinité i písčité a rozpadají se na vzduchu. V nich je nejvíce zbytků flory i fauny kamenouhelné. Nejpamátnější zvířecí zbytky jsou některé trilobity a hlavonožci (Orthoceras, Nautilus, Goniatites), rostlinné pak různé části přesliček, plavuní a kapradín stromovitých.

Na několika místech jsou nad flecemi zvláštní oblé kameny, rázu žul nebo rul a porfýrů, o nichž zmíněno na str. 247. t. roč., a jež jsou tedy jaksi „bludivými" balvany kamenouhelnými. Vedle těchto zvl. cizích součástí, vyskytuje se ve vrstvách uhelných ještě i ocelek v kulatých a čočkovitých tvarech. Jen jako nerosty vystupují kyz železný a vápenec i bílý ankerit. Tento hlavně na trhlinách uhla poblíž čedičových shluků, uhlí prorážejících.

Flecí, t. jest vrstev uhelných, jest v pánvi Ostravsko-Karvinské asi 313, z nichž dolují se pouze ty, jež mocnější jsou než 50 cm., celkem asi 102. Jenom osm jest jich mocnějších než 200 cm. Nejmocnější jest flec Jan v revíru Rotšildově a Vlčkově, 396 cm. mocná. Co do stáří není uhlí Ostravské stejné s uhlím Karvínským. Oba okrsky uhelné odděleny jsou mezi Porubou a Doubravou (Dombrová) smrskem t. j. trhlinou, po níž se jedny vrstvy sešinuly, zapadly, kterýžto smrsk jde od severu k jihu. Karvínské flece jsou pak dle zkamenělin mladší, obdobné vrstvám uhelným, jež na Žacléřsku se objevují, Ostravské starší a shodny s vrstvami německé Waldenburgské pánve uhelné.

Na mnoha místech a v hlubinách rozmanitých proráží vrstvy kamenouhelné tu v okolí Ostravy sopečná hornina čedič čili basalt. Čedič jest hornina zpravidla jemnozrnná, obsahující směs živců trojklonných, augitu, olivinu a magnetovce. Tímto posledním nabývá své barvy černé nebo alespoň šedé, začazené (čedič!). Čedič vyvřel v době mladších třetihor a zaujímá zejména v sousedních Čechách velká prostranství (pohoří Doupovské, Středohoří české) a tvoří sta jednotlivých, již homolovitým nebo báňovitým zevnějškem nápadných vrchů (Řip, Kunětická hora).

U nás na Moravě a ve Slezsku jsou čediče hlavně v okolí Dvorce a Bruntálu,*) Opavy, a prorážejí, jak řečeno, i uhlí kamenné u Mor. Ostravy. Čediče vystupují tu jako veliké žíly v uhelných vrstvách samých, nebo jako mohutná vrstva valounů v nejvyšších vrstvách třetihor (o těch níže). V uhlí nalezeny čediče v Rotšildově 1. šachtě, v šachtě Idině v Hrušově, v Tereziině šachtě na Jaklovci a na Františkově šachtě u Přívozu, snad i ještě jinde. Koule čedičové na Jakloveckém vršku dokonce i na den vystupují a tuším na štěrk výborný se používají.

Působení čediče na uhlí, jímž pronikl, zcela dobře nasvědčuje i zde, že protlačil se trhlinou, zajisté již v uhelných vrstvách existující, jako hmota žhavě těstovitá, neboť uhlí přeměněno jím až do vzdálenosti několika centimetrů na zcela pěkný koaks.

Nad vrstvami kamenouhelnými uloženy jsou tu téměř všude vrstvy, jimž říkáme mladší třetihorní, a sice v různé mocnosti. Usazovalyť se vrstvy ty na povrch útvaru kamenouhelného, když rozmanitými žleby již prorytým byl.

Třetihorní útvar usazoval se z moří, jež rozkládala se na zemi po době křídové.

Starší útvar č. eocén, o němž v kapitolách těchto již také zmínka učiněna, ten hlavně v Karpatech Moravských i Uherských jako mocná pásma pískovců nad křídovými uložených, a místy i do břidlic přecházejících, jest vyvinut. Zkamenělin obsahuje poskrovnu, tak že popisy a výklady o něm do dneška nejsou dosti jasny. Na severovýchodní Moravě vystupuje jen v nepatrných částicích záp. od Vlčnova, východně od Bernartic, mezi Veřovicemi a Ženklavou, v okolí Příbora a j. v. Mezi Veřovicemi a Ženklavou pamatný jest tím, že obsahuje ony zajímavé čočkovité nebo penízkovité zkameněliny, jimž říkáme nummulit, a po nichž častěji i celý útvar nummulitovým slove.

Útvar eocénový zajisté více jest rozšířen v krajišti našem, ale pokryt jsa tak jako mladší třetihory vrstvami diluviálními i alluviálními, není nápadným.

Po starších třetihorách usazovalo moře vrstvy, jimž říkáme mladší třetihory č. neogén. Tehdy již na 50% mořských živočichů bylo totožných s nynějšími, a moře středozemní bylo

*) Sr. Klvaňa: O třetihor. sopeč. horninách na Mor. a Slezsku vůbec a Bánovsko-Bojkovických zvlášť. I. progr. čes. gymnasia v Uh. Hradišti 1885.

již hotovo, jenže zahýbalo i do jižní Francie, šlo do Švýcar severních, podle Alp až na Moravu a Dol. Rakousy, odkudž bylo přes Uhry ve spojení s mořem Černým, ovšem daleko rozloženým, a průlivem Přerovsko- a Holešovsko-Jičínským kolem severu Karpat s t. zv. mořem Sarmatským č. ruským, jež spojeno bylo zase s mořem Černým.

Usazeniny moře tohoto, většinou šedé nebo šedomodré slíny, jsou místy plny zbytků zvířecích: plžů, mlžů a korálů, a proto že na pobřeží mořském zapadaly i rostlinné části do vrstev se usazujících, soudíme z povahy rostlin těchto, že ponebí u nás bylo takové, jako nyní kolem středozemního moře.

A vnitro zemské v době té neogénové naposledy ve žhavých svých útrobách se rozvzteklilo: celé spousty různých sopečných hornin čedičů, andesitů, znělců, trachytů, rhyolithů a j. vyniklo na povrch zemský v Němcích, Čechách, Uhřích, Francii a Italii.

Do dnes cítí člověčenstvo oheň tehdejší doby ve — vínech nejvzácnějších, právě na těchto zvětralých sopečných horninách nejlépe se dařících.

Vedle toho ukládaly se ve vrstvách třetihorních mladších místy (v Čechách k. p.) přemohutné sluje hnědouhelné, tak že po nich nazván útvar ten i hnědouhelným.

Neogénové vrstvy nad uhlím Ostravským patří podle všeho k nejspodnějšímu stupni mladších třetihor. Jsou to šedé nebo pestré jíly a pískovce, vodorovně uložené, vrstvičky slínu, úlomky a valounky žuly a ruly, uhelného pískovce v šedém jílu, ale nikoliv úlomky jurské, a pak zase pískovec. Nad vrstvami těmito, jež tím, že jsou vodovodné, již mnohou zátopu (na šachtách Karolině, Salmovce, Jindřichově na Jaklovci a j.) způsobily, rozkládají se šedivé jíly (šedivice, něm. Tegel) dole neobyčejně pevné s četnými zkamenělinami, hl. ústřicemi.

Místy jsou šedivice ty až 40 m. mocné.

Patří již vyšším, mladším stupňům neogénu a jsou zajisté ve spojení s vrstvami podobnými, jež tu a tam v okolí Nového Jičína, Fulneku, Choryně atd. objeveny byly. Někde ovšem s ještě mladšími písčitými a pískovcovými útvary neogénu se tu setkáváme.

Nad šedivicemi, někde při východech uhelných i bezprostředně nad uhlím vystupuje útvar diluviální. A to ve formě

štěrků 20—40 m. mocných, všechny možné horniny obsahujících. Místy jsou i rašeliny skromně vyvinuty, jako u Rychvaldu, Hrušova, Zábřeha a j. Na diluvium ukládají se konečně jemnozrné, více méně čisté, bezvodé písky alluviální a žlutá písčitá hlina, různé mocnosti.

* * *

Uhlí kamenné neleží v pánvi naší vodorovně, nýbrž tvoří několik prohybů. R 1885 otevřeno bylo 67 šachtami.

Povahy jest uhel Ostravsko-Karvínský rozmanité.

V nejvyšších flecích bývá „hubený“ a tu netvoří koaks, nýbrž rozpadá se na šedý popel. S tímto hubeným uhlem nachází se někdy i „polohubený“, jenž již se poněkud seškvařuje. Ve středních a spodních vrstvách doluje se „tučné“ č. koaksové, velmi lesklé, dobře koaksující a nejvýhřevnější uhlí, a konečně „anthracitové“, které se nespeká, kovový skorem lesk má a na topení výborné jest. To jest v nejspodnějších flecích.

Uhlí zdejší patří k nejlepším na pevnině, a mnohé jeho marky rovnají se anglickým.

Celkem má uhlí Ostravské asi 5500 kalorií výhřevnosti, t. j. jedním metrickým centem možno 100 litrů vody ohřáti na 55° C. (Hnědé uhlí moravské od Dubňan u Hodonína má asi 3000 kalorií.)

Velmi nepříjemné ve zdejších uhelných vrstvách jsou „třaskavé plyny“, různé to směsi uhlovodíků, z uhlí se vyvinujících, které dílem udusiti mohou, dílem, když se zapálí, výbuchem svým a následujícím pak obyčejně požárem důlním ona strašná neštěstí spůsobují, jimiž, jako nedávno v pánvi Karvínské, na sta horníků zničeno, na statisíce kapitálu zmařeno.

Plyny tyto ustavičně se vyvinují, ale zpravidla větracími šachtami dobře odváděny bývají. Při zkusném vrtání vycházejí plyny ty mnohdy tak prudce, že vodu vystřikují a zapáleny nad povrchem země velkým plamenem hoří. Tak stalo se ku př. v dubnu 1852, kde plamen po 5 hod. nemohl býti uhašen, a ještě pak plyny z vrtací díry prudce vycházely. Rovněž zajímavy byly proudy plynů třaskavých, jež druhdy trvale v některých sklepích Mor. Ostravských vyvěraly. Jistý podnikavý knihař vedl je rourami do světnice a svítil jimi tak dlouho, až explose a s ní spojené velké neštěstí podnikavosti té konec učinily.

Kterak výroba uhelných dolů Ostravských a Karvínských stoupá, posouditi možno z následujících údajů:

Roku 1782	vydobyto	12.300	m. centů
„ 1832	„	165.100	„ „
„ 1852	„	1,678.300	„ „
„ 1862	„	6,096.804	„ „
„ 1872	„	11,992.346	„ „
„ 1876	„	15,131.180	„ „
„ 1882	„	26,177.173	„ „
„ 1886	„	33,040.025	„ „
„ 1887	„	34,890.850	„ „
„ 1892	„	45,281.118	„ „
„ 1894	„	46,858.222	„ „

Jak zhoubné následky pro těžení má výbuch třaskavých plynů, viděti ku př. z toho, že na dolech Lárišovských, kde poslední osudný výbuch se stal, kde roku 1892 se vytěžilo 6,384.510 m. ctů., r. 1894 jen 3,783 365 m. ctů. se dobylo.

Že s uhelnou těžbou souvisí celá řada závodů průmyslových, jest jisto. V okolí Ostravy jsou to především obrovsky založené železárny a hutě Vitkovické, koksárny — neboť koaks zdejší do dalekých krajů se rozváží pro železné hutě — zinkové válcovny, kde ruda zinková cizí se zpracuje, lučebné továrny a j. v.

Čarokrásný a hrozný je pohled na Mor. Ostravu a její okolí v noci. Z nesčetných komínů hutních šlehají k nebesům rudé plameny, ozařujíce dým nade vším se rozkládající barvami nejrozmanitějšími. A bledě modré, silné světlo obloukových lamp elektrických, kontrastující ostře s temnou žlutí výhní, spůsobuje ostatek pekelného dojmu.

Ba věru dojem pekelný činí v noci Ostrava!

Jen že tu odsouzenci trápí se ne pro své viny, nýbrž pro kus chleba, jen že tu tou spoustou výhní ku předu kráčí průmysl i vzdělanost!

IX. Zakončení kapitol.

Provedl jsem laskavého čtenáře zajímavým jinak krajem oním, jejž v začátku svých kapitol jsem vytkl. —

Aby jednotlivé útvary nebyly tak rozházenými údy, seřadím je tak, jak v kraji tom, co do stáří od spodu na horu následují. Snad se čtenářům zavděčím alespoň maličko.

Nejníže leží tu devonské vápence v okolí Hranické „Propasti“. Nad těmi, jak již při popisu devonu toho sděleno, uloženy břidlice a droby kamenouhelného kulmu, jehož i u uhelného nálezu u Choryně jsme se dotkli. Nad kulmem leží bezprostředně vrstvy uhlonosné v pánvi Ostravské. Těchto mladší jsou uhelné vrstvy Karvinské.

Dva útvary další, jež v jiných místech a zemích rozeznáváme, v kraji zdejším se nevyvinuly, totiž permský a triasový. Za těch zdejší krajina byla na suchu. Ale pak přišla doba jurská, z níž nám zbyl hlavně Štramberk a několik ostrůvků mezi Teplicemi a Nemeticemi. Nad vápenci jurskými usadil se křídový a sice spodní křídový útvar, zprvu spodními Těšínskými břidlami, pak Tešínským vápencem, na to svrchními Těšínskými břidlicemi a vrstvami Grodištskými. Nad těmito uloženy jsou zajímavé vrstvy Veřovické s hlavním pásmem zdejších rud železných a s množstvím sopečných hornin tešenitových a pikritových, pak obrovské spousty Godulských pískovců v pásmech Radhošťských, Javornických a v Ondřejníku. Další Jistebské vrstvy přikládají se k jihu pásma Javornicko-Radhošťského. Nejvyšší ze zdejšího křídového pásma jsou Frýdecké slíny a a Bašské pískovce.

Po křídovém útvaru ukládaly se vrstvy starších třetihor či t. zv. eocén, a nad tím mladší třetihory se spoustami svých šedých slínů, se svými písky ano i pískovci, V nich naposledy chvěl se zdejší kraj sopečnými výbuchy čediče. Po mladších třetihorách čili po neogénu nastala doba ledová, diluviální, č. čtvrtihory starší, jež nanesla různé štěrky, písky a žluté hliny cihlářské a jež v jeskyních Štramberských zanechala nám mimo jiné i zajímavé stopy člověka nejstaršího. A ostatek jsou již čtvrtihory mladší, nebo nejnovější — alluviální..

K otázce volby Ferdinanda I. v Čechách.

Podává prof. Jan V. Krecar.

(Dokončení.)

Po smrti Ladislava Pohrobka († 1457), vykládajíce stavové bullu Karlovu, že dědičkou může býti toliko kněžna z panujícího rodu královského neprovdaná, s opominutím sester

Ladislavových a jednak i s opomenutím smluv, dle nichž nárok ke trůnu měl rod Habsburský*), zvolili za krále Českého Jiřího.

Jiří z Poděbrad cítil dobře, že zvolen za krále Českého porušením zákona Karlova; snažil se z počátku dědické právo v rodě svém upevniti, a proto chtěl odstraniti veškeré překážky, jež by mu mohly býti na závadu. Za pomoc poskytnutou císaři Bedřichovi proti stavům dolnorakouským, Albrechtu VI. a spojeným s nimi měšťanům vídeňským, vydal tento Jiřímu 5. pros. 1462 zápisy týkající se úmluv dědičných mezi panovníky českými a rakouskými.**)

Avšak Jiří pro poměry politické rozžehnal se se záměrem, „založiti v rodě svém novou dynastii", a sám přičinil se, aby zvolen byl (1471.) Vladislav Jagailovec, syn Kazimíra Polského a Elišky Lucemburské. Byl to potomek rodu Lucemburského po přeslici, avšak stavové zvolili ho svobodnou volbou***). Ač mohl konati jakési nároky dědičné, přece s plným právem zákon Karlův, již poškozený volbou Jiřího i volbou jeho, nemohl potahovati k platnosti pro členy rodu svého.

Jagailovci byli si toho vědomi, že bulla pro ně nemůže již platiti, a proto pokoušeli se novým zákonem upraviti své nástupnictví. Vladislav obdržel r. 1506 syna, a tu žádal na sněmu 24. února 1507, aby jak syna, tak i starší dceru Annu přijal a uznal za dědice koruny České. Stavové k tomu svolili a Ludvík korunován (11. března 1511)†).

Avšak Ludvík byl slabý a chabý. Vladislav by rád získal nástupnictví i dceři své. Kdyby se mohl dovolávati zlaté bully, byl by tak učinil. Ale věděl, že Karlova bulla pro něho nemá platnosti, a že i on vlastně by neměl dle zlaté bully býti králem. Proto hleděl dceři své získati nástupnictví ve srozumění se stavy. Dosáhl toho, ale s podmínkou. Stavové svolili k tomu, aby dědicem jeho byl Ludvík, a po případě i sestra jeho Anna. Avšak pro ten případ, že by se Anna provdala, chtěli ji učiniti dědičkou, když budou míti záruku, koho si vezme, — když si

*) Členové mladší linie rakouské, kteří byli tehdy na živě, také valně jsouce jeden proti druhému, se o království České ani neucházeli.

**) Archiv český IV. 109.

***) Kalousek I. 177—8, Archiv český IV. 451.

†) Kalousek I. str. 185., Palacký, Dějiny V. 2. str. 146.

nevezme nikoho „proti vůli království tohoto". To formulováno v listině r. 1510. (11. ledna). Vladislav vydal stavům českým majestát, kterým ustanovuje, kdyby Ludvík, již korunovaný a přijatý král Český, zemřel bez dědiců, že tehdy zůstala by kněžna Anna pravou dědičkou království Českého, pročež také že on Vladislav „přiříká království Českému, že dcery své kněžny Anny zamluviti a vdáti nemá bez rady a vědomí téhož království, poněvadž v tom království dědí" *).

A platnost tohoto listu jest bodem, okolo něhož otáčí se celá sporná otázka volby Ferdinandovy. Kdyby Anna nedědila, mohla býti provdána kamkoliv a za kohokoli. Avšak Anna uznána jsouc dědičkou zavazovala se také, že bez rady a vědomí stavů se neprovdá. A v tom vězí všecko.

R. 1515 umluveny byly sňatky ve Vídni mezi Vladislavem a Maxmilianem, při nichž přítomen bratr Vladislavův, Zikmund, král Polský. Vnuk Maxmilianův Ferdinand zasnouben s Annou, dcerou Vladislavovou, a Ludvík, dědic Čech a Uher, měl pojati sestru Ferdinandovu, Marii Habsburskou **). Uskutečnění úmluv těch nedočkal se ani Vladislav ani Maxmilian. Ferdinand slavil své zasnoubení v Linci v květnu 1521, a Ludvík pojal Marii teprve v lednu r. 1522.

Avšak po čtyřletém manželství zemřel Ludvík bezdětek jako poslední mužský potomek královského rodu Jagajlovského v Čechách. Úmrtím jeho uprázdněn trůn uherský a český. O uprázdněný trůn český ucházelo se kandidátů několik. Největší nároky dělal si Ferdinand. Poslové jménem Ferdinanda a Anny žádali stavů českých na sněmě dne 8. října 1526, aby je za pány přijali ***), poněvadž 1. Její Milost arcikněžna k tomuto království Českému jest dědička, a 2. k němu podle smluv, které se staly mezi králem Vladislavem, má přístup nejbližší.

Opíral tedy Ferdinand nároky své o dědičné právo Annino a o smlouvy učiněné mezi králem Vladislavem a Maxmilia-

*) Kalousek I. str. 186.

**) Schlesinger, Geschichte Böhmens 438. Viz více Rezek, „Úmluvy" v Čas. Česk. Musea 1881 str. 396.

***) Zimmermann I. str. 14, Kalousek I. str. 196.

nem *). Avšak stavové čeští k tomu odpověděli, že prozkoumavše nástupnický zákon Karlův, neuznávají dědičného práva Annina, „poněvadž za krále Vladislava kněžna Anna, jeho dcera a Ferdinanda arciknížete Rakouského manželka, odbyta a vdána a tak toho nápadu vzdálena jest“ **). Co se pak týče smluv Vladislavových učiněných, ty odbyl sněm český při jiné příležitosti krátce, řka, že k nim „stavové nesvolili, poněvadž k tomu povoláni nebyli“ ***).

Stalo-li se tak, a stalo-li se provdání Annino bez vůle stavů, jakož i nebyli-li ani pozváni k súčastnění se úmluv, odpověděli stavové, co se týče druhého nároku, zcela správně. I uzavíralo se pak také od těch, kteří stáli při volbě, že se vdala Anna bez vůle stavů †). Avšak studiem objeveny listiny, z nichž vychází na jevo, že stavové nejednali úplně správně. Listiny ty vydány v „Archivu českém“ (V.—XII. svazek), a to „Dopisy Lva z Rožmitála“ od Frant. Dvorského a „Dopisy rodů Hradeckého a Rožmitálského od roku 1450—1526“ od dr. Ant. Rezka. Dopisů těch použil Ant. Rezek ve článku „Úmluvy sjezdu vídeňského z l. 1515 a jich význam pro volbu českou l. 1526“.

Z dopisů těch dovídáme se, že stavové o zasnoubení Anny věděli. Ke sjezdu do Vídně r. 1515 byli pozváni zástupcové Českého království. V Čechách vypsán od krále Vladislava sněm ke dni 23. května, a k němu jako posly vypravil Stanislava Thurzu a Karla Minsterberského. Tento dle starého letopisce††) „v sobotu před sv. Duchem (26. května) pověděl před pány, zemany a městy, kterak králové smluvili se s císařem Maxmilianem a kněžna Anna jemu zasnoubena †††). Ti poslové měli požádati stavů, aby zvolili ze sebe každý stav jistý počet osob,

*) Ferdinand nároky své chtěl také opírati o smlouvy dříve uzavřené mezi králi českými a panovníky rakouskými, avšak nenaleznuv žádných, ač dal hledati, nezmiňuje se o nich. Nepochybně se dověděl, že byly zničeny, jak výše vyloženo, již r. 1462. Nekriticky si tedy počínají ti, kteří odvozují též nástupnictví Ferdinandovo na těchto smlouvách.

**) Víme, že kurfirst Braniborský, vév. Saský Jiří a Ludvík Bavorský snažili se sňatkem s ovdovělou královnou Marií koruny České dosíci.

***) Kalousek I. 197.

†) Čas. Českého Musea 1881. str. 385 atd.

††) Staří letopisové čeští str. 386.

†††) Rezek, Úmluvy 394.

jež by ku králi s plnou mocí se odebraly, buď ještě do Prešpurka anebo do Vídně. Stavové vyplnili žádost královu a volili deputace *). Byly zvoleny osoby z pánů, rytířstva i měst. Víme, že ve Vídni byli Zdeněk Lev z Rožmitála, nejv. purkrabí, Ladislav ze Šternberka, nejv. kancléř, Vojtěch z Pernšteina, nejv. hofmistr, Jaroslav ze Šelenberka, nejv. komorník, Jindřich Švihovský z Ryzmberka, hofmistr dvoru královského, bratří jeho Břetislav a Vilém Švihovští, Hynek Boček z Kunštátu, Adam z Hradce a jiní **). Přijeli tam v sobotu po sv. Markétě (14. července). Na sjezdě mluvilo se o zasnoubení arciknížete Ferdinanda s Annou, a když smlouva měla se definitivně uzavříti (20. července), jednání dálo se mezi radami císaře i obou králů, Českého a Polského. Čechy zastupoval Ladislav ze Šternberka. U přítomnosti radů byly smlouvy svatební uzavřeny a 22. července konány veřejné sňatky v kostele sv. Štěpána ***). To vše jest jisto, ale nevíme, jak se vyslanci čeští zachovali. Svolili či nesvolili? Svolili-li, jest právo Ferdinandovo nepopíratelné.

Nikde nebylo pozorovati žádného odporu, ani na českém sněmě, ani od delegátů při sjezdě Vídeňském, ať při úmluvách samých, ať při formálním vykonávání sňatkův, ani mezi stavy českými, již se byli o všem tom dověděli. *Jisto jest, že stavové o zasnoubení Annině věděli, že zasnoubení to nestalo se bez jich vědomí, ano i ku radě byli povoláni*, jak majestát Vladislavův z r. 1510 vyžadoval. My ovšem neznáme, *jakou moc* delegáti vídenští měli; my nemáme nijakých zpráv ani o odporu ani o souhlasu, všude vidíme jen prosté mlčení †). Avšak mlčení často v souhlas vykládati lze.

Zajímavo však jest, že při roce 1526 o věci této nezmiňuje se ani Ferdinand, ač příliš se ucházel o trůn český, ani nezmínili se stavové čeští. Stavové o privilegiu Vladislavově se nezmiňovali, mluvili jen o bulle a ta se nevztahovala na Jagai-

*) Rezek, Úmluvy 396—7. Listiny o tom v přepise jsou v archivě Českého Musea. Archiv český XI. str. 180 č. 1239.

**) Rezek, Úmluvy 398.

***) O nich podává zprávu Zdeněk Lev z Rožmitálu v soukromém listě příteli Petrovi z Rosenberka. Rezek, Úmluvy 399. Archiv český VII. str. 116 č. 124. —

†) Rezek, Úmluvy v Č. Č. M. 1881 str. 400.

lovce. Vždyť zákon Karlův výslovně a zřejmě praví, že právo k volbě panovníka zemí koruny České nastane, když všechno mužské i ženské potomstvo vymře z rodu královského. I možno veškerý výsledek otázky svorné shrnouti v celek tento: „Anna měla právo dědičné, a s ní manžel její Ferdinand, nikoliv však na základě smluv starých, nýbrž na základě smlouvy mezi Vladislavem a Maxmilianem. Stavové oprávněni k volbě nebyli, ježto byl tu dědic. Volbou porušena byla bulla Karlova, jíž se stavové tak mocně dovolávali, nebylo dbáno dědičných práv Ferdinandových, a Ferdinand z příčin politických, když tolik uchazečů bylo o trůn český, nechtěl stavům odporovati, nehájil mocně nároků svých, a žádal pouze o přijetí. Ano, když byl zvolen, vystavil stavům i revers na svobodnou volbu. Avšak nezapomínal při tom svých práv, byl pamětliv toho, že koruna Česká právem dědičným mu náleží, a proto uchopil se r. 1545 vhodné příležitosti, aby mohl starý, nepodstatný revers na volbu stavům navrátiti, aby ho tito novým nahradili, v němž „uznán za krále, ale Anna měla dědičné právo“ *).

Zaniklé osady v okresu Kunštátském a Bystřickém nad Pernštýnem.

Napsal Jan Tenora.

Se zaniklými osadami shledáváme se i v hornatých, lesnatých a málo přístupných okresech Kunštátském a Bystřickém nad P. Jmenovati umíme tyto:

A) Okres Kunštátský.

1. *Vznětín.* Náležel ke zboží Lomnickému. R. 1390 zapsal Jan z Lomnice své Adličce věno i na vsi Vznětíně a Bedřichově (cf. Wolný II. 2. 132). Ale již dvě léta potom r. 1392 prodal Jan z Lomnice manželce své zboží v Kunčině vsi, v Bedřichově a Vznětíně Pročkovi z Kunštátu a Rychvaldu (DB VII. 1059), a současně převedl Jan z Lomnice Adličku manželku svou ze vsí Vznětína a Bedřichova na vsi Černovice a Hodonín s lesem řečeným Hodonský (VII. 1002). Později pak již o Vznětíně

---

*) Ke článku tomu použil jsem též kromě jiných ještě spisů přednášek universitních prof. dr. Ant. Rezka. —

zmínky se neděje. — Ves ta byla mezi Bedřichovem a Kunicemi, ale blíže k Bedřichovu. Říká se tam posud louce „na Zněckách“, a lid si vykládá, že tam druhdy bylo městečko s mlýnem a pivovarem. Na Velký Pátek slyšeti prý na Zněckách, přiložíme-li ucho k zemi, zvoniti zvony. Před léty našel tam jistý dědoušek „voškrdu“ (křesadlo), a jiný soused rahno přes tři sáhy dlouhé, které zcela strčil do bahnitého dolíku na té louce a přece se ještě dna nedodělal.

2. *Lhota.* Pustou slove již 1398. Tehdy totiž prodali bratří Arkleb a Vilém z Klečan Janovi a Arklebovi, synům Vaňka z Muchnic, vsi Boletín a Brťoví s dvorem a pustou Lhotou (F. Wolný II. 2. 72). — Byla tedy ves ta u Bolešína a Brťoví; snad nynější osada Lhota vznikla zase později na místě jejím tak, že by i jméno dřívější vsi zachováno bylo v nynější Lhotě, která se již 1590 jmenuje. (Wolný II. 2. 66.)

3. *Hanebnice.* Jediná zmínka o této vsi jest z roku 1447, kdy totiž Jan z Pernštýna zapsal manželce své Bohunce z Lomnice na Prosetíně, Rovečném, Trestném, Křtěnově a na Hanebnici, vyjímaje jen dvůr, který držel Budišův syn v Prosetíně, a dva lány, které vdova druhdy Jilvínova držela v zástavě, u věno 500 kop gr. (DB XII. 588). — Dle uvedených vesnic musila se i ves Hanebnice někde v okolí Prosetína nalézati; ale s jistotou nelze stanoviti, kde by druhdy byla.

4. *Horní a Prostřední Bradlné, Bralné, Bradleny.* Ve století XV. mluví se jen o jednom Bradlném; na př. r. 1412 zapsal Jan z Lomnice na Horním a Dolním Poříčí a na Bralném 20 kop ročního platu u věno pro dceru svou (DO VIII. 11). Ale začátkem XVI. století uvádí se dvoje Bradlné, neboť když asi kolem r. 1510 prodával Jan Svojanovský z Boskovic Ladislavovi z Boskovic na Třebové své zboží Bohuňovské, uvádí se při něm Dolní Bradlné s kostelním podacím a pusté Horní Bradlné (XIV. 17); když pak 1512 Ladislav prodal zase Mikulášovi Trčkovi z Lípy na Lichtmburce zboží to, jmenuje se opět Bradlné Horní a Dolní (Archiv Český VI. 545). Ale v polovici téhož XVI. století připomíná se i Prostřední Bradlné; neboť 1551, když Jaroslav z Pernštýna prodával Bohuslavovi Sadovskému ze Sloupna zboží Bohuňovské, činí se při tom zmínka o pustém Horním a pustém Prostředním Bradlném

(cf. Wolný II. 2. 57). — Pustiny tyto byly při Dolním Bradlném — při nynějších Bradlenách.

5. *Martinova ves.* Ves tato připomíná se u zboží Kunštátského r. 1374. Tehdy zapsal Heralt z Kunštátu manželce své Jitce 1400 kop na městečku Kunštátě a na vsích: Rudce, Sulikově, Petrově, Makově, Rosíčce, Ustupově (nynější Ústup), Zbraslavci (Braslavec) kromě jednoho panoše, který měl 30 hřiven nade vsí Martinovou (desuper villam Martini), kromě panoše, který měl právo purkrechtní v Touboři, Sichotíně, Roseči (DO II. 473). U zboží Kunštátského jmenuje se Martinova ves ještě r. 1520 (F. Wolný II. 2. 65), ale roku 1590 se již o ní zmínka nečiní. — Dle všeho byla ves tato mezi Sichotínem a Braslavcem; snad se později říkalo této vsi jen „Víska" (viz níže).

6. *Habrov.* Byl na zboží Sebranickém, a jmenuje se 1368, kdy děkan kapituly Kroměřížské Ješek z Boskovic postoupil bratřím Oldřichovi a Vaňkovi z Boskovic vesnice Sebranice s tvrzí, Újezd, Nejrov, Habrov, Voděrady a díl Sasiny (cf. Wolný II. 2. 71). Výslovně se ještě Habrov připomíná r. 1407, 1447, 1549 i 1590 (cf. Wolný l. c. a 66), ale pustou vsí jmenuje se Habrov (s dvorem) r. 1635 (Wolný II. 2. 66). — Místo, kde Habrov byl, zarostlo lesem; jest mezi Újezdem, Nejrovem a Sasinou, a říká se tam posud „na Habrově".

7. *Svitavice.* O vsi této jest známo, že r. 1410—1415 jmenoval se po Svitavici Synek čili jinak Zbyněk (Půh. kn. I. 359, II. 370, 432, 433). R. 1437 Kateřina, manželka Arkleba z Náměště, pohnala paní Machnu a Elšku, dcery Hynka z Letovic, že jí drží bez práva zboží Svitavice, Poříčí a Lažanovice (nynější Laziňov), a r. 1464 zase Alena z Náměště Vaňka z Boskovic, že jí drží na Svitavicích dvory, ves Lazenovice, ves Poříčí a mlýn pod Poříčím, kdežto mělo to vloženo býti v desky strýci jejímu (P. k. III. 499, IV. 440). R. 1590 ve Svitavici jeden osedlý náležel ke zboží Kunštátskému (Wolný II. 2. 66 omylem uvádí tu Svitávku), ale r. 1635 jmenuje se ves Svitavice pustou, (Wolný l. c.) — Na místo, kde Svitavice byla, poukazuje nynější panský dvůr při silnici od Laziňova k Letovicím, který posud „Svitavice" slove. Po Svitavici někdy i Křetínský potok, Křetínka jmenuje se Svitavice.

8. *Víska.* O vsi této starší prameny se nezmiňují, domníváme se však, že pod tímto jménem zachovala se dřívější Martinova ves. Dědina Víska zanikla úplně ve století XVII. Farář Kunštátský František Löffler praví o tom: „z dědiny Vísky jsou roly všechny ke dvoru obráceny“ (farní archiv Kunštátský). Tento panský dvůr mezi Sichotínem a Braslavcem nazývá se posud „Víska“.

9. *Kunčina ves.* Ve XIV. století náležela pánům z Lomnice; poprve se jmenuje r. 1392 (cf. Vznětín). Celá dostala se r. 1658 koupí ke zboží Lysickému (cf. Wolný VI. 735). Tehdy asi čítala 16 statků, z nich však toliko 5 osazených; ale když dva majitelé umřeli, jeden se v Lysicích usadil a jeden stal se žebrákem, spustly i ty, a vesnice po r. 1660 byla pustá. Vrchnost vystavěla si tu dvůr a potom i několik lidí se tam usadilo. Nyní slove „Kunčinov“. (Slavík, Morava p. 35). — Lid vypravuje, že „na rolách“ stával v Kunčinově zámek.*)

B) Okres Bystřický n. P.

1. *Bořihněv.* Ves tato náležela r. 1235 klášteru Doubravnickému (Wolný Cír. Top. Brn. II. 363). Později se o ní zmínka neděje. — Kde ji hledati, na to poukazuje nynější dvůr panský „Bořinov“ u Ujčova a Kasanu. Svobodný dvůr Bořinovský uvádí se r. 1596, dvůr Bořinov s ovčírnou 1710 (Wolný II. 2. 289, 290).

2. *Lhota čili Lhotka.* Jmenuje se ve XIV. stol. R. Markéta z Blažkova postoupila své dceři Elšce, manželce naty z Březí, ve Lhotě jedno popluží a $^1/_2$ 2 lánu. V Blažko Mirošově a Lhotě měl zboží i Jilvín, po jehož smrti spadlo n krále, který je dal Hlaváčovi z Ronova; když pak držela mu to Anežka z Moravce, poháněl ji z toho r. 1419 Hlaváč (P. K. III. 43 F. Wolný VI. 77). Avšak i Vilém z Pernštýna prodal r. 1420 Bočkovi ze Zákřan v Blažkově, Mirošově a Lhotce 9 lánů beze čtvrti, a Boček prodal 1447 ve Lhotě $1^1/_2$ lánu Vaňkovi Melúnovi z Hrádku (DB XII. 116, 802). Brzy však

*) Wolný II. 2. 65 jmenuje na zboží Kunštátském k r. 1520 pustou ves Jurczko. Ale slovo toto, tušíme, má vlastně se čísti Zněcko, což by dobře připadalo na zaniklou ves Vznětín, v ústech lidu „Zněcko“. Jinak Jurczko blíže určiti nelze. (Jurczko jest chybně. V d. zem. Ol. XIX. 4, XX. 3 a XXII. 6 stojí psáno u léta 1521 Zneczko, 1525 „ves Rudice, v. p. Znieczko, ves Kunice“, r. 1529 „ves p. Znieczku“. Red.)

potom byla Lhota již pustá; neboť r. 1466 když Vaněk Melún přijal manželku svou Markétu ze Zvole na spolek svého zboží v Blažkově a Mirošově (DB XIV. 144), nejmenuje se tu již Lhota, která r. 1510 výslovně jako pustá se uvádí (cf. Wolný VI. 78). — Dle těchto zpráv souditi dlužno, že Lhota byla blíže Blažkova a Mirošova. Klademe ji z. od Blažkova a jv. od Mirošova, tedy asi směrem sz. od Stražku. Na zaniklou tuto Lhotu poukazuje také zápis z r. 1366 a 1387, jejž uvádíme u Boliboře.

3. *Pičulín.* Připomíná se r. 1348 jakožto díl zboží náležejícího ke hradu Kameni (Zubštýnu) (cf. DB I. 2 „in Pyczerin", III. 461). Pičulín dostal se pak v zástavu Vznatovi z Tasova a Dalečína, od něhož r. 1353 vyplatil Jimram z Kamene půl vsi Pičulína s lesy (II. 149). Avšak r. 1366 měl něco v Pičulíně i Arkleb z Kunštátu a Stařechovic, jenž tehdy se sstoupil se Sazemkou z Čalunic, a sice Sazemka se vším svým zbožím a Arkleb s Pičulínem, což tam měl (IV. 453). Ale k r. 1385 čteme, že Ješek z Chlumu zapsal manželce své Kačně v Pičulíně na celé vsi (in Piczulin lhota tota) 30 hř. u věno (VII. 220), kdežto teprve ř. 1392 uvádí se vklad ve dskách: Vaněk ze Zvole prodal Ješkovi z Chlumu ves Pičulín (VII. 1030), a zase, že Heralt z Kunštátu a ze Skal prodal Vaňkovi ze Zvole ves Lhotu řečenou Pičulín (VII. 1060). Srovnati jest to tak, že syn Arkleba ze Stařechovic Heralt z Kunštátu a ze Skal prodal ještě před r. 1385 Pičulín Vaňkovi ze Zvole, a Vaněk hned potom Ješkovi z Chlumu, který ves tu již 1385 držel; zápisy ony učiněny dodatečně pak 1392. Po Ješkově smrti zmocnil se však Heralt z Kunštátu a ze Skal, jenž držel r. 1406 i dvůr Ješkův v Chlumě (P. K. II. 30), zase vsi Pičulína; neboť dcera jeho Žofka z Kunštátu prodala r. 1459 zděděné své zboží Jimramovské a s ním i ves Pičulín řečenou Lhotu Janu z Pernštýna (XIII. 148). Tak připadl Pičulín rodu Pernštýnskému; jest to však zároveň poslední zmínka o něm. Ves zašla, a památka její se zachovala ve jménu lesa „Pičulína" mezi Rovným, Vojtěchovem a Bohuňovem.

4. *Lhotka čili Lhota.* Uvádí se ve XIV. století. R. 1398 Henrik ze Lhoty zapsal manželce své Kačně na svém zboží ve Lhotce 40 hř. gr., a Mikšík z Roženky, strýc její, je přijal (DB VIII. 102). R. 1406 byla však Kačna podruhé již vdána za Petříka ze Smrčku; tehdy věno její bylo převedeno na Janovice

(VIII. 498), neboť Kačna prodala těch 40 hř. gr. Staníkovi z Chvališova a Moravce (VIII. 502). Již však 1409 zapsal Staník sestře své Ofce, manželce Ondřeje Brumka z Osík, ve Lhotce na svobodném dvoře a mlýně 35 hřiven, a tím ji převedl z dřívějšího jejího věna v Dětochově (X. 104). Tento Ondřej je totožný s Onšem z Olešničky a Tečic; neboť synu jeho Ješkovi náležela Lhotka, po jehož smrti asi r. 1435 byla i s jiným zbožím jeho prodána bratřím Janovi a Jakubovi z Doubravníka. Avšak i věnné právo ve Lhotce a sice na dvoře, mlýnu a řece ve 40 hř. náleželo sestře Staníkové Anežce, která je r. 1437 prodala Filipovi z Písečného a Anně, manželce jeho (XII. 257). Právo však ke Lhotce činila si také vdova po Onšovi Anna, která 1446 činila odpor, když Anna ze Lhotky přijala manžela svého Filipa Čipíka na spolek na všecko, co měla ve Lhotce i na mlýně (XII. 493, 494). Tuto Annu ze Lhotky, tetku svou, pohnala r. 1466 a 1481 Dorota ze Smrčku, že jí drží ves Lhotku se vším příslušenstvím a s dvorem, ježto Dorota prý k tomu právo měla po svém dědku Jindřichovi i po mateři své Kateřině (P. K. IV. 228). Syn asi Filipa Čipíka byl Mikuláš Čipík ze Lhoty, jehož naříkal r. 1480 Gedeon z Olešničky, že mu drží purkrechtní peníze, a proti němuž 1481 i Dorota ze Smrčku svůj půhon z r. 1466 opakovala (PK V. 280, 293). R. 1480 uvádějí se ještě bratří Václav a Jiřík Syrovátka ze Lhoty (PK V. 278); později se však o Lhotce zmínky neděje. — Ves tuto klademe východně od Olešničky, a mlýn k ní náležející byl na řece Svratce. Trati tam říká se posud „Lhotky“ a „ve Lhotkách“. Nyní na pozemcích od svobodné usedlosti č. 2. v Olešničce od 30 let odkoupených jest o samotě hospodářské stavení taktéž „Lhotky“ zvané.

5. *Boliboř čili Boleboř.* Ves tato se připomíná r. 1358. Náležela ke hradu Mitrovu, ale mlýn v ní patřil k Moravci (DB VII. 192). Sem vztahujeme půhon, jímž poháněl r. 1410 Jan Hlaváč z Ronova a Mitrova Staníka z Moravce, že přijed na jeho dědinu do Stražku, tu mu pravým pychem mlýn zrubal a pobral a mlynáře mu jal, a také stavy mu strhal (PK II. 188). Bolibořе týkají se dále tyto zápisy: R. 1366 Bohuslav z Víčkova prodal Peškovi z Bolibořе jeden lán v Boliboři se stráni mezi Stražkem a Lhotkou, s břehem vody, lukami a s lesem za 15 hř. (DB IV. 404), a r. 1387 Mikeš z Boleboří prodal Janovi z Bole-

boří jeden lán v Boleboři (snad týž lán, jak se 1366 vypisuje, neboť opět týchž slov užito: se stráni mezi Stražkem a Lhotou, s břehem vody a lukami, jak stráň se prostírá DB VII. 557) za 8 hř. a věrd. — Ještě r. 1493 a 1500 jmenuje se Bohuše Stražkovský z Boleboře, jenž kvitoval ze 200 zl. dluhu královského, kteréž Vilém z Pernštýna jemu na královĕ místě splatil, a jemuž byl dán od krále Vladislava list mocný (Archiv Český VI. 533, 583). — Nyní se říká Boliboři Veleboř a jest nyní severní částkou staré osady S t r a ž k u.

6. *Janovice, druhdy i Janovičky.* Ve století XIV. náležela ves tato ke zboží Pernštýnskému. Na dvoře v Janovicích zapsal 1406 Vilém z Pernštýna Kateřině, manželce Petříka ze Smrčku, 40 hřiven. Petřík tento psal se i po Janovicích, jakož i dcery jeho Kunka a Anežka slují 1446 z Janoviček (DB XII. 526—528) Janovice však samy s dvorem prodal r. 1437 Jan z Pernštýna bratřím Oldřichovi a Janovi. K těmto Janovicím vztahujeme také zprávu, že dvůr a ves Janovičky po smrti Václava z Janovic spadly na krále Ladislava, který je Bohunce z Lomnice manželce Jana z Pernštýna, daroval, když pak list na to shořel obnovil jej r. 1460 král Jiří (Archiv Č. VI. 503). Ves však, zdá se, že v XVII. stol. zanikla; r. 1710 připomíná se jen dvůr Janovický na místě jejím (cf. Wolný II. 2. 290); když pak dvůr zase zrušen, vznikla osada z něho, nynější J a n o v i c e P e r n-š t ý n s k é.

Dle pověsti a ústního podání stávala mezi Karasejnem a Ždánicemi v údolí ves *Lhotky*, tam, kde se posud říká „p o d e L h o t k a m a“. Pověsť dí dále, že po zničení Lhotek (ohněm nebo vodou) vystěhovali se někteří z údolí na kopec a založili Ždánice, a jiní na druhém protějším vrchu založili Karasejn. Stalo prý se tak asi ku konci XVI. století. Poněvadž však Ždánice již r. 1220 se jmenují (Wolný Círk›. Top. Brn. II. 289, 362), jest pověst tato, aspoň v této podobě, bez podstaty.

Zlaté Hory a potok zlatonosná Brtnička na západní Moravě.

Podává Frant. Š i l h a v ý.

Před dávnými časy šel pocestný cestou od Telče do Třebíče; přišel v místa, kde stojí nynější vesnice Hory, a že byl

dalekou cestou unaven, chtěl si odpočinouti. Usedl do stínu pod strom a zdřímnul si, a když pak vstával, aby se dále ubíral, viděl tu před sebou krásné kvítko; stonek, lístky i květ byly zvláštní barvy žluté a krásně se leskly. Pocestný kvítko utrhl, vstrčil si je za klobouk a kráčel dále cestou. Když přišel do města, ohlíželi se po něm lidé a divili se tomu neobyčejně lesklému kvítku, co měl za kloboukem; když pak kvítko blíže prohlíželi, poznali, že je z ryzího zlata. I ptali se pocestného, kde a jak k tomu kvítku přišel; cizinec je zavedl na místo, kde byl odpočíval a kde pak kvítko utrhl. Počali v těch místech kopati a přicházeli na zlato, kopali dále a objevili bohaté zlaté doly.

V tuto pověst, která se na Horách dosud zachovala, zahalen jest počátek dolování na zlato v okolí vesnice Hor a počátek Hor nynějších vůbec.

Hory jsou malá dědina o 21 domovních číslech při silnici z Třebíče do Telče, půl hodiny na jihozápad od Předína; vesnice tato jest přifařena i přiškolena do Předína a založena jest tu v 16. století na místě zaniklé osady, jež slula Štítky a jež stávala v místech nynějších Hor aneb nedaleko odtud. Že tu bývala druhdy osada Štítky, zřejmo jest z listu Hynka Brtnického z Valdštejna a na Brtnici, zemského hejtmana markrabství Moravského, jímž uděluje městysu svému Opatovu různé výsady a obdarování; daroval jim mimo jiné i les „Háj“, nad nímž měli dva přísežní hajní býti ustanoveni, aby opatrovali panu Brtnickému i jeho „potůček struhový,*) kterýž od gruntů, jenž slovou Štítky, až do rybníka Vidláku teče“. A jmenovaný tu potůček přichází právě od Hor.

List tento, jehož jest datum „na zámku Brtnici v outerý po neděli Cantate léta Páně tisícího pětistého osumdesátého šestého počítajíc“, nachází se v archivu městečka Opatova.

Jméno této zaniklé vesnice zachovalo se podnes v trati nazvané „Štítky“ nebo „na Štítkách“; jsou to pole a kus lesa ležící čtvrt hodiny od Hor směrem jižním k Želetavě a patří

*) Snad omylem písařovým stojí v listě tom potůček „struhový“ na místě potůček „pstruhový“; bylť v něm bezpochyby pstruzi a proto měli ho hajní Opatovští opatrovati, „aby žádný do těch potoků žádným spůsobem nevskakoval a nekradl,“ jak výslovně v listě onom psáno. Je to čistý horský potůček, v jakémž si pstruzi právě libují.

rolníkům Želetavským, jimž pozemky po zaniklých Štítkách připadly; jsouť jejich role u samých Hor, a co polí tu mají rolníci z Hor, museli od Želetavských v pozdější době odkoupiti. Mimo to zachována jest bývalá ves Štítky v paměti lidu nejen na Horách, ale i v blízkém Předíně a v Želetavě, a lid říká místo Štítky „Ščítky".

Na louce u Hor, ležící směrem k Želetavě, nalezena byla asi před dvaceti lety studna, kamením vyzděná a vytarasená, jež byla bahnem zanesena a travou zarostlá; Horští ji ukazují jako památku po bývalých Štítkách.

Osada tato zanikla nejspíše s nedalekým Bezděkovem u Předína a s některými jinými vesnicemi v okolí r. 1468, kdy král Matyáš Uherský oblehal Třebíč, jak o tom píše ředitel F. A. Slavík ve svém pojednání „Zaniklé osady na panství Brtnickém" v 1. sešitě Časopisu Matice Moravské z r. 1893.

Založení nynější vesnice Hor klade Ř. Volný ve svém díle „Die Markgrafschaft Mähren" do r. 1567. Kdy počato bylo dolování na zlato u Předína a v místech nynějších Hor, nelze přesně určiti. Památek písemných pro to není; Předín býval navštěvován častými a velikými požáry, v nichž shořela i fara i veškeré památky písemné. Hory náležely velkostatku Želetavskému a archiv tohoto velkostatku jakož i archiv městečka Želetavy shořel r. 1842. Zbývá nám tudíž jediný dějepisný pramen, uvedená již topografie Moravy Řehoře Volného; praví (sv. VI. str. 367.) že dle pověsti byly u Předína v dávných dobách doly a že starý kostelík Předínský si horníci postavili. Kostel ten měl pouze jeden oltář a zasvěcen byl sv. Václavovi. Stál až do r. 1843., že však byl malý a velice chatrný, postaven byl na jeho místě kostel nynější; avšak věž kostela starého byla i při novém chrámu ponechána; má dva zvony, z nichž jeden má letopočet 1597 a ulit byl od jakéhosi Jakuba v Jihlavě a váží 313 liber.

Jisto jest, že v Předíně byla již před r. 1366 samostatná fara, a okolo r. 1481 uvádí se Předín v starých listinách již jako městys.

Z tohoto rozkvětu Předína lze souditi i na tehdejší rozkvět zdejšího hornictví, tak že můžeme jeho počátek klásti do 14., nejdéle do 15. století.

Že tu dolováno bylo, toho zřejmé stopy viděti lze u Předína i u Hor a v prostoře od Předína k Horám.

V r. 1890 kopal soustružník Předínský Ant. Krutiš při svém domku čís. pop. 114 studnu pro pitnou vodu. Při tomto kopání přišel na podzemní chodbu, jež vedla směrem vodorovným pod zemí, byla přes 4 metry vysoká a dřevěnými podpěrami a trámy zpodpírána. Ze štoly této přišlo se k jámě, která byla přes 30 metrů hluboká a v dolní své části naplněna vodou. — Jdeme-li silnicí od Předína k Horám, vidíme po levé ruce les nazvaný „Štolně“ neb i „Štolny“, a tu nám hned bijí do očí okrouhlé jámy nestejné šířky i hloubky; napočítáme jich tu 20, a prostřední z nich má v průměru 5 metrů šířky a 3 metry hloubky. Jámy ty bývaly dříve mnohem hlubší, ale vyházená země se pomalu sesouvala a jámy se zasypávaly; vzdáleny jsou na 5—10 metrů od sebe a z této malé vzdálenosti lze souditi, že většina z nich jsou pouze kolmé jámy, v nichž bylo kopáno a země na povrch vyhazována, tedy šachty bez vedlejších vodorovných štolí. Avšak jméno lesa „Štolně“ zdá se k tomu ukazovati, že přece od některých šachet vedeny jsou štoly podzemní. Tomu nasvědčuje i ta okolnost, že asi před 35 lety propadla se jedna z oněch jam tak hluboko, že dlouhým bidlem nebylo možno dna dosáhnouti, totiž přes 12 metrů. Dřevěné trámy a podpěry, jimiž byla chodba zpodpírána, shnily, země se sesula a propadla. Více podobných jam jest u Hor samých a mnohé z nich jsou širší i hlubší; bývalo pak jich tu mnohem více a hromady země z jam vyházené bývaly mnohem vyšší, ale země z hromad byla odvážena na spravování cest a některé jámy byly zavezeny a srovnány; stojí tu stodoly a kolny, na jiných místech jsou nyní pole a jámy se znenáhla vyrovnávají a mizí. I tu jest mnoho podzemních štol a chodeb; před dvaceti lety propadla se v jednu takovou chodbu jistému domkáři spodní část chléva; neboť Hory jsou na všech místech podkopány. Nejstarší dědeček z Hor mi vypravoval, že do oné studně, která jest památkou po zaniklých Štítkách a nachází se na louce směrem od Hor k Želetavě, vpustili prý kdysi kachnu a kachna ta vyjela ze studánky na protější straně Hor směrem k Opatovu; plula tedy těmi podzemními chodbami, jež jsou nyní naplněny vodou.

Zbývá nyní ještě ukázati, že tu bylo dolováno na zlato.

Ve spisku Aloise Jos. Pátka „Brtnice Trhová a zboží brtnické“ (ve Velkém Meziříčí 1887) čteme při popisu Předína: „Poblíž Předína u vsi Hory byly v 15. století bohaté doly stříbrné“. Avšak pro domněnku tuto nemáme ani dokladů žádných, ani lid o dobývání stříbra ničeho neví.

Volný ve jmenovaném již díle (sv. VI. str. 457.) udává, že se v krajině, kde stojí nynější vesnice Hory, dolovalo před dávnými časy buď na železo nebo snad i na zlato. Domněnka první jest oprávněna, neboť se tu nachází hnědá ruda železná (limonit); také pro domněnku o dolování na zlato svědčí více dokladův.

Zlato nachází se obyčejně vrostlé a vtroušené v horninách, v kamení zvláště křemenitém, — a v hromadách z jam a šachet tu vyházených nacházíme kusy křemene.

Když byla některá z hromad země, jež byly z jam a šachet vyházeny, rozkopávána a na cesty odvážena, nacházeli při práci té mnoho malých železných kladívek hornických, jež byla silnou vrstvou rezu pokryta. Laskavostí pana Mart. Ryčka, zasloužilého naddučitele v Předíně, dostal jsem jedno z těchto kladívek; jest 7 centimetrů dlouhé a 2 centimetry silné; jeden konec je čtyřhranný, druhý vybíhá ve špici a při silnějším konci jest otvor pro násadu. Toto kladívko jest jedno z nejmenších; avšak byla tu nalezena četná kladívka větší, jež byla i na 18 centimetrů dlouhá a dle toho i poměrně silná; tvar měla s malými kladívky stejný.

Že se nachází ve zmíněných hromadách mnoho kousků křemene, které vypadají jako by byly zpřeráženy, lze se domnívati, že užívali horníci těchto kladívek na rozrážení menších kusů křemene, hledajíce v nich kousky a zrnka zlata. Možno tak i z toho souditi, že jsou kladívka ta nárazy na tvrdý křemen velice opotřebována, až i rozpukána a roztrhána.

I v paměti lidu zachována jest památka na dolování zlata. Že by se tu dobýval jiný kov neb jiná ruda, o tom lid ničeho neví. Také vypravují nejstarší lidé na Horách, že za jejich mládí se říkalo vesnici zdejší „Zlaty Hory“ (Zlaté Hory); dnes se tak již neříká a přívlastku „Zlaty“ neuslyšíš.

I Volný v díle svém jmenovaném (sv. VI. str. 461.) uvádí název „Zlaty Hory“, což pak překládá v něm. Goldberge. Avšak nejlepším a nejpádnějším důkazem dolování na zlato jest, že

potůček, jenž od Hor teče, přinášel si odtud zlatý písek a že v potoku tom bylo rýžováno zlato, o čemž níže více bude pověděno.

Jak dlouho bylo tu zlato dobýváno, kdy bylo dolování v největším rozkvětu a kdy se dolovati přestalo, nelze určiti. Tolik jest jisto, že samostatná fara Předínská byla roku 1625 zrušena a Předín, jenž byl r. 1481 značným městysem, stal se opět pouhou vesnicí a přifařen byl k Opatovu. Z tohoto úpadku Předína možno souditi, že v této době se tu již nedolovalo.

Neznámo tedy, kdy počalo u Hor dolování, nevíme, jak dlouho se tu pracovalo a kdy se dolovati přestalo; však víme, kdy tu bude dolování zlata obnoveno; zachovalať se o tom na Horách tato pověst:

Po pravé straně silnice ve směru od Hor k Předínu za domem čís. pop. 21 jest jáma a do této jámy selka jedna nasela kdysi máku; mák rostl, kvetl a měl pěkné velké makovice a v nich plno máku; kolik zrnek mákových bylo ve všech těch makůvkách, za tolik let bude se tu opět nacházeti zlato a znova se tu počne na zlato dolovati. Dříve však vyjde z této jámy „zlaté hříbě“.

Také prý chodívala po silnici od Hor k Předínu v noci bílá postava ženská. Vidělo prý ji několik lidí, ale jeden z nich zaklel, bílá žena zmizela a od té doby nikdo jí nespatřil.

* * *

Pod samými Horami jest studna, jež svým výdatným pramenem poskytuje pitné vody skoro celé dědině; při ní nachází se malý obdélný rybníček a z něho vytéká malý potůček směrem k Opatovu, jeden z pramenů říčky Brtničky; vyvěráť Brtnička ze dvou pramenů, z pramene východního a západního. Východní pramen jest potůček od Hor přicházející; teče odtud směrem severním, uchyluje se velice málo k západu, do rybníka Vidláku, jenž má jméno od své podoby. Do téhož rybníka přitéká ze západní strany potůček od Předína, z východní strany potůček od Hladova, jenž teče směrem východním a protéká rybníkem Jinšovem.*)

*) Jméno tohoto rybníka a blízkého menšího rybníčka „Jinšůvka“ připomínají zaniklou osadu Jenišov, jež tu druhdy stávala. Viz o tom článek řed. F. A. Slavíka „Zaniklé osady na panství Brtnickém“ v Časopisu Matice Moravské r. 1893., čís. 1.

Z Vidláka ubírá se pramen tento k Opatovu, protéká tímto městysem a teče dále pořád směrem severním a sice údolím do rybníka Zlatomlýna.

Pramen západní má svůj počátek na loukách nad Dlouhou Brtnicí, protéká vesnicí Dlouhou Brtnicí, kdež se s ním spojuje s levé strany potůček přicházející z rybníka Lísku; odtud teče stále svým směrem západním, protéká tři menší rybníky, přichází k vesnici Brtničce, odkudž pak teče údolím okolo bývalé skelné huti, nyní hospodářského dvora panství Brtnického, a vtéká rovněž do rybníka Zlatomlýna, kdež se s pramenem východním spojuje.

Ze Zlatomlýna teče Brtnička celkem směrem severním s malými uchýlkami na západ, protéká rybníkem Strážovem,*) vesnicí Brodcemi, před Kněžicemi vbíhá v rybník Kněžický, mezi Kněžicemi a Brtnicí Trhovou probíhá rybník Rychlovský, přibližuje se k městysu Brtnici Trhové, jejž skoro ve dvě polovice dělí, odkudž s mnohými oklikami spěchá dále k severu; tu náhle kus za Brtnicí nedaleko vsi Střížova obrací se na západ a po krátkém běhu tímto směrem ústí pod vesnicí Přímělkovem nedaleko zřícenin hradu Hrutštejna do řeky Jihlavky s pravé strany.

Mimo některé menší potůčky přitéká do Brtničky pod Brodcemi s pravé strany potůček jdoucí od Hrotova, s levé strany pod Kněžicemi potůček tekoucí od vesnice Jestřebí.

Přímá vzdálenost od pramene říčky Brtničky až k jejímu ústí jest 18 kilometrů a 600 metrů, délka podél jejího toku jest 25 kilometrů a 500 metrů a nachází se při ní 16 mlýnů, 1 brusírna skla a panská škrobárna.

Celé údolí Brtničky od pramenův až k jejímu ústí jest krásné, tvoříc květnaté louky a ohraničeno jsouc na některých místech příkrými stráněmi, jež jsou porostly jehličnatými lesy; na mnohých místech jest údolí toto skutečně malebným, tak zvláště při ústí Brtni^ky, od něhož nedaleko na mírně vysoké skále žulové strmí rozvaliny hradu Hrutštejna.

Fr. Jos Schwoy ve svém díle „Topographie vom Markgrafthum Mähren“ z r. 1794 uvádí o této říčce při popisu Opatova, že se v ní rýžovalo v dobách před válkami husitskými

*) Rybník tento svým jménem připomíná opět zaniklou osadu Strážov, o níž řeč ve výše uvedeném článku Fr. A. Slavíka.

mnoho zlatého písku. Řehoř Volný zdá se o pravdivosti této domněnky, ničím nedokazované, pochybovati; avšak pátráme-li o zajímavé této věci více a důkladněji, shledáváme, že udání Schwoyovo jest pravdivým, ale nevztahuje se na celý potok, nýbrž platí pouze o pramenu východním a o části společného toku obou pramenů pod rybníkem Zlatomlýnem. Jdeme-li totiž podél potoku tohoto od Hor dolů k Opatovu, k rybníku Zlatomlýnu a kus cesty pod Zlatomlýn, shledáváme po obou březích Brtničky nápadné kopečky, hromady to země nestejné výšky a šířky, jichž nenanesl příval vody, nýbrž jsou památky dlouholeté práce rukou lidských.

Věc stane se jasnější, zmíníme-li se několika slovy o rýžování zlata vůbec.

Pro toto dobývání zlata známo jest způsobů několik, avšak podstatou u všech jest, že vodou se splachují a odnášejí všecky zemité částky a písek křemenitý, zrnka a kousky zlata v písku obsažená, jsouce těžší, že zůstávají na dně nádoby.

Způsob nejjednodušší a primitivní jest rýžování zlata pomocí dřevěných kulatých pánví či neciček; do nich se sype zlatonosný písek a přiměřeným pohybováním pánví vyhazují se hrubší kousky země. Potom rýžovník potřásal nádobou pod vodou, jemnější a lehčí kousky země a písek se vodou vypíraly, až nejníže ukázalo se v částečkách zlato, kteréž svou tíží z písku až na dno padlo.

Mnohem dokonalejší jest způsob rýžování zlata pomocí dřevěného koryta, v němž nahoře menší nádoba jest. Do té sype se zlatonosná země, jež se ze dna potoka bere; vrchní touto nádobou stále se kolébá a lije se nebo vede svrchu voda, kterou se země vypírá. Hrubší a lehčí kousky země splachují se postranními otvory horní nádoby do nádoby spodní. Zrnka zlata zůstávají uprostřed pohybující se nádoby vrchní, a spadlo-li některé zrnko postranním otvorem do spodního koryta, uvázne svou tíží v některé z příčních brázd, jimiž je dno spodního koryta opatřeno.

Jiný způsob děje se pomocí podélného síta, jež se skládá ze dvou oddělení za sebou položených a šikmým sítem oddělených; dna obou oddělení opatřena jsou také příčnými brázdami. Do prvního oddělení nahází se zlatonosná země, jež se vodou vypírá; zrníčka zlata váznou v brázdách a zvláště se shromažďují

v malé jamce před oddělujícím šikmým sítem. Větší kameny, jež sítem neprocházejí, nabírá dělník lopatou a odhazuje. Z vypraného písku a drobných kaménků, jakož i z odházených kamenů hrubších povstaly zmíněné hromady a kopečky.

Kopal jsem v těchto hromadách na různých místech a všude jsem shledal potoční písek, kamení drobné i hrubší, vodou omleté, v němž jsou přečetné zřetelné oblásky a valounky, jaké nacházíme jenom na dně potoka, kdež se pohybováním o jiné kamení hrany jejich omílají.

Takto povstalých pahrbků jest po obou březích Brtničky od Hor až kus cesty pod Zlatomlýn množství ohromné; jsou velikosti nestejné, mnohé jsou i přes 4 metry vysoké a na 6 metrů široké a stojí v řadách vedle sebe i za sebou; někde táhne se celý hřbet až na 20 metrů délky. Ale takových hromad a kopečků bývalo před časy mnohem více, zachovány jsou dosud v těch místech, kde teče potok lesem anebo kde jest po jeho březích pastvisko; kde však byla půda úrodnější a na louku spůsobilá, byly ponenáhlu pahrbky ty skopány a odváženy, což na některých místech teprve před několika lety se provádělo. Pouze na některém místě na louce dosud lze malý pahrbek pozorovati, jinde pak jsou dosud znatelná místa po hromadách nedávno odklizených.

Jdeme-li od Hor podél toku Brtničky, nacházíme poslední zachovalý značně vysoký pahrbek na louce ku Kněžicím náležející, asi 500 metrů daleko pod hrází Zlatomlýna.

Pokud jsem mohl od starých lidí vyzvěděti, doleji pod tímto posledním pahrbkem jiných hromad prý nebývalo, ani stopy po nich nelze vypátrati, z čehož možno jest souditi, že daleko pod rybníkem Zlatomlýnem se nerýžovalo. Přinášelať sem voda potoční méně zrnek zlatých a zrnka menší, poněvadž jest to od Hor dosti daleko.

Rolníci, kteří před lety ze svých luk hromady ty odváželi, vypravují úplně stejně, že v rozkopaných pahrbcích nebylo ničeho mimo potoční písek a kamení z potoka, mezi nímž bylo mnoho oblásků vodou omletých.

Jeden z nich, Opatovský soused Kounek František, jehož louka jest při samém chobotu Vidláka, kde potůček od Hor do tohoto rybníka vtéká, vypravoval mi, že po několik let odvážel hromady ty ze své louky a že při kopání nalezl v některé hro-

madě mezi kamením a pískem podlouhlé kusy železa 5 centimetrů široké a pokryté silnou vrstvou rezu. To mohly býti železné spony, jimiž byly zbity jednotlivé části dřevěných koryt a nádob, jichž se při rýžování zlata užívalo. Vede nás to také k domněnce, že tu bývalo asi užito dokonalejšího způsobu rýžování pomocí dřevěných koryt.

Hledíme-li na veliký počet znatelných dosud hromad potočního písku a kamení, jež při rýžování zlata povstaly, a uvážíme-li dále, že bývalo hromad těch mnohem více, musíme se domnívati, že byl v Brtničce hledán zlatý písek po dobu dosti dlouhou a že se tu pracovalo v míře rozsáhlé. A z doby té, kdy práce ta se tu prováděla, pochází jméno zmíněného již rybníka „Zlatomlýna". *) Ve jmenovaném listě Hynka Brtnického z Valdštejna a na Brtnici z r. 1586 rybník tento několikráte se uvádí, vždycky však sluje „rybník Zlatomlejnský". Snad tu stávala v době rýžování budova, v níž se ukládalo vyrýžované zlato a nádoby k rýžování potřebné, snad tu bydlel i ten, kdo práci tu řídil; budova ta byla zlatomlýnem a rybník slul Zlatomlýnský. Když se přestalo v Brtničce rýžovati a budova zanikla, podržel rybník jméno Zlatomlýn.

Určiti přesně dobu, kdy tu byl zlatý písek hledán, jest věcí nesnadnou. Schwoy praví, že se to dělo před válkami husitskými, tedy ve století 14. a v prvních letech století 15.

Že se tu rýžovalo zlato v dobách od nás dalekých, zřejmo jest i z toho, že v paměti lidu ničeho o tom se nezachovalo. Zdejší lid pouze ví, že prý Opatov býval před dávnými časy velikým městem, jehož jméno bylo mezi jinými městy zlatým písmem zapsáno; toto „zlaté" písmo souviseti se zdá s rýžováním zlatého písku v okolí Opatova. K pověsti o dávné velikosti Opatova svedly lid nejspíše zbytky zaniklých osad, jež kdysi v okolí Opatova stávaly, totiž Martinic, Jenišova a Petrůvek; vždyť i na Horách jsem slyšel od stařečka, že prý snad Štítky, jež v místě nynějších Hor stávaly, byly částí Opatova, města, které až sem dosahovalo, ačkoli jest z Opatova do Hor dobrá hodina cesty. Podivno, že s touže myšlenkou setkáváme se i u Schwoye, jenž ve zmíněné topografii Moravy z r. 1794 praví při popisu Opatova: „V blízkém lese a údolí

*) Rybník tento leží v katastrální obci Opatovské jako parcelní číslo 1848, náleží velkostatku Brtnickému a má výměry 11 jiter a 980 čtver. sáhů.

jsou podnes znatelné rozvaliny, jež ukazují, že místo toto bývalo kdysi mnohem větší a mělo o mnoho více obyvatel". I Volný přijímá tuto domněnku Schwoyovu, dokládá však k tomu, že i to jest možno, že zříceniny ty jsou zbytky po někdejších osadách Jenišově, Martinicích a Petrůvkách, jež v okolí Opatova druhdy stávaly a okolo r. 1578 jako pustiny se uvádějí.

V bouřlivých dobách válek husitských bylo asi rýžování zlatého písku v Brtničce přerušeno, a nevíme, zdali na dobro přestalo se tu pracovati, či zdali znova bylo rýžování obnoveno. Když bývá dosti veliký rybník Vidlák před lovením ryb vypuštěn, viděti lze uprostřed řadu pahrbků a vyvýšenin, jež jsou pokračováním kopců při jeho chobotu a pocházejí z dob, kdy tu rybník ještě nebyl; byl tedy rybník Vidlák stavěn v těch dobách, když se v těchto částech potoka rýžovati již přestalo.

Z toho, co dosud o říčce Brtničce bylo pověděno, dosti jest zřejmo, že se v jejím písku hledalo zlato, že tudíž právem zasluhuje přívlastku „zlatonosná".

Položme si nyní ještě otázku: Odkud si potok tento přinesl zrnka zlata?

Místo odpovědi třeba nám jen jíti od Zlatomlýna podél toku proti vodě, až přijdeme ke zřídlu tohoto pramene u Zlatých Hor. Patrno tedy, že tu se nacházelo zlato a voda odtud tekoucí s rozmělněnými horninami a s pískem odnesla si i zlatá zrnka; důkaz, že bylo u Hor zlato a že se tu v dávných dobách na zlato dolovalo.

Čary a pověry lidu moravsko-slovenského.

Částečně ve Vyzovicích na Moravě, částečně v okolí Nového Města nad Váhem sebral a napsal Josef Čižmář.

(Dokončení.)

Zbývá ještě vyložiti, jakým spůsobem zloději se hledají. — U nás na Moravě vezmou modlitební knížku „Velký nebeklíč" zvanou a uvážou mezi listy klíč pevně na prostředek. Potom říkají evangelium sv. Jana, které čte kněz při první mši na Boží hod vánoční, vezmou klíč i s knihou naproti sobě na prostřední prsty, a jmenují člověka, jehož mají v podezření. Vysloví-li se jméno zloděje, knížka se otočí, jinak

visí pokojně. — Na Slovensku síto, na vidličky napichnuté, kroucením „kmína" prozrazuje.

Dříve než ukončím, zmíním se ještě o nynějších názorech lidu o čarech a čarodějnicích. — Čarovati může každý, kdo odřeknuv se Boha buď ze zlosti nebo z lakoty pomoci ďáblovy se dovolává. — Jsou to ponejvíce lidé, jimž se podařilo najíti nebo vychovati si „špiritusa" (skřítka). — Pozoruhodno je, že dle víry lidu nejvíce čarují ženy. — Vždyť v slovenských pověrách litají bosorky na vidlách, metlách neb ohřeblách v povětří ještě i dnes. — Chtějí-li komu v hospodářství uškoditi, proměňují se obyčejně v ropuchu, která prý každou rostlinu, na níž sedí, promění v jedovatou. — Ale též v obyčejnou žábu často se bosorka proměňuje. Proto nemá nikdo, vidí-li žábu, otvírati ústa, aby mu zuby nesčítala. — Chce-li čarodějnice člověka mořiti, proměňuje se v kočku nebo v jehlu. V poslední podobě může se i nejmenší skulinou vlouditi do příbytku. — Je-li bouře, lítá v povětří „šarkan", zvláštní jakási obluda s dlouhým ocasem, za tmy někdy svítící. Koho svým ocasem zasáhne, ten už zdráv neodejde. — Také však vyrozumívají Slováci pode jménem „šarkan" otce nebo-li krále hadů. — Komu by se podařilo, aby jemu šarkan (král hadů) třikrát do úst dechnul, ten by rozuměl řeči zvířat. — Také ten, kdo před sv. Jiřím náhodou hada vyoře a polévku z něho uvařenou sní, řeči zvířat porozumí. (Mor. Liesk.)

Zvláštní druh velmi malinkých, černě oděných lidí bydlí pod zemí. Tak aspoň tvrdila mi bohyně v Kalnici. Tito prý to jsou, co matkám všelijak znetvořené, nedokonalé děti podhozují. — Jinak prý jsou ke člověku dobří. Však tomu prý není ještě dávno, co v Kalnici malincí ti lidé od jedné hospodyně si vyžádali, aby mohli její světnicí projíti. A když dovolila, vyšel brzo na to celý průvod svatební z jednoho rohu jizby; ženich udivenou hospodyni zlatem obdaroval, ale hned zmizel zase i s ostatním průvodem ve druhém rohu světnice.

Vodník znám je na Slovensku pod jménem „vodnár". Ale slyšel jsem též název „vodný tatko". — Bohyně v Mor. Liesk. jest o jeho jsoucnosti přesvědčena. — Ještě prý nedávno sedal u Váhu a chodíval i na trh do Nového Města. Tam prý kupoval hrnky a „škridélky", aby jimi pokryl hrnky, v nichž duše utopených schovával. — Živil prý se šípkami, a když jemu lidé

bílý chléb podávali, nechtěl jej. — Byl malý jako dítě, oči měl bílé, prsty dlouhé, kabát zelený a z levého šosu kapala mu voda.

Nejvíce čarů a zla natropí na světě ďábli sami. Nechám o tom vypravovat věhlasnou bohyni Kalnickou: „Je devat duchóv nečistých, čo nemajú ani v pekle miesta a len po svete blúďá a pokúšajú. Môj tatíček znali ešče jennu gazdzinu, kerá si takého nečistého ducha za muža zala. Žila s ním už nekolko rokóv, aj s ním mala dzieťa, a ništ nevedzela. Až jeden raz paholek zazrel, že gazda má na noze kopyto, a ten hneď vedzel, prečo jeho gazda takú silu má a prečo se mu šecko dobre darí. Len išél a povedal gazdzinéj, že veru on u takého gazdy — čo má na noze kopytá, slúžit nebude. Gazdziná sa takéj reči lakla, no precca neverila, až v noci sa o téj smutnej pravde presvedčila. Porád (hned), jak ráno stala, zebrala sa a išla sa poradzit s pánom fararom: čo robiť? — A ten jéj poradzil tak: Aby sa gazdy o radu pýtala, čo by mala jalovičce uvariť, aby sa na behala. To čo jéj poradzí, aby jalovičce nedávala, lež aby tým muža aj stavanie pokropila a sama aby sa tým umyla. — Z takého stavaňá — jak je gazda ozaj zlý duch — mosí utéci a k néj nebude mat moci. Gazdziná poďakovala a doma sa muža pýtala, čo by mala robiť, aby sa jalovička nabehala. — On jéj povedal: L'ahká rada, navar v novém hrnci prestrelisko (Gentiana cruciata L.), turanisko (Erigeron arcis L.) a patrželisko, daj to jalovičce do nápoja, aj ju tým umy. Potom odešél na pole. — Gazdziná ty zeliny uvarila, tú vodú sa celá umyla, aj stavanie vykropila a keď sa bola pomollila, muža s dychtivosťú čakala. No ten, jak došél k oknu, ďál už neišél, lež zkrikél cez okno na gazdzinú: „Keď ma nesceš, daj mi to, čo je moje“ a ukázal jéj na dzieťa. Ona trasúc sa dzieťa mu podala. On ale s velikú zúrivosťú dzieťa na poly roztrhél, polovic jéj hodzil cez okno a druhá polovica sa aj s ním na smolu rozlála. Len smrad po šeckom ostal.“ — „A veru takých pádóv prihodzí sa ešče aj za našich časov dosci. Len nedávno vlékél taký nečistý duch jennu ženskú v Trenčanských Teplicách. Ale že hrozne kričala, chtosi k tomu prišél a hodzil po néj pátričkami. A porád na tom mieste zlý duch ju puscil. Ale precca za krátký čas sama sa obesila, lebo nad ňú ten zlý duch moc a vládu dycky mal. Po néj ostalo dzievča

keré, keď dorôslo a už sa malo vydávat — též sa obesilo, lebo ešče aj k nemu mal zlý duch prístupek.“ (Bohyně v Kalnici.)

IV. Pověry hospodářské.

Z pověr hospodářských nejčastěji slyšíme o pověrách včelařských. — Příčina toho je asi ta, že člověk včely pro útlost a pracovitost jejich nejvíce si zamiloval a také nejvíce si jich všímal. — Ze všech domácích zvířat „rodí se“ pouze včela a „umírá“ též jenom včelička.

Zemře-li hospodář, tož tlučou domácí na včely: ty, které se hned neozvou, brzo umrou (tesknotou prý po hospodářovi). — Ale nejen vzornou pracovitost a citlivost i rozumnou starostlivost lid jim připisuje. — Vždyť z květu rojovníku (Borrago officin. L.) včely takový med berou, který nemocným včeličkám za lék slouží.

Aby se včely v úle držely, má se dáti do něj, když se roj sazí, vrbina (Poligonum lapatifolium L.). Včely se budou množiti.

Aby byly včely mocné, má se „hromová strela“ natříti medem, a když se včely z jara pouštějí, má se taková střela před ně postaviti. (Nové Město n. V.)

Kdo chce, aby se mu včely dobře rojily, má včelín na veliký pátek třikrát nahý obejít (Vyzovice na Mor.).

„Keď sa nescú ščely rojit, má sa len úl potret materinú dúškú a budú sa skoro rojit.“ (Mor. Liesk. Sl.)

Aby včely neštípaly, má se vzíti do úst kolocier (Plantago maior). „Krade-li nekdo med od včel, može sa jem hospodář hrozně pomstit, dyž na nejakého mrtvého (člověka) súšem od včel hodí. Na tom místě, kde mrtvého súš trefil, začne zloděj hnit“. (Vyz. na Mor.)

„Chceš-li vědět, kdyby ti někdo včely vydrat chtěl, anebo něco ze včelína ukrada vynést, aby ti z něho nevyšel, až bys ty tam přišel, takto udělej: Jdi ke katovi a dostaň kousek svíčky, a ten špalek, co ním vězna mučejí, co mu v hrsti zůstane, však jenom pros, aby spravedlivý byl, však to kati vždy chovají a prodají. Řekni pacholkovi katovému daja mu groš, aby ti přines od šibenice z toho kola, co na něm chlap sťatý byl, špicu jednu, toho v šibenici třeba fůru nabere, rád ti to donese; vem to oboje a v

zelený čtvrtek přede dnem, pokud tma ještě je, jdi do včelína. Přijda ku včelínu, kudy tam vchodíš, máš-li dveře, otevři, máš-li přilázek, staň u něho pravú nohú dobře, a vezma obušek, vraz tu špicu do země a zas ju vytáhni, udělej ňú díru tu, kdes tou nohú stál, polož tu špicu vedle té díry a vem ohňa sebou, rožni tu svíčku, vždy však na tom místě, kde jsi začal u té díry; potom s tou rozžatou svíčkú jdi nazpátek obráťa sa dokola včelína, až zas na to místo přijdeš k té díře, cos tú špicú udělal; dej pozor, ať ta svíčka nezhasne, než obejdeš včelín. Přijda k té díře, pusť tu svíčku do tej díry, cos tou špicú udělal dolu plamenem, vezmi špicu a zacpi tu díru i s tou svíčkou obuchem, tak aby nebylo nic špice vidět. Pokud ta správa na tom místě bude, možeš se neobávat, że by ti tam odtuď zloděj vyšel, který by chtěl něco ukrást.

Chceš-li mu zas z tamodtad pomoct, musíš tam vejít k němu, ale nechoď sám, czert nech mu věří, vem ho za ruku a veď ho k tomu místu, kde ta náprava je, obrať ho zádama ven a z nenadání kopni ho tou nohú pravú, co si na té díře stal, když jsi ji dělal, ale dobře ho kopni, až ven vyletí, tak mu z toho vězení pomůžeš, sice by tam musel skapat hlady.“

„Kdyby někomu zlodějské včely byly poslané, a ty bys je chtěl při svém včelíně zadržať, až by ten, čí by byly, hledat jich přišel, takto udělej: Ohledni sobě, kde by byla zelina Celidonya, při domích, v zahrádkách dosti jí bývá, jináč krvavník ju jmenují. Když dočkáš svátku „Petra v okovech“, vezmi chlapce nebo divčicu a veď ho k té zahrádce, kde by ta zelina při plotě urostlá byla, nechť se to dítě do naha vysleče přijda k tomu plotu (ale to dítě musí býti čisté, bez poskvrny, poctivé), a tak nahé nechť té zeliny natrhá skrz ten plot dírou, ne vrchem přes plot; tu (zelinu) schovej dobře, neboť je také na jiné věci potřebna; neboj se, když ji při sobě máš, že tě kdo zastřelí nebo probodne. — A kdyby tobě anebo někomu cizí včely šly, jdi k železníkovi kdykoliv, aneb na jarmaku kup ten nejsprostější zámeček, třeba jenom za dva groše, ten měj schovaný, a když takové včely přijdou, vem tej zeliny do hrnečku a vhoď ten zámeček do něho, skřidélkou dobře přikrej, uvař ten zámek v té zelině, potom ho, až povře dobře v té zelině, vytáhni z toho hrnka, vezmi to do včelína a strč ten zámeček do kapce odemknutý,

tou vodou skrop tvůj včelín i včely. — Jak skropíš, obběhni ten včelín dokola a drž ten zámeček v ruce v kapci, a když si již dokola obběhl, zamkni ten zámeček v té kapci, nech ho v tej kapci zamknutý. — Potom obéjdi dálej, jak daleko chceš těm zlodějským včelám místo dát, potom si lehni a podívej se na zázrak, jak se ty včely budou na stromy chytat jak roje, však tvým včelám škodit nic nebudou, a by tam týden byly, až ten přijde, čí jsou, hledat jich; a to je lepší, než abys jich trávil, nebo někdy i své vlastní potráví. Potom, když se to rozchýří, a ten, čí jsou, přijde jich hledat a když ti zaplatí, obéjdi jich s tím zámečkem zamknutým. — Jak jich obejdeš, tu vytáhni ten zámeček z kapce a odemkni ho na světle ve svém včelíně, tu se podíváš, jak ty zlodějky domu povandrujú, až tma bude okolo včelína. — Ten zámeček schovej na podruhé třebas pro jiného.“ *)

Převrátí-li se rýlem šlapa (země, na níž bylo vstoupeno nohou) zloděje včel, musí umříti (Nové Město n. V.).

„Chceš-li, aby ti mušky priesadu nekazily, pokrop semeno rajským olejom a nebudú hubiti.“

„Aby mole šaty nejedly: polož mezi šaty chmel.“ — (Ruk. z Mor. L.)

Nechcešli býti vojákem, natrhej si koukole a po 9 dní ji ve vodě máčej. Potom, když již k odvodu máš jíti, myj si tou vodou obličej; budeš míti červené oči a nezdravou barvu, ale na zdraví ti to škoditi nebude.

Chceš-li býti dobrým střelcem, vezmi svou pušku, když je měsíc v úplňku, prostři bílý šátek na zemi a střel proti měsíci, načež spatříš krvavé kapky na šátku. Šátek ten potom vždycky sebou na honbu nos.

Chceš-li mladé ptáky v hnízdě najíti, vstaň v den sv. Matěje před východem slunce, a udělej na svém hnoji hnízda. (Vyz. na Mor.)

Chceš-li býti hodně silný, sněz na lačný žaludek na štědrý den kousek česneku. — (Vyz. na Mor.)

Chceš-li, aby tě pes všude našel, dej si kousek chleba pod levé paždí, a když je chléb zahřátý, nech jej pes sežere. — (Vyz. na Mor.)

---

*) Obě dvě posledně uvedené pověry v rukopisu našel a opsal zasloužilý J. Tetřev, správce školy v Zadveřicích u Vyzovic. Zemřel r. 1892.

Kdo najde první květ třešňový, utrhne a nosí jej při sobě, bude po smrti lehko spáti. (Výz. na Mor.)

Kdo „zpak ruky" utrhne rojovník (Melissa officinalis) a při sobě nosí, vyhraje při svou před soudem.

„Keď do trhu človek idé a vratič (Thalictrum angustifolium) pri sebe má, dobre šecko zbožie predá." (Mor. Liesk.)

„Keď predává niechto lichvu (dobytek) a má pri sebe hrabinu (Clematis vitalba L.), šecci kupci sa za ním hrabú." (Nové Město n. V.) — „Keď sa dobrá mysel ztrací, zas jéj človek nabude, keď pije zvar dobréj mysle" (Origanum vulg.). — „Chto nemôže zmúcit smetanu, má uvariť toliju (Vincetoxicum offic.) a tým zvarom vyparit mútovník." (Mor. Liesk.)

Zmrzne-li na veliký pátek věcheť, podaří sa pohanka. (Vyz. na Mor.) Toho dne, co seje hospodář pohanku, vaří hospodyně pohančenou kaši, a dle toho, jak v hrnci navře, i na poli se podaří. (Vyzovice.) — Aby se urodila pohanka, má se rozsívat pod mračnem. (Vyzovice.) Seje-li se pohanka na nový měsíc, pořád kvete — Tluče-li někdo hrudy na poli zasetém pohankou, říká jemu lid: „Třepeš hrnce na kašu" (neurodí se).

Když jede oráč ponejprv orat, přežehná se křížem, a když se z pole domů vrátí, umývají mu obličej, aby nebyl při práci ospalý. — Zapomene-li hospodář při setí jeden záhon zasíti, tož do roka zemře.

Ta žnica, která při vázání obilí do snopů zapomene na záhonu pokládku, bude do roka — byť byla i svobodná — dítě kolíbati. (Vyzovice.) — Aby mělo zelí veliké hlávky, musí se sadit „čopja".

Aby kvaky do palice nevyrostly, tož, když je sázejí, konec přísady otrhávají. Aby rostly veliké konopě, má se na končiny mnoho tančit. (Vyzovice) — Aby myši obilí ve stodole nežraly, házejí se na Boží hod velikonoční kosti zbylé po obědě do stodoly. Když hospodářovi ponejprv na pole jedoucímu holubář vláčky ukrade a na střechu si je dá, tož všeci holubi z osady se mu tam slítnou. — Když holubář žebrákovi zamění čagan (hůl) a tento si za svou střechu zastrčí, co by jen kousek z něho ven trčelo, také se tam holubi slítají. (Nové Město n. V.)

Kdy byla Morava nejvíce spustošena?

Podává F. A. Slavík.

(Dokončení.)

IV.

Ve 30leté válce roku 1618-1648 a po ní.

1. Na Brněnsku.

1619. Hendrich Mitrovský z Nemyšle vkládá ves Habří — pustý hrad Bukový (XXXI. 19).

1625. Ferdinand II. Krumlov – ves pustou Bořikovice a Tupanov (XXXII. 9).

1628. Zdeněk z Hodic Moravské Borotice a ves pustou Německé Borotice (XXXIII. 11).

— Jiřímu hrab. z Náchoda tvrz a ves Suchohrdla dokonce pustou a vypálenou, též ves Damice kromě 3 člověků v ní také pustou (12).

1629. Karel st. z Žerotína Náměšť, — vsi p. Přibyslavice, Kojetín, Ochoz, Raclavice, Ostrov, Bukovany, Kominec a hrady pusté: Lamberk, Kraví Horu, Kokštein, Kozlov (18).

— Karel z Zahrádek tvrz a městečko Višnový, ves Višnový při témž městečku ležící — ves pustou slove Horní a Dolní Jiřice, Dobrou Vodu mezi Štěpovcem a Planým žlebem; v. p. Lešanovice a Střelice (24).

1630. Po † Jind. z. Zahrádek město Jemnice — Lhotice se vsí pustou Račicemi, p. v. Choboty (XXXIV. 2).

— Jiřímu hr. z Náchoda Slavětice a v. p. Lipňany (9).

1635. Benedikt Palaští z Kesejova Bošovice — ves pustou slove Sádkov (30).

— Knížeti G. z Lichtenšteina Olbramovice — v. p. Palikovice (35).

1638. Adam z Gabelhofen Syrovice — pustou spálenou ves Cizkrajov u Dačic (73).

2. Na Olomoucku.

1631. Karel Vojska z Bojdunčovic Oldřichovice a dvůr na pusté vsi slove Pěnkově (XXXVII. 10).

1635. J. Albrecht Sedlnický z Choltic Brodek — půl vsi pusté, jež slove Nepštych (28).

— Hendrichovi Šlikovi hr. z Pasaunu a Lokte Kunštát — vísky pusté Rumberk, Svitavice, Habrov (29).

Podobně vypadalo to v týchže krajinách i na duchovních statcích. Také tu jmenují spolehlivé paměti XV. a XVII. století*) nejvíce pustých osad po válce s Matyášem Uherským, méně po husitské.

Velmi mnoho pak uvádějí listiny z XI. až XIV. století dědin na panstvích světských a duchovních, z nichž četné zanikly, nebo jako neznámé již se označují a posud není jejich poloha zjištěna.**)

V době, z níž podány jsou zápisy desk zemských, byly pusté osady na panstvích duchovních ku př.: po husitské válce: na panství kláštera jeptišek v Dolních Kounicích r. 1447 Modřičky, kláštera Žďárského r. 1448 Vatín, Vetja, Hrušky; kláštera sv. Kláry ve Znojmě Popice a Derflice; kláštera Všech svatých v Olomouci Budětín; — v letech 1468—1618: na panství kapituly sv. Petra v Brně r. 1527 a 1577: Starč a Rybník u Brna, Želovice, Borovsko, Lhotka, Čertovec; kláštera Dominikánů v Brně r 1511 Šenkovice u Těšan; kláštera Zábrdovského r. 1529 Kamenec, Martinice, r. 1559 Bohumělice u Dambořic, r. 1589 Přestavlky; kláštera Rajhradského r. 1557 Přibislavice a Radoškov; panenského kláštera v Oslavanech r. 1481 Marchartice, Peskovice, Kozojedy a j.; u Žďárského kláštera dále r. 1507 Bušovec, r. 1615—1617 Babín, Radonín, Milikovice; u kláštera Novoříšského r. 1530 Svojkovice a Martinice; kláštera Velehradského r. 1536 Libice u Fryšavy a j.***)

Po třicetileté válce poznamenala sněmovní kommisse, která popisovala celou Moravu v letech 1669—79, 136 pustých osad. Jsou to:

1. v kraji Brněnském:

u Břeclavě: město Prachov a ves Oublý;
u Bučovic: Žárošky u Brankovic;
u Čejkovic: město Potvorov, ves Roztrhansko;
Hajany u Brna, statek a ves;

*) Podané od P. Ř. Volného v Kirchliche Topographie von Mähren.

**) Viz na př. v tomto velkém díle a v Markgrafschaft Mähren od Ř. Volného, seznamy u vydaných desk zemských a j.

***) Ř. Volného Kirchliche Topographie Olom. I. 280, II. 252, Brněnská diecese I. 35, 36, 39, 53, 191, 192, 367, 423, II. 22, 23, 409, 418; III. 410; desky Brn. XXVII. 19. a j.

u Hodonína: městečko Čejč, vsi: Divice, Harasice, Jaronovice, Kloboučky, Kopansko, Kukvice, Lužice, Mokronovice, Trutmanice a Týnovice;
u Kouřimě: Závist u Vohančic;
u Křižanova: Suk, samota v lesích;
u Lysic: Kunčinoves, obnovena sluje Kunčinov;
u Rosic: Chroustov mezi Říčkami a Litostrovem;
u Slavkova: Kroužky;
u Ždánic: Ostrovanky, jinak Ostrůvky, Ostrovsko; Otnice, Sádkov;

2. v kraji Jihlavském:

u Brtnice: Petrůvky u Opatova;
u Českého Rudolce: Roszenaw, Eyvanč, Platzenhoffen a Peyningen;
u Dačic: Jeníkov;
u Meziříčí: Telečkov Starý, jinak Horní;
u Telče: Býkovice, nově osazená sluje Býkovec; Pfaffenschlag u Slavonic;
u Třebíče: Arklebice neboli Jakravice u Kožichovic;

3. v kraji Znojemském:

u Bohuňovic: Oskerad u Olbramovic;
u Bohušic: Babice, Vlcikeř neboli Wolfíř, Volkeř;
u Budkova: Slavíkovice, farní osada, Trpičovice;
u Fryšavy: Libice, Tulnice;
u Hostimě: Žerkovice;
u Hrušovan: Dešov, Jagenwitz u Hevlína, Johannesdorf, Planov, Šanov, Petrovice, Wolfsstauden;
u Jaroslavic: Hnanice, jináče Knast, Křížkovice, Kochovice, Moskovice, Našetice, Němčice, Unzendorf;
u Krumlova: Bořikovice u Rouchovan, Leponice, Niedersitz jinak Niederspitz, Pavlovice u Litobračic, Polkovice u Lidměřic, Šumice, Tempelstein u Jamolic, Tupanov, farní osada;
u Lesonic: Blana jinak Blatna, Cidlinka u Martinkova, Horky též u Martinkova, Martinice, Miletice;
u Myslibořic: Lhota, kde nyní stojí dvůr téhož jména;
u Náměště: Janovice a Loučky u Bíteše, Kojetín u Budišova, Urbanov u Německých Kynic;
u Písečného: Senice, jinak Sanice;
u Ratibořic: Vacenovice;
u Sádku: Březovany, jinak Březová a Dašovice;
u Valče: Chroustov;
u Višňové: Žbánice;

4. v kraji Olomouckém:

u Búzova: Jeřmany, teď Jeřmaň;
u Krakovce: Rakůvky; u Morkovic: Počenice;
u Tovačova: město Klenovice, u Vicoměřic: Poličky.

5. v kraji Uhersko-Hradišťském:

u Chvalnova: Lísky, jinak Lejsky;
na statku Dřínovském: Dřínov a Vlčí Doly;
na statku Komárovském: Komárov u Chvalkovic;
u Kyjova: Kelčany;
u Litenčic: Višůvky nebo Višnůvky;
u Milotic: Mistřice, teď Mistřín;
na statku Moštěnickém: Moštěnice;

6. v kraji Přerovském:

u Domaželic vesnice Branka.

Na duchovních statcích:

1. v kraji Brněnském: na panství kapituly sv. Petra v Brně: „Stercza", Starč u Horních Jeršpic,
Králové kláštera na Starém Brně: Frainšpice, Tolnice;
kláštera sv. Michala v Brně: Stinkovice jinak Šinkovice u Těšan;
kláštera Zábrdovského u Brna: Bohumilice;

2. v kraji Znojemském:

na panství kláštera sv. Kláry ve Znojmě: Popice;
kláštera Louckého: Borotice, Suchohrdlí, Derflice, Myslovice, Rakovice, Stollwirts, Šamíkovice, Zahrádka;

3. v kraji Olomouckém:

na panství kláštera Hradiského Prlov u Lašťan, Obědkovice, Skalička u Pivína;

4. v kraji Uhersko-Hradišťském:

na panství Velehradském Lovčice u Domanína.*)

Všech zápisů tedy o pustých osadách na Moravě jest od počátku desk zemských až do husitské války úhrnem 16, od této války až do r. 1468 jenom 30, ale po válce krále Jiřího z Poděbrad s věrolomným zetěm jeho Matyášem Uherským přes 400, nečítajíc těch, jež se opakují v rozličných letech; ve 30leté válce 14 zápisů a po ní sčítáno 136 pustých osad.

Tyto úřední zápisy dokazují, že v oněch třech válkách spustošena byla Morava: nejméně v husitské, více v 30leté válce a nejvíce za války s Matyášem Uherským.

*) Doklady a bližší zprávy dle úředních popisů z r. 1669—79 o těchto všech pustých osadách podává moje „Morava a její obvody po 30leté válce".

Archivní rozhled.

Pořádá Dr. František Kameníček.

(Dokončení 20.)

Čís. 257. Nábožné písně ranní a předvečerní. MS. z 18. stol. (M. IX. 5.)

258. Písně o vtělení, umučení a vzkříšení p. Ježíše Krista. Z r. 1699. (M. VI. 2.)

259. Plan eines Seminarii statistici nach dem Projekt Heinrichs des VIII., Königs von England, eingerichtet und auf den königl. Hof zu Wien adplicable gemacht. Z 18. století. (XII. b. 25.)

260. Registra pří a nálezů všelijakých na panství Plumlovském mezi lidmi sběhlých a na místě postavených, založena za úřadu p. Albrechta z Konice léta P. 1553—1559. Před tím: Albrechta z Konice přípisové listův. (M. I. 14.)

261. Poggii: De varietate fortunae, situ Indiae, moribus, animantibus atque gemmis liber incipit. MS. z 15. stol. (XII. 9. 11.)

262. Postilla z Jistebnice. Incipiens a Dominica prima adventus. Z roku 1409. (M. VIII. 18.)

263. Pozůstatky obyčejů bratří moravských při svatbě zachovávané. (XII. e. 21.)

264. Akta processu mezi Hradišťským klášterem a Olomouckou obcí o nálev vína, piva a kořalky. Z let 1712—1716. (M. IV. 24.)

265. Pamětní kniha města Přerova s velmi bohatým obsahem. (M. VI. 19.)

266. Prisciani grammatici: De octo partibus orationis liber. Z poč. 14. stol. (M. VII. I.)

267. Privilegia neb majestáty města a městeček, též nadání a handfesty rycht zákupních a všelijaké jiné svobody a obdarování lidí osedlých na panství Šternberském a což k týmuž panství přináležejí a přísluší. MS. ze XVI. stol. (XII. g. 24.)

268. Kniha privilegií města Tovačova. Ze 16. stol.

269. Zlomky rýmované kronyky české Prokopa, písaře novoměstského. Z kodexu bibl. Mikulovské vypsal Boček r. 1843. (R. III. 13 b/10.)

270. Počet důchodů města Prostějova na rok 1716. (M. VII. 16.) — Na rok 1694—95. (M. VII. 29.)

271. Registra gruntovní města Prostějova od r. 1411—1433. (XII. c. 20.)

272. Výpis hodnověrný z pamětních knih pergamenových města Prostějova ze 16. stol. (Art. Znaim V/7.)

273. Pamětní knihy města Prostějova od r. 1485—1633. Založil Jan Bělkovský. (M. VI. 8.)

274. Listář statku Přestavlk. 1642—1657. (M. VI. 23.)

275. Knihy půhonné a nálezové. (M. V. 2., M. V. 4., M. VI. 10., M. VI. 27., XII. c. 4.)

276. Urbář dvoru Radíkova a vesnice Vel. Týnce. (Olom.) (M. VI. 24.)

277. Kniha lánských a činžovních rolí dědiny Raděnic z r. 1724. (H. VII. 8., H. VII. 19.)

278. Urbář vesnice Ratiškovic. Ze 17. stol. (R. I. 16.)

279. Seznam všech skonfiskovaných statků v markrabství Moravském. (M. IV. 22.)

280. Náboženské vyznání novokřtěnců na Moravě. MS. ze 16. stol. (I. K. 3. něm.)

281. Účty z turecké války r. 1595. (XII. e. 30.)

282. Regesta k dějinám Moravy. 1212—1350 (R. II. 16.). 1349—1423 (R. II. 11 a 12). 1438—1461 (R. II. 13.) Sebral Dudík.

283. Regesta k 30leté válce. (R. II. 9., R. II. 17/VIII.)

284. Regesta listin, týkajících se pohraničných sporů mezi Čechami a Moravou. 1049—1829. (R. II. 17/b.)

285. Udělení náboženské svobody Slezanům 6. září 1707 od cís. Josefa I. (M. IV. 22.)

286. Regesta z kapitulního archivu v Olomouci. — Od Dudíka. (R. IV. 5/b.)

287. Zpráva o starém rodu Říkovských z Dobřic a Ravičů Brabantských z Chobřan. (XII. h. 12.)

288. Výňatky z listin kláštera Ždárského. (R. I. 26.)

289. Bruchstück einer Chronik des Klosters Saar. 1701—1704. (Art. Saar, lit. O, Nr. 34.)

290. Jana Rosacia Hořovského, církevního správce u sv. Mikuláše v Praze „Pravdivá správa o pobožném se k smrti připravování věrných Čechů, kteří 21. června 1621 v Praze byli popraveni“. MS. ze 17. stol. (M. IX. 43.)

291. Svobody a obdarování, vztahující se na panství Ždárské, na město Ždár (1607—1693), na rychtu Lhoteckou (1485—1571), Jamskou (1488—1513), Hliněnskou (1482—1572), Hodišovskou od r. 1607, Mankovskou v Řečici (od r. 1482), dvořáka Račického (od r. 1653), na dvůr Jírovský ve Zwolé (od r. 1492), na dvůr Jaroslavovský ve Zvolé (od r. 1533) a na dvory Mirošovské (1450—1683). (M. IV. 16.)

292. Urbář vesnice Zaječího. Ze 17. stol. (R. I. 16.)

293. Proces svat. Jana Sarkandra (XII. f. 10.) něm.

294. Sachsenspiegel. MS. z konce 14. stol. (XII. b. 27.)

295. Urbář vesnice Šakvic. Ze 17. stol. (R. I. 16.)

296. Schiemers Linharten: Epistel an die gmain Gottes zu Rottenberg. MS. aus dem 16. Jahrhund. (Wiedertäufer) (I. k. 3.)

297. Schörers Petr Rede, was er sambt andern Eltesten mit den Schulmaistern zu Nembschitz geredet hat am 15. November 1568. (XII. e. 24.)

298. Školní řád (něm.) 1578. (XII. e. 23.)

299. Genealogische Tabellen der adeligen Geschlechter Maehrens. (XII. e. 10.)

300. Schwurformeln für die graeflich Kolovratischen herrschaftlichen Beamten und Diener, Verhandlungsgesetze für die Unterthanen ferner Tabellen für die Arbeitspreise vom J. 1621. 17. Jahrh. (XII. i. 1.)

301. Sendbriefe der Wiedertäufer aus ihren Gefängnissen aus den Jahren 1563—1572. MS. 16. stol. (I. k. 10.) (Leonhart Sailer und Paulus Jung.)

302. Sněmovní jednání stavů markrabství Moravského. (M. VI. 15. — M. IV. 23.)

303. Alphab. Katalog über die Czikan'sche Siegelsammlung. XII. e. 9.)

304. Kniha lánských a činž. rolí dědiny Sklenné z r. 1724. (H. VII. 6, 12, 20.)

305. Paměti nalezené v báni na věži Slavičínského kostela (1453—1775). Kopie z 19. stol. (R. III. 13/4.)

306. Každodenní modlitby křesťanským pannám, paním a vdovám . . . z latinského jazyka přeložené Václava Horacia Turnovského. — Přepsané v Třebíči 1682 od P. F. H. C. R. Aujezdsky. (M. IX. 47.)

307. Práva čili municipál města Brna, ježto se začínají „Rustici de Schibnitz“ v jazyku moravském.

„Rozdílné formou ne však obsahem od týchž práv pod názvem „Manipulus“, jichžto mimo velmi mnoho měst v Čechách, v Moravě i v Říši a Uhrách i města Pražská užívala; pročež tak řečená práva Pražská nic jiného nejsou nežli Brněnská, a sice tak zvaný „Manipulus“, který za Karla, markrab. Moravského, v celek spořádán byl.“ MS. 16. stol. lat. i český. (M. V. 3.) 681 fol.

308. Peregrinatio transmarina in terram Sanctam anno 1483 a Joane comite de Solms, Bernhardo de Braydenboch et Philippo de Bicken suscepta. MS. XV. stol. (M. IX. 40.)

309. Adeliges Stammbuch. (I. k. 12.)

310. Statistické poznámky o 19 okresích moravských. MS. (XII. e. 27.)

311. Malá kronička o markrabství Moravském pro mladé od Steinbacha. MS. z r. 1783. (XII. e, 25.)

312. 3 listiny týkající se městečka a lesu v Štítarech (1520, 1530, 1553.). (Art. Znaym V. 1. 2. 3.) Kopie.

313. Listiny a privilegia města Strážnice. (XII. f. 16.)

314. Diarium o vpádu uherských povstalců do Moravy u Strážnice. (1703 –1706.) Opis z originálu farního archivu ve Strážnici. (R. III. 13/3.) Kopie z 19. stol. něm.

315 Pamětní kniha města Strážnice. MS. (1615) (M. VII. 3.)

316. Paměti města Strážnice. (R. III. 13/9.)

317. Zprávy a vysvětlení artikulů křesťanského učení a náboženství 1595. (Přeloženo z Kalvína od Jiříka Strejce Zábřežského). Obsahuje několik kusův náboženských a dedikaci Kalvínovu k Františkovi, nejkřesťanštějšímu králi franckému. Basilej 1/8 1536. (9 listů.) (M. V. 9.)

318. Kniha činž. domů dědiny Svin. 1724. (MS. H. VII. 14.)

319. Syntagma historicum Cartusiarum regni Bohemiae, continens ortum, progressum atque occasum veterum novae vero Walditianae fundationem etc. MS. 17. stol. (XII. a. 15.)

320. Jednání na sněmu kněžském u Hory Kutné. Vyňato z Třeboňského Kodexu. (R. II. 4/6.)

Sirotčí a gruntovní kniha vesnice Tasova ze 17. století. (XII. b. 8.)

321. Correspondenz des Franz Grafen Taroucca mit Ihrer

Majestät Kaiserin Maria Theresia. (1740—1771.) 41 listů. Kopie (XII. g. 4.)

322. Visitatio decanatus Telčensis anno 1662 suscepta a Laurentio Joanne Rudawsky, eccl. cathedr. Olomucii canonico (za biskupa Olom. arcikn. Leop. Viléma.) (M. IV. 18.)

323. Těšínského knížectví zemské zřízení potvrzené od Marie Theresie ve Vídni 1750. (XIII. b. 9.)

324. Urbář vesnice Těšic. Ze 17. stol. (R. I. 16.)

325. Varii tractatus theologici. MS. z r. 1469. (M. VIII. 14.)

326. Listy hraběti Jiřímu Thurzo od Karla st. ze Žerotína. 27 kusů. 1611—1612. Kopie z 19. stol. (R. I. 2.)

326. Kniha Tovačovská. MS. r. 1594. (XII. c. 23, [XII. f. g.]) — Kniha Tovačovská. MS. 15. stol. (K. I. 1.) — Kniha Tovačovská o starodávných zvyklostech atd. 16. stol. (R. III 9.)

327. Výtah privilegií města Třebíče. MS. z r. 1604. (R. IV. 4.)

328. Synoda Třebíčská 1596 ve středu po sv. Bartoloměji bratrů moravských v XVII. stol. (M. IX. 44.)

329. Zámek Třebíčský se vším k němu příslušenstvím a platy osad počtem 33. (XII. c. 16.)

330. Výtah obdarování města Třebíče (1335—1606). — Obecní pořádek od r. 1583, dán od Smila Osovského městu Třebíči MS. 18. stol. (XII. a. 5.)

331. Třebíčský kopiář z r. 1559. MS. 16. stol. (XII. b. 5).

332. Tristram a Tandariáš. Švédská sbírka. (R. IV. 8).

333. Kronika města Opavy (něm.) (— 1614) — (M. I. 9).

334. K dějinám města Mor. Třebové. (Cech soukenický) XII. f. 15).

335. Isidorus. De flagellis dei: MS. 1427. (M. VI. 25).

336. Památky ze starožitností uherských (R. III. 13/53).

337. Píseň o uherském králi. Z rukop. bibl. Mikulovské Dietrichšt. z 15. stol. Kopie z r. 1893. (R. III. 13/36).

338. Unterthansverhältniss in Maehren vor dem Jahre 1848 und tabellarische Zusammenstellung der bestandenen und obgelösten Grundlasten. (XII. e. 26).

339. Urbář panství Vsetínského ze 17. století. (M. I. 18).

340. Urbář města Bruntálu z r. 1618. (M. V. 25).

341. Opisy listin z Pařížských archivů, pokud se týkají

Moravy, Čech a Uher. Svazek I. 828—1558. II. 1558—1600. III. 1600—1610. IV. 1600—1612. (XII. e. 33).

342. Nařízení zemského hejtmanství na Moravě v letech 1686-1697 (něm.) (XII. C. 18).

343. Chronica seu descriptio totius regionis terrae Sanctae (Jacobus de Vitriago, legatus s. r. ecclesiae). (XII. i. 7). MS. 15. stol. na pergameně s pěknými iniciálkami.

344. Vysvětlení některých článků náboženství protestantského. MS. 17. stol. (I. K. 5).

345. Weingartenordnung beder Stett Krembs und Stain und anderer umliegenden Herrschaften. — MS. 1548, německý. (Art. Znaim V./a.)

346. Codex Wenceslai de Iglavia (XII. c. 1).

347. Wenceslao, Romanorum et Boemiae regi, ab Italia literae missae. MS. 15. stol. (XII. i. 16).

348. Inventář věcí obecních v domě bratrském ve Veliké, obnovený po bězích a po ohni při sv. Janu Křtiteli l. p. 1605. MS. 1605. — (Art. Veliká.) 16 str.

349. Výpisy ze sněmovních památek o novokřtěncích od roku 1535—1619. MS. 19. stol. (R. I. 28).

350. Kurzes Denkbüchlein der Wiedertäufer vom 1525. — Kopie z r. 1860. (R. II. 6.) — (I. K. 13.) — (I. K. 14).

351. Wiedertäufer-Schriften. (R. II. 7). O pronásledování novokřtěnců. MS. z r. 1631. (M. IX. 46).

352. Paměti města Vsetína 1432—1777. (R. III. 13/43).

353. Pozemková kniha panství Vsetínského 1708—1761. Kopie z r. 1842. (XII. a. 13).

354. Wolfskron: Die Privilegien, Rechte und Schöppensprüche der Königl. Stadt Iglau 1389—1417. (I. — IV.) s miniaturami, některé jsou zvlášť. MS. 19. stol. (R. II. 2).

355. Wiktorin Kornel ze Wšehrd: Gruntovní sebrání práv ze všech desk zemských království Českého na 9 knih rozloženo. MS. 15. stol. (M. IV. 25).

356. Vyznání věrné strany hádání, které se mezi mistrem Janem Příbramem a Petrem Englišem l. 1429 stalo. MS. XVI stol. (I. K. 4).

357. Judenbuch der Königl. Stadt Znaym 1415—1416. (XII. b. 19), od r. 1427—1428 (XII. b. 18), 1437—1438 (XII. b. 20).

358. Liber de equorum frenis — opus magni laboris (Georgius Sigismund Zastrizelius) (R. III. 10).

359. Seznam privilegií a listin města Znojma. MS. 16. stol. něm. (Art. Znaym VI/29.)

360. Acten, betreffend die Schule und Kirche zu St. Niclas in Znaym. 18 kusů něm. a českých. 15. a 16. stol. (Art. Znaym IV./6.)

361. Statuta, leges et ordinationes mechanicorum civitatis Znoymensis. MS. 15. stol. (XII. a. 3).

362. Ziaczkowitz Pavel: Denník švédský z roku 1641. MS. 17. stol. (XII. g. 18). lat.

363. Zpívání křesťanské bratří podobojí s notami. Cod 16. stol. pag. 286. (R. IV. 12).

364. Slezské zřízení zemské z r. 1563. (XII. g. 13).

365. Zřízení a panské artikule, které se při obnovení úřadů i jiných povinností celé shromážděné obci přednáší. — Pak formy závazku, dané městu Třebíči od Adama Františka hraběte z Waldšteina r. 1666. MS. 17. stol. (XII. i. 2).

366. Práva a zřízení zemské knížectví Těšínského (1592) opis z XVIII. stol. (M. IX. 8).

367. Diplomatař kl. Žďárského 1411—1613. (R. IV. 16). Švédská sbírka.

368. Kopiář listů kláštera Žďárského 1662—1672. (Art. Saar lit. čís. 23/2).

369. Pozemková kniha kláštera Žďárského 1584—1643. (Art. Saar lit L. čís. 3), (1591—1653) (H. VII. č. 23).

270. Rejstra sborů Žďánských, obnovená po velikonoci 1611 MS. 1611. (Art. Steinitz).

371. Žerotínovy listy 1548—1617. (R. I. 2). (Vydal Brandl).

372. Itinerarium Ladislai Veleni, lib. baronis a Žerotín. MS. 1853. (R. II. 1).

373. Fragen über die maehrischen Kalender der lateinisch-böhmisch-deutschen Sprache mit einem Anhange über das Wappen des Olmützer Domkapitels. MS. z XVIII. stol. (M. VIII. 41).

374. Kabalistický kalendář s předpověděními. Ku konci Paměti rodiny pánů z Bavorova a Náchodských z Lomnice (M. VI. 32).

375. Knížečka prubířská na zlato, stříbro, měď, olovo i na všelijaké kovy, MS. z r. 1670. Kopie originálu tištěného r. 1552. (I. K. 15).

376. Výkladové na čtení svatá nedělní i sváteční celého roku m. Jana Rokycany. Psaná prací Stanislava z Křížanova 1503. Švédská sbírka. MS. ze 16. stol. (R. IV. 18.)

377. Dodatky k řádu medařskému na panství Meziříčském n. Bečvou. 1726. (Art. Znaim V./12.

378. Missale romanum pro diecesi Pražskou. MS. perg. z 14. stol. (R. I. 22).

379. Fragmenta Monseana. Kopie (R. III. 13/13).

380. Mravně-filosofická pojednání o cnosti. MS. český ze 15. stol. Chybí počátek i konec. (XII. 9. 14).

Umělecké a vědecké zprávy.

Služba bývalých rektorů Rychaltských.

Mistr vysokého učení Pražského, Adam Rosacius z Karlsperka, ve chvalořeči, již měl r. 1615 o „znovuzrození země České", pravil, že v Čechách za jeho času bylo tolik škol, kolik měst, kolik městeček, kolik vsí, kolik farností, kolik skoro domů šlechticů a boháčů, hradů spatřiti můžeš."[1]) Měla-li slova tato podobnou platnost též o vší tehdejší Moravě, pověděti neumíme; můžeme jen napsati, že o severovýchodním cípu Moravy, kde ode dávna vévodil široko daleko hrad Hukvaldy, skrovnou měrou platila. Hrad tento příslušel už začátkem 16. století k farnosti Rychaltské[2]), kamž v druhé polovici téhož století kromě Rychaltic ještě Sklenov, Palkovice a Metylovice přifařeny byly. Všechny tyto vesnice měly společnou školu farní v Rychalticích.

Počátky školy této mizí nám v čiré tmě. První paprsek o ní prosvítá až koncem 16. století. Stála — pokud máme o ní první vědomosti — za řekou Ondřejnicí na obecní zahradě proti kostelu. Tam byla vystavěna dle zprávy vrchnostenského urbáře r. 1570. Poněvadž ale přístup k ní, kdykoli se Ondřejnice rozvodnila, nad míru byl obtížný a učitel pro tuto překážku někdy

[1]) Dvorský, Paměti o školách českých str. 547.

[2]) Obzor, 1890, str. 236.

do kostela docházeti nemohl, dovolil farář kolem r. 1744 vystavěti na farním pozemku mezi hřbitovem a farou pro učitele dřevěný domek (nynější č. 3.). Stavení toto jest skrovných rozměrů a záhy pro počet žáků nedostačovalo, pročež zbudována (mezi 1784—1785) nedaleko na obecním pozemku nová školní budova. Škola nynější vystavěna roku 1823.

O ročních příjmech někdejších rektorů Rychaltských[1]) můžeme si utvořiti dosti jasný obraz. Ve starém urbáři panství Hukvaldského jest totiž zápis, vztahující se k roku 1580: „Item pro žáka, kterýž aby jim v kostele při mšech svatých knězi posluhoval, v kostele zpíval a to, což naň náleží, vykonával, i což potřebí v dědinách, k tomu kostelu připojených, zapisoval, aby chalúpku na obecní zahradě proti kostelu ustaviti a spraviti dali a z každej dědiny každého roku jemu rolníci po českým groši a zahradníci po půl českým groši dávati, a tíž Rychvaldští a Sklenovští drev k palivu z hor, což by mu potřebí bylo, přivésti mají[2]) a on jich sobě sám narúbati dáti má. Koledy a šmigrustu jeden každý, podle možnosti dáti povinen bude. Jeho Mil. knížecí tomuž žákovi na jednu štvrtni oziminy a na jednu štvrtni jaří, kus role u lesa Háje ukázati a každého měsíce půl achtele piva pozadního z pivovaru zámkového dávati porúčeti ráčil“. Palkovští měli „to opatrovati, kdy u nich kněz farář slúžiti bude, aby jemu i žákovi stravu a piva za 3 groše dali“. Ves Motylovice: „Kostelník, odkudž který, 2 štvrti kostelní role drží, kněze, když u nich sloužiti bude, i s žákem šestkráte vychovati povinen bude a obec jemu na pomoc po dvúch slepicích při každé mši dávati a potom co více a kolikrátkoli u nich slúžiti bude i s žákem ho vychovati a piva za dva groše jemu dávati mají“.

Avšak ještě ve století 16. údály se změny. Farnímu obvodu kostela Rychaltského vytčeny nové hranice, přirozenější. Farnost zvětšena, rektorovi přibylo povinností i práv. Roku 1581 koupil biskup Stanislav Pavlovský celé panství Frýdecké a Mí-

---

[1]) Jména učitelů Rychaltských v Časop. Mat. Mor. 1894, str. 355.

[2]) V Rychalticích bylo tehda „usedlých rolníků“ 21; zahradníků „kteří koně a po kusu roli mají“ 7; návesníků 5 a jeden mlynář. Ve Sklenově bylo rolníků i s fojtem 9; zahradníků „kteří koně a po kousku role měli“ 6; chalupníci, kteří po kousku role měli 4; návesníků 6. V Palkovicích bylo osedlých 38; v Metylovicích osedlých 30.

stecké. Hodlaje pak manskou část od Frýdecka odděliti a k panství Hukvaldskému připojiti, prodal roku 1584 Frýdecko samo panu Bartoloměji Bruntalskému z Vrbna.[1]) Ve vrchnostenském urbáři Hukvaldském psáno o tomto prodeji: „Poněvadž manství Místko s Frýdlantem a jinými vesnicemi Jeho Mt. knížecí pán pan Stanislav Pavlovský z Boží Milosti biskup Olomucký při prodaji panství Frýdeckyho panu Bartolomějovi z Vrbna sobě vyminiti a ku panství Ukvaldskymu připojiti ráčil, za tú příčinú ves Palkovice a Motolovice tuto vymazány jsou, že se zase k fáře Místecké, jak prve od starodávna bývalo, od Jeho Mti knížecí, majíce také již tam kněze katolického, připojily a na místo jejich Kozlovští, Lhotští a Myslíkovští od fáry Frankštacky, nemohúc farář Frankštacký pro jiné vešnice a kostely, kterýchž ještě i s Frankštackým šest má, oddolati, odjali a připojili a k fáře Rychvaldské přivlastnili." — Nově přifařeným osadníkům uloženo mimo jiné povinnosti: „Item když jim tam v Kozlovicích v kostele kněz odsluhovati mší svatú a kázáním slova Božího bude, oběd jemu i s žákem podle možnosti a náležitosti a při tom za groš piva dávati mají, leč by co z lásky více učiniti a dáti chtěli, to při vůli jejich bude. Item všecky tři dědiny spolu se také uvolily, jak kdo sedí, žákovi po českým groši do roka dávati kromě koledy a šmirgustu, (sic) též když by s kropáčem chodil, tu jeden každý podle možnosti jemu učiniti, uděliti může a povinen bude."

Roku 1672 měl rektor Rychaltský dle vizitačního protokolu služného na penězích: z Rychaltic 1 zl. slezský; ze Sklenova 1 zl. rýnský; z Kozlovic 2 zl. slezské; z Myslíka 21 gr. slez.; ze Lhotky 24 gr. sl.[2]) Piva dostával z Hukvaldského pivovaru v první polovici 17. století z každé várky vědro. V druhé polovici téhož století pivo bylo jemu sice nějaký čas odepíráno,

[1]) Dat. ve Frýdku v sobotu ochtáb Nanebevzetí P. Marie.

[2]) Časop. Mat. Mor. 1894, str. 355. — R. 1667 napočetla zemská komise visitační v Rychalticích osedlých sedláků 18, 2 pusté selské grunty, zahradníků 7, chalupníků 8 a 2 pusté chaloupky; ve Sklenově osedlých sedláků 6, zahradníků 7, chalupníků 11 a 2 pusté selské grunty; v Kozlovicích sedláků osedlých 25, pustých selských gruntů 16, chalupníky, kteří měli asi po 7 měřicích role, 4, chalupníků bez role 6 a jednu pustou chalupu; na Myslíku byli sedláci osedlí 4, pustých gruntů selských 5, zahradníků 5; ve Lhotce sedláci osedlí 4, zahradníků osedlých 7, chalupníci bez pole 2, pusté selské grunty 4 a 3 pusté grunty zahradnické.

avšak později povoleno opět a učitelům Rychaltským dáváno pak napořád každoročně 9 věder piva. Role měli k bezplatnému užívání od panství 14 měřic u Hájova a od obce 2 měřice a kousek zahrádky.

Obživu tuto: plat, pivo, koledu, šmigrust, dřevo, byt, kousky role měli rektoři Rychaltští za služby, které zastávali ve farnosti při kostelích jako varhaníci a dílem jako kostelníci. Co jim dáváno tenkráte za vyučování dítek od jejich rodičů, neznámo.

Kolikráte do roka farář Rychaltský byl povinen i s rektorem docházeti do přifařených dědin, víme určitě. Dle zprávy z r. 1580, obsažené v urbáři, nařízeno faráři „na zámek čtvrtú neděli choditi aneb jezditi.“ První neděli byly služby Boží v Rychalticích, druhou a třetí ve filialním kostele Metylovském a Palkovském. Když pak k Rychalticím připojeny byly Kozlovice, Myslík a Lhotka, potvrzeno osadníkům, že farář „jim v kostele Kozlovským druhú neděli mší svatú a kázáním slova Božího odsluhovati bude.“ Odtud konány služby Boží jednu neděli v Rychalticích, druhou v Kozlovicích,[1]) třetí na Hukvaldech. Kdykoli farář přijel do Kozlovic, což se stávalo do roka asi čtrnáctkrát, byla odpolední křesťanská cvičení střídavě rovněž na Myslíku a ve Lhotce. Posvícení slaveno v minulém století neděli 12. po sv. Duchu v Kozlovicích, neděli 13. v Rychalticích, neděli 14. v kapli Hukvaldské. Ve větší svátky a výroční slavnosti bohoslužba bývala výhradně v Rychalticích. Pořádek tento nebyl měněn do r. 1785, přes to, že r. 1712 systemisováno na Hukvaldech místo pro zámeckého kaplana.[2])

V 18. století brával sebou farář do Kozlovic rektora a ministranta. Faráři Rychaltskému byli od vrchnosti od nepaměti nařízeni a přiděleni čtyři zahradníci z Rychaltic a Sklenova, čtyři zahradníci z Kozlovic, Lhotky a Myslíka, a rovněž tak jeden sedlák z Kozlovic, buď jako kostelní hospodáři nebo jako kostelníci. Tito všichni mimo službu kostelní byli zavázáni faráři pole obdělávati a voziti jej k bohoslužbám anebo kdykoli konal nějakou cestu úřední na vzdálenější místa. Nad to Kozlovský

---

[1]) V Kozlovském kostele na levo ve věži upravena r. 1756 nákladem 16 zl. komůrka, jež potom zimního času byla vytápěna, aby v ní mohl meškati kněz, přijel-li do Kozlovic příliš skoro a lid v kostele nebyl ještě sešlý.

[2]) Farní archiv v Rychalticích: Fassion über den 1769 vorgefundenen Stand; Inventář z r. 1808. Pamětní kniha ve farním archivu Ostravském, Fol. 132.

sedlák a jeden z poddaných zahradníků Kozlovských měli jako kostelní hospodáři povinnost dávati faráři, rektorovi a ministrantovi oběd po každé, když dojeli do Kozlovic. V druhé polovici 18. století zbyli faráři Rychaltskému pouze tři zahradníci z Rychaltic a Sklenova, neboť všech ostatních šest poddaných bráno tehdy od vrchnosti k panské robotě.

Výdatným pramenem příjmů bývala rektorům koleda, šmigrust a jiné ještě obchůzky. Druhdy chodili u nás po koledě i kněží zároveň s učiteli. Tak dočítáme se k roku 1672, že v Moravské Ostravě chodil tehda koledou tamější děkan, kaplan, rektor, kantor a zvoník jak v městě tak ve přifařených osadách. Kaplan Příborský dostával z koledy se svolením farářovým 1 zlatý. Farář Brušperský obcházel také po koledě; nechodil-li, měl dostávati z osad k faře příslušících, Trnavky a Kateřinic 1 zl. sl.[1]) Ve farnosti Frenštátské vybíral farář koledu i v minulém století.[2]) — Jakých obyčejů při těchto obchůzkách v našem okolí bylo šetřeno, nevíme. Máme zprávy pouze vzdálenější. Dle Hlohovského naporučil prý z napomenutí biskupa Pražského Kosmy kníže Břetislav, aby kněží v den štědrého večera každého farníka svého v jejich domích navštěvovali s křížem a reliquiemi svatých a v tom každého znamenali. Obcházeli tedy farářové, dům od domu, s učiteli, kostelníky a žáky, kteří zpívali koledy. Při této příležitosti vybírali poplatky a dárky, jež také sluly koleda.[3]) Domýšlíme se, že podobné zvyky starodávné udržovaly se i ve zdejším kraji dlouho do pozdní doby. — Farářové Rychaltští v 18. století přestali koledovati. Ale dostávali přece ještě kolem r. 1769 „nomine Coledae“ z Rychaltic a Sklenova od sedláků po 17 kr., od zahradníků po 9 kr., od pasekářů po 6 kr., od domkařů po 3 kr. V Kozlovicích, Lhotce a Myslíku odváděno od fojtů po 17 kr., od sedláků po 9 kr., od domkařů po $1^1/_2$ kr. Peníze tyto skládány na fojtstvích a potom odevzdávány na faru. Roku 1776 činil tento příjem 24 zl. Koncem minulého století i tyto dávky přestaly. Ale rektor chodil s žáky zpěváky koledou ještě i

[1]) Matricula decanatus t. Ostraviensis F. 207—209, 216, 225, 278.

[2]) Farní archiv ve Frenštátě. Vizitační protokol z r. 1771.

[3]) Konrád, Dějiny posvátného zpěvu staročeského 1893, str. 17., 18.; Vlasť II. 99—101. Dvorský, Paměti o školách českých str. 3. a j.; Sláma, Dějiny Těšínska 111.

v první polovici tohoto století, rozdával osadníkům pečené oplatky[1]) a psal křídou na dvéře jména sv. Tří králů. Ve velikonoční čas, zejména v Pašijový týden, chodil opět po staveních a zapisoval, kolik lidí jest k velikonoční zpovědi. Vybíral pak od lidí obilí, pohanku, ovoce, peníze, co kdo dal. Ve sv. Duch sbíral od lidí vejce,[2]) na Patrocinium koláče. Dostával však také peníze; zapsáno alespoň v nedatovaném účtu kostelním z minulého století: „dáno panu děkanovi na sv. Michal 1·12 zl. Rektorovi festiválu na sv. Michal 1·6 zl.“[3])

I když všecky tyto příjmy rektorské shrneme, jest nám naznati, že byly skrovné. Učitel, chtěl-li se uživiti, byl nucen hleděti si zároveň vedlejšího zaměstknání. Tak ve škole Rychaltské koncem minulého století učitel předl anebo jinak se zaměstknával i při vyučování, zatím co jeho žáci seděli na lavkách podél zdí. Bylo obyčejno, že vypomahal hraním při muzikách a zastával v obci služby písařské. Arci dlužno při tom míti na paměti, že učitelé tehdejší byli namnoze lidé beze studií a s malou spůsobilostí učitelskou, na něž nekladeno velkých požadavků. Vždyť ještě do r. 1774 vyučovalo se na školách venkovských toliko náboženství a čtení. Jelikož nebylo všeobecné povinnosti školní, byla návštěva školy libovolná a bídná. Do školy Rychaltské docházely prý z přifařených dědin v minulém století pouze děti z fojtství. Na Hukvaldech, dříve než zřízena tamější škola, vyučoval dle starého podání soukromně zámecký kaplan.

Poměry tyto valně se nezlepšily u nás ani když r. 1774 novým všeobecným školním řádem ustanovena povinná návštěva školy, a když za císaře Josefa byla učitelům vyměřena kongrua.[4])

Když roku 1785 farnost Rychaltská byla rozdělena a od ní odloučeny Kozlovice, Lhotka a Myslík, byla založena dle tehdejšího školního řádu také v Kozlovicích nová trivialní škola.

---

[1]) Rektor opatřoval tehda taktéž pro kostel potřebné oplatky.

[2]) Jest obyčejem v okolí rozšířeným, že smažívají na sv. Duch vaječnici. Z této příčiny těšívají se zvláště pasáci na tyto svátky.

[3]) Farní archiv v Rychalticích. — Kostel v Kozlovicích zasvěcen totiž sv. Michalu.

[4]) Učitel Firmkranz v Kozlovicích dostával na př. dle fasse z r. 1791 ročně peněz 32 zl.; služné toto zvýšeno až po 30 letech na 80 zl. Mimo to dostával každoročně po 15—20 kr. od každého žáka „na křídu“ — starobylé kretales.

Prvním učitelem v Kozlovicích stal se Kašpar Firmkranz, rodem ze Znojma a vyučoval sprvu krátký čas na fojtství ve výminku. Za nedlouho však umístěna škola ve stavení příhodnějším v čísle 172. — K této nové škole patřily mimo Kozlovice osady: Myslík, Lhotka a Měrkovice. Poněvadž z těchto osad do školy Kozlovské dosti jest daleko a cesta zvláště zimního času jest velmi obtížna, starali se Mysličtí a Lhotští sami o vzdělání své mládeže. Na Myslíku učil na př. ještě v tomto století na fojtství domkař Fabian Vyvial a ve Lhotce ve své vlastní chaloupce Josef Kopčák. Platu neměli od obce stanoveného, nýbrž dle domluvy vybírali si jej sami od svých žáků.

V rozlehlém obvodu zdejším, kde před 100 lety byla škola jediná, jest v době nynější škol šest, a kde druhdy byl jeden rektor, působí teď devět učitelů a dvě učitelky. Ovšem i lidnatost byla tenkráte řidší. Tak bylo roku 1777 obyvatel v Rychalticích 427; ve Sklenově 435; na Hukvaldech 309; v Kozlovicích 903; v Myslíku 364; ve Lhotce 293. *P. Vojtěch Plotěný.*

Vysvětlení. Pan Florian Koudelka z Víškova poslal nám k poznámce se značkou †† (str. 215. t. č.) článku „O římských cestách obchodních na Moravě" toto vysvětlení:

Nedaleko Doloplaz, avšak v obvodu a na území obce Vícoměřic, nalezeny, pokud známo, dvě starožitné mince.

Prvá, o které jsem se zmínil na str. 54 „Mittheilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien (Sitzungsberichte)" r. 1893., nalezena asi r. 1875 na poli za panskou stodolou ve Vícoměřicích. Tehdejší hospodářský správce Doloplazského cukrovaru p. Jindřich Voit, jenž nyní jest na odpočinku ve Víškově, zaslal tuto minci svého času do Františkova muzea s prosbou za určení, a byla mu navrácena s poznámkou, že jest to římský denár. Minci tuto určil kustos Mořic Trapp. Pan Voit inseroval nález v Neue Freie Presse v domnění, že má předmět vysoké ceny, nabízeje minci na prodej; později prodal ji c. k. poštmistrovi Frant. Tillichovi v Nezamyslicích (na nádraží).

Druhou minci od Doloplaz daroval pan Bedřich Franck, úředník Doloplazského cukrovaru, r. 1892 Františkovu muzeu v Brně (viz Bericht über das unter der Verwaltdug der k. k. mähr. Gesellschaft zur Beförderung der Landwirtschaft, der Natur- und Landeskunde stehende Franzens-Museum im Jahre 1881, Beilage zum Centralblatt für mährische Landwirthe ex 1893.)

Kustos Mořic Trapp uvádí tuto minci v této zprávě jako staro-keltickou.

Na můj dotaz sdělil se mnou pan B. Franck, že tato mince nalezena byla r. 1892 při orání na panském poli „na kopci“ u Vícoměřic.

Ve Víškově 9. srpna 1895.

Florian Koudelka,
c. k. okr. zvěrolékař.

Literatura.

Průvodce po zeměkouli. Pro školu a dům sestavil Dr. František Brdlík. V Praze u Höfra a Kloučka 1895. Stran 174. Cena neváz. 1 zl. 30 kr., váz. v plátně 1 zl. 50 kr.

Jako svým „Průvodcem po dějinách věku starého, středního a nového“, tak i tímto „Průvodcem po zeměkouli“ Brdlík prokázal naší literatuře dobrou službu. Obě práce jsou nám částečnou náhradou za vhodné příruční knihy těchto oborů, jichž posud nemáme. „Průvodce po zeměkouli“ sestaven jest velmi pečlivě na základě dobrých, novějších pramenů. V první části zahrnut jest zeměpis mathematicko-fysikální, v části druhé všeobecná část statistická, a v třetí statistika jednotlivých států s podrobnými udaji velikosti měst, počtu vojska, poměrů národnostních, náboženských, poměrů národohospodářských, osvětových, finančních, obchodních, komunikačních, průmyslových a ústavních. Zvláště podrobně a obsažně pojednáno jest o mocnářství Rakousko-Uherském a jednotlivých jeho zemích. Tabulky jsou velmi přehledné a číselné udaje důsledně provedené, tak že nikde nepostřehli jsme větších nedopatření, jakým při podobné knize možno se vyhnouti pouze nejbedlivější opatrností. Do podobné kontrolly jednotlivých dat referent se nedal již z toho důvodu, že při statistických udajích nebývá ani v nejnovějších publikacích jednoty, a výběr dlužno ponechati soudnosti a rozvaze autorově. Musí se pouze žádati, aby užito bylo pramenů nejnovějších, a to se v tomto případě většinou stalo, až na to, že vynechány jsou vynikající prameny anglické, francouzské a ruské. Schvalujeme, že autor při většině udajů poznamenává rok, který mu byl základem, anebo že udává, kde to možno, několikaletý průměr.

Vůbec: Brdlíkův „Průvodce po zeměkouli“ jest knihou velmi dobrou a prakticky zařízenou, jíž chybí jen spolehlivý „Ukazatel“,

kterého ani podrobný „obsah" dostatečně nenahradí. Některé vysvětlivky na konci jsou dobrým doplňkem.

Doporučujeme „Průvodce" nejen českému studentstvu a učitelstvu, nýbrž i obcím, úřadům a vůbec každému, kdo chce rychle a snadno poučiti se o zeměpisných poměrech zemského povrchu vůbec a jednotlivých států zvláště. Kniha doporučuje se také úhlednou úpravou. *Kameníček.*

Veleba Sitna. Napísal Andrej Kmeť, katolický farář v Prenčově v Uhrách. (Hontská stolice.) V Ružomberku 1893. Stran 186. Zvláštní otisk z časopisu „Tovaryšstva". Nákladem spisovatelovým.

V uherských Krušných horách, mezi řekami Hronem a Ipolou, vypíná se hora Sitno do výše 1011 m nad moře a 492 m nad hladinu Počuvalského jezera. Jest nejvyšším kopcem Hontské stolice. Ve vzdálenějším okolí jsou sice vyšší hory, ale Sitno z nich jest nejpatrnější, nejkrásnější a poskytuje neobyčejnou vyhlídku. Jest horou také historicky důležitou, k níž pojí se mnoho slovenských bájí i písní, a na níž před časem stával mohutný hrad. Jako první historicky zjištěný majitel hradu toho jmenuje se v 16. století rod Balaššů, který často se připomíná v době povstání Štěpána Bočkaje r. 1605 a 1606*). Jinak byl rodem, který rád loupežně znepokojoval okolí až ke hranicím moravským.

P. Andrej Kmeť, známý slovenský vlastenec a botanik, sebral v této knize význačnější báje i historické zprávy o Sitnu, poutavě vypsal důležitost jeho pro touristy (na temeni Sitna jest pavillon a „horarský dům"), význam hospodářský, hornický, přírodovědecký (zvířectvo, rostlinstvo, složení geologické) a předhistorické nálezy. Do textu vloženo několik fotografických snímků některých partií ze Sitna, portálu kostelíka na Ilii pod Sitnem a krojů z okolí Sitna (dle fotografií Koulových). Kniha jest zakončena mnohými poznámkami, které objasňují předchozí text.

Zmiňujeme se o této pěkné práci, abychom upozornili naše touristy na dobrý příspěvek ku poznání uherského Slovenska, jehož krásy zasluhují od nás většího povšimnutí, než se posud děje. *R.*

---

*) Viz „Prameny ke vpádům Bočkajovců na Moravu", vydané od Kameníčka v Hist. archivu české akademie str. 152, 208, 222 a 224.

Časopis Musea království Českého 1894. Ročn. LXVIII. Mimo obsažné Přednesení jednatele ve valném shromáždění Společnosti Musea království Českého dne 20. ledna 1864 má tento ročník dobrá pojednání literarně historická, biografická a dějepisná. Dr. J. Kvačala pojednáním Komenský a Des Cartes ve třech oddílech objasňuje poměr našeho paedagoga k filosofovi francouzskému, mluví o rozdílech mezi oběma, a snadno pochopíme opposiční hlediště Komenského proti slavnému Francouzovi. Dr. Frant. Pastrnek v krátkém článku Starobylé **dz** ve slovenských nářečích a hlaholské zlomky Kijevské a Pražské ukazuje, že nelze pochybovati, že **dz** bylo páskou, která spojovala všechna nářečí slovenská v Uhrách i na Moravě, a podává různá mínění o původě obou zlomků. Ad. Patera podává zprávu o čtyřech kapitulních zbytcích staročeských her velikonočních ze XIV. století, nalezených Ant. Gindelym, a je otiskuje. V. Tille k příslušnému pojednání Polívkovu přidává z rukopisu Olomoucké knihovny versi o legendě o Jidášovi. Týž auktor vypravuje o povídkách a poutích na onen svět dle povídek staroegyptských, assyrských, parsických, indických (brahmanských a buddhistických), čínských a židovských. Dr. Frant. Kameníček dle pramenů, které uveřejnil v Histor. archivě naší akademie, líčí Vpády Bočkajovců na Moravu a ratifikaci míru Vídeňského od zemí koruny České roku 1605—1606, podávaje velmi vhodný příspěvek k dějinám moravským i kulturním. Herm. Jireček dokončuje své studie ke kronice Kosmově a vyličuje zkazku o Amazonkách (dívčí válku), srovnává různé pověsti u Kosmy s pověstmi jinými a označuje důležitost osobních jmen u Kosmy. Článkem Měšťané litomyšlští v zajetí švédském vypravuje Jos. Štěpánek o zajetí tří měšťanů r. 1639, kteří z Litomyšle byli odvedeni do Hradce Králové; vypravování jest líčeno dle dopisů městského rychtáře Bart. Svobody, posílaných primatoru a radním města Litomyšle. V pojednání Vodňanští z Uračova a jejich zápisky vypisuje J. V. Šimák osudy Vodňanských, předeslav zprávy Boh. Stréza o Vodňanských v Domažlicích; vypravování jest psáno dle zápisků Nath. Vodňanského a dětí jeho Jana a Salomeny. Dobrým příspěvkem k dějinám hudebním v Čechách jest článek Frant. Mareše o Rožmberské kapele za posledních Rožmberků; auktor otiskuje instrukce instrumentisty

M. Linharta Gruebara, inventarium librorum musicorum a všeliká instrumenta muzická. Dr. V. J. Nováček podává zprávy o životě Jana Jeníška z Újezda a na Svrčovci v 16. stol. a dle rukopisu nyní chovaného v čes. muzeu pět ukázek z pamětí Jeníškových. Důkladné pojednání o novějších směrech v psychologii napsal dr. Frant. Krejčí. Just. V. Prášek oceňuje Oldřicha Prefáta z Vlkanova cestu na východ roku 1546, význam její a vzdělání Oldřichovo. Dr. Zikm. Winter z bohatých svých pramenů pojednává o mistrovských kusech starodávných řemeslníkův; článek jeho jest pěkným příspěvkem k dějinám českého cechovnictví. Hlídka literarní jest velmi hojná. *Fr. J. Rypáček.*

Cesty po Moravě. Mládeži odrostlejší vypravuje F. Černík, učitel v Kolíně. Druhé opravené vydání. Nákladem Šaška a Frgala ve Velkém Meziříčí. Str. 193. Cena váz. spisku 45 kr.

Spisek tento je vhodným průvodcem české mládeži po Moravě. Rozpadá se na oddíly: Jižní stupňovina česko-moravské vysočiny; Střední stupňovina Česko-moravské vysočiny a Severní stupňovina Česko-moravské vysočiny. (Jak naznačeno, není zde jednoty ve psaní „česko-moravské". (Další oddíly jsou: Vysočina Drahanská; Obyvatelé Česko-moravské vysočiny a Moravské Sudety. Při tom dlužno vytknouti, že moravské Karpaty měly býti probrány ve článku samostatném a nikoliv pohromadě s moravskými Sudetami, kde nemělo se zapomenouti na důležitý průsmyk Vlárský. Z vážnějších nedopatření vytýkáme na straně 167 poslední odstavec, kde spisovatel píše, že jede poštou z Uherského Hradiště do Uherského Brodu. Udání toto je nesprávno, nebo z Hradiště do Brodu pošta již od let nejezdí, ježto mezi oběma městy je dosti pohodlné železniční spojení. Taktéž je chybným udání na straně 168, že Uherský Brod má německé realné gymnasium. Ve městě tomto není veřejné střední školy, ani české ani německé, nýbrž ode 2 let jen soukromé německé, čistě židovské gymnasium. Tato nedopatření měla býti v novém vydání odstraněna. Zastaralé jest měření na sáhy a stopy.

Jinak dílko je cenným příspěvkem stručné vlastivědy moravské a zamlouvá se i slušnou úpravou. Má 3 obrázky: zámek Lednici, hrad Veveří a propasť Macochu. V zadu pak je za přílohu Hölzlova mapa Moravy a Slezska. *Boleslav Dolejšek.*

Oprava: Na stránce 328, ř. 4. shora čti místo „otázky svorné" „otázky sporné".

Za *redakci* odpovídá *Dr. Frant. Kameníček.* — Tiskem mor. akc. knihtiskárny. Nákladem Matice moravské.

